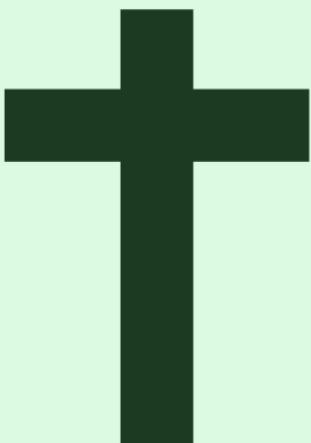

Al Kuruŋyen Mere Igiŋ

The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New
Guinea

**Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of
Papua New Guinea**

Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long Nuigini
copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab

Contents

Matiyu	1
Mak	88
Luk	139
Yon	240
Aposel	305
Rom	397
1 Korin	444
2 Korin	490
Galesia	519
Efesus	535
Filipai	550
Kolosi	561
1 Tesalonaika	571
2 Tesalonaika	581
1 Timoti	586
2 Timoti	600
Taitus	612
Filemon	618
Hiburu	621
Yems	654
1 Pita	666
2 Pita	679
1 Yon	686
2 Yon	697
3 Yon	699
Yut	701
Yuwarwar	705

Matiyu

Matiyu beleñ mere iginj Yesu niñ yitiñ kayyinj

*Yesuyen megen niñ asem
yago*

(Luk 3:23-38)

¹ Gabe Yesu Kristuyen asem wenj Abraham hitte mat wanj wañ Israel marte doyañ al kurun Dewit hitte, irde yenj hitte mat wanj wañbe Yesu forok yirinj goyen asanđe katiñbe gahade:

² Be, Abraham urmiñbe Aisak. Aisak urmiñbe Yekop. Munanj Yekop urmiñ wenjbe Yuda, itinj wenjabe kulinj yagoya.

³ Yuda urmiñ waranjbe Peresya kulinj Seraya. Irde ire itinjya gote milinjbe Tamar.

Peres urmiñbe Hesron. Hesron urmiñbe Ram.

⁴ Be, Ram urmiñbe Aminadap. Irkeb Aminadap urmiñbe Nason. Nason urmiñbe Salmon.

⁵ Salmon urmiñbe Boas. Boas milinjbe Rahap. Bere gobe Yuda mar bere moñ.

Boas urmiñbe Obet. Obet milinjbe Rut. Bere gayen wor Yuda mar bere moñ. Munanj Obet urmiñbe Yesi.

⁶ Yesi urmiñbe Yuda marte doyañ al kurun Dewit.

Dewit urmiñbe Solomon. Solomon miliñbe Batseba. Bere gayen wor Yuda mar bere moñ. Dewit beleñ uñ Uria mayke kamkeb tirinj.

⁷ Solomon urmiñbe Rehoboam. Rehoboam urmiñbe Abia. Abia urmiñbe Asa.

⁸ Asa urmiñbe Yehosafat. Yehosafat urmiñbe Yehoram. Yehoram urmiñbe Usia.

⁹ Usia urmiñbe Yotam. Yotam urmiñbe Ahas. Ahas urmiñbe Hesekia.

¹⁰ Hesekia urmiñbe Manase. Manase urmiñbe Emon. Emon urmiñbe Yosaia.

¹¹ Irkeb Yosaia urmiñbe Yehoiakinya kulinj yagoya.

Yehoiakinya kulinj wenjabe hinhanyabe Babilon nañare niñ fulenj mar beleñ wanj gasa yirde bul yirde metenj marmenj yirniñ yenj Babilon yukamiñ.

¹² Be, Babilon yukamiñ go mulgañ henj nañamde kwamiñ. Irdeb Yehoiakinbe urmiñ Sealtiel minyañ hirinj. Sealtiel urmiñbe Serubabel.

¹³ Serubabel urmiñbe Abiut. Abiut urmiñbe Eliakim. Eliakim urmiñbe Aso.

¹⁴ Be, Aso urmiñbe Sadok. Sadok urmiñbe Akim. Akim urmiñbe Eliut.

¹⁵ Eliut urmiñbe Eleasa. Eleasa urmiñbe Matan.

Matan urminjbe Yekop.

¹⁶ Irkeb Yekop urminjbe Yosep. Yosepbe Maria uŋ. Maria biŋde matbe Yesu Kristu* gogo forok yiriŋ.

¹⁷ Niŋgeb Abraham hitte mat waŋ waŋ Dewit hitte hiriŋ goyen asi basaŋmij yagobe tumŋaŋ 14. Irde Dewit hitte mat waŋ waŋbe Babilon niŋ mar beleŋ gasa yirde Babilon yukamijde goyenter wor asi basaŋmij yagobe 14 po. Irdeb gor mat waŋ waŋ Yesu Kristu kawaŋ hiriŋde gor wor 14 po.

Maria beleŋ Yesu kawaŋ kiriyŋ

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Be, Yesu Kristu kawaŋ hiriŋ gobe gahade: milin Mariabe Yosep niŋ tubul teŋ untek yen merem tiyamiŋ gega, Mariabe Yosep goya tumŋaŋ ma heŋya biŋ yan hiriŋ. Irkeb Yosep beleŋ keneŋ bebak tiyyiŋ. Goyenpoga diriŋ gobe Holi Spirityen tarende Maria biŋde forok yiriŋ goyen ma nurdeb kukuwamijen nuryiŋ. ¹⁹ Gega Maria goyen tetek al Yosep gobe al huwak uliŋde merem moŋ geb, goyen keneŋbe kawan po takira tike al budam nurkeb Maria go memya heŋ heŋ ge igin ma nurdeb bada heŋ daha mat kura balmij tubul timewoŋ yen nurde hin hin. ²⁰ Goyenbe goke dufay heŋ

* **1:16:** Kristu gobe Hiburu mere matbe Mesaia. Gote miŋbe alya bereya Al Kurunj hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. † **1:21:** Denje gote miŋbe “Dumulgaŋ teŋ teŋ Al”.

hikeyab Al Kurunyen miyoŋ beleŋ mitere forok yenbe inyin. “Dewit asem Yosep, gebe Maria teŋ teŋ niŋ al beleŋ daha wet kura gineŋ gineŋ niŋ kafura heŋ bada ma hawayiŋ. Diriŋ biŋde hi gobe Holi Spirityen tarende forok yiyuŋ. ²¹ Niŋgeb biŋde hi gobe diriŋ al diriŋ kawaŋ kiryen. Yeŋ beleŋ gab alya bereyamiŋ mata buluŋ teŋ haŋ bana mat yumulgaŋ tiyyen. Niŋgeb deňembe ‘Yesu’† inayiŋ,” inyin.

²² Be, mata kuruŋ gabe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mere basaŋ almiŋ momoŋ irke basaŋ heŋ tagalyiŋ goyen gogo forok yiriŋ. ²³ Mere tiyyiŋ gobe gahade: “Bere foŋeŋ kura alya ma kuŋ hitiŋ beleŋ biŋ heŋbe diriŋ al diriŋ kura kawaŋ kiryen. Irkeb ‘Immanuel’ innayiŋ,” inyin. Immanuel gote miŋbe ‘Al Ku runjbe neŋya hite’.

²⁴ Be, Yosep go mite tiyyiŋde mat huwardeb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ sanjŋ po mere iryiŋ gwahade po Maria goyen teŋ yamiŋde kuriŋ. ²⁵ Goyenbe yenja ma ferde hinaryum. Kuŋ kuŋbe Maria gobe diriŋ al diriŋ kawaŋ kiriyŋ. Irkeb Yosep beleŋ “Yesu” inyin.

2

Naya yeneŋ bebak teŋ teŋ mar Yesu kinniŋ yen wayamiŋ

¹ Be, Yesube Herot Yudia naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ hinhinya Yudia naŋa bana goŋ niŋ taun dirŋen kura Betlehem gor kawaŋ hiriŋ. Be, diriŋ go kawaŋ hiriŋ kamereb naŋa waŋ waŋ beleŋ niŋ mar kura Yerusalem taunde wayamiŋ. Mel gobe dinambe yeneŋbe kame da mata kura forok yiyyen goyen bebak teŋ hanjen mar. ² Be, mel go waŋbe gusuŋaŋ hamiŋ. “Yudia naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ hiyyen al gayamuŋ ga forok yiyyuŋ gobe dare hi? Naŋa waŋ waŋ beleŋ mat dinambemij keneŋbe dolon irniŋ yen gago wayhet,” yaminj.

³ Be, Herot go mere goyen nurdeb, “Diriŋ gore kame kuruŋ hen asogo nirde gasuŋne tiyyen,” yeneŋbe kafura hiriŋ. Yerusalem taunde hinhan mar wor budam wor po mere go nurdeb diriŋ goke teŋ kanduk buluŋ kura forok yiyyen yen kafura hamiŋ. ⁴ Irkeb Herot beleŋ Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwanjyabe Moseyen saba tagal tagal marya hoy yirdeb, “Mesaiabe damde kawaŋ hiyyen?” yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. ⁵ Irkeb wol henje, “Yudia naŋare niŋ taun Betlehem gor kawaŋ hiyyen. Al Kuruŋyen mere basaŋ al kura beleŋbe gahade kayyiŋ:

⁶ ‘Be, deŋ Betlehem niŋ mar, deŋ hitte al kura forok yen nere alya bereya

Israel mar gote doyaŋ al kuruŋ hiyyen.
Irkeb deŋtiŋ dirŋen goyen kuruŋ hiyyen.

Niŋgeb deŋbe Yudia naŋa bana goŋ niŋ al deŋem yan mar gote folek,’ yitiŋ hi. *Maika 5:2*

Niŋgeb Mesaiabe Bethlehem forok yiyyen,” inamiŋ.

⁷ Irkeb Herot beleŋ diriŋ gobe daha naŋa kawaŋ hiriŋ goyen bebak tiye yeneŋbe naŋa waŋ waŋ beleŋ niŋ al karwo dinambe yeneŋ bebak teŋ teŋ mar goyen balminđe hoy yirdeb, “Daha naŋa wor po dinambe goyen forok yiyyuŋ?” yinkeb gwaha naŋa kintiŋ ineŋ momoŋ iramiŋ. ⁸ Irkeb Herot beleŋ usi yirdeb, “Betlehem kunanj. Kunbe diriŋ goke keŋkela po naŋkennayiŋ. Keneŋbe aran po waŋ momoŋ nirnayiŋ. Irkeb ne wor kunbe dolon ireŋ,” yinyinj.

⁹ Be, mel gobe Herot beleŋ gwaha yinkeb Betlehem kuniŋ yen kwamiŋ. Irkeb dinambe naŋa waŋ waŋ beleŋ kenamiŋ goyen naŋa kota meheŋ hen kunbe diriŋ hinhin ya turte gor bada hiriŋ. ¹⁰ Dinambe gore gwaha tike keneŋbe mel go amaneŋ nuramiŋ. ¹¹ Irdeb ya bana hurkuŋ diriŋya milinjya goyen yeneŋbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋ diriŋ goyen dolon iramiŋ. Irdeb det kura diriŋ go unniŋ yen yawayamiŋ goyen hol yirdeb unamiŋ. Gol horaya det

kura toropa yara kake hamin
teŋ hiyen gwahade goyabe
guram hamneŋ igin wor po
yawayamiŋ goyen unamiŋ.
¹² Be, Al Kurunyen miyon
beleŋ mitere, "Mulgaŋ heŋ
Herot hitte ma kunaiŋ,"
yineŋ hayhay yirinj. Irkeb
beleŋ hoyan mat naŋam
kwamiŋ.

*Yosep beleŋ Yesuya miliŋ
Mariaya yade Isip kuriŋ*

¹³ Mel go kukeb Al
Kurunyen miyon beleŋ
mitere Yosep hitte forok
yeŋbe, "Herot beleŋ dirin
gayen maymeke kami yeŋ
naŋkeneŋ tiya. Niŋgeb
huwarde dirinya miliŋya
gayen yade busaharde Isip
naŋare kuŋ gon hinayin.
Irdeb ne po doyaŋ nirde
hinayin. Mulgaŋ henan din
meke gab mulgaŋ henayin,"
inyin. ¹⁴ Be, Yosep go biŋ
bak yeke huwardeb wawuŋ
goyen po ire miliŋya go
yadeb busaharde Isip naŋare
kwamiŋ. ¹⁵⁻¹⁸ Irkeb Herot
gobe doyaŋ hemaneŋbe naŋa
waŋ waŋ beleŋ niŋ mar
gobe usi niraŋ yeŋ nurdeb
biŋ ar wor po yirinj. Irkeb
Betlehemya tiyuŋ mukŋeŋ
biŋyaŋ bana gon niŋ al dirin
dirneŋ damam irawa mat
bam beleŋ gobe tumŋaŋ gasa
yirke kamnaŋ yeŋ fulenja
marmiŋ hulyaŋ yiryinj.
Gobe naŋa waŋ waŋ beleŋ
niŋ mar beleŋ hanŋapya
wor po naŋamde dinambe
kenamiŋde gor mat gagasiya
damaya kapyan heŋbe gogo,

"Dirinjbe damam irawa mat
bam beleŋbe gasa yirnayin,"
yinyin. Go tiyyin gobe
bikkeŋ Al Kurunyen mere
basan al Yeremaia beleŋ
yirinj goyen forok yirinj.
Meremineŋbe gahade:

"Al beleŋ al kura Rama
taunde biŋ misiŋ
kateŋ esen obam teŋ
epte ma teŋ hike
nuramiŋ."

Eseŋ gobe Resel beleŋ
dirneŋ weŋ kamde
pasi hamin goke esen
hinhin.

Niŋgeb al kura beleŋ yolŋa
irke bada hetek moŋ,"
yitinj hi. *Yeremaia
31:15*

Be, Yosepya dirinjmiŋmiŋya
go kuŋ Isip hike hikeb Herot
go kamyinj. Irke gab mulgaŋ
haminj. Go tiyamiŋ gobe
Doyaŋ Al Kurunj beleŋ,
"Urnebe Isip naŋa tubul teŋ
waŋ waŋ niŋ hoy irminj,"*
yirinj goyen mere basan
almiŋ Hosea mere irke basan
heŋ tagalyinj goyen gogo
forok yirinj.

*Yosepya dirinjmiŋmiŋyabe
Israel naŋare mulgaŋ haminj*

¹⁹ Be, kame Herot go
kamkeb Doyaŋ Al Kurunyen
miyon beleŋ Yosep Isip
hinhinya goyen mitere forok
yeŋbe, ²⁰ "Yosep, dirinj ga
mayniŋ yeŋ hinhan marbe
kamaŋ. Niŋgeb huwarde ire
miliŋya yade Israel naŋare
mulgaŋ henayin," inyinj.
²¹ Irkeb huwarde ire miliŋya
goyen yade mulgaŋ heŋ

* **2:15-18:** Hosea 11:1

Israel kwamiñj. ²² Goyenbe al kura beleñ, "Akelaus beleñ naniñde gasuñ teñ Yuda nañare niñ doyan al kuruñ Herot† hiyun," yeke nurdeb kafura heñ gor kutek ma iryinj. Irkeb sopte po mitere Al Kurunyen miyoñ beleñ, "Galili nañare kunayinj," inkeb Galili kwamiñj. ²³ Kuñbe taun kura Nasaret inen hanÿende gor keperamiñj. Gobe bikkenj Al Kuruñ beleñ, "Nasaret niñ al inen hinayinj," yirinj goyen mere basañ marmiñ mere yirkeb basañ heñ tagalamiñj gwahade goyen po forok yirinj.

3

Yon Baptais beleñ mere tagalde hinhin

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18;
Yon 1:19-28)

¹ Be, dama budam kukeb al kura Yon Baptais inen hinhin goyen Yudia nañare sawsawa po kuruñ nañä bana gonj wanjbe saba tagal tagal miñ uryinj. ² Saba teñ hinhin gobe gahade: "Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yirtek nalube bikkenj binde hihi. Ningeb yenj yufuk bana hitek yenj nurde han kenem mata bulunñiñ yubul teñ yenj ge bitiñ mulgañ henayinj," yinen hinhin. ³ Metenj goyen teñ hinhin al Yon Baptais goke bikkenj Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ gaha yirinj:

"Sawsawa po kuruñ nañä bana gonj al kura forok yenjbe alya bereya beleñ Doyañ Al Kurunyen mere nurde gama ird ird niñ dufay gitik teñ teñ ge gahade kuware tagalde hiyen:
'Doyañ Al Kurunyen beleñ kernaj.'

Beleñmiñj sope irde huwa irnañ,' yenj hiyen," yenj kayyinj.
Aisaia 40:3

⁴ Be, al gote uliñhorbe dapña kamel wuyñej beleñ irtiñ goyen hor irdeb dapña sikkeñ gore po kañmiñ irde uliñhor goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdeb biñgemiñbe gusuya yalanju fimiñja po nene hiyen.

⁵ Irkeb Yudia nañä bana gonj niñ taun kuruñ Yerusalemya nañä bana gonj niñ taun hoyanj hoyanyaabe Yodan fe siñä bana gonj niñ marya kuruñ goyen Yon hitte kuñbe ⁶ mata bulunñiñ ge Al Kuruñ pohogay irkeb Yon beleñ Yodan fe bana baptais yirde hinhin.

⁷ Be, Yuda marte tikula sanij po gama irde hanjen Farisi marya Sadusi marya budam Yon beleñ al baptais yirde hinhinde gor wake yenenjbe, "Deñbe mata buluñ po teñ hanj gega, mali baptais tiniñ yenj wayhanj? Deñ gab dufaytiñ buluñ wor po kunere dirñej weñ yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurunyen bearar

† 2:22: Herot gobe Israel doyañ irde hinhin doyañ mar karkuwañ gote deñe.

ma kentek yen nurde hanj? Ganuj beleñ gwaha dinuj? Epte ma wor po busaharnayin geb! ⁸ Niñgeb Al Kuruñyen bearar bana ma hitek yen nurde hanj kenem mata buluñtiñ yubul ten yen ge bitiñ mulgañ hanj gote igineñ Al Kuruñ diliñde mata igiñ huwak goyen po teñ hinayin. ⁹ Irde dindiken ge yen, ‘Neñbe Abraham dirñen weñ,’ ma yen hinayin. Al Kuruñbe igiñ hora gayen yade Abrahamyen dirñen weñ yiryeñ geb, mata buluñtiñ ma yubul tinayinbe meretiñ gobe miñ miñmon wor po hiyyen. ¹⁰ Be, saporbe bikkeñ he miñde kerd kerd niñ ep irtiñ hi yara Al Kuruñ beleñ mata buluñtiñ gote murungem duntek binde wor po hi. Niñgeb he kura igineñ ma heñ hiyeñ gobe ilde kak alare temeynayin go gwahade goyen po, deñ gayen mata buluñtiñ yubul ma tinayinbe Al Kuruñ beleñ dakira teñ kak alare dimiyyen.

¹¹ “Nebe mata buluñtiñ yubul ten Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ hekeb fe uliñ po baptais dirde hime. Goyenbe harhokner al kura wayyeñ. Al gote tarenjeñbe kuruñ wor po. Yenjeñ al turñuñ yañ wor po geb, ne gahade gare epte ma yen ge teñ meteñ kuruñ titek hime. Kahan basañmiñ teñ kuñ kuñ gobe meteñ kuruñ moñ gega, goyen wor epte moñ yen nurde hime. Yen beleñ gab Holi

Spiritya kakya beleñ baptais diryeñ. ¹² Irde yenje al kura wit igineñ yawareñ yen kutummiñ tukun iginenÿa sikkenÿa pota yirde igineñbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkenÿe yade kumga tiyyen go gwahade goyen diryeñ. Niñgeb al kame wayyeñ goreb meremiñ ma gama irde hinayin marbe kak hugineñ hitekde gor yimiyyen,” inyin.

*Yon Baptais beleñ Yesu
baptais iryiñ*

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Goyarebe Yesu gob Yon beleñ baptais niri yenje Galili nañore mat Yodan fete kuriñ. ¹⁴ Wake keneñbe Yon beleñ pet teñje, “Ge beleñ gab ne baptais nirtek gega, danij bul mat, ‘Yen beleñ baptais niri,’ yen ne hitte wayha?” inyin. ¹⁵ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Mekerke hanjkabe ne nurhem gwahade nira. Gogab Al Kuruñyen dufay huwak wor po goyen tumñañ deyya beleñ kawan forok iryen. Gwaha tiyeñ gab igiñ yen nurde hime,” inyin. Irkeb Yon beleñ fe alare tukun baptais iryiñ.

¹⁶ Be, Yesu go baptais teñje fe tubul teñ sinjare wayyiñ. Wakeb goyare goyen po nañkiñ hol yirin. Hol yekeb Holi Spiritbe Yesu hitte nu foy teñ kattineñ teñ yen hende keperke yinjeñ kinyin. ¹⁷ Irkeb al melak kura nañkiñde mat, “Al gabe urne bubulkunje wor po.

Yen ge amanej wor po nurde hime,” yiriŋ.

4

Uŋgura beleŋ Yesu tuŋaŋ uryiŋ

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Be, baptais tiriŋ go kamereb Uŋgura Satan beleŋ tuŋaŋ uri yenbe Holi Spirit beleŋ bul irde sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ tukuriŋ. ² Be, naŋkahalya wawuŋya 40 gayen biŋge kutŋare hinhin. Niŋgeb go kamereb biŋge buluŋ wor po iryiŋ. ³ Irkeb tuŋaŋ urtek al beleŋ wanbe, “Ge gayen Al Kuruŋ Urmiŋ keneŋbe hora ga yinke beret henan,” inyiŋ. ⁴ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al Kuruŋyen asanđe, ‘Albe Al Kuruŋ beleŋ mere titiŋ kuruŋ goyen nurde sanŋiŋ heŋ hanjen. Munaŋ biŋge hende po ma hanjen,’ gwahade katiŋ hi,” inyiŋ.

⁵ Go kamereb Uŋgura beleŋ Yesu go Yerusalem Al Kuruŋyen taun inen hanjenende gor tukunbe Al Kuruŋyen ya balem kuruŋ goyen hende hoyan wor pore kura gor tukuke huwaryiŋ. ⁶ Irkeb sopte po inyiŋ. “Al Kuruŋyen asanđebe gahade katiŋ hi:

‘Al Kuruŋ beleŋ ge niŋ teŋ miyoŋmiŋ hulyan yirke waŋ haniŋde ganarkeb solok yawayiŋ goyen

hora uŋkureŋ beleŋ muŋ kura kahaŋge umulaw

ma uryeŋ,’ yitiŋ hi.
Tikiŋ 91:11-12

Niŋgeb ge gayen fudinde Al Kuruŋ Urmiŋ keneŋbe solok yawa,” inyiŋ. ⁷ Irkeb wol heŋbe, “Goyen goke wor, ‘Al Kuruŋge tuŋaŋ ma urayiŋ. Yeŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ geb,’ yeŋ asanđe katiŋ hi,” inyiŋ.

⁸ Be, kura goya po tuŋaŋ ure yenbe Yesu goyen dugu kuruŋde kura gor tukunbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ beleŋ naŋa doyaŋ yirde haŋ goya tareŋmiŋ turŋuŋ yanŋa kuruŋ goyen tumŋaŋ ikala iryin. ⁹ Ikala irdeb, “Dokolhonje yuguluŋ teŋ dolon nirke gab det kuruŋ yenza gayen yubul teŋ gunen,” inyiŋ. ¹⁰ Gwaha inkeb wol heŋbe, “Satan, hoyan kwa! Asanđebe, ‘Al Kuruŋ po ga Doyaŋ Al Kuruŋge geb yende yufukde po heŋbe yeŋ po dolon irde hayin,’ yitiŋ hi gobe ma nurde ha?” inyiŋ. ¹¹ Gwaha inkeb Uŋgura go tubul teŋ kuriŋ. Irkeb Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ waŋ Yesu faraŋ uramiŋ.

Yesu beleŋ Galili naŋare meteŋmiŋ miŋ uryiŋ

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² Be, kamebe Yesu go Yon Baptais teŋ fere teŋ ko-yare keramiŋ mere momoŋ goyen nurdeb mulgaŋ heŋ Galili naŋare kuriŋ. ¹³ Kuŋ Nasaret tiyuŋde hinhin. Muŋ kura hitŋen teŋbe Kapeneam taunde kurkuŋ gor hinhin. Kapeneam taun gobe Galili

fe ala kuruŋ goyen siŋare Sebulunya Naptaliyat megeŋde hinhin. ¹⁴ Be, Yesu go Kape-neam kurkuriŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ mere basaŋ almiŋ Aisaia momoŋ irke basaŋ heŋ tagalyiŋ goyen fudinde wor po forok yirinj. Merebe gahade:

15 “Sebulun megenya Naptali megenyabe Galili makaŋde kurkuŋ kurkuŋ beleŋ kuruŋde har.

Yeŋbe Yodan fe siŋa kurhan har. Megeŋ gabe Galili naŋa bana har.

Gonbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan manaq gon haŋ.

16 Go mar gobe Al Kuruŋ ma nurde uneŋ mata buluŋ bana po heŋ kidoma bana hitŋen teŋ hanjen goyen hulsi kuruŋ kura kennayinj.

Al kidoma bana heŋ kamtiŋ yara hanjen gobe hulsi goyen forok yeke gote ureŋ bana hin-nayinj,” yitiŋ hi. *Aisaia 9:1-2*

17 Be, Yesu go Kape-neam heŋyabe saba tagal tagal meteŋmiŋ miŋ uryinj. Sabamiŋbe gahade: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyan yirtek nalube binde hihi. Niŋgeb yeŋ yufuk bana hitek yeŋ nurde haŋ kenem mata buluŋtij yubul teŋ yeŋ ge bitiŋ mulgaŋ henayinj,” yeŋ hinhin.

*Komatmiŋ kura hoy yiryiŋ
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)*

18 Be, Galili makaŋ ferenyaŋ goyen kuŋ heŋyabe Saimon deŋem kurabe Pitaya kulinj Andruya makaŋde kamanj temeyde hike yinyiŋ. Ire itiŋya gobe makaŋ dapŋa yad yad mar. ¹⁹ Kuŋ yeneŋbe yinyiŋ. “Wayyi. Waŋ gama niryi. Irkeb al yade Al Kuruŋ hitte yukuŋ yukuŋ mar direŋ,” yinyiŋ. ²⁰ Gwaha yinkeb goyare po kamanmjij yago yubul teŋ Yesu gama iraryum.

21 Muŋ kura kutŋen teŋbe ire itiŋya hoyan Yemsya Yonyabe naniŋ Sebediya hakware heŋ kamanmjij sope yirde hike ²² yeneŋbe hoy yiryiŋ. Irkeb ire itiŋya gore wor naniŋ Sebedi goyen hakware gor po tubul teŋbe Yesu gama iraryum.

*Garbam mar sope yiryiŋ
(Luk 6:17-19)*

23 Be, Yesu go Galili naŋa bana goyen kuŋbe Yuda marte gabu yayaŋ saba teŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyan yird yird mere iŋiŋ goke tagaldeb alya bereya garbammiŋ kurayen kurayen manaq goyen guram yirke iŋiŋ heŋ hinhan. ²⁴ Irkeb yeŋ mata tiyyiŋ goyen Siria naŋare niŋ mar wor nurtiŋ ala tiyaminj. Irdeb garbam kurayen kurayen goyen yukuteke sope yiri yeŋ Yesu hitte yawayaminj. Alya bereya uliŋ misiŋ kuruŋ minyaŋ, unŋuram yan, bu toneŋ

miňyaŋ, tonaq kukuwa miňyanjaɓe uliŋ kamtiŋya goyen yad wayamiŋ. Irkeb tumňaŋ guram yirde sope yiryiŋ. ²⁵ Be, Galili naŋa, Dekapolis* naŋa, Yudia naŋa, Yodan fe siŋa bana goŋ niŋ marya Yerusalem taun kurunđe gor niŋ marya budam waŋ Yesu gama iramiŋ.

5

Amaŋ heŋ hinayiŋ (Luk 6:20-23)

¹ Be, Yesu beleŋ al buda kurun go yeneŋbe doŋdoŋeŋde hurkuŋ kipiryiŋ. Komatmiŋ yago wor yeŋ hinhinde gor hurkamiŋ. ² Irkeb sabamiŋ miŋ uryiŋ. Sabamiŋbe gahade:

³ “Be, al kura nindikeŋbe epte moŋ yeŋ Al Kurun niŋ po nurde hinayiŋ mar gobe Al Kurun beleŋ alya bereyaminŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hinayiŋ.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

⁴ “Al Kura mata buluŋmiŋ ge kandukŋeŋ wor po nurde haŋ marbe Al Kurun beleŋ biŋ yu-rum yiryen.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

⁵ “Al kura neŋ harhet harhet ma teŋ haŋ marbe kame Al Kurun beleŋ megen kurun gayen yunke yende hiyyen.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

⁶ “Al kura Al Kurun diliŋde mata huwak teŋ teŋ niŋ feya biŋgeya niŋ kamtiŋeŋ teŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ mata huwak goyen yuneŋ hiyeŋ.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

⁷ “Al kura al hoyaq niŋ buniŋeŋ nurde yuneŋ haŋ mar gobe Al Kurun wor buniŋeŋ nurde yuneŋ hiyeŋ.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

⁸ “Al kura biŋde dufay buluŋ ma kerde haŋ marbe Al Kurun keneŋ hinayiŋ.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

⁹ “Al kura fulenjaɓa kandukya yisikamde awalikde heŋ heŋ mata forok irde haŋ marbe Al Kurun beleŋ diriŋne weŋ yinyen.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

¹⁰ “Al kura Al Kurun diliŋde mata huwak teŋ hike al hoyaq beleŋ buluŋ buluŋ yirke kanduk kurayen kurayen yeneŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ alya bereyaminŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hinayiŋ.

Ninjeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

* **4:25:** Dekapolis gote miňbe “10 taun haŋ.”

11 "Be, ne gama nirde hike al beleñ goke igin ma nurde sukal dirde buluñ buluñ dirde mere buluñ kurayen kurayen ultinđe irde hinayıñ. Goyenbe goke ma nurde amanç hen hinayıñ. 12 Kanduk teñ hinayıñ gote muruñgembe Al Kuruñ beleñ kuruñ dunyeñ. Niñgeb goke amançen nurde hinayıñ. Mata gobe tiñeñ moñ. Bikkeñ Al Kuruñyen mere basañ mar yirde hinhan gwahade goyen po, deñ wor gwaha dirde hinayıñ," yinyiñ.

Hulsiya fawya

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Irdeb sopte po yinyiñ. "Deñbe al hañ kuruñ gate faw yara. Fawbe meteñ minyäñ. Goyenbe daha wet kura teñ buluñ hiyyeñbe daha mat sopte igin irtek? Epte moñ. Niñgeb faw buluñ hitiñ gobe wok irtek. Irkeb al beleñ ufurka teñ kuñ hinayıñ.

14 "Irde deñbe al megen hanj kuruñ gate hulsi yara. Taun kuruñ kura doñdonđe hi gobe epte ma banare hiyen. 15 Gwahade goyen po al kura epte ma hulsi usuñ urde teñ koron po aw uryeñ. Gwahade yarab teñ hende biñguñ irkeb al ya biñ bana hinayıñ goyen tumlañ hulsire hinayıñ. 16 Gwahade goyen po deñbe hulsi yara heñ Al Kuruñ diliñde mata wukkeñ goyen al yikala yirde hinayıñ. Gogab matatiñ igin goyen yeneñbe Al Kuruñ

sanij minyäñ goyen isoka irde hinayıñ.

Al Kuruñyen mere sanij ire yeñ wamiriñ

17 "Be, mongo ne gayen neneñbe dufaytiñdeb, 'Yeñ beleñbe Moseyen sabaya Al Kuruñyen mere basañ marte sabaya goyen walde pasi hewe yeñ wayyiñ,' yeñ ma nurnayıñ. Nebe saba goyen wale yeñ ma wamiriñ. Gwaha titjeñbe mere gote miñ wor po goyen teñ kawan irmeke nurnañ yeñ wamiriñ. 18 Fudinde wor po dineñ hime. Megenya nañkiňya hiriryeñ goya goyen sabamiñ gote mere bilmiñ katin goyen unķureñ muñ kura bana ma kuyen. Heñ herje sabamiñ gote iginen tumlañ forok yenayıñ.

19 Niñgeb al kura sabamiñ kura gama irtek meteñen moñ wor po goyen pel irde go ma gama irdeb al hoyan wor go goya gama irde ma inyen al gobe Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird bana goñ deñem moñ hiyyen. Munan al kura sabamiñ gama irde al hoyan saba yiryen al gobe Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird bana goñ deñem kuruñ wor po hiyyen.

20 Fudinde wor po dineñ hime. Deñ mata huwak teñ hinayıñ goyen Farisi marya Moseyen saba maryat mata huwak goyen fole ma irnayıñbe fudinde wor po epte ma Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hi bana goñ hurkunayıñ.

Kanduk sope ird ird mata

21 “Be, bikkenjbe Moseyen sabareb taytiŋ yagobe, ‘Al ma gasa yirke kamnaiŋ. Munaj al kura gwaha tiyyenjbe merere huwarde murunjem buluŋ tiyyenj, yintiŋ goyen deŋbe nurde hanjen gogo. 22 Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: al kura kadom ineŋ tiyyenj al gobe merere huwaryen. Gwahade goyen po, al kura kadom, ‘Dufaygem moŋ,’ inyenj wor merem yaŋ heŋ Yuda marte doyaŋ mar diliŋde huwaryen. Irde al kura beleŋ kadom kura, ‘Gebe kukuwa,’ inyenjbe kak alare kuyenj.

23 “Niŋgeb Al Kuruj galak ire yeŋ altare gor det yukuŋ henjab kadge kura beleŋ buluŋ nurt guntiŋ goyen bege bak yekeb 24 detge go alta diliŋ mar gor po yubul teŋ kuj kadge goya kanduk go sope irde awalik heŋ gab mulgaŋ heŋ Al Kuruj galak irayinj.

25 “Be, al kura merem yaŋ girde merere gukuŋ hikeyab aran po kanduktirinj go beleŋ kuj henja sope iriryenj. Moŋgo kuj merere huwarkeb mere nurt nurt al beleŋ gade kimyan titmiŋ haniŋde giryenj. Irkeb kimyan titmiŋ beleŋ gade fere girde koyare gernayinj geb. 26 Fudinde wor po dineŋ hime. Kat siŋare kweŋ yeŋbe hora gwahade kerayinj gintiŋ goyen tumŋaj po kerde pasi

irde gab siŋare kwayinj geb,” yinyinj.

Al berem yanbe huwak po hinayinj

27 Irde sopte yinyinj. “Be, mere kurabe gahade yeŋ hike nurde hanjen: ‘Al berem yanbe bere hoyan ma duwan yirde hinayinj. Irde bere wor al hoyan ma duwan yirde hinayinj,’ yitiŋ. 28 Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: al kura bere kura keneŋ gwaha irmewon yeŋ biŋ huwaryenj gobe bikkenj bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata buluŋ goyen biŋde tiyyenj. 29-30 Moŋgo ulge kurhan kura beleŋ mata buluŋ tike ulge tumŋaj kak alare kwak geb, buluŋ tiyyenj go po teŋ siŋa irayinj. Delge yase beleŋ mata buluŋ tikeb goyen marde temeyayinj. Hange yase beleŋ mata buluŋ tikeb go wor walde temeyayinj.

*Bere takira teŋ teŋ mata
(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)*

31 “Be, deŋbe ‘Al kura berem takira tiye yeŋbe takira teŋ teŋ asaŋ kaŋ haniŋde kerdebe takira tiyyenj,’ gwaha yeŋ hike nurde hanjen. 32 Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: al kura berem go al hoyan ma duwan irde hikeya epte ma takira tiyyenj. Takira tike bere go kuj al hoyan tiyyenjbe bere goya uŋ gergeŋ goya Al Kuruj diliŋde leplep mata teŋ har

yen yinyen. Goyenbe Al Kurun beleñ uñ bikkek gore yirke tahar yen uñ bikkek go minje iryen.” yinyin.

Biña teñ teñ mata

³³ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Bikken Moseyen sabarebe taytiñ yago, ‘Biña teñ henja usi ma teñ hinayin. Al Kurun hitte biña teñbe biña tiyayin goyen po gama irayin,’ yintiñ goyen deñ wor nurde hanjen gogo. ³⁴⁻³⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dineñ tihim: nañkiñbe Al Kurunyen maroro gasuñ. Irde megenjbe yende kahanj kerd kerd gasuñ. Irde Yerusalembe Doyan Al Kurun gote taun. Niñgeb biña tiniñ yen goya det goyen goya deñe ma yurnayin. ³⁶ Tonañtiñ yuwaljen uñkureñ kura goyen tarenjiñde epte ma umjam hoyaj irnayin. Niñgeb biña teñja tonanjiñ ma deñe urnayin. ³⁷ Huginen mere fudinde po yen hiñayin. Niñgeb mere kura fudinde kenem, ‘Fudinde,’ yenayin. Munañ fudinde moñ keneñbe ‘Fudinde moñ,’ po yenayin. Go hende mere kura sopte tinayiñbe mere gobe Al Buluñ hitte mat wayyen.

Wol heñ heñ mata

(Luk 6:29-30)

³⁸ “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: ‘Al kura beleñ delge upul tikeb ge beleñ wor wol heñ diliñ upul tiyayin.’ Irde

misiñge yufele tikeb ge beleñ wor wol heñ misiñ yufele tiyayin,’ yitiñ. ³⁹ Goyenpoga nebe go hende gaha dineñ tihim: al kura buluñ dirke goya matamiñ go wol ma hawayin. Al kura wañ ulunge yase beleñ señ gurke goya wol ma heñ kurhan wor tigiri teñ unayin. ⁴⁰ Irde al kura ulinhorge goke po teñ merere geren tikeb bunijen irde menje dibage manan unayin. ⁴¹ Irde al kura parsay girde, ‘Kandukne teñ 1 kilomita kwa,’ ginkeb faraŋ ure yen nurde kandukmin teñ tebañ 1 kilomita kwayin. ⁴² Irdeb al kura det kuraŋ amu heñ gusuñan girkeb mali po teñ unayin. Munañ al kura wañ detge kura beljen tewe ginkeya ga basiñja ma irayin.

Asogo

(Luk 6:27-28,32-36)

⁴³ “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen gogo: ‘Kadtiñ yago niñ amanenj nurd yuneñ hinayin. Irde asogotijbe buluñ buluñ yirde hinayin,’ yitiñ. ⁴⁴⁻⁴⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dineñ tihim: Al Kurunbe al iginja buluñya tumjanje nañaya kigaranya yuneñ hiyen. Niñgeb asogotij ge amanenj nurde yuneñ hinayin. Irde buluñ buluñ dirde hinayin mar gobe Al Kurun beleñ faraŋ yuri yen Al Kurun gusuñan irde hinayin. Gogabe deñbe Al Kurun tarenjiñ kurun wor po gote dirñen wen igin

hinayinj. ⁴⁶ Be, al kura deñ ge amaŋen nurde dunej hinayinj mar goke po amaŋen nurnayinjbe Al Kuruj beleñ gote murunjem dunyen yeñ nurde hanj? Moŋ. Teks yad yad marbe mata buluŋ mar yineŋ hanjen goyen wor kadom ge amaŋen nurde igin iginj iginj yirde hanjen. ⁴⁷ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan wor kadom mere gird teñ iginj iginj yirde hanjen. Ningeb kadtinj yago po mere yirde iginj iginj yirde hinayinjbe matatinjbe mel gote folek yeñ nurde hanj? Moŋ. ⁴⁸ Nantinj Al Kuruj tareŋ minyaŋ gobe huwak wor po geb, deñ dirŋen weŋ wor gwahade go po huwak hinayinj,” yinyinj.

6

Al faraŋ yurd yurd mata

¹ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyinj: “Be, Al Kurun diliŋde mata igin teñ hininj yeñbe keŋkela dufay heñ ga mata teñ hinayinj. Al denke po ga mata teñ hininj ma yeñ hinayinj. Gwaha tinayinjbe Adotinj Al Kuruj saninj minyaŋ gore matatinj gote murunjem ma dunyenj. ² Usi marbe al beleñ deneŋ turuŋ dirnaŋ yeñbe al buniŋen faraŋ yurninj yeñ gabu yayaŋ, kurabe beleñ kogorhonjaŋ al budam kuŋ waŋ teñ hanjende gor huwarde Al Kuruj mere irde hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayinj. Fudinde dineŋ hime. Mataminj gote murunjembe al beleñ turuŋ yirde hinayinj goyare gog po tenayinj. Kamebe hubu wor po.

³ Ningeb Al Kurun mere irniŋ yeñbe yatiŋ bana hurkuŋ yame taŋbe Nantinj Al Kuruj banare hi goyen mere irde hinayinj. Gogab Nantinj beleñ banare heñ balmiŋ mata teñ hinayinj goyen deneŋbe gote murunjem dunyenj.

Al Kuruj mere ird ird mata
(Luk 11:2-4)

⁵ “Be, usi marbe Al Kuruj mere irniŋ yeñbe al deneŋ turuŋ dirnaŋ yeñ gabu yayaŋ, kurabe beleñ kogorhonjaŋ al budam kuŋ waŋ teñ hanjende gor huwarde Al Kuruj mere irde hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayinj. Fudinde dineŋ hime. Mataminj gote murunjembe al beleñ turuŋ yirde hinayinj goyare gog po tenayinj. Kamebe hubu wor po.

⁶ Ningeb Al Kurun mere irniŋ yeñbe yatiŋ bana hurkuŋ yame taŋbe Nantinj Al Kuruj banare hi goyen mere irde hinayinj. Gogab Nantinj beleñ banare heñ balmiŋ mata teñ hinayinj goyen deneŋbe gote murunjem dunyenj.

⁷ “Yuda mar moŋ al miŋ hoyan beleñ unŋuramij dolonj yirde heŋya merenininj nurnayinj yeñ mere sobamde po yeñ

tebañ teñ hanjen. Goyenbe deñbe Al Kuruñ mere irniñ yen goya gwaha ma teñ hinayinj. ⁸ Adotij Al Kuruñbe deñ beleñ gusunjan ma irkeya bikkeñ det goke nurde han yen nurde hi. Niñgeb mel go teñ han gwaha ma teñ hinayinj. ⁹ Niñgeb Al Kuruñ mere irniñ yeñbe gaha yen hinayinj:

Adoniniñ, gebe kuruñ wor po.

Huginjen turuñ girde hitek.

¹⁰ Gere alya bereya doyan yird yird mata goyen kawan forok irayinj.

Irdeb dufayger meteñ teñ gote igineñ ge hayende gor iginj wor po forok yirde hayen gwahade goyen po, megen gayen wor forok yirde hayinj.

¹¹ Irdeb hanjkayen binjebé gwaha mat nene ep nenayinj yeñbe gwahade po duneñ hayinj.

¹² Irdeb al hoyan beleñ buluñ dirke mata buluñmiñ halde yuneñ hityen gwahade goyen po, mata buluñniniñ halde duneñ hayinj.

¹³ Irdeb dubul tike tuñan buluñ bana ma kattek. Irde Al Buluñ haninje mat dumulgan tiyayinj.

¹⁴ Niñgeb al kura buluñ dirkeb mata buluñmiñ goyen halde yunnayinj. Gogab Adotij tareñminj kurun gore wor mata buluñtiñ halde dunyenj. ¹⁵ Munan

al kura buluñ dirkeb halde ma yunnayinj gobe Adotij tareñminj kuruñ gore wor mata buluñtiñ go ma halde dunyenj.

Binje kutja ird ird mata

¹⁶ “Be, usi marbe binje kutja irde henyabe kimiñ algup neke tupi sam tikeb al beleñ yeneñ mel gabe gwaha teñ han yen dennaj yen nurde mata teñ hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hinayinj. Matamiñ gote muruñgembe al beleñ turuñ yirde hinayinj goya po tenayinj. Kamebe hubu wor po. ¹⁷ Niñgeb binje kutja irde henyabe fe gemde tonantinj par teñ kutnjare hite yara ma teñ kuñ hinayinj. ¹⁸ Gogab binje kutnjare hinayinj goyen al beleñ gwaha teñ han yen ma denej hinayinj. Goyenbe Adotij banare hi gobe nurde hiyenj. Niñgeb mata balmiñde teñ hinayinj goyen gote muruñgem dunyenj.

Megen niñ samuj (Luk 12:33-34)

¹⁹ “Be, megen niñ samuñbe sisige beleñ walnayinj, kurab kawe mar beleñ kawe dirnayinj. Irde kurabe tiktuk irde buluñ henayinj. Niñgeb dindikenj ge nurde samuñ yade buda ma yirde hinayinj. ²⁰ Gwahade yarabe samuñtiñ goyen yade al faran yurde hinayinj. Irkeb Al Kuruñ beleñ gote muruñgem iginj wor po goyen kame duneñ yeñbe gasuñmiñde yerde hiyenj.

Gobe det kura beleñ epte ma buluñ yirnayin. ²¹ Dufaytin kurunybe samuntyiñ hiyenđe gor po hiyen geb, gago momoñ dirde hime.

²² “Be, diltinjbe ultinđe hulsi yara. Niñgeb diltinj igin hinayinjbe hulsire hañ yara Al Kurunyen samuñ banare hi goyen keneñ kenkelä bebak teñ hinayin geb, heñ hentij igin wor po hiyyen. ²³ Munanj diltinj buluñbe samunymin epte ma keneñ bebak teñ megen niñ samuñ niñ po nurde hinayin geb, heñ hentij gobe kidoma beleñ po aw duryen. Niñgeb Al Kurunyen samuñ banare hi goyen keneñ bebak titek yarabe bebak ma tinayinjbe

heñ hentijbe buluñ wor po hiyyen. ²⁴ Albe epte ma wawuñ uñkürenđe po doyañ al irawa niñ meteñ teñ yunyen. Epte moñ wor po. Gwaha titjenjbe doyan al kurabe harhok unyen. Munanj kurabe amanenj nurd uneñ kenkelä awalik irde hiyen. Niñgeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurunyä horaya tumnajanđe meteñ teñ yunnayin.

Heñ heñge niñ ug po ma dufay hawayin

(Luk 12:22-31)

²⁵ “Niñgeb fudinde dinenj hime. Megen gar heñja daha mat binjeya feya netek, irde ulniniñdebe da yade umña teñ hitek yeñbe heñ hentij ge ugūn po ma dufay heñ hinayin. Binjeba igin gega, gore po epte ma heñ

hentij igin iryen. Ultij umña manañ gwahade po ultij igin ma iryen. ²⁶ Be, nu niñ nurnanj. Yeñbe binjebiñ beleñ harde hanjen. Irde sak yeke yade binjebiñ yadi yerd yerd yare ma yerde hanjen. Goyenbe Al Kurunj beleñ paka yirde hiyen. Al Kurunj sanjñ minyanj beleñ nu wor gogo kenkelä po doyañ yirde hiyen. Munañ deñbe nu gote fołek wor po geb, dahadem Al Kurunj beleñ deneñ wasak tike binjebiñ kamnayin? Epte moñ geb. ²⁷ Deñ gayen kura megen gar heñ heñ niñ ugūn po dufay henayinjbe igin nalutinj goyen muñ kura singir irde ulyanje hinayin? Epte moñ.

²⁸ “Irde daniñ geb ultij umña niñ ugūn po dufay heñ hanjen? Yamuñ fuwalabe yeneñminj igin muñ wor po goke nurnanj. Yeñbe uliñ umña niñ meteñ ma teñ uliñhor kura ma gada yirde hanjen. ²⁹ Goyenbe fudinde wor po dinenj hime. Bikkenj Israelyen doyañ al kurunj Solomonbe uliñ umña kusamuñ wor po yerde hinjin. Goyenpoga uliñ umñjamiñ igin wor po gore yamuñ fuwala goyen epte ma fołe yirtek hinhan. ³⁰ Yamuñ fugala gobe nalü sobamde ma hanjen. Hañka hinayinj, gisebe al beleñ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuñ fugala gobe det kurunj kura gogo moñ gega, Al Kurunj beleñ doyañ yirde

umŋa yirde hiyen geb, deňbe daniŋ ulniniŋ umŋa ma gitik teŋ dunyen yeŋ goke uguŋ po dufay heŋ haŋ? Deňbe Al Kuruŋ niŋ hekken wor po ma nurde haŋ.³¹ Niŋgeb da bingé netek, da fe netek, irde da yade ulniniŋ umŋa titek yeŋ goke dufay uguŋ po ma heŋ hinayin.³² Megen niŋ mar ne niŋ ma nurde haŋ gore gab det budam kuruŋ gwahade goyen yad yad niŋ uguŋ po dufay heŋ goke kandukŋenurde hanjen. Goyenbe Adotin Al Kuruŋ sanjŋ miŋyan goyen det goke nurde haŋ yeŋ bikken denen hiyen.³³ Niŋgeb deňbe Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ dird dirdya mata huwak teŋ tenya niŋ wa nurde hinayin. Irke gab Al Kuruŋ beleŋ deň det kuraj nurde hinayin kuruŋ goyen wor duneŋ hiyen.³⁴ Niŋgeb sopte fay urkeb daha titek yeŋ goke dufay uguŋ po ma heŋ hinayin. Fay urke gab gwaha kura tiye yeŋ nurnayin. Haŋkayen kandukbe haŋkayen po, munaŋ giseyenbe giseyen po geb,” yinyin.

7

Kadtiŋde mata goke buluŋ mat ma yawayin
(Luk 6:37-38,41-42)

¹⁻² Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Al kura kadom mata tike keneŋbe, ‘Nebe igin, munaŋ yeŋbe buluŋ teŋ hi,’ yiyyenbe al go wor Al Kuruŋ beleŋ gwaha po

iryenj. Al kadtiŋ kurate mata daha mat kennayinjbe Al Kuruŋ wor gwaha mat dinyaŋ. Niŋgeb al kadtiŋ beleŋ mata kura tike goya deŋ beleŋ, ‘Neŋbe huwak,’ yeŋ nurde, ‘Al gobe daniŋ buluŋ tiya?’ ma yeŋ hinayin. Moŋgo Al Kuruŋ beleŋ deŋ wor gwaha po diryen geb.³ Deňbe kadtiŋde mata buluŋ mukŋenj muŋ wor po mukun yara goyen yenenj goke yeŋ haŋ. Goyenbe dindikenjde mata buluŋbe he parwek karkuwaj yara diltiŋ pet teŋ haŋ goyen go ma po nurde haŋ.⁴ He parwek gore hugiŋej diltiŋ pet titiŋ haŋ goyen ma yenenj dahade niŋgeb, ‘Kadne, mukun delger hi go teŋ siŋa ire?’ innayin?⁵ Dulin usi mar wor wor, meheŋdeb dindikenjde diltiŋde niŋ he parwek go wa yade siŋa yirnayin. Irde gab diltiŋ kenkela naŋkenenjbe kadtiŋ diliŋde mukun goyen igin yad siŋa yirnayin.

⁶ “Be, deňbe det kura Al Kuruŋ untek goyen yade kulu ma yuneŋ hanjen. Irde selwenj yara det damum hende hoyaj goyen yade bu binde ma yemeyde hanjen. Gwaha yirkeb samuŋ igin kura gogo yeŋ ma nurde mali yufurka tinayin. Niŋgeb gwahade goyen po, al kura Al Kuruŋyen merebe titmiŋen miŋ miŋmoŋ yeŋ nurde haŋ mar gobe Al Kuruŋyen det mali mali ma yuneŋ hinayin. Moŋgo mel gore tigiri teŋ buya kuluya beleŋ diseŋ

sak dirtiŋeŋ dirnayiŋ geb,” yinyiŋ.

Al Kuruŋ gusuŋaŋ ird ird niŋ bada ma henayiŋ
(Luk 11:9-13)

⁷⁻⁸ Irdeb sopte po gaha yinyiŋ: “Be, al kura beleŋ det kuraj nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb unyen. Irde det kuraj naŋkenenj kurut yekeb ikala iryen. Irde yenj beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yirde hi bana gonj hurkuŋ hurkuŋ yame goyen mayde tebaŋ irkeb yame hol ird unyen. Niŋgeb deŋ wor det kura niŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irtiŋde po hiket dunyen. Det goke naŋkenenj kurut yitiŋde po hiket dikala diryen. Irde yenj beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yirde hi bana gonj hurkuŋ hurkuŋ yame mayde tebaŋ irkeb yame hol ird dunyen.

⁹ “Be, deŋ gayen al ganuŋbe diriŋmiŋ beleŋ biŋe niŋ yekeb hora teŋ unyen? ¹⁰ Irde makaŋ dapŋa niŋ yekeb kunere teŋ unyen? ¹¹ Deŋ mata buluŋ mar wor diriŋtiŋ yago beleŋ det kuraj yekeb det igiŋ po yunniŋ yenj nurde hanjen. Niŋgeb Adotin Al Kuruŋ sanŋiŋ miŋyaŋ gobe deŋ megen niŋ mar gote folet geb, gusuŋaŋ irkeb det igiŋ wor po goyen dunyen geb.

¹² “Gwahade niŋgeb mata teŋ hinayiŋ kuruŋ gobe al hoyan beleŋ neŋ gwaha gwaha dirde hiwoŋ yenj nurde hanj gwahade goyen

po, deŋ wor gwahade po yirde hinayiŋ. Moseya Al Kurunyen mere basaŋ marya beleŋ saba teŋ hinhan gote miŋ wor pobe gago geb.

Yame dirŋeŋ bana hurkuŋayiŋ
(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Be, kak alare kuŋ kuŋ yamebe kuruŋ, irde gor kuŋ kuŋ beleŋbe meteŋenj moŋ. Niŋgeb al budam yame goyen bana hurkuŋ hanj. Munaŋ Al Kurunya hugiŋ heŋ heŋ gasuŋde gor kuŋ kuŋ yamebe dirŋeŋ muŋ wor po. Irde beleŋ manaŋ meteŋenj. Niŋgeb al yuŋkureŋ yuŋkureŋ beleŋ muŋ po gab yame goyen keneŋ bebak teŋ hanj. Niŋgeb deŋbe yame dirŋeŋ bana gore hurkunayiŋ.

Heya he gote igineŋya

¹⁵ “Be, Al Kurunyen mere basaŋ mar falkuk niŋ keŋkela heŋ hinaŋ ko. Go mar gobe dapŋa fulenŋam moŋ sipsip yara heŋ wanayiŋ. Meremiŋbe igiŋ yara gega, biŋ bana dufayminjbe buluŋ wor po geb, kulu duwi beleŋ al isitiŋ yara heŋ heŋtiŋ buluŋ wor po irnayiŋ. ¹⁶ Gwahade mar gobe matamiŋde po gabe fudinde Al Kurunyen mere basaŋ mar ma usi mar wet goyen yeneŋ bebak teŋ hinayiŋ. Al beleŋ wain igineŋbe kaŋ hoyan hende ma yade hanjen. Fik he igineŋ wor he mali hende ma yade hanjen. ¹⁷ Gwahade

goyen po, he iginjbe iginenj igij po forok yirde hiyen. Munan̄ he bulunjbe iginenj buluŋ po forok yirde hiyen. 18 Niŋgeb he iginjbe iginenj buluŋ ma forok yiryen̄. Munan̄ he bulunjbe iginenj igin̄ ma po forok yiryen̄. 19 Niŋgeb he kura iginenj igin̄ ma forok yiryen̄ gobe ilde kak alare temeynaiŋ. 20 Niŋgeb gwahade goyen po, matamij beleŋ gab mel gobe gwahade mar yen̄ yeneŋ bebak tinaiŋ.

21 “Be, alya bereya megen hen̄ya, ‘Doyaŋ Al Kurun̄, Doyaŋ Al Kurun̄,’ nineŋ haŋ gega, al yuŋkureŋ beleŋ po Al Kurunyen alya bereya henayin̄. Adone Al Kurun̄ saŋin̄ miŋyaŋ gote dufay goyen keŋkela nurde go po gama irde haŋ mar po gab Al Kurunyen alya bereya henayin̄. 22 Nalu funajde goyenterbe al budam beleŋ, ‘Doyaŋ Al Kurun̄, Doyaŋ Al Kurun̄, neŋbe saŋin̄ger merege basaŋ heŋ tagalde hinhet. Irde tareŋger unjgura yakira teŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen yirde hinhet. Niŋgeb neŋbe gere alya bereya,’ ninnayin̄. 23 Goyenbe ne beleŋ kawan po, ‘Mata buluŋ mar, nebe go ma wor po nud dunen̄ hime. Hoyaŋ kunaŋ!’ yineŋ.

*Al irawayen ya ird ird mata
(Luk 6:47-49)*

24 “Be, gwahade niŋgeb al kura merene nurde gama iryen̄ al gobe ya ire yen̄be

tola metemiŋ dukuŋ po talde hora po daluŋ unyeŋ go gwahade goyen. 25 Kigariŋ kurun̄ kateŋ figilu teŋeŋ yan̄ kuyen̄. Irde men̄e sanj̄iŋ yare gor kuyen̄ gega, tolambe sanj̄iŋ po yimiytiŋ geb, epte ma tobo tike katyeŋ. 26 Goyenbe al kura merene nurde ga gama ma iryen̄ al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryen̄ go gwahade goyen. 27 Niŋgeb kigariŋ kurun̄ kateŋ figilu teŋeŋ yan̄ kuyen̄, irde men̄e sanj̄iŋ yare gor kukeb tolambe mulowo hende yimiytiŋ geb, ya gobe kateŋ buluŋ wor po hiyyen̄,” yinyiŋ.

28-29 Be, Yesu go sabamiŋ pasi irkeb gor hinhan mar gore meremiŋ go tonŋeŋ yan̄ wor po nuramiŋ. Irdeb hurkuŋkat teŋbe, “Ey, sabamiŋ gabe Moseyen saba marte saba yara moŋ be!” yamiŋ.

8

*Al busuka miŋyaŋ sope iryiŋ
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)*

1 Be, sabamiŋ go pasi irdeb dugure gor mat kateŋ kuŋ hikeb al budam gama irde kuŋ hinhan. 2 Irkeb busuka miŋyaŋ al kura gore waŋ kimiŋ mar dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kurun̄, dufayger wilakŋeŋ nurdeb sope nirke igin̄ heweŋ,” inyiŋ. 3 Irkeb al go uliŋde hanij kerdeb, “Igiŋ guram gireŋ. Niŋgeb igin̄

hawa!" inyinj. Irkeb goyare po busuka go tubul tike iginj hiriñ. ⁴ Irkeb, "Iginj haha gake al kura momoñ irak yo. Gwaha titneñbe Al Kurun dolonj ird ird mata doyan mar hitte kuñ sikkenge yikala yirke keneñbe fudinde iginj haha ginnayinj. Irkeb gab Mose beleñ bikkeñ yirinj mata goyen gama irde dapnja kura mel go yunnayinj. Irkeb ge niñ teñ Al Kurun niñ dapnja go kumga tinayinj. Irkeb al tumnajan fudinde iginj hihi yenj gennayinj," inyinj.

Fuleñja marte doyan alyen dufaymiñ tareñ

(Luk 7:1-10)

⁵ Be, gwaha teñbe Yesu go Kapeneam taunde kuriñ. Irkeb Roma gabmanyen fulenja marte doyan al* kura gore faran nuri yenj wayyiñ. ⁶ Irdeb, "Doyan Al Kurun, meteñ alne kura uliñ kamke uliñ misiñ kurun wor po kateñ yare ferde hi," inyinj. ⁷ Irkeb Yesu beleñ, "Kuñ sope ireñ," inyinj. ⁸ Irkeb al gore wol henjbe, "Doyan Al Kurun, ge beleñ ne al gahade gate yare kutek moñ. Niñgeb dulinj mere po tikeb meteñ alne iginj hiyyenj. ⁹ Ne wor doyan alner yufukde heñ yende mere po gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyan yirde hime geb, al goyen kura, 'Kwa,' inmekeb kuyenj. Munaj kurabe, 'Waya,' inmekeb wayyeñ.

Irde meteñ alne manañ, 'Det ga ira,' inmekeb gwaha po tiyyenj," inyinj. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ al gote mere go nurde tulfut yiriñ. Irdeb gama irde kuñ hinhan mar goyen fulgañ kañbe, "Fudinde wor po dinhem. Israel bana ga ne niñ dufaymiñ sanjñ irtiñ al kura gahade ma keneñ himyen. Hubu wor po. ¹¹ Ga nurnañ ko. Kame kame Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hi bana goñ dula mata kurun forok yiyyenj. Goyenterbe Yuda mar moñ al miñ hoyan beleñ megeñ kurun ga hike kwa gayen kurhan mat mat wanjbe Yuda marte asem yago Abraham, Aisakya Yekopya irde gasuñminyaj gasuñminyaj keperde dulan teñ hinayinj. ¹² Goyenbe Yuda marbe Al Kurun beleñ basiñja yirtiñ gega, ne niñ dufaymiñ sanjñ ma irnayinj mar gobe yakira tike siñare kidoma bana goñ hinayinj. Irde esenjbe misiñ yiseñ hinayinj," yinyinj. ¹³ Irdeb fulenja marte doyan al goyen, "Iginje kwa. Ne niñ dufayge sanjñ irde ha geb, gwahade forok yewoñ yenj nurha gwahade po forok yiyyenj," inyinj. Irkeb meteñ almiñbe Yesu beleñ mere tiyyiñ nalu goyenter po iginj hiriñ.

Yesu beleñ al budam sope yiryij
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

* **8:5:** Fulenja marte doyan al gabe fulenja mar 100 doyan yirde hiyen.

¹⁴ Be, Yesu go Pitayen yare kuŋbe Pita teŋak aygaŋ miŋyaŋ ferde hike kinyin. ¹⁵ Irde kuŋ haniŋde tanarkeb aygaŋ go tubul tiyyin. Irkeb bere gore huwarde biŋge kan yunyin.

¹⁶ Be, kuŋ hako ga kidoma heŋ hikeb uŋgura ketal yurtiŋ mar budam yawayamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ uŋgura go merere po yakira tiyyin. Irde al garbam miŋyaŋ manaq tumnjaŋde sope yirke iŋin hamiŋ. ¹⁷ Gwaha teŋ hin-hin goke bikkeŋ Al Kuruŋyen mere basaq al Aisaia beleŋ asanđe mere kura gahade kayyiŋ:

“Al gobe nende mata bu-lunya garbamniŋya pasi yiryen,” yitiŋ hi.
Aisaia 53:4

Ninjeb mere gote iginenbe mata gogo forok yirde hin-hin.

*Yesu gama irniŋbe det kura yubul tinayiŋ
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Be, Yesu gob al budam waŋ gabu irke yeneŋbe komatmiŋ yago goyen, “Fe ala kuruŋ ga siŋa iron mat kuniŋ,” yinyin. ¹⁹ Irkeb Moseyen saba tagal tagal al kura gore wanje, “Tisa, nebe ge kuŋ heŋ taha kuruŋ gobe gama po girde kuŋ heŋ,” inyin. ²⁰ Irkeb wol heŋ, “Kulu duwibe ferd ferd gasuŋ miŋyaŋ. Nu wor hagam yan. Goyenpoga ne Al Urmin† gabe gor kura

ferde usaŋ hetek gasuŋnem moŋ,” inyin. ²¹ Irkeb komatmiŋ hoyan kura goreb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, nebe gama gireŋ gega, kuŋ adone wa teŋ mete teŋ gab waŋ gama gireŋ,” inyin. ²² Irkeb Yesu beleŋ, “Waŋ gama nira! Al kamtiŋ gobe tubul tike al ne niŋ ma nurde Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ yara hanj mar gore gab teŋ mete tinayin geb,” inyin.

*Yesu beleŋ meŋe kuruŋ masi irke tik yiriy
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Be, gwaha teŋbe hakwa kura go hende hurkuriŋ. Irkeb komatmiŋ yago wor go hende hurkuŋbe yeŋya kwamiŋ. ²⁴ Irke gwahade forok yewen tiya yen ma nurkeya bemel po meŋe kuruŋ huwaryin. Irkeb duba karkuwaŋ karkuwaŋ fumde waŋ hakwa mayde biŋde hurkuŋ ala heŋ hin-hin. Goya goyenbe Yesube firtiŋde hin-hin. ²⁵ Irkeb komatmiŋ beleŋ kuŋ isaŋ heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, fe nene kamniŋ tihit geb, faraq dura!” inamin. ²⁶ Irkeb huwarde, “Daniŋ geb ne niŋ hekkeŋ ma nurde kafura heŋ hanj?” yinyin. Irdeb meŋeya makanya buluŋ wor po hiriŋ goyen masi yirke kamaryum. ²⁷ Irkeb mel go hurkuŋkat teŋbe, “Da albe gago? Meŋeya makanya wor yende mere nurhar!”

† **8:20:** Al Urmin gote miŋbe alya bereya Al Kuruŋ hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Daniel 7:13 gorbe deŋem Al Urmin goyen hi.

yen kadom gusuñan gird kwayinj,” ineñ eseñ mere tiyaminj.

*Gadara marte nañare
kuriñ*
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Be, meñe kamke mel go kuñ kuñbe Galili fe ala siña kurhan Gadara marte nañare forok yaminj. Irkeb al irawa kura unjura ketal yurtiñ bembayan heñ kuñ haryen gore Yesu hitte wavyum. Al irawa gobe misiñeñ yan wor po geb, albe yeñ haryenyañ gor kutek moñ. ²⁹ Be, irem gore Yesu hitte wanje, “Al Kurun Urmiñ, daha direñ wayha? Nalu hako hikeya buluñ dire yeñ wayha?” ineñ kwep iraryum. ³⁰ Be, goya goyenbe bu buda kuruñ kura sorte yarham po heñ dulañ teñ hinhan. ³¹ Unjura gore Yesu goyen eseñ mere irdeb, “Dakira tiye yeñ nurdeb dad derke kuñ bu buda iro ketal yurtek,” inaryum. ³² Irkeb, “Kunañ!” yinkeb unjura buda go al irawa goyen yubul teñ kuñ bu buda kuruñ go ketal yurkeb kuñ hamulare mat fe alare kateñ fe nene kamamiñ. ³³ Irkeb bu doyan yirde hinhan mar gobe busaherde taunde kuñbe al irawa unjuram yanja bu budaya hitte mata forok yiriñ kuruñ goyen goke al momoñ yiramiñ. ³⁴ Irkeb al taunde niñ gobe tumjanj Yesu kinniñ yeñ gir yeñ wayamiñ. Irde wan keneñbe, “Nañjaniniñde gar ma hayinj. Dubul teñ

9

Al uliñ kamtiñ sope iryij
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ Be, gwaha irkeb Yesu go hakwa hende hurkuñbe mulgañ heñ meteñ teñ hiyen taunde Kapeneam kuriñ. ² Irkeb al uliñ kamtiñ kura goyen sapir hende tawayamiñ. Irkeb Yesu beleñ mel gote dufaymiñ yeñ ge tareñ irtiñ go yeneñbe al goyen, “Dirin, kandukneñ ma nurayinj. Mata buluñge halhem geb,” inyinj. ³ Gwaha yekeb Moseyen saba mar kura beleñ go nurdeb, “Ey, Al Kurun beleñ po ga alyen mata buluñ halde yuneñ hiyen gega, al gare gwaha tihim yeñ hi geb, al gabe Al Kurun sukal irde hi,” yeñ dufay haminj. ⁴ Irkeb dufaymiñ yeneñ bebak teñbe, “Daniñ geb bitiñde dufay buluñ kerde hanj? ⁵ Daminjbe meteñyeñ yeñ nurde hanj? ‘Mata buluñge halde gunhem,’ yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yeweñ goyen? ⁶ Dufaytiñdebe al garbam sope ird ird gobe meteñyeñ yeñ nurde hanj. Niñgeb nebe deñ beleñ meteñyeñ nurde hanj goyen ireñ tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urmiñ gabe alyen mata buluñ halde sanjñ minyanj yeñ neneñ bebak tinayinj,” yinyinj. Irdeb al uliñ kamtiñ goyen, “Huwarde

gasuňge teñ yager kwa,” inyiñ. ⁷ Irkeb al go huwarde yamiñde kuriñ. ⁸ Irkeb al buda gor gabu iramiñ goyen mata go keneñbe hurkuñkat tiyamiñ. Irdeb Al Kurun beleñ al guram yird yird tareñ al yuntiñ goke Al Kurun turuñ iramiñ.

*Yesu beleñ Matiyu hoy
iryiñ
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-
32)*

⁹ Be, gwaha teñ Yesu go gor mat hoyanje kuñ heñyabe al kura deñem Matiyu goyen teks yad yad gasuňde hike kinyiñ. Irdeb, “Wañ gama nira,” inyiñ. Irkeb al gore huwarde Yesu gama iryiñ.

¹⁰ Be, Yesuya komatmiňya Matiyuyen yare heñ biňge nene hikeb teks yad yad maryä* al kura Moseyen saba keñkela ma gama irde hike, “mata buluñ mar” yineñ hañyen mar goya wañ yeñya heñ dulañ teñ hinhan. ¹¹ Irkeb Farisi mar beleñ go yeneñbe Yesuyen Komatmin gusuňaŋ yirdeb, “Daniŋ geb tisatinbe teks yad yad maryä ‘mata buluñ mar’ yineñ hityen mar goya biňge nene hañ?” yinamiñ. ¹² Irkeb mere go nurdeb Yesu beleñ, “Al uliñde igin po hiyeñbe guram al niñ ma nuryeñ. Al garbam miňyaŋ beleñ gab guram al niñ nuryeñ. ¹³ Nebe neñ al huwak yeñ nurde hañ

mar goyen hoy yire yeñ ma wamiriñ. Goyenpoga neñbe mata buluñ mar yeñ nurde hañ mar goyen hoy yire yeñ wamiriñ. Goke teñbe Al Kurun beleñ, ‘Nebe al beleñ galak nird nird niñ ma nurde hime. Kadom buniñen gird gird mata goke amaňen nurde hime,’ yitiñ goyen kuñ miñ gwahade yeñ keñkela dufay heñ nurnaŋ ko,” yinyiñ.

*Biňge kutja mata niñ Yesu
gusuňaŋ iramiñ
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-
39)*

¹⁴ Be, gwaha yineñbe gor hinhin. Irkeb Yon Baptaisyen komatmin beleñ wañbe, “Neñya Farisi maryabe biňge kutja irde hitien gega, dahade geb komatge weñbe gwaha ma teñ hañ?” ineñ gusuňaŋ iramiñ. ¹⁵ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Albe tikiŋ mere miñ alya tumjaŋ heñyabe daniŋ eseñ hinayin? Epte moñ. Goyenbe tikiŋ mere miñ al goyen asogom beleñ wañ teñ kuke gab yeñ ge nurde biňge kutja irde hinayin,” yinyiñ. ¹⁶ Irde yeñbe saba gergen tagalde hi goyen goke maya mere mat gaha yinyiñ: “Al kura amil gergen walde teñ uliñhor bikkek erek yitiñ goyen ma pet teñ gada iryen. Gwaha irkeb amil parwek gergen gore uliñhor bikkekde niñ kañ

* **9:10:** Teks yad yad marbe Israel mar niñ ma meteñ teñ hinhan. Roma gabman niñ teñ teks yade hinhan. Irde teks hora kurabe yiňgen ge yade hinhan geb, mel goke Israel mar beleñ igin ma nurde yuneñ hinhan.

goyen yuluŋ teŋbe erek yitiŋ yameŋ gobe sopte buluŋ wor po iryeŋ. ¹⁷ Gwahade goyen po, al wain fimiŋ gergeŋ yade dapŋa sikkeŋ po wain fimiŋ heŋ heŋ irtiŋ bikkek bana gon ma unnayiŋ. Gwaha irnayiŋbe wain fimiŋ gergeŋ goreb dapŋa sikkeŋ bikkek go kumga tikeb erek niyyeŋ. Irkeb wain fimiŋ wok yiyyeŋ. Dapŋa sikkeŋ go manaq gog po buluŋ hiyyeŋ. Albe gwaha ma teŋ hanjen. Wain fimiŋ gergeŋbe wain fimiŋ heŋ heŋ dapŋa sikkeŋ gergeŋ bana po uneŋ hanjen. Irkeb det irawakde buluŋ ma hiriryeŋ,” yinyiŋ.

*Bere dirŋeŋ kamtiŋya
bere kura danduku miŋyaŋya
goyen sope yiryiŋ*

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Be, Yesu go saba yirde hikeyab gor niŋ doyan al kura waŋ Yesu diliŋ mar dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, “Wernebe gayamuŋ ga kama. Goyenbe kuŋ hange uliŋde kerkeb sopte huwaryen,” inyiŋ. ¹⁹ Irkeb Yesu go huwarde al goya kwaryum. Komatmiŋ yago wor gama irde kwamiŋ.

²⁰⁻²¹ Be, hako kuŋ hikeyab bere kura dama 12 gayen danduku manaq hiyen gore dufayminde po, “Kuŋ meŋere niŋ uliŋhormiŋ po sisaj ureŋbe igiŋ heweŋ,” yeŋ nurdeb kame belen mat waŋbe Yesuyen meŋe diba uliŋhor goyen muruŋde

sisaj uryiŋ. ²² Be, bere gore gwaha tikeb Yesu beleŋ fulgaŋ kaŋ kinyiŋ. Irdeb, “Werne, kandukŋeŋ ma nurayiŋ. Dufayge ne niŋ saŋiŋ irha gore sope girke igiŋ haha geb,” inyiŋ. Irkeb goya goyen po igiŋ hiriŋ.

²³ Be, Yesu go kuŋbe doyan al waŋ tupi teŋ kwaryum al gote yare forok yeŋbe ya biŋde hurkuriŋ. Hurkuŋbe dolonđe niŋ buleluŋ fuk yird yird marya eseŋ marya gabu irde hinhan go yinyiŋ.

²⁴ Irdeb, “Bere gabe ma kama. Dulin ferde hi. Ningeb kat siŋare kunan!” yinyiŋ. Irkeb mel goreb hinmaŋ faykeŋ iramiŋ. ²⁵ Be, al buda go yakira tike megen kuŋ pasi hamiŋ. Irkeb Yesu po hurkuŋ bere go haninđe tanarkeb kamyiŋde mat huwaryiŋ. ²⁶ Irkeb gote mere momoŋmiŋbe al naŋa bana go hinhan gobe nurde tutukiňtala tiyamiŋ.

Diliŋ titmiŋya mohoŋ kat-tiŋya guram yiryiŋ

²⁷ Be, Yesu mel go yubul teŋ kuŋ hikeb diliŋ titmiŋ al irawa beleŋ kuware, “De-wit Urmiiŋ, buniŋeŋ dirde faraŋ dura be,” ineŋ gama iraryum. ²⁸ Goyenbe Yesube nurd nurd yare hurkuriŋ. Irkeb al irawa goyen manaq gama irde kukeb, “Der gayen epte sope diryen yeŋ ne niŋ dufaytiriŋ saŋiŋ irde har?” yineŋ gusunŋaŋ yiryiŋ. Irkeb, “Gwahabe, Doyer Al Kurun,” inaryum. ²⁹ Gwaha yekeb Yesu beleŋ diliŋyaŋ sisaj

yurdeb, "Ne niŋ dufaytirinj tareŋ irhar geb, nurhar gwahade po forok yiyyen," yinyinj. ³⁰ Irkeb diliŋ wuk yeke naŋkenaryum. Irkeb, "Sope dirhem gake al kura ma po momon yiriryen," yineŋ sanjŋ po utan yiryinj. ³¹ Gega irem go siŋare kuŋbe Yesu beleŋ sope yiryinj goyen tagalde tukukeb al naŋa bana gon niŋ gobe nurde pasi hamiŋ.

³² Be, Yesuya komatmiŋya goyen siŋare heŋ kuŋ hikeb unŋura ketal urke mohoŋ kattinj al kura goyen Yesu hitte tawayaminj. ³³ Irkeb Yesu beleŋ unŋura go takira tikeb al mohoŋ kattinj goyen mere tiyyinj. Irkeb al buda kurunj gobe hurkuŋkət teŋbe, "Israel naŋa bana gaŋ mata gahade kura ma keneŋ hityen!" yaminj. ³⁴ Goyenbe Farisi marbe, "Unŋurayen kurujmiŋ gote tareŋde unŋura yakira teŋ hi," yaminj.

Al Kuruŋyen meteŋ marbe budam moŋ

³⁵ Be, Yesu go taunyanja tiyunyanja kurunj goyen kuŋbe Yuda marte gabu yayaŋ mere igiŋ Al Kurunj beleŋ alya bereyamin doyan yird yird goke saba yirde hinhin. Irde al garbam miŋ kurayen kurayen goyen sope yirde hike igiŋ heŋ hinhan. ³⁶ Gwaha teŋ kuŋ henyab al buda go yinyinj. Irdeb al buda gobe sipsip kura

yewek miŋmoŋ heŋ bunijeŋ bunijeŋ teŋ yiŋgeŋ gwaha mat kura sanjŋ hetek moŋ yara yeneŋbe bunijeŋ wor po nerd yunyinj. ³⁷ Irde komatmiŋ yago siraw mere mat, "Biŋgebe sak yeŋ ep hanj gega, biŋge goyen yad yad meteŋ marbe budam moŋ. ³⁸ Niŋgeb biŋge meteŋ gote Doyaŋ Al Kurunj gusuŋjan irkeb meteŋ mar budam yad yerke meteŋmiŋde gor kuŋ biŋge yade hinayinj," yinyinj.

10

Yesuyen mere basaŋ mar
12 (*Mak 3:13-19; Luk 6:12-16*)

¹ Be, Yesu beleŋ komatmiŋ 12 goyen yinke kuŋ gabu irkeb garbammij kurayen kurayen sope yird yirdya unŋura yakira teŋ teŋ tareŋya yunyinj. ² Yesuyen mere basaŋ mar 12 gote dejenbe gago: meheŋdebe Saimon dejenem kurabe Pita. Irde kulinj Andruya, Sebedi urmiŋ waran Yemsya kulinj Yonya. ³ Filipy Batolomiyuya Tomasya teks yad yad al Matiyuya. Irde Tadiusya Alfius urmiŋ Yemsya. ⁴ Irde Saimon Selotyabe* Yesu asogom haniŋde kiriyin al Yudas Iskariotya.

Mere basaŋ marmiŋ meteŋ yunyinj

(*Mak 6:7-13; Luk 9:1-6*)
⁵ Yesube go mar 12 goyen yad yerke kuniŋ tiyaminj.

* **10:4:** Yesu hinhin goyenterbe Roma gabman asogo irde hanjen mar kura hinhin. Go mar gobe Selot yineŋ hinhin.

Kuniŋ tikeb saba gahade yiryinj: "Al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ hitte ma kunayinj. Irde Samaria marte taun kura bana ma po kunayinj. ⁶ Israel marbe Al Kurunyen sipsip gega, mereminj ma nurde duwi hamiŋ geb, yenj hitte kunayinj. ⁷ Kunj henjyabe, 'Al Kurunj beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird nalu gobe binde hihi,' yineŋ tagalde hinayinj. ⁸ Irde garbam mar sope yirde, al kamtiŋ yisanj heŋ, al busuka miŋyanjbe sope yirde, al uŋguram yanjbe uŋgura go yakira teŋ kunj hinayinj. Tareŋ gobe dulinj tahanj geb, gwahade goyen po deŋ wor murungem moŋ dulinj al faraŋ yurde hinayinj. ⁹⁻¹⁰ Irkeb meteŋ teŋ hinayinj goke al beleŋ faraŋ durde hinayinj. Niŋgeb kuniŋ yeŋbe hora uŋkureŋ muŋ kura ma po teŋ kunayinj. Irde kalwa ma yawarnayinj. Ulinjhorbe ultiŋde haŋ gog ep geb, hoyanj ma yawarnayinj. Kahaŋbasanya genuŋya wor hoyanj ma yawarnayinj. ¹¹ Taunyanja tiyunyanja kunjbe al kura gargar dirtek al goke naŋkenenj yeneŋbe yeŋya hinayinj. Yeŋya heŋ kunj kunj metenjtiŋ pasi irhet yeŋ nurdeb yubul teŋ hoyanje wor kunayinj. ¹² Be, al gote yare kunjbe ya miŋ mar goyen, 'Al Kurunj beleŋ bitiŋ yisikamke ga hinayinj,' yinnayinj. ¹³ Irke mel go

deŋ ge igiŋ nurke yeneŋbe biŋ kamke heŋ heŋ mata goyen gor po tubul tike hiyenj. Munaŋ igeŋ ma denke yeneŋbe biŋ kamke heŋ heŋ mata gobe deŋ hitte mulgaŋ hiyyenj. ¹⁴ Al kura gargar ma dirde meretiŋ ma nurkeb mel gore Al Kurunyen mere pel irhet yeŋ bebak tinanj yeŋbe kahaŋtiŋde niŋ tupi go busanj heŋ gab ya wet ma taun wet kura goyen tubul teŋ kunayinj. ¹⁵ Fudinde wor po dineŋ hime. Taun goyenter niŋ marbe kame Al Kurunj beleŋ al igeŋya buluŋya pota yiryeŋ natureb mata buluŋmiŋ gote murungem buluŋ wor po tenayinj. Bikkeŋ Sodomya Gomoraya taunde niŋ mar beleŋ mata buluŋ teŋ hinhan gote murungem tamiŋ gote folek wor po tenayinj geb," yinyinj.

*Kanduk kurayen kurayen
forok yenayinj
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: "Deŋ kunayinj bana goŋbe buluŋ dirtek marbe budam haŋ. Niŋgeb sipsip yad yermeke kulu duwi kahal bana kutneŋ tiniŋ tahanj. Niŋgeb deŋ meteŋ teŋ kunj henjyabe kunere beleŋ keŋkelə dufay heŋ ga mata teŋ hanjen go gwahade goyen po teŋ hinayinj.† Kalyiŋibe buluŋ gog kura tiya yeŋ ma nurde

† **10:16:** Yesu beleŋ kunere niŋ yiriŋ gobe buluŋ mat ma yiriŋ. Kunerebe keŋkelə dufay heŋ ga mata teŋ hanjen goke nurde yiriŋ.

hityen. Ningeb deñ wor matatinj gwahade po teñ kuñ hinayin. ¹⁷ Irdeb al niñ nurde ga meteñ teñ hinayin. Mel gore merem yañ dirke merere huwarnayin. Irde kurabe gabu yayan dukunj dusulak tinayin. ¹⁸ Ne niñ buluñ nurde hañ mar beleñ dukunj megen niñ doyañ mar kurayen kurayen diliñde merere derde hinayin. Irkeb ne niñ gusuñanj dirkeb mel goya Yuda mar moñ al miñ hoyanya goyen momoñ yirnayin. ¹⁹⁻²⁰ Ningeb wañ dade merere dukunj gusuñanj dirkeb daha yiniñ tihit yeñ barbar ma yenayin. Goyenter daha mat mere teñ teñ dufay duneñ duneñ albe deñ moñ. Goyarebe Holi Spirit beleñ dufay dunke mere tinayin geb, goke kanduknjen ma nurde hinayin.

²¹ “Be, goyenterbe ire itinya igiñ ma heñ kura beleñ al hay heke wañ gasa yirke kamde hinayin. Irde naniñ beleñ wor dirneñ weñ gwahade po yirnayin. Irde dirin beleñ huwarde naniña milinyat mere ma nurde asogo yirde gasa yirke kamnayin. ²² Al tumñañ ne niñ igiñ ma nurde hañ mar beleñ asogo dirde hinayin. Goyenbe gwaha dirde hike goke kafura ma heñ sañiñ po heñ hinayin. Kuñ kuñ funañdebe Al Kuruñ beleñ dawaryen. ²³ Ningeb ne niñ teñ buluñ buluñ dirkeb busaharde hoyanje kuñ hinayin. Fudinde wor po

dineñ hime. Deñbe Israel naña bana niñ taun kuruñ gayen meteñ teñ kuñ pasi ma irkeya ne Al Urminj gayen mulgañ heweñ.

²⁴⁻²⁵ “Be, dirinjbe saba almiñ gote dufay epte ma fole iryen. Dufaymiñbe kuñ saba almiñ gote dufayya turjande henbe gor po bada hiyyen. Be, meteñ al wor doyañ almiñde meteñ goyen fole ma iryen. Meteñmiñbe kuñ doyañ almiñ beleñ meteñ teñ hi gwahade po teñbe gor po bada hiyyen. Gwahade goyen po, deñbe nere yufukner hañ. Ningeb al beleñ ne buluñ nirde unjurayen kuruñmiñ Belsebul nineñ hañ kenem deñbe daha dirnayin? Buluñ wor po dirnayin. Al mali deñtiñ ga moñ yeñ nurde duneñbe mere buluñ mat wor po dirde hinayin.

²⁶ “Goyenpoga gwaha dirnayin mar goke ma kafura henayin. Dufayya mataya kura epte ma po banare hinayin. Banare hitiñ kuruñ gobe kame kawan po forok yeke al tumñañ nurnayin. ²⁷ Ningeb kamebe deñ momoñ dirde himyen gayen kawan po tagalde hinayin. Balminde mere dirde himyen goyen wor kawan tagalde hinayin. ²⁸ Al mudunke kamnayin mar goke kafura ma heñ hinayin. Yeñbe ultiñ go po buluñ irnayin. Munaj go kamere tontiñbe epte ma daha wet kura irnayin.

Gwahade yarabe ultinya a tontinya kak alare yemeytek albe uñkureñ go po gab kafura irde hinayin.

²⁹ “Finfunje nu mukjen wor po gwahade kura yen yentek mon gega, Al Kurunje biñ sir ma yirde hiyen. Ningeb nu goyen kura daha wet kura tiyyen gob Al Kurunje nurde hik ga tiyyen. ³⁰ Tonantin yuwalneñ epte ma kapyan hetek goyen wor Al Kurunje gwahade hanj yen kejkela nurde hi. ³¹ Ningeb denje Al Kurun diliñdeb finfun buda damum gote folek wor po yen deneñ hi geb, heñ hentin ge kafura ma heñ hinayin,” yinyin.

*Yesu niñ tagalde hinayin
(Luk 12:8-9,51-53; 14:26-27; Mak 9:41)*

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Al kura al hoyan diliñ mar dufaymiñ ne niñ sanjin irde hiyen goyen tagalyenje ne wor Nanne sanjin miyাñ gote diliñ mar, ‘Al gabe nere,’ inen. ³³ Munaj al kura ne niñ yen al hoyan diliñ mar, ‘Nebe ma nurde unhem,’ yinyen al gobe ne wor kame Nanne sanjin miyাñ gote diliñ mar, ‘Al gobe ma nurde unhem,’ inen.

³⁴ Be, ga nurnaj ko. Nebe fulenja mata isikamde kamde niñ ma megen gar katmirin. Ne wamirin gake teñbe fulenjare hinayin. ³⁵ Nebe megen hanj mar beleñ mata gaha teñ hinayin

yen wamirin. Mata gobe gahade:

‘Urmiñ beleñ naniñ asogo iryen.

Wirinj beleñ milij asogo iryen.

Bere beleñ huwarde uñde milij asogo iryen.

³⁶ Gwahade goyen po al asogo wor po yirtek marbe yinjen mij bana gore po asogo yirnayin.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Irde al kura milinya naniña niñ uguñ po nurde ne ma gama niryeñ al gobe epte ma komatne hiyyen. Irde al kura urmiñj wirinjya niñ uguñ po nurde ne ma gama niryeñ al goyen wor epte ma komatne hiyyen.

³⁸ Irde ne niñ teñ kanduk yenen kamde kamde niñ bada henayin marbe epte ma komatne henayin. ³⁹ Irde al kura megen heñ heñmiñ ge uguñ po dufay heñ hiyenbe Al Kurunja epte ma hiriryen. Goyenpoga ne niñ teñ al kura heñ heñmiñ ge ma nurde gama nirde hiyen al gobe Al Kurunja heñ heñ gobe yende hiyyen.

⁴⁰ “Be, deñ meteñ teñ kuñ hikeya igin dirde gargar dirde hinayin gobe ne gayen nirde hanj yen nuren. Gwaha niryeñ gobe ne po mon. Nanne nad nerke wamirin al goyen manaj igin igin iryen.

⁴¹ Irde al kura, ‘Al gabe Al Kurunjen mere basaj al,’ yen kenen igin irde gargar iryen al gobe mere basaj alyen murunjem tiyyen.

Irde al kura, 'Al gabe al huwak,' yen keneŋ igin irde gargar iryen al gobe Al Kuruŋ beleŋ al huwakyen murunŋem unyen.⁴² Irde al deňem moŋ gar haŋ gayen kura komatne yen keneŋ bebak teŋ fe kura unke melak bida iryenbe gote murunŋembe soŋ ma hiyyen," yinyinj.

11

Yesu beleŋ Yon Baptais niŋ yirinj

(Luk 7:18-35)

¹ Be, komatmiŋ 12 goyen saba yirde yirdeb yubul tike kwamiŋ. Irkeb Yesube gor mat Galili naŋa bana goŋ niŋ taun hoyanŋaŋ wor Al Kurunyen saba yirde meremiŋ tagale yen kuriŋ.

² Gwaha teŋ kuŋ hiket Yon Baptais koyare hinhinde gor po heŋbe Yesu Kristuyen mere momoŋ goyen nuryinj. Irdeb komatmiŋ kura hulyan yiryinj. ³ Irkeb kuŋbe, "Ge gayenbe Yon beleŋ al kura kame wayyeŋ yeke nurde hitien al goyenbe ge gago ma al hoyan niŋ doyan heŋ hitek?" inen gusunŋaŋ iramiŋ. ⁴ Irkeb, "Mulgaŋ heŋ kuŋbe dindiken mere nurde hanja mata teŋ hime neneŋ hanja kuruŋ goyen Yon momoŋ irnayinj. ⁵ Al diliŋ titmiŋbe naŋkenenj haŋ. Kahaŋ titmiŋbe tareŋ heŋ harde kun haŋ. Al busuka miŋyaŋbe uliŋ igin heŋ haŋ. Irde kirmiŋ titmiŋbe mere nurde haŋ. Al kamtiŋ

mananj sopte huwarde kuŋ haŋ. Irde Al Kuruŋ beleŋ megen niŋ alya bereya faraŋ yurd yurd mere igin gobe al buniŋeŋ wor nurde haŋ gayen kuŋ momoŋ irnayinj. ⁶ Irdeb, 'Al kura ne niŋ teŋ Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen go ma katyenbe Al Kuruŋ beleŋ guram irde saŋiŋ iryen,' yihi innayinj," yinyinj.

⁷ Gwaha yinkeb Yonyen komatmiŋ go mulgaŋ heŋ kwamiŋ. Kukeb Yesu beleŋ Yon niŋ momoŋ yire yenbe gaha yinyinj: "Deňbe sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋbe da kinniŋ yen kwaŋ? Dulin yamuŋ kura meŋe beleŋ tama yurtiŋ goyen yinniŋ yen kwaŋ?⁸ Goyen moŋ kenem da wor po kinniŋ yen kwaŋ? Al kura umŋa igin titiŋ kura kinniŋ yen kwaŋ? Moŋ. Al horam yaŋ umŋa igin teŋ det igin igin niŋ po nurde haŋ marbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwanyen yayaŋ po haŋ.⁹ Goyenbe da kuŋ kinniŋ yen kwaŋ? Al Kurunyen mere basaŋ al? Gwaha, fudinde. Gega yenbe Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyan goyen yara moŋ. Yenbe gote folet.¹⁰ Al goyen goke teŋbe Al Kurunyen asaŋde gahade katiŋ hi:

'Mere basaŋ alne teŋ kermeke yen wa meheŋ heŋ kuyeŋ.'

Meheŋ heŋ kuŋbe beleŋge sope irde gunyen,' yi-
tiŋ hi. *Malakai*

3:1

11 Be, yitiŋ gwahade po meteŋ tiyuŋ al gobe al hoyan moŋ. Yon Baptais beleŋ tiyuŋ. Niŋgeb fudinde wor po, bere beleŋ kawaŋ yirtin̄ haŋ kuruŋ gayen Yonyen meteŋ goyen fole irtek epte moŋ hinhan. Yeŋ beleŋ meteŋ tiyuŋ gobe meteŋ hoyan kuruŋ gote folek wor po tiyuŋ. Goyenbe yeŋbe ne gayen neŋkela ma heŋ hi. Niŋgeb al kura deŋem moŋ gega neŋkela heŋ bebak teŋbe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi bana gon̄ hiyeŋ al gobe Al Kuruŋ diliŋdeb Yon folek yeŋ kinyen̄.

12-13 “Be, Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ marte sabaya asanđe katin̄ gobe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird goyen tagalke wan̄ wan̄ Yon Baptais wor tagaluŋ. Niŋgeb Yon hitte mat wan̄ wan̄ gayen nalu hitere gabe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyaŋ yird yird mata kawan forok yeŋ hike yeneŋbe al budam bana gon̄ kuniŋ yeŋ nurde kurut wor po yeŋ han̄. Goyenbe tareŋmiňde teŋ hikeb Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyaŋ yird yird goyen buluŋ irde han̄. 14 Yonbe bikkeŋ Elaia beleŋ meteŋ teŋ hinhin gwahade meteŋ tiyuŋ. Niŋgeb al kura kame Elaia wayyen̄ yeŋ Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ tagaltiŋ goyen fudinde

yeŋ nurde han̄ keneŋbe Yon Baptais gobe al gogo yeŋ nurnayin̄. 15 Al kirmin̄ minyaŋbe mere gayen keŋkela nurnaŋ ko.

16 “Be, gayenter niŋ marbe al matam dahade han̄ yewen̄? Be, go mar gobe diriŋ kura gabu gasunđe heŋ kari teŋ hen̄ya yin̄gen̄ uliŋ kadom mohonđe teŋ hanjen̄ go gwahade. Diriŋ gobe kari teŋ hen̄ya kadom gineŋ teŋbe, 17 ‘Neŋ beleŋ buleluŋ fuk irde tikiŋ heŋ dunhet gega, gege ma tahaŋ. Irde esinayin̄ daw yeŋ al hakwa ambo irde irdere niŋ tikiŋ heŋ dunhet gega ma esahan,’ yineŋ kwep kwep yirde hanjen̄ go gwahade.

18 Niŋgeb diriŋ teŋ hanjen̄ gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Niŋgeb Yon Baptais beleŋ beretya wainya ma neke keneŋbe, ‘Al gobe unŋuram yaŋ,’ ineŋ hinhan. 19 Munaŋ ne Al Urmiň gabe biŋgeya wainya nemeke neneŋbe, ‘Al gabe dulare niŋ al wor po. Irde yeŋbe teks yad yad marya Moseyen saba keŋkela ma gama irde hike “mata buluŋ mar” yineŋ hityen mar gote kadom,’ nineŋ hanjen̄. Goyenpoga al kura dufay wukken̄ minyaŋbe matamiŋ beleŋ gab kawan forok irde hiyen̄ geb,” yinyin̄.

*Bij mulgaŋ ma heŋ han̄ mar
(Luk 10:13-15)*

20 Be, Yesu go gwaha yineñbe Al Kuruñyen tareñde mata tiñej kurayen kurayen budam teñ hike ga bebak ma teñbe mata buluñmiñ yubul ma teñ Al Kuruñ hitte biñ mulgañ ma hamin mar goyen goke iñiñ ma nurde goha yirinj:
 21 “Be, deñ Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya hañ marbe ne beleñ mata tiñej kurayen kurayen teñ himeke neneñ bebak titek yara gega, gwaha ma teñ asogo nirde hañ. Niñgeb deñ Yuda marte mata gwahade goke Al Kuruñ beleñ biñ ar yeke gote muruñgem buluñ wor po dunyeñ geb, goke bunijeñ nurd duneñ hime. Ne beleñ Yuda mar moñ al miñ hoyan hanjen taunde Tairya Saidonya gor kuñ mata tiñej forok yirmiriñ manhan mel gob aran̄ po bebak teñ mata buluñmiñ ge kandukjenwor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata buluñmiñ go yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ.
 22 Fudinde wor po dineñ hime. Tairya Saidonya taunde niñ marte mata buluñ gote muruñgembe kuruñ yarham. Goyenbe deñ Yuda mar merene gama ma irde hanjen gote muruñgembe yende folek, buluñ wor po tenayinj geb.
 23 Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, deñbe dindiken ge yeñ, ‘Neñbe deñniñ yan̄,’ yeñ turuñ turuñ teñ Al Kuruñ

niñ bitiñ ma mulgañ heñ hañ? Al Kuruñ beleñ kak ala bana demeyke kurkunayin geb. Mata tiñej kurayen kurayen deñ hitte forok yeñ hike yenen hañ gayen Sodom taunde forok yeñ hinhan manhan gor niñ mar beleñ mata goyen yeneñbe mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ. Irkeb buluñ ma irkeb goha naña gayenbe taun gobe hiwoñ.
 24 Fudinde dineñ hime, kame Al Kuruñ beleñ al iñinya buluñya pota yiryen natureb Sodom niñ marbe mata buluñ teñ hinhan gote muruñgem buluñ tenayinj. Goyenbe deñ Kapeneam taunde niñ marbe Sodom niñ mar beleñ kanduk tenayinj gote folek wor po tenayinj geb,” yinyinj.

*Kanduk miñyan marbe
Yesu hitte wanayinj
(Luk 10:21-22)*

25 Be, goya goyenbe Al Kuruñ mere irde, “Adone, gebe nanñiña megenya gote Doyañ Al Kuruñ. Gebe al yingen dufaymiñ wukkek yeñ nurde hañ marya megen niñ alyen saba karkuwañ yawartinj marya hittebe meten̄ teñ hime kuruñ gate miñ goyen bana kerde hayen. Goyenbe dirin̄ beleñ naniñ miliñ hitte tawuñ hitin̄ yara al kura yingenjde sanñide epte moñ yeñ nurde Al Kuruñ beleñ gab farañ duri yeñ hañ mar hitte yikala yiraj goke amanjen wor po nurde turuñ girde hime.

26 Fudinde, buniñegebe kuruñ geb, mata gwahade forok iranj,” yiriñ.

27 Irdeb, “Adone beleñbe det kuruñ gayen doyañ yird yird meteñ gobe ne nunyij. Nebe yende Urmij wor po geb, yen po gab keñkela nurde nunen hi. Al hoyanþe gwahade ma nurt nunen hanj. Irde Nannebe neya al kura ne beleñ basinjä yirde hime marya po ga nurt unen hite. Al hoyanþe gwahade moñ. 28 Niñgeb deñ kanduk kurayen kurayen yeneñ goke bitin misinj nurde han marbe ne hitte wanañ. Irkeb faraj durmeke bitin yurum heke hinayinj. 29 Nebe delne kamtiñ, irde dufayne manaj kipirtinj. Niñgeb wanj sabane nurde gama nirkayinj. Irkeb faraj durmeke bitin yurum hekeb hinayinj. 30 Sabane nurde gama irnayinj dineñ hime gobe meteneñ moñ. Ne beleñ kanduk duneñ hime gobe hipirken geb, ne hitte wanañ,” yinyinj.

12

Yesube Sabat nalu gote miñ al

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Be, Yesu go Sabat nalu goyenter komatmiñ yagoya wit meteñ kahalyanj kuñ hinhan. Kuñ heñyabe komatmiñ yago goyen biñge yirkeb wit bilmij kura yade igineñ nene hinhan. 2 Irkeb Farisi mar beleñ yeneñbe, “Mel ga yena! Mel gabe Sabat nature mata gwaha ma teñ hinayinj

yenj bisam irtiñ goyen teñ hanj!” inamiñ. 3 Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Deñbe Al Kurunyen asanđe Dewitya kadom yagoya biñge kamde mata tiyaminj gote baranjij goyen ma wor po kapyanj heñ nurde hanjen? 4 Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñbe beret Al Kuruñ untinj himam, Al Kuruñ dolonj ird ird mata doyañ marte kudinjeg goyen kadomya yad namiñ. Dewitbe Mose beleñ gwaha ma teñ hinayinj yitiñ goyen wor gogo tiyyinj gega, goke kanduk kura ma kinyinj. 5 Irde Al Kuruñ dolonj ird ird mata doyañ marbe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana heñ meteñ teñ henþe Moseyen saba buluñ irde hinhan. Goyenbe gote kanduk kura ma keneñ hinhan goyen Al Kurunyen asanđe katinþe ma kapyanj heñ hanjen? 6 Fudinde dinhem. Mel gobe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana meteñ teñ hikeb mata buluñ tahanj ma yineñ hanjen. Munaj nebe ya gote folek geb, komatne yago neya tumñaj heñ Sabat nature mata tahanj gabe mata buluñ moñ geb. 7-8 Ne Al Urminj gabe Sabat nalu gote Doyañ Al Kuruñ. Niñgeb Al Kurunyen mere asanđe, ‘Nebe al beleñ galak nird nird niñ ma nurde hime. Kadom buniñej gird gird goke gab amanenj nurde hime,’ yitinj goyen deñ beleñ mere gote miñ nurde hanj

manhan uliñde merem moj mar gayen buluñ buluñ ma yirde hiwoñ,” yinyiñ.

*Sabat nature al haniñ simsimam kura sope iryiñ
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)*

⁹ Be, gwaha yineñbe gor mat kuñ Yuda marte gabu yare kuriñ. ¹⁰ Bana gojbe al kura haniñ simsima hitiñ goyen gor hinhin. Irke Farisi mar gore da misiñde kura uliñde merem yañ irniñ yenþe Yesu gusunþan iramiñ. “Sabat naturebe al kura garbam miþyan goyen sope irtæk gobe Moseyen sabarebe igiñ yitiñ ma dahade?” inamiñ. ¹¹ Gwaha inkeb, “Deñ gayen sipsiptiñ kura Sabat nature mete titmiñ bana kurkuyenþe igiñ keneñ wasak tinayiñ? Moj, kuþbe teniñ isañ heñ siþare kernayiñ geb. ¹² Al Kuruñ diliñdeb sipsipbe det dirneñ, munan albe det kuruñ wor po. Niþgeb Sabat naturebe mata igiñ igiñ po ga teñ hitek,” yinyiñ. ¹³ Irde al go, “Hange giñ ira,” inyiñ. Irke haniñ giñ irkeb haniñ kurhan igiñ hiyen go gwahade igiñ wor po hiriñ. ¹⁴ Goyenbe Farisi mar gobe siþare kuñ yiþgen uliñ daha mat Yesu mayteke kami yeñ mere sege iramiñ.

Yesube Al Kuruñ beleñ basiña irtiñ

¹⁵ Be, Farisi mar beleñ mata tiniñ teñ hinhan goyen bebak teñbe gasuñ go tubul teñ hoyanje kuriñ. Kukeb al budam po gama irde kwamiñ. Irkeb garbam

miþyanþe tumnajan sope yirke igiñ hamij. ¹⁶ Gwaha yirde al buda go guram dirhem gake al hoyaj ma momoñ yirnayiñ yeñ hayhay yiryiñ. ¹⁷ Mata kuruñ tiyyiñ gobe Al Kuruñ beleñ mere basañ almiñ Aisaia mere irke asaþde kayyiñ gote iginen kawan forok yirij. Merebe gahade:

¹⁸ “Al gabe nere meteñ al, basiña irmiriñ goyen.

Yenþe bubulkuñne wor po yeñ nurde uneñ hime.

Irde yeñ ge amanen wor po nurde hime.

Holi Spirit teñ kermeke ketal uryeñ.

Irkeb ne beleñ al iginja buluña pota yirde gote muruñgem yunen yunen goyen megen al hike kwa kuruñ gayen momoñ yirde tukuyen.

¹⁹ Yenþe al kuraya kadom mohoñde teñ kwep kwep ma tiyyen.

Irde beleñyan mere kuware ma teñ hike nurnayiñ.

²⁰ Al kura bisike kokan go gwahade, buluñ hiniñ teñ hinayiñ goyen buluñ ma yiryen.

Irde al kura buluñ heñ hulsi aymuk irtiñ yara hinayiñ goyen wor buluñ ma yiryen.

Matamiñ gobe bada ma hiyyen.

Gwahade po teñ teñbe alya bereyamiñ

tumjaŋ yumulgaŋ teŋ
pasi iryenj.

21 Irke al miŋ hoyaq Yuda
mar moŋ gore yeŋ ge
hekkeŋ nurde faraq
yurd yurd niŋ doyan
irde hinayinj,” yitinj hi.
Aisaia 42:1-4

Yesuya Belsebulya

(*Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10*)

22 Be, gwaha yeŋ hikeyabe
al kura unjura ketal urtiŋ
goyen teŋ wayaminj. Al
gobe diliŋ titminj irde
moŋ manaj kattij. Be,
al gobe Yesu beleŋ sope
irkeb nankenej mere teŋ
tiyyinj. 23 Irkeb gabu
iramiŋ mar beleŋ mata
go keneŋ hurkuŋkat wor
po teŋbe, “Mesaia Dewit
Urmiŋ kame wayyen yeŋ
hanjen gobe al gago wet?”
yaminj. 24 Goyenbe Farisi
mar beleŋ mere go nur-
deb, “Moŋ, unjurayen ku-
ruŋmiŋ Belsebulyen tareŋde
unjura gogo yakira teŋ
hi,” yaminj. 25 Irkeb Yesu
gobe al dufay heŋ hinhan
goyen yeneŋ bebak teŋbe
gaha yinyinj: “Tiyuŋ kurun
kura bana al beleŋ yiŋgen
ulij kadom asogo gird teŋ
bur yenayinj gobe sanjŋ ma
heŋ buluŋ henayinj. Irde
al miŋ dirŋej kura wor
gwahade po, yiŋgen ulij
kadom asogo gird teŋ bur
yenayinjbe tumjaŋ sanjŋ
ma heŋ hinayinj. Taunde
niŋ al wor gwahade po,
awalikde ma hinayinjbe
epte ma sanjŋ heŋ hinayinj.

26 Niŋgeb gwahade goyen
po Satan beleŋ yeŋ yufukde
haŋ unjura buda goyen
haram yirde yakira tiyyenbe
dahadem sanjŋ henayinj?
Hubu geb. 27 Goyenbe deŋ
beleŋ Belsebulyen tareŋde
unjura yakira teŋ hi nineŋ
haŋ. Munaŋ deŋ gama
dirde haŋ mar wor unjura
yakira teŋ hanjen goyenbe
ganuŋyen sanjŋde mata go
teŋ haŋ yeŋ nurde haŋ?
Belsebulyen tareŋde ma Al
Kurunyen tareŋde? Mel
gobe unjura yakira teŋ teŋ
sanjŋbe Al Kurun hitte mat
waŋ hi yeŋ nurde haŋ geb,
deŋ beleŋ ne nineŋ haŋ gobe
usi wor po irde haŋ yeŋ nurd
dunnayinj. 28 Niŋgeb nebe
Al Kurunyen sanjŋde unjura
yakira teŋ himyen geb, Al
Kurun beleŋ doyan dird dird
gobe bikken deŋ hitte gago
forok yihi.

29 “Be, daha matbe al
kura gore kuŋ al hoyaq
tareŋ minyaŋ gote yare
hurkuŋ samuŋminya det-
minya yade kuyenj? Gwaha
tiye yeŋbe al gore kuŋ sanjŋ
minyaŋ al go wa teŋ fere
teŋ gab epte yaminde niŋ
detya samuŋminya goyen
yawaryenj.

30 “Be, al kura ne niŋ ma
heŋ haŋ marbe asogone.
Irde al kura Al Kurun hitte
al yukuŋ yukuŋ niŋ faraq
ma nurde haŋ marbe al bur
yirde meteŋ go buluŋ irde
haŋ yeŋ nureŋ. 31 Niŋgeb
al kura mata buluŋya sukal
mereyamiŋ ge teŋ Al Kurun

pohogay irkeb iginj halde unyen. Goyenpoga al kura Holi Spirit sukal iryen gobe Al Kurun beleñ epte ma wor po halde pasi ird unyen.³² Al kura ne Al Urmiñ gayen asogo nirde mere buluñ tiyyenbe pohogay nirke iginj halde pasi irde uneñ. Goyenbe al kura Holi Spirit beleñ meteñ teñ hi yenj nurd nurd ga asogo irde mere buluñ tiyyen gobe epte ma wor po mata buluñmiñ goyen halde unyen. Megen gar heňya, ma kame Al Kurunyen nature gor wor epte ma halde unyen.

³³ “Hebe iginen beleñ gab dikala dirke he iginj ma he buluñ yen hanjen. Ningeb iginen iginj forok yewoñ yenj nurdeb he go sope irde haran henayinj. He goyen sope irde haran ma henayinbe iginen buluñ buluñej forok yenayinj. ³⁴ Denjbe kunere duwi yara buluñ wor po geb. Meretinyä matatinyabe buluñ ala po. Ningeb deñ gwahade beleñ mere kura iginj ma po tinayinj. Hubu wor po. Bitinj bana dufay buluñ beleñ makinj hitinj gore mohontiñde mat kat kuñ hiyen. ³⁵ Ningeb al iginbe binde dufay iginj hinayinj goyen yade kawan yirde hiyen. Munaj al buluñbe binde dufay buluñ hinayinj goyen kawan yirde hiyen. ³⁶ Goke teñbe fudinde wor po dineñ hime, Al Kurun beleñ al iginja buluñja pota yiryeñ nature gorbe

melaktiñ sonj heke ne niñ mere buluñ mat yitiñ kuruj goke merere huwarde daniñ gwaha yamiñ goyen Al Kurun momonj irnayinj. ³⁷ Niñgeb mohontiñde mat mere kat kuyen gore gab nalu goyenter mere teñ hanjen gote murungem iginj dunyen ma buluñ dunyen goyen nurnayinj,” yinyinj.

*Al Kurunyen sañiñde det kura irke kinnij inamij
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)*

³⁸ Be, Farisi mar kuraya Moseyen saba marya beleñ, “Tisa, Al Kurunyen sañiñde mata tiñej kura irke kinnij yeñ nurde hite,” inamij. ³⁹ Irkeb Yesu beleñ wol heňbe, “Dufay buluñ kerde mata manaj buluñ teñ hanj mar goreb mata tiñej Al Kurun beleñ po ga irtek goke po gusunjañ heñ hanjen. Goyenbe bikkej Al Kurunyen mere basañ al Yona beleñ mata teñ mere tiyyiñ goyen po ga nurnayinj. Mata tiñej hoyanj kura ma kennayinj. ⁴⁰ Yonabe makaj dapñaj kurun binde wawuñ karwo goñ hinhin gwahade po, ne Al Urmiñ gayen wor megeñ binde nañkahalya wawuñja karwo heñ. ⁴¹ Irde Niniwe taunde niñ mar gobe Yona beleñ kuñ Al Kurunyen mere basañ heñ tagalkeb mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hamij. Goyenbe alya bereya gayenter gayenbe ne saba teñ hime gabe Yonayen saba

gote folet gega, go ma nurde hañ. Niñgeb Al Kurun beleñ al iginjya bulunja pota yiryeñ naturebe Niniwe niñ mar beleñ huwardeb merene ma nurde hañ mar gayen miñge yirnayin. ⁴² Bikken Solomon beleñ Israel nañja doyañ irde hinhinyabe nañja gisaw niñ doyañ bere kurun kura Siba beleñ Solomonyen dufaymiñ wukkeñ goyen nure yen wayyiñ. Goyenbe alya bereya gayenter niñ gayenbe ne Solomonyen dufay folet gare saba yirde hime gega ma nurde hañ. Niñgeb kame Al Kurun beleñ al iginjya bulunja pota yiryeñ natureb doyañ bere Siba beleñ huwardeb merene ma nurde hañ mar gayen merem yan yiryeñ.

⁴³ “Be, unçgura kura al ulinde takira tike kat kuyen gobe mali nañja al ma hitek bana gon kuñ usañ heñ heñ gasuñ niñ nañkeneñ kuñ hiyen. Goyenbe gasuñ kura ma kinyen. ⁴⁴ Irdeb, ‘Bikken hinhem gasunđe gor mulgañ hewen,’ yiyyen. Irdeb mulgañ heñ wanþe gasuñ bikkek gobe Al Kurunyen mere binde ma kiriyen geb, halde haran heñ sope irtin yara kinyen. ⁴⁵ Irdeb kuñbe sopte unçgura 7 yende sañin folet goyen yupi teñ tumnjar wanþe al goyen ketal urnayin. Gwaha tikeb al gobe hanjkäþa hinhin gwahade moñ, buluñ wor po hiyyen,” yinyin.

*Yesuyen kulinja hayminja
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Be, Yesu go hako po al buda kurun goyen mere yirde hikeb milinjya kulinja beleñ mere irniñ yen wañ sinjare heñ doyañ irde hinhan. ⁴⁷ Irkeb al kura beleñ go yeneñbe kuñ Yesu goyen, “Momkeya kolge wenja ginniñ yen wañ sinjare ga hañ,” inyin. ⁴⁸ Irkeb wol heñbe, “Ganuñbe mamne? Ganuñbe kolne yago?” inyin. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irdeb komatmiñ yago yeneñ heñyabe, “Al kura Nanne Al Kurun sañin miñyañ gote mere nurde go po gama irde hañ marbe kolne, hayneya mamne yagoya. Niñgeb mamneya kolne wenyabe gago hañ,” inyin.

13

*Yasun teñ teñ gote maya
mere
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Be, go nañja fay goyenter po Yesube hiyen ya go tubul teñ kuñ fe ala kurun sinjare kura gor kipiryin. ² Irkeb sopte al buda karim ma wañ gabu iramiñ. Irkeb bada heñ hakwa kura hinhin hende gor hurkuñ kipiryin. Keperde hikeb al buda kurun gob fe sinjare huwarde hinhan. ³ Hakware gor heñyabe saba budam maya mere mat al buda go saba yiryiñ. Maya meremiñ kurabe gahade: “Yasun al kura det muyken tur ire yen kuriñ. ⁴ Metenje kuñ tur irde tukuriñ. Irkeb

kurabe beleñyaŋ katamiŋ. Irke nu beleŋ waŋ yeneŋbe namiŋ. ⁵ Kurabe hora hereŋ megeŋ halgayinŋyaŋ katamiŋ. Megeŋ tolok moŋ geb, aran po kawaŋ hamiŋ. ⁶ Goyenbe naŋa forok yeŋ temeykeb filginiŋ saŋiŋ moŋ geb, gwilgal irde kamamiŋ. ⁷ Det muyken kurabe yamuŋ hirwaŋeŋ yaŋ hinhan bana goŋ kateŋ kawaŋ hamiŋ. Goyenbe yamuŋ duwi gore hurkuŋ awrum yurke nonbo hamiŋ. ⁸ Munaj det muyken kurabe megeŋ iŋiŋ wor poyaŋ kateŋ kawaŋ hamiŋ. Irde muyken uŋkurenđe matbe 100 iginen gwahade hamiŋ. Muyken kurabe 60, munaj kurabe 30 gwahade ala iginen heŋ tukamiŋ. ⁹ Al kirmiŋ miŋyaŋbe mere gayen keŋkela nurnaŋ ko,” yirinj.

Daniŋ maya merere saba yird hin hin?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Irkeb komatmiŋ yago goyen kunte, “Daniŋ geb maya mere mat alya bereya saba yirde ha?” inen gusunjan iramiŋ. ¹¹ Irkeb, “Al Kuruj beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gote miŋbe banare hi geb, al hoyan beleŋ epte ma bebak titek. Goyen deňbe Al Kurunyen tarende miŋ goyen iŋiŋ bebak tinayinj. ¹² Niŋgeb keŋkela wor po merene palŋa irde nurde hinayinj. Al kura biŋde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere nurde hiket Al Kuruj beleŋ

meremiŋ iŋiŋ goyen uneŋ tebaŋ irde hiyeŋ. Munaj al kura gwahade moŋ gobe Al Kurunyen mere biŋde muŋ kura hiyeŋ goyen wor teŋ siŋa iryenj. ¹³ Al gwahade gobe det yennayin gega, epte ma det gote miŋ nurnayinj. Irde merebe nurnayin gega, epte ma mere gote miŋ bebak tinayinj. Niŋgeb gwahade po teŋ hinayinj yeŋbe gago maya mere mat saba yirde himyen.

¹⁴ Al gwaha teŋ haŋ gokeb Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ Al Kurunyen mere nurde asaŋde kayyiŋ gobe gago forok yeŋ hi. Merebe gahade:

‘Deňbe merene nurde hinayinj, irde keneŋ hinayin gega, bebak ma po teŋ hinayinj.

¹⁵ Fudinde wor po, mel gate biŋbe saŋiŋ wor po. Kirmiŋbe migisuŋ yurtiŋ, irde diliŋbe mala titiŋ.

Moŋ manhan kirmiŋde nurde, diliŋde yeneŋbe biŋde matbe bebak wor po teŋ ne hitte mulgaŋ heŋ wake sope yirmewoŋ,’ yitiŋ hi. Aisaia 6:9-10

¹⁶⁻¹⁷ Niŋgeb fudinde wor po dineŋ hime. Bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ maryal huwak bikkeŋ hinhan gobe daha wor deň beleŋ mata kuruj yeneŋ haŋ gayen yentewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe go ma yeneŋya kamamiŋ. Mere deň nurde haŋ

gayen wor nurtewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe ma nuramiŋ. Munaj deŋbe nalu igiŋde forok yaŋ geb, diltiŋde det igiŋ yeneŋ, kirmiŋtiŋde mere igiŋ igiŋ nurde hanj gago. Niŋgeb goke amaneŋ nurde hinayiŋ.

¹⁸ “Gwahade geb yasun alyen maya mere gote miŋ momoŋ direŋ tihim geb, keŋkela nurde bebak tinaŋ ko. ¹⁹ Muykenj beleŋyaŋ katamiŋ gote miŋbe da? Gobe al kura Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyan yird yird saba gote miŋ nurde bebak ma tiyyen. Irke ungura beleŋ waŋ saba go teŋ siŋa irde biŋ sam irke mere goke ma nuryeŋ go gwahade. ²⁰ Megeŋ halgayinjä hora arat heren det muykenj katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kuruŋyen saba tiŋenja nurdeb aran po igiŋ igiŋ yeŋ gama iryen. ²¹ Goyenbe mere go keŋkela ma biŋde kurkuŋ kipiryeŋ geb, ulyaŋde ma Al Kuruŋyen mere goyen gama iryen. Al Kuruŋyen saba nurde gama irde hiyen gega, al beleŋ buluŋ buluŋ irke gote kanduk keneŋbe bada heŋ aran po Al Kuruŋyen saba go tubul tiyyen. ²² Yamuŋ duwi forok yitiŋ bana det muykenj katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kuruŋyen saba nurde gama irde hiyen. Irde megen niŋ mata teŋ teŋya megen niŋ samuŋ yad yad dufay beleŋ

tuluŋ tikeb Al Kuruŋyen saba goyen igineŋ miŋmoŋ hiyyen. ²³ Goyenpoga megeŋ igiŋyaŋ wor po katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kuruŋyen saba nurde bebak teŋ gama irde hiyen gob gote igineŋbe budam wor po forok yenayiŋ. Muykenj kurabe igineŋ 100 forok yiryen. Kurabe 60, munaj kurabe 30 forok yiryen go gwahade. Muykenj buda gob igineŋ kurayen kurayen forok yenayiŋ,” yinyiŋ.

Yamuŋ buluŋyen maya mere

²⁴ Be, Yesu go gwaha yineŋ saba yire yeŋbe maya mere hoyan gahade yinyiŋ: “Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyan yird yird gobe gahade: al kura wit muykenj goyen meteŋmiŋde yukuŋ tur yiryiŋ. ²⁵ Goyenbe wawuŋbe al tumjaŋ firtiŋde hikeb al gote asogom beleŋ kuŋ yamuŋ duwi muykenj goyen wit muykenj tur irtiŋyaŋ goyen tur yirde yukuŋbe kuriŋ. ²⁶ Kame wit go kawaŋ heŋ kuŋ igineŋ hiniŋ teŋ hikeb yamuŋ duwi goyen manaŋ forok yeŋ tukamiŋ. ²⁷ Irkeb meteŋ gote miŋ alyen meteŋ mar beleŋ waŋbe, ‘Doyaŋ al, gebe wit muykenj haran gega, yamuŋ duwi gob dahan mat forok yaŋ?’ inamiŋ. ²⁸ Irkeb, ‘Asogone kura beleŋ mata ga tiyuŋ geb,’ yinyiŋ. Irkeb meteŋ marmiŋ beleŋ, ‘Niŋgeb kuŋ wasiniŋ?’ ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁹ Irkeb,

‘Goñmiñ. Moñgo wasehet yeñ wit manaq tumñañ wasinak ge.³⁰ Yubul tike tumñañde karkuwañ henayıñ. Sak nature gab wasitek. Goyare gab meteñ marne yamuñ duwi wa walde kumga teñ teñ niñ yad fere teñ yernayıñ. Munaq witbe yade yukuñ yadi yerd yerd ya kurunje gor yernayıñ,’ yinyiñ,” gwahade Yesu beleñ mel go momoñ yiryiñ.

Mastet bilmiñya yisyat maya mere

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

³¹ Be, Yesu go maya mere hoyaq wor yinyiñ. “Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yird yird gobe mastet he bilmiñ dirñeñ muñ wor po go gwahade. Al kura beleñ mastet bilmiñ goyen teñbe meteñminde haryiñ. ³² Det hoyaq muykenbe karkuwañ, munaq mastet he muykenbe dirñeñ muñ wor po gega, kawañ heñ kuruñ henbe meteñde gor det haryiñ goyen fole yiryeñ. Irkeb nu beleñ wan haniñ hereñ hagam yirde gor hinayıñ,” yinyiñ. ³³ Irdeb sopte po siraw mere hoyaq yinyiñ. “Al Kuruñ beleñ yende alya bereya doyañ yird yird gobe Bere kura yis teñ palawa kurunya tigiri teñ tubul tikeb palawa go ditdi nene kurun hiyyen go gwahade goyen,” yinyiñ.

Maya mere mat po saba yirde hinhin
(Mak 4:33-34)

³⁴ Yesu beleñ al buda mere gwahade yirde hinhin gobe maya mere mat po yirde hinhin. Mere keñkelak mat ma yirde hinhin. Maya mere mat po yirde hinhin. ³⁵ Niñgeb Yesu beleñ maya mere mat saba tagalde hinhin gobe Al Kuruñ beleñ mere basaq almiñ mere irke asañde kayyiñ gote igineñbe gogo forok yiriñ. Merebe gahade:

“Sabanebe maya mere mat po tiyen.

Irde det banare hitiñ al kura bebak titek moñ goyen tagaleñ,” yitiñ hi.

Tikiñ 78:2

Yamuñ buluñyen siraw mere gote miñ

³⁶ Be, Yesu gobe al buda kurun go yubul teñ ya hiyende gor mulgañ hiriñ. Irkeb komatmiñ yago kujbe, “Yamuñ duwi niñ maya mere mat tagalha gote miñ goyen momoñ dira,” inamiñ.

³⁷ Irkeb gaha yinyiñ: “Wit muyken iginj kuj haryiñ al gobe ne Al Urmıñ gayen.

³⁸ Meteñ gobe megeñ kuruñ gayen gake yihim. Munaq wit muyken gobe Al Kurunyen dirñeñ weñ. Yamuñ duwi gobe Al Buluñyen dirñeñ weñ. ³⁹ Irde yamuñ duwi muyken tur iryiñ al gobe uñgura. Sak nalu gobe nalu funañ, irde biñge gabu ird ird mar gobe Al Kurunyen miyoñ. ⁴⁰ Yamuñ buluñ

waseŋ kak alare yemeyke humga kunayıŋ go gwahade goyen po, nalu funaŋdebe al hitte mata gwahade forok yiyyen. ⁴¹ Ne Al Urmın gare miyoŋne yad yermeke kuŋ nere alya bereya haŋ bana goŋ mata buluŋ teŋ hanjen marya mata buluŋ tinaŋ yineŋ al biŋ yade hanjen marya go yukuŋ gabu yirnayıŋ. ⁴² Irde mel go yade kak ala buluŋ wor po bana goŋ yemeynayıŋ. Irkeb goŋ po heŋ eseŋ misiŋ yiseŋ hinayıŋ. ⁴³ Goyabe Al Kuruŋ diliŋde alya bereya huwak hanjen gobe Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde hiyeŋde gor naŋa temeyke wuk yitiŋ yara wukkek iŋiŋ wor po hinayıŋ. Al kirmiŋ miŋyaŋbe mere gayen keŋkela nurnaŋ ko,” yinyiŋ.

Samuŋyen maya mere

⁴⁴ Be, maya mere hoyan wor yinyiŋ. “Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi gobe gahade: samuŋ kura damum hende hoyan wor po megeŋ biŋde bana kirtiŋ hinhin. Kurareb al kura samuŋ gwahade gaŋ hi yeŋ ma nurdeya megeŋ goyen talde taldeb kinyiŋ. Keneŋbe sopte aw uryiŋ. Irdeb aman wor po heŋ kuŋ detmiŋ kurun goyen al yunke damu tikeb gote murunjem tukuŋbe megeŋ goyen damu tiyyiŋ go gwahade. ⁴⁵ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi gote maya mere kurabe gahade: al kura beleŋ selweŋ

yara kura damum hende wor po goyen goke naŋkenen kuŋ hinhin. ⁴⁶ Kuŋ kuŋ iŋiŋ muŋ wor po kura keneŋbe mulgaŋ heŋ yende samuŋ kuruŋ goyen al yunke damu tikeb murunjem teŋ tukun det kusamuŋ wor po go damu tiyyiŋ go gwahade,” yinyiŋ.

Kamaŋ kuruŋyen maya mere

⁴⁷ Be, Yesu beleŋ sopte po gaha yinyiŋ: “Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi gobe gahade: makaŋ dapŋa yawarniŋ yeŋ kamaŋ kuruŋ temeyamiŋ. Irdeb dapŋa miŋ kurayen kurayen yawaramiŋ. ⁴⁸ Dapŋa makin hihi yeŋ nurdeb tuluŋ teŋ tukun siŋare irde dapŋa iŋiŋbe tiriyan yeramiŋ. Munaŋ buluŋbe yemeyamiŋ go gwahade. ⁴⁹ Nalu funaŋde wor pore gorbe al hitte mata gwahade go forok yiyyen. Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋ al huwakya al mata buluŋ teŋ hitiŋ marya goyen pota yirnayıŋ. ⁵⁰ Irde mata buluŋ mar gobe yade kak ala kuruŋ bana goŋ yemeyke eseŋ misiŋ yiseŋ hinayıŋ,” yinyiŋ. ⁵¹ Irdeb, “Maya mere kuruŋ dirhem gote miŋ keŋkela nurhaŋ we?” yinke, “Gwaha,” inamin. ⁵² Irkeb, “Bebak tihit yahan geb, deňbe Moseyen saba al kura saba bikkek po moŋ sabane gergeŋ mananurde tumňaŋ yanarde haŋ al go gwahade deneŋ hime. Niŋgeb deňbe al kura yamiŋ

bana mat samuŋ bikkekya gergeŋya yade sinjare katyen go gwahade goyen po saba bikkekya gergeŋya tumŋan nurde hanj,” yinyinj.

*Nasaret taunde kuriŋ
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)*

53 Be, maya mere buda goyen momoŋ yirdeb gasuŋ go tubul teŋ kuriŋ. 54 Kunbe taun gor heŋ kuruŋ hiriŋde gor forok yeŋbe gor niŋ Yuda marte gabu yare kuŋ al saba yirke hurkuŋkat teŋbe, “Ey, al gabe damde kuŋ Al Kuruŋyen dufay wukkenja mata tiŋeŋ kurayen kurayen ird ird tareŋya gayen yawaruŋ!” yaminj. 55 Irdeb, “Al gabe kapenta urmiŋ moŋ? Yeŋbe Maria urmiŋ. Kuliŋ yagobe Yems, Yosep, Saimonyabe Yudasaya moŋ? 56 Haymiŋ yagob gar ma tumŋan hityen? Gega al gabe damde kuŋ dufayya tareŋya yawaruŋ?” yaminj. 57 Irdeb buluŋ nurd unamiŋ. Goyenbe Yesu beleŋ, “Al Kuruŋyen mere basaŋ marbe taunminde niŋ marya tayŋenja beleŋ palap ma yirde meremiŋ ma nurde hanjen,” yinyinj. 58 Irdeb yeŋ ge hekken ma nurde hinhan geb, gorbe mata tiŋeŋ budam ma forok yiryinj.

14

*Herot beleŋ Yon Baptais
mayke kamyinj
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)*

1 Be, Yesu beleŋ mata kuruŋ teŋ kuŋ hinhan goyen

Galili naŋa gote doyaŋ al kuruŋ Herot beleŋ mere momoŋmiŋ nuryinj. 2 Irdeb meteŋ marmiŋ go, “Yon Baptais maymeke kamuŋ al go goyen sopte huwaruŋ geb, mata tiŋeŋ ird ird sanŋiŋ miŋyaŋ meteŋ teŋ kun hi gogo,” yinyinj.

3-4 Be, Yon mayke kamyinj gote baraŋmiŋbe gahade: Yon diliŋ gergeŋ hinhinyabe Herot beleŋ kuliŋ Filip berem Herodias goraj iryinj. Irkeb Yon beleŋ kawan po, “Mata gob buluŋ wor po tiyanj geb,” inkeb Herot beleŋ goke igit ma nuryinj. Irdeb fulenja marmiŋ yinke Yon fere teŋ tukuŋ koyare keramiŋ. 5 Irde maymeke kamwoŋ yeŋ nurde hinhin gega, al beleŋ Yon gob Al Kuruŋyen mere basaŋ al yeŋ nurd uneŋ hinhan geb, Yon mayde mayde niŋ kafura heŋ hinhin. 6 Be, Herot gobe milij beleŋ kawaŋ kiriyŋ nalu go forok yekeb Herotya kadom weŋya gabu irde dulan teŋ hinhan. Irde tikiŋ hekeb Herodias wiriŋ beleŋ gor gabu iramiŋ mar goke gege tiyyinj. Irkeb Herot gobe amanj wor po hiriŋ. 7 Irdeb, “Det kuraŋ nurde gusuŋaŋ nirkeb igit gunenj,” ineŋ diliŋ mar biŋa tiyyinj. 8 Irkeb milij beleŋ gwaha inayinj inyinj gwahade po Herot inyinj. “Haŋka ga po Yon Baptais tonaj koronje kerde tawaŋ nuna,” inyinj. 9 Irkeb doyaŋ al go kanduknej nuryinj gega,

bere go hitte binja tiyyin goya al buda gor hinhan mar gore daha wet kura ninnak yej nurdeb binja tiyyin go po gama irde bere gore yirin goyen po irde unyiñ. ¹⁰ Irde fulenja marmiñ hulyan yirke koyare kuñbe Yon binjiñ walamiñ. ¹¹ Irdeb Yon tonaj gobe koronje kerde tawañ bere go unkeb yej beleñ tukunje milij unyiñ. ¹² Be, Yon komatmiñ beleñ mere go nurdeb wañ hakwam goyen tukunj mete tiyamiñ. Gwaha teñ kuñbe Yon kamyiñ goyen Yesu momonj iramiñ.

Yesu beleñ al 5,000 binje paka yiryiñ

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)

¹³ Be, Yon kamyiñ mere momonj goyen nurdeb Yesube komatmiña hakwa teñ naña almem moñde dunkürenj balmiñ hiniñ yej kwamiñ. Irkeb naña bana go niñ taunyañ niñ marbe Yesube gonj kwa yej nurdeb makañ fereñ gama irde kwamiñ. ¹⁴ Be, Yesu go kuñ kuñ fe siñña kurhan forok yenje al buda kuruj goyen yeneñbe buniñej yinyiñ. Irde garbam miñyañ marbe guram yirke igiñ hamiñ.

¹⁵ Be, wawuj heweñ teñ hikeb komatmiñ yago beleñ Yesu goyen, “Naña bana gab tiyunj binde miñmoñ. Irde heñ ga moñ kidoma heweñ tiya geb, al buda kuruj ga yinke tiyunjañ kuñ yinjeñ binje kura damu teñ nenañ,” inamiñ.

¹⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Moñ, daniñ kunayin? Deñ beleñ det kura yunke nenañ,” yinyiñ. ¹⁷ Irkeb, “Gwaha dinha goyenbe neñbe beret siptesoñonya makaj dapñä yadi iraw po hañ,” inamiñ. ¹⁸ Irkeb, “Yawañ nunnaj,” yinyiñ. ¹⁹ Irdeb al buda kuruj go, “Yamuñyañ kepernañ,” yinke keperde tukamiñ. Irkeb beret siptesoñonya makaj dapñä yadi irawaya goyen yade kotaj kañ nañkinde nañkenen Al Kurunyen sanjinde guram yirde yubala teñ al yunnañ yineñbe komatmiñ yago yunyiñ. ²⁰ Al buda kuruj gob binje go nen nen ep po namiñ. Irkeb komatmiñ beleñ binje dikñej buda iramiñ gobe tiri 12 gwahade makiñ yirtek hamiñ. ²¹ Be, binje namiñ mar al par-guwak po kapyaj hamiñbe 5,000 hiriñ.

Yesu fe yuwaljeñ hende huwarde kuriñ

(Mak 6:45-52; Yon 6:15-21)

²² Be, gwaha teñbe komatmiñ yago, “Arañej hakwa hende hurkuñ fe ala siñña kurhan kunaj,” yinke hakwa hende hurkuñbe yej wa meheñ heñ fe ala siñña kurhan kwamiñ. Irkeb Yesube gor heñ al buda kuruj goyen, “Tiyuntiñyañ tiyunjiñyañ kunaj,” yinyiñ. ²³ Al buda go gwaha yineñbe Al Kurunya mere tiyye yenje dugu dabayıñde kura gor hurkuriñ. Kuñ yej uñkürenj gonj hikeb kidoma hiriñ.

²⁴ Munan komatmiñ yagobe megen tubul teñ fe ala kurunđe hamiñ. Goyenbe meñe huwarke fe goyen makañ duba yara karkuwañ karkuwañ huwaramiñ. Irkeb hakwa gobe mun kura ma sor iryiñ. ²⁵ Be, naña minge heñ hikeb Yesu go fe yuwalneñ hende huwarde komatmiñ yago hitte kuriñ. ²⁶ Mel gore fe hende huwarde wan hike keneñ kafura wor po henbe, “Gabe unçura!” yeñ ulin barbar yeke daha tiniñ tiniñ tiyamiñ. ²⁷ Goyenbe aran po Yesu beleñ, “Kafura ma yo. Ne wan hime geb. Tareñ henayiñ,” yinyiñ. ²⁸ Irkeb Pita beleñ, “Doyañ Al Kuruñ, gabe fudinde ge keneñbe ninke fe hende huwarde ge hitte kwen,” inyiñ. ²⁹ Irkeb, “Igiñge waya,” inyiñ. Gwaha inkeb Pita go hakwa hende mat solok yeñ fe hende harde Yesu hitte kuriñ. ³⁰ Goyenbe kuñ heñyabe meñe keneñ kafura heñbe hako ga dolok yeñ keneñbe, “Doyañ Al Kuruñ, farañ nura!” yeñ kekew tiyyiñ. ³¹ Irkeb goyare po Yesu beleñ hanij temeyde tanardeb isan hiriñ. Irdeb, “Danij dufay budam heñ ne niñ hekken ma nurde ha?” inyiñ. ³² Gwaha teñbe hakwa hende hurkaryum. Irkeb meñe kamij. ³³ Irke gab hakwa binde hinhan mar gore keneñ bebak teñbe dolon irde, “Fudinde wor po gebe Al Kuruñ Urmij,” inamiñ.

*Genesaret niñ garbam
mar sope yiryiñ
(Mak 6:53-56)*

³⁴ Be, gwaha teñ kunj kunjbe Genesaret naña beleñ goñ forok yamiñ. ³⁵ Irkeb al gor niñ beleñ Yesu keneñ bebak teñbe mere kerke naña goyen bana niñ mar yinke garbam mar tumjanj Yesu hitte yawayamiñ. ³⁶ Irdeb, “Garbam mar gayen yubul tike meñe diba ulger niñ gote muruñ po sisaj urdeb igin henaj,” inen esej mere iramiñ. Ningeb al garbam minyanjbe Yesu go sisaj urde tumjanjde igin hamiñ.

15

*Yesu beleñ asem yagot
mata walde yunyij
(Mak 7:1-13)*

¹ Be, naña goyen bana metej teñ kunj hikeyabe Yerusalem taun kurunđe mat Farisi mar kuraya Moseyen saba mar kuraya goyen Yesu hitte wanbe, ² “Danij geb komatge yagobe asininiñ yagot mata ma gama irde hanj? Yeñbe dula tiniñbe mali po binje nene hanj. Haniñ ma haldeya gwaha teñ hanj,” inamiñ. ³ Irkeb wol heñbe, “Munan deñbe danij geb asetiñ yagot mata niñ po teñbe Al Kurunyen merebe pel irde buluñ irde hanjen? ⁴ Al Kuruñ beleñbe, ‘Nantiñya mamtiñyabe palap yirde hinayiñ,’ yitiñ hi ningeb, ‘Al kura naniñya milinjya mere buluñ yiryeñ gobe mayke kamyeñ,’ yitiñ

hi. ⁵ Goyenbe deňbe saba goyen tigiri teňbe, ‘Al kura naniňya miliňya det kura faraň yurtek goyen ma yunenjeňbe, “Igiň faraň durme-woň gega, Al Kuruň uneň yen basıňa irmiň geb, go ma faraň dureň,” yinyen gobe mata buluň moň,’ yeň al saba yirde haňyen. ⁶ Niňgeb al gwaha mat saba yirke Al Kurunyen mere ma gama irde naniňya miliňya palap ma yirde dulinj haňyen. Denjeňbe gwahade goyen po asetiň yagot mata niň teňbe Al Kurunyen mere buluň irde haňyen. ⁷ Usi mar wor wor, Al Kurunyen mere basaň al Aisaia beleň asaňde kayyiň gobe fudinde wor po deň gake kayyiň. ⁸ Merebe gahade:

‘Mel gabe mohonje po turun
nirde haň.

Gega biňdebe ne niň ma
nurde haň.

Hoyaňde wor po
haň.

⁹ Mel gabe megen niň marte
saba po gama irde al
saba yirde haň.

Mel gabe biň hende
hende po doloň nirde
haň,’ yitiň hi geb,’
yinyiň. *Aisaia 29:13*

¹⁰ Be, Yesu gob mel Farisi marya Moseyen saba marya goyen gwaha yineňbe al buda kuruň gor hinhan go yinke yen binde wayamiň. Irkeb, “Mere ga nurde bebak tinaň ko. ¹¹ Det kura al mohonje mat biňde kurkuyen gobe kamebe kat kuyen gobe ma nurde haň? ¹² Gwaha yinkeb komatminj yago beleň wanjeňbe, “Farisi marbe mere taha goke igeň ma nurde haň goyen yeneň bebak taha?” inaminiň. ¹³ Irkeb wol heňbe, “He kura Nanne Al Kuruň tareňmiň kuruň gobe ma haryň gobe filginiň mananj tumňaň wasiyeň. ¹⁴ Niňgeb diliň titmiň buda gobe yeneň wasak tinaň. Mel gobe saba fudinde goyen ma bebak teňbe al mata buluňde yukanj haň. Al kura diliň titmiň beleň kadom yinjeň yara goyen beleň ikala irde tukunj hime yiyyen gobe tumňaňde kuň mete titmiňde katiryen,” yinyiň. ¹⁵ Irkeb Pita beleň, “Maya mere gote miň momoň dira,” inyiň. ¹⁶ Irkeb, “Deň mananj dufaytiň muň kura ma wuk yeň haň? ¹⁷ Det kura al mohonje mat biňde kurkuyen gobe kamebe kat kuyen gobe ma nurde haň? ¹⁸ Goyenbe det mere kura al mohonje mat forok yeň haňyen gobe biňde mat wanj haňyen geb, gore gab Al Kuruň diliňde al go buluň yirde haňyen. ¹⁹ Dufay buluň, al gasa yirke kamde kamde mata, al kura berem yan gore bere hoyanya duwan teň teň mata, alyá bereya foňenje leplep mata, kawe mata, merere huwarde usi mat mere teň teň matayabe

mere buluŋ mat teŋ teŋ mata kuruŋ gobe al biŋde mat pul yen hanjen. ²⁰ Det gwahade gore gab Al Kurun diliŋde al buluŋ yirde hanjen. Hanin hal hal mata keŋkela ma gama irde dula tinayin gore al buluŋ ma yiryen,” yinen saba yiryin.

Kenan marte bere gote du-fay sanjŋ

(Mak 7:24-30)

²¹ Be, Yesu go naŋa hinhin goyen tubul teŋ Saidon taunya Tair taunyat naŋa bana goŋ komatmiŋ yagoya kwamiŋ. ²² Irkeb taun iraw goyen bindere tiyuŋ kura hinhinde gor mat Kenan mar bere kura gore Yesu hitte wanje, “Doyaŋ Al Kurun, Dewit Urmiŋ, buniŋen nirde faran nura. Wernebe uŋgura beleŋ waŋ hernjen irtiŋ hi geb, buluŋ buluŋ wor po irde han,” inej eseŋ uryin. ²³ Goyenbe Yesube meremiŋ goyen muŋ kura haywaŋ ma hiriŋ. Irkeb komatmiŋ yago beleŋ, “Eseŋ durde gama dirtiŋde po hi geb, takira tike kwi,” inamiŋ. ²⁴ Irkeb wol henje, “Nebe Israel mar Al Kurunyen sipsip meremiŋ ma nurde duwi hitiŋ goke po wamirin geb,” yiriŋ. ²⁵ Irkeb bere gore waŋ palap irde dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kurun, faran nura,” inyiŋ. ²⁶ Irkeb wol henje, “Diriŋde biŋgebe epte ma goran yirde yad kulumin yago yunke nenayin,” inyiŋ. ²⁷ Gwaha inkeb bere gore wol henje, “Doyaŋ Al Kurun,

mere gobe fudinde ninha gega, diriŋde biŋge dikŋen katnayin gob kulu wor nene hanjen. Niŋgeb faran nurayin,” inyiŋ. ²⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Bere, ne niŋ hekkeŋ wor po nurha geb, gusuŋaŋ nirha gote igineŋ forok yiyyen geb,” inyiŋ. Be, wiriŋ gobe goyare go po igin hiriŋ.

Al garbam kurayen ku-rayen sope yiryin

²⁹ Be, Yesu go naŋa goyen tubul teŋ mulgaŋ heŋ Galili fe ala kuruŋ fereŋ kuŋ kunbe dugu dabayinđe kura gor hurkuriŋ. ³⁰ Irkeb al budam wor po yeŋ hitte wayamiŋ. Waŋ henjabe al kahaŋ nonbo hitiŋ, diliŋ titmiŋ, uliŋ albo yirtiŋ, mohoŋ kattinyabe garbam hoyan minyaŋ marya goyen sope yirke igin henaj yeŋ nurde yawan kahaŋ miŋde yeramiŋ. Irkeb sope yiryin. ³¹ Al gabu iramiŋ mar beleŋ mohoŋ kattiŋ mere tike yenamiŋ. Uliŋ albok hitiŋ goyen igin heŋ, kahaŋ buluŋ hitiŋ goyen huwarde kuŋ waŋ teŋ, diliŋ titmiŋ naŋkeneŋ tike yeneŋbe hurkunkat teŋbe Israel marte Al Kurun go turun irde kasor iramiŋ.

Al 4,000 biŋge yunke namiŋ

(Mak 8:1-10)

³² Be, Yesu beleŋ komatmiŋ go yinke wakeb, “Al buda kurun gabe tumjanđe hiteke kuŋ kuŋ yerenkek hihi.

16

*Mata tiŋeŋ kura ira ineq
gusunjaŋ iramiŋ
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)*

Goyenbe det go kura netek miŋmoŋ hahaŋ. Biŋge ma nene tiyuŋmiŋ kunayiŋbe beleŋyaŋ kamnayiŋ geb, buniŋeŋ yeneŋ hime,” yinyiŋ. ³³ Irkeb komatmiŋ beleŋ wol henbe, “Tiyuŋ binde miŋmoŋ naŋa gahade gab biŋge damde niŋ yade al buda kuruŋ gahade gayen yunteke nenayin?” inamiŋ. ³⁴ Irkeb, “Beretbe dahade hanj?” yinkeb, “Beretbe 7ya makaj dapŋa mukŋeŋ yadi kura goya po hanj,” inamiŋ.

³⁵ Be, al buda gabu iramiŋ go megen keprnaŋ yinke keperde tukamiŋ. ³⁶ Irkeb beretya dapŋaya go yadeb Al Kuruŋ igin nurde uneŋbe beretya dapŋaya go yubala teŋbe komatmiŋ yago al yukuŋ yunnaŋ yeŋ yunyiŋ. Irkeb gwaha po tiyamiŋ. ³⁷ Al buda kuruŋ gobe biŋge go nene ep wor po namiŋ. Irkeb Yesuyen komat beleŋ biŋge dikŋen al beleŋ ep nene yubul tiyamiŋ goyen yade tiri 7 gwahade makŋiŋ yirtek iramiŋ. ³⁸ Bereya diriŋya ma kapyan heŋ al parguwak po kapyan haminbe 4,000 hiriŋ. ³⁹ Biŋge yunke neke gabe, “Tiyuŋtiŋyaŋ tiyuŋtiŋyaŋ kunayiŋ,” yinyiŋ. Irdeb komatmiŋya hakwa hende hurkuŋbe naŋa kura Magadan taun binde beleŋ goŋ kwamiŋ.

¹ Be, Yesu go goŋ hikeb Farisi maryā Sadusi maryā beleŋ Yesu hitte waŋbe tuŋaŋ urniŋ yeŋ, “Mata tiŋeŋ Al Kuruŋ beleŋ irtek goyen kura irke kinniŋ,” inamiŋ. ² Irkeb Yesu beleŋ, “Deŋbe wawuŋbana heŋ naŋa buk yekeb, ‘Kadila heweŋ tiya,’ yeŋ hanjen. ³ Irde wampotbe, ‘Naŋa buluŋ hihi geb, kigariŋ kateŋ tiya,’ yeŋ hanjen. Deŋbe naŋkiŋ keneŋ gab kadila heweŋ tiya ma kigariŋ kateŋ tiya goyen keŋkelə nurde hanjen. Goyenbe gayenter niŋ mar goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ mata forok yirde hi goyen daniŋ geb yeneŋ bebak ma teŋ hanj? ⁴ Deŋ gayenter niŋ marbe mata buluŋ teŋ Al Kuruŋ harhoktiŋ uneŋ hanj geb, mata tiŋeŋ kurayen kurayen goke po naŋkeneŋ hanj. Goyenbe kura kinniŋ yekeb Yona hitte mata forok yirin^{*} go gwahade goyen po kame dikala direŋ,” yineŋbe mel goyen yubul teŋ hoyanje kuriŋ.

*Farisi maryā Sadusi
maryat saba buluŋ
(Mak 8:14-21)*

⁵ Be, fe ala kuruŋ go warde siŋa kurhan kwamiŋya

* **16:4:** Yonabe wawuŋ karwo makaj dapŋa kuruŋ miliŋ gote biŋ bana heŋbe sopte siŋare katyiŋ. Gobe Yesu kamyiŋde mat yerenkek heke sopte huwaryiŋ gote tuŋaŋeŋ.

goyenbe komatmiñ go biñ sir yekeb beret kura ma yade ga kwamiñ. ⁶ Be, Yesu beleñ Farisi marya Sadusi marya goke komatmiñ goyen, “Keñkela heñ hinañ ko. Mongo mel gote yis beleñ buluñ diryen geb,” yinyinj. ⁷ Gwaha yinkeb komatmiñ beleñ, “Beret kura ma yad wayhet geb, gogo dina,” yeñ yinjeñ uliñ kadom mere gird tiyamiñ. ⁸ Komatmiñ go mere kusa irde hike yenenje, “Danij dindiken uliñ beretniniñ miñmoñ yeñ hanj? Deñbe ne niñ ma hekkeñ nurde hanj? ⁹ Muñ kura ma po bebak teñ hanj? Beret siptesonjoñ al 5,000 naminj gote dikñeñbe tiri dahade makin yirtek haminj? ¹⁰ Goyen moñ kenem beret 7 goyen al 4,000 nañ gote dikñeñ yade tiri dahade makin yirtek hanj? ¹¹ Farisi marya Sadusi maryat sababe yis beleñ palawa bana hilyanj kutinj yara al hoyanj kurunj gote dufay buluñ yirde hi goke dinenj hime. Beret niñ ma yeñ hime gayen danij geb bebak ma teñ hanj? Ningeb sopte dinenj hime, Farisi marya Sadusi maryat yis beleñ buluñ diryenkek geb, keñkela heñ hinayinj,” yinyinj. ¹² Be, gwaha yinkeb gab, “Yis beret bana irde hanjen goke ma dinenj hi. Farisi marya Sadusi maryat sababe yis yara goke hayhay dirde hi,” yeñ nuramiñ.

*Yesu, gebe Mesaia
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-*

21)

¹³ Be, Yesu go komatmiñya naña bana go tubul teñ kuj Sisaria Filipai taun binde binde heñ heñbe gusunjanj yiryinj. “Ne Al Urmiñ gayen gake al hoyanj beleñ ganuj yeñ hanj?” yinyinj. ¹⁴ Irkeb wol heñbe, “Al kura beleñ gebe Yon Baptais yeñ hanj. Munañ kura marbe Elaia gineñ hanj. Kurabe Yeremaia ma Al Kurunyen mere basanj mar hoyanj kura goyen gineñ hanj,” inaminj. ¹⁵ Irkeb, “Munañ deñ gayenbe nebe ganuj yeñ nurt nuneñ hanj?” yinyinj. ¹⁶ Irkeb Saimon Pita beleñ, “Gebe Mesaia, Al Kurunj gwahader hitinj al gote Urmiñ,” inyinj. ¹⁷ Gwaha inkeb, “Mere gobe Nanne Al Kurunj sañinj miñyanj al gore ginke gab gago yaha. Al kura beleñ ma mere goyen momoñ gira. Ningeb Al Kurunj beleñ guram girde sañinj giryenj. ¹⁸ Gebe ne niñ dufayge hora yara tarenj irha geb, Pita gineñ hime. Ningeb hora go hendebe nere alya bereya yerenj. ¹⁹ Irde Al Kurunyen alya bereya doyanj yird yird sañinj goyen ge gunenj. Ningeb ge beleñ iginj yawayinjbe Al Kurunj wor iginj yiyyenj. Irde ge beleñ buluñ yawayinjbe Al Kurunj wor buluñ yiyyenj,” inyinj. ²⁰ Gwaha inenbe tumjanjde komatmiñ goyen, “Al hoyanj kura hitte ne niñ yeñ, ‘Yeñbe Mesaia,’ ma yinnayinj,” yineñ utañ yiryinj.

*Kamde kamdemiŋ ge kawan tagalyiŋ
(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)*

21 Be, goyenter mat komatmiŋ yago goyen kawan po, "Nebe Yerusalem kweŋ. Kumekeb Yuda marte doyan mar parguwakya Al Kurun doloŋ ird ird mata doyan marte karkuwanyaabe Moseyen saba marya beleŋ buluŋ buluŋ nirde mununke kameŋ. Goyenpoga kameŋ goyen yerenkek hekeb huwareŋ," yinyiŋ. 22 Irkeb Pita beleŋ mere go nurdeb yeŋ muŋ po tapat irdeb ineq teŋbe, "Doyaŋ Al Kurun, gwaha ma tiyaiŋ. Mata gobe ge hitte ma po forok yiyyen geb," inyiŋ. 23 Irkeb fulgaŋ kaŋ Pita keneŋbe, "Satan, hoyan kwa! Gebe beleŋne pet teŋ ha geb. Dufay gobe Al Kurunyen moŋ, alyen dufay po geb," inyiŋ.

24-25 Gwaha teŋbe komatmiŋ yago goyen gaha yinyiŋ: "Al kura gama nirde kanduk yeneŋ yiŋgeŋ ge kafura heŋ harhok nunyen al gobe kame toneŋbe kanduk kinyeŋ. Munaj al kura ne gama nirde kamde kamde niŋ ma kafura heŋ kanduk kurun teŋ uliŋ misiŋ kateŋ hiyen al gobe toneŋbe igiŋ hiyen. Niŋgeb al kura ne gama nire yenbe megen niŋ dufayya mataya harhok yunyeŋ. Irdeb kanduk yeneŋ hiyen gega, yiŋgeŋ ge ma nurde gama po nirde hiyen. 26 Al

kura megen niŋ samuŋ budam yade deŋem yaŋ hiyyen gega, al gobe Al Kurun diliŋdeb kamtiŋ yara hiyyen gobe daha tiyyen? Gobe igin moŋ, buluŋ wor po. Niŋgeb megen niŋ samuŋ kura teŋ gore Al Kurunyen bearar bana hiyen al gob epte ma damu teŋ tumulgaŋ titek. 27 Ne Al Urmiŋ gab kamebe Nanne Al Kurunyen sanjŋ turnuŋ yaŋ goyen manaŋ kateŋ. Goya goyenbe miyoŋmiŋya kattek. Irdeb alya bereyat matamiŋ dahade dahade goyen gote murunŋgembe gwahade po yuneŋ. 28 Goyenpoga deŋ gar haŋ gayen kurabe ma kamdeya ne Al Urmiŋ gare Al Kurunyen tareŋde alya bereyamin doyan yirde heŋ goyen kennayiŋ. Mere gabe fudinde wor po dineŋ hime," yinyiŋ.

17

*Yesu uliŋ hoyan hiriŋ
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

1 Be, naŋa fay 6 kamereb Yesu beleŋ Pita, Yemsyabe kulinj Yonya po yade dugu kurunđe kura gor hurkamiŋ. 2 Gor heŋbe Yesu go mel gote diliŋ mar po uliŋ hoyan hiriŋ. Dinsokdebe naŋa timiytiŋ yara hiriŋ. Uliŋ umŋa kerde hinhin go wor faykek wor po hiriŋ. 3 Gwaha tikeyab diliŋ mar po Moseya Elaiaya forok yeŋ Yesuya mere teŋ hinhin. 4 Irkeb Pita beleŋ Yesu goyen, "Doyaŋ Al Kurun, gar gabe

nej hitek gasuŋ igin mun wor po. Niŋgeb ge beleŋ ok yekeb deŋ al karwo hitek heŋ heŋ gasuŋ kura yireŋ. Kurabe ge niŋ, kurabe Mose niŋ, munaŋ kurabe Elaia niŋ,” inyin.

⁵ Mere gwaha teŋ hikeyabé kigariŋkiŋ faykek wor po kura gore waŋ aw yuryiŋ. Irkeb al melak kura gagap bana goreb, “Al gabe Urne. Yenbe bubulkuŋne wor po, yen ge bener mat amaneŋ wor po nurde hime. Niŋgeb yende mere po nurde gama irde hinayıŋ,” yirin.

⁶ Be, Yesuyen komatmiŋ beleŋ mere go nurdeb kafura wor po heŋ biŋ tadam mat megen katamiŋ. ⁷ Gega Yesu beleŋ waŋ yanardeb, “Kafura heŋ ma, huwar-nan!” yinyin. ⁸ Gwaha yinke naŋkenenje Yesu uŋkureŋ po hike kenamiŋ. Al hoyanbe hubu.

⁹ Be, dugure gor mat kateŋ henyaŋabe Yesu beleŋ mel go saba yirde, “Haŋka det kenhaŋ gayen gake al hoyan kura momoŋ ma yirnayıŋ. Ne Al Urmin gayen kameŋde mat sopte huwarmeke gab igin tagalnayıŋ,” yinyin. ¹⁰ Irkeb mel gore, “Daniŋ geb Moseyen saba mar beleŋ Elaia wa wake gab Mesaiaabe kame wayyeŋ yen hanjen?” yen gusuŋaŋ iramiŋ. ¹¹ Irkeb, “Elaia wa meheŋ heŋ det sope irke gab Mesaia wayyeŋ yen hanjen gobe fudinde. ¹² Niŋgeb Elaiaabe bikken

wayuŋ. Goyenpoga alya bereyabé keneŋ bebak ma tiyan. Irde yingende dufay po gama irde buluŋ buluŋ irde mayke kamuŋ. Mel goreb yen iran gwahade goyen po ne Al Urmin gayen wor gwahade po nирnayıŋ,” yinyin. ¹³ Irke gab, “Yon Baptais niŋ dinen hi,” yen bebak tiyamiŋ.

Diriŋ uŋguram yaŋ sope iryiŋ
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Be, mel go dugure mat kateŋ al gabu kuruŋ iramiŋde gor forok yekeb al kura gore Yesu hitte waŋ diliŋ mar dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, ¹⁵ “Doyaŋ Al Kuruŋ, urne buniŋeŋ irde faraŋ ura. Bu toneŋ minyaŋ geb, uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ hiyen. Kurareb kak alare kateŋ hiyen. Kurareb fe alare kateŋ hiyen. ¹⁶ Komatge yago hitte tawayhem gega, sope ma irhan,” inyin. ¹⁷ Irkeb, “Deŋ gayenter niŋ marbe dahade niŋgeb Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ muŋ kura sanjiŋ ma irde han? Tonaŋtiŋ sanjiŋ wor po, saba dirmaŋ dirmaŋen. Gayak ga ma deňya hityen gega, hako po han. Diriŋ go tawanan,” yinyin. ¹⁸ Irdeb diriŋ go teŋ wakeb uŋgura diriŋ bana hinhin go inen teŋ takira tike kat kuriŋ. Irkeb goyare po igin hiriŋ.

¹⁹ Be, go kamereb yen uŋkureŋ po heŋ gab komatmiŋ beleŋ, “Daniŋ geb

neŋbe uŋgura go ma takira titih?" inamiŋ. ²⁰⁻²¹ Irkeb, "Deŋ uŋgura takira ma tahaŋ gobe Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde hanj gobe kuruŋ moŋ. Niŋgeb fudinde wor po din-hem. Al Kuruŋ niŋ du-faytiŋ hek irde hanj goyen mastet he bilmiŋ dirneŋ muŋ gwahadebe megen gar det kura irnayıŋbe meteŋen ma diryen. Niŋgeb dugu gayen 'Gar mat siŋgir teŋ iror kwa!' inkeb gwahade po tiyyen," yinyiŋ.*

²² Be, Yesuya komatmiŋya gabu heŋbe tumňaŋ Galili naŋa bana kwamiŋ. Irdeb Yesu beleŋ, "Ne Al Urmıŋ gabe mununtek al haniŋde nernayıŋ. ²³ Irke mununkeb kameŋ gega, yerenkek hekeb Al Kuruŋ beleŋ sopte nisaŋ heke huwareŋ," yinyiŋ. Gwaha yinkeb komatmiŋbe kandukŋenj wor po nuramiŋ.

Al Kuruŋyen ya balem gote teks

²⁴ Be, gwaha teŋ kuŋ kунbe Kapeneam taunde forok yamiŋ. Irkeb Al Kuruŋyen ya balem niŋ teŋ teks yad yad mar beleŋ Pita hitte waŋbe, "Tisage gayen Al Kuruŋyen ya balem niŋ teŋ teks kura yerde hiyen?" inamiŋ. ²⁵ Irkeb, "Gwaha," yinyiŋ.

Be, gwaha yineŋbe Yesu hin hin ya go biŋde hurku keb goyare po Yesu beleŋ, "Saimon, megen niŋ doyaŋ

mar karkuwaŋ yuntek teks kurayen kurayen gobe ganuŋ mar beleŋ gab yerde hanjen? Urmiŋ yago beleŋ yerde hanjen ma al hoyan beleŋ yerde hanjen? Gebe dahade nurde ha?" inen gusuŋaŋ iryinj. ²⁶ Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe, "Al hoyan beleŋ yerde hanjen," inyinj. Irkeb, "Gwaha, doyaŋ mar karkuwaŋ gote dirneŋ weŋbe naniŋ yagoŋ teks ma yerde hanjen geb. ²⁷ Goyenpoga teks ma yertekeb dufaymiŋ buluŋ henak geb fete kuŋ funal temeyayiŋ. Irde dapŋa meheŋde wor po tawayen gobe mohon takila teŋ teks yertek hora kura kenayiŋ. Hora go tukuŋbe neya geyat teks keraiŋ," inyinj.

18

Ganuŋbe deŋem kuruŋ wor po hiyyen?

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Be, goya goyenbe komatmiŋ hoyan beleŋ Yesu hitte waŋbe, "Ganuŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yirde hire gor niŋ deŋem yaŋ wor po hiyyen?" yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ² Irkeb diriŋ dirneŋ kura inke komatmiŋ yago hinhande gor waŋ huwaryiŋ. ³ Irkeb Yesu beleŋ, "Fudinde wor po dineŋ hime. Dirinj gahade gayenbe yiŋgeŋ al deŋem yaŋ heŋ heŋ niŋ ma nurde

* **17:20-21:** Asaŋ hoyanđebe gahade hi: 21 Goyenbe uŋgura gwahade goke dindikeŋ biŋge kutŋa irde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde takira tike gabe kat kuyenj.

hanjen. Gwahade goyen po al kura yinjeñ al deñem yañ heñ heñ niñ ma nurde hañ marbe Al Kurunj beleñ yende alya bereya doyañ yirde hi bana goñ iginj hurkunayin. ⁴ Niñgeb al kura diriñ gahade ga hinayin marbe Al Kurunj diliñde deñem yañ wor po yeñ yinyen. ⁵ Irde al kura deñem moñ diriñ gahade gayen ne niñ teñ gargar iryeñbe ne gayen niryeñ.

⁶ “Goyenbe al kura diriñ sañiñ miñmoñ gahade gayen ne niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen al kura beleñ mata buluñ tike keneñ gama irde buluñ tiyyeñbe mata buluñ miñ uryeñ al gobe murunjem buluñ wor po tiyyeñ. Niñgeb al hoyanj gama ma irkeya mata buluñ miñ uryeñ al gobe hora kurunj kura teñ binjiñde feñ teñ makaj alare temeyke kamyen. Gogab gote murunjem buluñ wor po goyen ma tiyyeñ.

⁷ “Mata buluñ titek dufaybe al biñyañ hugiñeñ forok yeñ tuñañ yurke kateñ hanjen. Niñgeb megen niñ mar dufay buluñ go teñ hañ gobe Al Kurunyen bearar bana hañ geb goke bunijeñ nurde hime. Dufay buluñ gobe hugiñeñ al biñyañ forok yeñ hiyeñ gega, al kura dufay go gama irde mata tinaiñ mar gobe Al Kurunyen bearar bana hinayin geb goke bunijeñ nurde yuneñ

hime. ⁸ Niñgeb hange kura beleñ girke mata buluñde katayiñbe hange go walde temeyayin. Moñgo hange uñkureñ gore girkeb ulge tumñañ kak hugiñeñ hitiñde gor kutek goke teñbe hange gore buluñde gukutek go po walde temeyayin. Irdeb iginj hange kurhan titmiñ manañ gasuñ iginjde kwayinj. Irde kahanje wor gwaha girkeb go wor gwahade po irayinj. Irdeb iginjde kwayinj. ⁹ Irde delge kurhan beleñ girke mata buluñde katayiñbe delge go marde temeyayinj. Moñgo delge uñkureñ gore girkeb ulge tumñañ kak alare kutek goke teñbe delge gore buluñde gukutek go po marde temeykeb iginj delge kurhan titmiñ manañ gasuñ iginjde kwayinj,” yinyiñ.

Sipsip duwi hitiñ gote maya mere
(Luk 15:3-7)

¹⁰⁻¹¹ Irde sopte po gaha yinyiñ: “Be, al kura deñem moñ diriñ gahade gayenbe Al Kurunyen miyoñ beleñ doyañ yirde hañ. Irde miyoñ gobe Al Kurunj sañiñ miñyañ gote diliñ mar hugiñeñ hanjen. Niñgeb al gahade goyen deñem moñ yeñ iñgogaha ma yirde hinayin.”*

¹² Be, ga nurnañ! Al kura sipsipmiñ 100 hinayinj. Irke uñkureñ kura kadom yubul teñ hoyanđe kuyenj. Irkeb goñmiñ yeñ tubul

* **18:10-11:** Asañ hoyanđebe gahade hi: 11 Ne Al Urmiñ gabe alya bereya Al Kurunyen dirjeñ weñ gega, mere ma nurde duwi hitjeñ tiyanj goyen yumulganjiye yeñ wamirinj.

tiyyen? Moŋ! Sipsipmiŋ 99 go yukuŋ doŋdoŋde kura gor yubul teŋbe kuŋ naŋkinyen. ¹³ Fudinde wor po dineŋ hime. Uŋkureŋ muŋ goke naŋkenen kuŋ kuŋ keneŋ teŋbe aman wor po hiyyen. Munaŋ 99 goke gwahade wor po ma nuryen. ¹⁴ Gwahade goyen po, Nantin Al Kuruŋ saŋin miŋyan al gobe al kura dirin gahade gayen uŋkureŋ kura Al Kuruŋ tubul teŋ kanduk bana kuŋ kuŋ gokeb igiŋ ma nurde hi,” yinyinj.

Kadge kura buluŋ girkeb daha tiyayin?

¹⁵ Irde sopte po, “Be, kadge kura buluŋ buluŋ girkeb kuŋ yeŋ po hikuya gabe mata buluŋmiŋ goke momonj irayinj. Irke mere go nuryenbe al gob sopte kadge Al Kuruŋ urmiŋ gigeŋ yara hiyyen. ¹⁶ Goyenbe mереge ma nurke kenem al hoyan uŋkureŋ ma iraw gwahade yade ga kwayinj. Gogab al irawa ma karwo gore mереge goyen tumjan fudinde yenayinj. ¹⁷ Al hoyan yukayinj gote mere wor ma nurke keneŋbe mata buluŋmiŋ goyen Al Kuruŋyen dirjen weŋ hoyan goyen momonj yirayinj. Yende mere wor ma po nurkeb al gobe Al Kuruŋyen dirin moŋ, mata buluŋ al yeŋ keneŋ hinayinj.

¹⁸ Fudinde wor po dineŋ hime. Al Kuruŋyen alya bereya doyan yird yird saninj goyen deŋ dunen. Niŋgeb deŋ beleŋ igiŋ yenayinbe Al

Kuruŋ wor igiŋ yiyyen. Irde deŋ beleŋ buluŋ yenayinbe Al Kuruŋ wor buluŋ yiyyen.

¹⁹ Sopte dineŋ hime. Der al iraw kura megen gar heŋya det kuraŋ nurde dufaytirin uŋkureŋ po irde Nanne Al Kuruŋ tareŋ miŋyan al goyen gusunjaŋ iriryenbe yeŋ beleŋ epte irde dunyen. ²⁰ Gwahade niŋgeb al irawa ma karwo gwahade kura, ‘Neŋbe Yesuyen alya bereya,’ yeŋ waŋ gabu irnayinbe ne manan waŋ yeŋya hitek,” yinyinj.

Meteŋ al buniŋen miŋmoŋyen maya mere

²¹ Be, gwaha yinkeb Pita beleŋ waŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, kadne kura beleŋ buluŋ nirkeb wawuŋ da-hadere mata buluŋmiŋ go halde uneŋ? Wawuŋ 7 ma dahade?” yeŋ gusunjaŋ iryinj. ²² Irkeb, “Wawuŋ 7 po moŋ. Buluŋ girde hikyb hugineŋ halde po uneŋ hayinj,” ineŋbe ²³ mata goke maya mere mat gaha yirinj: “Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyan yirde hi bana goŋ niŋ matabe gahade: doyan al kura beleŋ meteŋ marmiŋ horamiŋ yawaramiŋ go wol henaj yinyinj. ²⁴ Irkeb al kura doyan almiŋ hitte hora kuruŋ wor po tirinj al goyen doyan almiŋ hitte tawayamiŋ. ²⁵ Gega al gobe hora kuruŋ go epte ma wol hetek hiriŋ geb, doyan almiŋ gore, ‘Al gote beremya diriŋmiŋ weŋya detmiŋya

goyen tumjaŋ yukuŋ al hoyan yunke damu tinaŋ. Irkeb hora gobe ne tewenj,’ yiriŋ. ²⁶ Irkeb meten al go diliŋ mar gor po dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, ‘Bemel nirde ma. Horage kuruŋ gobe wol heŋ gunen geb,’ inen esen mere iryin. ²⁷ Irkeb buniŋen keneŋbe, ‘Hora go wol heŋ heŋ ge ma nurayin,’ inen tubul tike kuriŋ. ²⁸ Goyenbe kuŋ meten al kadom hora dirjen muŋ kura unke ma wol hitiŋ al goyen kinyin. Irde hapekde teŋbe, ‘Araŋen horane wol hawa!’ inyin. ²⁹ Irkeb kadom go kimiŋ mar dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, ‘Bemel nirde ma yo. Horage wol heŋ gunen geb,’ inyin. ³⁰ Goyenbe al go buniŋen ma irde kadom go tagal unenbe, ‘Horane wol heke gab teŋ siŋa irnayin,’ yinke tukun koyare keramiŋ.

³¹ “Be, meten mar kadom beleŋ mata go keneŋbe biŋ ar yamiŋ. Irdeb kuŋ doyan alminj go mata kuruŋ al gore tiyyin goyen momonj iramiŋ. ³² Irkeb doyan al beleŋ meten alminj go hoy irke wakeb, ‘Geb meten al bulunj. Horane epte ma wol hetek geb, eseŋ mere nirkeb buniŋen girde goŋmiŋ ginmiŋ. ³³ Ne beleŋ buniŋen girde kandukge kuruŋ go pasi irde gunmiŋ gwahade goyen po, ge beleŋ wor daniŋ geb kadge gwaha ma iraŋ?’ inyin. ³⁴ Doyan al go biŋ ar wor po yekeb, ‘Al go koyare kernanj!’ yinyin. Irdeb,

‘Horane tumjaŋ wol heke gab tubul tike kuyen,’ yinyin. ³⁵ Nanne Al Kuruŋ saŋiŋ minyaŋ gore deŋ wor mata gwahade goyen po diryen. Niŋgeb kadtiŋ yago buluŋ dirnayin goyen bitinde mat wor po halde yunen hinayin. Mali hende hendem ma tinayin,’ yinyin.

19

Al beleŋ bere yakira teŋ teŋ mata

(Mak 10:1-12)

¹ Be, Yesu go mere gwahade mat al saba yirdeb Galili naŋa tubul teŋ Yodan fe gama irde Yudia naŋare kuriŋ. ² Kuŋ hikeb al budam gama irde kuŋ hinhan. Irke al garbam minyaŋbe sope yirke igit heŋ hinhan. ³ Gwaha teŋ hikeyabe Farisi mar kura beleŋ tuŋaŋ urniŋ yeŋ warjbe, “Al kura miŋ goke kuram moŋ berem takira tiyyen gobe Moseyen sabarebe igit yitiŋ we?” inamiŋ. ⁴ Irkeb wol heŋbe, “Haŋkapyä wor po tikula kerdyabe Al Kuruŋ beleŋ al irde, bere irde iryin goyen Al Kurunyen asanđe katin hi gobe ma kapyan heŋ hanjen? ⁵ Al Kuruŋ beleŋ gwaha yiryin geb, goke teŋbe albe naniŋa miliŋa yubul teŋ kuŋ beremya gabu hiriryen. Irke al beleŋ yeneŋmiŋ iraw goyen Al Kuruŋ diliŋdebe uŋkuren po yinyen. ⁶ Niŋgeb irem gobe hoyan hoyan ma hiriryen. Uŋkuren po hiriryen. Gwahade geb Al Kuruŋ beleŋ alya

bereya yade gabu yiryen gobe al belej epte ma bur yirnayin,” yinyinj. ⁷ Irkeb mel goreb, “Gwahade kenem daniŋ geb Mose belej igin bere takira teŋ teŋ asaŋ kaŋ uneŋbe takira tiyayin yirinj hi?” yenj gusuŋaŋ iramiŋ. ⁸ Irkeb wol heŋbe, “Deŋbe tonanṭiŋ sanjŋ wor po, mere ma nurtek goke teŋbe Mose belej gwaha dinyinj. Goyenbe haŋkapyä wor po miŋde matbe gwahade moŋ. ⁹ Niŋgeb al kura berem al hoyanŋa ma duwan teŋ hikuya takira teŋ bere hoyan tiyyenbe Al Kurunji diliŋde mata buluŋ tiya yenj kinyenj,” yinyinj.

¹⁰ Irkeb komatmiŋ belej, “Be, gwahade kenem bere ma teŋ duliŋ henj henj gobe iginj,” yamiŋ. ¹¹ Gwaha yekeb, “Al berem moŋ duliŋ hitek yahanj gobe al tumŋaŋ gwahade hitek moŋ. Al yuŋkurenj igin gwahade po hinayin yenj yirtiŋ mar gore po gab gwahade hinayin. ¹² Al kurabe bere niŋ ma wor po nurde hanjen. Goyen mar gobe kurab gwahade po kawaŋ hitiŋ. Munaj kurabe al belej po miŋ miŋyaŋ gwahade yirtiŋ. Munaj kura marbe Al Kurunji belej yende alyá bereya doyaŋ yirde hi gote meteŋ po teŋ hininj yenj bere ma yade hanjen. Niŋgeb al gwaha titek mar po gab igin gwaha teŋ hinayinj,” yinyinj.

*Diriŋ mukŋeŋya Yesuya
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Be, diriŋ mukŋeŋ go Yesu belej haniŋ yerde Al Kurunji gusuŋaŋ irke guram yirde sanjŋ yiri yenj naniŋya milinŋa belej yawayamiŋ. Irkeb komatmiŋ yago belej yineŋ teŋ utaŋ yiramiŋ. ¹⁴ Goyenbe Yesu belejbe, “Utaŋ yirde ma. Diriŋ mukŋeŋ go yubul tike ne hitte yawanaŋ. Al kura Al Kurunyen al hewe yenjbe diriŋ belej naniŋya milinŋa hitte kuŋ kuŋ niŋ kama ma henj hanjen go gwahade hiyyenj gab Al Kurunji belej yende alyá bereya doyaŋ yird yird gobe yende hiyyenj,” yinyinj. ¹⁵ Gwaha yineŋbe diriŋ mukŋeŋ go guram yirde yubul teŋbe hoyanje kuriŋ.

*Al samuŋmiŋ budam
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Be, gonj hikyb al kura gore Yesu hitte wanjbe, “Tisa, da mata igin teŋ gab Al Kurunŋa hugineŋ hireŋ?” inenj gusuŋaŋ iryiŋ. ¹⁷ Irkeb, “Daniŋ geb det igin niŋ gusuŋaŋ nirde ha? Al Kurunji uŋkurenj po ga al igin geb. Yenja hugineŋ henj henj niŋ nurde ha kenem Moseyen saba goyen gama irde hayinj,” inyinj. ¹⁸ Irkeb al gore, “Saba damiŋ damiŋ niŋ yenj ha?” inyinj. Irkeb, “Al ma gasa yirke kamnayin, al berem yanjbe bere hoyan duwan ma irde hiyeŋ, kawe

ma tiyaiñj, merere huwarde usi mat ma mere tiyaiñj.
 19 Irde momkeya nanakeya palap yirde meremiñ nurde hayinj. Irde gigen ge amanenj nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyaj niñ wor amanenj nurde hayinj,” inyinj.
 20 Irkeb al gore, “Go ninha gobe tumjanje nurde gama irde himyen. Da mata wor po soñ heñ himyen geb, goyen tiyaiñj yeñ nineñ ha?” yeñ gusunjañ iryinj.
 21 Irkeb, “Al Kuruj dilinde al huwak wor po hewe yeñbe kuñ samunge kuruj goyen al yunke damu tikeb hora go yade yukuñ al det niñ amu heñ hañ mar goyen yunayinj. Irkeb Al Kuruj beleñ nere hihi yeñ genke gab wañ gama nirayinj,” inyinj.
 22 Irkeb al foñej gobe samunja detminja budam wor po geb, Yesuyen mere nurdeb binde kandukjenj wor po nurdeya kuriñ.

23 Gwaha tikeb komatminj yago goyen, “Fudinde wor po dineñ hime. Al samunjinj budam wor pobe Al Kuruj beleñ yende alya bereya doyañ yirde hi bana goñ hurkuñ hurkuñ gobe metenjenj wor po geb.
 24 Dapñja kuruj kamelbe det haraj heñ heñ kutum yamenj dirjenj muñ wor po goyen bana epte ma hurkuyenj. Gwahade goyen po, al samunjinj budam wor Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goñ epte ma hurkunayinj. Niñgeb

det irawa goyen tumjanje metenjenj. Goyenbe daminjbe metenjenj wor po yeñ nurde hañ? Al samunjinj budam gobe metenjenj wor po geb,” yinyinj. 25 Irkeb komatminj yago beleñ mere go kukuwanjenj wor po nurdeb, “Niñgeb ganuñ mar po gab Al Kuruj beleñ yawaryenj?” inamiñj. 26 Irkeb mel go yeneñbe, “Mata gobe alyen tareñdebe epte moñ. Goyenpoga Al Kurunyen tareñdebe det kura metenjenj miñmoñ,” yinyinj.

27 Irkeb Pita beleñ, “Be, neñbe detniniñ tumjanj yubul teñ gama gitinj. Niñgeb kamebe da yawartek?” inyinj. 28 Irkeb gaha yinyinj: “Fudinde wor po dineñ hime. Nalu funañje Al Kuruj beleñ megeñja nañkinja gerjen yiryenj nature goyenter ne Al Urminj gabe sanjñne turñun jañja maroro gasunjer keperde alya bereyane doyañ yireñ. Irde denj 12 gama nirde hañ mar gayen manaj maroro gasuntinjanj keperde nere alya bereya tumjanj, al miñ 12 Israel yineñ hinayinj goyen doyañ yirnayinj. 29 Irde al kura nere alya bereya niñ teñ yaminj, hayminj, babam, itij, kuliñ, naniñ, milij, diriñminjmiñyabe metenjenja yubul tinayinjbe gote murunjembe budam wor po yawarnayinj. Irde Al Kurunja hugiñej heñ heñ goyen manaj yende hiyyenj.

30 Goyenpoga al kura yiŋgeŋ ge yen, 'Nebe gwaha gwaha timiŋ geb, gote murungem kuruŋ al hoyanđe gote fołek wor po teweŋ,' yiyyen al gobe dirŋen muŋ tiyyen. Munan al kura nebe hako hime yen nurde hiyen al gobe murungem kuruŋ wor po al hoyanđe gote fołek tiyyen. Niŋeb al meheňde hiyen al gobe kame hiyen. Munan kame hiyen al gobe meheňde hiyen," yinyinj.

20

Wain meteŋ marte siraw mere

¹ Be, meremiŋ goke teŋbe siraw mere matbe gaha yinyinj: "Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird mata kurabe gahade: al deŋem yaŋ kura wain meteŋner al yawarmeke waŋ meteŋ tinaŋ yeŋbe wampot muŋ po kuriŋ. ² Kunjbe, 'Hanča naŋkahal meteŋ tinayinbe denari* uŋkureŋ uŋkureŋ duneŋ,' yinyinj. Irkeb igiŋ yen nurdeb meteŋde kwamiŋ. ³ Be, kuŋ 9 kilok naŋa gwahade hekeb wain meteŋ miŋ al go gabu irde hanjen gasunđe gor kuŋ al hoyan dulin meteŋ miŋmoŋ hinhan goyen yinyinj. ⁴ Irde, 'Deŋ wor kuŋ meteŋner meteŋ tinaŋ. Irkeb hora gwahade igiŋ duneŋ yen nurde hime goyen duneŋ,' yinyinj. ⁵ Irkeb kwamiŋ. Al

go sopte po naŋa baŋkahalya 3 kilok wawuŋbanaya wor kuŋ meteŋ mar yad yerke meteŋmiŋde kuŋ meteŋ tiyamiŋ. ⁶ Be, 5 kilok wawuŋbanaya wor po kuŋbe al hoyan kura meteŋ miŋmoŋ dulin hike yinyinj. Irde, 'Daniŋ dulin meteŋ miŋmoŋ wor po hike naŋa hubu hewen tiya?' yinyinj. ⁷ Irkeb, 'Moŋ, al kura beleŋ meteŋ kura ma dunkeb gago dulin hite,' inamiŋ. Irkeb, 'Deŋ manan kuŋ wain meteŋner meteŋ tinaŋ,' yinyinj.

⁸ "Be, ɻumtuk urkeb meteŋ miŋ al goreb meteŋmiŋ doyaŋ ird ird al goyen gaha yinyinj. 'Meteŋ tahan mar goyen hoy yirde murumgem yunayinj. Funan wor po waŋ meteŋ tahan mar go wa damu yirayinj. Irde kuŋ kuŋ funaŋbe wampot muŋ yen wa wayhaŋ mar goyen damu yirayinj,' inyiŋ. ⁹ Funan wor po wayamiŋ mar gobe denari uŋkureŋ uŋkureŋ yawaramiŋ. ¹⁰ Niŋeb go yeneŋbe wampot mat meteŋ tiyamiŋ mar gobe hora hende wor po tiniŋ tihit yen nuramiŋ. Gega yen manan denari yuŋkureŋen po yawaramiŋ. ¹¹ Horamiŋ go yadeb meteŋ miŋ al goke igiŋ ma po nurde biŋ ar yamiŋ. ¹² Irde, 'Al gayamuŋ ga waŋ meteŋe tahanbe neŋ hora tihit gahade po tahan. Neŋbe wampot mat naŋa misiŋ ma yen meteŋ

* **20:2:** Denari: Al beleŋ wampot mat meteŋ teŋbe wawuŋbanaya naŋa sul yeke bada heŋbe gote hora tiyyenbe denari uŋkureŋ tiyyenj.

kuruŋ wor po tihit,’ inamiŋ.
 13 Gega meteŋ miŋ al gore huwarde kuramiŋ kura goyen, ‘Kadne, al hoyaq po iŋiŋ yirde, deŋbe buluŋ ma dirhem. Deŋbe iŋiŋ denari unjkureŋ goke meteŋ titiek ma yahanj? 14 Dufaynerbe al kamere meteŋ teŋ nunhanja denyabe murunjem turjande duneŋ yeŋ nurhem. Niŋgeb horatiŋ yade kunaj. 15 Horabe nigen geb daha wet kura ire yeŋbe gwahade po ireŋ. Gega daniŋ geb al bunijen yirde faraŋ yurhem goke iŋiŋ ma nurhanj?’ yinyiŋ. 16 Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird matabe gwahade geb, al kame hiyen al gobe meheŋde hiyen. Munaj meheŋde hiyen al gobe kame hiyen,” yinyiŋ.

*Yesu beleŋ kamde kamdemin ge sopte tagalyiŋ
 (Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)*

17 Be, Yesu go Yerusalem kuŋ heŋyabe komatmiŋ 12 goyen po yapat yiryiŋ. 18 Irdeb, “Neŋbe Yerusalem kuŋ hite gago. Irde ne Al Urmin gayen al kura beleŋ tagal nunkeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwanja Moseyen saba marya beleŋ nadefere nirnayiŋ. 19 Yeŋ beleŋ mayke kami yeŋbe al miŋ hoyaq Yuda mar moŋ hitte nad nerke kwen. Irkeb yeŋ beleŋbe giwgiw nirde nusulak teŋbe kuruse hende mununke kamenj. Gega

kameŋde mat kuŋ yerenkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyiŋ.

*Sebedi beremde gusuŋaŋ
 (Mak 10:35-45)*

20 Be, Sebedi berembe urmiŋ waraŋ yade Yesu hitte wayamiŋ. Wanbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe gwaha nirwoŋ yeŋ Yesu gusuŋaŋ iryiŋ. 21 Irkeb, “Daniŋ wor po nurde ha?” inyiŋ. Irkeb bere gore, “Igiŋ yeŋ keneŋbe ge beleŋ alya bereya doyaŋ yirde hayinđe gorbe urne waraŋ gayen ketalger heŋ tumŋajde al doyaŋ yirde hinayiŋ,” yiriŋ. 22 Irkeb Yesu beleŋ, “Miŋ gwahade niŋ gusuŋaŋ hihat yeŋ nurdeya ma gusuŋaŋ hahaŋ geb. Kanduk kuruŋ teweŋ teŋ hime gayen epte tenayiŋ?” yinyiŋ. Irkeb, “Epte tetek,” inamiŋ. 23 Irkeb Yesu beleŋ, “Fudinde kandukbe tiriryeŋ gega, neya hen al doyaŋ yird yird niŋ gusuŋaŋ nirhaŋ gobe ne beleŋ iŋiŋ ma buluŋ ma dineŋ. Ne ketalner kurhan kurhan heŋ deŋem yaŋ heŋ heŋ gobe Nanne beleŋ hakot al basiŋa yirtiŋ han gore yawarnayiŋ,” yinyiŋ.

24 Be, komatmiŋ hoyaq 10 gore mere go nurdeb ire itiŋya goke biŋ ar yaminj. 25 Irkeb Yesu beleŋ tumŋaj hoy yirdeb gaha yinyiŋ: “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwanje al kafura yirkeb yeŋ yufukde po hanjen. Irde yende meteŋ marmin manaj deŋniniŋ yaŋ hihat

yen nurdeya al kanduk yunej haŋyen. ²⁶ Gega deŋbe gwahade moŋ. Al kura deŋ kahal bana gayen al kurun hewe yeŋ nuryeŋ gobe yiŋgeŋ ge ma nurde dende meteŋ al po hiyyeŋ. ²⁷ Niŋgeb deŋ bana al kura doyaŋ al hewe yeŋbe yiŋgeŋ ge ma nuryeŋ. Irde deŋ ge po dufay heŋ dende meteŋ al po hiyyeŋ. ²⁸ Gwahade niŋgeb, ne Al Urmiŋ gayen wor al beleŋ igiŋ igiŋ nirnaŋ yeŋ ma katmiriŋ. Ne beleŋ po al igiŋ yire yeŋ katmiriŋ. Irdeb alya bereya budam gote mata buluŋmiŋ gote murunjem yiŋgeŋ yawartek goyen ne beleŋ yawareŋ goke teŋ darine wok irde kameŋ yeŋ katmiriŋ,” yinyiŋ.

Al irawa diliŋ titmiŋ naŋkenaryum
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Be, Yesuya komatmiňya goya Yeriko taun tubul teŋ kun hikeyabe al buda kurun gama irde kuŋ hinhan. ³⁰ Goya goyenbe al irawa diliŋ titmiŋ kura beleŋ siŋare keperde hinaryum. Irde Yesu gago waŋ kuŋ hi yinke nurdeb, “Doyaŋ Al Kurun, Dewit Urmiŋ, bunijeŋ nud dunęŋ faraŋ dura be!” yeŋ hokde po gwaha inaryum. ³¹ Irkeb al buda gore nurde yineŋ teŋbe, “Balmiŋ hiri!” yinamiŋ gega, ug po, “Doyaŋ Al Kurun, Dewit Urmiŋ, bunijeŋ nud dunęŋ faraŋ dura be!”

* 21:5: Deŋem hoyarŋbe Saion.

inaryum. ³² Irkeb Yesu go tek yeŋ huwarde hoy yirdeb, “Daha dirwoŋ yeŋ nurde har?” yinyiŋ. ³³ “Doyaŋ Al Kurun, naŋkenyewoŋ yeŋ nurde har.” inaryum. ³⁴ Be, Yesu gob buniŋeŋ wor po yeneŋbe dilinęŋ sisę yurkeb goyare po naŋkeneŋ gama irde yeŋ kuŋ hinhin beleŋ goŋ kwaryum.

21

Yesu Al Kuruŋyen ya balem bana hurkuriŋ
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

¹ Be, Yesuya komatmiňya go Yerusalem binde binde hamıŋ. Tiyuŋ kura deŋem Betfage gobe Olip dugu dabayıŋ beleŋ hinhin. Be, Yesube gor forok yeŋbe komatmiň irawa kura hulyaŋ yirdeb, ² “Kuri. Kuŋ tiyuŋ iroyenter forok yeŋbe donki al diriŋ foŋeŋ kura gor milinęŋ yeŋ titiŋ yeneŋbe yugu teŋ yade wayiryeŋ. ³ Al kura beleŋ goke dahan wet kura dinkeb, ‘Doyaŋ Al Kurun beleŋ goke yihi,’ inkeb yubul teŋ dunkeb yade wayiryeŋ,” yinyiŋ. ⁴ Yesu go tiyyiŋ gobe bikkeŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ heŋ heŋ al beleŋ yiriŋ goyen fudinde forok yeŋ yeŋ ge tiyyiŋ. Merebe gahade:

⁵ “Yerusalem* niŋ mar goyen gaha yinnaŋ.
‘Doyaŋ Al Kuruntiŋ den hitte waŋ hi.

Al gobe yingen ge turuñ turuñ ma teñ hi.

Ninjeb al gobe doñki hende wañ hi.

Doñki gobe foñenj, 'yinnayinj," yitiñ hi. *Aisaia 62:11; Sekaraia 9:9*

⁶ Be, Yesu komatmiñ go kunjbe yinyinj gwahade po tiyaryum. ⁷ Doñki foñenja miliñja go yawakeb komatmiñ beleñ ulinjormiñ yugu teñ go hende ugamkeb hurkuñ kipiryinj. ⁸ Al budam Doyañ Al Kurunyeniniñ waya yen ulinjormiñ yugu teñ beleñ yañ ugamamiñ. Kurabe patila haniñ yufuñ tiyamiñ goyen beleñyañ sar irde tukamiñ. ⁹ Al kurabe meheñ hekeb kurabe kame haminj. Irdeb tumñjan ala turuñ iramiñ.

"Dewit Urmiñ turuñ irniñ ko."

"Doyañ Al Kurunyen deñemde wañ hi gobe Al Kuruñ beleñ guram irde sañinj iryenj!"
Tikiñ 118:25-26

"Al Kuruñ turuñ irniñ ko."

¹⁰ Be, Yesu go kuñ Yerusalem forok yekeb taunde gor niñ mar gob tumñjan hurkuñkat wor po teñbe, "Al gab ganuñ?" yamiñ. ¹¹ Irkeb al buda goreb, "Al gabe Yesu Al Kurunyen mere basañ al. Yeñbe Galili naña bana goñ

niñ tiyun Nasaret niñ al," yinamiñ.

Yesu beleñ Al Kurunyen ya balem harañ hiriñ

(*Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22*)

¹² Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem koya beleñ po milgu irtiñ bana goñ gabu gasuñ kurunde hurkuñbe al buda gor det damu teñ hinhan go kwep kwep yirde yakira tiyyinj. Irde hora kapyan heñ heñ mar beleñ hora yirtiñ gasuñja damure niñ kalyingi yawañ yerdeb keperde hanjen gasuñja goyen yade yabolon teñ yunyinj. ¹³ irdeb, "Al Kurunyen mere asanđe katıñbe gahade: 'Ya gabe ne mere nird nird gasuñ. Gar wañ gabu irde mere nird nird ya hiyyen,' gwahade yitiñ hi. Goyenbe deñ beleñbe teñ 'kawe marte gasuñ' irde hanj," yinyinj.

¹⁴ Be, Yesu go ya balem bana goñ po hikeya al diliñ titmiñja kahañ simsimeamya goyen yen hitte wake sope yiryinj. ¹⁵ Irkeb diriñbe bana goñ, "Dewit Urmiñ turuñ irniñ ko!" yen hewhow teñ hinhan. Irkeb Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ mar pris buda gote karkuwanjmiñja Moseyen saba maryabe Yesu beleñ mata tineñ forok yiryinj goyen kenamiñ, irde diriñ beleñ Yesu goyen Dewit Urmiñ yen turuñ iramiñ

† **21:12:** Hora kapyan heñ heñ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte hora goyen al beleñ yen yunke Al Kurunyen ya balemde niñ hora teñ wolmiñen al go yunke gab Al Kuruñ galak irniñ yen ya bana goñ yerde hanjen.

goyen nurdeb bij ar wor po yamin. ¹⁶ Irdeb wanj Yesu gusuŋaŋ iramiŋ. “Gebe diriŋ mere teŋ haŋ gayen nurde ha?” inkeb wol henje, “Gwaha, nurde hime. Deŋbe diriŋ beleŋ mata teŋ haŋ goke Al Kurunyen asaŋdeb, ‘Diriŋ kahanjaŋ hitinjya diriŋ mamure niŋya beleŋ turun nird nird niŋ gitik yirtiŋ,’ yitiŋ gobe kapyan ma heŋ hanjen?” yinyin. ¹⁷ Gwaha yinenje be yubul teŋ Betani taunde kuŋ go wawuŋ gobe gor hinhin.

Yesu beleŋ fik he karan uryiŋ

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Be, fay urkeb wampot muŋ Yesu go mulgaŋ heŋ Yerusalem kuŋ heŋyabe beleŋ biŋge iryiŋ. ¹⁹ Irkeb fik he yuwalŋen digula urtiŋ goyen beleŋ siŋare hike keneŋbe igeŋen minyaŋ daw yeŋ kuŋ kinyiŋ. Kuŋ minde mat kinyiŋbe igeŋen miŋmoŋ, yuwalŋen beleŋ po aw urtiŋ. Gwahade keneŋbe Yesu beleŋ he goyen, “Teban igeŋen ma hawayiŋ,” ineŋ karan uryiŋ. Irkeb goyare po gwilgwal iryiŋ.

²⁰ Be, Yesuyen komatmiŋ go fik he goyen goyare po kamtiŋ heke keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. Irdeb, “Dahade geb he gob bemed po gwilgwal ira?” yamiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ wol henje, “Fudinde wor po dinen hime. Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde dufay irawam ma irnayiŋbe ne beleŋ fik

he irhem gwahade igin tinayiŋ. Irdeb dugu wor, ‘Kuŋ makaŋ alare kurka,’ inkeb gwaha po tiyyeŋ. ²² Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde det kuraj gusuŋaŋ irkeb tumjaŋ dunyeŋ,” yinyin.

Yesu tareŋmiŋ ge gusuŋaŋ iramiŋ

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor hurkuŋ al saba yirde hinhin. Irkeb pris buda gote karkuwajmiŋya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ Yesu hitte wanje, “Mata teŋ ha kuruj gayenbe da tarende teŋ ha? Ganuj beleŋ igin gwaha teŋ hayin giŋuŋ?” inamiŋ. ²⁴ Irkeb, “Ne wor gusuŋaŋ kura direŋ tihim gayen wol henayin. Irke gab nebe goyen saŋinde teŋ hime yeŋ momoŋ direŋ,” yinenje gaha yinyin. ²⁵ “Yon Baptais beleŋ al baptais yirde hinhin gobe Al Kurunyen tarende ma alyen tarende? Momoj nirnan,” yinyin. Irkeb mel goyen yinjeŋ uliŋ mere sege irdeb, “Daha intek? Al Kurunyen saŋinde intek gob, ‘Munaŋ daniŋ sabamiŋbe fudinde yeŋ gama ma irde hinhan?’ dinyen.” ²⁶ Munaŋ alyen saŋinde yetek gob al buda kuruj gabe Yon Baptaisbe Al Kurunyen mere basan al yeŋ nurde haŋ geb, bij ar yeke mudunnayiŋ,” yamiŋ.

27 Irdeb mel goreb, "Go ma nurde hite," inamiñ. Irkeb Yesu belenþe, "Ne wor al gore ok ninke teñ hime ma dinen," yinyiñ.

Al kurat urmiñ waraŋ gote maya mere

28 Irdeb Yesu belenþe, "Ga dineñ tihim gayen dahade nurnayiñ goyen tagalke nureñ. Be, al kura urmiñ irawam yan hinhin. Kurarebe urmiñ kuruñ hitte kunþe gaha inyiñ. 'Eke, hañkabe kuñ wain metenþe meten tiyayiñ,' inyiñ. 29 Irkeb urmiñ kuruñ goreb, 'Badne,' inyiñ. Goyenbe kamebe dufaymiñ mulgañ hekeb kuñ meten tiyyiñ. 30 Be, al gob urmiñ dirneñ hitte wor kunþe urmiñ kuruñ inyiñ gwahade po inyiñ. Irkeb urmiñ dirneñ goreb, 'Be, doyan al, gwaha tiyen geb,' inyiñ. Goyenbe kuñ meten ma tiyyiñ. 31-32 Niñgeb diriñ damiñbe naniñde mere nurde gama iryiñ?" yinyiñ. Irkeb mel gore wol henþe, "Urmiñ kuruñ gore," inamiñ. Irkeb Yesu belen wol henþe, "Deñþe Yon Baptais belen wañ Al Kuruñ diliñde huwak hen hen niñ yekeb meremiñ ma nurañ. Irde matamiñ goyen yenañ gega, meremiñ fudinde yeñ ma nurdeb Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ ma hiyuñ. Goyenbe teks yad yad marya bere belen niñyabe fudinde yeñ nurañ. Niñgeb fudinde wor po dinhem. Teks yad yad marya bere

belen niñyabe deñ fole dirde yeñ wa Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hurkunayiñ," yinyiñ.

Wain meten doyañ irde hinhan mar gote maya mere
(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Irdeb Yesu gobe tebañ gaha yinyiñ: "Maya mere hoyan ga nurnañ. Al kura wain meten harde koya kerde milgu irdeb wain fimiñ gilyañ heñ heñ niñ mete talde det gitik yiryiñ. Irdeb ya kawan kura al gor heñ wain meten go doyañ ird ird niñ iryiñ. Irdeb meten gobe meten mar hoyan haninde kerdeb naña gisaw kuriñ. 34 Be, wain igineñ yad yad nalu hekeb miñ al gore meten marmiñ karwo hulyañ yirkeb wain igineñ kura yawarniñ yeñ kwamiñ. 35 Goyenbe mel goreb gasa yiramiñ. Uñkuren maydeb kurabe mayke kamyiñ. Irdeb funaþbe horare mayamiñ. 36 Be, al gob tebañ po meten marmiñ kura budam hulyañ yirke kwamiñ. Kukeb meheñde yiramiñ gwahade po yiramiñ. 37 Irkeb funaþ wor pobe, 'Urne hulyañ ire. Gogab palap irde meremiñ nurnayiñ geb,' yeñþe urmiñ teñ kerke kuriñ. 38 Gega wain meten doyañ irde hinhan mar gobe kadom momoñ gird teñþe, 'Meten gate miñ al gote urmiñþe gago geb, mayteke

kami. Gogab meteŋ gayen naniŋ miŋmoŋ hekeb nende hiyyen,’ yamiŋ. ³⁹ Irdeb meteŋ miŋ alyen urmiŋ go teŋ tukunŋ meteŋ siŋare mayke kamyin. ⁴⁰ Gwaha tikeb meteŋ miŋ al gore waŋbe daha yiryeŋ yen nurde hanj?” yinyiŋ. ⁴¹ Irkeb Al Kurunŋ dolon ird ird mata doyaŋ marya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ wol henbe, “Mata buluŋ tinayiŋ mar go gasa yirke kamnayin. Irde meteŋmiŋ go teŋ al hoyan haniŋde kiryeŋ. Irkeb mel gore gab wain iginen yad yad naturebe yeŋ untekbe uneŋ hinayin,” inamiŋ. ⁴² Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Deŋbe Al Kurunyen mere gahade katiŋbe ma keneŋ hanjen? Merebe gahade:

‘Ya yird yird mar beleŋ igin moŋ yeŋ nurde pel iraminŋ hora goyen al hoyan beleŋ teŋ go hende ya saŋiŋ wor po iryin.

Go iryin gobe Doyaŋ Al Kurunŋ beleŋ iryin.

Ningeb Al Kurunŋ beleŋ iryin gob dilniniŋdebe igin wor po yeŋ keneŋ hite,’ yitiŋ hi. *Tikin 118:22-23*

⁴³ “Ningeb fudinde wor po dinen hime. Deŋbe Al Kurunŋ beleŋ alya bereyamín doyaŋ yirde hi bana goŋ hitek gega, dakira teŋbe Al Kurunŋ diliŋde mata igin teŋ hinayin mar goyen po gab yunyeŋ. ⁴⁴ Ningeb Al

Kurunyen asaŋde hora niŋ yitiŋ gobe ne gago. Ningeb al kura hora go hende takteŋ mayyeŋbe mugol niyyen. Irde hora gore kateŋ hika tiyyen al gobe umetek tiyyen. Ningeb al kura neneŋ bebak ma tinayiŋ mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyen,” yinyiŋ.

⁴⁵ Be, pris buda gote karkuwanjmiŋya Farisi marya go Yesuyen maya mere go nurdeb, “Neŋ ga po dineŋ hi,” yeŋ nuramiŋ. ⁴⁶ Irdeb daha mat kura teŋ fere titewoŋ yeŋ nuramiŋ. Irdeb Yesube al buda gore yeŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al yeŋ nurde hinhan geb, al buda goke kafura hamin.

22

Bere teŋ teŋde niŋ dula mata gote maya mere
(Luk 14:15-24)

¹ Be, Yesu go tebaŋ po maya mere mat al gaha yinyiŋ: ² “Al Kurunŋ beleŋ alya bereyamín doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: doyaŋ al kurun kura urmiŋ bere tewe yekeb dula mata kurun gitik tiyyin.

³ Irdeb meteŋ marmiŋ hulyaŋ yirdeb, ‘Kuŋ dula mata gake al hoy yirmiŋ mar goyen yinke wanaŋ,’ yinyiŋ. Goyenbe kuŋ yinkeb bada hamin. ⁴ Irkeb meteŋ marmiŋ hoyan wor sopte hulyaŋ yirdeb gaha yinyiŋ. ‘Kuŋbe, “Doyaŋ al kurunniŋ beleŋ bulmakaw

fifurneq gasa yirde det tumnjaq gitik teq ep ira. Irdeb wanayin yeq deq ge keya hihi geb wake kuniq,” yinnayin,’ yinyin.

⁵ “Be, meteq marmiq gore kuq al hoy yiryin mar goyen yeneqbe doyan almiq beleq yinyin gwahade po yinamiq. Goyenpoga yende mere go ma nuramiq. Irdeb dufayminde dufayminde kwamiq. Al kurabe biqeq meteqminde kuriq. Munaj kurabe hora meteqminde kuriq. ⁶ Al kura marbe doyan al kurunde meteq mar buda goyen yade bulun bulun yirde gasa yirke kamamiq. ⁷ Gwaha tikeb doyan al kuruj go biq ar yekeb fulenq marmiq yad yerke kwamiq. Kunbe al buda meteq marmiq gasa yiramiq goyen gasa yirke kamkeb tiyuqmiq go manaj kumga tiyamiq.

⁸ “Gwaha teqbe doyan al kuruj go meteq marmiq yenya hinhan go hoy yiryin. Irdeb gaha yinyin. ‘Dawetbe tumnjaq gitik teq ep irtiq gega, al watek mar wor pobe wan waq niq bida hahan. ⁹ Ningeb kuq beleyaq alya bereya kura yeneqbe mali po yinkeb dula mata tiyen ihmide gar wanayin,’ yinyin. ¹⁰ Gwaha yinkeb meteq marmiq gobe taun bana goj niq beleq hanij hanij gama yirdeb kuq al bulunya iginja goyen yeneqbe mali po yinke wayamiq. Be, al go wan keperamiqbe yabe makin

wor po hiriq.

¹¹ “Irkeb doyan al kuruj beleq al gabu iramiq go yene yeq wanbe al kura dula matare niq umnia ma titiq goyen kinyin. ¹² Keneqbe, ‘Dula matare niq umnia ma taha gega, daha mat bana gan wayha?’ inkeb al gob mere ma po tiyyin. ¹³ Irkeb doyan al kuruj goreb, ‘Teq kahanja haninya fere teq sinjare kidoma bana temeynaq. Gorbe eseq misiq iseq bana goj hiyen,’ yeq meteq marmiq hulyaq yiryin. ¹⁴ Be, maya mere ga nurhaq gwahade goyen po, Al Kuruj beleqbe al budam hoy yirde hi gega, yunkureq yunkureq po gab nigen yeq basinqa yirtiq haq,’ yinyin.

Farisi mar beleq teks kerd kerd niq Yesu gusuqjaq iramiq (Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Be, Farisi mar go meremiq nurde biq ar yekeb sinjare kateqbe Yesu go soj hekeb merere kertek yeq yingeq uliq mere sege iramiq. ¹⁶ Irdeb yingende komatmiq yad yerke Yesu hitte kwamiq. Herot gama irde hanjen mar manaq yenya tumnjaq kwamiq. Kunbe Yesu goyen, “Tisa, gebe mata fudinde po ga teq hayen. Irdeb Al Kuruyen merebe fudinde mat po saba teq hayen. Gebe al dejem yaqya dejem moqya goyen mereya matayabe tuqande po yirde hayen. ¹⁷ Ningeb gebe dahade nurde

ha? Neñ Moseyen saba gama irde hite mar gayen Roma gabmanyen doyan al kuruñ Sisar niñ teks kertek gobe igin ma dahade? Igin momoñ dirayin?" inamiñ.

¹⁸ Goyenpoga Yesu gob dufaymiñ buluñ gob bikken yeneñ bebak teñbe, "Usi mar wor wor, daniñ tuñan nirde hanj? ¹⁹ Teks yerde hanjen hora go nikala nirke kene," yinyin. Irkeb denari uñkureñ tawayamiñ. ²⁰ Irkeb al toneñ hora hende gor keneñbe, "Gabe ganuñ toneñya deñemya?" yinyin. ²¹ Irkeb mel gore wol henjbe, "Sisaryen," inamiñ. Irkeb wol henjbe, "Gwahade ningeb, det kura niñ Sisar beleñ dinyen gobe Sisar unnayin. Munan Al Kuruñ beleñ det kura niñ dinyen gobe Al Kuruñ unnayin," yinyin.

²² Be, Yesu beleñ mere tiyyin go nurdeb dinoñ kok yekeb tubul teñ kwamiñ.

Sadusi mar beleñ al kamtiñ huward huward niñ Yesu gusuñan iramiñ

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Be, naña fay goyare goyen po Sadusi mar beleñ Yesu hitte wayamiñ. Go mar gobe al kamtiñde mat epte ma huwarnayin yeñ hanjen. Be, mel go Yesu hitte wanje gusuñan iramiñ. ²⁴ "Tisa, Moseyen sabarebe, 'Al kura diriñ miñmoñ henjya berem tubul teñ kamkeb kuliñ kura hiyyen gore itinje beretap

go teñbe itin niñ diriñ forok irde unyen,' gwahade yitiñ hi. ²⁵ Be, al kura kuliñ 6 miñyañ goyen neñya hityen. Al gobe bere tiriñ gega diriñ miñmoñ henjya kamyiñ. Irkeb kuliñ beleñ beretap go tiriñ. ²⁶ Goyenbe yeñ wor gwahade po diriñ miñmoñ henjya kamyiñ. Irkeb yeñ kamekkeñ gore wor beretap go tamiñ goyen diriñ kura ma forok irdeya kamamin. ²⁷ Irke funañbe bere go wor kamyiñ. ²⁸ Be, al goya kuliñ wenjya gote berembe uñkureñ gogo po hinhin geb, kame al kamtiñ huward huward naturebe bere gobe ganunđe berem wor po hiyyen?" inamiñ.

²⁹ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Deñbe Al Kuruñyen tareñya meremya asañde katiñ goyen keneñ wuk ma yeñ hanjen. Gwahade geb soñ hen go ma keneñ hanj. ³⁰ Al kamtiñ huwarnayin natureb al beleñ bere yade bere beleñ al ma kunaiñ. Yeñbe Al Kuruñyen miyon yara po henayin. ³¹ Al kamtiñ huward huward matabe Al Kuruñ beleñ asañmiñde, ³² 'Nebe Abraham, Aisakyabe Yekopyat Al Kuruñ,' yirin goyen gobe kapyan ma henj hanjen? Mel gobe kamtiñ gega, toneñbe yeñya hanj geb, gogo yirin. Niñgeb Al Kuruñbe al diliñ gergen hanj gote Al Kuruñ, al kamtiñ gote moñ," yinyin. ³³ Be, al buda gobe meremiñ nurdeb dinoñ kok wor po yamiñ.

Moseyen saba gote miŋ wor pobe da?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Be, Yesu beleŋ Sadusi marte gusuŋaŋ go kenkela po wol hekeb gwaha mat kura mere titek moŋ hamiŋ. Irkeb Farisi mar beleŋ go nurdeb waŋ Yesu hinhinde gor gabu iramiŋ. ³⁵ Irdeb uŋkureŋmiŋ kura Moseyen saba kenkela nurde hitiŋ al gore waŋbe tuŋaŋ ure yeŋ gaha inyiŋ: ³⁶ “Tisa, saba kuruŋ gabe nurde hite. Goyenbe damiŋbe saba kuruŋ gote folek wor po?” inyiŋ.

³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Bubulkunge, tonge, dufaygeya tareŋgeya tumlaŋ Doyaŋ Al Kurunge, Al Kuruŋ hitte po hugiŋeŋ kunŋ hiyeŋ. ³⁸ Gabe Moseyen saba kuruŋ gote folek wor po. ³⁹ Gote kurhanbe gigeŋ ge amanəŋ nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyan niŋ wor amanəŋ nurde hayin. ⁴⁰ Moseyen sabaya Al Kuruŋyen mere basaŋ maryā beleŋ saba kayamiŋ kuruŋ gote miŋbe irawa gago po,” inyiŋ.

Yesu beleŋ Farisi mar go Mesaia niŋ gusuŋaŋ yiryiŋ

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Be, Farisi mar go gabu irde hikeb Yesu beleŋbe gusuŋaŋ yiryiŋ. ⁴² “Deŋ gayen Mesaia be ganuŋde urmiŋ yeŋ nurde han?” Gwaha yinkeb Farisi mar

gore wol heŋbe, “Yeŋbe Dewit urmiŋ,” inamiŋ. ⁴³ Irkeb Yesu beleŋbe, “Dewit urmiŋ yeŋ hanŋ gega, dahade ningeb Holi Spirit beleŋ Dewit ketal urkeb urmiŋ goyen, ‘Gebe Kuruŋne,’ inyiŋ? Dewit beleŋ Mesaia niŋ gaha yiriŋ:

⁴⁴ ‘Al Kuruŋ beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋne gaha inyiŋ: “Waŋ ketalner heŋ al deŋem yan wor po hawayiŋ. Irkeb asogo girde hanŋ mar goyen bul yirde yawameke gasa yirde yufurka tiyaiŋ,” inyiŋ,’ yitiŋ hi. *Tikiŋ 110:1*

⁴⁵ Niŋgeb kapyan heŋ hanyen gwahade po, Dewit beleŋ Mesaia goyen ‘Doyaŋ Al Kuruŋne’ inyiŋ. Niŋgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiŋ hiyyen? Gobe epte moŋ geb!” yinyiŋ. ⁴⁶ Be, gwaha yinkeb al kura beleŋ mun kura wol ma hiriŋ. Irde goyenter matbe al kura waŋ Yesu tuŋaŋ urde merem yan irniŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hinhan gobe bada po hamiŋ.

23

Yesu beleŋ Farisi maryā Moseyen saba maryat sikken tagalyiŋ

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Be, Yesu gob komatmiŋya al buda kurunja goyen saba yirde henyaŋbe gaha yinyiŋ: ² “Moseyen saba gote miŋ tagal tagal meterŋbe Moseyen saba maryā Farisi maryā

beleñ teñ hanjen. ³ Niñgeb mel gore saba dirkeb keñkela gama irde hinayin. Goyen-poga yinjeñbe saba teñ hanjen goyen ma gama irde hanj geb, matamij po gab gama ma yirde hinayin. ⁴ Mel gobe mata gama irtek meteñjeñ wor po goyen budam forok yirdeb gama yirnayin yeñ tagalde hanjen. Irkeb albe kandukneñ wor po nurde hanjen. Goyen-poga bindebe muñ kura gama irtek ma yirde hiyen. ⁵ Mata teñ hanjen kurun gobe al beleñ dennañ yeñ mata teñ hanjen. Al Kurun dolon ird irdde niñ bisi pelyen wor po kura Moseyen mere go hende katiñ goyen tonanjeñ yerde hanjen. Irde Al Kurun dolon ird irdde niñ uliñ umña muruñ beleñ niñ siñsañeñ goyen ulyan wor po yirdeb hor yirde hanjen. ⁶ Yeñbe dula mata karkuwanya gabu yayañ kunj heñbe al deñem yañde gasuñyañ po kepertek nurde hanjen. ⁷ Irdeb gabu gasuñyañ kunjbe al beleñ yeneñ palap yirde ‘Tisa’ yineñ yineñ niñ amaneñ nurde hanjen.

⁸ “Goyenbe Doyañ Al Kuruntiñbe uñkureñ po, irde deñbe tumñañ yende dirneñ weñ niñgeb, deñbe daniñ ‘tisa’ ma dinhañ yeñ ma nurde hinayin. ⁹ Nantiñbe

Al Kurun sañiñ minyañ yeñ uñkureñ gog po geb al kura ‘Ado’ ma inen hinayin. ¹⁰ Tisatiñbe Mesaia yeñ uñkureñ po geb, deñbe daniñ ma ‘Tisa’ dineñ hanj yeñ ma nurde hinayin. ¹¹⁻¹² Niñgeb al kura yinjeñ turuñ turuñ irde hiyen al gobe Al Kurun beleñ yeñbe deñem moñ iryen. Irde al kura yinjeñ nebe deñem moñ yeñ hiyen al gobe Al Kurun beleñbe deñem yan iryen. Niñgeb deñ bana gayen al kura doyañ al hewe yiyyen al gobe dende meten al hiyen,” yinyiñ.

Farisi marya Moseyen saba marte mata buluñ goke yiriñ

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³⁻¹⁴ Irdeb al buda gor gabu irde hinhan goyen gaha yinyiñ: “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buniñeñ wor po nurd duneñ hime. Deñ beleñbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hire gor kunj kunj beleñmiñ pet teñ hanj. Dindikenbe bana goñ ma hurkuñ hanj. Irde al hoyan goyen bana goñ hurkuniñ yeñ kurut yeñ hanj mar wor beleñmiñ pet teñ hanj.* ¹⁵ Deñ Moseyen saba marya

* **23:13-14:** Asañ hoyanjebe gahade hi: 14 Deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe beretapyen samuňa horaya komkom heñ hanjen. Goyenbe al hoyan beleñ deneñ turuñ dirnañ yeñ Al Kurun mere irhet yeñbe mere ulyan wor po tuluñ teñ hanjen. Niñgeb deñbe gote muruñgem buluñ wor po Al Kurun beleñ yunyeñ.

Farisi maryabe usi mar wor po. Denjbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke buniñej wor po nurd duneñ hime. Denjbe, 'Al yawarteké mataniniñ gama irnañ,' yenbe al unkuren muñ kura goke wor kahanñtiñde kurab hakwa hende kuj nañja kurun gayen pasi heñ hanjen. Irkeb al gore matatiñ gama irkeb Al Kurunyen saba buluñ irde hanjen. Irkeb al gote mata buluñmiñbe dende folek wor po kak alare kutek po yirde hanjen.

¹⁶ "Denjbe al diliñ titmiñ beleñ al kadom beleñ ikala irde tukuyen go gwahade goyen teñ hanj. Niñgeb denjbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke buniñej wor po nurd duneñ hime. Denjbe al saba gahade yirde hanjen: 'Al kura Al Kurunyen ya balem deñe urde biña tiyyen goyen ma gama iryen goke kandukñej ma nuryen. Goyenpoga al kura ya bana gol hora hiyen goyen deñe urde biña tiyyen gobe gama po iryen,' gwaha yeñ hanjen. ¹⁷ Dulinj kukuwa! Diltiñ titmiñ buda! Dabe det kurun? Gol hora ma ya goyen? Gol hora yeñ uliñbe det himam moñ. Goyenbe ya goyen bana hi goke teñbe himam hiyyen. Niñgeb ya gobe det kurun. ¹⁸ Sabatinj kurabe gaha yeñ hanjen: 'Al kura alta deñe urde biña tiyyen goyen ma gama iryen goke kandukñej ma nuryen. Goyenpoga Al Kurun galak

ire yeñ alta hende kirtiñ goyen deñe urde biña tiyyen gobe gama po iryen,' yeñ hanjen. ¹⁹ Diltiñ titmiñ buda! Dabe det kurun? Alta ma det go hende hi goyen? Det go yeñ uliñbe himam moñ gega, alta hende kerkeb himam hiyyen. Niñgeb alta be det kurun. ²⁰ Niñgeb al kura alta deñe urde biña tiyyenbe alta go muñ po moñ, det go hende Al Kurun galak irtiñ go manañ deñe uryen. ²¹ Irde al kura Al Kurunyen ya balem deñe urde biña tiyyenbe ya go muñ po moñ, det ya go bana hinayin kurun goyen manañ gog po deñe uryen. ²² Irde nañkiñbe Al Kurunyen maroro gasuñ. Niñgeb al kura nañkiñ deñe urde biña tiyyenbe maroro gasuñ go po moñ, go hende keperde hi Al goyen manañ gog po deñe uryen. Niñgeb biña tinayinbe go po gama irde hinayin.

²³ "Be, deñ Moseyen saba maryá Farisi maryabe usi mar wor po. Denjbe Al Kurunyen bearar bana hañ goke buniñej wor po nurd duneñ hime. Denjbe biñe hapek yird yird det harde hanjen goyen yade buda 10 yirdeb unkurenbe Al Kurun uneñ hanjen. Goyenbe denjbe Moseyen saba kurun wor po goyen pel irde hanjen. Al kura deñ nurd yuneñ hañ mar po ga igin igin yirde, go ma nurd yuneñ hañ marbe

gwaha ma yirde hanjen. Kadtiñ buniñeñ nurd yuntek goyen buniñeñ ma yirde hanjen. Irde Al Kuruñ niñ hekkeñ nurtek goyen go ma po gwaha teñ hanjen. Goyenbe Al Kuruñ galak ird ird mataya kadtiñ buniñeñ nurd yunen yunen mataya gobe tumjan gama po irde hinayin.²⁴ Goyenpoga deñbe Moseyen saba karkuwanj karkuwanjbe pel yirdeb mukñeñ mukñeñ goke po gabe ug po yeñ hanjen. Goke teñbe deñbe fe niniñ yeñ det mukñeñ muñ kirkida gwahade goyen goke kenkelä yakkelyan teñ yade siñña yirde gab nene han gegä, dapñä kuruñ kamel netek moñ wor go ma nurde henja yohogo teñ han yara deneñ hime. Deñbe al kura diliñ titmiñ gore al kadom beleñ ikala irde tukuyen go gwahade teñ han.

²⁵ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buniñeñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe al hoyaj beleñ ultij siñare po deneñbe al wukkek yeñ deneñ han. Goyenpoga bitij banabe kudiñ mataya megen niñ mata buluñ hapekyan teñ teñ niñya beleñ po makin hitij. Niñgeb deñbe gisuya koronya siñare po haldeb bindebe tikiñ yan yubul teñ hanjen yara deneñ hime.²⁶ Niñgeb deñ diltij titmiñ Farisi mar, mehenđebe bitij

bana mata buluñ hanj go wa yade siñña yirnayin. Irke gab siñare wor wuk yiyyen.

²⁷ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buniñeñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe bema kura siñarebe umña irtij hanj. Gega biñ banabe al kiñkininjä det mormokya beleñ po makin hitij hanj go gwahade goyen.²⁸ Niñgeb al beleñbe al huwak yeñ deneñ hanjen. Goyenpoga bitij banabe usiya mata buluñ teñ teñ dufayya beleñ po makin hitij hanj.

²⁹ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana hanj goke buniñeñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe Al Kurunyen mere basañ mar asetiñ yago beleñ gasa yirke kamamij gote bembä gergeñ yirde harañ heñ hanjen. Irde Al Kuruñ diliñde al huwak hinhan mar gote bembä umña yirde hanjen.³⁰ Irdeb, ‘Neñ gayen asininiñ yago hinhan nalu goyenter hinhet manhan asininiñ yago beleñ Al Kurunyen mere basañ mar gasa yirke kamde hinhan matamij goyen yilwa yirtewoñ,’ yeñ hanjen.³¹ Gwaha yeñ hanjen gobe deñ gayenbe Al Kurunyen mere basañ mar gasa yiraminj mar gote foñejmij goyen dindikeñ sikkenđitij forok yirde hanj

geb. ³² Niñgeb asetiŋ yago mata buluŋ go miŋ uramıŋ goyen deŋ beleŋ tukunjbe sol irnayinj.

³³ “Deŋbe kunere duwi wor po! Al Kuruŋyen beararbe daha mat busahartek yeŋ nurde haŋ? Kak alare po ga kunayinj geb. ³⁴ Niñgeb Al Kuruŋyen mere basaŋ marya al dufay wukkek miňyanja saba marya yad yermeke deŋ hitte wanayinj. Goyenbe go mar goyen kurabe gasa yirke kamnayinj, kurabe kuruse hende gasa yirke kamnayinj. Munaj kurabe gabu yatinjaŋ yukuŋ yusulak teŋ, kurabe gasa yirniŋ yeŋ taun kurar mat kurar gama yirde yukuŋ hinayinj. ³⁵ Niñgeb al huwak kuruŋ megen gar hike gasa yirke kamnayinj gote kanduk goyenbe deŋ gayenter niŋ manaŋ tenayinj. Gobe Abel mayke kamyinjde mat wan waŋ Berekia urmiŋ Sekaraia goyen Al Kuruŋyen ya balem bana gasuŋ himamya altaya kahalte asetiŋ yago beleŋ mayke kamyinj gote kanduk. ³⁶ Niñgeb fudinde wor po dineŋ hime. Kanduk kuruŋ dineŋ hime gabe tumjaŋ deŋ gayenter niŋ mar gare tenayinj,” yinyinj.

Yerusalem niŋ mar goke buninjeŋ nuryiŋ

(Luk 13:34-35)

³⁷ Irdeb sopte po, “Awo, Yerusalem niŋ mar, buninjeŋ wor po nud dunjeŋ hime. Al Kuruŋ beleŋ deŋ ge nurde mere basaŋ marmiŋ yad

yerke waŋ hanjen. Goyenbe deŋ beleŋbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen. Tatirok milıŋ beleŋ dirneŋ yawaŋ tapeŋ beleŋ po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne beleŋ deŋ goyen dade doyaŋ dirde himewoŋ yeŋ hugineŋ dufay heŋ himyen. Goyenbe dindiken po merene pel irde yilwa nirde hanjen. ³⁸ Niñgeb ga nurnaŋ. Al Kuruŋ beleŋ tauntiŋ tubul tiyyeŋ. Irkeb naŋa hoyanje niŋ mar beleŋ waŋ tauntiŋ goyen gwamuŋ urkeb det kura bana goŋ ma hinayinj. ³⁹ Nebe dubul teŋ kumekeb epte ma nennayinj. Irde kuŋ kuŋ kame sopte wayeŋ. Irkeb ne neneŋbe dindiken mohontiŋde wor wor, ‘Doyaŋ Al Kuruŋyen dejenme waya al gabe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ guram irde iŋiŋ wor po iryenj,’ yeŋ turuŋ nirnayinj,” yinyinj.

24

Al Kuruŋyen ya balem buluŋ heŋ heŋ niŋ yiriŋ
(Mak 13:1-13; Luk 21:5-19)

¹ Be, Yesu gob Al Kuruŋyen ya balem goyen tubul teŋ hoyanje kuŋ hikeyab komatmiŋ yago beleŋ waŋbe, “Ya balem ga kena,” inaminj.

² Irkeb Yesu beleŋ, “Ya kenhaŋ kuruŋ gayenbe fudinde wor po dineŋ hime. Hora ya irtiŋ yenen haŋ gabe uŋkureŋ muŋ kura epte ma gasuŋeŋde hiyenj. Tumjaŋ

pir irnayinj,” yinyinj. ³ Yesu go gwaha yineñbe kuj Olip donđonđe kipiryinj. Irkeb yeñ yuñkureñ po heñyabe komatminj yago beleñ, “Da mata forok yeke yeneñ gabe nalu funaj go wañ wañ nalube forok yeweñ tiya yeñ bebak titek?” inamiñ. ⁴⁻⁵ Irkeb wol heñbe, “Nalu funaj binde hekeb al budam wañ, ‘Mesaiaabe ne gago,’ yineñ al budam wor po usi yirnayinj. Niñgeb keñkela heñ hinañ ko. Moñgo al kura beleñ usi dirnayinj geb. ⁶ Kurabe fulenja karkuwanj forok yeke nurde hinayinj. Irde fulenja forok yenayinj mere momoñ wor nurde hinayinj. Goyenbe goke kafura heñ hurkuñkat ma tinayinj. Mata gwahade gobe forok yeñ hinayinj gega, nalu funajbe kame ga wayyenj. ⁷ Goyenterbe al miñ kura beleñ huwarde al miñ hoyanya fulenja teñ hinayinj. Gabman kura beleñ gabman hoyanya fulenja gird teñ hinayinj. Albe biñge niñ kamde hinayinj. Niniña karkuwanj nañja kurar kurar forok yeñ hinayinj. ⁸ Kanduk kuruñ gob bere kura dirij kawañ kere yeñ meheñde wor po uliñ misiñ katyen go gwahade goyen po, nalu funaj binde heñ hikeb mata goyen forok yenayinj.

⁹ “Goyenterbe al beleñ merem yañ dirde buluñ buluñ dirde mudunke kamnayinj. Irde al miñ kurayen kurayen kuruñ gore ne niñ

iginj ma nurde deñ haram dirde hinayinj. ¹⁰ Goyarebe al budam ne niñ dufaymiñ sañj irde hinayinj goyen yubul tinayinj. Irdeb kadom haram gird teñ asogom haninde yerde hinayinj. ¹¹ Irde al budam beleñ, ‘Neñbe Al Kurunyen mere basañ mar,’ usi teñbe wañ al budam usi yirde hinayinj. ¹² Mata buluñ beleñ po nañja tiyyenj. Irkeb al kadom niñ amaneñ nurd nurd mata gobe hubu hiyyenj. ¹³ Goyenbe al kura sañj heñ kanduk go fole irde kuj kuj funajdebe Al Kuruñ beleñ al go tiyyenj. ¹⁴ Mere iginj Al Kuruñ beleñ doyañ dird dird goyen go wa megeñ kuruñ ga tagalde tukuke al nurde hinayinj. Irke gab nalu funaj go forok yiyyenj,” yinyinj.

Kanduk kuruñ wor po forok yiyyenj
(Mak 13:14-27; Luk 21:20-28)

¹⁵ Irdeb sopte yinyinj. “Al Kurunyen mere basañ al Daniel beleñ asanje, ‘Det kura Al Kurunyen ya balem buluñ wor po irtek goyen ya bana goñ forok yiyyenj,’ yitiñ goyen forok yiyyenj. (Mere kayhem gayen kapyan heñ hanj marbe keñkela dufay heñ gab bebak tinañ.) ¹⁶ Be, mata goyen forok yekeb Yudia nañare hinayinj marbe busaharde dugure kuj bana kunayinj. ¹⁷ Goyenterbe al kura ya hende hiyen goyen kateñ yamiñ bana hurkuñ detne kura yade ga

busahare ma yiyyen. ¹⁸ Al kura meteñminj tubul teñ kuñ amilne teñ ga ma yiyyen. ¹⁹ Goyen naturebe bere biñ yanja bere dirij besare niñ minyanjaþe meteñen wor po yiryeñ. ²⁰ Niñgeb kanduk kuruñ goyen naþa nalu buluñde, ma Sabat nature forok ma yewoñ yeñ goke Al Kuruñ gusuñaj irde hinayin. ²¹ Goyen natureb megen ga kanduk kuruñ wor po tiyyen. Hañkapyä Al Kuruñ beleñ tikula kiriyinde mat wañ ga hitere, irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk goyenbe barañ wor po duryen. ²² Niñgeb Al Kuruñ beleñ nalu goyen sobamde po tubul tike manhan al tumñañ kamwoñ. Goyenbe al nigen yiriñ goke teñbe nalu go wer irde dolfon iryeñ. ²³ Goyen nature al kura beleñ, ‘Mesaabe gago hi,’ dinnayin, irde hoyan beleñ, ‘Moñ, iror hi,’ dinen inggaha dirke goya go ma nurde gama yirnayin. ²⁴ Mesaia falkukya Al Kuruñyen mere basañ mar falkukya beleñ alya bereya Al Kuruñ beleñ basiñä yirtin goyen usi yirteke katwoñ yeñ mata tiñej karkuwan kurayen kurayen forok yirde hinayin. ²⁵ Mere gabe nalu go ma forok yeñ hikaya gago momoñ dirde hime geb, keñkela heñ hinaj ko.

²⁶ “Niñgeb Al kura beleñ, ‘Mesaabe sawsawa po kuruñ naþare hi,’ dinke

ga kuñ kinniñ kinniñ ma tinayin. Irdeb, ‘Mesaabe gañ banare hi,’ dinke goya fudinde yeñ ma nurnayin. ²⁷ Dagamel tikeb al naþa wañ wañya naþa kurkurya beleñ tumñañde keneñ hanjen gwahade po, ne Al Urmiñ gayen wamekeb wawuñ unküreñde po megen niñ mar kuruñ gayen tumñañde nennayin. ²⁸ Det kamtin hinayindebe det bidak nen nen nu beleñ wañ hanjen gobe bebakken wor po geb, goke epte ma kadom mohonje titek gwahade goyen po, ne Al Urmiñ gayen wamekeb tumñañ neneñ nalu funaþbe gago yeñ bebak tinayin.

²⁹ “Kanduk kuruñ goyen kamere po,
‘Naþa kidoma hiyyen, irde gagasi ma timiyyen.
Naþkiñde mat dinambe suk yeñ katnayin.

Irdeb det kuruñ hende hañ gobe hambor yiryeñ,’
yitñ Aisaia 13:10; 34:4
gwahade po forok yenayin.

³⁰ “Goyenterbe ne Al Urmiñ wayen timekeb mata kura naþkiñde forok yiyyen. Irkeb ne Al Urmiñ gabe tareñne turjuñ yañ goya kigariñkiñ faykek hende kateñ. Irkeb megen niñ mar ne niñ ma nurde hañ mar tumñañ neneñbe biñ misiñ nurde esinayin. ³¹ Miyonje yad yermeké beleñ meheñ heñ ne wañ wañ niñ bigul fu irkeb al tumñañ nurnayin. Irde kateñbe alya bereya naþa kuruñ hike kwa bana

gon niŋ basiŋa yirtiŋ goyen gabu yirnaiŋ.

³² “Fik hebe yeneŋ haŋyen gogo. Fik he go beda urke yeneŋbe kadila heweŋ tiya yeq haŋyen. ³³ Gwahade goyen po, mere dirhem kuruŋ gayen forok yeke yeneŋbe nalu funaŋbe binde gag po wer ira yeq nurnaiŋ. ³⁴ Fudinde wor po dineŋ hime. Mata gobe forok yenaiŋ geb. Irde mata go forok yenaiŋ nature al hinaiŋ mar gobe mata goyen yennaiŋ. ³⁵ Irdeb megeŋya naŋkiŋyabe hubu hiriryen. Goyenbe merenebe saŋiŋ miŋyaŋ geb, hubu ma hiyyen. Hugineŋ alya bereya nurde fudinde wor po yeq gama irde hinaiŋ,” yinyiŋ.

Nalu funaŋbe bebakkeŋ moŋ

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

³⁶ Irdeb sopte yinyiŋ. “Nalu funaŋ goyen al kura bebakkeŋ ma nurde hi. Hubu wor po. Adone po ga nurde hi. Urmiŋya miyoŋmiŋya wor ma po nurde hanj. ³⁷ Ne Al Urmiŋ gayen waŋ waŋ naturebe alya bereya bikkeŋ Noa hin-hin nature mata teŋ hinhan gwahade teŋ hinaiŋ. ³⁸ Go mar gobe dula niŋ po teŋ, kukuwa fe nene, al beleŋ bere yade, dirŋen weŋ yade al yertek niŋ po teŋ Al Kuruŋ niŋ ma nurde hinhan. Irde kuŋ kuŋ nalu forok yekeb Noa hakwa biŋde hurkuriŋ. ³⁹ Mel gobe kame mata

gwahade forok yiyyen yeq ma nurde hinhan. Irkeb fe ala kuruŋ forok yeq gwamuŋ yuryinj. Ningeb ne Al Urmiŋ gayen wor al beleŋ gwaha naŋa wayyen yeq ma nurde hikeya wayen. ⁴⁰ Goyen naturebe mata gahade forok yiyyen: al iraw kura meteŋmiŋde meteŋ teŋ hiriryen. Irke Al Kuruŋ beleŋ uŋkurenj teŋbe kurabe tubul tiyyen. ⁴¹ Irde bere irawa palawa iryen yeq wit bilmiŋ hora po karka teŋ hikeya bere uŋkurenjbe Al Kuruŋ beleŋ teŋbe kurab tubul tiyyen. ⁴² Goke teŋbe keŋkela heŋ ga hinaŋ ko! Doyaŋ Al Kuruŋtiŋ waŋ waŋ nalube bebakkeŋ moŋ geb. ⁴³ Be, ga nurde ga hinaŋ ko. Ya miŋ al kura wawuŋ kurare kawe al beleŋ waŋ yane upew uryen yeq nurde hiyenjdebe yamiŋ keŋkela doyaŋ irde hike kawe al beleŋ epte ma waŋ yamiŋ upew uryen. ⁴⁴ Ningeb gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ gare wor nalu goyare wayenj tiya yeq ma nurde hikeya wayenj geb, hugineŋ ne niŋ pet teŋ doyaŋ nirde hinaiŋ,” yinyiŋ.

Meteŋ al igiŋya buluŋyat maya mere

(Luk 12:42-46)

⁴⁵ Irdeb maya mere mat gaha yinyiŋ: “Be, ganuŋ meteŋ albe dufaymiŋ wukkeŋ, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde wor po meteŋ teŋ unenj hiyen? Meteŋ al gwahade gobe

doyaŋ almiŋ beleŋ naŋa gi-saw kwe yeŋbe meteŋ almiŋ goyen, ‘Meteŋ mar kadge doyaŋ yirde binje yuntek nalu hekeb yuneŋ hayin,’ ineq kuyen.⁴⁶ Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ wanbe meteŋ al gore meremiŋ po gama irde meteŋ teŋ hikə keneŋbe igin igin irkeb meteŋ al gobe aman wor po hiyyen.⁴⁷ Fudinde wor po dinęŋ hime. Meteŋ al gobe doyaŋ almiŋ beleŋ, ‘Samuŋne kuruŋ gayen wor doyaŋ irde hayin,’ ineq.⁴⁸ Goyenbe daha wet kura teŋ meteŋ al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ ningeb, araneŋ ma waŋ hi,’ yeŋbe⁴⁹ meteŋ mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde hanj,’ yineŋ gasa yirde dulan po teŋ wain nene kukuwa heŋ hanjen marya wain nene hinayin.⁵⁰ Irkeb doyaŋ almiŋ go nalu goyenter wayyen yeŋ ma nurde hiyenđe gor mulgaŋ hiyyen.⁵¹ Irdeb mata buluŋmij gote muruŋgem kuruŋ wor po unyen. Irdeb meteŋ al go tukuŋ kak ala bana eseŋ misiŋ yiseŋ hanjenđe gor tukukeb usi marya gor hinayinj,^m yinyinj.

25

Bere 10 gote maya mere

¹ Be, Yesu go sopte maya mere mat saba gahade yiryinj: “Nalu funaŋ goyenterbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: meteŋ

bere foŋej 10 beleŋ, ‘Doyaŋ alniniŋde urmiŋ beleŋ berem teŋ wayyen tiya go,’ yeŋ, ‘Kuiŋ belen tupi teŋ waninj,’ yeŋ hulsimiŋ yusunj yurde kwamiŋ.² Bere siptesonjōŋbe dufayminj wukkek moŋ. Munan kurabe dufayminj wukkek.³ Bere siptesonjōŋ dufayminj wukkek moŋ gobe hulsimiŋbe yawaraminj gega, femiŋ pet yeke sopte yuneŋ yuneŋbe kura ma yadeya kwamiŋ.⁴ Munan bere siptesonjōŋ dufayminj wukkek gobe hulsimiŋ yade femiŋ kame yuntek mananj yaliŋ bana goya yade kwamiŋ.

⁵ “Be, bere teŋ mulgaŋ heŋ watek al gobe aran ma wakeb bere 10 gobe dukpu yirke tumjanj feraminj.⁶ Irke kuŋ wawuŋ binde heke gab al kura gore kuware, ‘Bere tihi albe waŋ hi! Ningeb waŋ tupi tinanj!’ yiriŋ.⁷ Be, bere 10 gore go nurdeb huwarde hulsimiŋ ommok hinhan goyen sope yirke melak saŋiŋ haminj.⁸ Goyenbe bere dufayminj igin moŋ goreb bere dufayminj wukkeŋ goyen, ‘Hulsininj kamniŋ tahanj geb, femiŋ kura dunnaŋ,’ yinamiŋ.⁹ Irkeb, ‘Moŋ geb, fe gabe deŋya neŋya tumjanđe epte ma diryenj geb, dindikeŋ kuŋ al hitte damu tinayinj,’ yinamiŋ.¹⁰ Irkeb bere siptesonjōŋ dufayminj wukkek moŋ goyen fe damu niŋ kukeb goyarebe bere tiriŋ al go wayyinj. Irkeb bere siptesonjōŋ gitik teŋ

hinhan goyen al go wakeb tupi teñ yare dula mata kurun̄ tiniñ tiyamiñde gor kwamiñ. Irkeb yamebe tayamiñ.

¹¹ “Be, goyen kamereb bere siptesonjoñ hulsire niñ fe damu tiniñ yeñ kwamiñ go mulgañ heñbe, ‘Doyañ al, Doyañ al, yame hol irde dunke hurkuniñ,’ inamiñ. ¹² Goyenbe al bere tirin̄ gore wol heñbe, ‘Fudinde wor po dinen̄ hime. Den̄be ma nurde duneñ hime,’ yinyiñ. ¹³ Be, maya mere dirhem gwahade goyen po ne Al Urmiñ wan wan̄ nalu funañbe ma nurde hañ geb, gitik teñ hinayıñ,” yinyiñ.

*Al karwoyen siraw mere
(Luk 19:11-27)*

¹⁴ Irde sopte maya mere mat yinyiñ. “Be, Al Kurun̄ beleñ alya bereya doyañ yird yird goyen kurabe gahade: al kura naña gisaw kwe yeñbe detne doyañ yirde hinayıñ yeñ meteñ marmiñ hayhay yiryiñ. ¹⁵ Irdeb meteñ al uñkureñbe hora siptesonjoñ unyiñ. Kurabe hora irawa, irde kurabe uñkureñ unyiñ. Meteñ mar gobe al gwahade mat igin̄ meteñ tinayıñ yeñ nurdeya gab hora goyen yunyiñ. Irdeb yubul teñ kuriñ. ¹⁶ Meteñ al hora siptesonjoñ tirin̄ al gobe goyare po tukuñ meteñ uneñbe go hende hora siptesonjoñ iryiñ. ¹⁷ Meteñ al hora irawa tirin̄ al goyen wor gwahade po, tukuñ meteñ uneñbe go hende hora irawa iryiñ.

¹⁸ Goyenbe meteñ al hora uñkureñ tiriñ al gobe kuñ mete taldebe doyañ almiñde hora goyen goñ bana kiriyiñ.

¹⁹ “Be, doyañ al go naña gisaw kuñ goñ sobamde po heñ heñ gab wayyiñ. Irdeb wañ meteñ marmiñ hora yunyiñ goyen daha yiramiñ yeñ gusuñan̄ yiryiñ. ²⁰ Irkeb meteñ al hora siptesonjoñ unyiñ gobe sopte hora siptesonjoñ yawañbe doyañ almiñ gaha inyiñ: ‘Hora siptesonjoñ goyen doyañ irayiñ yeñ nuneñ kwariñ geb, gore sopte 5 irmiñ gago,’ inyiñ. ²¹ Irkeb doyañ almiñ beleñ wol heñbe, ‘Gebe meteñ igin̄ wor po tiyan̄. Gebe meteñ al igin̄, merene nuran̄. Det ug ma gunmiriñ gega, keñkela doyañ yirañ niñgeb, det budam wor gunmeke doyañ yirayiñ. Irdeb wake tumñañ neya dula teñ amañ heñ hireñ,’ inyiñ.

²² “Be, al hora irawa unyiñ al gore wor wañbe gaha inyiñ: ‘Hora irawa doyañ irayiñ yeñ nuneñ kwariñ gobe gore po meteñ uneñbe hora irawa tebañ irmiñ gago,’ inyiñ. ²³ Irkeb doyañ almiñ beleñ wol heñbe, ‘Gebe meteñ al igin̄, merene po nuran̄. Det ug ma gunmiriñ gega, keñkela doyañ yirañ. Niñgeb det budam gunmeke doyañ yirayiñ. Irdeb wake neya dula teñ amañ heñ hireñ,’ inyiñ.

²⁴ “Be, meteñ al hora uñkureñ unyiñ gore wañbe

gaha inyinj: ‘Doyaŋ al, gebe al misiŋen yaŋ wor po nurde gunen̄ himyen. Biŋge ge ma hartin̄ goyen yawarde hayen. Irde ge ma tur irtin̄ wor kuŋ waseŋ hanjen̄. ²⁵ Goke teŋbe kafura heŋ horagebe tukun̄ mete talde goŋ bana kirmirin̄. Niŋgeb hora gebe gago,’ inyinj. ²⁶ Gwaha inkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe kumhaka al, meteŋ al buluŋ wor po. Gebe detne beleŋ ma hartin̄ goyen yawarde himyen, irde detne beleŋ ma tur irtin̄ goyen waseŋ himyen yeŋ nurde ha? ²⁷ Gebe ne gwahade yeŋ nurdeb horanebe hora yerde hanjen̄ yare kerarin̄ manhan horane tolok hitin̄de ga temewon̄,’ ineŋbe meteŋ mar buda hoyan̄ hoy yirke wakeb, ²⁸ ‘Hora go goran̄ irde teŋ meteŋ al hora 10 miŋyan̄ al go unnaŋ. ²⁹ Al det unke keŋkela doyaŋ irde igeŋeŋ kurun̄ forok iryen̄ al gobe tebaŋ det yawaryen̄. Irkeb detmiŋ budam wor po henayin̄. Munan̄ det unke kumhaka heŋ igeŋeŋ ma forok iryen̄ al gobe yende det muŋ kura hiyen̄ goyen wor goran̄ irke det miŋmon̄ wor po hiyen̄. ³⁰ Niŋgeb meteŋ al buluŋ gobe tukun̄ siŋare kidoma bana eseŋ misiŋ yiſen̄ hanjende gor temeynaŋ,’ yinyin̄ geb,’ gwaha yiriŋ.

Doyaŋ Al Kurun̄ beleŋ alya bereya matamde pota iryen̄

³¹ Be, Yesu go sopteaha yiriŋ: “Ne Al Urmij gabe tareŋne turŋun̄ yaŋ heŋbe miyoŋneya tumiŋan̄ kattek. Goyenterbe Doyaŋ Al Kuruŋyen maroro gasuŋde keperen̄. ³² Irkeb al megen niŋ kurun̄ gayen ne hitte po gabu irnayin̄. Irkeb sipsipyā memeya yewek beleŋ pota yirde hiyen̄ go gwahade yireŋ. ³³ Ne beleŋbe sipsip yadeb hanne yase beleŋ mat yerdeb memebe yade tapa beleŋ yeren̄. ³⁴⁻³⁶ Irkeb ne Doyaŋ Al Kurun̄ gare al hanne yase beleŋ mat hinayin̄ goyen gaha yineŋ: ‘Ne biŋge nirkeyabe biŋge nunamiŋ. Fe niŋ kammekeyab fe nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himekeb gargar niramiŋ. Uliŋhornem moŋ himekeb uliŋhor nunamiŋ. Garbam hemekeyab doyaŋ nirde faraŋ nurde hinhan. Koyare himekeb waŋ neneŋ hinhan. Goke teŋbe Nanne beleŋ guram dira. Niŋgeb Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ gobe tikula kiriyin̄a deŋ gake gitik irtin̄ hiyen geb waŋ tenaŋ,’ yineŋ. ³⁷ Gwaha yinkeb Al Kurun̄ diliŋde al huwak goreb, ‘Daha naŋa biŋge kamke geneŋ biŋge guntiriŋ? Irde daha naŋabe fe niŋ kamke geneŋ fe guntiriŋ? ³⁸ Daha naŋa albak heŋ kuŋ hike gargar girtiriŋ? Irde daha naŋa uliŋhorgem moŋ hike geneŋbe uliŋhor guntiriŋ? ³⁹ Daha naŋa garbam heke

doyaŋ girde faraŋ gurtirinj? Irde dahananə koyare hike kuj gintirinj?” ninnayinj.
 40 Irkeb ne Doyaŋ Al Kurun gare wol heŋbe gaha yineŋ: ‘Fudinde wor po dineŋ hime. Nere al deŋem moŋ gayen kura gwaha ma iramiŋ keneŋbe ne gayen niramiŋ,’ gwaha yineŋ.
 41-43 Irdeb tapa beleŋ mat hinayinj mar gobe gaha yineŋ: ‘Deŋbe biŋge nirkeb biŋge kura ma nunamiŋ. Irde fe niŋ kammeke fe kura ma nunamiŋ. Albak heŋ kuj himeke gargar ma niramiŋ. Uliŋhornem moŋ himekeb kura ma nunamiŋ. Garbam himekeb faraŋ ma niramiŋ. Irde koyare himekeya wor waŋ ma neneŋ hinhan. Goke teŋbe deŋbe Al Kurunyen bearar bana hanj. Niŋgeb nubul teŋ kuj kak ala Satanya miyoŋmiŋya niŋ gitik irtiŋ bana goŋ kunaj,’ yineŋ.
 44 Gwaha yinmeket al buda gore wol heŋbe, ‘Doyaŋ Al Kurun, dahananə biŋgeyə feya niŋ kamke geneŋ wasak titiriŋ? Irde dahananə uliŋhorgem moŋ hike kura ma guntiriŋ? Irde dahananə garbam heke doyaŋ ma girdeb faraŋ ma gurtiriŋ? Irde dahananə albak geneŋ gargar ma girtiriŋ? Irde dahananə koyare hike go ma kuj gintiriŋ?’ ninayinj.
 45 Irkeb ne Doyaŋ Al Kurun

gare wol heŋbe gaha yineŋ: ‘Fudinde wor po dineŋ hime. Nere al deŋem moŋ gayen kura gwaha ma iramiŋ keneŋbe ne gayen faraŋ ma niramiŋ,’ gwaha yineŋ.
 46 Mel gobe mata buluminiŋ gote muruŋgem hugiŋeŋ kanduk kuruj teŋ hinayinj. Munaŋ Al Kurun diliŋde al huwak gobe Al Kurunya hugiŋeŋ hinayinj,” yinyinj.

26

Yesu mayniŋ yeŋ mere sege iramiŋ

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

¹ Be, Yesu gob sabamiŋ kuruj goyen pasi irdeb tigiri teŋ komatmiŋ yago gaha yinyinj: ² “Pasoba dula nalu kuruj gobe molye go yeŋ nurde hanj gogo. Go naturebe ne Al Urmiŋ gayen kuruse hende mununen mununen niŋ asogo haniŋde nernayinj,”* yiriŋ.

³ Be, goyenterbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ mar parguwak yagoya beleŋ pris buda gote kurumiŋ Kaiafasyen yare gabu iramiŋ. ⁴ Irdeb dahanat kura Yesu go usi irde teŋ mayteke kamyen yeŋ mere sege iramiŋ. ⁵ Goyenbe yiŋgeŋ mere maydeb, “Dula nalu kuruj gayenter ma

* **26:2:** Bikkeŋ Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋyabe Al Kurun beleŋ sipsip al diriŋ diriŋeŋ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayinj yinyinj. Munaŋ al kura gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋbe mel gote urmiŋ mataliŋya dapŋamiŋ mataliŋya goyen tumiŋa gasa yirke kamamir. Gega meremiŋ gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ ge dula mata teŋ hinhan.

gwaha titek. Moŋgo goke igiŋ ma nurde al beleŋ fulenja dirnayiŋ geb,” yamiŋ.

Bere kura beleŋ det fimiŋ hamiŋej igiŋ wor po goyen Yesu tonanje wok iryinj

(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

⁶ Be, Yesu go komatminj yagoya Betani taunde Saimonyen yare hinhan. Saimonbe bikkenj busuka manaj hinhan. ⁷ Be, Yesu go keperde hikeyab bere kura gore det fimiŋ hamiŋej igiŋ wor po alabasta hora beleŋ po irtiŋ yaliŋ kusamuŋ goyen bana hitiŋ go tawaŋ tonanje wok iryinj. ⁸ Det fimiŋ damum hende wor po goyen bere gore Yesu tonanje wok irke keneŋbe komatminj yago beleŋbe biŋ ar hende daniŋ buluŋ ira yen gusuŋaŋ hamiŋ. ⁹ “Go tukuŋ al yunke manhan hora kurunge po damu tike hora go teŋ al buniŋeŋ faraŋ yurwoŋ,” inamiŋ.

¹⁰ Be, Yesu go mere teŋ hinhan goyen nurdeb, “Deŋbe daniŋ bere go tagal uneŋ buluŋ irhaŋ? Yenbe mata igiŋ wor po nira. ¹¹ Al buniŋeŋbe deŋya hugiŋeŋ hinayiŋ. Goyenbe nebe deŋya hugiŋeŋ ma hitek. ¹² Bere gare det fimiŋ ulner wok ira gabe ne kammeke mete nirnayiŋ goke gitik nira. ¹³ Ningeb fudinde wor po dineŋ hime. Kame al beleŋ ne niŋ naŋa kurun ga tagalde tukun heŋyabe bere gare mata tiya gake wor tagalde hinayiŋ, irde

matamiŋ goke dufay heŋ hinayiŋ,” yinyiŋ.

Yudas Iskariot beleŋ Yesu asogo haniŋde kiryiŋ
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Be, Yesu komatminj 12 bana goyen al deŋem Yudas Iskariot ineŋ haŋyen gore pris buda gote karkuwajminj hitte kuriŋ. ¹⁵ Kunje, “Yesu hantiŋde kermeket murungembe dahade nun-nayiŋ?” yinyiŋ. Irkeb silwa hora kapyan heke kuŋ 30 hekeb unamiŋ. ¹⁶ Go kamereb Yudas go Yesu goyen daha mat kura asogom haniŋde keren yen beleŋ niŋ naŋkenet hinhan.

Dula funaj
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Yon 13:21-30)

¹⁷ Be, Yesuyen komatminj go haŋka wawuŋbe beret yis miŋmoŋ nen nen nalu heweŋ tiya yenbe Yesu gusuŋaŋ iramiŋ. “Damde kuŋbe Pasoba binje gitik irde netek yen nurde ha?” inamiŋ. ¹⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Yerusalem taun bana kunbe al kura gor keneŋbe gaha inayiŋ. Tisa beleŋbe, “Nalunebe binde hihi. Ningeb neya komatneyabe gere yare Pasoba binje netek,” yihi,’ gwaha innayiŋ,” yinyiŋ. ¹⁹ Irkeb komatminj yago goyen Yesu yinyiŋ go po gama irde kuŋbe Pasoba binje nen nen gitik tiyaminj.

²⁰ Be, wawuŋbaŋa wor po hekeb Yesuya komatminj

12 goya Pasoba binje niniŋ
yeŋ keperamiŋ. ²¹ Binje
nene heŋyabe Yesu beleŋbe,
“Fudinde wor po dineŋ
hime. Deŋ gayen ku-
ratinj kura beleŋ asogoner
haniŋde niryen,” yinyiŋ.
22 Irkeb komatmiŋ yago
gobe kandukŋen wor po
nuramiŋ. Irdeb kura kame
yunjkurenj yunjkurenj, “Doyaŋ
Al Kuruj, ne niŋ wet yeŋ
ha?” yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ.
23 Irkeb wol heŋbe, “Al kura
neya tumjaŋ haniŋ terŋ fe
koroŋ bana kera gore asogo
haniŋde niryen. ²⁴ Ne Al Ur-
miŋ gabe Al Kuruyen mere
basan mar beleŋ bikkenj
asanjde kayamin goyen po
gama irde kameŋ. Goyenbe
al kura asogoner haniŋde
niryen al goke buniŋen wor
po nurde uneŋ hime. Al
go kawaŋ ma hiriŋ manhan
kanduk buluŋ goyen go ma
kenwoŋ,” yinyiŋ. ²⁵ Irkeb
Yesu asogomiŋ haniŋde
kertek al Yudas beleŋ, “Tisa,
ne niŋ daw yeŋ ha?” inyiŋ.
Irkeb wol heŋbe, “Gwaha,
gobe ge po geb,” inyiŋ.

*Yesu beleŋ beretya wainya
komatmiŋ yunyiŋ*
(Mak 14:22-26; Luk 22:14-
20; 1 Korin 11:23-25)

²⁶ Be, binje nene heŋyabe
Yesu beleŋ beret teŋbe Naniŋ
turuj irdeb ubala teŋbe,
“Beret dunhem gahade
gøyen po nebe deŋ ge teŋ
kameŋ. Niŋgeb goke teŋbe
beret gabe gasonŋe geb, teŋ
nenaŋ,” yinyiŋ. ²⁷ Irdeb
wain fimiŋ gisu bana hitinj

go teŋbe sopte Al Kuruj
turuj irde, “Deŋ tumjaŋ
ga teŋ nenaŋ. ²⁸ Al megen
haŋ kuruŋ gote mata buluŋ
halde yuneŋ yuneŋ niŋ teŋ
Al Kuruj beleŋ biŋa tiyyin
goke teŋ darine wok irde
kameŋ. Niŋgeb wain ga teŋ
nenaŋ. ²⁹ Fudinde dineŋ
hime. Wain fimiŋ gayen
tebaŋ ma newen. Kuŋ kuŋ
Nanne beleŋ alya bereyamiŋ
doyaŋ yiryeŋya goyenter gab
deŋya tumjaŋ wain fimiŋ
gergeŋ sopte netek,” yinyiŋ.

³⁰ Be, go kamereb Yesuya
komatmiŋ yagoya goyen
tikiŋ heŋbe Olip dondonde
hurkamiŋ.

*Pita helwaŋ hiyyeŋ goke
tagalyiŋ*
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-
34; Yon 13:36-38)

³¹ Be, hurkuŋ gor heŋbe
Yesu beleŋ gaha yinyiŋ:
“Haŋka wawuŋbe ne mu-
nunniŋ yeŋ fere nirkeb
deŋbe tumjaŋ nubul teŋ
busaharnayiŋ. Mata goke
Al Kuruyen asanjde gahade
katinj hi:

‘Sipsip doyaŋ al maymeka
sipsipmiŋbe burga-
gaw kernayiŋ,’ yitiŋ.
Sekaraia 13:7

³² Goyenbe kame sopte
huwardebe ne wa meheŋ
heŋ Galili naŋare kweŋ,”
yinyiŋ. ³³ Irkeb Pita beleŋbe,
“Al hoyanbe tumjaŋ gubul
tinayiŋ. Goyenbe nebe epte
ma wor po gubul tiyen,”
inyin. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋ
wol heŋbe, “Fudinde wor
po ginen hime. Haŋka

wawuŋbe tatirok ma mere tikeyabe ge beleŋ wawuŋ karwore ne niŋ yen, ‘Al gobe go ma nurde uneŋ hime,’ yawayin geb,” inyin.
 35 Goyenpoga Pita beleŋbe, “Nebe al beleŋ mununnayin gega, ge niŋ yen, ‘Yen ma nurd unhem,’ ma wor po yeweŋ,” inyin. Irkeb kadom yago manaq tumqan gwaha ala inaminj.

Yesu Getsemani heŋ Al Kuruj mere iryin

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Be, gor mat kuŋ naŋa deŋe Getsemani gor forok yeŋbe komatmiŋ yago, “Gar keperde doyaŋ nirde hike neb irar ira kuŋ Al Kuruj mere ireŋ,” inyin.
 37 Irdeb Pitaya Sebedi urmij waraŋ Yonya Yemsya yadeb gasuŋ hoyanje kwamiŋ. Goyareb Yesube dufaymiŋa biŋyabe kanduk wor po hiriŋ.
 38 Irdeb mel karwo go yinyin. “Kanduk kuruj wor po mununke kamtek nurhem geb, neya gar heŋbe Al Kuruj mere irdeya ga hinayin!” inyin.
 39 Gwaha yineŋbe gor mat muŋ kura singir teŋ kuŋbe biŋ tadam mat wulqurut yeŋbe, “Ado, igiŋ kenem kanduk kuruj gayen teŋ siŋa irayin. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gere dufay po gama irayin,” inyin.

40 Gwaha teŋbe mulgaŋ heŋ kuŋbe komatmiŋ karwo gob firtiŋ yinyin. Irdeb Pita isaj heŋbe, “Mel, deŋbe

neya muŋ kura hitnej teŋ Al Kuruj mere irde ga ma fernayin?” yinyin.⁴¹ Irdeb, “Ferde ma Al Kuruj mere irde hinayin. Gogab uŋgura waŋ tuŋaŋ durkeb epte ma katnayin. Tontiŋbe Al Kuruj mere ird ird niŋ wilaknej nurde hanj. Gega ultiŋbe piŋej heŋ hanj,” yinyin.⁴² Irdeb sopte yubul teŋ kuŋ Al Kuruj mere irdeb, “Ado, kanduk ga ne beleŋ ma teweŋbe kanduk gayen pasi irtek beleŋ miŋmoŋ hiyeŋ kenem nebe dufayge po gama irdeb teweŋ,” yirin.

43 Be, Al Kuruj mere irde pasi heŋbe sopte mulgaŋ heŋ kuŋ komatmiŋ karwo gob diliŋ kanduk hekeb firtiŋde hike yinyin.⁴⁴ Yeneŋbe yubul teŋ sopte mulgaŋ heŋ kuŋbe Al Kuruj mere iryin gwahade po sopte mere iryin.

45 Be, mulgaŋ heŋ kuŋbe komatmiŋ yago goyen, “Deŋbe usaj heŋ firtiŋde po hanj? Ga kennaj! Ne Al Urmin gayen mata buluŋ mar haniŋde nerd nerd nalu gobe bikkeŋ gago forok yihi.
 46 Huwarke kuniŋ! Asogo haniŋde nertek albe bikkeŋ gago waya geb,” yinyin.

Yesu teŋ fere tiyamij

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Be, Yesu gobe gwaha yeŋ hikeyabe komatmiŋ kura Yu-das gobe al yade wayamiŋ. Al buda gobe fulenjare niŋ bidilaya nukwaya yade wayamiŋ. Mel gobe pris

buda gote karkuwañminya. Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ yad yerke wayamiñ. ⁴⁸ Yesu go asogom haniñde kertek al goreb tetek mar go gaha yinyiñ: "Kuñ forok yenþe mata kura tiyeñ geb. Al kura aman aman irde ulunjde u irmeke keneñbe al gobe gog po yenþe kuñ tenayinj," yinyiñ. ⁴⁹ Be, Yudas go bikkenj mere gwahade yinyiñde geb, kuñ forok yeñ Yesu hitte kunþe, "Wawunj, Tisa," ineñbe ulunjde u iryiñ. ⁵⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñþe, "Kadne, gwaha tieye yeñ wayha go gwaha tiya," inyinj. Irkeb al wayamiñ mar goreb wañ ten fere tiyamiñ. ⁵¹ Irkeb Yesu komatmiñ kura yeñ binde hin hin goreb fulenjare niñ bidilamiñ marde pris buda gote kuruñminde metenj almiñ kura kirmiñ sapa iryiñ. ⁵² Irkeb Yesu beleñ, "Bidilage go gasuñenjde kera! Al kura bidila beleñ al gasa yiryen gob hanij wol hekeb gwaha mat po mayke kamyenj. ⁵³ Adone gusuñaj irmekeb goyare po miyonmiñ budam wor po yad yerke kateñ faranj nurnayinj gobe ma nurde ha? ⁵⁴ Goyenbe mata gwahade tiyeñbe Al Kurunyen asanđe mata gwahade gwahade forok yiyyen yitiñ goyen daha mat forok yiyyen? Epte moñ," inyinj.

⁵⁵ Gwaha ineñbe Yesu go yeñ teñ fere titek mar goyen, "Ne gayen kawe

mar yad kuñ hime geb, gago fulenjare niñ bidi-laya nukwaya manaj wañ nawarninj teñ hanj? Nebe nañkahalmiñ nañkahalmiñ Al Kurunyen ya bana saba tagalde himekeyabe ma nadé hanjen. ⁵⁶ Goyenbe Al Kurunyen asanđe mere basaj marminj beleñ kame mata gwahade forok yiyyen yeñ kayamiñ goyen deñ beleñ gago teñ hanj," yinyinj. Be, komatmiñ yagobe tumjanj Yesu tubul teñ busaharamiñ.

*Yesu pris buda gote kuruñmiñ diliñ mar huwaryiñ
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)*

⁵⁷ Be, Yesube pris buda gote kuruñmiñ Kaiafas hitte tukamiñ. Gorbe Moseyen saba marya Yuda marte doyañ mar parguwak yagoya gabu iramiñ. ⁵⁸ Be, Pita go mel gore Yesu teñ kuñ hikeya gisaw yarham po heñ gama irde kuriñ. Kuñ kuñbe pris buda gote kuruñmiñ Kaiafasyen ya koya beleñ po milgu irtiñ bana gonj al gabu irde hanjen sawsaware hurkuñbe. Hurkuñbe daha kura tike keneñ yeñ ya go doyañ irde hanjen mar keperde hinhande gor kuñ kipiryinj.

⁵⁹ Be, pris buda gote karkuwañminya Yuda marte doyañ marya goyen tumjanj gabu irde da misiñde wor po Yesu go mayteke kamyenj yeñ mere sege iramiñ. Goyenbe miñ kura ma keneñbe goke

naŋkenamiŋ. ⁶⁰ Irkeb al budam waŋ Yesu tagal uneŋ uneŋ niŋ usi mere budam yad forok yiramiŋ. Gega Yesu maytek meremiŋ igin kura ma kenamiŋ. Irkeb kuŋ kuŋ funaŋ al irawa kura wanŋbe, ⁶¹ “Al gareb, ‘Al Kurunyen ya balem goyen upew urde sopte gergeŋ irde naŋa fay karwore pasi ireŋ,’ yeke nuraruŋ,” yaryum.

⁶² Be, pris buda gote kurunŋmiŋ Kaiafas beleŋ huwardeb Yesu goyen, “Mere kuraŋ ulger irhar gabe wol ma hawayiŋ?” inyiŋ. ⁶³ Goyenbe Yesu go meremiŋ ma wol heŋ balmiŋ po hinhan. Irkeb sopte, “Ne beleŋ Al Kurun gwahader hitiŋ gote saŋiŋde ginhem geb, gebe Mesaia Al Kurun Urmiŋ ma dahade goyen momoŋ dira,” inyiŋ. ⁶⁴ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Dindikeŋ gog po yahan. Goyenbe ne beleŋbe deŋ kuraŋ gayen gaha dinen. Kame ne Al Urmiŋ gabe Al Kurun saŋiŋ miŋyaŋ Al gote haniŋ yase beleŋ mat keperde naŋkiŋde gagap hende katen himeke nennayiŋ,” yinyiŋ. ⁶⁵ Irkeb pris buda gote kurunŋmiŋ gore mere goyen nurdeb, “Al gabe Al Kurun sukal ira,” yen biŋ ar yeke uliŋhormiŋ erek irdeb, “Niŋgeb daniŋ mere hoyan niŋ naŋkentek? Al Kurun sukal ira gobe deŋ tumŋaŋ nurhan gago. ⁶⁶ Niŋgeb deŋbe dahade nurde hanj?” yineŋ gusuŋaŋ

yiryiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Kamyeŋ po!” inamiŋ. ⁶⁷ Irdeb al gor hinhan goreb Yesu kimiŋde meyan iramiŋ. ⁶⁸ Irdeb kimiŋ mala teŋbe haniŋ mupi irde mayamiŋ. Kura beleŋbe palasi irdeb, “Mesaia, ganŋ beleŋ muguna? Momon dira!” inamiŋ.

Pita beleŋ Yesu niŋ helwaŋ hiriŋ

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Be, goyarebe Pita go ya go biŋ bana sawsaware gor keperde hinhan. Irkeb meteŋ bere kura gore wanŋbe, “Ge manaq Yesu Galili niŋ al goya kuŋ hinaryum,” inyiŋ. ⁷⁰ Irkeb Pita beleŋbe al tumŋaŋ gor hinhan gote diliŋ mar helwaŋ heŋbe, “Neb goke kura yen ha yen ma nurde hime,” inyiŋ. ⁷¹ Irdeb gasuŋ hinhan go tubul teŋbe kuŋ yamere huwarde hikeb bere kura gore wanŋ keneŋbe al buda gor hinhan goyen, “Al gabe Nasaret niŋ al Yesuya kuŋ haryen,” yiriŋ. ⁷² Irkeb Pita gore tebaŋ po helwaŋ heŋbe, “Fudinde wor po, nebe al gobe ma nurde uneŋ hime,” yiriŋ.

⁷³ Be, hitŋeŋ muŋ kura teŋbe al gor hinhan goreb Pita goyen, “Mere tike melakge nurhet gobe Yesu gama irde hanjen mar al kurabe ge gago yen nurhet,” inamiŋ. ⁷⁴ Irkeb Pita beleŋbe mere fudinde po tihim yen biŋa teŋbe, “Fudinde wor po

dineñ hime. Neb al goke yen hañ̄ yen ma nurde hime,” yinyin̄. Irkeb goyare po tatirok mere tiyyin̄. ⁷⁵ Irkeb Pita go Yesu beleñ, “Tatirok ma mere tikeyabe ne niñ̄ yen wawun̄ karwore, ‘Al gob ma nurde unen̄ hime,’ yawayin̄,” inyin̄ goke biñ̄ bak yirin̄. Irkeb siñare katen̄ kuñ̄ mata tiyyin̄ goke binđe misin̄ wor po nurdeb esiriñ.

27

Yesu go Pailat hitte teñ̄ kwamiñ̄

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

¹ Be, wampot mun̄ wor pobe pris buda gote karkuwañmin̄ya Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ mere maydeb, “Yesube mayteke kamyen̄,” yamiñ. ² Irdeb haniñ fere teñbe Pailat hitte tukamiñ. Pailatbe Roma gabman al Yudia nañ̄a doyañ irde hiyen.

Yudas kamyin̄

(Aposel 1:18-19)

³ Be, asogo haniñde kiryin̄ al Yudasbe Yesu go merem yañ̄ irde mayke kamtek heke keneñbe mata buluñ tiyyin̄ goke bunin̄e nuryin̄. Irdeb silwa hora 30 damu iramiñ goyen pris buda gote karkuwañmin̄ya Yuda marte doyañ mar parguwakya hitte yumulgañ tiyyin̄. ⁴ “Mata buluñ miñmoñ al goyen kami yen hantiñde kirmiñ. Niñgeb mata buluñ timiñ,” yinyin̄. Irkeb wol hen̄be,

“Gobe nende samuñ mon be. Gere kanduk geb,” inamiñ. ⁵ Gwaha inkeb biñ̄ ar yekeb hora go Al Kurunyen ya balem bana gon̄ yemeyde kuriñ. Kun̄be beñe teñ̄ kamyin̄.

⁶ Be, hora yimiyyin̄ gobe pris buda gote karkuwañmin̄ beleñ pilgañ hen̄be, “Hora gabe al kami yen̄ damu titiñ. Moseyen sabarebe hora gahade gayen epte ma Al Kurun niñ̄ unnayin̄ yitiñ. ⁷ Niñgeb hora ga yade nañ̄a hoyanje niñ̄ mar Yerusalem wañ kamke mete teñ̄ hitek yen̄ kuwe ird ird alyen megeñ goyen damu titek,” yen̄ mere sege iramiñ. ⁸ Goke teñbe nañ̄a tapum gobe “Al Kamtiñde” inamiñ. Gayenter wor gwahade po ineñ hañ̄. ⁹ Niñgeb Al Kurunyen mere basaŋ̄ al Yeremaia beleñ mere kayyiñ gobe gwaha mat igieneñ kawan hiriñ. Merebe gahade:

“Israel marbe yen̄ mayteke kami yen̄be silwa hora 30 gore al damu tiyamiñ.

¹⁰ Irde Doyañ Al Kurun beleñ gwaha gwaha tiyayin̄ ninyin̄ gwahade po, mel gobe hora go teñbe kuwe ird ird alyen megeñ damu tiyamiñ,” yitiñ hi. *Sekaraia 11:12-13; Yeremaia 32:6-9*

Gebe Yuda marte doyañ al kurun we?

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5;

Yon 18:33-38)

¹¹ Be, mel go gon gwaha teñ hikeyabe Yesu gobe Roma gabman al Yudia nañä doyan irde hiyen al Pailat diliñ mar huwaryin. Irkeb, “Ge gayenbe Yuda marte doyan al kurun we?” inyin. Irkeb, “Gwaha, gigen yaha gog po,” inyin.

¹² Be, pris buda gote karkuwañmiñya Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ tagal unamiñ. Gega Yesube meremin wol ma hiriñ. ¹³ Irkeb Pailat beleñ, “Mel gare minje girde tagal gunen hañ gabe kura ma wol hawayin?” inyin. ¹⁴ Goyenpoga Yesu beleñ mel gote mere go muñ kura ma po wol hiriñ. Irkeb Pailat beleñ go keneñbe diliñ fot yiriñ.

Pailat beleñ Yesu tubul timeke kwi yiriñ

(*Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16*)

¹⁵ Be, goyenterbe damam damam Pasoba dula naturebe Pailat beleñ koyare hinhan mar goyen al kura teñ siñä irde hiyen. Al gobe Yuda mar beleñ al gwahade inke gab gwaha teñ hiyen. ¹⁶ Be, goyenterbe al buluñ wor po yeñ nurd uneñ hanjen al Barabas goyen koyare hinhan.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Pailatbe yinjen dufayminjdeb, ‘Yuda marte doyan mar gabe al budam Yesu gayen gama irde hike yenenjbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurdeb yeñ ge igin

ma nurde mayke kami yeñ gago tawayhañ,’ yeñ nuryin. Niñgeb al buda kurun goyen gabu irkeb, “Al damiñ tubul timeke kuyen? Barabas ma Mesaia ineñ hañ Yesu gayen?” yeñ gusuñjan yiryin.

¹⁹ Be, Pailat go mere nudnurd gasunje keperde hikeyabe berem beleñ mere gahade asanđe kañ teñ kerke wayyiñ: “Al go daha wet kura ire ire ma tiyayin. Yeñbe merem moñ. Hañka mite tihim. Niñgeb bener ga yeñ ge kanduknej wor po nurde hime. Tubul po tiyayin,” inyin. ²⁰ Goyenbe pris buda gote karkuwañmiñya Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ al buda kurun gabu iramiñ goyen hakot biñ yawaramiñ. Irde, “Barabas tubul tike kwi. Munaj Yesube mayke kami, innaiñ,” yinamiñ.

²¹ Be, Pailat beleñ al buda go, “Al irawa gayen ganuñbe tubul timeke kuyen?” yineñ gusuñjan yiryin. Irkeb, “Barabas,” yamiñ. ²² Irkeb wol heñbe, “Niñgeb Mesaia ineñ hañ al gab daha ireñ?” yinyin. Irkeb al buda kurun goreb, “Kuruse hende mayke kami!” yamiñ. ²³ Irkeb Pailat beleñ, “Danij? Al gabe da mata buluñ kura tiyuñ?” yinyin. Gega uguñ po, “Kuruse hende mayke kami ko!” yamiñ.

²⁴ Be, Pailat go gwaha kura titek ma hiriñ. Irde al buda kurun go fulenja forok irniñ tike yenenjbe

fe teñ mel gote diliñ mar haniñ halyinj. Irdeb, "Al ga kameñ tiya gabe neya neya moñ. Gabe dende samuñ po geb," yinyiñ. ²⁵ Irkeb, "Igiñ, yeñ kamyenj gote merembe neñañ diriññiniñ yago kame forok yenayinj gore tetek," inamiñ. ²⁶ Irkeb Barabas go mel gote mere nurdeb tubul tike kuriñ. Goyenbe Yesu go usulak teñ kuruse hende maynañ yeñbe fulenja marmiñ haniñde tubul tiyyiñ.

Fulenja mar beleñ Yesu giwgiw iramiñ

(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

²⁷ Be, Roma gabmanyen fulenja mar go Yesu teñ Pailatyen ya kuruñ bana gonj tukamiñ. Irdeb fulenja mar kadom goya tumjanj Yesu milgu iramiñ. ²⁸ Irdeb uliñhormiñ tumjanj yugu teñ gab doyan marte uliñhor bukkenj yara goyen kerd unamiñ. ²⁹ Irdeb kañ hirwanjen yanj goyen bili bili irde doyan al kuruñyen tonaj umña irhet usi teñ tonajde keramiñ. Irde doyan alyen kutum kura teñ haniñ yase beleñ kerde fulenja mar gore Yesu diliñde wanj dokolhoñ yuguluñ teñbe, "Fudinde wor po, Yuda marte doyan al kuruñ," inenj giwgiw irdeb bak mayde iramiñ. ³⁰ Irde meyanj irde kutum tanarde hinhin goyen po goranj irde tonajde mayde tebanj irde hinhan. ³¹ Gwaha irde giwgiw irdeb uliñhor bukkenj yara go tugu teñbe

yende uliñhor wor po goyen yerde unamiñ. Irdeb tukunj kuruse hende maytek yeñ tenj kwamiñ.

Kuruse hende mayke kamyenj

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

³² Be, beleñyan hako kuñ heñyabe al kura Sairini taunde niñ al deñem Saimon keneñbe Yesuyen kuruse tawa inenj pakku irke tirij. ³³ Be, kuñ kuñ naña deñe kura Golgota gor forok yaminj. Golgota gote miñbe "al tonaj kinjininje".

³⁴ Gorbe wainya he fimiñ urekya suluk irtiñ goyen unke ninam uryin gega, nen nen niñ bada hiriñ. ³⁵ Yesu go kuruse hende kerde hikeb uliñ umñamij ganuñ beleñ yawaryen yeñ yende matare tilij tanardeb pota yiramiñ.

³⁶ Gwaha teñbe daha kura tike kentek yeñ keperde keneñ hinhan. ³⁷ Irde da misinjde Yesu mayamiñ goyen he parwek hende katinj goyen kuruse tonaj beleñ keramiñ. Merebe gahade:

AL GABE YESU. YUDA MARTE DOYAN AL KURUNJ

³⁸ Be, kawe al irawa kura goyen wor kuruse hende yeramiñ. Kurabe Yesuyen kuruse yase beleñ mat, munaj kurabe tapa beleñ mat keramiñ. ³⁹ Al kuñ wanj teñ keneñbe biruñ biruñ teñ giwgiw irdeb, ⁴⁰ "Ge gayen Al Kurunyen ya balem upew urde sopte gergeñ

irde naŋa fay karworeb pasi ireŋ yawaŋ al gobe ge gago? Irde geb Al Kurun Urmiŋ keneŋbe tareŋger kuruse hende mat kata,” inamiŋ.⁴¹ Irde pris buda gote karkuwaŋminja Moseyen saba marya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ wor gwahade po ineq ayaŋ keramiŋ.⁴² “Al gabe al hoyanbe faraŋ yurde hinhin gega, yŋeqeŋbe epte ma faraŋ ureŋ. Yeŋbe Israel marte doyaŋ al kurun go. Kuruse hende mat katke keneŋ gabe dufayniniŋ yen ge sanjŋ irniŋ be!⁴³ Yeŋbe Al Kurun niŋ hekken nurde hiyen, irde ‘Neb Al Kurun Urmiŋ,’ yen hiyen geb, tubul tike Al Kurun beleŋ faraŋ ureŋbe faraŋ uri,” inamiŋ.⁴⁴ Irkeb kawe al irawa kuruse hende hinaryum go wor gwahade po sukal iraryum.

*Yesu kamyiŋ
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)*

⁴⁵ Be, naŋa bankahal wor po hekeyabe naŋa bana kurun gob tumŋaj kidoma beleŋ aw urtiŋde hike kuŋ kunbe wawuŋbana 3 kilok hewen tiyyin.⁴⁶ Be, 3 kilok binde hekeb Yesu go ug po, “Eloi, Eloi, lama sabaktani!” yiriŋ. Mere gote miŋbe, “Al Kurunjne, Al Kurunjne, danj nubul taha!”

⁴⁷ Be, mere go al kura gor huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia deŋe urde hi,” yamiŋ.⁴⁸ Irdeb aran po al kura kup yeŋ kuŋ amil erek

irde wain fimiŋ mukkuweŋ bana goŋ kerke uliŋ hekeb tenj kutum ulyanje giti irdeb Yesu unyin.⁴⁹ Goyenbe al hoyan goreb, “Elaia wet waŋ faraŋ urke kentek geb, tubul tike gwaha kura tiya yeŋ kininj,” yamiŋ.

⁵⁰ Be, sopte po Yesu go ugut po mere teŋbe binj sul yiriŋ.⁵¹ Goya goyenbe Al Kurunyen ya balem bana amil gasuŋ himam wor po diba irtiŋ hinhin goyen kahalte po hem beleŋ mat erek yeŋ bam beleŋ katyiŋ. Megeŋ manaŋ diririt yeŋ hora karkuwaŋ karkuwaŋbe gilgalan iramiŋ.⁵² Al hak-wam yirtiŋ bamba goyen hol yeŋ tukamiŋ. Irkeb Al Kurun diliŋde al wukken heŋ kamamij goyen budam sopte huwaramiŋ.⁵³ Irde bamba siŋare katenbe kame Yesu sopte huwaryiŋ natureb Yerusalem taun kurunnde kuŋ al budam hitte forok yeke yenamiŋ.

⁵⁴ Be, Roma gabmanyen fulenja marte doyaŋ alya fulenja marminja Yesu doyaŋ irde hinhan goyen ninjaya mata gor forok yiriŋ kurun go keneŋ kafura heŋbe, “Fudinde wor po, yeŋbe Al Kurun Urmiŋ,” yamiŋ.

⁵⁵ Bere budam Galili naŋjare mat Yesu gama irde faraŋ urde kuŋ hanjen goyen wor gor heŋ gisaw mat keneŋ hinhan.⁵⁶ Bere goyen kurabe Makdala niŋ Maria, Yemsya Yosepyat milinj Maria, irde Sebedi

urmiŋ waran Yemsya Yonyat miliŋ.

Yesu mete tiyamiŋ

(*Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42*)

⁵⁷ Be, Yesu kamyiŋ goyen kuŋ wawuŋbana wor po heweŋ tikeb Arimatea taunde niŋ al samuŋmiŋ budam kura goyen wayyiŋ. Deňembe Yosep. Yeŋ wor Yesu gama irde hiyen. ⁵⁸ Be, al gore kuŋbe, "Yesu hakwam nunke mete tiye," ineq Pailat gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb Pailat beleŋ, "Igiŋ, gwaha tiyayiŋ," inyiŋ. ⁵⁹ Irkeb Yosep beleŋ Yesu hakwam goyen teŋ amil faykek gergeŋ beleŋ po mala teŋ ⁶⁰ tukunbe yinqeŋ, "Kammeke nernayiŋ," yirin bembə goyen bana kiriyiŋ. Irde hora kuruŋ miliŋ kura goyen yenya kwamiŋ marya gore gilosgiloiŋ irde tukun bembə gote yamem pet teŋbe kwamiŋ. ⁶¹ Irkeb bere iraw kura horabok gote diliŋ mar siŋa hoyan beleŋ mat hinaryum. Makdala niŋ Mariayabe Maria hoyan kura goya beleŋ gwaha tiyaryum.

Bembə doyan irde hinhan mar

⁶² Be, Sabat nalu fay urkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Farisi marya beleŋ Pailat hitte kwamiŋ. ⁶³ Kuŋbe, "Doyan al, usi al gar go hinhinyabe, 'Kamenđe mat kuŋ yerenjek hekeb huwareŋ,' yeŋ hinhan goyen bininiŋ bak yekeb

gago wayhet. ⁶⁴ Ningeb fulenja marge hulyaŋ yirke hanča mat kuŋ molye bana goyen bembə go doyan irde hinayiŋ. Moŋgo komatmiŋ yago beleŋ waŋ hakwam goyen hoyanje tukuŋbe, 'Kamtinde mat huwaruŋ,' yenayiŋ geb. Irkeb al budam usi mere go nurde dufaymiŋ buluŋ henayiŋ. Gote kandukbe hančapyä, 'Nebe Mesaia,' yineŋ al usi yirde hinhin gote kanduk fole iryen," inamiŋ. ⁶⁵ Irkeb Pailat beleŋ, "Fulenja marne kura yukuŋ deŋ nurhaŋ gwahade po keŋkela yinke bembə go doyan irde hinayiŋ," yinyiŋ. ⁶⁶ Irkeb mel go kuŋ bembə yamere niŋ hora kuruŋ goyen al kura beleŋ ma fegelnayiŋ yeŋ bisam irde go hende diba iramiŋ. Irdeb fulenja mar goyen, "Gar heŋ keŋkela doyan irde hinay ko!" yinamiŋ.

28

Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ

(*Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10*)

¹ Be, Sabat nalu hubu heŋ kuŋ wawuŋ heŋ fay ureŋ tiyyiŋ. Irkeb Makdala niŋ Mariaya Maria hoyan kura goya gore Yesu hakwam keramiŋ gasuŋ goyen kenyę yeŋ kwaryum.

² Be, bembare gorbe niniŋa kuruŋ forok yirin. Gobe Doyan Al Kuruŋ hitte mat miyoŋmiŋ kura kateŋ

bemba gote yame hora kuruj go kaŋ kaŋ irde hol irde go hende keperde hinhin geb, gogo tiyyin.

³ Yenbe ulinya dinsokyabe dagamel go gwahade epte ma kenkela kentek hinhin. Ulijhormin manan faykek wor po.

⁴ Be, fulenja mar gor hinhan gobe miyon go keneŋbe kafura wor po hej barbar yen kamtiŋ hakwam yara haminj.

⁵ Be, miyon gore bere irawa go yeneŋbe, "Kafura hej ma. Yesu kuruse hende mayke kamun al goke naŋkenen har yen nurde hime. ⁶ Gega yenbe gar ma hi. Huwaren yen hinhin go gwahade po huwara. Iginge waŋ hakwam keran gasuŋ ga kinyi. ⁷ Irde aranen kuŋ komatmin yago goyen, 'Yesube kamunjde mat huwara geb, yen wa meheŋ hej Galili naŋare kwen tiya. Gon gab kuŋ kennayin,' yiniryen. Mere gayen momon dire yen gago wayhem geb," yinyinj.

⁸ Be, bere iraw gob kafura haryum. Goyenbe mere go nurdeb aman haryum. Irdeb bemba go aran po tubul teŋ Yesuyen komatmin yago momon yirye yen kup yen kwaryum. ⁹ Be, bere go mata gwahade forok yewen tiya yen ma nurde kuŋ hikeya Yesu belen forok yenbe, "Wampot," yinyinj. Irkeb irem gobe keneŋ bebak tenbe kuŋ kahanđe tanarde

doloŋ iraryum. ¹⁰ Irkeb, "Kafura hej ma. Kuŋ dine yago yinke Galili naŋare kuŋ gab nennayin," yinyinj.

Fulenja mar beleŋ usi teŋ hinhan

¹¹ Be, bere irawa go hako ga mulgaŋ hej hikeyabe fulenja mar bemba doyan irde hinhan mar goyen kura beleŋ taunde kuŋbe mata forok yeke yenamiŋ kurun goyen pris buda gote karkuwaŋmiŋ momon yiramiŋ. ¹² Irkeb Yuda marte doyan mar parguwak hitte kuŋ momon yirdeb mere kura sege iramiŋ. Irdeb fulenja mar go hora kurun yunenbe gaha yi-namiŋ. ¹³ "Siŋare kuŋbe mere gahade al momon yirde tukun hinayin: 'Neŋbe wawuŋ ferde ug hetekoya komatmin yago beleŋ waŋ hakwam goyen kawem teŋ kwaŋ,' gwaha yen hinayinj.

¹⁴ Munan mere momon gayen kuŋ doyan altiŋ Pailat hitte forok yekeb neŋ beleŋ kuŋ keneŋbe igin mat mere irtek geb, denbe merem yaŋ ma diryen," yinamiŋ. ¹⁵ Gwaha yinkeb fulenja mar gobe horamiŋ go yadeb mel gore yinamiŋ gwahade po tiyaminj. Niŋgeb goyen mere gobe tagalkeb waŋ waŋ gayenter niŋ Yuda mar wor tagalde haŋj.

Komatmin meteŋ kurun yunyinj

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23; Aposel 1:6-8)

¹⁶ Be, Yesu yiriŋ gwahade po komatmiŋ ¹¹ go Galili naŋa bana goŋ niŋ dugu kura gor kunayin yinyiŋde gor kwamiŋ. ¹⁷ Kuŋ keneŋbe dolonj irde turuŋ iramiŋ. Munan kurabe dufay kura kura hamiŋ. ¹⁸ Irkeb Yesu go bindere waŋbe, “Naŋkiŋya megeňya kuruŋ gayen doyaŋ yird yird tareŋbe ne nuntiŋ hi. ¹⁹ Niŋgeb deŋ beleŋ kuŋ al megen hike kwa kuruŋ gayen merene basaŋ heŋ tagalde tukunayin. Irde merene nurnayin marbe Al Kurunya Urmiŋyabe Holi Spirityat deňemde baptais yirde komatne yirde hinayin. ²⁰ Irde mata gwaha gwaha teŋ hinayin dineŋ hinhem kuruŋ goyen mel go wor gama yirnaŋ yeŋ saba yirde hinayin. Fudinde wor po, nebe dubul ma wor po tiyeŋ. Deňya tumňaŋ hiteke kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyen,” yinyiŋ.

Mak Mak beleñ Mere iginj Yesu niñ yitiñ kayyiñ

*Yon Baptais beleñ gitik
iryiñ*

¹ Barañ iginj gabe Yesu Kristu, Al Kurun Urmiñ gote barañ fudinde goyen miñ ureñ tihim.

² Be, Al Kurun beleñ Urmiñ mere iryiñ goyen mere basan almiñ porofet kura Aisaia beleñ asanđe gahade kayyiñ: “Meteñ alne teñ kermek meheñ heñ kuyen.

Kuñbe beleñge kerde gunyeñ.”* *Malakai 3:1*

³ “Sawsawa po kurun nañña bana goñ al kura forok yenþe alya bereya beleñ Doyañ Al Kurunyen mere nurde gama ird ird niñ dufay gitik teñ teñ ge gahade kuware tagalde hiyen: ‘Doyañ Al Kurunyen beleñ kernan.

Beleñmiñ sope irde huwa irnañ,’ yiriñ,” yitiñ hi. *Aisaia 40:3*

⁴ Niñgeb Yon Baptaisbe sawsawa po kurun nañña bana forok yenþe alya bereya baptais yirde saba tagalde hinhin. Sabamiñbe gahade: “Mata buluñtiñ yubul teñ Al Kurun niñ

bitiñ mulgañ henañ. Irkeb Al Kurun beleñ mata buluñtiñ halde dunke baptais tenayıñ,” yineñ hinhin. ⁵ Irkeb alya bereya Yudia naña goyen bana niñ taun kurun Yerusalemya naña bana goñ niñ taun hoyanya hoyanya goyen budam wor po Yon hitte kuñ hinhin. Kuñbe mata buluñmiñ ge Al Kurun pohogay irkeb Yon beleñ Yodan fete baptais yirde hinhin.

⁶ Yonbe dapña kamel wuyneñ beleñ uliñhor irtiñ goyen hor irdeb dapña sikkeñ gore po teñ kañmiñ irde uliñhor kerkek goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdeb biñge iginj kura ma nene hiyen. Gusuya yalanju fimiňya nene hiyen. ⁷ Yeñbe mere gahade tagalde hinhin: “Ne harhoknerbe al kura wayyeñ. Yende sanjiñbe kurun wor po, nere folek. Niñgeb ne gahade gare epte ma yeñ ge teñ meteñ kurun titek hime. Kahañ basanjiñde niñ kañ urgut kañ yugu teñ teñ gobe meteñ kurun moñ gega, go wor ne beleñ epte moñ yeñ nurde hime. ⁸ Nebe fe uliñ po baptais dirde hime goyenpoga yeñbe Holi Spirit beleñ baptais diryen,” yineñ hinhin.

*Yesu baptais tekeb Satan
beleñ tuñañ uryiñ*

(Matiyu 3:13–4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)

* **1:2:** Mere gabe Aisaia beleñ ma kayyiñ. Malakai beleñ kayyiñ. Gega Aisaia be Al Kurunyen mere basan mar kurun bana goñ niñ al denjem kerkelakbe gogo geb, Mak beleñ Aisaia denjem kayyiñ.

⁹ Be, go kamereb Yesu beleñ Galili bana go niñ taun dirñej Nasaret tubul teñ Yon hitte Yodan fe siñare wayyiñ. Irkeb Yon beleñ tukuñ fe alare baptais iryiñ. ¹⁰ Be, Yesu gob baptais teñbe fe ala tubul teñ siñare wakeb goya goyen po nañkiñ hol yiriñ. Irkeb Yesu beleñ keneñ hikeya Holi Spirit beleñ yen hitte kalyiñgi foy teñ kattin yara teñ kateñ kipiryiñ. ¹¹ Irde nañkiñ hol yitiñ bana gore al melak kura forok yen Yesu mere iryiñ: "Gebe urne, bubulkunjne wor po. Ge niñ amanej wor po nurde gunej hime," inyin.

¹² Be, go kamereb Holi Spirit beleñ Yesu goyen sawsawa po kuruñ nañña bana goñ bul irde tukuriñ. ¹³ Tukukeb wawuñ 40 goñ hinhin. Irkeb uñgurayen kuruñmiñ Satan beleñ Yesu mata buluñ tiyi yen tuñjan urde hinhin. Dapñña duwi fulenjam yañ kahal bana hikeya Al Kurunyen miyon beleñ doyan irde faraq urde hinhin.

Yesu beleñ komatmiñ yawaryiñ
(Matiyu 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Be, Galili nañare niñ doyan al kuruñ Herot Antipas beleñ Yon teñ koyare kiriyiñ. Go kamereb Yesu go Galili nañare kuñbe Al Kurunyen mere igin goyen tagalde hinhin. ¹⁵ Mere tagalde hinhinbe gahade: "Al Kuruñ beleñ alya

bereyamin doyan yireñ yen bikken nalu kiriyiñ gobe gago binde hihi. Niñgeb yen yufuk bana hitek yen nurde han kenem mata buluñtiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ heñbe meremin ge dufaytiñ sanij irnayıñ," yinyiñ.

¹⁶ Be, Yesu go Galili Makaj feren kuñ heñyabe Saimonya kulin Andruya makanjde kamañ temeyde hike yinyiñ. Ire itiñya gobe makaj dapñña yad yad mar. ¹⁷ Be, Yesu beleñ irem go yenerje, "Wayyi. Wan ne gama niryi. Irkeb al yade Al Kuruñ hitte yukuñ yukuñ mar direñ," yinyiñ. ¹⁸ Irkeb goyare po kamañmiñ yubul teñ Yesu gama iraryum.

¹⁹ Be, muñ kura kutñej teñbe Yemsya kulin Yonyabe naniñ Sebediya meteñ marmiñya hakwamiñ hende heñ kamañ sope irde hike yinyiñ. ²⁰ Yenenje ire itiñya goyen wor hoy yiryiñ. Irkeb irem go naniñya meteñ marmiñya hakwa bana po yubul teñbe Yesu gama iraryum.

Yesu beleñ uñgura takira tiyyiñ
(Luk 4:31-37)

²¹ Be, Yesuya komatmiñ meheñde yawaryiñ goya irde Kapeneam taunde kwaminj. Kuñbe Yuda marte usañ nalu Sabat hekeb Yesu beleñ Yuda marte gabu ya bana hurkuñbe gabu ya bana goñ hinhin mar goyen saba yiryiñ. ²² Irkeb sabaminj go

nurdeb saba gobe Moseyen saba tagalde haŋ mar beleŋ tagalde haŋyen yara moŋ, irde Al Kurunyen saŋiŋ minyaŋ beleŋ saba titiŋ yara saba tike keneŋbe dinor̄ kok yamiŋ. ²³ Be, goyare goyenbe unjura ketal urtiŋ al kura gabu ya bana goŋ hinhin gore kekew tiyyiŋ. ²⁴ Kekew teŋbe gaha inyiŋ: “Yesu, Nasaret niŋ al! Gebe daha dire yeŋ wayha? Gwamuŋ dure yeŋ wayha? Neb nurde guneŋ hime. Gebe Al Kurunyen Urmiŋ wor po,” inyiŋ. ²⁵ Irkeb Yesu beleŋ mere hitemde po, “Bada hawa, irde al go tubul teŋ kat kwa!” inyiŋ. ²⁶ Irkeb unjura gore al goyen uguŋ po aŋgor aŋgor irde kekew teŋbe tubul teŋ kat kuriŋ.

²⁷ Be, al gor hinhan mar gore keneŋbe hurkuŋkat wor po teŋbe tigiri teŋ kadom gusuŋan gird tiyamiŋ. “Ey, gab dahadebe gago? Saba gabe tiŋen wor po, Al Kurunyen saŋiŋ minyaŋ. Niŋgeb unjura wor meremiŋ nurdeb al go tubul teŋ busaharhaŋ!” yamiŋ. ²⁸ Irkeb Yesuyen mere momoŋ gobe Galili naŋa bana goŋ bemel po kuruŋ heŋ kuriŋ.

Yesu beleŋ al budam guram yirde hinhin
(Matiyu 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Be, Yemsya Yonya irde Yesuya komatmiŋ hoyan kura goya gobe gabu ya go tubul teŋbe goyare po Saimonya Andruyat yare

kwamiŋ. ³⁰ Yare gorbe Saimon teŋakbe aygaŋ buluŋ po irke ferde hinhin. Irkeb goke Yesu momoŋ iramiŋ. ³¹ Irkeb kuŋ keneŋbe haninde tanarde faraŋ urde isan hekeb aygaŋ gob tubul tiyyiŋ. Irkeb bere go huwardebe Yesuya komatmiŋa goyen biŋge kaŋ yunyiŋ.

³² Be, Yesuyen mere momoŋ nuramiŋ mar beleŋbe goyen wawuŋbanare goyen njumtuk urde hikeb Sabat nalu hubu hihi yeŋbe Yesu hitte garbam marya unjura beleŋ ketal yurtiŋ marya kuruŋ goyen yade wayamiŋ. ³³ Be, Kapeneam taunde niŋ al buda kuruŋ goyen wan Yesu hinhin ya goyen diliŋ mar gabu iramiŋ. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋ garbammiŋ kurayen kurayen goyen sope yiryiŋ. Irdeb unjura beleŋ al ketal yurtiŋ goyen wor yakira tiyyiŋ. Goyenbe unjura gore Yesube al gwahade yeŋ nuramiŋ. Gega, “Ne niŋ ma tagalnayıŋ,” yineŋ utan yiryiŋ.

Yesube Galili naŋa bana saba tagalde hinhin

(Luk 4:42-44)

³⁵ Be, naŋa hako ga fay urde hikeyabe Yesu huwarde ya go tubul teŋ naŋa al miŋmonde kuriŋ. Kuŋbe Al Kurunya mere teŋ hinmaryum. ³⁶ Irkeb Saimonya kadom yagoya beleŋ kuŋ yeŋ ge naŋkenen hinhin. ³⁷ Irde keneŋbe, “Al buda kuruŋ gayen ge niŋ naŋkenen haŋ,”

inamiñ. ³⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Nebe saba tagal tagal niñ wamirinj. Ningeb wake tiyuñ binjan binjan ga wor kunij. Kuñ goyan wor saba tagalde tukeñ," inyinj. ³⁹ Gwaha yenþe Galili naþa bana kuñ Yuda marte gabu yayañ saba tagalde uñgura yakira teñ hinhin.

Yesu beleñ al kura busuka miñyan sope iryij

(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Be, al kura busuka miñyan beleñ Yesu hitte wañ kahañ miñde kuku kañbe esenj mere irde, "Dufayger wilakjenj nurde ha kenem iginj sope nirayinj," inyinj. ⁴¹ Gwaha inkeb Yesu beleñ bunijeñ wor po nurdeb hanij temeyde al go tanaryinj. Irdeb, "Iginj sope gireñ geb, iginj hawa!" inyinj. ⁴² Irkeb goyare po usu bulunj go hubu hekeb iginj hirinj. ⁴³⁻⁴⁴ Irkeb Yesu beleñ, "Al hoyan kura mata gake momonj ma yirayinj," inenj hayhay irdeb, "Al Kurunj dolonj ird ird mata doyanj mar hitte po kunj ulge yikala yirayinj. Irkeb ulge go keneñ fudinde iginj hihi yekeb Mose beleñ bikkenj yirinj mata goyen gama irde dapñaj kura teñ mel go yunkeb ge niñ teñ Al Kurunj kumga teñ unnayinj. Irkeb al tumjanj fudinde iginj haha yenj gennayinj," inenjbe, "Iginje kwa!" inyinj. ⁴⁵ Goyenpoga al go sinjare kuñbe iginj hirinj goke mali po

tagalde tukurinj. Irkeb mere go kuñ kuruñ hiriñ. Goke tenþe Yesu goyen taunyañ kawan heñ kutek ma irkeb al miñmonj nañayañ po heñ kuñ hinhin. Goyenbe albe tiyuñ kurhan mat kurhan mat kinniñ yeñ wañ hinhin.

2

Yesu beleñ al uliñ kamtiñ sope iryij

(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Be, wawuñ karwo ma sipte wet kura henþe Yesu go tebañ Kapeneam kuriñ. Kuñ yare hikeb albe nuramiñ. ² Nurdeb kinniñ yeñ al budam wañ yare gor gabu iramiñ. Irkeb Yesu beleñ saba tagalde hinhin. Ya biñ bana gonþe gasunj makinj wor po hiriñ. Ya sinjare wor gwahade po. ³ Gwaha teñ hikeb al sipte kura gore al uliñ kamtiñ sapirte teñ wayamiñ. ⁴ Gega beleñ gwaha mat kura Yesu hitte tukutek moñ yirkeb teñ ya goyen hende hurkamiñ. Hurkuñþe Yesu hinhin turte gor yameñ iramiñ. Irdeb garbam al go sapirte palgir irke Yesu hinhin binde kurkuriñ. ⁵ Irkeb Yesu beleñ dufaymiñ tareñ go yenenþe al uliñ kamtiñ goyen, "Urne, mata bulunge halde gunhem," inyinj.

⁶ Goyenterbe Moseyen saba mar kura gor keperdeb biñde po, ⁷ "Al gabe al dahade niñgeb mere gwahade tiya? Al Kurunj po gab alyen mata

buluŋ halde hiyen. Yenbe Al Kuruŋ sukal irde hi,” yeŋ dufay heŋ hinhan. ⁸ Gwaha teŋ hikeb Yesu beleŋ yeneŋ bebak teŋbe gaha yinyinj: “Daniŋ dufay gwahade kerde haŋ? ⁹ Daminbe meteŋenj? ‘Mata buluŋge halde gunhem,’ inhem goyen ma ‘Huwarde sapirge teŋ kwa,’ inenj goyen? ¹⁰ Gogab deŋ beleŋ, ‘Nebe Al Urmij,* megen niŋ marte mata buluŋ halde halde sanŋiŋ minjanj,’ yeŋ nennayinj,” yinyinj. Gwaha yinenbe garbam al goyen, ¹¹ “Ne gare ginhem. Huwarde sapirge teŋ yager kwa!” inyinj. ¹² Inkeb al tumjanj keneŋ hikeya huwardeb sapirmij teŋ siŋare kat kuriŋ. Irkeb al tumjanj gor hinhan goreb hurkuŋkat teŋbe, “Ey, mata gahade kura ma keneŋ hityen. Da matabe gago?” yeŋbe Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ.

*Yesu beleŋ Liwai hoy iryinj
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-*

32)

¹³ Be, Yesu go tebaŋ Galili fe ala kuruŋ ferenyanj kuŋ hikeb al budam yeŋ hitte wayamiŋ. Irkeb saba yirde hinhin. ¹⁴ Kun heŋyabe Al-fius urmij Liwai teks yad yad gasunđe[†] keperde meteŋ teŋ hike kinyinj. Kenenbe, “Gama nira,” inkeb Liwai go huwarde gama iryinj.

* **2:10:** Al Urmij gote miŋbe alyá bereya Al Kuruŋ hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Daniel 7:13 gorbe deŋem Al Urmij goyen hi. † **2:14:** Roma gabmanyen teks hora teŋ teŋ gasunj. Roma gabmande hora teŋ teŋ goke Yuda mar beleŋ iginj ma nurde hinhan.

¹⁵ Be, Yesu go komatminjya Liwaiyen yare kuŋbe Liwaiyen meteŋ kadom yagoya Moseyen saba keŋkela ma gama irkeb Yuda marte tikula sanŋiŋ po gama irde hanjen Farisi mar beleŋ “mata buluŋ mar” yineŋ hanjen mar goya dula teŋ hinhan. Al budam yeŋya hinhan. ¹⁶ Gwaha teŋ hikeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjen mar beleŋ yeneŋbe Yesuyen komatminj goyen yinaminj: “Dahade niŋgeb yeŋbe teks yad yad marya ‘mata buluŋ mar’ yineŋ hityen mar goya dula teŋ haŋ?” ¹⁷ Gwaha yinke nurdeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al uliŋde iginjbe gu-ram al niŋ ma nurde hanjen. Garbam al po gab guoram al niŋ nurde hanjen. Nebe neŋ al huwak yeŋ nurde haŋ mar goyen faraŋ yure yeŋ ma wamirinj. Gwaha titnejbe neŋbe mata buluŋ mar yeŋ nurde haŋ mar faraŋ yure yeŋ wamirinj,” yinyinj.

*Farisi mar beleŋ biŋge
kutŋa ird ird mata niŋ Yesu
gusunŋaŋ iramiŋ*

(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatya Farisi maryabe biŋge kutŋa irde hinhan. Irkeb al kura Yesu hitte wanjbe, “Yonyen komatya Farisi marte komatyabe biŋge kutŋa irde haŋ gega,

daniŋ geb komatgebe gwaha ma teŋ haŋ?" ineŋ gusunjaŋ iramiŋ. ¹⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha yinyiŋ: "Dahade niŋgeb tikiŋ mere miŋ al yiŋgeŋ hikeya biŋge netek marbe biŋge kutŋa irnayiŋ? Gobe epte moŋ. ²⁰ Gega kame kura tikiŋ mere miŋ al go yubul teŋ kuke gab igiŋ biŋge kutŋa irde hinayiŋ.

²¹ "Al kura amil gergenj teŋ amil bikkekya ma gada iryen. Gwaha iryen gobe amil gergenj gote kaŋ beleŋ amil bikkek yuluŋ tikeb yamenj go kuruj wor po hiyyen. ²² Al kura wain fimiŋ gergenj teŋ dapŋa sikkenj beleŋ po wain fimiŋ heŋ heŋ irtiŋ bikkek bana goŋ ma unyeŋ. Gwaha iryenbe wain fimiŋ gergenj goreb wain fimiŋ heŋ heŋ bikkek goyen kumga tike erek nene wok yenj pasi hekeb det irawakde tumŋaŋ buluŋ hiriryen. Niŋgeb wain fimiŋ gergenjbe wain fimiŋ heŋ heŋ gergenj bana po untek," yinyiŋ.

Yesube Sabat nalu gote miŋ al

(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesuya komatmiŋya wit[‡] metenyaŋ kuŋ hinhan. Kuŋ heŋbe komatmiŋ beleŋ wit igineŋ yad naminj. ²⁴ Go nene hikeya Farisi mar beleŋ waŋ yeneŋbe Yesu goyen, "Sabat nature mata gwaha ma teŋ hinayiŋ yitiŋ goyen

komatge yago beleŋ mata teŋ haŋ gabe dahade?" inamiŋ. ²⁵ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha yinyiŋ: "Dewitya kadomya biŋge kamde mata tiyamj gobe ma kapyan heŋ nurde hanjen? ²⁶ Abiatar beleŋ Al Kuruj dolon ird ird mata doyaŋ mar gote kurunjmiŋ hinhinyabe Dewit beleŋ Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ biŋge himam Al Kuruj dolon ird ird mata doyaŋ marte kudiŋen goyen yade kadomya namiŋ. ²⁷ Niŋgeb Al Kuruj beleŋ albe Sabat nalu niŋ ma iryiŋ. Sabat nalube al niŋ iryiŋ. ²⁸ Niŋgeb Sabat nalu goyen wor ne Al Urminj gabe gote miŋ al," yinyiŋ.

3

Al haniŋ nonbo hitiŋ sope iryiŋ

(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Be, wawuŋ kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu yare hurkuriŋ. Bana goŋbe haniŋ nonbo hitiŋ al kura hinhin. ² Ya bana goŋ hinhan mar goyen kurabe Yesu beleŋ Sabat nature sope irke goyenter merem yaŋ irniŋ yeŋ kintiŋde kintiŋde hinhan. ³ Irkeb Yesu beleŋ al haniŋ nonbo hitiŋ goyen, "Kuŋ al diliŋ mar huwara," inyiŋ. ⁴ Irdeb gor hinhan mar goyen, "Sabat nature mata dahadebe igiŋ? Mata buluŋ ma mata igiŋ? Niŋgeb al sope yirtek ma yubul

[‡] 2:23: Witbe rais yara. Gore beret irde hanjen.

titeke kamnayinj?" yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. Gwaha yinkeb mel gobe merem moŋ, doŋ uramij. ⁵ Irkeb Yesu beleŋ tonaj tareŋ mar goyen yeneŋ tukunjbe bij ar yirinj gega, bunijeŋ nurde yunyinj. Irdeb al go, "Hange gjŋ ira," inkeb haniŋ gjŋ iryinj. Irkeb goya goyen po iŋinj hiriŋ. ⁶ Gwaha tike keneŋbe Farisi mar gobe kat kunj Herotyen marya gabu heŋ daha mat kura Yesu mayteke kami yen mere sege iramiŋ.

Al budam Yesu gama irde hinhan

⁷ Be, Yesuya komatmiŋya gobe gor mat Galili fe ala kurunj siŋare kurkaminj. Kurkukeb Galili naŋa bana goŋ niŋ al budam gama iramiŋ. ⁸ Yesu mata teŋ hinhan gote mere momoŋ nurdeb al budam Yerusalem, Saidonyabe, Tair taunde ninja Yudiaya Idumea naŋa bana goŋ niŋ alya Yodan fe siŋa kurhan kurhan mat waŋ Yesu hitte gabu iramiŋ. ⁹⁻¹⁰ Yeŋ beleŋbe al budam sope yiryinj. Irkeb garbam mar kura gor hinhan goreb Yesu sisaj urniŋ yeŋ kadom weŋ yupepel yirde kwamiŋ. Al budam gwaha tikeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, "Hakwa kura tawaŋ nunnaŋ. Gogab al farkaka ma nirnayinj ge," yinyinj. ¹¹ Be, uŋgura al ketal yurtiŋ hinhan goreb Yesu keneŋ kafura heŋbe, "Gebe

Al Kurunj Urmiŋ wor po!" inej megen kateŋ kekew teŋ hinhan. ¹² Gega Yesu beleŋ, "Al hoyaj goya momoŋ yirde ma!" yineŋ saŋin po hayhay yirde hinhan.

*Yesu beleŋ komatmiŋ 12 yawaryinj
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)*

¹³ Be, Yesu go naŋa dondoŋenje kura gor hurkuŋ al goyen yaware yeŋ nurde yuneŋ hinhan mar go po deŋe yurke yeŋ hitte hurkaminj. Yeŋ hitte kukeb al 12 yawaryinj. ¹⁴⁻¹⁵ Irdeb al 12 gokeb, "Yeŋbe neya hitek. Irde hulyaŋ yirmekе kuŋ saba tagalde tukunj hinayinj. Tareŋ yunmeke uŋgura yakira teŋ hinayinj," yeŋ mel goyen "Komatne yago" yinyinj. ¹⁶ Al 12 yawaryinj gote deŋembe Saimon, deŋe gergeren unyiŋbe Pita, ¹⁷ Sebedi urmiŋ waraŋ Yemsya kulinj Yon deŋem gergerenbe Boaneges. Deŋe gote miŋbe mohonj ukam yaŋ daga kulinj yara. ¹⁸⁻¹⁹ Kurabe Andru, Filip, Batolomiyu, Matiyu, Tomas, Yems yeŋbe Alfius urmiŋ, Tadius, Saimon yeŋbe Selot,* irde Yudas Iskariot. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niŋ asogo hay hiriŋ al go goyen.

*Yesuya Uŋgura Belsebulya
(Matiyu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)*

²⁰ Be, Yesuya komatmiŋya gobe yare hurkuŋbe, "Bingę

* **3:18-19:** Roma gabman asogo irde hinhan mar gote deŋembe Selot.

niniŋ,” yaminj. Gega al budam heŋ ga moŋ sopte wan gabu irkeb epte ma dula titek haminj. ²¹ Goyenterbe Yesu tayŋen goyen, “Yesube kukuwa heŋ hi,” mere momoj nuraminj. Irdeb Yesube ya goyenter hi yeŋ nurdeb tiyuŋmiŋde teŋ kuniŋ yeŋ wayaminj. ²² Gwaha teŋ hikeyabe Moseyen saba mar kura Yerusalem mat kateŋ Yesu niŋ yeŋbe, “Al gabe unŋurayen kuruŋmiŋ Belsebul beleŋ ketal urtiŋ geb, Belsebul gote tareŋde unŋura yakira teŋ hi,” yaminj. ²³ Gwaha yeke nurdeb Yesu beleŋ wanaŋ yinke wan gabu irkeb siraw merere gaha yinyiŋ: “Dahade niŋgeb Satan beleŋ unŋura kadom yakira tiyyen? ²⁴ Al miŋ kuruŋ kura beleŋ yiŋgen uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayiŋ gobe tareŋ ma heŋ tumŋan buluŋ henayinj. ²⁵ Irde al miŋ unŋkurenj wor gwahade po yiŋgen uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayiŋbe tumŋan mugol nenayinj. ²⁶ Niŋgeb gwahade goyen po Satan beleŋ unŋura yeŋ yufukde hanj goyen buluŋ buluŋ yiryeŋbe dahadem sanŋan henayinj? Epte moŋ. Gwaha tinayiŋbe tareŋmiŋ hubu hiyyenj.

²⁷ “Al kura epte ma al tareŋ miŋyanjde yare hurkuŋ detmiŋ yawaryen. Gwaha tiye yeŋbe al sanŋan miŋyan go wa teŋ fere tike hike gab epte detmiŋ yawaryen. ²⁸ Fudinde wor po dineŋ

hime. Mata buluŋya sukal meretinyabe Al Kurunj beleŋ igiŋ halde dunyen. ²⁹ Gega Holi Spirit sukal irnayiŋbe epte ma wor po halde dunyen. Mata buluŋtiŋ gobe hugiŋen hiyen,” yinyiŋ. ³⁰ Yesu beleŋ gwaha yinyiŋ gobe Farisi mar gore yeŋ ge yeŋ, “Yeŋbe unŋuram yaŋ,” yekeb gogo gwaha yinyiŋ.

*Yesu miliŋya kuliŋ wenja
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)*

³¹ Be, Yesu go gwaha teŋ gor hikeb miliŋya kuliŋ wenja waŋ forok yeŋbe Yesu hinhin ya goyen siŋare heŋbe yeŋ ge keya haminj. ³² Irkeb Yesu hitte wan milgu irde keperde hinhan mar beleŋ nurdeb, “Momkeya kolge yagoya waŋ siŋare ga heŋ ge niŋ yeŋ hanj,” inaminj. ³³ Gwaha inkeb, “Ganuŋbe mamneya kolne wenja?” yineŋ gusunŋan yiryiŋ. ³⁴ Irdeb alya bereya keperde milgu iramiŋ mar goyen yenerŋbe, “Mamneya kolne wenjaabe gago hanj! ³⁵ Alya bereya Al Kurunyen dufay gama irde hanj marbe kolne, hayneya mamne yagoya,” yinyiŋ.

4

*Yasuŋ alyen maya mere
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Be, Yesube Galili fe ala kuruŋ siŋare kura gor tebaŋ sabamiŋ miŋ uryiŋ. Gorbe al budam wor po gabu iramiŋ. Niŋgeb Yesu go hakwa dirŋenj kura goyen

hende hurkuŋ keperde saba yirde hike albe fe siŋare heŋ sabamiŋ palŋa irde hinhan.² Sabamiŋ budambe maya mere mat yirde hinhan. Maya mereminj kurabe gahade:³ “Ga nurnan! Al kura wit muykeŋ tur ire yen meteŋmiŋde kuriŋ.⁴ Kuŋbe wit muykeŋ tur irde tukuriŋ. Goyenbe kura soŋ heŋbe beleŋyaŋ katamiŋ. Katkeb nu beleŋ namiŋ.⁵ Kurabe hora arat geb, megeŋ halgayiŋ bana katamiŋ. Irdeb aranj po kawaŋ hamiŋ.⁶ Goyenbe filginij tareŋ ma hitiŋ geb, naŋa beleŋ kumga yirke algup nen kamamin.⁷ Wit muykeŋ kurabe soŋ heŋ yamuŋ duwi bana katamiŋ. Irde igin kawaŋ hamiŋ gega, yamuŋ duwi beleŋ awrum yurke nonbo heŋ iginenj ma hamiŋ.⁸ Goyenpoga kurabe megeŋ iginjyaŋ wor po katamiŋ. Katenj kawaŋ heŋ karkuwaŋ heŋbe iginenj budam wor po forok yamiŋ. Iginenj kurabe 30, kurabe 60, irdeb kurabe 100 gwahade forok yamiŋ,” yinyiŋ.⁹ Gwaha yinenbe, “Mere teŋ hime gayen bebak tininj yenbe kenkelə palŋa irde gab bebak tinaiŋ,” yinyiŋ.

¹⁰ Be, al hoyan bur yen pasi hekeb komatmiŋya al kura yen gama irde hinhan marbe yen hitte waŋ kalyanj kerdeb siraw mere tiyyiŋ goke gusuŋaŋ iramiŋ.¹¹ Irke wol heŋbe gaha yinyiŋ: “Deŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya

bereyaminj doyaŋ yird yird mata banare hiyen goyen gago kawan dikala dirhem. Gega ne ma neŋkelə heŋ haŋ marbe siraw mere teŋ hime gate miŋ ma nurnayinj.¹² Ga mata gake Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ bikken gahade kayyiŋ:

‘Yenbe keneŋ hinayinj, gega
bebak ma teŋ hinayinj,
irde mere nurde hinayinj,
goyenbe miŋ go ma
nurde hinayinj.

Moŋ manhan biŋ mulgaŋ
hekeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde
yunwoŋ,’ katiŋ hi,”
yinyiŋ. *Aisaia 6:9-10*

*Yesu beleŋ yasuŋ alyen
maya mere gote miŋ tagalyiŋ
(Matiyu 13:18-23; Luk
8:11-15)*

¹³ Irdeb sopte gaha yinyiŋ: “Yasuŋ alyen maya mere gate miŋbe muŋ kura ma nurde haŋ? Niŋgeb daha matbe siraw mere hoyanj goyen miŋ bebak tinaiŋ?¹⁴ Yasuŋ alyen maya mere gote miŋbe gahade: yasuŋ al beleŋ wit muykeŋ tur iryenj gote miŋbe al kura beleŋ Al Kurunyen mere tagalde tukuyenj.¹⁵ Al kurabe wit muykeŋ beleŋyaŋ kattinj go gwahade goyen. Al

Kurunyen mere nurkeb goyare po Satan beleŋ waŋ binde mere goyen goranj yiryeŋ.¹⁶⁻¹⁷ Munaŋ kurabe Al Kurunyen mere nurde amaŋ henayinj. Goyenbe mere goke teŋ kanduk forok yekeb Al Kurunyen mere

goyen aran̄ po tubul tinayin̄ mar gobe wit muykej̄ hora arat bana kattī go gwahade goyen. ¹⁸ Al kurabe wit muykej̄ yamū duwi dugu bana kattī yara. Yen̄be Al Kurunyen̄ mere nurnayin̄. ¹⁹ Gega hej̄ hej̄mīj̄ ge ug po dufay hej̄ kanduk̄nej̄ nurde, megen nīj̄ samūya det kurayen kurayen yad yad nīj̄ po bīj̄ harde hik̄e gore Al Kurunyen̄ mere bīj̄ bana hiȳen̄ goyen hika tikeb nonbo hej̄ iginej̄ ma hiyyen̄. ²⁰ Munāj̄ kura marbe wit muykej̄ megen igin̄yañ kawañ hej̄be iginej̄be budam 30, 60, kurabe 100 gwahade forok yenayin̄ go gwahade yara. Al gobe Al Kurunyen̄ mere nurde biñde kerde gama irdeb gote iginej̄ budam wor po forok yiryeñ, ”yinyin̄.

Hulsiyen̄ maya mere (Luk 8:16-18)

²¹ Irdeb sopte gaha yinyin̄: “Al ganuñ kura hulsi usuñ urde tukuñ koron̄ teñ aw urde hiyen? Ma tukuñ poñ bana kerde hiyen? Hubu wor po. Gwaha irtiñeñbe teñ omasiñ hende biñguñ irde hiyen. ²² Ningeb det kura banare hañ goyen kamebe tumñaj̄ kawan forok yenayin̄. Irde det kura malare hañ gobe tumñaj̄ kamebe hol yirke kawan heke yennayin̄. ²³ Mere tihim ga miñ nurniñ yen̄be keñkela palñja irde bebak tinayin̄,” yinyin̄.

²⁴ Gwaha yineñbe sopte gaha yinyin̄: “Mere nurhañ gake keñkela dufay henayin̄. Mere gabe fudinde yen̄ gama irkeb go hendebe Al Kuruñ beleñ dufay igin̄ budam dunyen̄. ²⁵ Fudinde, al kura mere gate miñ nurde biñ hol iryen̄be Al Kurunyen̄ dufay makin̄ wor po hiyyen̄. Goyenpoga mere gobe nuryeñ gega, gama irtek ma iryen̄ al gobe Al Kuruñ beleñ bikkej̄ dufay untij̄ go wor tumulgañ tiyyen̄,” yinyin̄.

Det muykej̄ kawañ hej̄ hej̄yen̄ siraw mere

²⁶ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyin̄: “Al Kuruñ beleñ alya bereyamin̄ doyañ yirde hiyen gote matañ gahade: al kura meteñde kuñ wit muykej̄ tur iryen̄. ²⁷ Irde mulgañ hej̄ yare wan̄ ferd fay hiyen̄ kuruñ gobe wit muykej̄ goyen gwaha mat kura pul yen̄ kawañ hej̄ hi yen̄ ma nurde hiyeñ. ²⁸ Hiyeñ kuruñ gobe megeñ fimiñ teñbe kawañ hej̄ kuruñ hej̄ hiyen̄. Hañkapyabe pigin̄ wa forok yiyyen̄. Irkeb gor matbe fuwala hiyyen̄. Irde go kamereb iginej̄ budam wor po henayin̄. ²⁹ Wit sak yen̄ yen̄ nalu hekeb meteñ miñ al wan̄be wit wal wal bidila tukuñ walde yawaryen̄,” yinyin̄.

Mastet he bilmiñ gote siraw mere (Matiyu 13:31-32,34; Luk

13:18-19)

³⁰ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyinj: "Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird gobe dahade yeñ nurtek? Irde da siraw merere tagaltek? ³¹ Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird gobe mastet he bilmiñ dirneñ muñ wor po megen kawañ hiyyen go gwahade goyen. ³² Kawañ heñ kuñ kurun heñ haniñ karkuwañ hekeb nu beleñ wan goyañ hagam yirde hinayinj," yinyinj.

³³ Be, Yesube maya mere budam gahade gayen po iginj bebak tinayinj mat saba yirde hinhin. ³⁴ Yeñbe siraw merere po saba yirde hinhin. Gega komatmiñ yagoya po heñbe siraw mere gote miñ banare niñ goyen kawan bebak yirde hinhin.

Yesu beleñ meñeya dubaya masi yiryij

(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Be, goyen wawuñbanabe Yesu beleñ komatmiñ goyen, "Fe ala siñña kurhan ironj kuniñ," yinyinj. ³⁶ Gwaha yinkeb al buda kurun goyen gor po yubul teñbe Yesu hinhin hakware gor hurkuñbe kwamiñ. Irkeb al hoyan wor hakwa kura hende hurkuñbe Yesu gama iramiñ. ³⁷ Kuñ hikeb meñe tareñ po huwaryinj. Irkeb fe goyen makañ duba yara karkuwañ huwarde wan hakwa siñsiñyan mayde biñ bana kurkuñ hinhin.

³⁸ Goyarebe Yesu go hakwa kimyañ beleñ kalku hende ferde hinhin. Irke komatmiñ beleñ iginj ma nurde isan heñbe, "Tisa, kamniñ teñ hite gabe iginj nurde ha?" inamiñ. ³⁹ Irkeb Yesu go huwardeb meñeya dubaya goyen masi yirde, "Bada hiri!" yinkeb goya po yul yeñ kamaryum. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, "Deñbe sañjne ma keneñ bebak teñ hañ geb, gago kafura heñ hañ?" yinyinj. ⁴¹ Irkeb komatmiñ yago gobe kafura wor po heñ kadom gusuñjan gird teñbe, "Da albe gago? Meñeya makañya wor meremiñ nurhar!" yamiñ.

5

Yesu beleñ al uñguram yan sope iryij

(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Be, Yesuya komatmiñya gobe Galili fe ala kurun siña kurhan Gerasa marte nañare forok yamiñ. ² Irdeb Yesu gobe hakwa tubul teñ siñare kat kukeb al kura uñguram yan beleñ Yesu kene yeñ bembare mat wayyiñ. ³ Al gobe bembayan ferde kuñ hiyen. Yeñbe al beleñ epte ma tanarde fere titek. Kan tareñ sende wor epte ma fere titek hiyen. ⁴ Tanarde kahanjañya haniña fere teñ hanjen. Gega sen kirintiktuk heñ kahanje niñ ain manan yukala teñ hiyen. Niñgeb al beleñ epte ma hikaka irde fere titek hiyen. ⁵ Yeñbe

hugiñej duguyañ kuj bem-bayañ henj kekew teñ sikkeñ hora po ilka teñ hiyen.

6 Be, al gore Yesu go gisaw mat po keneñbe kup yeñ wañ Yesu kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ tiyyin.
 7-8 Irkeb Yesu beleñ unjgura goyen, "Unjgura, gebe nurde gunej hime. Al ga tubul teñ kat kwa!" inkeb unjgura gobe woywoy yeñ kekew teñbe, "Yesu! Gebe Al Kurun tareñmiñ kuruñ wor po gote Urmiñ. Daha nireñ teñ ha? 'Bulan ma gireñ,' nineñbe masi tiyayin," yeñ esen mere iryiñ.
 9 Irkeb Yesu beleñ, "Deñgebe ganuñ?" inyiñ. Irkeb wol henjbe, "Neñbe budam po hite geb, deñnebe Legiyon,"* inyiñ.
 10 Irdeb, "Naña hitere gar mat hoyanje ma dakira tiyayin," ineñ esen mere irde parsay iryiñ.

11 Be, mel go hinhan bindere gorbe bu budam wor po dugu dabayinje kura gor nuku teñ dulan teñ hinhan. 12 Irkeb unjgura buda goreb, "Ge beleñ ok dinkeb kuj bu iro ketal yurniñ," ineñ Yesu esen mere iramiñ.
 13 Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Igiñ," yinkeb unjgura buda goyen al go tubul teñ kuj bu buda goyen ketal yuramiñ. Irkeb bu buda 2,000 goyen tumjan hul yeñ kuj hamulare mat fe ala bana kurkuñ fe nene kamaminj.

* 5:9: Legiyon gote miñbe fulenja mar budam 5,000 niñ yitiñ.

14 Irkeb bu doyañ mar beleñ mata goyen keneñbe busaharde tiyuñmiñyañ irde meteñyañ kujbe mata forok yirij goke tagalde tukamij. Irkeb mere go nurdeb al budam mata goyen kinniñ yeñ kwamiñ. 15 Kunjbe unjgura ketal urtiñ al go dufaymiñ wuk yitiñde umña teñbe Yesu hinhinde gor keperde hike keneñbe kafura hamiñ.
 16 Irkeb mata go forok yeke kenamij mar goreb unjgura ketal urtiñ al goyen daha mat igin hiriñ goyabe bu fe nene kamamijya goyen goke momoñ yiramiñ. 17 Irkeb al buda gore mere go nurde kafura henjbe Yesu goyen, "Naña ga tubul teñ kwayin," inamiñ.
 18 Gwaha inkeb hakwa hende hurkuñ hikeb sope iryiñ al goreb, "Yesu, igin gama gireñ?" inyiñ.
 19 Irkeb Yesu beleñ ok ma inenjbe, "Mulgañ henj tayge hitte kuj Al Kurun beleñ buniñej girde sope gira goke momoñ yirayiñ," inyiñ.
 20 Irkeb Dekapolis naña bana Yesu beleñ sope iryiñ goyen tagalde tukuñ hinhin. Tukukeb al budam al go keneñ meremiñ nurdeb dilin fot yamiñ.

*Yesu beleñ garbam bereya
bere dirñeñ kamtiñ sope
yirayiñ*

(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Be, Yesu gob sopte mulgañ henj fe ala kuruñ siña

kurhan Kapeneam kuŋ fe
sinjare hikeb al budam waŋ
gabu irde kalyan keramiŋ.
22 Irkeb gor niŋ Yuda marte
gabu ya doyan al kura Yairus
gore Yesu hitte wayyiŋ. Waŋ
keneŋ yende palap matare
Yesu kahan menjde urgut
kaŋ kuku teŋbe, 23 “Werne
kameŋ teŋ hi. Niŋgeb aran
waŋ hange kerd unkeb
igij heŋ huwaryen,” ineŋ
eseŋ mere iryiŋ. 24 Irkeb
meremiŋ goyen nurde Yesu
go yeŋya kwaryum. Kuŋ
hikeyab al budam kalyan
kerde tawtaw irde gama irde
hinhan.

25 Be, goya goyenbe bere
kura danduku miŋyaŋ goyen
al gabu irde kuŋ hinhan
bana gon kuŋ hinhan. Gar-
bam gobe gayakkek moŋ.
Damamiŋbe 12. 26 Niŋgeb
bere gobe garbam goke gu-
ram al budam hitte sope nir-
naŋ yeŋ kuŋ heŋbe horamiŋ
go hende pasi irde hiyen.
Goyenpoga guram kurayen
kurayen gore igij ma irde
hiyen. Igij hitnejbe bulun
wor po heŋ hiyen. 27-28 Gega
Yesuyen mere momoŋ nurde
hiyen geb, “Kuŋ amilmiŋ po
sisaŋ urdeb igij heweŋ,” yeŋ
dufaymiŋ saŋiŋ irdeb kuŋ al
buda goyen pota yirde Yesu
harhok beleŋ mat amilmiŋ
sisaŋ uryiŋ. 29 Irkeb dari
temeyde hiyen goyen goyare
po hubu hiriŋ. Irkeb, “Gar-
bam go nubul tiya,” yeŋ
nuryiŋ.

30 Be, goya goyen po
Yesube tareŋmiŋ tubul teŋ

kuriŋ goyen nuryiŋ. Nurdeb
al budam gama irde hinhan
goyen fulgaŋ kaŋbe, “Ganuŋ
beleŋ sisaŋ nura?” yineŋ
gusuŋaŋ yiryiŋ. 31 Irkeb
komatmiŋ yago beleŋ, “Al
karim ma kalyan gerde han
gayen go ma yenenbe ‘Ganuŋ
sisaŋ nura?’ yeŋ gusuŋaŋ
heŋ ha?” inamin. 32 Gega
Yesube, “Ganuŋ beleŋ sisaŋ
nura?” yeŋ naŋkenen po
hinhan. 33 Irkeb bere gobe
ulinde mata forok yirin
goyen nurdeb kafura heŋ
barbar yeŋbe waŋ Yesu ka-
han menjde kateŋ dokolhoŋ
yuguluŋ teŋbe, “Ne beleŋ
tihim,” ineŋ garbam bikkeŋ
hiyen goyen goke fudinde
po momoŋ iryiŋ. 34 Irkeb
Yesu beleŋ, “Werne, Al
Kuruŋ beleŋ dufayge tareŋ
go keneŋbe sope gira geb,
kandukge hubu hihi. Niŋgeb
amaŋeŋ nurde kwayiŋ,”
inyiŋ.

35 Be, Yesu beleŋ bere
goyen mere irde hikeyabe al
kura gabu ya gote doyan al
Yairusyen yare mat waŋbe,
“Werge bikkeŋ kama geb,
tisa ga tuktawan irde ma,”
inamin. 36 Gwaha inkeb Yesu
mere go nurdeb Yairus inyiŋ.
“Kafura heŋ ma yo. Al Kuruŋ
niŋ po dufayge saŋiŋ irayiŋ.”
37 Gwaha ineŋbe yeŋ gama
irde hinhan mar gob tumŋaŋ
yakira teŋbe Pita, Yemsya
kulŋ Yonya po yade kuriŋ.

38 Be, kuŋ Yairusyen yare
forok yeŋbe gor hinhan mar
gore esen naŋa teŋ kekew
teŋ epte ma teŋ hinhan

goyen yinyiñ. ³⁹ Irdeb ya bana hurkuñbe, “Danij kekew teñ esen buluñ po teñ haj? Dirin gabe ma kama. Dulin ferde hi,” yinyiñ. ⁴⁰ Gwaha yinkeb gor hinhan mar gore hinmañ iramiñ. Irkeb Yesu beleñ ya bana hinhan mar go, “Siñare kunaj!” yineñ yakira teñbe dirin gote milinjya naniñja irde komatmiñ karwo go po yade dirin hakwam hinhan bana goj hurkamiñ. ⁴¹ Irdeb dirin gote haniñ tanarde, “Talita, kum!” inyiñ. (Meremiñ gote miñbe, “Bere dirñej, ne beleñ ginhem ge. Huwara!”) ⁴² Irkeb goyare po bere dirñej go huwarde goyan go kuñ wañ tiyyiñ. (Yeñbe damamiñ 12.) Gwaha tikeb go kenaminj marbe diliñ fot yaminj. ⁴³ Irkeb Yesu beleñ, “Mata kenhaj gayen gake ma wor wor tagalde tukunayinj,” yineñbe, “Bere dirñej ga biñge kura unke niwi,” yinyiñ.

6

Yesu go tiyuñmiñ Nasaret mat takira tiyamij

¹ Be, Yesu beleñ naña bana go tubul teñ komatmiñja tiyuñmiñ Nasaret hurkamiñ. ² Irkeb Yuda marte usañ nalú Sabat forok yekeb gabu yamiñde kuñ saba tagalyiñ. Sabamiñ gob hoyan wor po nurdeb hurkuñkat teñbe, “Al gabe saba dare niñ tiyuñ? Dufaymin yago wor folekkenj. Yeñbe mata tiñej tiñej yirde hi! ³ Yeñbe

kapenta moj? Irde Maria urmiñ moj? Kuliñ yagobe Yems, Yosep, Yudasab Saimonya. Haymiñ yagobe neñya ma gar tumiañ hityen?” yaminj. Irde binde buluñ nurt unaminj. ⁴ Gwaha tikeb Yesu beleñ, “Al Kurunyen mere basañ albe tayneñya tiyuñmiñde niñ marya beleñ palap ma irde hañyen,” yinyiñ. ⁵ Irdeb Al Kurunyen tareñde mata tiñej turjuñ yan kura epte ma irtek hiriñ. Gorbe garbam mar yuñkureñej po haniñ kerd yuneñ sope yiryiñ. ⁶ Tiyuñmiñde niñ mar beleñ Yesu mata teñ hinhan go kenen fudinde yeñ ma nurde hikeb kukuwannej nuryiñ.

*Yesu beleñ komatmiñ 12 hulyañ yiryiñ
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Be, gwaha teñbe Yesu tiyuñ kurayañ kurayañ kuñ saba tagalde hinhan. ⁷ Irde komatmiñ 12 go hoy yirke wañ gabu irkeb irawam irawam hulyañ yiryiñ. Irdeb uñgura yakira teñ teñ tareñ manaj yunyinj. ⁸⁻⁹ Komatmiñ yago goyen kuniñ teñ hikeb gaha yinyiñ: “Deñbe biñge, kalwa, horaya det hoyanj goya ma yawarnayinj. Kahañ basantij po yerde genuj po yanarde kunayinj. Ulinhorbe ultinjde hañ gog ep. Hoyanj ma yawarnayinj. ¹⁰ Kuñ tiyuñde kura forok yeñbe ya uñkureñde po heñ meteñ teñ hinayinj. Ya kurar kurar

ma hinayin. Irdeb meten pasi irdeb tiyuŋ go tubul teŋ hoyanje kunayin. ¹¹ Gega tiyuŋ kurar kura kuŋ forok yeke sabatiŋ ma nurde dakira tikeb kahantinđe niŋ tupi yaran teŋ tiyuŋmiŋ go tubul teŋ kunayin. Gwaha tike gab Al Kuruŋ diliŋde mata buluŋ titekeb gogo gwaha tahaŋ yen nurnayin,” yinyin.

¹² Gwaha yinkeb mel go tubul teŋ kwamiŋ. Irde mata buluŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heŋ heŋ mata goyen alya bereya hitte tagalde kuŋ hinhin. ¹³ Irde al budam uŋgura ketal yurting goyen yakira teŋ al budam garbam minyaŋ goyen olip fimiňde sam yirde hanin yerd yunke igit heŋ hinhin.

*Yon Baptais kamyiŋ
(Matiyu 14:1-12; Luk 9:7-*

9)

¹⁴ Be, Yesu deňembe kuruŋ wor po heŋ tukukeb Galili naŋa doyaj al kuruŋ Herot Antipas manan nuryin. Al kura marbe, “Yon Baptais kamyiŋ goyen mulgaŋ hiyuŋ geb, gogo mata tiŋen turuŋ yan Al Kuruŋ po titek goyen teŋ hi,” yen hinhin.

¹⁵ Al kura marbe, “Yenbe Elaia,” yen hinhin. Munan kurabe, “Al Kurunyen mere basaŋ al bikkek hinhin go goyen kura yara,” yen hinhin. ¹⁶ Be, Herot gobe al beleŋ Yesu niŋ gwaha mat mere iŋgogaha ugūŋ po teŋ hinhin go nurdeb, “Yon biŋin walmeke kamyiŋ

al go gago sopte huwaruŋ,” yiriŋ. ¹⁷⁻¹⁸ Yeŋ beleŋ gwaha yiriŋ gote minbe gahade: bikkeŋ Yon diwilin hinhinya Herot beleŋ kuliŋ Filipyen berem Herodias kawem tirin. Irkeb Yon beleŋ goke tenbe, “Kolger bere kawem tawaŋ gobe gwaha ma tiyayıŋ yitiŋ goyen tiyan,” ineŋ hinhin. Irkeb Herot beleŋ Herodias niŋ tenbe meten marmiŋ hulyaŋ yirke kuŋ Yon hanin fere teŋ tukun koyare keramiŋ. ¹⁹ Gwahade geb bere gobe Yon niŋ biŋde igit ma nurde unenbe, “Daha mat kura maymeke kamwoŋ?” yen nurde hinhin. Gega yingenbe epte moŋ. ²⁰ Gobe Herot beleŋ Yonbe al huwak wor po, irde Al Kurunyen meten al fudinde wor po yen keneňbe palap irde asogo maynayin yen keŋkela doyaj irde hinhin geb, gogo epte ma bere gore mayke kamtek hinhin. Herotbe Yon beleŋ saba irke kandukneŋ nurde hiyen gega, sabamiŋ go nurtek po irde hiyen.

²¹ Be, Herodias beleŋ, “Daha mat kura Yon mayen?” yen nurde hinhin goyen nalu go forok yiriŋ. Herot go milin kawaŋ kiriyin nalu goke tenbe biŋe kuruŋ tenbe yende meten mar gote doyaj mar hoy yirke wayamiŋ. Fuleňa marte doyaj marya Galili naŋa doyaj irde hanjen marya manan yinke yende yare gabu iramiŋ. ²² Goyen nature Herodias wiriŋ beleŋ

gabu kurunjde gor Herotya kadom yagoya binje nene hinhande gor wan̄ tikiŋ hej gege iŋin wor po tiyyin. Irkeb gor gabu iram̄ mar goya Herotya aman̄ hamin̄. Irdeb Herot beleŋ aman̄ hejbe bere goyen, “Det kuraj nurdeb mali po gusun̄aj nirayin̄. Irkeb iŋin̄ gunen̄ geb,” inyin̄. ²³ Irdeb, “Fudinde wor po ginhem. Naŋa ne beleŋ doyan̄ irde hime ga manaj iŋin̄ kurhan̄ tubul teŋ gunmeke doyan̄ yirde hayin̄,” inyin̄.

²⁴ Irkeb bere go milin̄ hitte kunjbe, “Da det niŋ gusun̄aj hewen̄?” inkeb milin̄ Herodias beleŋ, “Kunbe Yon tonan̄ niŋ inayin̄,” inyin̄. ²⁵ Irkeb bere go bemel po Herot hitte mulgaŋ hejbe, “Haŋka ga po Yon binj̄ walde tonan̄ koron̄de kerde tawaŋ nunayin̄,” inyin̄. ²⁶ Gwaha inkeb Herot go kanduknej̄ wor po nuryin̄. Gega haŋkapyā kadom diliŋde mere sanj̄ po tiyyin̄ goke memya hejbe Herodias wirin̄ gote mere po gama iryin̄. ²⁷⁻²⁸ Irdeb goyare po meten̄ almin̄ uŋkureŋ kura hulyan̄ irke koyare kunjbe Yon binj̄ walde tonan̄ teŋ koron̄de kerde tawaŋ bere go unyin̄. Unkeb tukuŋ milin̄ unyin̄. ²⁹ Irkeb Yonyen komatmiŋ beleŋ mere momoŋ go nurdeb wan̄ Yon hakwam po tukuŋ mete tiyamiŋ.

Yesu beleŋ al 5,000 binje

paka yiryij

(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)

³⁰ Be, komatmiŋ 12 kwamiŋ go mulgaŋ hej gabu irdeb kalyaŋ kerde mata tiyamiŋ irde al saba yiramiŋ goyen tumjan̄ Yesu momoŋ iram̄. ³¹ Gwaha teŋ hikeyab al budam po wan̄ gabu irke binje netek ma hamin̄. Irkeb Yesu beleŋ, “Deŋ po wake kuŋ usaŋ hetek naŋare kura neya balmiŋ hiniŋ,” yinyin̄. ³² Be, gwaha yineŋbe tumjan̄ hakwa hende hurkuŋ naŋa al miŋmoŋde kwamiŋ. ³³ Gega Yesuya komatmiŋya go al buda kuruŋ go yubul teŋ kukeb naŋa gor kuniŋ tahaŋ yeŋ bebak tiyamiŋ. Niŋgeb taun buda kuruŋ bana go niŋ marbe Yesuya komatmiŋya kuniŋ teŋ hinhan̄ gasun̄de gor yeŋ wa kuŋ forok yamiŋ. ³⁴ Be, Yesu wan̄ forok yeŋ yeneŋbe al buda kuruŋ go diriŋ kagew yara bunin̄en̄ yinyin̄. Irdeb det budam niŋ saba yiryin̄.

³⁵⁻³⁶ Saba yirke kuŋ kuŋ wawun̄bana wor po hirin̄. Irkeb komatmiŋ beleŋ wan̄be, “Kidoma dura, irde naŋa gaŋbe tiyuŋ binde miŋmoŋ. Niŋgeb al buda ga yakira tike kuŋ tiyun̄yaŋ ma meten̄yaŋ gwahade yin̄geŋ binje kura naŋkenen̄ damu teŋ nenayin̄,” inamiŋ. ³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Moŋ, deŋ beleŋ binje kura yunke nenan̄,” yinyin̄. Irkeb komatmiŋ beleŋ, “Al

buda kuruŋ gabe dahadem biŋge yuntek? 200 denari* teŋ gore biŋge damu teŋ yunniŋ yeŋ dineŋ ha?" inamiŋ.³⁸ Gwaha inkeb wol henbe, "Biŋgetiŋbe dahade haŋ? Kuŋ yennaj," yinyiŋ. Irkeb kuŋ yeneŋbe, "Beretbe siptesonjoŋ, irde makanj dapŋa yadibe irawa ga haŋ," inamiŋ.³⁹ Irkeb Yesu beleŋ, "Al gabu kuruŋ go pota yirke kuŋ yamuŋyan go keperde tukunanj," yinyiŋ.⁴⁰ Irkeb pota yirke keperamiŋ goyen gabu kurabe 50, munaj kurabe 100 gwahade ala po keperde tukamiŋ.⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ beret siptesonjoŋya makanj dapŋa yadi irawaya goyen yade Al Kuruŋ igin nurd uneŋbe beret go yubala teŋ komatmiŋ yunyiŋ. Irkeb komatmiŋ beleŋ yade yukuŋ al buda go yunamiŋ. Makanj dapŋa manaŋ gwahade po iryiŋ.⁴² Be, al buda go nenebe ep wor po nuramiŋ.⁴³ Irkeb komatmiŋ beleŋ biŋge dikŋeŋ goyen gabu yiramiŋbe tiri 12 gayen makin yirtek haminj.⁴⁴ Biŋge namiŋ mar al parguwak po kapyan hamiŋbe 5,000.

Yesu fe yuwalŋej hende huwarde komatmiŋ hitte wayyiŋ
(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

⁴⁵ Be, Yesu beleŋ al buda go yakira teŋbe goyare po komatmiŋ yago goyen, "Deŋ

wa hakwa hende meheŋ heŋ Betsaida kunayiŋ," yinyiŋ.⁴⁶ Gwaha yineŋ yubul teŋbe dugu dabayıŋ beleŋ Al Kuruŋ mere ire yeŋ hurkuriŋ.

⁴⁷ Be, anne silsul irkeb hakwa gob fe ala kuruŋ kahalte forok yiriŋ. Goyareb Yesube yeŋ uŋkureŋ po dugu dabayınde gor hin hin. ⁴⁸ Gor heŋyabe meŋe kuruŋ po huwarke hakwa go epte ma kutek hekeb mel goyen foy misiŋeŋ po heŋ hin han goyen yeneŋ hin hin. Irdeb naŋa miŋe hekeb kuŋ yene yeŋ fe hende huwarde kuŋbe mel go fole yirde kweŋ tiyyiŋ.⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb komatmiŋ beleŋ keneŋbe, "Uŋgura waŋ hi!" yeŋ kafura heŋ kekew tiyamij. Irkeb bemel po wol henbe, "Moŋ, ne waŋ hime geb, kafura ma! Tareŋ henaŋ!" yinyiŋ.⁵¹ Gwaha yineŋbe hakwa hende hurkukeb meŋe kuruŋ goyen kamyiŋ. Irkeb komatmiŋbe keneŋbe diliŋ fot wor po yamiŋ.⁵² Gobe Yesu beleŋ al budam biŋge yunke namiŋ gote miŋ goyen tonaj tareŋ irde ma nuramiŋ geb, gogo mata tiyyiŋ go manaŋ bebak ma tiyamij.

⁵³⁻⁵⁴ Be, mel go kuŋ siŋa kurhan Genesaret taunde forok yamiŋ. Forok yeŋ hakwa tubul teŋ siŋare kurkukeb gor niŋ al beleŋ Yesu keneŋ bebak tiyamij.⁵⁵ Irdeb buŋ yeŋ kuŋ Yesuyen mere momoŋ goyen

* **6:37:** Denari: Yesu hin hin nature hora deňembe gogo. 200 denari gobe gagasi 8 yen meteŋ damu hora.

tagalde tukukeb naŋa kurun bana go niŋ mar beleŋ garbam mar kurabe sapir hende yerde, kurabe yadeb Yesu tiyuŋ damde kura hi yeke nurdeb gor po yukun hinhan. ⁵⁶ Yesube tiyuŋyanja taunyanja be tiyuŋ muknej taun siŋayāŋ kun hikeb garbam mar maket gasunđe gor yawan gabu yirde hinhan. Irdeb eseŋ mere irde, “Yesu, ge beleŋ iŋiŋ yekeb amilge po sisaiŋ urdeb iŋiŋ hetek,” inamiŋ. Irdeb gwaha teŋbe garbam mar go iŋiŋ hen hinhan.

7

*Yesu beleŋ asiyen mata walde yuniŋ
(Matiyu 15:1-9)*

¹ Be, Farisi marya Moseyen saba mar kuraya Yerusalem tubul teŋ kateŋ Yesu hinhinde gor gabu irde kalyan keramiŋ. ²⁻³ Goyarebe Yesuyen komatmiŋ yenamiŋbe haniŋ ma haldeya biŋge yanarde nene hinhan. (Yuda marte matabe haniŋ ma haltin gobe tikiŋ miŋyan yen nurde mali ma dula teŋ hanjen. Ningeb yenbe asem yagot haniŋ hal hal belŋen goyen gama irde hanjen. Farisibe goyen mata po keŋkela gama irde hanjen mar. ⁴ Go mar gobe gabu karkuwanyaŋ al maliya suluk heŋ kun hinayiŋ goyen waŋ yamiŋyan heŋbe fe gemde ga dula teŋ hanjen. Matamiŋ gwahade budam

haŋ. Kuramiŋbe gisu, koronya, fe kaŋguya hal hal belŋen miŋyan. Mali mali ma teŋ hanjen.)

⁵ Gwahade ningeb Farisi mar goya Moseyen saba marya beleŋ Yesu gusuŋŋiŋ iramiŋ: “Daniŋ geb komatge yagobe asininiŋ yagot mata ma gama irde haniŋ ma halde ga dula teŋ haŋ?” inamiŋ. ⁶ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋ usi mar gahade gake teŋbe bikkeŋ Aisaia beleŋ asanje kayyiŋ gobe fudinde wor po. Mere kayyiŋbe gahade:

‘Al gabe mohonđe po turuŋ nirde haŋ.

Gega biŋdebe ne niŋ ma wor po nurde haŋ.
Hoyanđe wor po haŋ.

⁷ Mel gabe megen niŋ marte saba po gama irde al saba yirde haŋ.

Mel gabe biŋ hende hende po dolon nirde han,’ yitiŋ hi. *Aisaia 29:13*

⁸ Deŋbe Al Kurunyen saba fudinde go yubul teŋ mata al beleŋ forok yirtin go po ga tareŋ yanarde han,’ yinyiŋ.

⁹ Irde sopte yinyiŋ: “Deŋbe asetiŋ yagot mata goyen po gama irniŋ yenbe Al Kurunyen merebe dindiken ge nurdeb yad yigigiri yird yird dufay epte wor po han. ¹⁰ Ga dinen hime gate miŋbe gahade: bikkeŋ Mose beleŋ, ‘Mamtinya nantiŋya palap yirde hinayiŋ,’ yirin. Munan, ‘Al kura milinya naniŋya karan yuryen gobe

al go mayke kamyen,’ yirinj.
 11 Gega denjbe gwaha mat ma alya bereya saba yirde hanj. Gwaha titjenjbe, ‘Dawet kura mamtiŋya nantinya yuntek goyen Al Kuruj untek yineŋ go ma yuneŋ hinayinj,’ yenj saba yirde hanjen. 12 Den beleŋ gwaha mat saba yirde hiket naniŋya milinya faran yurde hitek goyen gwaha ma yirde hanjen. 13 Irdeb asetiŋ yagot mata gore bitiŋ pet titiŋ hanj geb, Al Kurujyen merebe dawet mali kura yara irde hanjen. Mata kurabe gago. Mata budam hoyanj wor gwaha po teŋ hanjen,” yinyinj.

*Da det beleŋbe Al Kuruj
diliŋde al buluŋ iryen?*

(Matiyu 15:10-20)

14 Be, Yesu beleŋ al gabu iramiŋ go hoy yirdeb sopte gaha yinyinj: “Merene kenkelə palŋa irde miŋ nurnanj ko. 15-16 Biŋge damiŋbe igiŋ yitin mere goya dula teŋ teŋ matatinya goyen kenkelə ma gama irtekbe Al Kuruj diliŋde buluŋ dinyen yen hanjen gega, gore epte ma buluŋ diryen. Dawet al biŋde forok yeke mata buluŋ tiyyen gore gab buluŋ iryen,” yinyinj.*

17 Be, al gabu kuruŋ go yubul teŋ kuŋ ya biŋde hurkuŋbe komatmiŋ yago beleŋ siraw mere gote miŋ niŋ gusunjaŋ iramiŋ. 18 Irkeb Yesu beleŋ, “Den wor gwahade po, go ma

nurde hanj? Dawet kura teŋ niyyen gore daha mat Al Kuruj diliŋde buluŋ iryen? Epte moŋ. 19 Det niyyen gobe kuŋ dufayminde ma kuyenj, arayjenjde kuŋbe kat kuyenj,” yinyinj. (Mere gate miŋbe biŋgebe buluŋ miŋmoŋ, netek ala po yenj yiryinj.)

20 Be, Yesu beleŋ saba goyen basaŋ heŋ gaha yinyinj: “Al biŋde mat dufay buluŋ forok yenj mohonjde mat kat kuyenj gore gab Al Kuruj diliŋde buluŋ iryen. 21 Al biŋde matbe det buluŋ gahade forok yenj hanjen: dufay buluŋ buluŋen, leplep mata, kawe mata, al gasa yirke kamde kamde mata, al berem yaŋ beleŋ bere hoyanj duwan yird yird mata, 22-23 det ug po yad yad niŋ dufay hen heŋ mata, al buluŋ yird yird dufay, al usi yird yird mata, uliŋde po aman hetek dufay po gama ird ird mata, kadom igiŋ mat hike yenenbe danj neŋbe gwahade moŋ yenj nud nud mata, mere buluŋ mat teŋ teŋ mata, parpar mata, kumhaka mataya gore gab al biŋde mat forok yenj Al Kuruj diliŋde al go buluŋ irde hanjen,” yinyinj.

*Fonisia bereyen dufay
saŋiŋ*
(Matiyu 15:21-28)

24 Be, Yesube tiyuŋ go tubul teŋ Tair taun bindere kuriŋ. Irde al beleŋ gor

* **7:15-16:** Asaŋ hoyanjebe gahade hi: “...tikiŋ iryenj. 16 Al kura nurtek kenem nuryenj,” yinyinj.

hi yenj nurd nurd goke
bada hejbe ya kura goyen
bana hurkuŋ balminj gon
hinhin. Gega yenj gor hi mere
momoŋ gobe gwaha mat
kura bana kertek ma hiriŋ.
25 Gwahade ningeb bere kura
wiriŋ dirneŋ ungura ketal
urtiŋ gore Yesuyen mere
momoŋ nurdeb goyare po
waŋ Yesu kahaŋ miŋde kateŋ
dokolhoŋ yuguluŋ tiyyiŋ.
26 Yenjbe Yuda mar bere moŋ.
Siria naŋare niŋ Fonisia
taunde gor kawaŋ hiriŋ.
Be, bere gore waŋ wiriŋ
ungura ketal urtiŋ miŋyaŋ
goyen Yesu beleŋ ungura
takira tiyyeŋ yenj esenj mere
iryiŋ. 27 Irkeb Yesu beleŋ
Yuda marya al miŋ hoyanja
goke tagale yenj maya mere
mat gaha inyiŋ: “Diriŋ
yubul tike yenj wa bingje
nenaj. Diriŋde bingbe
kulu epte ma yuntek,” inyiŋ.
28 Gwaha inkeb bere gore
wol hejbe, “Be, Doyaŋ Al
Kuruŋ. Mere taha gobe
fudinde. Gega diriŋ dula tike
bingje dikneŋ katkeb kulu
wor nene hanjen,” inyiŋ.
29 Irkeb Yesu beleŋ, “Be niŋ,
mere gobe igiŋ mat wol haha
geb iginje kwa. Uŋura
bulunjbe werge tubul tiya
geb,” inyiŋ. 30 Irkeb bere
gobe yamiŋde kuŋ wiriŋbe
ungura go tubul teŋ kuke
igiŋ heŋ gasunnde ferde hike
kinyiŋ.

*Yesu beleŋ al melak kan-
dukyā kirmiŋ titmiŋya sope
iryiŋ*

31 Be, Yesu go Tair taun
siŋakyāŋ tiyuŋ haŋ goyen
yubul teŋ Saidon taunde
kuriŋ. Gor matbe kurkuŋ
Galili fe ala kuruŋ siŋayaŋ
mat kuŋbe Dekapolis naŋare
kuriŋ. 32 Irkeb kura mar
beleŋ al kura kirmiŋ titmiŋ
irde melak kanduk geb mere
keŋkela ma teŋ hiyen al
goyen teŋ yenj hitte waŋ
haniŋ kerde sope ird unwoŋ
yenj esenj mere iramiŋ.

33 Irkeb Yesube al budam
hinhan goyen yeneŋ al
go muŋ po teŋ tapat irde
haniŋ faw yade al gote
kirmiŋ bana yerdeb haniŋ
meyan irde al go melak
sisanj uryiŋ. 34 Irdeb al go
buniŋeŋ keneŋbe Al Kuruŋ
gusunjaŋ irdeb al go “Efata!”
inyiŋ. (Mere gote miŋbe
“Fegela!”) 35 Goyare po al
go kirmiŋ wuk yiriŋ, irde
melak kanduk go hipirken
heke mere keŋkela tiyyiŋ.

36 Irkeb Yesu beleŋ al
buda go, “Mata kenhaŋ gake
tagalde ga ma!” yineŋ hay-
hay yiryiŋ. Goyenbe hayhay
yirmaŋ hiriŋ gega epte moŋ.
Mata tiŋeŋ kenamiŋ goke
tagalde tururu urde tukuŋ
hinhan. 37 Yesu beleŋ kirmiŋ
titmiŋya melak kandukya
miŋyaŋ al sope iryiŋ goyen
gote mere momoŋ nurdeb
al budam hurkuŋkat teŋbe,
“Yenj det yirde hi gob igiŋ ala
po. Kirmiŋ titmiŋya melak
kandukya miŋyaŋ mar wor
sope yirke igiŋ heŋ hanj!”
yamiŋ.

8

*Yesu belej al 4,000 binje yunyij
(Matiyu 15:32-39)*

¹ Be, Yesu go Dekapolis naŋa bana gon hinhin goya goyenbe al budam tebaŋ gabu iramiŋ. Goyenbe binje go kura netek miŋmoŋ hekeb Yesu belej komatmiŋ yago hoy yirde gaha yinyij: ² “Nebe al buda ga bunijen yeneŋ hime. Neya hike kun kun yerenkek hihi. Irde biŋgem moŋ geb, go kura netek miŋmoŋ haŋ. ³ Al kurabe naŋa gisaw mat wayaŋ. Niŋgeb binje nenmiŋ moŋ tiyuŋtiŋde kunaŋ yineŋ gob kurabe kun beleŋyaŋ kamnayinj,” yinyij. ⁴ Gwaha yinkeb komatmiŋ belej, “Tiyuŋ binde miŋmoŋ bana gabe dare aran̄ kuŋ binje yawaŋ yuntek?” inamiŋ. ⁵ Irkeb Yesu belej, “Binjebe dahade hanj?” yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. Irkeb, “Beretbe 7 hanj,” inamiŋ.

⁶ Gwaha ineŋ yawaŋ unkeb Yesu belej al gabu iramiŋ goyen, “Megen kepernanj,” yinyij. Irdeb beret 7 go yade Al Kuruj igin nurt uneŋ yubala teŋ al gale yirnaŋ yeŋ komatmiŋ yago yunyij. Yunkeb komatmiŋ yago belej al gale heŋ yunke namiŋ. ⁷ Makaj dapŋa mukŋeŋ kura goyen wor yade Al Kuruj igin nurt uneŋ komatmiŋ yago yunkeb go wor al gale yirde tukamiŋ. ⁸ Irkeb al

buda kuruŋ goyen binje go nene ep wor po namiŋ. Irkeb Yesuyen komatmiŋ yago belej binje dikŋeŋ goyen gabu yiramiŋ gobe tiri 7 gwahade makin hetek hamiŋ. ⁹ Gor binje namiŋ mar goyen al parguwak po kapyan̄ hamiŋbe 4,000. Be, Yesu belej al buda goyen yinke bur yaminj. ¹⁰ Irkeb Yesuya komatmiŋ yagoya hakwa hende hurkuŋbe Galili fe ala kuruŋ siŋa kurhan Dalmanuta naŋare kwamiŋ.

¹¹ Be, gon kukeb Farisi mar kura belej waŋ Yesu tuŋaŋ urniŋ yenbe, “Al Kuruŋyen tareŋde mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ kura dikala dira,” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ¹² Irkeb Yesu go biŋde kandukŋeŋ wor po nurdeb, “Daniŋ geb gayenter niŋ marbe Al Kuruŋyen mata tiŋeŋ niŋ po gusuŋaŋ nirde hanj? Fudinde wor po dinhem. Epte ma mata tiŋeŋ kura dikala direŋ,” yinyij. ¹³ Gwaha yineŋbe yubul teŋ hakwa hende mulgaŋ heŋ hurkuŋ fe ala kuruŋ goyen siŋa kurhan wor komatmiŋa kwamiŋ.

*Yesu belej Farisi marte mata niŋ maya mere mat yirij
(Matiyu 16:5-12)*

¹⁴ Goyabe komatmiŋbe binje yad yad niŋ biŋ sir yeke beret uŋkureŋ po teŋ kwamiŋ gobe hakware hinhin. ¹⁵ Be, hakwa hende kuŋ heŋyabe Yesu belej Farisi marya Herotyat saba buluŋ gore alya bereya

budam gote dufaymiñ bulun irde hiyen goke saba yirde hayhay yirdeb, "Farisi maryat mata niñ keñkela henj ga hinayıñ. Gobe yis* yara geb," yinyiñ.¹⁶ Gwaha yinkeb komatmiñ beleñ, "Biñge kura ma yade wayhet goke teñbe gago dina," yeñ yingen uliñ sege iramiñ.¹⁷ Irkeb Yesu beleñ yeneñ bebak teñbe gusuñañ yiryiñ. "Daniñ geb biñgeniniñ miñmoñ yeñ hanj? Da beleñ bitiñ pet teñ hike dufaytiñ muñ kura ma wuk yeñ hi?¹⁸ Diwiltiñya kirmiñtiñya miñyañ gega, daniñ mata teñ hime gayen neneñ nurde bebak ma teñ hanj?¹⁹ Beret siptesonjoñ yade yubala teñ dunmeke 5,000 al yunañ gote dikñeñbe tiri dahade makinj yirtek goyen gabu yirañ?" yinyiñ. Gwaha yinkeb, "Tiri 12," inamiñ.²⁰ Irkeb sopte po, "Munañ beret 7 yade yubala teñ dunmeke 4,000 al yunhañ gote dikñeñ gabu yirhanj gobe tiri dahade makinj hetek hahañ?" yinkeb, "Tiri 7," inamiñ.²¹ Gwaha inkeb, "Go yeneñbe dufaytiñ muñ kura ma wuk yeñ hi?" yinyiñ.

Yesu beleñ Betsaida niñ al diliñ titmiñ kura sope iryiñ

²² Be, Yesuya komatmiñya gob kunj Betsaida taunde forok yamiñ. Irkeb al kura beleñ al diliñ titmiñ kura goyen tawañbe, "Al ga sope

ird ird niñ sisaj ura," ineñ eseñ mere iramiñ.²³ Irkeb Yesu beleñ al diliñ titmiñ goyen haniñde tanarde tiyuñ siñare tukuriñ. Tukunþe diwiliñde meyaj teñ haniñ beleñ busaj henbe, "Det kura yenha?" ineñ gusuñañ iryiñ.²⁴ Gusuñañ irke nañkeneñ tukunþe, "Albe he yara yeneñ himeke kuñ wañ teñ hanj," inyiñ.²⁵ Irkeb sopte po Yesu beleñ al go diliñ hende haniñ kiryiñ. Irde haniñ tubul tikeb diliñ hol irde nañkinyiñ. Irdeb diliñ wuk yeke keñkela wor po dawet yinyiñ.²⁶ Irkeb Yesu beleñ, "Betsaida taunde gar ma mulgañ heñ kwayin," inkeb yamiñde kuriñ.

Pita beleñ Yesube al gwahade yeñ tagalyiñ

(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Be, Yesu go komatmiñ yagoya Betsaida taun goyen tubul teñ Sisaria Filipai taun gote siñakyaj tiyuñ mukñeñ mukñeñ goyen fole yirde kuñ heñyabe, "Ne gakeb al beleñ ganuñ yeñ hanj?" yineñ komatmiñ gusuñañ yiryiñ.²⁸ Irkeb komatmiñ beleñ wol heñbe, "Al kura beleñ gebe Yon Baptais, kurabe Elaia, munaj kurabe Al Kurunyen mere basaj al kura yeñ hanj," inamiñ.²⁹ Irkeb Yesu beleñ, "Munañ deñbe daha yeñ hanj?" yinkeb Pita beleñ

* **8:15:** Yisbe dirñeñ muñ kura palawa bana kerkeb hilyañ kuyen go gwahade yara Herotya Farisi maryat mata buluñbe gwahade goke Yesu beleñ hayhay yiryiñ.

wol hejbe, "Gebe Mesaia," inyiŋ. ³⁰ Gwaha inkeb Yesu beleŋ, "Al kura momoŋ ma yirnayıŋ," yineŋ hayhay yiryiŋ.

*Yesu beleŋ kamde kamdemiy ge bebak yiryiŋ
(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)*

³¹ Be, Yesu go saba yirde henyaŋ gaha yinyiŋ: "Ne Al Urmıŋ gabe ulne misiŋ kuruŋ kateŋ. Irkeb Yuda marte doyaŋ mar par-guwakya Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya kuruŋ goreb ne niŋ biŋ ar yekeb sabane nurtek ma yirkeb mununke kameŋ. Goyenbe yerenkek hekeb sopte huwareŋ," yinyiŋ. ³² Yeŋbe mere keŋkelak po bebak yiryiŋ. Irkeb Pita beleŋ, "Geya muŋ kura mere tiyye," ineq Yesu yen muŋ po teŋ tapat irde ineq teŋbe, "Mere taha gobe igiŋ ma nurhem," inyiŋ. ³³ Irkeb Yesu beleŋ piŋeŋ nurd uneŋ harhok uneŋbe komatmiŋ hoyan goyen yeneŋ henya Pita goyen ineq teŋbe, "Satan, wan harhokne beleŋ kwa! Begerbe alyen dufay beleŋ po makin hitiŋ hi. Al Kuruŋyen dufay niŋ ma nurde ha," inyiŋ.

³⁴ Gwaha ineqbe al buda kuruŋ gor hinhan goyen hoy yiryiŋ. Irkeb wan komatmiŋya gabu irde keperamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ tumjanđe gaha yinyiŋ: "Al kura ne gama nire yen

nurdeb yiŋgeŋ ge ma nurde ne niŋ teŋ igiŋ kanduk teŋ kameŋ yeŋ nurde gab gama niryeŋ. ³⁵ Niŋgeb al kura yiŋgeŋ ge po nurde hiyenbe Al Kuruŋ beleŋ piŋeŋ nurde unkeb Al Kuruŋyen diriŋ ma hiyyeŋ. Gega al kura neya mereneya niŋ nurde goyen goke kanduk tiyyeŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ igiŋ nurde unyeŋ. ³⁶ Al kura merene ma gama irde megen niŋ samuŋ yade pipkatoka irde, 'Ne ep hihim,' yeŋ nuryeŋ gega, kame kamde kak alare kuyen gobe igiŋ ma dahade? Gobe igiŋ moŋ. ³⁷ Al kura kak alare kuyenbe dahadem detmiŋ gore kak alare mat tumulgaŋ tiyyeŋ? Go wor epte moŋ. ³⁸ Al Kuruŋ harhok uneŋ mata buluŋ po teŋ haŋ nalure gayen al kura ne niŋ memya heŋ merene ma tagalde hiyen gobe kame ne Al Urmıŋ gare wor Nanner tareŋ turŋuŋ yaŋ teŋ miyoŋmiŋ wukken wor po goya kateŋya goyenbe al gote matamiŋ goyen wol hejbe yeŋ ge memya heweŋ," yinyiŋ.

9

¹ Be, Yesu go gwaha yineŋbe, "Fudinde wor po dinhem. Deŋ gar huwarde haŋ gayen kuratiŋ kurabe go ma kamdeya Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen saŋiŋ minyaŋ forok yeke kennayiŋ," yinyiŋ.

*Yesu uliŋ hoyan hiriŋ
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² Be, gor mat naŋa fay 6 hubu hekeb Yesu beleŋ komatmiŋ karwo Pita, Yonyabe Yemsya po yade dugu kuruŋde kura gor hurkuriŋ. Gorbe yen po hinhan. Irkeb Yesu go mel gote diwiliŋ mar po uliŋ hoyan heke kenamiŋ.
³ Irkeb Yesuyen uliŋhor yerde hinhin gobe tukfor yen faykek wor po heŋbe sorŋoŋ miŋyaŋ hiriŋ. Megen niŋ al beleŋ det kura halke epte ma wor po gwahade hiyyen.
⁴ Gwaha teŋ hikeb goyare po Moseya Elaiaya forok yen Yesuya mere teŋ hike komatmiŋ beleŋ yenamiŋ.
⁵ Irkeb Pita beleŋ, "Tisa, garbe igin wor po niŋgeb, ya yok karwo yirtek. Kurabe ge niŋ, kurabe Mose niŋ, irde kurabe Elaiia niŋ," inyiŋ.
⁶ Go inyiŋ gobe Pitaya kadom waranya goyen kafura wor po heŋbe gwaha kura yihiim yen ma nurdeya gogo mali ga mere tiyyen. ⁷ Irkeb goyare po gagap kura forok yen alu yuryin. Gagap bana goŋbe al melak kura nuramiŋ. Meremineŋbe gahade: "Gabe Urne. Yeŋbe bubulkuŋe wor po. Niŋgeb yende mere po nurde gama irde hinayin," yirin. ⁸ Be, mere go nurdeb goya goyen po naŋkenamiŋ gega al kura ma kenamiŋ. Yesu po hike kenamiŋ.

⁹ Be, Yesuya komatmiŋa gobe gasuŋ hinhan goyen

tubul teŋ mulgaŋ heŋ katamiŋ. Katen heŋyabe Yesu beleŋ, "Mata kenhaŋ gake al hoyan kura momon ma yirnayin. Ne Al Urmiŋ gare metere mat huwareŋ goyare gab momon yirnayin," yineŋ hayhay tareŋ po yiryin. ¹⁰ Irkeb meremineŋ go nurdeb komatmiŋbe yiŋen uliŋ, "Al kamtiŋbe dahadem metere mat huwaryen?" yen kadom gusuŋaŋ gird tiyamin. ¹¹ Irdeb, "Munaj daniŋ geb Moseyen saba mar beleŋ al kura Elaiia beleŋ meteŋ teŋ hinhin gwahade meteŋ titek al go wa meheŋ heŋ wake gab Mesaia wayyen yen hanjen?" ineq Yesu gusuŋaŋ iramiŋ. ¹²⁻¹³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha yinyen: "Al kura Elaiia yara meteŋ titek al go wa meheŋ heŋ wan det sope iryen yen hanjen gobe fudinde. Goyenbe al gobe yen wa bikken wayun. Irkeb Al Kurunyen asaŋde mere kayamiŋ gwahade goyen po al beleŋ gwaha irtek yen nurde hinhan gwahade po buluŋ buluŋ iran. Niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen wor Al Kurunyen asaŋde mere kayamiŋ gwahade po kanduk kuruŋ teŋ ulne misin kateŋ kameŋ," yinyen.

*Yesu beleŋ diriŋ uŋgura miŋyaŋ sope iryen
(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43a)*

¹⁴ Be, mel goyen mulgaŋ heŋ kateŋbe al buda kuruŋ gabu irtiŋ bana goŋ

Yesuyen komatmiñ hoyan goya Moseyen saba marya kadom mohonđe teñ hike yenamiñ. ¹⁵ Gor gabu iramij mar gobe Yesu wayen tiya yey ma nurde hikeya wake keneñbe hurkunkat wor po teñbe pere irniñ yey kup yey kwamiñ. ¹⁶ Irkeb, "Danic kadom mohonđe teñ hanj?" yinen gusuñañ yiryiñ. ¹⁷ Irkeb gabu kuruñ bana gor al kura beleñ wol henjbe, "Tisa, urne unjura beleñ ketal urke mere ma teñ hiyen goyen ge hitte teñ wayhem. ¹⁸ Kurarebe unjura gore teñ megen temeyke dadilok mohonđe ala heñ misin njirñedek irde uliñ horam heñ hiyen. Komatge yago gayen, 'Unjura go takira tinañ,' yinhem gega yeybe epte moñ," inyinj. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ meremiñ goyen wol henjbe, "Denjbe dahade? Dufaytiñ tareñ moñ. Gayak ga denjä hityen? Diriñ go tawanañ," yinyiñ.

²⁰ Be, diriñ go Yesu hitte tawayamiñ. Tawakeb unjura gore Yesu keneñ goyare po diriñ go hambor irde teñ megen kañ kañ irkeb dadilok hol yiriñ. ²¹ Irkeb Yesu beleñ diriñ naniñ goyen, "Garbam ga daha naña tirin?" inen gusuñañ iryiñ. Irkeb wol henjbe, "Diriñ hanjkapok hinhinya po. ²² Unjura beleñ maymeke kami yey fe alaya kak alaya bana teñ temeyde hiyen. Ningeb ge epte kenem buniñen dirde faraj dura,"

inyinj. ²³ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Tareñ miñmoñ yey nenen gusuñañ nirde ha? Al kura ne niñ dufaymiñ sanjir irde hiyenjbe det kura epte ma meteñej iryen," inyinj. ²⁴ Irkeb naniñ beleñ goyare po wol henjbe, "Dufayne ge niñ tareñ irhem geb, faraj nurke dufay budam budam ma hewenj," inyinj.

²⁵ Be, Yesu go al buda goyen wañ gabu irke yenenjbe unjura goyen inenj teñbe, "Kirmiñ titmiñya mohonj kattinyat unjura, ne gare ginhem, diriñ ga tubul teñ kat kwa! Irde ma wor po mulgañ hawayin!" inyinj.

²⁶ Irkeb unjura go kekew teñ diriñ goyen hambor buluñ po irde tubul teñ kat kuriñ. Diriñ go kenamiñbe ugalam moñ, kamtiñ yara heke keneñbe al kura beleñ, "Ey, kama!" yamiñ. ²⁷ Gega Yesu beleñ haniñde tanardeb isanj heke huwaryiñ.

²⁸ Be, go kamere Yesube komatmiñya ya biñde hurkamij. Hurkuñbe komatmiñ yago beleñ, "Dahade ningeb neñbe unjura go takira titekeb mereniniñ ma nura?" inen gusuñañ iramiñ. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, "Unjura gahade gab Al Kuruñ gusuñañ irke tareñ dirke gab iginj takira tinayinj," yinyiñ. ³⁰ Be, Yesube al yeneñ yilwa yirde balmiñ kuj hiniñ yey nurdeb tiyuñ go tubul teñ balmiñ Galili naña goyen fole

iramiñ. ³¹ Gobe komatmiñ buda goyen saba yirde hinhin geb gogo tiyyiñ. Yenþe komatmiñ saba yirde henþabe, "Ne Al Urmin gabe al kura beleñ tagalde nunke megen niñ al beleñ nad buluñ buluñ nirde mununke kamenj. Gega yerenjek hekeb sopte huwareñ," yinyiñ. ³² Goyenpoga komatmiñ yagobe mere gote miñ bebak ma tiyamiñ. Irdeb miñ goyen tagalke buluñ nurtek yenþe gusuñan ird ird niñ kama hamij.

Ganuj albe deñem kuruj wor po?

(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-50)

³³ Be, Yesuya komatmiña Kapeneam taunde forok yamiñ. Irdeb ya bana hurkuñbe, "Belenbe daniñ kadom mohonje tahanj?" yineñ komatmiñ yago gusuñan yiryiñ.

³⁴ Goyenpoga mel gobe wanj henþa, "Ganunþe folek geb, doyan al hiyyeñ?" yenj kadomde tiyamiñ geb, goke memya hen mere ma tiyamiñ. ³⁵ Irkeb Yesu go keperdeb komatmiñ 12 tumjan hoy yirdeb, "Be, al kura, 'Al Kuruj diliñde deñne yan hewe,' yiyyeñbe yinþen ge ma nurdeb al hoyan kuruj gote meten almiñ hiyyeñ," yineñ saba yiryiñ. ³⁶ Irdeb Yesu beleñ diriñ dirñeñ kura komatmiñ yago hinhande gor hinhin

goyen ten besa irdeb, ³⁷ "Ne niñ ten al buluñen kura diriñ gahade gayen gargar iryen gobe ne niryen. Munaj al kura ne igin igin niryen gobe ne po ma niryen. Nad nerke wamiriñ al goyen manaj igin igin iryen," yinyiñ.

³⁸ Irkeb Yon beleñ nurdeb, "Tisa, al kura nende al moj gega, denger uñgura yakira tenj hike keneñbe utanj irtinj," inyinj. ³⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henþbe, "Utanj ma irnayiñ. Al kura ne deñner Al Kurunyen sanjinde mata tinjen turjuñ yan forok iryen gobe daha mat tigiri tenj buluñ niryen? Epte moj. ⁴⁰ Al kura asogo ma diryen al gobe nende al. ⁴¹ Fudinde wor po dinenj hime. Al kura deñ denenþe Mesaiayen albe gago yen bebak tenþe ne niñ ten fe kura dunyen gobe murunjem tiyyen wor po," yinyiñ.

⁴² Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyiñ: "Goyenpoga diriñ gahade gayen ne niñ dufay hekeya al kura beleñ mata buluñ tiyi yen biñ tiyyen al gwahade gobe hora kuruj kura tenj binjinde feñ ten makaj alare temeytek yara. ⁴³⁻⁴⁴ Ningeb hange kura mata buluñde gukukeb walayinj. Hange uñkurenj po tenj Al Kuruj hitte hurkayinj wor iginj. Mongo hange irawakde hiriryen gore kak kamde ma hiyen bana gon gukuriryen.* ⁴⁵⁻⁴⁶ Kahanje

* **9:43-44:** Asañ kurarebe: ... gukuriryen. 44 Gorbe kundu hugiñen benbon ten hinayiñ. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen.

kura belej mata bulunjde gukukeb walayin. Kahanje titminj hej Al Kurun hitte hurkayin wor iginj. Mongo irawakde hiriryen gobe gore kak alare gukuriryen. Ningeb hangeya kahanjeya kurhan kura waltinjenbe mata buluj hugiñen yubul tiyayin gogo.[†] ⁴⁷ Delge kura belej mata bulunjde gukukeb marayin. Delge unjkurej po henja Al Kurun hitte hurkayin wor iginj. Mongo delge tuminj hiriryen gobe gore kak ala bana gukuriryen. ⁴⁸ Gorbe kundu hugiñen benbon tej hanjen. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen. ⁴⁹ Dapna faw urke bida ma hej ulyanje po hanjen go gwahade goyen, kak alare hanj mar kurun gobe kak belej hugiñen kumga yirtinde gwahade po hinayin. ⁵⁰ Be, fawbe det iginj gega, hapek hubu hekeb daha mat hapek go sopte gasuñen irnayin? Ningeb dindiken goyen faw hapek minyan gwahade yara hej gab hinayin. Irdeb bitin kamke awalikde po hinayin,” yinyin.

10

Ire uñya hej hej mata

(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Be, Yesuya komatminj yagoya taun go tubul tej Galili nañare mat Yudia nañare kwamiñ. Irdeb

gor mat kuñ Yodan fe siña kurhan Perea nañare kwamiñ. Kukeb al budam sopte yen hitte wañ gabu iramiñ. Irkeb yende matabe gwahade go niñgeb saba yiryinj.

² Gwaha tej hikeyabe Farisi mar kura wañ tuñaj urninj yenbe, “Al belej berem takira tiyyen gobe Moseyen sabareb mata huwak yitiñ?” inen gusunjan iramiñ.

³ Irkeb Yesu belej wol hejbe, “Goyen mata gokeb Mose belej asanje daha tej hinayin yen kayyiñ?” yinyin. ⁴ Irkeb mel gore wol hejbe, “Moseyen sabarebe, ‘Al kura berem takira tiye yejbe iginj asan kañ unejbe takira tiyyen,’ katinj hi,” inamiñ.

⁵ Irkeb Yesu belej, “Tonañtiñ tarenj wor po saba ma nurtek goke tejbe Mose belej asan gogo kañ dunyin.

⁶ Gega hançapyä wor po Al Kurun belej megenja nañkiñja irde det kurun gayen yiryinjabe al irde bere irde iryinj. ⁷ Gwahade niñgeb albe naninya milinya yubul tej kuñ beremya gabu hiriryen.

⁸ Irdeb irawa goyen unjkurej po hiriryen. Ningeb irawa goyen hoyan hoyan ma hiriryen. Unjkurej po hiyyen.

⁹ Gwahade geb Al Kurun belej bereya alya gabu hen hej mata goyen irtinj go deñ al belej epte ma walde bur yirnayin,” yinyin.

[†] **9:45-46:** Asan kurarebe: ... gukuriryen. 46 Gorbe kundu hugiñen benbon tej hinayin. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen.

¹⁰ Be, sopte hurkuŋ ya biŋde heŋyabe komatmiŋ yago beleŋ mere goke gusuŋaŋ iramiŋ. ¹¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al kura berem takira teŋ bere hoyan tiyyen gobe Al Kurun beleŋ al gobe berem bikkek tubul teŋ leplep mata tiya yeŋ kinyen. ¹² Bere kura uŋ mekerde al hoyan tiyyen gobe Al Kurun beleŋ bere gobe uŋ bikkek tubul teŋ leplep mata tiya yeŋ kinyen,” yinyiŋ.

Yesuya diriŋ mukŋeŋya
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Be, al kura mar beleŋ diriŋmiŋ mukŋeŋ goyen Yesu beleŋ haniŋ tonande yerde tareŋ heŋ heŋ ge guram yiri yeŋ yawaŋ hikeyabe komatmiŋ yago beleŋ al goyen yineŋ tiyamiŋ. ¹⁴ Gwaha yirke yenenbe Yesu go biŋ ar yekeb komatmiŋ weŋ goyen gaha yinyiŋ: “Diriŋ mukŋeŋ go yubul tike ne hitte wanaŋ. Utan yirde ma. Al kura Al kurunyen diriŋ wor po hiniŋ yeŋbe diriŋ mukŋeŋ yara henayin. ¹⁵ Gabe fudinde wor po dineŋ hime. Diriŋbe tayneŋ yufuk bana haŋ gwahade goyen al kura Al Kurunyen yufuk bana hime yeŋ ma nuryeŋbe epte ma Al Kurunyen diriŋ hiyyen,” yinyiŋ. ¹⁶ Gwaha yinenbe diriŋ mukŋeŋ go yade besa yirde haniŋ tonanyaŋ yerde guram yirde saŋiŋ yiryiŋ.

*Samuŋmiŋ budam miŋyaŋ
al*
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Be, Yesube gor mat hako ga kweŋ teŋ hikeyabe al kura kup yen wanbe kahaŋ miŋde kateŋ dokolhon yuguluŋ teŋbe, “Tisa, gebe al igin. Goyenbe neb daha teŋ gab igin Al Kurunyen diriŋ wor po hewen?” ineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. ¹⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Gebe ne nenenbe megen niŋ saba al igin kura yeŋ nurd nuneŋ ha? Moŋ, nebe megen gar niŋ moŋ. Megen niŋ al kura igin miŋmoŋ, Al Kurun mun po gab igin. ¹⁹ Gebe Moseyen sababe nurde ha. Al ma gasa yirke kamnayiŋ, bere hoyan kura duwan ma yirde hayin, kawe ma teŋ hayin, al usi ma yirde hayin, al usi yirde detmiŋ ma yade hayin, momkeya nanakeya palap yirde hayin,” inyiŋ. ²⁰ Irkeb al goreb, “Tisa, ne diriŋ heŋya po saba goyen nurde gama irde waŋ waŋ gago hime,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ al go keneŋbe biŋde bubulkunje wor po yeŋ nurde unenbe, “Gebe dawet unküreŋ po soŋ heŋ ha geb, kuŋ samuŋge tumňaŋ yukan al bunieŋ det miŋmoŋ mar goyen yuneŋ tukayiŋ. Irkeb Al Kurun beleŋ nere hihi yeŋ ginyen. Irke gab waŋ gama nirayiŋ,” inyiŋ. ²² Gega al gob samuŋmiŋ budam wor po geb, mere goke kandukŋeŋ nurdeb biŋ bida heke kurin.

²³ Gwaha tike kenejbe Yesu go komatmiñ yago goyen, "Al samuñmiñ budam minyañ marbe Al Kurun dirneñ weñ heñ heñbe meteñeñ wor po," yinyin. ²⁴ Be, mel gob al samuñmiñ budam gobe Al Kurun beleñ guram irkeb gogo yeñ nurde hanjen geb, mere go nurdeb dinon̄ kok yamin. Irkeb Yesu beleñ gaha yinyin: "Mel, Al Kurun dirneñ weñ heñ heñbe meteñeñ wor po. ²⁵ Dapñā kurun̄ kamel beleñ amil harañ heñ heñ kutum yameñ dirneñ muñ wor po goyen bana epte ma hurkuyen. Gwahade goyen po al samuñmiñ budam wor Al Kurun̄ beleñ alya bereyamiñ doyan̄ yirde hi bana goñ epte ma hurkunayin. Niñgeb dawet irawa gobe tumñañde meteñeñ gega, damiñbe meteñeñ wor po? Gobe samuñmiñ budam minyañ al gore Al Kurun̄ beleñ alya bereyamiñ doyan̄ yirde hi bana goñ hurkuñ hurkuñ gobe meteñeñ wor po," yinyin. ²⁶ Gwaha yinkeb komatmiñ gob hurkuñkat teñbe, "Niñgeb ganuñ po ga epte Al Kurun̄ dirneñ weñ henayin?" yeñ yinjen uliñ kadom gusuñan̄ gird tiyamiñ. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ yenenbe, "Gobe alyen tareñde epte moñ. Gega Al Kurunyen tareñdebe epte. Al Kurunbe al beleñ meteñeñ nurde hañ goyen igiñ ala yiryen," yinyin.

²⁸ Be, gwaha yinkeb Pita

beleñ, "Neñbe gama girniñ yeñ detniniñ tumñañ yubul titiriñ," inyin. ²⁹⁻³⁰ Irkeb Yesu beleñ gaha yinyin: "Fudinde wor po dineñ hime. Al kura neya ne niñ yitiñ mere iginja goke teñ yamin, kulinja itinja, hayminja babamya, milinja nanija, dirneñ weñ, irde meteñeñ yubul tiyyen al gobe megen hiyeñja gayen wolminjeñbe det yubul tiyyen goyen folek kurun̄ wor po yawaryen. Gega go hendebe kanduk manan̄ teñ hiyen. Irdeb kame Al Kurunja awalik heñ yeñja hugiñej hiriryen. ³¹ Goyenpoga al budambe al hoyan̄ folek deñniniñ yañ yeñ nurde hañ mar gobe Al Kurun̄ beleñ deñem moñ yiryen. Munañ al kura al malinjeñ yeñ nurde hañ marbe Al Kurun̄ beleñ deñem yañ wor po yiryen. Gobe al budam meheñ henayin marbe kame wor po henayin, munañ al kamere hañ marbe meheñ henayin go gwahade goyen," yinyin.

*Yesu kamde kamdemij ge sopte momoñ yiryen
(Matiyu 20:17-19; Luk 18:31-34)*

³² Be, Yodan fe tubul teñ Yerusalem hurkuñ heñyabe Yesu go meheñde kuñ hin hin. Irkeb komatmiñbe Yesu go Yerusalem hurkuñ hurkuñ niñ kafura ma heñ kuñ hike kenejbe diliñ fot yamiñ. Irkeb al hoyan̄ kame gama irde hinhan mar go manan̄ kafura hamiñ. Irkeb

Yesu gore sopte komatminj muŋ po yapat yirdeb mata gwahade forok yeŋ nunyen yeŋbe goyen goke gaha yinyinj: ³³ “Neŋ Yerusalem hurkuŋ hite gayenbe ne Al Urmin gayen gor niŋ mar beleŋ Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya Moseyen saba maryat haniŋde nernayinj. Irkeb mel goreb kamyenj po yeŋbe nad Yuda mar moŋ al miŋ hoyan haniŋde nernayinj. ³⁴ Irkeb mel gore sukal nirde meyan nirde nusulak teŋ teŋbe mununke kameŋ. Goyenbe yerenkek hekeb huwareŋ,” yinyinj.

*Yemsya Yonyat gusuŋjan
(Matiyu 20:20-28)*

³⁵ Be, Sebedi urminj waran Yemsya Yonya beleŋ Yesu hitte wanbe, “Tisa, dawet kurəŋ gusuŋjan giryekeb igiŋ irde dunayıŋ?” inaryum. ³⁶ Irkeb Yesu beleŋ, “Da ird duni yeŋ nineŋ har?” yeŋ gusuŋjan yiryinj. ³⁷ Gwaha yinkeb wol henbe, “Gebe deŋge turŋuŋ yaŋ hiyyenja goyenbe deyya wa deňderen yaŋ dirayinj. Irkeb geya sosora henbe al doyaŋ yirde hitek,” inaryum. ³⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Meretiriŋ gobe miŋ ma nurde henja gusuŋjan nirde har. Niŋgeb ne beleŋ Al Kuruŋyen dufay gama irde kanduk teweŋ gwahade goyen der manaj igiŋ tiriryen?” yinyinj. ³⁹ Irkeb wol henbe, “Deyya epte,” inaryum. Irkeb Yesu

beleŋ gaha yinyinj: “Ne beleŋ Al Kuruŋyen dufay gama irde kanduk kuruŋ teweŋ gwahade gobe der wor igiŋ tiriryen. ⁴⁰ Gega deňtiriŋ yaŋ heŋ ketalner derd derd saŋinj pota irde duneŋ duneŋ gobe nere metenj moŋ. Tareŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ al basıŋa yirtiŋ mar goyen yunyen,” yinyinj.

⁴¹ Be, komatminj kadom 10 gore mere go nurdeb Yemsya Yonya niŋ biŋ ar yamiŋ. ⁴² Irkeb Yesu beleŋ tumŋaŋ hoy yirdeb gaha yinyinj: “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋbe al doyaŋ yirhet usi teŋ yiŋgeŋ ge po nurde kanduk yuneŋ haŋyen. Irde yende metenj marmiŋ manaj deňniniŋ yaŋ hihit yeŋ nurdeya al kanduk yuneŋ haŋyen. ⁴³ Gega deňbe gwahade moŋ. Al kura deň haŋ bana gayen fole dirde ne po deňne yaŋ hewe yeŋ nuryenj al gobe yiŋgeŋ ge ma nurde dende metenj al po hiyyenj. ⁴⁴ Niŋgeb al kura doyaŋ al hewe yeŋbe yiŋgeŋ ge ma nuryenj. Irde almiŋ ge po dufay henj yende metenj al po hiyyenj. ⁴⁵ Gwahade niŋgeb ne Al Urminj gayen wor al beleŋ igiŋ igiŋ nirnaŋ yeŋ ma katmiŋ. Ne beleŋ po ga al igiŋ igiŋ yire yeŋ katmiŋ. Irdebe darine wok irde kameŋ goreb alya bereya kuruŋ gate mata buluŋmiŋ halde yunyen yeŋ katmiŋ,” yinyinj.

*Batimeus diwiliŋ titmiŋ
goyen naŋkinyiŋ
(Matiyu 20:29-34; Luk
18:35-43)*

46 Be, Yesu go gwaha tenjbe komatminja Yeriko taunde kwaminj. Kuŋ taun go tubul teŋ kunj hikeyabe al kura diliŋ titmiŋ goyen beleŋ siŋare keperde al dawet kaŋaŋ yirde hinhin. Al gobe Batimeus, Timeus urminj. 47 Be, al gobe, “Nasaret niŋ al Yesu wanji,” yeke nurdeb hokde po, “Yesu, Dewit urminj, ne ga neneŋ faraŋ nura be!” yiriŋ. 48 Irkeb al budam beleŋ ineŋ teŋ, “Bada hawa!” inamiŋ. Gega goyabe ug po hoy yiriŋ. “Dewit urminj, ne ga neneŋ faraŋ nura be!” yiriŋ. 49 Irkeb Yesu kunj hinhin goyen meremiŋ go nurdeb tek yeŋ huwaryiŋ. Huwardeb, “Al go inke wayi,” yinyiŋ. Irkeb al diliŋ titmiŋ goyen, “Ge niŋ yeŋ hi geb, aman̄ hen̄ huwara!” inamiŋ. 50 Irkeb aman̄ hen̄be meŋe diba uliŋhormiŋ hende nin̄ goyen tuguya teŋ temeyde kururu uneŋ Yesu hitte kuriŋ. 51 Kukeb Yesu beleŋ, “Daha niri yeŋ hoy nirde ha?” inyiŋ. Irkeb al diwiliŋ titmiŋ goreb, “Tisa, naŋkenmewoŋ wor po yeŋ nurde hime,” inyiŋ. 52 Gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Dufayge ne niŋ tareŋ irha goke sope girhem geb kwa!” inkeb goyare goyen po diliŋ naŋkenenjbe Yesu kunj hinhin beleŋ go po gama iryiŋ.

11
*Yesu Al Kuruŋyen ya
balem bana hurkuriŋ*

1 Be, Yesuya komatminj yagoya gobe Yerusalem binde binde haminj. Irdeb Betfage taundeya Betani taundeya gor kwaminj. Taun irawa gobe Olip dugu dabayinđe gor haryen. Be, Yesu beleŋ taun kura hin-hinde gor matbe komatminj irawa kura hulyaŋ yirdeb gaha yinyiŋ: 2 “Taun iroyenter iro kuri. Kuŋbe donki foŋen kura al go hende ma kuŋ hitiŋ goyen feŋde hike kiniryen. Keneŋbe hol irde teŋ wayiryen. 3 Al kura beleŋ, ‘Gob daha teŋ har?’ dinkeb, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gake yihi. Niŋgeb heŋ ga moŋ tumulgaŋ tiyyen,’ iniryen,” yinyiŋ.

4 Niŋgeb kuŋbe Yesu beleŋ yinyiŋ gwahade po donki goyen ya siŋakde feŋ titiŋ kenaryum. 5 Irde kuŋ hol irde hikeb al gor hinhan goreb, “Daha irye yeŋ donki go hol irde har?” yinamiŋ. 6 Irkeb Yesu beleŋ yinyiŋ gwahade po wol hekeb yubul tike teŋ kwaryum.

7 Be, donki go Yesu hitte tawaŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ donki go hende ugamkeb go hende hurkuŋ keperde kuriŋ. 8 Kuŋ hikeb al budam Yesu go palap irniŋ yeŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋyaŋ ugamamiŋ. Irkeb al kurabe Yesu turuŋ irniŋ yeŋ beleŋ umŋa ird ird niŋ patila yuwalŋeŋ walde

yawayamiŋ goyen beleŋyan sar irde tukamiŋ.⁹ Al kurab meheŋ hekeb kurab kame heŋbe tumŋaŋ ala deŋem isanŋ heŋ gaha yamiŋ:

“Hosanna!*

Doyaŋ Al Kurunyen deŋemde waŋ hi al gobe Al Kurunŋ beleŋ guram irde tareŋ iryenŋ!

¹⁰ Asininiŋ Dewit beleŋ alyā bereyaminŋ doyaŋ yirde hinhin gwahade yara

yeŋ beleŋ doyaŋ diryen gobe Al Kurunŋ beleŋ guram irde sanjŋ iryenŋ.

Hosanna! Al Kurunŋ, tareŋge kurunŋ wor po!” yamiŋ.

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem forok yeŋbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ. Irdeb dawet kurunŋ bana goyen yeneŋ tukuriŋ. Gega naŋa hubu hiriŋ geb, komatminj 12ya Betani kwamiŋ.

Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ ya haran hiriŋ

(Matiyu 21:18-19)

¹² Be, fay urkeb Betani tubul teŋ henyabe Yesu go biŋge iryinŋ. ¹³ Irkeb fik he yuwalŋen digula urtiŋ goyen keneŋbe iginenŋ miŋyan daw yeŋ kuŋ kinyinŋ. Kuŋ miŋde mat naŋkinyinŋ gega, iginenŋ miŋmonj, yuwalŋen beleŋ po aw urtiŋ kinyinŋ.

Fik ferd ferd nalu moŋ geb, iginenŋ miŋmonj kinyinŋ. ¹⁴ Gwahade keneŋbe Yesu beleŋ he goyen, “Al kura iginenŋe sopte ma niyyen,” ineŋ karan uryinŋ. Irkeb mere tiyyinŋ goyen komatminj yago beleŋ nuramiŋ.

¹⁵ Be, kuŋ Yerusalem forok yeŋbe Yesube Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana goŋ hurkuŋ al buda kurun gor det damu teŋ hinhin goyen kwep kwep yirde yakira tiyyinŋ. Irde hora kapyan heŋ heŋ marte† gasuŋ yad yaboloŋ teŋ nu damu teŋ hinhin marte keperd keperd gasuŋ mananŋ yad yaboloŋ teŋ yunyinŋ. ¹⁶ Irdeb, “Damu teŋ teŋde niŋ dawet ya balem diliŋyaŋ goyan gore sopte yukyawaŋ ma yirnayin,” yinyinŋ. ¹⁷ Irdeb saba yirde henyabe, “Al Kurunyen asanđebe, ‘Nere yabe megen niŋ al buda kurun gayen gare waŋ gabu irde mere nird nird ya hiyyen,’ yitiŋ goyen ma nurde hanjen? Gega deŋbe ya gayen teŋ kawe marte bana kuŋ kuŋ gasuŋ irde han,” yinyinŋ.

¹⁸ Gwaha yinkeb al buda kurun gor gabu iramiŋ mar gore meremiŋ go nurde dinoŋ kok yamiŋ. Niŋgeb goke Al Kurun doloŋ ird ird mata doyaŋ marte karkuwanŋmiŋa pris

* **11:9:** Hosanna gote miŋbe ‘Al Kurun, ge po turun girde hitek!’ † **11:15:** Hora kapyan heŋ heŋ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte horaya goyen al beleŋ yeŋ yunke Al Kurunyen ya balemde niŋ hora teŋ wolmiŋen al go yunke gab Al Kurun galak yirde hanjen.

buda gote karkuwañmiňya Moseyen saba maryabe kafura heňbe, "Daha mat kura mayteke kamyej?" yeň beleň niň naňkenen hinhinan.¹⁹ Be, wawuň hekeb Yesuya komatmiňya gobe taun kuruň go tubul teň mulgaň heňbe hinhande gor kwamiň.

*Fik he torok yiriň
(Matiyu 21:20-22)*

²⁰ Be, wampot Yerusalem mulgaň heň kunj heňyabe fik he goyen filginiňde mat po torok yitiň kenamiň. ²¹ Keneňbe Pita gobe biň bak yekeb, "Tisa, fik he karan uran gob torok yiyuň iro kena," inyiň. ²² Gwaha inkeb Yesu beleň wol heňbe, "Dufaytiňbe Al Kuruň niň po tareň irnayıň. ²³ Fudinde wor po dineň hime. Al kura dugu gayen, 'Kunj makaj alare kata!' inen binde dufay budam ma iryen. Irdeb dufayminde, 'Mere tihim gabe forok yeň nunyen,' yeň nuryen gobe gwahade po forok yeň unyen. ²⁴ Gwahade niňgeb gago dinhem. Det kuran Al Kuruň gusuňaň irnayıň gob dufaytiňdebe tihit wor po yeň nurnayıň. Irkeb dende hiyyen. ²⁵⁻²⁶ Niňgeb Al Kuruň mere irde heňya kadtıň beleň buluň dirtıň goyen bitiň bak yekeb goyare po halde yuneň hinayıň. Irkeb gab Adotıň sanıňmiň kuruň

wor po goreb dende wor halde dunyen," yinyiň.‡

Yesu tareňmiň ge gusuňaň iramiň

(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Be, Yesuya komatmiňya goyen sopte kuň Yerusalem forok yamiň. Irdeb Yesu go Al Kurunyen ya balem goyen koya milgu irtıň bana hurkuň kuň waň teň hikeb pris buda gote karkuwañmiňya Moseyen saba marya Yuda marte doyaň mar parguwakya beleň yeň hitte wayamiň. ²⁸ Irdeb Yesu gusuňaň irdeb, "Mata teň ha gayenbe ganuňyen deňemde teň ha? Ganuň beleň gwaha teň hayıň ginkeb gago teň ha?" inamiň. ²⁹ Irkeb Yesu beleň wol heňbe, "Ne wor gusuňaň uňkureň kura direň tihim goyen wol henäň ko. Irke gab al goyen deňemde mata teň hime yeň momoň direň. ³⁰ Yon Baptais beleň al baptais yirde hinhin goyenbe Al Kurunyen deňemde ma alyen deňemde? Momoy niRNAJ!" yinyiň. ³¹ Irkeb mel go yinjeň uliň mere sege irdeb, "Al Kurunyen deňemde intek gob, 'Munaň daniň geb sabamiň goyen usi yeň nurde gama ma irde hinhinan?' dinyen," yamiň. ³² Munaň alyen deňemde yetek gobe al buda kuruň gob Yon Baptaisbe

‡ **11:25-26:** Asaň hoyarđebe gahade hi: 26 deň beleň kadtıň buluň dirtıň goyen ma halde yuneň bitiň bana po yerde hinayıňbe Adotıň tareňmiň kuruň wor po goreb mata buluňtiň goyen ma halde dunyen.

Al Kurunyen mere basaŋ al fudinde wor po yeŋ nurde hinhan geb, goke kafura haminj. ³³ Niŋgeb mel goreb, “Neŋbe go ma nurde hite,” inamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ, “Ne wor mata teŋ hime gayen al gote deňemde teŋ hime ma dineŋ,” yinyiŋ.

12

*Yuda mar beleŋ Yesu
mayke kamyenj gote maya
mere*

(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Be, gwaha teŋbe Yesu beleŋ Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwanjmiŋya Moseyen saba marya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya goyen maya mere mat gaha yinyiŋ: “Al kura wain meteŋ harde koya kerde milgu iryinj. Irdeb wain fimin gilyaŋ heŋ heŋ niŋ mete talde det gitik iryinj. Irdeb wain meteŋ go doyaŋ ird ird ya yok manaŋ iryinj. Irdeb meteŋ gobe meteŋ mar hoyan haniŋde kerdeb naŋa gisaw kuriŋ.”

² Be, wain fiŋ heke yad yad natureb meteŋ miŋ al gore alminj kura hulyaŋ irke meteŋ doyaŋ irde hinhan mar hitte wayyiŋ. Wanjbe, ‘Wain kura nunke yad kwe,’ yinyiŋ.

³ Gega mel goreb al goyen mayde mayde takira tike dulij kuriŋ. ⁴ Gwaha irkeb meteŋ alminj hoyan wor teŋ kerke wayyiŋ. Irkeb al gobe tonanđde mayde nanyanj

irde buluŋ buluŋ irde takira tiyamiŋ. ⁵ Be, sopte po al hoyan hulyaŋ iryinj. Gega al gobe mayke kamyiŋ. Irkeb meteŋ miŋ al beleŋ sopte al yad yerke wan hinhan po goyenbe kurabe gasa yirde yakira teŋ hinhan. Munaj kurabe gasa yirke kamde hinhan. Meteŋ marmiŋ tumŋaŋ buluŋ buluŋ yirde hinhan. ⁶ Be, go po tike kuŋ kuŋ funaŋbe, ‘Urne gab palap irnayiŋ,’ yeŋbe urmiŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uneŋ hiyen al goyen teŋ kerke wayyiŋ. ⁷ Gega wain meteŋ doyaŋ irde hinhan mar gobe kadom momoŋ gird teŋbe, ‘Meteŋ gate miŋ alyen urmiŋbe gago niŋgeb, wake mayteke kami. Gogab meteŋ gate miŋ al miŋmoŋ hekeb neŋ beleŋ po tetek,’ yamiŋ. ⁸ Irdeb meteŋ miŋ al gote urmiŋ goyen mayke kamkeb tukuj meteŋ siŋare gor temeyamiŋ.

⁹ “Gwaha tikeb meteŋ gote miŋ al beleŋ wanbe daha yiryeŋ yeŋ nurde hanj? Gobe wan gasa yirke kamnayin. Irdeb meteŋ go teŋ al hoyan haniŋde kiryeŋ. ¹⁰ Mere ga dinhem gate miŋ goke Al Kurunyen asanđde katinj goyen kapyan ma heŋ hanjen? Mere gobe gahade: ‘Ya yird yird mar beleŋ igiŋ moŋ yeŋ nurde pel iramiŋ hora goyen al hoyan beleŋ teŋ go hende ya sanjŋ wor po iryinj.’

¹¹ Go iryiŋ gobe Doyan Al

Kuruŋ beleŋ iryinj.
Dilniniŋdebe keneŋmiŋ
kusamuŋ wor po,
yitin hi,” yinyinj. *Tikiŋ*
118:22-23

¹² Gwaha yinkeb mel goreb, “Siraw mere gabe neŋ ga po dinen hi,” yeŋ nuramiŋ geb, goke igiŋ ma nurdeb daha mat kura teŋ fere tiniŋ yeŋ beleŋ niŋ naŋkenamiŋ. Gega mel gobe al buda kuruŋ goke kafura heŋbe tubul teŋ kwamiŋ.

*Yesu tuŋaŋ urniŋ yeŋ teks
yad yad mata niŋ gusuŋaŋ
iramiŋ*

(*Matiyu 22:15-22; Luk
20:20-26*)

¹³ Be, go kamereb Al Kurun dolonj ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya Yuda marte doyaŋ mar par-guwakya goreb Yesu goyen meremde kura sonj heke tenayinj yeŋbe Herotyen alyabe Farisi mar kuraya hulyaŋ yirke Yesu hitte kwamiŋ. ¹⁴ Kunjbe, “Tisa, gebe mere fudinde po teŋ hayen. Irde al kura al dejen yan ma dejen moŋ goke ma nurde hayen geb, al niŋ kafura ma heŋ hayen. Irdeb fudinde mat po Al Kuruŋyen mere tagalde hayen. Ningeb gusuŋaŋ kura girtek. Moseyen saba gama irde hite mar gare Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Sisar niŋ teks kertek gobe igiŋ ma dahade? Untek ma, goŋmiŋ?” inamiŋ. ¹⁵ Gega Yesu go usi matamiŋ goyen

yeneŋ bebak teŋbe, “Daniŋ lomlom nirde haŋ? Hora kura tawaŋ nunke kene,” yinyinj. ¹⁶ Gwaha yinkeb hora mulowom uŋkureŋ tawayamiŋ. Tawakeb, “Gabe ganuŋde toneŋya deŋemya har?” yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. Irkeb wol heŋbe, “Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Sisaryen,” inamiŋ. ¹⁷ Irkeb Yesu beleŋ, “Dawet kura Roma gabmanyen keneŋbe Roma gabman po uneŋ hinayinj. Gwahade goyen po, Al Kuruŋyenbe Al Kurun po uneŋ hinayinj,” yinyinj. Irkeb mere go nurdeb dinoŋ kok yamiŋ.

*Sadusi mar beleŋ al
kamtıŋ huward huward niŋ
Yesu gusuŋaŋ iramiŋ*

(*Matiyu 22:23-33; Luk
20:27-40*)

¹⁸ Be, go kamereb Sadusi mar beleŋ Yesu hitte wayamiŋ. Go mar gobe al kamtiŋbe epte ma huwar-nayinj yeŋ hanjen. Be, mel goreb, ¹⁹ “Tisa, Mose beleŋ asanđe gahade kayyiŋ: ‘Al kura diriŋ miŋmoŋ heŋya berem tubul teŋ kamkeb kuliŋ kura hiyen goreb itiŋde beretap goyen teŋbe itiŋ ge diriŋ forok irde unyen,’ yitiŋ hi. ²⁰ Be, kamay itiŋya mel 7 kura hinhan. Itiŋ kuruŋbe berem yan gega, diriŋ miŋmoŋ heŋya kamyinj. ²¹ Irkeb kuliŋ beleŋ beretap go tiriŋ. Gega yeŋ wor diriŋ miŋmoŋ heŋya kamyinj. Yende kuliŋ wor gwahade po kamyinj. ²² Be, gwahade

po kuŋ kuŋ kuliŋ funaŋ ge wor beretap go tiriŋ goyen diriŋ kura forok ma irdeya kamyinj. Funaŋbe bere goyen wor kamyinj. ²³ Be, ire itinya mel gote berembe unkuren gogo po hinhin geb, kame al kamtiŋ huward huward naturebe bere gobe ganuŋde berem hiyyen?" inamiŋ.

²⁴ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Deŋbe Al Kurunyen tarenja merem asanđe katinya goyen keneŋ wuk ma yeŋ hanjen. Gwahade geb soŋ heŋ hanj goyen go ma keneŋ hanj? ²⁵ Al kamtiŋ huwarnayin naturebe al beleŋ bere yade bere beleŋ al kuŋ kuŋ mata go miŋmoŋ hiyyen. Yeŋbe Al Kurunyen gasuŋde hurkuŋbe yende miyon yara henayinj. ²⁶ Al kamtiŋ huward huward matabe Moseyen asanđe kapyan ma heŋ hanjen? Al Kurun beleŋ he gergeŋ melak heŋ hinhin bana gore mat Mose mere irde, 'Nebe Abraham, Aisakya Yekopyat Al Kurun,' inyiŋ gobe ma kapyan heŋ hanjen? Mel gobe kamamij gega, tonenje yenyə hanj geb, gogo gwahade yirinj. ²⁷ Ningeb Al Kurunbe al kamtiŋde Al Kurun moŋ, dilin gergeŋ hanj mar gote Al Kurun. Deŋ gab soŋ wor po heŋ hanj," yinyinj.

Moseyen saba gote miŋ wor pobe da?

(Matiyu 22:34-40; 23:1-36;
Luk 10:25-28)

²⁸ Be, goyenterbe Moseyen saba al kura gor heŋbe mel gore buluŋ mat Yesu gusuŋjan iramiŋ goyen Yesu beleŋ wol heŋ yuneŋ hike palŋa irde hinhin. Irdeb Yesu beleŋ meremin kenkelə po wol heŋ yuneŋ hike nurdeb yeŋ wor, "Saba budam kuruŋ nurde hite gote miŋ wor pobe damiŋ?" inen gusuŋjan iryinj. ²⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Saba miŋ wor pobe gahade. Deŋ Israel mar nurnaŋ ko. Doyaŋ Al Kurunniŋbe Al Kurun yeŋ unkuren po hi. ³⁰ Ningeb bubulkunṭiŋde mat, bitinđe mat, irde dufaytiŋde mat wor po Al Kurun niŋ amaneŋ nurde uneŋ hinayinj. Tarentiŋ manan tumjan gabu irde yeŋ ge amaneŋ nurd uneŋ hinayinj.

³¹ Saba gote kurhanbe al kadtin goyen dindigen ge amaneŋ nurde hanjen gwahade goyen po nurde yuneŋ hinayinj. Saba hoyan kura iraw gayen fole yirtinj ma hanj," inyinj. ³² Gwaha inke al goreb, "Tisa, Al Kurunbe yeŋ unkuren gog po, hoyan miŋmoŋ yaha gobe fudinde wor po yaha.

³³ Bubulkunṭiŋde mat, bitinđe mat, irde dufaytiŋde mat wor po Al Kurun niŋ amaneŋ nurde uneŋ hinayinj. Tarentiŋ manan tumjan gabu irde yeŋ ge amaneŋ nurd uneŋ hinayinj, irde dindiken ge amaneŋ nurde hanjen gwahade goyen po kadtin ge

bubulkunṭiñde mat amanęj nurd yunej hinayıŋ gobe Al Kuruŋ diliñde galak mataya dapňa kumga teŋ kasor ird ird mataya goyen fole wor po yirde hi,” inyinj. ³⁴ Be, al gore Yesuyen mere goyen keŋkela wol hekeb, “Gebe Al Kuruŋya awalik hetek binde wor po haha,” inyinj. Gwaha inkeb gor hinhan mar beleŋ gusuŋaŋ ird ird niŋ kama hamiñ.

Yesu beleŋ Farisi marte sikkeŋ tagalyinj

(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-47)

³⁵ Be, Yesube Al Kuruŋyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana goŋ al saba yirde hin hin. Saba yirde henyabe gaha yinyinj: “Dahade ningeb Moseyen saba mar beleŋbe Mesaiabe Dewityen foŋeŋ yen hanjen?

³⁶ Dewit yinjeŋbe Holi Spirit beleŋ ketal urke mere tiyyinbe gahade:

‘Al Kuruŋ beleŋbe Doyan Al Kuruŋne gaha inyinj:
“Waŋ ketalner hen al dejen
yaŋ wor po hawayinj.

Irkeb asogo girde han
mar goyen bul
yirde yawamekeb
gasa yirde yufurka
tiyayinj,” inyinj,’ yitinj
hi. *Tikiŋ 11:1*

³⁷ Dewit yirinj gwahade po Mesaia goyen Doyan Alne inyinj. Gega dahade ningeb, Moseyen saba mar beleŋ bul mat Mesaia gobe Dewityen foŋeŋ yen hanjen? Gobe kukuwamnjen wor

po,” yinyinj. Irkeb al buda kuruŋ gore mere go nurdeb amanęj nuramınj.

³⁸ Be, saba yirde henyabe gaha yinyinj: “Moseyen saba mar niŋbe keŋkela po heŋ ga hinayıŋ. Yenbe al beleŋ denęj palap dirnaŋ yenbe uliŋhorminj sombornejen yerde al diliňyaŋ wilwul teŋ hanjen. ³⁹ Irdeb Yuda marte gabu ya bana dula nalu karkuwanęj kuŋ henbe al dejen yanđe gasuŋyaŋ po keperde hanjen. ⁴⁰ Irdeb beretapyen samuŋ komkom heŋ hanjen. Gega al beleŋ turuŋ dirnaŋ yen Al Kuruŋ mere irhet yenbe mere ulyaŋ wor po tuluŋ teŋ hanjen. Al gwaha teŋ hinayıŋ mar gobe gote muruŋgem buluŋ kuruŋ wor po tenayinj,” yinyinj.

Beretap beleŋ Al Kuruŋ galak iryinj gote mere

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Irdeb Yesube Al Kuruŋyen ya balem bana goŋ Al Kuruŋ niŋ hora yerd yerd gasuŋ goyen siŋa kurhan keperdeb alya bereya hora yawaŋ yerde hike yeneŋ hin hin. Yeneŋ hikeya al samuŋ miŋyaŋ mar budam hora karkuwaŋ yawaŋ yerde hin han. ⁴² Gega beretap kura wanbe hora mulowom irawa yiryinj. ⁴³ Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago tumňaŋ hoy yirdeb, “Fudinde wor po dineŋ hime. Beretap buniŋeŋ garebe al budam gor hora yerhaŋ mar goyen fole yirde hora kuruŋ po kera. ⁴⁴ Samuŋ miŋyaŋ

marbe samuñmiñ yufut yuneñ hora yerhañ. Munañ bere gabe siksukñeñ niñgeb, horamiñ basiñä irtek yara gega tumñañ yawañ yera,” yinyiñ.

13

*Nalu funaŋde niñ mata
(Matiyu 24:1-35; Luk 21:5-33)*

¹ Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem goyen tubul teñ kuñ heñya komatmiñ uñkureñ kura beleñ, “Tisa, hora karkuwañ ga yena. Ya gabe tanarde tubul wor po titiñ,” inyiñ. ² Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Ya kurun hora beleñ irtiñ keneñ hañ gayen kamebe hora uñkureñ muñ kura kadom hende ma hiyen. Tumñañ gilgalan irde kateñ pasi henayin,” inyiñ.

³ Be, Yesu go hurkuñ Olip dondonde keperde ya balem goyen keneñ hikeyabe Pita, Yems, Yonya Andruya po wañbe, ⁴ “Daha nañabe mere dirha go forok yenayin? Irde da mata keneñbe go dinha goyen bebak titek?” inen gusunjan iraminj. ⁵ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Keñkela heñ ga hinaj ko. Moñgo al usi dirnayin geb. ⁶ Al budam nere mere teñ wayhet yeñ, ‘Nebe Mesaia,’ dineñ usi dirnayin. ⁷ Goyenterbe fulenja forok yeñ hinayin. Goyenbe fulenja forok yeñ yeñ mere momoñ nurde goke hurkuñkat ma teñ hinayin. Fulenja mata gobe forok yeñ hinayin gega,

nalu funaŋbe kame wor po ga wayyeñ. ⁸ Fudinde, al miñ kura beleñ huwarde al miñ hoyan kuraya arde hinayin. Gabman kura beleñ gabman hoyanya fulenja teñ hinayin. Niniñä karkuwañ nañä kurar kurar forok yeñ hinayin. Biñge kamde kamde nalu forok yeñ hinayin. Kanduk kuruñ gobe bere beleñ hañkapyä dirin kawañ kere yeñ uliñ misiñ katyeñ go gwahade goyen po, kanduk go wa forok yeke gab nalu funaŋ forok yiyyen.

⁹ “Niñgeb keñkela po heñ ga hinayin. Ne niñ teñbe asogotiñ beleñ Yuda marte gabu yayan dukukeb doyan mar beleñ dusulak teñ hinayin. Irdeb merem yan dird dird niñ tiyunđe niñ doyan marya gabman doyan mar karkuwañya diliñde dukukeb gor huwarde ne niñ momoñ yirnayin. ¹⁰ Mere iñiñ ne niñ yitiñ gobe megeñ kuruñ gayen tagalde tukuke nurde pasi heke gab nalu funaŋ forok yiyyen. ¹¹ Niñgeb al kura dukuñ merere derke goya daha yeweñ yeñ goke kandukñeñ ma nurde hinayin. Mere teñ teñ albe Holi Spirit, deñ moñ. Niñgeb yeñ beleñ mere dunkeb go po yeñ hinayin.

¹² “Goyenter mata kurabe ire itiñya yinjeñ uliñ kadom al hay heñ gunej tike al beleñ wan gasa yirke kamnayin. Naniñ beleñ dirinmiñ wor gwahade po yiryen. Dirin manaj naniñ miliñ

kakñar yirde al hoyaq yinke wañ gasa yirke kamnayıñ.
 13 Ne niñ nurkeb al budam beleñ haram dirnayıñ. Gega al kura tareñ heñ kanduk go fole yiryeñbe Al Kuruñ beleñ tumulgañ tiyyeñ.

14 “(Ge, asañ gayen ga kapyan heñ ha albe keñkela bebak tiyayıñ.) Al Kurunyen ya balemde mata kukuwam kura gor forok yetek moñ gega, forok yeke keneñbe deñ Yudia nañare hinayıñ marbe busaharde dugure hurkuñ bana kunayıñ.

15 Goyenterbe al kura ya hende hiyen goyen kateñ yamiñ bana hurkuñ detne kura yade ga busahare ma yiyyeñ. 16 Al kura meteñmiñ tubul teñ yare kuñ amilne teñ ga ma yiyyeñ.
 17 Goyen naturebe bere biñ miyanjaña bere diriñ besare niñ miyanjañabe meteñej wor po yiryeñ. 18 Niñgeb goke Al Kuruñ gusuñaj irde hinayıñ. Moñgo kanduk kuruñ goyen nalu buluñde forok yiyyeñkek geb.

19 Goyen natureb megeñ gabe kanduk kuruñ wor po tiyyeñ. Hançapya Al Kuruñ beleñ megeñ iryiñ wañ wañ ga hitere irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk gobe barañ wor po duryeñ.
 20 Niñgeb Al Kuruñ beleñ nalu buluñ goyen ulyaňde po tubul tike manhan al tumjañ kamwoñ. Gega al nere yirinj goke teñbe nalu goyen wer irdeb dolfon iryiñ. 21 Goyen

nature al kura beleñ Mesaia niñ yeñ iñgog gag dirkeb goyen nurde gama ma yirnayıñ. 22 Mesaia falkukya Al Kurunyen mere basañ mar falkukya beleñ wañbe alya bereya Al Kuruñ beleñ basıñä yirtiñ goyen daha mat kura usi yirteke katnañ yeñ mata tiñeñ turjuñ yañ kurayen kurayen forok yirnayıñ. 23 Niñgeb keñkela heñ ga hinayıñ. Merebe nalu go forok ma yeñ hikeya pet teñ gago momoñ dirde hime geb.

24 “Niñgeb kanduk kuruñ goyen kamereb,
 ‘Nañña kidoma hiyyeñ, irdeb gagasi ma timiyyeñ.

25 Nañkinde mat dinambe suk yeñ katnayıñ.
 Irdeb nañkinde niñ dawet kuruñ goyen angor iryen.’ Aisaia 13:10; 34:4

26 Irde go natureb al tumjañ ne Al Urmiñ gayen sañiñne turjuñ yañ wor po kigariñkiñ faykek hende katmeke nennayıñ. 27 Irdeb miyoñne yad yermekе kuñ megeñ muruñ kurhan mat kuñ megeñ muruñ kurhan niñ alya bereya nigeñ ge basıñä yirtiñ goyen yawañ gabu yirde nunnayıñ.

28 “Niñgeb fik he ga keneñ gor mat dufay tenañ. He haniñ goyen beda urde yuwaljeñ gergen forok yekeb beda nañña heweñ tiya yeñ nurde hanÿen.
 29 Niñgeb gwahade goyen po, kame mata gayen forok

yeke yeneŋbe nalu funaŋbe binde wor po hihi yeŋ nurnayin. ³⁰ Fudinde wor po dineŋ hime. Alya bereya gayen nature hanj gayen ma kamkeya mata kurun gayen forok yiyyen,” yinyiŋ. ³¹ Megenja naŋkiŋyabe hubu hiriryeŋ. Gega merenebe hubu ma hiyyeŋ.

Nalu funaŋbe bebakkeŋ moŋ
(Matiyu 24:36-44)

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: “Al kura nalu goyen bebakkeŋ ma nurde hi. Hubu wor po. Naniŋ po ga nurde hi. Urmiŋya miyoŋmiŋ yingeŋya hanj goyen wor ma nurde hanj. ³³ Nalu goyenter dawet go wayyeŋ yeŋ ma nurde hanj niŋgeb, keŋkela heŋ doyan heŋ hinayin. ³⁴ Gobe ya miŋ al kura naŋa gisaw kwe yeŋ meteŋ marmiŋ haniŋde meteŋ kurayen kurayen yunenjbe ya doyan al goyen, ‘Ne waŋ waŋ nalu niŋ dufay heŋ keŋkela doyan heŋ hayin,’ ineŋ kuyeŋ go gwahade goyen. ³⁵ Niŋgeb ya gote miŋ al mulgaŋ heŋ heŋ nalu ma nurde hanj geb, keŋkela heŋ ga hinayin. Wawuŋbana daw, wawuŋ binde daw tatirok mere ma tiyyeŋya daw ma biram kerkeya yara kura

wayyeŋ gobe ma nurde hanj. ³⁶ Moŋgo ferde ug heŋ hikuya waŋ bemel diryen geb. ³⁷ Mere ga dineŋ hime gabe deŋ po ma dineŋ hime. Al tumŋan yineŋ hime. Ningeb keŋkela heŋ ga hinayin,” yinyiŋ.

14

Yesu mayde mayde niŋ sege irde hinhan
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

¹ Be, Yuda marte asem yago beleŋ Isip naŋa tubul tiyamiŋ goke biŋ bak yeŋ yeŋ ge gabu ird ird nalu kurun Pasoba* ineŋ hanjen goya beret yis miŋmoŋ nen nen nalu kuruŋ goya goyen molye go yeŋ heŋya pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya beleŋ daha mat kura al diliŋ banare Yesu teŋ mayteke kami yeŋ balmiŋ mere sege iramiŋ. ² Gega yingeŋ mere mayde, “Dula nalu kuruŋ gayenter ma gwaha titek. Moŋgo al beleŋ fulenja dirnak ge,” yaminj.

*Bere kura nat fimiŋ teŋ
Yesu tonanđe wok iryiŋ*
(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

³ Be, Yesu go Betani taunde Saimonyen yare heŋ bingé nene hinhan. Saimon gobe

* **14:1:** Bikkeŋ Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋyabe Al Kurun beleŋ sipsip al diriŋ dirŋen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyiŋ. Munan al kura gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋbe mel gote urmiŋ mataliŋya dapŋamiŋ mataliŋya goyen tumŋan gasa yirke kamamij. Gega meremiŋ gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋ hinhan.

bikkenj busuka minyaŋ hiyen goke teŋbe Saimon Busuka ineq hanjen. Biŋge nene hikeyabe bere kura beleŋ nat he filginiŋ gote fimiŋ hamin iŋiŋ muŋ wor po yaliŋ alabasta hora po irtiŋ bana hitiŋ goyen tawaŋ migisun mardeb Yesu tonanđe wok iryinj. Nat fimiŋ gobe damum hende wor po.⁴ Be, bere gore gwaha tikeb al gor hinhan gore go keneŋ biŋ ar yekeb, “Danij dawet iŋiŋ muŋ gayen titmiŋen buluŋ ira?” yeŋ yiŋen uliŋ tagalde hinhan.⁵ Tagalde henyabe, “Det goyen damumbe al kura dama uŋkureŋde meteŋ tenj hora tiyyenj gote folet. Niŋgeb hora go teŋbe al bunijenj samuŋ miŋmonj faraŋ yurtek iŋiŋ gega, gwaha ma tiya,” yeŋ ineq teŋ buluŋ iramiŋ.⁶ Irkeb Yesu beleŋ, “Tubul tinaŋ. Danij dufayminj buluŋ irde hanj? Yeŋbe mata iŋiŋ muŋ wor po nira.⁷ Al bunijenj samuŋ miŋmonjbe hugiŋen denya hikeb iŋiŋ faraŋ yurde hinayinj. Goyenpoga nebe denya hugiŋen ma hitek.⁸ Yeŋ beleŋ mata nirtekbe gag po nira. Nat fimiŋ sam nira gabe ne kammeke mete nirnayinj goke teŋ gago gitik nira.⁹ Niŋgeb fudinde wor po dineŋ hime. Ne niŋ naŋa kuruŋ gayen tagalde tukunj henjbe bere gare mata tiya gake wor tagalde hike nurde hinayinj,” yinyinj.

¹⁰ Irkeb Yesuyen komat kura denembe Yudas Iskar-

iot gore pris buda gote karkuwajniŋ haniŋde pel ire yeŋ kuriŋ.¹¹ Kuŋ yenkeb yende mere goyen nurde amanj henjbe horare damu girtek inamiŋ. Irkeb Yudas go daha mat kura Yesu goyen mel gote haniŋde kerenj yeŋ dufay heŋ hinhin.

Yesuya komatmiŋja dula funaŋ tiyamij

(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

¹² Be, hanjka wawuŋbe beret yis miŋmonj nen nen nalu miŋ ureŋ tiya yeŋ nurdeb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ, “Damde kuŋ Pasoba nature niŋ biŋge goyen gitik irniŋ?” yeŋ gusuŋan iramiŋ. Go nature goyen terbe Pasoba niŋ teŋ sipsip dirŋenj gasa yirde kumga teŋ hanjen.¹³ Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ irawa kura hulyan yirdeb, “Yerusalem kuŋbe al kura fe kuwe teŋ wanj kuke keneŋbe gama iriryenj.¹⁴ Ya binde hurkukeb gama irde hurkuŋ ya miŋ al goyen keneŋbe, ‘Tisa beleŋ, “Gasuŋ darebe neya komatneya Pasobayen biŋge netek?” yihi,’ iniryenj.¹⁵ Gwaha inkeb ya bana goŋ gasuŋ kuruŋ kura hende hi, bikkenj sope irtiŋ goyen dikala diryenj. Irkeb gasuŋde gorbe dula teŋ teŋ det goyen gitik iriryenj,” yinyinj.¹⁶ Irkeb irem go Yerusalem kuŋbe yeŋ yinyinj gwahade po yenaryum. Irdeb Pasoba biŋge goyen gitik irdeb mulgaŋ haryum.

¹⁷ Be, wawuñbana hekeb Yesuya komatmiñ 12ya goyen yare gor kuñ forok yamiñ. ¹⁸ Irdeb ya biñde goñ hurkuñ keperde dula teñ hinhan. Dula teñ heñyabe Yesu beleñ, “Fudinde wor po dinhem. Al uñkureñ kura tumñañ dula teñ hite bana gare po asogoner haniñde niryen,” yinyiñ. ¹⁹ Irkeb komatmiñ weñ gor hinhan gobe kandukñeñ nuramiñ. Irdeb yuñkureñ yuñkureñ wanbe, “Ne niñ daw yeñ ha?” ineñ gusuñañ irde hinhan. ²⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Gobe al neya tumñañde beret teñ fe koron uñkureñ bana fakamde hi al goreb gwaha tiyyen. ²¹ Ne Al Urmij gabe Al Kurunyen mere basañ al beleñ bikkeñ asañde kayamiñ goyen po gama irdeb kamen. Goyen-poga ne Al Urmij gayen asogoner haniñde niryen al gobe kanduk kuruñ wor po tiyyen. Al gobe kawañ ma hiriñ manhan kanduk buluñ goyen go ma kenwoñ,” yinyiñ.

²² Irdeb biñge nene heñyabe Yesu beleñ beret teñbe Naniñ igin nurt uneñbe ubala teñ komatmiñ yunyiñ. Yunenbe, “Beret dunhem gahade gayen po nebe deñ ge teñ kameñ. Niñgeb goke teñbe beret gabe gasoñne geb, teñ nenañ,” yinyiñ. ²³ Irdeb wain fimiñ gisu bana hitiñ goyen teñbe sopte po Al Kuruñ igin nurt uneñbe, “Ga nenañ,”

yineñ yunkeb tumñañ nitij ala tiyamiñ. ²⁴ Irkeb Yesu beleñ, “Al megen hañ kuruñ gake Al Kuruñ beleñ biñja tareñ tiyyiñ goke teñ darine wok irde kamen. Niñgeb wain nañañ gobe darine. ²⁵ Fudinde dineñ hime. Wain fimiñ gayen tebañ ma neweñ. Kuñ kuñ Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yiryeñ goyenter gab deñya tumñañ sopte wain fimiñ gergeñ netek,” yinyiñ.

²⁶ Be, go kamereb tikiñ hamij. Irdeb Olip dondonje hurkamiñ.

Pita beleñ helwañ hiyyen goke tagalyiñ

(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

²⁷ Be, hurkuñ gor heñbe Yesu beleñ gaha yinyiñ: “Deñ tumñañ nubul teñ busaharnayiñ. Mata gote merembe hakot asanđeb,

‘Sipsip doyañ al go maymekab sipsipbe burgagaw kernayıñ,’ katij hi. Sekaraia 13:7

²⁸ Gega kameñ goyen sopte huwardeñ ne wa meheñ heñ Galili kweñ,” yinyiñ. ²⁹ Irkeb Pita beleñ, “Al hoyan gabe gubul tinayıñ gega, nebe epte ma wor po gwaha tiyen,” inyiñ. ³⁰ Irkeb Yesu beleñ, “Fudinde wor po gineñ hime. Hañka wawuñ tatirok irawa ma irkeya ge wa wawuñ karwore ne niñ helwañ heñ, ‘Al gobe ma nurt uneñ hime,’ yawayıñ,” inyiñ. ³¹ Gega Pita beleñ, “Geya wor igin kamyeñ. Go ma wor po

gubul tiyen,” inen tareŋ po hiriŋ. Irkeb kadom yago manaj huwardeb tumŋaj gwaha ala inaminj.

Yesu Getsemani heŋ Al Kurun mere iryinj
(*Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46*)

³² Be, gor mat kuŋ naŋa deŋe kura Getsemani inen hanjyende gor forok yenbe komatmiŋ goyen, “Gar keperde doyaŋ nirde hike nebe Al Kurun mere ireŋ,” yinyinj. ³³ Irdeb Pita, Yems, Yonya po yadeb gasuŋ hoyanđe kwamiŋ. Goyareb Yesube dufaymiŋya biŋyabe kanduk wor po hiriŋ.

³⁴ Irkeb mel karwo goyen yinyinj. “Kanduk kurun wor po mununa. Irkeb kamtek wor po nurhem. Ningeb gar heŋ keŋkela heŋ hinaŋ ko,” yinyinj. ³⁵ Gwaha yineŋbe gor mat muŋ kura singir teŋ kuŋbe megen kateŋ dokolhoŋ yugulŋ tenbe beleŋ hoyan kura hi kenem kanduk kurun yeŋ hitte forok yetek nalu goyen forok ma yewoŋ yeŋ Al Kurun mere iryinj. ³⁶ “Ado, mata budam kurun gabe delgerbe meteŋeŋ kuram moŋ. Ningeb beleŋ hoyan kura hi kenem kanduk gayen go ma teweŋ. Goyenbe nere dufay ma gama irayinj. Gigen dufay go po gama irayinj,” inyinj.

³⁷ Irdeb mulgaŋ heŋ kuŋ komatmiŋ karwo gobe firtiŋde hike yinyinj. Gwahade yeneŋbe Pita goyen, “Saimon, bikkenj

ferha gago? Epte ma keperde muŋ kura doyaŋ hawayinj? ³⁸ Arkup ma yo, irde Al Kurun mere irde ga hayinj. Gogab Satan wan lom girkeb go ma katayinj. Begerbe wilaknejur nurde ha. Gega ulgebe kanduk heŋ hi,” inyinj.

³⁹ Irdeb sopte yubul teŋ kuŋ hanjkapyä Al Kurun mere iryinj gwahade po inyinj. ⁴⁰ Be, mulgaŋ heŋ wanbe mel karwo goyen dukpu hika yirke sopte po firtiŋde hike yinyinj. Irkeb mel go huwardeb feraminj goke warga henbe Yesu goyen gwaha mat kura mere irtek ma nuramiŋ.

⁴¹ Gwahade yeneŋbe mulgaŋ heŋ Al Kurun mere irde hinhin gasuŋde kuriŋ. Irdeb funaŋ mel karwo go hitte wanbe, “Huwarnan! Ep ferde usaq hahan niŋ. Ne Al Urmiŋ gayen mata buluŋ mar haniŋde nertek nalube gago forok yihi. ⁴² Huwarke kuniŋ. Asogoner haniŋde nertek albe gago bikkenj waya geb,” yinyinj.

Waŋ Yesu tanaramiŋ
(*Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12*)

⁴³ Gwaha yineŋ hikeyab Yesuyen komatmiŋ kura Yudasyabe Yesu teŋ teŋ marya goyen wayamiŋ. Fuleŋare niŋ bidilaya nukwaya yanarde wayamiŋ. Go mar gobe pris buda gote karkuwanmiŋya Moseyen saba marya irde Yuda marte doyaŋ mar pargwawakya

beleñ hulyan̄ yirkeb gogo wayamin̄. ⁴⁴ Be, Yesu asogom haniñde kertek al goreb beleñ wan̄ heňya Yesu tetek mar goyen yinyin̄. “Kuň forok yeňbe mata kura tiyeň geb. Al kura aman̄ aman̄ irde ulunjde u irmeke neneňbe gog po yeň kuň tenayin̄. Irdeb upsiňen̄ po tanarde teň kunayin̄,” yinyin̄. ⁴⁵ Irdeb forok yeň goyare po Yesu hitte wan̄be, “Tisa,” inen̄be yende pere ird ird matare ulunjde u iryin̄. ⁴⁶ Irkeb al buda gore wan̄ tanaramin̄. ⁴⁷ Gwaha tikeb Yesu komatmiň kura yeň binde hinhin goreb fulenjare niň bidilamiň mardeb pris buda gote kuruňmijde meteň al gote kirmiň sapa iryin̄. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ yeň tetek mar goyen, “Ne gayen fulenjare mar yad kuň hime geb, gago fulenjare niň bidilaya nukwaya manan̄ wan̄ nawarniň teň han̄? ⁴⁹ Nebe deňya hugiňen̄ hinhet. Al Kurunyen ya balem bana saba tagalde hinhem. Gega go ma nadé hinhan. Goyenbe goňmiň. Al Kurunyen asanđe mere katiň hi gwahade po forok yiyyen̄,” yinyin̄. ⁵⁰ Irkeb komatmiň yago tumňaj Yesu tubul teň busaharamin̄.

⁵¹⁻⁵² Goyenterbe al fojen̄ kura amil faykek po aw teň Yesu gama irde hinhin. Goyenbe yeň manan̄ mel gore tanarkeb amil goyen gor po afuyaň heňbe kupsor̄ busaharyin̄.

Yesube pris buda gote kuruňmij diliňde huwaryin̄
(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

⁵³ Be, Yesube pris buda gote kuruňmij Kaiafas hitte tukukeb pris buda gote karkuwanjmiňya, Yuda marte doyan̄ mar par-guwakyabe Moseyen saba marya tumňaj gabu iramin̄. ⁵⁴ Be, Pitabe Yesu gama irde kuriň gega, gisaw yarham po hinhin. Irdeb pris buda gote kuruňmijde ya kuruň goyen milgu irtin̄ koya bana goň gabu gasunđe hurkuriň. Irdeb gorbe ya goyen doyan̄ irde hinhan marya tumňaj kak kateň hinhan. ⁵⁵ Irkeb pris buda gote karkuwanjmiňya Yuda marte doyan̄ mar tumňaj goya gabu irde da misiňde kura Yesu mayteke kami yeň mere sege iramin̄. Gega mere miň igin̄ kura ma kenamin̄. ⁵⁶ Gorbe al budam Yesu merem yan̄ irniň yeň usi mere fakaka iramin̄. Gega meremiň kuruň gobe soň ala heke miň keňkelak kura ma forok yiriň. ⁵⁷ Gwaha teň kuň kuňbe al kura beleñ huwardeb usi mere gahade tiyamiň. ⁵⁸ “Al gareb, ‘Al Kurunyen ya balem al haniñde irtiň gabe upew ureň. Irdeb naňkahal karworeb hoyan̄ ireň. Goyenbe al haniñde irtiň gahade mon̄,’ yeke nurtiriň,” yamin̄. ⁵⁹ Gega merem goyen wor soň ala heň miň keňkelak ma forok yiriň.

60 Irkeb pris buda gote kuruñmiñ beleñ gor gabu iramiñ mar diliñ mar huwardeb, “Mere ulger irde hañ gayen kura muñ wol ma hawayinj? Dahade nurde ha?” ineq Yesu gusuñaj iryinj. 61 Gega Yesu gobe haywañ ma irde balmiñ po hin hin. Irkeb sopte po gusuñaj irdeb, “Ge gayenbe Mesaia, Al Kuruñ neñ beleñ dolonj irde hitien gote Urmiñ?” inyinj. 62 Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Gwaha, nebe ge yaha gog po. Ningeb ne Al Urmiñ gayenbe al deñem yan wor po heñ Al Kuruñ sanjiñmiñ kuruñ wor po gote haniñ yase beleñ keperdeb kigarinjinj faykek hende kateñ himeke nennayinj,” inyinj. 63 Gwaha inkeb pris buda gote kuruñmiñ goreb Al Kuruñ sukal ira yen biñ ar yeke uliñhormiñ erek irdeb, “Yinjeb gwaha yihi geb, daniñ merem yan irtek al hoyan niñ nurtek?” yirinj. Irdeb al buda goyen, 64 “Al Kuruñ sukal ira gab dahade nurde hanj?” yineñ gusuñaj yiryinj. Irkeb mel goreb biñde buluñ nurde Yesu goyen kamyeñ wor po yaminj. 65 Irkeb kura beleñ meyan irde amil teñ diliñ mala teñ haniñ buda irde mayde heñyab, “Tagala. Ganuñ beleñ muguna?” inamij. Irdeb pris buda gote kuruñmiñde ya goyen doyañ irde hanjen mar beleñ tukuñbe usulak tiyamij.

Pita beleñ Yesu niñ helwañ hiriñ

(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

66 Be, Pitabe pris buda gote kuruñmiñde ya kuruñ koya beleñ po milgu irtij bana gon al gabu irde hanjen sawsawa kuruñ kura goyenter hikeyabe pris buda gote kuruñmiñde metej bere kura wayyinj. 67 Yenjbe kak kateñ hin hin. Gwaha teñ hikeya bere gore wañ keñkela irdeb, “Ge manaq Nasaret niñ al Yesuya hin han,” inyinj. 68 Goyenpoga Pita beleñ helwañ irdeb, “Gebe da niñ yen ha? Neb goke kura yen ha yen ma nurde hime,” ineqbe gabu gasuñ go tubul teñ hoyanje kuriñ. 69 Be, bere goreb Pita sopte po keneñbe gor huwarde hin han mar goyen, “Yesuyen kadom kurabe gago,” yinyinj. 70 Irkeb tebañ po helwañ hiriñ.

Be, muñ kura hitnej teñbe yen bindere hin han mar goreb, “Fudinde, gebe Galili niñ al. Niñgeb kuramijbe ge gago,” inamij. 71 Irkeb huwardeb mere hitem po yirdeb, “Nebe Al Kuruñ beleñ neneñ hikeya fudinde wor po dineñ hime. Nebe al goke yen hañ yen ma nurde hime,” yinyinj. 72 Irkeb goyare goyen po tatirok wawuñ irawa iryinj. Irkeb Yesu beleñ, “Tatirok iraw ma irkeya ge wa wawuñ karwore ne niñ yen, ‘Al gob go ma nudr uneñ hime,’

yawayinj," inyinj goyen goke binj bak yirinj. Irkeb mata tiyyinj goke kanduknej wor po nurde esenj epte ma tiyyinj.

15

Yesu Pailat diliŋde huwaryinj
(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

¹ Be, wampot wor po pris buda gote karkuwanjminja Moseyen saba marya Yuda marte doyanj mar par-guwakya doyanj mar tumijan waŋ gabu irde mere sege irdeb, "Mayteke kami," yaminj. Irdeb Yesu hanij fere teŋ Pailat, Roma gab-man beleŋ teŋ kerke Israel wayyinj doyanj al goyen hitte tukamiŋ. ² Irkeb Pailat beleŋ huwardeb, "Yuda marte doyanj al kurunj yeŋ haŋ gobe ge gago?" inenj gusuŋaŋ iryinj. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Gwaha, gigeŋ yaha gog po," inyinj. ³ Be, pris buda gote karkuwanjminj beleŋ det budam niŋ Yesu goyen miŋge iramiŋ. ⁴ Irkeb Pailat beleŋ, "Dahade ningeb mere ulger irde haŋ kurunj gayen kura muŋ ma wol heŋ ha?" inenj sopte gusuŋaŋ iryinj. ⁵ Goyenbe go ma haywanj irke keneŋbe dilinj fot yirinj.

⁶ Be, Pasoba dula nalu kurunj gwahade goyenterbe Pailat beleŋ al koyare hanjenj goyen Yuda mar beleŋ po deŋe urkeb uŋkurenj kura teŋ siŋa irde hiyen. ⁷ Goyare

goyenbe al kura deŋem Barabasya kadom yagoyabe bikkenj Roma gabman asogo irde fulenjə teŋ al gasa yirke kamkeb yade koyare yeramiŋ goyen hinhan. ⁸ Be, nalu goyenter Pailat beleŋ mata teŋ hiyen go gwahade po diri yeŋ nurdeb Yuda mar goyen Pailat gusuŋaŋ irniŋ yeŋ wayamiŋ.

⁹⁻¹⁰ Be, Pailatbe al budam pris buda gote karkuwanjminj yubul teŋ Yesu gama irkeb pris buda gote karkuwanjminj beleŋ keneŋ daniŋ neŋ ma gama dirhaŋ yeŋ nurdeb gogo Yesu niŋ iginj ma nurde yeŋ hitte tawayaminj goyen bikkenj yenenj bebak tiyyinj. Niŋgeb Pailat gore huwardeb, "Deŋbe Yuda marte doyanj al kurunj gayen tubul teŋ dunwoŋ yeŋ nurde hanj?" yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. ¹¹ Gega pris buda gote karkuwanjminj beleŋ al buda kurunj goyen, "Barabas siŋa ira innayinj," yeŋ biŋ yade tukamiŋ.

¹² Be, Pailat beleŋ huwardeb, "Be, gwaha yahanj geb, deŋ beleŋ Yuda marte doyanj al kurunj inenj haŋ al gayenbe daha ireŋ?" yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. ¹³ Irkeb al buda kurunj goreb hokde po, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yaminj. ¹⁴ Irkeb Pailat beleŋ sopte gusuŋaŋ yirdeb, "Da misiŋdeb gogo yahanj? Da mata buluŋ tiyuŋ?" yinyinj. Gega al buda kurunj gore

mere nurtek ma hamij. Irdeb hokde wor po, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yen tebañ tiyamiñ. ¹⁵ Irkeb Pailat beleñ al buda kuruñ goyen gwaha yirmeke biñde igin nurnañ yenþe Barabas teñ siňa irdeb Yesube teñ fulenja marminj haninđe kiriyin. Irkeb tukuñ usulak teñþe kuruse hende mayniñ yenþe tukamiñ.

Roma gabmanyen fulenja mar beleñ Yesu giwgiw irde hinhan
(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

¹⁶ Be, go mar goreb Pailatyen ya kuruñ goyen siňa kurhan tukunþe fulenja mar pasi po hoy yirke wanj gabu iramiñ. ¹⁷ Irdeb doyan al kuruñyen umňam irhet yen amil umňam bukkenja digulakya suluk yirke bukkenj yara hitiñ kura goyen tawaj Yesu hor irde unenþe doyan al kuruñyen tonanþhor irhet yenþe kañ danðanþen yan teñ tiga ilde tawaj Yesu tonanþe misiñen yan po keramiñ.

¹⁸ Be, gwaha irdeya gab doyan al kuruñ turuñ irde hanþen gwahade irhet yen giwgiw irdeb, "Gebe Yuda marte doyan al kuruñ. Amaneñ nurde turuñ girhet," ineq bak mayde epte ma irde hinhan. ¹⁹ Irdeb he nukware tonanþe mayde tebañ irde meyan irde Yesu kahanj miňde kateñ dokolhoñ yugulun teñ doyan al kuruñ palap irde hanþen

gwahade irtiñ yara irde hinhan.

²⁰ Be, mel gobe gwaha mat Yesu go giwgiw irde amil umňam bukkenja digulakya suluk yirke bukkenj yara hitiñ kura hor irde unamiñ goyen tugu tenþe yende amil po sopte hor irde unamiñ. Irdeb tukuñ kuruse hende mayniñ yen teñ siňare kwamiñ.

Yesu kuruse hende mayamiñ
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

²¹ Be, goyare goyenbe Sairini niñ al kura deñembe Saimon goyen tiyuñ hoyanje mat wanj Yerusalem kuñ hinhan. Irkeb fulenja mar beleñ belen keneñbe Yesu faraj urde kuruse tiwi yen pakku iramiñ. Saimon gobe Aleksandaya Rufusyat naniñ.

²² Be, mel gore Yesu goyen tukuñ naña deñe kura Golgota ineq hanþyende gor tukamiñ. (Golgota deñe gote miňbe 'al tonaj kiñkiniňde'.)
²³ Gorbe uliñ misiñ falmuk ird irdde niñ he fimiňa wain fimiňa suluk irtiñ goyen Yesu unamiñ. Gega go ma nirinj.

²⁴ Irkeb teñ kuruse hende kerde kahanja haninya goyen heya karki yirde nil po teñ yuramiñ. Irdeb amilmiñ yugu tiyamiñ goyen ganuñ beleñ yawaryen yenþe hora wet ma he parwek wet kura det kuldiñ irtiñ goyen teñ yende matare tilin tanaramiñ.

25 Be, Yesube 9 kilok wampot kuruse hende mayamiŋ. 26 Irdeb da misinjde mayke kamyiŋ goyen he parwek kura teŋ gahade kaŋbe kuruse tonanđe keramiŋ:

YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

27-28 Be, go nature goyen po kawe mar irawa kura goyen wor kuruse hende gasa yiramiŋ. Irdeb Yesuyen kurusebe kahalte kerdebe al irawa gotebe kurhan kurhan yeramiŋ.*

29 Be, al goyan fole teŋ kuŋ hinhan gore keneŋbe biruŋ biruŋ teŋ, “Be, gebe, ‘Al Kuruŋyen ya balem goyen pir irde pasi henjbe epte naŋkahal karwore po ireŋ,’ yariŋ go? 30 Ningeb kuruse hende mat gigen tareŋger katke ginniŋ be,” ineq ayan keramiŋ. 31-32 Al hoyan beleŋ irde hinhan gwahade goyen po pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya yiŋgen uliŋ wor huwardeb, “Al ga kennan ko. Al hoyanbe faraŋ yurde hiyen. Munan yiŋgenbe epte moŋ. Yenbe fudinde Israel marte doyan al kuruŋ Mesaia kenem mal po kuruse hende mat kati. Irke keneŋbe fudinde wor po yeŋ nurtek,” ineq giwgiw irde ayan kerde epte matiyamiŋ. Irkeb Yesu bindere hinaryum al irawa kuruse

hende gasa yiramiŋ gore wor gwahade po inaryum.

Yesu kamyiŋ

(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

33 Be, kuŋ kuŋ naŋa baŋkahal wor po hekeb megen kuruŋ gabe kidoma beleŋ po alu urke kuŋ kuŋbe 3 kilok wawuŋbana hiriŋ. 34 Be, 3 kilok wawuŋbana hekeb Yesu beleŋ hokde po Al Kuruŋ goyen, “Eloi, Eloi, Lama Sabaktani!” inyin. Gote miŋbe “Al Kuruŋne, Al Kuruŋne, daniŋ nubul taha!”

35 Irkeb al goyan huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia hoy ira go nurnaŋ,” yamin. 36 Goyen nurdeb al kura kup yeŋ kuŋ amil erek irdeb tukun wain fimiŋ mukkuweŋ bana goŋ duk irdeb kutumde taw irdeb tawan, “Nawa,” ineqbe, “Be, Elaia beleŋ waŋ faraŋ urde teŋ kerke katyeŋ daw niŋge, mekerke keneŋ hiniŋ,” yiriŋ.

37 Be, Yesu gobe uliŋ misiŋ kuruŋ wor po kateŋ, “Woy!” yenbe yayenja funaŋ, “Ha!” irdeb kamyiŋ. 38 Irkeb goyare po Al Kuruŋyen ya balem bana amilbe hende mat kahalte po erek yeŋ kateŋ iraw haryum. 39 Be, fulenja marte doyan almiŋbe Yesu diliŋ mat heŋ Yesu mere teŋ daha mat kamyiŋ goyen keneŋbe, “Fudinde, al gabe Al Kuruŋ Urmiŋ!” yiriŋ.

* **15:27-28:** Asaŋ hoyanđebe gahade hi: 28 Kame mata gwahade fudinde forok iyiyen yenbe Al Kuruŋyen asaŋđe gahade katiŋ hi: “Yenbe mata buluŋ marya kamyiŋ.”

⁴⁰ Be, goyarebe bere buda kura gisaw mat huwarde kenej hinhan. Bere gobe Galili mat Yesu gama irde Yerusalem wayamiñ. Makdala niñ Mariaya Yosesya Yems dirjenyat miliñ Maria, irde Salome manan gor hinhan. ⁴¹ Bere karwo gabe Yesu Galili hinhinyabe gama irde faraŋ urde dawet kuran̄ nurde hikeb unej hanjen̄ bere go goyen.

Yesu mete tiyamiñ
(Matiyu 27:57-61; Luk 23:50-56; Yon 19:38-42)

⁴² Be, Yesu kamyiñ nalu gobe Sabat nalu goke gitik teñ teñ nature kamyiñ. Nalu gobe Gitik teñ teñ Nalu inen̄ hanjen̄. Be, Yesu kamyiñ goyen wawuŋbanamiñdebe, "Heñ ga ma Sabat nalu heweñ tiya go," yeñ nurdeb ⁴³ Arimatea niñ Yosep beleñ Yesu hakwam teke al hoyan̄ beleñ al gobe Yesu gama irde hiyen al kurabe gogo yeñ buluŋ nurde untek goke ma nurdeb Pailat hitte kuŋ Yesu hakwam teñ teñ niñ gusuŋaŋ iryiñ. Yeñbe tiyuŋ doyaŋ mar gabu irde hanjen̄ goyen bana niñ al. Al budam beleñ nurd unej hanjen̄. Yingeñbe Al kuruŋ beleñ alya bereyamiñ doyaŋ yird yird nalu goke doyaŋ heñ hiyen. ⁴⁴ Be, Yosep gore gusuŋaŋ irkeb Pailatbe Yesu kama mere goyen nurdeb dinɔŋ kok yiriñ. Irdeb fulen̄a marmiñde doyaŋ al niñ keya heke wakeb, "Yesube bikkeŋ kama?" inen̄ gusuŋaŋ iryiñ.

⁴⁵ Irkeb al goreb, "Fudinde, gwaha tiya," inke Pailat beleñ nurdeb Yesu hakwam goyen Yosep tubul teñ unyiñ. ⁴⁶ Irkeb Yosep gobe kadomya kuŋ amil fayker damu teñ tawaŋ Yesu hakwam goyen faraŋ teñbe mala teñ tukun̄ al hakwam yerd yerd niñ horabok taltiŋ bana goŋ keramiñ. Irdeb hora kuruŋ goyen kaŋ kaŋ irdeb tukun̄ horabok mohoŋ pet tiyamiñ.

⁴⁷ Makdala niñ Mariaya Yoses miliñ Mariayabe Yesu hakwam goyen gor kerhaŋ yeñ kenaryum.

16

Yesu kamyiñde mat huwaryiñ
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

¹ Be, Yuda marte usaŋ nalu, Sabat go hubu hekeb Makdala niñ Mariaya Yems miliñ Mariayabe Salomeya gobe Yesu kamyiñ hakwam goyen sam irtek yeñ he fimiŋ kura hamin̄ igiŋ muŋ goyen damu tiyamiñ. ² Irdeb fay urke Sande wampot muŋ naŋa pirik irkeyabe horabok bembare kwamiñ. ³ Kuŋ heŋyabe, "Horabok mohoŋ pet titiŋ hora kuruŋ gobe ganuŋ beleñ kaŋ kaŋ irde siŋa ireñ tiya?" yeñ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiñ. ⁴ Gega hurkuŋ heŋyabe horabok bembra mohoŋde naŋkeneŋbe hora kuruŋ wor po goyen bikkeŋ teñ siŋa irtiŋ kenamiñ. ⁵ Gwahade keneŋbe kuŋ forok yeñ horabok

bana hurkuŋbe al foŋen kura uliŋhor faykek manaq yase beleŋ mat keperde hike keneŋbe kafura hamiŋ. ⁶ Irkeb al goreb, "Kafura heŋ ma. Nasaret niŋ al Yesu kuruse hende mayke kamun goke wayhaŋ gobe gar ma hi. Yeŋbe bikken huwara. Keraŋ gasunđebe hubu ga kennanq.

⁷ Niŋgeb kuŋbe komatmiŋya Pitaya yeneŋ momoŋ yirnanq. Yesube yiŋgen yiyun gwahade po, yeŋ wa meheŋ heŋ Galili kuyen. Gor gab kennayinj," yinyinj. ⁸ Irkeb bere gobe kafura heŋ barbar yeŋ kukuwamnej nurdeb horabok bembə bana mat kateŋ sinjare heŋbe busaharde kwamiŋ. Gega kafura heŋbe mata kenamiŋ goke al kura ma momoŋ yiramiŋ.

Yesu beleŋ komatmiŋ hulyaŋ yirdeb Al Kuruj hitte hurkuriŋ

[⁹ Be, Yesu wampot muŋ huwaryiŋ goya goyen hanjkapyabe Makdala niŋ Maria diliŋde wa forok yiriŋ. Yeŋbe unjgura 7 ketal urtiŋ hin hin goyen Yesu beleŋ sope irke iŋiŋ hiriŋ bere go goyen. ¹⁰ Be, bere go Yesu keneŋ mulgaŋ heŋ kuŋbe Yesu gama irde hanjen marya Yesu kamyiŋ gote dolonđe heŋ esen hin han marya goyen momoŋ yiryiŋ. ¹¹ Gega mel gobe bere gore, "Yesube kamunđe mat huwara. Irke kenhem," yinyiŋ go nurdeb fudinde yeŋ ma nuramiŋ.

¹² Be, go kamereb Yesube komatmiŋ irawa kura Yerusalem tubul teŋ tiyuŋ hoyanje kuŋ hikeya al hoyanje yara hen yeŋ hitte forok yiriŋ. ¹³ Forok yeke keneŋ bebak teŋbe mulgaŋ heŋ kuŋ kadom yago momoŋ yiraryum. Gega yeŋbe irem gore yaryum goyen manaq fudinde yeŋ ma nuramiŋ.

¹⁴ Be, go kamereb Yesu yiŋgen komatmiŋ 11 goyen ya bana heŋ dula teŋ hikeya forok yiriŋ. Forok yeŋbe al beleŋ huwaryiŋ kamere keneŋ momoŋ yirke ga tonaj tareŋ irde usi tahaŋ yeŋ nurde wasak po tiyamin mar goyen goke yineŋ teŋ saba yiryiŋ. ¹⁵ Irdeb, "Kuŋ naŋa kuruŋ al hike kwa goyen bana ne niŋ yitiŋ mere iŋiŋ gayen tagalde momoŋ yirde tukunaiŋ. ¹⁶ Al kura baraŋ gayen fudinde yeŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde baptais tenayıŋ mar gobe Al Kuruj beleŋ yumulgaŋ tiyyen. Gega al gwaha ma tinayıŋ mar gobe Al Kuruj beleŋ merem yaŋ yiryen. ¹⁷ Ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayıŋ mar gobe Al Kurujen tarende mata tiŋen gahade teŋ hinayıŋ: deŋner unjgura yakira teŋ hinayıŋ, naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kuruj mere irde hinayıŋ, ¹⁸ haniŋde kunere duwi yanarke yisınayıŋ gega go ma kamnayıŋ, fe det buluŋ miŋyaŋ nene kamtek goyen nenayıŋ gega go ma kamnayıŋ. Irdeb al gore

garbam mar haniŋ yerde
yuneŋ Al Kuruŋ gusurŋan
irkeb igin henayin,” yinyin.

¹⁹ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ
Yesu beleŋ mere yiryiŋ go
kamereb Naniŋ Al Kuruŋ
beleŋ tumulgaŋ tike hurkuŋ
al deňem yan heŋ haniŋ yase
beleŋ kipiryin.

²⁰ Be, go kamereb Yesuyen
komatmiŋ beleŋ kuŋ yen ge
yitin mere igin goyen naŋa al
hike kwa kuruŋ gayen bana
tagalde tukamiŋ. Gwaha
teŋ hikeyabe Doyaŋ Al Ku-
ruŋ beleŋ komatmiŋa heŋ
meteŋ teŋ mel gore mere teŋ
hinhan goyen fudinde yen
nurd nurd niŋ teŋbe mata
tiŋeŋ turŋuŋ yan kurayen
kurayen goyen manaŋ forok
yirde hin hin.]

Luk Luk beleñ Yesu niñ yitiñ mere igiñ kayyiñ

*Yesu niñ yitiñ mere fudinde
Luk beleñ Tiofilus hitte kayyiñ*

¹⁻² Be, doyañ al Tiofilus, nebe Yesu niñ momoñ gireñ tihim. Be, al kurabe Yesu beleñ meteñmiñ miñ urde meteñ teñbe kuj kuj pasi iryiñ goyen yenja diliñde wor po keneñ hinhan geb, asañde goyen kayamiñ. Irde kamebe al kura yeñ niñ tagalde tukuñ hinhan mar gore wor barañmiñ asañde kayamiñ. Munaj kurabe mohonde tagalamiñ. Al budam hoyan wor gwahade goyen po Al Kuruj beleñ mata gwahade forok yiyyen yiriñ goyen neñ hitte forok yekeb daha mat kura basañ heñ tagalniñ yeñ kurut yeñ hinhan, irde gayenter wor gwahade po teñ hañ. ³ Niñgeb nebe daha mat mat kuj Yesu go forok yiriñ, irde gor mat kuj mata teñ meteñ teñ hinhan kuruj goyen tumñañ nigeñ kenkela utma teñ tukumiñ. Irde nigeñ bebak teñbe ge wor ne nurmiñ gwahade nurwoñ yeñbe barañ goyen miñde mat forok yeñ kuj bumiñde hiriñ goyen gago kañ gunej tihim. Gwaha tiyenbe igiñ yeñ nurde hime. ⁴ Gogab Yesu niñ mere momoñ girde

hike nurde hayen goyen fudinde yeñ nurayin.

*Al Kuruñyen miyon beleñ
Yon Baptais kawañ hiyyen
goke tagalyiñ*

⁵ Be, Yudia nañare niñ doyañ al kuruj Herot hinhin goya goyenterbe Al Kuruj doloñ ird ird mata doyañ al kura hinhin. Deñembe Sekaraia. Asembe Abaisa. Abaisa gobe Al Kuruj doloñ ird ird mata doyañ irde hinhin. Niñgeb asem yago kamekken wor mata goyen po teñ hinhan. Sekaraia berembe Elisabet. Elisabetbe Aronyen miñde mat watin. Aronbe hañkapyä wor po Al Kuruj beleñ yeñ doloñ ird ird mata doyañ marte kuruñmiñ iryiñ. ⁶ Be, ire uña gobe Al Kuruñyen mereya matayabe kenkela po gama irde heñbe uliñde mere miñmoñ hinaryum. Al Kuruj beleñ wor huwak po yeneñ hinhan. ⁷ Gega berembe niga geb, diriñ kura ma besa irde hinhin. Dulin heñ kuj kuñbe tumñañde alik wor po haryum.

⁸ Be, Al Kuruj doloñ ird ird mata goyen Liwai mar miñ hoyan hoyan beleñ meteñ teñ hinhan. Niñgeb Abaisayen miñde niñ marte nalu forok yekeb yeñ beleñ gabu irdeb tonaj heñ meteñ teñ hinhan. Niñgeb Sekaraia manaj gor heñ meteñ teñ hinhan. ⁹ Be, mel go gwaha teñ heñyabe ganuj beleñ Al Kuruñyen ya balem bana goj gasuñ himam bana hurkuñ

det hamjēn yaŋ kumga teŋ dolonj iryenj yenbe yende matare tiliŋ tanaraminj. Irkeb Sekaraia deñemde harkeb gasuŋ himam bana gonj hurkuriŋ. ¹⁰ Irde det hamjēn yaŋ kura insens goyen kumga teŋ Al Kurun dolonj irde hikeyabe al siŋare hinhan marbe tumjanj Al Kurun mere irde hinhan.

¹¹ Be, Sekaraia gore gasuŋ himam bana gonj heŋ alta diliŋ mar huwarde det hamjēn yaŋ goyen kumga teŋ hikeyabe Al Kurunyen miyonj kura alta gote yase beleŋ mat forok yeŋ huwarde hinhan. ¹² Irkeb Sekaraia beleŋ miyonj go keneŋbe kafura wor po heŋ barbar yirinj. ¹³ Gega Al Kurunyen miyonj gore, "Sekaraia, kafura heŋ ma yo. Al Kurunbe diriŋ niŋ gusuŋan irde hinhan goyen bikkeŋ nuryinj. Niŋgeb berge Elisabetbe diriŋ al diriŋ kura kawaŋ kiryenj. Irkeb deñembe 'Yon' inayinj. ¹⁴ Irde beger matbe yeŋ ge iginj wor po nurde amaj hawayinj. Al budam wor amaj henayinj geb. ¹⁵ Yeŋbe Al Kurunyen diliŋde deñem yaŋ wor po hiyyenj. Irde bikkeŋ Al Kurun beleŋ meteŋmiŋ kurun kura iryenj yeŋ basiŋa iryinj geb, wainya fe tareŋya ma nene hiyenj. Dirinj gobe milinj biŋde hikeya Holi Spirit beleŋ ketal urdeb hiryoŋmiŋ iryenj. ¹⁶ Yeŋ beleŋ gab Israel mar budam Al Kurun harhok unamiŋ goyen yumulganj

tenj Al Kurun hitte yukuyenj. ¹⁷ Kame Doyanj Al Kurunjiniŋ wayyenj goke teŋbe Yon wa meheŋ heŋbe Holi Spirityen tareŋde bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia beleŋ meteŋ kurun teŋ hinhan goyen tareŋde meteŋ teŋ hiyenj. Al saba yirde hikkeb nurdeb naniŋ yago beleŋ diriŋmiŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ hinayinj. Irde Al Kurunyen mere bada heŋ go ma nurhet nurhet teŋ hinayinj mar goyen saba yirke Al Kurunyen dufay gama irde huwak henayinj. Alya bereya kurun gobe Yon beleŋ gwaha mat saba yirke dufaymiŋ bek yenayinj. Irkeb yeŋ kamereb Doyanj Al Kurun wanj mere tike goyen nurtek yeŋ ga hinayinj," inyinj. ¹⁸ Gwaha inkeb Sekaraia goreb, "Nebe alik wor po. Berne manaj diriŋ kawaŋ kertek nalube hubu hiriŋ geb, daha matbe mere gayen fudinde ninha yeŋ nureŋ?" ineq gusuŋan iryinj. ¹⁹ Irkeb miyonj goreb gaha inyinj: "Nebe Gebriel. Al Kurun diliŋ mar hime geb, yeŋ beleŋ po nad nerke kateŋbe mere iginj yeŋ beleŋ alya bereyamiŋ yumulgaŋ teŋ teŋ gayen gago momoŋ girde hime. ²⁰ Irde Al Kurun beleŋ mata goyare forok yiyyenj yeŋ nalu kiriyŋ goyen momoŋ girmekе ga gebe usi yeŋ nurha. Niŋgeb mohonje katyenj. Irdeb hanjka mat kuŋ kuŋbe mata ginhem goyen forok yeke gabe sopte mere

tiyayıñ,” inyiñ.

²¹ Goyare goyen Sekaraia gobe gasuñ himam bana goj mat aranej ma katkeb al siñare hinhan mar gore doyañ hemaj hemajbe, “Al gabe daha kura teñ aran ma kateñ hi?” yeñ kukuwamjey nuramiñ. ²² Be, Sekaraia go siñare kateñbe mere ma yiryiñ. Mere titek epte moj geb, hanıñ beleñ po tuñañ yirde hike keneñbe, “Al ga gasuñ himam bana goj heñya mata kura forok yeke kena,” yeñ nuramiñ. Sekaraia gobe mohoñ kattin gwahade po hinhan.

²³ Be, meteñmiñ gor hubu hekeb Sekaraia gobe mulgañ heñ tiyuñmiñde kuriñ. ²⁴⁻²⁵ Hitñeñ teñbe berem Elisabet goyen biñ hiriñ. Irdeb, “Dirijnem moj heñyabe memyak nurde himyen. Gega Al Kurun beleñ buniñeñ nurd nunke gago dirijnem yañ hihim. Niñgeb memya ma hewen,” yeñ amaneñ nuryiñ. Irde gagasi 5 gayen yamiñde po heñ wilwul ma teñ hinhan.

Al Kurunyen miyon beleñ Yesu kawañ hiyyen yeñ Maria momoñ iryiñ

²⁶ Be, Elisabet go biñ hiriñ goyen kuñ kuñ gagasim 6 hekeb Al Kurun beleñ miyoñmiñ Gebriel teñ kerke Galili naña bana goj niñ taunde Nasaret kuriñ. ²⁷ Kuñbe bere foñej kura alya ma hitin hitte forok yiriñ. Bere gobe al kura deñem Yosep beleñ tiyyen

yeñ mekerd untiñ hinhan. Yosepbe bikkenj Israel marte doyañ al kurun Dewityen miñde mat watinj. Bere foñej Yosep niñ mekerde untiñ hinhan gote deñembe Maria.

²⁸ Be, Al Kurunyen miyon go yeñ hitte kuñ pere irdeb, “Gebe Al Kurun beleñ iginj wor po nurde gunej hi. Yeñbe keñkelä doyañ girde hi,” inyiñ. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb, “Daniñ geb bere kurun deñem yañ mere irde pere irtiñej nira?” yeñ kanduknjeñ nurde meremiñ goke kukuwamjey nuryiñ. ³⁰ Irkeb miyon goreb, “Maria, kafura heñ ma yo. Al Kurun beleñ iginj wor po nurd gunej hi. ³¹ Niñgeb bege yañ heñbe dirin al dirin kura kawañ kerayinj. Irdeb deñembe ‘Yesu’ inayinj. ³² Yeñbe al deñem yañ wor po hiyyenj. Irde Al Kurun tonñeñ yañ wor po, det kurun gayen yiryiñ al gote Urmiñ innayinj. Yeñbe bikkenj asem Dewit beleñ Israel mar goyen doyañ yirde hinhan al gwahade goyen po, Al Kurun beleñ yende alya bereya gote Doyañ Al Kurunjin iryenj. ³³ Irkeb Al Kurunyen alya bereya Yekopyen dirñeñ weñ goyen hugineñ doyañ yirde hiyenj. Hubu ma wor po hiyyenj,” inyiñ. ³⁴ Gwaha inkeb Maria beleñ wol heñbe, “Nebe foñej wor po, alya ma hitinj. Gega daha matbe ge yaha goyen forok yiyyenj?” inyiñ.

35 Irkeb miyon gore, "Moŋ, Holi Spiritbe ge hitte katyen. Irke Al Kurun tonjen yan wor po det kurun gayen yiryin al gote tareŋbe ge hitte katyen. Irkeb dirin kawan kerayin. Dirin gobe Al Kurun hitte mat wayyen niŋgeb, yenbe mata bulun miŋmoŋ, al wukkek wor po hiyen. Goke teŋbe dirin gobe Al Kurunyen Urmiŋ wor po inen hinayin. ³⁶ Be, nonoŋge Elisabet niŋ nura. Yenbe alik bulun wor po, epte ma dirin kawan kertek gega, bin yan hi. Gabe gagasim 6 hihi. ³⁷ Niŋgeb Al Kurun diliŋdeb det kura meteŋen ga moŋ," inyin. ³⁸ Gwaha inkeb Maria gore, "Nebe Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ bere po. Niŋgeb daha kura nire yenbe iŋin ala, yen nura gwahade po niryen," inyin. Be, gwaha inkeb Al Kurunyen miyon go Maria tubul teŋ kuriŋ.

Maria kuŋ Elisabet kinyin

³⁹ Be, Al Kurunyen miyon beleŋ mere iryiŋ go kamereb Maria gobe mere goyen keŋkela bebak tiye yen gitik teŋbe aranjen po nonoŋmiŋ Elisabet hitte kuriŋ. Yenbe Yudia naŋare niŋ dugu bana gon taun kura gor hiyen geb gor po kuriŋ. ⁴⁰ Kuŋ Sekaraiayen yare forok yen Elisabet keneŋbe pere iryiŋ. ⁴¹ Irkeb pere iryiŋ goyen Elisabet beleŋ nurkeb dirin Elisabet binde hinhin gore dirkuk tiyyin. Goyare goyenbe Holi Spirit beleŋ Elisabet ketal uryin. ⁴² Irkeb

nonoŋmiŋ Maria go kawan po gaha inyin: "Gebe Al Kurun beleŋ guram girde iŋin iŋin wor po giryen. Niŋgeb gebe bere hoyan yara moŋ. Irde dirin teŋ besa irayin goyen manaj Al Kurun beleŋ guram irde iŋin iŋin iryen!" ⁴³ Da mata iŋin goyen timekeb Al Kurun beleŋ ne niŋ amaneŋ nud nuneŋbe Doyaŋ Al Kurunyer milin gare ne hitte waya! ⁴⁴ Ge beleŋ waŋ pere nirkeb goyare po dirin bener hi gare aman heŋ dirkuk tiya. ⁴⁵ Gebe Al Kurun beleŋ mata kame forok yiyyen goke momoŋ girun goyen fudinde yeŋ dufayge tareŋ iran. Niŋgeb Al Kurun beleŋ ge niŋ amaneŋ nud gunyen!" inyin.

⁴⁶⁻⁴⁹ Irkeb Maria gobe gaha yirin:

"Nebe Al Kurunyen meteŋ bere po, deŋnem moŋ.
Gega ne niŋ nud-kakala nirde hiyen.

Niŋgeb Doyaŋ Al Kurunbe deŋem turŋun yan irde hime.

Irde Al Kurun, Numulgan teŋ teŋ Al goke bener mat amaneŋ wor po nurde uneŋ hime.

Al Kurun sanjŋ miŋyaŋ beleŋ ne hitte mata kurun forok yirun.

Niŋgeb gayenter mat kuŋ kuŋ al kame kame forok yen hinayin goreb ne niŋ yen,

‘Yenjbe Al Kuruj beleñ
amañej wor po nurd
unyij,’ yenj hinayin.

Al Kuruj po ga turjuñ yan
wor po.

50 Al Kurujbe yenj palap
irde hanj mar goyen
buniñej nurde yunen
hiyen.

Yenjbe al kame kame forok
yenj palap irde hinayin
goyen wor gwahade
po yirde hiyen.

51 Yenjbe tareñ miñyan
geb, haninje meten
karkuwañ karkuwañ
teñ hinhin gwahade
teñ hiyen.

Irde al kura mar du
fayminde neñ po ga
iginj yenj hanj mar
goyen gasa yirde
yakira tike bur yenj
kuñ hinayin.

52 Yenjbe megen niñ doyan
mar karkuwañ, ‘Neñ
po ga iginj,’ yenj hanj
mar goyen deñem moñ
yiryeñ.

Gega al yinjen turun
ma yirde hanj marbe
deñem yan yiryeñ.

53 Yenjbe al kura tareñnininde
epte ma meten titek
yenj hanj mar goyen
faraj yurde iginj iginj
yirde hiyen.

Munañ sanjininiñde
epte meten titek yenj
hanj mar gobe uliñ uliñ
yakira teñ hiyen.

54-55 Be, bikkeñ Al Kurujbe
asininiñ Abrahamya
fonenjmiñ yagoya hitte
biñä teñ hinhin.

Yenjbe mel go buniñej yirdeb
biñä teñ hinhin goyen
goke biñ sir ma yenj
hinhin.

Ninjeb Al Kurujbe meten
marmiñ Israel mar
goyen huginej
buniñej nurde
yunenjbe faraj yurde
hiyen,” yirinj.

56 Be, Maria go gagasi karwo
gwahade Elisabetya heñbe
mulgañ heñ tiyuñmiñde
kuriñ.

Yon Baptais kawañ hiriñ

57 Be, Elisabet diriñ kawañ
kerd kerd nalum forok
yekeb diriñ al diriñ kawañ
kiryinj. 58 Irkeb Elisabet gote
tayneñja al buda taunde
gor hinhanya gore mere
momoñmiñ nurdeb, “Doyañ
Al Kuruj beleñ buniñej
nurd unuñ geb, gogo diriñ
kawañ kera,” yenjbe tumjan
amañ hamiñ.

59 Be, diriñ go kawañ
hirinje mat kuñ naña fay 8
hekeb guba yenj unniñ yenj
wayamiñ. Irdeb guba yenj
unenjbe deñembe naniñ go
po deñe eke kirniñ yamiñ.

60 Gega mere go nurde milij
beleñ huwardeb, “Moñ,
deñembe Yon intek,” yirinj.
61 Irkeb mel gore wol heñbe,
“Geya almegeyat taytiriñ
yago kura deñe gwahadem
moñ!” inamiñ. 62 Irdeb
naniñ wor hanj tuñjande
po, “Urge deñembe ganuñ?”

yenj gusunjan iramiñ. 63 Irkeb
Sekaraia gore wol heñ urmiñ
deñe kaye yenj hanj tuñjande
po kañ kañde niñ he parwek

niŋ yinyiŋ. Irkeb tawaŋ unkeb go hende, "Deŋembe Yon," gwahade kayyiŋ. Irkeb al buda kuruŋ gor gabu iramiŋ goyen dilin fot yamiŋ.⁶⁴ Irkeb goyare po Sekaraia go melak hipirken heke mere tiyyiŋ. Irdeb Al Kuruŋ niŋ amanen nurde turuŋ iryiŋ.⁶⁵ Gwaha tikeb al buda tiyuŋ goyenter hinhhan mar gobe dinoŋ kok yamiŋ. Irdeb mata kuruŋ yenamiŋ go tagalde tukukeb taun Yudia naŋare niŋ dugu bana hinhhan gor niŋ mar beleŋ mere momoŋ goyen nurde tukutiŋ ala tiyamiŋ.⁶⁶ Dirin gobe Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ irde hinhin geb, al tumŋaŋ mere go nuramiŋ marbe mata kuruŋ goke dufay po henj hinhhan. Irde, "Dirin go kuŋ kuruŋ henjbe al dahade hiyen?" yeŋ kadom gusuŋaŋ gird teŋ hinhhan.

Sekaraia beleŋ kame mata forok yiyyen goke tagalyiŋ

⁶⁷ Be, Yon naniŋ Sekaraia go Holi Spirit beleŋ waŋ ketal urkeb kame mata forok yiyyen goke gaha yiriŋ:

⁶⁸ "Israel marte Al Kuruŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ.

Yeŋ beleŋ waŋbe alya bereyamin kidoma bana mat yiŋen hitte yumulgaŋ tiyyen.

Niŋgeb yeŋ po ga amanen nurde uneŋ turuŋ irde hitek.

⁶⁹⁻⁷¹ Yeŋbe bikken mere basaŋ marmiŋ yinke

meremiŋ basaŋ henjbe,
'Al Kuruŋ beleŋbe buluŋ nurd duneŋ asogo dirde haŋ marte yufukde mat dumulgaŋ tiyyen,' yineŋ asininiŋ yago momoŋ yirde hinhhan.

Niŋgeb Al Kuruŋbe yiŋen yen hinhin gwahade goyen po, neŋ dawartek al tareŋ miŋyan wor po goyen* meten almiŋ Dewityen miŋde mat forok irde dunyen.

⁷²⁻⁷⁵ Al Kuruŋbe asininiŋ yago bunijen nurde yuneŋ hinhin.

Goke teŋbe haŋkapyä asininiŋ Abraham hitte gahade biŋa tiyyen:

'Israel marbe asogom yufukde mat yawaren.

Irkeb kafura ma henj ne dolon nirde hinayiŋ.

Hinayiŋ kuruŋ goyenbe tumŋaŋ delner wukkenj wor po, huwak po henj gab dolon nirde hinayiŋ,' yiriŋ.

Al Kuruŋbe asininiŋ yago hitte biŋa tareŋ wor po gwahade teŋ hinhin goyen biŋ sir ma yen hiyen.

⁷⁶ Be, urne Yon, gebe Al Kuruŋ tonŋej yaŋ wor po beleŋ mere basaŋ almiŋ giryen.

* **1:69-71:** Hiburu merere katin asaŋdebe, "bulmakaw hirkam" gwahade katin hi. (Liwai 4:7,18,25)

Irkeb ge wa meheň
heň Doyaň Al Kuruň
wayyen yitiň goke
beleň kerayiň.

⁷⁷ Niňgeb gebe daha mat Al
Kuruň beleň yende
alya bereyat mata
buluň halde yunębe
yumulgaň titek beljeň
goyen yikala yirde
hayiň.

⁷⁸ Al Kuruňbe biňde mat
wor po buniębe nurde
duneň hiyen.

Niňgeb Doyaň Al Kuruň
gobe kame nej hitte
wayyen.

Yen wayyen goreb naňa fay
urke wuk yen tuka go
gwahade diryen.

⁷⁹ Niňgeb yen beleňbe al
kidoma bana heň
mata buluň teň Al
Kuruň diliňde kamtiň
mar goyen Al Kuruň
dirjeň weň heň heň
beleň goyen yikala
yirde hiyen.

Irdeb bininiň kamke igit
heň heň beljeňde gor
dukuyen," yiriň.

⁸⁰ Be, Sekaraia urmiň Yon
gobe biňde mat Al Kuruň
niň hekkeň wor po nurdy
nurdy kuruň hiriň. Irdeb
sawsawa po kuruň naňa
bana kuriň. Kun gon heň
heňbe nalu untiňde gorbe
meteňmiň miň ure yen Israel
mar diliňde forok yiriň.

2

Yesu kawaň hiriň nalu

¹ Be, goyarebe Ogastus
beleň Roma gabmanyen

doyaň al kuruň Sisar hinhin.
Be, al gore meteň marmiň
gaha yinyiň: "Ne beleň
naňa doyaň yirde hime bana
kuruň goyen alya bereya
deňem yawarnayıň. Irke gab
teksbe dahade forok yiyyen
yeň nurtek," yinyiň. ² Be, Al
kapyan heň heň mata gobe
tiňeň gogo po ga tiyamiň.
Goyareb Kviriniusbe Siria

naňare niň doyaň al kuruň
hikeya al kapyan heň heň
mata goyen forok yiriň.
³ Irkeb Roma gabman beleň
naňa doyaň yirde hinhin
bana gon niň mar gobe
taunminyaň taunminyaň
deňniniň yirniň yen kwamıň.

⁴ Niňgeb Yosepbe Galili
naňare niň taun Nasaret
matbe Yudia naňare niň
taun Betlehem kuriň. Yeňbe
Dewityen miňde niň al
niňgeb, Dewityen taun
Betlehem ineň haňyende
gor kuriň. ⁵ Mariabe
Yosep mekerd unamiň geb,
tumňaň deňdere yerye yen
kwaryum. Goyen natureb
Maria go diriň kawaň kertek
binde hiriň. ⁶ Betlehem
gor hikeyabe diriň fulgaň
hiriň. ⁷ Gorbe ya kura al
gisaw niň waň damu teň ferd
ferd ya goyen makin heň
tukamıň. Niňgeb gor kura
heň diriň kawaň kertek moň
hiriň. Irkeb al waň ya damu
teň ferd ferd ya kura gote
yufuk bana, dapňa yerde
haňyen gasuňde gor kuň
urmiň mataliň kawaň kiriyiň.
Irdeb sope irde teň amil
po mala tiyyiň. Irde teňbe

dapŋa beleŋ yamuŋ nene hanjen koroŋ yara kuruj goyen bana goŋ tubulŋan tike hin hin.

*Sipsip doyaŋ mar beleŋ
Yesu kawaŋ hiriŋ goyen nuramiŋ*

⁸ Yesu kawaŋ hiriŋ goyen wawunbe sipsip doyaŋ mar kura sipsipmiŋ taun sinjare doyaŋ yirde hanjen gwahade teŋ hinhan. ⁹ Irke Al Kurunyen miyon yeŋ hitte forok yeke Doyaŋ Al Kurunyen sanjŋ turŋuŋ yan goyen hulsi yara heŋ naŋa timiytiŋen teŋ milgu yiryiŋ. Irkeb kafura wor po haminj. ¹⁰ Gega Al Kurunyen miyon beleŋ, "Kafura heŋ ma yo. Nebe mere igiŋ megen niŋ mar beleŋ nurde aman hetek mere goyen momoŋ direŋ tihim geb. ¹¹ Haŋkabe deŋ gayen Al Kuruj hitte Dumulgaŋ teŋ teŋ Al goyen Dewityen taun Betlehem gor kawaŋ hihi. Yenbe Mesaia, Doyaŋ Al Kuruj. ¹² Niŋgeb diriŋ go kinniŋ yeŋ kuŋbe amil po mala titiŋ dapŋa beleŋ yamuŋ nen hanjen koroŋ yara kuruj bana goŋ hik e keneŋ gab mere momoŋ dira gobe gago yeŋ nurnayiŋ," yinyiŋ. ¹³ Gwaha yinkeb goyare po Al Kurunyen miyon budam wor po forok yeŋ kadom goya heŋbe Al Kuruj niŋ amanenurde turuŋ irde, ¹⁴ "Al Kuruj tarenminj kuruj wor po go gab turuŋ irde isoka irniŋ.

Munaŋ megen niŋ mar Al Kuruj beleŋ amanenurde yuneŋ hi gobe biŋ kamke ga hinayinj," yamiŋ.

¹⁵ Al Kurunyen miyon go gwaha teŋbe yubul ten Al Kuruj hitte mulgaŋ haminj. Irkeb sipsip doyaŋ mar goreb, "Betlehem kuniŋ. Irde Doyaŋ Al Kuruj beleŋ mere dira go kuŋ kinniŋ," yamiŋ. ¹⁶ Irdeb araq po Betlehem kuŋbe Yosepya Mariaya yenamiŋ. Diriŋ haŋkəpok gobe dapŋa beleŋ yamuŋ nen hanjen koroŋ yara kuruj bana goŋ hik e kenamiŋ.

¹⁷ Keneŋbe diriŋ goke Al Kurunyen miyon beleŋ yinyiŋ goyen taunde gor niŋ al hoyaq wor momoŋ yirde tukamiŋ. ¹⁸ Irkeb mel gote mere go nurdeb hurkuŋkat tiyamiŋ.

¹⁹ Munaŋ Mariabe sipsip doyaŋ mar beleŋ mere tiyamiŋ kuruj goyen teŋ binde kerde goke hugineŋ dufay heŋ hin hin. ²⁰ Be, sipsip doyaŋ mar go kuŋbe Al Kurunyen miyon beleŋ yinyiŋ gwahade po kenamiŋ geb, mulgaŋ heŋ heŋyabe Al Kuruj niŋ amanenurde deňem turŋuŋ yan irde kasor irdya irdya kwamiŋ.

Yesu go Al Kuruj niŋ unaryum

²¹ Be, kawaŋ hiriŋde mat kuŋ naŋkahal 8 heke Yuda marte tikulare guba yeŋ uneŋ deňembe Yesu inaryum. Deňe gobe Yesu goyen milŋ binde ma forok

yekeya Al Kurunyen miyon beleş denje urde unyiñ.
 22-23 Be, Maria go dirin kawañ kiriyin goyen kuñ ig uliñ titek hekeb Moseyen saba gama irde wuk yeñ yeñ mata* tiye yeñbe Yerusalem kwaryum. Goya goyenbe Al Kurunyen saba asanđebe, "Al diriñ matalinbe ne niñ nuneñ hinayıñ," yiriñ geb, go po gama iryē yeñ Yesu manañ teñ kwaryum. 24 Ire uñya gobe Moseyen saba gama irdeb Maria ig uliñ teñ teñ ge tenbe kalyingi irawa gwahade kura yukanj Al Kurunj doloñ ird ird mata doyañ mar yunyeke kumga tinayıñ yeñbe Yerusalem kwaryum.

25 Be, Yerusalem gorbe al salannenj kura hinhin. Denjembe Simeon. Yeñbe Al Kurunj diliñde al huwak po heñ Al Kurunyen mata kenkela gama irde hinhin. Yeñbe Holi Spirit ketal urtiñ hiyen. Simeonbe Israel mar kanduk bana hañ goyen daha nañä gab Al Kurunj beleş faraq yuryen yeñ doyañ heñ hinhin. 26 Yeñbe Holi Spirit beleş hakot, "Gebe delge hikuya po Al Kurunyen Mesaia forok yeke kenayıñ," inyiñ. 27 Ningeb ire uñya gore Moseyen saba gama irde gwaha gwaha tinayıñ yitiñ goyen tiyye yeñ Yesu teñ Al Kurunyen ya balemde kwaryum goya

goyenbe Holi Spirit beleş al goyen bul irde Al Kurunyen ya balemde tukuriñ. Be, ire uñya go yare gor wakeb 28 Simeon beleş diriñ go teñ besa irde amanenj nurde Al Kurun turun irde gaha yiriñ:
 29-30 "Doyañ Al Kurunj, gere alya bereya Yumulgañ teñ teñ Al niñ ninariñ gob hañka gago delner kenhem.

Ningeb Israel mar niñ kanduknej nurde himyen gobe hipirken nurhem geb, ninariñ gwahade po igiñ kamenj.

31 Al gabe megen niñ alya bereya beleş tumjanj diliñde kennayin yeñ forok iranj.

32 Yeñbe al miñ hoyaj Yuda mar moñ goyen Al Kurunj hitte kuñ kuñ beleş goyen yikala yirde hiyen.

Irde yeñ beleş gere al kudiñej Israel mar hitte mat forok yitiñ goke al hoyaj beleş Israel mar denjem turñuj yañ yirde hinayıñ," yiriñ.

33 Be, Simeon beleş Yesu niñ mere tiyyin go nurdeb ire uñya gobe dinonj kok yaryum. 34 Irdeb ire uñya goyab urminya goyen Simeon beleş guram yirde tarenj yirdeb Yesu milij Mariabe gaha inyiñ: "Yuda mar budambe diriñ gare yirke sanjij henayıñ.

* 2:22-23: Moseyen sabarebe bere kura diriñ kawañ kerde wawuñ 40 heke gab Al Kurunyen ya balemde kuñ ig uliñ tiyyen gwahade katij hi. (Liwai 12:2-8)

Munaŋ kurabe buluŋ nurde katnayıŋ. Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ teŋ kerke wayuŋ goyen al budam igin ma nurde unnayıŋ. ³⁵ Yeŋ beleŋbe alyen dufay banare niŋ goyen yade kawan yiryen. Irkeb goyen goke daha wet kura irnayıŋ goreb bubulkuŋge tutma tike bege misiŋ kuruŋ wor po katayıŋ,” inyiŋ.

³⁶ Be, goya goyenbe Asa mar biriŋ kura denjembe Ana wor gor hinhin. Naniŋbe Fanuel. Bere gobe Al Kuruŋyen mere basaŋ heŋ heŋ bere. Yeŋbe dama 7 po uŋya hikeb uŋ kamyiŋ. ³⁷ Irkeb beretap heŋ kuŋ kuŋbe damam 84 hiriŋ. Yeŋbe Al Kuruŋyen ya balem goyen muŋ kura tubul teŋ hoyande ma kuŋ hiyen. Irdeb hugineŋ naŋkahalya wawuŋya gor heŋ yende alya bereya Al Kuruŋ beleŋ faraŋ yuri yeŋ gusuŋaŋ irde dolonj irde, kurareb biŋge kutja irde heŋya gab gusuŋaŋ irde hiyen.

³⁸ Simeon beleŋ Maria mere irde hikeyabe Ana wor kuŋ yeŋ hitte heŋ Al Kuruŋ niŋ amaneŋ nurde uneŋ kasor iryiŋ. Irdeb Yuda mar Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ teŋ teŋ niŋ doyan heŋ hinhin mar goyen diriŋ goke momoŋ yiryiŋ.

³⁹ Be, ire uŋya gobe Moseyen saba goyen gama irde tukuŋ pasi irdeb urmiŋ teŋ tiyuŋmiŋ Galili naŋare niŋ taun Nasaret mulgaŋ haryum. ⁴⁰ Gor henyabe diriŋ go kuruŋ heŋ hinhin. Yeŋbe dufaymiŋ wukkeŋ wor po, diriŋ hoyan yara moŋ. Al Kuruŋ beleŋ kenkela wor po faraŋ urde igin igin irde hinhin.

Yesube foŋeŋmiŋde Al Ku- ruŋyen ya balemde kuriŋ

⁴¹ Damam damam Yesu milinya naniŋya gobe hugineŋ Pasoba† dula nalu kuruŋ goke teŋ Jerusalem kuŋ hinhin. ⁴² Be, Yesu go damam 12 hiriŋya wor teŋ hinhin gwahade po Pasoba niŋ teŋ Jerusalem kwamiŋ. ⁴³ Be, Pasoba nalu go hubu hekeb Yesu naniŋya milinya go Jerusalem tubul teŋ naŋjam mulgaŋ heŋ hinaryum. Gega Yesube Jerusalem hinhin goyen go ma nuraryum. ⁴⁴ Al budam kuŋ hinhin geb, Yesube gaŋ tumjaŋ kuŋ hite yeŋ nurde hinaryum. Be, kuŋ wawuŋbaŋa heke urmiŋ ge teŋ tayneŋya kadom yagoya goyen gusuŋaŋ yirde naŋkenaryum. ⁴⁵ Gega ma po kenaryum. Irde fay urkeb mulgaŋ heŋ Jerusalem kuŋ naŋkenye yeŋ kwaryum.

† **2:41:** Bikkeŋ Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋyabe Al Kuruŋ beleŋ sipsip al diriŋ dirŋen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayıŋ yinyiŋ. Munaŋ al kura gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kuruŋyen miyon beleŋ waŋbe mel gote urmiŋ mataliŋya dapŋamiŋ mataliŋya goyen tumjaŋ gasa yirke kamamir. Gega meremiŋ gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋ hinhin.

46 Kuŋ sar kumaŋ kumaŋ hekeb wawuŋ hiriŋ. Be, fay urke gab sopte naŋkeneŋbe Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana hurkuŋbe kenaryum. Yeŋbe Yerusalem gor niŋ Moseyen saba mar kahal bana heŋbe merem palŋa yirde, gusuŋaŋ yirde teŋ hin hin. 47 Irdeb al buda gore gusuŋaŋ irde hikeb keŋkela po wol heŋ yuneŋ hin hin. Irde mere teŋ hin hin go manaj nurdeb, "Diriŋ gabe biŋ bak yitin wor po be!" yeŋ hurkuŋkat tiyamiŋ. 48 Be, Yesu go gwaha teŋ hikeb naŋiŋa miliŋa beleŋ urmiŋ go keneŋ hurkuŋkat tiyaryum. Irdeb miliŋ beleŋbe, "Eke, daniŋ geb gwaha diraŋ? Nanakeya neyabe ge niŋ galgalneŋ nurde naŋkenen gago wayhar," inyiŋ. 49 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Daniŋ geb ne niŋ naŋkenen har? Naniŋde yare hi yeŋ ma nurde har?" yinyiŋ. 50 Gega mere yiryiŋ gote miŋbe gwahade yeŋ ma nuraryum.

51 Be, Yesu go gwaha inenbe Mariaya Yosepya irde mulgaŋ heŋ Nasaret kwamiŋ. Irdeb hin hin kurun gobe meremiŋ po nurde gama irde hin hin. Munaj miliŋ Mariabe diriŋ gore mata teŋ hin hin goyen biŋde po kerde nurde hin hin. 52 Be, Yesu gob kurun heŋ hin hin. Irkeb dufaymiŋ

manaj wuk yeŋ hin hin. Al Kurun beleŋ amaneŋ nurde uneŋ hin hin. Irkeb al beleŋ manaj gwahade po nurde uneŋ hin han.

3

Yon Baptais beleŋ Yesu niŋ tagalyiŋ

(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8;
Yon 1:19-28)

1 Be, Taiberius beleŋ Roma gabmanyen doyaŋ al kurun Sisar heŋbe naŋa kurun goyen doyaŋ yirke kuŋ kuŋ dama 15 hiriŋ. Goya goyenbe Roma gabman al Pontius Pailat beleŋ Yudia naŋa goyen doyaŋ irde hin hin. Goyenterbe Galili naŋabe Herot niŋ tubul tike doyaŋ irde hin hin. Irkeb kulin Filipbe Ituria naŋaya Trakonitis naŋaya doyaŋ yirde hin hin. Munaj Abilene naŋabe al kura dejen Lisanias beleŋ doyaŋ irde hin hin. 2 Go nalu goyenterbe Anasya teŋak Kaiafasa beleŋ Al Kurun doloŋ ird ird mata doyaŋ marte kuruŋmiŋ hinaryum.*

Be, goya goyenbe Al Kurun beleŋ Sekaraia urmiŋ Yonbe sawsawa po kurun naŋa bana goŋ hin hin goyen hoy iryiŋ. 3 Irkeb Yodan fe siŋa naŋa hin han bana go kuŋ hin hin. Kuŋ henjabe alya bereya goyen, "Mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ henaj,

* 3:2: Anasbe alik heŋbe Al Kurun doloŋ ird ird mata doyaŋ ird ird meten goyen tubul tike teŋak Kaiafas beleŋ gasuŋmiŋ teŋ meten go teŋ hin hin. Gega Anas beleŋ Kaiafas goyen dufaymiŋ uneŋ hin hin.

irde baptais tenaŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ halde dunyen,” yeŋ tagalde kuŋ hinhan. ⁴ Yon Baptais beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋ wayyen goke alya bereya biŋ gitik yirde ga hinayiŋ yeŋ gwaha teŋ hinhan kuruŋ goke bikken Al Kuruŋyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe gahade kayyiŋ hi:

“Sawsawa po kuruŋ naŋa bana gonj al kura forok yeŋbe alya bereya beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋyen mere nurde gama ird ird niŋ dufay gitik teŋ teŋ ge gahade kuware tagalde hiyeŋ: ‘Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ ge teŋ beleŋ ker-naŋ.

Belenjiŋ sope irde huwa irnaŋ.

⁵ Gwaha tiniŋ yeŋbe naŋa dukuŋ dukuŋ dan yunke waŋ hurku-nayiŋ.

Duguya higiliŋya yawarke kateŋ batoto henayin.

Beleŋ kokanj yade huwa yirdeb beleŋ hurkuŋkatŋen yade sirsarŋen yirnayin.

⁶ Irkeb Al Kuruŋ beleŋ alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ mata goyen al tumŋaŋ kennayiŋ, yeŋ hiyen,” yitiŋ.

Aisaia 40:3-5

⁷ Be, yitiŋ gwahade po Yon beleŋ meten gwahade teŋ hikeb al budam yeŋ hitte baptais tiniŋ yeŋ waŋ hinhan. Irkeb go mar

goyen yenenbe gaha yinyiŋ: “Deŋbe mata buluŋ po teŋ haŋ gega, mali baptais tiniŋ yeŋ wayhaŋ? Deŋ gab dufaytiŋ buluŋ wor po kunere dirŋen weŋ yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kuruŋyen bearar go ma kentek yeŋ nurde hanj? Ganuŋ beleŋ gwaha dinuŋ? Epte ma wor po busaharnayiŋ! ⁸ Niŋgeb fudinde wor po mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ haŋ gote iginen Al Kuruŋ diliŋde mata igiŋ huwak goyen po teŋ hinayiŋ. Munan, ‘Neŋbe Abraham dirŋen weŋ geb, Al Kuruŋyen bearar ma tetek,’ yeŋ hanjen. Gega mata buluŋtiŋ ma yubul tinayiŋbe meretiŋ gobe miŋ miŋmoŋ wor po hiyyen. Al Kuruŋbe igiŋ hora gayen yade Abrahamyen dirŋen weŋ yiryen geb. ⁹ Saporbe bikken he miŋde ilde ilde niŋ ep irtiŋ hi yara Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ gote murungem duntekbe binde wor po hi. Niŋgeb he kura iginen ma heŋ hiyen gobe ilde kak alare temeynayiŋ gwahade goyen po, deŋ gayen mata buluŋtiŋ ma yubul tinayiŋbe Al Kuruŋ beleŋ yende al ma dirde dakira tiyyen,” yinyiŋ.

¹⁰ Irkeb al buda gore, “Niŋgeb neŋbe daha teŋ gab igiŋ hetek?” inamiŋ. ¹¹ Irkeb wol henbe, “Al kura uliŋhormiŋ irawa kenem unküreŋbe al go miŋmoŋ

goyen unyeñ. Irdeb al kura biñgem yañ wor go miñmoñ al keneñbe gwaña po tiyyen,” yinyin. ¹² Be, Yuda mar kura Roma gabman niñ teks yade hanjen mar manaj baptais tiniñ yen wañ gor hinhan. Niñgeb yen beleñ, “Tisa, neñbe daha titek?” yen gusunjan iramiñ. ¹³ Irkeb wol heñbe, “Gabman beleñ duneñ hiyen hora goyen po yade hinayin. Munanç go hende sopte ma yade hinayin,” yinyin. ¹⁴ Irkeb fulenja mar gor hinhan gore wor, “Munanç neñbe daha titek?” inamiñ. Irkeb Yon Baptais beleñ wol heñbe, “Deñbe hora yawañniñ yen al gasa yirniñ yirniñ yirde detmiñ kawem ma yade hinayin, irde usi matare goya merere ma yukuñ hinayin. Horabe meteñ teñ hanjen gote murungeñ po teñbe ep gogo yen nurde hinayin,” yinyin.

¹⁵ Be, Yuda mar gobe tumjanj Mesaia niñ hakot po doyañ heñ hinhan geb, Yon Baptais beleñ mata teñ hinhan goyen keneñbe yeñbe Mesaia wet yen dufay heñ yinjen uliñ tagalde hinhan. ¹⁶ Irkeb Yon beleñ nurdeb, “Nebe fe uliñ po baptais dirde hime. Gega harhoknerbe al kura wayyen. Al gote tareñbe kuruj wor po. Yeñbe al turjuñ yañ wor po geb, ne gahade gare epte ma yen ge teñ meteñ kuruj titek hime. Kahañ basañmijde

niñ kañ urgut kañ yugu teñ teñ gobe meteñ kuruj moñ gega, go wor nebe epte moñ yen nurde hime. Yeñ beleñ gab Holi Spiritya kakya beleñ baptais diryen. ¹⁷ Irde yeñbe al kura wit igineñ yawareñ yen kutummiñ tukuñ igineñya sikkęya pota yirde igineñbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkęn go yade kumga tiyyen go gwahade diryen. Niñgeb al kame wayyen goreb meremiñ ma gama irde hinayin marbe kak hugiñej hitekde gor yimiyyen,” yinyin.

¹⁸ Be, Yonbe alya bereya saba budam hoyan manaj momoñ yirde tareñ yirde hinhan. Irde mere igin Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ yumulgan tiyyen goke momoñ yirde saba yirde hinhan. ¹⁹ Irdeb Galili naña gote doyan al kuruj Herot beleñ kulinđe bere Herodias goraj iryin goke teñ Yon beleñ, “Mata buluñ tiyan,” inen goke inen tiyyin. Goyenbe go po moñ. Mata buluñ hoyan teñ hinhan kuruj goke manaj kawan po momoñ iryin. ²⁰ Gega Herot gobe mata buluñ teñ hinhan goyen bada hitjenbe go hende po bak uneñ fulenja marminj yinke Yon go teñ koyare keramiñ.

*Yesu baptais tiriñ irde
Yesuyen megen niñ asem yago
(Matiyu 1:1-17; 3:13-17;
Mak 1:9-11)*

²¹ Be, Herot beleñ Yon Baptais teñ koyare ma

kiryinyabe al Yesuyen budam Yon hitte kuŋ baptais teŋ hinhan. Goya goyenbe Yesu manan yen hitte baptais tirin. Be, Yesu go baptais teŋbe Al Kuruŋ mere irde hikeb goya goyen po naŋkiŋ hol yirin. ²² Irkeb Holi Spirit beleŋ kawan po Yesu hitte nu foy teŋ kattin yara teŋ kateŋ kipiryin. Irkeb al melak kura naŋkiŋde mat, “Gebe urne, bubulkunjne wor po. Nebe ge niŋ bener mat amareŋ wor po nurde guneŋ hime,” yirin. ²³ Be, Yesube damam 30 gwahade hen baptais go teŋbe metenŋinj miŋ uryin.

Be, Yesu gobe al beleŋ Yosep urminj yen nurde unen hinhan. Yesu asem yago yitiŋbe gahade: Yosepbe Heli urminj.

²⁴ Helibe Matat urminj. Matatabe Liwai urminj. Liwaibe Melki urminj. Melkibe Yanai urminj. Yanaibe Yosep urminj.

²⁵ Yosepbe Matatias urminj. Matatiasbe Amos urminj. Amosbe Nahum urminj. Nahumbe Esli urminj. Eslibe Nagai urminj.

²⁶ Nagaibe Mat urminj. Matbe Matatias urminj. Matatiasbe Semen urminj. Semenbe Yosek urminj. Yosekbe Yoda urminj.

²⁷ Yodabe Yoanan urminj. Yoananbe Resa urminj. Resabe Serubabel urminj. Serubabelbe Sealtiel urminj. Sealtielbe Neri urminj.

²⁸ Neribe Melki urminj.

Melkibe Adi urminj. Adibe Kosam urminj. Kosambe Elmadam urminj. Elmadambe Er urminj.

²⁹ Erbe Yosuwa urminj. Yosuwabe Eliese urminj. Eliesebe Yorim urminj. Yorimbe Matat urminj. Matatbe Liwai urminj.

³⁰ Liwaibe Simeon urminj. Simeonbe Yuda urminj. Yudabe Yosep urminj. Yosepbe Yonam urminj. Yonambe Eliakim urminj.

³¹ Eliakimbe Melea urminj. Meleabe Mena urminj. Menabe Matata urminj. Matatabe Natan urminj. Natanbe Dewit urminj. ³² Dewitbe Yesi urminj. Yesibe Obet urminj. Obetbe Boas urminj. Boasbe Salmon urminj. Salmonbe Nason urminj.

³³ Nasonbe Aminadap urminj. Aminadapbe Atmin urminj. Atminbe Arni urminj. Arnibe Hesron urminj. Hesronbe Peres urminj. Peresbe Yuda urminj.

³⁴ Yudabe Yekop urminj. Yekopbe Aisak urminj. Aisakbe Abraham urminj. Abrahambe Tera urminj. Terabe Nahor urminj.

³⁵ Nahorbe Seruk urminj. Serukbe Reu urminj. Reube Pelek urminj. Pelekbe Eber urminj. Eber gobe Sela urminj.

³⁶ Selabe Kainan urminj. Kainanbe Arpaksat ur-

miŋ. Arpaksatbe Siem urminj. Siembe Noa urminj. Noabe Lamek urminj.

³⁷ Lamekbe Metusela urminj. Metuselabe Enok urminj. Enokbe Yaret urminj. Yaretbe Mahalalel urminj. Mahalalelbe Keenan urminj.

³⁸ Kenanbe Enos urminj. Enosbe Set urminj. Setbe Adam urminj. Irde Adambe Al Kurunj belen iryinj.

4

Satan beleŋ Yesu turjanj uryinj

(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Be, Yesu gob Yodan fete Yon hitte baptais teŋbe fe go tubul teŋ kuriŋ. Goya goyenbe Holi Spirit beleŋ ketal urdeb teŋ sawsawa po kurunj naŋa bana gonj tukuriŋ. ² Gonj kuŋbe naŋkahal 40 hinhin. Goyare goyenbe Satan beleŋ mata bulunj kurayen kurayende turjanj urtiŋde hinhin. Gonj hinhin goya goyenbe bingje kutnjanje hinhin geb, kuŋ kuŋ naŋkahal 40 go murunjde hekeb bingje bulunj wor po iryinj.

³ Be, Satan beleŋ goyen keneŋbe hora kura ikala irde, "Gebe fudinde Al Kurunj Urminj kenem hora ga inke beret hekeb nawā," inyinj. ⁴ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, "Al Kurunyen asaŋdeeb, 'Albe

binge hende po ma hanjen,' yitiŋ hi," inyinj.

⁵ Be, gor matbe Uŋgura gore Yesu go naŋa kota tukunjbe alya bereya megen haŋ kurunj goyen wawunj uŋkurenđe po ikala iryinj. ⁶ Irdeb, "Megen haŋ mar kurunj gayen doyan yird yird saŋiŋ gobe ne nuntinj. Niŋgeb al kura une yeŋbe iŋiŋ ala yubul teŋ uneŋ. Niŋgeb gunej. ⁷ Goyenbe mali ma gunej. Turunj nirde doloŋ nirke gab det kurunj goyen yubul teŋ gunmeke gere henayinj," inyinj. ⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, "Al Kurunyen asaŋdebe, 'Al Kurunj po gab dende Doyan Al Kurunj geb, yeŋ po ga turunj irde doloŋ irde yeŋ ge po meteŋ teŋ hinayinj,' yitiŋ goyen go ma nurde ha?" inyinj.

⁹⁻¹¹ Be, Uŋgura go Yesu teŋ Yerusalem tukunjbe Al Kurunyen ya balem kurunj hende hoyan goyenter teŋ hurkuriŋ. Irdeb gaha inyinj: "Al Kurunyen asaŋdebe, 'Ge niŋ teŋbe Al Kurunj beleŋ miyoŋmiŋ yinke keŋkela doyan girnayinj.

Irdeb gakteŋ mugunyeŋ goyenbe haniŋde gisaŋ heke kahange hora beleŋ muŋ kura umulaw ma uryenj,' yitiŋ. *Tikinj 91:11-12*

Niŋgeb gebe Al Kurunj Urminj kenem gar gare solok yeŋ kurka," inyinj. ¹² Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, "Al

Kuruñyen mere asanđe kura katiňbe, 'Al Kuruñ po ga Doyañ Al Kuruñge. Niňgeb tuňaŋ urde tebaŋ ma irayıň,' yitiň hi," inyinj. ¹³ Be, Uñgura gobe Yesu tuňaŋ urmaň urmanje bada heň kurare kura ga sopte tuňaŋ ureň yeňbe tubul teň kuriň.

Nasaret niň marbe Yesu niň bada hamiň
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁴ Be, Yesu go Holi Spirit ketal urde tareň irke mulgaň heň Galili naňare kuriň. Irdeb meteň teň hikeb al Galili naňa bana hinhan kuruň goyen mere momoňmij nurtiň ala tiyamij. ¹⁵ Yenjebe Yuda marte gabu yayaň kuň al saba yirde hinhan. Irkeb al meremiň nurde hinhan goreb turuň irde hinhan.

¹⁶ Be, Galili naňa bana goň meteň teň heňyabe Nasaret kuriň. Yenjebe taun goyenter heň kuruň hiriň. Be, yenjebe Sabat nature hugineň teň hinhan gwahade goyen po, Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare kuriň. Irdeb Al Kuruñyen mere kapyan hewe yeň huwaryiň. ¹⁷ Irkeb gabu ya goyenter niň meteň faraň al kura beleň asan kura Al Kuruñyen mere basaň al Aisaia beleň kayyiň bili irtiň hinhan goyen teň Yesu unyinj.* Irkeb hol irde mere kura katiň goyen keneňbe kapyan hiriň. Merebe gahade:

¹⁸⁻¹⁹ "Doyañ Al Kuruñbe alya bereya yumulgaň teň teň mere igin goyen al buniňeň momoň yirde saba yirde hayiň yeň basiňa nirayiň.

Irde nad nerke kweň timekeya, 'Kuňbe kanduk bana haň mar goyen faraň yurde yad siňa yirayiň, irde al diliň titmiňbe sope yirayiň,' ninuň.

Irdeb, 'Al buluňyen yufukde heň goltapňeň nurde haň mar goyen faraň yurde yad siňa yirayiň, irde Al Kuruň beleň alya bereya igin yird yird nalube gago waya yeň momoň yirayiň,' ninuň.

Niňgeb goke teňbe Doyañ Al Kuruň beleň basiňa nirayiň geb, Holi Spirit beleň ketal nurtiň hime," yitiň hi. Aisaia 61:1-2; 58:6

²⁰ Be, kapyan heň pasi irdeb asan go bili irdeb tumulgaň teň gabu yare gor niň meteň al go unenje kipiryiň. Irkeb al buda gor hinhan kuruň go diliňbe Yesu hende po iraminj. ²¹ Irkeb Yesu beleň, "Mere kapyan hemeke nurhaň gote iginenje ne gago nenhaň," yinyiň.

²² Be, gor hinhan mar gobe tumlaň sabamiň igin nurde yeň ge tagalaminj. Irde

* **4:17:** Asan gobe Aisaia beleň haňkapyä kayyiň wor po goyen moň. Gabe basaň heň sopte kayamij kuruň goyen kuramije gago.

meremiňbe tarej minyaŋ wor po goyen nurdeb dinoŋ kok yamiŋ. Gega Yesu go keneŋ bebak teŋbe, “Al gabe Yosep urmiŋ moŋ?” yamiŋ. 23 Mel gore gwaha yeke nurdeb Yesu belej gaha yinyiŋ: “Deňbe al belej mere kura gahade teŋ hike nurde hanjen. Mere gobe gahade: ‘Guram al, neŋ sope dire yenbe gigeŋ wa sope irayiŋ,’ yeŋ hanjen. Niŋgeb gwahade goyen po ne gayen deň beleňbe, ‘Tiyunger gar gayen Kapeneam taunde mata teŋ hike nurtiŋ goyen tike dilniniňde yentek,’ ninniŋ tahanj. 24 Gwahade yenayiŋ gega, fudinde wor po dinen hime, Al Kurunyen mere basaŋ marbe tiyuŋmiňde niŋ mar belej meremiň nurtek ma yirkeb yakira teŋ hanjen,” yinyiŋ.

25 Irde sopte gaha yinyiŋ: “Fudinde wor po dinen hime. Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia hinhin natureb Al Kuruj belej naŋkiŋ pet tikeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigariŋ yilik muŋ kura ma tiyyiŋ. Gwaha tikeb Israel naŋa kuruŋ gobe biŋge kamde kamde nalu kuruŋ forok yirin. Goyare goyen bana gonbe beretap budam hinhan. 26 Gega Elaiabe Al Kuruj belej Israel niŋ beretap kura hitte ma teŋ kerke kuriŋ. Gwaha irtiňbe Saidon naŋa bana gon niŋ beretap kura Sarefat taunde hinhin geb, Elaiabe go teŋ kerke yeŋ hitte kuriŋ.

27 Be, Al Kurunyen mere basaŋ al kura Elisa hinhin natureb Israel naŋarebe al budam busuka minyaŋ hinhan. Gega yenbe Israel al kura ma sope iryiŋ. Gwaha irtiňbe al miŋ hoyan Siria naŋare niŋ al Naman po gab sope iryiŋ,” yinyiŋ.

28 Be, Yesu belej gwaha yinkeb al gabu ya bana hinhin mar kuruj gobe biŋ ar yamiŋ. 29 Irkeb huwarde Yesu go hamulare tukuj timiyniŋ yeŋ upepel urde teŋ taun siňakde naŋa hamulare gor teŋ kwamiŋ. 30 Gega Yesu gobe daha mat wet kura al buda goyen kahal pota yirde kuriŋ.

*Yesu belej uŋgura takira tiyyiŋ
(Mak 1:21-28)*

31 Be, Yesube gor mat Galili naŋare niŋ taun kura Kapeneam gor kurkuriŋ. Irdeb kuŋ gor Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare hurkuŋ al saba yiryiŋ. 32 Irkeb gor hinhin mar belej sabamiň saňiŋ miňyaŋ geb, pel irtek moŋ yeŋ nurdeb diliň fot yamiŋ.

33 Be, gabu ya bana goyenbe al uŋguram yaŋ kura hinhin. Be, al gore kekew teňbe, 34 “Ey, Yesu Nasaret niŋ al! Gebe daha dire yeŋ wayha? Buluŋ dire yeŋ wayha? Gebe al gwahade yeŋ nudr gunęŋ hime. Gebe Al Kurunyen, Al Wukkej wor po!” inyin. 35 Irkeb Yesu belej misiňeŋ po, “Bada hawa. Irde al go

tubul teñ kat kwal!” inyinj. Irkeb uñgura goreb gabu iramiñ mar diliñ mat po al go temeyke katkeb tubul teñ kuriñ. Gega al gobe dagi kura ma tiyyinj. ³⁶ Irkeb gor hinhan mar gore mata go keneñbe hurkuñkat wor po teñ yiñgen uliñ, “Saba gabe dahade wor po? Turnuñ yan wor po. Irde meremiñ pel irtek moñ, tareñ miñyan geb, go hende uñgura yakira tikeb kat kwahanj!” yamiñj. ³⁷ Be, Yesu beleñ mata tiyyinj gote mere momonjbe alya bereya tiyuñ Kapeneam taun biñyan hinhan goyen nurde tukutinj ala tiyamiñj.

*Yesu beleñ al garbam
miñyan budam sope yiryij
(Matiyu 8:14-17; Mak
1:29-34)*

³⁸ Be, Yesu gobe Yuda marte gabu ya go tubul teñbe Saimon, deñem kurabe Pita gote yare kuriñ. Goya goyenbe Saimon teñakbe ayañ buluñ wor po irke Saimonyen yare hinhan. Niñgeb farañ uri yen Yesu momonj iramiñj. ³⁹ Irkeb kuñ gasuñmij ketalde huwarde urguñ kañ keneñbe ayañ go kwep irde takira tikeb tubul tiyyinj. Irkeb bere gobe goyare po huwardeb Yesuya yenja wayamiñ mar goke biñge kayyiñj.

⁴⁰ Be, naña gurgur yen hikeb Sabat nalu hubu hiriñ geb, iginj det kanduk yad beñkutek hamij. Irkeb al garbam miñ kurayen kurayen Yesu hitte yawayamiñj.

Irkeb yuñkureñ yuñkureñ hanij uliñde yerdeb guram yirde tukukeb iginj hamij. ⁴¹ Goyenbe garbam po ma sope yiryinj. Uñgura al uliñde hinhan goyen manaj yakira tike al budam yubul teñ kat kwamiñj. Uñgura goyen Yesube Mesaia yen nurde uneñ hinhan geb, kat kuñ heñyabe kekew teñ, “Gebe Al Kuruñ Urmij!” ineñ hinhan. Gega Yesu beleñbe mere tinak yen yineñ teñ utanj yirde hinhan.

⁴² Be, naña hako ga fay urde hikeb Yesu go naña migiriñ miñmonde kura gor kuriñ. Irkeb al beleñ yen ge nañkenenj hinhan. Nañkenenj kuñ kuñbe yen hinhinde gor forok yen kenamiñj. Irdeb, “Dubul ma teñ kwaiñj. Gañ po hayinj,” ineñ basinj iramiñj. ⁴³ Gega Yesu beleñ wol heñbe, “Moñ, nebe Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyanj yird yird mere iginj goyen tiyuñ hoyanje manaj tagalde kuñ heñj. Goke teñbe Al Kuruñ beleñ nad nerke wamiriñ,” yinyinj. ⁴⁴ Irdeb Yuda marte naña bana kuruñ go kuñ heñya gabu yayañ mere tagalde kuñ hinhan.

5

*Yesu beleñ komatmiñ
yawaryij
(Matiyu 4:18-22; Mak
1:16-20)*

¹ Be, nalu kurareb Yesu go Galili fe ala kuruñ, deñem kurabe Genesaret

inej hanjen goyen siñare huwarde hej Al Kuruñjen mere tagalde hikeb al budam nurniñ yej wañ kalyan keramiñ. ² Irkeb Yesu beleñ nañkenej hakwa irawa kura yawañ fe siñare yubul titiñ yinyiñ. Miñ marbe kamañmiñ halde hinhan. ³ Irkeb Yesu go hakwa kura hende gor hurkuriñ. Hakwa gobe Saimonyen. Be, hurkuñbe Saimon goyen, "Alare muñ kura irke kurki," inyiñ. Irdeb hakwa hende keperdeb al fe siñare hinhan mar go saba yiryiñ.

⁴ Be, sabamiñ pasi irdeb Saimon goyen, "Alare kunjbe digeya kamañ temeyde dapña yawarnañ," inyiñ.

⁵ Irkeb Saimon beleñbe, "Doyañ al, neñbe wawuñ soba kuruñ gab kurut yeteke kuñ kuñ gago fay dura. Goyenbe dawet kura ma yawarhet. Goyenpoga ge beleñ yaha ningeb, alare kuñ kamañ temeyen tihim," inyiñ. ⁶ Irdeb Yesu beleñ inyiñ gwahade po, hakwa go teñ alare kunjbe kadom kura hakwa hende hinhan goya kamañ temeyamiñ. Irdeb dapña budam wor po yawarkeb kamañmiñ dildil yej hako ga tiktuk iramiñ.

⁷ Irkeb meteñ kadom hakwa hoyanje hinhan goyen wañ farañ durnañ yej hanij po tuñañ yiramiñ. Irkeb hakwamiñ go teñ wanje tumñañ kamañ goyen tulun teñ dapña hakwa hende wok yirke hakwa irawakde dapña

beleñ po makin heke soñ dolok naryum.

⁸⁻¹⁰ Be, dapña kuruñ yawaramiñ goyen keneñbe Saimon deñem kurabe Pitaya kadom yago hakwa hende yeña hinhan mar gobe tumñañ hurkuñkat wor po tiyamiñ. Irde Pita gote kadom warañ Sebedi urmiñ Yemsya Yonya farañ urye yej hakwamiñde wayaryum goyen manaj hurkuñkat wor po tiyaryum. Ningeb Saimon goreb kafura hej Yesu kahanj miñde urgut kanjbe, "Doyañ Al Kuruñ, nebe mata buluñ al wor po geb, epte ma delge mar huwareñ. Ningeb nubul teñ kwa," inyiñ.

Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Kafura hej ma yo. Gayenter matbe dapña yawartiñejbe al yade hayin geb," inyiñ. ¹¹ Irkeb hakwamiñ go yawañ siñare yirdeb dawet kuruñ go okohom po yubul teñbe Yesu gama iramiñ.

Al kura garbam buluñ busuka miñyañ
(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Be, Yesu go Galili naña bana gon niñ taun kura goyenter hikeb al kura busuka beleñ uliñ teñ pasi irtiñ gore wayyiñ. Wañ Yesu keneñbe yej beleñ gab farañ nuryeñ yej nurde kahanj miñde wulgurut yiriñ. Irdeb, "Doyañ Al Kuruñ, dufayger wilaknejur nurdeb sope nirke iginj heweñ," inej eseñ

mere iryinj. ¹³ Irkeb hanij temeyde al go ulinjde kerdeb, "Iginj guram gireñ. Ningeb iginj hawa," inyinj. Irkeb goyare po busuka gobe tubul tikeb iginj hirinj. ¹⁴ Irkeb Yesu beleñbe, "Iginj haha gake al kura ma momonj irayinj," inyinj. Irdeb, "Al Kurunj dolonj ird ird mata doyan mar hitte kuñ sikkeñge yikala yirke keneñbe fudinde iginj haha ginnayinj. Irke gab Mose beleñ bikkeñ yirinj mata goyen gama irde dapnja kura mel go yunnayinj. Irkeb ge niñ teñ Al Kurunj niñ dapnja go kumga tinayinj. Irkeb al tumjanj fudinde iginj hihi yeñ gennayinj," inyinj. ¹⁵ Gega Yesuyen mere momonjbe kurunj wor po heñ kuriñ. Irkeb al budam, "Kuñ sabamiñ nurniñ, irde al garbam minjanjbe sope diri," yeñ nurde wayaminj. ¹⁶ Gega Yesu gob gor heñ meten teñ hinhinyabe al yubul teñ nañja migiriñ minjanjde yeñ unjkureñ po kuñ Al Kurunj mere irde hinhin.

*Al uliñ kamtiñ kura sope
iryinj*

(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Be, nalu kurareb Yesu go teñ hinhin gwahade po saba tagalde hinhin. Gwaha teñ hikeyabe Yuda marte tikula tareñ po gama irde hanjen Farisi maryabe Moseyen saba tagal tagal marya budam Yesu saba tagalde

hinhinde gor wayaminj. Go mar gobe tiyuñ tumjanj Galiliya Yudiaya nañja bana goñ niñ beleñ wayaminj. Irde kurabe Yerusalem taun kurunjde gor mat wayaminj. Be, mel go wanj gor keperdeb Yesu beleñ al saba yirde hinhin goyen palña irde hinhan. Goyenterbe Doyañ Al Kurunyen sanjñ garbam mar sope yird yird gobe Yesu hitte hinhin.

¹⁸ Be, Yesu go al saba yirde hikeb al buda kura gore al uliñ kamtiñ sapir hende tawayaminj. Irdeb tukanj Yesu hinhin ya bana goñ hurkuñ kahañ miñde kirniñ yeñ beleñ niñ nañkenamij.

¹⁹ Gega al forfor yeñ hinhan goreb beleñ miñmonj yiryinj. Irkeb bada heñ ya go hende hurkuñbe* Yesu hinhin turte gor yameñ keramij. Irdeb al uliñ kamtiñ goyen sapirte gwahade po ferde hikeya al forfor yeñ hinhan bana gor kanđe po pañgir irke Yesu hinhin turte po kurkuriñ. ²⁰ Irkeb Yesu beleñ mel gote dufay tareñ go yeneñbe al uliñ kamtiñ goyen, "Kadne, mata bulunje halde gunhem geb," inyinj.

²¹ Irkeb Farisi marya Moseyen saba tagal tagal marya beleñ mere go nurdeb dufaymiñdeb, "Al Kurunj po ga alyen mata buluñ halde halde tareñ miñyanj. Munanj al gabe ganuñ geb, Al Kurunj sukal irde

* **5:19:** Yuda marte ya armobe nende yara moñ, megen teñ bantoto irtinj. Irde ya siňak beleñ gor hurkuñ hurkuñ beleñ miñyanj. Kurareb gor hurkuñ keperde usanj heñ meñe teñ hanjen.

hi?" yenj nurde hinhan.
 22 Irkeb Yesu belej dufayminj yenej bebak teñbe, "Danic gwahade dufay heñ hañ?
 23 Daminjbe meteñej yenj nurde hañ? 'Mata bulunge halde gunhem,' yihim goyen ma 'Huwarde kwa,' yewenj goyen?
 24 Nebe deñ belej meteñej nurde hañ goyen ireñ tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urminj† gabe alyen mata buluñ halde halde gote sanij minjanj yenj nenenj bebak tinayinj," yinyinj. Irdeb al uliñ kamtiñ goyen, "Ne gare ginhem. Huwarde gasunje teñ yager kwa," inyinj.
 25 Irkeb al go goyare po al buda gote diliñ mar po huwardeb ferde hinhin gasunjmiñ goyen sope irde teñbe amanj wor po henj Al Kuruj turuñ irdya irdya kuriñ.
 26 Irkeb al buda go mata goyen keneñ hurkuñkat teñbe Al Kuruj turuñ iramiñ. Irdeb kafura wor po henjbe, "Hañkabe mata tinej wor po hakot gwahade kura ma keneñ hityen goyen kenhet," yaminj.

*Yesu belej Liwai hoy iryinj
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-*

17)

27 Be, go kamereb Yesu go biñde mat siñare katenjbe kuriñ. Kunj henjabe Roma gabmanyen teks yad yad al kura deñem Liwai belej teks yad yad gasunje keperde hike kinyinj. Irdeb kunbe,

"Gama nira," inyinj. 28 Irkeb Liwai go huwarde dawet kurunj go gor po yufuyañ heñbe Yesu gama iryinj.

29 Be, Liwai belej yaminde kuñbe Yesu niñ dula mata kurunj gitik iryinj. Irde meteñ kadom yagoya al hoyanj manaj hoy yirke wanj gabu irde Yesuya binje nene hinhan. 30 Irkeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjenj goya Farisi mar hoyanya gore mata goyen keneñbe iginj ma nurdeb Yesuyen komatminj goyen, "Deñbe daniñ teks yad yad marya nende saba kenkelä ma gama irke 'mata buluñ mar' yinej hityen mar goya tumjanje dula teñ hañ?" yinamiñ.
 31 Irkeb Yesu belej meremiñ go nurdeb, "Al uliñde iginj po hiyenjbe guram al niñ ma nuryenj. Garbam al po gab guram al niñ nuryenj.
 32 Ningeb gwahade goyen po, nebe neñ al huwak yenj nurde hañ mar goyen hoy yire yenj ma wamiriñ. Gwaha titnejbe neñbe mata buluñ mar yenj nurde hañ mar gwahade goyen hoy yirmeke mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruj niñ biñ mulgañ hewoñ yenj wamiriñ," yinyinj.

*Kutja mata niñ tagalyinj
(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)*

33 Be, nalu hoyanje kurearebe Farisi mar belej Yesu hitte wanbe, "Yon

† 5:24: Al Urminj gote miñbe alya bereya Al Kuruj hitte Yumulgañ teñ teñ Al. Daniel 7:13 gorbe deñem Al Urminj goyen hi.

Baptaisyen komatmiňbe hugiňej bingë kutňa irde Al Kuruň mere irde hanjen. Farisi marte komatmiň manaj gwahade po tej hanjen. Gega dahade geb komatgebe dula titinde po hanj?" inen gusunjan iramiň.

³⁴ Irkeb wol henje, "Albe tikiň mere miň alya henjabe bingë kutňa ma irde hanjen.

³⁵ Gega tikiň mere miň al goyen asogom belej wan ten kuke gab yen ge nurde kutňa irde hinayin. Ningeb kame nalu forok yeke yubul ten kumeke gab bingë kutňa irnayin," yinyinj.

³⁶ Irdeb sopte po maya mere mat gaha yinyinj: "Al kura uliňhormiň gergeň walde tej bikkek erek yitiň goyen pet tej gada ma iryen. Gwaha irkeb gergeň gobe buluň hiyyen. Irde uliňhor bikkek go hende gergeň belej gada irtiň goyen wor keneňmiňbe igin ma hiyyen.

³⁷ Irdeb al kura wain fimiň gergeň tej dapňa sikken belej po kaňgu irtiň bikkek bana gon ma unej hiyen. Gwaha irkeb wain fimiň gergeň goreb wain kaňgu bikkek go kumga tike gereň yen buluň hiyyen. Irde wain manaj wok yen hubu hiyyen.

³⁸ Ningeb albe gwaha ma tej hanjen. Wain fimiň gergeňbe kaňgu gergeň bana po unej hanjen.

³⁹ Gega albe wain fimiň yerke bikkek hitiňbe gergeň folek geb igin yen nurde hanjen. Ningeb

al wain fimiň bikkek nenebe gergeň netek ma yirde hiyen. Gwahade goyen po al kura mata bikkek niň amanjeň nurde hanjen marbe mata gergeň ne belej yikala yirde hime gayen gama irtek ma yirde hi," yinyinj.

6

Yesube Sabat nalu gote miň al

(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ Be, Sabat nalu kurareb Yesuya komatmiňya gobe wit meten kahalyan kun hinhan. Kun henjabe komatmiň belej wit bilmin kura yad haninde sugula yirke sisihik wok yekeb iginen nene hinhan.

² Irkeb Farisi mar kura belej yenenbe, "Danię geb Sabat naturebe mata gwaha ma tej hinayin yen bisam irtiň goyen tej hań?" yinamiň.

³ Irkeb Yesu belej wol henje, "Deňbe Al Kurunyen asanje Dewitya kadom yagoya bingë kamde mata tiyamin gote baranjim goyen go ma wor po kapyan heń nurde hanjen?

⁴ Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuňbe beret Al Kuruň until himam, Al Kuruň dolon ird ird mata doyan marte kudineň goyen yad niriń. Irdeb kadom wor yunke namiň. Dewitbe Mose belej gwaha ma tej hinayin yitiň goyen wor gogo tiyyin gega, goke kanduk kura ma kinyinj.

⁵ Ningeb ne Al Urmij gabe Sabat gote miň al geb, komatne yago gayenbe Sabat

nature igin gwaha gwaha ten hinayin yineŋ,” yinyin.

Sabat nature al haniŋ simsimam kura goyen sope iryinj
(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Be, Sabat nalu hoyanđe kurare kurab Yuda marte gabu yare hurkuŋ saba tagalde hinhan. Ya bana gorbe al haniŋ yase simsima hitinj goyen kura goŋ hinhan.

⁷ Be, Farisi marya Moseyen saba tagal tagal maryabe daha mat kura Yesu goyen ulinđe merem yan irniŋ yen nurde hinhan. Ningeb Yesu goyen Sabat nature al guram yirke kentek yen keŋkela keneŋ hinhan. ⁸ Goyenbe Yesube dufaymiŋ bikken yeneŋ bebak teŋbe al haniŋ simsimeam goyen, “Huwarde al buda diliŋ mar ga wan huwara,” inyinj. Irkeb al go kuŋ huwaryinj. ⁹ Irkeb Yesu beleŋ mel goyen, “Be, gusuŋaŋ kura dire. Moseyen sabarebe Sabat natureb da mata igin titek yitiŋ hi? Mata igin ma mata bulun? Al garbam minyaŋ goyen faran yurtek ma yeneŋ wasak titeke kamnayin?” yinyinj.

¹⁰ Gwaha yineŋ gab al buda kuruŋ go yener tukunbe al goyen, “Hange giŋ ira,” inyinj. Irkeb haniŋ giŋ irkeb haniŋ gob igin wor po hiriŋ. ¹¹ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe biŋ ar wor po yeke Yesu gobe daha kura irniŋ yen yiŋgen uliŋ mere sege iramiŋ.

Yesuyen mere basaŋ mar
12 *(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Be, nalu kurare kurab Yesube Al Kuruj mere ire yeŋbe dugu dabayinđe kura gor hurkuriŋ. Irdeb Al Kuruj mere irke kuŋ kuŋ fay uryinj. ¹³ Irkeb wampotbe komatmiŋ yago goyen hoy yirke wakeb bana goŋ al 12 po yapat yirde mere basaŋ marmiŋ yiryinj. ¹⁴ Basinja yiryinj marbe gahade: Saimon denjem kura Yesu beleŋ unyiŋ gobe Pita, kuliŋ Andru, Yems, Yon, Filip, Battolomiyu, ¹⁵ Matiyu, Tomas, Saimonya Alfius urmiŋ Yemsya. Munaj Saimonbe Selot ineq hinhan. ¹⁶ Irde Yems urmiŋ Yudasyabe Yudas Iskarioty. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niŋ asogo hay hiriŋ.

Yesube garbam mar budam sope yirde hinhan
(Matiyu 4:23-25)

¹⁷ Be, go kamereb Yesu go mere basaŋ marmiŋ goya tumŋaŋ naŋa bantotore komatmiŋ budam hinhande gor kurkuriŋ. Gorbe Yudia naŋare niŋ marya naŋa bana goŋ taun kuruŋ Yerusalem mat al budam wayamiŋ goyen gor hinhan. Irde makaj siŋare niŋ taun Tairyia Saidonya niŋ mar budam wayamiŋ gor hinhan. Taun irawa gobe Fonisia naŋa bana go niŋ taun. ¹⁸ Be, mel gobe Yesuyen saba nurniŋ yen wayamiŋ.

Irde garbam minyaŋbe yeŋ beleŋ gab sope diryen yeŋ wayamiŋ. Irkeb uŋgura beleŋ buluŋ yirtiŋ goyen manaq guram yirkeb igiŋ haminj.¹⁹ Irdeb Al Kurunyen tareŋbe Yesu ketal urke al garbam minyaŋ sope yirke keneŋbe mel gore Yesu sisaj urde gab igiŋ hinij yeŋ kurut yeŋ hinhan.

*Al igiŋ henayinjya al buluŋ henayinjya goke tagalyinj
(Matiyu 5:1-12)*

²⁰ Be, Yesu beleŋ komatmiŋ buda goyen yeneŋ heŋbe gaha yinyinj:

“Deŋ dettiŋ miŋmoŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ doyanj dirde hi geb, goke amanenj nurde hinayinj.

²¹ Deŋ binje kamde haŋ marbe kamebe binje keŋkela nene hinayinj geb, goke amanenj nurde hinayinj.

Deŋ kanduk yeneŋ esenj haŋ marbe kamebe amanq heŋ hinmaŋ teŋ hinayinj geb, goke amanenj nurde hinayinj.

²² Ne Al Urmiŋ gake teŋ al beleŋ igiŋ ma den-nayinj.

Irde, ‘Gebe nende al yara ma ha,’ dineŋ dakira teŋ harhok dunnayinj, nanyaŋ dirnayinj, irde dentiŋ buluŋ buluŋ yirde dakira tinayinj.

Goyenbe kanduk goke amanenj nurde hinayinj.

²³ Buluŋ dirde hinayinj mar gote asem weŋ wor bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar buluŋ buluŋ po yirde hinhan.

Ningeb deŋ wor gwaha dirke goya goke ma nurde hinayinj. Amanq heŋ solok solok yeŋ hinayinj.

Kanduk gote murunjem igiŋbe kame ga Al Ku-run beleŋ kuruŋ wor po dunyeŋ.

²⁴ Munanq deŋ hora marbe megen niŋ samuŋ igiŋ igiŋ yade goke po amanq heŋ haŋ.

Gega kamebe kanduk po yennayinj.

Ningeb goyen goke buniŋenj nurde duneŋ hime.

²⁵ Deŋ binje igyen igyen keŋkela nen haŋ marbe kamebe binje kamnayinj.

Ningeb goyen goke buniŋenj nurde duneŋ hime.

Deŋ megen niŋ mata po gama irde haŋ marbe goke amanq heŋ hinmaŋ teŋ haŋ.

Gega kamebe dindikeŋ ge buniŋenj nurde esenj hinayinj. Ningeb goyen goke buniŋenj nurde duneŋ hime.

²⁶ “Deŋ turuŋ dirde haŋ mar gote asem yago beleŋbe Al Kurunyen mere basaŋ

mar falkuk bikkek goyen turuŋ yirde hinhan. Niŋgeb gayenter niŋ dirŋeŋ weŋ beleŋ turuŋ dirke goke amanəŋ nurde haŋ gobe deŋ wor mere basaŋ mar falkuk yeŋ nurde hime geb, goyen goke buniŋeŋ nurde dunen hime,” yinyiŋ.

*Buluŋ dirde haŋ mar niŋ buniŋeŋ nurd yuneŋ hinayiŋ
(Matiyu 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ Irdeb Yesu go sopte po gaha yinyiŋ: “Gega deŋ merene palŋa irde haŋ mar saba direŋ tihim geb, kenkela nurnaŋ ko. Asogo dirde hinayiŋ mar goke buniŋeŋ nurde yuneŋ hinayiŋ. Irde deŋ niŋ buluŋ nurde hinayiŋ mar gobe igiŋ igiŋ yirde hinayiŋ. ²⁸ Irde al karan durde hinayiŋ mar gobe Al Kurunyen tareŋde guram yirde igiŋ igiŋ yirde hinayiŋ. Irde buluŋ buluŋ dirde hinayiŋ mar goke manaŋ buniŋeŋ nurdeb Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ. ²⁹ Al kura beleŋ ulunger seŋ gurkeb, wol ma henbe kurhan wor tigiri tiyayiŋ. Al kura menje diba uliŋhorge hende niŋ goyen teke goya uliŋhorge binde niŋ goyen basiŋa ma irayiŋ. Go manaŋ nuna ginkeb unayiŋ. ³⁰ Irde al beleŋ det kuraŋ gusuŋaŋ girkeb yunayiŋ. Irdeb al kura beleŋ dawetge kura tiyyeŋ goke tumulgaŋ tiye yeŋ deŋdeŋ ma yawayiŋ. ³¹ Al hoyan beleŋ ne gwaha nirde hiwoŋ yeŋ nurde ha

gwahade goyen po ge wor al hoyan gwaha yirde hayiŋ.

³² “Al kura deŋ ge amanəŋ nurde haŋ mar goke po amanəŋ nurnayiŋbe Al Kuruŋ beleŋ goke turuŋ diryeyen yeŋ nurde haŋ? Moŋ, epte moŋ. Farisi mar beleŋ ‘mata buluŋ mar’ yineŋ hanjen mar manan al kura beleŋ yeŋ ge amanəŋ nurkeb al goke amanəŋ nurde hanjen. ³³ Irde al kura igiŋ dirnayiŋ mar go po ga igiŋ igiŋ yirde hinayiŋbe Al Kuruŋ beleŋ goke turuŋ diryeyen yeŋ nurde haŋ? Moŋ. Mata gobe megen niŋ mar manan gwaha teŋ hanjen. ³⁴ Irde al kura dawet yunteke wolmiŋeŋ dunnayiŋ yeŋ nurdeya ga dawet yunnayiŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ goke turuŋ diryeyen yeŋ nurde haŋ? Moŋ, epte moŋ. Mata gobe megen niŋ mar wor gwaha ala teŋ hanjen.

³⁵ “Niŋgeb gwaha titŋeŋbe asogotiŋ yago niŋ amanəŋ nurde yuneŋ hinayiŋ. Irde igiŋ igiŋ yirde hinayiŋ. Irdeb det kura yunteke wolmiŋeŋ dunnayiŋ yeŋ ma nurdeya gab dawettin yuneŋ hinayiŋ. Al Kuruŋ tonŋeŋ yaŋ wor po gobe buniŋeŋ dufaymin kuruŋ wor po geb, yeŋ amanəŋ ma nurd uneŋ haŋ maryā mata buluŋ teŋ haŋ maryā goyen tumŋaŋ buniŋeŋ nurd yuneŋ igiŋ igiŋ yirde hiyen. Niŋgeb deŋ beleŋ asogotiŋ gwaha yirnayiŋbe Al Kuruŋ beleŋ matatiŋ gote murunŋem

iginj goyen kurun wor po dunyen. Irdeb yende diryen wej diryen. ³⁶ Al Kurun belej buniyen nurd yunen hiyen gwahade goyen po deñ manaq mel goyen buniyen nurde yunen hinayin,” yinyin.

*Kadger mata niñ bulun
mat ma tagalayin*
(Matiyu 7:1-5)

³⁷ Irde meremiñ sopte basaq hen gaha yinyin: “Be, deñbe Al Kurun hihat yen al kurate mata goyen yeneñbe bulun ma iginj ma yineñ hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwaha ma diryen. Irdeb al kurate mata keneñbe dindikenje dufayde po al gobe bulun tiya yen goke ma ineq hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwaha ma diryen. Irde al kura belej bulun bulun diryen gega, mata bulunmin goyen halde uneñ hinayin. Irkeb Al Kurun wor mata bulunqin halde dunyen. ³⁸ Irdeb al kura det kuran nurke yeneñbe dawettinq yuneñ hinayin. Irkeb Al Kurun wor dunyen. Yen belej dune yenbe kurun wor po dunke ep hiyyen gega, go hende sopte bak dunyen. Deñ belej al hoyan dawettinq dahade yuneñ hinayin gwahade goyen po, Al Kurun wor gwahade po dunyen. Diryen yunnayinbe Al Kurun wor gwahade dunyen, munaq budam yunkeb Al Kurun belej wor budam po dunyen,” yinyin.

³⁹ Irdeb maya mere gayen manaq yinyin: “Al kura diliñ titmiñ belej kadom diliñ titmiñ epte tanarde kuñ kuñ belej goyen ikala irde tukuyen? Epte moñ. Gwaha tiyyenbe kuñ tumnajnde mete bana yaktej gasa yiryeñ. ⁴⁰ Saba al kurate komatminbe epte ma saba yirde hiyen al goyen fole irnayin. Gega sabamiñ keñkela teñ pasi irnayinbe saba yirde hiyen al goyen yara po henayin. ⁴¹ Deñbe kadtinq yagot diliñde mukun yeneñbe goke yen hañ gega, daniñ geb he parwek diltinq pet teñ hi goyen go ma yeneñ hañ? ⁴² He hakwa gore diltinq pet titinq hañ goyen go ma yeneñya dahade ningeb, ‘Kadne, mukun delger hi go teñ siña ire,’ innayin? Dulin usi mar wor wor, meheñdebe dindikenje diltinqde niñ he parwek go wa yade siña yirnayin. Irde gab keñkela nañkenenbe kadtinqde diliñde mukun goyen iginj yad siña yirnayin,” yinyin.

Heya iginenya

(Matiyu 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Be, sopte gaha yinyin: “He iginen kura al ma nene hitinq gobe he iginen al nene hitinqde goyenter ma iginen hiyyen. Irde gwahade goyen po, he iginen al nene hitinq gobe he iginen al ma nene hitinq goyenter ma iginen hiyyen. ⁴⁴ Niñgeb hebe iginen belej gab he gobe iginj ma bulun goyen dikala dirke

gab keneñ bebak titek. Fik he iginerjbe kañ hirwanjen yan hende ma iginerj heñ hanjen. Gwahade goyen po, wain iginerjbe he siñsiñen mali hereñ ma iginerj heñ hanjen. ⁴⁵ Gwahade goyen po, al manaj da kura biñde hiyen gobe mohonjde mat mere gwahade po kat kuñ hiyen. Ningeb al iginbe biñde dufay igin hañ geb, mata igin po teñ hanjen. Munañ al bulunjbe biñde dufay bulunj hañ geb, mata bulunj po teñ hanjen,” yinyinj.

*Ya ird ird al irawa
(Matiyu 7:24-27)*

⁴⁶ Irdeb sopte goha yinyinj: “Be, denjbe ‘Doyan Al Kurunj, Doyan Al Kurunj,’ nineñ hañ gega, daniñ geb merene ma gama irde hañ? ⁴⁷ Al kura ne hitte wanj merene nurde gama iryen al gobe gahade yeñ momoñ direñ tihim. ⁴⁸ Al gobe ya ire yeñbe tola metemij dukunj po taldeb hora po dalunj unyen go gwahade goyen. Ningeb naña bulunj heke figilu teñej yan yare go kuyen gega, ya gobe tolaminj kenkelä yimiytiñ geb, sanjin huwarde hiyen. ⁴⁹ Gega al kura merene nurde ga gama ma iryen al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryenj go gwahade goyen. Ningeb figilu teñej yan kateñbe ya go tekeb kateñ bulunj wor po hiyyen,” yinyinj.

7

*Fuleñja marte doyan al
(Matiyu 8:5-13)*

¹ Be, Yesu beleñ al saba yirde hinhin go pasi irdeb mel go yubul teñ Kapeneam taunde kuriñ. ² Gorbe Roma gabmanyen fulenja marte doyan al kura hinhin. Doyañ al goreb meteñ alminj kura goke igin wor po nurde hinhin gega, garbam bulunj wor po heñ kamenj teñ hinhin. ³ Ningeb Yesu taunde gor wayyinj gote mere momoñ nurdeb Yuda marte doyan mar parguwak kura goyen kuñ Yesu inke wanj meteñ alne ga sope iri yeñ yad yerke wayamiñ. ⁴⁻⁵ Mel go Yesu hitte wanjbe, “Al gobe Roma al gega, neñ Yuda mar niñ amanej nurde hiyen. Irde gabu yaniniñ manaj irde dunyiñ. Yeñbe al igin wor po. Ningeb ge beleñ igin meteñ alminj goyen sope irde unwoñ wor po yeñ nurde gago wayhet. Ningeb igin kutek we?” ineñ parsay iramiñ. ⁶ Irkeb Yesube mel goya kwamiñ.

Be, kuñ fulenja marte doyan al gote ya bindere hekeb doyan al gore du-faymin kura kadom weñ momoñ yirdeb, “Kuñ innanj,” yinyinj. Irkeb Yesu hitte wanjbe, “Kadniniñ beleñ kuñ goha innayinj dina: ‘Doyan Al Kurunj, ge beleñ ne al gahade gate yare watek moñ. Ningeb kahañge mayde wanj ma yo. ⁷ Irde nigeñ manaj al huwak moñ geb, ge hitte

kutek epte moŋ yeŋ nurdeb gago bada hihim. Niŋgeb gor po heŋ mere po tikeb meteŋ alnebe igiŋ hiyyen. ⁸ Nebe doyaŋ alner yufukde heŋ meremiŋ gama irde himyen. Irde ne wor fuleŋa mar kura doyaŋ yirde hime geb, al goyen kura, "Kwa," inmekeb kuyen, irde al hoyan kura, "Waya," inmekeb wayyen. Irde meteŋ alne manaq, "Gwaha gwaha tiya," inmekeb gwaha po tiyyen. Niŋgeb gebe tareŋe yan geb, gor po heŋ dulin po mere tiyayin. Irkeb mереge nurdeb garbam go meteŋ alne tubul teŋ kuyen,' yihi," inamiŋ.

⁹ Irkeb Yesu go mere gwahade nurdeb dinoŋ kok yiriŋ. Irdeb tigiri teŋ al buda kuruŋ gama irde hinhan mar goyen yeneŋ henbe, "Fudinde wor po, Israel bana ga niŋ al kura ne niŋ dufaymiŋ tareŋ gahade irtiŋ kura ma kinmiŋ. Hubu wor po," yinyiŋ. ¹⁰ Be, keya kwamiŋ mar gob mulgan heŋ fuleŋa marte doyaŋ al gote yare kuŋbe meteŋ al go igiŋ hiriŋ goyen kenamiŋ.

Beretap kura gote urmiŋ kamtiŋ goyen isan hiriŋ

¹¹ Be, Yesu go gwaha teŋ go kamereb taun denem kura Nain gor kuriŋ. Irkeb komatmiŋ yagoya al buda kuruŋ go manaq gama irde kwamiŋ. ¹² Kuŋ hora beleŋ po koya kuruŋ hende wor po kerde milgu irtiŋ taun gote yame kuruŋ goyen binde heŋ hikeb al hakwa kura

takteŋ mete tiniŋ yeŋ taun biŋde mat teŋ siŋare kateŋ hinhan goyen yenamiŋ. Miliŋbe beretap, urmiŋbe uŋkureŋ gogo po. Taun bana go niŋ al buda kuruŋ gob beretap goya kateŋ hinhan. ¹³ Irkeb Doyan Al Kuruŋ Yesu beleŋ beretap go keneŋbe yeŋ ge buniŋeŋ wor po nurdeb, "Eseŋ ma yo," inyiŋ. ¹⁴ Irdeb kuŋ sapir go tanaryiŋ. Irkeb al sapir teŋ kuŋ hinhan mar gob tek yamiŋ. Irkeb, "Diriŋ, ne beleŋ ginhem geb huwara," inyiŋ. ¹⁵ Irkeb diriŋ kamtiŋ go huwarde keperdebe mere tiyyiŋ. Irkeb Yesu beleŋ diriŋ go miliŋ ge tubul tiyyiŋ.

¹⁶ Be, al buda gor heŋ go keneŋbe hurkuŋkat teŋ ka-fura manaq henbe Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ. Irdeb, "Al Kurunyen mere basaŋ al saŋiŋmiŋ kuruŋ wor po neŋ hitte gago waya. Al Kuruŋbe alya bereyamiŋ faraŋ yure yeŋ gago waya," yamiŋ. ¹⁷ Be, Yesu beleŋ al kamtiŋ isaŋ hiriŋ gote mere momoŋbe Yudia naŋaya naŋa biŋyaŋ hinhan goyen nurde tukamiŋ.

Yesuya Yon Baptaisya (Matiyu 11:2-19)

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatmiŋ beleŋ Yesu beleŋ mata teŋ hinhan kuruŋ goke kuŋ Yon momoŋ iramiŋ. Go nurdeb komatmiŋ irawa hoy yirdeb, ¹⁹ "Yesu hitte kuŋbe, 'Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyaŋ hetek?' yeŋ

gusuŋaŋ iriryeŋ,” yineŋ Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu hitte yad yerke kwaryum.²⁰ Irkeb irem go Yesu hitte kunjbe, “Yon Baptais beleŋ Yesu hitte kunjbe, ‘Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyaŋ hetek?’ yeŋ gusuŋaŋ iriryeŋ dinke gago wayhar,” inaryum.

²¹ Be, go nature wor wor goyenbe Yesu beleŋ al garbam kurayen kurayen goyen sope yirde hinhin. Irde uŋgura beleŋ al ketal yurtin miŋyaŋ yakira teŋ, al diliŋ titmiŋ manaŋ budam sope yirde hinhin. ²² Niŋgeb Yesu beleŋ Yonyen komatmiŋ irawa gote mere goyen wol henjbe, “Mulgaŋ heŋ kunjbe mata diltirinđe gar yenhar irde mere nurhar goyen Yon momoŋ iriryeŋ. ‘Al diliŋ titmiŋbe naŋkenhaŋ, al kahaŋ kamtiŋbe huwarde kuŋ haŋ, al busuka miŋyaŋbe igit hahaj, al kirmiŋ titmiŋbe mere nurhaŋ, al kamtiŋbe huwarhaŋ, irdeb al bunijen wor Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ teŋ teŋ mere igit goyen nurhaŋ,’ iniryeŋ. ²³ Irdeb kunjbe, ‘Al kura ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irde go ma katyenjbe Al Kuruŋ beleŋ guram irde tareŋ iryen,’ yihi gwaha iniryeŋ,” yinyiŋ.

²⁴ Be, Yon Baptaisyen komatmiŋ irawa go yubul teŋ kukeb Yesu beleŋ al buda goyen Yon niŋ momoŋ yire yenjbe gaha yinyiŋ: “Denjbe da kinniŋ yeŋ sawsawa po

kuruŋ naŋa bana goŋ kwaŋ? Duliŋ yamuŋ meŋe beleŋ tama urtiŋ goyen kinniŋ yeŋ kwaŋ?²⁵ Goke moŋ kenem da wor po kinniŋ yeŋ kwaŋ? Al kura umŋa igit titiŋ kura yinniŋ yeŋ kwaŋ? Moŋ. Al horam yaŋ umŋa igit teŋ det igit igit niŋ po nurde haŋ marbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwanjyen ya iginjyaŋ po haŋ. ²⁶ Goyenbe da kuŋ kinniŋ yeŋ kwaŋ? Al Kurunyen mere basaŋ al? Gwaha, fudinde. Gega yenjbe Al Kurunyen mere basaŋ mar hoyan goyen yara moŋ. Yenjbe gote folek. ²⁷ Al goyen goke tenjbe Al Kurunyen asanje gahade katin hi:

‘Mere basaŋ alne teŋ kermeke yeŋ wa meheŋ hen kuyeŋ.

Yeŋ beleŋ meheŋ heŋ kunjbe beleŋge sope irde gunyen,’ yitiŋ hi. *Malakai 3:1*

²⁸ Be, yitiŋ gwahade po meteŋ tiyuŋ al gobe al hoyan moŋ, Yon beleŋ tiyuŋ. Niŋgeb fudinde wor po, bere beleŋ kawaŋ yirtiŋ haŋ kuruŋ gayen Yonyen meteŋ go epte ma fole irnayiŋ. Yeŋ beleŋ meteŋ tiyuŋ gobe meteŋ hoyan kuruŋ gote folek wor po. Gega yenjbe ne gayen neŋkelə ma heŋ hi geb, al kura deŋem moŋ gega, neŋkelə heŋ bebak tiyyen al gobe Al Kuruŋ diliŋdeb Yon goyen folek kinyen,” yinyiŋ.

²⁹ Be, al budamya teks yad yad marya goyen Yon hitte baptais taminđe geb,

Yesu beleñ Yon niñ gwaħa yeke nurdeb Al Kurunyen matabe fudinde huwak yaminj. ³⁰ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe Yon hitte baptais teñ teñ ge bada haminj geb, Al Kurun beleñ yen ge dufay kiryiñ goyen yingeneñ bada heñ harhok unamiñ.

³¹ Be, Yesu beleñ sopte gaha yiriñ: “Ninjeb gayenter niñ marbe da det kura niñ yen, ‘Yeñbe gwahade,’ yewen? Yeñbe da kura yara yetek? ³² Be, go mar gobe diriñ kura gabu gasuñde heñ kari teñ yingeneñ uliñ kadom mohonđe teñ hanjen go gwahade. Diriñ gobe kari teñ henja kadom gineñ teñbe, ‘Neñ beleñ buleluñ fuk irde tikiñ heñ dunhet gega gege ma tahanj.

Irde esinayıñ daw yen al hakwa ambo ird irdde niñ tikiñ heñ dunhet gega ma esahanj, yineñ kwep kwep yirde hanjen.

³³ Ninjeb diriñ teñ hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Ninjeb Yon Baptais beleñ beretya wainya ma neke keneñbe, ‘Al gobe unjuram yan,’ inanj. ³⁴ Munañ ne Al Urmiñ gabe beretya wainya nemeke neneñbe, ‘Al gabe binjegħa fefare niñ al wor po. Irde yeñbe teks yad yad marya Moseyen saba keñkela ma gama irde hikke “mata buluñ mar” yineñ hitien gote kadom,’ nineñ

hañ. ³⁵ Gega Al Kurun diriñen weñbe Yonya neya beleñ Al Kurunyen dufay wukkenj tagalde haryen goyen fudinde yen nurde hañ,” yinyiñ.

Mata buluñ bere kura gore Yesuyen kahañ halyiñ

³⁶ Be, go kamereb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuñ biñje netek,” inyin geb, kuñ Farisi al gote yare biñje ninij yen gor hinhan mar goya keperamiñ. ³⁷ Taun goyenterbe bere kura goyen mata buluñ teñ hikke gor niñ marbe keñkela nurde uneñ hinhan. Be, bere gore Yesube Farisi al gote yare heñ dula teñ hi yeke nuryiñ. Irdeb det kura fimiñ hamiñ kusamuñ wor po goyen yaliñ iġiñ mun alabasta hora beleñ po irtiñ bana goñ hitiñ goyen teñ Yesu hin hin yare gor kuriñ. ³⁸ Irdeb Yesu bulgañ yiñnej teñ kahañ yimiyyiñ beleñ goñ wañ huwaryiñ. Irdeb dokolhon yuguluñ teñ esike diliñ fimiñ kateñ Yesu kahañ bida yirde hikkeb tonaq yuwalhej po utma teñ hin hin. Irdeb Yesu palap wor po irde hin hin geb, goyen ikala irhem yeñbe kahañ u irde tebañ irde hin hin. Irdeb det fimiñ hamhej iġiñ wor po goyen Yesu kahañde wogorde sam iryiñ.

³⁹ Irkeb Farisi al Yesu hoy irde gargar iryiñ al gore goyen keneñbe dufaymiñde po, “Yeñbe Al Kurunyen mere basaj al manhan bere gwahade beleñ sisaj nurde

hi yen nurdeb bada hawa inwoj. Gega bere gobe mata buluŋ bere yen ma nurde hi geb, gogo keneŋ wasak teŋ hi,” yen nuryin. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ dufaymiŋ keneŋbe, “Saimon, nebe mere kura momoŋ gireŋ tihim geb,” inyiŋ. Irkeb al gore, “Tisa, iŋiŋe momoŋ nira,” inyiŋ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ gaha inyiŋ: “Al irawa kura al horam yan hitte kujbe kame ga horage wol heŋ gunyen inenjbe hora yawararyum. Al kurabe 500 denari* yawaryin, munan kurabe 50 denari yawaryin. ⁴² Be, al irawa gobe gwaha mat kura al gote hora wol hetek ma haryum. Irkeb hora yunyin al gore buniŋen yirdeb goŋmiŋ yinyin. Niŋgeb al damin beleŋbe horamiŋ ma wol heke goŋmiŋ yinyin al goke amaneŋ wor po nurde unyen?” yen gusunjan iryiŋ. ⁴³ Irkeb Farisi al Saimon gore wol heŋbe, “Al hora kuruŋ tiriŋ al gore yen nurhem,” inyiŋ. Irkeb Yesu beleŋbe, “Fudinde yaha,” inyiŋ. ⁴⁴ Irdeb bere go hinhin beleŋ fulgaŋ kajbe Saimon go sopte, “Bere ga kenha? Nebe yager wayhem gega, nende matare kahanje hal hal fe kura ma nunha. Goyenpoga bere gabe waŋ dilin fimiŋ beleŋ po kahanje halde tonaj yuwaljen beleŋ po utma tiya. ⁴⁵ Irde gebe yager wayhem yabe pere

nirde uluŋner muŋ kura u ma nirha. Gega bere gabe waŋ kahanje u irde tebaŋ tiya. ⁴⁶ Irde gebe yager wayhem goke amaneŋ nurde olip fimiŋ gwahade muŋ kura teŋ tonajner ma wogorha. Gega bere gabe det fimiŋ hamjen kusamuŋ damum hende wor po goyen kahanjner wogora. ⁴⁷ Niŋgeb fudinde ginhem. Bere gabe mata buluŋmiŋ ge goltapŋen wor po nurde hiyen geb, Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ kuruŋ goyen halde unkeb goke amaneŋ wor po nurde nuneŋbe mata gago tiya. Gega al kura mata buluŋmiŋ ge goltapŋen ma nurde hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde unyen goyen goke amaneŋ wor po ma nuryen,” inyiŋ. ⁴⁸ Irdeb bere go keneŋ heŋyabe, “Mata buluŋgeb halde gunhem,” inyiŋ. ⁴⁹ Irkeb Saimon beleŋ hoy yirke wayamiŋ mar gore mere go nurdeb, “Al gabe ganun geb, alyen mata buluŋ wor halde hime yen hi?” yen yiŋgen uliŋ mere tiyamiŋ. ⁵⁰ Gega Yesu beleŋ mel go mere teŋ hinhan go haywaŋ yirtiŋenbe bere goyen, “Gebe ne niŋ dufayge saŋiŋ irha. Goke teŋ Al Kuruŋ beleŋ gumulgaŋ tiya. Niŋgeb bege kamke igin po nurde kwayin,” inyiŋ.

8

Yesu gama irde hinhan

* **7:41:** Denari: Al beleŋ wampot mat meten teŋbe wawuŋbanā naŋa sul yeke bada heŋbe metenŋmiŋ gote muruŋgembe denari uŋkureŋ tiyyen.

bere

¹ Be, go kamereb Yesu go taunya tiyunja kurar mat kurar kuŋbe mere igiŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird goke momoŋ yirde kuŋ hinhin. Goya goyenbe mere basaŋ marmiŋ 12 go manaŋ yeŋya kuŋ hinhan.

² Irde bere wor Yesu gama irde kuŋ hinhan. Bere kurabe uŋguram yan gega Yesu beleŋ uŋgura yakira tiyyinj, irde kurabe garbam miŋyaŋ goyen sope yirke igiŋ hamiŋ. Bere goyen kurabe Makdala niŋ Maria. Yeŋbe bikkəŋ uŋgura 7 beleŋ ketal urtiŋ goyen Yesu beleŋ uŋgura yakira tike igiŋ hiriŋ.

³ Irde bere kurabe Susanaya Yoanaya. Yoana gote uŋ Kusabe Herotyen samuŋ doyaŋ ird ird al. Irde bere go po moŋ. Bere budam hoyan manaŋ Yesu gama irde kuŋ hinhan. Irdeb yingenje horaya detmiŋ budamya gore Yesuya komatmiŋya faraŋ yurde yukuŋ hinhan.

*Yasuŋ alyen maya mere
(Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)*

⁴ Be, taun kurar niŋ kurar niŋ alya bereya budam wor po Yesu hitte wan gabu irde hinhan. Irkeb maya merere saba gahade yiryinj:

⁵ “Al kura wit muyken tur ire yeŋ meteŋmiŋde kuriŋ. Kuŋ meteŋde muyken go tur irkeb kurabe meteŋ siŋak al kuŋ kuŋ beleŋyaŋ katamiŋ. Irkeb al beleŋ go ma yeneŋ yufuramiŋ. Kurabe nu

beleŋ wan namiŋ. ⁶ Munaŋ kurabe megeŋ halgayin hora arat hereŋ katamiŋ. Irdeb kawaŋ hamiŋ gega, megeŋ fimneŋ moŋ geb, algup nen kamamiŋ. ⁷ Munaŋ kurabe yamuŋ hirwanjeŋ yan bana kateŋ yamuŋ goya tumŋaŋ kawaŋ hamiŋ. Gega yamuŋ duwi gore hurkuŋ awrum yurkeb nonbo hamiŋ. ⁸ Be, wit muyken kurabe megeŋ igiŋyaŋ kateŋ kawaŋ heŋbe igineŋ budam hamiŋ. Muyken uŋkurenjebe 100 igineŋ gwahade hamiŋ,” yiriŋ. Be, Yesu gob maya mere goyen tagaldeb, “Al kura mere ga miŋ bebak tinij yeŋbe kenkela palŋa irde nurnaŋ ko,” yiriŋ.

*Maya mere igiŋ bebak teŋ
teŋ mata*

(Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

⁹ Irkeb komatmiŋ beleŋ maya mere gote miŋ momoŋ dira inen gusuŋyaŋ iramiŋ.

¹⁰ Irkeb Yesu beleŋ gaha yinyinj: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird mata gote miŋbe banare hi geb, al hoyan beleŋ epte ma bebak titiek. Gega deŋbe Al Kuruŋyen tarenje miŋ goyen igiŋ bebak tinayinj. Goyenbe al hoyan ne niŋ ma nurde haŋ marbe mata gote miŋ goyen maya mere mat po momoŋ yirde hime. Go mar gobe merene gama irtek ma yirde hiyen geb, maya mere go nurnayinj gega, bebak ma

tinayıñ. Goke teñbe Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

‘Mel gobe merene nurde hinayıñ irde keneñ hinayıñ gega, bebak ma po teñ hinayıñ,’ katinj hi,” yinyiñ. Aisaia 6:9

Yasuñ alyen maya mere gote miñ

(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

¹¹ Irdeb gaha yinyiñ: “Be, maya mere gote miñbe gahade: wit muyken gobe Al Kurunyen mere. ¹² Muyken beleñyañ kattinj gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayıñ gega, Satan beleñ mere binde hinayıñ goyen yad siňa yiryeñ go gwahade. Uñgura beleñ al gobe daha mere go nurde Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irke yumulgañ tiyyenkek yenþe gogo gwaha yiryeñ. ¹³ Munañ wit muyken hora hereñ kattinj gote miñbe al kura Al Kurunyen mere tiñeyña nurdeb amañ henayıñ. Gega hora arat geb, filginiñ keñkela ma kutinj beleñ teñ hanjen go gwahade goyen po, al go manañ Al kurunyen mere binde keñkela ma kipiryeñ. Irde kadila hekeb aranj po algup nene kamde hanjen go gwahade goyen po, kanduk kura forok yekeb goyare po Al Kurun harhok unnayıñ. ¹⁴ Wit muyken yamuñ duwi hirwanjeñ yanj bana kattinj gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayıñ gega, megen niñ samuñ yad yad niñ po

nurnayıñ go gwahade. Go mar gobe uliñde po amañ hetek mata go po titek titek yirde hiyen. Irde yenj hitte kanduk kura forok yiyyen goke kafura henayıñ. Go mar gobe megen niñ det gwahade gore dufaymiñ awrum yirkeb wit muykenbe iginenj henayıñ gega, nonbo henayıñ go gwahade goyen po, merebe nurnayıñ gega, gote iginenjbe keñkela ma forok yenayıñ. ¹⁵ Goyenpoga wit muyken megen iginenj kateñ iginj ala po kawañ heñ iginenj budam haminj gobe al kura Al Kurunyen mere fudinde wor po biñde kerde gama irde hinayıñ go gwahade goyen. Irde kanduk yeneñ hinayıñ gega, sañiñ po heñ kuñ kuñbe gote iginenjbe Al Kurun diliñdebe mata iginj iginj forok yirde hinayıñ,” yinyiñ.

Hulsiyen maya mere
(Mak 4:21-25)

¹⁶ Irdeb sopte po maya mere hoyañ kura gaha yinyiñ: “Al kura hulsi usuñ urde teñ kuwe bana ma kerde hiyen. Irde poñ bana wor kerde hiyen moñ. Gwaha irtiñenbe teñ omasiñ hende biñguñ irde hiyen. Gogab al kura ya bana goñ wanbe hulsi go kawan heñ hike kinyen. ¹⁷ Gwahade goyen po, Al Kurun beleñ yende alya bereya doyanj yird yird mata gote miñ banare hitinj gobe kawan hiyyen. Irde matamiñ epte ma bebak titek goyen kawan

forok yeñ hike al budam wor po yeneñ bebak titiñ ala tinayinj. ¹⁸ Niñgeb kenkelə wor po merene palña irde nurde hinayinj. Al kura biñde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere nurde hikeb Al Kuruñ beleñ meremiñ igin goyen uneñ tebañ irde hiyen. Munañ al kura gwahade moñ gobe Al Kurunyen mere biñde muñ kura hi goyen wor teñ siñä iryenj,” yinyinj.

Yesuyen miliñya kuliñ yagoya
(Matiyu 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Be, nalu kurareb Yesu miliñya kuliñ weñya beleñ kinniñ yeñ Yesu hinhinde gor wayamiñ. Gega albe budam wor po geb, muñ kura binde ma kwamiñ. ²⁰ Irkeb al kura beleñ goyen yenerjbe kuñ Yesu goyen, “Momkeya kolge weñya ginniñ yeñ wañ siñare ga hanj,” inyinj. ²¹ Irkeb wol heñbe, “Mamneya kolne weñya fudinde wor pobe alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde hanj mar gago,” yirinj.

Meñe kuruñ Yesu beleñ inke kamyiñ
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Be, nalu kurare kurab Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, “Wake fe ala kuruñ siñä kurhan kuniñ,” yinyinj. Irdeb hakwa kura goyen hende kwamiñ. ²³ Be, kuñ hinhan goyabe Yesube dukpu irkeb ferd uguñ po

hirinj. Goya goyenbe meñe kuruñ dugure mat katkeb duba huwaryinj. Irkeb fe beleñ hakwa bana goj hurkuñ ala heñ hinhin. Irkeb soñ po yeñ miñmoñ hamij. ²⁴ Gega Yesu go firtinjde po hikeb komatmiñ yago beleñ keneñbe, “Doyan al, Doyan al, neñ miñmoñ hiniñ tihit niñ, araneñ huwara,” ineñ isanj hamij. Irkeb huwardeb meñeya dubaya epte ma tiyaryum goyen masi yirkeb pultik po yaryum. ²⁵ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, “Deñ gab ne niñ hekken ma nurde hanj,” yinyinj. Irkeb mel go kafura wor po heñbe, “Gab da albe gago? Meñeya makanya manaj meremiñ nurhar!” yeñ kadom gusuñaj gird tiyamiñ.

Al unjura ketal urtiñ goyen sope iryiñ
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Be, meñe kamkeb mel go kuñ Galili fe ala goyen siñä kurhan Gerasa marte nañare kuñ forok yamiñ. Go mar gobe Yuda mar moñ, al miñ hoyanj. ²⁷ Be, hakwa go tubul teñ siñare kukeb taunde gor niñ al kura unjura budam beleñ ketal urtiñ manaj hiyen goyen Yesu hitte wayyiñ. Al gobe hiyen kuruñ gob kupsoñ po hiyen. Irdeb tiyuñde ma ferde hinhin. Mali bembayan heñ kuñ hinhin. ²⁸⁻²⁹ Al gobe unjura beleñ huginej ketal

urde mali tukuŋ hinhan. Irkeb gor niŋ mar beleŋ busaharyenjek yenjbe sen po hanıňja kahaňja fere teŋ doyaŋ irde hinhan. Goyenbe al gobe uŋgura gote tareŋde sen goyen kirintiktuk henjbe uŋgura gore bul irke naŋa al miňmoŋ bana kuŋ hinhan. Be, Yesu beleŋ al go kenejbe, "Uŋgura, al go tubul teŋ kat kwa," inyinj. Irkeb al go Yesu kenej wanjbe kahaň miňde gor wulgurut yenjbe kekew teŋ, "Yesu, gebe Al Kurun turňuŋ yaŋ gote Urmiň yeŋ nurde gunen hime. Niŋgeb daha nireŋ wayha? Buluŋ ma nirayiň," ineŋ eseŋ mere iryinj. ³⁰ Irkeb Yesu beleŋ, "Deňgebe ganuŋ?" inyinj. Irkeb al gobe uŋgura budam wor po beleŋ ketal urtiň hinhan geb, "Deňnebe Legiyon,"* inyinj. ³¹ Irdeb uŋgura gore, "Uliŋ misiň kuruŋ kateŋ kateŋ gasuňde gor ma dakira tiyayıň," ineŋ tebaň irde eseŋ mere iryinj.

³² Goya goyenbe bu buda kuruŋ goyen dugu dabayınde kura gor dula teŋ hinhan. Niŋgeb uŋgura goreb, "Ge beleŋ ok dinkeb bu iro kuŋ ketal yurniň," ineŋ eseŋ mere iramiň. Irkeb Yesu beleŋ iginj yinyinj. ³³ Irkeb uŋgura gobe al go tubul teŋ kuŋbe bu buda go ketal yuramiň. Irkeb bu go kup yeŋ kuŋ hamulare mat fe ala kurkuŋbe fe nene kamamiň.

* **8:30:** "Legiyon" gob fulenja mar buda kuruŋ goke yitiň.

³⁴ Be, bu doyaŋ yirde hinhan mar go mata goyen kenejbe busaharde taunya tiyunjaŋya kuŋbe goke tagalde tukutiň ala tiyamiň. ³⁵ Irkeb al budam mata forok yirinj goyen kinniň yeŋ Yesu hinhinde gor wayamiň. Wanjbe al goyen uŋgura beleŋ tubul teŋ kukeb iginj heň dufaymiň wuk yeke uliŋ umňa titiň manaŋ Yesu kahaň miňde gor keperde hike kenejbe Yesu niŋ kafura hamiň. ³⁶ Irkeb al gor heň mata forok yeke kenamiň mar goreb daha mat al go iginj hiriň goyen momoŋ yiramiň. ³⁷ Irkeb al buda Gerasa marte naŋare niŋ mar go tumňaŋ kafura wor po heňbe Yesu goyen, "Ge goya gar ma hayiň. Dubul teŋ kwa ko," inamiň. Irkeb Yesube al buda goyen yubul teŋ kuniň yeŋ komatmiňya hakwa hende hurkamiň.

³⁸ Be, mel go yubul teŋ kwej tiyyinya goyenbe sope irke iginj hiriň al goreb, "Neya kure," ineŋ eseŋ mere iryinj. ³⁹ Gega Yesu beleŋ, "Moň, tiyunger kuŋ Al Kuruŋ beleŋ buniňeň girde sope girke iginj haha gayen gor niŋ alya bereya momoŋ yirayiň," ineŋ teŋ kerke kuriň. Irkeb al gobe taunminde mulgaň heň kuŋbe Yesu beleŋ buniňeň irde iginj iryiň goyen gor niŋ mar tumňaŋ momoŋ yirde tukutiň ala tiyyiň.

*Bere dirneq kamtiq goya
bere kura danduku miňyaq
sope yiryiq*

(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Be, Yesu go mulgaq hej Kapeneam kukeb al buda yej ge doyan hej hinhan geb, aman hej waq kalyan keramiq. ⁴¹⁻⁴² Goyarebe al kura dejenbe Yairus gore Yesu hitte wayyiq. Yenjbe Yuda marte gabu yare gor waq hanjen mar gote doyan al. Goyenbe wiriň uñkurenj muň gogo po damambe 12 goyen garbam buluň wor po hej kamej tej hinhan. Ningeb al gore Yesu hitte waq palap matare dokolhoň yuguluň tejbe, "Werne garbam buluň wor po hej kamej tiya geb, yaner waq guram irayiq," ineq esenj mere iryiq. Irkeb Yesube yenja yaminde kure yej kwaryum.

Be, Yesu go al gote yare kuň hukeb al buda forfor yamin goreb upepel urde farkaka iramiq. ⁴³ Goya goyenbe bere kura dama 12 gayen danduku manan hiyen goyen al buda kuň hinhan mar goya kuň hinhan. Bere gobe al kura belej epte ma wor po sope irtek hinhan. ⁴⁴ Be, bere gore Yesu harhok belej mat kuňbe Yesuyen uliňhor hende niň gote murunđe sisaj uryiq. Irkeb goyare po dari temeyde hinhan goyen hubu heke nuryiq.

⁴⁵ Be, goya goyen po Yesu

belej, "Ganuň belej sisaj nura?" yej al buda goyen gusuňaq yiryiq. Irkeb al buda gore, "Nej moň," inkeb Pita belej huwardeb, "Doyaň Al Kurun, al buda farkaka girde han kuruň gab ma yenenjbe, 'Ganuň belej sisaj nura?' yej gusuňaq hej ha?" inyiq. ⁴⁶ Gega Yesu belejbe, "Moň, fudinde al kura sisaj nura. Irkeb Al Kurunyen tarej kat kuke nurhem," yiriň. ⁴⁷ Irkeb bere go uliňde mata forok yiriň goyen, "Yesube nenej bebak tiya geb, epte ma bana kweň," yej nurde barbar yej waq Yesu kahaň miňde katej dokolhoň yuguluň tiyyiq. Irdeb al buda kuruň goyen diliňde miň daniň sisaj uryiq irde goya po igin hirinj goyen Yesu momonj iryiq. ⁴⁸ Irkeb Yesu belej, "Werne, ne niň hekkenj nurha goke tejbe Al Kurun belej sope gira. Ningeb bege kamke kwayiq," inyiq.

⁴⁹ Be, Yesu belej bere go mere irde hinhan goya goyab al kura Yairusyen yare mat waňbe, "Wergebe bikkej kama geb, saba al gayen titmiňej tuktawanj ma irayiq. Inke bada hiyyen," inyiq. ⁵⁰ Gega meremiň nurdeb Yesu belej Yairus goyen, "Kanduknej ma nurayiq. Ne niň po dufayge saňiq irayiq. Irkeb werge goyen igin hiyyen," inyiq.

⁵¹⁻⁵³ Be, Yesu go kuň Yairusyen yare forok yejbe alya bereya dolonđe hinhan

goyen esenj epte ma teñ hiken yinyinj. Irdeb, "Bada henanj. Yenbe ma kama. Dulinj ferde hi," yinyinj. Gwaha yinkeb fudinde wor po kamyin yeñ nurde hinhan geb, mel gore kukuwa wet heñ hi yeñ hinmañ faykek iramiñ. Irkeb Yesu go al hoyanj kura ma yubul tike dirinj hakwam hinhan bana goñ hurkamiñ. Komatmiñ karwo Pita, Yemsya Yonyabe dirinj gote milinjya naniñya po yadeb dirinj hakwa hinhan bana goñ hurkamiñ.⁵⁴ Irdeb dirinj gote haniñ tanardeb, "Werne, huwara," inen isanj hirinj.⁵⁵ Irkeb toneñ mulganj hekeb goya goyen po huwaryinj. Irkeb Yesu beleñ, "Det netek kura unke niwi," yinyinj.⁵⁶ Irkeb milinjya naniñya mata go keneñbe diliñ fot wor po yaryum. Gega Yesu beleñ, "Mata forok yihi gake go ma tagaliryen," yinen utanj yiryinj.

9

*Yesu beleñ komatmiñ 12
goyen metej tinañ yeñ yad
yerke kwamiñ*

(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Be, go kamereb Yesu beleñ mere basañ marmiñ 12 goyen hoy yirke wan gabu irkeb uñgura kurayen kurayen kuruñ goyen yakira teñ teñ tareñya garbam sope yird yird tareñya goyen yunyinj. ² Irdeb, "Kuñ Al Kuruñ beleñ alya bereyaminj doyañ yird yird mata goyen

tagalde tukunj heñbe garbam mar sope yirde hinayinj," yinyinj.³ Irde gaha yinyinj: "Kuniñ yeñbe genuñ, kalwa, binje, horayabe ulinhor hoyanj ma yawarnayinj. Ulinhorbe ultinđe hanj gogo ep, det hoyanj wor kura ma po yawarnayinj.⁴ Tiyuñ kurar kura kuke al kura beleñ yaner wanañ dineñ hoy dirkeb ya hoyanje ma kunayinj. Uñkurenđe gor po heñ heñbe tiyuñ go tubul teñ hoyanje kunayinj.⁵ Munañ tiyuñ kurar kura kuke gor niñ mar beleñ meretiñ pel irde dakira tikebe, 'Al Kurunyen mere pel irhet,' yeñ bebak tinañ yeñbe kahajtiñde tupi yaranj tinayinj," yinyinj.⁶ Be, Yesu beleñ komatmiñ yago gwaha yinkeb tiyuñ kurar kurar kwamiñ. Irde naña kuruñ goyen kuñ heñyabe mere igiñ Al Kuruñ beleñ alya bereya yumulganj teñ teñ goke yitiñ goyen tagalde saba yirde tukunj hinhan. Irdeb garbam mar mananj sope yirde kuñ hinhan.

*Herot beleñ Yesuyen mere
momoñ nuryinj*

(Matiyu 14:1-12; Mak 6:14-29)

⁷⁻⁸ Be, Galili naña doyañ al kuruñ Herot beleñ Yesuya komatmiñ yagoya mata teñ hinhan kuruñ goyen nuryinj. Yeñbe bikkeñ fulenja marmiñ yinke Yon Baptais mayke kamyinj. Gega al kura beleñbe, "Yon Baptais kamunj gega, gogo sopte

huwarde meteŋ teŋ hi,” yamiŋ. Irde al kurabe, “Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia forok yeŋbe gogo meteŋ teŋ hi,” yamiŋ. Munanŋ kurabe, “Al Kurunyen mere basaŋ al bikkek kura gore sopte huwarde gogo meteŋ teŋ hi,” yeke Herot go nurde kukuwamneŋ nuryiŋ.⁹ Irdeb, “Yon Baptaisbe biŋiŋ walmeke kamuŋ. Munanŋ mere momoŋmiŋ nurde hime al gabe ganuŋ?” yeŋ Yesu goyen kene yeŋ kurut yeŋ hinhan.

Yesu beleŋ al 5,000 paka yiryiŋ

(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-14)

¹⁰ Be, Yesuyen mere basaŋ mar go mulgaŋ heŋ wanbe metenbe gwaha gwaha titiŋ ineŋ momoŋ iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ al hoyanbe gor yubul teŋbe komatmiŋ yago po yade Betsaida taunde kuriŋ.¹¹ Gega al buda kurun gob Yesube gor kwa yeŋ nurdeb kame gama yirde kwamiŋ. Irkeb yenenbe, “Igiŋe wanaŋ,” yineŋbe Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goke saba yiryiŋ. Irdeb garbam miňyan igiŋ hiniŋ yeŋ nurde hinhan mar goyen sope yiryiŋ.

¹² Be, gwaha teŋ teŋbe naŋa sul yeweŋ tikeb mere basaŋ marmiŋ aposel 12 gore Yesu hitte wanbe, “Naŋa neŋ hitere gabe tiyuŋ bindem moŋ geb, al buda ga yinke taunyan tiyuŋ

mukŋenyaŋ kuŋ yiŋeŋ biŋe niŋ naŋkenenŋ damu teŋ nenayiŋ. Irde goyan po fernayiŋ,” inamiŋ.¹³ Irkeb wol henbe, “Moŋ, deŋ beleŋ biŋe kura yunke nenayiŋ,” yinyiŋ. Irkeb mel goreb, “Neŋbe beret siptesonŋonyabe makaŋ dapŋa irawaya po hanj. Kuŋ hoyan ma damu titekbe gare epte ma yiryeŋ,” inamiŋ.¹⁴ Al po kapyan hamiŋbe 5,000 gwahade gor hinhan. Be, mel gore gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Al buda ga yinke gabu uŋkurenđe al 50 gwahade keperde tukunaŋ,” yinyiŋ.¹⁵ Irkeb komatmiŋ yago goyen yeŋ yinyiŋ gwahade po tiyamin. Irkeb al buda kuruŋ goyen Yesu beleŋ yiriŋ gwahade po keperde tukamin.¹⁶ Irkeb Yesu beleŋ beret siptesonŋonya makaŋ dapŋa irawaya goyen yade kotaŋ kai naŋkiŋde naŋkenenŋ Al Kurunyen sanjiŋde guram yirdeb yubala teŋ al yunnaŋ yeŋ komatmiŋ yago yunyin.¹⁷ Be, gale heŋ yunke al buda kurun go neneb ep wor po namiŋ. Irdeb biŋe dikŋen gabu yiramiŋ gobe tiri 12 gayen igiŋ makiŋ yirtek hamien.

Pita beleŋ, “Yesu gebe Mesaia,” inyiŋ

(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Be, kurareb Yesu go yeŋ uŋkurenŋ po heŋ Al Kurun mere irde hinhan. Goya goyenbe komatmiŋbe gor hinhan. Irkeb huwardeb, “Al

beleñ nebe ganuñ yeñ nurd nuneñ hanj?" yeñ gusunjañ yiryinj. ¹⁹ Irkeb wol henje, "Al kurabe Yon Baptais yeñ hanj. Kurabe Elaia yeñ hanj. Munaj al kurabe Al Kurunyen mere basañ al kura bikkeñ kamyinj goyen sopte huwarde wayuñ yeñ nurd gunej hanj," inamiñ. ²⁰ Irkeb Yesu beleñ, "Munaj denje ganuñ yeñ nurd nuneñ hanj?" yinkeb Pita beleñ huwardeb, "Gebe Al Kuruj hitte Dumulgañ teñ teñ Al Mesaia, Al Kuruj hitte mat wayan yeñ nurde hite," inyinj. ²¹ Irkeb Yesu beleñ, "Pita beleñ ne niñ yihi goyen basañ heñ al kura ma momoñ yirnayinj," yineñ utañ yiryinj. ²² Irdeb komatmiñ yeneñ henje, "Ne Al Urmiñ gabe Yuda marte doyañ mar parguwak goya Al Kuruj doloñ ird ird mata doyañ marte karkuwañmiña Moseyen saba marya beleñ nakira teñ mununkeb ulne misiñ kuruj kateñbe kameñ. Goyenpoga kameñde mat yerenkek hekeb sopte huwareñ," yinyinj.

²³⁻²⁴ Be, go kamereb komatmiňa al gabu iramiñ marya goyen gaha yinyinj: "Al kura gama nirde heñ kanduk yeneñbe yingeñ ge kafura heñ harhok nunyen al gobe kame kanduk kinyenj. Munaj al kura ne gama nirde kanduk kuruj teñ uliñ misiñ kateñ hiyen al gobe kame iginj hiyenj.

Ninjeb al kura ne gama nire yeñbe megen niñ dufayya mataya harhok yunyenj. Irdeb gise hanjka kanduk yeneñ hiyenj gega, yingeñ ge ma nurde gama po nirde hiyenj. ²⁵ Goyenbe al kura yingeñ ge po nurde megen niñ det kuruñ yawaryenj irde kurabe deñem yañ hiyyenj gega, Al Kurunyen bearar bana heñ kame gote murunjem buluñ tiyyenbe daha tiyyenj? Gobe iginj moñ, buluñ wor po. ²⁶ Ninjeb al kura ne niñ memya heñ merene harhok unyeñbe kame ne Al Urmiñ gare wor al goyen keneñbe go ma nurde unhem inen harhokne uneñ. Ne Al Urmiñ gabe neya Nanneyabe miyonmiñ yago wukkeñ wor poya gote tareñ turluñ yañ manañ kateñ goyenterbe gogo gwaha tiyenj. ²⁷ Goyenpoga deñ gar hañ gayen kurabe go ma kamdeya Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird goyen kennayinj. Mere gabe fudinde wor po dinhem," yinyinj.

Yesu uliñ hoyan hiriñ

(Matiyu 17:1-8; Mak 9:2-8)

²⁸ Be, Yesu beleñ mere tiyyiñ go kuñ naña fay 8 gwahade kamereb Al Kuruj mere ire yeñbe Pita, Yonyabe Yemsya po yadeb dondonde kura gor hurkuriñ. ²⁹ Irdeb gor Al Kuruj mere irde hin hin goyabe dinsok hoyanj wor po hiriñ. Irkeb uliñhormiñbe dagamel go gwahade hiriñ. ³⁰⁻³¹ Goya

goyenbe Moseya Elaiaya gore bemel po forok yenje Yesuya mere teñ hinhan. Irem gobe Al Kurunyen tareñ turñuñ yan wor po gore ketal yurtinj. Irde Yesube Al Kurun beleñ bikkeñ dufaymiñ kiriyin go gwahade po gama irde Yerusalem gor kamde Naniñ hitte mulgañ hiyyen goke mere sege iramiñ.

³² Be, hañkapyä Yesu go Al Kuruñ mere irde hinhinyabe Pitaya kadom waranya gobe dukpuk buluñ po yirkeb arkup teñ hinhan. Gega biñ bak yeke nañkenenjbe Yesube sanjiñmiñ turñuñ yan wor po heñ al irawa goya huwarde hike yenamiñ. ³³ Be, Moseya Elaiaya gore Yesu tubul teñ kureñ tikeb Pita beleñ, “Doyañ al, naña gabe igin wor po. Gar hiniñ. Niñgeb igin dinkeb deñ karwo gote heñ heñ gasuñ kura yirniñ. Gasuñ kurabe ge niñ, kurabe Mose niñ, munañ kurabe Elaia niñ,” inyiñ. Be, Pita gobe mere tiyyiñ kurun goyenbe gwaha yihim yen ma nurdeya mere tiyyiñ.

³⁴ Be, Pita mere teñ hinhin goya goyabe gagap beleñ wañ mel goyen aw yuryinj. Irkeb komatmiñ karwo goyen gagap bana goñ hokoyañ heñ kafura wor po haminj. ³⁵ Irkeb al melak kura gagap bana gor mat mere teñbe, “Al gabe Urne. Metenje tiyyeñ yen ne beleñ po tapat irde basiñä irmiriñ. Niñgeb meremiñ nurde gama irde hinayinj.”

yiriñ. ³⁶ Be, mere nuramiñ go kamere nañkenenjbe Yesu po hike kenamiñ. Irdeb mata forok yiriñ goyen goke al hoyan momoñ ma yiramiñ. Biñde po nurde hinhan.

*Diriñ uñguram yañ guram
iryiñ*

(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Be, fay urkeb dondonde gor mat Yesu go Pita, Yemsyabe Yonya irde katamiñ. Katkeb al karim ma Yesu hitte wañ gabu iramiñ. ³⁸ Irkeb al buda kuruñ bana goñ mat al kura beleñ ne nini yen uguñ po, “Tisa, urne gabe uñkureñ po geb, gigeñ kenwoñ yen nurde hime. ³⁹ Yeñbe uñgura beleñ ketal urde buluñ buluñ irkeb bemel po kekew teñ hiyen. Irde teñ megen temeyke yoryor yen dadilok peltek yen hiyen. Uñgura go urne tubul ma teñbe buluñ buluñ irde hiyen. Niñgeb urne go keneñ sope irwoñ yeñbe gago esen mere girde hime. ⁴⁰ Uñgura goyen takira tinañ yen komatge yago esen mere yirhem gega, tuñañ urmañ urmañ bada hahañ,” inyiñ. ⁴¹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñ gayenter niñ mar, dahade niñgeb dufaytiñ ne niñ muñ kura tareñ ma irde hañ? Saba dirmaj dirmajen, tonantin tareñ wor po! Gayak ga ma neya hitien gega, hako po hañ. Daha naña ga saba dirmekе wuk yenayinj?” yinyiñ. Irdeb al goyen, “Urge go teñ gar

waya,” inyinj. ⁴² Be, diriŋ goyen naniŋ beleŋ teŋ Yesu hitte wan hikeyab uŋgura gore diriŋ go teŋ megen temeyke yoryor yen hinhin. Gega Yesu beleŋ uŋgura go inen teŋ takira teŋ diriŋ goyen sope irdeb naniŋ ge tubul tiyyinj. ⁴³ Irkeb al buda kurunj gore mata go keneŋbe Al Kurunyen sanjŋbe kurunj wor po yen dinor kok yamiŋ.

Yesu kamyen goyen goke sopte komatmiŋ momoŋ yiryenj

(Matiyu 17:22-23; Mak 9:30-32)

Irdeb goke dufay heŋ tagalde epte ma teŋ hinhan goya goyenbe Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, ⁴⁴ “Mere direŋ tihim gayen kenkela nurnanj ko. Ne Al Urmij gabe al kura beleŋ asogo haniŋde niryenj,” yinyinj. ⁴⁵ Gega mel gobe Yesu mere tiyyinj goyen miŋ gwahade niŋ dina yen bebak ma tiyaminj. Mere tiyyinj gote miŋbe Al Kurunj beleŋ bana kerkeb miŋ gwahade yen ma nuramij. Irdeb asogo haniŋde niryenj meremij goke kafura heŋ gote miŋ niŋ gusuŋanj ird ird niŋ kama hamij.

Ganuŋbe kurunj?

(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Be, kurarebe Yesuyen komat buda goyen ganuŋbe doyaŋ al hiyyen yen yinjən uliŋ ge ma ne teŋ kadom mohonjde tiyaminj. ⁴⁷ Irkeb

Yesu beleŋ mel gote duſaymiŋ yeneŋ bebak teŋbe diriŋ kura teŋ gegelhek beleŋ mat kerke huwaryinj. ⁴⁸ Irkeb gaha yinyinj: “Diriŋ dirneŋ gahadebe palap ma yirde hanjen. Gega al kura beleŋ ne niŋ teŋ al hoyanj kura diriŋ gahade gayen gargar iryenbe al go po moŋ, ne mananj gargar niryenj. Munanj al kura ne gargar niryenbe ne po moŋ, Al Kurun nad nerke wamiriŋ al goyen wor gargar iryenj. Niŋgeb deŋ bana gayen al kura duſaymiŋde yinjən bande irde kadom faraŋ yuryenj al gobe Al Kurun diliŋdeb al deňem yan kurunj wor po yen kinyenj,” yinyinj. ⁴⁹ Irkeb komatmiŋ kura Yon beleŋ huwardeb, “Doyaŋ Al Kurun, al kura beleŋ deŋe urdeb, ‘Yesu deňemde dinhem niŋ, kat kunanj’ yinen uŋgura yakira teŋ hiyen. Gega yeŋbe neŋ meteŋ teŋ kuŋ hite bana gaŋ niŋ al moŋ geb, meteŋmiŋ goyen bada hawa inen utaŋ irtinj,” inyinj. ⁵⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al kura asogo ma dirde hi al gobe deŋ faraŋ durde hi geb, utaŋ ma irnayinj,” yirinj.

Samaria mar kura Yesu pel iramij

⁵¹ Be, Yesu go kamde mulgaŋ heŋ Naniŋ Al Kurun hitte hurkutek nalu go binde binde heŋ hikeb Yerusalem kuŋ kuŋ niŋ wor po biŋ huwaryinj. ⁵² Irdeb beleŋ kuŋ heŋyabe komatmiŋ kura

yen wa meheñ heñ Samaria nañña bana goñ niñ tiyuñde kura gor biñgeya ferd ferd gasuñña sope yirnayin yinke yen wa meheñ heñ kwamiñj.

53 Gega gor niñ marbe Yesu goyen Yerusalem kuñ hi yeke nurdeb Yesuya komatmiñja goyen tiyuñmiñde wan heñ hen ge igin ma nurdeb, "Gar ma wanayin," yinamiñj.

54 Irkeb mulgañ heñ Yesu hitte kuñ momon irkeb Yesuyen komatmiñ kura Yemsya Yonya beleñ nurdeb, "Doyañ Al Kurun, igin Al Kurun gusuñjan iryeke nañkiñde mat kak teñ kerke kateñ mel go kumga yiryen?" inej gusuñjan iraryum.

55 Gega Yesu beleñ fulgañ kañbe yineñ teñ, "Bada hiri," yinyinj.

56 Irdeb komatmiñja tiyuñ hoyançde kwamiñj.

*Yesu gama irniñ yeñbe det kura yubul tinayin
(Matiyu 8:19-22)*

57 Be, Yesube komatmiñ yagoya kuñ hikeyabe al kura gore wanbe, "Nebe ge kuñ heñ taha kuruñ gobe gama po girde kuñ heñ," inyinj.

58 Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Kulu duwibe ferd ferd gasuñ miñyanj, nu wor hagam yañ. Gega ne Al Urminj gabe goñ kura ferde usan hetek gasuñnem moñ," inyinj.

59 Irdeb al hoyan kura goyen, "Gama nira," inyinj.

Irkeb al goreb, "Doyañ Al Kurun, aran ma. Kuñ adone wa teñ mete teñ gab wan gama gireñ," inyinj.

60 Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Al

kamtinq gobe tubul tike al toneñ kamtiñ ne niñ ma nurde hañ mar gore teñ mete tinaj. Munañ gebe kuñ Al Kurun beleñ yende alya bereya doyañ yird yird mata goke tagalde tukayin," inyinj.

61 Gwaha inkeb al hoyan kura beleñ nurdeb, "Doyañ Al Kurun, nebe gama gireñ. Goyenpoga kuñ diriñmiñneya tayne yagoya gwaha tiyeñ thim yineñ gab wanbe gama gireñ," inyinj.

62 Irkeb wol heñbe, "Al kura bulmakaw beleñ yuluñ teñ hike megen ilde hanjen det tanarde hiyeñ al goyen harhok beleñ nañkeneñ hiyeñ gobe epte ma meteñ keñkela tiyyenj. Gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen meteñ tiye yeñbe detmiñ yubul teñ meteñ tiyyenj gega, det yubul titiñ goke ugūñ po nurde hiyen al gwahade gobe epte ma Al Kurun niñ meteñ tiyyenj," inyinj.

10

Yesu beleñ al 72 yad yerke kwamiñj

1 Be, go kamereb Doyañ Al Kurun beleñ al hoyan 72 wor yapat yirde taunya nañaya yeñ kutekyan goyen irawam irawam yeñ wa meheñ heñ kunañ yeñ hulyan yiryinj.

2 Goyarebe gaha yinyinj: "Alya bereya Al Kurunyen mere nurtek mar gobe wit iginenj sak nañore sak yeñ tukun hanjen go gwahade hañ gega, meteñ marbe

budam moj. Ningeb meten gote miŋ al Doyan Al Kuruj gusuŋaŋ irnayin. Irkeb meten mar budam yad yerke alya bereya yad yad meten go teŋ hinayin.³ Deŋbe sipsip dirŋen tareŋ minmoŋ go gwahade goyen kulu duwi kahal bana dad dermeke kuniŋ tahan geb. Goyenpoga kafura ma henayin.⁴ Be, kuniŋ yeŋbe kalwa, lawa miliŋ, kahaŋ basaŋ kura ma yawarnayin. Irde kuŋ al kura beleŋyaŋ yeneŋ goya ulyanje gor huwarde mere ma yirnayin. Moŋo meten teŋ teŋ nalube heŋ ga moj hubu hiyyeŋ geb.

⁵ “Be, al kurate yare hininj yen yamiŋde hurkuŋbe, ‘Al Kuruj beleŋ ya bana hanj mar gate biŋ yisikamke iŋiŋ hinayin,’ ineŋ gab hurkunayin.⁶ Irke ya gote miŋ al gore deŋ ge amaneŋ nuryenbe deŋ beleŋ Al Kurunyen sanjinde guram irde tareŋ irnayin gote iginenbe yen hitte forok yiyyen. Munan gwahade ma diryen gob igineŋ gobe dindiken hitte mulgaŋ heŋ tareŋ diryen.⁷ Be, al kura beleŋ yaner tumŋaŋ hininj yen hoy dirkeb ya uŋkurende gor po hinayin. Ya kurar mat kurar ma kuŋ hinayin. Irde al gore biŋgeya feya kura dunkeb bada ma heŋ mali po nene hinayin. Deŋbe Al Kurunyen meten mar geb, meten teŋ hite goke damu dira yen nurdeb nene hinayin.

⁸ “Be, kuŋ taunde kura forok yeke al gor niŋ beleŋ gargar dirde det kura yawaŋ diltiŋ mar yerde nenaŋ dinkeb mali po nene hinayin.⁹ Irde gor niŋ mar kura garbam minyaŋ yeneŋbe Al Kurunyen sanjinde sope yirde hinayin. Irdeb, ‘Al Kuruj beleŋ doyaŋ dird dird nalube binde wor po hihi,’ yineŋ hinayin.¹⁰ Munaŋ taun kurar kura kuke meretiŋ ma nurde gargar ma dirkeb taun bana go niŋ beleŋyaŋ kuŋ gaha yineŋ gabe taun go tubul teŋ kunayin:¹¹ ‘Deŋbe Al Kurunyen mere pel irhaŋ geb, deŋbe neŋya moj. Ningeb kahaŋniniŋde niŋ tupi busaŋ hihit. Goyenbe Al Kuruj beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird nalu gobe binde wor po hihi geb, mata teŋ hanj gobe nurde ga teŋ hinan ko,’ yineŋ hayhay yirde hinayin.¹² Fudinde wor po dineŋ hime. Taun goyenter niŋ marbe kame Al Kuruj beleŋ al igiŋya bulunuŋa pota yiryen natureb mata buluŋmiŋ gote muruŋgem buluŋ wor po tenayin. Bikkeŋ Sodom taunde niŋ mar beleŋ mata buluŋ teŋ hinhan gote muruŋgem taminj gote fołek wor po tenayin geb,” yinyinj.

¹³ Irdeb sopte gaha yiriŋ: “Be, ne beleŋ Yuda mar moj al miŋ hoyan hanjen taun Tairyra Saidonya gor kuŋ mata tiŋen forok yirmirinj manhan mel gob araŋ po bebak teŋ mata buluŋmiŋ

ge kandukñej wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ. Gega deñ Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya hanj marbe ne beleñ mata tiñeñ kurayen kurayen teñ himeke neneñ bebak titek yara gega, gwaha ma teñ asogo nirde hanj. Niñgeb deñ Yuda marte mata gwahade goke Al Kuruñ belen biñ ar yeke gote muruñgem buluñ wor po dunyen geb, goke buniñeñ nurd dunen hime. ¹⁴ Tairyा Saidonya taunde niñ marbe mata buluñ gote muruñgem yawarnayiñ. Gega deñ Yuda mar merene pel irde hanyen gote muruñgembe yende folek, buluñ wor po. ¹⁵ Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, deñbe dindiken, ‘Neñbe deñniniñ yan,’ yeñ turuñ turuñ teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ ma heñ hanj? Al Kuruñ beleñ demeyke kak ala bana kurkunayiñ geb,” yinyiñ.

¹⁶ Irde sopte gaha yinyiñ: “Al kura deñ mere tike nuryeñ gobe merene nurde hi yeñ nurd uneñ. Munaj al kura deñ dakira tiyyen gobe ne nakira tiyyen. Irde nakira tiyyen al gobe hulyan nirke wamiriñ al goyen takira tiyyen geb,” yinyiñ. Be, komatmiñ 72 go gwaha yinenbe yubul tike kwamiñ.

¹⁷ Be, Yesuyen komat 72 go bur yeñ kuñ meteñ teñ kuñ hinhan. Meteñ teñ kuñ

kuñ meteñmiñ pasi irdeb amañ wor po heñ mulgañ heñ wañbe, “Doyañ Al Kuruñ, unçgura wor tareñger yakira titekeb mereniniñ nurdeb yineñ hinhet goyen po gama irde hinhan,” inamiñ. ¹⁸ Gwaha inkeb wol heñbe, “Deñ meteñ teñ hinanya Satanyen tareñbe dagamel teñ bemeñ po kattij yara sanjiñmiñ hubu heke kinmiñ. ¹⁹ Ga nurnañ. Ne beleñ tareñ kuruñ wor po dunhem. Niñgeb unçgurabe al buluñ yirtek tareñ minyañ kunereya misin kalpanja yara gega, iginj yufurka teñ kuñ hinayiñ. Irdeb asogotin Satanyen sanjiñ goyen fole wor po irnayiñ. Det kura beleñ epte ma buluñ dirnayiñ geb. ²⁰ Gega unçgura beleñ meretiñ nurde busaharke goke amaneñ ma nurde hinayiñ. Al Kuruñ dirñen weñ hitin gobe det kuruñ wor po yeñ goke amaneñ nurde hinayiñ,” yinyiñ.

*Yesu beleñ Nanij Al Kuruñ
amañeñ nurd unyiñ
(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Be, goya goyenbe Holi Spirityen tareñde Yesu go amañ wor po heñbe, “Adone, gebe nañkiňa megenya gote Doyañ Al Kuruñ. Gebe al yinjeñ dufaymiñ wukkek yeñ nurde hanj marya alyen saba karkuwañ yawartij marya hittebe meteñ teñ hime kuruñ gate miñ goyen bana kerde hayen. Gega

diriŋ beleŋ naniŋya milinŋya hitte tawuŋ hitiŋ yara al kura yinŋende tarende epte moŋ yeŋ nurde Al Kurunyen faraŋ niŋ naŋkenenŋ haŋ mar hitte saŋiŋge yikala yiraŋ goke amanŋeŋ wor po nurde turuŋ girde hime. Fudinde, buniŋenŋebe kuruŋ geb, mata gwahade forok iraŋ.
22 Adone beleŋbe det kuruŋ gayen doyaŋ yird yird meteŋ gobe ne nunyiŋ. Nebe yende Urmiŋ wor po geb, yeŋ po ga keŋkela nurde nuneŋ hi. Al hoyanŋbe gwahade ma nurt nuneŋ haŋ. Irde Nannebe neya al ne beleŋ basiŋya yirde hime marya beleŋ po ga nurt unenŋ hite. Al hoyanŋbe gwahade moŋ,” yiriŋ.

23-24 Irdeb Yesu go fulgaŋ kaŋbe komatmiŋ yago yenenŋbe yeŋ muŋ po yapat yirde gaha yinyiŋ: “Bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ marya doyaŋ mar karkuwaŋya budam beleŋ det deŋ yeneŋ haŋ gayen yentewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe go ma yenenŋa kamaminŋ. Mere deŋ nurde haŋ gayen wor nurtewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe go ma nuramiŋ. Ningeb deŋ keneŋ haŋ det gayen kenneyiŋ marbe goke amanŋeŋ nurde hinayiŋ,” yinyiŋ.

Samaria naŋare niŋ al gote maya mere

25 Be, kurarebe Moseyen saba mar al kura beleŋ Yesuyen dufaymiŋ tuŋjan urde kene yeŋ waŋbe, “Tisa, daha tenŋbe Al Kurunya

hugiŋeŋ heŋ heŋ mata goyen nere hiyyen?” inyiŋ.
26 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Moseyen sabarebe daha yitiŋ hi? Daha mat kapyanŋ heŋ hayen?” inyiŋ.
27 Irkeb al gore wol heŋbe, “‘Al Kurunŋbe gere Doyaŋ Al Kuruŋ geb, bege, tonge, saŋiŋgeyabe dufayger mat wor po yeŋ ge nurde hayiŋ. Irdeb al hoyanŋ ninŋbe gigen ge nurde hayen gwahade goyen po nurde yunenŋ hayiŋ,’ gwahade yitiŋ hi,” inyiŋ.
28 Irkeb wol heŋbe, “Mere gobe fudinde wor po wol haha. Ningeb kuŋ yaha gwahade teŋ hayiŋ. Irkeb Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata goyen gere hiyyen,” inyiŋ.

29 Irkeb al go sikkeŋ tagalke nurdeb yinŋenŋ alu ure yeŋbe, “Ningeb al da-hadebe kadne yeŋ nureŋ?” inyiŋ. **30** Irkeb daha mat kura inmeke bebak tiyi yeŋbe Yesu beleŋ baraŋ kura gahade tagalyiŋ: “Be, kurare kurab al kura Yerusalem taun tubul teŋ Yeriko taunde kurkuŋ hinhan. Irkeb beleŋbe kawe mar beleŋ tanarde detmiŋ yugu teŋ mayke kamde dagi tikeb tubul teŋ busaharamiŋ.
31 Goyarebe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ al kura beleŋ goyen po gama irde kurkuriŋ. Gega kuŋ al beleŋ hinhan go keneŋbe go ma kenhem kenhem irde siŋa urde fole irde kuriŋ. **32** Be, go kamereb Liwai mar al kura Al Kurunyen ya balem bana

meteŋ teŋ hiyen gore beleŋ goyen po kurkuriŋ. Kurkuŋ al go kinyiŋ, goyenbe yeŋ wor keneŋ keneŋbe beleŋ siŋa urde fole irde kuriŋ.

³³ Gega irem go kamereb Samaria naŋare niŋ al kura beleŋ goyen po kuŋbe al go kinyiŋ. Samaria niŋ maryā Yuda maryabe awalikde ma hanjen. Gega Samaria al gore Yuda al goyen keneŋbe buniŋeŋ wor po nuryiŋ.

³⁴ Irdeb olip fimiŋya wain fimiŋya beleŋ dagi tiriŋyan goyen sam yirdeb mala teŋ unyiŋ. Irdeb al go isan heŋ doŋkimin hende kerdeb teŋ kuriŋ. Kunbe ya kura al mali damu teŋ ferde hanjende gor tukunbe gor sope irde doyaŋ irde hinhin.

³⁵ Irdeb ferd fay urke kwe yeŋbe ya doyaŋ al goyen silwa hora irawa unenbe, ‘Al ga doyaŋ irde hayiŋ. Hora ga hubu hekeb gigen hora beleŋ faraŋ urde hayiŋ. Kame mulgaŋ heŋ waŋ gab wol heŋ guneŋ geb,’ inyiŋ,” yiriŋ.

³⁶ Irdeb Yesu beleŋbe Moseyen saba tagal tagal al goyen, “Al damiŋbe kawe mar beleŋ buluŋ irke dagi kuruŋ tiriŋ al gote kadom yeŋ nurde ha? Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ al ma Liwai al ma Samaria niŋ al goyen?” ineŋ gusunjan iyiŋ.

³⁷ Gwaha inkeb Moseyen saba mar al goreb, “Buniŋeŋ nud unenbe faraŋ uryiŋ al gobe kadom yeŋ nurhem,” inyiŋ. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ge wor

kuŋbe mata gwahade goyen teŋ hayiŋ,” inyiŋ.

Yesu beleŋ Martaya haymiŋ Mariyat yare kuriŋ

³⁸ Be, go kamereb Yesu go komatmin yagoya Yerusalem kuŋ heŋya tiyunđe kura gor forok yekeb bere kura denjembe Marta gore Yesu goyen yaminđe hoy irke kuriŋ.

³⁹ Kuŋ gor heŋ Yesu beleŋ mere tikeb Marta haymiŋ denjembe Maria gobe Doyaŋ Al Kuruŋ kahan minde keperde meremim palŋa irde hinhin.

⁴⁰ Gega babam Marta gobe Yesuya komatmin yago goke biŋge gitik irde kayen teŋ hinhin geb, bitbutŋeŋ wor po nurde hinhin. Gega haymiŋ beleŋ faraŋ ma urkeb Yesu hitte kunbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, haynebe faraŋ ma nurde hi gake buniŋeŋ ma nurde nuneŋ ha? Inke faraŋ nuri!” inyiŋ.

⁴¹ Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ wol heŋbe, “Marta, gebe megen niŋ det mali kuruŋ gake ugūŋ po dufay heŋbe beger kandukŋeŋ nurde ha.

⁴² Al beleŋ tetek det igeŋ wor po gobe uŋkureŋ po hi. Mariabe det igeŋ goyen tih. Ningeb al kura beleŋ epte ma goran iryeŋ,” inyiŋ.

11

Al Kuruŋ mere ird ird mata
(Matiyu 6:9-13; 7:7-11)

¹ Be, nalu kurareb Yesu go naŋa kurar kura gor heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhin.

Be, Al Kuruŋ mere irde hin-hin go pasi irkeb komatmiŋ kura goreb, "Doyaŋ Al Kuruŋ, Yon Baptais beleŋ komatmiŋ yago Al Kuruŋ mere ird ird mata saba yiryiŋ gwa-hade goyen neŋ wor saba dira," inyinj.

² Irkeb Yesu beleŋbe, "Al Kuruŋ mere irnin yeŋbe ga-hade mere irde hinayinj:

'Ado, gebe tareŋge turŋun yaŋ wor po. Niŋgeb turuŋ girde hitek.

Irde ge beleŋ doyaŋ dird dird mata gobe megen gar kawan heŋ kuruŋ hiyyenj.

³ Irde naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ binjebe gwahade nene hinayinj yeŋ nurd ga duneŋ hayinj.

⁴ Nenbe al hoyan beleŋ buluŋ dirde hanj goyen halde yuneŋ hite geb, ge beleŋ wor nende mata buluŋ halde dunayinj.

Irdeb mata buluŋ titek dufay go walde duneŋ hayinj. Irkeb gwaha ma titek, yeŋ gusuŋaŋ irde hinayinj," yinyinj.

⁵⁻⁶ Irdeb sopte gaha yinyinj: "Be, deŋ gayen al kadtiŋ kura goyen beleŋ gisaw wanj yatiŋde forok yekeb wawuŋ biŋde goyen al kadtiŋ hoyan kura yamiŋ binde hiyenj go hitte kuŋbe, 'Kadne kura gayamuŋ ga yaner waya gega binjenem moŋ. Niŋgeb beret karwo gwahade kura nunke yukuŋ une yeŋ ge hitte wayhem. Kame ga wol heŋ gunej geb,' innayinj.

⁷ Irkeb al gore ya biŋde mat, 'Yamebe bikkeŋ taŋ saŋiŋ irhem, irdeb diriŋmiŋnebe ferhaŋ geb. Monge ne huward migiriŋ timekeb diriŋmiŋne huwarnak geb. Biŋge ma gunej. Bada heŋ mulgaŋ hawa,' inyeŋ. ⁸ Gega fudinde dineŋ hime. Al gobe bada ma heŋ gusuŋaŋ irde tebaŋ irde hiyenj. Irkeb yeŋbe al kadne go yeŋ nurde goke teŋ biŋge gogo ma unyeŋ. Al gore gusuŋaŋ irde tebaŋ iryenj goke teŋbe huwarde yeŋ nurde wayyeŋ goyen unyeŋ.

⁹⁻¹⁰ "Goke teŋbe gago momoŋ dirde hime: al kura beleŋ det kuraŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb unyeŋ. Irde det kuraŋ naŋkenenj kurut yekeb ikala iryenj. Irde yeŋ beleŋ doyaŋ irde hi gasuŋ bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde tebaŋ irkeb yame hol ird unyeŋ. Niŋgeb deŋ wor det kuraŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irtiŋde po hikeb yeŋ beleŋ dunyeŋ. Det goke naŋkenenj kurut yitiŋde po hikeb dikala diryenj. Irde yeŋ beleŋ doyaŋ ird ird gasuŋ bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde tebaŋ irkeb yame hol irde dunyeŋ.

¹¹ "Deŋ gayen kura urtiŋ yago beleŋ makaj dapŋa niŋ gusuŋaŋ dirke gayen iginj kunere yunnayinj? ¹² Irde tatirok bilmiŋ niŋ dinke gayen iginj misiŋ kalpaŋ yunnayinj? Epte ma gwaha tinayinj geb. ¹³ Deŋ mata

buluŋ mar wor diriŋtiŋ yago beleŋ det kuraŋ yekeb det iŋiŋ po yunniŋ yeŋ nurde hanjen. Niŋgeb Nantiŋ Al Kurunybe deŋ megen niŋ mar gote folek geb, Holi Spirit niŋ gusunjan irkeb det hoyan ma dunyen. Holi Spirit po dunyen!” yinyiŋ.

Yesuya Belsebulya

(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Be, nalu kurarebe Yesu beleŋ al kura unjoram yaŋ mere ma teŋ hinhan goyen sope ire yeŋbe unjura go takira tikeb al gobe mere tiyyiŋ. Irkeb al buda kurunj go mata goyen keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. ¹⁵ Gega al kurabe, “Unjurar kurunymin Belsebul beleŋ tareŋ irkeb gogo unjura yakira teŋ hi,” yamiŋ. ¹⁶ Munan al kurabe gwaha irde merem yaŋ irniŋ yeŋbe, “Mata tiŋen Al Kurun beleŋ po ga irtek kura forok irke kinniŋ,” inamiŋ.

¹⁷ Goyenbe Yesu gobe al dufay heŋ hinhan goyen yeneŋ bebak teŋbe gaha yinyiŋ: “Tiyuŋ kuruŋ kura bana al beleŋ yiŋgeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayiŋ gobe sanŋiŋ ma heŋ tumŋaŋ buluŋ henayiŋ. Irde al miŋ unjkureŋ wor gwahade po, yiŋgeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayiŋbe tumŋaŋ mugol nenayiŋ. ¹⁸ Niŋgeb gwahade goyen po, tareŋnebe unjura gote folek geb, alya bereya unjura beleŋ yade buluŋ buluŋ yirde hiyen goyen yumulgaŋ teŋ hime.

Epte moŋ. Mere ga tihim gabe deŋ beleŋ ne niŋ yeŋ, ‘Unjurayen kurunymin Belsebul gote tareŋde unjura yakira teŋ hi,’ yekeb gago dinhem. ¹⁹ Deŋ beleŋ ne niŋ yeŋ gwahade yeŋ han geŋ, deŋ gama dirde han mar wor unjura yakira teŋ hanjen goyenbe ganunyen saŋinde yakira teŋ hanjen? Belsebulyen tareŋde ma Al Kurunyen tareŋde? Mel gobe, ‘Unjura yakira teŋ teŋ saŋinbe Al Kurun hitte mat wanŋ hi,’ yeŋ nurde han geb, deŋ beleŋ ne nineŋ han gobe usi wor po yeŋ nurd dunnayiŋ. ²⁰ Al Kurun beleŋ doyan dird dird mata bikken deŋ hitte forok yitiŋ hi goyen kawan ird irdminybe ne beleŋ Al Kurunyen saŋinde unjura yakira teŋ himyen gogo.

²¹ “Be, al tareŋ kura fulenjare niŋ det yade yamiŋ doyan irde hikeb al kura beleŋ samunymin go epte ma kawe tiyyen. ²² Gega al hoyan kura al gote tareŋ folek gore wanŋbe fulenjare niŋ detmiŋ go hende sanŋiŋ heŋ hiyen goyen goran irde maydeb samunymin yade yukuŋ kadom yagoya gale henayiŋ. Niŋgeb gwahade goyen po, tareŋnebe unjura gote folek geb, alya bereya unjura beleŋ yade buluŋ buluŋ yirde hiyen goyen yumulgaŋ teŋ hime.

²³ “Be, al kura ne niŋ ma heŋ han marbe asogone. Irde al kura Al Kurun hitte al yukuŋ yukuŋ niŋ faraŋ

ma nurde haŋ marbe al bur
yirde meteŋ go buluŋ irde
haŋ yeŋ nureŋ.

²⁴ “Be, uŋgura kura al
ulinde niŋ takira tike kat
kuyen gobe mali naŋa al
ma hitek bana goŋ kuj usan
heŋ heŋ gasuŋ niŋ naŋkenen
kuŋ hiyen. Gega gasuŋ
kura ma keneŋbe, ‘Bikken
hinhem gasuŋde gor mulgaŋ
heweŋ,’ yiyyen. ²⁵ Irdeb
mulgaŋ heŋ wanbe gasuŋ
bikkek gobe halde haraŋ heŋ
sope irtiŋ kinyen. ²⁶ Irdeb
kuŋbe sopte uŋgura 7 yende
tareŋ folek goyen yipi teŋ
tumjaŋ wanbe al goyen
ketal urnayin. Gwahade irkeb
al gobe haŋkapyä hinhin
gwahade moŋ, buluŋ wor po
hiyyen,” yinyen.

²⁷ Be, bere kura gore al
buda bana goŋ heŋ Yesu
mere teŋ hinhin go nurdeb,
“Bere kawaŋ gerde siŋsiləŋ
giryiŋ gobe aman hiyyen,”
inyen. ²⁸ Irkeb Yesu beleŋ
wol heŋbe, “Alya bereya Al
Kurunyen mere nurde gama
irde haŋ mar go gab amanen
nurde hinayin,” inyen.

*Mata tiŋen Al Kurun po
forok yirtek niŋ gusuŋaŋ
iramiŋ*

(Matiyu 12:38-42; Mak
8:12)

²⁹ Be, al budam wor po
waŋ gabu irdeb kalyan
kerkeb Yesu beleŋ yeneŋbe
gaha yiriŋ: “Gayenter
niŋ alya bereya gabe
dufaymiŋa matamiŋabe
buluŋ wor po. Mel gobe
mata tiŋen Al Kurun beleŋ

po ga irtek goke po gusuŋaŋ
heŋ haŋ. Goyenbe bikken
Al Kurunyen mere basaŋ al
Yona hitte mata tiŋen kura
forok yiriŋ gwahade goyen
ne hitte forok yiyyen goyen
po ga kennayin. Mata tiŋen
hoyaŋ kura ma kennayin.
³⁰ Bikken Yonabe makaŋ
dapŋa kuruŋ wor po gore
tohogo tike naŋkahal karwo
gayen biŋ bana heŋ ga
katyiŋ goyen tagalke Niniwe
taunde niŋ mar tumjaŋ
Al Kurunyen sanŋiŋ bebak
tiyamiŋ. Gwahade goyen po,
ne Al Urmiŋ hitte mata tiŋen
kura forok yiyyen goyen
alya bereya gayenter niŋ
gayen kennayin. ³¹ Bikken
Solomon beleŋ Israel naŋa
doyaŋ irde hinhinyabe naŋa
gisaw niŋ doyaŋ bere kuruŋ
Siba beleŋ Solomonyen
dufaymiŋ wukken goyen
nure yeŋ wayyiŋ. Gega alya
bereya gayenter niŋ gabe
ne Solomonyen dufay folek
gare saba yirde hime gega,
go ma nurde haŋ. Ningeb
kame Al Kurun beleŋ al
iginya buluŋya pota yird yird
naturebe doyaŋ bere Siba
beleŋ huwardeb merene
ma nurde haŋ mar gayen
merem yaŋ yiryeŋ. ³² Irde
Niniwe taunde niŋ mar gobe
Yona beleŋ kuŋ Al Kurunyen
mere basaŋ heŋ tagalkeb
mata buluŋmiŋ yubul teŋ
Al Kurun niŋ biŋ mulgaŋ
hamiŋ. Gega alya bereya
gayenter niŋ gabe ne saba
teŋ hime gabe Yonayen saba
folek gega, go ma nurde haŋ.

Ninjeb Al Kurun beleñ al iginjya buluñya pota yird yird naturebe Niniwe niñ mar beleñ huwardeb merene ma nurde hanj mar gayen miñge yirnayin,” yiriñ.

Ulinde niñ hulsi

(Matiyu 5:15; 6:22-23)

³³ Irde sopte goha yiriñ: “Al kura hulsi yusun yurde ga banare ma yerde hanjen. Irde koron po aw ma yurde hanjen. Gwaha yirtiñjebe yade hulsi kawan yentek gasunde gor yerde hanjen. Gogab al beleñ ya bana wanjebe hulsi melak kawan po heñ hike kennayin. Gwahade goyen po, merenebe kawan po tagalde hike nurde hinayin. ³⁴ Irde diltiñbe ultiñ kurun gote hulsi yara. Ninjeb diltiñ iginj hikeb hulsi beleñ ya bana melak heñ wuk yiyyen go gwahade, neneñ keñkela bebak teñ merene beleñ dufaytiñya matatiñya goyen wuk wor po yiryen. Munaj diltiñ buluñbe merene bitiñ bana ma hi ninjeb, dufaytiñya matatiñya gobe kidoma beleñ po makin hiyyen.

³⁵ Goke teñbe hulsi go kamkeb bitiñ bana kidoma po makin hiyyenkek geb, keñkela heñ doyan yirde hinayin. ³⁶ Merene deñ bana hulsi melak heñ wuk yitiñ yara hiyenbe kidoma muñ kura gor ma hiyen gwahade goyen po dufay buluñya mata buluñya miñmon hinayin. Deñ hitte hulsi melak heñ wuk wor po

yiyyen gwahade po, merene beleñ dufaytiñya matatiñya wukkeñ wor po yiryen,” yinyin.

Farisi marya Moseyen saba marya gote mata buluñ
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Be, Yesu beleñ meremiñ pasi irkeb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuñ biñge nere,” inenbe yamiñde kuñ keperdeb dula tiyyen tiyaryum. ³⁸ Gega Yesu beleñ Yuda marte matare haniñ ma haldeya biñge neke keneñbe diliñ fot yiriñ.

³⁹ Irkeb Doyañ Al Kurun beleñ goha inyin: “Deñ Farisi marbe koronja gisuya siñak beleñ po haltiñ yara teñ hanj. Gega bitiñdebe kudiñ mataya mata buluñ kurayen kurayen kurun gore makin hitiñ hanj. ⁴⁰ Duliñ kukuwa wor wor, Al Kurun ultiñ siñare niñ iryin gore po bitiñ manaq iryin. ⁴¹ Ninjeb ultiñya bitiñya Al Kurun diliñde wukkek hiniñ yeñbe al bunijen det niñ amu heñ hanj mar goyen fudinde mat po faran yurde hinayin.

⁴² “Deñ Farisi marbe panjñ meteñ teñbe Moseyen saba keñkela gama irniñ yeñ panjñ kurayen kurayen goyen pota yirke kuñ buda 10 hekeb buda unjkureñbe Al Kurun niñ uneñ hanjen. Gega al hoyan faran yurtiñenbe buluñ yirde goke kandukñen ma nurde hanjen. Irde bitiñde mat Al Kurun niñ amaneñ

ma nurde haŋ. Niŋgeb kame gote murunjem buluŋ tenayin goke buniŋeŋ nurde duneŋ hime. Niŋgeb al hoyan faran yurd yurd mata goyen teŋ hinayin. Irde Al Kurun galak ird ird mata goyen wor bada ma heŋ gwaha po teŋ hinayin.

43 “Deŋ Farisi marbe gabu yatiŋyaŋ kuŋ al deŋem yaŋ beleŋ keperde hitek gasuŋyaŋ po kepertek yeŋ nurde hanjen. Irde al budam kuŋ wanŋ teŋ hanjen gasuŋyaŋ kuŋ hitekeb al beleŋ palap dirde pere dirde hinan yeŋ nurde hanjen. Niŋgeb kame mata buluŋtiŋ gote murunjem buluŋ tenayin geb, goke buniŋeŋ nurde duneŋ hime.

44 “Deŋ Farisi marbe al hakwa yerde hitiŋ horabok bikkek kura megen beleŋ sam irtiŋ geb al beleŋ ma nurdeya goyen hereŋ kuŋ hanjen go gwahade goyen, siŋare mat deneŋmiŋbe al huwak mata buluŋtiŋ miŋmoŋ yara. Niŋgeb deŋ beleŋ al buluŋ yirde haŋ goyen ma nurdeya gama dirdeb yeŋ wor buluŋ heŋ hanjen. Niŋgeb kame mata buluŋtiŋ gote murunjem buluŋ yawarnayin goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime,” yiriŋ. 45 Irkeb Moseyen saba keŋkelə nurtiŋ al kura goreb, “Tisa, Farisi mar po yinhem yeŋ nurha, goyenbe neŋ Moseyen saba mar manan sukal dirha geb,” inyiŋ. 46 Irkeb Yesu beleŋ wol

heŋbe, “Deŋ Moseyen saba marbe saba kura al beleŋ gama irtek meteŋeŋ wor po goyen supahakde yerde hanjen. Gega dindikenbe saba uŋkuren muŋ kura ma gama irde hanjen. Niŋgeb kame mata buluŋtiŋ gote murunjem buluŋ yawarnayin goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime.

47-48 “Deŋ Moseyen saba marbe Al Kurunyen mere basaŋ mar porofet bikken asetiŋ yago beleŋ gasa yirke kamamiŋ mar goyen palap yirhet yeŋ metemiŋ haran heŋ umŋa yirde hanjen. Gega ne beleŋ deneŋmiŋbe ayan yerde haŋ yeŋ nurd duneŋ hime. Irde asetiŋ yago beleŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar gasa yirde hike kamde hinhan goyen iŋiŋ po yirde hinhan yeŋ nurdeb gogo metemiŋ umŋa yirde haŋ yeŋ deneŋ hime. Niŋgeb kame gote murunjem buluŋ wor po yawarnayin goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime. 49 Deŋ beleŋ gwaha tinayin goke Al Kurun dufaymiŋ wukkek beleŋbe, ‘Porofet yagoya Mesaiayen mere basaŋ mar aposel yagoya yad yermek Yuda mar hitte kunayin. Irkeb kurabe gasa yirke kamnayin. Munaj kurabe buluŋ buluŋ yirke uliŋ misiŋ kateŋ hinayin,’ yiriŋ. 50 Niŋgeb bikken wor po porofet yago gasa yirke kamde hinhan mata goyen wanŋ wanbe gayenter

manaj gwahade po geb, mel gote dari wok yamiŋ gote kanduk gobe deŋ Yuda mar gayenter niŋ beleŋ tenayin. ⁵¹ Fudinde wor po dineŋ hime. Deŋ gayenter niŋ Yuda marbe Adam urmiŋ Abel kamyinđe mat waŋ waŋ Al Kurunŋ niŋ det kumga teŋ uneŋ uneŋ gasuŋya gasuŋ himamya kahalte mayke kamyin al Sekaraia gote muruŋgem buluŋ wor po tenayin geb.

⁵² “Den Moseyen saba marbe alya bereya Al Kurunyen mere nurde bebak teŋ dirneŋ weŋ heŋ heŋ beleŋ goyen pet yirde hanj. Niŋgeb kame gote muruŋgem tenayin goke buniŋen nurd duneŋ hime. Denbe Al Kurun hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen ma gama irde hanj. Irde al hoyan Al Kurun hitte kuŋ kuŋ beleŋ go manaj pet pet yirde hanj,” inyinj.

⁵³⁻⁵⁴ Be, Yesu gob gasuŋ goyen tubul teŋ hoyanje kukeb Farisi marya Moseyen saba marya beleŋ asogo wor po irdeb daha kura yekeb merem yaŋ irde merere kertek yen gusuŋaŋ kurayen kurayen irde hinhan.

12

*Farisi marte mata buluŋ ma gama irnayin
(Matiyu 10:26-27)*

¹ Be, goyenterbe al budam wor po waŋ Yesu hin-hinde gor gabu iramiŋ geb,

kadom ufurd gunej teŋ hinhan. Irkeb Yesu beleŋ mere miŋ ure yenbe komatmiŋ yago wa gaha yinyinj: “Beret kaŋ kaŋde niŋ guram yisbe dirneŋ muŋ po palawa bana kerkeb hilyaŋ kuyen gwa-hade goyen po, Farisi marte usi matamiŋ gore al budam buluŋ yirde hanjen. Go mar gobe mata buluŋ teŋ hanjen gega, siŋare mat yenerŋmiŋbe al huwak yara. Niŋgeb mel goke keŋkela heŋ ga hinayin. ² Al kura bana kuŋ balminđe mata teŋ hinayin kurun gobe kamebe kawan heke al nurde pasi henayin. ³ Niŋgeb mere kura wawuŋde al ma deneŋ hanj yen tinayin gobe fay urke naŋkahalde al hoyan beleŋ yeke nurnayin. Irde mere kura bana kuŋ ya biŋde sisure yenayin gobe al hoyan beleŋ al diliŋde kawan wor po tagalnayin.

⁴ “Kadne yago, al beleŋ mudunke kamde kamde niŋ kafura ma henayin. Yenbe ultinj go po buluŋ yirnayin, munaj go kamere tontinjbe epte ma daha wet kura yirnayin. ⁵ Gega kafura irtek al goke momoŋ direŋ tihim. Al Kurun po ga kafura irde hinayin. Yen po gab al gasa yirke kamkeb toneŋbe kak hugiŋeŋ hitek alare gor yemey yemey tareŋ minyaŋ. Fudinde wor po dinhem geb, yen niŋ po ga kafura heŋ hinayin. ⁶ Nu muknejəŋ siptesonjoŋbe hora mulowom po damu teŋ

hanjen. Gega Al Kurunjbe nu muknej gwahade goyen unjuren muñ kura niñ biñ sir ma yen hiyen.⁷ Tonantin yuwaljenje budam wor po, epte ma kapyan hetek gega, Al Kurunjbe tonantin yuwaljenje gwahade han yen nurde hi. Gwahade goyen po Al Kurunjbe deñ ge biñ sir ma yen hi ninjeb, kanduk yeneñ yeneñ goke kafura ma henayin. Deñbe Al Kurunj diliñde samun tareñ yara, nu muknej budam gote folek wor po geb.

*Yesu niñ tagal tagal mata
(Matiyu 10:32-33; 12:32;
10:19-20)*

⁸ “Fudinde wor po dinen hime. Al kura al hoyan diliñde, ‘Nebe Yesu nurd uneñ hime,’ yiyyenje kame ne Al Urmiñ gare wor Al Kurunyen miyon diliñ mat, ‘Al gobe nere,’ yewen. ⁹ Munañ al kura al diliñ mat, ‘Nebe Yesu ma nurde uneñ hime,’ yiyyen al gobe kame ne wor Al Kurunyen miyon diliñde, ‘Al gobe go ma nurd uneñ hime,’ yewen.

¹⁰ “Be, al kura ne Al Urmiñ gayen nanyañ niryeñ gobe Al Kurunj pohogay irkeb igin halde unyen. Gega al kura Holi Spirit sukal iryen gobe Al Kurunj beñ Mata bulunjinj goyen epte ma wor po halde unyen.

¹¹ “Be, al beñej ne niñ igin ma nurde merem yan dirde dukun merere derkeb Yuda marte gabu yayañ niñ

doyañ marya megen niñ doyañ mar karkuwanj diliñde huwarnayinj goyabe daha mat dindikenj ge teñ mere titek yen goke uguñ po dufay ma henayinj.¹² Goyarebe Holi Spirit beñej merebe gwaha mat yenayinj yen dufaytiñde bebak diryenj geb,” yinyinj.

*Horam yan al gote maya
mere*

¹³ Be, al kura gabu iramiñ bana gore huwardeb, “Tisa, ge beñej dadane inkeb det adodere yerde hitij goyen pota irdeb yende yawardeb nerebe nuni,” inyinj.¹⁴ Irkeb Yesu beñej wol henjbe, “Ganuj beñej derte mere nurde sope irde dettirij pota ird ird al niruñ geb, gago wanj gusuñaj nirde ha?” inyinj.¹⁵ Irdeb gor gabu iramiñ mar goyen yeneñ henjyabe, “Al beñej megen niñ samunyā horaya budam yawarnayinj gega, gore Al Kurunj diliñde fudinde wor po iginj heñ heñ mata goyen epte ma yunyen. Ninjeb keñkela heñ ga hinayinj. Moñgo megen niñ samun kurayen kurayen yad yad niñ uguñ po dufay henayinj geb,” yinyinj.

¹⁶ Be, go kamereb maya mere mat gaha yinyinj: “Horam yan al kura gote metenje biñge karim ma iginenj hamij.¹⁷ Irkeb al gobe biñde po, ‘Biñge yerd yerd ya hoyan miñmoñ geb, daha tiyen?’ yen dufay heñ hinhin.¹⁸ Irdeb, ‘Biñge yerd

yerd ya bikkek gayen yupew yurdeb karkuwañ yireñ. Irdeb binjeneña samuñneya tumñañ bana goñ yereñ. 19 Niñgeb nebe binje budam wor po geb, dama budam goyen hitek, aran ma hubu henayinj. Niñgeb heñ heñnebe iginj po heñ. Dula tenj, fe nene, aman hende po heñ,’ yiriñ. 20 “Gega Al Kurun beleñ, ‘Gebe kukuwa wor po! Hañka wawuñbe tongue temeke kamayinj. Irkeb detge kurun gigeñ ge nurde gitik tiyañ gobe ganuñ beleñ yawaryen?’ inyinj. 21 “Niñgeb al kura yinjeñ ge uguñ po nurdeb megen niñ samuñ yade hiyen gega, Al Kurun niñ ma nuryeñ, irde yenj ge meteñya mataya iginj ma teñ hiyen al gobe gwahade goyen po iryeñ,” yinyinj.

Megen niñ det goke ma nurde hinayinj

(Matiyu 6:25-34)

22 Be, gwahade yiriñ kamereb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen gaha yinyinj: “Niñgeb deñbe megen gar henja, ‘Daha mat binje yade netek, irde ulniniñdeb da yade yertek?’ yenj goke uguñ po ma dufay henayinj. 23 Binjebi iginj gega, gore po epte ma heñ heñtiñ iginj iryeñ. Ultiñ umña manan gwahade po ultiñ iginj ma yiryeñ. 24 Be, nu niñ nurnañ. Yenjbe binje ma harde hanjen. Irde sak yeke yade yadi yerd yerd ya miñmonj gega, Al Kurun

beleñ paka yirde hiyen. Al Kurun beleñ nu wor gogo keñkela doyan yirde hiyen. Munañ deñbe nu gote folek wor po. Niñgeb dahadem Al Kurun beleñ dubul tike binje kamnayinj? Epte monj geb. 25 Deñ gayen kura megen gar heñ heñ niñ uguñ po dufay kurun henayinjbe iginj nalutinj goyen muñ kura singir irde sobamde hinayinj? Epte monj! 26 Be, dindikenj megen gar heñ heñ nalutinj epte ma singir irnayinj kenem daniñ geb det hoyaj kurun goke uguñ po dufay heñ hanjen?

27 “Be, yamuñ fugala yeneñmiñ iginj muñ goke nurnañ. Yenjbe uliñ umña niñ meteñ ma teñ uliñhor kura ma gada yirde hanjen. Gega fudinde po dineñ hime, bikkeñ Israelyen doyan al kurun Solomonbe uliñ umña kusamuñ wor po yerde hinhin. Goyenpoga uliñ umñamiñ iginj wor po gore yamuñ fugala goyen fole yirtek ma hinhan. 28 Yamuñ fugala gobe nalu ulyanje ma hanjen. Hañka hinayinj, gisebe al beleñ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuñ fuwala gobe det kurun kura gogo moñ gega, Al Kurun beleñ doyan yirde umña yirde hiyen geb, deñbe daniñ, ‘Ulniniñ umña ma gitik teñ dunyenj,’ yenj goke uguñ po dufay heñ hanj? Irdeb daniñ Al Kurun niñ hekkeñ ma nurde hanj?

29 Niñgeb da binje netek yej goke uguñ po ma dufay hej hinayin. 30 Megen niñ mar ne niñ ma nurde hanj gore gab det budam kurun gwahade goyen yad yad niñ uguñ po dufay hej goke kandukñen nurde hanjen. Gega Nantiñ Al Kurunbe det goke nurde hanj yej bikken deneñ hiyen. 31 Niñgeb deñbe Al Kurun beleñ doyan dird dird niñ po nurde hinayin. Irke gab Al Kurun beleñbe deñ det kurañ nurde hinayin kurun goyen wor dunen hiyen.

32 “Deñ deneñmiñbe sanjintiñ miñmoy sipsip budam moj yara. Gega Adotinbe yende alya bereya doyan yird yird niñ amanen nurde hi geb, det kura buluñ dirtek goke kafura ma henayin. 33 Irdeb kuñ samuntiñ yago al yunke damu tikeb gote hora yadebe al det niñ amu hej hanj mar goyen yunen hinayin. Gwaha tinayin gobe Al Kurun haniñde horatiñ kame yawartek yej yerde hinayin go gwahade Al Kurun beleñ yerde hiyen geb, kame ga dunyen. Niñgeb Al Kurun beleñ mata igin teñ hinayin gote murunjem kame duneñ yej gasunjemde yerde hiyen. Goyenbe murunjem gobe hubu ma hiyen. Gorbe kawe mar binde muñ kura ma wanayin. Irdeb sisige yago gwahade beleñ epte ma wor po buluñ yirnayin. 34 Niñgeb megen niñ samuñ

niñ po nurde hinayinbe dufaytiñbe gor po hinayin. Munañ Al Kurun beleñ mata igin teñ hinayin gote murunjem dunyen yejbe dufaytiñbe hugiñen goke po nurde hinayin,” yinyin.

Doyañ Al Kurun wañ wañ niñ hugiñen gitik teñ doyan hej hinayin

35-36 Be, gwaha yineñbe sopte po, “Meten mar kura beleñ, ‘Doyañ alniniñbe tikiñ merere kuñ geb, daha naña wakeb yame hol irde untek? Irde wañ da meten dunyen yej goke pet teñ ga hitek?” yej nurdeb nañkahalmiñ nañkahalmiñ doyan irde pet teñ hinayin. Wawuñ manañ meten ñde niñ uliñ umña teñbe hulsimiñ yusuñ yurde yej wañ wañmiñ ge doyan hej hinayin. Irkeb doyan almiñ beleñ wañ yame maykeb aran po yame hol ird unnayin go gwahade goyen po, deñ manañ Doyañ Al Kuruntiñ wañ wañ ge pet teñ doyan hinayin. 37 Fudinde wor po dineñ hime. Doyañ almiñ beleñ wañbe meten mar goyen yej ge pet teñ doyan irde hike yenenbe aman hiyen. Irdeb tikiñ merere niñ uliñ umña igin goyen yugu teñbe meten ñde niñ uliñ umñañ hor teñbe meten marmiñ goyen dula teñ teñ gasunnde kepernañ yinke keperde binje nene hikeb doyan yirde hiyen. Doyañ almiñ beleñ igin igin gwaha yirkeb meten mar gobe aman wor po henayin.

38 Doyaŋ almiŋ go wawuŋ biŋde ma naŋa miŋe yara kura wayyenbe waŋ meteŋ marmiŋ go yeŋ ge pet teŋ doyaŋ irde hike yeneŋbe igiŋ igiŋ yirkeb meteŋ marmiŋ goyen manaŋ amaŋ wor po henayiŋ.

39 “Be, ga nurde ga hinan̄ ko. Ya miŋ al kura nalu goyenter kawe al beleŋ waŋ yane upew uryen̄ yeŋ nurde hiyen̄debe epte ma yamin̄ tubul teŋ kuke kawe al beleŋ waŋ yamin̄ upew uryen̄. 40 Niŋgeb gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ gare wor nalu goyare wayen̄ tiya yeŋ ma nurde hik̄e wayen̄ geb, hugiŋeŋ ne niŋ pet teŋ doyaŋ nirde hinayiŋ,” yinyiŋ.

Meteŋ al igiŋya buluŋya gote maya mere

(Matiyu 24:45-51)

41 Be, gwaha yinkeb Pita beleŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, maya mere gabe neŋ gayen po dineŋ ha ma al buda kuruŋ gayen manaŋ yineŋ ha?” inyiŋ. 42-43 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha inyiŋ: “Meteŋ al kura dufaymiŋ wukkeŋ, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde wor po meteŋ teŋ uneŋ hiyen̄. Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ naŋa gisaw kwe yeŋbe meteŋ almiŋ goyen, ‘Meteŋ mar kadge doyaŋ yirde biŋe yuntek nalu hekeb yuneŋ hayiŋ,’ inen̄ kuyen̄. Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ wan̄be inen̄ kuyen̄ gwahade teŋ hike keneŋbe

igiŋ igiŋ irkeb meteŋ al gobe amaŋ wor po hiyyen̄. Goyenbe ganuŋ al beleŋ ga Al Kuruŋyen meteŋ al gwahade hiyyen̄? 44 Fudinde wor po dineŋ hime. Meteŋ al gobe doyaŋ almiŋ beleŋ samuŋmiŋ kuruŋ goyen wor doyaŋ yirde hayiŋ inyeŋ. 45 Gega daha wet kura teŋ meteŋ al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ niŋgeb, araneŋ ma waŋ hi,’ yeŋbe meteŋ mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde haŋ,’ yineŋ gasa yirde dula po teŋ wain nene kukuwa heŋ hiyeŋ. 46 Irkeb doyaŋ almiŋ gobe nalu goyenter wayen̄ yeŋ ma nurde hiyen̄de gor mulgaŋ hiyyen̄. Irdeb mata buluŋmiŋ keneŋ gote muruŋgem kuruŋ wor po unyeŋ. Irdeb meteŋ al goyen takira tikeb doyaŋ almiŋ ma nurd uneŋ han̄yen mar han̄ gasun̄de gor kuyen̄.

47 “Be, meteŋ al gobe doyaŋ almiŋde dufay gobe keŋkelə nurd nurd ga doyaŋ almiŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ niŋ doyaŋ heŋ pet ma teŋ hiyen̄. Irdeb meteŋ keŋkelə ma teŋ hiyen̄ gobe kame doyaŋ almiŋ beleŋ mulgaŋ heŋ wan̄be mayde buluŋ wor po iryen̄. 48 Gega al kura doyaŋ almiŋ gote dufaymiŋ ma nurdeya ga mata teŋ hiyen̄ gote kandukbe kuruŋ wor po ma tiyyen̄. Niŋgeb al kura det kuruŋ unyeŋbe wolmiŋeŋbe dirŋen̄ nunyeŋ yeŋ ma nuryen̄. Gwahade

goyen po al kura meteŋ kuruŋ unyenbe gote iginenbe kuruŋ wor po forok ird nunyen yeŋ nuryen,” yiriŋ.

*Yesu niŋ teŋbe alya
bereyabe bur yenayin
(Matiyu 10:34-36)*

⁴⁹ Irdeb sopte gaha yiriŋ: “Nebe megen niŋ alya bereyat mata buluŋ kumga teŋ Al Kuruŋ hitte yumulgaŋ tiye yeŋ kak kere yeŋ wamirin. Ningeb kak goyen melak kuruŋ heŋ kuwoŋ yeŋ nurde hime. ⁵⁰ Gega aran ma gwaha tiyyen. Ulne kuruŋ kahanjer mat hurkuŋ tonajner gayen misiŋ kuruŋ wor po katmeke gab metenje pasi hiyyen. Ningeb goke doyaŋ heŋ henjyabe kandukŋeŋ wor po nurde hime. ⁵¹ Deŋ beleŋbe ne gayen megen gar awalikde heŋ heŋ mata goyen tawayuŋ yeŋ nurde hanj? Moŋ, bipti mata forok ire yeŋ wamirin. ⁵² Gayenter mat ne nin teŋbe al miŋ kura siptesonjoŋ hinayin gobe bur yeŋ irawa beleŋ huwardeb karwo goya kadom asogo gird teŋ hinayin. ⁵³ Irde ire naninjya wor kadom asogo gird teŋ hiriryeŋ. Ire milinjya wor gwahade po teŋ hiriryeŋ. Bere al kutiŋ wor unđe milinjya kadom asogo gird teŋ hiriryeŋ,” yiriŋ.

*Mata kura forok yekeb
igij nalu bebak tinayin
(Matiyu 16:2-3)*

⁵⁴ Irdeb sopte al buda gor gabu iramiŋ goyen gaha

yinyinj: “Dende matarebe naŋja kurkur beleŋ mat kigariŋkiŋ wake yenenbe aran po, ‘Ey, kigariŋ kateŋ tiya,’ yeŋ hanjen. Irkeb fudinde kigariŋ kateŋ hiyen. ⁵⁵ Munaŋ karaga meŋe ferke keneŋbe kadila heweŋ tiya yeŋ hanjen. Irkeb gwahade po forok yeŋ hiyen. ⁵⁶ Deŋbe megenya naŋkiŋdeya det forok yeke yenenbe gwahade forok yewenŋ tiya yeŋ hiket gwahade po forok yeŋ hanjen. Gega dahade ningeb gayenter Al Kuruŋ beleŋ mata forok yirde hi gayen yeneŋ bebak ma teŋ hanj? Duliŋ usi mar wor wor,” yinyinj.

*Merem yaŋ dirde merere
dernayin marya kanduk sope
irnayin*

(Matiyu 5:25-26)

⁵⁷ Gwaha yinenbe, “Danij geb mata iginjya buluŋya goyen dindiken yeneŋ bebak ma teŋ hanj? ⁵⁸ Al kura merem yaŋ dirde merere dukuŋ hikeyabe daha mat kura kanduk go sope irde awalikde hitewoŋ yeŋ mere sege irnayin. Moŋgo kuj merere huwarkeb mere nurd nurd al beleŋ matatiŋ goke dade kimyaŋ titmiŋ haniŋde dernayin geb. Irkeb kimyaŋ titmiŋ beleŋ dade koyare dernayin. ⁵⁹ Irkeb koyare gor po hinayin. Irde kat siŋare kuniŋ yeŋbe hora gwahade kernayin dintiŋ goyen tumŋaŋ po kerde pasi irde gab siŋare kat kunayin geb,” yinyinj.

13

Mata buluŋ yubul tinayiŋ

¹ Be, goya goyenbe al kura Yesu hinhinde gor wanbe, "Galili niŋ mar kura Al Kuruŋ galak irniŋ yeŋbe dolon ird ird yare gor dapŋa gasa yirde hinhan. Gwaha teŋ hikeyabe Yudia naŋa doyaŋ irde hiyen Roma gabman al Pailat beleŋ fulenja marmiŋ yinke kuŋ mel go gasa yirke kamaŋ. Irkeb darim kateŋ dapŋa galak yirniŋ yeŋ gasa yiran gote dariya suluk hiyun," inamiŋ. ² Irkeb Yesu beleŋ gaha yinyiŋ: "Deŋbe Galili mar go gwaha mat kamkeb al gobe mata buluŋ mar wor po geb, gogo yeŋ nurde haŋ? Munanŋ Galili mar kurabe kanduk gwahade ma yeneŋ haŋ geb, mata buluŋmiŋbe malinęŋ yeŋ nurde haŋ?" ³ Gwahade moŋ geb! Deŋ wor mata buluŋtiŋ yubul ma teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ ma henayiŋbe yeŋ tiyan yara tumŋaŋ pasi kamnayiŋ. ⁴ Be, Yerusalem bana fe diliŋ kuruŋ kura Siloam inenŋ haŋyende gor ya sobam hende wor po hurkutin goyen galan yeŋ kateŋ al 18 gasa yirke kamamiŋ. Niŋgeb go kamamiŋ mar gobe mata buluŋmiŋ kuruŋ wor po geb, gogo dagi kuruŋ tamin yeŋ nurde haŋ? Munanŋ Yerusalem bana al kura dagi gwahade ma teŋ haŋ marbe mata buluŋmiŋbe mel gote yara moŋ, malinęŋ yara yeŋ

nurde haŋ? ⁵ Goyen wor gwahade moŋ po. Niŋgeb deŋ wor mata buluŋtiŋ yubul ma teŋ yeŋ ge bitiŋ mulgaŋ ma henayiŋbe yeŋ kamaŋ yara pasi po kamnayiŋ," yinyiŋ.

⁶ Irdeb mere tiyyiŋ goke sopte siraw merere gaha yinyiŋ: "Al kura goyen wain meteŋmin bana fik he kura haryiŋ. Irdeb he goyen igeňeŋ heŋ heŋ nalu heŋ hikeb igeňeŋ manaŋ daw yeŋ kuŋ yaware yeŋ kuriŋ. Gega hubu wor po. ⁷ Go po teŋ teŋbe kuŋ wain meteŋ go doyaŋ irde hinhan al go keneŋbe, 'Dama karwo gayen fik he gayen igeňeŋ kura daw heŋ hi yeŋ waŋ naŋkenenŋ himyen. Gega kura mun ma yeneŋ himyen geb minde keraiŋ. Daniŋ geb dulin gor heŋ megeŋ fimiŋ po pasi irde hiyen?' inyiŋ. ⁸ Irkeb meteŋ doyaŋ al gore wol heŋbe, 'Doyaŋ al, igiŋ merene nurde dama uŋkurenŋ gwahade tubul tike hiyen? Irkeb he go minde megeŋ talde megeŋ ayseŋ ird ird det goyen yade yeren. ⁹ Irde kurut kurut irmekе dama kura imoyerter nalu gahader gayen igeňeŋ yan hiyyenbe igiŋ! Munanŋ igeňeŋ ma hiyenbe minde kertek,' inyiŋ," yiriŋ.

Sabat nature bere pukiŋ werwer yitiŋ kura guram iryiŋ

¹⁰ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu ya kura goyen bana

hurkuŋbe saba tagalyin. 11 Goya goyenbe bere kura uŋgura beleŋ ulyanđe wor po buluŋ irke dama 18 gayen pukiŋ werwer yitinde heŋ epte ma wor po huwa heŋ kuŋ hitek goyen ya bana goŋ hinhiŋ. 12 Be, Yesu beleŋ bere go keneŋbe hoy irke waŋ al buda gote diliŋ mar huwaryin. Irkeb Yesu beleŋ, "Haŋkabe garbamge gubul teŋ kuke iginj haha," inyiŋ. 13 Gwaha inenbe hanij ulinđe kerkeb goyare po pukiŋ giŋ irde huwa henbe amanj wor po heŋ Al Kuruj turuŋ irde kasor iryin.

14 Be, alya bereya gabu ya goyenter gabu irde hanjen mar gote doyan al beleŋ Sabat nature Yesu beleŋ bere go sope irke keneŋbe binj ar yiriŋ. Irkeb al gore huwardeb gor gabu iramiŋ mar goyen, "Meteŋ teŋ teŋ nalube 6 geb, go bana goyen gab wake guram dirke iginj henayin. Munaj Sabat naturebe gwaha ma teŋ hinayin," inyiŋ. 15 Irkeb Doyan Al Kuruj Yesu beleŋ wol henbe, "Deŋbe mata iginj teŋ hite yahaŋ gega, usi wor po teŋ han yen deneŋ hime. Deŋbe bulmakawtiŋ kura ma donkitiŋ kura gwahade goyen Sabat nature gega, fe yunnin yeŋbe yeŋ titiŋ gasunđe gor kuŋ yugu teŋ bul yirde fete ma yukuŋ hanjen? Deŋbe dapŋa wor gwaha yirde hanjen. 16 Goyenpoga bere gab dama

18 gayen Satan yufukde heŋ kanduk keneŋ hiyende mat waŋ waŋ iginj hihi gake daniŋ geb buluŋ nurde hanj? Deŋbe Sabat nature dapŋatiŋ fe yuneŋ yuneŋ meten go teŋ hanjen gega, daniŋ asininij Abraham wiriŋ gayen Sabat nature Satanyen yufukde mat teŋ siŋa ird ird niŋ bisam irde hanj?" yinyin.

17 Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb al buda yen ge iginj ma nurde uneŋ hanjen mar gobe tumlaŋ memya wor po hamij. Gega alya bereya hoyanđe mata tijen turjuŋ yaŋ Yesu beleŋ yirde hinhiŋ kuruj goyen yenerjebe amanj wor po hamij.

*Mastet he bilmiŋ gote siraw mere
(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)*

18 Be, Yesu beleŋ sopte gaha inyiŋ: "Al Kuruj beleŋ alya bereyamin doyan yird yird mata gobe daha mat kura yetek? Da kura yara yemeke gab iginj bebakkenj nurnayin? 19 Be, Al Kuruj beleŋ alya bereyamin doyan yird yird gobe mastet he bilmiŋ dirŋen muŋ wor po go gwahade. Al kura beleŋ mastet bilmiŋ goyen teŋbe metenmiŋde haryen. Irkeb kawaŋ heŋ kuŋ kuruj hekeb nu kurayen kurayen waŋ gor naŋa yokŋa heŋ haga teŋ usanj heŋ hinayin. Niŋgeb Al Kuruj beleŋ alya bereyamin doyan yird yird manaj gwahade goyen po, haŋkapyabe dirŋen muŋ

gega, kuŋ kuŋbe kuruŋ wor po hiyyen,” yinyin.

²⁰ Irdeb sopte po, “Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird mata gobe da kura yara dinmeke gab igiŋ bebakken nurnayin?
²¹ Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird gobe bere kura beleŋ beret kaye yeŋ palawa kuruŋ bana yis temeyke hilyan kuyen go gwahade goyen. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ yiŋgenje alya bereyaminj doyaŋ yird yird mata manaŋ gwahade po hiyyen,” yinyin.

*Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ yamebe dirŋenj wor po
(Matiyu 7:13-14,21-23)*

²² Be, Yesu go Yerusalem kuŋ heŋyabe taunya tiyuŋya beleŋ hinhan go bana kuŋ heŋbe saba yirdya yirdya kuŋ hinhan. ²³ Goya goyenbe al kura goreb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, fudinde Al Kuruŋ beleŋ al budam ma yawaryen?” inenj gusuŋjan iryin. Irkeb Yesu beleŋ gor hinhan mar goyen yeneŋ heŋyabe, ²⁴ “Fudinde dineŋ hime. Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ yamebe dirŋenj muŋ wor po geb, al budam epte ma yenj hitte mali mali kunayin. Niŋgeb al kura yenj hitte kwe yenjbe kurut wor po yenj gab kuyen. ²⁵ Munaj ya gote miŋ al beleŋ huwarde yame takeb yenj hitte kuŋ kuŋ beleŋ miŋmoŋ hiyyen. Yame tatiŋ go kamere waŋ siŋare huwarde yame maydeb, ‘Doyaŋ al, yame fegelde

duna be,’ ineŋ eseŋ mere irnayinj gega, ya miŋ al gore wol heŋbe, ‘Deŋbe ganuŋ mar, irde dare niŋ? Neb ma nurde duneŋ hime,’ dinyen. ²⁶ Irkeb deŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Moŋ, neŋbe geya tumŋaŋ binjé nene fe nene teŋ hityen go. Irde nende tiyuŋde waŋ saba dirde hayen go,’ innayin. ²⁷ Gega al gore wol heŋbe, ‘Deŋbe mata buluŋ mar wor po geb, hoyan kunaj! Nebe deŋ ganuŋ mar irde damde niŋ goyen ma nurde hime geb,’ yinyen. ²⁸ Irkeb ya biŋ bana goŋbe asetiŋ yago Abraham, Aisak, Yekopyabe Al Kurunyen mere basaŋ marya Al Kurunya hike yennayinj gega, deŋbe siŋare dubul titiŋ goke dindiken ge buniŋenj nurde esinayin. Irde Al Kuruŋ niŋ bitiŋ ar yenayin. ²⁹ Goyenbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan beleŋ megeŋ muruŋ kurhan mat mat wanjbe ya biŋde gor Al Kurunya heŋ dula mata kuruŋ forok yiyyenje gor gabu irdeb keperde dula teŋ amaŋ heŋ hinayin. ³⁰ Deŋ Yuda marbe, ‘Neŋ po ga Al Kurunyen dirŋenj weŋ,’ yeŋ nurdeb Yuda mar moŋ al miŋ hoyanbe gwahade moŋ yenj nurde hanjen. Gega kamebe mel gob Al Kurunya hinayin, munaj deŋbe siŋare po hinayin. Niŋgeb fudinde wor po, al kura ne wa ne wa teŋ hiyen al gobe kame hiyen. Munaj al kame wor po hi al gobe

mehej hiyen,” yinyinj.

*Yesu belej Yerusalem mar
niŋ buniŋen nuryin
(Matiyu 23:37-39)*

³¹ Goya goyenbe Farisi mar kura Yesu hitte wanbe, “Galili naŋa gate doyaŋ al kuruŋ Herot belej mugunen teŋ hi geb, naŋamij ga tubul teŋ goŋ kura kwayinj,” inaminj. ³² Irkeb wol henbe, “Kulu duwi* Herot hitte kuŋbe ne yihiim gahade po innayinj: ‘Neb gayenterbe unjgura yakira teŋ al garbam manaj guram yirde teŋ heŋ. Irde heŋ ga moŋ meteŋne pasi ireŋ,’ innayinj. ³³ Nebe Herot belej mununeŋ teŋ hi ma dahade goke ma nurde hime. Meteŋ kuruŋ goyen goke gago Galili naŋa ga tubul teŋ Yudia naŋa bana niŋ taun Yerusalem kuŋ hime. Al Kurunyen mere basaŋ mar hakotkeŋ wor Yerusalem taun goyen siŋare ma kamamij. Niŋgeb ne wor Yerusalem kuŋ kuŋ niŋ bada ma heweŋ. Hančka, gise, molye manaj hugiŋen po kuŋ heŋ geb,” yinyinj.

³⁴ Irdeb gaha yiriŋ: “Awo, Yerusalem niŋ mar, buniŋen wor po nurt duneŋ hime. Al Kuruŋ belej den ge nurde mere basaŋ marmiŋ yad yerke waŋ hanjen. Gega den belejbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen. Tatirok miliŋ belej dirjenj yawaŋ tapeŋ belej po aw

yurde hiyen go gwahade goyen po, ne belej deŋ dade doyaŋ dirmewoŋ yeŋ hugiŋen nurde himyen. Gega dindikenj po merene pel irde yilwa nirde hanj. ³⁵ Niŋgeb ga nurnaŋ. Al Kuruŋ belej tauntiŋ tubul tiyyenj. Irkeb dindikenj doyaŋ irke kamebe buluŋ hiyyenj. Niŋgeb fudinde dineŋ hime. Dubul teŋ kweŋ gob epte ma nennayinj. Irde kuŋ kuŋ kame sopte wayenj. Irkeb ne neneŋbe dindikenj mohontiŋde wor wor, ‘Doyaŋ Al Kurunyen dejenmede waya al gabe Doyaŋ Al Kuruŋ belej guram irde iŋiŋ wor po iryenj,’ yeŋ turuŋ nirkayinj,” yiriŋ.

14

*Sabat nature al garbam
miŋyaŋ sope iryinj*

¹ Be, Yesu go Yerusalem kuŋ hikeyabe Sabat nalu hirinj. Irkeb Farisi marte kurunyminj kura gore binje nere inenjbe teŋ yamiŋde kwaryum. Irkeb al gor hinhan goreb Sabat nature da mata kura tike kentek yeŋ keneŋ hinhan. ² Be, yare gorbe al kura uliŋ diŋduŋ irtiŋ goyen Yesu diliŋ mar keperde hinhan. ³ Irkeb Yesu belejbe Farisi marya Moseyen saba marya goyen, “Sabat nature al garbam miŋyaŋ sope yird yird gobe Mose belej bisam iryinj ma dahade?” yineŋ gusunjanj

* **13:32:** Kulu duwi garbe Herot belej yinjen ge po nurde usi dufay buluŋ kerde hinhan goke Yesu belej gwaha inyinj.

yiryinj. ⁴ Gega al buda gobe mere ma tiyaminj. Gwaha tike yenenjbe Yesu belej al go tanardeb guram irke iginj hekeb, “Iginje kwa,” inke kuriñ.

⁵ Be, Yesu go garbam al go sope irdeb, “Be, deñ gayen urtiñ yara kura ma bulmakawtiñ gwahade kura Sabat nature mete fe bana kurkukeb kenej wasak tinaiñ ma aran po teñ siñia irnaiñ?” yenj mel goyen gusuñaj yiryinj. ⁶ Irkeb go mar gobe gwaha mat kura meremiñ wol hetek ma hamiñ.

⁷ Be, Farisi marte kurunjmiñ belej biñge ninij yinke wayamiñ mar gore al deñem yanđe gasuñ yirtinyan po keperke Yesu belej goyen yenenjbe gaha yinyinj: ⁸ “Be, al kura biñge nen nen nalu kurunđe kura hoy dirke kuñ goya al deñem yanj belej kepertek gasuñ iginđe gor ma kepernayin. Monjo al hoyan kura deñem yanj deñ folek gore wakeb ⁹ hoy diryenj al goreb al buda kuruj go diliñde, ‘Al deñem yanj ge folek kura waya geb, gor ma keperayin,’ dinyenj geb. Irkeb deñbe memya hej al deñem moj marya kepernayin. ¹⁰ Ninjeb dula nalu kuruj gwahader hoy dirke kuñbe mali ga po kepernayin. Irkeb hoy diryenj al gore waj deñenjbe, ‘Kadne, gebe gar kepertek moj geb, kuñ al deñem yanđe gasuñde gor keper-

ayinj,’ dinyenj. Irkeb al buda gor hinayinj mar gore, ‘Al go deñem yanj geb, gogo gwaha ira,’ yenj turuj dirnayinj. ¹¹ Ninjeb gwahade goyen po, al kura yingej turuj turuj irde hiyen al gobe Al Kuruj belej matamiñ goyen kawan irke memya hiyenj. Munaj al kura yingej turuj turuj ma irde hiyen al gobe Al Kuruj belej al deñem yanj iryenj,” yinyinj.

¹² Irdeb Farisi marte kurunjmiñ Yesu hoy iryinj al goyen gaha inyinj: “Kame nañkāhalde niñ biñge ma wawuñbanare niñ biñge ninij yenj goya kadge yago, tayge yago, tiyuñtiñde niñ al horam yanj maryabe, dadakeya kolge yago miñtiñ unjkureñ go po ma hoy yirde hayinj. Monjo wolmiñenj hoy girkeb al iginj yird yird mata gote muruñgembe gogo po tawayinj geb. Al Kuruj hitte matbe hubu. ¹³ Gwaha irtiñejbe al buniñej det miñmoj, al kahanja hanijaya kamtinyabe al diliñ titmiñ gwahade goyenya dula tiniñ yenj hoy yirde hayinj. ¹⁴ Irkeb goke teñbe Al Kuruj belej guram girde iginj giryenj. Go mar gobe gwaha mat kura wol hetek miñmoj gega, kame al huwak kamtiñde mat huwarnayinj natureb Al Kuruj belej mata iginje gote muruñgem gunyenj,” inyinj.

*Dula mata kuruñ gote
siraw mere
(Matiyu 22:1-10)*

¹⁵ Be, Yesuya hej bingē nene hinhān mar al kura gore Yesu belej mere tiyyin̄ go nurdeb, "Kame Al Kurun̄ belej alya bereyamiñ doyan̄ yirde hi gasuñde gor hej Al Kurun̄ya dula tiyyen̄ al gobe gwaha tiyyen̄ goke aman̄eñ wor po nuryen̄," yiriñ. ¹⁶ Irkeb wol hejbe siraw mere mat gaha yinyiñ: "Al kura goyen dula mata kuruñ tiye yen̄be al budam wawoñ yej mere kiriȳ. ¹⁷ Be, kuñ nalu goyen forok yekeb meteñ almiñ teñ kerke wanayiñ yinyiñ mar goke keya kuriñ. Kun̄be, 'Bijge yagobe bikken̄ ep irde den̄ ge gago wayhem geb wake kuniñ,' yinyiñ. ¹⁸ Gega al buda kuruñ go tumjañ bikbak teñbe, 'Neñbe meteñniñ gwahade gwahade tittek geb go ma kuniñ,' yamiñ. Niñgeb meheñde kuñ kinyiñ al goreb, 'Igiñ kumewoñ be. Gega gayamuñ ga po megen̄ kura damu tihim. Niñgeb goyen kuñ keneñ tihim geb ma kweñ,' inyiñ. ¹⁹ Irkeb meteñ al gobe bada hej al kura hitte wor kuñ inkeb al gore wor gwahade po, 'Igiñ gega gayamuñ ga po bulmakaw 10 gayen̄* damu tihim. Niñgeb goyen megen̄ ilde ilde niñ tunjañ yure yen̄be gago kuñ hime. Niñgeb ma kweñ,' inyiñ. ²⁰ Irkeb gor mat al hoyan̄ hitte wor kuñ inkeb yej wor gwahade po, 'Igiñ kumewoñ be. Gega hañka ga po bere

tawañ mekerd nunhañ geb ma kweñ,' inyiñ. ²¹ Be, meteñ al go doyan̄ almiñ hitte mulgañ hej kun̄be, 'Mel go momon̄ yirhem gega, meteñniñ yan̄ ala yej bada hahan̄,' inyiñ. Irkeb doyan̄ almiñ gobe biñ ar yekeb meteñ almiñ goyen mere hitemde po irdeb, 'Arañeñ kwa! Irdeb taun gate belej karkuwanya mukñeñya gama yirde kuñ al buniñeñ det miñmoñ mar, al uliñ kamtiñya kahañ hanin̄ titminyabe diliñ titminyä goyen yeneñ yawaya,' inen̄ hulyañ iryiñ. ²² Be, meteñ al go kuñ inyiñ gwahade po teñbe mulgañ hej wan̄be, 'Doyan̄ al, hulyañ nirha gobe gwahade po tihim gega, dula teñ teñ gasuñbe makin̄ ma hihi,' inyiñ. ²³ Irkeb doyan̄ almiñ goreb, 'Kwa! Kuñ taun siñare belej hanin̄ taunya tiyun hoyanje kutinyañ goyen al yeneñbe mali po yineñ tebañ yirkeb wanayiñ. Irkeb yane makin̄ hiyyen̄. ²⁴ Fudinde ginhem. Al hañkopya hoy yirmekе bada hahan̄ mar gobe dula nalu kuruñ goyenter niñ bingebé kura muñ ma ninam urnayiñ,' inyiñ," yiriñ.

Yesu gama iryen̄be damiñ yubul tiyyeñ?

(Matiyu 10:37-38)

²⁵ Be, Yesu go Farisi marte kuruñmiñ gote ya tubul teñ Yerusalem kuñ hinhin. Irkeb al budam wor po gama

* **14:19:** Megen̄ yilde yilde niñ bulmakaw irawam irawam yirke 10 hitin̄.

irde kuŋ hinhan. Irkeb Yesu beleŋ fulgaŋ kanbe,
 26 “Al kura gama nire yeŋbe milin naniŋ, beremya dirŋen
 wenja kulinja haymin yagoya niŋ ma nurde hiyen.
 Irde yingen ge wor ma po nurde hiyen. Al dufay
 gwahade miŋyaŋbe epte ma komatne hiyyen. 27 Irde
 kanduk keneŋ keneŋ niŋ bada heŋ han gega, gama
 nird nird niŋ nurde han mar gobe epte ma komatne
 henayin,” yinyin.

28 Irdeb maya mere mat
 gaha yinyin: “Be, al kura
 ya kuruŋ ire yeŋbe keperde
 dufay keŋkela heŋ hora
 gwahade beleŋbe ya gayen
 iŋiŋ pasi ireŋ yeŋ nurdeya
 gab meteŋ go miŋ uryen.
 29 Munan gwaha ma teŋa
 mali po ya yimiyyen gobe
 kuŋ hora muŋ go hubu
 hekeb ya go pasi ma irde
 tubul tiyyen. Irkeb al beleŋ
 keneŋbe, 30 ‘Al gabe ya
 ire yeŋ tola yimiyyen gega,
 dahade ningeb pasi ma
 iruŋ?’ yeŋ tagalde unen
 hinayin.

31 “Irdeb naŋa kura gote
 doyaŋ al kuruŋ beleŋ naŋa
 hoyanje niŋ doyaŋ al kuruŋja
 arye yeŋbe keŋkela ma dufay
 heŋja mali po fulenja kuyen?
 Epte moŋ. Fulenja marmiŋ 10,000
 gore asogomde fulenja mar
 20,000 goyen wake epte gasa
 yirnayin yeŋ nurdeya gab
 fulenja marmiŋ yad kuyen.
 32 Munan epte moŋ yeŋ
 nurdeb asogom go gisaw po

hikeya doyaŋ al kuruŋ gore
 utaŋ irde awalik heŋ heŋ
 niŋ mere kerke asogom hitte
 kuyen. 33 Niŋgeb gwahade
 goyen po, deŋ wor dettiŋ
 kuruŋ goyen iŋiŋ yubul tiniŋ
 ma dahade goyen keŋkela
 dufay henayin. Dettiŋ kuruŋ
 daha yubul tiniŋ yeŋ nurde
 hinayin mar gobe epte ma
 komatne henayin geb.

34 “Be, fawbe det iŋiŋ
 hapek yaŋ gega, hapek hubu
 hiyyen gobe daha irkeb
 sopte hapek yaŋ hiyyen?
 Epte moŋ. 35 Faw hapek
 hubu hitiŋ gobe megen
 wor epte ma aysen unyeŋ
 geb temeytek. Niŋgeb al
 kura komatne hewe yeŋbe
 keŋkela po dufay heŋbe
 fudinde po gama niryen. Be,
 al kura kirmiŋ yaŋ kenem
 mere tihim ga nurde bebak
 tinayin,” yinyin.

15

*Sipsip dirŋejyen siraw
 mere*
(Matiyu 18:12-14)

¹ Be, Yesu go Yerusalem
 kuŋ hininya goyenbe teks
 yad yad marya Moseyen
 saba keŋkela ma gama irkeb
 Farisi mar beleŋ “mata
 buluŋ mar” yineŋ hanjen
 mar gore Yesu mere teŋ
 hinjin goyen nurniŋ yeŋ
 budam waŋ gabu iraminj.
² Gega Farisi marya Moseyen
 saba marya goreb mel go
 yeneŋbe iŋiŋ ma nurdeb, “Al
 gabe dahade geb mata buluŋ
 mar goyen wake yeneŋbe
 aman heŋ yeŋja dula teŋ
 han?” yaminj.

³ Irkeb Yesu beleñ maya mere gayen yiryinj: ⁴ “Be, deñ gayen kuratinj kura sipsip-miñ 100 gwahade hinayinj gega, uñkureñ kura bana kuyenj. Irkeb sipsip 99 goyen yukanj kawan kura yubul teñbe kuñ sipsip uñkureñ bana kuyenj goke nañkenenj kuñ kuñbe tiyyenj. Go ma tubul tiyyenj! ⁵ Niñgeb keneñ amanj wor po heñbe teñ supahakde kerdeb ⁶ yamiñde kuyenj. Irdeb kadom yagoya binde hinayinj marya goyen, ‘Sipsipne uñkureñ bana kuñ gega, nañkenenj kuñ kuñbe tihim. Niñgeb wake biñge nene amanj hiniñ ko,’ yinyenj. ⁷ Fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hiyyenj gobe Al Kurunyä miyonjmiñ yagoya kuruñ goreb al uñkureñ muñ goke amanj wor po henayinj. Munanj Al Kurunbe al 99, ‘Neñbe huwak geb mataniniñ damiñ goyen yubul teñ Al Kurun niñ bininiñ mulgañ hetek?’ yeñ nurde hinayinj mar gobe yeñ ge ma nuryenj,” yinyenj.

Hora bana kutij gote siraw mere

⁸ Irdeb, “Be, bere kura silwa hora 10 gwahade manaj hiyenj gega, uñkureñ kura bana kuyenj gob daha tiyyenj? Yeñbe hulsimij usun urdeb yamiñ bana gob kor irde keñkela nañkenenj tukuj tukujbe kinyenj. ⁹ Keneñbe kadomya al biñyanj hinayinj marya goyen, ‘Silwa horane

uñkureñ pel hiyuñ gega, nañkenenj tukuj tukujbe tihim. Niñgeb wake biñge nene amanj hiniñ ko,’ yinyenj. ¹⁰ Niñgeb fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ hiyyenj gobe Al Kurunyä miyonj beleñ al goke amanenj wor po nurnayinj,” yinyenj.

Dirij kura mata buluñ teñ gab biñ mulgañ hiriñ gote siraw mere

¹¹ Irdeb go hende po gaha yinyenj: “Be, al kura goyenbe urmiñ warañ miñañ hin-hin. ¹² Irkeb urmiñ dirñeñ gore huwardeb, ‘Ado, det buda kuruñ gabe gale heñ nigenbe nuna,’ inkeb naniñ beleñ samuñmiñ kuruñ goyen pota yirdeb yunyinj. ¹³ Irkeb urmiñ dirñeñ gobe hitñeñ teñbe samuñmiñ goyen al yunke murunjem hora unkeb go teñbe naña gisaw po al miñ hoyanje nañare kuriñ. Kuñ gonbe horamiñ kuruñ gobe mata buluñ kurayen kurayen hende yemeyde pasi iryenj. ¹⁴ Be, al go horamiñ kuruñ goyen yemeyde pasi wor po irke gab biñge kamde kamde nalu kuruñ forok yirinj. Irkeb ulinje hora gwahade miñmoñ wor po hekeb det niñ amu hiriñ. ¹⁵ Gwahade heñ heñbe naña goyenter niñ al kura hitte kuñbe, ‘Igiñ meteñ alge hewenj?’ inyinj. Irkeb, ‘Kuñ bune doyañ yirde paka yirde hayinj,’ inkeb bu hinhande gor kuriñ. Meteñ

gobe Yuda mar beleñ epte ma titek wor po goyen binje kamde hin hin geb bada ma hiriñ. ¹⁶ Be, kuñ gor hinhinyabe bu beleñ binje nene hin han goyen goran yirde netek wor po irde hin hin. Gega al kura beleñ bu binje goyen wor kura ma yawañ uneñ hin han. ¹⁷ Irkeb biñ mulgañ hekeb, ‘Adoner meteñ mar kurun gobe binje budam nene sason yirde hanj. Gega daha timiñ geb gago delne gergeñ kamtek hihim? ¹⁸ Ningeb bada heñ adone hitte mulgañ heñ kweñ. Kunjbe, ‘Ado, nebe Al Kurunyä geya hitte mata buluñ wor po timiñ. ¹⁹ Ningeb nebe urge gigen yeñ ma nenayin. Mali meteñ mar al kura yara nenayin,’ inen yeñ nuryin. ²⁰ Be, al gobe gwaha yeñbe huwarde mulgañ heñ naniñ hitte kurinj.

“Be, al go kuñ forok ma yekeya naniñ beleñ wa gisawde po keneñbe bunijen wor po nurdeb kup yeñ kuñ urmiñ go teñ besa irde aman aman irde ulunjde u iryin. ²¹ Irkeb goyare po urmiñ beleñ huwardeb, ‘Ado, nebe Al Kurunyä geya hitte mata buluñ wor po timiñ geb, nebe urge gigen yeñ ma nenayin,’ inyin. ²² Gega naniñ beleñ meteñ marmin hoy yirdeb, ‘Arañ! Kuñ uliñ umña igin wor po tawañ hor irde unnañ. Yeñbe urne geb al beleñ keneñbe urne palap irtek det goyen

tawañ haniñ dirinkeheneñde hor irde unnañ. Irde kahañ basañ tawañ kahanđe hor irde unnañ. ²³⁻²⁴ Urne gabe kamyiñ gega gago waya. Irde bana kuriñ gega, gago kenhem. Ningeb yeñ mulgañ heñ waya gake teñ bulmakaw foñen firfurnjeñ goyen mayde tawake dula mata kurun teñ amañ hinij,’ yiriñ. Gwaha yineñbe binje kurun teñbe gabu irde binje nene amañ heñ hin han.

²⁵ “Be, go teñ hin han goya goyenbe urmiñ kurunbe meteñde hin hin. Ningeb mulgañ heñ wanj binde heñ heñbe amañ heñ tikiñ heñ migiriñ kurun teñ hin han goyen nuryin. ²⁶ Irdeb meteñ al kura hoy irdeb, ‘Ya bana gobe da mata wor po teñ hanj?’ inyin. ²⁷ Irkeb meteñ al gore wol heñbe, ‘Adoge beleñ kolge goyen dahadem moñ igin po mulgañ hihi goke amaneñ nurdeb bulmakaw foñen firfurnjeñ goyen mayde kañbe gogo dula teñ amañ heñ hanj,’ inyin. ²⁸ Irkeb itin gobe biñ ar wor po yekeb ya bana goñ hurkutek ma iryin. Irkeb naniñ beleñ katenbe, ‘Kolgebe kamyiñ gega, sopte waya geb wake hurkure,’ inen bekkenđe mere iryin. ²⁹ Gega urmiñ kurun gore wol heñbe, ‘Ga nura. Nebe dama budam wor po gayen meteñ alge yara heñ meteñ teñ gunen himyen. Irde mереge kura ma pel irde himyen. Goyenbe dapnja

malinej meme fonej gwa-hade kura muŋ ma nunke kadne yagoya kaŋ nene aman̄ hitiriŋ. Hubu wor po!

³⁰ Gega urge gobe horage yade kun̄ bere niŋ teŋ yemeyde pasi irde wakeb yeŋ muŋ goke teŋbe bulmakaw fonej firfurŋen̄ mayde kaŋ unha!' inyin. ³¹ Irkeb naniŋ beleŋ wol hen̄be, 'Eke, gebe neya hugineŋ haryen. Irde det kuruŋ nigen gabe tumraŋ gigen ala po. ³² Goyenpoga kolge gobe kamyiŋ gega waya. Irde bana kuriŋ gega gago kenhem. Niŋgeb wake hurkuŋ kolge waya goke amaneŋ nurde biŋge nere,' inyin,' yirin.

16

Kame niŋ dufay heŋ gitik teŋ teŋ gote siraw mere

¹ Be, Yesu gob komatmin̄ yago sopte maya mere mat gaha yinyin: "Al kura samuŋminya detmiŋya budam kuruŋ goyen doyan yirde nunyeŋ yeŋ meten̄ al kura tiriŋ. Irkeb al gore det goyen doyan yirde hen̄abe doyan alminde samuŋya detmiŋ yago goyen yad hibut yirde hinhin. Al beleŋ gwaha teŋ hike keneŋbe kuŋ doyan almin̄ hitte tagal unamin̄.

² Irkeb mere go nurdeb al goke yirin. Kuŋ kenkeb, 'Dahade geb ulger mere uguŋ po forok yeŋ han̄? Meten̄ dahade wor po teŋ hayen goyen kuŋ keŋkela asanđe kaŋ tawaŋ nuneŋ gab

momoŋ nirayin. Detne yade hibut yirde hayen kenem gakira tiyen̄ geb,' inyin.

³ "Be, gwaha inkeb meten̄ almin̄ gobe dufayminde po, 'Doyaŋ alne beleŋ nakira tiyen̄ tiya geb, daha tiyen̄? Nebe siŋare meten̄ teŋ teŋ tareŋnem moŋ. Irde al hoyan̄ det kaŋan̄ yird yird niŋ wor memyak nurde hime,' yirin. ⁴ Be, meten̄ al go dufay heŋ hen̄be dufay kura forok yekeb, 'Nebe gwaha gwaha tiyen̄. Gogab doyan̄ alne beleŋ nakira tikeb faraŋ yureŋ mar gore hoy nirde igin igin nirnayin,' yeŋ nuryin. ⁵ Irdeb doyan̄ alminde samuŋ kame ga wol hetek yeŋ yawaramin̄ mar goyen yunküren̄ yunküren̄ keya heke wayamiŋ. Irkeb meheňde wayyiŋ al goyen, 'Gebe det dahade wor po wol heŋ untek ha?' inkeb ⁶ al goreb, 'Olip fimiŋ 3,200 lita gwahade untek hime,' inyin. Irkeb meten̄ al goreb, 'Araŋ po keperde asanje ga teŋ 3,200 lita go mekerdeb 1,600 lita kaya,' inyin. ⁷ Irdeb al hoyan̄ kura, 'Gebe det dahade wol heŋ untek ha?' inyin. Irkeb al goreb, 'Nebe wit 3,600 kilogram geb,' inyin. Irkeb meten̄ al goreb, 'Asanje ga teŋ 3,600 kilogram go mekerdeb 2,800 kilogram kaya,' inyin. ⁸ Irkeb doyan̄ al goreb meten̄ almin̄ beleŋ kame heŋ heŋmin̄ ge nurde usi kuruŋ tiyyin goyen nuryin. Irdeb buluŋ wor po nuryin gega, al gore kame

daha mat hej yej dufay hirinj goyen bebak teñbe, 'Al gobe dufaymiñ yan be,' yirinj.

"Be, gwahade goyen po, alya bereya kidoma bana hej megen niñ mata po teñ hanj marbe kame gwaha mat hitek yej megen niñ samuj yade meten teñ teñ goyen kenkelä wor po nurde hanj. Gega Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana hanj marbe kame hej hejmiñ ge gitik ma teñ hanj.⁹ Niñgeb gago dinen hime: den Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana hanj marbe megen niñ samunjtiñ yan kenem det kurañ amu hej hanj mar goyen yunej yeñya awalikde hinayin. Irkeb kame Al Kurun hitte hurkukeb farañ yurde hinayin mar goreb gargar dirde hinayin.¹⁰ Niñgeb megen niñ samuj Al Kurun beleñ duntiñ goyen mali mali ma irde hinayin. Al kura det dirjen muñ tiyyen gega, kenkelä po doyan irde hiyen al gobe det kurun tiyyen goyen wor gwahade po iryen. Munaj al kura det dirjen muñ tiyyen goyen kenkelä ma doyan irde mali mali iryen gobe det kurun tiyyen goyen wor mali mali irde bulun iryen.¹¹ Niñgeb megen niñ samuj duntiñ goyen kenkelä ma doyan yirde hinayin gobe kame Al Kurun beleñ samuj fudinde igin goyen dunke daha mat doyan yirnayin?¹² Irde al kurate det kenkelä ma doyan yirde haña yirnayin

gobe daha matbe Al Kurun beleñ tontiñ igin yird yird det dunyen? Epte moñ.

¹³ "Be, al kura epte ma wawuñ uñkurenje po doyan al irawa niñ meten teñ yunyen. Epte moñ wor po. Gwaha titneñbe doyan al kurabe harhok unyen. Munaj kurabe amaneñ nurd uneñ kenkelä awalik irde hiyen. Niñgeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurunya horaya tumjanje meter teñ yun-nayin," yinyinj.

¹⁴ Be, Farisi mar hora niñ ugut po nurde hinhan gore Yesu mere tiyyiñ go igin ma nurdeb hinmañ faykek iramiñ.¹⁵ Irkeb gaha yinyinj: "Deñ gayenbe al diliñdebe neñ al huwak usi teñ hanj gega, Al Kurunbe bitiñ bana goyen deneñ hi. Niñgeb al beleñ dabe det kurun wor po yej nurde hanj gobe Al Kurun diliñdebe igin ma wor po yeneñ hi.

¹⁶ "Be, Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basañ marte saba asañde katij gobe tagalke wañ wañ Yon Baptais hitte hiyunj. Gor matbe mere igin Al Kurun beleñ alya bereyamin doyan yird yird goyen tagalde tukuke nurdeb daha mat Al Kurun beleñ doyan yirde hi goyenter kutewoñ wor po yej nurde al budam kurut yej hanj.¹⁷ Gega Moseyen saba gote miñbe hubu hitiñ yej ma nurnayin. Nañkiñya megeñyaÑbe hubu

hiriryeñ gega, Moseyen saba gote mere bilmij uñkurenj muñ kura bana ma kuyen. 18 Niñgeb al kura berem takira teñ bere hoyan tiyyen al gobe Al Kurun diliñde leplep mata tiya yen kinyen. Irde al kura bere uñ beleñ takira titiñ goyen tiyyenbe al go wor Al Kurun diliñde leplep mata tiya yen kinyen,” yinyin.

Al horam yanja Lasarusya

19 Be, Moseyen saba goke teñbe Yesu beleñ maya merere Farisi mar gaha yinyin: “Be, al kura goyenbe horaya samuñya budam wor po geb, uliñ umña igin bukkeñya digulakya suluk yirke bukkeñ yara hitin goyen po yerde gasuñmiñ igiñde po henj hugiñen dulamiñ igin igin po teñ hinhin. 20 Be, hora miñyan al gote yare hurkuñ hurkuñ beleñ mohondeb al buninenj kura deñembe Lasarus goyen tukuñ gor kerkeb al kuñ wan teñ hikeb det niñ kañan yirde hinhin. Yenbe usu beleñ po epte ma irtiñ hinhin. 21 Be, hora miñyan al gore binje nene dikjen yukuñ yimiñin teñ hikeb Lasarus beleñbe nemewoñ yen yenen hinhin. Goyenbe kura muñ ma unke nen hinhin. Irkeb kulu beleñ manañ wan uliñde usu bidak goyen melak urde hinhan.

22 “Be, Lasarus go gwahade po henj henbe kamijin. Kamkeb Al Kuruñyen miyon beleñ wan toneñ teñbe Al Kuruñyen gasuñ Abraham

hinhinde gor tukamiñ. Be, hitneñ teñbe hora miñyan al goyen wor kamke teñ mete tiyamiñ. 23 Be, al gote tonenjbe kak alare kuñ gorbe uliñ misiñ kuruñ wor po kateñ hinhin. Irde gor mat nañkenenjbe Abrahambe gisaw wor po kinyin. Lasarusbe Abrahamya hike kinyin. 24 Gwahade keneñbe hoy irdeb, ‘Asi, kak ala bana ga henj henbe ulne misiñ kuruñ kateñ hime geb, buniñeñ nirdeb Lasarus teñ kerke kateñ hanij faw fe bana kerde tawañ melakne bida iri,’ inyin. 25 Gega Abraham beleñ wol henbe, ‘Dirijne, ga nura. Megen hinhanyabe det igin igin yade goke po amanj henj hinhan geb, gayenterbe ulge misiñ kuruñ kateñ ha gogo. Munan Lasarusbe uliñ misiñ kuruñ kateñ hinhin geb, wan garbe gasuñ igiñde henj biñ yurum henj hi. 26 Goyenbe go po moñ. Geya neñya kahaltebe fereñ dukuñ kuruñ wor po hi geb, neñ hitere gar mat epte ma ge ha bana goñ kutek. Irde ge hare gor mat gar wan wan wor epte moñ geb,’ inyin. 27 Gwaha inkeb al gore wol henbe, ‘Asi, niñgeb bada henj Lasarus teñ kerke megen adoner yare kurkuyen. 28 Irde kolne yago siptesonjor gor hanj geb, kuñ hayhay yiryen. Moñgo yen wor uliñ misiñ kuruñ teñ teñ gasuñde gar wanakkek geb,’ inyin. 29 Irkeb Abraham

beleñ wol henþe, ‘Kolge yagoñ yaha? Gorbe Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basañ marte saba asanđde katiñ hanj gogo geb, goyen keñkela yeneñ bebak teñ hinayin,’ inyinj. ³⁰ Irkeb al goreb, ‘Moñ, asi. Gore po epte moñ. Al kura kamtiñde mat sopte huwarde kuñ saba yirke gab iginj mata buluñmiñ yubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ henayin,’ inyinj. ³¹ Gega Abraham beleñbe, ‘Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basañ marte saba asanđde katiñ goyen nurnayin gega, biñde mat fudinde yeñ ma nurde gama ma irnayin gobe al kura kamtiñde mat huwarde kuñ saba yiryeñ wor epte ma meremiñ nurnayin geb,’ inyinj, ”yirinj.

17

Mata buluñ beleñ Al Kurun niñ hekkeñ nurtek goyen buluñ irde hañ

(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)

¹ Be, Yesu beleñ komatmiñ yago goyen gaha yiniñ: “Mata buluñ titek dufaybe al biñyañ hugiñej forok yeñ tuñañ yurke kateñ hinayin. Niñgeb al kura mata buluñ tike al hoyañ beleñ go keneñ mata goyen gama irnayinbe mata buluñ miñ uryeñ al gobe Al Kurun beleñ kanduk kurun wor po unyeñ geb, goke buniñej nurde hime.

² Niñgeb mata buluñ miñ uryeñ al gobe al dufaymiñ

hako hinayin goyen buluñ iryençek geb, hora kurun kura biñiñde feñ teñ makañ alare temeytek yara. Gogab al gobe kame kanduk buluñ kurun wor po goyen ma kinyenj. Munaj mata go teñ kamde manhan gote muruñgem buluñ wor po kenwoñ. ³ Niñgeb keñkela dufay heñ ga mata teñ hinañ ko. Irde kadtiñ kura mata buluñ tike keneñbe, ‘Mata go buluñ taha,’ inej goke inej tinayinj. Irkeb mata buluñmiñ tubul teñ Al Kurun niñ biñ mulgañ heke keneñbe deñ wor goke ma nurnayinj. ⁴ Irde al kura nañkahal uñkürenđe goyen po buluñ gird tebañ girde wañ pohogay girde tebañ girde hikeb halde uneñ hayinj,” yinyinj.

Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurd mata

⁵ Be, Yesuyen mere basañ marmiñ beleñ huwardeb, “Doyañ Al Kurun, neñbe Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurd dufay goyen tareñ moñ geb, sañiñ po yira,” inamiñj.

⁶ Irkeb wol henþe, “Deñ gayen Al Kurun niñ hekkeñ nurd nurdtiñ gobe mastet he bilmiñ dirñeñ munj go gwahade hiyyenþe malberi he tul yetek moñ goyen, ‘Filginiñge manaj marde kuñ makañde huwara!’ inkeb gwaha po tiyyenj,” yinyinj.

Al Kurunyen meteñ alyen mata

⁷ Irdeb sopte goha yinyinj: “Be, deñ kuruñ ga hañ gayen al kura meteñ alminjbe kuñ meteñde megeñ ilyeñ daw ma kuñ sipsip yar kura doyañ yirde hiyeñ. Be, meteñ al go gwaha teñ teñ wakeb ge beleñ huwardeb, ‘Waya. Wañ keperke biñge nininj,’ inayinj? ⁸ Moñ. Gwaha titñeñbe, ‘Biñge kañ nuna. Irde gigeñ gitik teñbe biñge nene himekeyab doyañ nirde hayinj. Irde kame gab ge wor dula tiyayinj,’ ma inayinj? ⁹ Munañ meteñ al go meteñ kuruñ teñ wakeb goke doyañ alminj beleñ amaneñ nurde unenjbe mata iginj wor po kura iryen? Moñ. Gwahade moñ. Meteñ al gobe meteñ titek goyen po tiya yeñ nuryeñ. ¹⁰ Niñgeb deñ wor Doyañ Al Kuruñ beleñ meteñ dunyen go pasi irde wañbe, ‘Neñ gahade gare meteñ alge hetek moñ gega meteñ alge deraj. Niñgeb neñbe meteñ go titek mar beleñ po titiñ geb, goke murunjem duna ma gintek,’ innayinj,” yinyinj.

Busuka miñyanj al 10 sope yiryij

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem kwe yeñ kuñ hinhin geb, kuñ henja Samaria nañaya Galili nañayat megeñ biptiyan kuñ hinhin. ¹² Be, kuñ kuñ tiyuñ kura goyen binde hekeyabe al 10 kura busuka miñyanj gore keneñbe gisaw yara huwardeb ¹³ hokde po, “Doyañ Al Kuruñ Yesu, buniñej dirde farañ dura!”

inaminj. ¹⁴ Irkeb Yesu beleñ yeneñbe, “Al Kuruñ beleñ guram diryeñ niñ kunaj. Kuñ Al Kuruñ dolon ird ird mata doyañ mar diliñde henaj. Irkeb deneñbe, ‘Igiñ hahanj,’ dinnayinj,” yinyinj. Irkeb kuñ henja beleñbe busuka uliñde goyen hubu haminj.

¹⁵ Be, al uñkureñbe uliñde busuka go hubu heñ sikkeñ iginj heke keneñbe amanj wor po heñ kawan po Al Kuruñ turuñ irdya irdya Yesu hitte mulgañ hiriñ. ¹⁶ Wañ Yesu keneñbe kahañ minde dokol-hoñ yuguluñ teñ turuñ irdeb, “Igiñ wor po nurde gunhem,” inyinj. Al gobe Samaria niñ al. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñbe, “Deñ al 10be tumñañ iginj hahanj. Munañ al 9 gobe dare hanj? ¹⁸ Dahade geb Yuda marbe iginj hahanj goke mulgañ heñ wañ Al Kuruñ turuñ ma irhanj? Irkeb al miñ hoyaj gare po mulgañ heñ wañ gwaha tiya?” yiriñ. ¹⁹ Irdeb al go, “Gebe Al Kuruñ niñ dufayge tareñ irha geb, gogo Al Kuruñ beleñ sope gira. Niñgeb iginje huwarde kwa,” inyinj.

Al Kuruñ beleñ alya bereyaminj doyañ yird yird nalube wayyen

²⁰ Be, nalu kurarebe Farisi mar kura gore Yesu hitte wañbe, “Al Kuruñ beleñ doyañ dirde hiyeñ yitiñ gobe daha naña ga forok yiyyen?” inej gusuñaj iramiñ. Irkeb wol henbe, “Al Kuruñ beleñ doyañ dird

dird gobe deñ beleñ keñkelak diltiñde kawan po kenej hikeya ma wayyen geb.²¹ Al Kuruj beleñ doyan dirde hiyen yitiñ gobe bikkeñ deñ hitte forok yiyyuñ. Niñgeb al kura beleñ gago ma iro go yeke goya go ma yennayiñ,” yinyiñ.²² Irdeb komatmiñ yago goyen gaha yinyiñ: “Ne Al Urmiñ gayen kame mulgañ heñ wañ wañ nalu goyen deñ beleñ kentewoñ wor po yeñ nurde hañ. Gega deñbe nalu goyen go ma keneñya kamnayiñ.²³ Goya goyenbe al beleñ, ‘Doyan heñ hite al gobe iro go ma gago,’ yenayiñ. Gwaha yeke goya meremiñ ma gama irde kuñ hinayiñ.²⁴ Ne Al Urmiñ gayen wañ wañ nalu gobe dagamel bemed tike nañña fay urde tukukeb megen muruñ kurhan mat kurhan mat kintiñ ala teñ hanjen go gwahade. Niñgeb gwahade goyen po, bemed po wameke megen niñ al tumjañ nintiñ ala tinayiñ.²⁵ Gega hançapyä wor pobe ne Al Urmiñ gabe megen gar niñ mar kuruj gare igin ma nenej pel nirde mununej buluñ buluñ nirke ulne misiñ kuruj katerj kamej.

²⁶ “Be, yeñ mulgañ heñ wañ wañ nalu binde heñ hikeyabe alya bereya beleñ bikkeñ Noa hinhin nature mata teñ hinhan yara teñ hinayiñ.²⁷ Noa hinhin goyenter alya bereya kuruj gobe dula niñ po teñ, kukuwa fe nene, al beleñ bere yade,

wiriñ weñ yade al yertek ge po teñbe Al Kuruj niñ ma nurde hinhan. Irde kuñ kuñ nalu forok yeke Noa hakwa binde hurkuriñ. Irke gab baraj kigariñ kuruj katyiñ. Irde fe ala henj al miki kuruj gobe mugol kiriyiñ. Niñgeb ne Al Urmiñ gayen wañ wañ nature wor gwahade po teñ hinayiñ.²⁸ Be, goya goyenbe bikkeñ Lot hinhin nature alya bereya beleñ mata teñ hinhan gwahade goyen po teñ hinayiñ. Go mar gobe tumjañ dula po teñ, kukuwa fe nene, damu mata teñ, yasun teñ, ya yago yirtek ge po nurde Al Kuruj niñ ma nurde hinhan.²⁹ Gega kuñ kuñ Lot go Sodom taun tubul teñ kukeb goyare goyen po Al Kuruj beleñ kakya salfa hora kak heñ hitinya goyen nañkiñde mat fe wok irtiñeñ irke katerj taun kuruj gobe kumga teñ pasi po iryiñ.

³⁰ “Niñgeb ne Al Urmiñ gare kame kawan megen gar wañ wañ nature wor mata gwahade goyen bemed po forok yiyyen.³¹ Niñgeb go nature goyenbe al kura yamiñ hende hiyenbe detmiñ ge nurde epte ma wor po arañej katerj yamiñ bana hurkuyen. Irde al kura meteñmiñde hiyen al gore wor detmiñ ge nurde epte ma wor po kup yeñ yare kuyen.³² Be, Lot beremde baranjbe nurde hañ gogo.³³ Niñgeb al kura, ‘Daha mat heñ heñne igin wor po hiwi,’ yeñ megen

niŋ samuŋ yad yad niŋ po dufay heŋ hiyen al gobe gasuŋ bulunjde kuyen. Munaŋ al kura gwaha ma teŋ hiyenbe gasuŋ iginde kuyen. ³⁴ Niŋgeb fudinde wor po dineŋ hime. Go nalu forok yiyyen goyenterbe al irawa kura gasuŋ uŋkurenje firiryen. Irkeb al uŋkurenje Al Kuruŋ beleŋ tiyyen. Irde kurabe tubul tiyyen. ³⁵⁻³⁶ Irde go nalu goyenter bere irawabe palawa iryen yen wit bilmiŋ hora po karka teŋ hikeya bere uŋkurenje Al Kuruŋ beleŋ teŋbe kurab tubul tiyyen,” yinyinj* ³⁷ Irkeb komatmiŋ yago beleŋ huwardeb, “Dare yubul tike hinayin?” inkeb Yesu beleŋ wol henje, “Det kamtiŋ hiyendebe det kamtiŋ nen nen nu beleŋ waŋ nen pasi heŋ hanjen. Gwahade goyen po, yubul tiyyen mar gobe kamde pasi po henayin,” yinyinj.

18

Al Kuruŋ gusuŋjan ird ird niŋ bada ma henayin

¹ Irdeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen hugiŋen Al Kuruŋ mere irde irde niŋ bada ma henayin yen maya merere gaha yinyinj: ² “Be, taun kura goyenterbe mere nurd nurd al kura gor hinhin. Al gobe Al Kuruŋ kafura ma irde hiyen. Irde al hoyan wor palap ma irde

hiyen. ³ Be, beretap kura taun goyenter po hinhin gore hugiŋen yen hitte wanje, ‘Al uguŋ po asogo nirde buluŋ nirke kandukŋen nurde hime geb, faraŋ nurde sope irde nunayin,’ inen karyanen irde hinhin. ⁴ Be, mere nurd nurd al go hanjkapyabe keneŋ wasak po teŋ hinhin. Gega bere gobe watiŋde po hike keneŋ keneŋbe dufaymiŋdeb, ‘Nebe Al Kuruŋ kafura ma irde al hoyan wor palap ma yirde hime. ⁵ Goyenpoga beretap gobe parsayenj wor po nirde hi geb, bada heŋ faraŋ ureŋ. Moŋgo go po waŋ nenke nenkeb piŋen buluŋ wor po niryenkek geb,’ yiriŋ,” yinyinj.

⁶ Irdeb Yesu go sopte po, “Be, mere nurd nurd al gobe al igin moŋ gega, mere tiyyinj go nurhaŋ? ⁷ Al buluŋ wor gogo gwaha tiyyinj. Niŋgeb Al Kuruŋ iginj wor po gobe al kura nigen al yen basiŋa yirtiŋ gore hugiŋen wawuŋya naŋkahalya faraŋ dura inen esen urde karyanen irde hinayin gobe faraŋ ma yuryen? Moŋ, heŋ ga ma faraŋ yuryen geb. ⁸ Fudinde dineŋ hime. Al Kuruŋbe nigen al yen basiŋa yirtiŋ gobe bemel po faraŋ yuryen. Irkeb asogominj beleŋ buluŋ yirkeb kanduk yeneŋ hinayin goyen hubu henayin. Gega ne Al Urminj gare sopte

* **17:35-36:** Asaŋ hoyanjebe gahade hi: 36 Irde al irawa kura metenje heŋ meten teŋ hikeya al uŋkurenje Al Kuruŋ beleŋ tiyyen. Munaŋ kurabe tubul tiyyen,” yinyinj.

wayen nature goyenbe Al Kurun niŋ hekken nurde hugineŋ gusunjan ird ird mata goyen alya bereya hitte hiyen ma dahade?" yinyin.

Farisi alya teks yad yad al gote maya mere

⁹ Be, al kurabe, "Neŋ po gabe al huwak," yenbe al hoyan kuruŋ gobe bulun yineŋ hinhan. Ningeb go mar go dilinde huwardeb matamiŋ goke Yesu beleŋ maya mere gahade yirin:
¹⁰ "Be, al irawa kura goyen Al Kurun mere irye yenbe Al Kurunyen ya balemde kwaryum. Al kurabe Farisi al, munaj kurabe Roma gabman niŋ teks yad yad al. ¹¹ Be, Farisi al gore Al Kurun mere irdeyabe yinjen ge yenbe, 'Al Kurun, nebe al hoyan beleŋ mata teŋ hanjen gwahade moŋ. Nebe kawe ma teŋ himyen, usi ma teŋ himyen, kudin mata ma teŋ himyen, irde bere hoyan kura duwan ma irde himyen. Irde teks yad yad al imaj ima hi gwahade moŋ geb, goke amanen nurd gunen hime. ¹² Nebe meten naŋa uŋkureŋ bana goyen ge niŋ dufay hewe yen naŋkahal iraware biŋge kutŋa irde himyen. Irdeb det yade himyen kuruŋ goyen goke aman henbe mереge gama irde pota yirde buda 10 yirdeb uŋkureŋbe ge niŋ pel irde himyen,' yirin.

¹³ "Gega teks yad yad al gobe matamiŋ ge kandukneŋ nurde Al Kurun

mere ird ird gasuŋ bana hitek moŋ yen nurde kame beleŋ huwarde Al Kurun mere iryin. Goyenbe mata buluŋmiŋ ge memya wor po hen kotaŋ kaŋ hende naŋkenenja mere irtek moŋ yen nuryin. Irdeb urguŋ kaŋ mata buluŋmiŋ ge bunijen nurde yinjen dumun maydebe, 'Al Kurun, nebe mata buluŋ al geb bunijen nurd nunayin,' inyin. ¹⁴ Ningeb fudinde dineŋ hime. Teks yad yad al gobe Al Kurun dilinde wukken wor po henbe yamiŋde mulgaŋ hen kuriŋ. Munaj al kura gobe hubu. Gwahade geb, al kura yinjen turun iryen al gobe Al Kurun beleŋ dejen moŋ irke memyak nuryen. Munaj al kura yinjen ge, 'Nebe al iŋin moŋ,' yiyyen al gobe Al Kurun beleŋ dejen yaŋ iryen," yinyin.

*Diriŋ muknejya Yesuya
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Be, alya bereya beleŋ, "Diriŋ muknej Yesu hitte yukuteke haniŋ kerde yunen guram yirde taren yiri," yen diriŋmiŋ yago yawan hinhan. Irkeb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ mel goyen yeneŋbe yineŋ teŋ utaŋ yiramin. ¹⁶ Gega Yesu beleŋ diriŋ muknej go hoy yirdeb komatmiŋ yago goyen, "Dariŋ utaŋ yirde han? Yubul tike ne hitte wanaŋ. Diriŋ gahade gab yinjende saŋinje epte moŋ geb, hugineŋ naniŋya

miliŋyat haniŋ doyaŋ po hanjen. Niŋgeb gwahade goyen po, al kura diriŋ gahade yara heŋ Al Kuruŋyen tareŋ niŋ nakeneŋ hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hiyen. ¹⁷ Fudinde dineŋ hime. Al kura diriŋ gwahade ma heŋ Al Kuruŋ hitte kwe yiyyenbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ epte ma hiyen,” yiriŋ.

Doyaŋ al kura samuŋmiŋ budam wor po gore Yesu wan kinyiŋ

(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Be, doyaŋ al kura gore huwardeb, “Tisa, gebe saba al igiŋ geb, momoŋ nira. Daha teŋ gab Al Kurunja hugiŋen heŋ heŋ goyen nere hiyyen?” inen gusunjaŋ iryin. ¹⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe saba mar megen niŋ kura gwahade yeŋ nurdeb al igiŋ ninha? Nebe megen niŋ saba mar al gwahade moŋ geb. Megen nin albe igiŋ miŋmoŋ. Al Kuruŋ muŋ po gab al igiŋ geb,” inyin. ²⁰ Be, gwaha inenbe, “Al Kuruŋyen saba Mose unyiŋbe nurde ha gogo. ‘Bere hoyan kura duwan ma irde hayin, al ma gasa yirke kamnayin, kawe ma tiyayin, merere huwaryen al faraŋ urhem yeŋ, ma tagal unhem yeŋ mere upul ma tiyayin, nanakeya momkeya palap yirde hayin,’ gwahade katiŋ geb, go po gama irde

hayin,” inyin. ²¹ Irkeb al goreb, “Mere kuruŋ gobe diriŋde mat po keŋkela gama irde wan̄ wan̄ gayenter wor gwahade po teŋ hime,” inyin.

²² Be, Yesu beleŋ mere go nurdeb, “Gega mata uŋkureŋ kurabe tubul teŋ ha. Niŋgeb kuiŋ samunge yago kuruŋ go yade al yunke damu tike gote muruŋgem yadebe al buniŋen det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen yunayin. Gogab kamebe Al Kuruŋ beleŋ gote muruŋgem igiŋ wor po gunyeŋ. Irde gab wan̄ gama nirayin,” inyin. ²³ Irkeb al gobe samuŋmiŋ budam wor po geb, mere go nurdeb biŋde kandukŋen wor po nuryin.

²⁴ Be, al go gwaha tike keneŋbe Yesu beleŋ keneŋ heŋya, “Al samuŋmiŋ budam wor pobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yirde hi bana goŋ heŋ heŋmiŋbe meteŋen wor po. ²⁵ Dapŋa kuruŋ kamelbe det haraŋ haraŋ kutum yameŋ dirŋen wor po goyen bana epte ma hurkuyen. Gwahade goyen po, al samuŋmiŋ budam wor Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ epte ma hurkunayin. Niŋgeb det irawa goyen tumŋaŋde meteŋen. Gega damiŋbe meteŋen wor po yeŋ nurde haŋ? Al samuŋmiŋ budam gobe meteŋen wor po geb,” yinyin. ²⁶ Irkeb al mere go nuramiŋ mar goreb,

“Ninjeb Al Kurunje ganun mar po ga yawaryen?” inamiñ. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Det kura al beleñ irtek moñ goyen Al Kurunje igin ala po iryen geb,” yinyiñ. ²⁸ Irkeb Pita beleñ huwardeb, “Neñbe gama girniñ yen detniniñ kurunj goyen yubul titiñ,” inyiñ. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Fudinde wor po dineñ hime. Al kura Al Kurunj beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana heñ heñ ge teñbe yamiñ, berem, kulin yago, miliñja naninya, dirñen weñja yubul tiyyen gobe ³⁰ megen gar heñja gote murunjem budam yawaryen. Irde kame kame wor Al Kurunja hugiñej heñ heñ goyen manaj tiyyen,” yinyiñ.

Yesu beleñ yinjeñ kamde kamde niñ sopte tagalyiñ
(Matiyu 10:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Be, Yesu go mere basan marmiñ 12 go hoyan muñ po yukuñbe gaha yinyiñ: “Neñbe Yerusalem hurkutek geb. Irdeb Al Kurunyen mere basan mar beleñ Al Urmiñbe gwaha tiyyen yen asanjde kayamiñ goyen tumjan fudinde po forok yenayıñ. ³² Ninjeb gor niñ mar beleñ ne Al Urmiñ gayen nade al miñ hoyan Yuda mar moñ haninde nernayıñ. Irkeb yen beleñ bak mununeñ hinmañ nirde nanyañ nirde meyan nirde usulak teñbe mununké kameñ. ³³ Goyenbe kameñde

mat yereñkek hekeb sopte huwareñ,” yinyiñ. ³⁴ Irkeb komatmiñ yago gobe Yesu mere tiyyiñ goyen bebak ma po tiyamiñ. Mere gote miñbe banare po hinhin geb, goke kura yihi yen ma nuramiñ.

Yesu beleñ al diliñ titmiñ sope iryiñ
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Be, Yesu go kuñ kuñ Yeriko taun binde heñ hikeyabe al kura diliñ titmiñ goyen beleñ siñakde keperde al det niñ kañañ yirde hinhin. ³⁶ Be, al buda kuruñ go mere ñeldok teñ belñejger ker urde wan fole irde hike nurdeb, “Gabe da irde hanj?” yen gusuñaj yiryiñ. ³⁷ Irkeb, “Nasaret niñ al Yesu go goyen wan kuñ hi,” inamiñ. ³⁸ Irkeb al gore hokde po, “Yesu, Dewit urmiñ, buniñej nirde farañ nura be!” inyiñ. ³⁹ Gega al wan yen turte hamij mar gore inen teñ, “Bada hawa!” inamiñ. Gega bada hitñejbe ugut po hok yenbe, “Dewit urmiñ, buniñej nirde farañ nura be!” inyiñ. ⁴⁰ Be, Yesu go al gote mere goyen nurde gor po huwardeb, “Al go teñ gar wanañ,” yinyiñ. Irkeb al go tawakeb Yesu beleñ, ⁴¹ “Daha niri yen nurde ha?” inkeb al gore wol heñbe, “Doyañ Al Kurunj, nañkenmewoñ yen nurde hime,” inyiñ. ⁴² Irkeb Yesu beleñ, “Ne niñ hekkenurde ha geb nañkena,” inyiñ. ⁴³ Irkeb goyare po

diliŋ bak yekeb naŋkinyiŋ. Irdeb Al Kuruŋ turuŋ irdya irdya Yesu gama irde kuŋ hinhin. Be, al mata go diliŋde kenamiŋ mar wor Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ.

19

Sakius

¹ Be, Yesu go Yeriko taun bana hurkuŋbe bana goŋ kuŋ hinhin. ² Taunde gorbe Roma gabman niŋ teks yad yad marte doyaŋ al kura hinhin. Deŋembe Sakius. Yeŋbe samuŋmiŋ budam. ³ Al gobe Yesube al dahade goyen kenmewoŋ yeŋ nurde hinhin geb, kuŋ kene yeŋ kuriŋ. Gega yeŋbe al dolfon geb, al buda kuruŋ gore pet pet irkeb gwaha mat kura Yesu goyen kentek moŋ hiriŋ. ⁴ Gwaha teŋbe, “Yesube gayaŋ wayerŋ tiya go,” yeŋ nurdeb meheŋ heŋ kuŋbe, “Gor mat ga kenenŋ,” yeŋbe sikamo he hende hurkuŋ gor hinhin.

⁵ Be, Yesu go kuŋ yeŋ hinhin turté gor heŋbe kotaŋ kanbe, “Sakius, haŋkabe gere yare heŋ. Niŋgeb aran kata,” inyiŋ. ⁶ Irkeb aran po katenŋbe amanenŋ nurde pere irdeb, “Igiŋge wake yare kure,” inyiŋ.

⁷ Be, Yesu go gwaha tike kenenŋbe al buda gor hinhan goreb, “Al gob mata buluŋ al inenŋ hanjen gega, al goya awalik here yeŋ kwa,” yeŋ binde gwahade nurdeb hiŋhiruŋ tiyamiŋ. ⁸ Goyenpoga Sakius beleŋ

huwardeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ga nura. Dawetne kuruŋ gayenbe kahalte po pota irde al buniŋen det niŋ amu heŋ haŋ mar yuneŋ. Irde al kura usi matare hora gwahade kura yawarmiriŋ kenem gwahade po wawuŋ siptere wol heweŋ,” inyiŋ. ⁹⁻¹⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ne Al Urmiŋ gabe alya bereya Al Kuruŋ tubul teŋ gisaw kutiŋ mar goyen naŋkenenŋ yumulgan tiye yeŋ wamiriŋ. Niŋgeb al gayen wor Abraham urmiŋ geb, haŋka gabe Al Kuruŋ hitte tumulgan tihim,” yiriŋ.

¹¹ Be, al gor gabu iramiŋ mar beleŋ mere go nurdeb dufaymiŋde, “Yesube Yerusalem binde hihi geb, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyaŋ yird yird matabe heŋ ga moŋ forok yeweŋ tiya,” yeŋ nuramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ mel gote dufaymiŋ yeneŋ bebak teŋbe maya mere mat gaha yinyiŋ:

¹² “Be, al deŋem yan kura doyaŋ al kuruŋ heŋ heŋ ge, ‘Naŋa gisaw kuŋ doyaŋ al kuruŋ nirke gab naŋjener mulgaŋ heweŋ,’ yeŋ nuryiŋ. ¹³ Irdeb kwe yeŋbe meten marmiŋ 10 hoy yirdeb gol hora yunkuren yunkuren yuneŋbe, ‘Ne gar ma himekeyabe hora gore gwaha mat meten yunteke tolok henayiŋ yeŋ nurdeya meten tinayiŋ. Irde kamebe mulgaŋ heŋ deneŋ,’ yineŋbe kuriŋ. ¹⁴ Gega al yende naŋjare niŋ beleŋ al goke igiŋ

ma nuramiñ. Irde al kura yinke wakeb, ‘Deñ manañ nañä gisaw al go kuñde gor kunañ. Kuñbe gor niñ mar yeneñbe al goke yinnayin. Neñbe al gore doyañ al kuruñninij heñ heñ ge igin ma nurde hite yinnayin,’ yineñ mel go hulyañ yirke kwamiñ. ¹⁵ Gega al go doyañ al kuruñ heñbe mulgañ hiriñ. Irdeb meteñ marmiñ hora yunyiñ goyen gore meteñ teñ kura muñ tolok daw iran yeñbe yen ge yeke wayamiñ. ¹⁶ Irkeb al mehenđe wayyiñ goreb, ‘Doyañ al, nebe gol hora uñkureñ nunariñ goreb gol hora 10 forok yirmiñ gago,’ inyiñ. ¹⁷ Irkeb doyañ al kuruñ goreb, ‘Gebe meteñ igin wor po tiyan geb, gebe meteñ al igin. Det dirñen gunmirin goyen keñkelä doyañ iran geb, gebe taun 10 gunmeke gote doyañ al hawayiñ,’ inyiñ. ¹⁸ Be, meteñ al kura wor wanbe, ‘Doyañ al, gol horage uñkureñ nunariñ goreb siptesoñoj yirmiñ gago,’ inyiñ. ¹⁹ Irkeb doyañ al kuruñ beleñ amaneñ nurde wol heñbe, ‘Gebe taun siptesoñoj gayen gunmeke gote doyañ al hawayiñ,’ inyiñ. ²⁰ Be, meteñ al kura sopte wanbe, ‘Doyañ al, gol horagebe gago. Amil parwekde mala teñ bana kirmiriñ. ²¹ Gebe al misiñen yan wor po. Det gere moñ goyen mali po yade hayen. Irdeb biñge ge ma hartinj wor mali po yade hayen.

Ninjeb ge niñ kafura heñ himyen,’ inyiñ. ²² Irkeb doyañ al kuruñ beleñ wol heñbe, ‘Gebe meteñ al buluñ wor po. Merege go po tumulgañ teñ gunen tihim geb. Nebe al misiñen yan nurde nuneñ ha gogo? Det nere moñ goyen mali po yade himyen, irde biñge ne ma hartinj goyen wor mali po yade himyen ninha. ²³ Al gwahade yen nurdeb daniñ horanebe hora yerde hanjen yare ma kerarin? Moñ manhan mulgañ heñ wanbe horane tolok hitinde temewoñ,’ inyiñ. ²⁴ Irdeb al goyan huwarde hinhan mar go, ‘Gol hora go goraj irde teñ meteñ al gol hora 10 yiruñ al go unnañ,’ yinyiñ. ²⁵ Gega al buda gore wol heñbe, ‘Doyañ al, yeñbe gol hora 10 minyañ hi. Ninjeb daniñ sopte untek?’ inamiñ. ²⁶ Irkeb wol heñbe, ‘Ga nurnañ. Al det unke keñkelä doyañ irde meteñ kuruñ teñbe igineñ kuruñ forok yiryeñ al gobe meteñ igin teñ hiyeñ goke tebañ det yawaryen. Munaj det unke kumhaka heñ igineñ ma forok iryen al gobe yende det muñ kura hiyeñ goyen wor goraj irke det miymoñ wor po hiyeñ. ²⁷ Be, ne beleñ doyañ almiñ heñ heñ ge igin ma nuramiñ mar gobe asogone ninjeb, yawañ delner gar gab gasa yirke kamnañ,’ yinyiñ,” yen Yesu beleñ gwahade tagalyiñ.

bana hurkuriŋ

(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

²⁸ Be, gwaha yiriŋ go kamereb Yesu go Yerusalem kurkuŋ hinhində geb, kuŋ hin hin po. ²⁹ Be, Betfageya Betani taunya gobe naŋa donkeŋ kura deňembe Olip dondon ineq hanyende gor hinaryum. Niŋgeb kuŋ gor forok yetek heŋ heŋbe komatmiŋ irawa hulyan yirdeb, ³⁰ “Kuri. Kuŋ tiyuŋ kurare iror forok yeŋbe donki foŋeŋ al diriŋ, al kura go hende ma kuŋ hitiŋ goyen feŋ titiŋ kiniryen. Irdeb kaŋ go hol irde teŋ wayiryen. ³¹ Al kura beleŋ, ‘Daniŋ kaŋ tugu teŋ har?’ dinkeb, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ goke yihi,’ iniryen,” yineŋ hulyan yiryin.

³² Be, Yesu beleŋ al yad yerke kwaryum gobe kuŋ Yesu beleŋ yiriŋ gwahade po kenaryum. ³³ Irdeb donki go kaŋ tugu teŋ hikeyabe yewek yago beleŋ, “Daniŋ donki go tugu teŋ har?” yineŋ gusuŋaŋ yiramin. ³⁴ Irkeb wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gake yihi,” yaryum.

³⁵ Be, donki go Yesu hitte tawaŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ yade donki go hende ugamdebe Yesu teŋ go hende keramiŋ. ³⁶ Be, Yesu go donki hende kuŋ hikeyabe al beleŋ, “Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ hi,” yeŋbe uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋyaŋ ugamde tukamiŋ. ³⁷ Be, beleŋ gama irde kuŋ kuŋ Olip

doŋdoŋde mat Yerusalem kurkuŋ kurkuŋ belen hekeb komatmiŋ buda kuruŋ goreb bikkeŋ mata tiŋeŋ forok yirke yeneŋ hinhan kuruŋ goke amaneŋ nurdeb hekhok teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde gaha yamiŋ:

³⁸ “Al Kurunyen deňemde doyaŋ al kuruŋ waya gabe Al Kuruŋ beleŋ guram irde igiŋ iryen! Al goke Al Kurunyen gasuŋde haŋ marbe biŋ kamke igiŋ hinayin.

Irde Al Kuruŋ deňem turjuŋ yaŋ irnayin,” yamiŋ.

³⁹ Be, Farisi mar kura al gabu irde kuŋ hinhan bana goŋ hinhan goreb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ gwaha teŋ hike igiŋ ma nurdeb ineq teŋ, “Tisa, komatge yago ga igiŋ ma teŋ haŋ geb, yinke bada henan,” inamiŋ. ⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde dineŋ hime. Yeŋ bada henayinbe hora gare huwarde yen teŋ haŋ gwahade tinayin,” yinyin.

Yesu beleŋ Yerusalem niŋ mar goke esiriŋ

⁴¹ Be, kuŋ Yerusalem forok yetek heŋ heŋyabe taun go kenenbe gor niŋ mar goke buniŋeŋ nurde esenbe gaha yiriŋ: ⁴² “Yerusalem niŋ mar, deňbe ganuŋ beleŋ faraŋ durke Al Kurunya awalikde hike bitiŋ kamke igiŋ hinayin goyen haŋka gayen nurwoŋ wor po yeŋ nurde hime. Al gobe ne gago gega, neneŋ bebak ma teŋ

hanj. ⁴³ Ningeb gote kandukbe kame forok yeke kennayinj. Goyenterbe asogotinj beleñ mudunniñ yeñ fulenja marminj yawanjbe busaharnak yeñ milgu dirnayinj. Irde megenjya horaya yawanj tauntij Yerusalem gote koya kurunj goyen siña beleñ mat dañ unke hurkuñ koya kurunj goya tuñande hekeb kurhan mat mat tauntij bana hurkunayinj. ⁴⁴ Irdeb tauntijya dindikenjya tumñaj mudunke kamnayinj. Yabe hora beleñ yirtij geb, asogotinj beleñ yupew yurkeb hora uñkurenj muñ kura kadom hende ma hiyenj. Mata gobe Al Kurunj beleñ dumulgañ tiye yeñ wayyinj gega, kenej bebak ma teñ hanj geb, kanduk gogo forok yiyyenj,” yirinj.

Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ

⁴⁵ Be, Yesu go Yerusalem taun bana kuñ Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ. Irdeb al det yawañ ya kurunj bana goñ yerde damu tike hora yade hinhan mar goyen yinenj teñ yakira tiyyinj. ⁴⁶ Irdeb, “Al Kurunyen mere asanđe katinjbe, ‘Nere yabe mere nird nird gasuñ,’ yitinj hi. Gega daniñ geb deñ beleñ kawe marte bana kuñ kun gasuñ irde hanj?” yinyinj.

⁴⁷ Be, Yesu go nañkahalminj nañkahalmiñ ya balem bana goñ al saba yirde hinhan. Gega Al Kurunj dolon ird ird mata doyanj marte karkuwañmiñya Moseyen

saba maryabe Yuda marte doyanj marya beleñ mayniñ yeñ kurut yeñ hinhan. ⁴⁸ Goyenbe al buda kurunj gobe Yesuyen mere nurtek yirkeb yeñ hitte po wañ gabu irde hinhan. Ningeb maytek beljenj kura ma kenej hinhan.

20

*Yesube ganuñyen tareñde mata teñ ha inamiñ
(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)*

¹ Be, gwaha irkeb nalu kurarebe Al Kurunyen ya balemde kuñ koya beleñ milgu irtij bana goñ al wañ gabu irde hanjen sawsaware gor kuriñ. Irdeb al gor gabu irde hinhan goyen saba yirde Al Kurunj beleñ yumulgañ teñ teñ mere iginj goyen tagalde hinhan. Gwaha teñ hikeyabe Al Kurunj dolon ird ird mata doyanj mar pris buda gote karkuwañmiñya Moseyen saba maryabe Yuda marte doyanj mar parguwakya beleñ Yesu hitte wayamiñ. ² Irdeb, “Momoñ dira. Ganuj beleñ iginj ginke mata kurunj gayen teñ ha?” inenj gusuñjan iramiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ, “Ne wor gusuñjan kura direñ tihim geb. ⁴ Yon Baptais beleñ al baptais yirde hinhan gobe Al Kurunj ma megen niñ al kura beleñ iginj inkeb metej gogo teñ hinhan? Momoñ nirke nure,” yinyinj. ⁵ Gwaha yinkeb mel gobe yinjen uluj sege irdeb, “Al Kurunj beleñ

inke meteŋ go teŋ hinhin inteket, Daniŋ geb meremiŋ goyen fudinde yeŋ ma nurde hinhin?" dinyenj. ⁶ Munan al beleŋ inke meteŋ teŋ hinhin inteket al buda kuruŋ gab Yonbe Al Kurunyen mere basaŋ al yeŋ nurde haŋ geb, mereniniŋ go nurdeb biŋ ar yeke horare mudunke kamtek," yamiŋ. ⁷ Irdeb, "Yon beleŋ mata teŋ hinhin gobe al gore kura iginj inke teŋ hinhin yeŋ ma nurde hite," inamiŋ. ⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Ne wor al gore iginj ninke mata kurun gayen teŋ hime ma dineŋ," yinyiŋ.

Megeŋ muruŋgem damu teŋ hiyen gote siraw mere
(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Be, Yesu beleŋ gwaha yineŋbe maya mere mat gaha yinyiŋ: "Al kura goyen wain meteŋmiŋ harde ep irdeb al hoyan goyen, 'Wain meteŋ gabe deŋ ge mekerhem geb, meteŋ teŋ iginj hekeb meteŋne gote muruŋgem nunenj hinayiŋ,' yinerŋbe naŋa gisaw wor po kuŋbe nalu ulyanje gon hinhin. ¹⁰ Irde wain fiŋ yad yad nalu hekeb meteŋ almiŋ kura teŋ kerke wayyiŋ. Waŋ meteŋ doyaŋ irde hinhin mar goyen anutamiŋ beleŋ wain iginj niŋ hulyan iryinj goyen momonj yirkeb tuwagiŋ mat mayde takira tike dulin kurinj. ¹¹ Irkeb meteŋ almiŋ hoyan wor teŋ kerke wayyiŋ. Gega yeŋbe

mayde detmiŋ yuguya teŋ kupsoŋ takira tike yeŋ wor dulin mulgaŋ hiriŋ. ¹² Irkeb sopte po meteŋ almiŋ hoyan teŋ kerke wayyiŋ. Gega yeŋ wor mayde buluŋ buluŋ irde dagim yanj irde tukunj wain meteŋ siŋare takira tike kurinj.

¹³ "Be, meteŋ gote miŋ al goreb, 'Daha tiyenj? Bada heŋ urne, bubulkujne wor po gayen teŋ kermek e kuyenj. Yeŋ daw gab palap irde wain iginj kura unke yawayyeŋ,' yeŋbe urmiŋ go teŋ kerke wayyiŋ. ¹⁴ Irkeb meteŋ doyaŋ irde hinhin mar gore urmiŋ go keneŋbe gwaha tiniŋ yeŋ sege irdeb, 'Meteŋ gate miŋ al gote urmiŋbe gago. Kamebe meteŋ gabe yende hiyyenj. Ningeb mayteke kamkeb meteŋ gabe nende po hiyyenj,' yamiŋ. ¹⁵ Irdeb al go tuluŋ teŋ siŋare tukunj mayke kamyiŋ.

"Be, gwaha tiyamij geb, meteŋ miŋ al goreb daha yiryeŋ? ¹⁶ Meteŋ miŋ al goreb mulgaŋ heŋ waŋ meteŋ doyaŋ irde hinhin mar go gasa yirke kamnayinj. Irkeb meteŋmiŋ go teŋ al hoyan yunke gore doyaŋ irde uneŋ hinayiŋ," yinyiŋ. Irkeb al buda gor gabu iramiŋ go meremiŋ goke iginj ma nurdeb, "Ge yaha gwahade gobe neŋ hitte epte ma wor po forok yiyyenj geb," yamiŋ. ¹⁷ Gwaha yekeb Yesu beleŋ yeneŋ kimiŋ mat po, "Mata gwahade ma forok yiyyenj yahanj? Goyenbe daniŋ geb

Al Kuruṇyen asaṇdeb,
 'Ya yird yird mar beleñ igin
 moñ yeñ nurde pel
 iramiñ hora goyen al
 hoyan beleñ teñ go
 hende ya sañiñ wor po
 iryin,' gwahade katin
 hi? *Tikiñ 118:22*

¹⁸ Niñgeb merene nurde
 keñkela bebak tinañ ko.
 Go hora goyenbe ne gago.
 Niñgeb al kura hora go hende
 takteñ mayyenbe mugol
 niyyen. Irde hora gore kateñ
 hika tiyyeñ al gobe umetek
 tiyyeñ. Niñgeb al kura
 neneñ bebak ma tinayiñ mar
 hittebe kame mata gwahade
 forok yiyyeñ," yinyiñ.

¹⁹ Be, Yesu beleñ
 gwaha yeke Moseyen saba
 maryä pris buda gote
 karkuwanjmiña beleñ mere
 go nurdeb, "Maya mere gabe
 neñ gayen ga po dineñ hi,"
 yenbe, "Arañ po teñ fere
 tinij," yamiñ. Gega al buda
 kuruñ gore mudunnayiñ yeñ
 kafura heñ daha wet kura
 ma iramiñ.

*Teks damu teñ teñ gote
 saba*

(Matiyu 22:15-22; Mak
 12:13-17)

²⁰ Be, go kamereb go mar
 goreb, "Daha mat kura mere
 buluñ tike keneñ merem yan
 irdeb teñ Roma gabmanyen
 doyañ al hanijde kertek,"
 yeñ hinhan. Irdeb yende
 al kura yad yerke al igin
 beleñ titjeñ teñ Yesu hitte
 wayamiñ. ²¹ Irde Yesu hitte
 wañbe, "Tisa, ge beleñ al
 mere yirde saba yirde ha

kuruñ gobe fudinde wor po
 yirde ha yeñ nurde hite.
 Irde al deñem yanja deñem
 moñ maryä goyenbe kura
 igin igin yirde kura buluñ
 buluñ ma yirde hayen. Irde
 Al Kuruṇyen mere fudinde
 goyen po al saba yirde hayen.

²² Niñgeb neñbe mere miñ
 unküreñ niñ po gusuñañ
 girniñ tihit geb nura ko.
 Roma gabmanyen doyañ
 al kuruñ Sisarbe Al Kuruñ
 niñ ma nurde hi gega, neñ
 Yuda mar beleñ yeñ ge teks
 damu titek gobe igin ma
 dahade?" inen gusuñañ
 iramiñ. ²³ Gega usi irde hin
 han go yeneñ bebak teñbe,

²⁴ "Silwa hora kura nikala
 nirnañ," yinke teñ ikala
 iramiñ. Irkeb Yesu beleñ,
 "Hora hende gorbe ganunđe
 toneñya deñemya har?"
 yineñ gusuñañ yirkeb, "Sis
 aryen," inamiñ. ²⁵ Gwaha
 inkeb Yesu beleñ wol henbe,
 "Gwahade niñgeb, Sisar
 beleñ det kura niñ dinyen
 gobe Sisar unnayiñ. Munaj
 Al Kuruñ beleñ det kura
 niñ dinyen gobe Al Kuruñ
 unnayiñ," yinyiñ. ²⁶ Irkeb
 al buda kuruñ diliñde Yesu
 go mere gwaha tike keneñbe
 dinoñ kok yeñ mohoñ hibol
 tiyamiñ. Irdeb merem yan
 irniñ yeñ hinhan goyen daha
 wet kura irtek ma hamij.

*Kamtinđe mat huward
 huward gote saba*

(Matiyu 22:23-33; Mak
 12:18-27)

²⁷ Be, go kamereb Sadusi
 mar kura Yesu gusuñañ irniñ

yen wayamiñ. Go mar gobe al kamtiñbe kame epte ma huwarnayin yen hanjen.

²⁸ Be, go mar gore Yesu keneñbe, "Tisa, Mose beleñ neñ ge teñ asanđdebe, 'Al kura berem yan gega dirin miñmoñ heñya kamyeñ. Irkeb kuliñ beleñ itinđde beretap go teñbe itin ge dirin tum urde unyen,' gwahade kayyin. ²⁹ Be, al kurabe kuliñ yago 6 hinhan. Al gobe bere tirin gega, dirin miñmoñ heñya kamyeñ. ³⁰ Irkeb kuliñ yen harhokde niñ gore wor beretap go tirin. ³¹ Goyenbe yen wor dirin miñmoñ heñya kamyeñ. Ningeb kamay itinya mel 7 gobe bere uñkureñ goyen po tamin gega, tumñañ dirin miñmoñ ala po heñ heñbe kamaminiñ. ³² Be, funañbe beretap goyen wor kamyeñ. ³³ Diliñ heñbe al 7 gobe bere uñkureñ go po tamin geb, kame huward huward nalu forok yekeb bere gobe ganuñde berem wor po hiyyen?" inen gusuñjañ iramiñ.

³⁴ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Megen gar heñbe albe bere yade, berebe al yade teñ hanjen. ³⁵ Gega kame kame Al Kurun beleñ iñj yeneñ yisan heke kamtiñde mat huwarde hugineñ Al Kurunya hinayin mar gobe al beleñ bere yade, bere beleñ al kuñ ma tinayin. ³⁶ Yenbe kamtiñde mat huwardeb Al Kurunyen dirñen weñ henayin. Irde

Al Kurunyen miyon yara henayin geb sopte ma kamnayin.

³⁷ "Be, al kamtiñde mat sopte huwarnayin goke Mose manaj asanđde kayyinbe kapyan heñ hanjen gogo. Mose beleñ he gergeñ melak heñ hinhin goke kayyinyabe Doyañ Al Kurunbe 'Abrahamya Aisakya Yekopyat Al Kurun' yirin. Mere gote miñbe al kamtiñbe sopte huwarnayin yen yitiñ.

³⁸ Yuda marte hakwaminiñ gobe bikkeñ kamaminiñ. Gega mel gote tonerñbe Al Kurunya hañ, irde kame sopte huwarnayin geb, Al Kurun diliñdebe mel gobe hañ yen nurdeb Mose beleñ gwahade kayyin. Ningeb Al Kurunbe al kamtiñde Al Kurun moñ. Yenbe al kamtiñde mat huwarnayin mar gote Al Kurun," yinyin.

³⁹ Gwaha yeke nurdeb Moseyen saba mar gore wol heñbe, "Tisa, mere gobe fudinde wor po yaha," inaminiñ. ⁴⁰ Be, Yesu go mel gobe gusuñjañ irde hinhan kurun gobe keñkela po wol heke keneñbe sopte gusuñjañ ird ird niñ kama haminiñ.

Mesaiabe ganuñyen urmiñ?

(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹ Be, Yesu beleñ Moseyen saba mar go gaha yinyin: "Dahade ningeb al beleñ Mesaiabe Dewityen urmiñ yen hanjen? Gobe gwahade moñ geb. ⁴² Dewitbe Mesaia

goke yinjəŋ Al Kuruŋyen asaŋ kura Tikiŋ Asaŋ ineq hanjyende gor gahade kayyiŋ: ‘Al Kuruŋ beleŋ Doyaŋ Al Ku- runje gaha inyiŋ:

“Waŋ ketalner heŋ al deňem yan wor po hawayiŋ.

⁴³ Irkeb asogo girde haŋ mar goyen bul yirde yawan gasa yirmeké katkeb yufurka tiyayiŋ,” inyiŋ,’ yitiŋ hi. *Tikiŋ 110:1*

⁴⁴ Niŋgeb kapyan heŋ hanjyén gwahade po, Dewit beleŋ Mesaia goyen ‘Doyaŋ Al Ku- runje’ inyiŋ. Niŋgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiŋ hiiyen? Gobe epte moŋ geb!” yinyiŋ.

Moseyen saba mar niŋ keŋkela heŋ hinaŋ ko

(*Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54*)

⁴⁵ Be, al buda go Yesuyen mere nurde hikeyab komat- miŋ gaha yinyiŋ: ⁴⁶ “Deňbe Moseyen saba mar niŋ keŋkela heŋ ga hinaŋ ko. Go mar gobe al hoyan beleŋ deňem yan dinen palap dirde turuŋ dirde hinaŋ yeŋ nurde ulin umja somboriŋ yerde al budam kuŋ waŋ teŋ hanjyén gasunyāŋ goyen wilwul teŋ hanjyén. Irde Yuda marte gabu yare kunjbe al deňem yanđe gasunyāŋ po kepertek yeŋ nurde hanjyén. Dula mata karkuwaŋ yan wor kunjbe gwaha po teŋ hanjyén. ⁴⁷ Go mar gobe beretapyen samunyāŋ horaya komkom heŋ hanjyén. Gega al hoyan beleŋ deneŋ turuŋ

dirnaŋ yeŋ Al Kuruŋ mere irhet yeŋbe mere ulyaŋ wor po tuluŋ teŋ hanjyén. Al gwaha teŋ hanj mar gobe Al Kuruŋyen sababe nurd nurd ga mata buluŋ teŋ hanj geb, kame Al Kuruŋ beleŋ matamiŋ gote murungem buluŋ wor po yunyen. Yende kandukbe al hoyan beleŋ kanduk yawarnayiŋ gote folek wor po yawarnayiŋ,” yinyiŋ.

21

Beretap beleŋ Al Kuruŋ galak iryiŋ
(*Mak 12:41-44*)

¹ Be, Yesu go keperde komatmiŋ yago saba yirde heŋyaḥ horam yan mar gore waŋ Al Kuruŋ galak irniŋ yeŋ horaya samunyāŋ hoyanya manaq yawaŋ Al Kuruŋyen ya balem bana goŋ det goyen yerd yerd gasunđe yerde hike yinyiŋ. ² Be, beretap buniŋeŋ kura waŋbe hora muknej muŋ wor po gore det kura damu titek moŋ goyen irawa yerde hike goyen wor kinyiŋ. ³⁻⁴ Irdeb komatmiŋ goyen, “Fudinde wor po dinen hime. Al hoyan gobe detmiŋ budam haŋ geb kura po yawaŋ Al Kuruŋ galak irhaŋ. Gega beretap buniŋeŋ gobe horamiŋ muknej muŋ funaŋ wor po be hetek yara gega, yinjəŋ ge ma nurde yawaŋ Al Kuruŋ galak ira. Niŋgeb beretap gore Al Kuruŋ niŋ hora yera gobe al samuŋ miŋyaŋ mar gore hora budam yerhaŋ

goyen fole yira kenhem,” yinyinj.

*Al Kuruňyen ya balembe
buluň hiyyen*
(Matiyu 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Be, go kamereb komatmiň kura beleň, “Al Kuruňyen ya balem gabe al beleň Al Kuruň niň dufay heňbe samuňmiň kurayen kurayen yirtiň goya hora umňjam igyen igyen yawan gore po irtiň geb keneňmiň igiň wor po be!” yamiň. Irkeb Yesu beleň, ⁶“Ya kuruň keneň haň gayenbe kame buluň ird ird nalu forok yekeb ya ga irtiň hora gayen tumňjan yemeyke megen katnayinj. Hora uňkureň muň kura kadom hende ma hiyen. Tumňjan gilgalan irde katen pasi henayinj,” yinyinj. ⁷ Irkeb mel goreb, “Tisa, daha naňa gab mata goyen forok yiyyen? Irde da mata kura forok yeke keneňbe mata goyen forok yen yen nalu goyen binde hihi yen bebak titek?” yen gusuňjan iramiň. ⁸ Irkeb Yesu beleň wol heňbe, “Kame kamebe al budam wanj usi dirde hinayinj. Go mar gore wanbe, ‘Mesaiaabe ne gago. Nalu umulinde hekeb ne gago forok yihim,’ dinnayinj. Niňgeb keňkela heň hinaň ko. Moňgo usi wor wor dirke fudinde yen gama yirnayinj geb. ⁹ Irde fulenja karkuwaň karkuwaň forok yen hike gote mere momoň nurde hinayinj. Gega goke kafura

ma heň hinayinj. Mata gwahade gobe go wa forok yenj hinayinj. Gega gwahade forok yekeb nalu funaň go gago yen ma nurnayinj,” yinyinj.

¹⁰ Irdeb sopte po gaha yinyinj: “Fulenja mata beleň po kuruň hiyyenj. Irke al miň kura beleň huwarde al miň hoyanya arde hinayinj. Gabman kura beleň huwarde gabman hoyanya fulenja tej hinayinj. ¹¹ Irde naňa kurayaňbe niniňa karkuwaň forok yenj hinayinj, biňge niň kamde hinayinj, irde garbam buluň forok yeke al budam kamde hinayinj. Irdeb naňkindebe mata kafuram kafuram forok yenayinj, irde kame mata kura forok yenayinj gote tuňaňeň manaň karkuwaň forok yenj hinayinj.

¹² “Gega mata go ma forok yenj hikeyabe ne niň igiň ma nurde haň mar beleň deň gayen dukun fere dirde muduneň buluň buluň dirde hinayinj. Mel gore Yuda marte gabu yayan gabu irde haň marte diliňde dukun merem yaň dirde hinayinj. Irde megen niň doyaň marya gote karkuwaňmiňyat diliňde dukun merem yaň dirdeb koyare derde hinayinj. ¹³ Gega goke kandukneň ma nurde hinayinj. Gwaha dirde hikeb deňbe ne Yesu gake tagalnaň yenbe gogo beleň kerde dunenj haň yen nurde hinayinj. ¹⁴⁻¹⁵ Doyaň mar karkuwaň

dilinde huwarkeb ne beleñ mereya dufay wukkenja dunenj. Irkeb asogotin beleñ epte ma meretiñ pel ird haywañ dirde hinayin. Niñgeb merere ma huwarde henjañbe dindiken ge daha mat kura mere tiniñ yeñ goke kandukneñ ma nurde hinayin. ¹⁶ Be, kanduk karkuwañ gwahade forok yeñ hinayin goyenterbe mamtiñya nanatiñya, dadatiñya koltiñya, irde taytiñya kadtiñ yagoya beleñ wor al hay heke muduneñ hinayin. Irde deñ kurabe gwaha dirke kamde hinayin. ¹⁷ Al megen niñ kuruñ goreb ne niñ igin ma nurde hinayin geb, deñ beleñ ne gama nirde hikeb asogo dirde hinayin. ¹⁸ Irde ultiñbe buluñ yirde hinayin gega, Al Kuruñ beleñ doyañ dirde hiyen geb, tontiñbe epte ma wor po buluñ yirde hinayin. ¹⁹ Niñgeb ne niñ hekken nurde tareñ po huwarde hinayinbe Al Kuruñ beleñ yenjañ hugineñ heñ heñ beleñ go kerd dunyen,” yinyinj.

*Yerusalembe buluñ hiyyen
(Matiyu 24:15-21; Mak
13:14-19)*

²⁰ Be, gwaha yineñbe sopte po, “Fuleña mar beleñ Yerusalem taun kuruñ gayen milgu irtiñ keneñbe taun ga tumjan buluñ heñ heñ nalube binde hihi yeñ nurnayin. ²¹⁻²² Be, go nalu goyenbe Yerusalem niñ marbe mata buluñmin

gote muruñgem tenayin yeñ Al Kuruñyen asanđe katiñ hiyen go gwahade po forok yiyyen. Niñgeb fulenja mar beleñ taun go milgu irde hike yeneñbe Yudia nañare hanjen marbe busaharde dugure hurkunayin. Yerusalem taunde hanjen marbe busaharde sinjare kat kunayin. Irde al tiyuñ hoyanje hanjen marbe taun biñde ma hurkunayin. ²³ Goyen naturebe Al Kuruñ beleñ Yudia naña kuruñ goyenter niñ marte mata buluñmin goke bearar teñbe kanduk kuruñ wor po yunyen. Niñgeb bere biñ yanjañ dirin hañkäpok minyañyabe epte ma araneñ busaharnayin geb gobe kafuram wor po. ²⁴ Be, al kura marbe fulenja mar beleñ yilde yakamke kammayin. Munañ kurabe fere yirde yukun naña hoyanje hoyanje yukunayin. Irke al miñ hoyaj beleñ wañ Yerusalem taun go teñbe gor hike kuñ kuñbe Al Kuruñ beleñ taun go tubul titek nalu kiriyin goyen forok yeke gab tubul tinayin,” yinyinj.

*Yesu sopte wayyeñ
(Matiyu 24:29-31; Mak
13:24-27)*

²⁵ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyinj: “Be, naña diliñ, gagasiya dinambeya hittebe mata kurayen kurayen forok yeke yennayin. Munañ megenbe makaj duba beleñ epte ma teñ naña erek irde hike naña migiriñ go nurdeb

kafura wor po heŋ gwaha kura titek yeŋ ma nurnayin. ²⁶ Naŋkiŋdeb mata kura forok yiyyen gobe naŋa gagasiya dinambeya goyen Al Kurun beleŋ hambor yirke ugala tinayin. Irkeb megen haŋ marbe mata kurun gwahade forok yeke kafura wor po heŋ kamde gergeren tinayin. ²⁷ Be, mata gwahade forok yiyyen goya goyabe ne Al Urmiŋ gabe tareŋne kurun turŋun yan goyen kigariŋkiŋ faykek hende kateŋ himeke nenayin. ²⁸ Niŋgeb mata kurun goyen forok yeke yeneŋbe Al Kurun beleŋ dumulgaŋ tiyeŋ yeŋ nalu kiriy gobe binde hihi yeŋ nurdeb kafura ma henayin. Amaŋ heŋ sanŋiŋ henayin,” yinyin.

*Fik he gote maya mere
(Matiyu 24:32-35; Mak
13:28-31)*

²⁹ Irdeb maya mere mat sopte gaha yinyin: “Be, fik heya he hoyan goyen yeneŋ hinayin. ³⁰ Beda urke yeneŋbe deŋ Yuda marte naŋarebe kadila heweŋ tiya yeŋ nurde hanjen. ³¹ Gwahade goyen po, mere dirhem gayen kuŋ mata kurayen kurayen kurun go forok yeke yeneŋbe Al Kurun beleŋ alya bereyamin doyaŋ yird yird nalu goyen binde hihi yeŋ nurnayin. ³² “Fudinde wor po dineŋ hime. Mata gobe forok yenayin geb. Irde mata go forok yenayin nature al hinayin mar gobe mata

go yennayin. ³³ Irdeb megeŋya naŋkiŋyabe hubu hiriryen. Gega merenebe tareŋ minyaŋ geb hubu ma hiyyen. Hugineŋ alya bereya nurde fudinde wor po yeŋ gama irde hinayin,” yinyin.

*Dindiken ge keŋkela heŋ ga
hinayin*

³⁴⁻³⁵ Irdeb sopte po, “Nalu yihiŋ goyenterbe Al Kurun beleŋ megen niŋ alya bereya tumhaŋ mata teŋ hanjen gote muruŋgem yunyen. Niŋgeb keŋkela nurde ga hinaŋ ko. Mongō megen niŋ samuŋ yad yad mataya dula teŋ teŋ mataya kukuwa fe uguŋ po nen nen mataya beleŋ dufaytiŋ pet dirke goke po teŋ hikeya nalu go forok yeŋ daga dawartiŋ yara dirke hurkuŋkat tinayin geb. ³⁶ Niŋgeb deŋbe keŋkela heŋ hinayin. Irde tareŋ heŋbe mata gwahade forok yenayin goyen igiŋ fole yirdeb, Al Urmiŋ beleŋ kame waŋ al pota yiryeŋ nature igiŋ diliŋde huwartek yeŋ Al Kurun gusuŋaŋ irde hinayin,” yinyin.

³⁷ Be, Yesu go naŋkahalminj naŋkahalminjbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ alya bereya saba yirde hinhin. Irdeb wawuŋ hekeb Yerusalem taun siŋare doŋdoŋ kura deŋembe Olip Doŋdoŋ ineŋ hanjende gor hurkuŋ hinhin. ³⁸ Irde wampotmiŋ wampotmiŋbe Al Kurunyen ya balem bana mulgaŋ heŋ kuŋ hinhin. Irkeb alya bereya sabamiŋ

nurniŋ yeŋ ya kuruŋde gor waŋ gabu irde hinhan.

22

Yudas beleŋ Yesu tagal unyiŋ

(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)

¹ Be, Yesu go gwaha teŋ hikeyabe dula nalu kuruŋ Pasoba goyen binde hiriŋ. Pasobarebe beret yis miŋmoŋ katinj goyen nene hanjen. ² Be, goyare goyenbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba maryabe Yesu go kawan po mayteke al buda kuruŋ gare mudunnayin yeŋ kafura heŋbe, “Daha mat kura al diliŋ banare Yesu go mayteke kamyen?” yeŋ beleŋ niŋ naŋkeneŋ hinhan.

³ Be, gwaha teŋ hikeyabe Satan beleŋ Yesuyen komatmiŋ 12 bana goŋ niŋ al kura Yudas Iskariot goyen hard unyiŋ. ⁴ Irkeb yeŋ beleŋ kuŋ pris buda gote karkuwaŋmiŋya Al Kuruŋjen ya balem doyan ird ird marte karkuwanja hitte kuŋbe, “Daha mat Yesu go mel gote haniŋde kermeke teŋ fere tinayıŋ,” yeŋbe mel goya mere sege iramiŋ. ⁵ Irkeb mel gore amanęŋ wor po nurdeb damu girtek inamıŋ. ⁶ Irkeb Yudas go aman̄ heŋbe mulgaŋ heŋ kuriŋ. Irde nalu kura al hoyan̄ miŋmoŋ Yesuya komatmiŋya po hike yeneŋ gab Yesu goyen mel gote

haniŋde kereŋ yeŋ nurdeb goke doyaŋ heŋ hinhan.

Komatmiŋ irawa beleŋ Pasoba dula niŋ det gitik inaryum

(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

⁷ Be, beret yis miŋmoŋ nen nen nalu kuruŋ Pasoba inęŋ hanjen goyen forok yiriŋ. Go naturebe sipsip gasa yirde nene hanjen. Gwaha teŋ heŋbe Al Kuruŋ beleŋ Isip mat naŋamde yumulgaŋ tiyyiŋ goke dufay heŋ hanjen. ⁸ Be, Yesu go Pitaya Yonya hulyaŋ yirde, “Der wa mehen̄ heŋ kuŋ biŋge Pasoba nature netek goyen gitik tiyi,” yinyiŋ. ⁹ Irkeb irem gore, “Damde kuŋ gitik tiyyi yeŋ dineŋ ha?” inaryum. ¹⁰ Irkeb wol heŋbe, “Yerusalem taun bana hurkuŋbe al kura fe kuwe tutuk urde kuŋ hike kiniryen. Irde al go gama irde yeŋ kuyen̄ yare gor kuriryen. ¹¹ Irde ya gote min̄ al go kenerbe, ‘Saba dird dird alniniŋ beleŋ, “Yage bana gaŋ gayen gasuŋ damdebe neya komatneya Pasoba nature niŋ biŋge netek,” yihi,’ iniryen. ¹² Irkeb ya hende bande irtiŋde gorbe heŋ heŋ gasuŋ kuruŋ kura hende hi. Gorbe Pasoba biŋge nen nen gasuŋ sope irtiŋ goyen dikala diryen. Irkeb gor heŋbe biŋge yago kaŋ gitik iriryen,” yinyiŋ.

¹³ Be, irem go kuŋbe Yesu beleŋ yinyiŋ gwahade po

yenaryum. Irdeb biŋge kan gitik tiyaryum.

Yesu komatmiŋya dula funan tiyyiŋ

(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

¹⁴ Be, Pasoba biŋge netek nalu hekeb Yesuya mere basaŋ marmiŋ 12 go biŋge ninij yen yende matare keperde tukamiŋ. ¹⁵ Irdeb Yesu beleŋ mere basaŋ marmiŋ goyen, “Nebe hakot po Pasoba biŋge gayen deňa tumŋaŋ netewoŋ yen nurde himyen. Irde gab kame kanduk kuruŋ goyen ulner forok yiyyen. Niŋgeb gago ninij tihit. ¹⁶ Fudinde dineŋ hime. Sopte Pasoba dula gahade ma tiyen. Kame kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamij doyaŋ yird yird mata kawan wor po forok yeke gab meteŋne pasi irhem yen goyare gab deňa sopte dula gahade titek,” yinyiŋ.

¹⁷ Irde gisu bana wain hinhin goyen teŋbe Al Kuruŋ turuŋ irdeb, “Ga teŋ nitij ala tinaŋ. ¹⁸ Fudinde dineŋ hime. Wain ga sopte ma newen. Gega kame kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamij doyaŋ yird yird go kawan po forok yeke gab sopte newen,” yinyiŋ. ¹⁹ Irde beret teŋbe Al Kuruŋ turuŋ irdeb beret go ubala teŋ komatmiŋ yago yunenjbe, “Beret dunhem gahade gayen po, nebe deň ge teŋ kamen. Niŋgeb goke teŋbe beret gabe gasoŋne geb, beret ga teŋ nenaŋ. Nebe deň ge teŋ kamen

tihim goke mata gago teŋ hime. Niŋgeb kame deň wor mata gahade po teŋ hinayin. Irdeb ne niŋ bitiŋ bak yen hiyen,” yinyiŋ. ²⁰ Gwaha tiyyiŋ gwahade goyen po biŋge namiŋ kamereb Yesu go wain gisu sopte teŋbe, “Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ halde halde nin teŋ biŋga gergeŋ tiyyiŋ goke darine wok yiyyen. Niŋgeb goyen goke wain gago dunhem. ²¹ Gega al kura asogone haniŋde nereŋ tiya al gobe tumŋaŋ gar heŋ biŋge nene hi. ²² Ne Al Urmiŋ gabe iŋiŋ Al Kurunyen dufay po gama irde kamen. Gega asogone haniŋde niryen al gobe kanduk kuruŋ wor po kinyen geb, goke buniŋen nurde uneŋ hime,” yinyiŋ. ²³ Gwaha yinkeb komatmiŋ yago beleŋ, “Ganuŋ beleŋ gwaha tiyyen?” yen yinjen uliŋ kadom gusunŋaŋ gird tiyamiŋ.

²⁴ Irdeb, “Neŋ bana gayen ganuŋ beleŋ nende tonan al hiyyen?” yen yinjen uliŋ kadom mohoŋde tiyamiŋ. ²⁵ Irkeb Yesu beleŋbe, “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwanjbe, ‘Neŋ po kafura dirnaŋ,’ yen al kanduk budam yunen hanjen. Irde megen niŋ doyaŋ marbe, ‘Neŋbe deň faraŋ durde hite,’ yen hanjen gega, gwaha ma teŋ hanjen. Irde, ‘Deňniniŋ yaŋ geb, mereniniŋ po gama irnaŋ,’ yen nurde hanjen. ²⁶ Gega deňbe gwahade ma teŋ hinayiŋ. Al deňem yanbe

yinjeñ turuñ ma irde al mali yeñ nurdeya hiyeñ. Gwahade goyen po, doyan albe, ‘Nebe almet meteñ al hihim,’ yeñ nurdeya meteñ teñ hiyeñ. ²⁷ Be, megen niñ marte matarebe ganujeñ deñem yañ? Binje kañ gale hiyeñ al go ma dula teñ teñ gasuñde keperde hiyeñ al goyen? Al deñem yañbe dula teñ teñ gasuñde keperde hiyeñ gogo. Gega nebe gwahade moñ. Nebe dende meteñ al heñ deñ ge meteñ teñ himyen.

²⁸ “Be, ulner kanduk kurayen kurayen forok yen hanjen gega, deñbe nubul ma teñ hanjen. ²⁹ Ningeb goke teñbe Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird sanjin nunyiñ gwahade po, ne beleñ wor tareñ goyen dunen. ³⁰ Gogab ne beleñ alya bereya doyan yirende gorbe deñ manaj wanbe neya aman hende awalikde po keperde binje netek. Irde kame neya heñbe Israel mar bana al miñ 12 hañ kuruñ gayen doyan yirde hinayin,” yinyiñ.

Pita beleñ Yesu harhok unyen goke inyiñ

(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)

³¹ Gwaha yineñ heñyabe Pita keneñbe, “Saimon, Saimon, al beleñ wit bilmiña katokya pota yirde katokbe yade yemeyde hanjen go gwahade goyen po, Satan beleñ tunjan gure yen Al Kuruñ gusuñjañ iruñ geb.

³² Gega nebe ge beleñ Al Kuruñ niñ dufayge tareñ irariñ goyen tubul ma tiyyeñ yeñ hakot po Al Kuruñ gusuñjañ irde himyen. Ningeb katayiñ gega, sopte ne hitte mulgañ heñ wayayin. Irde kadge yago farañ yurde sanjin yirde hayin,” inyiñ. ³³ Irkeb Saimon beleñ wol heñbe, “Doyañ Al Kuruñ, koyare gerde mugunke kamayin gobe ne manaj epte geya tumjañ kanduk go teren yeñ nurde hime geb,” inyiñ. ³⁴ Irkeb Yesu beleñbe, “Pita, fudinde gineñ hime. Hanja wawuñ mat kuñ naña miñge tatirok ma yekeyabe wawuñ karwore ne niñ yeñ, ‘Al gobe ma nud uneñ hime,’ yinayin,” inyiñ.

Meteñ teñ hinayin gobe bikkeñ yara moñ, meteñbe dirde hiyeñ

³⁵ Irdeb komatmin yago goyen, “Meteñde dad dermeke kunij teñ hikeyabe, ‘Kalwa, horayabe kahañ basañ hoyaj kura ma yade kunayin,’ dinmirin. Ningeb gwaha dinmeke kuñ meteñ teñ kuñ hinhanya goyenbe det kura niñ amu hamin?” yinyiñ. Irkeb, “Moñ,” inamiñ.

³⁶⁻³⁷ Irkeb, “Be, deñ meteñ teñ hinhanyaabe kanduk kura ma yeneñ hinhan. Gega Al Kuruñyeñ asanje ne niñ mere katiñ goyen ulner forok yeweñ tiya. Mere gobe gahade: ‘Al gabe mata buluñ al yeñ nurde unnayin,’ yitiñ hi. Ningeb fudinde wor

po, kanduk gobe heŋ ga moŋ ne hitte forok yewenj tiya geb. Goke teŋbe kame meteŋ teŋ hinayin gobe bikkenj teŋ hinhan yara moŋ meteŋenj diryen. Al ma faraj durnayin geb, horaya kalwatinj yan kenem yade goya kuŋ hinayin. Irdeb fulenjare niŋ bidilatinj yan hinayin. Gogab kanduk kura forok yeŋ hinayin goyen bidilatinj go yeneŋbe, ‘Neŋbe Al Kurunyen fulenjare mar hitin,’ yeŋ nurde Al Kurunyen tarenje kanduk fole yirde meteŋ teŋ hinayin. Bidila hubu kenem damu tinayin. Horam moŋ kenem meŋe diba ulinhortinj al yunke damu tike hora teŋbe bidila damu tinayin,” yinyin.³⁸ Gwaha yinkeb, “Doyan Al Kurun, bidilaniniŋ irawa gago yenha,” inaminj. Irkeb wol heŋbe, “Gog ep,” yinyin.

Yesu Getsemani kuŋ Al Kurun mere iryinj
(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Be, Yesube Yerusalem henja mata teŋ hiyen gwahade po, sopte Olip Dondonjde hurkuriŋ. Irkeb komatminj yago beleŋ goyen keneŋbe gama irde kwamiŋ.⁴⁰ Kuŋ forok yeŋbe, “Al Kurun mere irde hinanj ko. Mongo Satan beleŋ lomlom dirke katnayin geb,” yinyin.⁴¹ Irdeb yubul teŋ muŋ kura sor irde kunjbe megen dokolhonj yugulun teŋ Al Kurun gahade mere iryinj:⁴² “Nan, kanduk kurun

kenenj tihim gabe teŋ siŋa irtek igin nurde ha kenem teŋ siŋa irke ma keneŋ. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gere dufay po gama irayin,” inyin.⁴³ Be, Yesu beleŋ gwaha teŋ hikeyabe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ katen faraj urde tareŋ iryinj.⁴⁴ Yesube kanduk kurunj kinyenj goke uguŋ po dufay henja Al Kurun mere irde hinhan goyabe nufolbe dari yara megen tektok teŋ hinhan.⁴⁵ Gwaha teŋ mulgaŋ heŋ komatminj yago hitte kuriŋ. Gega mere yiryinj goke buniŋeŋ wor po nurde hinhan geb, buniŋeŋ dufay gore yirke ferde ug hitinj yinyinj.⁴⁶ Irdeb yisanj henjbe, “Danij ferde haŋ? Huwardeb Satan beleŋ tunjanj duryenj goyen Al Kurun beleŋ sanjŋ dirkeb epte ma kattek yeŋ gusuŋan irnayinj,” yinyinj.

Yudas beleŋ Yesu goyen asogo haniŋde kiriyinj
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-11)

⁴⁷ Be, Yesu go hako komatminj mere yirde hikeyabe komatminj 12 bana goyen al deŋem Yudas gore al buda kurun Yesu hitte yawayinj. Irde yende pere ird ird matare Yesu ulunjde u ire yeŋ bindere wayyinj.⁴⁸ Irkeb Yesu beleŋ, “Yudas, ge gayen ne Al Urmiŋ gabe u nirde ga asogone haniŋde nerenj taha?” inyinj.

⁴⁹ Be, komatminj buda go Yesu hitte mata forok

yeweñ teñ hinhin goyen
bebak teñbe, "Doyañ Al
Kuruñ, fulenjare niñ bida-
laniniñ yade mel gaya
fulenja tiniñ?" ineñ gusunjañ
iramiñ. ⁵⁰ Irdeb kuramiñ
beleñ fulenjare niñ bidila
teñ pris buda gote kurunjmiñ
Kaiafas gote meteñ al kura
gote kirmiñ yase sapa iryiñ.
⁵¹ Irkeb Yesu beleñ, "Ep
niñ, bada hawa!" inyin.
Irdeb al go kirmiñde tanarke
gasuñej hiriñ.

⁵² Be, gorbe pris buda gote
karkuwanjmiña Yuda marte
doyañ mar parguwakya
beleñ Yesu go fere tiniñ yeñ
wayamiñ goyen gor hinhin.
Al Kurunyen ya balem
kuruñ goyen doyañ irde
hanyen marte karkuwanjmiñ
manaj gor hinhin. Irkeb
Yesu beleñ mel go yeneñbe
gaha yinyiñ: "Ne gayen
kawe al buluñ yeñ nurde
fulenjare niñ bidilaya nukwa
yade wayhañ? ⁵³ Nebe Al
Kurunyen ya balem bana
denja tumjañ hinhet. Gega
daha teñ goya ma nade fere
nirañ? Goyenbe goj miñ.
Kidomare niñ al Satanya
denja gabu irde meteñ teñ
teñ nalu forok yihi geb, gago
deñ beleñ buluñ nirniñ yeñ
wayhañ," yinyiñ. ⁵⁴ Irkeb
mel gore Yesu teñ hanij fere
tiyamiñ. Gwaha irdeb pris
buda gote kurunjmiñ Kaiafas
gote yare tukamiñ.

*Pitabe Yesu niñ helwanj
hiriñ*

(Matiyu 26:57-58,69-75;
Mak 14:53-54,66-72; Yon

18:12-18,25-27)

Be, Pitabe sorte po heñ
gama yirde kuñ hinhin.
⁵⁵ Irdeb mel gore ya sawsawa
kahalte gor kak kawalde
keperke yeneñbe kuñ mel
goya kak miñde gor kipiryiñ.
⁵⁶ Irkeb meteñ bere kura
beleñ Pita keperde kak kateñ
hinhin goyen kinyiñ. Irdeb
bindere kuñ kenkela keneñ
bebak teñbe, "Al gabe Yesuya
kuñ hinhin al go goyen,"
yiriñ. ⁵⁷ Gega Pita gob, "Moñ,
al gobe go ma nurde unen
hime," ineñ helwanj hiriñ.

⁵⁸ Be, muñ kura hitneñ
teñbe al kura Pita keneñbe,
"Yesu gama irde hanjen al
kurab ge gago," inyin. Irkeb,
"Moñ, nebe al goyen moñ,"
inyin.

⁵⁹ Be, awa unkureñ gwa-
hade kamereb al hoyaj
kura gore wor Pita mere teñ
hinhin melak goyen nurde
bebak teñbe, "Fudinde be,
al gabe Galili niñ al. Yesuya
kuñ hinhin mar al goyen,"
yiriñ. ⁶⁰ Gega Pita beleñ,
"Danij lawlaw yeñ ha?
Gebe goke kura yeñ ha yeñ
ma nurde hime," inyin.
Be, gwaha yeñ hikeyabe
tatirok mere tiyyiñ. ⁶¹ Irkeb
Doyañ Al Kuruñ Yesu beleñ
hinhinde gor mat fulgañ kañ
Pita diliñ bilmiñde wor po
kinyiñ. Irkeb Pita go aran po
Doyañ Al Kuruñ Yesu beleñ
dula teñ heña, "Hanja
wawuñ tatirok ma mere teñ
hikeyabe wawuñ karwore ne
niñ yeñ, 'Al gobe ma nurde
unen hime,' yawayiñ geb,"

inyiŋ goyen biŋ bak yiriŋ.
62 Irkeb kat siŋare kuŋ esen
esen igiŋ iryinj.

*Yesu nanosak irde
mayamiŋ*
(Matiyu 26:67-68; Mak
14:65)

63 Be, fulenja mar go Yesu busaharyenkek yen doyan irde hinhan gore ayan kerhet yen giwgiw irde mayde hinhan. 64 Irdeb amil beleŋ po tonanđe alu urkeb diliŋ pet tiyyinj. Irkeb maydeb, “Gebe Al Kurunyen mere basaŋ al gineŋ hanjen go geb, al gore mununa yen momoŋ dira,” inamiŋ. 65 Mel gobe mere buluŋ manaŋ irde sukal iramiŋ.

Yesube merere huwaryiŋ
(Matiyu 26:59-66; Mak
14:55-64; Yon 18:19-24)

66 Be, fay urkeb Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ. Gabu iramiŋ bana gonbe pris buda gote karkuwaŋmiŋa Moseyen saba marya manaŋ hinhan. Be, mel gore fulenja mar yinke Yesu tukuj diliŋde iramiŋ. 67 Irkeb, “Gebe fudinde, Mesaia go goyen kenem momoŋ dira,” inamiŋ. Irkeb wol henbe, “Momoŋ dirmeket usi tiya yen nurnayinj. 68 Irde gusunjan kura dirmeket epte ma wol henayinj. 69 Gega gayenter mat ne Al Urmin gabe Al Kuruj hanj yase beleŋ mat hen alya bereyamiŋ doyaŋ yirde heŋ,” yinyinj. 70 Irkeb mel gore meremiŋ goyen nurdeb, “Ge gayenbe Al

Kuruŋ Urmin we?” inamiŋ. Irkeb, “Mere yahaŋ gobe fudinde. Nebe Al Kuruŋ urminj,” yinyinj. 71 Irkeb mel goreb, “Yinjeŋ mohonđe Al Kuruŋ sukal ira gayen nindiken kirmiŋniŋde nurhet geb, daniŋ al hoyan beleŋ waŋ sopte tagal unke gab fudinde yetek?” yamiŋ.

23

*Yesube Pailat diliŋ mar
huwaryiŋ*
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak
15:1-5; Yon 18:28-38)

1 Be, gwaha yenbe Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ mar go tumjanj Yesu go teŋ Pailat hitte tukamiŋ. Yenbe Roma gabman al, Yudia naŋa goyen doyaŋ irde hinhan. 2 Be, mel gore Yesu tukuj Pailat diliŋde irdeb, “Al gare, ‘Roma gabman doyaŋ al kuruŋ Sisar teks uneŋ ma,’ yen hike nurtinj. Irde, ‘Nebe Mesaia, Yuda marte doyaŋ al kuruŋ,’ dinuŋ. Al gare gwaha mat alya bereyaniniŋ dufaymiŋ buluŋ yirde hiyen,” ineŋ tagal unamiŋ. 3 Irkeb Pailat beleŋ, “Ge gayen Yuda marte doyaŋ al kuruŋ we?” ineŋ gusunjan iryinj. Irkeb wol henbe, “Gwaha, nebe gigen yaha gogo po,” inyinj. 4 Irkeb Pailat beleŋ pris buda gote karkuwaŋmiŋa yenja wayamiŋ marya goyen, “Al gabe mere miŋ goke kura ten kawe al fere titjen irtek yen ma kenhem,” yinyinj. 5 Gega mel gore parsay

po heŋbe, "Al gate saba beleŋ Yudia naŋare niŋ alya bereya dufaymiŋ haga yirde hinhin. Yeŋbe Galili naŋare mat miŋ urde waŋ waŋ gar forok yiyuŋ gago," inamiŋ.
 6 Be, gwaha inkeb Pailat go, "Al gayenbe Galili niŋ al?" yeŋ gusuŋaŋ yiryiŋ.

7 Irkeb, "Gwaha, Yesube Galili niŋ al," inke nurdeb, "Galili naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ Herotbe Yerusalem gar wayuŋ hi. Niŋgeb al gabe yeŋ hitte tukukeb doyaŋ almiŋ yingeŋ beleŋ ga meremiŋ nuri," yinyiŋ.

Yesube Herot diliŋ mat huwaryiŋ

8 Be, Herotbe hakot po Yesu beleŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen teŋ hinhin gote mere momoŋ nurde hinhin. Irdeb, "Daha naŋa gab al go kenmeke mata tiŋeŋ kura forok irke keneŋ?" yeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Yesu keneŋbe amaj wor po hiriŋ.
 9 Irdeb gusuŋaŋ kurayen kurayen irde hinhin. Goyenbe Yesu beleŋ kura muŋ ma po wol hiriŋ.
 10 Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba marya beleŋ, "Daha wor Herot beleŋ Yesu buluŋ iri?" yeŋ nurdeb Herot diliŋ mat huwarde mere tareŋ po Yesu uliŋde iramiŋ.
 11 Irkeb Herotya fulenja marminyä beleŋ Yesu igiŋ ma keneŋ bak mayde sukal iramiŋ. Irde Yesube

yingeŋ doyaŋ al kuruŋ yiriŋ goyen nuramiŋ geb, doyaŋ al kuruŋyen amil beleŋ po umŋa irde tumulgaŋ teŋ Pailat hitte tukamiŋ.
 12 Be, bikkeŋbe Herotya Pailatyabe asogo haryen. Gega nalu goyenterbe Yesuyen mere goke teŋbe awalik haryum.

Pailat beleŋ Yesu kuruse hende mayke kami yiriŋ
(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39-19:16)

13 Be, Pailat go pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ marya alya bereya hoy yirke waŋ gabu iramiŋ.
 14 Irkeb Pailat beleŋ, "Al garebe alya bereya Roma gabman asogo irnayiŋ yineŋ biŋ yakamde hiyen yeŋ ne hitte tawaŋ tagal unhaŋ. Irkeb diltiŋ mat gusuŋaŋ irhem. Gega meretiŋbe miŋ miŋmoŋ kenhem geb, epte ma al gayen fere titek yeŋ nurhem.
 15 Irdeb Herot wor al gayen uliŋde mere kura ma keneŋbe ne hitte sopte tumulgaŋ tike waya gago kenhaŋ. Niŋgeb da misiŋde wor po mayke kamyeŋ? Hubu yeŋ nurde hime.
 16-17 Niŋgeb tubul timeke kuwoŋ gega, deŋ beleŋ yeŋ ge buluŋ nurhaŋ goke teŋbe fulenja marne yinmeke dulin usulak po teŋbe tubul tike kuyen," yinyiŋ.*

18 Gega gor gabu iramiŋ mar goreb, "Mayke kami! Irdeb Barabas tubul tike kwi," yeŋ hewhow tiyaminj.

* **23:16-17:** Asaŋ hoyanđebe gahade hi: 17 Pasoba nalu damamiŋ damamiŋbe Pailat gobe Yuda al koyare hinhan goyen uŋkureŋ teŋ siŋa irke kuŋ hiyen.

19 Barabas gobe Yerusalem taunde niŋ al biŋ yakamke Roma gabman asogo irde fulenja tiyamiŋ. Irde yeŋbe al gasa yirke kamamiŋ. Niŋgeb go misinđe teŋ koyare kerke hinhin. 20 Be, al buda gore, "Yesu maytek," yamiŋ. Gega Pailatbe, "Yesu ga tubul timeke kwi," yeŋ nurde gabu iramiŋ mar go sopte po, "Al ga tubul tiyen tihim," yinyiŋ. 21 Gega, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yeŋ hewhow kuruŋ wor po tiyamiŋ.

22 Be, Pailat gobe wawun irawa yinyiŋ geb, sopte po mel goyen yenerŋbe, "Danin geb gaha yeŋ han? Al gare da mata buluŋ tiyuŋ? Al gabe miŋ goke kura kamyen yeŋ ma kenhem. Niŋgeb fulenja marne yimmeke dulinj maydeb tubul tike kwi," yinyiŋ. 23 Gega, "Kuruse hende mayke kami!" yeŋ hewhow parsayŋeŋ po tike tikeb Pailat go bada heŋ yende mere po gama ire yeŋ nuryiŋ. 24 Irdeb mel gore gusuŋaŋ irde hinhin go po gama iryiŋ. 25 Irdeb Barabasbe Roma gabman asogo irde al gasa yirke kamamiŋ goke teŋ koyare keramiŋ geb epte ma wor po teŋ siŋa irtek gega mel goreb, "Al go tubul tike kat kwi!" yamiŋ. Irkeb Pailat gobe meremiŋ po gama iryiŋ. Irdeb Yesube, "Dindiken ga nurhaŋ gwaha irnayıŋ," yineŋ tubul teŋ yunyiŋ.

Yesu kuruse hende

mayamij

(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)

26 Be, gwaha yinkeb fulenja mar beleŋ Yesu go tukuŋ kuruse hende mayteke kami yeŋ tukuŋ hinhin. Yesu goyenbe kurusemiŋ tuluŋ teŋ korkor irdeya kuŋ hinhin. Be, fulenja mar beleŋ Yesu go bul irde Yerusalem siŋare kateŋ yeŋ kamyenđe gor teŋ kuŋ hikeya belenbe al kura Yerusalem bana hurke yeŋ waŋ hinhin. Yeŋ beleŋ waŋ al buda go fole yirde hikeyabe fulenja mar gore keneŋbe tanardeb, "Yesuyen kuruse ga faraŋ urde teŋ gama ira," ineŋ parsay po iramiŋ. Irkeb kuruse goyen teŋ Yesu gama irde hinhin. Al gote deňembe Saimon, irde Afrika naŋa kuruŋ bana gon niŋ taun kura Sairini niŋ al.

27 Be, goya goyenbe al karim ma Yesu goyen daha kura irke kinniŋ yeŋ gama iramiŋ. Bana gonbe bere manan gama irde bunijeŋ irde eseŋ urde hinhin. 28-30 Irkeb Yesu beleŋ tigiri teŋbe gaha yinyiŋ: "Deŋ Yerusalem niŋ bere, ne niŋ eseŋ ma yo. Ultiŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kateŋ nalu kura kame forok yiyyen geb. Irkeb goyarebe gaha yenayıŋ:

'Niga bere, deŋ diriŋ ma yade besa yirde mamu ma yuntiŋ berebe kanduk kuruŋ forok yiyyen naturebe igin araneŋ busaharnayıŋ.'

Ninjeb goke aman̄ henayin̄,’
yenayin̄ geb.

Fudinde, ultiŋ misiŋ kurun̄ kateŋ kateŋ nalube forok yiyyen. Goyenterbe al beleŋ kanduk goke kafura heŋbe igin̄ aran̄ po kamniŋ yen̄be dugu karkuwaŋ goyen gaha yinnayin̄: ‘Araŋen̄ galan̄ yen̄ kateŋ hika dirke kamniŋ.’ Irdeb higiliŋbe, ‘Araŋen̄ galan̄ yen̄ aw durke kamniŋ,’ gwaha yenayin̄. Ninjeb ne niŋ ma esinayin̄. Dirintiŋ yagoya dindikeŋ ge nurde esinayin̄. ³¹ He gergeŋ yuwalneŋ digulak minyaŋbe det buluŋ kura miŋmoŋ go gwahade goyen nebe mata buluŋnem moŋ. Gega kanduk kurun̄ gago teŋ hime. Ninjeb deŋ Yuda marbe he kura det buluŋ minyaŋ geb kamtiŋ hitiŋ yara mata buluŋtiŋ yan̄ geb, kame deŋ hitte kanduk dahade forok yiyyen? Buluŋ wor po forok yiyyen,” yinyin̄.

³² Be, fulen̄a mar beleŋ Yesu go tukuŋ kuruse hende mayteke kami yen̄ tukaminja goyenbe kawe al irawa kura go manan̄ gasa yirniŋ yen̄ yukamiŋ. ³³ Yukuŋ yukuŋ naŋa deňe kura, “Al Tonaŋ Kinkiniŋde” inen̄ hanŷende gor forok yen̄be Yesu go kuruse hende mayamiŋ. Irdeb kawe al kurabe yin̄geŋ kuruse teŋ kuriŋ go hende po teŋ Yesuyen kuruse yase beleŋ mat keramiŋ. Munaŋ kura gobe teŋ Yesuyen kuruse hinhin tapa beleŋ mat

keramiŋ. ³⁴ Gwaha yirkeb Yesu kuruse hende po heŋbe, “Ado, mel gabe ma nurde heŋya mata buluŋ tahaŋ geb halde yunayin̄,” yiriŋ. Be, yen̄ kuruse hende hikeyabe fulen̄a mar beleŋ Yesuyen uliŋ umŋa bikkeŋ tuguya titiŋ goyen ganuŋ beleŋ tiyyen̄ yen̄be yende matare tiliŋ tanaramiŋ.

³⁵ Be, al waŋ go binde huwarde Yesu kuruse hende hinhin goyen keneŋ hinhan. Yuda marte doyan̄ mar manan̄ waŋ Yesu giwgiw irdeb, “Yen̄be al hoyan̄ faran̄ yurde hinhin. Ninjeb yen̄be Mesaia Al Kurun̄ beleŋ basiŋa irtiŋ al go goyen kenem tareŋmiŋde katke kinniŋ,” yamiŋ. ³⁶ Irkeb fulen̄a mar wor sukal irde wain bak hitiŋ goyen unamiŋ. ³⁷ Irdeb, “Gebe Yuda marte doyan̄ al kurun̄ kenem tareŋger kata,” inamiŋ. ³⁸ Mere kura Yesu niŋ katiŋ goyen kuruse tonanđe kirtiŋ hinhin goyen kapyan̄ heŋbe gogo ayan̄ kerde hinhan. Mere gobe gahade:

AL GABE YUDA MARTE DOYAN̄ AL KURUN̄

³⁹ Be, kawe al uŋkureŋ kurusemiŋ hende hinhin goyen wor, “Gebe Mesaia moŋ? Tareŋger megen kurkuŋbe deyya manan̄ gwaha po dirayin̄,” yen̄ inen̄ teŋ sukal iryiŋ. ⁴⁰⁻⁴¹ Gega kurhan hinhin gore, “Deyyabe mata buluŋ tiyarun̄ gote muruŋgem tahar gago. Munaŋ yen̄be det kura buluŋ ma iruŋ gega, deyya mata buluŋ mar

gaya duljen wor po kanduk kuruŋ teŋ hi. Goyenbe daniŋ geb mere buluŋ mat irde ha? Gebe kamen̄ teŋ ha gega, Al Kuruŋ niŋ kafuram ma nurde ha?” yeŋ ineq̄ tiyyin̄. ⁴² Irdeb go al gore po, “Yesu, ge beleŋ kame Doyaŋ Al Kuruŋ heŋ waŋ gere alya bereya doyaŋ yird yird naturebe ne niŋ nurayin̄,” inyiŋ. ⁴³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po ginhem. Gebe haŋka gayen po neya tumjaŋ gasuŋ igiŋ wor pore gor hireŋ tahar,” inyiŋ.

Yesu kamyin̄

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

⁴⁴ Be, Yesu go kuruse hende hike kuŋ kuŋ naŋa banjakahal hekeb naŋa ma temeykeb kidoma kuruŋ wor po forok yeŋ megen̄ kuruŋ goyen aw uryin̄. Irdeb gwahade po hike kuŋ kuŋ 3 kilok wawuŋbana gwahade hiriŋ. ⁴⁵ Kidoma hiriŋya goyenbe Al Kurunyen ya balem bana amil tolok wor po dapŋa sikkeŋ po irtiŋ goyen gasuŋ himam wor po bana hurkuŋ hurkuŋ pet titiŋ goyen kahalte erek yeŋ kuriŋ. Al beleŋ Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ meteŋen̄ hinhin goyen Yesu beleŋ sope iryin̄ gote tuŋaŋeŋbe amil tolok kuruŋ gogo erek yiriŋ. ⁴⁶ Be, amil erek yiriŋya Yesu kuruse hende hinhin goyen kuware, “Nan, tonnebe hanger tubul tihim,”

ineŋbe yayeŋa funaŋ, ‘Ha!’ irdeb kamyin̄.

⁴⁷ Be, Roma al kura fulen̄a mar 100 doyaŋ yirde hiyen al gor hinhin goyen mata kuruŋ go keneŋ bebak teŋbe, “Fudinde wor po, al gabe Al Kuruŋ diliŋde al huwak,” yeŋ Al Kuruŋ turuŋ irde kasor iryin̄. ⁴⁸ Irde Yesu mayke kinniŋ yeŋ gabu iramiŋ mar gobe mata forok yamiŋ goyen yeneŋbe biŋde kandukŋen̄ wor po nuramiŋ. Irde dumuŋ gasa yirdya yirdya bur yeŋ mulgaŋ hamin̄. ⁴⁹ Munan̄ Yesu nurd uneŋ yeŋya kuŋ hinhin marbe sorte po heŋbe mata forok yamiŋ kuruŋ goyen diliŋde yeneŋ hinhin. Mel goyen kurabe bere, Galili mat po Yesu gama irde waŋ waŋ Yesu hitte mata forok yamiŋ kuruŋ goyen yenamiŋ.

Yesu hakwam horabok bana keramiŋ

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Be, go natureb Yudia naŋare niŋ taun Arimatea niŋ al deŋem Yosep gobe waŋ Yerusalem hinhin. Yeŋbe Yuda marte doyaŋ al. Gega yeŋbe doyaŋ mar kadom beleŋ Yesu mayniŋ yamiŋ goke igiŋ ma nuryin̄. Yeŋbe Al Kuruŋ diliŋde al huwak hiyen. Al hoyan̄ diliŋde wor gwahade po hiyen. Irde Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyaŋ yird yird nalu goke doyaŋ heŋ hiyen. ⁵² Be, Yesu kamkeb al gore

teñ mete tiniñ yeñ Pailat gusuñan irkeb, "Igiñ," inyiñ. 53-54 Irkeb al kuraya kuñ Yesu hakwam kuruse hende mat farañ tiyamiñ. Irde Yuda marte matare amil iginj kura teñ gore po Yesu hakwam goyen bili iramiñ. Irdeb, "Gisebe Sabat nalu niñgeb, hanjka po mete titek," yeñ al hakwa yerd yerd niñ hora taltiñ al hakwam kura ma yerde hitiñ tiñej hin hin bana goñ tukuiñ keramiñ.

55 Be, Galili niñ bere Yesu gama irde hin han goyen Yosep gama irde kuñbe horabok kuruñ bana goñ Yesu hakwam goyen gasuñ damde daha mat kerhan goyen kenamiñ. 56 Irdeb Yerusalem taunde mulgañ heñ he fimiñya det fimiñ gote haminj iginj muñ goyen Yesu hakwam sam irniñ yeñ gitik tiyamiñ. Gega heñ ga mon Sabat nalu heweñ tiyyin geb, Moseyen sabare yitín goyen gama irde usanj heñbe metere ma kwamiñ.

24

Yesu kamyiñde mat huwaryin

(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

1 Be, Sabat nalu hubu heñ kuñ fay uryiñ. Irkeb wampot muñ wor po bere buda gore he fimiñya det haminj iginj muñ wor po gitik yiramiñ goyen yade Yesu hakwam sam irniñ yeñ horabok bembare gor kwamiñ. 2 Kuñ forok yeñbe

horabok yamem pet titiñ hora kuruñ goyen kañ kañ irde teñ siñä irtiñ kenamiñ. 3 Gwahade keneñbe biñde hurkaminj gega, Doyan Al Kuruñ Yesu hakwam gobe ma kenamiñ. 4 Irdeb, "Daha kura irhanj?" yeñ dufay heñ hikeyabe goyare po al irawa uliñ umñjambe milmulheñ wor po gore forok yeñ ketalmiñde huwararyum. 5-6 Irkeb bere buda gore irem go yeneñbe hurkuñköt teñ kafura heñ megen dokolhoñ yuguluñ teñ kuku tiyamiñ. Irkeb irem gore, "Yesube gar ma hi. Al Kuruñ beleñ isanj hihi. Niñgeb daniñ yeñ ge al kamtiñde gasuñ bana ga nañkenenj hañ? Galili naña bana go henjabe Yesu beleñ yinjeneñ ge yeñ, 7 'Ne Al Urminj gabe mata buluñ mar haninjde nerkeb kuruse hende mununke kamenj. Gega kamenjde mat kuñ yereñkek hekeb Al Kuruñ beleñ nisanj hiyyen,' dineñ hin hin goyen bitiñ bak ma yeñ hi?" yinaryum.

8 Be, gwaha yinke gab biñ bak yaminj. 9 Irdeb mulgañ heñ yare kuñbe mata yenamiñ goyen Yesuyen mere basañ mar 11 goya dijuñ yago yenja hin han goyen momoñ yiramiñ. 10 Mere gwaha tiyamiñ marbe Makdala niñ Maria, Yoana, Yems milij Mari ayabe bere buda hoyan mananj mel gore momoñ yiramiñ. 11 Gega bere buda gote mere go kukuwamheñ

nurdeb fudinde yej ma nuramiñ. ¹² Gega Pita belej huwarde kup yej horabok bembare kuriñ. Kuñ forok yej horabok bana goj pew kanj nañkinyiñ. Irdeb Yesu hakwam bili iramiñ amil gobe okohom po yuguya titiñ goyen yenejbe mulgañ hiriñ. Goyenbe, “Daha kura tiya?” yej kukuwamneñ nuryiñ.

Yesube Emeus kuñ kuñ belen forok yirinj
(Mak 16:12-13)

¹³ Be, go nañkahal goyen ter po Yesuyen komatmiñ irawa kura Yerusalem mat Emeus taunde kuñ hinaryum. Yerusalem mat Emeus taunbe 11 kilomita gwahade. ¹⁴ Be, irem goreb belej kuñ henjabe mata kuruj Yerusalem gor forok yirinj goke tagaldeya kuñ hinaryum. ¹⁵ Irde mata kuruj Yesu iramiñ goke mere teñ kuñ hikeyabe Yesu yinjeñ forok yejbe yejña kuñ hinhan. ¹⁶ Gega irem gobe Yesu kenaryum gega, Yesu go gago yej bebak ma tiyaryum. ¹⁷ Irkeb Yesu belejbe, “Da merem sege irde har?” yinyiñ. Gwaha yinkeb Yesu kamyiñ goke bunijeñ nurde hinaryum geb, gusuñaj yirkeb tek yaryum. ¹⁸ Irdeb kuramiñ deñem Kliopas goreb, “Gebe al tiñeñ hañka muñ ga Yerusalem wayha geb, ki muñ ga taunde gor mata forok yan kuruj gob ma nurde ha?” inyiñ. ¹⁹ Irkeb,

“Da mata forok yiyuñ?” inyiñ. Irkeb wol henjbe, “Nasaret niñ al Yesu niñ yej har. Yejbe Al Kurunyen mere basaç al. Sabaminja mataminyabe Al Kurunja alyat diliñdebe tonneñ yan wor po. ²⁰⁻²¹ Neñ Israel mar gayen Roma gabman belej doyañ dirde hi gobe al gore gab faraq durke nindikenj bikkenj hinhet gwahade hitewoñ yej nurde hinhet. Gega pris buda gote karkuwanjmiñja doyañ marniniñja belej mayke kami yej Roma gabman haniñde kerkeb yerej kuruse hende mayke kamuñ. ²²⁻²³ Irde bere kura Yesuya irde kuñ hinhet gore horabok bembare Yesu hakwam kinniñ yej wampot muñ kwahanj. Gega kenej ga moñ. Irdeb mulgañ hej wañbe, “Al Kurunyen miyoñ forok yej mere dirde, ‘Yesube huwara,’ dinhar,” yahanj. Niñgeb go nurdeb hurkuñkat tihit. ²⁴ Irde kadniniñ kura bembare kwahanj goyen kuñ bere buda gore yahanj gwahade po kenhanj. Gega Yesube go ma po kenhanj,” inaryum.

²⁵ Irkeb Yesu belejbe, “Derbe da kukuwa wor po? Al Kurunyen mere basaç mar belej Mesaia niñ katiñ kuruj goyen nurde haryen gobe gayamunjek moñ gega, daniñ fudinde yej ma nurde har? ²⁶ Mesaiabe kanduk kuruj teñ gab Al Kuruñ hitte hurkuñbe deñem turñuñ yan

wor po hiyyen yitiŋ goyenbe ma nurde haryen?" yinyiŋ.
 27 Irdeb yiŋgeŋ goke po yeŋ Al Kuruŋyen asaŋde katiŋ goyen Moseyen Sabare mat miŋ urde tukuŋ tukuŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ mar hoyan beleŋ kayamiŋ goyen kenkela po momoŋ yiryin.

28 Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋ Emeus taun irem go kure yeŋ kuŋ hinaryum goyen binde hamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ taun go fole irde kweŋ tihim yara tiyyiŋ.
 29 Gega irem gore basiŋa irdeb, "Numtuk po ureŋ tiya niŋ, wake deyya kuŋ harde gor kuniŋ," yeŋ parsayneŋ iraryum. Irkeb Yesu gobe irem goya kwamiŋ.
 30 Be, kuŋ yare heŋbe biŋge ninj tiyamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ beret teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde ubala teŋ yunyiŋ.
 31 Be, gwaha wor wor tike gab irem gore Yesu gobe gago yeŋ keneŋ bebak tiyaryum. Irkeb Yesu go gor po uŋkel kukeb go ma kenaryum.
 32 Irkeb irem gobe yiŋgeŋ uliŋ, "Yeŋbe Yesu geb, beleŋ waŋ henyabe Al Kuruŋyen mere gote miŋ momoŋ dirde hike bederer wukkek wor po nurhar gogo," yaryum.

33 Gwaha yeŋbe gor mat huwarde Yerusalem mulgaŋ haryum. Irdeb kuŋ Yesuyen mere basaŋ mar 11 goya kadom yago gor gabu irde hinhan goyen momoŋ yiraryum.
 34 Irkeb mel gore, "Yesube fudinde huwara. Irdeb Saimon Pita hitte forok yeke kena," yinamiŋ.

35 Irdeb irem gore wor Emeus kuŋ heŋya Yesuya kuŋ hinhan gega, keneŋ bebak ma tiyaryum gega, yare heŋ beret ubala teŋ yunke gab bebak tiyaryum goyen goke manaq tagalaryum.

*Yesube komatmiŋ yago tumŋaŋ diliŋde forok yiriŋ
 (Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 2:19-23; Aposel 1:6-8)*

36 Be, irem gore kadom weŋ go hako mere yirde hikeyab Yesu go gor po forok yeŋbe mel go guram yirde, "Bitiŋ kamke igin po hinayiŋ," yinyiŋ.
 37 Gega mel go Yesu keneŋbe uŋgura usi teŋ hurkuŋkat teŋ kafura hamiŋ.
 38 Irkeb Yesu beleŋ, "Daniŋ geb dufay budam heŋ neneŋ kafura heŋ haŋ?
 39 Hanneya kahaŋneya ga yennan. Nebe Yesu dineŋ hime. Sisaŋ nurdeb nurnayiŋ. Uŋgurabe uliŋ pigiŋ miŋmoŋ. Munan nebe ulne yaŋ gago neneŋ haŋ," yinyiŋ.
 40 Gwaha yineŋbe kahaŋya haninya yikala yiryiŋ.
 41 Irkeb Yesu kamyinde mat huwaryiŋ go keneŋ aman wor po hamiŋ geb, mitere yara nuramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ go yeneŋbe, "Det netek kura hi we?" yinyiŋ.
 42 Irkeb makan dapŋa parwek kura yadi kirtiŋ goyen unamiŋ.
 43 Irdeb keneŋ hikeya dapŋa goyen niriŋ.

44 Irdeb, "Nebe denya tumŋaŋ hinhetiye Moseya Al Kuruŋyen mere basaŋ

marya beleş mere kayamıñ irde Tikinj Asanđe kayamıñ gote minjbe wañ wañ ne hitte mata kawan forok yenayıñ dinmeke nurde hinhan gobe gago nenhaj,” yinyiñ. ⁴⁵ Gwaha yineñbe Al Kurunyen mere nurde bebak tinayıñ yen dufaymın figilyiñ. ⁴⁶ Irdeb, “Al Kurunyen asanđeb Mesaiabe uliñ misin kuruñ kateñ gab kamyeñ yitiñ. Irde yerenjek hekeb sopte huwaryeñ. ⁴⁷ Go kamereb al Mesaiayen saba gama irde hinayıñ mar beleş mere momonjmiñ goyen Yerusalem mat miñ urde megeñ al hike kwa kuruñ bana goyen momon yirde tukunayıñ. Gwaha teñ kuñ heñyabe, ‘Mesaia beleş dinuñ geb gago tagalde hite,’ yineñ saba yirde hike alya bereya mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ heke Al Kuruñ beleş halde yunyeñ. ⁴⁸ Mata kuruñ diltiñ bilmiñde yeneñ hinhan goyen tumñañ kuñ al momon yirde tukunayıñ. ⁴⁹ Gega aran ma kunayıñ. Ne hurkuñbe tareñ kura Adone beleş duneñ yen biñä tiyyiñ goyen teñ kermekе kateñ ketal durke gab kunayıñ. Niñgeb Yerusalem gar heñ Holi Spirit goke po doyan heñ hinayıñ,” yinyiñ.

*Yesube Al Kuruñ hitte mulgañ heñ hurkuriñ
(Matiyu 16:19-20; Aposel 1:9-12)*

⁵⁰ Gwaha yineñbe yukuñ Betani taun bindere heñbe

haniñ yisañ heñ mel go guram yirde tareñ yiryiñ. ⁵¹ Gwaha yirde hikeyab Al Kuruñ beleş Yesu tumulgañ tike yen hitte hurkuriñ. ⁵² Irkeb mel gore doloñ irde amanenj nurde mulgañ heñ Yerusalem kwamiñ. ⁵³ Irdeb gor heñbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ hugiñ gor heñ Al Kuruñ turuñ irde hinhan.

Yon Yon beleñ mere iginj Yesu niñ yitiñ gayen kayyinj

Mere beleñ po al hiriñ

¹ Be, hançapya wor po megenja nañkiñja ma forok yekeyabe Mere goyen hin hin. Mere gobe Al Kurunja hinaryum. Irde Mere gobe Al Kurunj. ² Yenþe megenja nañkiñja ma forok yekeya Al Kurunja hinaryum. ³ Det kuruñ gabe yenj hitte mat gab Al Kurunj beleñ forok yiryinj. Det kuruñ forok yiryinj gayen Mere go miñmoj manhan forok ma yewoñ. ⁴ Irde yenþe Al Kurunja huginenj henj henj gote miñ al, irdeb alya bereya Al Kurunj yikala yird yird hulsi. ⁵ Irdeb hulsi goreb kidoma bana melak henj hiyen. Irkeb kidomayen sanjñ beleñ epte ma wor po isikamde hiyen.*

⁶ Be, Al Kurunj beleñ al kura teñ kerke wayyinj. Denjembe Yon. ⁷ Yenþe hulsi goyen goke al momoj yire yenj wayyinj. Gogab al tumjanj meremiñ nurde hulsi goke dufayminj tareñ irnayıñ yenj nurde wayyinj. ⁸ Goyenbe Yon yingenþe hulsi moj. Yenþe hulsi goyen goke po tagale yenj wayyinj. ⁹ Hulsi fudinde alya bereya Al Kurunj yikala yirde

hiyen gobe Yon kamere gab megen wayyinj.

¹⁰ Yenj hitte mat gab Al Kurunj beleñbe megeñ gago iryinj. Irkeb wañ megen gar hinhin. Goyenbe al megen hinhan mar gare keneñ bebak ma tiyamiñ. ¹¹ Yenþe yingenþe alya bereya wor po hitte wañ yenjä hinhin gega, go ma nurd unenþe iginj iginj ma iramiñ. ¹² Goyenpoga al kura pel ma irde dufayminj yenj ge tareñ iramiñ marbe Al Kurunyen dirñej wenj henj henj sanjñ yunyinj. ¹³ Dirñej weñ hamiñ gobe megen niñ mata ma gama irde Al Kurunyen dirñej weñ hamiñ. Irde alyen dufayde ire unyat matare ma Al Kurunyen dirñej weñ hamiñ. Yenþe Al Kurunyen dufayde po dirñej weñ hamiñ.

¹⁴ Be, Mere gore po al heñþe neñja hinhet. Irdeb tareñminj turñuj yañ wor po goyen dilniniñde wor po keneñ hinhet. Tareñminj turñuj yañ gobe Al Kurunj beleñ Urminj unjkureñ muñ goyen unyinj. Yenþe al buninenj yirde faranj yurd yurd matamij kuruñ wor po. Irde mere fudinde manaj makinj wor po hinhin.

¹⁵ Be, Yon Baptais beleñ yenj ge kuware tagalde gaha yenj hinhin: “Al gabe ne beleñ dineñ himyen al go goyen. Yenj ge yenþe gaha dineñ himyen: ‘Al harhokner wayyenj al gobe

* **1:5:** Miñ kurabe: Goyenbe kidomare niñ alya bereya beleñ keneñ bebak ma teñ hanjen.

ne kawan ma himiriŋya bikkeŋ bikkeŋ wor po hinhin. Ningeb deŋemya tareŋmiŋyabe nere folek wor po, dineŋ himyen gobe gogo,” yirinj.

¹⁶⁻¹⁷ Be, saba sanjinbe Al Kurunj beleŋ Mose haninde kerke yeŋ beleŋ tagalyin gega, buniŋen dirde faraŋ durd durdyā mere fudinدها gobe Yesu Kristu haninde kerke yeŋ beleŋ dunyinj. Ningeb yeŋ beleŋ buniŋen dirde faraŋ durd durd mata gobe kurunj wor po geb, neŋ tumŋan guram dirde tareŋ dirde go hende hugineŋ duneŋ tebaŋ dirde hiyen. ¹⁸ Al Kurunjbe al kura kintiŋ miŋmoŋ gega, Al Kurunj Urmiŋ urkureŋ muŋ goreb Al Kurunjbe gwahade yeŋ kawan dikala dirde hiyen. Yeŋbe Al Kurunjya tunjande, irde yeŋya tumŋan haryen.

Yon Baptais beleŋ saba tagalyinj

(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-17)

¹⁹ Be, Yerusalem taunde niŋ Yuda marte doyan mar beleŋ Yon Baptais goyen, “Gebe al ganun?” inen gusunŋan irnayinj,” yineŋ Al Kurunj dolon ird ird mata doyan marya Liwai marya kura hulyan yiramiŋ. ²⁰ Be, mel go waŋ gusunŋan irkeb Yon gobe helwaŋ ma hirinj. Irdeb kawan keŋkelak po, “Nebe Mesaia moŋ,” yinyinj. ²¹ Irkeb sopte gusunŋan irdeb, “Ningeb gebe ganun? Ge

gayenbe Elaia?” inaminj. Irkeb wol heŋbe, “Moŋ, nebe yeŋ moŋ,” yinyinj. Irkeb mel gore sopte po, “Ningeb Mose beleŋ Al Kurunyen mere basaŋ al kura wayyen yirinj go goyenbe ge gago?” inaminj. Irkeb Yon beleŋ wol heŋbe, “Moŋ po,” yinyinj. ²² Irkeb mel gore, “Ningeb gebe ganun? Mere bebakkeŋ kura dirkeb mulgaŋ heŋ kuŋbe hulyan dirhaŋ mar goyen bebak yirtek,” inaminj. ²³ Irkeb Yon beleŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ mere tiyyin goyen goke yeŋbe, “Nebe al kura sawsawa po kurunj naŋa bana goŋ heŋbe,

‘Doyaŋ Al Kurunyen beleŋ sope irde huwa irnaŋ!’ yeŋ hiyen yeŋ katinj al go goyen,” yinyinj. *Aisaia 40:3*

²⁴ Gwaha yinkeb Yuda marte tikula sanjŋ po gama irde hanjen Farisi mar kura Yuda mar beleŋ hulyan yirke wayamiŋ gore, ²⁵ “Gebe Mesaia moŋ, Elaia moŋ, irde Al Kurunyen mere basaŋ al yitiŋ goyen moŋ yaha gega, daniŋ geb alya bereya baptais yirde ha?” inen gusunŋan iramiŋ. ²⁶ Irkeb wol heŋbe, “Nebe fe uliŋ po baptais yirde hime. Goyenbe deŋ haŋ bana gonbe al kura deŋ beleŋ al gwahade yeŋ ma nurd uneŋ haŋ al kura hi. ²⁷ Yeŋbe harhokner ga wayyen. Ne al gahade gare epte ma yeŋ ge teŋ meten kurunj titek hime. Kahaŋ

basançminde niŋ kaŋ urgūn
kaŋ yugu teŋ teŋ gobe meteŋ
kuruŋ moŋ gega, go wor
epete moŋ yeŋ nurde hime,”
yinyinj.

²⁸ Be, mata teŋ hinhan kuruŋ
gabe Betani taunde, Yon
dan fe siŋa kurhan Yon Bap-
tais beleŋ alya bereya bap-
tais yirde hinhan beleŋ gon
forok yirinj.

Yesube Al Kuruj Urmiŋ

²⁹ Be, ferd faymindebe
Yesu go Yon hitte waŋ hike
kenenjbe alya bereya gor
gabu irde hinhan mar goyen,
“Al Kurunyen sipsip al diriŋ
fonjeŋ neŋ ge teŋ gitik irtiŋ
go iro waŋ hi iro kennanj.
Yeŋ kamyen gore gab megen
niŋ marte mata buluŋ kurun
gayen pasi iryenj. ³⁰ Nebe
al gayen gake yenjbe, ‘Al
kura harhokner wayyen al
gobe ne kawaŋ ma himiriŋa
bikkeŋ bikkeŋ wor po
hinhan. Niŋgeb tareŋmiŋbe
nere folek wor po,’ yimŋ
gogo. ³¹ Ne beleŋ waŋ alya
bereya baptais yirde himyen
gabe al gayen Israel mar
yikala yirmeke keneŋ bebak
tinayinj yeŋ baptais yirde
himyen. Goyenpoga ne wor
bikkeŋbe Mesaiaabe al goyen
yeŋ bebak ma teŋ hinhem,”
yinyinj.

³² Irdeb Yesu baptais
irkeya mata forok yirinj
goyen goke Yon Baptais
beleŋ gahade momoŋ yiryinj:
“Be, naŋkiŋde mat Holi Spirit
kalyinjgi kattinj yara teŋ ulin
hende hike kinmiŋ. ³³ Ne
wor go ma nurde unmewoŋ

gega, fe beleŋ po alya bereya
baptais yirayinj yeŋ hulyaŋ
niryinj Al gore, ‘Al kura Holi
Spirit kateŋ yeŋ hende hike
kenayinj al goreb Holi Spirit
beleŋ po alya bereya baptais
yiryenj,’ ninyinj. ³⁴ Ningeb
mata gwahade goyen yeŋ
hitte forok yeke kinmiŋ geb,
gago al gabe Al Kurunyen
Urmiŋ dineŋ hime,” yinyinj.

Al karwo Yesuyen komat- miŋ hamiŋ

³⁵ Be, sopte fay urkeb
Yon gobe komatmiŋ irawa
goya gor huwarde hinhan.
³⁶ Irkeb Yesu waŋ kuŋ hike
kenenjbe, “Al Kurunyen
sipsip al diriŋ dirneŋ iro
kinyi,” yinyinj.

³⁷ Be, komatmiŋ irawa
gobe Yon beleŋ gwaha yeke
nurdeb Yesu gama irde
kwaryum. ³⁸ Gama irde
hike Yesu beleŋ fulgaŋ kaŋ
yenengbe, “Derbe da niŋ
nurde waŋ har?” yinyinj.
Irkeb irem gore wol henjbe,
“Rabai, gebe dare henj kuŋ
ha?” inen gusuŋaŋ iraryum.
(“Rabai” gobe Grik mere
matbe “tisa” yeŋ haŋyen.)
³⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol
henjbe, “Wayyi, waŋ gabe
kiniryenj,” yinyinj. Irkeb
irem gore gama irde kuŋbe
hinhan gasuŋ goyen ke-
naryum. Irdeb naŋa diliŋbe
4 kilok wawuŋbaŋa hiriŋ
geb, goyen nalube Yesuya
gor po hinhan.

⁴⁰ Be, Yonyen mere nurde
Yesu gama iraryum al
kurabe Andru. Yeŋbe
Saimon Pita kulinj. ⁴¹ Yeŋbe

Yesuya hej gabe gor mat po itiŋ Saimon niŋ kuŋ naŋkinyiŋ. Irdeb keneŋbe, “Deyyabe Mesaia kenhar,” inyiŋ. (Mesaia gobe Grik mere matbe Kristu.)⁴² Gwaha inenbe Saimon goyen Yesu hitte tawayyiŋ. Tawake Saimon goyen Yesu beleŋ keneŋbe, “Gebe Yon urmiŋ Saimon. Gebe Sifas gineŋ hinayiŋ,” inyiŋ. (Sifas gobe Grik mere mat Pita.)†

Yesu beleŋ Filipya Natanielya komatmiŋ yiryiŋ

⁴³ Be, go feramiŋ kuŋ fay urkeb Yesu go Galili naŋare kwe yeŋ kuŋ hinhin. Kuŋ henja Filip keneŋbe, “Waŋ gama nira,” inyiŋ.⁴⁴ Filipbe Betsaida taunde niŋ al. Andruya Pitaya wor gor niŋ po.

⁴⁵ Be, Filip go kadom Nataniel niŋ naŋkenenj kuriŋ. Kuŋ keneŋbe, “Neŋbe Mose beleŋ saba saŋiŋmiŋde yeŋ ge kayyiŋ, irde Al Kurunyen mere basaŋ mar manaq yeŋ ge asanđe kayamiŋ al go goyen kenhet. Yeŋbe Nasaret niŋ al Yesu, Yosep urmiŋ,” inyiŋ.⁴⁶ Irkeb Nataniel beleŋ wol henbe, “Nasaret taunde matbe da igiŋ forok yiyyen? Epte moŋ geb,” inyiŋ. Irkeb Filip beleŋ, “Wake kure, irde ga kena,” inyiŋ.

⁴⁷ Be, Yesu beleŋ Nataniel waŋ forok yeke keneŋbe, “Be, Israel mar al fudinde wor po yenj kentek albe gago. Yeŋbe usi ma teŋ hiyen.

Hubu wor po,” yiriŋ.⁴⁸ Irkeb Nataniel beleŋ, “Gebe daha mat nurd nunha?” ineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. Irke wol henbe, “Gebe Filip beleŋ kuŋ ne niŋ ma ginkeya fik he yoknjare hike genhem,” inyiŋ.⁴⁹ Gwaha inkeb Nataniel beleŋ, “Rabai, gebe fudinde Al Kuruŋ Urmiŋ. Gebe Israel marte Doyaŋ Al Kuruŋ,” inyiŋ.⁵⁰ Irkeb wol henbe, “Fik he yoknjare hike genhem ginmeke goke teŋbe gago dufayge ne niŋ tareŋ irha? Mata gog muŋ po moŋ geb. Gote folek mata tiŋen turŋuŋ yaŋ kurayen kurayen wor hako yeneŋ hej taha geb,” inyiŋ.⁵¹ Irdeb sopte gaha inyiŋ. “Fudinde wor po dinenj hime, deŋbe naŋkiŋ hol yeke Al Kurunyen miyoŋ beleŋ megen mat hiryon hende Al Kuruŋ hitte hurkuŋ megen kateŋ teŋ hike yennayiŋ. Irde hiryon gobe ne Al Urmiŋ gayen yeŋ bebak tinayiŋ,” inyiŋ.

2

Yesu beleŋ fe tigiri tike Wain hiriy

¹ Be, naŋa fay irawa hubu hekeb Galili naŋa bana goŋ niŋ taun kura Kana gorbe al kura bere tirin gote dula mata kuruŋ forok yiriŋ.

² Yesu milinbe dula mata kurunđe gor hinhin. Yesu wor Galili naŋare hinhin. Niŋgeb yenja komatmiŋya wor hoy yirkeb gor kwaminj.

† 1:42: Sifas gobe Yuda marte mere, irde Pita gobe Grik marte mere. Deŋe irawa gote miŋbe ‘hora kuruŋ’.

³ Be, dula mata kurunjde gor niŋ wainbe hubu hiriŋ. Irkeb Yesu milinj beleŋ wanbe Yesu goyen, "Mel gabe wain miŋmoŋ hahaŋ," inyinj. ⁴ Irkeb Yesu gore wol herjbe, "Bere,* daniŋ geb gwaha gwaha tiya nineŋ ha? Mata tiŋen turŋun yan titek nalube hako geb," inyinj. ⁵ Gwaha inkeb milinj beleŋ gor niŋ meteŋ mar goyen, "Yen beleŋ daha kura tinan dinkeb go po gama irnayinj," yinyinj.

⁶ Be, Yesu hinhin ya bana gonjbe Yuda marte matare haninjya kahanjya halde ig ulinj titek fe farde hanjen kuwe hora beleŋ po yirtinj karkuwān ⁶ gayen hinhin. Kuwe uŋkurenjbe fe 100 lita gwahade goŋ hitek. ⁷ Irkeb Yesu beleŋ meteŋ mar goyen, "Kuwe ga fe yunke makinj henanj," yinyinj. Irkeb fe yunke waŋ tumŋanj makinj hitinj ala tiyaminj. ⁸ Irkeb, "Be, fe kura farde yukuŋ dula mata ga tonanj hen hi al go unnaŋ," yinke yen yirinj gwahade po tiyaminj. ⁹ Gwaha tikeb dula mata gote tonanj al goreb Yesu beleŋ fe tigiri tike wain hiriŋ goyen tunŋanj uryinj. Goyenbe wain gobe meteŋ mar beleŋ gor niŋ kura teŋ wayhaŋ yen ma nuryinj. Gega meteŋ

* **2:4:** Yesube Mesaia meteŋ goyen miŋ uryinj geb, milinj goyen bere inyinj gogo.
† 2:13: Bikken Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyaminjabe Al Kurun beleŋ sipsip al dirinj dirneŋ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayinj yinyinj. Munanj al kura gwaha ma tiyaminj marbe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ wanbe mel gote urmiŋ matalinjya dapŋamij matalinjya goyen tumŋanj gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ beleŋ yubul tiyaminj goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋ hinhin.

mar gobe gwaha mat forok yihi yen nurde hinhin. Be, tonanj al gore bere tirinj al goyen hoy irke wakeb, ¹⁰ "Albe wain iginj wor po go wa yawaŋ yunke nene hanjen. Irde ep nene hikeya gab wain mali malinjey goyen yawaŋ yuneŋ hanjen. Goyenbe gebe gwaha ma taha. Wain iginjbe kame ga yuneŋ yen nurdeb wain mali malinjey goyen hubu heke gab gago iginj dunha," inyinj.

¹¹ Be, Galili naŋa bana niŋ taun Kana gorbe Yesu beleŋ hanjkopya wor po mata tiŋenj goyen forok iryinj. Irkeb komatminj yago mata tiŋenj turŋun yan tiyyinj goyen kenenjbe yen ge dufayminj saninj iramiŋ.

Yesu beleŋ Al Kurunyen ya balem bana hora meteŋ teŋ hinhin mar yakira tiyyinj

(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹² Be, go kamereb Yesube milinjya kuliŋ yagoyabe komatminjya irde tumŋanj Kapeneam taunde kateŋ gor hinhin gega, wawuŋ budam ma hinhin.

¹³ Be, Yuda marte gabu nalu kuruŋ kura Pasoba[†] goyen forok yeweŋ tikeb Yesube taun go tubul teŋ Yerusalem hurkuriŋ. ¹⁴ Kun

Al kuruñyen ya balem koya milgu irtiñ bana al gabu irde hanjen sawsawa kuruñde gorbe al beleñ bulmakaw, sipsipyabe kalyinji yago gor yerke al beleñ wañ damu teñ hinhan goyen yinyinj. Irde hora kapyan heñ heñ mar‡ manaj gasunjinde keperde hiké yinyinj. ¹⁵ Gwahade yeneñbe kañ kura teñ det goyen yusulak teñ teñde niñ det irde gore po dapñia goyen tumjanj yusulak tike Al Kuruñyen ya balem bana mat siñare katamiñ. Irde hora kapyan heñ heñ marte hora goyen yad yemeyke mali ga megen katamiñ, irde hora yerd yerd gasuñ wor yaboloñ tiyyinj. ¹⁶ Irdeb kalyinji damure niñ yerde hinhan mar goyen yinyinj. “Det ga yade kat kunañ. Daniñ geb Adoner yabe dawet damu teñ teñ gasuñ irde hanj?” yinyinj. ¹⁷ Be, komatmiñ yago goyen yeñ beleñ mata tiyyinj goyen keneñbe Al Kuruñyen asañde mere kura katiñ hinhan goke biñ bak yamiñ. Merebe gahade:

“Yage goke dufay heñ heñ gore po mununen teñ hi,” yitiñ hi. *Tikiñ 69:9*

¹⁸ Be, Yuda marte doyan mar gor hinhan goreb, “Mata tiñen dahade kura Al Kurun beleñ po ga irtek goyen kura forok irke keneñbe fudinde gebe mata gahade ird ird

tareñge yan yeñ gentek?” inamij. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al Kuruñyen ya balem ga upew urnañ. Irkeb ne beleñ naña fay karwore po ya kuruñ goyen sopte irde pasi ireñ,” yinyinj. ²⁰ Irkeb mel goreb, “Ya balem gayenbe dama 46 hubu heke gab pasi iramiñ. Goyenbe ge beleñbe naña fay karwore po ya ga irde pasi ireñ yeñ ha?” inamij. ²¹ Goyenbe Yesu beleñ Al Kuruñyen ya balem niñ yiriñ gobe yinjen ge nurde yiriñ. ²² Kame Yesu go kamyinje mat huwarke gab komatmiñ yago goyen Yesu beleñ mere tiyyinj goyen goke biñ bak yamiñ. Irkeb Al Kuruñyen mere asañde hi goya Yesu beleñ mere tiyyinj goyen fudinde yeñ nuramiñ.

²³ Be, Yesu go Pasoba gabu kuruñ nature Yerusalem hinhinya goyen mata tiñen kurayen kurayen Al Kurun po ga yirtek goyen yirde hiké yeneñbe al budam yeñ ge dufaymiñ tareñ iramiñ. ²⁴ Goyenpoga Yesube al biñde dahade hanj goyen keñkela nurde yuneñ hinhan geb, mel goke hekken ma nuryinj. ²⁵ Yenjbe al dufaymiñdebe gwahade hanj yeñ nurde hinhan geb, al kura beleñ wañ al kadom ge tagalde al gobe gwahade gwahade yeñ momoñ irtek ma hinhan.

‡ **2:14:** Hora kapyan heñ heñ mar gobe al beleñ horamiñ hoyan goyen yunkeb wolmiñejbe Al Kuruñyen ya balem bana Al Kurun galak ird irdde niñ hora goyen yuneñ hanjen.

3*Yesu beleñ Nikodemusya
mere tiyaryum*

¹ Be, Yuda marte doyan mar buda bana goñ niñ al kura denjembe Nikodemus goyen hinhin. Al gobe Farisi mar al. ² Yeñ beleñ wawuñ kurare kura Yesu hitte wanje, "Rabai, gebe al saba yird yird al, irde Al Kuruñ beleñ gad gerke wayañ yeñ nurde hite. Al kura Al Kuruñya ma hiriryenbe mata tinej kurayen kurayen ge beleñ irde ha gayen epte ma iryen," inyin. ³ Irkeb Yesu beleñ wol hejbe, "Fudinde wor po ginhem. Al kura sopte ma kawañ hiyyenbe Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yirde hi bana goñ epte ma hiyen," inyin. ⁴ Irkeb Nikodemus goreb, "Goyenbe al salannej hitinbe daha mat sopte kawañ hiyyen? Daha matbe miliñ binde hurkuñ sopte kawañ hiyyen? Epte moñ!" inyin. ⁵ Irkeb wol hejbe, "Fudinde wor po ginhem. Al kura mata buluñmiñ yubul teñ fe po baptais tiyyen, irde Holi Spirit tiyyen al gobe epte al gergeñ sopte kawañ hitin yara hiyyen. Munan gwahade ma tiyyenbe Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yirde hi bana goñ epte ma hurkuyen. ⁶ Albe miliñ binde mat kawañ heñ hanjen. Gega kawañ hitin mar gobe Holi Spirit beleñ po gab Al Kuruñ diliñde al gergeñ yiryen.

⁷ Sopte kawañ hawayin ginhem gake hurkuñkat ma tiyayin. ⁸ Meñe migiriñbe nurde hitien gega, meñe gobe gwaha mat wañ goñ kwa yeñ ma po nurde hitien. Niñgeb Holi Spirit beleñ gergeñ yiryeñ mar goyen wor megen niñ mar beleñ epte ma al gwahade yeñ bebak tinayin," inyin. ⁹ Gwaha inkeb Nikodemus beleñ, "Mere yeñ ha gobe daha mat forok yiyyen?" inyin.

¹⁰ Irkeb wol hejbe, "Gebe Israel mar saba yird yird al gega, dahade ningeb merene gayen bebak ma teñ ha? ¹¹ Fudinde wor po ginej hime. Nejbe saba fudinde yeñ nurde hitien goke tagalde hitien. Irde mata fudinde dilniniñde yenej hitien goke tagalde hitien. Goyenpoga denbe mereniniñ goyen fudinde yeñ ma nurde hanjen. ¹² Nebe iginj bebak tinayin mat po megen gar mata forok yeñ hanjen goyen yade saba dirde himyen gega, denbe fudinde yeñ ma nurde hanjen. Niñgeb Al Kuruñ hire gor niñ mata forok yeñ hanjen gore saba dirmekeb daha mat fudinde yenayin? Epte moñ geb. ¹³ Al kura Al Kuruñ hire gor kura ma hurkuñ. Goyenbe ne Al Urmin gayen ga po gab Al Kuruñya heñ gor mat katmirin. Niñgeb Al Kuruñyen gasunje niñ mata goyen iginj tagaltek hime. ¹⁴ Mose beleñ sawsawa

po kurun naŋa bana gon Israel marya hinhanya baras ain beleŋ po kunere toneŋ irde he hende kerde isan hiriŋ. Niŋgeb ne Al Urmij gayen wor Al Kurun beleŋ gwaha po niryen. ¹⁵ Gogab ne neneŋbe al tumŋaŋ ne niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irde Al Kurunya hugiŋen hinayen.

¹⁶ “Al Kurunbe megen niŋ alya bereya gayen bubulkunje wor po yen nurd yunenbe Urmij unjuren muŋ goyen basiŋa ma irdeb yunyin. Niŋgeb al kura Urmij goke dufaymiŋ tareŋ iryen al gobe hugiŋen kamde kamdere ma kunbe Al Kurunya hugiŋen hiriryeŋ. ¹⁷ Al Kurunbe alya bereya gayen merem yaŋ yire yen ma Urmij teŋ kerke katyiŋ. Gwaha titŋeŋbe Urmij beleŋ meteŋ tiyyen go hende alya bereya yumulgaŋ tiyyen yen Urmij teŋ kerke katyiŋ. ¹⁸ Niŋgeb al kura Urmij goke dufaymiŋ tareŋ iryenbe Al Kurun beleŋ merem yaŋ ma yiryeŋ. Munaŋ al kura Al Kurun Urmij goke dufaymiŋ sanŋiŋ ma iryen al gobe Urmij unjuren muŋ goke hekken ma nuryen geb, bikken merem yaŋ irtiŋ hiyeŋ. ¹⁹ Be, merem yaŋ yird yird gote miŋbe gahade: hulsi kura Al Kurun beleŋ teŋ kerke megen gar wayyiŋ. Goyenbe albe mata buluŋ po teŋ hanjen geb, kidoma bana po hitek yirkeb hulsi niŋ amaneŋ ma nurde hanjen.

²⁰ Niŋgeb mata buluŋ teŋ haŋ marbe hulsi niŋ igit ma nurde haŋ. Mongo hulsire forok yeteke mata buluŋniŋ kawan henayen yeŋbe hulsire watek ma yirde hiyen. ²¹ Goyenpoga al kura mata igit igit fudinde po teŋ hi al gobe hulsire forok yeŋ hiyen. Gogab mata teŋ hiyen kurun gobe Al Kurunyen dufay po gama irde teŋ hi goyen kawan hekeb al hoyan beleŋ kennayen,” inyiŋ.

Yon Baptais beleŋ Yesu niŋ kawan po tagalyen

²² Be, go kamereb Yesuya komatmiŋa gobe Yerusalem taun go tubul teŋ Yudia naŋa bana gon niŋ tiyuŋ hoyanyaŋ hoyanyaŋ kwamiŋ. Irde gon naŋa fay budam ma henja alya bereya baptais yiryeŋ. ²³ Be, goya goyenbe Yon Baptaisbe Salim tiyuŋ bindere Ainon gor al baptais yirtek fe igitnde wor po hinhin. Niŋgeb gor alya bereya turte waŋ hikeb baptais yirde hinhin. ²⁴ Yon go gwaha teŋ hinhin gobe fere teŋ koyare ma keraminiŋa teŋ hinhin.

²⁵ Be, Yonyen komatyabe Yuda al kura goya yende matare ig ulin teŋ teŋ mataya fe baptais niŋ kadom mohonđe tiyamin. ²⁶ Gwaha teŋ Yon hitte waŋbe, “Rabai, Yodan fe ward iron geja hinaruŋ al gobe al baptais yirde hi. Irkeb al tumŋaŋ yeŋ hitte kun hanj,” inamin. ²⁷ Irkeb Yon beleŋ wol henje, “Albe mali mali ma meteŋ

tinayinj. Al Kuruŋ beleŋ meteŋ yuntiŋ goyen po tinayinj. ²⁸ Hanjkapyabe, 'Nebe Mesaia moŋ. Nebe yeŋ ge teŋ meheŋ heŋ wamirinj,' dineŋ hinhem goyen deŋbe nurde haŋ. ²⁹ Al kura bere mekerd unke tewe yeŋ bere gote yare kuyenj. Irkeb al gote kadombe waŋ bere tiyyen al gote yare heŋ al goya beremya mulgaŋ heŋ waŋ waŋ ge doyan hiyyenj. Irdeb al go waŋ mere tike nurdeb aman̄ hiyyenj. Niŋgeb al go aman̄ hiyyenj gwahade goyen po ne wor Yesuyen mere momoŋ nurdeb aman̄ wor po hihim. ³⁰ Yeŋbe al deŋem yan̄ hiyyenj, munan̄ nebe deŋnem moŋ hewenj.

³¹ "Yeŋbe Al Kurun̄ hitte mat katyiŋ geb, al megen haŋ kuruŋ gate folek wor po. Munan̄ nebe megen gar forok yimirinj geb, megen niŋ al, irde megen mata forok yeŋ haŋ go po ga nurde bebak teŋ himyen. Fudinde wor po, yeŋbe Al Kurun̄ hitte mat katyiŋ geb, nen̄ al megen hite kuruŋ gate taren̄ folek wor po. ³² Yeŋbe Al Kurun̄yen gasuŋde niŋ mata goyen diliŋde yeneŋ, mere kirmiŋde nurde hiyen goke tagalde hiyen gega, al kura meremiŋ nurde fudinde yeŋ ma nurde hanjen. ³³ Goyenbe al kura Yesuyen mere nurde usi ma yiyyenbe Al Kurun̄yen merebe fudinde yeŋ nurdeb gogo gwaha tiyyenj. ³⁴ Al Kuruŋ beleŋ

teŋ kerke wayyinj al gobe Holi Spirit keŋkela wor po untiŋ geb, Al Kurun̄yen mere po tagalde hiyen. ³⁵ Yeŋbe Naniŋ Al Kuruŋ beleŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uneŋbe det kurun̄ gayen doyan yird yird taren̄ goyen unyinj. ³⁶ Niŋgeb al kura Urmiŋ goke dufaymiŋ saŋiŋ iryenbe Al Kurun̄ya hugineŋ hiriryenj. Munan̄ Urmiŋde mere ma nuryenbe Al Kurun̄yen bearar bana hiyenj geb, yenja hugineŋ heŋ heŋ goyen epte ma tiyyenj," yinyinj.

4

Yesuya Samaria bere kura goya mere tiyaryum

¹ Be, Farisi mar gobe Yesu beleŋ Yon Baptais fole irde al budam baptais yirke komatmiŋ budam hen̄ haŋ yeke gote mere momoŋ goyen nurraminj. ²⁻³ Niŋgeb Yesu gobe Yudia naŋa go tubul teŋ sopte mulgaŋ heŋ Galili naŋa beleŋ kuriŋ. Goyenbe Yesu yiŋgenbe al kura ma baptais yirde hinhin. Komatmiŋ yago beleŋ po ga al baptais yirde hinhin.

⁴ Be, Galili kwe yeŋbe beleŋmiŋ Samaria naŋayaŋ mat kuriŋ. ⁵ Kun̄be Samaria naŋa bana gon̄ niŋ taunde kura gor forok yiriŋ. Taun gote deŋembe Sikar. Sikar taun gobe megen tapum kura bikken̄ Yekop beleŋ urmiŋ Yosep niŋ tubul teŋ unyinj goyen bindere hinhin. ⁶ Gorbe Yekopyen meteŋ mar

belen bikkeñ mete fe talamiñ kura goyen gor hinhin. Be, Yesu gob beleñ ulyañ kuñ naña bañkahal heñ misinjeñ wor po hekeb uliñ yul yeke kuñ mete fete gor keperde usan heñ hinhin.

⁷ Gor hikeb Samaria bere kura fe fare yen wayyiñ. Irkeb Yesu beleñ, "Fe kura nunke newe," inyiñ. ⁸ Goya goyenbe komatmiñ yagobe kuñ binje damu tiniñ yen taun bana gon kwamij. ⁹ Be, Yesu beleñ gwaha inkeb Samaria bere gore wol henje, "Gebe Yuda mar al, munaj nebe Samaria niñ bere. Goyenbe dahade geb fe kura nunke newe ninha?" inyiñ. Yuda marbe Samaria mar niñ igin ma nurd yuneñ awalikde ma hanjen geb, gogo mere gwahade tiyyiñ. ¹⁰ Be, bere go gwaha yekeb Yesu beleñ wol henje, "Gebe det igin wor po damum moñ Al Kuruj beleñ dulin guntek gobe det goyen yen nurde, fe niñ ginen hime al gayen neneñ bebak teñ ha manhan det goke gusunjan nirwoñ. Irkeb Al Kurunjya huginjeñ hitek gird gird fe goyen gunmewoñ," inyiñ. ¹¹ Irkeb bere goreb, "Doyañ al, mete gabe dukuñ wor po. Irde fe fard fard detgem moñ gega, damde kuñ nene igin hitek fe goyen farayiñ? ¹² Fe gabe asininiñ Yekop, dirjen weñ, sipsipmiñyabe bulmakawmiñya beleñ nene hinhin. Irdeb neñ ge tubul

teñ dunyiñ. Niñgeb ge gayenbe asininiñ Yekop folet yeñ nurdeb gogo yaha?" inyiñ. ¹³ Irkeb wol henje, "Al buda mete fe gayen ga nenayiñbe sopte fe niñ yiryen. ¹⁴ Goyenbe fe ne beleñ yunmeke nennayiñ mar gobe sopte fe niñ ma yiryen. Fudinde, fe ne beleñ yunmeke nennayiñ gobe Al Kurunjya huginjeñ hitekde niñ fe. Fe gobe fe kura diliñde mat huginjeñ marde wañ hiyen go gwahade goyen geb, fe go niyyen al gote binde forok yen epte ma pet yiyyen," inyiñ. ¹⁵ Irkeb bere goreb, "Doyañ al, fe ge beleñ yen ha goyen ne nunayiñ. Gogab sopte fe niñ ma niryen. Irdeb sopte fe fard fard niñ gar ma wañ heñ," inyiñ. ¹⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henje, "Kuñ almege tupi teñ ga wayyi," inyiñ. ¹⁷ Gwaha inkeb bere goreb, "Nebe almenem moñ," inyiñ. Irkeb Yesu beleñje, "'Almenem moñ,' yaha gobe fudinde yaha. ¹⁸ Fudinde gebe al siptesonjoñ yade yubul teñbe sopte al teñ goya har gobe almege moñ. Niñgeb, 'Almenem moñ,' ninha gobe fudinde wor po yaha," inyiñ. ¹⁹ Irkeb bere goreb, "Doyañ al, gebe Al Kurunyen mere basan al genhem. ²⁰ Goyenbe Al Kuruj dolon ird ird gasunjeñ asininiñ yago beleñ dugu* gayenter wañ dolon irde hinhin. Gega deñ Yuda

* **4:20:** Dugu gote deñembe Grisim dugu.

marbe Al Kurun̄ dolon̄ ird ird gasun̄be Yerusalem po yen̄ han̄yen,” inyin̄. ²¹ Irkeb Yesu belej̄ inyin̄. “Bere, merene ga fudinde yen̄ nura ko. Nanne dolon̄ irnīn̄ yen̄be dugure gorya Yerusalem taundeya po ma dolon̄ irtek nalu goyen forok yiyyen. ²² Den̄ Samaria marbe al goyen dolon̄ irhet yen̄ ma nurdeya dolon̄ irde han̄yen. Munaŋ Al Kurun̄ belej̄ alya bereya yumulgaŋ teŋ̄ teŋ̄ gobe neŋ̄ Yuda mar momoŋ diryiŋ geb, neŋ̄be al goyen dolon̄ irde hite yen̄ nurdeya dolon̄ irde hityen. ²³ Goyenbe Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mar kenkelak wor po gore Al Kurun̄yen mere fudinde goyen biŋde kerde Holi Spirityen tareŋde Al Kurun̄ dolon̄ irtek nalube forok yiyyen. Go nalu gobe han̄ka gago forok yihi. Al Kurun̄be mata gwaha mat dolon̄ ird ird mar goke naŋkenen̄ hiyen. ²⁴ Al Kurun̄be gogo hi yen̄ ma kentek. Yen̄be Holi Spirit yara po geb, dolon̄ irnīn̄ yenayin̄ marbe Holi Spirityen tareŋde meremin̄ fudinde goyen biŋde kerde gab dolon̄ irde hinayin̄,” inyin̄. ²⁵ Irkeb bere goreb, “Mesaia gobe wayyeŋ yen̄ nurde hime. Yen̄ belej̄ gab ge belej̄ yen̄ ha kurun̄ goyen miŋ̄ kenkelə bebak diryen̄,” inyin̄. Mesaiabe Kristu ineŋ̄ han̄yen. ²⁶ Be, bere gore gwaha inkeb Yesu belej̄ wol hen̄be, “Go al gobe mere girde hi al gago,” inyin̄.

²⁷ Be, Yesu belej̄ bere goya mere teŋ̄ hikeb komatmiŋ̄ yago goyen mulgaŋ heŋ̄ waŋ̄ yeneŋ̄be diliŋ̄ fot yamin̄. Goyenbe al kura belej̄, “Da niŋ̄ nurde ha?” ineŋ̄ kurabe, “Danic̄ bere ga mere irde ha?” ineŋ̄ gusuŋ̄an̄ ma iramiŋ̄. ²⁸ Be, bere gobe fe fard fard kuwemiŋ̄ goyen gor po tubul teŋ̄be mulgaŋ̄ heŋ̄ taunde kuŋ̄be al momoŋ̄ yirdeb, ²⁹ “Al kura ne mata teŋ̄ himyen kurun̄ goyen momoŋ̄ nirde pasi wor po hihi. Yeŋ̄be Mesaia wet kura niŋ̄, waŋ̄ kennan̄!” yinyin̄. ³⁰ Irkeb mel go Yesu kinniŋ̄ yen̄ kwamiŋ̄.

³¹ Goya goyenbe komatmiŋ̄ belej̄, “Rabai, biŋge ga kura nawa be,” inamiŋ̄. ³² Irkeb wol hen̄be, “Nebe biŋgene yan̄ goyen deŋ̄ go ma nurde han̄,” yinyin̄. ³³ Gwaha yinkeb komatmiŋ̄ yago goyen, “Al kura belej̄ biŋge kura wet yawaŋ̄ una?” yeŋ̄be kadom gusuŋ̄an̄ gird tiyamin̄. ³⁴ Irkeb Yesu belej̄, “Nere biŋgebe nad nerke wamiriŋ̄ al gote dufay kenkelə gama irdeb meten̄ nunyiŋ̄ goyen teŋ̄ tukun̄ pasi ireŋ̄ gogo. ³⁵ Irdeb dende mere kurabe, ‘Gagasi sipte po heŋ̄be sak naŋ̄a hiyyen̄,’ yen̄ han̄yen. Goyenbe diltiŋ̄ naŋkenen̄ Al kurun̄yen meten̄de biŋge ep hahan̄ ga yennan̄. Biŋgebe yad yadi yertek hahan̄. ³⁶ Al biŋge yade yadi yiryeŋ̄ al gobe meten̄ tiyyen̄ gote murun̄gem tiyyen̄. Biŋge

yad yiryen gobe alya bereya
Al Kuruŋya huginej hitek
gasunde yukuyen go gwa-
hade goyen. Gogab meten
hard hard al goya bingē yad
yad al goya tumjande aman
hiriryen.³⁷ Ningeb mere
kura, ‘Al kura belej bingē
haryen. Irkeb al kura belej
bingē yade yadi yiryen,’
yitin gobe fudinde yen nurde
hime.³⁸ Nebe deñ belej
bingē ma hartiñ metenđe gor
niñ bingē yawarnayiñ yen
hulyaŋ dirmiñ. Al hoyan
belej meten kuruŋ po titiñ
gote iginenbe deñ belej yade
han gago,” yinyiñ.

³⁹ Be, Samaria niñ alya
bereya taun goyenter niñbe
bere gore kuŋ, “Al goreb
ne mata teñ himyen kurun
goyen momoŋ nirde pasi
hihi,” yinyiñ geb, Yesu niñ
dufaymiñ sañiñ iramiñ.⁴⁰ Niñgeb mel gore wanbe,
“Nenja gar hinij,” inkeb
yenja wawuŋ irawa gor heñ
saba yirde hinhin.⁴¹ Irkeb
al budam Yesu niñ dufaymiñ
tareñ iramiñ.⁴² Irdeb bere
goyen, “Haŋkapyä neñbe ge
belej mere momoŋ diraŋ
goke dufayniniñ yen ge tareñ
irtiñ. Goyenpoga haŋkabe
nindiken kirmiññiniñde wor
po meremiñ nurdeb fudinde
wor po al gabe megen niñ
alya bereya Yumulgaŋ teñ
teñ Al yen nurhet,” inamiñ.

*Yesu belej doyan al kura
gote urmiñ sope iryiñ*

⁴³ Be, Yesu go gor heñ
wawuŋ irawa hubu hekeb
mel go yubul teñ Galili

naŋare kuriŋ.⁴⁴ Kuŋ
heňyabe Yesu belej yinjen
ge yen, “Al Kuruŋyen mere
basan marbe naŋamde niñ
mar belej palap ma yirde
haŋyen,” yiriŋ.⁴⁵ Be, Galili
niñ marbe Pasoba gabu
kurun nature Yerusalem kuŋ
gor Yesu mata teñ hinhin
goyen kenamin geb, yen waŋ
forok yekeb aman heñ hoy
irde gargar iramiñ.

⁴⁶ Yesube sopte po Galili
naŋa bana goŋ niñ taun
kura Kana, fe gerger tigiri
tike wain hirinđe gor kuriŋ.
Gorbe naŋa gote doyan al
kurunđe meten al kura gor
hinhin. Goyenbe al gote
urmiñbe Kapeneam taunde
gor garbam buluŋ po heñ
yamiñde firtinđe po hinhin.⁴⁷ Doyan al gobe Yesu go
Yudia naŋare mat Galili
forok yihi mere momoŋ
go nurdeb yen hitte kuŋ
urmiñ kamtek binde po hirin
goyen waŋ sope irwoŋ yen
eseŋ mere iryiŋ.⁴⁸ Irkeb
Yesu belej wol heňbe,
“Deňbe dulnej epte ma wor
po dufaytiñ ne niñ sañiñ
irnayiñ. Mata tiŋen kurayen
kurayen Al Kuruŋ belej po
ga yirtek goyen yeneŋ gab ne
niñ dufaytiñ tareñ irnayiñ,”
inyiñ.⁴⁹ Irkeb al goreb,
“Doyan al, urne kamyenkek
geb, wake kure,” inyiñ.⁵⁰ Irkeb wol heňbe,
“Urgebe
igin hiyyen. Go ma kamyen
geb, igin ge kwa,” inyiñ.
Irkeb al gobe Yesuyen mere
goyen fudinde yen nurdeb
yamiñde kuriŋ.

⁵¹ Be,

al go hako kuŋ hikeyabe meteŋ marmiŋ beleŋ waŋ beleŋ keneŋbe, "Urgebe igiŋ hiyuŋ!" inamiŋ.⁵² Irkeb al goreb da nature wor po garbam go urmiŋ tubul tiyuŋ goke gusuŋjan yiryinj. Irkeb, "Urgebe ki naŋa bul irde naŋa diliŋ uŋkurenj gwahade hekeya garbam tubul tiyuŋ," inamiŋ.⁵³ Gwaha inkeb diriŋ gote naniŋ goyen Yesu beleŋ, "Urgebe igiŋ hiyyen, go ma kamyenj," inyiŋ mere gobe naŋa diliŋ goyenter wor po ninuŋ yeŋ bebak tiyyinj. Irdeb yenya yaminde hanjen mar gobe tumjan Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

⁵⁴ Be, Yesube Yudia naŋare mat Galili naŋare waŋ mata tineŋ sopte hoyan kura iryinj gobe gogo doyan al gote urmiŋ sope iryinj.

5

Yesu beleŋ al garbam miŋyan kura Betesida fe ala sinjakde hinjin goyen sope iryinj

¹ Be, Yesube hinjin, irde nalu kura kuke gab Yuda marte gabu nalu kurun kura forok yekeb Jerusalem kuriŋ.² Jerusalem biŋde goŋbe fe ala kura al po taltiŋ Yuda marte mere mat Betesida inen hanjen goyen hinjin. Fe ala gobe hora koya kurun taun go

milgu irtinde yame kura Sipsipyen Yame inen hanjen goyen bindere hinjin. Irde ya kawan yulyaŋen kura siptesonjoŋ goyen fe ala go sinjakyan hinhan.³⁻⁴ Gorbe al garbam miŋyan karim ma waŋ ya kawan bana goŋ hinhan. Diliŋ titmiŋ, kahaŋ nonbo hitinyaabe uliŋ kamtiŋ yagoya goyen budam wor po waŋ gor hinhan.*⁵ Be, al kura dama 38 gayen garbam hitinde po hiyen goyen wor gor hinhan.⁶ Be, Yesu beleŋ gor kuŋ al goyen firtinde gwahade hike keneŋbe al gobe sobamde po buluŋen gahade hiyen yeŋ nuryinj. Irdeb, "Igiŋ hemewoŋ yeŋ nurde ha we?" inyiŋ.⁷ Irkeb garbam al goreb, "Doyaŋ al, fe ugala tike al gore kura faraŋ nurde nad fete nertek moŋ. Niŋgeb hako ga kurke yeŋ kurut yeŋ himekeb al hoyan beleŋ wa meheŋ heŋ kurkuŋ hanjen," inyiŋ.⁸ Irkeb Yesu beleŋbe al goyen, "Huvara. Huwarde gasuŋje sope irde teŋ kwa," inyiŋ.⁹ Irkeb goyare po al gobe igiŋ hiriŋ. Irdeb huwarde gasuŋmiŋ sope irde teŋ kuriŋ.

Be, mata gobe Sabat nature forok yirinj.¹⁰ Niŋgeb Yuda marte doyan mar beleŋ al igiŋ hiriŋ al goyen, "Sabat nature detge yade kuŋ ha gobe Moseyen sabarebe utan

* **5:3-4:** Asan hoyandebe gahade hi: 4 Irdeb gise hanja Doyaŋ Al Kurunyen miyon beleŋ fe biŋde go kateŋ fe korom irde hiyen. Niŋgeb miyonmiŋ gore kateŋ fe go korom irke al kura yeŋ wa solok yeŋ fe biŋde kurkuyenbe garbammiŋ dahade gobe goya po hubu hiyyen.

irtiŋ goyen teŋ haŋ geb,” in-amıŋ. ¹¹ Irkeb al gore wol hen̄be, “Sope nira al goreb, ‘Huwardeb detge teŋ kwa,’ nina,” yinyiŋ. ¹² Irkeb mel goreb, “Gobe ganuŋ al beleŋ wor po gwaha gina?” inen̄ gusuŋaŋ iramiŋ. ¹³ Goyenbe Yesube al buda kuruŋ bana gon̄ isal po uryiŋ geb, al garbam miŋyaŋ igin̄ hiriŋ goreb al goyen yeŋ bebakkeŋ ma nuryiŋ.

¹⁴ Be, kamebe Yesu beleŋ Al Kurunyen ya balem bana gor al go keneŋbe, “Ga nura ko. Igiŋ hawaŋ geb, sopte mata buluŋ ma tiyayiŋ. Mongo det buluŋ wor po girtek kura forok yen̄ gunyen̄ geb,” inyiŋ. ¹⁵ Irkeb al gobe Yuda marte doyaŋ mar hitte kun̄be, “Yesu beleŋ sope niruŋ,” yinyiŋ.

¹⁶ Be, Yesu gob Sabat nature mata gwahade tiyyiŋ geb, Yuda marte doyaŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ iramiŋ. ¹⁷ Irkeb Yesu beleŋ wol hen̄be, “Adonebe meteŋ titiŋde po hiyen. Gayenter wor meteŋ teŋ hi. Niŋgeb ne manaq gago meteŋ teŋ hime,” yinyiŋ. ¹⁸ Gwaha yekeb mel Yuda marte doyaŋ mar goreb daha mat kura mayteke kami yeŋ kurut wor po yeŋ hinhan. Gobe Sabat naluyen saba ma gama irde hiyen goke po moŋ. Al Kuruŋ wor neya tuŋande, irde Adone nigen yeŋ hiyen goke manaq igin̄ ma nurdeb gogo mayniŋ teŋ hinhan.

¹⁹ Be, Yesu beleŋ gahade

wol hiriŋ: “Fudinde dineŋ hime. Urmiŋbe yiŋgen̄de saŋiŋde epte ma det kura iryen̄. Naniŋ beleŋ mata kura teŋ hikeb Urmiŋ wor goyen po teŋ hi. Niŋgeb yeŋbe Naniŋ beleŋ mata kura teŋ hike keneŋbe goyen po teŋ hiyen. ²⁰ Naniŋbe Urmiŋ goyen bubulkun̄ne wor po yeŋ nurdeb yeŋ mata teŋ hiyen kuruŋ gob Urmiŋ ikala irde pasi heŋ hiyen. Fudinde deŋbe han̄ka mata kenhəŋ gate folek Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ ikala irkeb yeŋ beleŋ kawan forok yiryen̄. Irkeb deŋ beleŋ yeneŋbe diltiŋ fot yenayiŋ. ²¹ Naniŋ beleŋ al kamtiŋde mat yisaŋ heŋ hiyen gwahade goyen po, Urmiŋ wor al kura Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen une yeŋbe igin̄ ala po unyen̄. ²² Irde Naniŋ yiŋgen̄be al merem yaŋ ma yirde hiyen. Goyenpoga al merem yaŋ yird yird meteŋbe Urmiŋ haniŋde kiriyiŋ. ²³ Gogab al beleŋ Naniŋ turuŋ irde hanjen̄ gwahade goyen po Urmiŋ wor turuŋ irde hinayiŋ. Al kura Al Kuruŋ Urmiŋ ma turuŋ irde hiyen̄be teŋ kerke wayyiŋ al Naniŋ wor turuŋ ma irde hiyen̄.

²⁴ “Fudinde wor po dineŋ hime, al kura merene gayen nurde nad nerke katmiriŋ al goke dufaymiŋ tareŋ iryen̄be yeŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen tenayiŋ. Irdeb yeŋ diliŋde merem yaŋ ma henayiŋ. Go mar gobe

huginej kamde kamde mata goyen fole irde Al Kurunya huginej hej hej mata goyen minyaŋ henayin. ²⁵ Fudinde wor po dinej hime, nalu kura forok yeweŋ tiya. Go nalu gobe gago forok yihi. Ningeb Al Kurun ma nurde unenbe yeŋ diliŋde al kamtiŋ yara hanjen mar goyen Al Kurun Urmiŋde mere nurnayin. Irde nurde yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irdeb yeŋya huginej hinayin. ²⁶ Naniŋ yinjenbe al beleŋ yeŋya huginej hej hej mata gote miŋ al. Gwahade goyen po Urmiŋ wor Naniŋ beleŋ huginej hej hej mata gote miŋ al iryin. ²⁷ Irdeb yeŋbe Al Urmiŋ geb, alyen mata iginja bulunja pota yird yird saninj goyen manaj unyin.

²⁸ “Be, al kamtiŋ tumjan Urmiŋde melak nurdeb metemiŋde mat huwarnayin nalu go wan hi geb, goyen goke hurkuŋkat ma tinayin. ²⁹ Al mata igin igin teŋ hitin marbe huwarde Al Kurunya huginej hinayin. Munaŋ al mata buluŋ buluŋ teŋ hitin marbe kamtiŋde mat huwarkeb merem yan yiryeŋ. ³⁰ Nigen tarendebe epte ma daha wet kura tiyeŋ. Alyen mata iginja bulunja yineŋ himyen gobe Al Kurun beleŋ al gobe gwahade ninke po gabe igin ma buluŋ yineŋ himyen gogo. Nebe dufayner ma mata teŋ himyen. Nad nerke wamirin al gote dufay po gama irde gwaha teŋ himyen. Ningeb metej teŋ

himyen gabe huwak geb,” yinyinj.

Al hoyan wor Yesube ganuŋ goyen tagalaminj

³¹ Be, Yesu beleŋ sopte po gaha yinyinj: “Nebe nigen ge yeŋ nebe al goyen yewenbe merene gobe fudinde moŋ yenayin. ³² Goyenbe ne niŋ hej mere tagalde hiyen al kura hi. Al gore ne niŋ tagalde hiyen gobe fudinde yeŋ nurde hime. ³³ Deŋbe Yon Baptais beleŋ ne niŋ dahade kura yeke nurtek yeŋ al hulyan yiraŋ. Irkeb yeŋ beleŋ ne niŋ mere fudinde dirunj. ³⁴ Nebe al beleŋ ne niŋ hej tagalwoŋ yeŋ ma nurde hime. Goyenpoga Yon Baptais beleŋ ne niŋ hej tagalde hi goke momoŋ dirde hime gobe

deŋ beleŋ ne niŋ dufaytiŋ tareŋ irkeb Al Kurun beleŋ dumulgaŋ tiwoŋ yeŋ nurdeb gago momoŋ dirde hime. ³⁵ Yonyen merebe hulsi kura melak hej agat urtiŋ yara alyen dufay wuk irde hinhin. Irkeb deŋbe sobamde ma meremiŋ goke amaj hej hinhan. ³⁶ Goyenbe metej teŋ himyen gabe Yon beleŋ ne niŋ hej tagalde hiyen gote folek. Metejne gabe Nanne beleŋ gwaha teŋ pasi irayin nineŋbe nunyin. Ningeb

metejne gareb fudinde Nanne beleŋ nad nerke wamirin goyen al yikala yirde hi. ³⁷ Irdeb Nanne nad nerke wamirin al gore wor yinjen mohoŋde ne niŋ tagaltiŋ hi. Goyenpoga

deňbe melak muŋ kura ma nurde, yenbe al gwahade yen ma keneŋ hanjen. ³⁸ Irde ne niŋ dufaytiŋ sanjiŋ ma irde hanj geb, nad nerke wamirin al gote merebe bitiŋde ma hi.

³⁹ “Be, Al Kurunyen asanbe deň belej mali ma kapyan heŋ hanjen. Keŋkela kapyan hetek gab goreb Al Kurunya hugiŋeŋ hitek gobe nende hiyyen yen nurdeya kapyan heŋ hanjen. Goyenbe asan gobe ne niŋ katiŋ hanj. ⁴⁰ Niŋgeb ne hitte wanayıŋbe

Al Kurunya hugiŋeŋ hitek goyen dende hewoŋ gega, ne hitte waŋ waŋ niŋ bada heŋ hanj.

⁴¹ “Nebe al belej turun nirnaŋ yen ma nurde hime. ⁴² Irde deň gayen al dahade yen nurd duneŋ hime. Bitiŋ banabe Al Kurun niŋ fudinde wor po amaneŋ nurd nурdbe hubu wor po. ⁴³ Nebe Adone belej hulyaŋ nirke waŋ tareŋminde meteŋ teŋ himyen gega, deňbe pel po nirde hanj. Goyenbe al kura waŋ yingenje tareŋde po meteŋ teŋ hikeb gargar irnayin. ⁴⁴ Deňbe kadtin belej turun dird dird niŋ po nurde hanjen. Gega Al Kurun unjkureŋ gore turun dird dird niŋ muŋ kura ma nurde hanjen. Niŋgeb deň belej gwaha teŋ hinayıŋbe dahadem dufaytiŋ ne niŋ sanjiŋ irnayin? Epte moŋ geb.

⁴⁵ “Goyenbe ne belej Adone hitte merem yan diryen yen ma nurnayin. Merem yan dirtek albe

Mose geb. Deňbe yen ge hekkenj nurde hanjen gega, yen gore po merem yan diryen geb. ⁴⁶ Yen belej gab asanmiŋdebe ne niŋ kayyiŋ. Niŋgeb deň gayen yen ge fudinde hekkenj nurde hanjen manhan ne niŋ dufaytiŋ tareŋ irwoŋ. ⁴⁷ Goyenbe mere kayyiŋ goke dufaytiŋ tareŋ ma irde hanj geb, daha matbe ne mere teŋ hime gayen fudinde yen nurnayin? Epte moŋ,” yinyiŋ.

6

*Al 5,000 binje paka yiryiŋ
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)*

¹ Be, go kamereb Yesube Galili naŋare kuriŋ. Kunbe Galili fe ala kurun goyen siŋa kurhan kuriŋ. Galili fe ala kurun gote deňem kurabe Taiberias. ² Be, al budam Yesu belej garbam mar sope yird yird mata tiŋen karkuwaŋ forok yirke yenamiŋ geb, yen po gama irde kwaminj. ³ Irkeb Yesu gob dugu dabayıŋde kura gor hurkuŋbe komatmiňa keperde usaŋ haminj. ⁴ Be, Yuda marte gabu nalu kurun kura Pasoba goyen binde binde heŋ hinhin.

⁵ Be, Yesu gob al buda kurun go yen hitte po waŋ hike yinyiŋ. Irdeb Filip goyen, “Beretbe damde kuŋ damu teŋ yuntek?” inyiŋ. ⁶ Go inyiŋ gobe yingenje gwaha tiyen yen nurd nурdbe Filip goyen dulin tuŋaŋ

ure yen gusunjaŋ iryinj.⁷ Irkeb Filip beleŋ wol henje, "Al tumjaŋ beret muŋ kura netek gobe neŋ bana al kura gagasi 8 gayen meteŋ teŋ hora tiyyen gore wor epte ma diryen," inyinj.⁸ Gwaha yekeb komatminj kura Andru, Saimon Pita kuliŋ beleŋ hardeb,⁹ "Dirinj kura beret muknej siptesonjoŋ bali bilmaj karka teŋ palawa yara irtinj gore po yirtinj goya makaj dapnja irawaya minjaŋ bana gaŋ hi. Goyenbe go muŋ goreb al buda kuruj gayen daha yiryenj?" inyinj.¹⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol henje, "Al buda ga yinke kepernaŋ," yinyinj. Irkeb gorbe yamuŋ budam hinhande geb, goyanj keperde tukaminj. Al gabu iramiŋ gobe 5,000 gwahade.¹¹ Be, Yesu beleŋ beret muknej siptesonjoŋ go yade Al Kuruj turuŋ irde al buda keperaminj mar goyen gale heŋ yunke nene ep namiŋ. Irde makaj dapnja irawa goyen wor yade gwahade po yiryinj.

¹² Be, nene ep neke yeneŋbe Yesu beleŋ komatminj goyen yinyinj. "Beret ep nene yubul tahanj ga buda yirnaŋ. Kura muŋ yubul tike buluŋ ma henayinj," yinyinj.¹³ Irkeb beret muknej siptesonjoŋ naminj mar gore ep nene yubul tiyamiŋ goyen buda yirde tiri 12 gayen makinj yiramiŋ.¹⁴ Be, al buda gobe Yesu beleŋ mata tiŋenj kuruj goyen irke

kenenjbe, "Fudinde, al gabe Al Kuruŋyen mere basaŋ Al kame megen gar wayyen yitiŋ al go goyenbe gago!" yamiŋ.¹⁵ Goyenbe Yesube mel gore waŋ parsay irde yende Doyaŋ Al Kuruŋ irniŋ teŋ hike nurdeb gor matbe bal heŋ yeŋ uŋkureŋ po dugure hurkuriŋ.

*Fe hende huwarde kuriŋ
(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)*

¹⁶ Be, ḥumtuk ureŋ tikeb Yesuyen komatminj yagobe dugu dabayınde mat mulgaŋ heŋ Galili fe ala siŋare kurkaminj.¹⁷ Irdeb gor mat Galili fe ala kuruj goyen siŋa kurhan Kapeneam beleŋ kuniŋ yeŋ hakwa hende hurkuŋbe kuŋ hinhan. Gega Yesube mel goya ma kwamiŋ. Be, hako kuŋ hikeyabe kidoma hiriŋ.¹⁸ Irdeb meŋe kuruj tike duba huwaryinj.¹⁹ Be, mel gobe 5 ma 6 kilomita gwahade kwamiŋ. Irkeb Yesu forok yeŋ fe yuwalŋen hende huwarde hakwa go tur po wayyiŋ. Waŋ hike kenenjbe kafura wor po hamij.²⁰ Goyenbe Yesu beleŋ, "Ne waŋ hime ge, kafura heŋ ma," yinyinj.²¹ Irkeb amaŋ hende Yesu faraŋ urke hakwa biŋde hurkuriŋ. Irkeb gor kuniŋ yeŋ kuŋ hinhande gor bemel po forok yamiŋ.

²² Be, ferd fay uryinj goya goyenbe al buda fe ala siŋa kurhan Yesu beleŋ yubul tiyyinj marbe gor po hinhan.

Mel gore hakwa gor ma hike kenenjbe, "Kibe hakwa uŋkurenj goyen po gar hinhin gobe Yesuyen komatminj beleŋ teŋ kwaŋ. Gega Yesube yeŋya tumjəŋ ma kwaŋ," yaminj. ²³ Be, Doyaŋ Al Kuruj beleŋ beret teŋ Al Kuruj turuj irde al buda go gale heŋ yunke naminj gasuŋ bindere gor Taiberias mat hakwa buda kura waŋ forok yaminj. Irkeb mel gore Yesube gor wet hi yeŋ kuŋ naŋkenamij. ²⁴ Goyenbe hakwa bana goŋbe Yesu ma komatminj gwahade muŋ kura ma kenenjbe Yesu niŋ naŋkinniŋ yeŋ hakwa go hende Kapeneam kwamiŋ.

Yesube Al Kurunyə hugiŋeŋ heŋ heŋ gote saŋiŋ miŋyaŋ

²⁵ Be, al buda gobe fe ala goyen siŋa kurhan mat wanjbe Yesu kenamij. Irdeb, "Rabai, daha naŋa gar wayan?" inenj gusuŋan iramiŋ. ²⁶ Irkeb wol heŋbe gaha yinyiŋ: "Fudinde wor po dineŋ hime, deŋbe mata tineŋ Al Kuruj beleŋ po ga irtrek goyen keneŋ miŋ bebak ma teŋya ne niŋ naŋkenenj hanj. Beret nene bitiŋ makinj iraŋ goke po teŋ ne niŋ naŋkenenj hanj. ²⁷ Megen niŋ biŋge buluŋ hetek goke ma meteŋ teŋ hinayiŋ. Nene Al Kurunyə hugiŋeŋ hitek biŋge goke po meteŋ teŋ hinayiŋ. Biŋge gobe ne Al Urmij gare duneŋ. Biŋge goyen duneŋ duneŋ meteŋ gobe Adone beleŋ basiŋa

nirde nunyiŋ," yinyiŋ. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb, "Niŋgeb daha wor po teŋbe Al Kuruj beleŋ meteŋ goke nurde hi goyen titek?" inenj gusuŋan iramiŋ. ²⁹ Irkeb wol heŋbe, "Deŋ beleŋ Al Kurunyə meteŋ titek gobe yeŋ beleŋ teŋ kerke wayuŋ al goke dufaytiŋ tareŋ irnayıŋ gogo," yinyiŋ. ³⁰ Irkeb, "Gwahade kenem mata tineŋ dahade goyen irke keneŋ gabe ge niŋ dufayniniŋ tareŋ irtrek? Niŋgeb daha tiyayıŋ?" ³¹ Hakot wor po asininiŋ yago sawsawa naŋa bana hinhanyabe biŋge 'mana' inenj hanjen goyen nene hinhan. Goyen goke Al Kurunyə asaŋde, 'Al Kurunyə gasuŋde niŋ biŋge yeŋ beleŋ mel go yunke naminj,' gwahade katuŋ hi," inamij. ³² Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Fudinde wor po dineŋ hime, Al Kurunyə gasuŋde niŋ biŋge katke naminj goke Mose beleŋ ma yunyiŋ. Biŋge yunyiŋ albe Adone geb. Irde gayenter wor biŋge fudinde duneŋ hi al gobe Adone. ³³ Al Kurunyə gasuŋde niŋ biŋgebe yeŋ hitte mat katuŋ al gogo. Yeŋ beleŋ po gab alya bereya megen haŋ kuruj gayen Al Kurunyə hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen yuneŋ hiyen," yinyiŋ. ³⁴ Irkeb mel gore, "Doyaŋ al, haŋka matbe biŋge goyen hugiŋeŋ hugiŋeŋ dunenj hayiŋ," inamij.

³⁵ Irkeb wol heŋbe gaha

yinyiŋ: “Nebe Al Kurunya hugiŋeŋ hitek bingē fudinde go goyen. Niŋgeb al kura ne hitte waŋ dufaymiŋ ne niŋ sanjŋ iryen al gobe bingē ma kamde fe niŋ ma irde hiyen go gwahade goyen po Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ tareŋ gobe hubu ma hiyyen.

³⁶ Goyenbe dinhem gwahade po, deŋbe ne gayen neneŋ han̄ gega, dufaytiŋ ne niŋ tareŋ ma yirde han̄. ³⁷ Al tumŋaŋ Nanne beleŋ ne niŋ nuntiŋ mar gobe ne hitte wanayiŋ. Irkeb al ne hitte wanayiŋ mar gobe kura muŋ takira ma tiyen. ³⁸ Nebe Al Kuruny hitte mat katmiriŋ gobe dufayne gama irde meteŋ tiye yeŋ ma katmiriŋ. Gwahade yarabe nad nerke katmiriŋ al gote dufay po gama irde meterŋ tiye yeŋ katmiriŋ. ³⁹ Niŋgeb ne niŋ nuntiŋ mar gobe uŋkureŋ muŋ kura tubul timeke pel ma hiyyen. Gwaha irtiŋeŋbe nalu funaŋde mel go tumŋaŋ yisaŋ heŋ al gergeŋ wor po yireŋ. Go tiyen gobe nad nerke katmiriŋ al gote dufay geb, go po gama ireŋ. ⁴⁰ Nanner dufaydebe al tumŋaŋ diliŋbe Urmiŋ hende po irde yeŋ ge po dufaymiŋ tareŋ irnayiŋ marbe yeŋya hugiŋeŋ hinayiŋ. Irkeb nalu funaŋdebe ne beleŋ mel go yisaŋ heweŋ,” yinyiŋ.

⁴¹ Be, Yesu beleŋ yiŋeŋ ge yeŋ, “Nebe bingē fudinde Al Kuruny hitte mat katmiriŋ,” yeke nurdeb Yuda mar gore Yesu niŋ igin ma nurde

siksiksuk tiyamiŋ. ⁴² Irdeb, “Al gabe Yosep urmiŋ Yesu moŋ? Naninya miliŋabe nurde yuneŋ hite. Goyenbe dahade niŋgeb yiŋeŋ ge yeŋ, ‘Nebe Al Kuruny hitte mat katmiriŋ,’ yeŋ hi? Mere gobe kukuwamŋeŋ wor po!” yamiŋ.

⁴³ Irkeb Yesu beleŋ, “Merene goke igin ma nurde siksiksuk teŋ han̄ gobe bada henəŋ. ⁴⁴ Al kura yiŋeŋ epte ma ne hitte wanayiŋ. Nanne nad nerke wamiriŋ al gore gab bul yirke ne hitte wanayiŋ. Irkeb nalu funaŋdebe go mar gobe ne beleŋ kamtiŋde mat yisaŋ heweŋ.

⁴⁵ Al Kurunyen mere basaŋ mar porofet buda beleŋ asanđe, ‘Al Kuruny beleŋ mel goyen tumŋaŋ saba yiryeŋ,’ katiŋ hi gwahade goyen po, al kura Adoner mere nurde sabamiŋ bebak tinayiŋ mar gobe tumŋaŋ ne hitte wanayiŋ.

⁴⁶ Al kura Nanne ma kintiŋ. Goyenpoga ne yeŋ hitte mat watŋiŋ al gare po ga kintiŋ.

⁴⁷ Fudinde wor po dineŋ hime, al kura ne niŋ dufaymiŋ sanjŋ irnayiŋbe Al Kurunya hugiŋeŋ hinayiŋ.

⁴⁸ Niŋgeb al beleŋ nene Al Kurunya hugiŋeŋ hitek bingē gobe ne gago. ⁴⁹ Asetiŋ yagobe sawsawa po kurun naŋa bana kuŋ heŋya bingē ‘mana’ ineŋ hanjen goyen nene hinhan gega, tumŋaŋ kamamiŋ. ⁵⁰ Goyenbe bingē fudinde Al Kuruny hitte mat kattiŋ gobe gar hi. Al kura

biŋge go niyyen̄be Al Kurun̄ diliŋde al kamtiŋ yara ma hiyyen̄. ⁵¹ Nebe al beleŋ nen Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hitekde niŋ biŋge Al Kurun̄ hitte mat kattin̄ goyen. Niŋgeb albe biŋge nene gabe tareŋ heŋ hanjen̄ gwahade goyen po, ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayin̄ marbe Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hinayin̄. Biŋge gobe ne gago. Alya bereya megen han̄ kurun̄ gayen Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hinayin̄ goke teŋ nigen̄ gasoŋne yuneŋ,” yinyin̄.

⁵² Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb Yuda mar goyen mere tiyyin̄ goke teŋbe, “Al gab dahadem yiŋgen̄ gasoŋ dunke netek?” yeŋbe yiŋgen̄ bana gon̄ bipti forok irde yiŋgen̄ uliŋ kadom mohon̄de tiyamin̄. ⁵³ Irkeb Yesu beleŋ yinyin̄. “Fudinde wor po dinen̄ hime, ne Al Urmin̄ gate gasoŋneya darineya ma nenayin̄be Al Kurun̄ya hugiŋeŋ heŋ heŋ gobe epte ma dende hiyyen̄. ⁵⁴ Munan̄ al kura gasoŋneya darineya niyyen̄ al gobe Al Kurun̄ya hugiŋeŋ heŋ heŋ gobe yende hiyyen̄. Irkeb nalu funaŋdeb al gobe isan̄ heweŋ. ⁵⁵ Gasoŋnebe nene Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hitek biŋge wor po, irdeb darine wor nene Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hitek fe wor po go goyen. ⁵⁶ Niŋgeb al kura gasoŋneya darineya niyyen̄ al gobe neya hireŋ. Irkeb ne wor yenja hireŋ. ⁵⁷ Adone gwahader hitin̄

al gore nad nerke megen gar katmiriŋ. Irde yende saŋin̄de ne wor hugiŋeŋ heŋ heŋ tareŋnem yaŋ hime. Niŋgeb al kura gasoŋne niyyen̄ al gobe tareŋner Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hiriryen̄. ⁵⁸ Nebe biŋge Al Kurun̄ hitte mat kattin̄ go goyen. Asetiŋ yagobe biŋge ‘mana’ ineŋ hanjen̄ goyen nene hinhan gega, kuŋ kuŋbe kamamiŋ. Goyenbe al kura ne biŋge yeŋ hime gayen niyyen̄ al gobe Al Kurun̄ya hugiŋeŋ hiriryen̄,” yinyin̄. ⁵⁹ Be, mere gabe Kapeneam taun bana Yuda marte gabu yare al saba yirde heŋya tiyyin̄.

Yesuyen komatmiŋ yago budam tubul teŋ kwamiŋ

⁶⁰ Be, sabamiŋ go nurdeb Yesuyen komatmiŋ yago kura beleŋ, “Saba gabe epte ma bebak titek, meteŋeŋ wor po. Ganuŋ beleŋ epte nurde gama iryen̄?” yamiŋ. ⁶¹ Irkeb Yesu go komatmiŋ yago goyen yiŋgen̄ uliŋ mere goke ɻagak yeŋ hike nurdeb, “Merene gare dufaytiŋ haga ira? ⁶² Gwahade kenem kame ne Al Urmin̄ gayen bikken̄ hinheme mulgaŋ heŋ hurkumeke nenen̄be dahade nurnayin̄? ⁶³ Al Kurun̄ diliŋde al gergeŋ ird ird gobe Holi Spirit beleŋ po ga iryen̄. Megen niŋ marte saŋin̄de epte ma gwaha irnayin̄. Merene gayen al kura beleŋ fudinde yeŋ nuryeŋbe Holi Spirit beleŋ al goyen Al Kurun̄ diliŋde gergeŋ wor po iryen̄. ⁶⁴ Goyenbe

kuratiŋ kurabe merene gayen fudinde yeŋ ma nurde hanj,” yinyiŋ. Gwaha yinyiŋ gobe meteŋmiŋ miŋ urde komatmiŋ yawaryiŋde mat po ganuŋ beleŋ yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ ma irnayıŋ, irde ganuŋ beleŋ asogom haniŋde kiryen goyen kenkelə nurde hinhin geb, gogo yinyiŋ.⁶⁵ Irdeb sopte yinyiŋ. “Kuratiŋ kura beleŋ merene pel irnayıŋ goke teŋbe, ‘Al kura yiŋgen epte ma ne hitte wanayıŋ, Nanner tarende po ga ne hitte wanayıŋ,’ dinhem gogo,” yinyiŋ.

⁶⁶ Be, mere go yiriŋde matbe komatmiŋ yago budambe gama ird ird niŋ bada hamiŋ.⁶⁷ Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ 12 goyen, “Deŋ manaŋ nubul tiniŋ yeŋ nurhan?” yineŋ gusuŋan yiryiŋ.⁶⁸ Irkeb Saimon Pita beleŋ wol henjbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ge po ga al beleŋ nurde Al Kuruŋya hugineŋ hitek mереge yaŋ geb, gubul teŋ ganuŋ hitte kutek?⁶⁹ Irde gebe Al Wukken wor po Al Kuruŋ hitte mat wayarin yeŋ nurde dufayninin saŋin irde hite, irde gebe fudinde al gwahade yeŋ nurde gunej hite,” inyiŋ.⁷⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Deŋ komatne 12 gayenbe nigeŋ po basiŋa dirmiŋ. Goyenpoga kuratiŋ kurabe Satanyen dufay gama irde hi geb!” yinyiŋ.⁷¹ Gobe Yudas, Saimon Iskariot urmiŋ niŋ

nurdeb gogo yirij. Yeŋbe Yesuyen komatmiŋ 12 bana hinhin gega, kamebe yeŋ beleŋ Yesu goyen asogom haniŋde kiriyen.

7

Yesube gabu nalu kuruŋ kura “Ya Kawan Heŋ Heŋ” ineŋ hanjen goke Yerusalem hurkuriŋ

¹ Be, Yuda marte doyan mar Yudia naŋare hanjen goreb Yesu mayniŋ yeŋ yeŋ ge doyan heŋ hinhan. Niŋgeb Yesube go nurdeb kamde kamde nalumiŋbe hako hinhin geb, Yudia naŋa beleŋ kutek ma iryiŋ. Irkeb Galili naŋa bana goŋ po heŋ kuŋ hinhin.² Goyenbe Yuda marte gabu nalu kuruŋ kura “Ya Kawan Heŋ Heŋ” ineŋ hanjen goyen forok yetek binde heŋ hikeb³ Yesu kuliŋ yago beleŋ, “Naŋa ga tubul teŋ Yudia naŋare kwa ko. Gogab mata tiŋen turŋun yaŋ wor po forok yirde hayen goyen gor niŋ komatge yago wor yennayiŋ.⁴ Al kura al budam beleŋ nurd nunwoŋ yeŋ goya banare ma mata teŋ hiyen geb. Gebe mata tiŋen turŋun yaŋ forok yirde hayen geb, naŋa kuruŋ gayen bana gebe al gwahade yeŋ alya bereya yikala yirde kuŋ hayin,” inamiŋ.⁵ Yesu kuliŋ yago yiŋgende wor yen ge dufaymiŋ tareŋ muŋ kura ma iramiŋ geb, gogo gwaha inamiŋ.

⁶ Goke teñbe Yesu beleñ wol heñbe, "Gwaha teñ teñ nalunebe hako geb. Munan deñ hittebe nalu kuruñ gabe iginj ala po. ⁷ Megen niñ marbe epte ma deñ haram dirnayin. Goyenbe nebe yeñ mata teñ hañ gobe bulun teñ hañ yeñ hugineñ yineñ himyen geb, goke iginj ma nurd nunenç hañ. ⁸ Niñgeb deñbe iginj niñ gabu nalu kuruñde gor kunañ ko. Nere kuruñ kuruñ nalu wor pobe hako geb, nalune forok yeke gab hurkeñ," yinyinj. ⁹ Be, Yesu go gwaha yinençbe Galili gor po hinhin.

¹⁰ Irkeb kulinj yagobe Yesu go gor po tubul teñbe Yerusalem kwamiñ. Gega Yesu wor kame gab balmiñ hurkuriñ. ¹¹ Be, gabu nalu kuruñ goyenter Yuda marte doyañ mar beleñ yeñ ge nañkenençbe, "Al gobe dare hi?" yeñ gusuñan heñ hinhin.

¹² Be, Yerusalem al gabu iramiñ bana kuruñ gob yeñ ge sisure tagaltiñ ala teñ hinhin. Kura beleñbe, "Yeñbe al iginj," yekeb, kura beleñ, "Moñ, yeñ beleñ al usi yirde hi," yeñ hinhin. ¹³ Goyenbe Yuda marte doyañ mar goke kafura herjbe al kura beleñ Yesu niñ muñ kura kawan ma ñut yeñ hinhin.

Yesu beleñ gabu nalu kuruñde gor al saba yiryinj

¹⁴ Be, gabu nalu kuruñ goyen kuruñ kahalte hewenç teñ hikeyabe Yesu gob Al Kuruñyen ya balem koya

milgu irtiñ bana al gabu irde hañyen sawsawa kuruñde gor hurkuñbe al saba yiryinj. ¹⁵ Irkeb Yuda mar beleñ nurde hurkuñkat teñbe, "Al gabe saba muñ kura ma titiñ gega, dufay kurun gabe dare niñ tiyuñ?" yaminj.

¹⁶ Irkeb meremiñ go nurdeb Yesu beleñ wol heñbe, "Saba teñ hime gabe nere moñ. Saba gabe nad nerke wamiriñ al goyen hitte mat wañ hi. ¹⁷ Al kura Al Kuruñyen dufay gama ire yeñ nuryeñ al gobe saba teñ hime gayen Al Kuruñ hitte mat wañ hi ma nigen dufayde mere teñ hime goyen bebak tiyyeñ. ¹⁸ Al kura yiñgeñ dufayminde mere teñ hiyeñ al gobe al beleñ turun nirnañ yeñ gwaha teñ hiyeñ. Goyenbe al kura meteñne tiyayinj yeñ hulyañ iryinj al goyen turuñ irnañ yeñ meteñ teñ hiyeñ al gobe al fudinde, usi miñmoñ. ¹⁹ Deñ beleñ saba tareñ gama irde hañyen gobe Mose beleñ dunyinj. Goyenbe deñ kuruñ gayen saba goyen keñkela ma gama irde hañ. Gega daniñ mununnin teñ hañ?" yinyinj. ²⁰ Gwaha yinkeb al buda gor gabu iramiñ goreb, "Al kura muguneñ ma teñ hi geb, daniñ gwaha yaha? Gebe unjgurage yañ," inamiñ. ²¹ Irkeb wol heñbe, "Nebe Sabat nature kura mata tiyeñ turñun yañ unjkureñ forok irmiñ. Irkeb goke hurkuñkat tiyanj. ²² Goyenbe deñ wor Mose

beleñ urtiñ yago guba yeñ yunnayinj yiriñ goyen gama irtek yeñbe Sabat nature meteñ teñ hanjen. (Guba yeñ yeñ mata gobe Mose beleñ ma miñ uryinj. Asetinj yago mehenje hinhan gore miñ uramij.)²³ Niñgeb dirinj kura gote guba yeñ yeñ nalu goyen Sabat nature forok yekeb Sabat nalu go yeñ bada ma heñ hanjen. Irde Sabat nature buluñ tihit yeñ ma nurde hanjen. Niñgeb ne wor al kura Sabat nature sope irmeke iginj wor po hiyuñ gega, daniñ bitiñ ar nirde hanj? ²⁴ Niñgeb deñbe al kura matamiñ siñare niñ goyen po keneñ goke ma tagal unnayinj. Gwaha titñeñbe al gore mata teñ hi gote miñ keñkela bebak teñga ga gobe iginj ma buluñ innayinj,” yinyinj.

Yesube Mesaia?

²⁵ Be, mere gwahade yeke nurdeb Yerusalem niñ mar kura beleñ, “Al gabe nende doyañ mar beleñ mayniñ yeñ kurut yeñ hanj al go goyen moñ? ²⁶ Al gabe kawan po mere teñ hi. Goyenbe mel gore daha wet kura ma inen hanj. Niñgeb doyañ mar wor yeñbe Mesaia yeñ nurde hanj wet? ²⁷ Goyenbe neñbe al gabe gor niñ yeñ nurde hite. Gega Mesaia wayyenbe gor kura mat waya yeñ ma po nurtek,” yaminj.

²⁸ Be, mel gore gwaha yekeb ya koya milgu irtiñ bana al gabu irde hanjen sawsawa kuruñde gor po

Yesu gore al saba yirde heñyabe kuware, “Deñbe fudinde ne gayen keñkela nurd nuneñ hanj? Irde gor mat wayuñ yeñ nurde hanj? Moñ, deñbe go ma nurd nuneñ hanj geb. Nebe dufayner ma gar wamirij. Adone beleñ nad nerke wamirij. Matamiñbe fudinde wor po. Goyenbe deñbe go ma nurde uneñ hanj. ²⁹ Goyenpoga nebe yeñ beleñ nad nerke wamirij geb, keñkela nurde uneñ hime,” yinyinj.

³⁰ Be, Yesu beleñ go yiriñ muñ goke teñbe teñ mayniñ tiyamiñ. Gega mayke kamtek nalube hako hinhan geb, mayniñ yeñ kurut yamiñ gega, kura muñ sisaj ma uramij. ³¹ Goyenbe al buda bana gojbe al budam Yesu niñ dufaymiñ sañj irtiñ hinhan. Niñgeb mel goreb, “Mesaia hoyaj damiñ beleñ wanbe al gare mata tinen karkuwanj forok yirde hi goyen fole irde budam po iryenj? Epte moñ!” yaminj.

³² Be, Farisi mar gobe al beleñ mere gwahade teñ sisu balgarat teñ hike nuramiñ. Irdeb Al Kurunj doloñ ird ird mata doyañ marte karkuwanjmiñya Farisi marya beleñ Yesu fere tiniñ yeñ Al Kurunyen ya doyañ irde hanjen mar hulyanj yiramiñ.

³³ Be, Yesu beleñ, “Nebe nalu ulyanđe ma denya heñbe mulgañ heñ nad nerke wamirij al hitte kwenj.

34 Irkeb ne niŋ naŋkennayin gega, go ma nennayin. Irdeb ne heŋde gorbe deŋ gwahade mar gobe epte ma kunayin,” yinyin. 35 Irkeb Yuda mar goreb yinjeŋ uliŋ, “Al gabe dam beleŋ neŋ epte ma kentekde kweŋ yeŋ yeŋ hi? Yeŋbe nende al burgagaw kerde Grik marte naŋare kwamiŋ beleŋ gon kuŋ Grik mar wet saba yireŋ yeŋ yeŋ hi? 36 Gobe daha yihiim yeŋbe, ‘Ne niŋ naŋkennayin gega, go ma nennayin. Irdeb ne heŋde gorbe deŋ gwahade mar gobe epte ma kunayin,’ yeŋ hi?” yamin.

37 Be, gabu nalu kurun goyen kuŋ kuŋ nalu funaŋde hiriŋ. Nalu funaŋ gobe Yuda mar beleŋ nalu kurun yeŋ nurde hanjen. Be, nalu go forok yekeb Yesu beleŋ huwardeb kuware gaha yinyin: “Al kura fe niŋ irkeb ne hitte wan fe niyyen. 38 Niŋgeb al kura ne niŋ dufaymiŋ tareŋ iryenbe Al Kurunyen asanđde katiŋ gwahade goyen po, Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ matare niŋ fe gore biŋde mat marde wan hiyen,” yinyin. 39 Be, Yesu beleŋ fe kahanjaŋ merem tiyyiŋ gobe kame al kura yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irnayin marbe Holi Spirit tenayin yeŋ gogo yiriŋ. Gega goyenterbe Yesu goyen Al Kurun hitte ma mulgaŋ heŋ hurkuŋ deŋem turjuŋ yan goyen go ma tirijde hinhin geb, Holi Spiritbe kateŋ miŋmoŋ.

40 Be, meremin go nurdeb al kura beleŋ, “Fudinde, al gabe kame wayyeŋ yitiŋ Al Kurunyen mere basaŋ Al go goyen gago,” yamin. 41 Irkeb kura beleŋbe, “Yeŋbe Mesaia,” yamin. Goyenbe kura beleŋ, “Moŋ, Mesaiaabe Galili naŋare mat ma wayyeŋ geb. 42 Al Kurunyen asanđdebe Mesaiaabe Dewityen miŋde mat forok yiyyeŋ, irde Dewit hinhin taunde Betlehem gor kawaŋ hiyyeŋ yitiŋ moŋ?” yamin 43 Be, Yesu niŋ teŋbe al buda goyen kurabe Yesu niŋ hekeb kurabe Yesu asogo iramiŋ. 44 Kura beleŋ Yesu go teŋ mayniŋ yeŋ kurut yamin gega, sisaiŋ ma po uramiŋ.

*Yuda marte doyaŋ marbe
Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ ma
iramiŋ*

45 Be, ya balem doyaŋ irde hanjen mar go Yesu fere tiniŋ yeŋ kwamiŋ gega, walip yeŋ nurdeb mulgaŋ heŋ Al Kurun doloŋ ird ird mata doyaŋ marte karkuwajmiŋya Farisi marya hitte kwamiŋ. Kukeb yeŋ beleŋ, “Daniŋ al go teŋ ma wayhaŋ?” yineŋ gusuŋaŋ yiramiŋ. 46 Irkeb ya balem gote doyaŋ mar beleŋ wol heŋbe, “Al kura beleŋ yeŋ mere igiŋ po teŋ hi gwahade kura ma teŋ hiyen,” yinamiŋ. 47 Irkeb Farisi mar goreb, “Deŋ wor al gore usi dirde bitiŋ yawara?” yinamiŋ. 48 Irdeb, “Doyaŋ marya Farisi marya kura dufaymiŋ al goke tareŋ irke yenaŋ? Hubu wor po

geb! ⁴⁹ Al buda Moseyen saba keñkela ma nurde hanj mar goreb gogo gama irde hanj. Go mar gobe Al Kurunyen bearar bana po hinayinj,” yamiñj. ⁵⁰⁻⁵¹ Irkeb Nikodemus beleñ huwardeb, “Nende sabarebe al kura merem yañ irtek yenþe al gote mere wor wor nurde gab merem yañ irnayinj yitiñ moñ?” yineñ gusuñaj yiryinj. Nikodemusbe Farisi mar al gega, hakot yenj beleñ kuñ Yesu keneñ sabamiñ nuryinj al go goyen. ⁵² Be, Nikodemus beleñ gwaha yinkeb mel gore wol henþe, “Ge manañ Galili niñ al? Al Kurunyen mere keñkela kenayinj. Irde gab Al Kurunyen mere basañ al kura Galili bana mat ma wayyenj yitiñ goyen bebak tiyayinj,” inamiñj.

[⁵³ Be, Yerusalem gabu iramiñ marbe bur yenþe tiyuñmiñ tiyuñmiñ kwamij.

8

¹ Goyenbe Yesube Olip donþdonde hurkuriñ.

Bere mata buluñ miñyan kura Yesu hitte tawayamij

² Be, fay urkeb sopte Al Kurunyen ya balemde kuriñ. Irkeb al budam wañ kalyan keramiñ. Irkeb keperde saba yiryinj. ³ Be, Moseyen saba marya Farisi marya beleñ bere uñ yañ kura goyen al hoyanya duwan teñ hike keneñbe teñ wayamiñj. Tawakeb bere gobu gabu

iramiñ goyen diliñ mar huwaryinj. ⁴ Irkeb mel goreb, “Tisa, bere gabe uñ miñyan gega, al hoyanya duwan teñ hike kenhet. ⁵ Moseyen sabarebe bere gahade gab horare gasa yirke kamnayinj yitiñ hi. Munañ gebe gokeb daha yawayinj?” inej gusuñaj iramiñ. ⁶ Gusuñaj gwahade iramiñ gobe Yesu beleñ daha wet kura yekeb meremiñ gore po bul irde merem yañ irniñ yenþe gusuñaj gwahade iramiñ gogo. Goyenbe Yesu gob urgut kañ haninj po megen mere kura kañ hinhin. ⁷ Irkeb mel gore wol heñ heñ ge pakku irke huwardeb yinyinj. “Deñ bana gayen al kura mata buluñ miñmoñ wor po hi keneñ gab yenj wa meheñ heñ horare mayyenj,” yinyinj. ⁸ Irdeb sopte urgut kañ megen mere kañ hinhin.

⁹ Be, mere go nuramiñ marbe yuñkuren yuñkuren siksuk irde kuñ hinhan. Par-guwak wa meheñ hamij. Kuñ kuñbe Yesuya bere goya po gor hinaryum. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ huwardeb, “Bere, al buda gar gobe damde hanj? Al kura merem yañ ma gira?” inyinj. ¹¹ Irkeb bere goreb, “Gwaha, doyañ al, hubu po,” inyinj. Irkeb Yesu beleñ, “Be, ne wor merem yañ ma gireñ geb, kwa ko. Irdeb mata buluñ sopte ma tiyayinj,” inyinj.]*

Yesube hulsi

* **8:11:** Asan hoyanya ñdebe 7:53-8:11 gobe ma hi.

¹² Be, kame Yesu gob al saba yirdeb, "Nebe alya bereya Al Kuruŋ yikala yird yird hulsi. Niŋgeb al kura ne gama niryenbe mata bulunyen kidoma bana ma kuŋ hiyen. Irde Al Kuruŋa hugiŋen heŋ heŋ gote hulsi goyen tiyyen," yinyin. ¹³ Irkeb Farisi mar beleŋ inen teŋbe, "Mere teŋ ha gobe gigen ge po teŋ yeŋ ha. Niŋgeb mереge kuruŋ gobe miŋ miŋmon geb, al kura beleŋ fudinde yeŋ ma nuryen," inamiŋ. ¹⁴ Irkeb wol henbe, "Nebe gor mat wamirin, irde gor kweŋ yeŋ nurde hime. Niŋgeb nigeŋ ge mere teŋ hime gayenbe miŋ manaq mere teŋ hime. Goyenbe deŋbe ne gayen gor mat wamirin, irde gor kweŋ yeŋ hime gobe muŋ kura ma nurde haŋ. ¹⁵ Deŋbe megen niŋ alyen dufayde po merem yan nirde haŋ. Gega nebe dende matare al muŋ kura merem yan ma irde himyen. ¹⁶ Munan ne beleŋ al kura merem yan yireŋ mar gobe ne nuŋkureŋ ma yireŋ. Nanne hulyaŋ nirke wamirin al goya har geb, mel goyen merem yan yireŋ mata gobe mata huwak wor po. ¹⁷ Dende saba tareŋdbe mere kura fudinde heŋ heŋ niŋbe al irawa beleŋ mere goyen saŋiŋ irkeb mere gobe fudinde yeŋ nurnayin yeŋ katip hi. ¹⁸ Niŋgeb nebe nigeŋ ge mere teŋ himyen, irde Adone nad nerke wamirin al gore wor

ne yeŋ hime gwahade po yeŋ hi," yinyin. ¹⁹ Irkeb mel gore, "Adogebe dare hi?" inen gusuŋan iramin. Irkeb, "Deŋbe neya Adoneyab go ma nurde duneŋ haŋ. Ne nurd nuneŋ haŋ manhan Adone wor nurde unwoŋ," yinyin. ²⁰ Saba gabe Al Kuruŋen ya balem bana Al Kuruŋ galak ird ird gasuŋ bindere gor heŋ al saba yiryin. Goyenbe yeŋ mayke kamtek nalube hako geb, al kura waŋ teŋ miŋmon.

²¹ Be, sopte po Yesu beleŋ, "Nebe kweŋ. Irke ne niŋ naŋkennayin. Irdeb mata buluŋ bana po heŋ kamnayin. Goyenbe ne kweŋde gorbe deŋ epte ma kunayin," yinyin. ²² Be, Yesu mere tiyyin goyen Yuda mar beleŋ nurdeb, "Al gab yiŋen temeyen tiya? Gwahade niŋgeb gogo, 'Ne kweŋde gorbe deŋ epte ma kunayin,' yeŋ hi?" yeŋ yiŋen uliŋ kadom gusuŋan gird tiyamin. ²³ Goyenbe Yesu beleŋ tebaŋ yinyin. "Deŋbe megen gar niŋ mar gega, nebe gwahade moŋ. Deŋbe megen gar niŋ mata gama irde haŋ gega, nebe Al Kuruŋ hire gor niŋ mata gama irde hime. ²⁴ Deŋbe mata buluŋtiŋ bana gon po heŋ kamnayin dinhem gobe fudinde wor po dinhem. Niŋgeb nebe al gwahade yeŋ dineŋ himyen go goyen fudinde yeŋ ma nurnayinbe mata buluŋtiŋ bana gon po heŋ kamnayin," yinyin.

25 Irkeb mel goreb, “Gebe ganuŋ al wor po?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Nebe al gwahade yeŋ meheŋde mat wor po dineŋ himyen al go goyen. 26 Nebe mere misiŋ budam goke deŋ gayen merem yaŋ dirtek hime. Goyenbe nad nerke wamiriŋ al gobe matamiŋbe fudinde geb, nebe al gore nineŋ hiyen go po megen niŋ mar kurun gayen momoŋ yirde hime,” yinyiŋ.

27 Be, mel gobe Yesu beleŋ Naniŋ ge mere dirde hi yeŋ ma bebak tiyamiŋ. 28 Gwahade ningeb Yesu beleŋ, “Ne Al Urmiŋ gayen deŋ beleŋ kuruse hende nisaŋ heŋ mununke kammeke gab nebe al gwahade dineŋ himyen goyen goke bitiŋ bak yiyyen. Irdeb nebe dufayner ma mere teŋbe Nanne beleŋ saba nirde hi goyen po tagalde himyen goyen goke bebak tinayıŋ. 29 Nad nerke wamiriŋ al gobe neya har. Nebe yeŋ āmaŋeŋ nuryeŋ mat po mata teŋ himyen geb, nubul ma teŋ hiyen,” yinyiŋ. 30 Be, al budam meremin nuramiŋ mar gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

Yesuya Abrahamya

31 Be, Yuda mar kura yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irhet yamiŋ mar goyen Yesu beleŋ, “Sabane gayen kerkeka tanarnayinbe komatne wor po henayıŋ. 32 Irde gab mere fudinde

goyen nurnayin. Irke mere fudinde nurnayin gore gab mata buluŋ bana mat dad siŋa diryen,” yinyiŋ. 33 Irkeb mel gore wol heŋbe, “Neŋbe Abrahamyen asem yago. Irde al kurat yufuk bana heŋ meteŋ muruŋgem moŋ ma teŋ hitiŋ. Niŋgeb daha yihiŋ yeŋbe megen niŋ kanduk bana ma hinayıŋ dineŋ ha?” inamiŋ. 34 Irkeb wol heŋbe, “Fudinde wor po dineŋ hime, al kura mata buluŋ tiyyen gobe mata buluŋ yufukde gor po heŋ gote kanduk po teŋ hiyen. 35 Be, al kura al kurate yufukde heŋ muruŋgem moŋ meteŋ teŋ unen hiyen al gobe hugiŋeŋ hitek gasuŋ miŋmoŋ hiyyen. Goyenbe doyaŋ almiŋ gote urmiŋbe hugiŋeŋ naniŋa hiriryen. 36 Niŋgeb ne Al Urmiŋ gare mata buluŋtiŋ yad siŋa yirde dawarmeket fudinde wor po deŋbe mata buluŋ bana ma wor po hinayıŋ. 37 Deŋbe Abrahamyen asem yago yeŋ nurde duneŋ hime. Goyenbe bitiŋ bana gobe mata buluŋ beleŋ po makin hitiŋ geb, merene nurtek ma hanj. Niŋgeb mununnin teŋ hanj gogo. 38 Nebe Nanne beleŋ mata nikala nirke yeneŋ himyen goyen po momoŋ dirde hime. Munaŋ deŋbe nantiŋ beleŋ mere dirke nurdeb goyen po teŋ hanj,” yinyiŋ. 39 Irkeb mel goreb, “Abrahambe adoninin,” inamiŋ. Irkeb, “Deŋbe Abraham dirŋeŋ weŋ manhan

yen mata teñ hinhin goyen po teñ hiwoñ. ⁴⁰ Nebe mere fudinde Al Kurun hitte mat nurmiñ goyen po momoñ dirde himyen. Goyenpoga deñbe goke mununniñ teñ hanj. Abrahambe mata gwahade kura ma teñ hinhin. ⁴¹ Niñgeb deñbe adotij beleñ mata teñ hiyen goyen po teñ hanj,” yinyiñ. Irkeb mel gore iginj ma nurdeb, “Neñbe totpa dirin moj. Adoniniñbe Al Kurun unjkureñ gogo po,” inamiñ. ⁴² Irkeb Yesu beleñ, “Nebe Al Kurun hitte mat wamiriñ hime geb, nantinjbe fudinde Al Kurun manhan ne niñ amaneñ nurde hiwoñ. Nebe dufayner ma wamiriñ, yen beleñ nad nerke wamiriñ. ⁴³ Deñbe merene epte ma nurtek geb, gogo merene miñ bebak ma teñ hanj. ⁴⁴ Deñbe adotij Satanyen dirjen weñ. Irdeb adotijde dufay buluñ goyen po gama irde mata titek po dirde hi. Yenbe mata fudinde mun kura biñ bana ma hi geb, miñde mat wor po al gasa yirke kamde kamde al hiriñ. Yenbe usi al, irde usi mere gote miñ al. ⁴⁵ Niñgeb mere fudinde dineñ hime gega, ne niñ hekkeñ ma nurde hanj. ⁴⁶ Deñ bana gayen ganuñ al kura beleñ mata buluñ gwahade tiyan ninyen? Nebe mere fudinde teñ hime gega, danij ne niñ hekkeñ ma nurde hanj? ⁴⁷ Al kura Al Kurunyenbe meremiñ nurde hiyen. Niñgeb deñbe

Al Kurunyen moj geb, Al Kurunyen mere ma nurde hanj gogo,” yinyiñ.

⁴⁸ Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb Yuda mar gore wol henjbe, “Gebe Samaria niñ al, unjgura beleñ ketal gurtiñ gintek gobe fudinde wor po gintek,” inamiñ. ⁴⁹ Irkeb wol henjbe, “Nebe unjgura ma ketal nurtiñ hime. Nebe Adone turuñ irde himekeb deñ beleñbe soñ heñ ne ma turuñ nirde hanj. ⁵⁰ Nebe deñne turjuñ yan ird ird niñ ma nurde hime. Goyenbe deñne turjuñ yan irtek albe unjkureñ hi. Niñgeb merem yan nirde hanj gobe yen haninde kereñ. ⁵¹ Fudinde wor po dineñ hime, al kura merene gama iryenbe go ma kamyen,” yinyiñ.

⁵² Be, Yuda mar gobe Yesu mere tiyyiñ goyen nurdeb, “Hañkab gebe unjgura ketal gurtiñ ha yen nurde gunhet. Abrahambe kamyiñ, irde Al Kurunyen mere basañ mar manañ kamamiñ. Gega gebe, ‘Al kura merene gama iryenbe go ma kamyen,’ yen ha? ⁵³ Abrahamya Al Kurunyen mere basañ maryabe kamamiñ. Munan ge gayenbe yen folek? Al dahade go goyenbe ge gago?” inamiñ. ⁵⁴ Irkeb wol henjbe, “Deñne turjuñ yan ireñbe miñ miñmoñ hiyyen. Goyenbe Nanne deñ beleñ Al Kurunyiniñ yen hanj al gore deñne turjuñ yan irde hi geb. ⁵⁵ Deñbe yen ma nud uneñ hanj gega, nebe nurde

uneŋ hime. Irdeb ne beleŋ al goyen ma nurde uneŋ hime yewenjbe ne wor den yara usi al hewenj. Goyenbe nebe nurde uneŋbe meremiŋ gama irde himyen.⁵⁶ Asetiŋ Abrahambe ne megen gar waŋ waŋ nalu goyen kenmewoŋ yen nuryinj. Irdeb keneŋbe aman wor po hirinj,” yinyinj.⁵⁷ Irkeb mel goreb, “Ge gayen damage 50 ma heŋ hi gega, Abraham kenariŋ?” inamiŋ.⁵⁸ Irkeb wol henjbe, “Fudinde wor po dineŋ hime, Abraham forok ma yirinjya nebe hinhem!” yinyinj.⁵⁹ Gwaha yinkeb mel gore hora yadeb mayniŋ tiyamiŋ. Irkeb bana kuŋbe Al Kurunyen ya balem goyen tubul teŋ hoyanje kuriŋ.

9

Al diliŋ titmiŋ kura sope iryinj

¹ Be, Yesu gob beleŋ kuŋ henjabe al kura milinj beleŋ diliŋ titmiŋ gwahade po kawaŋ kirtiŋ goyen kinyinj.² Irkeb komatmiŋ beleŋ, “Rabai, ganuŋ beleŋ mata buluŋ tiyyinj? Al gare ma milinj naniŋ beleŋ tiyaryum geb, gago gwahade po kawaŋ hiriŋ?” inamiŋ.³ Irkeb wol henjbe, “Diliŋ titmiŋ gobe yinjenje mata buluŋ ma milinjya naniŋyat mata buluŋ beleŋ ma iryinj. Gobe Al Kurunyen saŋiŋ yen hitte kawan forok yiyyen yenjbe gwahade po kawaŋ hiriŋ.⁴ Munaj neŋbe naŋa hikeya po nad nerke wamirinj al

gote meteŋ teŋ hitek. Mongo kidoma hekeb epte ma meteŋ titek geb.⁵ Nebe megen gar hime nature gabe alya bereya Al Kurunj yikala yird yird hulsi geb,” yinyinj.

⁶ Be, gwaha yinenjbe mulowore meyan teŋbe tigiri tike woŋa hekeb teŋ al gote diliŋde sam iryinj.⁷ Gwaha irdeb, “Kuŋ Siloam fe alare delge hala,” inyinj. (Siloam gote miŋbe Teŋ Kerke Kutinj.) Irkeb al gobe kuŋ fete gor diliŋ haldebe diliŋ wuk yeke naŋkenenjbe mulgaŋ heŋ wayyiŋ.⁸ Irkeb tiyuŋmiŋde niŋ marya hakot diliŋ titmiŋ heŋ kaŋaŋ teŋ hike keneŋ hitinj mar goreb gusuŋaŋ haminj. “Al gabe belen keperde kaŋaŋ teŋ hiyen al go goyen moŋ?” yaminj.⁹ Irdeb al kura beleŋ, “Al diliŋ titmiŋ gar go goyen,” yekeb kura beleŋbe, “Moŋ, yen moŋ. Al kura yen yara po be,” yaminj. Goyenbe al goreb, “Nebe yen hanj al goyen,” yinyinj.¹⁰ Irkeb mel goreb, “Daha matbe iŋiŋ heŋ gogo naŋkenha?” inamiŋ.¹¹ Irkeb, “Al Yesu inen hanjen al go gore woŋa irde delne sam yira. Irdeb, ‘Kuŋ Siloam fe alare hala,’ ninkeb kuŋ haldebe gago naŋkenhem,” yinyinj.¹² Gwaha yinkeb, “Al gobe dare hi?” inen gusuŋaŋ irkeb, “Go ma nurde hime,” yinyinj.

¹³ Be, mel gore al goyen teŋ Farisi mar hitte tukamij.¹⁴ Be, Yesu beleŋ mulowo

meyan irde tigiri teñ gore po al diliñ titmiñ goyen sope iryin naļu gobe Sabat naļu. 15 Niňgeb Farisi mar woryen beleñ daha mat diliñ igin heke naňkinyiñ goke gusuňaň iramiň. Irkeb, "Yen beleñ woňa teñ delner sam irke kuň fete delne haldebe naňkenhem," yinyiň. 16 Irkeb Farisi mar kura beleñ, "Al gobe Sabat nature niň mata ma gama ira geb, yenbe Al Kuruň hitte mat ma watin geb," yamiň. Goyenbe kura beleñbe, "Gwahade kenem mata buluň al beleñbe dahadem mata tiňeň turňuň yaň Al Kuruň beleñ po ga yirtek goyen yirde hi?" yineň gusuňaň hamiň. Be, mel gobe gwaha teñ yinjeň uliň kadom mohonje tiyamiň. 17 Be, gwaha teñ kuň kuň funaňbe al diliñ igin hiriň al goyen gusuňaň iramiň. "Delge sope ira al gobe ganuň yen nurde ha?" inamiň. Irkeb al goreb, "Yenbe Al Kuruňyen mere basaň al geb," yinyiň.

18 Be, Yuda marte doyan marbe al diliñ titmiň gega sope irke naňkinyiñ goyen fudinde yen ma nuramiň. Irdeb milinjya naniňya niň keya heke wayaryum. 19 Wakeb, "Al gayenbe urtirin? Irde yenbe diliñ titmiň gwahade po kawaň hiriň yen haryen go goyen? Goyenbe dahade niňgeb haňkabe naňkenen hi?" yineň gusuňaň yiramiň. 20 Irkeb al gote naniňya milinjya beleñ

wol henje, "Gabe urdere. Irdeb diliñ titmiň gwahade po kawaň hiriň gobe nurde har. 21 Goyenbe daha mat naňkena, irde ganuň beleñ sope ira gobe ma nurde har. Yenbe parguwak geb, yinjeň momoň diryeň geb, gusuňaň irnaň" yinaryum. 22 Be, Yuda marte doyan mar gobe bikkeň mere sege irdeb, "Al kura Yesube Mesaia yekeb takira titek. Irkeb gabu yaniniňde epte ma wanayiň," yen mere mayamiň. Niňgeb naniňya milinjya go mere goyen nuraryumde geb, doyan mar goke kafura henje, 23 "Yinjeň gusuňaň irnaň. Yenbe parguwak geb," yiňaryum gogo.

24 Be, sopte al diliñ titmiň go inke wayyin. Irkeb, "Delge sope ira al gobe mata buluň al yen nurde uneň hite. Niňgeb al go deňem turňuň yaň irtiňeňbe Al Kuruň deňem turňuň yaň ira ko," inamiň. 25 Irkeb wol henje, "Al gobe mata buluň al ma gwahade moň gobe ma nurhem. Goyenpoga nebe delne titmiň hinhem gega, gago naňkenhem go po ga nurde hime," yinyiň. 26 Gwaha yinkeb mel goreb, "Daha daha gira? Daha mat delge sope irke naňkenha?" inen gusuňaň iramiň. 27 Irkeb wol henje, "Nebe bikkeň momoň dirhem gega, merene ma nurhaň. Gega danij sopte nurniň teñ hanj? Deň manaň yende komatmiň

hiniŋ yeŋ teŋ hanj?" yinyiŋ.
²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb sukal irde, "Ge po gab al gote komatmiŋ! Neŋbe Moseyen komat geb!" ²⁹ Mosebe Al Kuruŋ beleŋ mere iryiŋ gobe nurde hite. Goyenbe al gobe gor kura mat wayuŋ yeŋ ma po nurde uneŋ hite," yamiŋ.
³⁰ Irkeb wol heŋbe, "Be, deŋ beleŋ al gobe gor kura mat wayuŋ yeŋ ma nurde hite yeŋ hanj gobe kukuwamjen wor po. Gega nebe al gore sope nirke gago naŋkenen hime. ³¹ Al Kuruŋbe mata buluŋ marte merebe go ma wol heŋ yunen hiyen. Munaŋ Al Kuruŋ palap irde dufaymiŋ gama irde hanj mar gote merebe nurde wol heŋ hiyen yeŋ nurde hityen. ³² Irde al kura al diliŋ titmiŋ gwahade po kawaŋ hitiŋ goyen sope irke naŋkintiŋ baranen kura ma po nurde hityen. ³³ Sope nira al gobe Al Kuruŋ hitte mat ma wayuŋ manhan det kura ma irwoŋ," yinyiŋ. ³⁴ Gwaha yinkeb mel gore wol heŋbe, "Gebe mata buluŋ bana po kawaŋ heŋ kuŋ kuruŋ hawaŋ. Niŋgeb daniŋ ge gahade gare saba direŋ teŋ ha!" inenbe gabu yaminde mat hugiŋen takira tiyamin.

³⁵ Be, Yesu gob al diliŋ titmiŋ goyen Yuda marte doyan mar beleŋ takira tiyamiŋ gote mere momoŋ nuryiŋ. Irdeb al goyen keneŋbe, "Ge gayen Al Urmiŋ niŋ dufayge tareŋ irha?" inyiŋ. ³⁶ Irkeb al

goreb, "Doyaŋ al, yeŋbe al ganuŋ? Momoŋ nira. Irkeb yeŋ ge dufayne tareŋ ireŋ," inyiŋ. ³⁷ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, "Al gobe bikken kenha. Fudinde wor po, al gobe mere girde hime al ne gago po geb," inyiŋ. ³⁸ Irkeb al goreb, "Doyaŋ Al Kuruŋ, ge niŋ dufayne saŋiŋ irhem," inenbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋ turun iryiŋ. ³⁹ Irkeb, "Nebe al iginja bulunuŋ pota yird yird niŋ megen gar wamiriŋ. Gogab ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayıŋ marbe diliŋ titmiŋ gega naŋkinyen go gwahade Al Kuruŋyen dufay kenkelə bebak tinaiŋ. Munaŋ al kura harhok nunnayıŋ marbe al kura diliŋ titmiŋ yara Al Kuruŋyen dufay epte ma bebak tinaiŋ," inyiŋ. ⁴⁰ Irkeb Farisi mar kura yeŋja hinhan gore nurdeb, "Gebe neŋ gayen wor diltiŋ titmiŋ dineŋ ha?" inamiŋ. ⁴¹ Irkeb wol heŋbe, "Deŋbe dindiken ge yeŋ, 'Dilniniŋ titmiŋ geb, Al Kuruŋyen mere keneŋ bebak ma teŋ hite,' yeŋ hanj manhan Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ mar ma dinwoŋ. Goyenbe dindiken, 'Neŋbe dilniniŋ titmiŋ moŋ, igin Al Kuruŋyen mere keneŋ bebak teŋ hite,' yeŋ hanj geb, bikken mata buluŋ bana hanj yeŋ denen hime," yinyiŋ.

10

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: "Fudinde wor po dineŋ hime, al kura sipsip niŋ koya kirtiŋ goyen yamemde mat ma waŋ koya go nandu urde hurkuyen al gobe kawe marya al gasa yirniŋ yirniŋ yirde detmiŋ kawem yade hanjen marya geb. ² Goyenbe sipsip doyan al wor pobe sipsip koya gote yamere mat waŋ hurkuyen. ³ Irkeb sipsip koya gote yame doyan irde hi al goreb yame fegelde unyen. Irkeb hurkuŋ sipsipmiŋ goyen deŋe yurke tumjan wakeb bul yirde siŋare yukuyen. ⁴ Be, sipsipmiŋ yiŋgeŋde go po yade siŋare yukuŋbe yiŋgeŋ wa mehen heŋ kuŋ heŋya mere yirde hiyen. Irkeb melak nurde hanjen geb, yeŋ po gama irnayiŋ. ⁵ Goyenbe al tiŋeŋbe epte ma wor po gama irnayiŋ. Fudinde, sipsip gobe al tiŋeŋ gote melak ma nurde hanjen geb, keneŋ yilwa irde busaharnayiŋ," yinyiŋ.

⁶ Be, Yesube maya mere gwaha mat yiryiŋ gega, sabaminŋ nurde hinhan marbe goke dinen hi yeŋ ma bebak tiyamin. ⁷ Niŋgeb Yesu gore sopte gaha yinyiŋ: "Fudinde wor po dineŋ hime, nebe sipsip niŋ koya kirtiŋ gote yame. ⁸ Niŋgeb al kura asogo nirde neŋ wa neŋ wa teŋ hanjen mar kuruŋ gobe kawe marya al gasa yirniŋ yirniŋ yirde detmiŋ kawem yade hanjen marya geb, sipsip gore meremiŋ

ma nuramiŋ. ⁹ Nebe yame yara. Niŋgeb al kura ne hitte mat waŋ Al Kuruŋ hire gor hurkuyenbe det kura beleŋ epte ma buluŋ iryen. Al gobe sipsip beleŋ koya binde hurkuŋ usan heŋ siŋare kateŋ yamuŋ nene hanjen go gwahade goyen igiŋ po hiyen. ¹⁰ Kawe albe sipsip kawe teŋ gasa yirde buluŋ buluŋ yireŋ yeŋ waŋ hiyen. Goyenpoga nebe merene nurde hanj mar gob Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen yunen. Irkeb mel gobe Al Kurunya hugiŋeŋ hinayin goyenbe igiŋ wor po hinayin.

¹¹ "Be, nebe sipsip doyan al igiŋ. Sipsip doyan al igiŋbe sipsipmiŋ ge teŋ yiŋgeŋ kamde kamde niŋ ma nurde hiyen. Igiŋ kamyen. ¹² Goyenbe al damu irke ga sipsip doyan yirde hiyen al gobe sipsip gote miŋ al moŋ. Niŋgeb kulu duwi kura wake keneŋbe sipsip goyen gor po okohom yubul teŋ busaharyen. Irkeb kulu duwi beleŋ sipsip goyen yisike burgagaw kernayin. ¹³ Al gobe damu irke hora niŋ po nurde sipsip doyan yirde hiyen geb, sipsip goke ma nurde busaharyen.

¹⁴⁻¹⁵ "Be, nebe sipsip doyan al igiŋ. Nanne beleŋ nud nuneŋ hi, irkeb ne wor nud unen hime. Gwahade goyen po, nebe sipsipne nud yuneŋ hime, irke sipsipne wor nud nuneŋ hanj. Irde sipsipneŋ teŋ kame yeŋbe igiŋ kamen.

16 Nebe sipsipne hoyan manaq hanj. Gobe koya bana gor ma hanj. Goyenbe go manaq yawarenj. Yen manaq melakne nurnayin. Irde sipsip koya bana hanj goya tumnajan hike doyan yird yird al manaq ne nunjkurenj po henj.

17 "Nebe kame sopte huwarenj yen nurdeb Nanner alya bereya goke teñ kamenj. Niñgeb Nannebe goke teñ ne gayen bubulkunjne wor po yen nurde nuneñ hi. 18 Al kura beleñ tareñminde epte ma mununke kamenj. Nebe alya bereya goke kame yenbe iginj kamenj, irde sopte huware yenbe iginj huwarenj. Go tiyeñ gobe Adone beleñ gwaha tiyayin ninyin geb, gogo tiyenj," yinyinj.

19 Be, mere tiyyin goyen nurdeb Yuda mar beleñ sopte yinjen uliñ kadom mohonje tiyaminj. 20 Al budambe, "Al gabe unjgura ketal urtiñ geb, kukuwa wor po! Niñgeb daniñ meremiñ nurde hanj?" yamiñ. 21 Goyenbe kurabe, "Meremineñ unjgura ketal urtiñ al beleñ mere titiñ yara moñ. Unjurabe al diliñ titmiñ iginj sope iryenj? Epte moñ geb," yamiñ.

Yuda mar tumnajan Yesu asogo iramiñ

22 Be, kuñ kuñ gabu nalu kuruñ kura "Ya Balem Al Kurun Untek" inenj hanjen

goyen Yerusalem forok yirinj. Goyenterbe naña uysuñ wor po henj henj nalu.* 23 Be, Yesube Al Kurunyen ya balem bana ya kawan yulyanjeñ kura Solomonyen Paranda inenj hanjen bana goyañ kuñ hinjin. 24 Irkeb Yuda mar beleñ wanj Yesu kalyan kerdeb, "Daha naña gab nebe al gwahade yen bebak dirkeb kukuwamneñ ma nurtek? Gebe Meşaia kenem bebak po dirayinj," inaminj.

25 Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Nebe momon dirmij gega, merene goyen fudinde yen ma nurde hanj. Mata tinenj turjuñ yan ne beleñ Nanner sanjinde forok yirde himyen goreb nebe al gwahade yen dikala dirde hanj. 26 Goyenbe deñbe nere sipsip moñ geb, merene fudinde yen ma nurde hanj.

27 Nere sipsipbe melakne nurde gama nirde hanj. Ne wor sipsip go nud yuneñ hime. 28 Nebe Al Kurunya hugiñej henj henj goyen yen yuneñ himyen. Niñgeb go ma po buluñ henayin. Irdeb al kura beleñ hanner mat epte ma sipsipne kura goraj niryeñ. 29 Nanne beleñ alya bereyaminj sipsip yara goyen ne nuntinj. Yenbe tareñminj kuruñ wor po. Niñgeb sipsip goyen yen doyan yirde hiyeñde mat epte ma al kura beleñ goraj yiryeñ. 30 Neya Adoneyabe uñkureñ po geb,"

* **10:22:** Naña uysuñ wor po henj henj nalu gobe ais kateñ hiyen geb, anutayen mere matbe "winta" yen hanjen.

yinyinj.

³¹ Be, Yesu beleñ gwaha yinkeb mel gore sopte hora yadеб mayniј tiyaminj.

³² Goyenbe Yesu beleñ yinyinj. “Nebe metej igin wor po forok yirde dunej himyen. Gega metej igin damiј goyen goke iginj ma nurde mununniј teñ han?” yinyinj.

³³ Irkeb mel gore wol henje, “Nenje mata tinej forok yirde hayen goyen goke ma mugunniј teñ hite. Goyenbe gebe al neñ yara po gore, ‘Nebe Al Kurunj,’ yeñ ha gobe Al Kurunj sukal irde ha geb, goke mugunniј teñ hite,” inaminj.

³⁴ Irkeb wol henje, “Dende sabarebe Al Kurunj beleñ Israel marte doyan mar kura turunj yirdeb, ‘Deñbe nigen yara,’ gwaha yitiј goyen kapyanj ma hen hanjen? ³⁵ Al Kurunj beleñ meremiј yunyiј mar goyen, ‘Deñbe nigen yara,’ yinyinj. Al Kurunyen asanje niј merebe fudinde wor po epte ma usi yetek.

³⁶ Nebe Adone beleñ basiјa nirde nad nerke megen gar wamirinj. Niñgeb nebe Israel marte doyan mar kura Al Kurunj beleñ, ‘Deñbe nigen yara,’ yinyinj mar gote folek. Gega dahade niñgeb nebe Al Kurunj Urmiј yemekeb deñ beleñ Al Kurunj sukal irha ninhanj? ³⁷ Ne beleñ Adoner metej ma teñ himeke nenejbe dufaytiј ne niј tarej ma irnayinj. ³⁸ Goyenbe gwaha

teñ hime kenem ne niј hekkej nurnayinj. Gega gwaha teñ teñmiј meteñenj kenem mata tinej turñuj yañ forok yirde himyen go po yeneñbe fudinde yeñ nurnayinj. Gogab Adonebe neya hike, nebe yeñya har goyen bebak tinayinj. Irde yeñya neyabe uñküreñ po yeñ nurnayinj,” yinyinj. ³⁹ Be, meremiј goke mel gore sopte teñ mayniј tiyaminj. Gega isal po uryinj.

⁴⁰ Be, gor matbe Yodan fe siňa kurhan hanjkapyä Yon beleñ al baptais yirde hinjin beleñ gonj kuriñ. Irdeb gonj hinjin. ⁴¹ Irkeb al budam yeñ hitte wayamiñ. Irdeb, “Yonbe mata tinej turñuj yañ kurayen kurayen ma forok yiryinj. Goyenbe yeñ beleñ al gake tagalde hinjin gobe fudinde wor po,” yamiñ. ⁴² Irdeb go gasuñde gorbe al budam yeñ ge du-faymin sanjiñ iramiñ.

11

Lasarus kamyij

¹ Be, al kura deñem Lasarus goyen garbam buluñ po hiriñ. Yeñbe Betani tiyuñde niј al. Betani gobe Mariaya babam Martayat tiyuñj. ² Maria gobe he fimiј haminj kusamuñ gore po Doyanj Al Kurunyen kahanje wogorde tonaj yuwaljenj beleñ po utma tiyyinj bere go goyen. Be, kulinj Lasarusbe garbam iryinj. ³ Niñgeb ire babamya goreb Yesu niј keya henje,

“Doyaŋ Al Kuruŋ, kadge amaneŋ wor po nurde uneŋ hayen al gobe garbam hihi,” yaryum.⁴ Irkeb Yesu gobe mere go nurdeb, “Garbam goreb Lazarus mayke kamyen. Goyenbe hugiŋen ma kamyen. Al Kuruŋ deŋem turŋuŋ yan ird ird niŋ garbam go forok yiyuŋ. Irde ne Al Urmıŋ gayen al beleŋ Lazarus hitte mata forok ireŋ goyen keneŋbe deŋne turŋuŋ yan irnayıŋ,” yirinj.⁵ Yesube Martaya hayminya kuliŋ Lazarusya niŋ amaneŋ wor po nurde yuneŋ hinhin.⁶ Goyenbe Lazarus garbam hiriŋ mere momonbe nuryiŋ gega, hinhinde gor po sopte wawuŋ irawa firyiŋ.

⁷ Irde gab komatmiŋ yago goyen, “Mulgaŋ heŋ Yudia naŋare kuniŋ,” yinyiŋ.⁸ Irkeb komatmiŋ beleŋ inamiŋ. “Goyenbe Rabai, gorbe Yuda mar beleŋ horare soŋ mugunaŋ go. Gega sopte mulgaŋ heŋ gor kwenj ten ha?” inamiŋ.⁹ Gwaha inkeb yeŋ kamtek nalube hako geb, go ma mununnayiŋ yineŋbe maya mere mat gaha yinyiŋ: “Wampot mat wawuŋbaŋa naŋa kurkuyen go kahal banabe awa 12 haŋyen. Niŋgeb naŋa temeyde hikeyabe albe iŋiŋ dawet keŋkela yennayıŋ geb, al kura beleŋyan kuj henja epte ma kukuhuk uryeŋ.¹⁰ Goyenbe wawuŋbe kidoma geb, beleŋ kuj heŋbe takteŋ mayyeŋ,” yinyiŋ.

¹¹ Be, gwaha yineŋbe sopte

po, “Kadniniŋ Lasarusbe ferde hi niŋgeb, ne beleŋ kujbe isaŋ heweŋ tihim,” yinyiŋ.¹² Irkeb komatmiŋ beleŋ wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, yeŋbe dulin ferde hi gob igiŋ hiyyen,” inamiŋ.¹³ Goyenbe Yesube Lazarus goyen kamyiŋ goke yinyiŋ. Gega komatmiŋbe fudinde ferd ferd niŋ dineŋ hi yeŋ nuramij.¹⁴ Be, mel gore gwahade nuramij geb, Yesu beleŋ kawan po yinyiŋ. “Lasarusbe kamunj.¹⁵ Goyenbe ne beleŋ yeŋ hitte mata kura forok irmeke keneŋbe ne niŋ dufaytiŋ tareŋ irnayıŋ yeŋbe gogo Lazarus hitte araeŋ ma kumiŋ goke amaneŋ nurhem. Goyenbe haŋkabe wake yeŋ hitte kuniŋ,” yinyiŋ.¹⁶ Irkeb komatmiŋ kura Tomas, deŋem kurabe Didimus gore diŋuŋ hoyan yinyiŋ. “Neŋ manan tumŋan kuniŋ. Gogab yeŋya tumŋan kamtek geb,” yinyiŋ.

¹⁷ Be, Yesu go Betani forok yirinj. Irdeb, “Lasarusbe bikkeŋ gote yereŋ horabok mete bana mete tiyan,” yeke nuryiŋ.¹⁸ Betani mat Yerusalembe 3 kilomita gwahade po, gisaw wor po moŋ.¹⁹ Niŋgeb Yuda mar budam beleŋ ire babamya gote kuliŋ kamyiŋ goke kuj bij yurum yirniŋ yeŋ wayamiŋ.

²⁰ Be, Marta go Yesu waŋ hinhin mere momon go nurdeb kuj beleŋ tupi tiye yeŋ kuriŋ. Goyenbe Mariabe

yare hinhin. ²¹ Be, Marta belej kuŋ Yesu keneŋbe, "Doyaŋ Al Kurun, ge gar hinhin manhan kolnebe go ma kamwoŋ. ²² Goyenbe hanča gayen wor det kuran Al Kurun gusuŋaŋ irkeb gunyen yeŋ nurde hime," inyiŋ. ²³ Irkeb Yesu belej, "Kolgebe sopte huwaryen," inyiŋ. ²⁴ Irkeb Marta belej wol heŋbe, "Nalu funaŋde al kamtiŋ huward huward naturebe yeŋ manaŋ sopte huwaryen gob nurde hime," inyiŋ. ²⁵ Irkeb, "Al kamtiŋde mat huwarnayin, irde Al Kurunya hugiŋeŋ hinayin gote miŋ albe ne gago. Niŋgeb al kura ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ kamyeŋ gobe sopte huwaryen. ²⁶ Irde al dufaymiŋ ne niŋ saŋiŋ irde Al Kurunya hugiŋeŋ hinayin marbe Al Kurun diliŋde al kamtiŋ ma hinayin. Ga ginhem gayen fudinde yeŋ nurde ha?" inyiŋ. ²⁷ Gwaha inkeb Marta belej, "Gwaha, Doyaŋ Al Kurun, gebe fudinde wor po Mesaia, Al Kurun Urmiŋ megen gar wayyeŋ yitiŋ al go goyen yeŋ nurde hime," inyiŋ. ²⁸ Gwaha ineŋbe mulgaŋ heŋ kuŋ haymiŋ Maria muŋ po hoy irdeb, "Tisabe waya. Irde ge niŋ gusuŋaŋ heŋ hi," inyiŋ. ²⁹ Irkeb Maria gob aran̄ po huwarde Yesu hitte kuriŋ.

³⁰ Be, Yesu gobe tiyunge ma forok yiriŋ. Martaya mere tiyaryumde gor po hinhin. ³¹ Be, Yuda mar

yare gor heŋ Maria biŋ yurum irde hinhin mar goyen Maria belej bemeļ po huwarde kat kuke keneŋbe bembare kuŋ eseŋ wet kuŋ hi yeŋbe gama irde kwamiŋ. ³² Be, Maria gobe kuŋ Yesu hinhinde gor forok yeŋ keneŋbe kahaŋ miŋde kateŋ dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, "Doyaŋ Al Kurun, ge gar hinhin manhan gob kolnebe go ma kamwoŋ," inyiŋ. ³³ Be, Mariaya Yuda mar yeŋ gama irde wayamiŋ morya goyen tumjaŋ eseŋ hike Yesu belej yenenbe Yesu wor biŋde mat mel goke buniŋeŋ wor po nurde biŋ kanduk hiriŋ. ³⁴ Irdeb, "Dare mete tiyan?" yineŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. Irkeb mel gore wol heŋbe, "Doyaŋ Al Kurun, wake kuniŋ. Irde ga kena," inamiŋ. ³⁵ Be, Yesu go diliŋ fimiŋ katyiŋ. ³⁶ Irkeb Yuda mar goreb, "Go kennan, Lasarus niŋ amaneŋ wor po nurde hiyen geb gogo esa," yamiŋ. ³⁷ Goyenbe al kura belej, "Yeŋbe al diliŋ titmiŋ sope irke naŋkinun. Gega Lasarusbe daniŋ ma sope irke gogo kamuŋ?" yamiŋ.

Lasarus kamtiŋde mat isaj hiriŋ

³⁸ Be, Yesu go sopte po buniŋeŋ wor po nurde bembare kuriŋ. Bemba gobe horabok, irdeb hora kuruŋ kura kaŋ kaŋ irde yamem goyen tatiŋ hinhin. ³⁹ Be, Yesu belej, "Hora ga teŋ siŋa irnaŋ," yinyiŋ. Irkeb al kamtiŋ gote babam

Marta belej, “Goyenbe, Doyaŋ Al Kuruŋ, kolne hakwambe bembə bana hike wawuŋ sipte hihi geb hamiŋ buluŋ hihi,” inyinj. ⁴⁰ Gwaha inkeb, “Dufayge ne niŋ tareŋ irayinjbe Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ goyen kenayinj ma ginhem?” inyinj. ⁴¹ Irkeb mel goreb hora kuruŋ goyen teŋ siŋa iramiŋ. Irkeb Yesu belej kotaŋ kanjbe, “Ado, merene nurha goke iginj wor po nurd gunhem. ⁴² Nebe merene huginjēn nurde hayen goyen nurde himyen. Goyenbe al gar harde haŋ gake teŋbe gago gineŋ hime. Gogab nebe ge belej nad nerke wamiriŋ goyen fudinde yeŋ nurnayinj,” yirinj. ⁴³ Gwaha yeŋbe Yesu go uguŋ po, “Lasarus, siŋare kata,” inyinj. ⁴⁴ Irkeb al kamtiŋ gobe haninya kahaŋya amil belej po bili irde kiminj mala titiŋ goyen siŋare katyinj. Irkeb Yesu belej, “Bembare niŋ amil go hol irde unenjbe tubul tike kwi,” yinyinj.

Yesu mayke kami yeŋ mere sege iramiŋ

⁴⁵ Be, Yuda mar budam Maria kinniŋ yeŋ wayamiŋ mar goyen Yesu mata tiyyiŋ goyen keneŋbe yeŋ ge dufaymiŋ sanjŋ iramiŋ.

⁴⁶ Goyenbe kuramiŋbe Farisi mar hitte kuŋbe Yesu mata tiyyiŋ goyen momoŋ yiramiŋ. ⁴⁷ Irkeb Al Kuruŋ dolonj ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote karkuwaŋmiŋya Farisi

marya belej mere sege irniŋ yeŋ Yuda marte doyaŋ mar hoy yiramiŋ. Hoy yirke wakeb, “Be, neŋbe daha titek? Al gabe mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ wor po forok yirde hi. ⁴⁸ Al gayen tubul titeke gwahade po teŋ hiyen gobe al tumŋaŋ yeŋ ge dufaymiŋ sanjŋ irniŋ tahanj. Irkeb Roma gabman belej wanjbe nende Al Kurunyen ya balemya alya bereya tumŋaŋ gwamuŋ yurnayinj geb,” yaminj. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋ bana gonj kura deŋembe Kaiafas goreb tareŋ po, “Deŋbe det kura ma wor po nurde haŋ. Naŋaniniŋya neŋ almemya tumŋaŋ buluŋ hetek gobe iginj moŋ. Niŋgeb al uŋkureŋ gare po kamyen gab kanduk kuruŋ goyen kentek moŋ,” yinyinj. Kaiafas gobe Yesu hinhin goyenter pris marte kuruŋmiŋ heŋ meteŋ teŋ hiyen al.

⁵¹ Be, Kaiafas gore mere tiyyiŋ gobe mali dufaymiŋde ma mere tiyyiŋ. Yeŋbe dama goyenter pris buda gote kuruŋmiŋ heŋ meteŋ teŋ hinhin geb, Yesu goyen Yuda mar niŋ teŋ kamyen yeŋbe gogo mata kame forok yetek goke tagalyinj. ⁵² Irde Yuda mar muŋ po moŋ, Al Kurunyen dirŋeŋ weŋ hoyanje hoyanje haŋ wor yawaŋ tumŋaŋ gabu yirde uŋkureŋ po iryenj goke teŋ kamyen goyen wor tagalyinj. ⁵³ Niŋgeb gor matbe mel

gobe Yesu daha mat kura mayteke kamyeñ yeñ beleñ niñ nañkeneñ hinhan.

⁵⁴ Ningeb Yesube goke tenþe Yuda mar diliñyañ ma kuñ hinhan. Gwaha titheþe yubul teñ sawsawa naña bindere tiyuñ kura Efraim inen hanýende komatmiňa kuñbe gor hinhan.

⁵⁵ Be, Yuda marte gabu nalu kuruñ kura Pasoba goyen binde binde heñ hinhan. Irkeb al budam Pasoba nalu ma forok yekeya uliñ wuk yird yird mata titek yeñbe Yerusalem hurkuñ hinhan. ⁵⁶ Irkeb

Yuda marte doyañ marbe Yesu niñ hugiñen nañkeneñ hinhan. Irdeb yingëñ uliñ kadom gusuñañ gird tenþe, "Dahade nurde hañ? Pasoba gabu nature gayen ma po wayyeñ yeñ nurde hañ?" yamiñ. ⁵⁷ Goyenbe pris buda gote karkuwañmiňa Farisi marya beleñbe al momoñ yiramiñ. "Al kura Yesu goyen gor hi yeñ nurdeb wañ momoñ dirkeb kuñ teñ fere titek," yinamiñ.

12

Maria beleñ he fimiñ hamiñ kusamuñ goyen Yesu kahanđde wogoryiñ

(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)

¹ Be, Pasoba nalu goyen nalu 6 po heñ gab forok yetek hekeb Yesu go Lasarusyen tiyuñ Betani kuñ forok yiriñ. Lasarusbe kamtiñde mat Yesu beleñ isañ hiriñ al go

goyen. ² Be, gorbe Yesu niñ teñ binje kañbe Marta beleñ binje go gale heñ hinhan. Goya goyenbe Lasarusbe binje ninij yeñ gor gabu iramiñ mar goyen binje nen nen gasuñde keperde hinhan. ³ Be, mel go gwaha teñ hikeyabe Maria beleñ nat he fimiñ hamiñ kusamuñ wor po, irde damumbe hende wor po goyen tawañbe tumñañ po Yesu kahanđde wogordeb tonañ yuwalñeñ beleñ po utma tiyyiñ. Irkeb he fimiñ wok iryiñ gote hamiñ igiñ muñ gore po ya go ep iryiñ.

⁴ Goyenbe Yesuyen komatmiñ kura Yudas Iskariot beleñ Maria mata tiyyiñ goke igin ma nuryiñ. Al gobe kame Yesu goyen asogo haniñde kiryiñ al go goyen.

⁵ Be, al goreb, "Nat he fimiñ gabe al kura dama uñküreñ meteñ teñ hora tiyyeñ go goya tuñande. Ningeb det fimiñ ga damu tikeb gote muruñgem teñ al buniñeñ yuntewoñ," yiriñ. ⁶ Goyenbe Yudasbe al buniñeñ goke wor po ma nurde hinhan. Yeñbe kawe al geb, gogo gwaha mat mere tiyyiñ. Yeñbe Yesuya komatmiňa gote hora doyañ irde hiyen al gega, hañkayen hañkayen hora go kawemde nene hiyen. ⁷ Be, Yudas go gwaha yekeb Yesu beleñ wol heñbe, "Tubul tinañ. Yeñ beleñ hañka det fimiñ hamiñ igiñ muñ go teñ gwaha nira gobe kame mete nird nird

ge sam nирnayиј goke gitik teñ teñ ge gwaha nira. ⁸ Al buniñеbe deñya hugиneñ hinayиј. Goyenpoga nebe deñya hugиneñ ma hitek geb,” yinyиј.

⁹ Be, goya goyenbe Yuda mar buda kuruñ beleñ Yesu go ya goyenter hi yeñ nurdeb wayamiñ. Goyenbe Yesu yeñ ge po mon, Lasarus kamtiñde mat huwaryиј goyen manaj kinniñ yeñ wayamiñ. ¹⁰⁻¹¹ Yuda mar budam Lasarus go keneñbe Yesu hitte kuñ dufaymiñ yeñ ge tareñ irde hinhан. Ninjeb pris buda gote karkuwanjmiñ beleñ Lasarus manaj mayteke kami yeñ mere sege iramiñ.

*Mesaia Yerusalem kuriј
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)*

¹² Be, ferd fay urkeb al buda kuruñ Pasoba gabu nalu kuruñ goke Yerusalem wayamiñ mar gore Yesube Yerusalem kuñ hinhin goyen mere momoñmiñ nuramiñ. ¹³ Irdeb patila yuwalheñ yufuñ teñ yad kунbe tupi teñ waninj yeñbe kuware gaha yamiñ:

“Al Kuruñ turuñ irniñ ko!
Doyañ Al Kurunyen deñemde
wanj hi al gobe Al Kuruñ
beleñ guram irde
sañiñ iryen!”

Israel marte Doyañ Al Kuruñbe Al Kuruñ beleñ guram iryen!” yamiñ.
Tikiñ 118:25-26

¹⁴ Be, Yesu go Al Kurunyen asañde katiñ gwahade po,

donki foñej kura keneñbe go hende kipiryиј. Mata tiyyиј goke teñ asañde katiñbe gahade:

¹⁵ “Deñ Saion taunde niñ mar, kafura ma henayиј.

Doyañ Al Kurunyen kuruñ donki foñej hende wanj hi go kennanj,” yitiñ hi. *Sekaraia 9:9*

¹⁶ Goyenbe hanjkapyabe mata goyen goke komatmiñ yagobe bebak ma tiyamiñ. Goyenbe kame Yesu go Al Kurun hitte mulgañ heñ hurkuñ deñe turñuñ yan tiriñ kamere gab Yesu mata tiyyиј goke Al Kurunyen asañde katiñ hi goyen bebak tiyamiñ. Irde al buda kuruñ gore yeñ ge mata tiyamiñ go wor gwahade po katiñ hi goyen go bebak tiyamiñ.

¹⁷ Be, al buda Yesuya hikeya Lasarus kamyen goyen yeñ beleñ yeke horabok metere mat huwaryиј go kenamiñ mar gore gote mere momonj tagalde tukamiñ. ¹⁸ Irkeb al budam wor po mata tiñeñ turñuñ yan forok iryen goyen nuramiñ geb, kuñ tupi tiniñ yeñ kwamiñ. ¹⁹ Ninjeb go yenenje Farisi mar go yinjegen uliñ mere teñje, “Ga kennanj! Al buda kuruñ gabe dubul teñ yeñ po gama irde pasi hiniñ tahanj geb!” yamiñ.

Yesube kamyen goke tagalyenj

²⁰ Be, Pasoba gabu nature Al Kurun dolon irniñ yeñ

Yerusalem hurkamiŋ mar bana goŋbe Grik mar manaq hinhan. ²¹ Mel gore Galili naŋa bana niŋ taun kura Betsaida niŋ al Filip hitte wayamiŋ. Wanbe, “Neŋbe Yesu kinniŋ wor po yeŋ nurde hite,” inamiŋ. ²² Irkeb Filip beleŋ Andru hitte kuŋ momoŋ iryin. Irkeb Andruya Filipyä tumňaŋde kuŋ Yesu momoŋ iraryum. ²³ Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Ne Al Urmiŋ gayen deŋe turŋuŋ yan tetek nalube gago forok yihi. ²⁴ Fudinde wor po dinę hime, wit bilmiŋbe megen bana kurkuŋ gabe kawaŋ hen igeŋ paya hiyyen. Munaŋ gwaha ma tiyyenbe paya ma hiyyen. ²⁵ Al kura yinŋen ge po nurde hi al gobe Al Kurunya ma hiriryen. Munaŋ al kura megen gar henja yinŋen ge ma nurde Al Kurun niŋ po nurde hi al gobe yeŋja hugiŋen hiriryen. ²⁶ Al kura ne niŋ meteŋ teŋ hime yeŋ nurde hi albe merene po gama irde hiyen. Irdeb ne heŋde gorbe meteŋ alne wor gor hiyen. Adonebe ne niŋ meteŋ teŋ hiyen al goyen turuŋ iryen.

²⁷ “Be, bener kandukŋen wor po nurhem geb, daha yewen? ‘Ado, ulner kanduk forok yewen tiya go faran nurke ma kenen,’ inen? Moŋ, nebe kanduk goyen go po teweŋ yeŋ wamirin geb. ²⁸ Ado, deŋgebe turŋuŋ yan hewoŋ yeŋ nurde hime,” yirin. Irkeb naŋkiŋde mat

al melak kura, “Deŋnebe bikkeŋ turŋuŋ yan irmiŋ, irde sopte gwaha ireŋ,” gwahade forok yirin. ²⁹ Irkeb al buda gor hinhan go mere goyen nurdeb, “Daga mere tiya,” yamiŋ. Munaŋ kurabe, “Al Kurunyen miyon beleŋ mere ira,” yamiŋ. ³⁰ Irkeb Yesu beleŋ, “Mere forok yihi gabe deŋ ge teŋ forok yihi. Ne niŋ moŋ geb. ³¹ Be, Al Kurun beleŋ megen niŋ alya bereya merem yan yirtek nalube hanča gago. Irdeb megen gar niŋ doyaŋ al Satanbe takira timeke tareŋ miŋmoŋ heweŋ tiya. ³² Goyenbe ne kuruse hende nade nisaŋ heke gab alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen nigen hitte yawayen,” yinyiŋ. ³³ Gwaha yinyiŋ gobe kame mata dahade mat kamyen goyen yikala yire yeŋbe gogo yinyiŋ. ³⁴ Irkeb al buda gore, “Neŋbe Moseyen sabarebe Mesaiabe hugiŋen hiyeŋ yeke nurde hityen. Goyenbe dahade niŋgeb, ‘Al Urmiŋbe he hende kamyen,’ yeŋ ha? Al Urmiŋ gobe ganuŋ?” yeŋ hitem po gusuŋaŋ iramiŋ. ³⁵ Irkeb Yesube mel goya sobamde ma hiyen goke maya mere mat wol henbe, “Hulsibe deŋya ulyaŋde ma hiyen. Niŋgeb hulsi hiya gayenter po kuŋ hinayin. Hen ga moŋ kidoma aw dureŋ tiya geb. Al kura kidoma bana kuŋ hiyen al gobe gor kuŋ hime yeŋ ma po nurdeya kuŋ hiyen.” ³⁶ Hulsi goyen deŋya

hikeyabe yeñ ge dufaytiñ tareñ irnayıñ. Gogab deñbe hulsi bana heñ mata igin teñ teñ mar henayıñ,” yinyiñ. Be, Yesu go meremiñ pasi irdeb al buda go yubul teñ kujbe nennak yeñ bana kuriñ.

Yuda marbe Yesu pel irtæk po hamiñ

³⁷ Be, Yesube mata tiñej turñuñ yañ goyen Yuda mar diliñyan wor po forok yirde hinhin gega, yeñ ge dufaymiñ sanij ma irde hinhan. ³⁸ Go teñ hinhan gobe Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ kame gwahade forok yiyyen yeñ kayyiñ goyen po forok yeñ hinhan. Merebe gahade:

“Doyañ Al Kuruñ, mere tagaltekeb ganuñ beleñ fudinde yeñ nurde hañ? Hubu wor po!

Irdeb ganuñ mar hitte Doyañ Al Kuruñ beleñ tareñmiñ goyen yikala yiryen? Hubu wor po!” yitiñ. *Aisaia 53:1*

³⁹ Niñgeb Aisaia beleñ yitiñ gwahade goyen po, mel gobe dufaymiñ yeñ ge tareñ ma po iramiñ. Mel gote matamij goke Aisaia beleñ mere hoyan kura gahade kayyiñ:

⁴⁰ “Yeñ beleñ mel gote diliñbe titmiñ yiryen. Irde biñbe pet tiyyen.

Niñgeb diliñ gore epte ma nañkennayıñ.

Irde biñ go gereñ ma yeke epte ma bebak tinayıñ.

Irde ne hitte mulgañ ma henayıñ.

Moñ manhan ne hitte mulgañ heke sope yirmewoñ,” yitiñ. *Aisaia 6:10*

⁴¹ Aisaiae Al Kuruñ beleñ Yesu deñem turñuñ yañ irtiñ goyen bikkeñ keneñbe yeñ ge gogo tagalyiñ.

⁴² Be, al budam Yesu gwaha mat pel iramiñ gega, doyañ mar budambe yeñ ge dufaymiñ sanij iramiñ. Goyenbe Farisi mar beleñ nurdeb dakira tike gabu yamiñde epte ma kutek yeñ kafura hamiñ. Goke teñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ goyen kawan ma tagalamiñ. ⁴³ Mel gobe al beleñ turuñ yird yird niñ po amareñ nurde hanjen. Irde Al Kuruñ beleñ turuñ yird yird niñ ma nurde hanjen geb, gogo kawan ma tagalamiñ.

⁴⁴ Be, Yesu beleñ kuware gahade tagalyiñ: “Al kura ne niñ dufaymiñ sanij iryenbe ne niñ po ma dufaymiñ tareñ iryen. Nad nerke wamiriñ al goke manaj dufaymiñ sanij iryen.

⁴⁵ Irde al kura ne ninyen al gobe ne po ma ninyen. Nad nerke wamiriñ al goyen wor kinyen. ⁴⁶ Nebe hulsi melak heñ hi go gwahade goyen melak hewe yeñ megen gar wamiriñ. Gogab al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryen gobe kidomare ma hiyeñ.

⁴⁷ “Al kura merene nurde ga binjē ma kerde hiyen al gobe ne beleñ merem yañ ma ireñ. Nebe megen niñ alya bereya gayen merem yañ yire yeñ ma wamirin. Al Kurun hitte yumulgan tiye yeñ wamirin. ⁴⁸ Gega ne harhok nuneñ merene ma nurde hañ mar goyen merem yañ yiryeñ albe hi. Niñgeb nalu funañdbe mere tagalde himyen gore wor po merem yañ yiryeñ. ⁴⁹ Gwaha, nebe nigen dufayner ma mere teñ hime. Adone nad nerke wamirin al goreb mere gwahade tiyayin, irde gwaha mat yawayin goyen nineñ hiyen. ⁵⁰ Yeñ beleñ nineñ hiyen mere gobe al beleñ gama irdeb yenya hugineñ hinayin yeñ nurde hime. Niñgeb mere teñ himyen kurun gabe Nanne beleñ gwaha yawayin nineñ hiyen go mun po yeñ himyen gogo,” yinyin.

13

Yesu beleñ komatmiñ yagot kahan halde yunyin

¹ Be, gabu nalu kurun Pasoba go gise gwahade hiriñ. Irkeb Yesu go megen ga tubul teñ Naniñ hitte kunj kunj nalumin forok yihi yeñ nuryin. Yeñbe alya bereyamin megen hañ mar goyen bubulkunjne wor po yeñ nurde yunerje igin yeñ ge teñ kameñ yeñ nurde hinhin geb, dufaymin goyen yikala yiryin.

² Be, wawuñbanare niñ binjē nene hinhin. Irkeb Üñgurabe Saimon Iskariot urmiñ Yudas beleñ Yesu asogo haniñde kiryeñ yeñ bikkeñ biñ tiriñ. ³ Yesube det kurun gayen doyan yird yird taren Naniñ beleñ untıñ goyen nurde hinhin. Irde yeñbe Al Kurun hitte mat watıñ, irde sopte yeñ hitte mulgan hiyyeñ goyen wor nurde hinhin. ⁴ Niñgeb binjē nen hinhande mat huwardeb ulinjormiñ hende niñ goyen tugu teñbe uliñ utma teñ teñde niñ amil teñ mal temdere gitit iryin. ⁵ Gwaha teñ gab koroñde fe wogordeb komatmiñ yagot kahañ halde yunyin. Irdeb amil gore po fe goyen utma teñ yunyin.

⁶ Be, gwaha teñ kuñ kuñbe Saimon Pita hitte hiriñ. Irkeb, “Doyañ Al Kurun, ge gayenbe kahanje haleñ teñ ha?” inyin. ⁷ Irkeb wol heñbe, “Mata tihim gote miñ bebak ma taha. Goyenbe kamebe bebak tiyayin,” inyin. ⁸ Irkeb Pita beleñ, “Moñ, kahanje epte ma halayin geb,” inyin.

Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Kahanje ma haleñbe epte ma meteñne kurun gote iginen tawayin,” inyin. ⁹ Gwaha inkeb Pita go, “Doyañ Al Kurun, gwahade kenem kahanje po ma halayin. Hanneya tonajneya manan tumjan halde nunayin,” inyin. ¹⁰ Irkeb wol heñbe,

“Al fe gimtiŋ gobe uliŋde tikiŋ miŋmoŋ geb, kahaŋ po haltek hi. Gwahade goyen po deŋbe bikkeŋ Al Kurunj diliŋde wukkeŋ haŋ. Goyenbe deŋ tumŋaŋ moŋ geb,” inyinj. ¹¹ Al gore asogo haniŋde niryen yeŋ bikkeŋ nurde hinhin geb gogo, “Deŋ tumŋaŋbe wukkeŋ haŋ gega, al uŋkurenŋ po gabe gwahade ma hi,” yinyinj.

¹² Be, komatmiŋ yagot kahaŋ halde pasi irdeb uliŋhormiŋ hende niŋ tugu titiŋ goyen sopte teŋ hor irdeb mulgaŋ heŋ gasuŋminde kuŋ kipiryinj. Irdeb, “Deŋ ge teŋ mata tihim gate miŋ bebak tahaŋ?” yeŋ gusuŋaŋ yiryinj. ¹³ Irdeb gaha yinyinj: “Deŋ beleŋ Tisa nineŋ hanjen, munaj kurarebe Doyaŋ Al Kurunj nineŋ hanjen. Nebe al gwahade geb, deŋ beleŋ gwaha nineŋ haŋ gob fudinde. ¹⁴ Niŋgeb gayenterbe Tisaya Doyaŋ Al Kurunja nineŋ hanjen gare kahaŋtiŋ halde dunhem geb, deŋ wor kadom kahaŋ halde guneŋ teŋ hinayinj. ¹⁵ Nebe mata gwaha teŋ hinayinj yeŋbe gago dikala dirhem. Niŋgeb deŋ wor dindikeŋbe kadtiŋyen meteŋ al yeŋ nurde kadom faran gurd teŋ hinayinj. ¹⁶ Fudinde wor po dineŋ hime, meteŋ al kura doyaŋ almiŋ folek ma haŋ, irde mere basaŋ al gobe hulyaŋ iryenj al go folek ma haŋ. ¹⁷ Denbe saba gayen bebak tahaŋ.

Niŋgeb saba gayen gama irde mata teŋ hinayinjbe Al Kurunj beleŋ guram dirde igin igin diryenj,” yinyinj.

¹⁸ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Nebe deŋ tumŋaŋ goke ma yeŋ hime. Neb basiŋa yirmiriŋ mar gobe nurde yuneŋ hime. Goyenbe mere Al Kurunyen asaŋde katinj hi gobe forok po yiyyenj. Merebe gahade: ‘Al kura neya tumŋaŋ bingé neren al gore tigiri teŋ asogo niryenj,’ yitiŋ hi. ¹⁹ Mata goyen forok ma yeŋ hikeya go wa gago dineŋ hime. Gogab mata go forok yekeb nebe Mesaia yeŋ dufaytiŋ sanjiŋ irmayinj. ²⁰ Fudinde wor po dineŋ hime, al kura ne beleŋ al yad yermeké kunayinj mar gote saba fudinde yeŋ nurnayinjbe merene nurde haŋ yeŋ nud yuneŋ. Irdeb al kura merene fudinde yeŋ nurnayinjbe nad nerke wamiriŋ al gote mere nurde haŋ yeŋ nud yuneŋ,” yinyinj.

²¹ Be, gwaha yineŋ pasi heŋbe biŋde kandukŋenj wor po nurdeb kawan po, “Fudinde wor po dineŋ hime, kuratiŋ kura beleŋ pel nirde asogo haninđe neren tiya,” yinyinj. ²² Irkeb komatmiŋ beleŋ kukuwamŋenj nurdeb ganuŋ niŋ kura yihi yeŋ yinjeŋ uliŋ kadom geneŋ tiyamiŋ. ²³ Be, komatmiŋ kura Yesu beleŋ bubulkunŋne wor po yeŋ nud uneŋ hiyen al gobe Yesu bindere gegelhek mat bulgaŋ yitiŋ

hinhin.²⁴ Irkeb Saimon Pita beleñ al go haniñ beleñ po turñaj irdeb, "Ganuñ niñ yeñ ha yeñ gusunjan ira," inyinj.²⁵ Irkeb al gore Yesu hinhin beleñ ge tawuñ henþe, "Doyañ Al Kurun, ganuñ niñ yeñ ha?" inyinj.²⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, "Al gobe beret parwek gayen koron bana fe uliñ irde ga uneñ al goyen," inyinj. Irdeb beret parwek go teñ koron bana fe uliñ irde Saimon Iskariot urmiñ Yudas unyiñ.²⁷ Be, Yudas go beret go tekeb goyare po Satan beleñ ketal uryiñ. Irkeb Yesu beleñ, "Mata kura tiyeñ teñ ha gobe araneñ po tiyayiñ," inyinj.²⁸ Goyenbe yeñya gor binje nene hinhan mar goreb miñ daniñ Yesu beleñ Yudas gwaha ina yeñ bebak ma tiyamiñ.²⁹ Yudasbe mel gote hora doyan irde hinhin al geb, al kurabe Yesu beleñ Pasoba binje damu teñ teñ goke inen hi yeñ nuramiñ. Kurabe hora teñ al buniñen yunen yunen niñ inen hi yeñ nuramiñ.³⁰ Be, Yudas go beret teñbe goyare po kat siñare kuriñ. Gobe wawuñde tiyyiñ.

Yesu beleñ saba tareñ gergeñ goyen komatmiñ yunyiñ

³¹ Be, Yudas go kukeb Yesu beleñ, "Be, hanþabe ne Al Urmiñ gayen deñe turñuñ yan goyen tetek hihim. Irde ne beleñ mata tiyeñ goreb Al Kurun deñe turñuñ yan tiyyeñ."³² Niñgeb Al Kurun

beleñ ne hitte mat deñe turñuñ yan tiyyeñbe yeñ beleñ wor yinjeñ hitte mat deñe turuñ iryenj. Irdeb aran po iryenj.³³ Diriñne yago, nebe deñya sobamde ma hitek geb. Deñbe ne niñ naþkennayiñ gega, Yuda mar yinmiñ gwahade goyen po, ne kweñde gorbe deñ epte ma kunayiñ dineñ hime gago.³⁴ Nebe saba gergeñ kura gago direñ tihim: kadtiñ ge amanenj nurd gunej teñ hinayiñ. Ne beleñ deñ ge amanenj nurde himyen gwahade goyen po, deñ wor ditin ge kadom amanenj nurd gunej teñ hinayiñ.³⁵ Gwahade kadtiñya kadom amanenj nurd gunej teñ hinayiñbe al hoyan kuruñ gore denenbe nere komatne yeñ nurde duneñ hinayiñ geb," yinyiñ.

³⁶ Gwaha yinkeb Pita beleñ, "Doyañ Al Kurun, gebe dare kwayiñ?" inenj gusunjan iryinj. Irkeb Yesu beleñ wol henþe, "Haþka wor pobe kweñde gor epte ma kwayiñ. Gega kamebe igiñ kwayiñ," inyinj.³⁷ Irkeb Pita beleñ, "Doyañ Al Kurun, dahade niñgeb haþka gayen epte ma gama gireñ? Nebe ge niñ teñ igiñ kamenj," inyinj.³⁸ Irkeb wol henþe, "Ge gayen fudinde wor po ne niñ teñ igiñ kamayiñ? Fudinde wor po ginhem. Haþka wawuñ tatirok mere ma tikeya wawuñ karwore ne niñ yeñ, 'Al gob ma nurde uneñ hime,' yawayiñ," inyinj.

14

*Yesu beleñ komatmiñ
sayiñ yiryiñ*

¹ Be, Yesu go sopte po, “Ne dubul teñ kweñ goke kandukñeñ ma nurnayiñ. Al Kuruñ niñ hekken nurde hinayiñ. Irdeb ne niñ wor hekken nurde hinayiñ. ² Nanner yarebe heñ heñ gasuñbe budam hañ. Niñgeb gor kuñ gasuñtiñ sope yireñ tihim. Gasuñ go budam moñ manhan gwahade ma dinmewoñ. ³ Kuñ gasuñtiñ sope yirde ep irdeb mulgañ heñ wañ ne henđe gor dukeñ. Gogab deñ manan ne henđe gor hinayiñ. ⁴ Deñbe ne kweñ teñ himere gor kuñ kuñ beleñbe nurde hañ gogo,” yinyiñ. ⁵ Irkeb Tomas beleñ, “Doyañ Al Kuruñ, neñbe gor kweñ taha yeñ ma nurde hite. Niñgeb beleñ gob daha mat nurtek?” inyiñ. ⁶ Irkeb wol henđe, “Nebe Al Kuruñ hitte kun kun beleñ. Irde nebe mere fudinde gote miñ al, irde Al Kurunya hugiñeñ heñ heñ gote miñ al wor po. Niñgeb ne miñmoñbe al kura Adone hitte epte ma kunayiñ. ⁷ Deñbe ne gayen keñkelä nurde nunen hanjen manhan Adone wor nud unwoñ. Goyenbe gayenter matbe ne gayen nud nuneñ hañ geb, Adone wor nurde uneñ hinayiñ. Goke teñ

deñbe bikkeñ nud uneñ hañ yeñ nurde hime.” yinyiñ.

⁸ Irkeb Filip beleñ, “Doyañ Al Kurun, Nanake dikala dira. Dikala dirke keneñbe ep gogo yeñ nurtek,” inyiñ.

⁹ Irkeb wol henđe, “Filip, nebe deñya ulyanje hityen gega, ma po nud nuneñ ha? Al kura ne neneñ hiyen al gobe Nanne manan keneñ hiyen. Niñgeb dahade geb, ‘Ado dikala dira,’ nineñ ha?

¹⁰ Nebe Nanneya hirekeb Nannebe neya har gobe fudinde yeñ ma nurde ha? Ne beleñ mere dirde himyen gobe dufayner ma dineñ himyen. Meteñ teñ himyen kurun gobe Adone, ne hitte hi gote meteñ geb, yeñ beleñ neya heñ meteñmiñ teñ hiyen.

¹¹ Nebe Nanneya har, irde Nannebe neya har yemeke goke fudinde yeñ nurnayiñ. Munañ gwaha ma teñbe mata tiñeñ turjuñ yañ wor po forok yirmeke yeneñ hanjen goke nurde gab mere teñ hime gayen fudinde yeñ nurnayiñ. ¹² Fudinde wor po dineñ hime, al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryeñbe ne beleñ mata forok yirde himyen goyen yeñ wor forok yirde hiyen. Irde nebe Nanne hitte kweñ geb, al gobe ne beleñ mata teñ himyen gote folek wor po teñ hiyen.

¹³ Irdeb deñner* det kura niñ gusuñan hekeb ne beleñ wol heñ duneñ. Gogab

* **14:13:** “Deñner” gabe dulin Yesu deñje urde gusuñan ird ird niñ ma yeñ hi. Neñbe Yesuyen alya bereya niñgeb, yeñya awalikde heñya gusuñan heñ heñ niñ yeñ hi.

Adonebe Urmiŋ ne gayen hitte mat deňem turňuŋ yan hiyyen. ¹⁴ Deňbe det kura niŋ nurdeb ne deňner po gusuŋaŋ nирnayin. Irkeb det goke nurnayin goyen duneŋ.

¹⁵ “Be, deňbe ne niŋ amanęŋ nurnayinbe ne beleŋ mata gwaha gwaha tinaŋ dineŋ hime goyen gama irde teŋ hinayin. ¹⁶ Ne beleŋ Nanne gusuŋaŋ irmekeb Faran Al hoyan dunyen. Irkeb yenbe deňya hugiŋen hinayin. ¹⁷ Yenbe Holi Spirit. Yende merebe fudinde wor po. Gega megen niŋ alya bereyabe epte ma kennayin, irde ma nurd uneŋ haŋ geb, meremiŋ fudinde yen ma nurnayin. Goyenpoga deňbe yenya hinayin, irde yenbe deň bana hiyen geb, nurd uneŋ hinayin. ¹⁸ Nebe kweŋ gega, kagew yara ma dubul tiyen. Deň hitte sopte mulgaŋ heŋ wayen. ¹⁹ Heŋ ga moŋ megen haŋ mar gare ma nennayin. Goyenbe deňbe nennayin. Irde nebe kameŋ gega, sopte huwardeb heŋ geb, deň wor gwahade po hinayin. ²⁰ Gwaha tiyen nalu goyen wakeb Nanneya har goyen bebak tinayin. Irde deňya hite gwahade po, deň wor neya haŋ goyen bebak tinayin. ²¹ Al kura sabane nurde gama irde hi al gobe ne niŋ amanęŋ nurde hi. Irde ne niŋ amanęŋ nurde hi al gobe Adone beleŋ yen goyen bubulkunje wor po yen nurde uneŋ

hi. Irde ne wor yen goyen gwahade po nurde unenębe nebe al gwahade yen nigen ikala ireŋ,” yinyin. ²² Irkeb Yudas beleŋ, “Goyenbe, Doyaŋ Al Kurun, dahade geb neŋ hitte po nebe al gwahade yen dikala dirdeb megen niŋ marbe gigeŋ ma yikala yirayin?” inyin. Yudas gobe Yudas Iskariot moŋ, al hoyan po. ²³ Be, Yudas gore gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heňbe, “Al kura ne niŋ amanęŋ nurde haŋ marbe sabane gama irnayin. Irkeb Nanne beleŋ bubulkunje wor po yen nurd yunyen. Irdeb neya Nanneya tumňaŋ yen hitte kuŋbe yenya hitek. ²⁴ Munaŋ al kura ne niŋ amanęŋ ma nurde haŋ marbe sabane ma gama irnayin. Mere deň beleŋ nurde haŋ gabe bener niŋ moŋ, Nanne nad nerke wamirin al gote mere geb.

²⁵ “Mere dirde hime kurun gabe tumňaŋ heňya gago momoŋ dirde hime. ²⁶ Goyenbe kame Faran Al, Holi Spirit goyen Al Kurun beleŋ teŋ kerke kateŋ gasuŋne tiyyen. Irdeb deň nurtek mere kurun goyen yen beleŋ gab saba dirde hiyen. Irde ne beleŋ det momoŋ dirde himyen kurun goyen wor bebak dirde hiyen. ²⁷ Al biŋ kamke igin heŋ heŋ mata goyen deň hitte tubul tihim. Al biŋ kamke heŋ heŋ gobe nigen goyen duneŋ. Nebe megen niŋ mar beleŋ duneŋ hanjen gwahade

ma dunej. Niñgeb kame mata forok yiyyen goke kandukñen ma nurnayin, irde kafura ma henayin. ²⁸ Nebe kwej, irdeb sopte mulgañ hej deñ hitte wayen yen himeke nurañ. Niñgeb ne niñ amanen nurde han manhan Nanneb ne folek go hitte kwej tihim goke aman hewoñ. ²⁹ Hanjka gago mata go forok ma yeñ hikeya goke dinhem. Gogab mata go forok yeke keneñbe fudinde yeñ dufaytiñ taren irnayin. ³⁰ Megen gar niñ doyan al Satanbe wayen tiya. Niñgeb sobamde ma hej mere direñ geb. Goyenbe Satanbe sanjinmiñdebe epte ma daha wet kura niryeñ. ³¹ Gega nebe Nanneñ amanen nurde uneñ hime geb, yeñ beleñ gwaha gwaha tiyayin ninyin goyen po tiyen. Gogab al beleñ ne gayen yeñbe al gwahade yeñ bebak tinayin. Be, wake gasuñ ga tubul teñ kuninj,” yinyin.

15

*Yesube wain he, irde yende
alya bereyabe gote hanij*

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Nebe wain he fudinde wor po. Munan Nannebe wain meteñ gote miñ al. ² Yeñbe wain hanij kura ne hitte mat kutiñ goyen igineñ ma hej hitiñbe walde yemeyde hiyen. Munan wain hanij igineñ hej hitiñ gobe sopte igineñ kuruñ po ferde hiyen yeñ hanij sope yirde hiyen.

³ Deñbe saba dirde himyen goreb bikkeñ po he hanij harañ hitiñ gwahade goyen dirtiñ hanj. ⁴ Niñgeb deñbe neya po hinayin. Irkeb ne gayen denya hej. He hanij kura piginde basañ ma hitiñ hiyenbe yinjeñ epte ma igineñ hiyen. Gwahade goyen po, neya ma hinayinbe, mata igin kura ma forok yirnayin.

⁵ “Nebe wain he, irde deñbe gote hanij. Niñgeb al kura neya hike nebe yeñya hej al gobe gote igineñ, mata igin igin budam forok yirde hiyen. Munan neya ma hej hoyaj muñ po pat yitiñ hiyenbe mata igin kura ma po teñ hiyen. ⁶ Al kura neya ma hi al gobe he hanij kura walde temeyke kamtiñ hiyeñ go gwahade hi. He hanij gwahade gobe yade kakde yemeyke humga kuñ hanjen. ⁷ Munan deñ gayen neya hinayin, irde merene manañ deñ bana hiyenbe det kura niñ nurde gusujan henayin. Irdeb det gobe yade hinayin. ⁸ Gwaha teñbe mata igin igin kuruñ forok yirde hikeb gore Nanner deñbe turñuñ yan hej hiyen. Gwaha teñ hinayin gabe al hoyaj beleñ nere komat yeñ deneñ hinayin.

⁹ “Be, Nanne beleñ ne gayen bubulkunje wor po yeñ nurde nuneñ hiyen gwahade po, ne wor deñ gayen bubulkunje wor po yeñ nurde dunej hime. Niñgeb deñ ge amanen nurde dunej

hime bana goj hej mata teñ hinayinj. ¹⁰ Nebe Adoner saba gama irde himekeb ne gayen bubulkuñje wor po yeñ nurd nuneñ hiyen bana goj hime. Gwahade goyen po, deñ beleñ wor sabane gama irnayinjbe deñ gayen bubulkuñje wor po yeñ nurde duneñ hej goyen bana hinayinj. ¹¹ Mere ga momoñ dirde hime gabe aman dufayne manañ hime gwahade goyen po, deñ wor gotinj yañ hinayinj, irde aman dufaytiñ goyen kuruj wor po hewonj yeñ gago momoñ dirde hime. ¹² Sabanebe gahade: ne beleñ deñ gayen bubulkuñje wor po yeñ nurd duneñ himyen gwahade goyen po, deñ wor kadtinj yago niñ amanenj nurd gunej teñ hinayinj. ¹³ Ningeb kadtinj ge amanenj nurd nurd mata fudinde wor pobe kadtinj ge nurde faraj yurde kamnayinj gogo. ¹⁴ Denþe sabane gama irde hinayinjbe duwanne yago wor po henayinj. ¹⁵ Meteñ albe doyañ almiñ beleñ meteñ daha teñ hi goyen ma nurde hi. Goyenbe denþe nurde hañ geb, meteñ marne ma dinenj. Gwaha dintiñenjbe duwanne yago dinenj. Nebe Al Kuruj beleñ saba nirtinj kuruj goyen momoñ dirde himyen geb, gogo duwanne yago dinenj hime. ¹⁶ Deñ beleñ basiñja ma niramiñ. Gwaha nirtiñenjbe kuñ igineñ hugiñenj hitek mata iginj

goyen forok yirnayinj yeñ basiñja dirmiriñ. Gwaha teñ heñyabe ne deñner det kurañ gusuñaj hekeb, Nanne beleñ iginj ala po dunyenj. ¹⁷ Ningeb kadtinj ge kadom amanenj nurd gunej teñ hinayinj. Sabanebe gago geb,” yinyinj.

Megen niñ marbe Yesuyen komatmiñ haram yirde hinayinj

¹⁸ Be, Yesu go sopte po gaha yinyinj: “Megen niñ mar beleñ haram dirkebe, ‘Neñ gago po ma dirhañ. Doyañ alniniñ wa haram iramiñ go,’ yeñ nurde hinayinj. ¹⁹ Denþe megen niñ mar manhan megen niñ mar beleñ awalik iginj iginj po dirde hiwoñ. Gega denþe megen niñ mar bana mat basiñja dirmiriñ geb, denþe megen niñ mar moñ. Goke teñbe megen niñ mar beleñ deñ gayen iginj ma nurd duneñ hañ gogo. ²⁰ Ne beleñ, ‘Meteñ albe doyañ almiñ epte ma fole iryenj,’ dinmiñ gobe bitinj sir ma yiyyenj. Ningeb dinmiñ gwahade po, mel gore ne buluñ buluñ nirnayinjbe deñ wor buluñ buluñ gwahade po dirnayinj. Munañ mel gore sabane nurde gama irnayinjbe dende saba niñ wor gwahade po tinayinj. ²¹ Mel gobe nad nerke wamiriñ al goyen ma nurde unenj hañ geb, ne niñ iginj ma nurdeb deñ manañ buluñ buluñ dirnayinj. ²² Ne beleñ wañ saba ma yirmiñ manhan mata buluñ miñmoñ hiwoñ.

Goyenbe ne waŋ saba yirmiŋ geb, epte ma neŋbe mata buluŋniniŋ miŋmoŋ yetek hanj. ²³ Al kura buluŋeŋ wor po nurd uneŋ hi al gobe Adone wor buluŋeŋ wor po nurd uneŋ hi. ²⁴ Ne beleŋ mata tiŋeŋ turŋun yaŋ wor po al kura beleŋ epte ma forok yirtek goyen mel gote diliŋ mar ma forok yirmiŋ manhan mata tiŋeŋ ne beleŋ yirmiŋ go pel iran gote mata buluŋ miŋyaŋ ma hiwonj. Goyenbe mel gobe mata tiŋeŋ goyen yenaŋ gega, neya Adoneya tumŋaŋ buluŋeŋ wor po nurd dunęŋ hanj. ²⁵ Goyenbe mata gwaha tenj hanj gobe yende sabare Mose beleŋ, ‘Mel gobe miŋ miŋmoŋ buluŋ nurd nuneŋ hanj,’ gwahade kayyiŋ goyen go po teŋ hanj.

²⁶ “Be, Faraŋ durd durd Albe wayyen. Yenbe Holi Spirit, meremiŋbe fudinde wor po, irde Adone hitte mat wayyen. Ne beleŋ Al Kurun hitte mat teŋ kermekе wanbe ne niŋ momoŋ dirde hiyen. ²⁷ Irkeb deŋ wor ne niŋ al momoŋ yirde hinayiŋ. Deŋbe meten miŋ urmiriŋde mat po neya hityen geb, deŋ wor gwaha tinayiŋ,” yinyiŋ.

16

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: “Mere dirhem kurun gabe dufaytiŋ ne niŋ tareŋ irtiŋ goyen yubul ma tinayiŋ yenbe gago dinhem. ² Be, Yuda mar beleŋ yende gabu yare dakira tike epte

ma kunayin. Fudinde, al kurabe Al Kurun niŋ keŋkela meten titit yenbe mudunke kamnayiŋ nalu goyen forok yiyyen. ³ Go mar gobe neya Nanneya ma nurde dunęŋ hanj geb, mata gogo teŋ hinayiŋ. ⁴ Nebe naŋa hakot po momoŋ dirde hime gago. Gogab nalu goyen forok yekeb bikkenj hayhay diriyiŋ go gago forok yenj hanj yenj bitiŋ bak yenayiŋ. Hanjkapyabe tumŋaŋ hinhet geb, momoŋ ma dirmiriŋ,” yinyiŋ.

Holi Spirityen meten

⁵ Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: “Hanjkabe nad nerke wamiriŋ al hitte kweŋ titim. Goyenbe deŋ gayen al kura beleŋ, ‘Dare kweŋ teŋ ha?’ yenj gusunjaŋ ma nirhanj.

⁶ Mere dirhem garebe buniŋeŋ dufay beleŋ po dukdawaŋ dira. ⁷ Goyenbe fudinde wor po dineŋ hime, deŋ gayen igit hewoŋ yenj nurdeb gago kweŋ titim. Ne ma kweŋbe Faraŋ Durd Durd Al go deŋ hitte ma wayyen. Gega ne kweŋ gab Faraŋ Durd Durd Al go teŋ kermekе wayyen. ⁸ Yeŋ beleŋ wanbe megen hanj marbe mata buluŋ miŋyaŋ goyen yikala yirkeb yeneŋ bebak teŋ hinayiŋ. Irde damiŋbe Al Kurun diliŋde mata huwak, irde kame Al Kurun beleŋ merem yaŋ yiryeŋ goke wor momoŋ yirde hiyen. ⁹ Mata buluŋmiŋbe ne niŋ dufaymiŋ saŋiŋ ma irde hanj gogo yenj yikala yiryeŋ. ¹⁰ Nebe

kameñ, irde huwareñ, irdeb Al Kuruñ hitte hurkumeke al kura ma nennayin. Mata kuruñ go tiyen gote miñ goyen Faran Al beleñ yikala yirkeb Al Kuruñbe huwak yen bebak tinayin.¹¹ Irde megen niñ marte doyan al Satanbe bikkeñ Al Kuruñ beleñ merem yan iryin geb, kame megen niñ alya bereya tumñaj merem yan yiryeñ goyen yikala yiryeñ.

¹² “Be, nebe det budam wor po momoñ dirtek hañ gega, deñbe epte ma merene tumñaj bebak tinayin. Niñgeb tumñaj ma momoñ direñ. ¹³ Goyenbe Holi Spirit, mere fudinde po yeñ hi al gore wan gab mata fudinde teñ teñ belñeñ kuruñ go dikala diryeñ. Yeñbe yinjeñde dufayde ma mere tiyyeñ. Al Kuruñ beleñ mere momoñ irke go po momoñ diryeñ. Irde mata kame forok yetek goyen manañ momoñ diryeñ. ¹⁴ Merenebe yeñ beleñ gab basañ heñ momoñ dirde hiyen. Gwaha matbe deñne turjuñ yan irde hiyen. ¹⁵ Al Kuruñyen dawet kuruñ gobe tumñaj nigen ala. Gwahade geb Holi Spirit beleñ detne kuruñ goyen dikala dirde hiyen yihim gogo,” yinyin.

Yesu niñ biñ misiñ nur-nayin gega, kamebe amañ henayin

¹⁶ Be, Yesube sopte po yirin. “Muñ kura heñbe ma nennayin gega, gor mat hitñeñ teñbe sopte nennayin,” yeñ hi? Irde, ‘Nanne hitte kweñ tihim,’ yeñ hi?” yeñ kadom gusuñaj gird tiyamin.¹⁸ Mel gobe goke gusuñaj po heñ heñbe, “Yeñ beleñ, ‘Muñ kura heñbe,’ gwaha yeñ hi gobe daniñ wor po yeñ yeñ hi? Neñbe gwaha yeñ hi yeñ bininiñ bak ma yeñ hi,” yeñ kadom gusuñaj gird tiyamin.

nennayin,” yinyin. ¹⁷ Irkeb komatmiñ yago kura beleñ, “Daha yiñim yeñbe, ‘Muñ kura heñbe ma nennayin gega, gor mat hitñeñ teñbe sopte nennayin,’ yeñ hi? Irde, ‘Nanne hitte kweñ tihim,’ yeñ hi?” yeñ kadom gusuñaj gird tiyamin.¹⁸ Mel gobe goke gusuñaj po heñ heñbe, “Yeñ beleñ, ‘Muñ kura heñbe,’ gwaha yeñ hi gobe daniñ wor po yeñ yeñ hi? Neñbe gwaha yeñ hi yeñ bininiñ bak ma yeñ hi,” yeñ kadom gusuñaj gird tiyamin.

¹⁹ Be, Yesu go mere tiyyeñ goke komatmiñ yago beleñ gusuñaj irtek heke yenerbe, “Deñ gayen ne beleñ, ‘Muñ kura heñbe ma nennayin gega, gor mat muñ kura hitñeñ teñbe nennayin,’ yiñim goke gusuñaj nirniñ teñ hañ? ²⁰ Fudinde wor po dineñ hime, megen niñ marbe ne kameñ goke amañ hekeb deñbe ne niñ buniñeñ nurde esinayin. Fudinde, deñ beleñ ne kammeke goke kandukñeñ nurnayin. Goyenbe kamebe amañ henayin. ²¹ Bere kura diriñ kawañ kertek nalumiñ forok yekeb diriñ kawañ kere yeñbe uliñ misiñ kuruñ katyeñ. Goyenbe diriñmiñ go kawañ hekeb goke amañeñ nurdeb uliñ misiñ katyeñ goke biñ sir yiyyen. ²² Niñgeb gwahade po deñ wor hañka gabe kandukñeñ nurde hañ. Gega sopte wan denmekeb goyenter mat

amanj wor po heŋ hinayin. Irkeb al kura beleŋ amantin goyen epte ma goran diryen. ²³ Goyenterbe det kura niŋ ne ma gusuŋan nirnayin. Fudinde wor po dineŋ hime, deňner det kura niŋ Nanne gusuŋan irnayin kurun gobe dunyen. ²⁴ Meheňde ne gama niramiňde mat waŋ waŋ haŋkabe ne deňner det kura niŋ ma gusuŋan irde hanyen. Goyenbe haŋka matbe ne deňner gusuŋan irde hinayin. Irkeb det niŋ gusuŋan irde hinayin kurun goyen duneŋ hiyen. Irkeb goke amaneŋ wor po nurde hinayin.

²⁵ “Nebe maya mere mat mere dirde himyen. Goyenbe nalu kura forok yekeb sopte ma maya mere mat mere dirde heŋ. Nanneŋbe kawan po mere dirde heŋ. ²⁶⁻²⁷ Al Kurunbe deň gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋ hi. Niŋgeb go naturebe ne deňner dindikeŋ gusuŋan irde hinayin. Ne beleŋ po deň ge teŋ Nanne gusuŋan ireŋ ma dineŋ hime. Deňbe ne niŋ amaneŋ nurde hanyen, irdeb nebe Al Kurun hitte mat wamirin goyen fudinde yeŋ nurde hanyen geb, Adone beleŋ deň gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nud duneŋ hi geb, gago dineŋ hime. ²⁸ Nebe Adone hitte mat megen gar wamirin. Irdeb haŋka gab megen ga tubul teŋ Nanne hitte mulgaŋ heweŋ tihim,” yinyin.

²⁹ Irkeb komatmiŋ beleŋbe, “Be, mere dirha gabe ufurkuŋ mat ma dirde mere keŋkelak po dirha. ³⁰ Gebe det kurun ga nurde ha geb, al kura beleŋ dufay guntek monj yeŋ genhet. Niŋgeb gebe Al Kurun hitte mat wayariŋ goyen fudinde yeŋ nurde hite,” inamiň. ³¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Be, haŋka gab dufaytiŋ tareŋ irhet yahan. Gega keŋkelə heŋ ga hinayin! ³² Deň gayen burgagaw kertek nalu forok yeweŋ tiya geb. Go nalu gobe gago bikkeŋ forok yihi. Irkeb nubul teŋ burgagaw kerde tiyuntinyaŋ tiyuntinyaŋ kunayin. Goyenbe nebe nuŋkureŋ ma hime, Nanneya tumňan har. ³³ Mere gabe neya heŋ bitiŋ kamke igiŋ hinayin yeŋbe gago momoŋ dirhem. Megen garbe kanduk yeneŋ hinayin. Goyenbe ne beleŋ megen niŋ tareŋ go fole irmin geb, kanduk goke yul ma yenayin, saňiŋ po heŋ hinayin,” yinyin.

17

Yesu beleŋ komatmiŋ ge teŋ Al Kurun gusuŋan iryiŋ

¹ Be, Yesu go gwaha yineŋbe kotaŋ kaŋ Al Kurun gaha inyiŋ:

“Ado, nalube gago forok yihi. Urge deňem turňan yaŋ goyen kawan irayin. Gogab ne Urge gare wor deňe turňan yaŋ goyen kawan ireŋ. ² Ge beleŋ megen niŋ

alya bereya kuruŋ gayen doyaŋ yird yird tareŋ gobe ne nunariŋ. Gogab alya bereya ne nunariŋ goyen geja hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen yuneŋ.³ Geya hugiŋ heŋ heŋ gote belenbe gahade: al beleŋ Al Kurun fudindebe ge gunkureŋ po ha yeŋ nurd guneŋ haŋ, irde ne Yesu Kristu gayen ge beleŋ nad nerke wamiriŋ yeŋ nurd nunеŋ haŋ gobe geja hugiŋeŋ heŋ heŋ gote beleŋ.⁴ Nebe megen gar meteŋ nunariŋ gobe pasi irmiŋ. Gwaha matbe saŋiŋe turŋuŋ yan goyen al yikala yirmiŋ.⁵ Niŋgeb, Ado, haŋkabe ge hitte kweŋ tihim geb, megeŋ ga ma forok yiriŋa geja heŋya saŋiŋe turŋuŋ yan hinhem gwahade goyen po nirayin.

⁶ “Be, nebe megen niŋ mar hitte mat alya bereya basiŋa yirde nunariŋ mar goyen hitte gebe al gwahade yeŋ kawan po yikala yirde himyen. Mel gobe gere. Ge beleŋ ne nunkeb merege momon yirmeke nurdeb gama irde hanjen.⁷ Gayenterbe det kuruŋ ge beleŋ nunariŋ gobe ge hitte mat po watıŋ yeŋ nurde haŋ.⁸ Ge beleŋ mere gwahade yinayin ninariŋ goyen yinmekeb fudinde yeŋ nurde haŋ. Irdeb nebe ge hitte mat wamiriŋ gobe fudinde wor po yeŋ nurde haŋ. Mel gabe ge beleŋ nad

nerke wamiriŋ goyen wor fudinde yeŋ nurde hanj.

⁹ “Nebe mel gayen faraŋ yurayin yeŋ gusuŋaŋ girde hime. Megen niŋ mar goke ma gusuŋaŋ girde hime. Ge belen ne nunariŋ mar gobe gere niŋgeb, yeŋ ge po teŋ gusuŋaŋ girde hime.¹⁰ Nere alya bereya kuruŋ gobe gere, irde gere alya bereya kuruŋ go wor nere. Niŋgeb mel gare deŋne turŋuŋ yan wor po goyen kawan irde hanjen.¹¹ Nebe megen gar ma heŋ tihim, ge hitte hurkeŋ. Goyenbe mel gabe megen gar hinayin. Ado, gebe al wukkeŋ wor po, mata buluŋgem moŋ. Gebe tarenge yan, irde tarenge goyen ne nunariŋ. Niŋgeb saŋiŋer mel ga doyaŋ yirde hike al buluŋ beleŋ epte ma buluŋ yirnayin. Gogab geja neya uŋkureŋ har gwahade goyen po, yeŋ wor awalikde po hinayin.¹² Neb mel gaya tumŋaŋ heŋyaabe tareŋ nunariŋ gore po doyaŋ yirde petpet yirde himeket igiŋ hinhan. Irdeb al kura ma timiymiŋ. Goyenpoga al kura bikkeŋ gwaha tiyyen yeŋ asaŋger katıŋ goyen fudinde forok yeŋ yeŋ ge teŋbe al uŋkureŋ po ga mabok hiyin.

¹³ “Be, gabe ge hitte hukutek heŋ hime. Goyenbe aman heŋ himyen gwahade po mel

gayen wor aman̄ heŋya hiwoŋ yeŋ mere kuruŋ gago girhem. ¹⁴ Mel gabe merege momoŋ yirmek̄ gama irde hanjen. Irkeb megen niŋ mar beleŋ haram yirde hanjen. Gobe neb megen niŋ al moŋ gwahade goyen po, yeŋ wor megen niŋ al moŋ geb, gogo haram yirde hanjen. ¹⁵ Goyenbe mel gayen megen gar mat yade siŋa yirke kanduk kura ma yeneŋ hinayin̄ yeŋ ma gineŋ hime. Gwaha titneŋbe al buluŋ beleŋ buluŋ yird yird niŋ pet pet yirde hayin̄ yeŋ gusunjan̄ girde hime. ¹⁶ Nebe megen niŋ moŋ gwahade goyen po, mel gayen wor megen niŋ mar moŋ. ¹⁷ Meregebe fudinde wor po. Niŋgeb mereger mel ga saba yirke delger wukken̄ henayin̄. ¹⁸ Ge beleŋ nad nerke megen gar wamiriŋ gwahade goyen po, ne beleŋ wor mel gayen yad yermek̄ megen niŋ alya bereya hitte kunayin̄. ¹⁹ Nebe mel gayen manan̄ gere kudiŋen̄ wor po henayin̄ yeŋ nurdeb yeŋ ge teŋ nigen̄ gayen wa gunen̄be gigen kudiŋen̄ wor po hitin̄ hime.

²⁰ “Be, gusunjan̄ girde hime gabe mel gake po moŋ. Kame mel gare mere tagalke meremien̄ nurde ne niŋ dufaymin̄ tareŋ irnayin̄ mar goke

wor gusunjan̄ girde hime. ²¹ Gogab, Ado, gebe neya hirekeb ne wor geya har gwahade goyen po, mel gayen wor gwahade po heŋ awalikde hinayin̄. Irdeb mel gabe deyyat awalik bana hiwoŋ yeŋ gusunjan̄ girde hime. Irkeb ge beleŋ nad nerke wamiriŋ goyen megen niŋ mar beleŋ fudinde yeŋ nurnayin̄. ²² Ge beleŋ deŋne turŋuŋ yaŋ iraŋ gwahade po, ne wor mel ga gwaha yirhem. Gogab deyyabe unküren̄ har gwahade goyen po, yeŋ wor gwahade po heŋ awalikde hinayin̄. ²³ Mel gore fudinde wor po awalikde hiwoŋ yeŋ nurdeb gebe neya hiren̄, irkeb nebe yeŋya hitek. Gogab al hoyan̄ gore ge beleŋ nad nerke wamiriŋ yeŋ nurnayin̄. Irde ge beleŋ ne niŋ aman̄eŋ nurde ha gwahade goyen po, mel gayen wor aman̄eŋ nurde yuneŋ ha goyen megen niŋ alya bereya beleŋ nurnayin̄.

²⁴ “Ado, ge beleŋ al ne niŋ nunariŋ mar gobe ne heŋ gasunđe kuŋ gor hiwoŋ yeŋ nurde hime. Irdeb megen ga ma forok yekeya ne gayen bubulkunđe wor po yeŋ nudr nunen̄be deŋne turŋuŋ yaŋ irariŋ goyen mel gare kenwoŋ yeŋ nurde hime. ²⁵ Ado, gebe Al Huwak wor po. Megen

nij marbe ma nurd gunen hañ. Goyenbe nebe nurde gunen hime. Irde neya hañ mar gayen wor ge beleñ nad nerke wamirin goyen fudinde yeñ nurde hañ. ²⁶ Ne beleñ gebe al gwahade yeñ mel gar hañ gayen yikala yirde himyen. Irde kame wor gwahade po yikala yirde heñ. Gogab ge beleñ bubulkunje wor po yeñ nurd nuneñ hayen gwahade po, yeñ wor gwahade po nurd yuneñ hayin. Irke nigeñ gayen wor yenja hitek,” inyinj.

18

*Yesu asogo hanijde kiryin
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)*

¹ Be, Yesu go Al Kurun mere iryin goyen pasi heñbe komatminj yagoya Pasoba binje nene hinhan gasun go tubul teñ kwamiñj. Kuñ nañja dukunj kura Kidron inej hanjen goyen fole irde kurhan kwamiñj. Siñja kurhan goñbe olip he dugu kura hiyen geb, Yesuya komatminja go gor kwamiñj.

² Be, Yesu asogo hanijde kiryen al Yudas gobe Yesuya komatminj yagoya hanjkayen hanjkayen gor gabu irde hanjen goyen nurde hiyen geb, Yesube gor hi yeñ nuryinj. ³ Niñgeb Yudas go Roma niñ fulenja marya Al Kurun dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwañmiñja Farisi marya beleñ hulyan yiramiñj

mar goyen yade Yesu hin-hinde gor wayyinj. Mel gobe hulsiya fulenjare niñ detya yade wayaminj.

⁴ Be, Yesu go ulinjde mata gwahade forok yewenj tiya yeñ nurde hinhin geb kunjbe, “Ganuj niñ wor po nurde wayhañ?” yineñ gusunjanj yiryinj. ⁵ Irkeb mel gore, “Nasaret niñ al Yesu,” inamiñ. Irkeb wol heñbe, “Al gobe ne gago,” yinyinj. Yesu asogo hanijde kiryin al Yudas gobe go mar goya hinhan. ⁶ Be, Yesu beleñ, “Al gobe ne gago,” yinkeb mel gobe tulfut yeñbe harhok mat mulgañ heñ megen katamiñj. ⁷ Irkeb sopte gusunjanj yirdeb, “Ganuj niñ wor po nurde wayhañ?” yinyinj. Gwaha yinkeb mel goreb, “Nasaret niñ al Yesu,” inamiñ. ⁸ Irkeb wol heñbe, “Al goyenbe ne gago dinhem. Ne niñ nañkeneñ hañ kenem al neya hañ gabe yubul tike kunañ,” yinyinj. ⁹ Mere tiyyin gobe hanjkapyä Galili hinhinyabe, “Nebe al kura ge beleñ nuntiñ goyen kura ma pel irmiñj,” yiriñ goyen gogo forok yiriñj.

¹⁰ Be, goya goyenbe Pitabe fulenjare niñ bidila dirneñ minjanj geb, bidilamiñ go marde teñbe pris buda gote kurunjiñde meteñ al kura gote kirmiñj yase sapa iryinj. Meteñ al gote deñembe Malkus. ¹¹ Be, Pita go gwaha tikeb Yesu beleñ, “Bidilage go fokmiñ bana hawa! Gebe ne gayen Adone beleñ kanduk

tawayiŋ ninyin goyen go ma tiyyen yeŋ nurde ha? Moŋ, teweŋ geb,” inyin.

Yesube pris buda gote kurujmiŋ Anas hitte tukamij

¹² Be, Roma niŋ fulenja marya gote doyaŋ alyabe* Yuda marte doyaŋ mar beleŋ hulyaŋ yirke wayamiŋ mar beleŋ Yesu tamiŋ. Irdeb hanij fere teŋbe ¹³Anas hitte wa tukamij. Anasbe Kaiafas teŋak. Irde Kaiafasbe goyen damare gobe yeŋ beleŋ pris buda gote kurujmiŋ heŋ meteŋ teŋ hinhin. ¹⁴Kaiafas goreb haŋkapyä, “Naŋaniniŋa neŋ almemya tumlaŋ buluŋ hetek gobe igiŋ moŋ. Niŋgeb al uŋkurenj gare po kamyen gab kanduk kuruj goyen ma kentek,” yinyin al go goyen.

Pita beleŋ haŋkapyä Yesu niŋ helwan̄ hiriŋ

(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Be, Saimon Pitaya Yesuyen komatmiŋ hoyanya kura goyen Yesu fere teŋbe teŋ kwamiŋ goyen gama iraryum. Komatmiŋ kura gobe pris buda gote kurujmiŋ beleŋ nud unen hiyen geb, al gobe pris buda gote kurujminde ya kuruj koya milgu irtiŋ bana goŋ sawsawa al gabu irde hanjende gor Yesu teŋ hurukeb yeŋ wor kame gama yirde hurkuriŋ. ¹⁶ Be, Pitabe ya go milgu irtiŋ koya gote yamere gor huwarde

hinhin. Irkeb kadom, pris buda gote kurujmiŋ beleŋ nud unen hiyen al goreb mulgaŋ heŋ kateŋbe yamere gor meteŋ teŋ hinhin bere goyen mere irdeb Pita go teŋ koya biŋde hurkuriŋ. ¹⁷ Be, Pita go hurkuŋ hikeb yamere hinhin bere gore, “Yesu ineŋ hanjen al gote komatmiŋ kurabe ge gago?” ineŋ gusuŋaŋ iryin. Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe, “Moŋ, ne moŋ,” inyin.

¹⁸ Be, naŋa menek wor po hiriŋ geb, ya goyenter niŋ meteŋ marya Al Kurunyen ya balem doyaŋ marya go uliŋ uka yirniŋ yeŋ kak kawaldebe goyen kalyaŋ kerde huwarde hinhin. Irkeb Pita manan yenja gor huwarde kak kateŋ hinhin.

Pris buda gote kurujmiŋ beleŋ Yesu gusuŋaŋ iryin

(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Be, mel go gwaha teŋ hikeyabe pris buda gote kurujmiŋ beleŋ Yesu go komatmiŋa sabamiŋa niŋ gusuŋaŋ iryin. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe megen niŋ alya bereyabe kawan po mere yirde hinhem. Nebe Yuda marte gabu yayan, irde kurabe Al Kurunyen ya balem bana gor saba yirde hinhem. Yuda mar dare gabu irde hanjende goyan hugiŋen kuŋ kawan po saba yirde hinhem. ²¹ Gega daniŋ gusuŋaŋ nirde ha? Merene

* **18:12:** Roma niŋ fulenja marte doyaŋ al gayenbe fulenja mar 1,000 gote doyaŋ al.

nurde hinhan mar hitte kun gusuŋaŋ yirayin. Yeŋ gab mere teŋ hinhem goyen nurde hanj geb,” yinyin.

²² Be, Yesu go gwaha yinkeb Al Kuruŋyen ya balem doyaŋ al kura yeŋ binde hinhin goreb kiminde seŋ uryin. Irdeb, “Pris buda gote kuruŋmiŋ gayen gwaha mat ma mere irde hanjen gega, daha inhabe gago?” inyin. ²³ Irkeb wol henje, “Mere buluŋ kura tihim kenem mere damiŋbe buluŋ goyen momoŋ nira. Gega mere tihim gayen fudinde tihim kenem danj mununha?” inyin.

²⁴ Be, Anas beleŋ Yesu go hanj fere titinde gwahade po pris buda gote kuruŋmiŋ hoyan kura Kaiafas hitte wor teŋ kunaŋ yinke teŋ kwamiŋ.

Pita go sopte Yesu niŋ helwaŋ hiriŋ

(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Be, Saimon Pita go huwarde kak katen hikeyab al kura beleŋ, “Al gote komatmiŋ kurabe ge gago?” inen gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb Pita go wol henje, “Moŋ, ne moŋ geb,” inen helwan hiriŋ. ²⁶ Irkeb pris buda gote kuruŋmiŋ gote meten al kura, Pita beleŋ kirmiŋ sapa iryin al gote kadom goreb, “Gebe Olip dugure gor yeŋa hike genhem,” inyin. ²⁷ Gwaha inkeb Pita go teban helwan hiriŋ. Irkeb goya goyen po tatirok mere tiyyin.

Yesube Pailat diliŋ mar huwaryiŋ
(Matiyu 27:1-2,11-31; Mak 15:1-20; Luk 23:1-5,13-25)

²⁸ Be, Yuda marte doyaŋ mar beleŋ Yesu teŋ Kaiafasen yare mat Roma gabman al Yuda mar doyaŋ yirde hiyen al gote ya kuruŋde tukamiŋ. Goya goyabe naŋa fay urde wuk yiriŋ. Irkeb Yuda mar go, “Moŋgo al miŋ hoyanđe yare kunbe Al Kuruŋ diliŋde tikiŋ miŋyaŋ hetek,” yeŋ yinđende saba gama irniŋ yeŋbe Roma gabman al gote ya biŋde ma hurkamiŋ. Gobe Pasoba biŋge nen nen nalu kuruŋ goyen netek yeŋ nurde tiyamiŋ. ²⁹ Ningeb Pailat yiŋgeŋ sinjare katerbe, “Da misiŋde al ga merem yaŋ irniŋ yeŋ tawayhaŋ?” yineŋ gusuŋaŋ yiryin. ³⁰ Irkeb al buda gore wol henje, “Al gayenbe mata buluŋ kura ma tiyuŋ manhan ge hitte gaha ma tawatewon,” inamiŋ. ³¹ Irkeb wol henje, “Dindiken tukuŋ matatiŋde ga merere kernan,” yinyin. Irkeb mel gore, “Goyenbe neŋbe al maymay sanjinriŋ miŋmoŋ,” yamin. ³² Mata gobe Yesu beleŋ gwaha mat kameŋ yeŋ bikken mere tiyyin goyen go fudinde heŋ heŋ niŋ gogo tiyamiŋ.

³³ Be, Pailat go mulgaŋ heŋ yamiŋ kuruŋde hurkuŋbe Yesu hoy iryin. Irkeb hurkukeb gusuŋaŋ iryin. “Ge gayen Yuda marte doyaŋ al kuruŋ?” inyin. ³⁴ Irkeb

Yesu beleş, "Mere taha gobe dufayger po forok yihi ma al hoyan beleş momoŋ giran?" inyiŋ.³⁵ Irkeb Pailat beleş wol henbe, "Nebe Yuda mar al moŋ. Niŋgeb daha mat nureŋ? Merere girniŋ yen gawayhaŋ marbe gigen al goya pris buda gote karkuwaŋmiŋa gore po gawayhaŋ. Niŋgeb gebe daha wor po tiyan?" inyiŋ.³⁶ Gwaha inkeb, "Ne beleş alya bereya doyaŋ yirtek gobe megen gar niŋ moŋ. Megen gar niŋ manhan Yuda marte doyaŋ mar beleş nad fere tiniŋ yen wakeb meteŋ marne beleş ne basiŋ fulenja tiwoŋ. Goyenpoga gwahade moŋ geb, gogo gwaha ma tahan," inyiŋ.³⁷ Irkeb Pailat beleş, "Be, gwahade geb, gebe doyaŋ al kurun!" inyiŋ. Irkeb wol henbe, "Doyaŋ al kurun ninha gobe fudinde ninha. Fudinde, nebe miŋ goyen goke wor po megen gar wamiriŋ. Irde mere fudinde goyen tagaleŋ yen wamiriŋ. Niŋgeb al kura mere fudinde niŋ amanęŋ nurde haŋ marbe tumňan merene nurde haŋ," inyiŋ.³⁸ Irkeb Pailat beleş, "Mere fudinde gobe da?" inen gusuŋaŋ iryiŋ. Gwaha inenbe Yuda mar hitte sinjare sopte katenbe, "Nebe al ga gwaha mat kura mere uliŋde irtek yen ma kenhem."³⁹ Goyenbe dende matarebe Pasoba gabu nalu kurundeb ne beleş mata

buluŋ mar koyare hanjen goyen uŋkureŋ kura teŋ siŋa irde dunen himyen. Niŋgeb, 'Yuda marte doyaŋ al kurun' inen hanjen al gayen tubul timeke sinjare kuyen yen nurde han?" yinyiŋ.⁴⁰ Irkeb al buda kurun go tareŋ po, "Moŋ, yen moŋ! Neŋbe Barabas dunayin," inamiŋ. Barabasbe Roma gabman asogo irde hiyen goke teŋ koyare keramiŋ hinhan.

19

¹ Be, mel goyen gwaha yekeb Pailat go Yesu go teŋ usulak tinaŋ yen fulenja marmiŋ yinke usulak tiyamiŋ.² Irdeb doyaŋ al kurunyen tonaj umja irhet yen kaŋ hirwanęŋ yan kura goyen teŋ tukuli teŋbe tonajde keramiŋ. Irdeb doyaŋ al kurunyen amil umjam bukkeŋya digulakya suluk irke bukkeŋ yara hitiŋ goyen tawaŋ hor irde unamiŋ.³ Irdeb Yesu hitte kuŋ, "Gebe Yuda marte doyaŋ al kurun. Hugineŋ hayin!" inen tebaŋ irde giwgiw irde hinhan. Irdeb kimiŋde wolseren uramiŋ.

⁴ Be, Pailat go sopte sinjare katenbe Yuda mar goyen, "Mel, nebe mere miŋ goke kura al gayen merem yan irtek yen ma nurdeb gago deŋ hitte taktehem," yinyiŋ.⁵ Irdeb Yesu go doyaŋ al kurun umja irtiŋ yara irhet yenbe amil umjam bukkeŋya digulakya suluk irke bukkeŋ yara hitiŋ

kura hor irde uneŋ, kaŋ hirwaŋeŋ yaŋ tukuli teŋ tonanđe kirtiŋde po siŋare kateŋ hike keneŋbe, “Al gobe gago,” yinyiŋ.

⁶ Be, pris buda gote karkuwaŋmiŋya Al Kuруnyen ya balem doyaŋ marya beleŋ Yesu go keneŋbe, “Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” yeŋ hekhok tiyamiŋ. Irkeb Pailat beleŋ wol heŋbe, “Nebe mere miŋ goke kura merem yaŋ irtek ma kenhem geb, dindiken ga tukun kuruse hende maynayin,” yinyiŋ. ⁷ Irkeb Yuda mar gore wol henbe, “Al gore yiŋgen ge yeŋ, ‘Nebe Al Kurun Urmıŋ,’ yeŋ hiyen geb, nende sabarebe al gwahade gobe kamyen,” inamiŋ.

⁸ Be, Pailat go gwaha yeke nurdeb kafura wor po hiriŋ. ⁹ Irdeb ya biŋde sopte mulgaŋ heŋ hurkuŋbe, “Gebe dare niŋ?” ineq gusuŋaŋ iryiŋ. Goyenbe Yesube wol ma hiriŋ. ¹⁰ Irkeb Pailat beleŋ, “Mere nirtek ma gira? Kuruse hende mayke kami yewen gobe gwaha girnayıŋ. Munan tubul tike kwi yewen go wor gwahade po girnayıŋ goyen go ma nurde ha?” inyiŋ. ¹¹ Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Al Kurun beleŋ ge goyen doyaŋ nird nird sanjŋ goyen ma guntiŋ manhan ge beleŋ gaha ma doyaŋ nirwoŋ. Niŋgeb ne nadə hanger nera al gote mata bulunbe gere fołek geb,” inyiŋ.

¹² Be, mere go nurdeb Pailatbe Yesu go daha mat kura tubul timeke kwi yeŋ nuryiŋ gega, Yuda mar gob hewhow po teŋ, “Al kura al gayen tubul tike kuyenbe al gobe Roma gabman doyaŋ al kurun Sisaryen kadom moŋ, asogom geb,” inamiŋ. ¹³ Gwaha yeke Pailat go nurdeb Yesu go siŋare takteŋbe ya kurun gote koya bana sawsawa mere nurd nurd gasuŋ kura “Belen Hora Po Irtiŋ” ineq hanjende gor kipiryiŋ. Gasuŋ gobe Hiburu mere matbe Gabata. ¹⁴ Be, nalu gobe Pasoba biŋge gitik teŋ teŋ nalu, irde naŋabe baŋkahal gwahade heweŋ tiyiyiŋ. Munan fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba biŋge netek hiyyen. Be, Pailat beleŋ Yuda mar goyen, “Doyaŋ al kuruntiŋbe gago,” yinyiŋ.

¹⁵ Goyenbe go mar goreb, “Mayke kami! Mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” ineq hewhow tiyamiŋ. Irkeb Pailat beleŋ, “Doyaŋ al kuruntiŋ gayen ne beleŋ kuruse hende maymeke kami yeŋ nurde hanj?” yineŋ gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb pris buda gote karkuwaŋmiŋ beleŋ wol henbe, “Neŋbe doyaŋ al kurunniŋ hoyan kura ma hi. Nendebe Sisar uŋkureŋ po hi,” inamiŋ.

¹⁶ Be, Pailat go gwaha kura irtek miŋmoŋ hekeb bada heŋ kuruse hende mayke kami yeŋ mel goke pel iryiŋ. Irkeb fulenja mar beleŋ Yesu tamiŋ.

*Yesu kuruse hende kamyij
(Matiyu 27:32-44; Mak
15:21-32; Luk 23:26-43)*

17 Be, Yesu go kuruse go teñbe naña deñe kura Al Tonañ Kinkininđe gor kuriñ. Deñe gobe Hiburu mere matbe Golgota. 18 Gorbe Yesu go kuruse hende mayamiñ. Yenjabe al irawa hoyan kura goyen wor yingenjde yingenjde kuruse herenj gasa yirdeb kurabe Yesuyen kuruse yase beleñ kerde kurabe tapa beleñ keramiñ. Yesu yingenjbe kahalte keramiñ.

19 Be, Pailat beleñ mere kura kañbe kuruse hende Yesu tonaj beleñ kernaj yinke keramiñ. Merebe gahade:

NASARET NIN AL YESU.
YUDA MARTE DOYAN AL
KURUNJ.

20 Be, Yesu kuruse hende mayamiñ gasuñ gobe Yerusalem bindere hinhin. Niñgeb Yuda mar budam mere go kenamiñ. Mere gobe Hiburu mere, Latin mereyabe Grik mereya mat kayamiñ. 21 Irkeb pris buda gote karkuwañmiñ beleñ mere katinj goke igij ma nurdeb Pailat goyen, "Yuda marte doyan al kuruñ ma kayayiñ. 'Al garebe yingen ge yeñ "Nebe Yuda marte doyan al kuruñ," yeñ hi,' gwahade kayayiñ," inamiñ. 22 Goyenbe Pailat beleñ wol henjbe, "Mere kayhem gobe gwahade po hiyen," yinyiñ.

23 Be, fulenja mar go Yesu teñ kuruse hende kerdebe uliñ umñamiñ yade

al sipte niñ gale heñbe nende gigen yawaramiñ. Irdeb uliñhormiñ bande niñ gobe tubul tiyamiñ. Uliñhormiñ gobe sobam, biñinde mat kurkuñbe kahan patare goyenbe gada irtiñ moñ. Amil uñkurenj po teñ uliñhor goyen irtiñ. 24 Be, fulenja mar gob uliñhormiñ goke yingenj uliñ, "Ga goya erek ma irtek. Ganuñ beleñ tiyyen yeñ nende matare tilij tanartek," yamiñ. Mata gobe Al Kurunyen asanđe mata gwahade forok yiyyen yeñ katinj gwahade po forok yiriñ. Merebe gahade:

"Mel gore ulne umñja yingenj uliñ pota yirdeb uliñhorneñbe tilij tanaramiñ," yitiñ hi.
Tikiñ 22:18

Niñgeb yitiñ gwahade po fulenja mar beleñ mata gogo tiyamiñ.

25 Be, kuruse hinhin bindere gorbe Yesu miliñ, miliñde haymiñ Klopas berem Mariayabe Makdala niñ Maria gore gor huwarde hinhan. 26 Irkeb Yesu go miliñ gor kinyiñ. Irde komatmiñ kura bubulkujne wor po yeñ nurde uneñ hinhin al go bindere gor huwarde hike kinyiñ. Irdeb miliñ goyen inyiñ. "Bere, al gabe urge," inyiñ. 27 Irdeb komatmiñ gobe, "Gabe momke," inyiñ. Be, gor mat hinhin kuruñ gobe komatmiñ gore Yesu miliñ go teñ yamiñde tukunj doyan irde hinhin.

*Yesu kamyij
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)*

28 Be, komatmiñ inyij kamereb meteñmiñ kuruj gob pasi irhem yeñ nurdeb Al Kurunyen asanđe mere katiñ goyen fudinde forok yiyyen goke teñbe, "Fe niñ nira," yirij. 29 Irkeb gorbe wain fimiñ mukkuweñ wor po hitiñ hinhin geb, mel gore amil parwek kura teñ wain bana goj fakamde hisop he kutum murunjde bili irdeb isan̄ heñ Yesu dinoñde kiriyij. 30 Irkeb Yesu go wain fimiñ go ninam urdeb, "Meteñneb pasi irhem," yirij. Be, mere go muñ po yeñbe urguñ kañbe kamyij.

31 Be, go nalu gobe Pasoba binje gitik teñ teñ nalu. Munañ fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba binje netek hiyen. Ningeb Yuda mar go Sabat nature al kuruse hende po hinayinþe igin̄ moñ yeñ nuramiñ. Irdeb Pailat gusuñan̄ irdeb, "Kahañ yufuñ teñbe al hakwa go yaran̄ tinij," yamin̄. 32 Irkeb Pailat go fulen̄a marmiñ yinke Yesu ketalde kuruse hende hinhin al kura go hitte wa kuñbe kahañ yufuñ tiyamin̄. Irde gab kura wor gwahade po iramiñ. 33 Goyenbe wan̄ Yesu hitte hamij gega, bikken̄ kamtiñ keneñbe kahañ ma yufuñ tiyamin̄. 34 Gwaha irtinþe fulen̄a al kura beñ hakde dari malare fakamke goyare po dariya feya bemel po sursur yirij.

35 (Mata go kinyij al goreb goke al momoñ yirde hiyen. Mereminþe fudinde. Yeñbe fudinde po yeñ hime yeñ nurde hi. Yeñbe deñ asan̄ ga kapyan̄ heñ hañ mar beleñ fudinde yeñ nurnayin̄ yeñbe gago momoñ dirde hi.) 36 Be, mata go forok yirij gobe Al Kurunyen asanđe, "Kiñkinij uñküren̄ muñ kura ma yufuñ tinayin̄," yitiñ gwahade goyen po forok yirij. 37 Irde Al Kurunyen mere kurabe, "Yeñbe hakde gegelhek beleñ fakamtiñ kennayin̄," yitiñ mata gwahade goyen po forok yirij.

*Yesu mete tiyamiñ
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)*

38 Be, fulen̄a mar beleñ gwaha tiyamiñ kamereb Arimatea niñ Yosep beleñ Yesu uliñ hakwam niñ Pailat gusuñan̄ iryij. Yosepbe Yesuyen komat gega, Yuda marte doyan̄ mar niñ kafura heñbe balmiñ po hinhin. Be, Pailat beleñ igin̄ inkeb kuñ Yesu hakwam go yeñya kwamiñ marya beleñ taran̄ teñbe teñ kwamiñ. 39 Yosep beleñ gwaha teñ hikeya Nikodemus wor gor hinhin. Nikodemusbe hakot kura wawuñ kuñ Yesuya mere tiyaryum al go goyen. Yeñ beleñ he fimiñ irawa suluk yirde guram irtin̄ hamij igin̄ wor po goyen teñ wayyin̄. Guram gote kandukmiñbe 30 kilogram gwahade. 40 Be, irem go Yesu hakwam go teñ kuñbe amil faykek mete teñ

tenđe niŋ amil gore po bili iraryum. Irde gwaha teŋ heŋyabe he fimiŋ guram irtiŋ gore po sam iraryum. Irem gobe Yuda marte mata gama irdeb gwaha tiyaryum.⁴¹ Be, Yesu kuruse hende mayamiŋ gasuŋ go binderebe he dugu kura hinhin. He dugu bana goŋbe al hakwa yukuŋ yerd yerd horabok bembra kura hinhin. Bembra gobe gergeŋ, al hakwa kura ma yerde hitiŋ.⁴² Be, heŋ ga moŋ Sabat nalu forok yewen tiya go yeŋbe bembra gobe bindere hinhin geb, irem go Yesu hakwam tukuŋ bana gor keraryum.

20

Yesube kamyijde mat huwaryiŋ

(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Be, Sabat nalu hubu heŋ fay urke Sande hiriŋ. Sande wampot muŋ, kidoma po hikeya Makdala niŋ Maria go bembare kuŋbe hora kuruŋ horabok bembra yame pet titiŋ goyen teŋ siŋa irtiŋ kinyiŋ.² Irdeb kup yeŋ Saimon Pitaya kadom kura Yesu beleŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uneŋ hinhin al go hitte waŋbe, “Doyaŋ Al Kurun hakwambe bembare mat teŋ kwahanj. Irdeb tukuŋ gor kura kerhanj yeŋ ma nurhet!” yinyiŋ.³ Irkeb Pitaya kadom hoyaj goya wor bembare kwaryum.⁴ Irem gobe kup yeŋ kwaryum. Goyenbe

kadom gore Pita fole irde yeŋ wa bembare forok yiriŋ.⁵ Forok yeŋ pew kaŋbe horabok bana naŋkenenjbe amil faykeŋ bili irtiŋ go po kinyiŋ. Goyenbe binde ma hurkuriŋ.⁶ Irkeb Saimon Pita, kame wayyiŋ goreb waŋ binde hurkuriŋ. Irdeb amil faykeŋ go po gor hike kinyiŋ.⁷ Irde Yesu tonaj bili iramiŋ amil go wor kinyiŋ. Tonaŋ bili irtiŋ amil gobe uliŋ hakwam bili irtiŋ amil goya ma hinhin. Keŋkela po mupi irde hoyanje po kirtiŋ hinhin.⁸ Irkeb Yesuyen komat kura yeŋ wa bembare forok yiriŋ al go wor binde hurkuriŋ. Hurkuŋ gwahade po keneŋbe fudinde wor po Yesube kamunjde mat huwaruŋ yeŋ nuryiŋ.⁹ (Goyenpoga irem gobe Al Kurunyen asanđe Yesube kamtiŋde mat huwaryen yitiŋ gokeb bebak ma po tiyaryum.)

Makdala niŋ Mariabe Yesu kinyiŋ

(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)

¹⁰ Be, Yesuyen komatiŋ waraŋ go mulgaŋ heŋ yaminde kwaryum.¹¹ Goyenbe Maria go bembra siŋare gor po heŋ esen̄ hinhin. Esen̄ heŋyabe pew kaŋ bembra bana gon naŋkinyiŋ.¹² Irdeb Al Kurunyen miyoŋ irawa uliŋ umiŋa faykek hor yirtiŋ goyen Yesu hakwam kirtiŋ gasuŋde go keperde hike yinyiŋ. Kurabe tonaj

beleñ mat, kurabe kahañ
beleñ mat keperaryum.

¹³ Be, irem goreb, “Bere, gebe daniñ esen̄ ha?” inen̄ gusuñan̄ iraryum. Irkeb bere gore wol heñbe, “Doyañ Al Kuruñnebe al kura beleñ teñ kwahañ. Irde tukuñ gor kura kerhañ yeñ ma nurde hime,” yinyin̄. ¹⁴ Gwaha teñ fulgañ kañbe Yesu go gor huwarde hik̄e kinyin̄. Goyenbe bebakken̄ Yesu yeñ ma kinyin̄. ¹⁵ Irkeb Yesu beleñ, “Bere, gebe daniñ esen̄ ha? Gebe ganuñ niñ nañkenen̄ ha?” inen̄ gusuñan̄ iryin̄. Gwaha inkeb bere goreb he dugu bana goñ bemb̄a hinhin̄ gote doyañ al yeñ nurdeb, “Be, ge beleñ al hakwam bemb̄a bana hinhin̄ go tukañ kenem gor tukuñ kirmiñ yeñ momoñ nira. Irkeb tewen̄ geb,” inyin̄. ¹⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Maria,” inyin̄. Irkeb bere go yeñ hinhin̄ beleñ fulgañ kañkeneñbe Hiburu mere mat, “Raboni!” inyin̄. Raboni gote miñbe Tisa.

¹⁷ Be, Yesu beleñ, “Nanne hitte mulgañ heñ miñmoñ. Ningeb sisaj̄ ma nurayin̄. Gwaha titñeñbe kolne yago hitte kunþe momoñ yira. ‘Nebe mulgañ heñ Adone, deñya neyat Al Kuruñ hitte kweñ tihim,’ nina yinayin̄,” inyin̄. ¹⁸ Irkeb Makdala niñ Maria go mere go nurdeb Yesuyen komatmiñ hitte kurin̄. Kunþe, “Doyañ Al Kuruñbe kenhem,” yinyin̄. Irdeb mere gahade nina yeñ

momoñ yiryin̄.

Komatmiñ beleñ Yesu ke-namiñ

(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Be, Sande go wawunþbana heñ kidoma heweñ tikeb Yesuyen komatmiñ gobe Yuda mar niñ kafura heñbe tumñañ ya biñde gabu irdeb yame biñ mat tareñ po irdeb hinhan. Irkeb Yesu go wañ mel go hinhan kahalte po huwardeb, “Bitin̄ kamke igiñ po hinayin̄,” yinyin̄. ²⁰ Gwaha yineñbe haninya gegelhekyare fakamamiñ delñeñ goyen yikala yiryin̄. Irkeb komatmiñ go Doyañ Al Kuruñ goyen keneñbe aman̄ niñ pultik wor po yamiñ.

²¹ Be, Yesu beleñ sopte po, “Bitin̄ kamke igiñ po hinayin̄. Nanne beleñ nad nerke wamirin̄ gwahade goyen ne beleñ wor dad dermeke kunayin̄ geb,” yinyin̄. ²² Gwaha yineñbe mel go hitte meñemiñ fu yirdeb, “Holi Spirit tenañ. ²³ Irdeb deñ beleñ al kurat mata buluñmiñ halde yun-nayin̄be Al Kuruñ wor mata buluñmiñ go halde yunyen̄. Munaj̄ mata buluñmiñ ma halde yunayin̄be Al Kuruñ wor mata buluñmiñ ma halde yunyen̄,” yinyin̄.

Tomas beleñ Yesu kinyin̄

²⁴ Be, komatmiñ 12 goyen al kura Tomas, deñem kurabe Didimus inen̄ hanjen̄ al gobe Yesu wayyinÿabe gor ma hinhin̄. ²⁵ Irkeb

komatmiŋ weŋ hoyan beleŋ, "Neŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ kintiŋ," yeŋ momoŋ iramiŋ. Goyenbe wol henbe, "Haniŋde nil delŋeŋ wor wor yeneŋ. Irdeb nil yame bana goŋ hanne keren. Irdeb hak beleŋ fakamtıŋ yamenđe gor hanne kerde gab fudinde yeŋ nureŋ," yinyiŋ.

²⁶ Be, gor mat naŋa fay
⁷ hubu hekeb Yesuyen komatmiŋ go sopte ya bana gabu iramiŋ. Tomas wor gor hinhin. Yamebe biŋ mat tatiŋ goyenbe, Yesu go waŋ mel gote diliŋ mar huwardeb, "Bitiŋ kamke hinayiŋ," yinyiŋ. ²⁷ Irdeb Tomas inyiŋ. "Hange faw gar hor irayiŋ. Irde hanne ga yena. Irdeb hange giŋ irdeb gegelhekner gar kera. Irdeb dufay budam ma henbe ne huwärmin gayen fudinde yeŋ nurayiŋ," inyiŋ. ²⁸ Irkeb Tomas gore, "Gebe Al Kuruŋ, Doyaŋ Al Kuruŋne!" inyiŋ. ²⁹ Irkeb Yesu beleŋ, "Gebe ne neneŋ gab gogo fudinde yeŋ nurha? Al kura go ma neneŋya ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayıŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde saŋiŋ yiryeŋ," inyiŋ.

³⁰ Be, Yesube komatmiŋ diliŋde mata tineŋ turŋuŋ yan kurayen kurayen budam forok yirde hinhin. Goyenbe asaŋ gayenter goke tumŋaŋ ma katiŋ haŋ. ³¹ Goyenbe Yesube Mesaia, Al Kuruŋ Urmiŋ yeŋbe yeŋ ge dufaytiŋ saŋiŋ irnayıŋ yeŋ mere kuruŋ gayen kayhem. Irde

yeŋ ge dufaytiŋ tareŋ irke Yesuyen tareŋde Al Kuruŋya hugiŋeŋ henj henj mata gobe dende hiyyeŋ yeŋbe mere gago kaŋ hime.

21

Komatmiŋ 7 beleŋ Yesu kenamij

¹ Be, Yesu go komatmiŋ yago Yerusalem hikeya diliŋde forok yiriŋ kamereb Taiberias fe ala kuruŋ siŋare sopte komatmiŋ diliŋde forok yiriŋ. Gote baranbe gahade: ² Be, Saimon Pita, Tomas deňem kurabe Didimus, Galili naŋa bana niŋ taun Kana gor niŋ al Nataniel, Sebedi urmiŋ waranyaabe kadom waran hoyan manan tumŋaŋde hinhin. ³ Irkeb Saimon Pita beleŋ, "Nebe fe alare dapŋa niŋ kweŋ tihim," yinyiŋ. Irkeb mel goreb, "Tumŋaŋ kutek," ineŋbe hakwa bana hurkuŋbe kwamiŋ. Goyenbe go wawuŋbe dapŋa kura ma yawaramiŋ.

⁴ Be, wampot muŋ wor po Yesu gobe waŋ makau siŋare huwaryiŋ. Goyenbe komatmiŋbe Yesu yeŋ keneŋ bebak ma tiyamiŋ. ⁵ Be, Yesu beleŋ mel goyen hokde po, "Mel yo, dapŋa kura yawarhan we?" yinyiŋ. Irkeb, "Moŋ," inamiŋ. ⁶ Be, mel gore gwaha inkeb, "Kamanṭiŋ go hakwa siŋa yase beleŋ mat temeyde gab dapŋa kura yawarnayıŋ," yinyiŋ. Irkeb mel go gwaha teŋbe dapŋa karim ma yawaramiŋ geb,

kamañ go tuluñ teñ hakwa hende kertek ma haminj.

⁷ Irke gab komatmiñ kura Yesu beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurde unen hiyen al goreb Pita goyen, “Al irobe Doyañ Al Kurun be!” inyinj. Irkeb Saimon Pita beleñ, “Al irobe Doyañ Al Kurun be!” yeke nurdeb goyare po uliñhormiñ hende niñ tugutitiñ goyen teñ uliñde bili irdeb fete solok yiriñ. ⁸ Irkeb komatmiñ weñ hoyanþe fe ala kurun feren binde 100 mita gwahade po hinhan geb, hakwa hende kame ga gama irde wayamiñ. Gama irde wañ heñyabe kamañ dapñä beleñ po makin hitiñ goyen tuluñ teñbe teñ wayamiñ. ⁹ Irdeb fe sinjare wanþe kak kawaltiñde kura gorbe makaj dapñaya beretya kura hike yenamiñ.

¹⁰ Be, Yesu beleñ, “Dapñä yawarhañ go kura yawanañ,” yinyinj. ¹¹ Irkeb Saimon Pita go hakwa hende hurkuñ kamañ go tuluñ teñ fe sinjare kiriyinj. Dapñä karkuwañ beleñ makin hiriñ. Dapñäbe budam wor po 153 yawaramiñ. Goyenbe kamañ go ma erek yiriñ. ¹² Be, Yesu beleñ komatmiñ goyen, “Wañ wampotde niñ biñge nenanj,” yinyinj. Goyenbe yeñbe Doyañ Al Kurun yeñ nuramiñ geb, komatmiñ kura beleñ, “Gebe ganun?” yeñ gusuñaj ma iramiñ. ¹³ Irkeb Yesu go wan beret go teñbe yunyinj. Irdeb dapñä goyen wor gwahade

po iryinj. ¹⁴ Be, Yesu go kamyiñde mat huwaryinj, irde komatmiñ yago hitte forok yiriñ goyen gare irkeb wawuñ karwo hiriñ.

Yesu beleñ Pita tareñ iryinj

¹⁵ Be, komatmiñ go biñge nene pasi haminj. Irkeb Yesu beleñ Saimon Pita go, “Saimon, Yon urminj, ge gayen fudinde wor po ne niñ amanenj nurde ha? Mel gar hanj gare ne niñ amanenj nurde hanj gote folet?” inyinj. Irkeb Pita beleñ wol heñbe, “Gwaha, Doyañ Al Kurun. Gebe ne beleñ ge niñ amanenj nurde hime goyen nurde ha gogo,” inyinj. Irkeb, “Sipsipne paka yirde hayinj,” inyinj. ¹⁶ Irdeb sopte po, “Saimon, Yon urminj, gebe fudinde wor po ne niñ amanenj nurde ha?” inyinj. Irkeb Saimon beleñ, “Gwaha, Doyañ Al Kurun, ne beleñ ge niñ amanenj nurde hime gobe nurde ha gogo,” inyinj. Irkeb wol heñbe, “Sipsipne doyañ yirde hayinj,” inyinj. ¹⁷ Be, wawuñ karwore sopte, “Saimon, Yon urminj, gebe ne niñ amanenj nurde ha?” inyinj. Irkeb Pita go Yesu beleñ, “Gebe ne niñ amanenj nurde ha?” gwahade wawuñ karwore gusuñaj irkeb biñ misiñ iryinj. Irkeb Pita go, “Doyañ Al Kurun, gebe det kurun gayen tumiañ nurde ha. Ge niñ amanenj nurde hime goyen nurde ha gogo,” inyinj. Irkeb Yesu go wol heñbe, “Sipsipne paka

yirde hayinj. ¹⁸ Fudinde wor po ginej hime, ulger iginj henjabe gigen umja tej goj kura kwe yenbe mali ga kuj hinhan. Goyenbe salannej hawayinyabe al belej po ganarde umja girdeb ge kutek ma girde hiyen belej goj gukunaij,” inyinj. ¹⁹ Yesu belej go yiriñ gobe kame Pita daha mat kamyej, irde kamde kamdemij gore Al Kuruj deñem turjuñ yan iryen goke inyinj. Be, Yesu go gwaha inenbe, “Gama nira!” inyinj.

²⁰ Irkeb Pita go fulgañ kañbe Yesu belej komatmiñ kura bubulkujne wor po yeñ nurde unej hiyen al goyen gama yirde hike kinyinj. Al gobe Yesu kamenj go yeñja binje funaj naminja Yesu hitte tawuñ henjbe, “Doyañ Al Kuruj, ganuj belej pel gireñ tiya?” inyinj al go goyen. ²¹ Be, Pita belej al go keneñbe, “Doyañ Al Kuruj, munaj al gabe daha tiyyen?” ineñ gusuñaj inyinj. ²² Irkeb Yesu belej wol henjbe, “Yeñbe diliñ gergeñ hikeya ne mulgañ heweñ yeñ nureñ gobe gere samuñ moñ geb. Hoyan niñ ma dufay hawayinj, gama po nirayinj,” inyinj. ²³ Be, Yesu belej mere tiyyinj gote mere momoñbe komatmiñ yago hoyan belej nurdeb keñkela ma bebak tenjbe, “Al gobe ma kamyej,” yaminj. Gega Yesu belejbe, “Al go ma kamyej,” yeñ ma yiriñ. “Yeñbe diliñ gergeñ hikeya ne mulgañ heweñ yeñ

nureñ gobe gere samuñ moñ geb,” po yiriñ.

²⁴ Yesuyen komat gobe Yesu belej mata tej hike yinyiñ kuruj goyen asanđe gar kaya gago. Al gore Yesuyen baraj asanđe gar kañ hi kuruj gabe fudinde yeñ nurde hite.

²⁵ Be, Yesube mata hoyan manaj budam tiyyinj. Asanđe gar kañ hi gayen po moñ. Matamiñ go tumñañ katekbe megen gar asanj goyen yerd yerd gasuñ miñmoñ hiyyen yeñ nurde hime. Gogo po.

Aposel Yesuyen Mere Basañ Marte Meten

¹ Be, Tiofilus, nebe Yesu megen gar hinhinya daha mat meten teñ hinhin, irde al saba yirde hinhin goyen hanjkapyä gogo kan gunmirinj. ² Irde kamyinjde mat huwarde komatminj yinjen basıñä yiryin mar goyen Holi Spirityen tareñde hulyan yiryin gote baranya Al Kurun beleñ tumulgaj tike hurkuriñ goyen gote baranya manan asan goyenter kamirinj.

Yesu beleñ Holi Spirit niñ doyañ henayin yen mere basañ marmiñ yinyiñ

³ Be, Yesube nurde hayen gwahade goyen po, al beleñ mayke uliñ misiñ kurunj kateñ kamyinjde mat huwaryinj. Irdeb, "Gwaha timekeb neneñ fudinde huwarun gago yen nurnayinj," yenbe komatminj yago diliñde forok yen mere yirde hike diliñde wor po keneñ hinhan. Be, kamyinjde mat huwardeb nañkahal 40 gayen megen gar hinhinya goyenbe Al Kurun beleñ al doyañ yird yird mata niñ komatminj yago goyen mere yirde saba yirde hinhin. ⁴⁻⁵ Be, go teñ hinhinya goya goyen po komatminjä gabu heñ dula teñ heñyabe gaha yinyiñ: "Adone beleñ

det dunen yen biña tiyyij goke momoñ dirde hinhem gobe Holi Spirityen baptais. Niñgeb goke doyañ heñ hinayinj. Yonbe fe beleñ baptais yirde hinhin gega, deñbe hitnej tenbe Al Kurun beleñ Holi Spirit po baptais diryenj. Niñgeb goke tenbe aran ma Yerusalem tubul teñ kunayinj," yinyiñ.

⁶ Be, Yesuyen komatminj yago beleñ mere go nurde kamereb Yesuya Olip dondonde gabu irdeb, "Doyañ Al Kurun, bikken asininiñ yago beleñ neñ Israel mar doyañ dirde hinhan gwahade goyen gayenter ge beleñ wor kuruñniniñ heñ doyañ dirke igin megeñniniñ neñ Israel mar beleñ tumulgaj titek we?" yen gusuñaj iramiñ. ⁷ Irkeb wol heñbe gaha yinyiñ: "Nanne beleñ mata forok yenayin yen sanjiñmide nalu yirtiñ gobe dufaymide po yirtiñ geb deñ beleñ nurtek moñ. ⁸ Gega deñ nurtek detbe gago momoñ direñ tihim. Holi Spirit deñ hitte katke tareñmiñ tenbe alya bereya Yerusalem taunde niñya Yudia nañare niñya Samaria nañare niñyabe megeñ kurun gayen bana niñ mar ne beleñ mataya mereya teñ himeke neneñ hinhan goke tagalde tukun hinayinj," yinyiñ.

Yesube Al Kurun hitte mulgañ heñ hurkuriñ
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁹ Be, mere tiyyiŋ go kamereb komatmiŋ beleŋ diliŋde wor po keneŋ hikeya Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurkuriŋ. Irkeb gagap beleŋ bana kerkeb go ma kenamiŋ. ¹⁰ Irdeb diliŋbe Yesu hurkuriŋ beleŋ goŋ po naŋkenenŋ hinhan. Irkeb al irawa amil faykekde umŋa titiŋ gore gor kura mat wayhar miŋmoŋ, be-mel po ketalmiŋde forok yenŋ huwardebe, ¹¹ “Mel, Galili mar, danin naŋkiŋde naŋkenenŋ diltiŋ misiŋ teŋ han? Yesube diltiŋ mar Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurka kenhaŋ al goyen kamebe gwahade go po mul-gaŋ heŋ wayyen,” yinaryum.

Matias beleŋ Yudasyen gasuŋ tirin

¹² Be, go kamereb Yesu komatmiŋ yago gobe Olip doŋdon go tubul tenbe Yerusalem taunde mulgaŋ haminj. Olip doŋdonde mat Yerusalembe 1 kilomita gwahade. ¹³ Be, mel go Yerusalem forok yenbe ya yenŋ hinhande gor kwamiŋ. Ya goyenbe al heŋ heŋ gasuŋbe irawa hende bande niŋgeb, yenbe hende hinhan. Be, mel gobe hinhande gor hurkamiŋ. Go mar gobe Pita, Yon, Yems, Andru, Filip, Tomas, Batolomiyu, Matiyu, Alfius urmiŋ Yems, Yems urmiŋ Yudasabe Saimonya. Saimon gobe Roma gabman asogo irde hinhan mar Selot buda goyen bana niŋ al. ¹⁴ Be, mel go hugiŋen gabu

irde dufaymiŋ uŋkureŋ po irde Al Kuruŋ mere irde hinhan. Bere buda Yesu gama irde hinhan goya Yesu kulin wenyə milin Mariaya manan bana goŋ tumhaŋ heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhan.

¹⁵ Be, 120 al gwahade Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ mar goyen Pitaya hugiŋen gabu irde hinhan. Be, wawuŋ kurareb Pita beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: ¹⁶⁻¹⁷ “Be, kadne yago, nebe Iskariot niŋ al Yudas niŋ yewen tihim. Yeŋbe Yesu beleŋ basiŋa irde meteŋ unyiŋ. Irke nenya tumhaŋ meteŋ teŋ hinhet. Gega yeŋ beleŋ Yesu maytek mar goyen beleŋ kerde yunke kuŋ Yesu tamiŋ. Niŋgeb al gore mata buluŋ gwahade tiyyen yenŋ bikkenŋ Holi Spirit beleŋ Dewit dufay unke mere Al Kuruŋyen asaŋde katiŋ gobe gayenter fudinde gwahade po forok yiŋunj,” yinyiŋ. ¹⁸ (Be, Yudas mata buluŋ tiyyiŋ gote hora beleŋbe megen tapum kura damu tiyamiŋ. Irdeb megen goyenterbe yiŋgen timiyyiŋ. Irkeb biŋ pol yeke arayneŋ fur tiyamiŋ. ¹⁹ Irkeb al buda kuruŋ Yerusalem hinhan gore mere momonjmiŋ nurdeb naŋa tapum gobe Akeldama inamiŋ. Akeldama gote miŋbe ‘dari wok yitiŋde’.)

²⁰ Be, Pita beleŋ sopte gaha yinyiŋ: “Al goyen goke Al Kuruŋyen Tikin Asaŋdebe gahade katiŋ hi:

‘Yende tiyuŋbe buluŋ heŋ dulŋeŋ hiyeŋ. Al kura gor ma po hiyeŋ,’ yi-
tiŋ. *Tikiŋ 69:25*

Irde Tikiŋ Asanđe gor kurabe mere gahade manaq kayyin: ‘Yeŋ wolminjeŋbe al hoyan kura gasuŋmiŋ go teŋ meteŋ tiyyen,’ yiŋ. *Tikiŋ 109:8*

²¹⁻²² Niŋgeb katin gwahade goyen po gama irtek yeŋbe al kura Yon beleŋ baptais niŋ mere tagalde hinhindé mat kuŋ kuŋ Al Kuruŋ beleŋ Yesu tumulgaŋ tike kinyin al goyen teŋbe Yudasyen gasuŋ wol kertek. Al gobe neŋya tumjaŋ Yesu gama irde kuŋ waŋ teŋ hinhet al gore gab neŋya heŋbe Yesuyen mere basaŋ al heŋ Yesube fudinde huwarun yeŋ tagalde tukun hiyeŋ,’ yiriŋ.

²³ Be, gwaha yineŋbe gabu iramiŋ bana goŋ niŋ al irawa deŋe yuramiŋ. Matiasyabe Yosepya. Yosep gote deŋebe irawa. Kurabe Basabas, munaj kurabe Yastus ineq hinhan. ²⁴⁻²⁵ Go kamereb Al Kuruŋ gahade mere iramiŋ: “Doyan Al Kuruŋ, Yudasbe Yesuyen mere basaŋ al hinhin gega, meteŋ go tubul teŋ kamdebe nebe gor niŋ yeŋbe gor po kuŋ. Niŋgeb al kura yende gasuŋ teŋ Yesuyen mere basaŋ al hewoŋ yeŋ nurde hite. Gebe al kuruŋ gate dufaymiŋya binja keŋkela yeneŋ ha geb, al irawa gayen ganuŋbe meteŋ go tiyyen yeŋ basiŋa irarinj

goyen dikala dirayin,” ineŋ gusuŋjaŋ iramiŋ. ²⁶ Gwaha ineŋbe irem gote deŋem kaŋbe Yuda marte matare tiliŋ tanaramiŋ. Irkeb Matias deŋemde huwaryin. Irkeb gor hinhan mar gore Matiasbe Yesuyen mere basaŋ al hihi yeŋ nuramiŋ. Irkeb al 11 hinhan goyen 12 haminj.

2

Pentekos nature Holi Spirit katyiŋ

¹ Be, Yuda marte gabu nalu kura Pentekos yeŋ haŋyen goyen forok yekeb Yesuyen mere basaŋ mar aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar tumjaŋ 120 gobe gasuŋ uŋkurende po gabu iramiŋ. ² Gwaha teŋ hikeyab bemel po meŋe kuruŋ migiriŋ yara kura naŋkiŋde mat forok yeke nuramiŋ. Irkeb migiriŋ gore po katenbe ya biŋ mel go hinhande goyen ep irde tukuriŋ. ³ Irkeb kotaŋ kaŋ naŋkenamiŋ. Irdeb det kura kak melak yara gore yeŋ hitte po katenbe bur yeŋ kuŋ al tonaj heren keperde tukuriŋ. ⁴ Irkeb Holi Spirit beleŋ hard yunkeb almet mere kurayen kurayen yeŋ go ma nurde hitiŋ kuruŋ goyen gwaha mat mere titiŋ ala tiyamiŋ.

⁵ Be, Yerusalem gorbe Pentekos nalu kuruŋ goke teŋbe Yuda mar naŋa kurar kurar heŋ Al Kuruŋ dolon irde haŋyen mar goyen waŋ

gor hinhan. ⁶ Be, Yesuyen mere basan mar aposel buda hinhande gor migirin go nurdeb al buda kuruñ gore yinniñ yen wayamiñ. Irdeb aposel budaya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marya gore mere kurayen kurayen mat tikeb mel goreb merem mat merem mat nurdeb dinoñ kok yen tulful yamiñ. ⁷ Irdeb dufaymiñ titmiñ hekeb gaha yamiñ: “Ey! Mel gab tumňaj Galili mar. ⁸ Gega dahade ningeb mereninin nende gigen yeke nindikeñ nurhet? ⁹ Irdeb neñbe nañja hoyanje niñ hoyanje niñ. Neñ kurabe Partia nañare niñ, kurabe Midia niñ, munan̄ kurabe Elam nañare niñ, kurabe Mesopotemia niñ, kurabe Yudia niñ, kurabe Kapadosia niñ, kurabe Pontus nañare niñ. Irde kurabe Esia* nañare niñ. ¹⁰⁻¹¹ Goyenbe go po moñ. Neñ kurabe Frigia nañare mat watiñ. Munan̄ kurabe Pamfilia niñ, Isip niñ, irde Libia nañja bana gon niñ al Sairini taun bindere hanjen mar. Irde al kurabe Krit motmotde niñ, kurabe Arebia nañare niñ. Irdeb al kurabe Rom mat beljen wayan. Goyenbe dahade ningeb Al Kuruñ beleñ mata tiñej kurayen kurayen al beleñ gwaha mat forok yen han̄ yen ma nurtek goyen forok yirde hinhin gobe mereninin mat yen han̄? yen kukuwamjen̄ nuramiñ.

* **2:9:** Esia nañja gobe gayenter niñ Esia nañja kuruñ goke ma yitiñ. Gayenterbe Turki ineñ hanjen.

(Be, Rom mat wayamiñ mar goyen kurabe Yuda mar, munan̄ kurabe al miñ hoyan̄ goyen Yuda marte tikula gama irde hanjen mar.) ¹² Irdeb hurkuñkat teñ gor ñakñak teñbe, “Gab da matabe gago?” yen yinjen uliñ kadom gusuñaj gird tiyamiñ. ¹³ Gega kuramiñbe Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irde hinhan mar goyen nanosak mere yirdeb, “Mel gabe wain uguñ po nene kukuwa hahañ,” yamiñ.

Pita beleñ mere tagalyiñ

¹⁴ Irkeb Pitabe aposel buda 11 goya huwardeb kuware al buda goyen gaha yinyiñ: “Be, kadne yago, deñ Yuda mar, Jerusalem taunde niňja siňare niňja, ga nurnaň. Mata forok yihi gayen miñ gwahade yen momon direñ tihim geb, keñkela kirmintij kernan̄ ko. ¹⁵ Gabe 9 kilok wampot Al Kuruñ mere ird ird nature hite. Gega deñ beleñbe fe nen kukuwa hahañ yen denhañ? ¹⁶ Moñ, hakot Al Kuruñyen mere basan̄ al Yoel beleñ Yuda mar niñ mere teñ asanđe kayyiñ gobe han̄ka gago forok yihi. ¹⁷ Al Kuruñ beleñbe gaha yiriñ:

‘Tonne Holi Spiritbe al megen niñ hitte fe wogortiñ yara irde yunen̄.

Irkeb kame gab nalu funañ forok yiyyen̄.

Irkeb urtiŋya wertin yagoya
beleŋ merene basaŋ
heŋ tagalnaiŋ.

Irde al foŋeŋtiŋ beleŋ
yuwarwarte dufayne
yeneŋ bebak tinaiŋ.

Irde salannętiŋ beleŋ
mitere dufayne yeneŋ
bebak tinaiŋ.

18 Fudinde, nalu goyenterbe
meteŋ marne, alya
bereya, tumňaŋ

Tonne Holi Spirit yun-
meke merene basaŋ
heŋ tagalnaiŋ.

19-20 Irdeb Doyaŋ Al Kurun
wayyen nalu kurun
goyen forok yeweŋ
tikeb

megenya nankinđeyabe
mata tiŋen kurayen
kurayen al beleŋ
yeneŋ tulfut yetek
goyen forok yirmeke
yennaiŋ.

Naŋabe kidoma hiyyeŋ, mu-
naŋ gagasibe buk yen
dari yara hiyyen.

Munaŋ megenbe dari,
kakyabe kaki buk-
dulheŋ forok yenaiŋ,’
yitiŋ hi. *Yoel 2:28-32*

21 Gega nalu funaŋ goyenterbe
al kura ne niŋ nurde
gama nirde hinaiŋ mar
goyen muŋ po gab tumňaŋ
yawareŋ,” yiriŋ.

22 “Niŋgeb, mel Israel mar,
mere ga nurnaŋ ko. Nasaret
niŋ al Yesube fudinde Al
Kurun beleŋ teŋ kerke
wayuŋ yen nurnaiŋ yenbe
Al Kurun beleŋ tareŋ uneŋ
hike diltiŋde mata tiŋen
kurayen kurayen kurun

gogo forok yirde hike yeneŋ
hinhan. Denbe goyen
kenkela nurde hanj gogo.
23 Be, Al Kurunbe kame mata
forok yiyyen goyen kenkela
nurde hinhan geb, bikken
dufaymin kiriyŋ goyen po
gama irde Yesu goyen deŋ
hantiŋde kiruŋ. Irkeb deŋ
beleŋbe Al Kurun ma nurde
uneŋ hanj mar haniŋde pel
irkeb kuruse hende mayke
kamuŋ. Niŋgeb deŋ gare po
Yesu mayke kamuŋ. 24 Gega
kamde kamde tareŋ Yesu
tanartek goyen Al Kurun
beleŋ teŋ siŋa irde isan
hekeb huwaruŋ. Kamde
kamde sanŋ gore epte ma
basiŋa iruŋ. 25 Be, Yesu
huwaruŋ goke bikken Dewit
beleŋ asaŋdebe gahade
kayyiŋ:

‘Doyaŋ Alnebe hugiŋen neya
hike keneŋ hime.

Yeŋbe ketalner heŋ faraŋ
nurde hi geb, kafura
ma heweŋ.

26-27 Goke teŋbe bener mat
amanen wor po nurde
Al Kurun turuŋ irde
hime.

Nebe ge beleŋ metere
ma nubul tike bida
heweŋ.

Delger wukkek wor po
nenen ha gayen nubul
tike bida heŋ heŋ mata
gobe ma keneŋ.

Kamde bida hetek yara
gega, fudinde wor po
ge beleŋ faraŋ nurke
huwareŋ yen nurde
hime.

28 Hugiŋen heŋ heŋ belŋen
goyen nikala niraj.

Ninjeb kame geya tumjaŋ
heŋbe goke amareŋ
nurde henj,’ yitiŋ hi,”
yiriŋ. *Tikiŋ 16:8-11*

²⁹ Be, Pita beleŋ sopte
gaha yinyiŋ: “Kadne yago,
asininiŋ Dewit beleŋ gwaha
yiriŋ gega, yenjbe bikken
kamke mete tiyamiŋ. Irde
fudinde wor po gasuŋbe gor
mete tiyamiŋ yenj nurde hite.
Irde waŋ waŋ gayenter wor
metemiŋ gobe hi. ³⁰ Goke
tenjbe Dewit beleŋ mere
tiyyiŋ gobe yinjəŋ ge ma
yiriŋ. Yenjbe Al Kuruŋyen
mere basaŋ al geb, Al Kuruŋ
beleŋ biŋa tenja, ‘Kame
Dewityen miŋde niŋ al kura
yinjəŋ yara po forok yenjbe
gasuŋmiŋ teŋ Doyaŋ Al
Kuruŋ hiyyen,’ yiriŋ goyen
nurde hinhin. ³¹ Mata kame
forok yiyyen goyen nurde ep
heŋbe Al Kuruŋ beleŋ Mesaia
metere mat isaŋ hekeb
bana goŋ ma bida hiyyen
goke tagalyiŋ. ³² Be, Mesaia
gobe Yesu. Neŋ kuruŋ gab Al
Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat
isaŋ heke huwaruŋ goyen
dilniniŋde wor po kintiŋ geb,
yenj ge kawan tagalde hite
gago. ³³ Yesu gobe Naniŋ
Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ
tike hurkuŋbe Naniŋde tareŋ
teŋ Doyaŋ Al Kuruŋ hiyuŋ.
Irde Naniŋ beleŋ Holi Spirit
niŋ biŋa tiyyiŋ goyen unke
tenjbe gago fe wogortiŋ
irde duna. Irkeb migiriŋ
kuruŋ goyen nurde diltiŋde
wor po mata kenhaŋ gago.
³⁴ Dewitbe uliŋ tumjaŋ ma
Al Kuruŋ hitte hurkuriŋ.

Gega gahade kayyiŋ:
‘Al Kuruŋ beleŋbe Doyaŋ
Alne gaha inyiŋ:
Waŋ ketalner henj al deŋem
yan wor po hawayiŋ.
³⁵ Irkeb asogo girde haŋ mar
goyen bul yirde yawaŋ
gasa yirmeké katkeb
yufurka tiyayiŋ,’ yitiŋ.
Tikiŋ 110:1

Mere gabe yinjəŋ ge ma
kayyiŋ. Yesu niŋ teŋ kayyiŋ.
³⁶ Niŋgeb deŋ Israel mar,
mere direŋ tihim gayen
fudinde wor po yenj nurnaŋ
ko: deŋ beleŋ Yesu kuruse
hende mayke kamunj. Gega
Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde
mat isaŋ heke huwaruŋ.
Irkeb yenj beleŋ po Doyaŋ
Al Kuruŋya Mesaia ya iruŋ,”
yinyiŋ.

*Al budam Al Kuruŋ niŋ biŋ
mulgaŋ heke baptais tamij*

³⁷ Be, al buda go meremiŋ
nurdeb, ‘Fudinde mata
buluŋ titiŋ,’ yenj memyak
wor po nurdeb Pitaya aposel
buda kadom yagoya goyen,
“Kadniniŋ yago, niŋgeb
daha titek?” yenj gusuŋaŋ
yiramiŋ. ³⁸ Irkeb Pita beleŋ
wol heŋbe gaha yinyiŋ:
“Niŋgeb deŋ kuruŋ gayen
mata buluŋtiŋ yubul teŋ
Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ
henaŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ
dufaytiŋ tareŋ irde yende
deŋemde baptais tenayiŋ.
Gwaha tike gab Al Kuruŋ
beleŋ mata buluŋtiŋ goyen
haldeb Holi Spiritmiŋ dulin
duneŋ yenj biŋa tiyyiŋ goyen
dunyeŋ. ³⁹ Go biŋa tiyyiŋ
gobe al kura Al Kuruŋ beleŋ

hoy yiryen mar kuruŋ goke teŋ biŋa tiyyin. Niŋgeb biŋa tiyyin gobe deŋya foŋenitŋ yagoya al gisaw haŋ mar goke manan nurde tiyyin,” yinyin.

⁴⁰ Irde saba miŋ uŋkuren goyen po ma yiryin. Saba kurayen kurayen yirde hayhay yirde gaha yinyin: “Ga hite nature gayenbe mata buluŋ kurun forok yeŋ hi. Niŋgeb mata buluŋ goyen yeneŋ yilwa yirnayin. Gogab Al Kurunyen bearar go ma kennayin,” yinyin. ⁴¹ Be, al buda gobe Pitayen mere goyen fudinde yeŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irdeb baptais tamin. Goyare al tiŋeŋ baptais tamin marbe 3,000 gwahade forok yamin. Irdeb mel hakotkeŋ goya tumŋaj Yesuyen alya bereya hamin. ⁴² Be, go tiyamiŋ mar gobe yende aposel buda gote saba goyen hugiŋen teŋ hinhan. Irdeb hugiŋen awalikde po heŋ kadom faraŋ gurd teŋ hinhan. Irde Yesu kameŋya komatmiŋ yagoya biŋe nene yeŋ kamde kamde niŋ mere yiryin goyen biŋ bak yeŋ yeŋ ge biŋe kadom gunen teŋ awalikde nene hinhan. Irdeb hugiŋen Al Kurun mere irde hinhan.

Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marte mata iŋiŋ

⁴³ Be, aposel buda beleŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen forok yirke al tumŋaj goyen yeneŋbe hurkuŋkat teŋ kafura hamin. ⁴⁴ Irdeb Yesu

niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumŋaj gabu irde awalikde heŋ det kadom gunen teŋ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teŋ heŋyabe dawetmiŋya samuŋmiŋ yago al beleŋ damu teŋ hikeb muruŋgem yade diŋuŋ yago det kuraŋ nurkeb faraŋ yurde hinhan. ⁴⁶ Mel gobe hugiŋen gise haŋka Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjyende gor gabu irde hinhan. Irdeb kurate yayaŋ gabu mukŋeŋ mukŋeŋ irde hinhan. Gwaha teŋ heŋbe Yesu kameŋya komatmiŋ yagoya funaŋ dula teŋ yeŋ kamde kamde niŋ mere yiryin goke dufay heŋ dula teŋ hinhan. Biŋde mat fudinde wor po kadom niŋ dufay heŋ tumŋajde aman heŋ gwaha teŋ hinhan. ⁴⁷ Irdeb Al Kurun turuŋ irde hinhan. Be, mata kurun goyen teŋ hikeb Yerusalem hinhan mar gore iŋiŋ nurde yuneŋ turuŋ yirde hinhan. Irkeb Al Kurun beleŋ hugiŋen gise haŋka al tiŋeŋ yawaŋ Yesu gama irde hinhan mar hitte gabu yirde hinhan.

3

Pita beleŋ al kahaŋ simsiam sope iryiŋ

¹⁻² Be, goyare goyenbe al kura kahaŋ simsiam milŋiŋ beleŋ gwahade po kawaŋ kiriyin goyen al beleŋ hugiŋen tukuŋbe Al Kurunyen ya balem milgu

irtiŋ koya gote yame kura goyenter kerde hinhan. Yame gote deñembe “Yame kusamuŋ” ineŋ haŋyen. Gor keperde hikeb alya bereya Al Kuruŋ dolon irniŋ yen wakeb hora kaŋaŋ yirde hinhan. Be, 3 kilok wawuŋbaŋa kura Al Kuruŋ mere ird ird nalu hekeb Pitaya Yonyabe Al Kuruŋyen ya balemde kwaryum.

³ Be, Pitaya Yonya gobe hako ga yamere hurkureŋ tikeyabe al kahaŋ simsimam goreb hora niŋ kaŋaŋ yiryin. ⁴ Irkeb irem gore tumŋaŋde huwarde kimiŋde keneŋbe Pita beleŋ, “Deyya ga dena,” inyiŋ. ⁵ Gwaha inkeb det kura wet nunyeŋ tahar yeŋbe kotaŋ kaŋ yinyin. ⁶ Gega Pita beleŋbe, “Nebe horanem moŋ wor po. Goyenpoga det kura ne hitte hi goyen guneŋ tihim geb, Nasaret niŋ al Yesu Kristuyen deñemde ginhem, huwarde kwa!” inyiŋ. ⁷ Gwaha ineŋbe yeŋ beleŋ po al goyen hanıŋ yase beleŋ tanarde isaŋ hiriŋ. Irkeb goyare po kahan huwa heŋ saŋiŋ haryum. ⁸ Irkeb huwardebe solok solok yeŋ kuŋ waŋ tiyyin. Irdeb Pitaya Yonya irde tumŋaŋ Al Kuruŋyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde haŋyende gor hurkuŋbe kuŋ waŋ teŋ solok solok

yeŋ Al Kuruŋ turuŋ iryin. ⁹ Be, al go kuŋ waŋ teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde hikeb al gor hinhan gore al go keneŋ ¹⁰ bebak teŋbe, “Ey! Al gabe kahaŋ simsimam, yame deñem Yame kusamuŋde gor keperde hiyen al go goyen gago,” yeŋ hurkuŋkat teŋ diliŋ fot yamiŋ.

Pita beleŋ Al Kuruŋyen ya balemde mere tagalyin

¹¹ Be, al goreb Pitaya Yonya yubul titek ma irkeb irem go gama yirde Al Kuruŋyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde haŋyende gor kwamiŋ. Gasuŋ gobe “Solomonyen Paranda”* ineŋ haŋyen. Irkeb al gor hinhan gore keneŋ hurkuŋkat teŋbe yeŋ hitte kup yeŋ kwamiŋ. ¹² Irkeb Pita beleŋ al yeŋ hitte waŋ hike yeneŋbe gaha yinyin: “Deŋ Israel mar, al igin hihi gayen keneŋ goke hurkuŋkat teŋ diltiŋ fot ma yenayıŋ. Deyya gabe Al Kuruŋ diliŋde al igin ningeb, gore al kahaŋ simsimam gayen sope irhar yeŋ deneŋ haŋ? Moŋ! Deyyat tareŋdebe epte moŋ geb. ¹³⁻¹⁵ Ningeb ga nurnaŋ ko. Yesube Al Kuruŋyen Meteŋ Al, Al Wukkeŋ, irde Al Huwak wor po. Gega deŋ beleŋ igin ma nurd uneŋbe mayke kami yeŋ tukuŋ Pailat hanıŋde kerdeb

* **3:11:** Solomonyen Paranda: Al Kuruŋyen ya balem kuruŋ gote ya muruŋ sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya muruŋ gobe tola karkuwaŋ yimiytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineŋ hinhan gogo.

pel iran̄. Irkeb Pailat belej tubul timeke kwi yekeb den belej kamyen̄ po yan̄. Irdeb al kura al gasa yirke kamtiŋ al goyen teŋ siŋa irke kat kuyen̄ yan̄. Gwaha teŋbe Al Kurunyā hugiŋen̄ heŋ heŋ gote belej kerd duntek albe gogo mayaŋ. Gega hakwaniniŋ Abraham, Aisak, Yekopya, asininiŋ yagoyat Al Kuruŋ belejbe kamunjde mat isaŋ heŋbe al belej turuŋ irde hinayin̄ yeŋ al deŋem turnuŋ yan̄ wor po iruŋ. Niŋgeb Yesu kamunjde mat huwaruŋ gobe dilniniŋ bilmiŋde wor po kintiŋ geb, gago momoŋ dirde hite. ¹⁶ Deyyabe Yesu niŋ hekken̄ nurde har geb, al kahaŋ simsimam keneŋ hinhan gago kahaŋ huwa heŋ tareŋ hihi. Deyyabe Yesuyen sanŋiŋ belej gab al ga sope iryen̄ yeŋbe yeŋ ge hekken̄ nurde har gore al gago keŋkelə wor po sope ira kenhaŋ,” yinyin̄.

¹⁷ Irde sopte gaha yinyin̄: “Be, kadne yago, deŋ wor doyaŋ martiŋ belej tiyan̄ gwahade goyen po Yesube al gwahade yeŋ miŋ keŋkelə ma nurdeya buluŋ iran̄ yeŋ nurde hime. ¹⁸ Gega gobe bikkeŋ Al Kuruŋ belej kame Mesaiamiŋbe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamyen̄ yeŋ mere basaŋ marmiŋ yinke tagalamiŋ geb, gwahade goyen po forok yiyuŋ. ¹⁹ Niŋgeb mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ hitte mulgaŋ henayin̄.

Irkeb Doyaŋ Al Kurunyiniŋ belej mata buluŋtiŋ halde duneŋbe tontiŋ tareŋ iryen̄. ²⁰ Irde kamebe Yesu, Mesaia bikkeŋ deŋ ge teŋ basiŋa iryiŋ goyen teŋ kerke katyen̄. ²¹ Gega yeŋbe gayenterbe Al Kurunyā har. Be, kuŋ kuŋ Al Kuruŋ belej det kuruŋ gayen yirde gergen̄ yire yeke gab katyen̄. Mata gabe bikkeŋ Al Kuruŋ belej mere basaŋ marmiŋ diliŋde wukken̄ wor po yeneŋ hinhan goyen momoŋ yirke tagalamiŋ. ²² Be, bikkeŋbe Mose belej Yesu niŋ yeŋ Israel mar gaha yinyin̄: ‘Doyaŋ Altıŋ Al Kuruŋ belejbe mere basaŋ almiŋ kura ne yara po deŋ miŋde niŋ forok iryen̄. Niŋgeb al gore mere dirde hiyen̄ kuruŋ gobe keŋkelə nurde gama irde hinayin̄. ²³ Al kura yende mere ma nurde hiyen̄ al gobe Al Kuruŋ belej biŋ arŋeŋ nurd yunke go mar gobe yende al ma henayin̄,’ yiriŋ,” yinyin̄.

²⁴ Irde sopte gaha yinyin̄: “Irde Al Kurunyen mere basaŋ al, Samuelya, mere basaŋ mar kame kame waŋ hinhan kuruŋ gore wor mata kuruŋ gayenter forok yeŋ haŋ gake gwahade po forok yenayin̄ yeŋ bikkeŋ tagalde hinhan. ²⁵ Niŋgeb Al Kurunyen mere basaŋ marmiŋ belej gwahade tagalde hinhan gobe deŋ ge teŋ tagalde hinhan. Irde deŋ ge teŋbe Al Kuruŋ belej Abraham diliŋde biŋa teŋbe,

'Kame fojenje kura forok yiyyen gore megen niŋ al buda kuruŋ gayen nere guramya tarenja teŋ ten hiryon hiyyen,' inyinj. Be, biŋa tiyyin gwahade po Al Kuruŋ belen asetiŋ weŋ hitte wor biŋa teŋ hinhin gobe deŋ ge teŋ biŋa teŋ hinhin.²⁶ Ningeb deŋ ge teŋbe Al kuruŋ beleŋ guram dirde sanŋiŋ dirke mata buluŋtiŋ goyen yubul tinayiŋ yeŋ nurdeb meteŋ almiŋ basiŋa irde teŋ kerke deŋ hitte wa wayyiŋ," yinyinj.

4

Pitaya Yonya yade koyare yeramiŋ

1-2 Be, Pitaya Yonya beleŋ Solomonyen Paranda ineŋ hanjyende gor hinaryumya goyenbe gor gabu iramiŋ mar goyen Yesu kamde huwaryiŋ mere goke momon yirde hinaryum. Gwaha teŋ heŋyabe Yesu tiyyin gwahade goyen po al kamtiŋ manaŋ kame huwarnayiŋ yeŋ mel goyen saba yiraryum. Gwaha teŋ hikeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar pris budaya, Al Kuruŋyen ya balem kuruŋ gote doyaŋ marte kuruŋmiyabe Sadusi marya beleŋ* waŋ mere go nurdeb biŋ ar yamiŋ.³ Irkeb mel gore Pitaya Yonya yad merere yertek yeŋ yawaramiŋ. Gega bikken wawuŋ hirin niŋgeb, gise ga

yeŋbe yad koyare yeramiŋ.⁴ Gega irem gote mere nuramiŋ marbe budam wor po mere goyen fudinde yeŋ nurde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. Irkeb al yeŋ wa Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ mar bikkek goyabe gayamuŋkek goya gabu irde al parguwak po kapyan hamiŋbe 5,000 gwahade hiriŋ.

Pitaya Yonya mere kruŋde hararyum

5 Be, fay urkeb Yudia naŋare niŋ doyaŋ marya Yuda marte doyaŋ mar par-guwakyabe Moseyen saba basaŋ hen tagal tagal marya beleŋ irem gote mere nurniŋ yeŋ Yerusalem gor gabu iramiŋ.⁶ Gabu iramiŋde gorbe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote karkuwaŋmiŋ Anas, Kaifas, Yonya, Aleksandaya, irde Anas gote tayŋeŋ weŋ hoyan manaq gor gabu iramiŋ.⁷ Be, mel gore Pitaya Yonya yawaŋbe yeŋ ge igiŋ ma nurde yunenja, "Ganuŋ beleŋ igiŋ dinkeb mata gogo tiyarun?" Ganuŋde sanŋiŋde gogo tiyarun?" yeŋ gusunŋaŋ yiramiŋ.⁸ Irkeb Pita gobe Holi Spirit beleŋ hard unkeb wol heŋbe gaha yinyinj: "Be, deŋ Yuda marte doyaŋ marya doyaŋ mar parguwakya, ga nurnaŋ ko!⁹ Deŋbe al kahaŋ simsimeam faraŋ uryeke igiŋ hiyuŋ goyen goke muŋ teŋ

* **4:1-2:** Sadusi mar: Al kamtiŋ sopte huward huward goyen fudinde yeŋ ma nurde hinhan mar.

merere derde daha mat igin hiyun gote miñ nurniñ yeñ gusuñan dirhanj? ¹⁰ Niñgeb deñya Israel mar hoyan manañ tumñan mere tiyeñ tihim gayen ga nurde bebak tinayıñ. Be, al kahañ simsimam gabe Nasaret nin al Yesu Kristu deñ beleñ mayke kamuñ gega, Al Kuruñ beleñ isañ heke huwaruñ al gote tareñde igin hiyun. Niñgeb diltiñ mat huwarke gago kenhanj. ¹¹ Yesu niñ teñ Al Kuruñyen asanđebe siraw mere mat gahade katiñ hi: ‘Deñ, ya ird ird mar beleñ ya irniñ yeñ hora kura tawayamin gega, igin ma keneñbe temeyamin.

Goyenbe al hoyan beleñ tukun gore po yamiñ tareñ wor po iryinj,’ yitiñ hi. *Tikiñ 118:22*

Niñgeb hora gwahade goyenbe deñ beleñ Yesu gogo pel iranj. Gega Al Kuruñ beleñ teñ meten kuruñ wor po unuñ. ¹² Niñgeb Yesu po ga neñ mata bulunđe mat dumulgañ teñ teñ sanij goyen Al Kuruñ beleñ unuñ. Niñgeb megen niñ al kura beleñ epte ma Al Kuruñ hitte alya bereya yumulgañ tiyyenj,” yinyinj.

¹³ Be, gor gabu iramiñ mar goreb Pitaya Yonyabe saba kuruñ ma titiñ, irde al deñem moñ yeñ nuramiñ gega, ‘Neñ ge kafura ma heñ mere tareñ po tagalde har,’ yeñbe hurkuñkat tiyamiñ. Irde irem gobe Yesuya tumñan

heñ kuñ wan teñ hinhan mar goyen kurabe gago yeñ biñ bak yamiñ. ¹⁴ Irde al kahañ simsimam goyen igin heñ Pitaya Yonya irde tumñan huwarde hike keneñbe Pita beleñ mere tiyyin goyen wol heñ heñ ge kukuwamneñ nuramiñ. ¹⁵ Irdeb mere teñ teñ gasuñde matbe yakira tike beljenj mun po sinjare kukeb yinjen ulin mere sege irde gaha yamiñ: ¹⁶ “Al irawa gabe daha yirtek? Al buda kuruñ Yerusalem taunde hañ kuruñ gobe irem gore mata tiñeñ wor po goyen tike kenañ. Neñ wor mata forok yiñuñ gote iginenjbe kenhet gago ninjeb, epte ma ‘usi’ yetek. ¹⁷ Gega mata forok irarun gote mere momonjbe kuruñ heñ kuke al nurde pasi henayin goke igin ma nurde hite geb irem goyen, ‘Sopte Yesu inen hanjen al goke tagalkeb muduntek,’ yineñ utan yirtek,” yamiñ. ¹⁸ Gwaha yeñbe irem go sopte hoy yirke wakeb, “Derbe al hoyan hitte kuñ Yesu niñ ma wor po tagalde saba yiriryen!” yeñ mere tareñ po yirdeb utan yiramiñ. ¹⁹ Gega Pitaya Yonya beleñ wol heñbe, “Al Kururjbe da mata niñ igin nuryenj? Yende mere gama irtek ma dende mere gama irtek? Goyen dindiken dufay henañ ko. ²⁰ Munanj deyyabé Yesuyen mata delderer yeneñ meremiñ nurde tiyaryum goyen tagal tagal niñ epte ma wor po

bada heren," yinaryum.

21-22 Gega al kahaŋ simsimam miliŋ beleŋ gwahade po kawaŋ kiriyŋ, damam 40 fole irtiŋ goyen Pitaya Yonya beleŋ Al Kuruŋyen saŋinđe sope iraryum goyen al budam wor po go keneŋbe Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ geb, Yuda marte doyaŋ mar beleŋ goyen nurdeb gwaha mat kura irem goyen buluŋ yirtek moŋ hamiŋ. Niŋgeb dulinj mohonđe po kafura mere yirde yubul tike kwaryum.

Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar beleŋ Al Kuruŋ mere iramiŋ

23 Be, Pitaya Yonya gobe yubul tike mulgaŋ heŋ diŋuŋ yago hitte kwaryum. Irdeb pris buda gote karkuwaŋmiŋa Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ mere yiramiŋ goyen tumiŋaŋ diŋuŋ momoŋ yiraryum. 24 Irkeb mere goyen kandukljen nurdeb tumiŋaŋde Al Kuruŋ ugūn po gahade inamiŋ: "Doyaŋ Al Kuruŋ, ge beleŋ po naŋkiŋa megenja makanya yirdeb dawet bana goŋ haŋ kuruŋ gayen yirariŋ. Irde doyaŋ yirde ha. 25 Ge beleŋ mere tike meteŋ alge asininiŋ Dewit gore Holi Spirityen tareŋde mереge nurde basan heŋ gaha yiriŋ:

'Daninj megen niŋ marbe yen ge bearar teŋ haŋ?

Irde daninj dufay buluŋ kukuwamjen po

yerde mere mayde han?

26 Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋa naŋa ga doyaŋ irde hanj mar waŋ gabu irdeb Doyaŋ Al Kuruŋ asogo irde hanj.

Fudinde, al buda kuruŋ gobe bikkeŋ Al Kuruŋ beleŋ basiŋa irde olip fimiŋ tonanđe sam irtiŋ Al goyen gogo asogo irde hanj,' yiriŋ. *Tikiŋ 2:1-2*

27 Niŋgeb, fudinde, Dewit beleŋ mata goke yiriŋ gwahade goyen po forok yiyuŋ. Yesube ge beleŋ bikkeŋ Mesaia ineq basiŋa irarinj. Gega Israel naŋa doyaŋ al Herotya Roma gabmanyen al Pontius Pailatya beleŋ Yesu, gere Meteŋ Al, delger wukkenj wor po keneŋ hayen al goyen asogo irtek yeŋ Israel mar Jerusalem bana gaŋ haŋ goya al miŋ hoyanj Yuda mar moŋya gabu irde mere mayanj. Irdeb mayke kamunj. 28 Goyenbe mata gobe mali ma forok yiyuŋ. Mel buda gore gwaha tinayıŋ yen dufayge bikkeŋ kerariŋyen geb, gogo gwahade po forok yiyuŋ. 29 Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋninj, Yesu niŋ tagalde hite goyen utanj dirniŋ yen mel gore kafura dirde haŋ gabe yeneŋ ha. Niŋgeb neŋ meteŋ marge saŋinj dirkeb mel goke kafura ma heŋbe iŋiŋ mереge tagalde tukutek.

30 Irde Yesu, gere Meteŋ Al, delger wukkenj wor po gote deňemde garbam

mar sope yirde, mata tinen kurayen kurayen forok yirde hitekeyab tarengé kurun goyen alya bereya yikala yirde hayin." inaminj.

³¹ Be, Pitaya Yonya irde gabu iraminj mar beleñ Al Kurun mere irde pasi irkeb goyare po Al Kurun beleñ wol henþe mel go hinhan gasuñ goyen anjsok iryinj. Irkeb gor hinhan mar gobe tumjanj Holi Spirit beleñ hard yunkeb Al Kurunyen mere tagal tagal niñ kafura ma henþe tagalde kuñ hinhan.

Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ marbe detmiñ kadom gunej teñ hinhan

³² Be, Yesu niñ dufaymiñ sanjinj irde hinhan mar gobe tumjanj dufaymiña mataminya uñkurenj po haminj. Irdeb al kura beleñ, "Detne kurun han gabe nere kudineñ moñ," yeñ hinhan, irde detmiñ kurun goyen yinjen uliñ kadom gunej teñ hinhan. ³³⁻³⁵ Be, aposel buda beleñ Yesu kamyinde mat huwaryiñ goyen Al Kurunyen tarende tagalde hike al beleñ fudinde yeñ nurde hinhan. Irde al tumjanj megen minyanja ya minyan marbe al beleñ damu tikeb murungem goyen aposel hitte yawan haniñde yerde hinhan. Irkeb aposel beleñ al kura det kuraj amu heñ hinhan mar tumjanj gale heñ yuneñ hinhan. Gwaha teñ hikeb al kura det kuraj ma amu heñ hinhan. Be,

Al Kurun beleñ yeñ gama irde hinhan mar goyen mata gwahade teñ hikeb guram yirde igin igin wor po yirde hinhan.

³⁶⁻³⁷ Be, al kura, deñembe Yosep manañ megeñ tapumminj kura al beleñ damu tike murungem goyen tawañbe aposel buda yunyinj. Yeñbe Liwai mar al, irde Saiprus motmotde niñ al. Aposel buda beleñbe Banabas inenj hinhan. Deñe gote miñbe, "kadom farañ yurde tareñ yird yird al."

5

Ananaiasya Safiraya

¹ Be, al kura deñembe Ananaiasya berem Safiraya manañ megeñ tapumminj kura al beleñ damu tikeb murungem taryum. ² Gega ire uña gobe hora goyen tumjanj Yesuyen mere basañ mar aposel buda haniñde kertek ma yirkeb goke sege irdeb hora kurhanbe yinjen ge basija irdeb uñ beleñ kurhan po tawañbe, "Megen gote murungembe gago po," yeñ aposel buda haniñde kirinj. ³ Irkeb Holi Spirityen sanjinde Pita beleñ bebak tenbe, "Ananaias, daniñ geb Satanyen dufay po gama irde hora kurhanbe gigen ge bana kerdeb tumjanj gago po tawayhem yara teñ Holi Spirit usi irha? ⁴ Megenje goyen damu ma tikeyabe gere hinhan. Irde damu tike murungem wor gere po. Niñgeb hora go teñ dufayger

det kura ire yenbe gwaha irtek yara. Gega da belej wor po girkeb dufay goyen forok yekeb mata buluŋ gogo taha? Usi taha gobe al ma usi yirha, Al Kurun usi irha geb,” inyiŋ.⁵⁻⁶ Irkeb Ananaias gobe mere goyen nurdeb goyare po kamde katyiŋ. Irkeb al foŋeŋ kura gor hinhan gore wanbe al hakwa go mala teŋ tukuŋ mete tiyamiŋ. Be, Ananaias belej Holi Spirit usi irde goke muŋ po kamke kenamiŋ maryā mere momoŋmiŋ nuramiŋ maryā tumŋaŋ tulfut yen kafura hamiŋ.

⁷ Be, 3 awa gwahade kamereb berem Safira gobe uŋ hitte mata gwahade forok yihi yen ma nurdeya Pita hinhan ya biŋde gor hurkuriŋ.⁸ Irkeb Pita beleŋbe, “Safira, momoŋ nira. Megentiriŋde murungembe gago po we?” inkeb, “Gwaha, tumŋaŋ gogo po,” inyiŋ.⁹ Irkeb Pita belej wol heŋbe, “Dahade niŋgeb derbe tumŋaŋde mere sege irdeb Doyan Al Kurunyen Holi Spirit tunŋaŋ urhar? Almege tukuŋ mete tahaŋ marbe yamere gogo forok yahaŋ yenha. Niŋgeb ge wor gade kuniŋ tahaŋ geb,” inyiŋ.¹⁰ Irkeb goya goyen po Pitayen kahaŋ miŋde gor po kateŋ kamyiŋ. Be, uŋ tukuŋ mete tiyamiŋ mar gore wan hurkuŋbe berem wor kamtiŋ

kenenjbe tukuŋ uŋ ketalde po mete tiyamiŋ.¹¹ Be, ire uŋya go hitte mata forok yirin gote mere momoŋ nurdeb Yesuyen alya bereya sios gobe tumŋaŋ kafura wor po hamiŋ. Yesuyen alya bereya moŋ wor gwahade po kafura hamiŋ.

Aposel buda belej garbam mar budam sope yiramiŋ

¹² Be, aposel buda belej mata tiŋeŋ Al Kurun belej po forok yirtek goyen al hitte budam forok yirde hike diliŋ fot yen hinhan. Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumŋaŋ dufaymiŋ uŋkureŋ po kerde Al Kurun doloŋ irniŋ yen al wan gabu irde hanjen gasuŋ kuruŋ kura “Solomonyen Paranda”* ineŋ hanjende gor gabu irde hinhan.¹³ Be, Yerusalem taunde hinhan mar goyen tumŋaŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke tagalde turuŋ yirde hinhan. Gega go mar goyen hitte mata forok yen hinhan goke kafura heŋbe al kura yenja awalik heŋ heŋ ge kama heŋ hinhan.¹⁴ Gega alya bereya tiŋeŋ belej Doyan Al Kurun niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irdeb budam forok yen hinhan. Irkeb Yesuyen alya bereyabe budam wor po hamiŋ.¹⁵ Irde aposel buda belej mata tiŋeŋ kurayen kurayen

* **5:12:** Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kuruŋ gote ya muruŋ sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya muruŋ gobe tola karkuwaŋ yimiytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineŋ hanjen gogo.

ten hinhan goyen yenej hinhan geb, garbam miňyan mar sapirte yawaŋ beleňyaŋ yerde hinhan. Kurabe yawaŋ gasuŋ ugamde yunke goyaŋ ferde hinhan. Gwaha yirteke gab Pita waŋ beleň goyaŋ kuŋ heňyabe hanıŋ yerde yuni yeňbe gogo teŋ hinhan. Munaŋ kurabe Pita tonen beleň po awrum yurke igiŋ henayiŋ yeŋ nurde teŋ hinhan. ¹⁶ Irkeb tiyuŋ budam Yerusalem biňyan biňyan niŋ mar gore garbam maryā al uŋgura ketal yurtiŋ miňyan mar goyen aposel buda hitte yawaŋ hike sope yirke tumyaŋ igiŋ heň hinhan.

Aposel budabe kanduk kenamiŋ

¹⁷ Be, pris buda gote kurunyminya yeŋ faraŋ urde hinhan mar Sadusi budaya beleň, ‘Neŋ fole dirniŋ tahanj,’ yeŋ biŋ ar yekeb aposel buda niŋ igiŋ ma wor po nurdeb yade gasa yirniŋ yeŋ mere sege iramiŋ. ¹⁸ Irdeb aposel buda goyen yade kawe maryā mata buluŋ teŋ hinhan maryā yerde hanjen koyare gor yeramiŋ. ¹⁹ Gega wawuŋbe Doyaŋ Al Kurunyen miyon beleň kuŋbe koya gote yame fegelde siŋare yukuriŋ. ²⁰ Irdeb, “Al Kurunyen ya balemde kuŋbe al buda kuruŋ goyen al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryenbe Al Kuruŋ diliŋde al gergeŋ heň heň mata goyen goke keŋkela po tagalnayıŋ,” yineŋ hulyan

yiryinj. ²¹ Be, miyon beleň yinyiŋ goyen nurdeb fay urkeb Al Kurunyen ya balemde kuŋbe alya bereya saba yird yird miň uramiŋ.

Be, goya goyenbe pris buda gote kurunyminya yeŋ faraŋ urde hinhan maryā gore aposel buda goyen daha yirniŋ yeŋ Yuda marte doyaŋ mar parguwak tumyaŋ hoy yirke waŋ gabu iramiŋ. Irdeb mel go koyare yeramiŋ goyen yawaŋ merere yirniŋ yeňbe al hulyan yirke kwamiŋ. ²² Gega kuŋ forok yeŋ naŋkenamiŋbe aposel buda gobe gor ma hinhan. ²³ Gwahade keneŋbe mulgaŋ heň kuŋbe, “Koya yamebe siŋa mat tareŋ irtiŋ, irdeb ya gote doyaŋ marbe tumyaŋ gor haŋ. Goyenbe yame fegelde hurkuŋ naŋkenhet gega, gorbe al miňmoŋ. Hubu wor po!” yinamiŋ. ²⁴ Irkeb pris buda gote karkuwanymiya Al Kurunyen ya balem doyaŋ irde hanjen marte kurunyminya beleň mere momoŋ go nurdeb, “Aposel budabe daha tahaŋ? Irdeb kamebe da mata forok yiyyeŋ?” yeŋ ɻakŋak tiyamiŋ.

²⁵ Be, gwaha teŋ hikeb al kura waŋbe, “Mel, ga nurnaŋ. Al yad fere tiyaŋ mar gobe Al Kurunyen ya balem bana goŋ alya bereya saba yirde hike yenhem be!” yinyiŋ. ²⁶ Irke ya balem kuruŋ gote doyaŋ maryā kurunyminya gore mere go nurdeb kuŋ aposel buda go

yad wayamiñ. Goyenpoga al buda kuruñ meremiñ nurde hinhan mar gore yeñ ge heñ hora kaka dirnak yeñbe ohkohom po Israel naña doyañ mar tumñañ gabu iramiñ gasuñde gor yawayamiñ.

²⁷ Be, aposel buda go yawañ diliñde yirkeb pris buda gote kuruñmiñ gore biñ ar hende gaha yinyiñ: ²⁸ “Yesu beleñ alya bereya ne niñ saba yirde hinayıñ dinuñ goyen bada po henayıñ yeñ utan̄ dirtiñ. Gega parsay heñ Yerusalem taunde gar kawanyañ po mere tagalde tukuñ hikeb al budam nûr̄ pasi hahan̄. Gwaha teñbe Yesu kamuñ gobe yeñ beleñ po mayañ yeñ miñge dirniñ teñ hañ?” yinyiñ. ²⁹ Irkeb Pita beleñ kadom yagoya huwarde wol heñbe, “Neñbe Al Kurunyen mere po gama irtek. Dende mere ma nurtek geb! ³⁰ Be, ga nurnañ. Deñ beleñ Yesu kuruse hende mayke kamuñ. Goyenbe neñ Israel marte asininiñ yagot Al Kuruñ beleñ kamtiñde mat isan̄ hiyun. ³¹ Irde yinjeñ hitte tumulgañ teñ sanjiñ unen̄be deñem yan̄ kuruñ wor po irdeb, neñ al gayen ga Dumulgañ teñ teñ Al iruñ. Goyenbe neñ Israel mar kuruñ gayen mata buluñ yubul teñ yeñ ge bininiñ mulgañ heke mata buluñniñ halde duneñ yeñ nurdeb gogo tiyun. ³² Niñgeb neñbe Yesu hitte mata forok yitiñ goyen dilniniñde

yeneñbe gago kawan tagalde hite. Irde Holi Spirit manañ bebak tinañ yeñ dikala dirde hi. Be, Holi Spirit gobe Al Kuruñ beleñ yende mere gama irde hañ mar goyen tumñañ yunen̄ hi,” yinyiñ.

Gamaliel beleñ aposel buda niñ igin mat tagalyiñ

³³ Irkeb meremiñ nuramiñ mar gobe biñ ar yekeb, ‘Fudinde wor po, aposel buda gayen gasa yirteke kamwoñ,’ yeñ nuramiñ.

³⁴ Be, gabu iramiñde gorbe Yuda marte tikula sanjiñ po gama irde hanjen̄ Farisi mar al kura deñembe Gamaliel goyen gor hinhin. Yeñbe Moseyen saba basañ heñ tagal tagal al. Al gobe al budam palap irde hinhan. Be, al gore huwardeb, “Aposel buda ga belñeñ po siñare yukunañ,” yinkeb gwaha yiramiñ. ³⁵ Irkeb gabu iramiñ mar goyen gaha yinyiñ: “Mel, Israel mar, al buda gayen ga daha wet kura yirniñ yeñbe kenkelä dufay heñ ga mata tinaiñ.

³⁶ Nalu kura hakot yara po mata kura forok yiyuñ goyen bitiñ sir yañ? Al kura deñem Teudas beleñ, ‘Nebe al deñne yañ,’ yekeb al 400 gwahade beleñ gama irde hinhan. Gega go al goyen maykeb yeñ gama irde hinhan mar gobe bur yekeb hubu po hiriñ.

³⁷ “Be, Teudas kamereb neñ Israel marte deñniniñ kapyan̄ heñ tumñañ asañde kerd kerd nature Galili niñ al kura deñem Yudas beleñ,

'Roma gabman asogo irniñ,' yineñ al usi yirke gama irde hinhan. Gega yen wor mayke kamkeb yen gama irde hinhan mar goyen wor bur yamiñ.³⁸⁻³⁹ Niñgeb gwahade goyen po aposel buda beleñ mata teñ han gayenbe dufaymiñde po teñ han kenem meteñmiñ gobe hubu hiyyen. Munañ Al Kurunyen dufay gama irde teñ han kenem deñ beleñ, 'Bada henan,' yinnayiñ gega, epte ma meretiñ nurnayiñ. Mongo al buda gayen asogo yirhet usi tenbe Al Kurun asogo irnayiñ geb. Goke tenbe dinhem gago. Mel gayenbe okohom po yubul tike kunayiñ," yinyiñ.

Aposel budabe Yesu niñ teñ kanduk yenamiñ goke amaneñ nuramiñ

⁴⁰ Irkeb al buda gor hinhan mar gore, 'Mere dira gabe fudinde,' yen nuramiñ. Irdeb aposel buda go sopte hoy yirke wakeb gabu iramiñ gote kurunmiñ beleñ, "Yesu gore yinjeñ ge al saba yirde hinayiñ dinuñ gobe sopte ma po tagalnayiñ," yineñ utan yirdeb fulenja marmiñ yinkeb al gasa yird yird kan po yusulak tenbe yakira tiyamiñ.

⁴¹ Irkeb aposel buda goyen mere gasuñ go tubul teñ kuñ heňya, "Neňbe Al Kurun beleñ Yesuyen al wor po yen nurd duneñ hi. Niñgeb Yesu niñ teñ ulniniñ misiñ katehet gago," yen amaneñ wor po nuramiñ.

⁴² Irdeb al saba yird yird niñ

bada ma hamiñ. Hugiñej gise hanča Al Kurunyen ya balemde gor kuñ mere igin Yesube Mesaia yitiñ goyen mere kawan po tagalde kuñ hinhan. Irdeb almet yayañ wor gwahade po teñ hinhan.

6

Yesuyen alya bereya sios faraŋ yurd yurd meteñ niñ al 7 basiňa yiramiñ

¹ Be, gwaha teñ hinhan goyenterbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marbe budam forok yen hinhan. Goya goyenbe Yerusalem niñ Yuda mar yinjeñde mere teñ hitiñ beleñ gise hanča beretap binje gale heñ yuneñ hinhan. Goyenbe yende beretap po yunenbe, Grik mere teñ hitiñ beretap gobe yubul teñ hinhan. Irkeb Yuda mar Grik mere teñ hitiñ goreb goke igin ma nurdeb tiyuñ miñ mar goya kadom mohonđe tiyamiñ.

² Goke tenbe Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda 12 gore Yesuyen alya bereya sios tumjan gabu yirdeb gaha yinamiñ: "Nende meteñbe Al Kurunyen mere tagalde tukuñ tukuñ. Niñgeb binje gale heñ heñ goke teñ meteñniniñ wor po goyen harhokniniñ untek gobe igin moñ." ³ Niñgeb kadniniñ yago, deñ gabu irde han banan goj nin al 7 kura dindiken basiňa yirnayiñ. Goyenbe mel gobe Holi Spirityen sanjiñde

wor po meteŋ teŋ hanjen, irde Al Kuruj beleŋ dufay iginj yunen hiken meteŋ teŋ hanjen mar goyen po basiŋa yirnaiŋ. Irkeb binje gale heŋ heŋ meteŋbe mel gore teŋ hinayiŋ. ⁴Gogab nenbe Al Kuruj mere ird irdya meremiŋ tagal tagal niŋ po dufay hetek,” yinamiŋ.

⁵Be, gwaha yinkeb al buda kuruj gob amaŋej nurdeb al 7 basiŋa yiramiŋ. Deŋembe Stiwen, Filip,* Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenasyabe Antiok taunde niŋ al Nikolasya. Nikolas gobe al miŋ hoyan gega, Yuda marte tikula gama irde Yuda mar al hiriŋ. Munaŋ Stiwenbe Yesu niŋ hekken wor po nurde hinhan, irde Holi Spirityen tarenđe po meteŋ teŋ hinhan. ⁶Be, al buda gwahade basiŋa yirdeb aposel buda hitte yukamiŋ. Irkeb al 7 gobe sios faraŋ yurd yurd niŋ yade yapat yiramiŋ goyen goke tonaj hende haniŋ yerde Al Kuruj beleŋ faraŋ yurde hiyen yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ.

⁷Be, Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ gobe Yerusalem taun kurunjde gor niŋ mar beleŋ tumjaŋ nurde tukamiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ marbe aran̄ po budam haminj. Be, Al kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar wor

budam Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iramiŋ.

Yuda mar beleŋ Stiwen fere tiyamiŋ

⁸Be, sios faraŋ yurd yurd niŋ basiŋa yirtin al kura Stiwen gobe Al Kuruj beleŋ keŋkelə po guram irde tareŋ kuruŋ unkeb al budam diliŋde mata tiŋeŋ kurayen kurayen Al Kuruj beleŋ po yirtek goyen forok yirde hinhan. ⁹Gega Yuda mar kurabe Stiwen niŋ igin ma nurde waŋ kwep kwep iramiŋ. Be, gwaha iramiŋ marbe “Doyaŋ Mar Miŋmoŋ Mar”† yineŋ hinhan. Mel gobe yingende gabu yare po gabu irde Yuda marte tikula po nurde hinhan. Yeŋbe Sairini taunya Aleksandria taunyare mat wayamiŋ. Kurabe Silisia naŋaya Esia naŋayare mat wayamiŋ. Be, mel goreb waŋ Stiwen gogo merere fulenja iramiŋ. ¹⁰Gega Stiwenbe Al Kurunyen Holi Spirit beleŋ faraŋ urkeb keŋkelə po dufay heŋja mere yirke asogo irniŋ yeŋ wayamiŋ mar goyen gwaha mat kura wol hetek yeŋ ma nuramiŋ.

¹¹Irkeb mel gore al kura balminde hoy yirdeb, “Deŋ beleŋ kunjbe, ‘Stiwen beleŋ Moseya Al Kurunja sukal yirke nurntiŋ,’ yeŋ al

* **6:5:** Filip gabe Yesuyen aposel 12 bana kura gogo moŋ, al hoyan̄. † **6:9:** “Doyaŋ Mar Miŋmoŋ Mar” gabe bikken al hoyan̄ beleŋ yukan̄ meteŋ marmiŋ yirde hinhan. Goyenbe muruŋgem moŋ meteŋ teŋ hinhan. Irde dufaymiŋde kun̄ waŋ titek moŋ. Doyaŋ marmiŋyen mere po gama irde meteŋ teŋ hinhan. Goyenbe doyaŋ marmiŋ beleŋ yubul tike dufaymiŋde kwamiŋ goke teŋbe deŋe gwahade yurde hinhan.

momoŋ yirde tukunayinj,” yineŋ biŋ yawaraminj.
¹² Irkeb kuŋbe gwahade po tagalkeb Yuda marte doyaŋ mar parguwakya Moseyen saba basaŋ heŋ tagal tagal maryabe al buda gote mere go nurdeb biŋ ar yamiŋ. Irdeb Stiwen fere teŋbe mere yare tukamiŋ.

¹³⁻¹⁴ Irdeb merere gor usi titek yeŋ al kura yawaraminj gore huwardeb, “Al garebe, ‘Nasaret niŋ al Yesu beleŋ Al Kuruŋyen ya balem gayen pir iryen, irde Mose beleŋ mata teŋ hinayinj yeŋ dunyinj goyen wor yade hoyan hoyan yiryen,’ yeke nurtiŋ. Al gabe ya balem gaya Yuda marte tikula goyen wor gwahade po huginenj sukal yirde hiyen!” yinamiŋ. ¹⁵ Irkeb merere gabu iramiŋ mar gob Stiwen beleŋ daha mat wol heke nurniŋ tihit yeŋ tumnjaŋ her yeŋ kenamiŋ. Irkeb Stiwen kimiŋbe al bulak wor po Al Kuruŋyen miyoŋ yara heke kenamiŋ.

7

Stiwen beleŋ saba tiyyiŋ

¹ Irdeb Al Kuruŋ dolonj ird ird mata doyaŋ marte kuruŋmiŋ beleŋ, “Stiwen, mel gare mere ulger irde han̄ gayenbe fudinde?” yeŋ gusuŋaŋ iryiŋ. ² Irkeb Stiwen beleŋ wol heŋbe gaha inyiŋ: “Mel, kadne yago, ga nurnaŋ. Bikkenj wor pobe hakwaniniŋ Abrahambe Mesopotemia naŋare hinhin. Goŋ po hikeya Al

Kuruŋ saŋiŋmiŋ turŋuŋ yaŋ gore diliŋde forok yeŋbe,
³ ‘Naŋageya tayge yagoya yubul teŋbe naŋa ne beleŋ gikala girende gor kwayinj,’ inyiŋ. ⁴ Irkeb Abraham gobe Kaldia marte naŋa Mesopotemia goyen tubul teŋbe Haran taunde kuŋ gor hinhin.

“Be, naniŋbe gor kamkeb Al Kuruŋ beleŋ Abraham teŋ kerke Yudia naŋa ga hite gayenter wayyin. ⁵ Gega Al Kuruŋ beleŋ megeŋ tapum muŋ kura ma unyin. Hubu wor po. Irde gor hinhinya goyenbe diriŋ wor hubu. Gega Al Kuruŋ beleŋ megeŋ Abraham keperde hinhin gayen yeŋa foŋeŋmiŋ yagoya niŋ tubul teŋ yunmeke yende kudiŋen hiyyenj yeŋ Abraham hitte biŋa tiyyiŋ. ⁶ Goya goyenbe gaha inyiŋ: ‘Foŋeŋe yagot dirŋen wenbe almet naŋare kuŋ albak hinayinj. Irkeb naŋa miŋ mar beleŋ dama 400 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yirke meten mu-rŋem moŋ teŋ hinayinj. ⁷ Gega foŋeŋe yago buluŋ buluŋ yirde hinayinj mar gobe ne gare gab yeneŋ. Go kamereb foŋeŋe yagobe naŋa go tubul teŋ waŋ megeŋ gayenter dolonj nirde hinayinj,’ inyiŋ. ⁸ Irdeb kame Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ goke, ‘Ne biŋa teŋ himyen goyen fudinde yeŋ nurnayinjbe geya foŋeŋe yagoyabe guba yeŋ yeŋ mata teŋ hinayinj,’ inyiŋ. Be,

kamereb urmiñ Aisak forok yiriñ. Irkeb urmiñ go kawañ hiriñde mat kuñ nañña fay 8 hekeb guba yeñ unyiñ. Be, Aisakbe kame Yekop naniñ hiriñ. Irdeb Yekopbe urmiñ yago 12 minyañ hiriñ. Be, mel goreb hakwaniniñ yago hamiñ.

⁹ “Be, hakwaniniñ 12 kura Yosepbe naniñ beleñ yeñ po amaneñ nurde igin igin irde hinhin. Irkeb itiñ yago beleñ daniñ neñbe gwahade ma dirde hi yeñ biñ ar yekeb kuliñ Yosep niñ igin ma nurdeb, ‘Al kura hitte kuñ muruñgem moñ meteñ teñ ten almin hiwi,’ yeñ al yunke damu tiyamiñ. Be, Yosep damu tiyamiñ mar gore teñbe Isip kwamiñ. Goyenbe Al Kurunþe yeñya hugiñen heñ farañ urde hinhin. ¹⁰ Niñgeb kanduk kurayen kurayen yeneñ hinhin gega, Al Kurun beleñ farañ urde hikeb igin po hinhin. Irde dufay igin wukken wor po unkeb go hende mata teñ hikeb Isip niñ doyan al kurun Fero beleñ igin kinyiñ. Be, Fero beleñ Yosep go dufaymiñ wukken keneñbe Isip nañña gote doyan al irdeb dawetmiñ yago tumyañ, ‘Doyañ yirde hayiñ,’ inyiñ.

¹¹ “Be, go kamereb Isip nañaya Kenan nañaya bana gonbe binje kamde kamde nalu kurun wor po forok yekeb hakwaniniñ yagobe binjem moñ hamiñ. ¹² Be, Yosep naniñ Yekop go Isip nañabe binjem

yañ mere momoñ nurdeb hakwaniniñ yago gogo yad yerke kwamiñ. Be, mel gobe Isip ma kuñ hanjen. Tiñej gog po ga kwamiñ. ¹³ Be, mel go Isip mat tiyuñmiñde mulgañ hamiñ. Heñ heñbe sopte Isip kukeb Yosep beleñ yiñgeñ ge, ‘Nebe al gwahade,’ yeñ itiñ yago momoñ yiryiñ. Be, Yosepyen miñ gote mere momoñ goyen Isip niñ doyan al kurun wor nuryiñ.

¹⁴ “Be, go kamereb Yosep beleñ naniñ Yekopya dirñeñ wenya asem yagoya 75 hinhan goke wanaj yeñ keya heke wayamiñ. ¹⁵⁻¹⁶ Irdeb gor hinhan. Be, gor heñ heñbe Yekop go kamkeb hakwambe teñ tiyuñmiñ Sekem tukamiñ. Be, Sekem gorbe Hamor urmiñ yago beleñ al hakwam yerd yerd niñ hora talde horabok yiramiñ goyen Abraham beleñ damu tiyyiñ. Niñgeb Yekop hakwam gobe tukun gor po keramiñ. Irdeb kame hakwaniniñ 12 goyen wor kamkeb yukuñ gor po yeramiñ.

¹⁷ “Be, Al Kurun beleñ Abraham hitte biñä tiyyiñ gote igineñ forok yetek nalu heñ hikeb nende al Isip hinhan gobe kurun buluñ fulful tiyyiñ. ¹⁸ Goyenterbe al hoyan kura Yosep ma nurde untin al gore Isip nañña gote doyan al kurun hiriñ. ¹⁹ Irdeb yiñgeñ igin heñ heñ ge po nurde asininij yago usi yirdeb buluñ buluñ yirniñ yeñ nurdeb, ‘Diriñmiñ yago besare niñ goyen yemeyke

kamnaŋ,’ yeŋ patku yirde hinhin.

²⁰ “Be, goya goyenbe Mose kawaŋ hiriŋ. Yeŋbe diriŋ mali yara moŋ. Al Kuruŋ diliŋde iŋiŋ kinyiŋ. Diriŋ gobe Isip mar beleŋ kennak yeŋ naniŋya milinŋya beleŋ gagasi karwo gayen yamiŋ bana po balmiŋ kerde hinaryum. ²¹ Gega diriŋ gobe ya bana balmiŋ kerde hitek ma hekeb naniŋya milinŋya beleŋ tukuŋ hoyanđe tubul tikeb Isip niŋ doyan al kuruŋ Fero wiriŋ beleŋ keneŋ teŋ tukuŋ yende irde mosoy heke kuruŋ hiriŋ. ²² Mose go kuruŋ heŋyabe Isip marte saba karkuwaŋ kurayen kurayen yawaryiŋ. Irde meremiŋya meteŋmiŋyabe tareŋ wor po hiriŋ.

²³ “Be, Mose gobe kuŋ damam 40 hiriŋ. Be, wawuŋ kurarebe diŋuŋ Israel mar yene yeŋ kuriŋ. ²⁴ Kuŋbe Isip al kura gore Israel al kura goyen buluŋ wor po irde hike kinyiŋ. Irdeb Israel al goyen faraŋ ure yeŋbe wol heŋ Isip al go mayke kamyiŋ. ²⁵ Be, Mose gobe dufaymiňdeb, ‘Mata tihiŋ gayen keneŋbe Israel mar beleŋ Isip marte hanıŋde mat dumulgaŋ teŋ teŋ al Al Kuruŋ beleŋ basıŋa irtıŋ albe gago yeŋ bebak tahanj,’ yeŋ nuryiŋ. Gega gwahade moŋ.

²⁶ “Be, fay urkeb sopte Israel mar hitte kuriŋ. Kuŋbe Israel mar iraw kura yinŋeŋ uliŋ arde hike yinyiŋ. Irdeb daha mat kura mere yirmekeb awalik hiri yeŋbe,

‘Irem, daniŋ ditdigireŋ uliŋ arde har? Derbe miŋ unjkureŋ po geb!’ yinyiŋ. ²⁷ Goyenbe al kura kadom mayde buluŋ wor po iryiŋ al goreb Mose upel urdeb, ‘Ganuŋ beleŋ nende doyan al gerde mere sope ird ird al giruŋ?’ ²⁸ Gwaha teŋbe ki Isip al mayke kamuŋ gwahade goyen po nireŋ taha?’ inyiŋ. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb Mose gobe Isip niŋ al mayke kamyiŋ goke busaharde Midian marte naŋare kuriŋ. Irdeb goŋ albak heŋbe bere teŋ urmın irawa miŋyaŋ hiriŋ.

³⁰ “Be, Midian marte naŋare kuŋ dama 40 goŋ hinhin. Be, dama 40 goyen kamereb Sainai dugu bindere sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ kuriŋ. Kuŋbe he dirŋeŋ kura goyen kak melak heŋ humga kutiŋ yara teŋ hinhinde gor Al Kurunyen miyoŋ forok yeke kinyiŋ. ³¹ Be, Mose gob goyen keneŋbe diliŋ fot yeke bindere kuŋ keŋkelə po kene yeŋ kuriŋ. Irkeb kak melak hinhinde gor mat Doyaŋ Al Kurunyen mere forok yeke nuryiŋ. ³² ‘Nebe Al Kuruŋ, asige yago Abraham, Aisakyabe Yekopya beleŋ dolon nirde hinhan al go goyen,’ inyiŋ. Irkeb Mose go kafura heŋ uliŋ barbar yeke kak melak goyen kentek ma iryiŋ. ³³ Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ, ‘Ge huwarde hare gabe ne hime. Niŋgeb al mali watek moŋ, himam wor po. Niŋgeb kahanjbaſaŋe

go yugu tiya! ³⁴ Nere alya bereya Israel marbe Isip mar beleş buluŋ buluŋ yirde haŋ gobe yeneŋ hime. Irdeb uliŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ haŋ goyen nurdeb Isip marte yufukde mat yumulgaŋ tiye yen katehem. Niŋgeb ga nura. Sopte Isip gumulgaŋ timeke kwayinj, inyinj.

³⁵ “Be, Mose gobe hanjkapyä Israel mar beleş pel irdeb, ‘Ganun beleş nende doyan al gerde mere sope ird ird al girunj?’ inke Midian marte naŋare busaharyin al go goyen. Gega Al Kurunj beleş, ‘Mosebe Israel marte doyan al hiyyen. Irde yende alya bereya Isip marte yufukde mat yumulgaŋ teŋ yukuŋ asem yago bikken hinhın naŋare gor yukuyen,’ yeŋbe teŋ kerke Isip mulgaŋ heŋ kurinj. Kukeb Al Kurunyen miyon kak melak bana forok yeŋ mere iryin gore faraŋ urde hinhın. ³⁶ Irkeb Israel mar goyen Isip naŋare mat doyan yirde yukuriŋ. Naŋa go tubul tiyenbe Isip naŋa bana goŋbe mata tinen kurayen kurayen Al Kurunj beleş po yirtek goyen forok iryinj. Irde makaŋ kura Makaaŋ Bukken inen hanjyende gor manaaŋ mata tinen kurun kura forok iryinj. Irde sawsawa naŋa al ma hitek bana goŋ dama 40 hinhanya goyenter wor gwahader po teŋ hinhın.

³⁷ “Be, Mose, go teŋ hinhın al goreb mel Israel

mar goyen gaha yinyinj: ‘Kamebe Al Kurunj beleŋ deŋ miŋde ga niŋ po mere basaŋ almiŋ kura ne yara teŋ kerke foŋenjyago hitte wayyenj,’ yinyinj. ³⁸ Be, Mose goreb asininiŋ yago Isip tubul tiyamiŋ mar goyen tumŋaŋ sawsawa naŋa bana goŋ gabu yirke gor hinhın. Irkeb Sainai dugure hurkuŋ Al Kurunyen miyonja mere teŋbe kateŋ asininiŋ yago mere yiryinj. Yeŋbe dugure gor heŋbe miyon gore asininiŋ yagoya neŋ kamekkeŋ gake teŋ Al Kurunyen mere gwahader hitinj goyen unyinj.

³⁹ “Be, Mose beleŋ dugure hurkuŋ Al Kurunyen mere nurenj yeŋbe asininiŋ yago gwaha gwaha tinayinj yineŋbe hurkuriŋ. Gega goyen ma gama iramiŋ. Gwaha titjenbe meremiŋ go pel irde Isip niŋ biŋ mulgaŋ haminj. ⁴⁰ Niŋgeb Mose go dugure gor po hikeya mel gore itiŋ Aron hitte kuŋbe, ‘Kolge Isip naŋare mat dad wayun al gobe Sainai dugure hurkuŋ det kura irde mulgaŋ ma heŋ hi gobe go ma nurde hite. Niŋgeb igiŋ dinke nindigenj det toneŋ kura yirde dolonj yirtek. Irkeb gore doyan dirke kuŋ hitek,’ inamiŋ.

⁴¹ Irdeb goya goyen gab gol hora beleş po bulmakaw foŋenjde toneŋ iramiŋ. Irdeb Al Kurunjininj yeŋ dapŋa gasa yirde yawaŋ galak irde det yinjeŋ haniŋde

iramiñ goke amanen wor po nuramiñ. ⁴² Irkeb Al Kurun beleñ goke igin ma wor po nurdeb harhok yunke mel gote dufaymiñde po nañkinde niñ det naña, gagasiya dinambeya goyen dolon yirde hinhan. Be, goke tenbe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asanđebe gahade katiñ hi:

‘Deñ Israel mar, dama 40 sawsawa naña bana hinhanya goyenter dapñä gasa yirde galak heñ hinhan kurun gobe ne niñ moñ.

⁴³ Irdeb sel ya irde usi tikula al Molek ineq hanjen goyen bana goñ kerde dolon irde tukun hinhan.

Irde kurabe Refan ineq hanjen goyen manan gwahade po irde hinhan.

Det gobe Al Kurun niñ ma nurde hanjen mar beleñ dolon irde hanjen goyen deñ manan hantiñde yirde dolon yirde hinhan.

Ninjgeb goke tenbe nañatinde mat dakira timekeb Babilon naña gisaw yeñ nurde han goyen fole irde sorte wor po kuñ kunayin,’ yitiñ hi. Amos 5:25-27

⁴⁴ “Be, Al Kurun beleñ, ‘Sel ya kura gahade irayin,’ ineq Mose ikala irde tunjanen unyin. Irkeb asininiñ yagobe Al Kurun beleñ Mose inyin goyen po gama irde ya go

iramiñ. Irde sawsawa naña bana goñ heñya, ‘Al Kurunbe neñya hite,’ yeñ nurde sel ya goyen tukun hinhan.

⁴⁵ Be, go teñ hinhan mar gobe tumñaj kamde hubu hekeb dirneñ weñ kame forok yamiñ mar gore sel ya go tamiñ. Goya goyenbe Yosuwa beleñ doyañ yirde yukuriñ. Irkeb Al Kurun beleñ Kenan naña miñ mar goyen yeñ wa meheñ heñ yakira tikeb mel gore kame kuñbe naña go tamiñ. Be, gor kuñ heñyabe Al Kurun dolon ird ird sel ya goyen manan teñ kuñ hinhan. Be, kame Dewit beleñ Israel marte doyañ al kurun hiriñ goyenter manan sel ya gobe hinhin po.

⁴⁶ Be, Dewit gobe Al Kurun beleñ amanen wor po nurde uneñ hinhin. Ninjgeb hakwaninin Yekop beleñ dolon irde hinhin Al Kurun goyen Dewit beleñ, ‘Ya tareñ ird unmeke gor hiwoñ,’ yeñ nurde gusunjañ iryin. ⁴⁷ Goyenbe ya gobe yeñ beleñ ma iryin. Urmij Solomon beleñ ga iryin. ⁴⁸ Gega det kurun gayen doyañ yirde hi Al Kurun gobe al ya irtiñ bana goñ ma hiyen. Ninjgeb goke tenbe Al Kurun beleñ yiriñ goyen nurdeb mere basañ almin Aisaia beleñ gahade kayyiñ:

⁴⁹⁻⁵⁰ ‘Be, Al Kurun beleñ gaha yiriñ:

Megeñya nañkiñya det kurun gabe nigeñ yirmiriñ.

Irdeb nañkiñbe nere keperd keperd gasuñ irde,

megeñbe kahañje
kerd kerd det irmiriñ.
Ningeb ya dahade go goyen
irde nuneñ yen ha?
Ne hej hej gasuñbe al
beleñ epte ma ird nun-
nayin,’ yiriñ. *Aisaia*
66:1-2

⁵¹ “Be, merebe gwahade
yitiñ gega, deñbe ya gake
ugun po nurde ya gayen
sukal irde hiyen yenþe
merere gago nerhañ? Deñ
gab tonantij tareñ wor po.
Deñbe Al Kurunñ niñ ma
nurde hanj mar beleñ teñ hanj
yara. Bitinjya kirmintinjyabe
titmiñ wor po. Al Kurunyen
mere nurde bebak titek
moñ. Irde asininiñ yago
beleñ mata teñ hinhan
gwahade po deñ manaj Holi
Spirit pel irde hanj. ⁵² Deñ
gayenbe asininiñ yago beleñ
Al Kurunyen mere basan
marbe okohom kura yubul
teñ hinhan yen nurde hanj?
Moñ, hubu wor po geb! Al
Huwak wor po kame watek
goke tagalde hinhan mar
goyen gasa yirke kamde
hinhan. Irdeb gayenter al
goyen wor forok yeke deñ
beleñ pel irde mayke kamuñ.
⁵³ Deñbe Al Kurunyen miyon
beleñ Yuda marte tikula
Mose unyin goyen asininiñ
yago beleñ deñ gayen ga wor
wor dunamiñ. Gega goyen
muñ kura ma gama irde
hanj,” yinyin.

Horare Stiwen mayke kamyij

⁵⁴ Be, Stiwenyen mere go
nurdeb al merere keperde

palña irde hinhan mar goreb
mam isen bearar tiyaminj.
⁵⁵ Gega Stiwen go Holi Spirit
beleñ hard unkeb kotañ
kañ nañkiñde nañkenenþe Al
Kuruñyen sanj turñuñ yan
goyen kinyinj. Irdeb Yesube
Al Kuruñyen haniñ yase
beleñ harde hike kinyinj.
⁵⁶ Irdeb, “Ga kennaj. Nañkiñ
hol yeke Al Urminjbe Al
Kuruñ haniñ yase beleñ
huwarde hike kenhem,”
yinyinj. ⁵⁷ Irkeb mere go
nurtek ma yirke kwep kwep
irde kirmiñ migisuñ yurdeb
Stiwen hitte kup yen kun
tanardebe megen korkor
irde tuluj teñ Jerusalem
taun siñare teñ kwamiñj.
⁵⁸ Irdeb Stiwen go mayniñ
yen ulinjormiñ yugu teñ
al foñej kura deñembe Sol
gote kahañ minde yeraminj.
Irde hora yadeb Stiwen
mayde hinhan. ⁵⁹ Be, mayde
hinhanya goyenbe Stiwen
beleñ huwardeb, “Doyañ
Al Kurunñ Yesu, tonnebe
hanger kerhem,” inyinj.
⁶⁰ Irdeb dokolhoñ yuguluñ
teñ kawan po, “Doyañ Al
Kuruñ, mel gare mata buluñ
tahañ gake ma nurayinj,”
inyinj. Be, mere gwahade teñ
gab bubulkuñ sul yiriñ.

8

¹⁻² Goyare goyenbe Sol
beleñ Stiwen kamyij goyen
kenenþe igin po kama yen
ayañ kiriyinj.

Be, al kura Al Kurun
keñkela nurd uneñ hinhan
mar beleñ al hakwa go tukuj
mete teñbe dolonjde hinhan.

*Sol beleñ yirke Yesuyen
alya bereya sios bur yamiñ*

Be, goyenterbe Yesuyen alya bereya sios Yerusalem hinhın go uliñde kanduk kuruñ wor po forok yeke keneñbe bur yeñ kurabe Yudia nañare kwamiñ, muñañ kurabe Samaria nañare kwamiñ. Gega aposel buda 12 gobe Yerusalem gor po hinhın. ³ Be, Sol gobe sios goyen gwaha yirmeke gab bada henar yeñ nurdeb ya kurar mat kurar kuñ Yesuyen alya bereya buluñ buluñ yirde yukan koyare yerde hinhın.

*Filipbe Samaria nañare
kuriñ*

⁴ Be, al bur yeñ kwamiñ mar gobe tiyuñ kurar mat kurar kuñbe mere igin Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kuñ hinhın. ⁵ Be, Filip wor Samaria nañare niñ taunde kura gor kuñ Yesube Mesaia yeñ kawan po tagalde hinhın. ⁶ Irkeb meremiñ nurde hinhın. Irde Filip beleñ mata tiñen Al Kuruñ beleñ po ga yirtek goyen wor forok yirde hike yeneñbe mere teñ hinhın goyen upsiñen nurniñ yeñ wañ hinhın. ⁷ Be, Filip beleñ mata tiñen forok yirde hinhın gobe al budam unçgura ketal yurtiñ goyen unçgura go yakira tike gisi teñ al go yubul teñ kat kuñ hinhın. Irde al uliñ simsimsamya sisibuga garbam minyan marya kuruñ goyen wor sope yirke igin heñ hinhın. ⁸ Irkeb gor

niñ marbe amanen wor po nurde hinhan.

Kalga al Saimon

⁹ Be, hañkapyä wor po Filip gor ma kurinyabe al kura denembe Saimon, taun goyenter hinhın. Gor heñyabe megen niñ tareñde mata teñ hike Samaria nañä bana gon niñ mar beleñ turñuñ yañ keneñ hinhın. Irkeb, "Nebe al gwahade," yeñ yinjen turuñ turuñ irde hinhın. ¹⁰ Irkeb taun goyenter niñ maryabe doyañ mar kuruñ goreb, "Al gabe tareñmiñ kuruñ. Al Kuruñyen Tareñ inen hanjen gobe gago," yeñ dufaymiñ yeñ ge po irde gama irde hinhın. ¹¹ Taun goyenter niñ marbe al gore nalu ulyaňde po megen niñ matare mata tiñen forok yirde hike turñuñ yañ keneñ gama irde hinhın. ¹² Gega Filip beleñ taun goyenter kuñ Al Kuruñ beleñ doyañ yird yird mataya mere igin Yesu Kristu niñ yitiñ goyen tagalkeb alya bereya mere gobe fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ. ¹³ Be, Saimon goyen wor Filipyen mere go fudinde yeñ nurdeb baptais tiriñ. Irdeb Filip beleñ mata tiñen karkuwañ kurayen kurayen forok yirke turñuñ yañ keneñbe Filip go kurar mat kurar kuñ hikeb gama po irde hinhın.

¹⁴ Be, aposel buda Yerusalem hinhın mar go, "Samaria nañare niñ marbe Al Kuruñyen mere nurde fudinde yeñ dufaymiñ sañiñ

irañ,” yeke mere momoñ nuramiñ. Irdeb Pitaya Yonya yad yerke Samaria nañare niñ taunde gor kwaryum. ¹⁵⁻¹⁶ Be, irem go kuñ gor forok yaryum. Goyenbe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhin mar goyen yinjeñbe Doyañ Al Kurun Yesuyen al hihit yeñ fe baptais po tamiñ gega, al uñkureñ muñ kura Holi Spirit ma tiriñ goyen nuraryum. Niñgeb Holi Spirit wor tenayıñ yeñ irem gore Al Kurun gusuñan iraryum. ¹⁷ Goya goyenbe mel gote tonan hende hanıñ yerde Al Kurun gusuñan irkeb Holi Spirit tamiñ.

¹⁸ Be, megen niñ tareñde mata teñ hinhin al Saimon go alya bereya Holi Spirit tamiñ go yenenbe horamiñ teñ wayyin. ¹⁹ Wanje, “Irem, hora ga duneñ geb, derte sanıñ go nunyi. Irkeb ne wor al kura tonanje hanne yermekeb Holi Spirit teñ hinayıñ,” yineñ hora go yuneñ tiyyin. ²⁰ Irkeb Pita beleñ wol henje, “Ge gayen Al Kurun beleñ Holi Spirit dulin dunęñ hi goyen hora po damu tiyeñ yeñ nurde ha? Epte moñ geb. Gebe gwahade nurde ha geb, horage goya gigenyabe kak alare po kuriryen. ²¹ Dufay haha gobe Al Kurun diliñdeb buluñ wor po geb, meteñ gabe geya titek epte moñ. ²²⁻²³ Dufaygebe buluñ wor po. Beger gobe dufay buluñ gore po makin girtıñ ha. Irde mata buluñ gore po tugu

guntiñyen genhem. Niñgeb dufay buluñ haha gobe tubul po teñbe Al Kurun niñ bege mulgañ hiyyen. Gogab yeñ beleñ gab mata buluñge go halde gunyen,” inyin. ²⁴ Irkeb Saimon go mere goyen nurde wol henje, “Ne niñ teñ Al Kurun gusuñan ird nunayıñ. Irkeb, ‘Gebe dufay buluñ gwahade minyañ geb, mata gwahade ulger forok yiyyen,’ ninha goyen ulner ma forok yiyyen,” inyin.

²⁵ Be, Pitaya Yonya gobe taunde gor niñ mar Yesu niñ tagalde henja yenbe Doyañ Al Kurun goyen momoñ yirdeb yubul teñ kwaryum. Yubul teñ Jerusalem mulgañ heñ kuñ henjabe tiyuñ budam Samaria naña bana goñ niñ alya bereya goyen Yesu niñ yitiñ mere igin goyen momoñ yirdya yirdya kwaryum.

Filip beleñ Itiopia nañare niñ doyañ al kura fe baptais iyiñ

²⁶ Be, go teñ hinaryumya goyenbe Doyañ Al Kurunyen miyoñ kura beleñ Filip gaha inyin: “Huwarde naña ga tubul teñ beleñ kura Jerusalem mat Isip kurkutin hire gor kwayin. Kunbe beleñ hanıñ Gasa taun beleñ kutiñ keneñbe goyen gama irde kwayin,” inyin. (Be, Gasa kuñ kuñ beleñ gobe gayenterbe go ma kuñ hañyen, tubul tiyamin.) ²⁷ Be, miyoñ gore gwaha inkeb Filip go huwardeb beleñ go gama irde kurin.

Kuŋbe Itiopia naŋare niŋ al salanŋeŋ deŋem yaŋ kura waŋ hike kinyiŋ. Al gobe Itiopia naŋare niŋ doyaŋ bere kuruŋ Kandasiyen samuŋ doyaŋ yird yird al. Yenbe Yerusalem kuŋ Al Kuruŋ dolon irdeb mulgaŋ heŋ naŋam kuŋ hinhin.²⁸ Yenbe nima kura hos beleŋ yuluŋ teŋ hanjen hende gor keperde kuŋ heŋyabe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđde mere kayyiŋ goyen kapyan heŋ hinhin.²⁹ Be, Holi Spirit beleŋ Filip goyen, “Nima waŋ hi goyen bindere kwa,” inyiŋ.³⁰⁻³³ Irkeb Filip gobe kup yeŋ nima goyen bindere kuŋbe al goyen Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđde kayyiŋ goyen kapyan heŋ hike nuryiŋ. Be, Al Kurunyen mere kapyan heŋ hinhin gobe gahade:

“Sipsip gasa yirde hanjen
gasunđde sipsip yuku-
tinj gwahade goyen,
yeŋ wor mayniŋ yeŋ
tukamiŋ.

Al gobe sipsip dirŋen
wuyŋen walde
hikeyabe balmiŋ po
hanjen go gwahade
goyen yeŋ wor mere
muŋ kura ma tiyyiŋ.

Al gobe megen niŋ mar
beleŋ merere kerde
nanyaŋ iramiŋ.

Irde mere sope ird ird doyaŋ
marbe mere fudinde

goyen ma gama irde
buluŋ mat kwamiŋ.
Al gobe megen niŋ mar
beleŋ mayke kamyiŋ.
Ningeb al ganuŋ beleŋ epte
goyenter niŋ marte
mata buluŋ kuruŋ
gobe gwahade yeŋ
tagalyen? Hubu wor
po!” yitiŋ hi. *Aisaia*
53:7-8

Be, Filip beleŋ mere go
nurdeb Itiopia niŋ al goyen,
“Mere kapyan haha gob
miŋbe goke yitiŋ yeŋ bebak
taha?” inen gusuŋan iryiŋ.
Irkeb al goreb, “Moŋ, al gore
kura miŋ gwahade niŋ katin
ma nineŋ hiyen. Ningeb
daha mat miŋ nureŋ?”
inyiŋ. Gwaha inenbe, “Waŋ
kepera,” inke Filip gob nima
go hende hurkuŋ ketalmiŋde
kipiryiŋ.³⁴ Irkeb al goreb
Filip inyiŋ: “Mere gabe Al
Kurunyen mere basaŋ al
ganuŋ niŋ wor po yitiŋ?
Yiŋgeŋ ge ma al hoyan
ge? Ge gab bebakken daw
nurde ha? Nurde ha kenem
iginj bebak nirayiŋ?” inyiŋ.³⁵

Irkeb al gore Aisaia beleŋ
mere kayyiŋ kapyan heŋ
hinhin gote miŋbe Yesu niŋ
yeŋ hi inenbe Yesu uliŋde
mata forok yiriŋ goyen
momoŋ iryiŋ.

³⁶⁻³⁷ Be, irem go kuŋbe
fete kura gor forok yaryum.
Irdeb Itiopia al goreb, “Febe
ima go hi geb, iginj gor
baptais nirayiŋ?” inyiŋ.*

* **8:36-37:** Asan kurareb gahade katin hi: 37 Irkeb Filip beleŋ wol henbe, “Gebe mere gayen bubulkunjer mat fudinde wor po yeŋ nurha kenenbe iginj baptais giren,” inyiŋ. Irkeb al gore, “Gwaha, Yesu Kristube Al Kuruŋ Urminj goyen fudinde wor po nurde hime,” inyiŋ.

38 Gwaha ineqbe al goreb meteq marmiñ goyen, "Gar muñ kura hej ga kutek," yinkeb usañ hamiñ. Irkeb Filip beleñ al goyen tukun fe bana baptais iryin. ³⁹ Be, irem go fe tubul teñ sinjare hurkukeb Doyan Al Kuruñyen Holi Spirit beleñ bemel po Filip bana kerde teñ hoyanje kuriñ. Irkeb Itiopia al gore ma kinyin. Goyenpoga al gobe Yesu nurde unhem yeñ aman wor po hej nañam kuriñ. ⁴⁰ Be, Filip gobe Holi Spirit beleñ bana kerde tukun Asdot taunde irdeb kawan irke forok yirin. Irkeb gor mat Sisaria taunde kwe yeñ kuñ heñyabe taun kurayañ kurayañ mere igin Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kuñ kunjbe Sisaria taunde forok yirin.

9

Sol beleñ Yesu niñ biñ mulganj hiriñ

¹ Be, Filip beleñ Samaria nañare kuñ gwaha teñ hikeyabe Sol gobe alya bereya Yesu nin dufay taren iramiñ mar goyen gasa yirde buluñ buluñ yirtek po nurde Al Kuruñ dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote kuruñmiñ hitte kuriñ. ² Kunjbe gaha inyinj: "Damaskus taunde niñ Yuda marte gabu ya buda gote doyan mar hitte kunjbe dufañne momon yireñ. Irmeke faraj nurkeb Yesu gama irde hañ mar

kura yeneñbe fere yirde Yerusalem gar yawayen. Ningeb asañ kañ nunayin. Irkeb kuñ gor niñ gabu ya doyan mar yikala yirmekeb faraj nurnayin," inyinj.

³ Be, Sol gobe kuñ Damaskus taun binde hekeb bemel po nañkinde mat hulsi tareñ kura nañäfolekken kuruñ gore yeñ hitte timiyyin. ⁴ Irkeb deldol wor po irdeb megen takteñ mayyiñ. Irkeb goya goyenbe al melak kura, "Sol, Sol, danij mununeñ buluñ buluñ nirde ha?" yeke nuryin. ⁵ Irkeb Sol beleñbe Doyañ Al Kuruñ goyen, "Ge be ganuñ?" ineq gusuñan jiryin. Irkeb wol heñbe, "Nebe Yesu, mununeñ buluñ buluñ nirde ha al goyen. ⁶ Ningeb huwara. Huwardeb Damaskus taunde gor kwa. Irkeb al kura goreb gwaha gwaha tiyayıñ ginyenj," inyinj.

⁷ Be, Solya kuñ hinhan mar goyen wor mere go nuramiñ gega, al gore kura mere tiya yeñ ma kenamiñ. Irdeb ñakñak teñ mere ma tiyamiñ. ⁸ Be, Sol gobe takteñ mayyiñde gor mat huwardeb nañkenhem yiriñ gega, diliñ kidoma wor po hiriñ. Irkeb det yentek ma wor po hiriñ. Irkeb yeñya kuñ hinhan mar gore go keneñbe haninde tanarde Damaskus taunde tukamiñ. ⁹ Tukuke gorbe nañkahal karwo gayen diliñ titmiñ gwahade po hinhan. Irkeb binjeyä feya kutja irde hinhan.

¹⁰ Be, goya goyenbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtin al kura Damaskus taunde gor hinhin. Deňembe Ananaias. Be, Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ yuwarwarte forok yenbe, "Ananaias," inyiŋ. Irkeb wol henbe, "Doyaŋ Al Kuruŋ, da-hade?" inyiŋ. ¹¹ Irkeb gaha inyiŋ: "Tarsus taunde niŋ al kura deňembe Sol goyen Yudasyen yare heŋ Al Kuruŋ mere irde hi. Niŋgeb Beleŋ Huwak ineq hanjen goyen gama irde kuŋbe yamiŋde forok yenbe Sol niŋ gusuŋaŋ irayiŋ. ¹² Yenbe diliŋ titmiŋ hiyuŋ goyen yuwarwarte al kura deňembe Ananaias beleŋ kuŋ igoŋ hiwi yen hanjen tonanđe kerde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hike kinuŋ," inyiŋ. ¹³ Gwaha inkeb Ananaias beleŋbe gaha inyiŋ: "Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu, al budam beleŋ al goke tagalke nurmiŋ. Al gobe ge gama girde haŋ mar Yerusalem haŋ goyen buluŋ wor po yiruŋ. ¹⁴ Irdeb pris buda gote kuruŋmiŋ beleŋ, 'Kuŋ Damaskus gor Yesu dolon̄ irde haŋ mar fere tiyaiŋ,' inke gar wayuŋ," inyiŋ. ¹⁵⁻¹⁶ Gwaha inkeb Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ, "Al gobe metejne tiyyen yeŋ hakot basiŋa irmiriŋ. Yeŋ beleŋbe naŋa kuruŋ gayen kuŋ henyabe al miŋ hoyanja doyaŋ marmiŋyabe Israel marya hitte kuŋ ne niŋ tagalde tukuyen. Yeŋbe ne niŋ teŋ kame uliŋ misin kuruŋ katyeŋ goyen ikala

ireŋ. Niŋgeb kuŋ ginhem gwahade po irayiŋ," inyiŋ. ¹⁷ Gwaha inkeb Sol hinhin yare gor kuriŋ. Kuŋ keneŋbe hanjen tonanđe yerdebe, "Kadne, gar waŋ hikeya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu belen forok yen mere giruŋ al gore nad nerke gago wayhem. Niŋgeb delgebe sopte igoŋ hiriryeŋ. Irde Holi Spirit hard gunyen," inyiŋ. ¹⁸ Irkeb goyare po det kura makan̄ dapŋa kakafok yara diliŋ pet tike kidoma hiriŋ kuruŋ goyen wok yekeb sopte wuk yeke det yinyiŋ. Irkeb Ananaias beleŋ tukuŋ fe bana baptais iryiŋ. ¹⁹ Be, baptais tiriŋ kamereb sopte biŋge nekeb uliŋ yul yiriŋ goyen tareŋ hiriŋ.

Sol Damaskus taunde heŋ Yesu niŋ tagalyiŋ

Be, Sol gobe Damaskus taunde gor niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ goya naŋkahal karwo ma sipte gwahade gor hinhin. ²⁰ Irdeb mel goya muŋ kura ulyanđe ma henyabe aran̄ po sabamiŋ miŋ ure yeŋ Yuda marte gabu yayaŋ kuŋbe, "Yesube Al Kuruŋ Urmiiŋ," yeŋ tagalde kuŋ hinhin. ²¹ Irkeb al buda meremiŋ nuramiŋ mar gore goyen keneŋbe hurkuŋkat teŋbe, "Al gabe Yerusalem gor Yesu gama irde haŋ mar buluŋ buluŋ yirdeb gar niŋ Yesu gama irde haŋ mar wor yad fere yirde pris buda gote kuruŋmiŋ hitte yuke yeŋ wayuŋ al goyen gago

moj? Ningeb daha teñ hibe gago?" yeñ kadom gusurjan gird tiyaminj. ²² Gega gise hanjka Sol beleñ saba teñ hike sabaminjbe tonnej yan heñ hinhan. Irde, "Yesube Mesaia," yeñ hike Yuda mar Damaskus hinhan mar gob gwaha mat kura mere titek moj haminj.

²³ Be, nalu budam hubu hiriñ. Goyenbe Yuda mar beleñ gabu irdeb mayteke kami yeñ sege iramiñ.

²⁴ Gega al kura beleñ mel gote dufay goyen momoj irke nuryinj. Be, mel gobe koya kuruj Damaskus taun milgu irtij gote yame karkuwajde kurar mat kura Sol go wañ sinjare kweñ tikeb maytek yeñ wawunja nañkahalya usan minjomj yameyan goyan pet teñ hinhan. ²⁵ Gega wawuñ kurarebe Solyen mere nurde gama irde hinhan mar beleñ hora karkuwaj po koya kuruj irtij hende hoyan taun go milgu irtij goyen yamenjde mat Sol goyen tiri kuruj bana kerdeb hulyanjde palgir irke megen kururiñ. Irdeb gor mat Damaskus taun go tubul teñ kuriñ.

Solbe Yerusalem mulgañ hiriñ

²⁶ Be, Sol gobe Damaskus tubul teñ Yerusalem mulgañ heñ kuriñ. Kuñ forok yenjbe Yesu niñ dufayminj sanjinj irtij mar gor hinhan goyen daha mat kura awalik yirmewoñ yeñ kurut yeñ

hinhin. Gega mel gobe Sol Yesu niñ dufayminj tareñ iryij goyen fudinde yeñ ma nurdeb tumjanj yeñ ge kafura haminj. ²⁷ Gega Banabas beleñ aposel buda hitte tukuriñ. Tukunjbe Sol gob Damaskus kuñ heñya daha mat Doyan Al Kuruj kenke mere iryij, irde Damaskus taunde gor Yesu niñ tagal tagal niñ kafura ma heñ tagalde hinhan goyen momoj yiryinj.

²⁸ Be, Banabas beleñ aposel buda go gwaha yinke nurdeb awalik iramiñ. Irkeb mel gore Yerusalem bana Al Kurunyen metej teñ hinhan goyen Sol niñ sagurayneñ nurdeb yeñya gwaha teñ hinhan. Gorbe Yuda mar hitte Yesuyen deñemde Al Kurunyen saba tagal tagal niñ kafura ma heñ tagalde kuñ hinhan. ²⁹ Gwaha teñ heñyabe Yuda mar Grik mere teñ hitij goya kadom mohonjde teñ hinhan. Irkeb daha mat kura mayteke kami yeñ epte ma tiyaminj. ³⁰ Gega dijuñ Yesu niñ dufayminj tareñ irtij mar beleñ mere momoj go nurdeb Sisaria taunde tukurkaminj. Irdeb gor mat hakwa hende tiyunjmiñ Tarsus taunde teñ kerke kuriñ.

³¹ Be, Yudia nañaya Galili nañaya irde Samaria nañare niñ sios goyen kanduk karkuwaj forok yeñ hinhan kuruj goyen hubu hekeb merem moj heñ kanduk kura ma keneñ hinhan. Irde

sanjinq henayin yen Holi Spirit
beleq faraq yurkeb Doyañ
Al Kurun niq dufayninin
tareq irniq yen al budam yen
ge biq mulgañ heq hinhan.
Irdeb Doyañ Al Kurun palap
irde henya mata teq hinhan.

*Pita beleq Lida taunya
Yopa taundeya kuñ Al Ku-
ruyjen meten tiyyiñ*

³² Be, goyenter Pitabe Israel marte naq'a bana goq
niq tiyuñ kurar mat kurar
kuñ hinhan. Kuñ heñyabe Yesu gama irde hinhan mar
Lida taunde niq wor kun
yinyiq. ³³ Be, gorbe al uliq
simsima hitiq kura kinyiq.
Deñembe Ainias. Yenqe
dama 8 gayen gasunje niq
hiriq. Yingeq kuñ wan
titek epte moq. ³⁴ Be, Pita
beleq keneqbe, "Ainias, Yesu
Kristu beleq guram girde
sope gira niq, huwardeb
ferd ferd gasunje go gigen
sope ira," inyiq. Irkeb goya
goyen po huwaryiq. ³⁵ Irkeb
alya bereya Lida taunde
niq Saron naq'a bantotore
hinhan mar gore Ainias igin
hiriq goyen keneqbe Doyañ
Al Kurun niq dufaymin tareq
iramiñ.

³⁶ Be, Yopa taundebi Yesu
niq dufaymin sanjinq iryiq
bere kura hinhan. Deñembe
Tabita. Grik mere mathe
Dorkas ineq hanjen. Yenqe
hugineq mata igin po teq
hinhan, irde alya bereya det
miñmoq mar faraq yurde
hinhan. ³⁷ Be, Pita beleq
Lida taunde hinhan goya
goyenbe bere go garbam

buluñ po heqbe kamyiq.
Kamkeb bere hakwam goyen
he finiq beleq sam irde
utma tiyamiñ. Irdeb yamin
banabe al heq heq gasunje
irawa kurabe hende kurabe
bande geb, tukun gasun
hende goyenter keramiñ.
³⁸ Be, Yopa taunde mat
Lida taundebi gisaw moq
geb, Yesu niq dufaymin
tareq irtiq mar Yopa taunde
hinhan gore Pita Lida
taunde hinhan goyen nurdeb
al irawa kura yad yerke
keya kunbe, "Ge niq po
nurde wayhar niq, wake
arañeq po kuniq," inaryum.
³⁹ Irkeb Pita go huwardeb
al irawa goya Yopa taunde
kwamiñ. Kuñ forok yekeb
Tabita hakwam hinhindede
gor teq hurkamiñ. Hurkukeb
beretap goq dolonje hinhan
goreb milgu irdeb amil
kurayen kurayen Tabita
diliq heña beretap goke
yiryiq kuruñ goyen ikala
irde heña eseq hinhan.
⁴⁰ Irkeb Pita beleq bere
buda goq hinhan goyen
tumhaq yakira tike sinjare
kurkamiñ. Kurkukeb dokol-
hoq yugulun teqbe Al Kurun
gusunqeq iryiq. Irdeb fulgañ
kanbe bere hakwam goyen,
"Tabita, huwara," inyiq.
Gwaha inkeb nanjeneq
Pita keneqbe huwarde
kipiryiq. ⁴¹ Irkeb Pita
beleq hanineq tanarde isaq
hekeb huwaryiq. Irkeb
Yesu niq dufaymin tareq
irde hinhan marya beretap
budaya goyen hoy yirkeb

waŋ bere goyen kenamiŋ.
 42 Be, mata forok yirinj gote mere momonbe Yopa taunde niŋ mar kuruŋ gobe nurde tukutinj ala tiyamiŋ. Irdeb al budam Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufayminj sanŋiŋ iramiŋ.
 43 Be, Pita go al kura dapŋa sikkeŋ po det yirde hinhin al gote yare nalu ulyanđe yara po gor hinhin. Al gote deňebe Saimon.

10

*Konilius beleŋ Pita hoy
iryiŋ*

¹ Be, Sisaria taunde gorbe Roma al kura 100 fulenja marte doyaŋ al kura hinhin. Denjembe Konilius. Fulenja mar gobe “Rom niŋ fulenja mar” yineŋ hanjen.

² Koniliusya dirinjmiŋmij yagobe tumnjaŋ Al Kuruŋ palap irde yen ge po nurde dolonj irdeb merem gama irde al buniŋen faraŋ yurde Al Kuruŋ mere ird ird niŋ biŋ sir ma yen hinhin. ³ Be, wawuŋbaŋa kura 3 kilok gwahaderbe Al Kuruŋ mere ird ird nalu hekeb mere irde henja ſuwarwarte miyonmij kura forok yeke kinyiŋ. Irkeb miyon gore, “Konilius,” inyiŋ. ⁴ Irkeb kafura henje her yen, “Doyaŋ Al Kuruŋ, dahade?” inen gusuŋaŋ iryiŋ. Irkeb miyon gore wol henje, “Al Kuruŋbe ge beleŋ mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya buniŋen

faraŋ yurde teŋ hayen goyen wor geneŋ hiyen. Yeŋbe ge niŋ biŋ sir ma yen hiyen geb, nad nerkeb gago mere momonj gire yen wayhem. ⁵ Al kura hulyaŋ yirkeb Yopa taunde kunayiŋ. Kunbe al kura deňem Saimon, deňem kurabe Pita inen hanjen goyen gor hi geb, tupi teŋbe mulgaŋ heŋ wanayiŋ. ⁶ Yeŋbe Saimon dapŋa sikkeŋ po det yirde hiyen al gote yare hi. Yaminjbe makaŋ ſinj beleŋ mat hi,” inyiŋ.

⁷ Be, miyon gore gwaha inenjbe kukeb Konilius beleŋ metej marmj irawayabe fulenja almiŋ uŋkureŋ kura goya hoy yirkeb yen hitte wayamiŋ. Fulenja al gobe Al Kuruŋ palap irde yen ge po nurde hiyen al. Yeŋbe Koniliusya heŋ faraŋ urde hiyen. ⁸ Wakeb Al Kuruŋyen miyon forok yen mere iryiŋ goyen keŋkelə po momonj yirdeb hulyaŋ yirkeb Yopa taunde kwamiŋ.

Al Kuruŋ beleŋ yuwarwarte Pita mere iryiŋ

⁹ Be, mel go kuŋ tiyuŋde kura gor feramiŋ. Irde fay urkeb sopte kuŋ naŋa banjkahal hekeb Yopa taunde forok yetek heŋ hinhin. Be, goyareb Pitabe ya yen hinhin gote armomde* Al Kuruŋ mere ire yen hurkuriŋ. ¹⁰ Hurkuŋ Al Kuruŋ mere irde henjaabe biŋge buluŋ wor po iryiŋ. Be, biŋgebe

* **10:9:** Yuda marte ya gote armobe bantotok geb, al beleŋ hiryonde igiŋ hurkuŋ gor keperde usanj heŋ hanjen.

hako kaŋ hikeyabe yeŋbe ya hende gor hin hin. Irkeb Al Kurun̄ beleŋ mata kura ikala ireŋ tike uliŋ kanduk po hiriŋ. ¹¹ Irkeb yuwarwarte naŋkiŋ gereŋ yiriŋ. Irkeb det kura amil yara goyen muruŋ sipte kurhan kurhan al beleŋ tanartiŋeŋ irde palgir irke naŋkiŋde mat megen katyiŋ. ¹² Bana goŋbe dapŋa kahaŋ yaŋ megen huwarde kuŋ hitiŋya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kurun̄ goyen bana goŋ hike yinyiŋ. ¹³ Be, det go yeneŋ henyebe al melak kura nuryiŋ. Gorebe, “Pita, huwarde det go gasa yirde nawa,” inyiŋ. ¹⁴ Irkeb wol heŋbe, “Moŋ, Doyan̄ Al Kurun̄, badne wor po. Dapŋa gabe delger wukken̄ moŋ, buluŋ yeŋ hitiŋ gobe neb kura ma nen himyen,” inyiŋ. ¹⁵ Irkeb al melak gore sopte po, “Det kurayen kurayen Al Kurun̄ beleŋ yirde diliŋde wukken̄ yitiŋ gobe ge beleŋ wukken̄ moŋ yeŋ bada ma hawayiŋ,” inyiŋ. ¹⁶ Be, mere gabe wawuŋ karwo gayen Pita hitte forok yeke nuryiŋ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapŋa kurayen kurayen bana goŋ miŋyaŋ goyen tumulgaŋ tike naŋkiŋde hurkuriŋ.

¹⁷ Be, yuwarwarte det kinyiŋ goyen miŋ niŋ dufay heŋ hin hin goya goyabe al karwo Konilius beleŋ hulyaŋ yirke wayamiŋ goyen Saimonyen ya niŋ naŋkenen̄

waŋbe ya kenen̄be siŋare huwaramiŋ. ¹⁸ Irdeb, “Saimon Pita ineŋ hanjen̄ al go goyen gar hi we?” yineŋ al ya bana goŋ hin han goyen gusuŋaŋ yiramiŋ.

¹⁹ Be, goya goyenbe Pita go yuwarwarte det kinyiŋ gote miŋ niŋ hako po dufay heŋ hikeb Holi Spirit beleŋ, “Saimon, al karwo kura ge niŋ naŋkenen̄ wayhaŋ. ²⁰ Niŋgeb huwarde kurkuŋ yena. Mel gobe ne beleŋ po yinmeke ge niŋ wayhaŋ geb, wake kuniŋ ginke goya yeŋya kuŋ kuŋ niŋ kama ma hawayiŋ,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Pita go kurkuŋ mel goyen yeneŋbe, “Al goke naŋkenen̄ wayhaŋ al gobe ne gago. Niŋgeb dahade nurde ne niŋ naŋkenen̄ haŋ?” yineŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. ²² Irkeb mel goreb, “Neŋbe Konilius Roma niŋ 100 fulen̄a marte doyan̄ al beleŋ hulyaŋ dirke wayhet. Yeŋbe Al Kurun̄ palap irde dolon̄ irdeb diliŋde huwak igin̄ po hiyen. Irkeb Yuda mar wor tumŋaŋ palap irde hanjen̄. Kibe Al Kurun̄ miyoŋ beleŋ forok yeŋbe Konilius goyen, ‘Al kura hulyaŋ yirke Saimonyen yare Yopa kuŋbe Pita tupi teŋ wanayiŋ. Irkeb yeŋ beleŋ gab mere girke nurayiŋ,’ inuŋ geb, gago yeŋ beleŋ hulyaŋ dirke ge gupi teŋ kuniŋ yeŋ wayhet,” inamiŋ. ²³ Irkeb Pita beleŋ yinke yare hurkamiŋ. Irdeb go wawuŋ gobe gor feramiŋ.

Pita beleŋ Konilius hitte

kun Yesu niŋ tagalyinj

Be, fay urkeb Pita go huwardeb mel goya Sisaria taunde kwamiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kura Yopa taunde hinhan goyen wor yenja kwamiŋ.²⁴ Be, sopte fay urkeb kun Sisaria taunde forok yamiŋ. Koniliusbe Yopa kwaŋ mar goyen hanŋa wan forok yinin tahan yen nurdeb yende minde niŋ alya bereya dinŋ yende yende goyen hoy yirke wan gabu irdeb mel go po doyaŋ yirde hinhan.

²⁵ Be, Pita go kuŋ yare forok yen ya bana hurkeŋ tikeb Konilius beleŋ Pita palap irde yamere Pita kahaŋ minde dokolhoŋ yuguluŋ teŋ kuku tiyyiŋ.²⁶ Irkeb Pita beleŋ, "Huwara! Nebe al gigeŋ yara po niŋ, gwaha ma nirayiŋ," ineqbe haniŋde tanarde isan hiriŋ.²⁷ Irdeb Pita go Koniliusya mere tenja tenja ya bana hurkuŋbe al buda kuruŋ go yinyiŋ.²⁸ Irdeb gaha yinyiŋ: "Neŋ Yuda mar beleŋ deŋ al hoyanje niŋa awalik heŋ gabu heŋ heŋ gobe nende matarebe bisam irtiŋ geb, go po gama irde hityen. Gob denbe kenkela nurde han. Gega Yuda mar moŋ gobe wukkeŋ moŋ bulun ninjeb, Al Kurunja awalik hetek epte moŋ yeŋ himyen goyen bada hawayiŋ yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ yuwarwarte nikala niruŋ.²⁹ Goke tenbe ne niŋ keya hekeb mere ma timiŋ. Mali po huwardeb

wamiŋ. Goyenbe Konilius, gebe dahade nurdeb ne niŋ keya hawaŋ?" inyinj.

³⁰ Irkeb Konilius beleŋ huwardeb gaha inyinj: "Gote yereŋ 3 kilok wawuŋbana gaha naŋa gayen yaner heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhem. Gwaha teŋ himekeya al kura uliŋhormiŋ faykek wor po melak heŋ hinhan gore delne mat forok yeŋ huwardebe,³¹ Konilius, Al Kuruŋbe mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya bunineŋ faraŋ yurde hayen goyen wor biŋ sir ma yeŋ hiyen.³² Niŋgeb al kura yad yerkeb Saimon Pita ineq hanjen goke Yopa taunde kunayiŋ. Yeŋbe al kura Saimon ineq hanjen gote yare hi. Al gobe dapŋa sikkeŋ po det yirde hiyen. Yaminbe makaj siŋa beleŋ mat hi, ninuŋ.³³ Be, gwaha ninkeb goya goyen po al yad yermek ge niŋ keya kwaŋ geb, gago wayha. Neŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mere yirayiŋ giňuŋ goyen tumŋaŋ momoŋ dirke nurniŋ yeŋbe Al Kuruŋ diliŋ mat gago wan gabu irde doyaŋ girhet. Niŋgeb igin teŋ wayha geb, mere goyen momoŋ dira," inyinj.

³⁴ Be, mere go nurdeb Pita beleŋ gaha inyinj: "Hanŋab bebak tihim. Fudinde wor po, Al Kuruŋbe Yuda mar po ma igin yeneŋ hiyen.³⁵ Al miŋ kurar niŋ kurar niŋ merem hoyan hoyan Al Kuruŋ palap irde diliŋde

mata huwak po teñ hanj mar go gab iginj yeneñ hiyen.
³⁶ Denþbe Al Kurunj beleñ Israel mar niñ bikkeñ mere kiriyñ gobe keñkela nurde hanj. Mere gobe Al Kurunj beleñ megen niñ marya awalik henj henj ge teñ Yesu Kristu teñ kerke katyiñ goke yitiñ. Yesu Kristube megen niñ mar tumñaj gote Doyan Al Kurunj.
³⁷ Denþbe mata kurunj Yudia naþa bana gon forok yenj hinhin gobe nurde hanj. Hanjkapyä Yon Baptais beleñ Galili naþare, ‘Mata bulunjtij yubul teñ baptais tenaj,’ yenj alya bereya saba yirde hinhin goyen kamere mata kurunj goyen forok yirinj.
³⁸ Mata kurunj gobe gahade: Al Kurunj beleñ Holi Spirit teñ kerke Nasaret niñ al Yesu go hitte katyiñ, irde tarenjmiñ wor unyinj. Irdeb Al Kurunjbe yenjä hinaryum geb, Yesu gobe Yuda marte naþa bana gon tiyuñ kurar mat kurar künþe alya bereya faraj yurde al Satan beleñ buluñ yirke garbam hinhin goyen tumñaj guram yirde sope yirde hinhin.
³⁹ Yesu beleñ mata kurunj Yuda marte naþa bana gon teñ hinhin goya Yerusalem taunde gor teñ hinhin gobe dilniniñde wor po keneñ hinhet. Gega gor niñ mar beleñ teñ kuruse hende mayke kamuñ.
⁴⁰ Goyenpoga kamuñde gor mat yerenjkek hekeb Al Kurunj beleñ isañ henþe kawan irke kenaj.
⁴¹ Gega al tumñaj ma

kenaj. Neñ bikkeñ Al Kurunj beleñ basiña dirtij mar po gab Yesu kamuñde mat huwarkeb kintij. Irdeb yenjä dula teñ hinhet.
⁴² Yesube al kamtinjä diliñ gerjen hanjä mataminj yeneñ bulunjä iginjä pota yirde murunjem yunyenj yenj Al Kurunj beleñ basiña iryiñ albe gogo yenj tagalde tukunayin dinunj.
⁴³ Yesu goke teñ bikkeñ Al Kurunyen mere basañ mar beleñ, ‘Al kura kame wayyenj goke dufay sañj irkeb Al Kurunj beleñ al goke teñ mata buluñminj halde unyenj,’ yenj tagalde hinhan,” yenj Pita beleñ Koniliusya yamiñde gabu iramiñ mar goyen yinyinj.

Holi Spirit Yuda mar moj hitte katyiñ

⁴⁴ Be, Pita beleñ saba gwahade teñ hinhin goya goyab Holi Spirit beleñ saba go palja irde hinhan mar hitte katyiñ.
⁴⁵⁻⁴⁶ Irkeb mere kurayen kurayen teñ Al Kurunj turuñ irde tiyaminj. Irkeb Yuda mar Yesu niñ dufayminj tareñ irtij kura Pitaya wayaminj gore go yeneñ hurkuñkat teñbe, ‘Al Kurunj beleñbe Yuda mar moj al miñ hoyaj nende matare ma kutij gega, yenj wor Holi Spirit yuna be!’ yamiñj. Irkeb Pita beleñ,
⁴⁷ “Mel gabe neñ Holi Spirit titij gwahade goyen po yenj wor Holi Spirit tahanj niñgeb, al ganuñ beleñ fe baptais teñ teñ niñ bisam

yiryeñ?" yiriñ. ⁴⁸ Irdeb, "Deñbe, 'Yesu Kristuyen al hihit,' yen Yesu Kristu deñemde baptais tenayin," yineñ baptais yiryin. Go kamereb baptais tamin mar gore Pita goyen, "Neñya muñ kura heñ ga kwayin," inen basiñja iramiñ.

11

Pita Yerusalem mulgañ hiriñ

¹ Be, al miñ hoyan Yuda mar moñ wor Al Kurunyen mere nurde gama iran mere momon goyen aposel budaya Yesu niñ dufaymin taren irtiñ mar Yudia naña bana go niñ beleñ nuramiñ. ² Ningeb Pita mulgañ heñ Yerusalem hurkukeb Yuda mar Yesu niñ dufaymin sanjin irtiñ mar gore igin ma nurde huwardeb Pita goyen, ³ "Ge gayenbe daha tihim yen al miñ hoyan nende guba mata ma gama irde hanjen marte yare kuñ dula tiyan?" yen biñ ar hende mere iramiñ.

⁴ Irkeb Pita beleñ mata forok yiriñ goyen keñkela po momon yire yen miñ urdeb gaha yinyiñ: ⁵ "Nebe Yopa taunde heñ Al Kurun mere irde hinhem. Irkeb Al Kurun beleñ mata kura nikala nireñ tikeb ulne kanduk wor po hiyuñ. Irkeb yuwarwarte det kura amil yara goyen muruñ sipte kurhan kurhan goyen al beleñ utirin teñ tanartiñen irde nañkinde mat pañgir irke ne hitte katke kinmiñ. ⁶ Keñkela

kenenje bana gojbe dapña kahanj yan megen kuñ hitinya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruj goyen bana goj hike yinmiñ. ⁷ Irkeb al melak kura nurmiñ goreb, 'Pita, huwarde dapña go gasa yirde nawa,' ninuñ. ⁸ Irkeb ne beleñ wol heñbe, 'Moñ, Doyañ Al Kurun, badne wor po. Dapña gabe delger wukken moñ, buluñ yen hanjen gobe muñ kura ma nitin. Hubu wor po,' inmiñ. ⁹ Be, al melak gore sopte po nañkinde mat, 'Det Al Kurun beleñ yirde diliñde wukken yitiñ gobe ge beleñ wukken moñ yen bada ma hawayin,' ninuñ. ¹⁰ Mere gobe wawuñ karwo gayen ne hitte forok yeke nurmiñ. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapña kurayen kurayen bana goj minjan goyen tumulgan tike nañkinde hurkuñ. ¹¹ Irkeb goya goyenbe al karwo Sisaria mat ne niñ keya kwañ mar goyen ya hinhem sinjare gor huwarajan. ¹² Irkeb Holi Spirit beleñbe, 'Mel goya kuñ kuñ niñ kama heñ bada ma hawayin,' ninuñ. Irkeb mel karwo goya Sisaria taunde kutiñ. Irde kadne ⁶ Yopa taunde niñ gayen wor gama nirke tumjan Koniliusyen yare kutiñ. ¹³ Kuñ forok yeteket Konilius beleñ neneñbe Al Kurunyen miyon beleñ yamiñde forok yen mere iruñ goyen momon niruñ. Meremiñbe gahade: 'Al kura Saimon, Pita inen

hanjen al gobe Yopa taunde hi niŋgeb, al kura yinke yen ge keya kunanj. ¹⁴ Yen beleŋ gab Al Kurunyen mere tawaŋ momoŋ girkeb geja diriŋmingeyabe tumjanj mere go nurdeb gama irke Al Kurunj beleŋ dumulganj tiyyenj,’ inuŋ. ¹⁵ Be, hanjkap ga mere miŋ urde hinhem goya goyabe Holi Spirit hanjkapyə neŋ hitte katuŋ go gwahade goyen yen hitte wor katuŋ. ¹⁶ Irke go keneŋbe Doyaŋ Al Kurun Yesu beleŋ Al Kurunj hitte mulganj hewe yenja, ‘Yonbe fe baptais yirde hinhan gega, denjbe Al Kurunj beleŋ Holi Spiritde baptais diryenj,’ dinuŋ goyen goya gab bene bak yiyuŋ. ¹⁷ Niŋgeb Al Kurunj beleŋ Holi Spirit neŋ dunuŋ gwahade goyen po al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ goyen Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irkeb yen wor yunuŋ. Niŋgeb daha tihim yen ne al nebaŋen muŋ gare Al Kurunyen meten waleŋ? Neb badne wor po!” yinyinj. ¹⁸ Be, Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan go Pita mere tiyyinj go fudinde yen nurdeb Al Kurunj turunj irde, “Fudinde go. Al miŋ hoyan neŋ Yuda mar moŋ wor Al Kurunj beleŋ biŋ bak yirke Al Kurunya awalikde hitek yenbe mata buluŋmiŋ yubul teŋ yen ge biŋ mulganj heŋ haŋ,” yaminj.

Antiock niŋ Yesuyen alya bereya

¹⁹ Be, Yudia naŋare niŋ doyaŋ mar beleŋ Stiwen mayke kamyiŋ go kamereb Stiwen diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ sanj irtiŋ mar wor gasa yirde buluŋ buluŋ yirde hikeb go mar gobe burgagaw keramiŋ. Irdeb kurabe Fonisia naŋare kwamiŋ. Kurabe Saiprus motmotde kwamiŋ. Munaŋ kurabe Antiok taunde kwamiŋ. Mel go burgagaw kerde kwamiŋ mar goyenbe kuŋ mere iŋiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen Yuda mar po momoŋ yirde kuŋ hinhan. ²⁰ Gega Saiprus motmotde niŋ marya Sairini taunde niŋ mar Jerusalem mat bur yen kwamiŋ gore Antiok taunde kuŋbe Grik mar gor hinhan goyen wor mere iŋiŋ Doyaŋ Al Kurun Yesu niŋ yitiŋ goyen momoŋ yirde hinhan. ²¹ Doyaŋ Al Kurunyen tareŋbe mel goya hinhan geb, mere go nurdeb alya bereya budam mata buluŋmiŋ yubul teŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

²² Be, Jerusalem niŋ sios gore mere momoŋ go nurdeb Banabas ten kerke Antiok kuriŋ. ²³ Kuŋ Antiok gor forok yenbe Al Kurunj beleŋ buniŋen yirde iŋiŋ iŋiŋ yirde Holi Spirit yunyinj go yeneŋbe aman niŋ pulistik yiriŋ. Irdeb sanj heŋ heŋ ge faraŋ yure yenbe, “Bitinjde mat Doyaŋ Al Kurunj Yesu gama irde hinayinj. Irde yen niŋ po nurde hinayinj,” yineŋ saba yirde hinhan. ²⁴ Banabasbe al iŋiŋ

wor po, irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hekkenj nurde uneŋ hin hin. Holi Spirit beleŋ hard uneŋ ketal urtiŋ hin hin. Niŋgeb Banabas beleŋ saba yirkeb al budam Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

²⁵ Be, gor matbe Banabas go Sol niŋ naŋkene yen Tarsus taunde kuriŋ. ²⁶ Kuŋ naŋkeneŋ keneŋbe tupi teŋ Antiok wayaryum. Be, go dama goyen Banabasya Solyabe Yesu Kristuyen alya bereya Antiok hin han goya heŋbe alya bereya budam saba yirde hinaryum. Be, Antiok gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ iramiŋ mar goyen al siŋare niŋ mar beleŋ “Kristen” yinamiŋ. Deŋe gob bikkenjbe hubu.

²⁷ Be, irem go Antiok hinaryum goya goyenbe Al Kurunyen mere basaŋ mar kura Yerusalem mat Antiok katamiŋ. ²⁸ Al kura deňembe Agabus. Yen beleŋbe Holi Spirityen tareŋde huwardeb, “Kamebe binje kamde kamde nalu kuruŋ kura Roma gabman beleŋ naŋa doyaŋ ira bana gayen forok yiyyen,” yiriŋ. Be, Klodius beleŋ Roma gabmanyen doyaŋ al hikeya mere tiyyiŋ gwahade po forok yiriŋ. ²⁹ Irkeb Yerusalem niŋ mar faraŋ yurniŋ yen be Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ mar Antiok hin han gore hora yirtiŋ ala tiyamiŋ. Al tumjanj gor hin han gobe gwahade hite yen be goyen

po gama irde hora yeramiŋ. Horam yan marbe toluk yeramiŋ, munaj al hubu nurdeb bande yeramiŋ. ³⁰ Hora gabu iramiŋ gobe teŋ Banabasya Solya haniŋde keramiŋ. Irkeb Yerusalem kuŋbe tukuŋ sios gote doyan mar yunaryum.

12

Herot beleŋ Yesuyen alya bereya sios buluŋ buluŋ yiryiŋ

¹ Be, goya goyenbe Yuda marte doyaŋ al kuruŋ kura deňem Herot beleŋ Yesuyen alya bereya sios buluŋ yire yen be fulenjə marmiŋ yad yerke kun kuramiŋ yawaramiŋ. ² Yawarkeb Herot beleŋ fulenjə marmiŋ yinkeb Yon itiŋ Yemsbe fulenjare niŋ bidila po mayke kamyiŋ. ³ Be, Herot beleŋ mata tiyyiŋ goke Yuda mar beleŋ amaŋ heke yenenjbe Pita wor Yems irmiŋ gwahade ire yen be fulenjə marmiŋ yinke teŋ fere tiyamiŋ. Goyenbe Yuda marte dula nalu kuruŋ kura beret yis miŋmoŋ nen hanjen goyenterbe Pita fere tiyamiŋ.

⁴ Irdeb koyare kerdeb, mongo busaharyen yen be Herot beleŋ fulenjə marmiŋ 16 hulyan yirdeb, “Al sipte beleŋ wa doyaŋ irnayıŋ. Irdeb nalumiŋ hubu hekeb al sipte kura beleŋ wor kuŋ gasuŋmiŋ teŋ Pita go doyaŋ irnayıŋ. Gwahade po teŋ hinayıŋ,” yinyiŋ.

Herotbe Pasoba* dula nalu goyen hubu heke gab Pita go siñare takteŋ kawan alya bereya diliŋde maymeke kamyen yen nuryin. ⁵ Goke teŋbe Herot beleŋ fulenja marmiŋ yinke Pita goyen koyare po kerde doyan irde hinhan. Gega siosbe Al Kurunjiŋ beleŋ faran uryen yen gusuŋan irtinde hinhan.

⁶ Be, gisebe mayteke kamyen yen nuramij goyen wawuŋbe Pitabe fulenja mar irawa kahalte firtinde hinhan. Irde fulenja mar irawa hoyanbe yamere huwarde doyan hen hinaryum. Pita gobe hinhan gwahade po sen beleŋ haninj yase beleŋ feŋ teŋ tukunji fulenja al kurate haninde feŋ titinj hinhan. Be, haninj tapa wor gwahade po irtinj hinhan. ⁷ Irkeb al kura mata gwahade forok yeweŋ tiya yen ma nurde hikeya Al Kurunyen miyon beleŋ al yad fere yird yird ya bana gonj forok yirinj. Irkeb ya bana gonjbe fay urde wuk yen tukuriŋ. Irkeb Al Kurunyen miyon goreb Pita gegelhek beleŋ tur irde isanj henbe, "Aran huwara!" inyin. Gwaha inkeb goya goyen po sen haninde fere titinj hinhan goyen suk yen kataryum. ⁸ Irkeb Al Kurunyen miyon beleŋbe, "Kahanjbasan̄geya

ulinhorge biŋde ninja yad hor yira," inyin. Irkeb Pita go gwaha tiyyin. Irkeb sopte po, "Ulinhorge kuruŋ siñare niŋ go wor ulger kerde gama nira," inyin. ⁹ Be, Pita go Al Kurunyen miyon goyen po gama irde siñare kurkuriŋ. Goyenpoga Al Kurunyen miyon beleŋ mata teŋ hinhan gobe fudinde farnejde yen ma nurde hinhan. Yenbe yuwarwarte teŋ hime yen nurde hinhan. ¹⁰ Be, Al Kurunyen miyonja Pitaya go fulenja mar meheŋde niŋ goyen fole yirde kuj kura goyen wor fole yirde kuj funaŋbe taun bana hurkuŋ hurkuŋ yame kuruŋ ain beleŋ po irtinde gor huwararyum. Irkeb yame go momnoŋde hol yeke kwaryum. Be, muŋ kura kutneŋ teŋbe goyare po Al Kurunyen miyon gobe uŋkel kuriŋ.

¹¹ Irke gab Pita gobe biŋ bak yeke, "Gabe farnejde be! Yuwarwarte moŋ. Yuda marbe ne niŋ Herot beleŋ mayde gwaha kura ira yen kentek yen nurde haŋ gega, fudinde wor po Al Kurun beleŋ miyonmiŋ hulyan irke waŋ nad siŋa nira," yirinj.

¹² Irde biŋ bak wor po yeke Yon al beleŋ Mak ineq hinhan gote milinj Mariayen yare kuriŋ. Yare gorbe

* **12:4:** Bikkeŋ Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋyabe Al Kurun beleŋ sipsip al dirinj dirneŋ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Munan al kura gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kurunyen miyon beleŋ waŋbe mel gote urmiŋ matalinjya dapŋamiŋ matalinjya goyen tumiŋan gasa yirke kamamij. Gega meremiŋ gama iramiŋ marbe miyonmiŋ beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay hen hen ge dula mata teŋ hinhan.

al budam gabu irde Pita goyen faraŋ uri yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinhan. ¹³ Be, Pita go kuŋbe yame mayyiŋ. Irkeb meteŋ bere kura denjem Roda beleŋ yame hol ire yeŋ kuriŋ. ¹⁴ Gega Pita beleŋ yame mayde mere tiyyiŋ goyen nurde aman wor po heŋbe yame hol irde miŋmoŋ, kup yeŋ mulgaŋ heŋbe al gabu irde Al Kuruŋ mere irde hinhan mar goyen, "Melya, Pita waŋ yamere hi!" yinyiŋ. ¹⁵ Irkeb mel goreb, "Kukuwa haha?" inamiŋ. Gega, "Moŋ, fudinde wor po Pita be," yeŋ parsay po hiriŋ. Irkeb, "Moŋ, yende miyoŋ wet?" inamiŋ.

¹⁶ Gega Pita go yame mayde ma nurniŋeŋ po tiyyiŋ. Irkeb yame hol irdeb Pita keneŋbe tulfut yamiŋ. ¹⁷ Irkeb haniŋ po tuŋaŋ teŋ, "Mere ma," yineŋbe Al Kuruŋ beleŋ teŋ siŋa iryiŋ goyen momoŋ yiryoŋ. Irdeb, "Yemsya dininiŋ Yesu gama irde hitiŋ mar hoyan wor ne hitte mata forok yihi gake bebak yirnayiŋ," yineŋbe tiyuŋ hoyanje kuriŋ. Be, Yems gobe Yesu kuliŋ irde Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ al hinhan.

¹⁸ Be, fulenja mar Pita doyaŋ irde hinhan mar gobe wampot huwardeb bana goŋ yeŋ ge naŋkenen tukaminj. Gega bepyanŋ miŋmoŋ, hubu wor po. Niŋgeb gwaha kura tiya yeŋ ma nurde ŋakŋak teŋ kandukŋen nuramiŋ. ¹⁹ Be,

Herot beleŋ mere momoŋ go nurdeb fulenja marmiŋ yinke Pita keramiŋ ya bana kuruŋ goyen naŋkenen tukaminj. Gega go ma po kenkeb Herot beleŋ Pita doyaŋ iramiŋ mar goyen, "Wawuŋbe daha tahan?" yineŋ gusuŋaŋ yirdeb biŋ ar yeke Pita doyaŋ iramiŋ mar goyen gasa yirke kamamiŋ.

Herot kamyiŋ

Be, go kamereb Herot go Yudia naŋare matbe Sisaria taunde kurkuŋ gor muŋ kura hinhan. ²⁰ Be, goyenterbe Tairyा Saidonya taunde niŋ mar beleŋ Herot daha wet kura iramiŋ. Irkeb Herot gobe biŋ ar yeke igiŋ ma nurde yuneŋ hinhan. Be, taunde gor niŋ marbe Herot beleŋ doyaŋ irde hinhan naŋare mat bingŋe yade hinhan geb, Herot biŋ ar yeŋ hinhan goke kandukŋen nuramiŋ. Niŋgeb Herotya awalik heŋ heŋ beleŋ niŋ naŋkenenbe taunde gor niŋ mar kura beleŋ Herotyen meteŋ doyaŋ al kura Blastus hitte kwamiŋ. Kuŋbe mel goya Herotya kanduk miŋyaŋ hinhan goyen sope irde awalik hiniŋ yeŋ Blastus inke igiŋ nuryiŋ. Irdeb yeŋ beleŋ kuŋ Herot inke yeŋ wor igiŋ nuryiŋ.

²¹ Be, Herot beleŋ Tairyा Saidonya taunde niŋ mar mere yire yeŋ nalu kiriyinde goyenter hekeb doyaŋ mar karkuwande umŋa teŋbe gote keperd keperd gasunđe keperde alya bereya mere

yiryinj. ²² Irkeb taunde gor niŋ mar beleŋ turuŋ irde hekhok teŋ epte ma teŋbe, "Gab al beleŋ ma mere tiya! Al Kuruŋ beleŋ mere tiya!" yen kiŋkabon tiyaminj. ²³ Be, Herot gob alya bereya beleŋ gwaha inke aman heŋbe Al Kuruŋ ma kasor iryinj. Irkeb goke teŋbe goya goyen po Al Kurunyen miyon beleŋ waŋ mayke katyinj. Irkeb goyare po kundu beleŋ dilin gergej hikeya nen naforok irke kaminyinj.

²⁴ Be, Herot beleŋ sios buluŋ irde hinhin gega, Al Kurunyen merebe kuruŋ heŋ tukuriŋ.

²⁵ Be, Banabasya Solya Yerusalem kwaryum goyen meteŋmiŋ pasi irdeb Antiok mulgaŋ haryum. Mulgaŋ heŋ heŋyabe Yon, Mak ineq hanjen goya tumjanj Antiok kwamij.

13

Holi Spirit beleŋ Banabasya Solya basiŋja yiryinj

¹ Be, Antiok taunde gor niŋ Yesuyen alya bereya sios bana gonjbe Al Kurunyen mere basaŋ maryabe saba mar kura hinhan. Go mar gote denjembe Banabas, Saimon al beleŋ Niger ineq hinhan, irde Sairini taunde niŋ al Lusiusya, Manainyabe Solya. Manain gobe Galili naŋa gote doyaŋ al kuruŋ Herotya tumjanjde paka yirke karkuwaaŋ haryum. ² Be, kurarebe go mar goyen binje kutŋa irde Doyaŋ

Al Kuruŋ doloj irde hike Holi Spirit beleŋbe, "Banabasya Solyabe meteŋne teŋ hiriryen yen basiŋa yirmirinj. Ningeb yapat yirkeb yenbe hoyan mun po meten tiyiryen," yinyinj.

³ Irkeb mel go kutŋare heŋ Al Kuruŋ mere irde hinhan goyen kamereb irem go hende haniŋ yerde Al Kuruŋ gusunjan irdeb yubul tike Antiok taun go tubul teŋ kwaryum.

Banabasya Polyabe Saiprus motmotde kwaryum

⁴ Be, irem go Holi Spirit beleŋ bul yirke Selusia taunde kurkaryum. Irdeb gor mat hakwa teŋbe Saiprus motmotde kwaryum. ⁵ Kuŋ Saiprus motmotde forok yenbe Salamis taunde kwaryum. Gorbe Yuda marte gabu yayaŋ kuŋbe Al Kurunyen mere tagalde hinaryum. Irkeb Yon, Mak ineq hanjen gobe irem go faraŋ yurde hinhin.

⁶ Go kamereb Salamis taunde matbe Saiprus motmot muruŋ kurhan Pafos taunde kuŋ forok yaryum. Gorbe Yuda mar al kura kalga mataya soya mataya teŋ hitin al goyenbe Al Kurunyen mere basaŋ heŋ tagalde hime yen al usi yirde hinhin. Denjembe Ba-Yesu. ⁷ Al gobe gor niŋ gabman doyaŋ al Sergius Paulus goyen meten faraŋ urde hinhin. Sergius Paulus gobe dufaymiŋ wuk yitiŋ niŋgeb, Al Kurunyen mere

nure yenjbe Banabasya Solya niŋ keya hiriŋ. ⁸ Gega Ba-Yesu, Grik mere mat Elimas ineq hanjen gore irem goke igiŋ ma nurde asogo yirdeb Sergius Paulus goyen daha Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ iryenkek yenjbe petpet irde hin hin. ⁹ Irkeb Holi Spirit beleŋ Sol, Pol ineq hanjen goyen hard unke Elimas kimiŋ mat, ¹⁰ “Gebe mata igin kurun gayen asogo irde al mata igin gama irniŋ tike usi yirde pet pet yirde ha. Irde Doyan Al Kurunyen mata fudinde goyen bulun̄ irde ha goyen tubul ma teŋ ha. Niŋgeb gebe Satanyen mata po teŋ ha. ¹¹ Goke tenjbe hanjka gabe Al Kurun̄ beleŋ mata bulunge gote damum gunej tiya. Niŋgeb delge titmiŋ hiyyen. Irkeb sobamde yara po det kura epte ma yenayinj,” inyinj. Irkeb goya goyen po gagap yara kidomak kura gore waŋ diliŋ pet tiyyinj. Irkeb diliŋ titmiŋ hekeb ganuŋ beleŋ hanner nade beleŋ nikala niryeŋ yeŋ sapsap tiyyinj. ¹² Irkeb Sergius Paulus gobe mata forok yirin̄ goyen kinyinj. Irde Doyan Al Kurun̄ niŋ saba tagalde hinaryum go nurdeb dinon̄ kok yirinj. Irdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryinj.

Banabasya Polya Pisidia naŋare niŋ taun kura Antiock kwaryum

¹³ Be, Polya diŋŋ waranya go Pafos taunde mat hakwa tenjbe Saiprus motmot go

tubul teŋ Pamfilia naŋa bana niŋ taun Perga kwaminj. Gega Yon, Mak ineq hanjen gobe gor mat irem go yubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuriŋ. ¹⁴ Be, Polya Banabasya gobe Perga taunde matbe taun kura Pisidia naŋa bana goŋ niŋ taun Antiok ineq hanjende gor kwaryum. Irdeb Yuda marte usaŋ nalu Sabat goyenter gabu yaminde gor hurkuŋ keperaryum. ¹⁵ Be, Yuda marte tikulaya Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ asaŋde katiŋ goyen kura kapyaj heŋbe gabu iramiŋ gote doyan mar beleŋ irem goyen yeneŋbe, “Irem, derbe alya bereya gar niŋ tareŋ hinayıŋ yeŋ faraŋ yurtek saba kura hi kenem igin saba yiriryeŋ?” yenjbe al kura hulyaŋ irke kuŋ momoŋ yiryinj.

¹⁶ Irkeb Pol beleŋ huwarde merene nurnaŋ yenjbe haninj po tuŋaŋ tiyyinj. Irdeb gaha yinyinj: “Deŋ Yuda marya Yuda mar moŋ gega, Al Kurun̄ dolon̄ irde hanj mar, ga nurnaŋ ko.

¹⁷ Yuda marte Al Kurun̄ beleŋbe asininiŋ yago goyen basıŋa yirdeb yende alya bereya yiryinj. Irdeb bikken̄ naŋam tubul teŋ kuŋ Isip marte naŋare hikeb yinjeŋ faraŋ yurde sanjŋ yirkeb almelmiŋ kurun̄ forok yirinj. Kamebe naŋamde yumulgaŋ tiye yenjbe Al Kurun̄ beleŋ yinjeŋde tareŋde po yirkeb Isip tubul tiyaminj. ¹⁸ Beleŋ

kun̄ heŋya al ma hitek naŋa bana dama 40 gayen mata buluŋ buluŋ kuruŋ teŋ hikeb Al Kuruŋbe biŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ hin hin gega, mel go yubul ma teŋ hin hin.¹⁹ Irdeb Israel mar go Kenan naŋa bana hurukueb Al Kuruŋ beleŋ megeŋ goyenter hin han mar almelmanj 7 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yiryinj. Irdeb megeŋmiŋbe hugiŋeŋ ge yende alya bereya niŋ tubul teŋ yunyinj.²⁰ Be, hakwaniniŋ yago Isip kwamindje mat kun̄ kun̄ mulgaŋ heŋ Kenan megeŋde sopte wayamiŋ gobe dama 450 bana gayen mata kuruŋ goyen forok yaminj.

“Be, Yuda mar go kun̄ megen yade keperke yeneŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yirde hinayin yeŋ doyaŋ mar yade forok yiryinj. Kun̄ kun̄ be Al Kuruŋyen mere basaŋ al Samuel forok yeŋ doyaŋ yirde hin hin.²¹ Irkeb goyabe Israel mar beleŋ doyaŋ al kuruŋ hoyan niŋ gusunjan iramiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ Benyaminyen miŋde niŋ al kura deŋem Kis gote urmiŋ Sol yunke yeŋ beleŋ Israel marte doyaŋ al kuruŋ heŋ dama 40 gayen doyaŋ yirde hin hin.²² Be, Al Kuruŋ beleŋ Sol go buluŋ tike takira teŋbe Dewit teŋ gasuŋ wol kirij. Yeŋ gebe Al Kuruŋ beleŋ gaha yiriŋ: ‘Yesi urmiŋ Dewitbe bubulkunjne wor po. Amaneŋ nurde

uneŋ hime. Dufayne kuruŋ kerde hime gayen yeŋ beleŋ gab gama irde pasi iryenj,’ yiriŋ.²³ Ningeb Al Kuruŋ beleŋ biŋa teŋ mere tiyyiŋ goyen po gama irdeb gogo Dewityen miŋde mat alya bereya Al Kuruŋ hitte Yumulgaŋ teŋ ten Al Yesu Israel mar hitte teŋ kerke wayyiŋ.²⁴ Yesu go forok yeŋ meteŋmiŋ ma miŋ uryinjabe Yon Baptais beleŋ wa meheŋ heŋ alya bereya mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heŋ baptais tenayin yeŋ Israel mar tumjan saba yirde hin hin.²⁵ Yon go meteŋmiŋ kuŋ pasi irtek binde heŋ hikeb gaha yiriŋ: ‘Nebe ganuŋ yeŋ nurde nuneŋ haŋ? Dumulgaŋ teŋ teŋ Al wake kentek yeŋ doyaŋ irde hanjen al gobe ne gago moŋ. Yeŋbe ne kamere wayyen. Ne al gahade muŋ gare epte ma kahan basaŋmiŋde niŋ kaŋ yugu tiyeŋ,’ yiriŋ.

²⁶ “Ningeb, kadne yago, Abrahamyen miŋde niŋ marya deŋ miŋtiŋ hoyan Al Kuruŋ kafura irde yende mere po nurde haŋ mar, ga nurnaŋ ko. Dumulgaŋ teŋ teŋ mere gobe neŋ tumjan gake teŋ kerke wayyiŋ.²⁷ Gega Yerusalem marya doyaŋ marmiŋya beleŋ Yesu goyen keneŋ bebak ma tiyamiŋ. Mel gobe Sabatmiŋ Sabatmiŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ mere asaŋde katiŋ goyen kapyan heŋ hin han gega, mere gote

miŋ bebak ma teŋ hinhan. Irdeb Yesube buluŋ usi teŋ mayteke kami yeŋ mere mayamiŋ. Mata tiyamiŋ gobe Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ kame mata gwahade forok yiyyen yitiŋ goyen po forok yiriŋ gogo. ²⁸ Yesube titmiŋeŋ wor po, miŋ miŋmoŋ mayniŋ yeŋ Pailat gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁹ Be, he hende mayke kamkeb faraŋ teŋbe tukuŋ mete tiyamiŋ. Be, mata tiyamiŋ kuruŋ gobe Yesu niŋ teŋ Al Kurunyen mere asanđde katiŋ goyen gwahade po forok yiriŋ. ³⁰ Goyenpoga bida ma hiriŋ. Al Kuruŋ beleŋ isan̄ heke huwaryin. ³¹ Go kamereb yeŋya Galili naŋa bana mat Yerusalem kuŋ mulgaŋ heŋ hinhan mar goyen hitte wawuŋ budamde forok yeke kenamiŋ. Niŋgeb gayenterbe mel goreb Yesu niŋ Yuda mar saba yirde haŋ. ³² Niŋgeb deyya beleŋ mere igin̄ Yesu niŋ yitiŋ goyen momoŋ dirde har gago. Be, bikken̄ Al Kuruŋ beleŋ asininiŋ yagot diliŋde biŋa tiyyiŋ. ³³ Irdeb gote iginen̄be neŋ dirjen̄ weŋ hitte forok ire yeŋ Yesu kamtiŋde mat isan̄ hiriŋ. Yesu goke Al Kuruŋ beleŋ mere tiyyiŋbe Tikiŋ Asanđde gahade katiŋ hi:

‘Nebe nanake. Niŋgeb urne ge niŋ amaneŋ nurd guneŋ hime,’ yitiŋ. *Tikiŋ 2:7*

³⁴ Be, Al Kuruŋ beleŋ Yesube bida ma hiyyen̄ yeŋ isan̄

heke huwaryin gobe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđde gahade kayyiŋ:

‘Ne beleŋ Dewit hitte biŋa timiriŋ goyen fudinde wor po gama irde guram girde tareŋ gireŋ.

Guram gireŋ gabe megen niŋ al kura beleŋ epte ma gwaha girtek,’ yitiŋ hi. *Aisaia 55:3*

³⁵ Irde Tikiŋ Asanđdebe Dewit beleŋ Yesu bida ma hetek goke,

‘Meteŋ alge gigen̄ tapat irde basiŋa irtiŋ gobe epte ma bida hiyyen̄,’ yiriŋ. *Tikiŋ 16:10*

³⁶ Al Kuruŋ gwahade mere iryiŋ al Dewit gobe Al Kurunyen dufay kuruŋ goyen pasi irdeb kamyiŋ. Irkeb tukuŋ asem yagot dumunđde kerkeb bida hiriŋ.

³⁷ Gega Al Kuruŋ beleŋ isan̄ hiriŋ yeŋ hite al Yesu gobe bida ma hiriŋ. Hubu wor po. ³⁸ Niŋgeb al kura yeŋ ge dufaymiŋ sanŋiŋ iryen̄be Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde unyeŋ. Gote sabamiŋbe gago tagalde har.

³⁹ Niŋgeb, kadne yago, deŋbe Mose beleŋ tikula kayyiŋ goyen gama irteke gab Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ miŋmoŋ al huwak dinyen̄ yeŋ nurde haŋ? Moŋ, epte moŋ! Goyenpoga al kura Yesu niŋ po dufaymiŋ tareŋ iryen̄ gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ miŋmoŋ, al huwak yeŋ kinyen̄. ⁴⁰⁻⁴¹ Be, Al Kurunyen mere basaŋ

mar beleñ asanđe gahade
katiñ hi:

‘Deñ sukal teñ hanjen mar,
nurde ga hinaj ko.

Deñ gayenter niñ mar
hitte det kura forok
ireñ.

Irde mata gob al beleñ keneñ
momoñ dirnayin gega,
usi yeñ nurnayin.

Ninjeb deñbe kame
gab keneñ diltinj
fot yemanjbe kam-
nayin,’ yeñ kayamiñ.
Habakuk 1:5

Ninjeb mere gate iginenj
den ultinde forok yenak
geb, keñkela heñ hinayin,’
yinyinj.

⁴² Be, Polya Banabasya
Yuda marte gabu ya goyen
tubul teñ kat siñare kurenj
tikeb gor niñ mar beleñ,
“Sabat nalu kura imoyer-
terbe wañ saba dirhar gayen
tebañ saba dirke nurtek,”
yinamiñ. ⁴³ Irde gabure
gor mat siñare kuñbe Yuda
marya al miñ hoyanđe
niñ Yuda mar moñ gega,
Yuda marte mata gama
irde hanjen mar goreb
Polya Banabasya gama yirde
kwamiñ. Irkeb irem goreb
mel go mere yirde tareñ
yirye yeñbe, “Al Kurunj beleñ
buniñen nurde duneñ faran
durde hi geb, hugiñen yeñ
ge po nurde gama irde
hinayin,” yinaryum.

⁴⁴ Be, kuñ sopte Sabat nalu
hekeb taun bana gor niñ
mar gobe Al Kurunyen mere
nurniñ yeñ al budam wor po
wañ Yuda marte gabu yare
gor gabu iramiñ. ⁴⁵ Irkeb

Yuda mar Pol niñ iginj ma
nuramiñ gore al budam gabu
iramiñ goyen yeneñbe daniñ
neñbe gwahade moñ yeñ
biñ ar yamiñ. Irdeb Pol
beleñ mere teñ hinhin gobe
usi teñ hi yeñ sukal iramiñ.

⁴⁶ Gega Polya Banabasya
gobe kfura ma heñbe, “Al
Kurunyen merebe deñ Yuda
mar wa nurnayin yeñ gogo
momoñ dirarun. Gega
harhoktinj uneñbe epte ma
Al Kurunja hugiñen hitek
yahañ geb, gayenterbe epte
ma deñ momoñ diryen. Gwaha
titjenjbe al miñ
hoyañ Yuda mar moñ po
gab kuñ momoñ yirde hireñ
tahar geb. ⁴⁷ Al Kurunyen
mere tukuñ Yuda mar moñ
hitte kuñ tagaliryen dineñ
Doyañ Al Kurunj beleñ
meremiñ asanđe hi goyen
dunyin. Merembe gahade:

‘Gebe hulsi yara heñ al miñ
hoyañ Yuda mar moñ
hike kwa kuruñ gayen
ne beleñ yumulgañ
tiyen mere goyen
momoñ yirde tukaiñj.

Irkeb biñ bak yekeb ne beleñ
yumulgañ tiyen,’ yitiñ
hi,” yaryum. *Aisaia*
49:6

⁴⁸ Be, al miñ hoyanj Yuda
mar moñ beleñ irem go mere
tiaryum goyen nurdeb
amañ heñbe Al Kurunyen
mere palap iramiñ. Irdeb
alya bereya Al Kurunj beleñ
yinjenja hugiñen hitek yeñ
basiña yirtinj marbe tumjanj
Yesu niñ dufaymiñ sanjñ
iramiñ.

49 Be, Al Kurunyen merebe naŋa bana kuruŋ go tagal tukuke nuriŋ ala tiyaminj.
 50 Gega Yuda mar beleŋ taunde gor niŋ doyaŋ marya bere samuŋ minyaŋ Yuda marte tikula gama irde hinhan goyen biŋ yakamaminj. Irkeb mel goreb taunde gor niŋ mar kura yinkeb Polya Banabasya gasa yirniŋ yeŋ buluŋ buluŋ yirdeb, “Taun gayenter ga heŋ ma!” yineŋ yakira tiyaminj.
 51 Irkeb gor niŋ mar goyen mata buluŋ tihit yeŋ biŋ bak yenaŋ yeŋbe yende matare kahanđe tupi busaŋ heŋbe Antiok taun go tubul teŋbe Aikoniam taunde kwaryum.
 52 Be, Antiok niŋ mar Yesu niŋ dufayminj tareŋ iramiŋ gobe Holi Spirit beleŋ ketal yurke amanj heŋ hinhan.

14

Polya Banabasya Aikoniام taunde kwaryum

1 Be, Polya Banabasya gobe teŋ hinaryum gwahade po Aikoniam taunde gor manaj Yuda marte gabu yare kunj saba kenkela po tagalke Yuda marya al miŋ hoyanja goyen budam wor po Yesu niŋ dufayminj tareŋ iramiŋ.
 2 Gega Yuda mar kura mere go igiŋ ma nuramiŋ mar goreb al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ biŋ yakamkeb Yesu niŋ dufayminj saŋiŋ iramiŋ mar goyen asogo yiramiŋ.
 3 Niŋgeb asogo yirde hinhan goyen fole yirtek yeŋbe Polya Banabasya go nalu budam

po gor heŋbe kafura ma heŋya Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereya buniŋeŋ nurde faraŋ yurde yawarde hinhan goke tagalde hinaryum. Irkeb gor niŋ mar gore fudinde yenaŋ yenbe irem gobe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ tareŋ yirke mata tiŋeŋ kurayen kurayen forok yirde hinaryum.
 4 Irkeb taun goyenter niŋ mar kurabe irem goke hamiŋ. Munaŋ kurabe Yuda mar niŋ hamiŋ.
 5 Irkeb Yuda marya al miŋ hoyanja goyen doyaŋ marminya gabu irde irem go hora po gasa yirteke kamiryeŋ yeŋ mere sege iramiŋ.

Polya Banabasya Listra taunde kwaryum

6 Gega irem gobe mere go nurdeb busaharde Likonia naŋare niŋ taun irawa kura Listraya Derbiya gor kwaryum. Irdeb naŋa bana go niŋ taun biŋyaŋ wor kwaryum.
 7 Kunj gonjbe mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde tukuj hinaryum.

8 Be, Listrabe al kura kahanj simsimeam goyen gor hinhan. Yeŋbe kawaŋ hiriŋde mat po muŋ kura ma huwarde kun hitiŋ.
 9 Al goyen keperdeb Pol mere teŋ hinhan goyen kenkela palŋa irde hinhan. Irde al gore Polyen mere go fudinde yeŋ nurde biŋ hek irke keneŋbe Al Kuruŋ beleŋ amanęŋ nurde sope iryenj yeŋ nurdeb Pol beleŋ diliŋ bilmiŋde po kenkela irdeb,
 10 “Huwara!”

inyinj. Irkeb bemel po huwarde kuŋ waŋ tiyyinj. ¹¹ Be, al buda kuruŋ gore Pol mata tiyyinj go keneŋbe yende mere mat po, "Baraŋ marnininj al fakunjude heŋ katahar!" yeŋ wenwoŋ tiyamiŋ. ¹² Irdeb Banabasbe Sus inamiŋ. Munaŋ Polbe tonan al heŋ mere teŋ hinhin goke teŋbe Hermes inamiŋ.

¹³ Be, Sus dolon ird ird yabe taun siŋare hinhin geb, Sus dolon ird ird mata doyaŋ alya taun goyenter niŋ maryā beleŋ Banabas goyen Sus usi teŋbe bulmakaw al dirinj yade umŋa gitik teŋ yukunj kumga teŋ irem go dolon yirniŋ yeŋ taun yame kurunjude gor yawayamiŋ.

¹⁴ Irkeb Yesuyen mere basaŋ mar Banabasya Polya gobe gwaha tiniŋ tahanj yeke nurdeb daniŋ goya gwaha tiniŋ tahanj yeŋ buniŋeŋ wor po nurdeb uliŋhorminj erek yirde kup yeŋ kunj al buda goyen kahal bana henjbe, ¹⁵ "Daniŋ gwaha teŋ hanj? Deyyabe al deŋ yara po geb! Deyyabe Al Kurun gwahader hitinj naŋkiŋ, megenj, makanya det kuruŋ gayen yiryinj al gote mere iŋinj gayen momoŋ dirye yeŋ wayaruŋ. Irkeb mata kukuwamneŋ miŋ miŋmoŋ teŋ hanj gahade gayenbe yubul teŋ Al Kurun hitte mulgaŋ henayinj. ¹⁶ Bikkeŋbe Al Kurun beleŋ megen niŋ al tumŋaŋ gayen go ma nurde uneŋ hikeb okohom po yubul tike dufaymiŋde

po kuŋ hinhan. ¹⁷ Gega Al Kurunjbe buniŋeŋ minyaŋ geb, hugineŋ po ma yubul tiyyinj. 'Gwaha yirmek Al Kurunjbe fudinde hi yeŋ biŋ bak yenayinj,' yeŋbe det iŋin iŋin yuneŋ hiyen. Naŋkiŋde mat kigarinj yuneŋ hiyen. Irde biŋgebe nalumiŋde yuneŋ hiyen. Irde biŋge budam yuneŋbe binde wor aman po makinj yirde hiyen. Irde deŋ manaŋ gwahade po dirde hiyen gega, Al Kurunj niŋ ma nurde hanj," yineŋ kwep kwep tiyaryum. ¹⁸ Be, irem gore gwaha yaryum gega, al buda gobe bebak ma teŋ dapŋa gasa yirde irem go galak yirde dolon yirniŋ yeŋ kimneŋ po haminj.

¹⁹ Be, Yuda mar kura Pisidia naŋare niŋ taun kura Antiokya Aikoniamya mat Listra taunde waŋbe al buda kuruŋ gor niŋ goyen wor biŋ yakamamiŋ. Irkeb Pol goyen hora po mayamiŋ. Irde kama yeŋbe tuluŋ teŋ taun siŋare tukuŋ tubul tiyamiŋ. ²⁰ Gega kamere Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar beleŋ waŋ gabu irde kalyaŋ kerde hikeb gereŋ heŋ huwarde sopte taun bana goŋ hurkuriŋ. Be, fay urkeb yeŋya Banabasya Derbi taunde kwaryum.

Polya Banabasya Siria naŋare niŋ taun kura Antiok mulgaŋ haryum

²¹ Be, Polya Banabasya gobe Derbi taunde kuŋbe Yesu niŋ mere iŋin goyen tagalke alya bereya karim

ma Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ iramiŋ. Be, go kamereb irem go mulgaŋ heŋ Listra taunde kwaryum. Gor matbe Aikoniam taunde kwaryum. Irdeb Aikoniam matbe Pisidia naŋare niŋ taun Antiock taunde kwaryum. ²² Taunyaŋ goyen kuŋ heŋyabe alya bereya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen, "Kame Al Kuruj hitte kuniŋ yenbe okohom ma kutek. Kanduk kurayen kurayen yeneŋ gab kutek. Ningeb tareŋ po heŋ Doyaŋ Al Kuruj niŋ dufaytiŋ sanjŋ iran goyen tubul ma tinaiŋ," yineŋ saba yirdya yirdya kuŋ hinaryum. ²³ Kuŋ heŋyabe taun kurar niŋ kurar niŋ al kura Yesuyen alya bereya sios gote doyaŋ mar yirde kuŋ hinaryum. Irde bingē kutŋa irde Al Kuruj mere irde heŋyabe doyaŋ mar Al Kuruj niŋ dufaymiŋ hek irde hinhan mar goyen Al Kuruj beleŋ doyaŋ yirde hiyen yeŋ Al Kuruj haniŋde yerde hinaryum.

²⁴ Be, irem go Pisidia naŋa bana gon meteŋ teŋ kuŋ kuŋbe Pamfilia naŋare forok yaryum. ²⁵ Irdeb kuŋ Perga taunde Al Kuruyen mere tagalde Atalia taunde kurkaryum. ²⁶ Irde Atalia taunde matbe hakwa teŋ mulgaŋ heŋ Siria naŋare niŋ taun Antiock kwaryum. Taun goyenterbe hanjkapyä Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar beleŋ meteŋ goyen tiyiryeŋ yineŋ Al Kuruj

beleŋ buniŋeŋ yirde faraŋ yurde hiyen yeŋ Al Kuruj haniŋde yeramin. Ningeb meteŋ go pasi irdeb mulgaŋ heŋ gor po kwaryum.

²⁷ Be, irem go mulgaŋ heŋ kuŋ Antiok forok yenbe gor niŋ sios tumŋaŋ gabu yirdeb meteŋ teŋ kuŋ hinaryum goyen momoŋ yiraryum. Al Kuruj beleŋ tareŋ yirde faraŋ yurke daha mat al miŋ hoyan yad yad miŋ uraryum goyen goke keŋkela momoŋ yiraryum. ²⁸ Irdeb Antiok gorbe nalu ulyanje po Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irde hinhan marya hinaryum.

15

Polya Banabasya Yerusalem kwaryum

¹ Be, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar kura Yudia naŋare mat Siria naŋare niŋ taun Antiock kwamiŋ. Gor kuŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar gor niŋ goyen, "Al kura Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ gega, Yuda marte tikula Mose beleŋ kayyiŋ goyen ma gama irde guba ma yenayıŋ gobe Al Kuruj beleŋ epte ma yumulgaŋ tiyyen," yeŋ saba yirde hinhan.

² Irkeb Polya Banabasya beleŋ sabamiŋ goyen igin ma nurdeb mere go sopte huwa irye yeŋ mel goya kadom mohonje tiyamin. Gwaha tike yeneŋbe Antiock niŋ Yesuyen alya bereya beleŋ, "Yerusalem kuŋ aposel budaya gor niŋ sios gote

doyaŋ maryat mohoŋde wor po mere gate miŋ keŋkela nurde ga wayyi,” yeŋ hulyaŋ yiramiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kuraya kwamiŋ.

³ Beleŋmiŋbe Fonisia naŋaya Samaria naŋayaŋ kuŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyaŋ niŋ mar goyen al miŋ hoyan Yuda mar moŋbe daha mat Al Kuruŋ hitte biŋ mulgaŋ haminj goyen momoŋ yiramiŋ. Irkeb mere go nurdeb amaŋ wor po haminj.

⁴ Be, kuŋ Yerusalem forok yamiŋ. Irkeb gor niŋ siosya gote doyaŋ maryabe aposel budaya beleŋ amaneŋ nurde yuneŋ gargar yiramiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mel go faraŋ yurde sanŋiŋ yirke meteŋ teŋ hinhan kuruŋ goyen tumŋaŋde po momoŋ yiramiŋ.

⁵ Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan goyen kurabe Farisi mar ningeb, mel gore nurde huwardeb, “Al kura Yuda mar moŋ al miŋ hoyanđe niŋ gore Al Kuruŋ gama irniŋ yeŋbe nende tikula gama irde guba yenayin,” yamiŋ.

⁶ Irkeb aposel budaya sios gote doyaŋ maryabe gore, “Mere gabe kandukŋeŋ nurhet niŋ, sope irniŋ,” yeŋ gabu iramiŋ.

⁷ Irdeb mere sege irke kuŋ kuŋ sobamde po hekeb Pita beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: “Kadne yago, nende al moŋ al miŋ hoyan goyen mere igit Yesu niŋ yitiŋ goyen nurde yeŋ ge

dufaymiŋ tareŋ irnayin yeŋ bikkeŋ Al Kuruŋ beleŋ ne Yuda mar al gayen basiŋa nirde hulyaŋ nirke kuŋ Yesu niŋ momoŋ yirmiriŋ gobe nurde haŋ gogo. ⁸ Al Kuruŋ, alya bereyat dufay keŋkela wor po nurd yunen hi Al gore neŋ Yuda mar wa Holi Spirit dunyin gwahade goyen po al miŋ hoyan wor yunyin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ Yuda mar moŋ wor igit nurde yuneŋ hi goyen bebak titirinj. ⁹ Al Kuruŋbe gwahade goyen po neŋya yeŋya tuŋande deneŋ hi. Ningeb nende al ma yende al kura Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iryenjbe Al Kuruŋ beleŋ igit ala po mata buluŋmiŋ halde pasi iryenj. ¹⁰ Neŋ Yuda marte tikula gobe neŋya asininiŋ yagoya beleŋ gama ird ird niŋ meteŋeŋ wor po nurde hityen. Ningeb epte ma elan urtek gayen daniŋbe al miŋ hoyan gega Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ gayen kanduk kuruŋ supahakde ugohol tiniŋ teŋ haŋ? Deŋ gayen Al Kuruŋ tuŋaŋ urniŋ teŋ haŋ?

¹¹ Gwaha ma tinayinj. Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu beleŋ neŋ dawaryin gwahade goyen po yeŋ wor buniŋeŋ nurde yuneŋbe faraŋ yurde yawaryiŋ geb,” yinyiŋ.

¹² Be, Pita go merem pasi irkeb Banabasya Polya beleŋ wor mere tikeb diŋdeŋ irde palŋa iramiŋ. Irkeb irem go Yuda mar moŋ gote naŋayaŋ kuŋ meteŋ teŋ

hikeya Al Kuruŋ beleŋ mata tiŋeŋ kurayen kurayen forok yirde hinhan goyen momoŋ yiraryum. ¹³ Mereminiŋ pasi irkeb Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ al kura Yems Yesu kulin beleŋ huwardebe gaha yinyiŋ: “Kadne yago, ga nurnaŋ. ¹⁴ Saimon Pita beleŋ daha mat Al Kuruŋ beleŋ haŋkapyɑ alya bereya kura Yuda mar moŋ goyen yawarde dirneŋ weŋ yiryiŋ goyen momoŋ dirke nurhet gogo. ¹⁵ Pita beleŋ momoŋ dira gobe bikken Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ asanđe mere katiŋ gote miŋ goyen po momoŋ dira. Merebe gahade:

¹⁶ ‘Ne Doyaŋ Al Kuruŋ gare yeŋ hime.

Kamebe Dewityen miŋ buluŋ hitiŋ goyen ne beleŋ mulgaŋ heŋ wanbe sope ireŋ.

Sope irde gabu irmeke tebaŋ tareŋ hiyyen.

¹⁷ Gwaha irmekeb al hoyan beleŋ ne niŋ naŋkennayiŋ.

Yuda mar moŋ al miŋ hoyan tumlaŋ neneŋbe biŋ mulgaŋ hekeb nere alya bereya henayin.

¹⁸ Al Kuruŋ gwaha tiyəŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ mere kurun goyenbe al beleŋ hakot nurde hinhan geb,

waŋ waŋ gayenter manaq nurde hite, yitiŋ hi. Amos 9:11-12

¹⁹ Niŋgeb Yuda mar moŋ Al Kuruŋ hitte biŋ mulgaŋ heŋ

haŋ mar goyen iŋgogaha ma yirtek. ²⁰⁻²¹ Gega Yuda marte tikulabe hakot taunyaŋ taunyaŋ tagalde hinhan. Gayenter wor neŋ Yuda marte gabu yaniniŋyaŋ Sabatmiŋ Sabatmiŋ hugiŋeŋ gwahade po tagalde hanjen geb, mel go hitte asanŋ po kaŋ yunenbe, ‘Uŋgura biŋe kaŋ yuntiŋ goyen go ma nene hinayiŋ, leplep mata ma teŋ hinayiŋ, dapŋa kura biŋinde feŋ tike kamtiŋ ma haniŋde yaka tike kamtiŋ gobe go ma nene hinayiŋ, irde dapŋa dari wor go ma nene hinayiŋ,’ yineŋ mata gayen po gab utaŋ yirtek,” yinyiŋ. Irkeb Yerusalem niŋ siosyen doyaŋ mar beleŋ Yuda mar moŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar hitte asanŋ kayamiŋ.

*Yerusalem niŋ sios beleŋ
Yuda mar moŋ hitte asanŋ
kayamiŋ.*

²² Irkeb aposel budaya Yerusalem niŋ Yesuyen alya bereya sios tumlaŋ goyabe mel gote doyaŋ mar beleŋ, “Nende al kura basiŋa irde hulyaŋ yirke Polya Banabasya irde Antiok kuniŋ,” yeŋ mere mayamiŋ. Irdeb Yudas denjem kurabe Basabas goya Sailasya yade yapat yiramiŋ. Al irawa gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar gote doyaŋ mar. ²³ Irdeb Yerusalem hinhan mar gore asanŋ katiŋ gobe Antiok kutek mar go yunamiŋ. Asanđeb gahade kayamiŋ:

“Neŋbe aposel budaya Yerusalem niŋ sios gote doyaŋ mar gare asaŋ gago kaŋ dunhet.

Deŋbe Antiok taunya Siria naŋaya Silisia naŋa bana goŋ niŋ al Yuda mar moŋ al miŋ hoyan gega, Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde hanj. Niŋgeb neŋbe kadtin yago.

²⁴ Be, dende mere momoŋ nurtiŋbe al kura gar hanjen gore gor kuŋbe deŋ goyen mere kukuwam mat dirke kandukŋen wor po nuraŋ. Go mar gobe neŋ beleŋ ma hulyan yirteke kwanj. Yiŋgen dufaymiŋde kuŋ mere gogo diraŋ.

²⁵ Niŋgeb goke teŋbe neŋ beleŋ neŋya hite mar kura yade kadniniŋ waran wor po Banabasya Polya irde deŋ hitte kunayin yeŋ goke mere maytiŋ.

²⁶ Irem gobe Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ hike gasa yirde buluŋ buluŋ yirke soŋ kamde haryen. Gega goke kafura ma heŋ meteŋmiŋ goyen bada ma heŋ haryen. ²⁷ Be, nende al

yad yerteke kuriryen mar gobe Yudasya Sailasya. Irem gore deŋ hitte kuŋ gabe asaŋ bana gaŋ mere kaŋ hite gayen mohonje wor po momoŋ diriryen.

²⁸ Nende dufaybe Holi Spirityen dufayya tuŋande geb, neŋ beleŋ Yuda marte tikula goyen teŋbe supahaktinde ma ugohol

titek. Gobe kanduk kuruŋ wor po. ²⁹ Goyenpoga uŋgura biŋge kaŋ yuntiŋ gobe go ma nene hinayin, dapŋa darim ma nene hinayin, dapŋa kura biŋinde kaŋ git iırke kamtiŋ ma haniŋde yaka tike kamtiŋ gobe go ma nene hinayin, irde leplep mata ma teŋ hinayin. Mata buluŋ gwahade ma teŋ hinayiŋbe igin po hinayin geb. Mereniniŋbe gago po,” yamiŋ.

³⁰ Be, mel go asaŋ go tukunj Antiok taunde forok yamiŋ. Forok yeŋbe gor niŋ Yesuyen alya bereya gabu yirdeb asaŋ go yunamiŋ.

³¹ Yunkeb asaŋ go kapyan hamiŋ. Irde mere asaŋde hi gore dufaymiŋ saŋiŋ iırke aman wor po hamiŋ. ³² Irdeb Yudasya Sailasya wor Al Kuruŋyen mere basaŋ mar geb, Antiok niŋ alya bereya Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ goyen saŋiŋ heŋ heŋ ge faraŋ yurye yeŋbe nalu ulyaŋde po gor heŋ saba yirde hinaryum. ³³⁻³⁴ Be, irem gobe gor heŋ heŋbe Yerusalem kureŋ tikeb Antiok niŋ sios beleŋ gabu irde aman hende yad yerke mulgaŋ heŋ kwaryum.*

³⁵ Gega Polya Banabasyabe Antiok taunde gor heŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ taun goyenter niŋ mar goyen saba yirde hinhan. Irem gobe saba mar kadom budam

* 15:33-34: Asaŋ hoyanđebe gahade hi: 34 Gega Sailas gobe gor heŋ yeŋ nuryinj.

goya gwaha teŋ hinhan.

*Polya Banabasya bur
yaryum*

³⁶ Be, Antiok taunde gor heŋ meten teŋ tenbe nalu kurareb Pol belen Banabas keneŋbe, "Hakot taunyan kun Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ saba yirde hinaryum goyen mulgan heŋ kurbe kaddere yago Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ mar goyen dahade haŋ goyen kun yenye," inyinj.

³⁷ Goyareb Banabasbe, "Yon Mak inen haŋyen goyen teŋ kure," inyinj.

³⁸ Gega Yonbe Pamfilia naŋare gor irem go yubul teŋ busaharyiŋ, irde meten untıŋ goyen go ma pasi iryiŋ geb, Pol belen yeŋya kun kun goke igin ma nuryiŋ.

³⁹ Irkeb gor matbe irem go kadom mohonde tenbe bur yaryum. Irde Banabasbe Mak teŋ hakwa hende Saiprus motmotde kwaryum.

⁴⁰ Munaŋ Polbe Sailas teŋ kweŋ tikeb diŋuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtıŋ Antiok hinhan mar gore, "Igiŋge kuri," yinenj Al Kuruŋ belen doyaŋ yirde hiyen yen Al Kuruŋ gusuŋan iramiŋ. Gwaha yirde yubul tikeb kwaryum.

⁴¹ Be, Polya Sailasya gobe Antiok taun tubul teŋ Siriaya Silisiaya naŋare kuŋbe Pol belen gor niŋ sios goyen tareŋ yirde hinhan.

16

Pol belen Timoti teŋ kuriŋ

¹ Be, gwaha yirdeb kun Derbi taunde forok yaryum. Gor matbe Listra taunde kwaryum. Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hitiŋ al kura deňembe Timoti hinhan. Milinbe Yuda mar bere, irde yeŋ wor Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irde hinhan. Gega naniŋbe Grik al.

² Be, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtıŋ mar Listraya Aikoniamya taunde hinhan goreb Timoti al igin ineŋ turuŋ irde hinhan.

³ Irkeb Pol belen Timotiyen mere momon goyen igin nurdeb al go teŋ kwe yeŋ nuryiŋ. Gega Timoti naniŋbe Yuda mar al moŋ geb, guba ma yitiŋ goyen gor niŋ Yuda marbe nurde hinhan. Niŋgeb Yuda mar gon hinhan mar gore Timoti keneŋbe yeŋ ge igin ma nud unnayıŋ yeŋbe Pol belen guba yeŋ unyiŋ.

⁴ Go kamereb Listra taun tubul teŋ taun hoyanyan wor kwamiŋ. Kun henyabe bikken Yerusalem gor aposel budaya siosyen doyaŋ marya gore Yuda mar moŋ gega Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke mere mayde asaŋ kaŋ Antiok niŋ sios yunamıŋ goyen goke momon yirde kun hinhan.

⁵ Irkeb mere go nurdeb gon niŋ sios goyen dufaymiŋ sanjiŋ hamıŋ. Irde al hoyan tineŋ manan Yesu niŋ momon yirke gise haŋka al budam yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irde hinhan.

Pol belen yuwarwarte

Masedonia al kura kinyij

⁶ Gwaha teñbe mel karwo, Polya Sailasyabe Timotiya go, "Esia nañore kuñ mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen saba yirniñ," yaminj. Gegə belenjinj goyen Holi Spirit belen pet tike Frigiaya Galesiaya nañore kwamiñ. ⁷ Gor matbe Misia nañaya Bitinia nañaya gote biptire kwamiñ. Irdeb Bitinia nañore kuniñ yekeb goyen manañ Holi Spirit belen pet tiyyinj. ⁸ Ningeb Misia nañaya bana gor kuñ kunbe Troas taunde forok yaminj. ⁹ Kuñ gor heñyab wawuñ kura Pol belen yuwarwarte Masedonia niñ al kura kenke huwardeb esen mere irdeb, "Masedonia belen gañ wan faraj durayinj," inyinj. ¹⁰ Be, Pol belen go tagalke nurdeb, "Al Kuruj beleñ Masedonia niñ marbe mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen momon yirnayinj yeñ dikala dira," yeñ goyare po gitik teñ kuniñ titiriñ.

Lidia Yesu niñ biñ mulganj hiriñ

¹¹ Be, hakwa kura Troas taunde mat teñbe Samotres motmotde po kutiriñ. Irdeb fay urkeb gor mat sopte hakwa go hende po Neapolis taunde kutiriñ. ¹² Gor matbe kahajñininde kuñ kuñ Filipai taunde forok yitiriñ. Taun gobe Masedonia gote taun kuruñmiñ. Roma gabmanyen metenj marbe

gor heñ nañaya go doyanj irde hinhan. Neñbe nañkahal budam yara gor hinhet.

¹³ Be, Sabat nalu kurarebe Yuda mar beleñ gabu irde Al Kuruj mere irde hinhan gasunj niñ nankinnij yeñ taun gote yame kuruñde mat kat kuniñ fete kura gor kutiriñ. Irde fe siñakde gorbe bere buda kura gor gabu iramiñ go yeneñbe yeñya keperde mere teñ hinhet. ¹⁴ Gorbe Taiataira taunde niñ bere kura deñem Lidia wor bana goj heñ mereniniñ nurde hinhan. Yende meteñbe amil umñjam bukkenjya digulakya suluk yirke bukkeñ yara hitinj* goyen yirde hiké damu teñ hinhan. Yeñbe Al Kuruj dolonj irde hinhan geb, Polyen saba go nurde hikeyabe Al Kuruj beleñ dufaymiñ fegelkeb saba gote miñ biñ bak yirinj. ¹⁵ Ningeb yeñya diriñmiñmiñya saba goyen fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ. Go kamereb yaminjde duke yeñbe, "Fudinde Doyan Al Kuruj niñ dufaymiñ tareñ ira yeñ nurd nunhañ kenem wake yaner kuniñ," dinyinj. Irde dineñ tebanj po dirkeb bada heñ kuñ yeñya hinhet.

Polya Sailasya koyare yeramij

¹⁶ Be, kurarebe Yuda mar beleñ Al Kuruj mere irde hinhan gasunđe kutiriñ. Gor kuñ heñya belenbe

* **16:14:** Amil bukkeñ yara gobe doyanj marte amil umñja yirde hanjen.

bere fonęj kura kintiriń. Yenje al kurate meteň bere, irde damum moň meteň teň yunęj hinhin. Yenje unjgura beleň ketal urtiń gore dufay unke al hitte kame da mata forok yenayıń goyen goke tagalde hiyen. Niňgeb al beleň hora unenje, "Kame ne hitte da mata forok yiyyen?" yen gusunjań irde hanjen. Be, yenje doyań irde hinhan mar gwaha mat hora budam yade yunęj hiyen.¹⁷ Be, bere gore Polya neňja gama dirdeb, "Mel gabe Al Kuruń tonjeń yan wor po Al gote meteň mar. Mel gabe daha mat Al Kuruń beleň alya bereya yumulgań tiyyen goke momoň dirde han," yen kuware mere teň hinhin.

¹⁸ Be, bere gore huginen wawuń budamde gwaha po dirde hinhin. Irkeb wawuń kurare kurab Pol go biń ar yeke tigiri teňbe unjgura bere go ketal urtiń hinhin goyen, "Yesu Kristuyen deňemde ginhem. Bere ga tubul teň kat kwa!" inyin. Irkeb goyare po bere go tubul teň kat kuriń.

¹⁹ Irkeb bere go doyań irde hinhan mar gore hora teň teň beleňmiń pet tike keneńbe biń ar yamiń. Irkeb Polya Sailasya go yanarde yuluń teň merere yirniń yen taun gote gabu gasuń doyań marmiń hinhande gor yukamiń. ²⁰ Bere doyań irde hinhan mar beleň Filipai taun gote doyań mar Roma gabman al hitte yukuńbe,

"Al iraw gabe Yuda mar al. Irem garebe nej taun gayen bana niń al buluń dirde har. ²¹ Yenje mata hoyan wor po nej Roma mar gahade gare epte ma titek goyen tagalde har," yen tagal yunamiń.

²² Be, al buda kuruń gor gabu iramiń go tumjańde asogo yirde gasa yirtek yamiń. Irkeb doyań mar beleň fulęja marmiń yinkeb uliňhormiń erek yirde yuguya teň yunębe sikken uliňde yusulak tiyamiń. ²³ Yusulak teň buluń wor po yirdeb yad koya bana yeramiń. Irdeb koya doyań al goyen, "Keňkela doyań yira ko. Mongo, busahariryen geb," inej hayhay iramiń.

²⁴ Gwaha inke nurdeb irem go yukuń koya bana gon kahalte wor po gwaha mat kura busahartek miňmoň bana yiryin. Irdeb he hakwa al fere yird yird niń yukuń yirtiń hinhande gor kahan gor yerde sen po giti yiryin.

²⁵ Be, wawuń bińde wor pobe irem gore Al Kuruń mere irde kasor irde tikiń heń hiket koyare hinhan mar hoyan beleň nurde hinhan. ²⁶ Irem go gwaha teň hikeyabe bemel po ninińa kuruń tikeb koya gote miń aňsok irde tubul tike yame gor niń tumjań siksuk iramiń. Irde sen koyare hinhan mar giti yiramiń goyen wor yinjeń suk yen pasi hamıń. ²⁷ Irkeb koya doyań al gore huwarde

kunjbe yame tumjan hol
yitiŋ yeneŋbe al koyare
hinhān marbe busaharhaŋ
yen nurdeb fulenjaŋ niŋ
bidilamiŋ teŋ yinjeŋ mayeŋ
tiyyin. ²⁸ Gega Pol beleŋ
aran po keneŋbe kwep iryiŋ.
“Gigeŋ mayde ma! Neŋbe
tumjan po hite geb!” inyiŋ.

²⁹ Goyarebe kidoma bana
mere irde hin hin geb, koya
doyaŋ al gore hulsi niŋ hoy
yirin. Irkeb hulsi tawan
unkeb kup yeŋ hurkuŋ irem
go diliŋde kafura hende uliŋ
barbar yeŋ kuŋ kuku kayin.
³⁰ Gwaha teŋbe siŋare yade
katyin. Irdeb, “Irem, daha
timeke gab Al Kuruŋ beleŋ
nawaryen?” yineŋ gusurjan
yiryin. ³¹ Irkeb, “Dufayge
Yesu Kristu niŋ po saŋin
irayin gab Al Kuruŋ beleŋ
gumulgaŋ tiyyen. Irde ge
niŋ teŋ diriŋmiŋge tumjan
gwaha tinayinbe yeŋ wor
yumulgaŋ tiyyen,” inaryum.
³² Irkeb al gore diriŋmiŋmiŋ
hoy yirke wakeb Polya
Sailasya beleŋ tumjande
Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ saba
yirde momoŋ yiraryum.
³³ Be, go wawuŋ goyen po
koya doyaŋ al gore irem go
uliŋde dariya usuya goyen
halde yuntek gasunđe yukan
halde yuneŋbe mala tiyyin.
Gwaha yirkeb goyare po
irem gore mel goyen tumjan
baptais yiraryum. ³⁴ Go
kamereb irem go yamiŋde
yukan binje yunke naryum.
Be, al goya diriŋmiŋmiŋ
yagobe Al Kuruŋ niŋ du
faymiŋ tareŋ iramiŋ goke

amaŋ wor po hamin.

³⁵ Be, fay urke wampotbe
taun gote doyaŋ mar beleŋ,
“Koya doyaŋ al go inke al
irawa yad fere tiyuŋ goyen
yubul tike kuri,” yeŋ fulenja
mar miŋ hulyan yirke kuŋ
inamiŋ. ³⁶ Irke koya doyaŋ
al gore Pol goyen, “Taun
doyaŋ mar beleŋ yubul tike
kuri ninhaŋ niŋgeb, iŋiŋe
bitiriŋ kamke kuri,” inyiŋ.

³⁷ Gega Pol beleŋ hardeb
fulenja mar goyen yinyin:
“Moŋ, deyyabe Roma mar
al gega, kibe duliŋ wor
po miŋ miŋmoŋ al diliŋde
dusulak dirde koyare deran.
Munaŋ haŋkabe balmiŋ kuri
dinhan? Moŋ, deyyabe epte
ma gwaha tiyen. Yinke
waŋ yinjeŋ dade siŋare
dukunayin,” yinyin. ³⁸ Irkeb
kuŋ taun doyaŋ mar hitte
mulgaŋ heŋbe, “Irem gobe
Roma mar al neŋ beleŋ
mali gasa yirtek moŋ gega,
buluŋ yirtiŋ,” yinkeb kafura
hamin. ³⁹ Irde waŋ irem
go pohogay yirde koyare
mat yukan siŋa yirde,
“Dubul teŋ hoyanđe kuri,”
yinamiŋ. ⁴⁰ Gwaha yirkeb
kateŋ siŋare heŋbe Lidiayen
yare kwaryum. Kuŋ gorbe
Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde
hinhān mar yeneŋbe saba
yirde saŋin heŋ heŋ ge faraŋ
yurde yubul tiyaryum.

17

*Polya dijuŋ waranyaabe
Tesalonaika taunde kwamiŋ*

¹ Be, Polya dijuŋ
waranyaabe Amfipolis taunya

Apolonia taundeya kuŋ gor matbe Tesalonaika taunde forok yamiŋ. Gorbe Yuda marte gabu ya kura hinhin.
 2-3 Be, Polbe teŋ hinhin gwahade po Tesalonaika taunde gor manaŋ Yuda marte gabu yare kuriŋ. Irdeb Sabat nalu karwo gayen gor kuŋbe al wan̄ gabu irde hinhin mar goyen Al Kuruŋyen asanđe Mesaia kame wayyen yitiŋ al goke momoŋ yirde hinhin. Mesaia gobe uliŋ misiŋ kurun kateŋ kamdebe huwaryen yitiŋ goyen Al Kuruŋyen asanđe mat miŋ pitik irde momoŋ yirde hinhin. Irdeb, "Ne beleŋ Mesaia niŋ dinen̄ hime al gobe Yesu," yinyiŋ.
 4 Gwaha yinke nurdeb Yuda mar kurabe Polyen saba go fudinde yeŋ nurde Polya Sailasyat mere gama iramiŋ. Goyenbe mel go po moŋ. Grik mar gega Al Kuruŋ kafura irde hinhin goya taun goyenter niŋ doyan marte berem weŋ manan̄ budam po gwaha tiyamin̄.

5 Gega Yuda mar kurabe al budam beleŋ irem gote saba po gama irkeb goke biŋ ar yamiŋ. Irdeb taun bana goŋ al budam gabu irde hinhin gasunđe gor kuŋ al dufaymiŋ buluŋ goyen gabu yirde fulen̄a tinaŋ yeŋ biŋ yakamamiŋ. Gabu irke al budam wor po hekeb taun biŋde gor kwep kwep teŋ det gwamuŋ ten̄ya ten̄ya kwamiŋ. Irdeb irem go yade yukuŋ kawan alya bereya diliŋde yirniŋ yeŋbe yeŋ ge

teŋ Yesonyen yare kwamiŋ.
 6 Gega irem go gor ma yenen̄be Yesonya diŋuŋ yago Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinhin mar kura yade yuluŋ teŋ taun doyan irde hinhin mar hitte yukamiŋ. Irde mel goreb, "Polya diŋuŋ yagoya gayenbe naŋa kurun goyen kuŋ hen̄be kanduk karkuwāŋ forok yirde kuŋ hanjen̄ gore gar wayan̄.
 7 Irkeb Yeson beleŋ yamiŋde yerde hiyen. Yesonyen yare gabu irde haŋ mar gobe Roma gabmanyen doyan al kurun Sisaryen mere ma gama irde haŋ. Irde, 'Doyan̄ al kurun̄ hoyarbe al kura Yesu inen̄ hanjen̄ go po ga hi,' yeŋ haŋ," yeŋ taun doyan̄ mar diliŋde misiŋeŋ yan̄ po tagalamin̄.

8 Irkeb taun doyan̄ marya al gor gabu iramiŋ mar gobe biŋ ar yamiŋ. 9 Irde Yesonya kadom yagoya goyen, "Mata buluŋtiŋ goke muruŋgem kernaj," yinke gwaha tiyamin̄. Irkeb, "Kamebe sopte gwaha ma tinayin̄," yineŋ yubul tike mulgaŋ heŋ kwamiŋ.

Polya Sailasya Beria kwaryum

10 Be, gwaha tiyamin̄ goyen wawuŋ hekeb Tesalonaika niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar beleŋ Polya Sailasya goyen yad yerke Beria taunde kwaryum. Kuŋ gor forok yeŋbe Yuda marte gabu yare kwaryum. 11 Beria taunde niŋ Yuda marbe Tesalonaika niŋ yara moŋ.

Yenbe irem gore Yesu niŋ mere tagalde hike aw aw ma yurde palŋa yirde hinhan. Irdeb irem gote mere gob fudinde ma usi goyen bebak tinij yen Al Kurunyen mere asanđe hakot katiŋ goyen gise hanča kapyan heŋ gor niŋ mere keneŋ bebak teŋ hinhan.¹² Irde gor niŋ Yuda mar budam Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. Goyenbe mel go po moŋ. Al miŋ hoyan Grik alyabe bere denem yanja goyen wor Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iramiŋ.

¹³ Be, Pol beleŋ Al Kurunyen mere Beria taunde gor tagalde hinhan gote mere momoŋ gobe Tesalonaika niŋ Yuda mar beleŋ nurdeb gor wor kwamiŋ. Irdeb gor niŋ mar goyen biŋ yakamde dufaymiŋ haga yiramiŋ. ¹⁴ Gwaha tike yeneŋbe goyare po Beria niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan gore Pol go teŋ kerke makaŋde kurkuriŋ. Munaŋ Timotiya Sailasyabe gor po hinaryum. ¹⁵ Be, Pol go al kura beleŋ maynak yenbe yenja kwamiŋ mar gore tukuŋ Atens taunde tubul tiyamiŋ. Irdeb mulgaŋ hiniŋ tikeb Pol beleŋ mel goyen, “Timotiya Sailasya yinke araneŋ po waŋ gar nupi tiyiryen,” yinyiŋ.

Polbe Atens taunde kuriŋ

¹⁶ Be, Pol go Atens taunde heŋ irem goyen doyan yirde henjabe taun biŋde gor Al Kurunniŋ usi teŋ det toneŋ yirtiŋ goyen budam wor po

yeneŋ dufaymiŋ kandukŋeŋ wor po hiriŋ.¹⁷ Irkeb Yuda marte gabu yareb nalumde kuŋ Yuda marya Grik marya Al Kurun kafura irde hinhan goya mere teŋ saba yirde hinhan. Irde gise hanča hugiŋeŋ taun biŋde al budam kuŋ waŋ teŋ hinhande gor kuŋ al gor hinhan goyen Al Kurunyen mere saba yirde hinhan.

¹⁸ Mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde henjabe Yesu mayke kamde huwaryiŋ goyen goke saba yirde hinhan. Goyen saba yirde hikeyabe al kura Epikuriayen dufay gama irde saba teŋ hanjen marya dufay hoyan kura Stoik yen hanjen gote saba teŋ hanjen marya gore Polyen saba goyen nurdeb yenja kadom mohonđe tiyamiŋ. Irdeb go mar goyen kura beleŋ, “Al gabe danij malikan lawlaw yen hi?” yamiŋ. Irkeb al hoyan kura beleŋ, “Al gabe tikula hoyan niŋ dineŋ hi,” yamiŋ. ¹⁹ Gwaha yenbe Atens taunde gor niŋ doyan mar beleŋ gabu irde hanjen gasuŋ Areopagus inej hanjende gor kun ga mere titek inenbe Polya tumŋaŋ kwamiŋ. Irde gor kuŋbe, “Saba gergeŋ tagalde ha goyen keŋkelə miŋde mat momoŋ dira.” ²⁰ Ge beleŋ dufay gergeŋ kura neŋ ma nurde hityen goyen tagalde ha gote miŋ nurtek niŋgeb, momoŋ dira ko,” inamiŋ. ²¹ (Be, Atens taun gote miŋ

marya al hoyanje niŋ waŋ gor hanjen maryabe dulin po heŋ dufay gergeŋ po nurtek yirde hinhin. Irde dufay gergeŋ goke po tagalke kuŋ kuŋ wawuŋ yurde hinhin. Huginjen gwahade po teŋ hinhan.)

22-23 Be, mel gore gwaha inke Pol beleŋ gabu gasuŋ Areopagus ineq hanyende gor huwardeb gaha yinyiŋ: "Deŋ Atens niŋ mar! Tauntiŋ bana gayen kuŋ waŋ teŋ henjabe deŋ beleŋ dolon yirniŋ yeŋ det toneŋ kurayen kurayen rindam yaŋ yirtiŋ goyen budam wor po yimmiŋ. Gega rinda kurabe det toneŋ miŋmoŋ hike kinmiŋ. Irdeb bindere kuŋ gorbe, 'Rinda gabe Al Kurun kura go ma nurd uneŋ hite gote gasuŋ,' gwahade katiŋ hi goyen kinmiŋ. Goke teŋ denje Al Kurun fudinde dolon irtek nurde haŋ yeŋ denej hime. Niŋgeb deŋ beleŋ keŋkela ma nurde uneŋ haŋ Al Kurun fudinde wor po goyen goke momoŋ direŋ tihim. 24 Al Kurun gobe megeŋya naŋkiŋya irde det kurun gayen yiryiŋ. Yenje megeŋya naŋkiŋya gote Doyaŋ Al Kurun. Niŋgeb yenje al beleŋ dolon irniŋ yeŋ ya irde unhet yeŋ hanjen bana goŋ ma hiyen. 25 Yenje tonniniŋ dunyin geb, gago dilniniŋ gergeŋ hite. Irde det buda kurun gayen wor yeŋ beleŋ dunyin. Yenje det buda kurun gote miŋ al geb, det kuraj ma

amu heŋ hi. Niŋgeb det kura hanniŋde irde untek epte moŋ. Hubu wor po! 26 Haŋkapyɑ wor pobe yinjeŋ al uŋkureŋ iryiŋde gor mat po al miŋ hoyan kurayen kurayen gogo forok yamiŋ. Irde megeŋ ga teŋ keperde tukamiŋ. Al Kurunbe dufaymiŋ epte. Niŋgeb neŋ ma forok yi-tiriŋya gwaha naŋa forok yenayin, irde damde hinayin goyen yinjeŋ dufaymiŋde nurde hinhin. 27 Be, Al Kurun gisaw ma hi al gore, 'Det kurun yirmirin gayen al beleŋ yeneŋbe ganuŋ beleŋ yiryiŋ yeŋ ne niŋ sar kernayin. Irdeb neneŋbe fudinde yeŋ nurdeb ne hitte wanayin,' yeŋ mata kurun gogo tiyyin. 28 Be, Al Kurunbe gisaw ma hi goke tenje al kura beleŋ, 'Neŋbe Al Kurunyen tareŋde tonniniŋ yaŋ heŋ kuŋ waŋ teŋ bininiŋ fut irde hite gago,' yiriŋ. Yiriŋ gwahade goyen po dende al kura beleŋ, 'Neŋbe Al Kurunyen dirneŋ weŋ,' yeŋ tikiŋ bilmiŋde kayyiŋ. 29 Fudinde neŋbe Al Kurunyen dirneŋ weŋ niŋgeb, Al Kurunbe al dufayde det toneŋ kura gol, silwaya hora beleŋ yirtiŋ gwahade yeŋ ma nurtek. 30-31 Bikkenbe Al Kurunbe gwahade yeŋ ma nurde uneŋ hinhet gega, goke dineŋ ma teŋ hinhin. Gega yeŋ beleŋ nalu goyenter yiriŋde gorbe megen niŋ alya bereya tumŋaŋ igiŋya buluŋya

goyen pota yiryen. Niñgeb gayenterbe, ‘Megen niñ al tumñañ mata bulunymin yubul teñ Al Kuruñ niñ bin mulgañ henayinj,’ yineñ hi. Be, nalu goyenterbe Al Kuruñ beleñ basiña irde metenj untinj al gore keñkela po megen niñ al tumñañ pota yiryenj. Be, mata gwahade forok yiyyenj goyen al tumñañ fudinde yen nurnayinj yen Al Kuruñ beleñ al go kamyinjde mat isaj heke huwaryinj,” yinyinj.

³² Be, Pol beleñ Yesu kamde ga huwaryinj goke yeke nurdeb, “Al ga usi wet kura dirde hi be,” yen hinmañ iramiñ. Munan kura marbe, “Kame ga mere go sopte momonj dirayinj,” inamiñ. ³³ Be, Pol go gabu gasuñ goyen tubul teñ kuriñ. ³⁴ Be, gorbe al budam moñ, yuñkureñen kura gore Polyen saba gobe fudinde yen nurdeb gama irde Yesu niñ dufayminj sañij iramiñ. Goyen mar goyen kurabe doyañ marte gabu gasuñ Areopagus inej hanjyende gor kuñ hiyen al kura Dionisius. Munan kurabe bere kura deñem Damarisyabe al hoyaj kura goya.

18

Polbe Korin taunde kuriñ

¹ Be, Pol go Atens taun tubul teñbe Korin taunde kuriñ. ² Gorbe Yuda mar al kura deñembe Akwilaya berem Prisilaya hike yinyinj.

Be, al gobe Pontus nañare kawañ hiriñ, irdeb kuñ Itali nañare hinhin. Gega Roma gabmanyen doyañ al kuruñ Klodius beleñ, “Yuda marbe Itali nañare niñ taun kuruñ Rom ga tubul teñ hoyanje kunayinj,” yiriñ. Irkeb ire unya gobe Itali naña go tubul teñ Korin taunde wayaryum. Irde gor sobamde ma hikeya Pol wake kenaryum gogo. ³ Be, Akwilabe dapnja sikkenj po sel harañ heñ heñ al. Irde Pol manaj metenj goyen po teñ hora teñ hiyen geb, ire unya goya heñ tumñañ metenj go teñ hinhin. ⁴ Irdeb, ‘Daha mat kura Yuda marya Grik marya gayen saba yirmekе Yesu niñ dufayminj tareñ yirnañ,’ yen Sabat nalumiñ nalumiñ hugiñen Yuda marte gabu yare kuñ saba yirde hinhin.

⁵ Be, gor heñ gwaha teñ hikeyabe Sailasya Timotiya gobe Masedonia nañare mat wayaryum. Wakeb sel ya yird yird metenj go tubul teñ Al Kuruñyen mere goyen po tagalde, “Fudinde Yesube Mesaia,” yineñ saba yirde hinhin. ⁶ Gega Yuda mar gobe Pol beleñ saba yiryinj go ma nurtek yirke sukal irde hinhin. Irkeb Pol beleñ mel goyen, “Al Kuruñyen mere saba dirde hime gayen ma nurhañ geb, kame kanduk kura forok yiyyenj gobe dende samuñ. Neya neya moñ. Nebe dubul teñ Al Kuruñyen mere tukuñ al miñ hoyaj po ga momoñ

yirde hej geb,” yineŋbe mel goyen nindiken buluŋ titih yen keneŋ bebak tinayin yen nurdeb Yuda marte matare ulinhormiŋ busan hiriŋ. ⁷ Irde yubul teŋ Titius Yastusyen yare kuriŋ. Yamin gobe Yuda marte gabu ya sinjakde gor hinhan. Yeŋbe Yuda mar al moŋ gega, Al Kurun̄ dolon̄ irde hiyen. ⁸ Be, gabu yare gor gabu irde hinhan mar gote doyan̄ al Krispusya diriŋmiŋmiŋ tumnjanđe Polyen saba nurde Doyaŋ Al Kurun̄ niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. Al hoyan̄ Korin taunde niŋ manaŋ budam Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irde baptais tamien̄.

⁹⁻¹⁰ Be, gor heŋyabe wawuŋ kura yuwarwarte Doyaŋ Al Kurun̄ forok yeŋbe, “Nere al budam taun gayenter haŋ geb, al kura belen̄ epte ma muguneŋ buluŋ buluŋ giryen̄. Irde nebe geya har geb, al saba yird yird niŋ kafura hej bada ma hawayin̄. Hugineŋ tagalde po hayin̄,” inke Pol go kinyin̄. ¹¹ Be, Polbe dama uŋkureŋ irde gagasi 6 gayen gor hej Al Kurunyen mere saba yirde hinhan.

*Yuda mar beleŋ Pol
merere keramiŋ*

¹² Be, Roma al Galio beleŋ Akaia naŋa doyan̄ irde hikeya gor niŋ Yuda mar beleŋ gabu irde Polbe Akaia naŋa gote taun Korin hinhan goyen fere teŋ merere keramiŋ. ¹³ Merere tukunbe

doyaŋ al Galio diliŋde gaha inamiŋ: “Al garebe mata hoyan̄ mat Al Kurun̄ dolon̄ irde hinayin̄ yen al saba yirde Yuda marte tikula ma gama irnayin̄ yineŋ hi,” inamiŋ. ¹⁴ Irkeb Pol beleŋ hako ga mere goyen wol heweŋ tikeyabe Galio beleŋ Yuda mar go, “Al gare al kura mayke kamun̄ ma mata buluŋ kura tiyuŋ manhan dende mere ga nurmewoŋ. ¹⁵ Gega mere yahan̄ gabe deŋ Yuda marte deŋeya mereya niŋ po kadom mohonđe teŋ haŋ. Irde tikulatin̄ ge po ŋagak yahan̄ gobe dindiken̄ po mere go sope irnayin̄. Nebe meretiŋ gayen go ma nuren̄,” yinyin̄. ¹⁶ Irdeb merere mat yakira teŋbe, “Sinjare kunaŋ!” yinyin̄. ¹⁷ Irkeb Yuda mar go biŋ ar yeke tigiri teŋ yende gabu yare gabu irde hanjen mar gote doyan̄ al Sostenes goyen mere gasunđe go po mayde mayde keramiŋ. Gega Galioibe yeneŋ wasak tiyyin̄.

*Pol mulgaŋ hej Siria
naŋare niŋ taun Antiok kuriŋ*

¹⁸ Be, Pol gobe Korin sobamde heŋbe Siria naŋare mulgaŋ hewe yeŋ Prisilaya un̄ Akwilaya yade gor niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar go yubul teŋ makaŋ siŋare niŋ taun Senkria kuriŋ. Irde gor kwe yeŋyabe bikken̄ Al Kurun̄ hitte biŋa tiyyin̄ goke teŋbe Yuda marte matare tonaj walde gabe hakwa teŋ kuriŋ.

19-21 Be, taun go tubul teñ kunþe Efesus taunde forok yaminj. Irdeb Pol go Yuda marte gabu yare kuñ mel gor niñ mar goyen, ‘Daha mat kura Yesu niñ nurwoñ,’ yeñ keñkela po mere yirde hinhin. Gwaha yirde hikeyabe mel gore, “Ulyanđe heñ saba dirde hayin,” ineñ basiñä iramiñ. Gega bada yiryinj. Irdeb kwe yeñya, “Kame Al Kurun beleñ sopte kwa ninke gab wayenj,” yinyinj. Irdeb hakwa teñ kuriñ. Be, Efesus taunde gorbe Prisilaya uñ Akwilaya goyen yubul tiyyinj. 22 Irdeb kuñ Sisaria taunde forok yirinj. Gor matbe kahanđe kuñ Yerusalem forok yeñ Yesuyen alya bereya sios gor niñ yeneñ mere yirdeb go kamereb Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ. 23 Be, Antiok taunde hitjenj tenbe sopte Galesia nañaya Frigia nañaya bana gon kuñ wañ tenbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar goyen yeneñ saba yirde sanjinj yirde kuñ hinhin.

Apolos beleñ al saba yirde hinhin

24 Be, Pol go gwaha teñ kunþe hikeyabe Yuda mar al kura deñem Apolosbe Aleksandria taunde kawan hiriñ al goyen Efesus taunde wayyiñ. Yeñbe Al Kurunyen mere ep hitiñ, irde merem nurdmiñbe pañtalkek wor po. 25 Yeñbe bikkenj al kura beleñ Doyanj Al Kuruñ niñ saba irke nuryinj. Irdeb

Yesu niñ al saba yird yird niñ amanjeñ wor po nurde keñkela yeñ ge tagalde hinhin. Gega yeñbe Yon Baptais beleñ mata buluñ yubul teñ baptais tenayinj yeñ tagalde hinhin go po ga nurde hinhin. Munañ Holi Spirityen baptais Yesu beleñ yitiñ gobe go ma nurde hinhin.

26 Be, yeñ beleñ Yuda marte gabu yare kuñ gor al gabu irde hinhan goyen kafura ma heñ saba yirde hinhin. Irkeb Prisilaya uñ Akwilaya sabamiñ go nurdeb yaminde tukaryum. Irdeb Apolos goyenbe ire uña gore keñkela wor po Al Kurunyen mata saba irke nurde bebak tiyyinj.

27-28 Be, Apolos go gor heñ heñbe Akaia nañare kweñ yirinj. Irkeb dinuj Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hitinj mar Efesus taunde niñ gore Apolos goyen tareñ heñ heñ niñ farañ yurde asañ kayamiñ. Asañ gobe Yesu niñ dufaymiñ sanjinj irtiñ mar Akaia nañare niñ gore Apolos keneñbe igin igin irnayinj yeñ kayamiñ. Be, Apolos go Akaia nañare kuñbe gor niñ Yuda mar niñ kafura ma heñ mel goya kawan gabu irde saba misiñej yirde hike gwaha mat kura gor niñ Yuda mar beleñ mere titek moñ haminj. Gwaha irde henÿab Yesube Mesaia goyen momoñ yirde goke Al Kurunyen mere yikala yirde hinhin. Be, Apolos gobe kuñ

gwahade saba yirde hike Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nurde yuneŋ faraŋ yurke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen sabamiŋ nurde tareŋ hamiŋ. Be, Apolos gobe gwahader po gor niŋ sios faraŋ yurde hinhin.

19

Polbe Efesus taunde kuriŋ

¹ Be, Apolos gobe Akaia naŋa bana go niŋ taun Korin hikeyabe Polbe beleŋmiŋ Galesiaya Frigiaya dugu bana mat kuŋ kuŋ makan sinjare niŋ taun Efesus forok yiriŋ. Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kura yinyiŋ. ² Irdeb, “Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ goyenbe Holi Spirit manan tamiŋ we?” yeŋ gusuŋan yiryiŋ. Irkeb, “Moŋ, Holi Spirit niŋ yeŋ ha mere gobe tinjeŋ wor po. Ma po nurde hityen,” inamiŋ. ³ Irkeb, “Be, ningeb danij baptais tamiŋ?” yinyiŋ. Irkeb, “Neŋbe Yon Baptais beleŋ saba tagalde hinhin gote miŋ po gama irde baptais titirin,” inamiŋ. ⁴ Irkeb Pol gore gaha yinyiŋ: “Yonbe al beleŋ, ‘Mata buluŋniniŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bininiŋ mulgaŋ hihit,’ yeke gab baptais yirde hinhin. Irdeb, ‘Kame Al kura harhokner wayyen al goke dufaytiŋ sanjŋ irnayiŋ,’ yiriŋ. Be, Yon beleŋ yiriŋ al gobe Yesu niŋ yiriŋ,” yinyiŋ. ⁵ Gwaha yinke nurdeb, “Baptais Yesu beleŋ yitiŋ goyen tetek,” inkeb

Pol beleŋ Doyan Al Kuruŋ Yesu deŋemde baptais yiryiŋ. ⁶ Be, baptais yirde mel go hende hanij yerde Al Kuruŋ gusuŋan irkeb Holi Spirit katyiŋ. Irkeb yende mere moŋ, mere tinjeŋ kurayen kurayen tiyamiŋ. Irde Al Kuruŋ beleŋ mata kame forok yiryen goke tagalamiŋ. ⁷ Be, gorbe al 12 beleŋ gwaha tiyamiŋ.

⁸ Be, Pol go gor gagasi karwo hinhinyabe Yuda marte gabu yare kuŋ kafura miŋmoŋ gwaha mat bebak tinayiŋ yen mel goya mere tagalde saba yirde hinhin. Mere miŋbe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird mata goke mere tenja saba yirde hinhin. ⁹ Gega tonan tareŋ Yuda mar kurabe Polyen saba goke igoŋ ma nurde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ ird ird niŋ bada hamiŋ. Irde al buda diliŋde Yesu gama ird ird mata goyen buluŋ mat tagalamiŋ. Goke tenbe Pol beleŋ mel go yubul tenbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ mar go po ga saba nudr nudr ya kuruŋ kura deŋembe Tiranus gor yukuriŋ. Gorbe naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ hugiŋen Al Kuruŋyen mere miŋ goyen mel goya tagalde saba yirde hinhin. ¹⁰ Be, Pol gobe dama irawa gor hinhin. Goyarebe Esia naŋa bana go niŋ Yuda marya al miŋ hoyan Grik marya goyen tumŋaŋ mere Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ goyen nuramiŋ.

Siwa urmiy yago

11 Be, Al Kurun beleñ Pol goyen tareñmiñ unke mata tiñen wor po kurayen kurayen forok yirde hinhin. 12 Irkeb Pol beleñ amilya nufol hal hal amil parwek sisan yurtinq goyen wor al beleñ yukuñ gore po al garbam miñyan sisaj yurde hike iñiq henj hinhan. Irde al kura unjoram yañ wor gwahade po yirde hike unjura beleñ al go yubul teñ kuñ hinhan.

13 Be, Yuda mar al kura beleñ unjura al bana hinhan goyen yakira teñ teñ ge kuñ wañ teñ hinhan. Irde mel gore unjura al bana hanj goyen yakira tiniñ yen Doyan Al Kurun Yesu deñe urde, "Pol beleñ sabamiñ tagalde hiyen al Yesu gote deñemde dinhet. Kat kunan!" yineñ hinhan. 14 Pris buda gote kuruñmiñ deñembe Siwa gote urmiñ yago 7 goyen manan gwaha teñ hinhan.

15 Be, nalu kurarebe al kura unjoram yañ al goyen sope irniñ yen yamiñde kuñbe, "Unjura go takira tihit," yen nuramiñ. Gega unjura gore wol henbe, "Yesuya Polyabe nud yunen hime. Munañ deñbe ganun mar?" yinyinj. 16 Irdeb al unjura ketal urtiñ gore po al 7 goyen yeñala po yirde hikaka yirde gasa poloñ yirkeb dari sirsur iramiñ. Irdeb uliñhormiñ yago erek yirde yugu teñ yunkeb kupsoñ busaharamiñ. 17 Irkeb Efesus

taunde niñ Yuda marya al miñ hoyan Grik marya beleñ mere momoñ go nurdeb kafura wor po haminj. Irdeb Doyan Al Kurun Yesu turuñ iramiñ. 18 Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ gega, mata buluñmiñ yubul ma titiñ mar budam goyen goya gab al diliñde matamiñ kawan tagalde sopte gwaha ma teñ hitek yamiñ. 19 Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gega, mere bal asanđe katij miñyan marbe asanjiñ goyen yukuñ kumga tiyamiñ. Asan kumga tiyamiñ gote muruñgembe al 50,000 beleñ nañkahal unķureñde meten teñbe hora tenayıñ goya tuñande. 20 Be, Doyan Al Kurun niñ yitiñ mere gobe gwaha mat sañij heñ kurun heñ tukuriñ.

21 Be, mata gwahade forok yekeb Pol gobe Yerusalem mulgañ heweñ yen beleñnebe Masedoniaaya Akaiaya nañayañ kweñ yen dufay hiriñ. Irdeb, "Yerusalem gor heñ gabe fudinde wor po Rom manan kweñ," yiriñ. 22 Gwaha yenbe meten marmiñ Timotiyya Erastusya yad yerke yen wa meheñ heñ Masedonia nañare kwaryum. Irkeb yenbe Esia nañare gor ulyanđe yara hinhan.

Efesus taunde kanduk kuruñ forokyiriñ

23 Be, Pol go Esia naña bana gon niñ taun Efesus hikeyabe gor niñ al kura beleñ Yesu gama ird ird

mata goke igin ma nurde kanduk kuruj forok iramiñ.
 24 Gwaha tiyamiñ mar al kurabe Demitrius. Yenþe silwa hora beleñ det yird yird al. Yenþ beleñbe yende ungura biriñ Atemisya yamiñya gote tonej mukjen mukjen silwa beleñ yirke al damu teþ hanjen. Irkeb yenþa meteñ marminya gobe hora kuruj wor po yade hanjen.
 25 Gega Pol beleñ wañ Al Kurujen mere kuruj irkeb mel gote hora teþ teþ beleñ buluñ hiriñ goke biñ ar yiriñ. Niñgeb Demitrius gore meteñ marminya yenþ meteñ teþ hinhin gote kadom yago hoy yirke wakeb gaha yinyinj: "Mel, meteñ teþ hityen garebe hora kuruj tuluñ teþ dunej hiyen nurde hanj gogo.
 26 Gega Pol inej hanjen al gore Efesus taunde gar wañ nende alya bereya saba hoyaj po yirke yirkeb al budam nende mata yubul tiyan. Goyenbe Efesus taunde gar po moj. Esia naþa bana gor niñ al manaj tumjan gwaha yirun goyen wor dindiken nurdeb kenaj. Al goreb, 'Det tonej kura al beleñ yirtiñ gobe Al Kuruj fudinde mon,' yenþ hi.
 27 Niñgeb meteñniniñ deñem buluñ ireñ tiya. Goyenbe go po moj. Nende tikula kiriyiñ bere Atemis gote tonej goyen kerde dolon ird ird ya gobe alya bereya beleñ tareñ mijmoj yenþ nurnayinj. Irke deñem kuruj

Esia naþa banaya megeñ kuruj ga nurd untij ala teþ hanjen gobe tareñ mijmoj yenþ nurde unnayinj," yinyinj.

28 Be, gwaha yinke nurdeb biñ kak hekeb, "Atemisbe Efesus taunde gar niñ tikula bere wor po," yen kwipkwep tiyamiñ.
 29 Irdeb mel gore taunde gor mata kandukjen yade forok yiramiñ. Irdeb mel gore Polyen meteñ kadom, Masedonia naþare niñ al irawa, Gaiusya Aristakusya yade gasa yirniñ yirniñ yirde yuluñ teþ gabu gasuñ kurunjde tumjan kup yenþ yukamiñ.
 30 Gwaha yirkeb Pol beleñ al buda kuruj gabu iramiñ gote diliñ mat huwarde mere yire yekeb Yesu niñ dufaymiñ sanj irtiñ mar beleñ basiña irde utan iramiñ.
 31 Irde Esia naþare niñ doyañ mar kurabe Polyen kadom niñgeb, Pol niñ yenþ, "Inke gor ma forok yiyyenj," yenþ mere keramiñ.
 32 Be, gabu iramiñ mar gobe kukuwa wor po hamij. Kura marbe mere miñ hoyaj niñ hewhow teþ hinhan. Munaj kurabe mere miñ hoyaj niñ weñwoj teþ hinhan. Al budam wor pobe miñ goke gabu irhet yenþ ma nuramiñ.

33 Be, goyarebe Yuda mar beleñ sios niñ po mere fuguru tiniñ yenþe al kura deñem Aleksanda gare al gabu kuruj go diliñ mat huwarde mere yiri yenþe, "Gwaha gwaha yawayinj," inej hulyan iramiñ. Irkeb

al buda kuruŋ go diliŋ mat huwaryiŋ. Irdeb palŋa nirnaŋ yeŋ haniŋ tunjaŋ yiryiŋ. Mere kandukŋen forok yeŋ hi gobe neŋ Yuda mar beleŋ ma teŋ hite yineŋ tiyyiŋ. ³⁴ Gega gabu iramiŋ mar beleŋ keneŋ al gobe Yuda mar al yeŋ bebak teŋbe, "Atemisbe neŋ Efesus marte tikula bere. Yeŋbe kuruŋ wor po!" yeŋ ulyanđe wor po weŋwoŋ teŋ hinhan. Irkeb al gobe mere titek ma hiriŋ.

³⁵ Gwaha teŋ hikeb taunde gor niŋ doyaŋ al kura beleŋ mel go, "Balmiŋ hinan," yineŋbe gaha yinyiŋ: "Efesus mar, deŋbe tikula bere Atemisyen ya kuruŋ go doyaŋ irde hanjen. Irde hora himam yende toneŋ yara naŋkiŋde mat po katyiŋ goyen ya go bana kerde doyaŋ irde hanjen gobe megen niŋ al kuruŋ gayen tumjaŋ nurde hanj. ³⁶ Niŋgeb al kura beleŋ usi ma yenayin. Niŋgeb bekkeŋde heŋ dufay keŋkela heŋ ga mata tinayiŋ. ³⁷ Irem gabe nende tikula bere sukal ma irarun. Irde det toneŋ yirde dolon yirde hityen gote yayaŋ samuŋ kura ma kawe tiyarun. Gega dulin wor po gago yuluŋ teŋ yawayhaŋ. Mata gabe igiŋ moŋ. ³⁸ Mere gahade nud nud nalum yan geb, Demitriusya kadom weŋya beleŋ al kura merere yirniŋ yeŋ nurdeb igiŋ yukuŋbe mere sope irtek mar diliŋde gab tagalke

nurnayiŋ. ³⁹ Gega mel gore dufay kernayiŋ goyen igiŋ ma nurnayiŋbe taunde gor niŋ mere sope ird ird marte karkuwajmiŋ momoŋ yirke gabu kuruŋ irde gab kanduk go sopte sope irnayiŋ. ⁴⁰ Niŋgeb haŋka gabu irde hekhok kuruŋ tahaŋ gabe miŋ miŋmoŋ wor po tahaŋ. Niŋgeb Roma gabman beleŋ denenbe merere dukun gusuŋaŋ dirkeb daha mat wol hetek? Roma gabman beleŋ deŋ mata tahaŋ gake igiŋ ma po nuryeŋ" yeŋ saba yiryiŋ. ⁴¹ Gwaha yineŋbe yakira tike bur yeŋ kwamiŋ.

20

Polbe Masedoniaya Grikyā naŋare kuriŋ

¹ Be, mata kuruŋ go hubu hekeb Pol beleŋ gor niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen hoy yirke gabu iramiŋ. Irkeb saba yirde dufaymiŋ tareŋ irde yubul teŋ Masedonia naŋare kuriŋ.

² Goyaŋ kuŋ henyaɓe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ mar tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ yure yeŋ saba yirde yirdeb yubul teŋ kuŋ kuŋ Grikyā naŋare forok yiriŋ. ³ Gorbe gagasi karwo hinhan. Irdeb hakwa teŋ Siria naŋare kwe yiriŋ. Gega Yuda mar beleŋ maytek yamiŋ goyen nurdeb mulgaŋ heŋ Masedonia naŋayaŋ mat gab kuŋ Siria forok yeweŋ yeŋ kuriŋ. ⁴ Irkeb Beria taunde niŋ al Sopater yeŋbe Pirus urminya, Tesalonaika niŋ al irawa

Aristakusya Sekundusyabe Derbi taunde niŋ al Gaiusya belen Polya kwamiŋ. Irde Timotiya Esia naŋare niŋ al irawa Tikikusya Trofimusya manaq mel goya tumŋaŋ kwamiŋ.⁵ Be, mel go wa meheŋ heŋ kuŋ Troas taunde Polya neŋya doyan dirde hinhan.⁶ Munan neŋbe, "Yuda Marte Beret Yis Miŋmoŋ Nen Nen Nalu Kurunŋ" inen hanjen go hubu heke gab Filipai taun go tubul teŋ makanje kurkuŋ hakwa teŋbe wawuŋ siptesonjoŋ kamereb Troas forok yitiriŋ. Irdeb mel go yupi teŋ gorbe wawuŋ 7 hinhet.

Polbe Troas kuriŋ

⁷ Be, gor hiteke kuŋ Sande hekeb neŋ tumŋaŋ Yesu kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ ge beret niniŋ yeŋ gabu irtiriŋ. Gwaha teŋ gise yubul teŋ kwenj go yenbe Al Kurunyen mere saba yirke kuŋ kuŋ wawuŋ binde hiriŋ.⁸ Gabu irde hinhet ya gobe al heŋ heŋ gasuŋ karwo hende bande niŋgeb, neŋbe gasuŋ funaŋ hende wor pore gor hinhet. Gorbe hulsi budam yusuŋ yurtiŋ melak heŋ hinhan.⁹ Be, Pol mere teŋ hikeyabe al foneŋ kura denjembe Yutikusbe menje yamere keperde mere palŋa irde hinhin. Mere nurde arkup teŋ kuŋ kuŋ biŋ sir yekeb megen takteŋ mayyiŋ. Irkeb al kura belen aran po kurkuŋbe kamtiŋ kenamiŋ.¹⁰ Irkeb Pol wor kurkuŋ kamtiŋ hakwam megen

hin hin goyen besa irdeb, "Kafura ma yo. Kama moŋ geb," yinyiŋ.¹¹ Gwaha teŋ sopte mulgaŋ heŋ hurkuŋbe Yesu kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ niŋ beret gale heŋ namin. Go kamereb meremiŋ basaŋ heŋ saba yirke kuŋ kuŋ fay urkeb yubul teŋ kuriŋ.¹² Be, Pol go gwaha tikeb al foneŋ takteŋ mayke kamyiŋ gega, sopte huwaryiŋ al goyen yamiŋde tukamiŋ. Irde, "Kama al go gago huwara," yeŋ biŋ yurum wor po haminj.

Polbe Troas taunde mat Miletus taunde kuriŋ

¹³ Be, Polbe, "Troas taunde mat kahanje kuŋ Asos taunde forok yewenj. Irde gor mat gab hakwa hende kweŋ," dinkeb neŋ wa hakwa hende Asos taunde kutiriŋ. Irkeb Polbe yiriŋ gwahade po Asos taunde kuriŋ.¹⁴ Be, Pol waŋ Asos taunde dupi teŋbe tumŋaŋ hakwa hende kuŋ Mitilini motmotde forok yitiriŋ.¹⁵ Be, fay urkeb gor mat hakwa goyenter po kuŋ Kios motmotde forok yitiriŋ. Irdeb firtiriŋ fay urkeb Kios mat Samos motmotde kutiriŋ. Be, sopte fay urkeb gor mat Miletus taunde kuŋ forok yitiriŋ.¹⁶ Be, gwahade teŋ kuŋ hinhetya goyenbe Polbe, "Esia naŋare mosoyneŋ po teŋbe epte ma Yerusalem kuŋ Pentekos nalu keneŋ," yeŋ nurdeb, "Esia naŋa bana goŋ niŋ taun Efesus ma kutek," yiriŋ.

*Polbe Efesus taunde niŋ
siosyen doyaŋ mar yinyiŋ*

17 Irdeb Miletus taunde mat po Efesus taunde niŋ sios doyaŋ mar niŋ keya heke kinniŋ yen katamiŋ. 18 Katen̄ kenkeb Pol beleŋ gaha yinyiŋ: “Esia naŋare han̄kapyā waŋ deŋya dahade hinhem gobe kenkelā neneŋ hinhan. 19 Yuda mar beleŋ mere mayde buluŋ nirke kanduk kuruŋ wor po keneŋbe delne fimiŋ katen̄ hinhan. Gega Doyaŋ Al Kurun̄ niŋ meteŋbe teŋ hinhem po. Gwaha teŋ hinhem yabe deŋne kuruŋ ird ird niŋ ma nurde hinhem. 20 Saba kura iŋiŋ tareŋ diryeŋ yen nurdeb kun̄ saba dird dird niŋ bada ma heŋ gabu karkuwanjaŋ saba dirde hinhem. Irde kurabe yatinjaŋ yatinjaŋ kun̄ saba dirde hinhem gobe nurde han̄ gogo. 21 Nebe kawan po Yuda marya al miŋ hoyan̄ Grik marya tumjaŋ Al Kurunyen mere saba yirde, ‘Mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun̄ niŋ bitiŋ mulgaŋ hekeb Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu niŋ po dufaytiŋ saŋiŋ irnayiŋ,’ yineŋ hinhem.

22 “Be, ga hime gabe Holi Spirit beleŋ Yerusalem kwa nineŋ hi yen̄ nurde hime geb, gwaha tiyen̄. Gega gor da mata ulner forok yiyyen̄ gobe go ma nurde hime. 23 Gega taunyan̄ kun̄ himekeyabe Holi Spirit beleŋ, ‘Gebe Yerusalem kukeb fere gird koyare gernayiŋ. Irke kanduk buluŋ wor po kenayiŋ,’ nineŋ

hinhin go po ga nurde hime. 24 Goyenpoga goke kafura ma heweŋ. ‘Al Kurun̄ beleŋ alya bereya niŋ buniŋeŋ nurde yumulgaŋ teŋ teŋ beleŋ kiryiŋ mere iŋiŋ goyen momoŋ yirde hayiŋ,’ yen̄ Doyaŋ Al Kurun̄ Yesu beleŋ meteŋ nunyiŋ goyen bada ma heweŋ. Meteŋ gobe pasi po ireŋ. Gwaha teŋ himekeya mununke kameŋ goyenbe goke ma nurde hime.

25 “Be, Al Kurun̄ beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird mata niŋ kun̄ waŋ teŋ saba dirde hinhem mar kurabe deŋ gago goyen kamebe sopte ma nennayiŋ yen̄ nurde hime. 26-27 Ningeb funaŋ momoŋ direŋ tihim. Be, nebe bada ma heŋ Al Kurunyen dufay goyen tumjaŋ momoŋ dirde himeke nurde pasi han̄. Ningeb al kura saba nurd nurd ga Al Kurunyen mere ma gama irde kanduk kennayiŋ gobe yende samuŋ. Nere kanduk moŋ yen̄ gago hayhay dirde hime. 28 Ningeb kenkelā heŋ hinaj ko. Deŋbe Holi Spirit beleŋ Yesu gama irde han̄ mar gote doyaŋ mar diryiŋ geb, mel go kenkelā doyaŋ yirde hinayiŋ. Yesuyen alya bereya sios goke teŋ Al Kurun̄ beleŋ Urmiaŋ megen teŋ kerke katen̄ kamyiŋ geb, sios gobe Al Kurunyen wor po.

Ningeb sipsip doyaŋ mar beleŋ sipsipmiŋ kenkelā doyaŋ yirde han̄ gwahade goyen po deŋ wor sios goyen kenkelā wor po doyaŋ yirde

hinayin. ²⁹ Dubul diren tihim harhoknerbe kulu duwi beleñ sipsip yiseñ hanjen gwahade goyen po al kura wanbe dufaytiñ buluñ yirnayin yeñ nurde hime. ³⁰ Irde den bana gare manañ al kura huwardeb, ‘Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar goyen dufaymiñ buluñ yirteke gama dirnañ,’ yeñ Al Kurunyen mere fudinde goyen hoyan mat saba yirnayin. ³¹ Niñgeb kenkela wor po heñ hinan ko. Dama karwo denya hinhembe hugiñen nañkahalya wawuña dunküren dunküren hayhay dirde eseñ mere dirde hinhem goyen goke bitin sir ma yiyyen.

³² “Be, Al Kurun beleñ doyañ dirde hiyen goke gago Al Kurun gusuñañ irde hime. Irde Al Kurun beleñ buniñen nurde dunenbe farañ durde hi goke yitiñ mere goyen bitinđe po hiyen yeñ gusuñañ irde hime. Mere go bitinđe heñ kurun hekeb tareñ hinayin. Irde Al Kurun beleñ dirneñ weñ det igin yuneñ yiriñ goyen wor tenayin. ³³ Nebe almet horaya uliñ umjaya yeneñ bene huwartiñ moñ. Hubu wor po. ³⁴ Irde kadne yagoya Al Kurunyen meteñ teñ heñyabe det kuraj nurdeb nigen meteñ teñ hora teñbe detniniñ damu teñ himyen goyen kenkela nurde han gogo. ³⁵ Doyañ Al Kurun Yesu beleñ, ‘Al Kurun diliñde

al det yuneñ yuneñ mata gobe det yad yad mata gote folekken wor po yeñ nurde hi,’ yiriñ goyen bene sir ma yeñ hiyen. Niñgeb mata kurun teñ hinhem gobe meteñ sanjñ gahade ga teñ gab al det miñmoñ mar goyen farañ yurde hinayin yeñ dikala dirde hinhem,” yinyiñ.

³⁶ Be, Pol go gwaha yineñbe gor gabu iramiñ marya tumjañ dokolhoñ yuguluñ teñbe Al Kurun mere iramiñ. ³⁷ Irdeb mel gore Pol kunj kunj niñ buniñen nurde besa irde eseñ uramiñ. ³⁸ Mel gobe Pol beleñ, “Kame sopte ma nennayin,” yiriñ goke buniñen wor po nuramiñ. Irdeb tumjañ po tukun hakware tubul tiyamij.

21

Polbe Yerusalem kuriñ

¹ Be, go kamereb Polya neñya tumjañ mel go yubul teñ hakwa hende kuñ kuñ motmot kura deñembe Kos gor po forok yeñ firtirin. Irde fay urkeb Rodes motmotde kutirin. Gor matbe Misia nañare niñ taun kura makañ siñare hin hin Patara gor kutirin. ² Gorbe hakwa hoyan kura Fonisia nañare kweñ teñ hike keneñbe go hende kutirin.

³ Hakwa hende kuñ heñyabe Saiprus motmot teñ megeñ kurun beleñ pel irde alare mat po Siria nañare kutirin. Kuñ kuñbe Tair

taunde forok yitiriñ. Gorbe taunde gor niñ samuñ yago hakware niñ meteñ mar beleñ yad siña yiramiñ. Irkeb nejbe megen kattiriñ.

⁴ Kat siñare kuñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kura gor yintiriñ. Irdeb yenja gor wawuñ 7 hinhet. Gor hitekeyabe Holi Spirit beleñ Polbe kame Yerusalem kuñ kanduk kinyen goyen mel go bebak yirkeb basiñä irmañ hamiñ.

⁵ Gega Yerusalem kutek naluniniñ forok yekeb kunin yen gitik titeke Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ hinhan mar goyen tumjañ beremya dirjeñ wenja wor taun go tubul teñ neñya kuñ makan siñare forok yitiriñ. Irdeb megen dokolhoñiniñ yuguluñ teñ tumjañ Al Kurun mere irtiriñ. ⁶ Go kamereb kadom hayhay girde teñbe yubul teñ hakwa hende kuteke deneñbe mel gobe mulgan hamiñ.

⁷ Be, Tair taun go tubul teñ kuñ kuñbe Tolemes taunde forok yitiriñ. Gorbe hakwa tubul teñ siñare kurkuñ Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar yeneñbe yenja wawuñ unkureñ po firtiriñ. ⁸ Irdefay urkeb taun go tubul teñ kuñ Sisaria taunde forok yitiriñ. Gorbe Filipyen yare kutiriñ. Filipbe Al Kurunyen mere goyen alya bereya saba yirde hiyen. Yenbe hakot aposel buda beleñ meteñ faran mar niñ yekeb yenja al hoyan 6 goya yawaramiñ al

go goyen. ⁹ Yenbe wirin sipte karkuwañ hitiñ gega, foñej po hinhan. Bere sipte gobe Al Kurunyen mere basañ heñ tagalde hanjen.

¹⁰ Be, gorbe wawuñ budam yara po hitekeyab Al Kurunyen mere basañ al kura deñem Agabus go Yudia nañare mat katyinj.

¹¹ Kateñ nej hinhetde gor forok yenbe Polyen kañ mal temde temdere niñ goyen teñbe yingenje haniñya kahanjañ fere tiyyiñ. Irdeb, "Nigeñ hanneya kahanneya fere tihim gahade gayen po Yuda mar Yerusalem taunde hañ gore kañ gate miñ albe haninjya kahanjañ fere teñ al miñ hoyan Yuda mar moñ gote haninjde kernayin yen Holi Spirit beleñ nina," yiriñ. ¹² Gwaha yeke nurdeb neñya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar gor niñ goya beleñ Pol goyen Yerusalem ma kwayin inen utan irtiriñ.

¹³ Gega Pol beleñ, "Daniñ eseñ buniñeñ buniñeñ teñ dufayne buluñ irde hañ? Nebe nad fere nirnayin goke ma nurde hime. Doyan Al Kurun Yesu niñ wor igin kameñ yen nurde hime geb," dinyiñ. ¹⁴ Goyenpoga mereniniñ ma nurtek hekeb, "Al Kurun beleñ dufay kirtiñ gobe gwahade po forok yiyyen," yenbe bada hitirinj.

¹⁵ Gwaha teñbe detniniñ yade Yerusalem hurkuniñ yen taun go tubul titirinj.

¹⁶ Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar Sisaria

taunde hinhan gore dukun
Yerusalem forok yenjbe gar
hinayin yen Nasonyen yare
dubul tiyamin. Yenjbe
Saiprus motmotde niij al.
Al gobe hakot po Yesu niij
dufaymin sanjin irtin hinhin.

Polbe Yems kinyij

¹⁷ Be, Yerusalem niij Yesu
niij dufaymin tarej irtin mar
belej denenjbe aman hamin.
Irkeb gor firtiri. ¹⁸ Irdeb
fay urkeb Yems kinnij yen
nenjya Polya tumjan yen
hitte kutirin. Kunjbe yenjya
gor niij doyan mar manan
tumjan yintiri. ¹⁹ Pol
belej Yemsya doyan maryya
go yenejbe kadom pere
gird tejbe metej tej hinhin
goyen minde mat tagalde
tukuj tukuj pasi iryin. Irde
Al Kuruj belej tarej irke al
miij hoyaj Yuda mar moj
hitte kuj metej dahade tej
kuj hinhin goyen manan
momoj yiryin. ²⁰ Irkeb
gor hej mere nuramij
mar belej Al Kuruj turuj
irami. Irdeb Pol gaha
inami: “Gebe Yuda mar
budam wor po dufaymin
Yesu niij sanjin iraj gobe
nurde ha. Goyenpoga go
mar gobe tumjan nej Yuda
marte tikula manan tarej
po tanarde gama irde hanj
goyen wor nurde ha gogo.
²¹ Be, mel gobe ge belej Yuda
mar moj al miij hoyanje niij
nañare kuj hejya saba tej
hinhin goyen nurde hanj. Ge
belej gon niij Yuda mar saba
yirdeb, ‘Nende tikula Mose
belej kayyin goyen ma gama

irnayin. Irde dirintij yagobe
guba ma yen yunnayin,’
ynej hinhan goyen nurde
hanj. ²² Irdeb ge gar wayan
goyen hej ga moj nurnin
taha. Ningeb kanduk
kuruj kura kinnij titit geb,
daha titek? ²³ Ningeb mere
girni jtitit gayen po gama
ira ko. Mongo kanduk kinnij
geb. Be, nende al sipte kura
Yuda marte matare biña
tiyan ga hanj. ²⁴ Ningeb
al sipte goya Al Kuruyen
ya balem bana kunayin.
Irdeb Yuda marte matare
wukken hej hej mata doyan
mar hitte kuj mata tinayin
goke hora yunayin. Irkeb
go mar gore biña tiyan al
sipte gote tonaj kara tinayin.
Gwaha tike gab al tumjan
genenjbe, ‘Mere yen ulinde
nurde hityen kuruj gobe usi.
Yenjbe fudinde nende tikula
gama irde hi,’ yenj bebak
tinayin. ²⁵ Be, nej belej al
miij hoyaj Yuda mar moj
gega, Yesu niij dufaymin
tarej irtin mar goke bikken
asañ kañ yunenjbe, ‘Unjura
biñge tej yuntin ma nene
hinayin, dapña darim ma
nene hinayin, dapña kura
biñinde kañ giti irke kamti
ma haninde yaka tike kamti
gobe ma nene hinayin, irde
leplep mata ma tej hinayin,’
ynej mata goyen goke po
bisam yirtiri gobe nurde ha
gogo,” inami.

²⁶ Be, inami go ferde
fay urkeb Pol belej al sipte
goya tumjande Yuda marte
matare wukken hej hej

mata go tiyaminj. Irdeb go kamereb Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋbe, "Biŋa tiyaj goyen pasi irde nende matare wukkeŋ heŋ heŋ mata goyen nalu gwahader ga hubu hiyyen geb, dapŋa yawaŋ dunmeke al sipte gake teŋ kumga tinayinj," yeŋ bebak yiryinj.

Pol fere tiyaminj

²⁷ Be, wukkeŋ heŋ heŋ mata teŋ hinhan goyen kun muruŋ beleŋ heŋ nalu 7 heweŋ tikeb Yuda mar kura Esia naŋare mat Yerusalem wayamiŋ gore Pol go Al Kurunyen ya balem ban hike kenamiŋ. Irde Pol go busaharyenjek yeŋ tanaraminj. ²⁸ Irdeb, "Israel mar, faran durnaŋ! Al gare neŋ Israel maryā nende tikulaya Al Kurunyen ya balemya gayen gake al tumjaŋ buluŋ mat saba yirde hiyen. Irde al miŋ hoyaj Grik mar goyen ya balem biŋde yawayunj. Irdeb al mali ma hurkutek ya balem goyen buluŋ iruŋ," yineŋ gor hinhan mar goyen biŋ yakamke biŋ ar yamiŋ. ²⁹ (Be, mel gore Grik mar niŋ yamiŋ gobe Efesus taunde niŋ al Trofimusya Polya beleŋ Yerusalem gor hike yenamiŋ. Niŋgeb dufayminjdebe Al Kurunyen ya balem bana al miŋ hoyaj goŋ hurkutek moŋ yeŋ bisam irtiŋ hiyen goyen Pol beleŋ al goyen teŋ bana goŋ hurkuŋ daw yeŋ nuramiŋ.)

³⁰ Be, mere go nurdeb goyare po Yerusalem niŋ

mar tumjaŋ biŋ ar yamiŋ. Irkeb kurhan mat mat Al Kurunyen ya balemde gor kup yeŋ wayamiŋ. Irdeb ya bana mat Pol go tuluŋ teŋ siŋare tukukeb goyare po ya gote yamem kuruŋ go tayamiŋ. ³¹ Be, al buda gore mayniŋ teŋ hikeb Roma gabmande fulenja marte doyaŋ al kuruŋ go, "Yerusalem bana kanduk kuruŋ forok yihi," mere momoŋ go nuryinj. ³² Nurdeb goyare goyen po fulenja marmiŋ kuraya gote doyaŋ marmiŋya yadeb al buda gabu irde hinhande gor kup yeŋ kurkamiŋ. Irkeb al gabu irde Pol mayde hinhan kuruŋ goyen mel go yeneŋbe tubul po tiyamiŋ. ³³ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ fulenja marmiŋ hulyaŋ yirke Pol teŋ sen irawa beleŋ po fere tiyamiŋ. Gwaha irdeb al buda kuruŋ hitte fulgaŋ kaŋbe, "Al gabe ganuŋ? Irde daha tiya?" yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. ³⁴ Irkeb gabu iramiŋ mar kura beleŋ kwep kwep teŋbe, "Polbe mata gwahade gwahade tiya," yamiŋ. Irkeb kura beleŋbe mere hoyaj yeŋ kwep kwep tiyamiŋ. Be, gwaha teŋ mere tuktawaŋ irkeb doyaŋ al go mere tiyamiŋ goyen bebakkenj ma nuryinj. Irdeb fulenja marmiŋ yinke Pol teŋ fulenja marte yare kwamiŋ. ³⁵ Kuŋ ya binde heŋ hurkuniŋ teŋ hikeb al buda Pol mayniŋ yeŋ gama irde hinhan mar gore biŋ ar yeke Pol uguŋ

po kertek hamij. Irkeb fulenja mar belej tatum urde teñ hurkaminj. ³⁶ Irkeb gama irde hinhan mar gore, "Mayke kami! Mayke kami!" yeñ kwep kwep teñ hinhan.

³⁷ Be, teñ ya binde hurkuninj tikeyabe Pol belej fulenja marte doyan al kuruj goyen, "Igiñ mere kura gireñ?" inenj gusunjanj iryinj. Irkeb, "Ey, ge gayen Grik mere nurde ha?" inyinj. ³⁸ Irdeb sopte po, "Hakot kura Isip niñ al Roma gabman asogo ire yeñ al 4,000 yade sawsawa po kuruj nañare yukurij goyenbe ge ma ganuj?" inenj gusunjanj iryinj. ³⁹ Irkeb, "Moñ, nebe Yuda mar al, Silisia nañare niñ taun kuruj Tarsus, Roma gabman belej doyan irde hire gor niñ al. Niñgeb igiñ nubul tike al ga mere yirenj?" inyinj.

⁴⁰ Be, fulenja marte doyan alminj kuruj gore igiñ inkeb Pol gobe yare hurkunj hurkunje gor huwarde, "Balminj hinayinj," yineñbe haniñ tuñanj yiryinj. Irkeb balminj hikeyabe Yuda mar gote mere mat mere yiryinj.

22

¹ "Kadne yago, merem yan nirhañ gayen pet teñ nigeñ ge tagaleñ tihim ga nurnanç ko," yinyinj. ² Go yirinj gobe Yuda marte mere mat tike nurdeb liwlaw tiyamij kuruj go bada heñ balmij palñaj iramiñ. Irkeb Pol belej, ³ "Nebe Yuda mar al, Silisia nañare niñ taunde

Tarsus kawañ himiriñ. Gega wañ Yerusalem gar heñ kuruj himiriñ. Irkeb Gamaliel belej nende tikula Mose belej asininiñ yago asanje kañ yunyinj goyen goke kenjela wor po saba niryinj. Irkeb deñ belej gayenter Al Kuruj niñ po nurde mata teñ hañ gahade gayen po ne wor gwaha teñ saba upsiñen gama irde hinhem. ⁴ Irdeb Yesu belej alya bereya gaha teñ hinayinj yeñ tikula kiriyinj goyen gama irde hinhan mar goke biñ arñeñ nurde yuneñbe yade fere teñ koyare yerdeb kurabe gasa yirmekе kamde hinhan. ⁵ Go teñ hinhem gobe Al Kuruj dolonj ird ird mata doyan mar pris buda gote kuruminiya Yuda marte doyan marya wor neneñ hinhan geb, igiñ momoñ dirnayinj. Nebe mel go hitte kuñ Damaskus taunde niñ meteñ kadom belej faraq nurnayinj yeñbe yinmeke asaq kañ nunamiñ. Irkeb asaq go teñbe Yesu niñ dufay sañinj irtinj mar goyen fere yirde Yerusalem gar yawañ buluñ buluñ yirniñ yeñ Damaskus taunde kumiriñ.

⁶ "Be, kuñ kuñ naña banjakahal hekeb Damaskus taun binde himekeyabe bemel po hulsi tareñ kura naña folekkenj kuruj gore nañkinde mat ne hitte po timiyyinj. ⁷ Irde gore nirkeb megen nakteñ mununyinj. Irke al melak kura goreb, 'Sol, Sol, daniñ mununeñ

buluŋ buluŋ nirde ha? ninyinj. ⁸ “Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ goyen, ‘Gebe ganuŋ?’ inmekeb, ‘Nebe Nasaret niŋ al Yesu, mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha al goyen,’ ninyinj. ⁹ Be, al neya tumŋaŋ kunj hinhet mar gobe hulsi go po ga kenamiŋ. Gega mere gobe al gore mere teŋ hi yeŋ ma bebak tiyaminj. ¹⁰ Gwaha ninkeb, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, daha tiyen tihim?’ inmekeb, ‘Huwara. Irde Damaskus taunde kwa. Gor gab gwaha gwaha tiyayin yeŋ basiŋa girmirinj goyen nurayinj,’ ninyinj. ¹¹ Be, hulsi kuruŋ gore nirke delne kidoma wor po hiriŋ geb, al kuŋ hinhet mar gore po nanarde nad Damaskus taunde kwamij.

¹² “Be, gorbe al kura deňem Ananaias hinhin. Yeŋbe Yuda marte tikula kenkela gama irde hiyen. Irkeb Yuda mar taun goyenter hinhan goreb palap wor po irde hanjen. ¹³ Be, Ananaias gore ne hitte waŋ huwardeb, ‘Kadne, sopte delge wuk yeke naŋkena,’ yiriŋ. ¹⁴ Irkeb goyare po delne wuk yeke det yinmirinj. Irkeb yeŋ beleŋ gaha ninyinj: ‘Al Kuruŋ asininiŋ yago beleŋ hakot dolon irde hinhan Al goyen ge beleŋ gab dufaymiŋ keneŋ bebak teŋbe Al Huwak Yesu goyen delger forok yeŋ mere girkeb nurayinj yeŋ bikkenj basiŋa giryinj. ¹⁵ Niŋgeb gebe mata keneŋ mere nuraŋ goyen goke kuŋbe al naŋa kuruŋ ga hike kwa

goyen momoŋ irde tukayinj. ¹⁶ Niŋgeb da doyaŋ irde ha? Huwarde kuŋbe baptais tekeb Al Kuruŋ beleŋ mata bulunge halde gunyenj. Irkeb yeŋ dolon irayinj,’ ninyinj.

¹⁷ “Be, kamebe mulgaŋ heŋ Yerusalem wamirinj. Gorbe kuŋ Al Kurunyen ya balem bana heŋ mere irde henyabe yuwarwarte Doyaŋ Al Kuruŋ kinmirinj. ¹⁸ Irkeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ, ‘Taunde gar niŋ marbe ge beleŋ ne niŋ tagalde ha gayen fudinde yeŋ ma nurde asogo girmirinj geb, aran po Yerusalem ga tubul teŋ hoyanje kwa,’ ninyinj.

¹⁹⁻²⁰ Gega ne beleŋ huwardebe, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, mel gobe epte ma asogo nirmirinj. Nebe meteŋ alge Stiwen hora po mayaŋ goyarebe gor hinhem. Irde al beleŋ Stiwen mayniŋ teŋ hikeb igiŋ nurde go mar gote ulinhor yago doyaŋ yirde hinhem. Irde meteŋ alge Stiwen goyen hora po ugut kerke kamunj goyen kinmirinj. Irdeb Yuda marte gabu yayaŋ kuŋ alya bereya ge niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ marbe yawaŋ yusulak teŋ koyare yerde hinhem. Niŋgeb Yerusalem niŋ mar gabe kenkela nurde nuneŋ haŋ,’ inmirinj. ²¹ Gega Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Ne beleŋ po gad germekе naŋa gisaw al miŋ hoyanj Yuda mar moŋde naŋare kwayinj. Niŋgeb huwarde kwa!’ ninyinj,” yinyinj.

²² Be, al buda go meremiŋ

palŋa iramiŋ kuŋ al miŋ hoyŋ Yuda mar moŋ niŋ tagalke nurdeb biŋ ar yamiŋ. Irkeb, "Al gabe megen gar hitek moŋ niŋ, mayke kami!" yen kwep kwep tiyamiŋ. ²³ Irdeb al buda goreb Pol beleŋ Al Kuruŋ sukal ira yen biŋ ar wor po yekeb kwep kwep teŋ uliŋhor yago yuguya teŋ mulowo yade naŋa kota yemeyde tiyamiŋ. ²⁴ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ fulenja marminj go yinke Pol go teŋ fulenja marte yare tukaminj. Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ gore, "Kuŋ usulak tike daniŋ merem yaŋ irde kwep kwep irde haŋ goyen momoŋ diryenj," yineŋ hulyaŋ yiryiŋ. ²⁵ Irkeb fulenja mar beleŋ kuŋ Pol goyen usulak tiniŋ yen haninya kahanja yad giŋ yirdeb hete git iramiŋ. Irkeb Pol beleŋ fulenja mar gote doyaŋ al kura gor hinhin goyen, "Roma mar al ne gahade gayen mere miŋ ma nurdeya mali yusulak tinayıŋ yen Roma gabman beleŋ igin yitiŋ we?" inyiŋ. ²⁶ Irkeb fulenja marte doyaŋ al gob kuruŋmiŋ hitte kuŋbe "Al gabe Roma al geb, daha ireŋ taha?" inyiŋ. ²⁷ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruŋ gore Pol hitte kuŋbe, "Momoŋ nira. Ge gayen fudinde Roma al?" inyiŋ. Irkeb, "Fudinde," yiriŋ. ²⁸ Irkeb al gore, "Nebe Roma al hewe yenbe hora kuruŋ tubul teŋ gab Roma

al himiriŋ," inyiŋ. Irkeb Pol beleŋ, "Gebe gwaha tiyariŋ gega, Adonebe Roma al geb, ne wor Roma al," inyiŋ.

²⁹ Be, Pol go gwaha yeke nurdeb fulenja mar usulak teŋ gusuŋaŋ irniŋ yen doyaŋ hamij gobe warga heŋ okohom po bada hamij. Irkeb Pol go Roma al gega, mallikan miŋ miŋmoŋ fulenja marminj yinke sende fere tiyamiŋ goke kafura hiriŋ.

Polbe merere huwaryiŋ

³⁰ Irdeb nalu go wawuŋ heŋ sopte fay urkeb fulenja marminj yinke Pol go sen yugu teŋ unamiŋ. Irde, "Da misiŋde wor po Yuda mar beleŋ Pol mere uliŋde iraŋ goyen upsiŋej bebak tiye," yenbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ mar tumŋaŋ wake gabu irke gab gusuŋaŋ yire yen mere kiriyiŋ. Irkeb tumŋaŋ gabu irke fulenja marte doyaŋ al kuruŋ beleŋ Pol tawake al buda kuruŋ gote diliŋde huwaryiŋ.

23

Pol beleŋ Yuda marte doyaŋ mar buda hitte Yesu niŋ tagalyiŋ

¹ Be, Pol go huwarde Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ go yenenbe, "Kadne yago, nebe Al Kuruŋ niŋ meteŋ po teŋ henyaɓe bener wukkenj wor po nurdeya meteŋ timeke wan̄ wan̄ gago hihi. Al Kuruŋ diliŋde mata buluŋ kura ma teŋ himyen," yinyiŋ. ² Gwaha yekeb

pris buda gote kuruñmij Ananaias beleñ kadom yago Pol bindere hinhan go hulyañ yirde, "Mohonđe go maynañ," yinyiñ.³ Irkeb Pol beleñ meremiñ go nurdeb, "Gebe nende tikula ufurd uneñbe gor keperde, 'Gebe buluñ gwaha gwaha tiyan,' ninha. Goyenbe gigenbe tikula goyen pel irdeb merene keñkela ma nurde mali ga maynañ yinha? Gebe siñare mat geneñmiñbe iginj wor po gega, bege banabe tikiñ baraj wor po ha. Niñgeb goke teñbe Al Kurun beleñbe mugunyen geb," inyiñ.⁴ Irkeb al Pol bindere hinhan goreb, "Yeñbe Al Kurunyen meteñ al wor po. Pris buda gote kuruñmij goyen go ma nurde nanyañ irha?" ineñ kwep kwep iramiñ.⁵ Irkeb Pol beleñ wol heñbe, "Kadne yago, nende tikularebe, 'Doyan altiñ kura mere buluñ ma irde hinayin,' yitiñ gobe nurde hime. Niñgeb yeñbe al gwahade yeñ ma nurde nanyañ irhem," yinyiñ.

⁶⁻⁸ Goyare goyenbe Yuda marte doyan mar gabu iramiñ gobe Farisi marya Sadusi marya goyen Pol beleñ yeneñ bebak tiyyin. Be, Farisi marbe al kamdebe sopte huwarnayin, irde Al Kurunyen miyonbe hanj, al toneñ manaj hanj yeñ nurde hanjen. Munaj Sadusi mar gobe gwahade ma nurde hanjen. Niñgeb Pol go mel goyen yeneñbe,

"Kadne yago, adonebe Farisi al geb, ne manaj gwahade po. Niñgeb nebe Al Kurun beleñ al kamkeb kame sopte yisañ hiyyen gobe fudinde yeñ nurdeb goke po doyan heñ hime goyen goke tagalde himyen. Gega goke iginj ma nurde gago merere nerhañ," yeñ mere sanjin po yiryiñ. Sadusi marya Farisi marya gobe kadom iginj ma nudr gunen teñ hanjen geb, Pol mere tiyyin go nurdeb yingen uliñ kadom mohonđe tiyamiñ. Irde dufaymin unküren kertek ma hamij.⁹ Irdeb hekhok teñ kwipkwep teñ epte ma tiyamiñ. Gwaha teñbe Farisi mar kura Yuda marte tikula saba yird yird mar gore huwardeb, "Al gabe mata buluñmij kura ma kenhet. Moñgo Al Kurunyen miyon beleñ yar kura ma det toneñ beleñ yar kura inyiñ kenem daha tinayin?" yamiñ.

¹⁰ Irde al buda kwipkwep teñ hinhan go kuñ buluñ wor po heñ artek heke nurdeb, "Moñgo gwaha teñ Pol mayke kamyen," yeñ fulenja marte doyan al kuruñ gore fulenja marmin hulyañ yirde, "Kurkuñ Pol tawanañ. Munaj epte moñ kenem kwep kwep yirde gasa yirhet yirhet yirde gab teñ wanayin," yinyiñ. Irkeb kuñ gwahade po teñbe Pol gob fulenja marte yare teñ kwamiñ.

¹¹ Be, gwaha tiyamiñ go wawuñ goyenbe Doyan Al Kurun beleñ Pol diliñde

forok yenjbe, “Kafura ma yo. Tareŋ po heŋ hayiŋ. Yerusalem gar al ne niŋ momonj yirde saba yirde hayen gwahade goyen po Rom taunde manaq kun gwahade po teŋ hayiŋ geb,” inyinj.

*Yuda mar beļen Pol
mayniŋ yeŋ sege iramiŋ*

12-13 Be, fay urkeb go wampot goyenbe Yuda mar kura 40 gwahade goyen gabu irdeb daha mat kura Pol mayteke kamyeŋ yeŋ mere sege iramiŋ. Irdeb, “Fudinde wor po, Polbe mayteke kamkeya gab biŋgeya feya netek,” yeŋbe biŋa tiyaminj. 14 Gwaha teŋbe Yuda marte doyan mar parguwakya pris buda gote karkuwanjmiŋa hitte kuŋbe, “Neŋbe, ‘Feya biŋgeya kutŋare heŋbe Pol mayteke kamke wor wor gab ig uliŋ titek,’ yihit. 15 Niŋgeb denja Yuda marte doyan maryabe fulenja marte doyan al kurun hitte kuŋbe usi irdeb, ‘Pol go sopte tubul teŋ dunke matamiŋ ge keŋkela gusuŋan irniŋ,’ innayinj. Irkeb tubul teŋ dunkeb teŋ wanayinj. Irkeb neŋbe beļen doyan heŋ hitek geb, gon po mayteke kamyeŋ,” yinaminj.

16 Gega Pol yayiŋ beļen mere momonj go nurdeb fulenja marte yare kun Pol momonj iryiŋ. 17 Irkeb Pol gobe fulenja mar 100 gote doyan al kura hoy irdeb, “Al gabe doyan altiŋ hitte kuŋ mere kura momonj ireŋ teŋ

hi geb, yeŋ hitte teŋ kwa,” inyinj.

18 Irkeb al goreb Pol yayiŋ goyen fulenja marte doyan al kurun hitte tukunjbe, “Pol koyare hi al gore hoy nirke kuŋ kenmekeb, ‘Al gare doyan altiŋ kurun mere kura momonj ireŋ tiya. Niŋgeb doyan altiŋ hitte teŋ kwa,’ ninkeb gago ge hitte tawayhem,” inyinj.

19 Gwaha inkeb al gore Pol yayiŋ go haniŋde tanarde hoyan beļen tukunjbe, “Da mere momonj nireŋ teŋ ha?” inyinj. 20 Irkeb al goreb, “Yuda marbe mere sege irde dufay uŋkurenj po irhaŋ. Niŋgeb gise go goyenbe waŋ, ‘Pol tubul teŋ dunke tukun da mata wor po tiyuŋ goyen Yuda marte doyan mar dilinđe huwarke gusuŋan irtek,’ usi girnayinj geb.

21 Albe 40 gwahade gore dufay uŋkurenj po irdeb, ‘Biŋgeya feya kutŋa irtek geb. Pol maydeya gab mali titek,’ yeŋ biŋa tiyanj mar gobe bana kuŋ gere mere niŋ po doyan hiniŋ yahanj. Niŋgeb Yuda marte doyan mar beļen gise waŋ mere girke goya yende mere ma nurayinj. Irde Pol wor tubul ma teŋ yunayinj,” inyinj.

22 Irkeb fulenja marte doyan al kurun gore huwardeb, “Igiŋe kwa. Goyenpoga mere momonj nirha gabe al hoyan kura momonj ma irayinj,” ineŋ hayhay iryiŋ.

*Fulenja marte doyan al
beļen Pol Feliks hitte teŋ kerke*

kuriŋ

²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyaŋ al irawa hoy yiryinj. Irke wakeb, "Derbe kuŋ fulenja mar kahanđe kuŋ fulenja teŋ hanjen mar 200 ya hos hende mat fulenja teŋ hanjen mar 70 goyen yinke gitik tinayinj. Irde hakde fulenja teŋ hanjen mar 200 goyen manaj momoŋ yiriryeŋ. Irdeb deŋ tumjanj 9 kilok wawuŋbe Pol teŋ Sisaria taunde kurkunayinj.

²⁴ Irde Roma gabman al denjem Feliks Yudia naŋa doyaŋ irde hi al hitte kunayinj. Moŋgo al beleŋ maynak geb, Polbe hos hende teŋ kunayinj," yinyinj.

²⁵ Irde asaŋ kura kaŋbe yunyinj. Merebe gahade:

²⁶ "Doyaŋ al Feliks, nebe Klodius Lisias beleŋ asaŋ gago kayhem. Gebe doyaŋ alne wor po yeŋ nurd gunę̄ hime.

²⁷ Al gayenbe Yuda mar beleŋ teŋ mayniŋ tiyanj. Gega Roma al yeke nurdeb fulenja marne yade kuŋbe mayniŋ teŋ hinhan mar haniŋde mat teŋ waminj.

²⁸ Irdeb da misinjde wor po Yuda mar beleŋ mere uliŋde irde asogo irde hanj goyen gusuŋan yirde bebak tiye yeŋbe Yuda marte doyaŋ mar gote gabure tukuminj.

²⁹ Goyenbe teŋ fere teŋ mayteke kami yan̄ gega, miŋ miŋmoŋ gwaha irniŋ tiyanj. Miŋ yara kinmiŋbe Yuda marte tikula niŋ teŋ mere uliŋde

iraŋ. ³⁰ Irdeb Pol goyen mayniŋ yeŋ mere sege iraŋ goyen nurdeb balminj po teŋ kermek ge hitte kwa gago. Irdeb Yuda mar go da misinjde wor po al go mayniŋ tiyanj goyen ge hitte kuŋ gab delge mat tagalnayinj yinminj," gwahade kayyinj.

³¹ Be, fulenja mar go doyaŋ alminj kurunj beleŋ yinyinj goyen po gama irdeb wawuŋ go po Pol teŋ Sisaria taunde kuniŋ yeŋ kuŋbe belem Antipatris taunde feramiŋ.

³² Irde fay urkeb fulenja mar hos manaj gore po Pol teŋ Sisaria taunde kwamiŋ. Irkeb fulenja mar hoyan kurunj gobe gor mat mulgaŋ heŋ Yerusalem kwamiŋ.

³³ Be, fulenja mar Pol teŋ kwamiŋ go Sisaria taunde forok yeŋbe doyaŋ alminj beleŋ asaŋ kayyiŋ goyen Feliks Yudia naŋa doyaŋ irde hiyen al go uneŋbe Pol manaj yeŋ hitte mekeramiŋ.

³⁴ Irkeb Feliks beleŋ asaŋ go kapyan heŋbe Pol go, "Gebe dare niŋ al?" inen gusuŋan iryinj. Irkeb Pol beleŋ wol heŋbe, "Nebe Silisia naŋare niŋ al," inyinj. ³⁵ Irkeb, "Igiŋge gar hayinj. Irkeb mere ulger irde hanj mar goyen wake gab tumjanj merere huwarnayinj. Irkeb meretiŋ nureŋ," inyinj. Irdeb meteŋ marmiŋ hulyanj yirdeb, "Tukunj Herotyen ya kurunđe gor kerde doyaŋ irde hinayinj," yinyinj.

24

*Polbe Feliks diliyde
huwarde mere tiyyinj*

¹ Be, wawuŋ siptesonjoŋ kamereb pris buda gote kuruŋmiŋ Ananaiasya Yuda marte doyaŋ mar parguwak kuraya Sisaria kuŋ Roma gabman al Feliks hitte Pol go tagal unniŋ yeŋ kurkamiŋ. Goyenterbe al kura dejenbe Tetulus goyen mel gore, “Neŋ faraŋ durde merere harde mere tiyayinj,” inkeb mel goya tumŋaŋ kwamiŋ. Al gobe Roma gabmanyen mere sope ird ird mata goyen keŋkela nurde hinhin al.

² Be, Pol niŋ mere kerkeb wayyiŋ. Irkeb Tetulus beleŋ huwarde gaha yiriŋ: “Feliks, gebe doyaŋ alninj wor po. Ge beleŋ upsiŋeŋ doyaŋ dirde hike neŋbe dahadem moŋ, iginj po heŋ waŋ waŋbe gago hite. Dufayge tienj wukkeŋ wor po goyen kerde doyaŋ dirkeb naŋa kuruŋ gayen bana niŋ alya bereya tumŋaŋ iginj po hite. ³ Ge beleŋ meten kuruŋ gwahade tenj hayen goyen goke neŋ tumŋaŋ amaŋen wor po nurd gunen hityen. ⁴ Be, ne beleŋ mere uguŋ po timeke piŋen nurd nunak geb, bada heweŋ. Gega ok ninkeb mere muŋ kura tiyenj. ⁵ Be, al garebe megeŋ kuruŋ gayen

kuŋ waŋ teŋ Yuda mar biŋ yakamde dufaymiŋ buluŋ yirde hinhin. Irkeb kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ forok yeŋ hinhin. Yeŋbe al buda kura ‘Nasaret niŋ mar’ yineŋ hanjen gote doyaŋ al. ⁶⁻⁷ Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana goŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan mali teŋ hurkun. Al gare gwaha mat ya balem goyen buluŋ ireŋ teŋ hikeb teŋ fere titinj.* ⁸ Niŋgeb gigeŋ gab gusunŋaŋ irkeb yinŋen mohonde keŋkela tagalke gab gwahade niŋgeb gago tagal uneŋ merere kerhaŋ yeŋ bebak tiyayinj,” inyinj. ⁹ Be, Tetulus beleŋ mere teŋ pasi irkeb Yuda mar bana goŋ hinhin gore, “Mere tiya gobe fudinde wor po!” yamiŋ.

¹⁰ Irkeb Feliks beleŋ, “Pol, ge wor huwarde mere tiya,” inen haniŋ tunŋaŋ iryinj. Irkeb Pol go huwardeb Feliks goyen, “Gebe dama budamde wor po naŋa kuruŋ gayen doyaŋ irde hayen. Irde al ge hitte waŋ merere huwarke ge beleŋ dufay keŋkela wor po heŋya meremiŋ nurde sope irde hayen. Niŋgeb nebe delger gago nigenj ge pet teŋ mere tiyenj tihim. ¹¹ Be, nebe Al Kuruŋ dolon ire yen Yerusalem

* **24:6-7:** Asaŋ hoyanjebe gahade katiŋ hi: 6 Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana goŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan teŋ hurken tiyinj. Al gare gwaha mat ya go buluŋ ireŋ teŋ hike fere titinj. Irde nende matare al gate mata buluŋ goke tagalde muruŋgem untek nurtinj. 7 Gega Fuleŋa marte doyaŋ al Lisias beleŋ waŋ mudunhem mudunhem dirde Pol gayen teŋ kuŋ. 8 Irde, ‘Al gayen uliŋde merem yaŋ irtek marbe Feliks hitte kuŋ momoŋ irnayinj,’ dinuŋ,” inyinj.

taunde hurkumiñde mat wañ hanjka gabe nañja fay 12 hihi. Niñgeb usi yeñ keneñbe gigen ga al gusunjan yirke bebak girnayin. ¹² Be, mere ulner irde hanj mar gayen Al Kurunyen ya balem bana al kuraya kadom mohoñde ma teñ himeke nenañ. Irde Yerusalem taun banaya Yuda marte gabu yayañ wor al kura ma biñ yakamde hinhem. Hubu wor po. ¹³ Niñgeb tagalde nuneñ hanj mar gayen daha matbe miñ goke kura merere kirtin yeñ momon girke nurayin? Hubu wor po! ¹⁴ Gega Nasaret niñ al Yesu beleñ tikula kiriyin goyen gama irde hanj mar al goyen kurabe gago nineñ hanj gobe fudinde. Mel gabe Yesuyen tikula goyen fudinde moñ yeñ hanj. Gega nebe gwaha mat Al Kurun asininin yago beleñ dolon irde hinhan Al goyen dolon irde himyen. Irde Al Kurunyen mere Moseya Al Kurunyen mere basan marya beleñ asanđe katin kuruj goyen fudinde yeñ nurde gama irde himyen. ¹⁵ Irde mel gare Al Kurun diliñde al huwakyabe huwak monja goyen tumjan Al Kurun beleñ kamtiñde mat al yisan heke huwarnayin yitiñ goyen fudinde yeñ mata goke doyañ henj hanjen gwahade goyen po ne manaj goke doyañ henj himyen. ¹⁶ Goke teñbe bener wukken wor po nurdeya mata teñ himeke

alya Al Kurunya diliñdebe iñiñ po neneñ hinayiñ yeñ kurut yeñ himyen.

¹⁷ “Nebe dama budam po Yerusalem tubul teñ nañja siñare po kuñ hinhem. Irdeb nere alya bereya Yuda mar kura det miñmon al buniñeñ goyen farañ yure yeñ hora teñ gab Yerusalem mulgañ heñ kumiñ. Be, goya goyenbe Al Kurun wor dolon irde galak ire yeñ kumiñ. ¹⁸ Be, Al Kurunyen ya balemde heñ Yuda marte matare wukken heñ heñ mata teñ himekeyab mel gare wañ nenañ. Goyenterbe al budamya ma hinhet. Balmin po heñ al kura ma buluñ irde hinhem. ¹⁹ Ya bana gojbe Esia nañare niñ Yuda mar kura hinhan gore nenañ. Niñgeb mata buluñ kura timeke nenañ kenem mel gore po ga delger huwarde ne niñ tagalke nurayin. ²⁰ Gega go mar gobe gar ma hanj geb, hankapyä Yerusalem gor Yuda marte doyañ mar diliñde huwarmeke nere kanduk kura ulner hi keneñ gab mel gare iñiñ momon girnayin. ²¹ Nebe Yerusalem gor merere huwardeb, ‘Al kamtiñbe sopte huwarnayin yitiñ mere gobe fudinde wor po yeñ nurde hime. Mere gwahade timiñ gokeb gago merere nerhañ,’ yineñ kwep kwep yirmiñ. Niñgeb kanduknebe gogo po yeñ nurde hime,” inyiñ.

²² Be, Feliks gobe Yesu

beleñ tikula kiryin goyen kenkela nurde hinhin. Ningeb mere tiniñ tiyaminj goyen utan yirdeb, "Fulenja marte doyan al kuruj Lisias beleñ wake mereminj nurde gab kanduk gake dufay kura kerenj," yineñ yakira tiyyinj. ²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyan al gor hinhin goyen, "Pol go tukuj koyare kerde doyan irde hayinj. Goyenpoga kurarebe iginj tubul tike dufaymiñde wilwul teñ hiyenj. Irkeb diñuj yago kura wanj keneñ det kuraj nurkeb faraj urde hinayinj," inyinj.

²⁴ Be, hitnej yara tenjeñ kuñ nalu kurarebe Feliksyä berem Drusilaya wayaryum. Feliks berem Drusilabe Yuda mar bere. Be, wanj gor henjeñ Feliks go Pol niñ keya hiriñ. Irkeb wanj Yesu Kristu niñ dufaymiñ taren irde yende mere gama ird ird mata niñ tagalke nurde hinhin. ²⁵ Be, Pol beleñ alya bereya Al Kuruj diliñde daha mat huwak po hinayinj, irde daha matbe ulinjde po aman hetek mata fole irde hinayinj, irde kame Al Kuruj beleñ alya bereya iginjya bulunjya goyen pota yirde murungem yunyenj goke tagalyinj. Irkeb Feliks beleñ mere go nurdeb kafura hiriñ. Irdeb, "Ep niñ, mulgañ hawa. Irde nalu kurare kura ge niñ yemeke gab wake sopte mere teñ hireñ," inyinj. ²⁶ Be, Feliks go hanjkayen hanjkayen Pol hoy irde mere teñ hinaryum

gobe, "Gwaha timeke hora kura nunke gab koyare hi goyen tubul timeke kuyenj," yeñ dufay henje gogo teñ hinhin. Gega Pol gobe hora kura muñ ma unyinj.

²⁷ Be, Pol go gwahade po hike kuñ kuñ dama irawa hubu hiriñ. Irkeb Feliks go metejmiñ tubul teñ kutek nalu hekeb al kura deñem Porsius Festus beleñ gasuñmiñ tirij. Gega Feliks gore Yuda mar beleñ amañeñ nurt nunnaiñ yeñbe Pol koyare po tubul tenjeñ kuriñ.

25

Pol beleñ Sisar hitte kuñ kuñ niñ Festus gusuñaj iryinj

¹ Be, Festus beleñ Feliksyen gasuñ teñ doyan al kuruj henjeñ wawuñ karwo hubu hekeb Sisaria taunde mat Yerusalem taunde hurkuriñ.

² Goya goyenbe pris buda gote karkuwañmiña Yuda marte doyan marya beleñ Festus hitte kuñ Pol mere ulinjde iramiñ. ³ Irdeb,

"Pol gobe belen doyan heñ mayteke kamyenj," yeñ bikkeñ mere sege irde ep iramiñ geb, Festus goyen, "Pol go dunke neñ beleñ Yerusalem gar teñ wanj merere kertek geb, iginj aranjeñ faraj durayinj we?" inamiñ. ⁴ Gega Festus beleñ wol henje, "Polbe Sisaria taunde koyare hi. Nebe heñ ga moñ mulgañ heñ taunde gor kurkeñ tihim. ⁵ Ningeb mata buluñ kura tiyuñ nurde

hañ kenem doyañ martiñ kura gama nirde kunayiñ. Kuñ gor gab tumjan merere huwardebe da mata buluñ tiyuñ goyen tagalnayiñ,” yinyiñ.

⁶ Be, Festus go wawuñ 8 wet kura ma 10 gwahade wet goyen mel goya Yerusalem gor heñbe Sisaria taunde mulgañ heñ kurkuriñ. Kuñ firyiñ geb, fay urkeb Pol teñ merere kere yeñbe mere sope ird ird gasuñde keperdebe meteñ marmiñ hulyañ yirde, “Kuñ Pol teñ wanañ,” yinyiñ. ⁷ Irkeb Pol go merere huwarke Yuda mar Yerusalem mat katamiñ gore kuñbe kalyan keramiñ. Irdeb mere kanduk kurayen kurayen yeñ ulinđe iramiñ. Gega meremiñ goyen bebakkeñ kura ma tikeb Festus beleñ fudinde yeñ ma nuryiñ. ⁸ Irkeb Pol wor yiñgeñ ge teñbe, “Nebe Yuda marte tikula muñ kura ma buluñ irde himyen. Al Kurunyen ya balem wor goke buluñ ma nurde himyen. Irde Roma niñ doyañ al kurun Sisaryen mere wor keñkela po gama irde himyen,” inyiñ.

⁹ Gega Festus go gwaha timekeb Yuda mar beleñ biñde igin nurnayiñ yeñbe, “Igiñ sopte mulgañ heñ Yerusalem hurkuke gab merege gor wor nureñ?” inen gusuñaj iryiñ. ¹⁰ Irkeb wol heñbe, “Nebe Yuda mar buluñ kura ma yirmiñ gobe keñkela wor po nurde

ha gogo. Niñgeb gago Roma gabmanyen meteñ al diliñde kandukne sope ire yeñ delger huwarhem. ¹¹ Goyenbe fudinde mata buluñ kura timiñ kenem igiñ goke teñ kamen. Gote merem moñ. Gega mel Yuda mar gore mere ulner irde hañ gayen fudinde moñ kenem al kura beleñ epte ma wor po mel gote haniñde niryen. Niñgeb gar epte moñ yeñ nurde hime geb, Rom kuñ Sisar diliñde gab huwarde mere tiyeñ yeñ momoñ girde hime” inyiñ. ¹² Irkeb Festusya meteñ farañ marmiñ yago yiñgeñ uliñ Pol mere tiyyiñ goke sege irdeya gab huwardebe, “Rom kuñ Sisar diliñde huwareñ yaha geb, gwahade po tiyayiñ,” inyiñ.

Festus beleñ Pol niñ Agripa inyiñ

¹³ Be, nañä fay karwo gwahade kamereb Yuda marte doyañ al kurun Agripaya haymiñ Bernaisiya beleñ, “Roma gabman al Festus goyen kuñ kenyé. Irkeb palap nirhar yeñ nuryen,” yeñ Sisaria taunde kwaryum. ¹⁴ Be, Agripa go sobamde yara po gor hikeb Festus beleñ Pol niñ momoñ ire yeñbe gaha inyiñ:

“Al kura Feliks beleñ teñ koyare kerde tubul teñ kuñ gobe gar hi. ¹⁵ Yerusalem taunde hurkumiñ. Irkeb pris buda gote karkuwajmiña Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ ne hitte

wanje al go merem yan irde, ‘Ge belej gab al go teñ merere kerde mata buluñ tiyan inayin,’ yeñ gusuñan nirañ. ¹⁶ Irkeb ne beleñbe, ‘Roma gabmanyen matarebe al kura merere huwarkeb tagal unnayin mar go manan tumjan merere huwarnayin. Irdeb al goreb mel gote diliñde yinjen ge teñ mere tiyyen. Gwaha ma tiyyen gobe miñ miñmon epte ma tagal unnayin mar goyen haniñde mekertek,’ yinminj. ¹⁷ Gwaha yineñbe tumjan wan gar firtiñ geb, fay urkeb mere nurd nurd gayen aranen po nure yeñ Pol go tawanañ yinmeke tawayan. ¹⁸ Irkeb al buda merem yan iran mar gore Pol uliñde mata buluñ wor po kura wet tiyuñ geb, tagalniñ tahan yimiñ gega, hubu. ¹⁹ Meremiñ kura gobe asem yagot mataya sabaya niñ al goya kadom mohonde tiyan. Irde meremiñ kurabe Pol gore al kamtiñ kura deñembe Yesu goyen huwaryin hi yekeb goke manan kadom mohonde tiyan. ²⁰ Irkeb gwaha mat kura meremiñ goyen fudinde ma usi goyen bebak titek ma himiñ. Ningeb bada heñ Pol go, ‘Igiñ Yerusalem taunde hurkuñ gor sopte merere huwareyin?’ inen gusuñan irmiñ. ²¹ Gega Pol belej huwardebe, ‘Nebe Roma gabmanyen doyan al kuruj hitte kun yeñ diliñ mat huwarde gab mere gayen tagaleñ,’ ninuñ.

Gwaha ninkeb bada heñ meteñ marne hulyañ yirde, ‘Beljen tukanoy koyare kerde doyan irde hinayin. Irkeb kame ga teñ kermeke Sisar hitte kuyen,’ yinminj, inyinj.

²² Be, Agripa belej mere momoñ go nurde, “Mere gayen nigen wor po nureñ yeñ nurde hime,” inyinj. Irkeb Festus beleñbe, “Gise ga meremiñ nurayin,” inyinj.

²³ Be, fay urkeb Polyen mere nurye yeñbe Agripaya haymin Bernaisiya goyen al belej deneñ turuñ dirnayin yeñbe doyan mar karkuwanje umña bidak teñ mere sope ird ird gasuñde kwaryum. Sisaria taunde niñ fulenja mar karkuwanja taun gote doyan mar manan yad kwaryum. Be, forok yeñ gasuñmiñjañ keperde tukukeb Festus belej meteñ marminj yinke kuñ Pol tawayamiñ. ²⁴ Irkeb Festus belej huwarde, “Yuda marte doyan al kuruj Agripaya deñ gar gabu irhañ mar ga nurnan ko. Al ga keneñ hañ gabe Yuda mar kuruj Sisaria taunde garya Yerusalem taunde hañ mar tumjan gore, ‘Al gabe daniñ ma tubul teñ dunke mayhet,’ yeñ gusuñan nirde kwep kwep teñ epte ma tiyan. ²⁵ Gega mata buluñ bebakken kura tiyuñ irke goke mayteke kamyen yeñ ma kinminj. Irde Pol goreb, ‘Roma gabman doyan al kuruj hitte kuñ yeñ diliñde merere huwareñ,’

yen gusuŋaŋ niruŋ. Niŋgeb goke teŋbe al ga teŋ kermek Rom kuyen yen nurmiŋ.
26-27 Goyenpoga miŋ goke asaŋ kaŋ al ga teŋ kermek Roma gabman doyaŋ al kuruŋ Sisar hitte kuyen yen ma nurde hime. Dufaynerbe al merere yirtiŋ goyen miŋ keŋkela ma nurde mali po Sisar hitte yad yermekе kunayiŋ gobe iŋiŋ moŋ yen nurde hime. Niŋgeb goke teŋbe diltiŋ mat gago teŋ wayhem. Irde Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripa, ge manaq gar ha. Niŋgeb ge beleŋ gusuŋaŋ irde mere miŋ keneŋ bebak teŋ gab momoŋ nirke asaŋde kayen,” inyiŋ.

26

Pol beleŋ Agripa diliŋde mere tiyyiŋ

¹ Be, Festus beleŋ gwaha yekeb Agripa gore, “Be, gigeŋ ge kura tagalke nurniŋ,” inyiŋ. Irkeb Pol go mere miŋ ure yeŋbe haniŋ tuŋaŋ urde gaha inyiŋ: ² “Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripa, Yuda mar beleŋ mere ulner irde hanj kurun gayenbe fudinde moŋ yen nigeŋ ge teŋ al hoyan diliŋde moŋ delger po huwarde tagaleŋ tihim gake amaneŋ nurhem. ³ Delger huwarhem gake amaneŋ nurde hime ginhem gobe da-hade moŋ. Gebe Yuda marte mata keŋkela wor po nurde hayen. Irde da misiŋde wor po nindikeŋ Yuda mar uliŋ kadom mohonđe teŋ

hityen goyen wor keŋkela nurde hayen. Niŋgeb mere tiyəŋ tihim gayen piŋeŋ ma nurayiŋ.

⁴ “Yuda mar kuruŋ gobe ne damde kawaŋ himiriŋ, irde bikkeŋ naŋaŋer mat waŋ Yerusalem gor keperde kuruŋ heŋyabe dahade hinhem goyen keŋkela wor po nurde nuneŋ hanj. ⁵ Niŋgeb mel gobe ne hakot al foŋeŋ hin-hemya Farisi mar al heŋbe dahan teŋ hinhem goyen nurde pasi geb, momoŋ girniŋ yeŋbe iŋiŋ momoŋ girnayiŋ. Farisi marbe Yuda marte tikula tareŋ wor po tanarde gama irde hanjen. ⁶ Be, hanjka merere nerhaŋ gabe Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ asininiŋ yago hitte mata kura forok yiyyeŋ yen biŋa tiyyiŋ goyen ne manaq goke doyaŋ irde hime niŋgeb, gago merere huwarhem. ⁷ Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ gote iginenbe Yuda mar kuruŋ gayen wawuŋa naŋkahalya hugineŋ Al Kuruŋ dolon irde heŋya kentek yen doyaŋ heŋ hanjen. Gega, doyaŋ al kuruŋ Agripa, Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ goyen neŋ tumňaŋ doyaŋ irde hityen gote iginen forok yirin goyen goke tagalde himekeb gago Yuda mar beleŋ merem yaŋ nirde hanj. Iginenbe Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ gogo. ⁸ Niŋgeb nebe fudinde wor po Al Kuruŋ beleŋ al kamtiŋbe sopte yisan hiyyeŋ yen nurde hime. Munaŋ deŋ kuruŋ gar gabu irhanj mar

gabe daniŋ usi yeŋ nurde hanj?

⁹ “Bikkenbe ne wor kamyinđe mat sopte huwaryinj yeŋ hinhan al Nasaret niŋ Yesu goke iginj ma nurdeb fudinde wor po asogo ireŋ yeŋ nurde hinhem. ¹⁰ Irdeb goyen po gama irdeb kuŋ pris buda gote karkuwaŋmiŋ momon yirmeke ok ninkeb kuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar goyen budam yade koyare yerde hinhem. Irde gasa yirteke kamnaŋ yeke ne mananj, ‘Igiŋ gwaha yirnayinj,’ yemeke gasa yirde hinhan. ¹¹ Irde hugineŋ Yuda marte gabu yayanj kuŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar go yeneŋbe buluŋ buluŋ yirde gasa yirde hinhem. Irde, ‘Yesu nanyaŋ irde harhoktiŋ unnayinj,’ yineŋ kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ yunenj hinhem. Nebe go mar goke bene ar wor po yeŋ hinjin geb, yeŋ ge naŋkene yeŋ taun hoyanje naŋa gisaw wor kuŋ hinhem.

¹² “Mata gwahade kurun goyen teŋ kuŋ henya nalu kurarebe pris buda gote karkuwaŋmiŋ beleŋ iginj ninkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar fere yire yeŋ Yerusalem taunde mat Damaskus taunde kumiriŋ. ¹³ O, Agripa, kuŋ henyabe naŋa bankahal heke hulsi saŋiŋ kura naŋa folek kurun gore naŋkiŋde mat neyabe al neya kuŋ hinhet mar hitte

temeyke kinmirinj. ¹⁴ Be, hulsi kuruŋ gore gwaha dirke neŋ tumŋaŋ megen dakteŋ mudunyinj. Irke al melak kura Yuda marte mere mat, ‘Sol, Sol, daniŋ buluŋ buluŋ nirde ha? Asogo nirde fulenja nirde ha gobe gigeŋ mananj buluŋ irde ha geb,’ ninyinj. ¹⁵ Irkeb ne beleŋ wol henje Doyaŋ Al Kuruŋ goyen, ‘Gebe ganuŋ?’ inmeket Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gaha ninyinj: ‘Nebe Yesu. Ge beleŋ mununeŋ buluŋ buluŋ nirde ha al goyen. ¹⁶ Ningeb huwara. Hanjkabe meteŋ alne gire yeŋbe gago delger hihim. Ningeb delger nenha gaya det budam kame gikala girde heŋ goyen tumŋaŋ kuŋ alya bereya hitte tagalde kuŋ hayinj. ¹⁷⁻¹⁸ Nigeŋ po gad germeke Yuda marya al miŋ hoyanya haŋ bana kwayinj. Kuŋ ne niŋ tagalkeb biŋ bak yenayinj. Irkeb Satanyen tareŋ bana hanj go tubul teŋ Al Kuruŋ hitte waniŋ yeŋbe ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayinj. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde yunkeb Al Kuruŋ dirŋeŋ weŋ henayinj. Meteŋ go teŋ hikeyabe Yuda marya al miŋ hoyanya beleŋ muguneŋ hinayinj gega, ne beleŋ doyanj girde heŋ,’ ninyinj.

¹⁹ “Ningeb Yuda marte doyanj al kuruŋ Agripa, nebe yuwarwarte naŋkiŋde mat Yesu delner forok yeŋ mere niryinj goyen pel ma irde gama irmiriŋ. ²⁰ Nebe

meremiŋ po gama irdeb Damaskus taunde niŋ Yuda mar hitte wa Al Kurunyen mere tagalmiriŋ. Irdeb Yerusalem taunde niŋya Yudia naŋore niŋya al hitte kūŋ Al Kurunyen mere tagalde hinhem. Irde al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte wor Al Kurunyen mere tagalde kūŋ hinhem. Gwahade tagalde kūŋ heŋyabe, ‘Mata buluntiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ henayinj. Gwaha teŋbe Al Kuruŋ diliŋde mata igiŋ po teŋ hinayinj. Irkeb al hoyan beleŋ denenbe fudinde Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ haŋ yeŋ dennayinj,’ yeŋ saba yirde hinhem.²¹ Ne gwaha teŋ kūŋ himekeb Yuda mar beleŋ goke igiŋ ma nurde Al Kurunyen ya balem bana goŋ nadē mununnin tiyamiŋ.²² Gega Al Kuruŋ beleŋ faraŋ nurkeb wanj wanj hanča gago delger huwarde al deňem yanja al maliya hitte Yesu niŋ tagalde hime. Nebe Moseya Al Kurunyen mere basaŋ marya beleŋ kame mata kura forok yiyyen yitiŋ goyen go po tagalde hime. Hoyan niŋ ma tagalde hime.²³ Mata kame forok yiyyen yeŋ tagalaminiŋ gobe Mesaia niŋ tagalaminiŋ. ‘Mesaiabe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ gab kamyeŋ. Irde gor mat huwaryenj. Mata gobe tineŋ wor po. Al kura gwaha ma titiŋ. Yeŋbe Yuda marya Yuda mar moŋ kidoma bana heŋ mata buluŋ teŋ hanj marya goyen biŋ bak

yenayinj yeŋ gogo kamtiŋde mat huwaryenj,’ yaminj,’ inyinj.

*Pol beleŋ Agripa goyen
Yesu gama irayiŋ inyinj*

²⁴ Be, Pol go yiŋgeŋ ge teŋ hako tagalde hikeyabe Festus beleŋ merem waldebe, “Pol, gebe kukuwa haha! Dufay karkuwaŋ karkuwaŋ yawarariŋ gore girke kukuwa heŋ ha gogo,” ineŋ kwep iryinj.²⁵ Gega Pol beleŋ wol heŋbe, “Doyan al Festus, mere gabe fudinde yeŋ hime. Kukuwa heŋya ma yeŋ hime.²⁶ Yesu uliŋde mata forok yiriŋ gobe balmiŋ ma forok yiriŋ geb, Agripabe mata goyen keŋkela nurde hi. Niŋgeb mere teŋ hime gab yeŋbe goke yeŋ hi yeŋ nurde hi. Goke teŋbe nebe kafura ma heŋ yeŋ diliŋ mat igiŋ mere ireŋ,” inyinj.

²⁷ Irdeb Agripa keneŋbe, “Ge gayen Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ mere tagalde hinhan goyenbe fudinde yeŋ nurde ha? Ne benerbe fudinde yeŋ nurde ha yeŋ geneŋ hime,” inyinj.

²⁸ Gwaha inke Agripa beleŋ wol heŋbe, “Gayamuŋ gayen po parsay irmekab Kristen al hiwi yeŋ nurde gago kurut nirde ha?” inyinj.²⁹ Irkeb wol heŋbe, “Nalu ulyaŋde ma dolfonde goke ma nurde hime. Gega hanča geja al buda kuruŋ gar heŋ merene nurhaŋ gayen tumhaŋ ne himiŋ gwahade po deŋ wor Yesu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ yirnayinj yeŋ Al Kuruŋ

gusunjan irde hime. Gega gama nirde koyare hinañ yen ma dineñ hime,” inyinj.

³⁰ Irkeb Yuda marte doyan al kuruñ Agripaya haymin Bernaisiya Roma gabman doyan al Festusyabe al buda kuruñ gor hinhan goya tumjan bur yiniñ yen huwaraminj. ³¹ Irdeb mere sope ird ird gasuñ go tubul teñ kuñ henja yingeñ uliñ mere tenje, “Al gabe mata buluñ kura ma tiyuñ gega, da misiñde wor po teñ koyare kerde mayteke kami yen kurut yen han?” yamiñj.

³² Be, Agripa beleñ Festus go, “Al gabe kuñ Sisar diliñde huwarde ga mere tiyen ma yiyuñ manhan hanja gayenbe okohom po tubul titeke kuwoñ,” inyinj.

27

Rom kuñ kuñ niñ Festus beleñ Pol go hakwa hende kiriyij

¹ Be, Festus gore Pol go Rom taunde teñ kermeke kuyeñ yen nurde al kura denjembe Julius haninde kiriyij. Al gobe “Sisaryen Fulenja Mar” yineñ hanjen gote fulenja mar 100 doyan yirde hinjin. Goyenterbe al hoyan kura koyare hinhan mar go manan al gote haninde yiryinj. Irke Julius beleñ mel go yade hakwa teñ Itali nañare kuniñ tikeb neñ manan Pol go gama irde tumjan kuniñ titirij. ² Be, Sisaria taun neñ hinhetde gorbe hakwa kura Esia

nañare niñ taun Adramitium mat wayyiñ goyen kintirij. Irdeb hakwa go sopte mulgañ heñ Esia nañare niñ taun makañ siñayan kweñ teñ hike nurtirij. Irde go hende kutirij. Hakwa hende gorbe Masedonia nañare niñ taun Tesalonaika niñ al Aristakusya tumjan kutirij. ³ Be, kuñ fay urkeb Saidon taunde forok yitirij. Gorbe Julius beleñ Pol igin igin ire yenbe, “Kuñ dige yago kura yena. Irkeb det kurañ nurde ha goyen farañ gurnayinj,” inyinj.

⁴ Be, taun go tubul teñ kutekeb meñe kuruñ wor po huwarke kuñ kunñinj meteñey diryinj. Irkeb Saiprus motmotbe hanniniñ tapa beleñ pel irde ketal urde kutirij. ⁵ Irde Saiprus motmot muruñ fafor teñbe Silisiaya Pamfilia nañare niñ makañ ala goyen kahal po pateñ kuñ Lisia nañare niñ taun Maira forok yitirij. ⁶ Gorbe Julius beleñ Isip nañare niñ taun Aleksandria niñ hakwa kura goyen Itali nañare kweñ teñ hike kinyinj. Irdeb hakwa go hende kunañ dinkeb go hende hurkutirij.

⁷ Be, kutirij gega meñe kuruñ huwarkeb wawuñ budam makañde hinhet. Irde bekkende kuñ kuñbe Nidus taunde forok yitirij. Irde gor mat Rom po kuniñ yitirij gega, meñe muñ kura falmuk ma hiriñ. Irkeb bada heñ hakwa go bul irde Krit motmot muruñ deñembe

Salmone goyen hanniniŋ yase beleŋ pel irde motmot go ketal urde kutiriŋ. ⁸ Be, kutiriŋ goyenbe meñe kuruŋ po geb, hakwa bemel kuŋ kuŋ goyen meteŋen diryiŋ. Irkeb makanj fereŋ gama irtiŋen teŋ kuŋ tiyuŋ kura deňembe “Makanj Kamtiŋde” gor forok yitiriŋ. Tiyuŋ gobe Lasea taun bindere hinhin.

⁹ Be, beleŋ kuŋ hinhetya goyenbe naŋa fay budam wor po yubul titiriŋ. Irde goŋbe Yuda marte Binje Kutŋa Nalu hubu heŋ meñe buluŋ kuruŋ forok yeke makanđe epte ma kutek nalu heweŋ tike ¹⁰ Pol beleŋ Juliusya hakware niŋ meteŋ marya goyen, “Mel, kuniŋ yeke kuniŋ tihit go belenbe kanduk kuruŋ kentek geb. Hakwaya samuŋya yemeyde nindikeŋ manaŋ buluŋ hetek geb,” yineŋ hayhay yiryiŋ. ¹¹⁻¹² Gega al budam beleŋ, “Garbe meñe nature hakwa hitek moŋ geb, Finiks taunde kuniŋ. Gorbe naŋa buluŋ heke hakwa hitek gasuŋ igin geb, taunde gor heŋ meñe goyen doyaŋ irde hiteke waŋ fole tike gab kutek,” yaminj. Finiks taun gobe Krit motmot goyen muruŋ, naŋa kurkur beleŋ mat hinhin. Be, al budam gwaha yekeb Julius beleŋ Polyen mere gama irtiŋenbe hakware niŋ meteŋ marte doyaŋ alya hakwa gote miŋ al gote mere po fudinde yeŋ nuryiŋ.

Karam meñe kafuram wor po huwaryiŋ

¹³ Be, kuniŋ titekeyabe meñe igin mat wake keneŋbe mel gore, “Meñe neŋ yitiŋ go gago forok yihi,” yamiŋ. Irde anŋa tuluŋ tike hurkukeb hakwa go teŋ Krit motmot goyen makanj fereŋ gama irtiŋen teŋ kwamiŋ. ¹⁴ Gega heŋ ga moŋ yuvara meñe kuruŋ Krit motmot dugure mat katyiŋ. ¹⁵ Irke Finiks taunde kuniŋ yeŋ tuŋaŋ urtiriŋ gega, meñe go kuruŋ wor po geb kutek moŋ hekeb tubul tike yeŋ beleŋ po hakwa go teŋ makanj alare tukuriŋ. ¹⁶ Irde meñe beleŋ dukukeb motmot dirŋen kura deňembe Kauda goyen ketal urde kutiriŋ. Goyenterbe hakwa dirŋen kura hakwa kuruŋ neŋ kuŋ hinhetde gor feŋ titiŋ tuluŋ teŋ hinhin goyen buluŋ hiyyenkek yeŋbe teŋ hakwa kuruŋ hende kirniŋ yeŋ hakware niŋ meteŋ mar beleŋ kurut yaminj. Meteŋen yiryiŋ gega, kamebe teŋ keramiŋ. ¹⁷ Irdeb hakwa kuruŋ go hende kuŋ hinhet goyen galanj yiyyenkek yeŋbe kaŋ tareŋ beleŋ po yade hakwa yufuk bana yerke kurkukeb hakwa goyen he fere titiŋ yara irde tareŋ iramiŋ. Irde Libia naŋare niŋ makanj sinjare Saitris ineq hanjyende gor ka kin̄kininj karkuwaŋ gor hanjen geb, hakwa go kuŋ gor ɻek yiyyen yeŋ kafura hamij. Irdeb gwaha irteke hakwa ga bekkenđe kwi yeŋ anŋa tubul tike kurkuriŋ.

Goyenbe meñe beleñ teñ kun hinhin po.

¹⁸ Be, karam meñe kafuram kuruñ goyen muñ kura ma falmuk hiriñ. Irkeb makañ duba karkuwanj karkuwanj gore wañ hakwa go karim ma irde hinhan. Irkeb kuñ fay urkeb hakwa goyen muñ kura hipirken hiwi yeñbe hakware niñ meteñ mar beleñ tiyuñ kurar nin det goyen kura yade makañde yemeyamiñ. ¹⁹ Be, sopte po fay urkeb meteñ mar beleñ hakware niñ meteñ teñ teñ det kura yade yemeyamiñ. ²⁰ Be, nalu sobamde po makañde hinhet goya goyenbe meñeya makañya goyen kura muñ falmuk ma po haryum. Buluñ wor po hekeb nañaya dinambeya muñ kura ma yintirinj. Irdeb, “Go ma hitek. Makañde po kamniñ tihit,” yeñ nurtirinj.

²¹ Be, al buda kuruñ go dula ma tike kun kuñ nalu ulyanđe hiriñ. Irkeb Pol beleñ huwarde gaha yinyiñ: “Mel, mere dirmiñ goyen nurdeb Krit motmot ma tubul titiñ manhan kanduk kuruñ gahade ma kentewoñ. Irde hakware niñ detya samuñya kuruñ gayen ma yemeywoñ. ²² Goyenpoga neñ al buda kuruñ gayenbe kura ma po kamtek. Hakwa po ga buluñ hiyyen. Niñgeb kafura ma yo. Tareñ heñ hinayiñ. ²³ Nebe Al Kurunyen meteñ al. Yeñ ge po meteñ teñ hime.

Niñgeb hanjä wawuñbe yende miyoñ beleñ wanbe, ²⁴ ‘Pol kafura ma yo. Gebe Sisar diliñde huwarde mere tiyayıñ geb. Irde Al Kuruñ beleñ geña hakwa hende kuñ hanj mar buniñen nûrd yuneñ farañ yuryeñ geb go ma kamnayıñ,’ nina. ²⁵ Niñgeb nebe Al Kuruñ beleñ nina gwahade po forok yiyyen yeñ hekkenj nurde hime. Niñgeb goke teñbe gago kafura ma heñ sanjıñ po hinayıñ dinhem. ²⁶ Goyenbe hakwa gabe kuñ motmotde kura gor heñ gab buluñ hiyyen geb, goyen nurde ga hinayıñ,” yinyiñ.

²⁷ Be, hakwa teñ Krit motmotde niñ taun kura deñembe “Makañ Kamtiñde,” go tubul teñ wañ wanj wawuñ 14 hiriñ. Goyenterbe meñe beleñ po dade makañ kura deñem Mediterenian Makañ beleñ goj dukuriñ. Irkeb wawuñ biñde gwahadebe hakware niñ meteñ mar goreb megeñ kura bindere hi yara nuramiñ. ²⁸ Gwahade nurdeb kañ yulyanj kura teñbe det kanduk teñ kañ muruñ kurhan feñ teñbe teñ kerke makañ bana kurkuriñ. Gwahade irde makañ go dukuñmiñ tuñaj tiyamiñbe 40 mita kenamiñ. Be, muñ kura kutñeñ teñbe sopte po tuñaj tiyamiñ. Irde goyareb dukuñmiñbe 30 mita po kenamiñ. ²⁹ Gwahade keneñbe moñgo uguñ po kutekeb hakwa ga hora

hende hurkuŋ galaŋ yiyyen
yenbe aŋga sipte yade
hakwa kimyaŋ beleŋ mat
yemeyamiŋ. Gwaha irde gor
heŋbe araneŋ fay urwoŋ yen
nurde hinhan.

³⁰ Goya goyenbe hakware
niŋ meteŋ mar kurabe
busaharniŋ yen aŋga hoyan
kura sopte muruŋ beleŋ
mat yemeyhet usi teŋbe
kuŋ hakwa dirŋen bikken
isaŋ heŋ hakwa kuruŋ
hende keramiŋ goyen teŋ
kerke makaŋde kurkuŋ
hinhin. ³¹ Irkeb Pol beleŋ go
yeneŋbe fulenja marya doyan
almiŋ Yuliusya hitte kunbe,
“Meteŋ mar gayen hakwa ga
tubul teŋ busaharnayıbe
deŋ kuruŋ gayen epte ma
hinayin,” yinyiŋ. ³² Gwaha
yinkeb fulenja mar goreb kuŋ
hakwa dirŋen gitı irtiŋ kaŋ
go walke makaŋ alare katkeb
tubul tiyamiŋ.

³³ Be, naŋa miŋge hekeb
Pol beleŋ mel go yeneŋbe,
“Naŋa fay 14 bana gayen ka-
fura wor po heŋ binje kura
ma naŋ. ³⁴ Goyenbe ku-
ratıŋ muŋ kura ma kamyen.
Ningeb dufaytiŋ tareŋ irde
binje nene tareŋ po heŋ hi-
nayin,” yen kimyen yiryiŋ.
³⁵ Be, Pol go gwaha yineŋbe
kuŋ beret teŋbe al buda ku-
ruŋ go dilinđe beret goke
Al Kuruŋ turuŋ irde ubala
teŋ niriŋ. ³⁶ Irkeb al buda
go Pol beleŋ gwaha yinkeb
biŋde igiŋ nurde saŋiŋ heŋbe
binje namiŋ. ³⁷ Be, hakwa
hende gorbe al 276 hinhet.
³⁸ Be, binje keŋkela wor po

heŋ namiŋ. Irde ep irhet
yen nurdeb biŋge kura hin-
han gobe hakwa muŋ kura
hipirkeŋ hiwi yenbe yade
makaŋde yemeyamiŋ.

³⁹ Be, naŋa fay urkeb
hakware niŋ meteŋ mar
beleŋ megeŋ kura kenamiŋ.
Goyenpoga naŋa gor hihit
yen bebak ma tiyamiŋ. Irde
hakwa kuŋ gor heŋ heŋ
gasuŋ kura sawsawa miŋyaŋ
goyen keneŋbe igiŋ wet gor
kuniŋ yen nuramiŋ. ⁴⁰ Irdeb
al kurabe kuŋ aŋga gote kaŋ
walde pasi yirkeb al kurabe
kuŋ hakwa tigiri teŋ teŋ det
kimyaŋ beleŋ hiyen gote kaŋ
goyen yugu tiyamiŋ. Munan
kura marbe hakwa hende
niŋ sel goyen isaŋ hamiŋ.
Irkeb hakwa gobe makaŋ
siŋare sawsawa miŋyaŋde
kuriŋ. ⁴¹ Gega kuŋ henyabe
katul kuruŋ hende hurkuŋ
ŋek yen dapsaŋ hiriŋ. Irkeb
makaŋ duba karkuwaŋ
waŋ kimyaŋ beleŋ mayke
maykeb gilgalan iryiŋ.

⁴² Gwaha tike keneŋbe
fulenja mar beleŋ al koyare
niŋ yade kuŋ hinhan goyen
galuŋ teŋ kuŋ hugiŋen
busaharnak yen bidilare
gasa yirniŋ tiyamiŋ. ⁴³ Gega
doyan almiŋ Yulius beleŋ Pol
niŋ nurdeb fulenja marmiŋ
utaŋ yiryiŋ. Irdeb, “Fe galuŋ
teŋ teŋ nurde haŋ mar go wa
solok yen galuŋ teŋ siŋare
kunayin.” ⁴⁴ Irde fe galuŋ
teŋ teŋ ma nurde haŋ marbe
hakwa galaŋ yitiŋde niŋ he
parwek kura ma det potpot
titek kura yanarde galuŋ teŋ

kunaiñ,” yinyiñ. Be, gwaha mat nej tumjañ ala igin po siñare forok yitiriñ. Al kura ma kamamiñ.

28

Malta motmot

¹ Be, nej tumjañ siñare hetekeb motmotde gor niñ mar beleñ, “Motmot gabe Malta,” dinamiñ. ² Gorbe kigariñ kuruñ katke nañä meñek wor po hiriñ geb, mel gore gargar wor po dirde dukuñ kak kawalde dunamiñ. ³ Irkeb Pol beleñ kuruñ he fere kura tawañ kak hende kiriyiñ. Goya goyenbe kunere duwi kura he fere bana goj hinhin geb, kak beleñ uka irke busaharde kateñbe Pol hanijde isen biñguñ tiyyiñ. ⁴ Irkeb motmotde gor niñ al beleñ keneñbe yiñgeñ uliñ mere teñbe, “Fudinde wor po, al gabe al gasa yirke kamide kamde al. Niñgeb yeñbe makanđe po kamwoñ gega, go ma kamkeb al banare hi goreb mata buluñmiñde muruñgembe kunere beleñ isa gago,” yaminj. ⁵ Gega Pol go uliñde misiñ kura ma nuryiñ. Irde kunere go taran teñ kak alare timiyyiñ. ⁶ Goyenbe mel gore Polbe hanija uliña pompom wet yiniñ tahan ma, huwarde hire mat diliñ girgir irke takteñ mayke bemel po kameñ tiya yeñ nuramiñ. Irde Pol go daha kura tiyen tiya yeñ keñkelä po keneñ hinhin. Gega daha kura

ma tike keneñbe, “Neñbe usi titit. Al gabe uñgura geb, gago ma kama,” yaminj.

⁷ Be, Malta motmotde niñ doyan al kura deñembe Publius goyen gor hinhin. Yeñbe nej hinhet bindere hinhin, irde megeñmiñbe kuruñ wor po. Be, yeñ beleñ nej hoy dirke kuruñ yenyä wawuñ karwo gor firtiriñ. Gor hitekeb yeñ beleñ gargar dirde igin igin wor po dirke amañej nurde hinhet. ⁸ Be, gor hinhetya goyenbe Publius naniñbe ayganja kasorsorya buluñ wor po irkeb gasuñde po firtiñde hinhin. Irkeb Pol go mere momoñmiñ nurdeb kuruñ keneñ haniñ yerde uneñ Al Kuruñ gusuñaj irkeb igin hiriñ. ⁹ Be, goyen keneñbe garbam mar kuruñ motmot goyenter niñ goyen pasi po Pol hitte wayamiñ. Irkeb yeñ beleñ garbam mar goke Al Kuruñ gusuñaj irkeb igin hamij. ¹⁰⁻¹¹ Irkeb go keneñbe palap wor po dirde mata igin igin po diramiñ.

Pol go Rom taunde forok yiriñ

Be, Malta motmotde gorbe gagasi karwo hinhet. Go kamereb hakwa kura meñe kuruñ nalu heke gor heñ heñbe nalu go hubu heke kweñ teñ hinhin goyen keneñbe hakwa go hende kutek yitiriñ. Irkeb al buda Malta motmotde niñ gore hakwa hende kuruñ heñyabe det goke nurnayiñ yeñbe det galak dirde yiñgeñ po

yukun̄ hakwa biñde yerde dunamij̄. Hakwa gobe Isip nañare niñ taun Aleksandria niñ. Hakwa go muruñdebe Grik marte tikula al irawa denjembe Kestaya Poluksyat tonen yirtin̄.

¹² Be, Malta motmotde matbe kuñ kuñ Sisili motmot kurunjde gor niñ taun kura denjembe Sairakus forok yitirin̄. Irde naña fay karwo gor hinhet. ¹³ Irde gor matbe kuñ Itali nañare niñ taun kura Regium forok yitirin̄. Be, firtirin̄ fay urkeb taun go tubul teñ kutirin̄. Kuñ henjabe meñe igin̄ mat huwarke igin̄ po kutirin̄. Be, wawuñ heñ kuñ sopte fay urkeb Itali nañare niñ taun hoyan̄ kura Puteoli forok yitirin̄. ¹⁴ Gorbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin̄ mar yupi titirin̄. Irkeb yeñ beleñ pere dirde gargar diramiñ. Be, mel goyabe meteñ naña uñküren̄ gor hinhet. Go kamereb Rom kuniñ yeñ taun go tubul teñ kahañniniñde kutirin̄. ¹⁵ Irkeb al buda kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtin̄ mar Rom taunde gor niñ beleñ nende mere momoñ nuramiñ. Irdeb wañ neñ ge doyañ hiniñ yeñ gasuñ kura “Apius Maket” ineñ hanÿende gor doyañ dirde hinhan. Munan̄ al buda kurabe taun kura denjembe “Ferd ferd Gasuñ Karwo” ineñ hanÿende gor wañ doyañ dirde hinhan. Be, kuñ gor forok yeñ Pol beleñ al buda go yeneñ biñde igin̄

nurde sañj̄ heñ Al Kuruñ turuñ iryin̄.

¹⁶ Be, kuñ Rom taunde forok yitirin̄. Irkeb Roma gabman beleñ Pol go koyare ma kerdebe ya kura unamiñ. Irke gor heñbe gagasim gagasim ya go damu teñ hin hin. Goyenpoga yeñ uñküren̄ po ma hin hin. Fulenja al uñküren̄ kura beleñ doyañ irde hin hin.

¹⁷ Be, Pol go kuñ naña fay karwo kamereb Yuda marte doyañ mar gor hin han goke keya hiriñ. Be, wañ gabu irkeb gaha yinyin̄: “Kadne yago, nebe nende alya bereya buluñ ma yir miñ. Irde asininiñ yagot mata kura ma pel irmiñ. Gega Yuda mar Jerusalem hañ gore merem yan̄ nirde Roma mar haniñde neran̄. ¹⁸ Irkeb Roma mar beleñ gusuñañ nirañ gega, miñ goke kura mununke kamtek moñ geb, nade siñare nirniñ tiyan̄. ¹⁹ Irkeb Yuda mar goreb goke igin̄ ma nuran̄. Irkeb nebe gwaha kura titek moñ nurdeb, ‘Sisar diliñde ga mere tiyen̄,’ yeñ Roma al go inmiñ. Gega nere al goyen tagal yune yeñ ma gwaha inmiñ. ²⁰ Ningeb nigeñ goyen momoñ dire yeñbe gago deñ ge keya him. Yuda mar kuruñ gare al kame wañ doyañ diryeñ yeñ doyañ irde hanjen̄ al goke tagalde himekeb gago koyare neran̄,” yinyin̄.

²¹ Irkeb mel gore wol heñbe, “Yuda mar Yudia

naŋare haŋ gore kura asan
kaŋ ge niŋ momoŋ dirdem
moŋ. Irde nende al kura Yu-
dia naŋare mat wayan gore
kura ulger mere bulunęj
kura ma tagalke nurtiŋ.
22 Gega al budam hike kwa
kurunęj gabe deŋ Yesu gama
irde haŋ mar goke tagalde
duneŋ haŋ. Niŋgeb goke
momoŋ dirke nurniŋ yeŋ
nurde hite,” inamiŋ.

23 Be, gwaha inenbe sopte
gabu irniŋ yeŋ nalu tiyamiŋ.
Be, nalu tiyamiŋde gor hekeb
Pol hinhinde gor al karim
ma gabu iramiŋ. Hančapya
gabu iramiŋ gwahade moŋ.
Irkeb wampot mat Al Kurun
beleŋ dirneŋ weŋ doyaŋ yird
yird mata goke saba yirke
kuŋ kuŋ wawuŋ hiriŋ. Irde
Yesu niŋ momoŋ yirmek
bebak tinaŋ yeŋbe Mose
beleŋ tikula asanđe kayyiŋ
goya Al Kurunyen mere
basan̄ mar beleŋ asanđe
katiŋde gor mat mere gote
miŋ tagalyiŋ. 24 Irkeb
kura marbe Pol beleŋ mere
tiyyiŋ gobe fudinde yekeb
kurabe usi yeŋ nuramiŋ.
25 Mel gore gwaha yeke Pol
beleŋ yeneŋbe mere funan̄
gaha yinyiŋ: “Holi Spirit
beleŋ mere fudinde kura
asetiŋ yago nurnan̄ yeŋ Al
Kurunyen mere basan̄ al
Aisaia momoŋ irkeb gahade
kayyiŋ:

26 ‘Al Kurun̄ beleŋ Israel mar
hitte kuŋ gaha yinayiŋ
nina:

Deŋbe merene nurde hi-
nayiŋ, irde keneŋ hi-
nayiŋ gega, bebak ma
po teŋ hinayiŋ.

27 Fudinde wor po, mel gate
biŋbe saŋiŋ wor po.
Kirmiŋbe migisun̄ yur-
tiŋ. Irde diliŋbe mala
titiŋ.

Moŋ manhan kirmiŋde
nurde, diliŋde
keneŋbe biŋde bebak
wor po teŋ ne hitte
mulgaŋ heŋ wake sope
yirmewoŋ,’ yitiŋ hi.
Aisaia 6:9-10

28-29 Ningeb yiriŋ gwahade
po deŋ Yuda marbe Al Ku-
runyen mere pel irde hanjen
geb, Al Kurun̄ beleŋ alya
bereya yumulgaŋ teŋ teŋ
gote mere igiŋ goyen al miŋ
hoyaŋ Yuda mar moŋ hitte
teŋ kerke kukeb yeŋ beleŋ
gab nurde gama irde hinayiŋ
goyen momoŋ dirde hime
gago,” yinyiŋ.*

30 Be, Pol gobe ya kura
Roma gabman beleŋ unke
gor heŋbe gagasim gagasim
damu teŋ hinhin. Gorbe
dama iraw hikeyabe al beleŋ
kinniŋ yeŋ waŋ hinhan.
Irkeb yeŋ beleŋ, “Igiŋge,
waŋ neneŋ hinayiŋ,” yineŋ
hinhin. 31 Irkeb kafuram
moŋ Al Kurun̄ beleŋ dirneŋ
weŋ doyaŋ yird yird mataya
Doyaŋ Al Kurun̄ Yesu Kristu
niŋ tagalde saba yirde
hinhin. Irkeb meteŋ teŋ
hinhin goyen al kura beleŋ
utaŋ irtek ma hiriŋ.

* **28:28-29:** Asan̄ hoyanđeb gahade hi: 29 Irkeb al buda kurun̄ gob bur yeŋ kuŋ
heŋyabe Pol mere tiyyiŋ goke yinjeŋ uliŋ kadom mohonđe tiyamiŋ.

Rom Rom niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asaŋ kayyinj

¹ Nebe Pol, Yesu Kristuyen meteŋ al. Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ iginj Yesu niŋ yitiŋ goyen tagal tagal niŋ teŋ ne gayen basiŋa nirde Yesuyen mere basaŋ al aposel niryinj. ² Be, mere iginj Yesu niŋ yitiŋ gobe Yesu megen gar ma wakeya bikkeŋ wor po Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ goke binja teŋ mere basaŋ marmiŋ porofet yinke Al Kurunyen asaŋ wukkeŋ wor po bana gon kayamiŋ go goyen. ³ Al Kuruŋ Urmiŋ al hiriŋ gobe Israel marte doyan al kuruŋ Dewityen miŋde mat forok yiriŋ. ⁴ Goyenbe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirityen tareŋde al goyen kamtiŋde mat isaŋ hekeb yenbe Al Kuruŋ Urmiŋ goyen kawan wor po hiriŋ. Yenbe Yesu Kristu nende Doyan Al Kuruŋ. ⁵ Urmiŋ meteŋ tiyyinj goke teŋbe neya meteŋ kadne yagoya gayen Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde iginj iginj dirde aposelmiŋ diryinj. Go diryinj gobe Urmiŋ goke teŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan kuruŋ goyen hitte tagalde tukuŋ hitekeb yen ge dufaymiŋ tareŋ irde meremiŋ gama irde hinayinj yenbe gogo

aposelmiŋ diryinj. ⁶ Deŋ wor al miŋ hoyan Yuda mar moŋ bana mat hoy dirtiŋ geb, Yesu Kristuyen yufukde haŋ mar hitiŋ haŋ.

⁷ Niŋgeb asaŋ gabe deŋ Rom niŋ alya bereya tumŋan Al Kuruŋ beleŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurd dunenje, "Nere kudiŋen henayinj," yeŋ hoy diryinj goke asaŋ gago kaŋ hime.

Adoniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ buniŋeŋ dirde iginj iginj dirdebitiŋ yisikamke iginj po hiwoŋ yeŋ nurde hime.

Polbe Rom niŋ mar yemewoŋ wor po yeŋ nuryinj

⁸ Be, asaŋ kaŋ hime gayen bana mere meheŋde wor po momon direŋ tihim gobe gahade: deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ irtiŋ haŋ gote mere momontiŋbe megen kuruŋ gayen ep heŋ tukuŋ hi. Niŋgeb nebe matatiŋ goke Al Kuruŋ iginj wor po nurd uneŋ himyen. Go teŋ himyen gobe Yesu Kristu beleŋ faraŋ nurkeb gogo teŋ himyen. ⁹⁻¹⁰ Fudinde, Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde henja hugineŋ deŋ ge bene sir ma yeŋ hiyen gobe Al Kuruŋ wor fudinde yeŋ nurde hi. Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ hime gabe bener mat fudinde wor po mere iginj Urmiŋ goke yitiŋ goyen tagalde tukuŋ himyen. Irde deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kurut yeŋ himyen gega, go ma kuŋ dinmırinj

geb, gayenterbe Al Kurunyen dufayde kenem deñ hitte kuñ kuñ niñ beleñ kerd nunwoñ yeñ nurde gusuñajan irde hime.

¹¹ Fudinde, nebe deñ goyen Holi Spirityen tareñde mata forok yird yird gote tareñ nuntiñ goyen kura dunmeke sañiñ hewoñ yeñ nurdeb deñ hitte kuñ dentek wor po nurde hime. ¹² Gogab denya neya tumñañ heñbe ne beleñ Yesu niñ dufayne tareñ irde himyen goyen deñ beleñ nenenbe tareñ henayıñ, irde ne wor deñ dufaytiñ Yesu niñ sañiñ irtiñ goyen deneñbe tareñ heweñ. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nebe deñ hitte kuñ dene yeñ wawuñ budamde kurut yeñ himyen gega, beleñ miñmoñ wor po nirde hike wanjan gago hihi goyen nurwoñ yeñ nurde hime. Nebe al miñ hoyan Yuda mar moñ nañña hoyanje hañ mar hitte kuñ meteñ teñ gote iginen yawarde hinhem gwahade goyen po, deñ hitte wor kuñ meteñ teñ gote iginen yawarmewoñ yeñbe gogo deñ hitte kuñ kuñ niñ kurut yeñ himyen.

¹⁴ Be, nebe Grik maryä* al miñ hoyan Grik mar moñya hitte kuñ meteñ teñ teñ gobe bada hetek epte moñ, meteñ go titek po hime. Irde al dufaymiñ wukkek ma dufaymiñ wukkek moñ goke meteñ teñ hayiñ ninyiñ geb,

goyen goke manaj meteñ teñ hitek po himyen. ¹⁵ Gwahade niñgeb deñ Rom niñ mar hitte wor kuñ Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagaltek wor po nirde hi.

¹⁶ Fudinde, Yesu niñ yitiñ mere gobe Al Kurunyen tareñ geb, al kura mere go fudinde yeñ nurde gama irde hañ mar goyen igin Al Kurun hitte yumulgañ titek hi. Yumulgañ tiyyen mar goyen meheñdebe Yuda mar wa yawaryen, irde gab Yuda mar moñ al miñ hoyanje kame yawaryen. Niñgeb goke teñbe Yesu niñ yitiñ mere igin tagal tagal niñ memya ma heñ hime. ¹⁷ Al Kuruñ beleñ Yesu niñ yitiñ mere goyen hende huwardeb yinjen diliñde al huwak heñ heñ beljeñ goyen kawan forok irde hi geb, mere igin gobe Al Kurunyen sañiñ dineñ hime gago. Al Kurunbe al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinayıñ mar go po gab al huwak yeñ yinyen. Al huwak heñ heñ beleñ hoyanje hubu wor po. Niñgeb goke Al Kurunyen asanje gahade katiñ hi:

“Al kura Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irke Al Kuruñ beleñ al huwak yeñ kinyen al gobe Al Kurunya hugiñen hiriryen,” yitiñ hi.
Habakuk 2:4

* **1:14:** Grik marbe megen niñ alyen saba karkuwan yawartiñ mar yeñ nurde yuneñ hanjen. Munañ al miñ hoyanje gwahade yawartiñ mar moñ yeñ nurde yuneñ hanjen.

Al Kuruŋbe alyen mata buluŋ goke biŋ ar yeq hiyen

¹⁸ Goyenpoga megen niŋ alya bereyabe Al Kuruŋ palap irtek mata ma teŋ mata buluŋ po teŋ hanj. Go mar gobe mata buluŋ teŋbe Al Kurunyen mere fudinde goyen pel irde hinhan. Goke teŋbe Al Kuruŋ saŋiŋmiŋ kuruŋ wor po gore beararmiŋ yikala yirde hiyen. ¹⁹ Al Kuruŋbe al gwahade yeq al beleŋ keneŋ bebak tinayiŋ yeŋbe kawan po yikala yirtin geb, al beleŋ Al Kuruŋbe gwahade yeq kenkela nurd untek po hanjen. ²⁰ Al Kurunyen mataya tareŋmiŋ hubu ma hetek goya gobe al diliŋde epte ma yeneŋ bebak titek. Goyenpoga det Al Kuruŋ beleŋ yirtin goyen yeneŋbe matamiŋya tareŋmiŋya gobe gwahade yeq bebak titek. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma, “Nebe Al Kuruŋ ma nurde uneŋ hime,” yiyyen.

²¹ Al beleŋ Al Kuruŋbe al gwahade yeq nurde hinhan gega, yeŋbe Al Kuruŋ yeq deŋem turuŋ yaq ma irde, iŋiŋ nurd uneŋ uneŋ mata ma teŋ hinhan. Dufaymiŋ gote igineŋbe hubu wor po. Dufaymiŋbe kukuwamŋen wor po geb, kidoma bana hanj yara Al Kurunyen mere fudinde goyen epte ma bebak titek hinhan. ²² Mel gobe dufay wukkekninin yaq yeq hinhan gega, kukuwa po heŋ hinhan. ²³ Irdeb Al Kuruŋ gwahader hitiŋ

goyen deŋem turuŋ yaq irtiŋeŋbe harhok uneŋ al yinjeŋ haniŋde det toneŋ yirtin kame hubu hetek goyen Al Kuruŋnin yeq turuŋ yirde hinhan. Det toneŋ yirde hinhan gobe al, nu, dapŋa, irde det megen gargar kuŋ hitiŋ gote toneŋ yirde dolon yirde hinhan.

²⁴ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ matamiŋ goke yeneŋ unaŋ tikeb dufaymiŋ buluŋ go po gama irde mata buluŋ kuruŋ po teŋ hinhan. Gwaha yirkeb megen niŋ mata buluŋ titek dufaymiŋ go po gama irde leplep mata teŋ yinjeŋ goyen buluŋ wor po yirde hinhan. ²⁵ Mel gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen gama irtiŋeŋbe usi mere gama irde hinhan. Irde Al Kuruŋ, det kuruŋ gayen yiryiŋ al goyen dolon irde yeq ge meten titjeŋbe yeq beleŋ yiryiŋ det goyen yade dolon yirde goke meten teŋ hinhan. Goyenbe hugiŋeŋ turuŋ irtek albe Al Kuruŋ, yeq uŋkureŋ po. Fudinde wor po.

²⁶ Be, mel gobe mata gwahade teŋ hinhan geb, gogo Al Kuruŋ beleŋ yubul tike mata memyak teŋ teŋ dufay beleŋ po haga yuryiŋ. Gwaha yirkeb berebe uŋ yagoya uliŋ gabu ird ird belŋen wor po goyen tubul teŋbe bere yinjeŋ uliŋ sikkeŋ gabu yirde hinhan. ²⁷ Gwahade goyen po, al diriŋ wor berem yagoya uliŋ gabu ird ird belŋen

fudinde goyen tubul teñbe al yiñgen uliñ sikkeñ gabu ird ird niñ po pultik yeñ hinhan. Al yiñgen uliñ mata buluñ mormok memyak wor po goyen teñ heñbe gote murungem buluñ wor po gobe bikkeñ taminyen hinhan.

²⁸ Goyenbe go po moñ. Albe Al Kuruj nurt uneñ uneñ niñ igin ma nurde hinhan geb, yeñ beleñ yubul tike yiñgenje dufay buluñ go po gama irde mata buluñ Al Kuruj beleñ bisam irtiñ goyen teñ hinhan. ²⁹ Be, gwaha teñ hike binjdebe mata huwak moñya mata buluñya det uguñ po yad yad niñ po dufay heñ heñ matayabe dufay buluñya kurayen kurayen gore po makiñ hitin hinhan. Irde kadom igin mat hike yenenbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurt nurt mata, al gasa yirke kamde kamde mata, fulenja mata, al usi yird yird mata, al buluñ yird yird mataya al yiya yird yird matayabe kuruj wor po. ³⁰ Go mar gobe mere buluñ mat teñ teñ mata, Al Kuruj niñ igin ma nurt uneñ uneñ mata, parpar mata, neñ nurhet nurhet matayabe, yiñgen ge turuñ turuñ teñ teñ mataya teñ hinhan. Irde mata buluñ tijen yiñgen forok yirde hinhan. Irdeb miliñya naniñyat mere ma nurde hinhan. ³¹ Go mar gobe dufay igin miñmoñ, irde mere kura teñ go ma gama ird ird mata, al hoyan

niñ amanjeñ ma nurt nurt matayabe, al hoyan buniñeñ nurt yuneñ yuneñ matabe hubu wor po. ³² Mata go teñ hañ marbe Al Kuruj beleñ gasa yirke kamnayin yeñ Al Kuruñyen saba sanjin huwak wor po goyenter yitiñ gobe nurde hanjen gega, mata buluñ go teñ teñ niñ bada ma heñ hanjen. Goyenbe go po moñ. Mel gobe al kura diliñde mata goyen teñ hike yenenbe, “Mata igin tahanj,” yineñ turuñ yirde hanjen.

2

Mata buluñ marbe Al Kuruj beleñ merem yañ yiryeñ

¹ Ningeb deñ megen niñ marbe mata buluñnin ga moñ yeñ kadtiñde mata kura yeneñ goke tagal yuneñ hañ gobe igin ma teñ hañ. Kadtiñde mata goke yeñ hañ gobe dindiken wor mata buluñ gwahade po teñ hañ geb, meretiñ goreb dindiken goyen po merem yañ dirde hi. ² Al Kuruj beleñ mata gwahade teñ hañ mar goyen merem yañ yiryeñ gobe mali mali ma yiryeñ, mata buluñmiñ goyen kenkela bebak yirdeb merem yañ yiryeñ yeñ nurde hite. ³ Ningeb deñ megen niñ mar beleñ al kura mata buluñ tikeb goke tagalde hanjen gega, deñ wor mata buluñ goyen teñ hanjen kenem Al Kuruj beleñ matatiñ goke merem yañ ma diryeñ yeñ nurde hañ? ⁴ Irde Al Kuruj beleñ igin igin dirke mata buluñtiñ

yubul teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ hamiñ goyen bebak ma teñ hañ? Niñgeb yeñ beleñ igin igin dirde mata buluñtiñ goke araneñ ma merem yañ dirdeb bitiñ mulgañ hewoñ yeñ doyan heñ heñ ge piñeñ ma heñ hiyen goyen det dirneñ yeñ nurde hañ?

⁵ Goyenpoga deñbe tonanñtiñ tareñ wor po, irde mata buluñtiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ hetek dufay ma heñ hañ geb, mata buluñ teñ tebañ teñ hikeb mata buluñtiñ kuruñ wor po heñ hi. Gwaha teñ hike kuñ kuñ nalu funañ forok yekeb Al Kuruñ beleñ mata buluñtiñ kuruñ goke bearar teñ goke merem yañ wor po diryen. Yeñ beleñ merem yañ diryen gobe huwak mat diryen geb, al kura beleñ goke daniñ gwaha taha intek moñ. ⁶ Al Kuruñbe megen niñ alya bereya kuruñ gayen matamiñ dahade teñ hitiñ gobe muruñgem wor gwahade po yunyeñ. ⁷ Al kura hugineñ mata igin po teñ heňya Al Kuruñ deñem turñuñ yañ irde palap irde yenja hugineñ hiwoñ yenbe gwahade heñ heñ beleñ niñ nañkeneñ hañ marbe Al Kuruñ beleñ yinjeña hugineñ heñ heñ mata goyen yunyeñ. ⁸ Gega al kura yinjeñ ge po nurde hañ maryä Al Kuruñyen mere fudinde pel irde mata buluñ po gama irde hañ maryabe

Al Kuruñyen bearar bana po heñ gote muruñgem buluñ wor po tenayiñ. ⁹ Niñgeb al kura Al Kuruñ diliñde mata buluñ teñ hañ marbe tumñañ kanduk kuruñ bana heñ biñ misiñ wor po nurde hinayiñ. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen. ¹⁰ Munañ al kura Al Kuruñ diliñde mata igin teñ hañ marbe tumñañ Al Kuruñ beleñ deñem turñuñ yañ yirde, turuñ yirde, biñ yisikamke igin po hinayiñ. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen. ¹¹ Al Kuruñbe al miñ kura po igin yirde al miñ hoyanþe buluñ yirde ma teñ hiyen geb, gogo al tumñañ hitte gwahade po forok iryen.

¹² Be, Yuda mar moñ al miñ hoyanþ Moseyen saba ma nurdeya ga mata buluñ teñ hañ marbe Al Kuruñ beleñ gwamuñ yuryeñ gega, Moseyen saba go hende ma huwarde gwamuñ yuryeñ. Munañ Yuda mar, Moseyen saba nurdeya ga mata buluñ teñ hañ marbe Moseyen saba go hende huwarde merem yañ yiryen. ¹³ Gobe Moseyen saba dulin nurde hañ marbe Al Kuruñ diliñde huwak moñ, munañ saba goyen nurde gama irde hañ marbe al huwak yeñ yinyeñ geb, gago dinęñ hime. ¹⁴ Be, al miñ hoyanþ Yuda mar moñ Moseyen saba go ma nurde hañ mar kurabe ma nurde

henjə saba goyen gama irde hanjen. Al gwahade gobe yinjən Moseyen saba goyen nurniŋ yara geb, Moseyen sabare mata gwaha gwaha teŋ hinayin yitiŋ goyen binđe po pul yeke gama irde hanjen. ¹⁵ Go teŋ haŋ gobe mel gore ma nurde hikeya binj bana Moseyen saba goyen kirtiŋ yara haŋ goyen dikala dirde haŋ. Irde mata buluŋ niŋbe binđe mat buluŋ yen nurde haŋ, munaj mata igiŋ niŋbe igiŋ yen nurde haŋ. ¹⁶ Be, Al Kuruŋ beleŋ al merem yan yird yird gobe nalu funaŋde forok yiyyen. Go naturebe Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu inke alyen dufay buluŋ banare hitiŋ goyen kawan yirde goke merem yan yiryen. Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ ne beleŋ tagalde himyen gore mere gayen kawan po dikala dirde hi.

Yuda marya Moseyen sabaya

¹⁷ Be, deŋ haŋ bana goyen al kura beleŋ, "Neŋbe Yuda mar. Irde Al Kuruŋ beleŋ saba Mose unyiŋ goyen kenkela gama irde hityen geb, neŋ po gab Al Kuruŋya awalikde hite," yen yinjən ge turuŋ turuŋ teŋ hanjen. ¹⁸ Go mar goreb, "Neŋbe Al Kuruŋyen dufay keneŋ bebak teŋ hityen. Irde Moseyen saba gama irde igiŋ mat po mata teŋ hityen geb, damiŋbe igiŋ munaj damiŋbe buluŋ goyen kenkela bebak teŋ hityen," yen hanjen.

¹⁹ Irdeb, "Neŋbe al kura diliŋ titmiŋ yara Al Kuruŋ nurde uneŋ uneŋ beleŋ ma keneŋ haŋ mar goyen beleŋ yikala yirde hityen. Irde mata buluŋ gote kidoma bana haŋ mar gote hulsi yara henjə Al Kuruŋyen mere kenkela bebak yirde hityen," yen hanjen. ²⁰ Irde Moseyen saba bana mere fudinde gobe nud pasi hitiŋ yen nurdeb, "Al dufaymiŋ kukuwamneŋ marte mata sope irde, al kura diriŋ kalak yara Al Kuruŋyen mata kenkela ma bebak teŋ haŋ mar goyen saba fudinde yirde hityen," yen hanjen.

²¹ Goyenpoga deŋ gwahade nurde al hoyan saba yirde haŋ marbe dahade niŋgeb dindikenbe sabatin goyen gama ma yirde haŋ? Al hoyanbe kawe ma teŋ hinayin yineŋ haŋ gega, dindikenbe danij kawe teŋ haŋ? ²² Deŋbe beleŋ al hoyanbe, "Al berem yanbe bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata ma teŋ hinayin," yineŋ haŋ gega, deŋbe go mata goyen teŋ haŋ. Irde det toneŋ yirtiŋ goyen dolon yird yird matamin goke buluŋ wor po nud yunen haŋ gega, danij geb det toneŋ dolon yird yird gasunđe kuŋ detmiŋ kawe teŋ haŋ? ²³ Deŋbe Moseyen saba nurde haŋ go muŋ goke turuŋ turuŋ teŋ haŋ gega, sabamiŋ goyen pel irde mata buluŋ teŋ haŋ goreb Al Kuruŋyen deŋem buluŋ irde

hanj. ²⁴ Den Yuda marte mata gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi: "Den gore mata buluŋ tikeb al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ beleŋ deneŋbe Al Kurunj nanyanj irde hanj," yitiŋ.

²⁵ Be, deŋ beleŋ Moseyen saba keŋkela gama irde hanj kenem guba yeŋ yeŋ mata gobe miŋ miŋyāŋ hiyyenj. Goyenpoga sabamiŋ go walde hanj kenem guba yitiŋ hanj gobe miŋ miŋmoŋ heŋ al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ yara henayinj. ²⁶ Gega al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ gore Moseyen saba keŋkela gama irde hinayinj kenem mel gobe guba ma yitiŋ gega, Al Kurunj diliŋdbe guba yitiŋ yara henayinj. ²⁷ Niŋgeb al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ guba ma yitiŋ goreb Moseyen saba keŋkela gama irde hinayinj gobe go mar goreb deŋ Yuda mar Moseyen saba keŋkela nurtiŋ irde guba yitiŋ gega saba pel irde hanj mar goyen kame Al Kurunj diliŋde huwarde merem yanj dirnayinj.

²⁸ Fudinde, al kura Yuda marte mata gama irdeb uliŋde po Yuda mar al hiyyenj, goyenpoga Al Kurunj diliŋdbe Yuda mar al fudinde ma hiyyenj. Uliŋde po guba yiyyenjbe epte ma Yuda mar al fudinde hiyyenj. ²⁹ Niŋgeb al kura biŋde mat wor po Al Kurunj nud uneŋ hanj mar go po gab Yuda mar fudinde wor po. Irde Al Kurunj diliŋde guba yeŋ yeŋ

mata fudindebe duliŋ Moseyen saba hende hendem po gama irde sisihik walde hinayinj gogo moŋ. Guba yeŋ yeŋ mata fudindebe Holi Spirit beleŋ al biŋde dufayya mataya gergeŋ yiryeŋ gogo. Al gwahade gobe al megen niŋ beleŋ ma turuŋ yirnayinj. Al Kurunj beleŋ po gab turuŋ yirde hiyenj.

3

Al Kurunyen mata huwak

¹ Be, Yuda marbe gwahade geb Yuda mar al heŋ heŋ gote igineŋbe dahade? Irde guba yeŋ Yuda mar henayinj gote igineŋ iginjbe dahade go goyen tenayinj? ² Fudinde, Yuda mar hittebe det iginj budam hanj. Goyenbe det iginj budam hanj bana goyen det kurunj wor pobe Al Kurunj beleŋ Yuda mar goyen basiŋa yirdeb meremiŋ yunyinj gogo.

³ Goyenpoga Yuda mar kurabe Al Kurunj beleŋ meremiŋ yunyinj goyen biŋde mat fudinde yeŋ ma nurdeb gama ma iramiŋ. Gwahade niŋgeb mel gote matamiŋ goke Al Kurunj beleŋ iginj ma nurdeb bikkeŋ mel goke biŋa tiyyinj goyen walyenj? ⁴ Epte moŋ wor po. Megen niŋ marbe gwaha gwaha titek yeŋ biŋa teŋ hanjen goyen ma gama irde usi po teŋ hanjen gega, Al Kurunjbe mere teŋbe goyen po gama irde hiyen. Niŋgeb goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

“Doyaŋ Al Kuruŋ, ge beleŋ
merere huwarde mere
tikeb mata huwakge
kawan hiyyen,
irde al kura beleŋ usi
tiya gintek ma hayin,”
yitiŋ. *Tikiŋ 51:4*

⁵ Goyenbe megen niŋ
marte matare gaha yewen
geb, mere gabe igit̄ ma
buluŋ goyen dufay henan
ko. Mere gobe gahade: Al
Kuruŋbe al huwak wor po
goyen nende mata buluŋ
beleŋ kawan wor po irde
hi kenem goke daha yetek?
“Daniŋ mata buluŋniŋ
goke Al Kuruŋ beleŋ bearar
teŋbe gote murungem buluŋ
duneŋ hi? Gobe igit̄ ma
tiya!” yetek? ⁶ Moŋ, epte
ma gwaha yetek! Munan
mere goyen fudinde manhan
megen niŋ marte mata
buluŋ gote murungembe
epte ma yunwoŋ. ⁷ Gegə
al kura beleŋ dufaymiŋ soŋ
hekeb, “Ne beleŋ usi mata
timekeb gore Al Kuruŋbe
mata fudinde po teŋ hi
goyen kawan iryen. Irkeb
denem turŋen yaŋ hiyyen.
Goyenbe dahade geb Al
Kuruŋ beleŋ mata buluŋ al
nineŋ merem yaŋ niryen?
Epte moŋ!” yiyyen. ⁸ Mere
gobe kukuwamŋen wor po.
Mere gobe, “Kame mata igit̄
forok yeŋ yeŋ ge teŋ mata
buluŋ teŋ hitek,” yeŋ hanjen
go goya tuŋande. Goyenbe al
kura beleŋ neŋ gayen mere
buluŋ mat dird dird niŋ
teŋbe neŋ ge yeŋ, “Mel gore
al saba gwahade yirde hanj̄,”

dineŋ hanj̄. Niŋgeb go mar
gobe Al Kuruŋ beleŋ mere
teŋ hanj̄ gote murungem
buluŋ wor po yuntek mata
goyen gogo teŋ hanj̄.

*Megen niŋ marbe tumŋaŋ
mata buluŋ miŋyaŋ*

⁹ Be, gwahade niŋgeb
neŋ Yuda marbe al miŋ
hoyaŋ Yuda mar moŋ gote
folek? Moŋ. Ne beleŋ
mehenje Yuda mar ma al
miŋ hoyan wet kura goyen
tumŋaŋ mata buluŋ bana
hanj̄ dinhem gogo. ¹⁰ Be,
mere gokeb Al Kuruŋyen
asanje gahade katiŋ hi:

“Al Kuruŋ diliŋde al
huwakbe hubu wor
po.

Al kura huwak ma po hi.

¹¹ Al kura Al Kuruŋyen mere
bebak ma po teŋ hi.
Hubu wor po.

Al uŋkureŋ muŋ kura Al Ku-
run niŋ ma naŋkenen
hi.

¹² Al tumŋaŋ soŋ heŋ mata
buluŋde kattin geb,
Al Kuruŋyen meteŋ
epte ma titek hanj̄.

Al uŋkureŋ muŋ kura mata
igit̄ titek ma hi. Hubu
wor po.” *Tikiŋ 14:1-3;*
53:1-3; Eklisiastis 7:20

¹³ “Al hapekbe al mete
titek gasuŋ yara geb,
meremiŋ gore al
hoyaŋ buluŋ yirde hi.
Irde melak beleŋbe usi
mere po teŋ hi.” *Tikiŋ*
5:9

“Irde dinonđebe kunere
duwi beleŋ al yisike
kamde hanjen det

goyen hañ." *Tikiñ*
140:3

14 "Mohonđebe al karan
yurde al biñ misiñ
kattek mere beleñ po
makin̄ hi." *Tikiñ* 10:7

15 "Kahanđe hugiñej al gasa
yirke kamde kamde
niñ po aranđeñ kun
hañ.

16 Yen̄ beleñ naña damde
kunayiñ kuruñ gobe
hugiñej al bulun
yirde, kanduk kuruñ
wor po yuneñ hañ.

17 Yen̄be al biñ kamke igin̄
heñ heñ beleñbe go
ma nurde hañ." *Aisaia*
59:7-8

18 "Go mar gobe Al Kuruñ niñ
kafura ma heñ hañ,"
yitiñ hi. *Tikiñ* 36:1

19 Be, neñbe Moseyen saba
bana mere yitiñ kuruñ gobe
saba gote yufuk bana hañ
mar goke yitiñ yen̄ nurde
hite. Gogab megen niñ al
kura beleñ mata buluñmiñ
goke epte ma, "Nebe al
huwak," yiyyen̄, irde megen
niñ mar tumñañ Al Kuruñ
diliñde uliñde merem yan
henayıñ. 20 Niñgeb al kura
Moseyen saba tumñañ gama
irtek miñmon̄ geb, al tumñañ
epte ma Al Kuruñ diliñde al
huwak henayıñ. Gwahade
yarabe Moseyen saba goreb
mata buluñniñ kawan
dikala dirke yeneñ bebak teñ
hityen.

*Al Kuruñ diliñde huwak
heñ heñ beleñ*

21 Niñgeb Al Kuruñ diliñde
al huwak heñ heñ beleñ

hoyañ dikala dirtiñ hi. Gobe
Moseyen saba moñ. Beleñ
goke bikkeñ Mose beleñ
sabamiñde tagalyiñ, irde Al
Kuruñyen mere basañ mar
porofet wor goke tagalamin̄.
22 Niñgeb al kura Yesu Kristu
niñ dufaymiñ tareñ irnayıñ
marbe tumñañ Al Kuruñ
beleñ al huwak yinyeñ. Yesu
niñ dufaymiñ sanj̄ irtiñ mar
bana kurabe huwak, munaj̄
kurabe huwak moñ ma
yinyeñ. Tumñañ tuñande ala
al huwak yinyeñ. 23 Fudinde,
al tumñañ Al Kuruñ diliñde
mata bulun titiñ ala geb,
Al Kuruñyen tareñ turñuñ
yan bana epte ma hitek
hañ. 24 Gega Al Kuruñ
beleñ buniñej yirde igin̄ igin̄
yirde hiyen geb, Yesu Kristu
beleñ yumulgañ teñ teñ
beleñ kirtiñ goyen gama irde
hinayıñ marbe al huwak yen̄
yinyeñ. Goyenbe gwahade
heñ heñ gobe murunjem
moñ, dulin̄ gwahade hi
nayıñ. 25 Al Kuruñbe al kura
Yesu Kristu beleñ yen̄ ge
teñ darim wok irde kamyiñ
goke dufaymiñ tareñ irkeb
mata buluñmiñ halde yuneñ
yen̄ Yesu goyen teñ kerke
katyiñ. Irde alyen mata
buluñ niñ teñ dapña gasa
yirde Al Kuruñ galak irtiñ
yara hiriñ. Al Kuruñ beleñ
go tiyyin̄ gobe matamiñ
huwak goyen Urmin uliñde
kawan forok iryiñ. Kawan
forok iryiñ gobe Al Kuruñ
beleñ bikkeñ al mata buluñ
teñ hinhan goyen goke ma
nurde aranđeñ bearar ma teñ

gote murungem ma yunej hinhinde mat gogo matamij huwak goyen kawan forok iryinj. ²⁶ Al Kuruj belej Yesu ulinde mata buluñniniñ gote murungem unyiñ gobe Al Kurunbe al huwak goyen kawan dikala dird dird niñbe gogo tiyyinj. Gwaha tiyyinj al gobe al huwak wor po. Irde al kura Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irnayinj marbe tumjanj al huwak yej yinyenj goyen kawan dikala direj yejbe gogo tiyyinj.

²⁷ Niñgeb nej albe da mataninin goke turuñ turuñ tej hitek? Irde beljenj damij go goyen gama irde al huwak hetek? Moseyen saba gama irde Al Kuruj diliñde al huwak hetek? Epte monj! Yesu niñ dufayniniñ tarej irteke gab Al Kuruj belej al huwak yej dinyenj. ²⁸ Fudinde, albe epte ma Moseyen saba gama irde Al Kuruj diliñde al huwak henayinj yej nurde hite. Yesu niñ dufaymiñ tarej irde gab al huwak henayinj yej nurde hite. ²⁹ Be, Al Kuruj gayen Yuda marte Al Kuruj po? Yejbe al miñ hoyaj Yuda mar monj gote Al Kuruj monj? Monj geb! Yejbe al miñ hoyaj gote Al Kuruj manañ geb.

³⁰ Ga yihim gabe Al Kurunbe uñkurenj po geb, gago yihim. Niñgeb Yuda mar guba yej hanjenj goya al miñ hoyaj guba ma yej hanjenj goya goyen Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irnayinjbe tumjanj Al Kuruj

diliñde huwak yej yinyenj. ³¹ Be, gwahade niñgeb nejbe Yesu niñ dufayniniñ tarej irde hityen geb, Moseyen sababe pel irde mali mali mata titek? Monj, epte ma gwaha titek. Nej belej Yesu niñ dufayniniñ tarej irde hitekbe Moseyen saba gote miñ kuruj goyen tumjanj gama irde pasi hetek.

4

Abrahambe al huwak

¹ Be, Abrahambe nej Yuda marte asininiñ. Niñgeb Abrahambe daha tiyyinj goyen goke nurtek. Gogab Yesu Kristu niñ dufay sanjñ ird ird mata goyen bebak titek. ² Be, Abrahambe mata igin tej hinhin gore Al Kuruj diliñde al huwak iryinj manhan matamij goke yinjeñ ge turuñ turuñ tiwoñ. Gega matamij goke kura Al Kuruj diliñde turuñ turuñ titek monj hinhin. ³ Niñgeb goke Al Kurunyen asanđe dahade katinj hi? Merebe gahade: “Abraham go Al Kuruj belej mere iryinj goyen fudinde yej nurdeb dufaymiñ tarej iryinj. Irkeb Al Kuruj belej go keneñbe al huwak yej nurd unyiñ,” yitiñ hi.

⁴ Be, al kura metej tikeb metej gote miñ al gore murungem unyenj. Niñgeb murungem gobe metej tiyyenj gote damum geb, dulinj una ma yetek. ⁵ Goyenpoga Al Kurunbe al kura mata igin tiyyenj goke al

huwak ma inyen. Gwahade yarabe al kura Al Kurun beleñ mata buluñ mar goyen igij al huwak yiryeñ yeñ nurde yeñ ge dufaymiñ tareñ irkeb goke Al Kurun beleñ al go al huwak yeñ nurd unyeñ.
⁶ Niñgeb Israel marte doyan al kuruñ Dewit manaq al kura Al Kurun beleñ al gote meteñ dahade tiya goke ma nurdeb al huwak inyen al gobe Al Kurun beleñ guram irde sañiñ irtiñ al wor po yeñ nurdeb gaha yirinj:

⁷ “Al kura Al Kurun beleñ mata buluñmiñ halde uneñbe mata buluñ miñmoñ inyen al gobe amanen wor po nurde hiyen.

⁸ Irde al kura Doyañ Al Kurun beleñ mata buluñmiñ goke ma nuryeñ al gobe amanen wor po nurde hiyen,” yitiñ hi.

Tikiñ 32:1-2

⁹ Be, Al Kurun beleñ gwaha mat guram yirde tareñ yirtek marbe Yuda mar guba yeñ hanjen goyen po guram yiryeñ? Ma, al miñ hoyan Yuda mar moñ guba ma yeñ hanjen goyen manaq guram yiryeñ? Tumjan guram yiryeñ geb. Be, Abraham niñ nurnaq. Neñbe, “Abraham beleñ Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irke Al Kurun beleñ al huwak inyinj,” yihit. ¹⁰ Gega Abrahambe daha naña Al Kurun diliñde al huwak hiriñ? Guba yirinj kamere ma guba ma yiriñya? Yeñ al huwak hiriñ gobe guba

ma yiriñya al huwak hiriñ.
¹¹ Irdeb kame gab guba yirinj. Guba yirinj gobe yeñ beleñ guba ma yeñya Al Kurun niñ dufaymiñ sañiñ iryinj goke teñ Al Kurun beleñ al huwak inyinj gobe fudinde yeñ bebak teñ teñ niñ gogo guba yirinj. Niñgeb yeñbe al kura guba ma yitiñ gega, Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irde hañ mar kuruñ gote naniñ hitiñ hi. Gobe go mar goyen Al Kurun diliñde al huwak yeñ nurd yuneñ yeñbe gogo Al Kurun beleñ Abraham goyen gwaha iryinj.
¹² Irde Abrahambe al guba yeñ hanjen marte naniñ manaq. Goyenbe tumjan moñ. Guba yitiñ mar bana goj al kura Abraham beleñ guba ma yeñya Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ iryinj mata goyen gama irde hañ mar gote naniñ hitiñ hi.

Al Kurunbe biña tiyyiñ goyen gama iryinj

¹³ Be, Abrahamya fonjeñmiñ yagoyabe kame megeñ kuruñ gayen teñ gote miñ mar henayin yeñ Al Kurun beleñ Abraham diliñde biña tiyyiñ gobe Abraham gore Moseyen saba gama irde hike gogo biña tiyyiñ? Moñ. Gwaha titjeñbe Al Kurun niñ dufaymiñ sañiñ irke gab al huwak inenbe gogo biña tiyyiñ. ¹⁴ Niñgeb Al Kurun beleñ biña tiyyiñ goyen Moseyen saba gama irde ga tetek manhan Al Kurun niñ dufay tareñ ird ird gobe miñ miñmoñ hewoñ.

Irde Al Kurun beleñ Abraham hitte biñña tiyyin goyen wor miñ minjmon hewoñ. Goyenpoga gwahade moñ. ¹⁵ Moseyen sababe hi gega, al beleñ goyen ma gama irde hiket goreb Al Kuruñyen bearar bana yukan hiyen. Goyenbe Moseyen saba goyen minjmon manhan al beleñ mata kura tike mata buluñbe gogo taha ma inej hiwoñ.

¹⁶ Niñgeb albe Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irke gab Al Kurun beleñ bikken detmiñ yuneñ yeñ biñña tiyyin goyen yunyeñ. Gogab Al Kurun beleñ bunijeñ yirde igin igiñ yirdeb detmiñ dulin yuneñ yeñ biñña tiyyin goyen Abrahamyen asem weñ dufaymiñ yeñ ge sanjñ irnayin mar goyen tumñjañ fudinde wor po tenayin. Al kura Yuda mar Moseyen saba bana hanj gore Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ kenem yeñbe Abrahamyen dirjeñ weñ geb, Al Kurun beleñ yeñ ge biñña tiyyin goyen tenayin. Irde al kura al miñ hoyan Moseyen saba bana ma hanj gore Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ kenem yeñ wor Abrahamyen dirjeñ weñ geb, yeñ wor tenayin. ¹⁷ Niñgeb gokeb Al Kuruñyen asanje gahade katiñ hi: "Ne beleñ al miñ kurayen kurayen kame forok yenayin kurun gote asem girhem," yitiñ. Niñgeb Abraham gobe Al Kurun diliñdeb

adoniniñ. Abraham gobe Al Kurun beleñ al kamtiñ wor igin yisan hiyyen, irde det miñmon wor pore mat det forok yiryeñ yeñ dufaymiñ yeñ ge sanjñ iryin. ¹⁸ Abrahambe gwaha mat kura diriñ minyañ heweñ yeñ ma nurde hinhinya goyenter Al Kurun beleñ biñña tenja, "Asige yagobe budam wor po henayin," inyin goyen fudinde yeñ nurde diriñ niñ doyañ heñ hinhin. Niñgeb Al Kurun beleñ inyin gwahade po, al miñ kurayen kurayen kurun gote asem hiriñ. ¹⁹ Be, yeñ hitte diriñ forok ma yekeyabe damam 100 heñ alik buluñ po heñ gwaha mat kura diriñ forok irtek ma hiriñ. Irde berem Sara wor gwahade po diriñ yad yad nalumbe fole wor po tiyyin. Gega Abrahambe Al Kurun beleñ diriñ ma nuneñ hi yeñ dufaymiñ tareñ ird ird goyen yul ma yiriñ. ²⁰⁻²¹ Yeñbe Al Kurun beleñ yeñ ge biñña tiyyin goke hekken nurdeb dufay budam ma iryin. Irdeb Al Kurun beleñ biñña tiyyin kurun goyen igin forok irde nunyeñ yeñ nurde hinhin geb, yeñ ge dufaymiñ tareñ irde hinhin gore sanjñ irkeb Al Kurun deñem turjuñ yan irde hinhin. ²² Niñgeb Al Kurun beleñ dufaymiñ tareñ goyen keneñbe, "Yeñbe al huwak," yiriñ. ²³ Goyenbe Al Kurun beleñ asanjmide mere bilmiñ "Yeñbe al

huwak," yiriñ gobe Abraham yeñ ge po ma yiriñ. ²⁴ Mere gobe neñ gayen gake manaq yiriñ. Neñbe Doyañ Al Kuruññinij Yesu kamyinjde mat isañ hirin al Al Kuruñ goke dufayniniñ tareñ irde hite geb, al huwak yeñ nurd dunyen. ²⁵ Yesube nende mata buluñ niñ teñ kamyinj. Irkeb Al Kuruñ beleñ neñ gayen diliñde al huwak dire yeñ Yesu go kamyinjde mat isañ heke huwaryinj.

5

Al huwak heñ heñ niñ hoy diryiñ

¹ Be, gwahade niñgeb Yesu niñ dufayniniñ sanjinj irtekeb Al Kuruñ beleñ al huwak dinyinj. Niñgeb neñbe Doyañ Al Kuruññinij Yesu Kristu hitte mat Al Kuruñya awalikde hite. ² Neñ beleñ Yesu niñ dufayniniñ tareñ irtekeb Yesu Kristu gore Al Kuruñ beleñ bunineñ dirde iginj iginj dird dird bana hurkuñ hurkuñ beleñ kerd dunyenj. Irkeb neñbe go bana hite gago. Irde kame Al Kuruñyen tareñ turjuñ yan bana hitek yeñ nurde goke doyañ heñ hite geb, aman heñ hityen. ³ Irde kanduk kurayen kurayen yeneñ hite gega, aman heñ hityen. Gobe kanduk gore sanjinj dirkeb kanduk hoyaq kura wayyenj gega, yul ma yeñ hitek, ⁴ irde kanduk yeneñ yul ma yetekbe mata buluñ titek dufay goyen iginj fole irde hitek, irde mata buluñ

titek dufay goyen iginj fole irde hitekbe kame Al Kuruñ beleñ goke iginj iginj diryenj yeñ goke doyañ heñ hitek geb, gogo kanduk kurayen kurayen yeneñ hityen gega, aman heñ hityen. ⁵ Be, Holi Spirit Al Kuruñ beleñ dunyinj gore Al Kuruñ beleñ neñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurde duneñ hiyen goyen fe wogortij yara irde dunyinj. Niñgeb Al Kuruñ beleñ iginj iginj diryenj yeñ goke doyañ heñ heñ gobe miñ miñmoñ yeñ ma nurde hite.

⁶ Fudinde, neñbe mata buluñ bana po heñ gwaha mat kura nindikenj sope irtek miñmoñ wor po hitekeyabe Al Kuruñ beleñ nalu goyen-ter gwaha tiyeñ yirinyab Yesu Kristu beleñ Al Kuruñ ma nurd uneñ mata buluñ teñ hañ mar niñ teñ kamyinj. ⁷ Fudinde, al kura al huwak kura goke teñ iginj kamenj yeñ yeñbe meteñej wor po. Al iginj kura goke teñ iginj kamtek yeñ hañ mar wor budam moñ, yuñkureñej po hañ. ⁸ Goyenpoga Yesu Kristube neñ gayen mata buluñ bana po hitekeya neñ ge teñ kamyinj. Al Kuruñbe neñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurde duneñ hiyen goyen gwaha matbe dikala dirtiñyen hi.

⁹ Niñgeb neñbe Yesu Kristu beleñ darim wok irde kamyinj go hende al huwak hitij geb, kame Al Kuruñyen bearar bana mat neñ gayen fudinde wor po

dade siŋa diryen. ¹⁰ Bikkenj neŋ gayenbe Al Kurunyen asogo hinhet gega, Urmij ten kerke kateŋ kamyinje matbe Al Kurunya awalik hitirij. Gega Urmijbe bida ma heŋ huwaryiŋ geb, Al Kurun beleŋ kame daha diryen? Dumulgaŋ po tiyyen geb! ¹¹ Goyenbe go po moŋ. Neŋbe Doyaŋ Al Kurunyiniŋ Yesu Kristu beleŋ Al Kurunya awalik dirtiŋ hite geb, goke gayenterbe Al Kurunya heŋ amaŋeŋ nurde hite.

Adamyia Yesu Kristuya

¹² Be, gwahade goyen po al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tikeb mata buluŋ megen gar forok yiriŋ. Irkeb mata buluŋ gote muruŋgembe kamde kamde mata forok yiriŋ. Irkeb gor mat al tumŋaŋ mata buluŋ teŋ hinhan geb, tumŋaŋ kamde kamde bana po hinhan. ¹³ Be, Moseyen saba ma forok yiriŋa wor mata buluŋbe hinhan. Gega goyenterbe mata buluŋ teŋ hinhan gobe mata buluŋ yeŋ ma nurde hinhan. ¹⁴ Goyenpoga Adamyen nature mat wanj Moseyen nature hinhan mar wor tumŋaŋ kamamiŋ. Al kura Adam beleŋ Al Kurunyen mere pel irde mata buluŋ tiyyiŋ gwahade ma tiyamiŋ mar wor tumŋaŋ kamde kamde mata gote yufuk bana hinhan.

Ninjeb Adambe matamiŋ gote igeŋeŋ buluŋ goyen alya bereya megen hanj

kuruŋ gayen hitte forok iryiŋ al. Gega al kura kame forok yiriŋ al gobe matamiŋ gote igeŋeŋ igeŋ goyen alya bereya kuruŋ gayen hitte forok iryiŋ. Ninjeb Adambe mata buluŋ forok iryiŋ al, munaj kame wayyiŋ al gobe mata igeŋ forok iryiŋ al. ¹⁵ Gega Al Kurunyen buniŋeŋ dufay goya Adamyen mata buluŋyabe tuŋande moŋ, hoyan hoyan. Fudinde, al uŋkureŋ Adam gote mata buluŋde mat al budam kamde hinhan. Goyenpoga Al Kurun beleŋ al buniŋeŋ yirde igeŋ igeŋ yirde yirde gobe kuruŋ wor po, mata buluŋ gote folek wor po. Irde al uŋkureŋ Yesu Kristu gore al buniŋeŋ yirde igeŋ igeŋ yirde kamyinj go wor kuruŋ wor po. Yeŋ kamyinj gobe Al Kurun beleŋ detmiŋ damum moŋ dulinj al yunyinj go goyen. ¹⁶ Be, det yuneŋ yeŋ Al Kurun beleŋ damum moŋ dulinj al yuntiŋ gobe al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tike gote muruŋgem titiŋ gwahade yara moŋ. Gobe gahade: al uŋkureŋ beleŋ mata buluŋ tikeb gor mat al merem yaŋ yirde muruŋgem yuneŋ yuneŋ mata forok yiriŋ. Goyenpoga al budam mata buluŋ kurayen kurayen titiŋ mar hitte Al Kurun beleŋ detmiŋ damum moŋ dulinj yuntek goyen yunkeb goreb Al Kurun diliŋde al huwak yiryiŋ. ¹⁷ Be, al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ

tiyyinđe matbe mataminj goke teñ albe kamde kamde mata yufuk bana hinhan. Gega al kura Al Kurunj beleñ bunijenj yirde igin igin yird yird bana heñ al huwak hitinj marbe Al Kurunja hugiñenj heñ det kuruñ gayen doyan yirde hinayinj. Mata gobe al uñkurenj Yesu Kristu beleñ forok iryinj. Al huwak heñ heñ gobe det kura Al Kurunj beleñ damum moñ dulinj al yuneñ yiriñ go goyen. ¹⁸ Niñgeb Adamyen mata buluñ uñkurenj* goyen misinđebe al tumñaj mata buluñ mar heñ gote murungem taminj gega, Yesu Kristuyen mata huwak uñkurenj† goreb Al Kurunja hugiñenj heñ heñ goyen al tumñaj hitte forok ird yuntinj. ¹⁹ Al uñkurenj Adam beleñ Al Kurunyen mere pel iryinj go misinđe al budam mata buluñ mar hitinj gega, al uñkurenj Yesu Kristu beleñ Al Kurunyen mere gama iryinj go hendebe al budam al huwak henayinj. ²⁰ Moseyen sababe al tumñaj mata buluñminj kuruj wor po goyen yeneñ bebak tinañ yeñ duntinj. Goyenpoga mata buluñbe kuruj po heñ hi geb, Al Kurunj beleñ bunijenj yirde igin igin yird yird matabe hubu heñ hi? Hubu hitinj yarabe kuruj heñ mata buluñ gote tareñ fole irde hi. ²¹ Gogab mata buluñ

misiñde albe kamde kamde mata yufuk bana hitiñenjbe Doyañ Al Kurunjininj Yesu Kristu hitte mat Al Kurunj beleñ bunijenj dirde igin igin dirde al huwak dirkeb Al Kurunja hugiñenj hitek.

6

Nejbe Yesu Kristuya kamtirinj

¹ Be, gwahade niñgeb daha yetek? Al Kurun beleñ igin igin dird dird goyen kuruñ po hiwi yeñbe mata buluñ teñ teñ niñ bada ma hetek yiniñ? ² Gwahade moñ po! Al kamde detmiñ tumñaj yubul teñ hañyen gwahade goyen po, neñ wor mata buluñbe tumñaj yubul titirinj. Niñgeb mata buluñ beleñ epte ma doyan dirde hiyeñ geb, megen gar epte ma mata buluñ teñ henja hitek! ³ Neñbe tumñaj Yesu Kristuya uñkurenj heñ heñ ge baptais titirinj gote miñbe yeñja uñkurenj heñ kamtirinj yara gobe nurde hanj gogo. ⁴ Be, neñbe gwahade po baptais titirinj goya goyenbe Yesu Kristuya heñ kamteke mete dirtinj yara hitinj. Gogab Yesu Kristu goyen Naniñ beleñ sañiñminj turñun yañ wor po gore isañ hiriñ gwahade goyen po, neñ mananç gwaha dirke Al Kurunj diliñde al gergerj heñ hitek.

⁵ Be, neñbe gwaha mat Yesu Kristuya uñkurenj

* **5:18:** Al Kurunj beleñ mata iginja buluñja bebak teñ teñ he iginer ma nawayinj inyinj goyen meremiñ pel irde niriñ goke yitiñ. † **5:18:** Mata huwak uñkurenj gobe Al Kurunyen mere gama irde kuruse hende kamyinj goke yitiñ.

hej kamtiriŋ kenem yeŋ huwaryiŋ gwahade goyen po, neŋ wor fudinde Al Kuruŋ beleŋ disaŋ heke huwartek.⁶ Niŋgeb Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyiŋ goyenter dufayniniŋ bikkek megen niŋ goyen manaŋ kamyiŋ yeŋ nurde hite. Gogab neŋ gayen mata buluŋ beleŋ epte ma wor po danarde boŋ yeke gote yufukde hitek.⁷ Gobe al kura Yesu Kristuya kuruse hende kamaryum al gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ bana mat teŋ siŋa iryiŋ geb, gogo mata buluŋ yufuk bana ma hi.

⁸ Be, neŋbe Yesu Kristuya tumŋarŋ kamtiriŋ kenem al gergeŋ hej yeŋya hite gayenbe fudinde wor po yeŋ nurde hite.⁹ Gobe Yesu Kristube kamtiŋde mat huwaryiŋ geb, sopte ma kamyen yeŋ nurde hite geb, gago dineŋ hime. Fudinde, kamde kamde mata beleŋ epte ma tanaryen.¹⁰ Be, Yesu Kristu kamyiŋ gobe mata buluŋniŋ pasi ire yeŋbe gogo kamyiŋ. Goyenbe wawuŋ uŋkureŋde po kamyiŋ. Irde Al Kuruŋ denem turŋuŋ yaŋ ird ird niŋ hi.¹¹ Niŋgeb deŋ wor gwahade po kamamiŋ geb, mata buluŋ yufukde ma hite yeŋ nurdeb Yesu Kristuya hej Al Kuruŋ denem turŋuŋ yaŋ ird ird niŋ hinayinj.

¹² Niŋgeb tubul tike mata buluŋ beleŋ ultŋ kame kamke bida hetek goyen tanarde ma hiyen. Gwaha

ma tinayiŋbe mata buluŋ titek dufay goyen po gama irde hinayiŋ geb.¹³ Niŋgeb tubul tike ultŋ kurhan kura gore mata buluŋ teŋ teŋde niŋ det ma hiyyen. Gwaha titjenbe kamtiŋde mat huwarde al gergeŋ hitiŋ haŋ geb, ultŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ mata huwakde niŋ det irde meteŋ unyeŋ yeŋ Al Kuruŋ unnayiŋ.¹⁴ Deŋbe Moseyen saba gote yufuk bana ma haŋ. Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde igin igin dirde hi bana goŋ haŋ. Niŋgeb mata buluŋ beleŋ epte ma wor po doyaŋ dirde hiyenj.

Neŋbe mata huwak teŋ teŋ mar

¹⁵ Niŋgeb daha titek? Neŋbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite, irde Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde igin igin dirde hi bana goŋ hite geb, mata buluŋ teŋ hitek? Mon, epte ma gwaha titek!¹⁶ Be, deŋbe al kurate meteŋ mar dulŋeŋ hej yende yufukde hitek yeŋ nurde gwaha tinayiŋbe al gote mere po gama irde meteŋ dulŋeŋ teŋ teŋ mar henayinj goyen go ma nurde haŋ? Gwahade goyen po, deŋ beleŋ mata buluŋ gama irde hinayiŋbe gote yufuk bana hej Al Kuruŋ diliŋde al kamtiŋ hinayinj. Munaj Al Kuruŋyen mere nurde gama irde hinayiŋbe gote yufukde hej al huwak henayinj.¹⁷⁻¹⁸ Be, bikken deŋbe mata buluŋ yufuk bana po hej

gote meteŋ mar hinhan. Goyenpoga gayenterbe Al Kuruŋyen mere saba dirke nurdeb bitiŋde mat fudinde wor po gama irde haŋ. Irkeb yeŋ beleŋ mata buluŋ bana mat dad siŋa dirde mata huwak yufuk bana dirtiŋ haŋ. Niŋgeb goke Al Kuruŋ igiŋ wor po nurt uneŋ hite. 19 Mere tihim gayen dindiken kenkelə bebak titek moŋ geb, megen niŋ marte matare mat momonj direŋ tihim. Be, bikkenj deŋbe ultiŋ kurhan kura mata buluŋ Al Kuruŋ diliŋde tikiŋ minyaŋ goke uneŋ hinhan. Irde mata kura Al Kuruŋyen mere ma nurde haŋyen marte mata gama irke mata buluŋtiŋbe kuruŋ wor po heŋ hinhan. Gwaha teŋ heŋbe mata buluŋ kuruŋ gote yufuk bana po hinhan. Gega gayenterbe ultiŋ goyen tumlaŋ yumulgaŋ teŋ mata huwak niŋ unnayinj. Irdeb yende yufukde heŋ mata huwak teŋ hinayinj. Irkeb Al Kuruŋ diliŋde wukken dinyenj.

20 Be, bikkenj deŋ goyen mata buluŋ yufuk bana heŋ gote meteŋ mar hinhan yabe mata huwak gote yufuk bana ma heŋ mata huwak goke dufay ma heŋ hinhan. 21 Go mata teŋ hinhan goke gayenterbe memyak nurde haŋ. Goyenpoga gwaha teŋ hinhan yabe igiŋeŋ igiŋ dahade kura yawaraminj? Hubu wor po. Fudinde, mata teŋ hinhan gote murunjem funaŋdebe kamde kamde

gogo po. 22 Gega gayenterbe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ bana mat dumulgaŋ tike Al Kuruŋyen meteŋ mar hitiŋ haŋ. Niŋgeb gor mat Al Kuruŋ diliŋde wukkek hetek mata go po teŋ teŋbe kame gote murunjembe Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata goyen tenayinj. 23 Gwahade goyen po, mata buluŋ gote murunjembe hugiŋeŋ kamde kamde gogo. Munaj Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristuya heŋ heŋ goke teŋ detmiŋ kura Al Kuruŋ beleŋ damum moŋ dulinq duntiŋ gobe yeŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ gogo.

7

Neŋbe Moseyen saba yufuk bana ma hite

¹ Be, kadne yago, deŋbe Moseyen saba nurde haŋ geb merene gayen kenkelə bebak tinayinj yeŋ Moseyen saba go hende mere direŋ tihim. Be, albe diliŋ heŋya po Moseyen saba gote yufuk bana hinayinj gobe nurde haŋ gogo. ² Be, goke ire unyat matare mat dikala direŋ. Be, Moseyen sabarebe bere uŋ yanbe uŋ goyen diliŋ hikeyabe uŋ yufuk bana po hiyeŋ. Gega uŋ goyen kamkeb Moseyen sabarebere gobe uŋ goya po hiriryeŋ yitiŋ goyen yufuk bana ma hiyeŋ. ³ Niŋgeb uŋ diliŋ hikeya al hoyan hitte kuyenj gobe bere gobe lenfot innayinj. Gega uŋ kamkeb Moseyen sabare

unyā po hiriryen yitiñ goyen yufuk bana ma hiyeñ geb, al hoyan̄ tiyyen goke leñfot ma innayin̄.

⁴ Niñgeb, kadne yago, denþe Yesu Kristuya han̄ goke tenþe yenya kuruse hende kamamiñ yara hamin̄ han̄ geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma han̄. Gwahade han̄ gobe gote iginen̄ mata igin̄ Al Kurun̄ hitte forok yird uneñ hiniñ yeñbe gogo gwahade han̄. ⁵ Han̄kapyä megen niñ dufay po gama irde hinhetiyabe Moseyen saba gore mata buluñbe gwahade yeñ kawan yirde hin hin. Gega mata goyen bebak teñ yubul titñeþe mata buluñ goyen teñ teñ niñ bininiñ harde hin hin. Irkeb dufay buluñ goyen gama irde mata buluñ teñ hiteke gote muruñgem buluñ, Al Kurun̄ diliñde hugiñen̄ kamde kamde goyen tetek hitiriñ. ⁶ Goyenpoga gayenter neñþe Yesu Kristuya kamtirin̄ geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hite. Bikkeñþe saba gore fere dirtiñ hinhet gega, gor mat dade siña dirtiñ. Niñgeb Moseyen saba bikkek asanje katiñ goyen hende huwardeya ma Al Kurun̄ niñ meten̄ teñ hite. Holi Spirit beleñ mata geren̄ duntiñ goyen hende huwarde meten̄ teñ hite.

Moseyen sabaya mata buluñya

⁷ Be, gwahade ningeb Moseyen saba gobe buluñ yetek? Epte moñ! Moseyen saba gore mata buluñ nikala ma niriyen̄ manhan mata buluñbe dahade goyen bebak ma timewoñ. Niñgeb Moseyen sabare, “Al hoyanje det yeneñ gone yañ hemewoñ yeñ ma nurnayin̄,” gwaha ma yitiñ manhan mata gobe buluñ yeñ ma nurme woñ. ⁸ Goyenpoga Moseyen sabare, “Al hoyanje det yeneñ gone yañ hemewoñ yeñ ma nurnayin̄,” yitiñ mere goyen nurdeb mata buluñ go tubul titekdebe mata buluñ gore bene fakamke al hoyanje det yeneñ gone yañ hemewoñ yeñ nurturd nurturd dufay kurayen kurayen forok yeñ hanjen̄. Moseyen saba go miñmon̄ manhan mata buluñ wor kamtiñ yara tareñ miñmon̄ hiwoñ. ⁹ Bikkeñ Moseyen saba ma nurde hinhem yabe nebe al igin̄ mata buluñ nem moñ yeñ nurde hin hem. Gega saba gore gwaha gwaha teñ hinayin̄ yitiñ goyen nurmiriñ gega, saba kurun̄ goyen epte ma kenkelä gama irtek yeñ bebak teñþe nebe mata buluñ al yeñ nurmiriñ. Gobe mata buluñ kamtiñ goyen sopte gereñ hitiñ yara. ¹⁰ Gor mat nebe Al Kurun̄ diliñde kamtiñ hime yeñ nurmiriñ. Niñgeb Moseyen saba gore ne gayen Al Kurun̄ya hugiñen̄ heñ heñ beleñ kerd nuntiñ yarabe

huginę kamde kamde beleń kerd nuntiŋ yeŋ nurmiriŋ.
 11 Fudinde, mata buluŋ beleń usi nird nird beleń niŋ naŋkenenębe Moseyen saba goyen hende harde usi nirke mata buluŋ teŋ hinhem. Niŋgeb Moseyen sabare, "Mata buluŋ gote murungembe kamde kamde gogo," yitiŋ go gwahade po, Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ hinhem. 12 Niŋgeb Moseyen sababe buluŋ? Moŋ! Moseyen saba go muŋ pobe Al Kuruŋ diliŋde wukkek, irde go bana mere wor wukkek, huwak, irde iginj wor po.

13 Niŋgeb det iginj goyen gore ne hitte kamde kamde mata forok irde nunyiŋ? Moŋ, hubu wor po! Mata buluŋ po ga kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Moseyen saba gobe iginj gega, mata buluŋ gore po ga saba go hende kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Gobe mata buluŋ go fudinde kawan forok yeŋ yeŋ ge Al Kuruŋ beleń tubul tike gogo kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Gogab Moseyen saba bana mere yitiŋde gor matbe mata buluŋ gobe fudinde buluŋ wor po yeŋ kawan henayinj.

14 Be, Moseyen sababe Al Kuruŋ hitte mat watinj yeŋ nurde hite. Gega nebe megen niŋ al po, mata buluŋ beleń damu nirtiŋ yara yeŋ yufuk bana po himyen. 15 Irde mata iginj po tiye yeŋ nurde himyen

gega, gwaha ma teŋ himyen. Gwaha titňeŋbe mata gwahade titek ma nirde hiyen goyen po teŋ himyen. Niŋgeb nebe mata gwaha teŋ hime yeŋ ma nurde himyen, kukuwamneŋ wor po. 16-17 Goyenbe mata kura titek ma nirde hi gega, mata goyen tiyenębe mata go teŋ teŋ gote miňbe ne moŋ. Mata buluŋ ne bana hi gore teŋ hi. Niŋgeb Moseyen saba yingenębe iginj goyen fudinde yeŋ nurde hime. 18 Ga dineŋ hime gabe bene bana dufay iginj kura ma hi yeŋ nurde hime geb, gago yeŋ hime. Fudinde, ne megen niŋ al banabe dufay iginj kura ma hi. Niŋgeb gogo mata iginj titek dufay miňyanj gega, goyen gama irde mata teŋ teŋ gobe meteręej wor po nirde hiyen. 19 Mata iginj tiye yeŋ nurde himyen goyen titek yarabe mata buluŋ po teŋ himyen. Mata buluŋ titek ma nirde hiyen gega, goyen po teŋ himyen. 20 Niŋgeb ne mata gwaha ma titek nurde himyen mata goyen teŋ himyen gobe nigeŋ ma teŋ himyen. Mata buluŋ teŋ teŋ dufay ne bana hi gore teŋ hiyen.

21 Niŋgeb go mata gobe nigeŋ wor po keneŋ bebak teŋ himyen. Mata gobe gahade: ne beleń mata iginj kura tiye yeŋ nureŋ goya goyenbe mata buluŋ teŋ teŋ dufay wor ne bana hi. 22 Gobe gahade: Al Kuruŋ beleń bene bana dufay iginj

forok ird nuntiŋ geb, Al Kurunyen saba goke amanęŋ nurde himyen.²³ Goyenpoga bene bana kurhanbe saba hoyaq buluŋ kura hi geb, gore mata buluŋ yufukde nerde fere nire yeŋbe Al Kurunyen saba bener iŋin nurd unen himyen goya arde hikē nurde himyen.²⁴ Goke teŋbe neb gwaha kura teŋ iŋin hewen̄ yeŋ ma nurde hime geb nigen̄ ge buninęŋ wor po nurde hime. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ gab mata buluŋ bana po heŋ kattek hen̄ hime al gayen nad siŋa nirke iŋin hewen̄? Hubu wor po!²⁵ Gega Al Kurun̄ beleŋ Doyaŋ Al Kurunyiniŋ Yesu Kristu inke ne gayen mata buluŋ bana mat nad siŋa niryiŋ geb, goke amanęŋ nurd unen̄ hime.

Niŋgeb nebe gahade hime: nebe dufay gergeŋ nuntiŋdebe Al Kurunyen saba gama irde hime. Gega megen niŋ dufay buluŋ beleŋ manaŋ nuluŋ teŋ hi.

8

Holi Spiritya heŋ heŋ mata

¹ Niŋgeb al kura Yesu Kristuya haŋ marbe Al Kurun̄ beleŋ mata buluŋmiŋ gote muruŋgem ma yunyen̄. ² Gobe Yesu Kristuya hireke al gergeŋ nirtiŋ Holi Spirit gote sanj̄ gore mata buluŋya kamde kamdeyat tareŋ bana mat nad siŋa niryiŋ geb, gago dineŋ hime. ³ Neŋbe megen niŋ dufay buluŋ goyen miŋyaŋ mar

geb, Moseyen sabare yitiŋ goyen epte ma keŋkela gama irtek hite. Niŋgeb Moseyen saba gore epte ma iŋin dirtek hin hin. Irkeb Al Kurun̄ beleŋ mata buluŋniŋ halde duneŋ yeŋbe Urmiŋ teŋ kerke kateŋbe neŋ gahade ga po heŋ forok yirin̄. Irde mata buluŋniŋ ge teŋ yiŋgeŋ Al Kurun̄ galak iryin̄. Irkeb Al Kurun̄ beleŋ megen niŋ marte mata buluŋ goyen Yesu Kristu uliŋde irde alyen mata buluŋ gote muruŋgem unyiŋ.⁴ Al Kurun̄ beleŋ meten̄ go tiyyin̄ gobe Moseyen sabare mata huwak niŋ yitiŋ goyen neŋ hitte keŋkela wor po forok yeŋ hiyen̄ yeŋbe meteŋ gogo tiyyin̄. Niŋgeb neŋbe megen niŋ dufay buluŋ go ma gama irdeb Holi Spirityen dufay po gama irde hityen.

⁵ Be, al kura megen niŋ dufay gama irde haŋ marbe uliŋde amaŋ hetek dufay goyen po gama irde hitek nurde hanjen̄. Goyenpoga al kura Holi Spirityen dufay gama irde haŋ marbe Holi Spirit beleŋ iŋin̄ nurde hitek mata goyen po teŋ hitek nurde hanjen̄. ⁶ Fudinde, al kura megen niŋ dufay gama irde hiyen al gobe Al Kurun̄ diliŋde al gergeŋ heŋ biŋ kamke iŋin̄ hiyen̄. ⁷ Gega megen niŋ dufay po gama irde hiyen al gobe Al Kurun̄ asogo irde hiyen. Go

al gobe Al Kurunyen saba gama ma irde hiyen. Irde epte ma gama irtek hiyen. ⁸ Al gwahade megen niŋ dufay buluŋ beleŋ doyaŋ yirtinjde po haŋ marbe epte ma wor po Al Kurun beleŋ amanęŋ nurtek mata goyen teŋ hinayıŋ.

⁹ Gega deŋ banabe Holi Spirit hi geb, megen niŋ dufay beleŋ ma doyaŋ dirde hi. Holi Spirit beleŋ doyaŋ dirde hi. Gega al kura Holi Spirit miŋmoŋ kenem al gobe Yesu Kristuyen al moŋ. ¹⁰ Gega deŋ goyen Yesu Kristuya haŋ kenem mata buluŋ niŋ teŋ ultinjbe bida henayıŋ gega, Al Kurun diliŋde al huwak henayıŋ geb tontinjbe yenja hinayıŋ. ¹¹ Irde Al Kurun Yesu Kristu kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ al gote Holi Spirit beleŋ deŋ bana hi kenem Yesu kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ al Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyen. Irke ultinjbe bida henayıŋ goyen kame sopte gerger yirke huginjēn hinayıŋ.

¹² Niŋgeb, kadne yago, neŋbe yen beleŋ gwaha diryinj goke wol hetek mata kura hi. Mata gobe megen niŋ dufay buluŋ ulniniŋde amanęŋ hetek goyen ma po gama irde hitek go goyen. ¹³ Gobe megen niŋ dufay gama irde hinayıŋbe Al Kurun diliŋde kamtiŋ hinayıŋ gega, ultinjde mata buluŋ teŋ teŋ dufay goyen Holi Spirityen tareŋde yubul tinayıŋbe Al Kurunya

huginjēn hinayıŋ geb, gago dineŋ hime. ¹⁴ Be, Al Kurun dirŋej weŋ fudinde wor pobe Al Kurunyen Holi Spirit beleŋ doyaŋ yirde yukuŋ hi mar gogo. ¹⁵ Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyiŋ gobe bikkeŋ kamde kamde niŋ kafura heŋ hinhan dufay bana goŋ sopte mulgaŋ heŋ heŋ ge ma dunyiŋ. Gwahade yarabe dirŋej weŋ heŋ heŋ ge Holi Spirit dunyiŋ. Niŋgeb yende sanjinde Al Kurun goyen eke merere, "Ado, Ado" inen hityen. ¹⁶ Fudinde, Holi Spirit neŋ bana hi goreb bininiŋde wor po, "Deŋbe Al Kurunyen dirŋej weŋ," dineŋ hiyen. ¹⁷ Irde neŋbe Al Kurunyen dirŋej weŋ kenem kame yende det gote miŋ mar hiniŋ. Goyenbe kanduk Yesu Kristu beleŋ yinyiŋ gwahade neŋ manaŋ goyen bana hitek. Gogab Al Kurunyen tareŋ turŋun yaŋ wor po yen beleŋ Yesu Kristu untinj goyen neŋ manaŋ tetek. Irkeb yenja neŋya tumňaŋ Al Kurunyen det gote miŋ mar hiniŋ.

Kame Yesu Kristu tareŋmiŋ turŋun yaŋ kentek

¹⁸ Be, Al Kurunyen sanj turŋun yaŋ wor po kame neŋ hitte forok yiyyen gobe igin wor po geb, gayenter kanduk yeneŋ hite gabe det dirŋej yenurde hite. ¹⁹ Fudinde, tareŋmiŋ turŋun yaŋ gobe fudinde wor po forok yiyyen geb, megeŋja naŋkiŋja, irde det kurun gayen gare dagehen ga Al Kurun beleŋ

dirjēn wej kawan forok
yirke yentek yej nurdeb
goke po doyañ hej haj.
20 Megenja nañkiňa, irde
det kuruñ gayenbe Al Kurun
beleñ dufaymiň kiriyiň goyen
gama ird ird niň soj haminj
gobe momijoňde ma soj
haminj. Al beleñ mata buluň
tikeb det kuruñ gayen wor
Al Kurunyen dufay gama ird
ird niň soj haminj. Gwaha
tiyamiň gobe Al Kurun
beleñ gwahade po henayiň
yej dufay kiriyiň geb, gogo
tiyamiň. Goyenpoga sopte
igij hetek nalu niň doyañ
hej hanjen. 21 Goyen
nalureb det kuruñ gayenbe
buluň hitinde mat Al Kurun
beleñ sopte yade gergej wor
po yiryen. Irde Al Kurun
dirjēn wej gobe mata
buluň yufukde mat yad siňa
yirke Al Kurunyen tareñmiň
turjuň yaň goyen bana
hinayiň gwahade goyen
po, det kuruñ gayen wor
gwahade po hej hinayiň.

22 Be, det kuruñ Al
Kurun beleñ yiryiň gabe
buluň hitinde mat waň
waň gayenter wor buluň
hitij goyen bana po hej
ulij misiň nurde hanj gobe
nurde hite. Yej ulij misiň
nurde hanjen gobe bere
kura diriň kawaň kere yej
ulij misiň kateň hiyen go
gwahade goyen. 23 Goyenbe
yej po moj. Nej manaj
bininiň bana misiň nurde
hiyen. Nejbe Al Kurun
beleñ dunej yej biňa tiyyiň
gote iginej meheňde wor

po Holi Spirit goyen titiriň
mar. Goyenpoga nej gayen
wor kanduk bana hej misiň
nurde hityen. Irde misiň
nurde hejyabe Al Kurun
beleñ nej gayen dirjēn wej
wor po dirde ulniniň manaj
buluň hitinde mat gergej
wor po yiryen yej goke po
doyañ hej hityen. 24 Nejbe
kame Al Kurun beleñ gwaha
diryeň yej nurde doyañ hej
hinhet geb, Al Kurun beleñ
dumulgaň tiyyiň. Gega det
kura tetek yej goke doyañ
hej hityen goyen bikken
titij kenem goke ma doyañ
hej hitek. Ganuň al beleñ
det kura bikken titij goyen
temewoň yej nurde goke
doyañ hej hiyen? Hubu
wor po. 25 Gega nejbe det
kura yawartek goyen go ma
yawartij geb, goke doyañ
hej hityen gega, goke piňeň
ma hej hityen.

26 Be, nej gayen kanduk
bana hite gega, Al Kurunyen
saňiň turuň yaň wor po
goyen goke doyañ hej hej
goreb tareň dirde hiyen
gwahade goyen po, Holi
Spirit wor nej dufayniniň
tareň moj gayen faraň
durde hiyen. Nejbe goke
kura Al Kurun gusuňaň irtek
yej ma nurde hityen gega,
Holi Spirit yinjeň po nende
gasuň tej Al Kurun eseň
mere irde hiyen. Yejbe
gwaha tej hejyabe nej ge
buniňeň wor po nurdeb
biňde misiň kuruň kateň
hejya Al Kurun mere irde
hiyen. Misinj kateň hiyen

gobe epte ma gwahade yen nurde tagaltek. ²⁷ Irde Holi Spiritbe Al Kuruŋyen alya bereya faraŋ yureŋ yen Al Kuruŋyen dufaymiŋ po gama irde gusuŋaŋ irde hiyen. Niŋgeb neŋ alyen dufay keŋkela keneŋ hiyen al Al Kuruŋbe Holi Spirit beleŋ dufay dahade kerde gusuŋaŋ irde hi goyen keŋkela nurde hiyen.

²⁸ Irdeb al kura Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ kerde hoy yirkeb yen ge amaneŋ nurde uneŋ hanj mar hitte mata forok yen hanj kuruŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ yad bul yirdeb mel goyen iŋiŋ heŋ heŋ mat yirde hi gobe nurde hite. ²⁹ Gobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ hetek mar bikkenj nerd yunenbe Urmiŋ yara henayin yen basiŋa yiryin geb, gogo dirde hi. Gogab Urmiŋ gobe Al Kuruŋyen dirŋen weŋ hitiŋ mar gote urmiŋ mataliŋ hiyyen. ³⁰ Al Kuruŋbe alya bereyamiŋ bikkenj basiŋa yirtiŋ goyen hoy yiryin. Irde hoy yirke watŋiŋ mar goyen al huwak yiryin. Irde al huwak yirtiŋ mar goyen deŋem turnŋun yan yiryin.

Al Kuruŋyen aman dufaybe kuruŋ wor po

³¹ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ iŋiŋ gwaha diryiŋ goke daha yetek? Irde Al Kuruŋ beleŋ neŋ faraŋ durde hi kenem ganuŋ al beleŋ asogo dirnayin? Hubu wor po! ³² Al Kuruŋbe Urmiŋ yende wor po goyen urne yen be

ma hiriŋ. Gwaha titŋeŋbe neŋ megen niŋ mar kuruŋ gake nurde megen gar teŋ kerke kateŋ kamyiŋ. Niŋgeb Yesu Kristu basiŋa irtek wor gogo dunyin geb, det hoyan dunen dunen niŋ kama hiyyen yen nurde hanj? Moŋ, kama ma heŋ kuruŋ po dunen hiyen. ³³ Al Kuruŋ yinŋen po basiŋa yirtiŋ mar goyen al huwak yiryin. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ Al Kuruŋ beleŋ basiŋa yirtiŋ mar goyen merem yan yirnayin? Hubu wor po! ³⁴ Be, Yesu Kristube neŋ ge teŋ kamyiŋ. Irde kamyiŋde mat huwaryin. Huwardeb Doyaŋ Al Kuruŋ heŋbe Al Kuruŋ haniŋ yase beleŋ mat keperde neŋ ge teŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hi. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ merem yan dirde gote murunŋem buluŋ dunyeŋ? Hubu wor po! ³⁵ Irde ganuŋ al beleŋ Yesu Kristu beleŋ bubulkuŋne wor po yen nerd dunen hi bana goŋ mat dad siŋa diryen? Hubu wor po! Kanduk kurayen kurayen yeneŋ hitek, ulniniŋ misiŋ kateŋ hitek, al hoyan beleŋ buluŋ buluŋ dirde hinayin, biŋge kamde hitek, ulniniŋ umŋa miŋmoŋ hitek, det buluŋ kura forok yen buluŋ dirtek hinayin, irde fulenja mata forok yen hinayin kuruŋ gore Yesu Kristu beleŋ neŋ gayen bubulkuŋne wor po yen nerd dunen hi goyen iŋiŋ walnayin? Epte moŋ! ³⁶ Niŋgeb yen ge kanduk

gwahade yentek goke Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

“Ge goke teñ neñbe hugineñ al beleñ mudunke kamtek belñeñde po kunj hityen.

Irde neñbe sipsip gasa yirke kamde hanjen go gwahade goyen hityen,” yitiñ. *Tikiñ 44:22*

³⁷ Be, neñbe yitiñ gwahade po kanduk bana hityen gega, neñ gayen bubulkuñne wor po yeñ nurd duneñ hi al Yesu Kristu farañ durke kanduk karkuwaj gwahade goyen fole wor po yirde hityen. ³⁸ Fudinde, Al Kurun beleñ neñ ge amaneñ wor po nurd duneñ hi. Niñgeb dufaynerbe fudinde wor po gahade nurde hime: kamtek ma hitek yara kura, Al Kurunyen miyon wet ma unjura, hañka ma kame, irde det sañiñ miñyañ yara kura, ³⁹ irde det nañkiñde niñ wet ma det megeñ biñde niñ wet ma det megen gar niñ kurayen kurayen gore Doyañ Al Kurunniñ Yesu Kristu niñ teñ Al Kurun beleñ neñ bubulkuñne wor po yeñ nurd duneñ hiyen goyen epte ma wor po walnayin.

9

Israel mar

¹ Be, nebe Yesu Kristuya har geb, mere dineñ hime gabe fudinde dineñ hime. Usi ma wor po teñ hime. Bener fudinde yeñ nurdeya

dineñ hime. Holi Spirit wor merene gayen fudinde yeñ nurde hi. ² Be, bene biñdebe Israel mar niñ hugineñ kandukneñ nurdeb bunineñ wor po nurde himyen. ³ Niñgeb nigen miñde niñ alya bereya goyen farañ yurmewoñ wor po yeñ nurde himyen. Goke teñbe beleñ kura hi kenem mel gore nere gasuñ teñ Yesu Kristu nud unkeb nebe yende gasuñ teñbe Yesu Kristu tubul teñ gisaw kuñbe Al Kurunyen bearar bana heñ yeñ nurde himyen. ⁴ Be, nigen miñde niñ albe Israel mar gogo. Mel gobe Al Kurun beleñ dirñeñ weñ yirke tareñmiñ turjuñ yañ goyen bana hinhan. Al Kurunbe mel goya biña kura tareñ po teñbe Moseyen saba manañ yunyinj. Irde Al Kurunyen ya balem bana dolon ird ird mata yikala yiryinj. Irde mel goyen gwaha gwaha yireñ yeñ biña hoyan hoyan manañ teñ hinhan. ⁵ Mel gobe Yuda marte hakwaminj wor po miñde mat watinj. Yesu Kristu wor yeñ goyen miñde mat watinj. Yesu Kristube Al Kurun, det kurun gayen doyañ yirde hi al. Niñgeb yeñ po ga hugineñ turjuñ irde hitek hi. Fudinde wor po.

⁶ Be, Israel mar gobe tumñañ Yesuyen alya bereya Israel mar fudinde wor po hewoñ gega, gwahade ma hañ. Niñgeb Al Kurun beleñ mel goyen hitte biña tiyyin gobe sorkok hiriñ yeñ nurtek? Moñ, sorkok ma

hiriñ. Israel marbe Al Kurun beleñ basiñä yiryiñ gega, tumñaj ma basiñä yiryiñ. Al kura po basiñä yiryiñ geb, gogo al tumñaj ma Yesuyen alya bereya hitiñ. ⁷ Mel gobe tumñaj Abrahamyen minde mat watin gega, go kurun gobe tumñaj Abrahamyen dirñej weñ ma hamiñ. Gokeb bikkeñ Al Kurun beleñ, "Aisakyen minde mat forok yen hinayıñ go muñ po gab diriñge weñ henayıñ," inyiñ gogo. ⁸ Niñgeb mere gote minbe Abrahamyen dari po gama irde diriñ forok yitiñ gobe Al Kurunyen dirñej weñ moñ. Munañ Al Kurun beleñ Abraham hitte biñä tiyyiñ goyen gama irde diriñ forok yitiñ go po ga Abrahamyen dirñej weñ wor po. ⁹ Be, Al Kurun beleñ Abraham hitte biñä tiyyiñ mere gobe gahade: "Dama kura imoyerter nalu kirtiñ hi goyenter gab sopte mulgañ heñ ge hitte wayeñ. Goyenterbe berge Sarabe diriñ al diriñ kura kawañ kiryeñ," yitiñ hi.

¹⁰ Goyenbe go muñ po moñ. Aisak berem Rebeka urmiñ warañ gote naniñbe unküren Aisak po. Aisak gobe neñ Israel mar kuruñ gate asininiñ. ¹¹⁻¹² Goyenbe Aisak urmiñ warañ kalpañ goyen forok yen miñmoñdebe Al Kurun beleñ Rebeka goyen, "Itiñbe kulinđe meteñ al hiyyeñ," inyiñ. Go mere gobe diriñ irawa go kawañ heñ mata

igin daw ma buluñ daw goyen tike yeneñya ma gwaha yiriñ. Al Kurun beleñ bikkeñ dufayminj kiryiñ go po gama irde kulinj go basiñä iveryiñ. Niñgeb Al Kurun beleñ gwaha iveryiñ gobe yenbe alyen mata keneñbe basiñä ma yirde hiyen, dufayminde igin nurd yuneñbe basiñä yirde hiyen goyen dikala dirde hi. ¹³ Niñgeb mata goke Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

"Nebe Yekop goyen bubulkujne wor po yen nurde uneñ hime. Munañ Isobe gwahade ma nurd uneñ hime," yitiñ. *Malakai 1:2-3*

¹⁴ Niñgeb daha yetek? Al Kurun beleñ go tiyyiñ goke teñ yenbe mata huwak ma tiyyiñ yetek? Epte moñ! ¹⁵ Al Kurun beleñ matamij goke teñ Mose gaha inyiñ:

"Dufayner al kura buniñej ire yenbe gwaha po ireñ."

Irde al kura igin ire yenbe gwaha po ireñ," yitiñ hi. *Yumulgañ 33:19*

¹⁶ Niñgeb Al Kurun yiñgen po gab ganuñ al kura buniñej ire yenbe gwaha iveryeñ. Munañ al beleñ dufayminde Al Kurun beleñ basiñä nirwoñ yen nuryeñ, irde mata igin teñ himeke gab gwaha niryen yen kurut yen hiyeñ gore epte ma Al Kurun beleñ buniñej iveryeñ. ¹⁷ Al Kurunbe matamij gwahade geb, Isip nañä doyañ al

kuruŋ Fero gobe meremiŋ pel ird ird niŋ basiŋa irdeb goha inyinj: “Ge hittebe saŋiŋne turŋuŋ yaŋ wor po goyen kawan forok irmeke al megen hike kwa kuruŋ gore nurdeb ne niŋ nurnayin yen dufay kerdeb gogo ge gayen doyaŋ al kuruŋ girmirinj,” inyinj. ¹⁸ Niŋgeb Al Kurunbe dufaymiňde al kura buniŋeŋ ire yenbe buniŋeŋ iryenj. Irde al kura meremiŋ pel ird ird niŋ tonan tareŋ ire yenbe gwahade po iryenj.

¹⁹ Be, Al Kurunbe gwahade hi goke al kura dufaymiŋ soŋ hekeb, “Al Kurun beleŋ neŋ gayen mata gwaha gwaha teŋ hinayin yen yingenđe dufay po gama irde basiŋa dirtiŋ kenem daha mat dufaymiŋ waltek? Epte moŋ! Niŋgeb mata buluŋ teŋ hityen gobe nindiken ma forok yirde hityen gega, daniŋ Al Kurun beleŋ mata buluŋniniŋ ge merem yaŋ dirde hiyen? Gobe iginj moŋ,” yen hanjen. ²⁰ Goyenpoga deňbe al dahade geb, gwaha yen haŋ? Neŋ al megen niŋ gare Al Kurun beleŋ dufaymiŋ gama irde daha kura diryenj goyen goke epte ma, “Daniŋ gahade diraj?” intek. Mata gobe det kura al kura beleŋ iryenj gore tigiri teňbe iryenj al goyen, “Daniŋ gahade niraj?” ma inyen go gwahade goyen. ²¹ Be, kuwe yase yird yird albe wona teŋ kuwe yase gwahade yirenj yen nurdeb dufaymiŋ go po gama irde yiryenj. Kuwe

yase kura meteŋ kurun unenj unenjen ireŋ yenbe gwahade po iryenj. Munaŋ kuwe yase kura meteŋ mali untek goyen ire yenbe iginj ala iryenj.

²² Niŋgeb Al Kurun wor mata gwahade goyen po teŋ hiyen. Yenbe mata buluŋ mar goyen beararmiŋ kawan po kennayinj, irde tareŋmiŋ wor keneŋ bebak tinayin yen nurde gwamuŋ yure yenbe iginj gwamuŋ yuryenj. Gega yenbe bemel ma gwaha yirde ulyanđe doyaŋ heŋ heŋ niŋ piŋen ma irde hiyen. Gobe dufaymiŋ po gama irde gwaha teŋ hi geb, al kura beleŋ goke epte ma innayinj. ²³ Munaŋ al kura Al Kurunyen buniŋeŋ dufay bana po haŋ mar goyen kurabe neŋ gago. Neŋbe Al Kurunyen saŋiŋ turŋuŋ yaŋ wor po goyen kennayinj yen bikkeŋ gitik diryinj geb, tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ goyen neŋ gayen dikala direŋ yen nurde hin hin. Goyenbe al kura beleŋ epte ma, “Daniŋ yen po gwaha yirde hi?” innayinj. ²⁴ Neŋbe Al Kurun beleŋ hoy diryinj gega, al miŋ uŋkurenđe mat po ma hoy diryinj. Neŋ kurabe Yuda mar, kurabe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gayen hoy diryinj. ²⁵ Al Kurun beleŋ gwaha diryinj goke mere basaŋ almiŋ kura Hosea beleŋ Al Kurunyen mere gahade kayyiŋ:

“Ne beleŋ alya bereya nere
ma hinhan goyen

yadeb 'Nere alya bereya,' yineñ.

Irde al miñ hoyan goyen bubulkuñne wor po yen ma nurd yuneñ hinhem goyen yadebe 'Dirijne yago, bubulkuñne wor po' yineñ.' yitiñ hi. *Hosea 2:23*

²⁶ Irdeb,

"Naña kurar kura Al Kurun beleñ, 'Deñbe nere alya bereya moñ,' yinyinde gor po kamebe,

'Mel gabe Al Kurun gwahader hitiñ gote alya bereya' yinyen," yitiñ hi. *Hosea 1:10*

²⁷ Be, Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ Israel mar niñ gahade tareñ po tagalyin:

"Israel marbe budam wor po, makañde niñ saw-sawa yara.

Goyenpoga Al Kurun beleñ al tumjan ma yawaryen, al tapum muñ po yawaryen.

²⁸ Gobe Doyañ Al Kurun beleñ alya bereya megen hañ kurun goyen hitte mere tiyyin gote iginen aran po forok iryeñ geb gogo," yitiñ hi. *Aisaia 10:22-23*

²⁹ Mere gobe Aisaia beleñ asanjinij bana goñ meheñ beleñbe gahade kayyiñ goya tunjande. Meremiñbe gahade:

"Doyañ Al Kurun sañijnij kurun wor po beleñ dirijñinij kura yubul ma teñ tumjan gwa-muñ yuryin manhan neñbe Sodomya Gomoraya taunde niñ mar yara hitewon," yitiñ hi. *Aisaia 1:9*

Israel marbe Yesu niñ dufaymin tareñ ma irde hañ

³⁰ Niñgeb goke teñ neñbe gaha po yetek: al miñ hoyan Yuda mar moñ, mata huwak teñ teñ niñ dufay ma heñ hañ mar beleñ Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ irdeb Al Kurun diliñde al huwak hitiñ hañ. ³¹ Munan Yuda marbe Moseyen sabare mata huwak niñ yitiñ goyen gama ird ird niñ kurut yen hanjen gega, Al Kurun diliñde al huwak ma hitiñ hañ.

³² Goyenbe Israel mar gobe dahade niñ al huwak ma hitiñ hañ? Mel gobe Yesu niñ dufaymin sañij irtiñeñbe mata igin teñ gab al huwak hetek yen nurde hanjen geb, gogo soñ hamij. Gobe al kura hora go ma keneñbe kukuhuk urde takteñ mayyen go gwahade yara tiyamiñ. ³³ Goke teñbe Al Kurunyen asanđde gahade katin hi:

"Ga kennan.

Ne beleñ Yerusalem taunde hora kura keren.

Irkeb albe kukuhuk yurde yakteñ gasa yiryen.

Irde hora kuruñ kura keren.

Irkeb albe gore yirkeb
yaktenj gasa yirke
katenj bulunj po
henayinj.

Gega al kura yen ge du-
fayminj tareñ irnayinj
marbe epte ma me-
mya hetek hinayinj,”
yitiñ hi. *Aisaia 8:14;*
28:16

10

¹ Be, kadne yago, ne
bener gabe Israel mar goyen
Al Kurunj beleñ yumulganj
tiwoñ yen nurdeb Al Kurunj
gasuñjan irde himyen. ² Mel
gobe Al Kurunj niñ metenj
titek wor po nurde hanjen
gobe fudinde yen iginj
tagaleñ. Gega go teñ hanjen
gobe Al Kurunjbe gwahade
yen keñkelä ma bebak teñja
gwaha teñ hanjen. ³ Mel
gobe Al Kurunj diliñde al
huwak heñ heñ beleñ gobe
Al Kurunj hitte mat watinj
goyen ma nurdeb yingenjde
sanjinjde al huwak hiniñ yen
kurut yen hanjen. Ningeb
al huwak heñ heñ beleñ
fudinde goyen gama ma irde
hanjen. ⁴ Goyenbe al kura
Yesu Kristu niñ dufayminj
tareñ iryenjbe Al Kurunj beleñ
al huwak inyenj. Ningeb
goke teñbe Yesu Kristu beleñ
Moseyen saba goyen pasi
kiriyenj.

⁵ Be, Mosebe sabamij
gama irde al huwak heñ
heñ goke gahade kayyinj:
“Al kura sabamij gama irde
hiyenj albe saba gore po
tareñ irke hiyenj,” yitiñ hi.
⁶ Gega Yesu niñ dufayminj

sanjinj irde Al Kurunj diliñde
huwak hitinj marbe gaha
yen hinayinj: “(Yesu Kristube
bikkenj megen gar katyinj
gega, go ma nurdeb Yesu teñ
megen gar katenj katenj niñ
yen henbe) dindikenj ulinj,
‘Ganuj beleñ Al Kurunyen
gasuñnde hurkuyenj?’ ma
yenayinj. ⁷ Irde (Yesu
Kristube bikkenj kamjinjde
mat huwaryinj gega, go ma
nurdeb al kamtiñ gasuñnde
mat Yesu go teñ wañ wañ
ge yen henbe) dindikenj ulinj,
‘Ganuj al beleñ al kamtiñde
gasuñnde kurkuyenj?’ ma
yenayinj,” yitiñ hi. ⁸ Mere
gote minjbe gahade: “Al
Kurunj diliñde huwak heñ
heñ mere gobe gisaw inor
ma hi. Ketaltinjde hi,
mohonjinjde hi, irde bitinj
bana hi.” Mere gobe dufaytinj
tareñ ird ird mere, neñ
beleñ tagalde tukunj hityen
gogo. ⁹ Ningeb mere go
yitiñ gwahade po, al kura
binde mat wor po Al Kurunj
beleñ Yesu go kamtiñde mat
isan hiriñ goyen fudinde yen
dufayminj tareñ iryenj, irde
yingenj mohonjde wor po,
“Yesube Doyañ Al Kurunj,”
yiyyenjbe Al Kurunj beleñ
al go tumulganj tiyyenj.
¹⁰ Fudinde, al kura Yesu
niñ binde mat dufayminj
sanjinj irke Al Kurunj beleñ al
huwak inyenj. Irde dufayminj
tareñ irtinj goyen mohonjde
mat kawan po tagalkeb
Al Kurunj beleñ tumulganj
tiyyenj. ¹¹ Goke teñbe Al
Kurunyen asanjdebe, “Al

kura yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irtiŋ marbe epte ma yeŋ ge memya hetek hinayin,” yitiŋ hi. ¹²⁻¹³ Niŋgeb yitiŋ gwahade po, Yuda mar ma al miŋ hoyaq Yuda mar moŋ goyen tumŋaŋ ala Al Kuruŋ beleŋ gwaha yiryeŋ. “Al kura gore Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ faraŋ duri yeŋ hoy irnayıŋ marbe tumŋaŋ yumulgaŋ tiyyeŋ,” yiriŋ geb, yeŋbe al kura faraŋ niŋ hoy irnayıŋ mar tumŋaŋ gote Doyaŋ Al Kuruŋ hiyyeŋ. Irde go mar goyen guram yirde sanŋiŋ wor po yirde hiyeŋ.

¹⁴ Goyenbe al kura Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ ma iryeŋbe daha mat hoy iryeŋ? Irde yende mere momoŋmiŋ kura muŋ ma nurniŋ kenem daha mat yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ iryeŋ? Irde yeŋ ge al kura beleŋ ma tagalkeb daha mat nuryeŋ? Epte moŋ. ¹⁵ Irde mere goyen tagal tagal niŋ hulyaŋ ma yirnayıŋbe ganuŋ mar beleŋ daha mat mere goyen tagalnayıŋ? Hubu wor po. Goke teŋbe gahade Al Kuruŋyen asanđe katiŋ hi: “Al kura kuŋ Al Kuruŋyen mere igiŋ goyen tagalde hiyeŋ al gobe Al Kuruŋ beleŋ igiŋ wor po kinyeŋ,” yitiŋ.

¹⁶ Goyenpoga Yuda marbe tumŋaŋ ma Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen nurde dufaymiŋ sanŋiŋ iramiŋ. Kura po ga gwaha tiyamiŋ. Niŋgeb goke teŋbe Aisaia beleŋ, “Doyaŋ Al Kuruŋ, mere tagalde hiteke ganuŋ al

beleŋ fudinde yeŋ nurde dufaymiŋ tareŋ irnayıŋ? Hubu wor po,” yiriŋ. ¹⁷ Niŋgeb al kura Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ ire yeŋbe meremiŋ wa nurde gab dufaymiŋ sanŋiŋ iryeŋ. Goyenbe mere igiŋ goyen daha mat nuryeŋ? Gobe al kura beleŋ Yesu Kristuyen mere goyen tagalke gab nuryeŋ. ¹⁸ Goyenbe gusuŋaŋ kura dire? Israel marbe mere igiŋ goyen ma nuramiŋ? Moŋ, nuramiŋ. Niŋgeb goke teŋbe Al Kuruŋyen asanđe gahade katin hi:

“Sabamiŋbe megeŋ kuruŋ gare nurde tukutin ala tiyyiŋ.

Irde meremiŋbe naŋa kuruŋ gayen kuŋ pasi hiriŋ,” yitiŋ. *Tikiŋ 19:4*

¹⁹ Be, sopte gusuŋaŋ kura dire? Israel mar gobe mere gote miŋ bebak ma tiyamiŋ? Moŋ, bebak tiyamiŋ. Gega mere goyen harhok unamiŋ. Niŋgeb goke Al Kuruŋ beleŋ yiriŋ goyen bikkeŋ Mose beleŋ gahade kayyiŋ:

“Nebe alya bereya nere yitiŋ moŋ goyen yawareŋ. Irkeb go yeneŋbe bitinđe igiŋ ma nurnayiŋ.

Irde merene bebak ma titiŋ mar goyen yawareŋ.

Irkeb goke bitiŋ ar yiyyeŋ,” yitiŋ hi. *Saba 32:21*

²⁰ Irde Aisaia beleŋ Al Kuruŋyen mere tagal tagal niŋ kafura ma heŋbe Al Kuruŋyen mere goyen kawan po gaha yiriŋ:

“Nebe al kura ne niŋ ma naŋkeneŋ hitiŋ mar beleŋ nenaminj.

Irde ne niŋ gususuŋaŋ ma heŋ hitiŋ mar hitte nigeŋ kawan hemeke nenaminj,” yitiŋ hi. *Aisaia 65:1*

21 Goyenpoga Israel mar niŋ teŋbe gaha yiriŋ:

“Wampot mat waŋ wan wawuŋ hihi gayen merene gama ma irde tonaj sanŋiŋ wor po heŋ haŋ mar goyen ne hitte wawoŋ yeŋ hanne yak irtiŋde hime,” yitiŋ hi. *Aisaia 65:2*

11

Al Kuruŋ beleŋ Israel mar buniŋeŋ yiryiŋ

¹ Be, Israel marte matabe gwahade geb, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj goyen pel yiryiŋ? Moŋ, gwaha ma yiryiŋ! Nigeŋ wor Israel mar al, irde Abrahamyen asem, irde Benyaminyen* miŋde ninj al. ² Fudinde, Al Kuruŋbe Israel mar goyen forok ma yekeya basiŋa yiryiŋ geb, alya bereyaminj go ma pel yiryiŋ. Be, deŋbe Al Kuruŋyen asaŋde Al Kuruŋyen mere basaŋ al Elaia beleŋ Israel mar niŋ igiŋ ma nurde Al kuruŋ gususuŋaŋ iryiŋ gote baraŋmiŋbe bitin sir ma yeŋ hiyen gogo. ³ Be, Elaia beleŋ Al Kuruŋ gaha inyiŋ: “Doyaŋ Al Kuruŋ,

mere basaŋ margebe gasa yirke kamaŋ. Irde ge galak girde hanjen altabe pir yirde pasi haŋ. Ne muŋ po gab gago hime gega, ne wor mununniŋ teŋ haŋ,” inyiŋ. ⁴ Irkeb Al Kuruŋ beleŋ dahade wol hiriŋ? Yeŋ beleŋ gahade wol hiriŋ: “Nebe nigeŋ ge Israel mar 7,000 basiŋa yirmiriŋ haŋ. Niŋgeb mel gobe det toneŋ kura Bal inen hanjen goyen ma dolon irde haŋ,” inyiŋ. ⁵ Niŋgeb gayenter gayen wor Israel mar bana al kura Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yirde basiŋa yirtiŋ mar kura haŋ. ⁶ Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yirtiŋ geb, basiŋa yiryiŋ. Mel gote mata igiŋ goke ma basiŋa yiryiŋ. Munan matamin igiŋ goke Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yiryiŋ manhan yeŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igiŋ igiŋ yiryiŋ gobe miŋ miŋmon hewoŋ.

⁷ Niŋgeb Israel mar niŋ daha yetek? Mel gobe Al Kuruŋ diliŋde al huwak heŋ heŋ ge kurut wor po yeŋ hinhan. Goyenpoga gwahade ma hamij. Alya bereya Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiye yeŋ basiŋa yirtiŋ mar gore muŋ po gab Al Kuruŋ diliŋde al huwak hamij. Munan budam kuruŋ gobe biŋ tarenj wor po irde Al Kuruŋyen mere pel iramiŋ. ⁸ Mataminj gwahade goke Al Kuruŋyen asaŋde gahade katinj hi:

* **11:1:** Benyaminbe Yekop urmiŋ weŋ 12 bana goŋ funaŋbe gogo.

"Al Kuruŋ beleŋ mel gote du-faymiŋ mala tiyyiŋ.

Irkeb gayenter diliŋde Al Kuruŋyen mere keneŋ haŋ gega, bebak ma teŋ haŋ.

Irde kirmiŋde Al Kuruŋyen mere nurde haŋ gega, wukkek ma nurde haŋ," yitiŋ hi. *Saba 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Irde Dewit beleŋ gaha yirinj: "Dula matamiŋ gore po yukuŋ bulunjde yukuken bulunj hewoŋ.

Irdeb yakteŋ gasa yirwoŋ.

Mata buluŋmiŋ gote mu-ruŋgembe gogo teŋ hinayıŋ.

¹⁰ Go mar goyen diliŋ tit-miŋ heŋbe epte ma naŋkenwoŋ.

Irde hugiŋen kanduk kuruŋ bana heŋ pukiŋ wer-wer po heŋ hiwoŋ," yitiŋ hi. *Tikiŋ 69:22-23*

¹¹ Be, Israel mar gwahade haŋ goke gusuŋaŋ kura direŋ. Israel mar yakteŋ gasa yiryeŋ yitiŋ goyenbe fudinde gwaha yirke hugiŋen buluŋ po heŋbe sopte iŋiŋ hetek ma henayıŋ? Moŋ! Israel mar gote mata buluŋ niŋ teŋbe Al Kuruŋ beleŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen yumulgaŋ tiyyiŋ. Gogab Israel mar beleŋ go yenenbe, "Danij geb neŋbe gwahade ma hite?" yeŋ biŋ huwarke mel goyen kura Yesu nurd unkeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiwoŋ yeŋ nurde gwaha teŋ himyen. ¹⁵ Israel mar beleŋ Al Kuruŋyen mere pel iramiŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ mel go harhok yunenbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen awalik yiryeŋ. Gega Israel mar gore Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ teŋ daha yiryeŋ? Igiŋ wor po yiryeŋ. Go tinayıŋ gobe al kamtiŋde mat huwartiŋ yara

tiyamiŋ goke teŋ Al Kuruŋ beleŋ al miŋ hoyan megen haŋ kuruŋ goyen igiŋ igiŋ wor po yiryeŋ. Irde Israel mar beleŋ Al Kuruŋyen mere gama ird ird niŋ son hamin goke teŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen igiŋ igiŋ wor po yiryeŋ. Ningeb Israel mar tumŋaŋ Al Kuruŋ hitte mulgaŋ henayıŋbe Al Kuruŋ beleŋ daha tiyyeŋ? Yeŋbe amaneŋ wor po nur-deb al igiŋ igiŋ yiryeŋ gobe kuruŋ wor po, haŋkapyä igiŋ igiŋ yiryeŋ gote folet wor po yiryeŋ!

¹³ Be, deŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen mere kura direŋ tihim. Nebe Al Kuruŋ beleŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte kuŋ merene tagalde hayin nineŋbe meteŋ go nuntiŋ geb, meteŋne goke turuŋ turuŋ titek hime. ¹⁴ Gwaha teŋ himekeb nigen al Israel mar goyen neneŋbe, "Danij neŋbe gwahade ma hite?" yeŋ biŋ huwarke mel goyen kura Yesu nurd unkeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiwoŋ yeŋ nurde gwaha teŋ himyen. ¹⁵ Israel mar beleŋ Al Kuruŋyen mere pel iramiŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ mel go harhok yunenbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen awalik yiryeŋ. Gega Israel mar gore Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ teŋ daha yiryeŋ? Igiŋ wor po yiryeŋ. Go tinayıŋ gobe al kamtiŋde mat huwartiŋ yara

tinaiñj. ¹⁶ Mata gwahade forok yiyyen gobe beret kura Al Kurun unniñ yen kanjbe ubala teñ parwek dirneñ muñ kura Al Kurun galak irnaiñ gobe beret kurun goyen wor tumnañ Al Kurunyen hiyyen go gwahade goyen. Irde he kura goyen filginiñbe Al Kurun beleñ wukkek iryenbe he gote haninjya piginjya kurun goyen wor wukkek henayin go gwahade goyen.

¹⁷ Be, olip he yase gote haninj kura walde yemeydeb olip he duwi kurate haninj tenjbe waltinjde gore tur irke he duwi gote haninjbe he yase gote haninj hiriñ. Irde olip yase filginiñ beleñ fe tuluj teñ hi goyen olip duwi haninj gor tur irtij goyen wor fiminj goyen tuluj teñ gergeñ hiriñ. Be, olip duwi haninj gobe den al miñ hoyan Yuda mar moñ gogo. Munaj olip yase haninj gobe Israel mar. Ningeb Israel mar Al Kurun harhok unaminj gote gasunjbe deñ beleñ tamiñj. ¹⁸ Ningeb dindikenj ge turun turun teñ he yase gote haninj waltinj Israel mar goyen det dirneñ yen ma nurde yuneñ hinayin. Deñbe duluj po tur irtij hanj. Deñ beleñ olip yase gote filginiñ† goyen tareñ ma irde hanj. Gwahade yarabe filginiñ gore gab deñ goyen sanjinj dirde hi. ¹⁹ Goyenpoga deñ beleñ huwardeb, “Gwaha,

goyenbe olip yase gote haninj Israel marbe ban yen kattij yara geb, neñ gare gasunjinj titij go,” yen hanj. ²⁰ Be, gobe fudinde gega, mel gobe Yesu niñ dufayminj tareñ ma yirkeb gogo walde yimiyyinj. Munaj deñbe yen ge dufaytinj tareñ irtinjde matbe gogo gasunjinj tamiñj. Deñ wor Al Kurun beleñ Israel mar pel yiryinj gwahade goyen diryeñ geb, dindikenj ge turuj turuj ma teñ kafura heñ ga hinayinj. ²¹ Al Kurun beleñ he yase gote haninj wor po goyen yen ge dufayminj sanjinj ma yirkeb walde yimiyyinj. Ningeb deñ olip duwi haninj dulinj dawañ gor tur irtij goyen Al Kurun niñ dufaytinj tareñ ma yirnayinjbe walde demey demeyminjbe meteñenj moñ geb, dindigenj ge turuj turuj ma teñ kafura heñ ga hinayinj.

²² Ningeb Al Kurunjbe iginj iginj po ma diryeñ, buluj dirtek goke manañ nurde ga hinayinj. Yenjbe al kura meremiñ gama ma irde hinayinj marbe buluj yiryenj. Munaj deñ yen ge dufaytinj tareñ irtij marbe iginj iginj diryeñ. Munaj gwahade ma tinayinjbe deñ wor walde dimiyyenj. ²³ Be, Israel mar Al Kurun beleñ bikkenj walde yimiyyinj goyen yen ge dufayminj sanjinj ma yird yird mata goyen tubul tinayinjbe Al Kurun beleñ yadeb olip

† **11:18:** Olip yase filginiñbe Israel marte hakwamiñ Abraham, Aisakyabe Yekopya niñ yitij.

heminde sopte tur yiryeñ. Al Kurunþe gwaha yird yird tareñ minyañ geb, igin gwaha yiryeñ. ²⁴ Deñbe olip duwi hanij yara gega, Al Kurun beleñ olip yasere gor tur dirkeb he gote haniñde geren hamiñ. Niñgeb Israel mar olip yase gote haniñ wor po goyen gasuñejde sopte tur ird irdbe meteñej moñ wor po. Arañej po tur iryeñ.

Al Kurunþe al tumñañ buniñej yirde hiyen

²⁵ Be, kadne yago, mere kura banare niñ goyen deñbe keñkela bebak tiwoñ yeñ nurde hime. Gogab dufaytiñ wukkek yeñ dindiken ge turuñ turuñ ma teñ hinayıñ. Be, merebe gahade: Israel mar beleñ biñ tareñ irde Al Kurunyen mere pel irde hanj gobe hugineñ ge moñ. Go teñ hanj gobe al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen Al Kurun beleñ dufaymiñde gwahade wanayıñ yeñ nuryiñ goyen wañ ep heke gab bada heñ Al Kurun niñ biñ mulgañ henayıñ. ²⁶ Irkeb Al Kurun beleñ Israel mar goyen tumñañ yumulgañ tiyyeñ. Niñgeb goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katin hi:

“Yumulgañ teñ teñ Albe
Yerusalem[†] mat forok
yiyyeñ.

Yeñ beleñ Yekopyen minde niñ marte mata buluñ goyen yad siñä yiryeñ.
²⁷ Goya goyenbe mata buluñmiñ halde yunen.

Gabe mel go hitte biña timiriñ go goyen,” yiñtiñ hi. *Aisaia 59:20-21; 27:9*

²⁸ Be, gayenter gayen Israel mar gobe Yesu niñ yitiñ mere igin goyen pel irde hanj geb, mere igin gobe deñ al miñ hoyan Yuda mar moñ hitte kukeb gogo nurde hanj. Mata gobe deñ ge teñ forok yitiñ geb, gogo Israel mar gore Al Kurun asogo irde hanj. Gega Israel marbe asem weñ Abraham, Aisakyabe Yekopya goke teñbe Al Kurun beleñ basıñä yiryiñ geb, gayenter wor Israel mar goyen bubulkunje wor po yeñ nurd yuneñ hi. ²⁹ Al Kurunþe alya bereya nigen yeñ basıñä yirde guram yirde sanij yiryeñbe go ma sopte tareñmiñ tumulgañ tiyyeñ geb, gogo Israel mar niñ amaneñ nurde hiyen. ³⁰ Munañ deñ al miñ hoyan Yuda mar moñbe bikkeñ Al Kurunyen mere gama ma irde hinhan gega, Israel mar gore meremiñ gama ma irkeb gayenter Al Kurunyen buniñej dufaybe deñ hitte hi. ³¹ Niñgeb Israel mar Al Kurunyen mere gama ma irde hanj goyen wor Al Kurunþe deñ Yuda mar moñ goyen buniñej diriyiñ gwahade goyen po yiryeñ. ³² Al Kurun beleñ alya bereya buniñej yirde igin igin ma yiryeñbe epte ma mata buluñ bana mat siñare katnayıñ goyen yikala

[†] 11:26: Kurabe Saion.

yireŋ yeŋbe nurniŋde po alya bereya tumŋaŋ yubul tike meremiŋ pel irtiŋde po hinhan.

³³ Fudinde, Al Kuruŋyen buniŋeŋ dufayya dufay wukkekmiŋyabe kuruŋ wor po. Yeŋbe det kuraŋ ma wor po amu heŋ hiyen. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ dufay kerde hiyen goyen gwahade gwahade yeŋ tagalnaiŋ? Irde ganuŋ al beleŋ matamiŋbe gwahade yeŋ bebak tinaiŋ? Hubu wor po! ³⁴ Niŋgeb goke tenbe Al Kuruŋyen asaŋde gahade katıŋ hi:

“Ganuŋ beleŋ Doyaŋ Al Ku-
ruŋyen dufay keneŋ
bebak tiyyen? Epte
moŋ.

Ganuŋ beleŋ dufay igin kura
unyeŋ? Epte moŋ,” yi-
tiŋ hi. *Aisaia
40:13*

³⁵ Irde,

“Ganuŋ beleŋ Al Kuruŋ det
kura untiŋ geb, gote
wolmiŋeŋ untek hi?
Hubu wor po,” yitiŋ hi.
Yop 41:11

³⁶ Fudinde, det kuruŋ gabe Al Kuruŋ hitte mat po watıŋ, irde yeŋ beleŋ po yiryiŋ. Irde det kuruŋ gabe yeŋ beleŋ po gab pasi kiryeŋ. Niŋgeb yeŋ po ga hugiŋeŋ dejen turŋuŋ yan irde hitek! Fudinde wor po.

12

*Yesuyen alya bereyat mata
gergen*

¹ Niŋgeb, kadne yago,
Al Kuruŋ beleŋ neŋ gayen

buniŋeŋ wor po dirde hiyen geb, mere tareŋ po direŋ tihim: megen heŋya dindiken goyen det kura Al Kuruŋ galak irtiŋ yara Al Kuruŋ unnaiŋ. Gwaha irniŋ yeŋbe dindiken goyen Al Kuruŋ diliŋde wukkek, yeŋ beleŋ amaŋeŋ nurtek mat po mata teŋ hinaiŋ. Mata gwaha teŋ hinaiŋ gobe Holi Spirityen saŋiŋde Al Kuruŋ dolon ird ird matabe gogo teŋ hinaiŋ. ² Irde megen niŋ marte mata go ma gama irde hinaiŋ. Gwaha titŋeŋbe dufaytiŋ gergen igin po yirde matatiŋ hoyan teŋ hinaiŋ. Gwaha irde gab Al Kuruŋyen dufay goyen keneŋ bebak teŋ hinaiŋ. Al Kuruŋyen dufayde det damiŋbe igin, mata dahadebe Al Kuruŋ beleŋ amaŋeŋ nurde hiyen, irde mata damiŋbe Al Kuruŋ diliŋde buluŋ miŋmoŋ goyen yeneŋ kenkelə bebak teŋ hinaiŋ.

³ Be, Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ nirde igin igin nirde meteŋmiŋ nuntiŋ geb, deŋ haŋ kuruŋ goyen mere kura direŋ tihim. Merebe gahade: deŋ bana goyen al kura yiŋgeŋbe al gwahade moŋ gega, nebe al gwahade yeŋ yiŋgeŋ ge turuŋ turuŋ ma teŋ hiyen. Gwaha titŋeŋbe Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ tareŋ ird ird goyen bitiŋ bana kirtiŋ gobe dahade, kuruŋ ma dirŋeŋ goyen kenkelə dufay heŋ bebak teŋ gab deŋ duŋkureŋ duŋkureŋbe dahade haŋ goyen nurde

hinayin. ⁴ Gobe neŋ kurun gabe ulniniŋ pigiŋ manaŋ, irde ulniniŋdebe det kurayen kurayen goyen gor hanj geb, gago dineŋ hime. Be, det gobe meteŋ uŋkureŋ po ma teŋ hanj, hoyan hoyan teŋ hanj. ⁵ Niŋgeb gwahade goyen po, neŋbe budam wor po gega, Yesu Kristuya henjbe Yesuyen uliŋ pigiŋ po hitiŋ hite. Irde neŋ dunjkureŋ dunjkureŋbe Yesuyen alya bereya hoyan hoyan goyen faraŋ yurd yurd niŋ hite. ⁶ Goke teŋbe neŋ kurun gabe Al Kurun beleŋ bunijen dirde igin igin dirdeb Holi Spirityen tareŋ forok ird ird mata kurayen kurayen goyen nende gigen duntiŋ hite. Gwahade duntiŋ gobe Al Kurun beleŋ neŋ dunjkureŋ dunjkureŋ damiŋ duneŋ yeŋ dufaymiŋ kirtiŋ goyen po gama irde duneŋ hiyen. Niŋgeb al kura Al Kurunyen mere basaŋ heŋ tagal tagal mata miŋyan kenem Al Kurun niŋ hekken nurde hitiŋ gobe kurun ma dirŋen goyen keneŋ bebak teŋ gab meteŋbe goyen tunjande po meteŋ teŋ hiyen. ⁷ Al kura al hoyan faraŋ yurd yurd sanjiŋ titiŋ kenem go tareŋ titiŋ goyen gama irde al faraŋ yurde hiyen. Munan̄ al saba yird yird tareŋ titiŋ kenem yeŋ wor gwahade po, saba yirde hiyen. ⁸ Be, al kura al hoyan kanduk yenke sanjiŋ yird yird tareŋ titiŋ kenem gwahade po teŋ hiyen. Munan̄ al kura

al hoyan det yuneŋ yuneŋ tareŋ titiŋ kenem wilakŋen nurdeya det al yuneŋ hiyen. Irde al kura doyan al heŋ heŋ tareŋ titiŋ kenem al gobe yul ma yeŋbe al hoyan kenkelə doyan yirde hiyen. Irde al kura al hoyan buniŋen yird yird sanjiŋ titiŋ kenem al gobe aman̄ dufay hende gwaha teŋ hiyen.

Kadtıŋ ge amaneŋ nurd yuneŋ hinayin

⁹ Be, deŋbe al hoyan niŋ amaneŋ nurd yuneŋabe bitiŋde mat fudinde wor po gwaha teŋ hinayin. Irde mata buluŋbe harhoktiŋ yuneŋ, mata iginbe tareŋ po yanarde hinayin. ¹⁰ Kadtıŋya kadom amaneŋ nurd gunen teŋ eke merere po hinayin. Irde dindiken turuŋ yirtiŋenbe kadtıŋ yago wa turuŋ yirde hinayin. ¹¹ Be, Al Kurunyen meteŋ teŋ teŋ niŋ piŋeŋ ma heŋ hinayin. Tareŋ po heŋbe bitiŋ bana mat wor po Al Kurunyen meteŋ teŋ hinayin. ¹² Irde Al Kurun beleŋ igin diryeŋ yeŋ goke doyan henjya amaneŋ po nurde hinayin. Kanduk bana henjyabe Al Kurun beleŋ kanduk go pasi iryen yeŋ doyan heŋ heŋ niŋ piŋeŋ ma heŋ hinayin. Irde hugineŋ Al Kurun mere irde hinayin. ¹³ Be, Al Kurunyen alya bereya kura det kuraŋ amu heŋ hike yenenbe dettiŋ kura yunen hinayin. Irde al hoyan yatinde wakeb gargar yirde hinayin.

¹⁴ Be, al kura buluŋ buluŋ dirde hinayıŋ mar goyen Al Kuruŋyen tareŋde guram yirde saŋiŋ yirde hinayıŋ. Sopte dinen̄ hime. Al goyen guram yirde tareŋ yirde hinayıŋ, karan ma yurde hinayıŋ. ¹⁵ Irde alya bereya amanęŋ nurde hikeb deŋ wor yeŋ nurnayıŋ gwahade goyen po amanęŋ nurde hinayıŋ. Irde alya bereya esen̄ hikeb deŋ wor yeŋ nurnayıŋ gwahade goyen po nurde esen̄ hinayıŋ. ¹⁶ Dindiken̄ uliŋbe awalikde hinayıŋ. Irde dindiken̄ ge turuŋ turuŋ ma teŋbe al mali deňem moŋ mar goya awalik heŋ heŋ niŋ amanęŋ nurde hinayıŋ. Irde, “Neŋbe dufay wukkeŋ epte hite,” yeŋ ma nurde hinayıŋ.

¹⁷ Be, al kura beleŋ buluŋ buluŋ dirkeb wol hihim yeŋ buluŋ ma irde hinayıŋ. Al tumňaŋ diliŋde mata igin̄ po teŋ teŋ niŋ keŋkela heŋ ga hinayıŋ. ¹⁸ Irde bitiŋ kamke al hoyanya tumňaŋ awalikde heŋ heŋ beliŋeŋ kura hike kenem gwahade heŋ heŋ ge kurut wor po yeŋ hinayıŋ. ¹⁹ Kadne yago, al kura beleŋ buluŋ dirkeb wol ma heŋ hinayıŋ. Gwaha titňeŋbe Al Kuruŋ haniŋde kerde hinayıŋ. Irkeb yeŋ beleŋ gab al goke bearar teŋ muruŋgem buluŋ unyeŋ. Al Kuruŋyen asaŋde Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ, “Buluŋ diraŋ mar goyen wol heŋ heŋ gobe nere meteŋ. Ne beleŋ gab matamiŋ gote muruŋgem

yuneŋ,” yiriŋ geb, gago dineŋ hime. ²⁰ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ, “Asogoge kura binje kamke yenen̄be binje yuneŋ hayin̄. Fe niŋ yirkeb fe yuneŋ hayin̄. Gwaha teŋ hayin̄ goyen geneŋbe mel gobe memya niŋ yumu henayıŋ. Gobe kak kulum bok yeŋ hitiŋ yade al go tonaq hende yerayıŋ go gwahade goyen,” yitiŋ geb, wol ma heŋ mata igin̄ gwahade po teŋ hinayıŋ. ²¹ Mata buluŋ beleŋ fole dirtek ma hinayıŋ. Gwahade hitňeŋbe mata igin̄ po teŋ hinayıŋ. Irkeb goreb mata buluŋ fole irde hiyen̄.

13

Doyaŋ mar karkuwaŋ palap yirde hinayıŋ

¹ Be, gabmanbe Al Kuruŋ beleŋ kerdeb alya bereya doyan̄ yird yird saŋiŋ untıŋ geb, deŋ kuruŋ gobe doyan̄ martinđe yufukde heŋ meremiŋ gama irde hinayıŋ. ² Munaŋ doyan̄ marte mere pel irde haŋ mar gobe yeŋ goyen po ma asogo yirde haŋ. Gobe Al Kuruŋ, gabman goyen kerde tareŋ untıŋ al goyen asogo irde haŋ. Niŋgeb gwaha teŋ haŋ marbe yinjeŋ kanduk yawarnayıŋ. ³ Doyaŋ marbe mata igin̄ teŋ haŋ mar goyen buluŋ yirtek ma nurdeb mata buluŋ teŋ haŋ mar go po gab buluŋ yird yird niŋ nurde hanjen̄ geb, gogo doyan̄ marte mere nurde hinayıŋ dineŋ hime. Den̄be

doyaŋ martiŋ beleŋ buluŋ dird dird niŋ kafura heŋ haŋ kenem mata huwak po teŋ hinayiŋ. Irkeb turuŋ dirde hinayiŋ. ⁴ Mel gobe keperd keperdtiŋ igit̄ ird ird niŋ Al Kuruŋ beleŋ meteŋ yuntiŋ geb, gogo mata huwak teŋ hikeb turuŋ dirde hinayiŋ. Gega doyaŋ mar gobe mata buluŋ gote muruŋgem dunen̄ duneŋ tareŋ minyaŋ geb, mata buluŋ tinayiŋbe mel goke kafura henayiŋ. Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ teŋ haŋ mar goyen beararmiŋ yikala yird yird meteŋ yuntiŋ geb, mata buluŋ mar goyen muruŋgem buluŋ yuneŋ hanjen̄. ⁵ Niŋgeb goke teŋbe doyaŋ martiŋde mere gama irde hinayiŋ. Go teŋ hinayiŋ gobe doyaŋ martiŋ beleŋ buluŋ dird dird niŋ kafura heŋya po ga ma teŋ hinayiŋ. Mata igit̄ teŋ teŋ dufay gama ird ird niŋ bitiŋde wukken̄ wor po nurdeya ga teŋ hinayiŋ.

⁶ Niŋgeb goke teŋbe teks wor yerde hinayiŋ. Doyaŋ marbe alya bereya doyaŋ yird yird meteŋ yuntiŋ geb, teks go yadebe gore po alya bereya faran̄ yurde hanjen̄. ⁷ Niŋgebdeŋ tumjan̄ da kura gabman haniŋde kertek gobe kerde hinayiŋ. Teks kurayen kurayen yertek haŋ kenem yerde hinayiŋ. Munan̄ kafura yirtek marbe kafura yirde hinayiŋ. Irde palap yirtek yenen̄be palap yirde hinayiŋ.

Kadtiŋ ge amaneŋ nurde yuneŋ hinayiŋ

⁸ Be, al kura hitte kuŋ det kura niŋ gusuŋaŋ irde yawartiŋ kenem araneŋ po wol heŋ hinayiŋ. Irkeb gog po hubu hiyyeŋ. Goyenpoga wol heke hubu ma hetek det kurabe kadtiŋ ge amaneŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata gogo geb, hugiŋeŋ gwahade po teŋ hinayiŋ. Al kura kadom ge amaneŋ nurde unen̄ hi al gobe Moseyen saba kuruŋ gote miŋ goyen gama irde pasi irde hiyeŋ geb, gogo kadtiŋ ge amaneŋ nurde yuneŋ hinayiŋ dineŋ hime. ⁹ Moseyen sabarebe, "Al berem yaŋ beleŋ bere hoyan̄ ma duwan irde hiyeŋ. Bere wor gwahade po teŋ hinayiŋ. Irde al ma gasa yirke kamde hinayiŋ, kawe ma teŋ hinayiŋ, kadtiŋ igit̄ hike keneŋbe daniŋ nebe gwahade moŋ yen ma nurde hinayiŋ," yitiŋ. Irde saba go banabe mere saŋiŋ hoyan̄ manan̄ haŋ. Goyenbe saba bana mere tareŋ haŋ kuruŋ gote miŋ wor pobe mere uŋkureŋ gago po: "Gigeŋ ge amaneŋ nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan̄ niŋ manan̄ gwahade po nurde yuneŋ hayiŋ," yitiŋ go goyen. ¹⁰ Al kura kadom ge amaneŋ nurd yuneŋ hiyeŋ al gobe epte ma kadom buluŋ yiryeŋ. Goke teŋbe al kura kadom ge amaneŋ nurd unyen̄ al gobe Moseyen saba kuruŋ goyen gama ird pasi hiyyen̄ yihim gago.

Nalu funaŋbe binde heŋ hi

¹¹ Be, deŋ gayenterbe da nature haŋ goyen nurde haŋ geb, gago mata igoŋ gwahade teŋ hinayin dinhem. Haŋkapyɑ deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ iramiŋ goyenter mat waŋ waŋ gayenterbe yeŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyeŋ nalu funaŋ goyen binde wor po heŋ hi. Niŋgeb dufaytiŋde firtiŋ yara haŋ goyen bitiŋ bak yetek nalu gobe bikkeŋ binde hihi geb, huwarnaŋ. ¹² Mata buluŋ gobe wawuŋ kidoma yara goyen hubu hewen tiya. Irkeb naŋa fay urde wuk yeweŋ tiya geb, kidoma bana niŋ mata buluŋ gobe yubul po teŋbe Al Kurunyen mata hulsi yara goyen tanarde hinayin. Gobe fulenjare niŋ amil ain beleŋ po irtiŋ goyen hor titiŋ yara teŋ hinayin. ¹³ Niŋgeb farende haŋ marte mata igoŋ po teŋ hinayin. Irde dula mata po teŋ teŋ mata, fe nene kukuwa heŋ heŋ mata, leplep mata, kari buluŋ buluŋ teŋ teŋ mata, irde ard ard matayabe kadom igoŋ mat hike goke biŋ ar yeŋ yeŋ mataya goyen ma po teŋ hinayin. ¹⁴ Gwaha titneŋbe Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya hen yeŋ beleŋ mata igoŋ teŋ hiyen gwahade po teŋ hinayin. Irde megen niŋ dufay buluŋ go gama irde ultiŋde aman heŋ heŋ niŋ ma nurde hinayin.

14

Kadtinjde mata niŋ mali

ma tagalde hinayin

¹ Be, deŋ haŋ bana goyen al kura dufaymiŋ Al Kurun niŋ saŋiŋ irtiŋ goyen tareŋ wor po ma hike yenenbe goke ma nurde awalik yirde hinayin. Irde dufaymiŋ kura goke mel goya kadom mohonđe ma teŋ hinayin. ² Al kurabe Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen kuruŋ geb, det kuruŋ gabe igoŋ ala netek yeŋ nurde hanjen. Goyenpoga al kurabe Al Kurun niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ goyen hako po haŋ geb, panjŋ po gab igoŋ nen hitek yeŋ hanjen. ³ Niŋgeb al kura det kuruŋ gabe igoŋ nene hitek yeŋ hinayin mar beleŋ panjŋ po nene hinayin mar goyen, “Dufaytiŋbe tareŋ moŋ,” yeŋ yeneŋ tagal yuneŋbe al goyen go ma yenhet yenhet ma yirde hinayin. Irde panjŋ po nene hinayin mar beleŋ det kuruŋ gayen igoŋ ala nene hinayin mar goyen, “Deŋbe buluŋ teŋ haŋ,” yineŋ merer ma yirde hinayin. Mel gobe tumŋaŋ Al Kurun beleŋ bikkeŋ igoŋ ala yintiŋ han geb, gago dineŋ hime. ⁴ Deŋbe al ganunyen tarende al hoyanje meteŋ mar tagal yuneŋ haŋ? Mata gobe buluŋ wor po! Niŋgeb meteŋ mar gobe Doyaŋ Almiŋ beleŋ gab mel gote mata yenerbe igoŋ ma buluŋ yinyen. Doyaŋ Al Kurunbe mel go igoŋ saŋiŋ yiryen geb, tareŋ po huwarnayin.

⁵ Gwahade goyen po, al kurabe nalu kura po gab

nalu keñkelak, Al Kurunyen
nalu yenj nurde hanjen.
Goyenbe al kurabe nalu
tumjan igij ala tunjande po
yenj nurde hanjen. Goyenbe
goyen goke kadem mohonje
ma teñ hinayin. Nalu kuraj
dahade kura nurde hinayin
gobe yinjen binde po hiyen.
⁶ Fudinde, nalu kura po gab
nalu keñkelak Al Kurunyen
nalu yenj nurde hanjen
marbe Doyan Al Kurun
turuj ird ird niñ gwaha teñ
hanjen. Irde al kura det
kuruj gab igij netek ala yenj
hanjen mar wor binje goke
Al Kurun igij nurd uneñ gab
nene hanjen geb, go mata
gore Al Kurun turuj irde
hanjen. Irde al kura det kura
kutja irde hanjen marbe go
teñ hanjen goreb Al Kurun
turuj irde det kutja irtij
goke Al Kurun igij nurd
uneñ hanjen. ⁷ Neñ kurun
gayen hitek ma kamtek wet
kuruj gobe nindiken ge
ma hitek, Doyan Al Kurun
niñ teñ hitek geb, gogo teñ
hityen. ⁸ Niñgeb dilniniñ
gergeñ hitek gabe Doyan Al
Kurun niñ po teñbe hitek.
Irde kamtek wor yenj ge po
teñ kamtek. Niñgeb dilniniñ
gergeñ hitek wet ma kamtek
wet kuruj goyen tumjan
neñbe Al Kurunyen alya
bereya po geb.

⁹ Be, goyen goke teñbe
al kamtiña diliñ gergeñ
hanja kuruj gote Doyan Al
Kurun heweñ yenbe Yesu
Kristu gogo megen gar kateñ
kamde sopte huwaryin.

¹⁰ Niñgeb deñbe daniñ geb
kadtiñde mata yeneñ goke
merer yirde hanj? Irde
daniñ geb kadtiñ goyen al
tareñ miñmoj yenj yeneñ
tagal yunenbe al goyen ma
yenhet yenhet yirde hanj?
Neñbe tumjan Al Kurun
diliñde merere huwartek
geb, gwaha ma teñ hinayin.
¹¹ Neñ tumjan Al Kurun
diliñde merere huwartek
goke Al Kurunyen asañde
gahade katij hi:
“Doyan Al Kurunbe gaha yenj
hi:
‘Fudinde wor po nebe gwahader himyen.
Megen niñ mar tumjan ne
hitte wañ dokolhoñ
yuguluñ tinayin.
Alya bereya tumjan, “Gebe
Al Kurun,” nin
nayin,” yitiñ hi.
Aisaia 45:23

¹² Goke teñbe yitiñ gwahade
po, neñ kurun gabe nende gi
gen mataniniñ Al Kurun mo
moj irniñ.

¹³ Niñgeb, kadniniñde
mata yeneñ goke ma tagalde
hitek yenj dufay sañj po
kertek. Irdeb mata gwaha
titeke al kadtiñ dufaymiñ
buluñ heke mata buluñde
katnak yenbe mata gwahade
ma titek yenj dufay tareñ po
kerde ga mata teñ hinayin.
¹⁴ Nebe Doyan Al Kurun
Yesuya har geb, dufaynerbe
det kuruj gayenbe tumjan
Al Kurun diliñde tikiñ
miñmoj yenj nurde hime.
Goyenpoga al kura beleñ
det kurabe Al Kurun diliñde
tikiñ miñyan yenj nurde

hanj kenem yen hitte po ga det gobe tikiŋ miŋyaŋ hiyyen. ¹⁵ Niŋgeb deŋ beleŋ biŋge kuruŋ gabe Al Kurun dilinđe igin ala po yen nurde nene hinayin. Gega kadtıŋ kura gwahade ma nurde hiyen gore denenbe biŋde kandukŋenj nurde hiyenbe mata gobe kadtıŋ ge amanenj nurt yuneŋ yuneŋ mata goyen gama ma irdeb gogo teŋ hinayin. Niŋgeb biŋge kura nenayin goke teŋbe kadtıŋ kura Yesu Kristu yen ge teŋ kamyin gote dufaymiŋ buluŋ ma irnayin. ¹⁶ Irde dufaytiŋde mata kurabe igin yen nurde hinayin gega, al kura mata gobe igin moŋ yen nurde hik keneŋbe mata go ma teŋ hinayin. ¹⁷ Al Kurun beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird bana goŋbe biŋgeyə feya nen nen mata gobe det kuruŋ moŋ geb, gago dineŋ hime. Munan dawet kuruŋ wor pobe Al Kurun dilinđe huwak heŋ heŋ mataya biŋ kamke igin heŋ heŋ matayabe Holi Spiritya heŋ aman heŋ heŋ mataya go goyen. ¹⁸ Fudinde, al kura mata gwaha mat Yesu Kristu niŋ meten teŋ hiyenbe matamij goke Al Kurun beleŋ amanenj nurde hiyen, irde al hoyan wor al gote meten goke turuŋ irde hinayin.

¹⁹ Niŋgeb neŋbe bininiŋ kamke heŋ heŋ mataya kadom tareŋ gird gird mataya goke kurut wor po yen hitek. ²⁰ Munan

dula matatiŋ ge teŋ Al Kurunyen meten buluŋ ma irde hinayin. Biŋgebe tumŋaŋ Al Kurun dilinđe wukkek geb, netek igin ala. Goyenpoga al kadniniŋ kura biŋge goyen ma nene hitin neteke denenbe dufaymiŋ buluŋ heke mata buluŋde katyeŋ go gab buluŋbe gogo titek. ²¹ Niŋgeb kadtıŋ kura matatiŋ keneŋbe mata buluŋde katnak yenbe dapŋa wet ma wain wet kura goyen go ma nene hinayin. Matatiŋ hoyan kura gwaha yirtek hanj kenem goyen wor gwaha ma teŋ hinayin. Gwaha teŋ hinayin gobe Al Kurun dilinđe mata igin geb, gago dineŋ hime. ²² Dufaytiŋde biŋge ma wain ma mata kura goke igin ala yen nurde hinayin kenem dufaytiŋ goyen denya Al Kurunya hitte po hiyen. Al kura mata kura igin yen nurde teŋ hiyen irde goke mata buluŋ tihim yen biŋde buluŋeŋ ma nurde hiyen al gobe Al Kurun beleŋ guram irde saŋin iryen. ²³ Gega al kura biŋge kura Al Kurun dilinđe wukkek moŋ yen nurde kama heŋ heŋ ga niyyenbe gobe yinjen uliŋde merem yan hiyyen. Gobe dufaymiŋde mata gwahadebe igin moŋ yen tareŋ wor po ma irtiŋ geb, dufay budam forok yitiŋde mat niyyen geb, gogo yinjen uliŋde merem yan hiyyen. Niŋgeb al kura mata kura igin ma buluŋ goyen kenkelə bebak

ma teŋbe goke dufaymiŋ tareŋ ma irdeya mata goyen tiyyenbe mata buluŋ minyaŋ hiyyen.

15

Kadtıŋ ge nurdeya ga mata teŋ hinayıŋ

¹ Be, deŋya neŋya Al Kurun niŋ dufayniniŋ sanŋiŋ irtiŋ goyen kurun hitiŋ marbe kadniniŋ dufaymiŋ tareŋ wor po ma hitiŋ gore mata kura soŋ hekeb faran yurde hitek. Irde nindiken aman hetek belneŋ po ma gama irde hitek. ² Neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ kurun gayen tumŋaŋ kadniniŋ igit heŋ heŋ ge nurdeb yeŋ aman hetek irde tareŋ hetek mata goyen po teŋ hitek. ³ Yesu Kristu wor yiŋgeŋ amareŋ heŋ heŋ ge ma nurde hinhin. Gwaha titŋenbe Al Kurunyen asanđe, “Al Kurun, al beleŋ nanyaŋ girde haŋ gobe ge ma girde haŋ, ne nirde haŋ,” yitiŋ hi. ⁴ Mere gobe neŋ gayen saba direŋ yeŋ bikkenj wor po Al Kurunyen asanđe katiŋ. Gobe neŋ beleŋ mere go nurdeb kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya sanŋiŋ po heŋ kame Al Kurun beleŋ igit diryen yeŋ goke doyaŋ heŋ hinayıŋ yeŋ gogo katiŋ. ⁵ Niŋgeb deŋ goyen kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya sanŋiŋ po heŋ huward huward tareŋ goyen duneŋ hiyen al Al Kurun gore guram dirkeb dindiken uliŋ dufay uŋkureŋ po heŋ awalikde po hiwoŋ yeŋ

nurde hime. Go mata gobe Yesu Kristuyen alya bereya beleŋ titek mata yeŋ nurde hime. ⁶ Gogab dufaytiŋa meretiŋa uŋkureŋ po yirdeb Doyaŋ Al Kurunyiniŋ Yesu Kristuyen Naniŋ, Al Kurun deňem turŋuŋ yaŋ irde hinayıŋ.

⁷ Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ deŋ goyen igit dinyiŋ gwahade goyen po, Al Kurun deňem turŋuŋ yaŋ ird ird niŋ tenŋbe dindiken uliŋ kadom igit geneŋ teŋ hinayıŋ. ⁸ Yesu Kristube Al Kurun beleŋ hakot Yuda marte hakwaminj yago hitte biŋa tiyyiŋ goyen fudinde kawan forok yeke Yuda mar beleŋ keneŋ bebak teŋ teŋ niŋbe gogo Yuda mar gote meteŋ al heŋ megen gar katyiŋ geb, gago kadom igit nud gunęŋ teŋ hinayıŋ dineŋ hime. ⁹ Be, Yesu megen gar katyiŋ gobe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ beleŋ keneŋbe Al Kurun beleŋ bunijen yirde hiyen goke deňem turŋuŋ yaŋ irde hinayıŋ yeŋbe gogo megen gar katyiŋ. Niŋgeb goke teŋbe Dewit beleŋ Al Kurunyen asanđe tikiŋ kura gahade kayyiŋ:

“Niŋgeb ne gayen al miŋ hoyan Yuda mar moŋ kahal bana heŋ turuŋ girde heŋ.

Deŋge isanŋ heŋ heŋ ge tikiŋ heweŋ,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 18:49*

¹⁰ Irde kurabe:

“Al miŋ hoyan Yuda mar moŋ,

deňbe alya bereyamiň
Yuda marya aman
henayıñ,” yitiň hi. *Saba*
32:43

¹¹ Be, mere hoyanje gahade:
“Deň al miň hoyan Yuda mar
moňbe tumňan Doyan
Al Kurun turuň irde
hinayin.

Deň alya bereya megen hanj
tumňan turuň irde
tikiň henayin,” yitiň
hi. *Tikiň 117:1*

¹² Irde Aisaia beleň gahade
kayyiň:

“Yesiyen* miňde niň al kura
forok yiyyen.

Yen beleň al miň hoyan Yuda
mar moň doyan yireň
yen wayyen.

Irkeb mel gobe yen beleň
wan igin yird yird niň
doyan heň hinayin,”
yitiň hi. *Aisaia 11:10*

¹³ Be, Al Kurunbe deň igin
dird dird goke doyan heň
heň tareň duntin. Niňgeb
deň beleň yen ge hekkęn
nurde hike Al Kurun beleň
goke aman dufay kurun
wor po dunwoň, irde bitiň
yisikamke igin hiwoň yen
gusunjan irde hime. Gogab
Holi Spirityen saňiňde Al
Kurun beleň kame igin
diryen goke doyan heň heň
matatin gobe tareň wor po
hiyyen.

*Pol beleň asan ga kayyiň
gote miň momoň yiryiň*

¹⁴ Be, kadne yago, nebe
fudinde wor po deň goyen
mata igin kurun teň hanjen,

irde Al Kurunyen mere nurd
pasi hitiň haň, irde epte
dindiken uliň kadom saba
gird teň hitek hanj yen nurde
hime. ¹⁵ Gega asaň ga kaň
heňyabe saba kura goke bitiň
bak yen yen ge kayhem.
Irde Al Kurun beleň buniňeň
nirde igin igin nirde hiyen
geb, merene gake deň beleň
dahade nurd nunnayıň yen
kafura ma heňya kawan
po kayhem. ¹⁶ Fudinde,
Al Kurun beleň buniňeň
nirde igin igin niryeň geb, al
miň hoyan Yuda mar moň
hitte kuň meteň teň hiyen
yen Yesu Kristuyen meteň
al niryiň. Niňgeb nebe Al
Kurunyen mere igin Yesu niň
yitiň goyen tagalde tukunbe
Al Kurun dolon ird ird mata
dojan al pris yara heň al
miň hoyan Yuda mar moň
goke meteň teň himyen.
Gogab al miň hoyan Yuda
mar moň gobe Holi Spirit
beleň wukkek wor po yirke
Al Kurun galak irke aman
hetek det yara henayin.

¹⁷ Niňgeb nebe Yesu
Kristuya heňbe Al Kurun
niň meteň teň himyen goke
nigen ge turňan yaň nurde
hime. ¹⁸ Gega nebe det hoyan
kura goke mali mere titek
ma nirde hi. Yesu Kristu
beleň meteň titiň goke po
tagalde heň. Nebe yen beleň
hulyan nirke kuň al miň
hoyan Yuda mar moň goyen
Al Kurun hitte yukumeke
meremiň gama irde hinhan.
Meteň go teň hinhemeyabe Al

* **15:12:** Yesibe Israel marte doyan al kurun Dewit naniň.

Kuruñyen merere saba yirde mataner mat Al Kuruñ yikala yirde hinhem. ¹⁹ Irde Holi Spirityen tareñde mata tiñej turñuj yan wor po kurayen kurayen forok yirde hinhem. Irkeb mel gobe mata goyen yeneñbe Al Kuruñ hitte wañ hinhan. Niñgeb nebe gwahade po Yesu Kristu niñ yitiñ mere iginj goyen Yerusalem mat miñ urde tukuñ tukuñ Ilirkum naña bana tagalde tukuñ pasi himiriñ. ²⁰ Nebe naña kura Yesu Kristuyen mere momon ma nurde hitiñ bana goñ kunj mere iginj goyen hugineñ tagalde hitek nirde hiyen. Gogab al kura beleñ bikkeñ kuñ meteñ teñ Yesuyen alya bereya forok yirtiñde gor sopte naña tiñejde meteñ titiñ yara ma tiyer. ²¹ Go teñ himyen gobe Al Kuruñyen asañde katiñ gwahade po teñ himyen. Mere gobe gahade: "Al kura yende mere momon ma nuriñ mar beleñ kennaiñ."

Al kura yende mere ma nuriñ mar beleñ nurde bebak tinaiñ," yitiñ hi. *Aisaia 52:15*

Rom kuñ kuñ niñ yiriñ

²² Be, yitiñ gwahade po nebe meremiñ ma kutiñ naña bana gañ meteñ budam forok yeñ hanjen geb, gago deñ hitte kuñ kun niñ meteñey nirde hiyen. ²³ Gega naña gayen bana tiyuñ kura ne kuñ meteñ titek kuram moñ, irde dama budam deñ dentek wor po

nirde hiyen geb, ²⁴ Spein nañare kuñ henyabe deñ hitte forok yeñ denej gab kweñ yeñ nurde hime. Beleñ goyan gore kuñ henyabe deñ hitte kuñbe denja muñ kura heñ aman heñ gab dubul teñ kweñ. Irkeb ne gayen Spein nañare kuñ kuñ niñ farañ nurwoñ yeñ nurde hime. ²⁵ Munañ gayamuñ gayenbe Yerusalem niñ Al Kuruñyen alya bereya goke teñ meteñ tiyeñ yeñ gor kweñ tihim. ²⁶ Masedonia nañaya Akaia nañaya bana niñ Yesuyen alya bereya beleñ Yerusalem niñ Al Kuruñyen alya bereya hañ bana goñ det niñ amu heñ hañ mar goyen farañ yurd yurd niñ amaneñ nurdeb hora yerañ geb, gago hora goyen yade Yerusalem kweñ tihim. ²⁷ Mel gobe farañ yurd yurd niñ amaneñ nuran. Goyenbe fudinde gwaha yirtek po farañ yurde hañ. Al Kuruñyen gasuñde niñ det Yuda mar beleñ titiñ goyen al miñ hoyan Yuda mar moñ wor yeñ hitte mat gab yawaramiñ geb, goyen wolmiñey megen niñ samuñ beleñ farañ yurtek hañ geb, gogo farañ yuran. ²⁸ Niñgeb mel gore hulyañ niraj gayen pasi ireñ. Irde Yerusalem mar goyen hora ga tumjañ teke yeneñbe gor mat Spein beleñ kweñ. Kuñ belenbe deñ hitte forok yewen. ²⁹ Ne deñ hitte kumekeb Yesu Kristu beleñ denja neya tumjañ guram dirde sanjñ wor po diryeñ yeñ nurde

hime.

³⁰ Be, kadne yago, nebe Al Kurunyen meteŋ teŋ henja meteŋ goke Al Kurun gusuŋaŋ irde himyen. Niŋeb deŋ wor neya dufay unjkureŋ po irde hugiŋen tareŋ po Al Kurun gusuŋaŋ irde hitek yeŋbe gago Doyaŋ Al Kurunniniŋ Yesu Kristuyen tareŋ hende huwarde gusuŋaŋ dirde hime. Holi Spirityen sanjinde ne niŋ amaneŋ nurde haŋ geb, gago gusuŋaŋ dirde hime. ³¹ Gusuŋaŋ irde henja be ne gayen Yudia naŋare niŋ mar kura Yesuyen mere gama ma irde haŋ mar gore buluŋ nirtek belŋeŋmiŋ goyen Al Kurun beleŋ pet teŋ teŋ niŋ gusuŋaŋ irde hinayin. Irde Yerusalem niŋ Al Kurunyen alya bereya faraŋ yurd yurd niŋ nurde kuŋ meteŋ teŋ heŋ goyen mel gore igiŋ nurnayin yen gusuŋaŋ irde hinayin. ³² Gogab Al Kurunyen dufay kenem deŋ hitte aman dufay hende kweŋ, irde denja neya tumjaŋ sopte tareŋ hetek. ³³ Al biŋ yisikamke igiŋ heŋ heŋ al Al Kurun beleŋ deŋ kurun goya tumjaŋ hinayin. Fudinde wor po.

16

Kadom niŋ yirin

¹ Be, nebe Fibi niŋ momoj direŋ tihim. Yeŋbe Senkria taunde niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ meteŋ

ten hiyen. Yeŋbe Al Kurun diliŋde nende hayniniŋ wor po yara hitiŋ. ² Be, bere gayen kukeb Doyaŋ Al Kurun niŋ tenbe gargar irnayin. Mata gobe Al Kurunyen alya bereya beleŋ titek mata geb, gwaha irnayin. Irde faraŋ niŋ nurde hikeb deŋ beleŋ faraŋ urde hinayin. Yeŋbe al budam faraŋ yurde hiyen. Ne manaj faraŋ nurde hiyen geb, gago dineŋ hime.

³ Prisilaya Akwilaya niŋ dufay heŋ himyen goke ire uŋya goyen momoj yirnayin. Ire uŋya gobe meteŋ kadne, Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ haryen. ⁴ Ire uŋya gobe ne faraŋ nurye yeŋbe kamde kamde niŋ ma nurde hinayum. Ne po moŋ Yesuyen alya bereya hitiŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ wor tumjaŋ ire uŋyat meteŋ goke igiŋ wor po nurde hityen.

⁵ Yesu Kristuyen alya bereya sios, ire uŋya gote yare gabu irde hanjen mar goke wor dufay heŋ himyen geb, goke momoj yirnayin.

Irde kadne wor po Epainetus manaj gwahade po innayin. Yeŋbe Esia naŋa^{*} bana gon

* **16:5:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineŋ hanjen.

- yej wa Yesu nurd unyiñ.
- ⁶ Maria wor gwahade po, ne belej yen ge dufay hej himyen innayin. Yenbe deñ ge teñ meteñ tareñ wor po teñ hiyen.
- ⁷ Irde nere miñde niñ al irawa Andronikusya Yuniasya goke dufay hej himyen goke momoñ yirnayin. Irem gobe neya tumñaj koyare hinhet. Yenbe Yesu Kristuyen mere basañ mar aposel buda kura bana niñ yen nurd yuneñ hanjen. Yenj wa Yesu nurd unke gab kame ne wor Yesu nurd unmiriñ.
- ⁸ Irde Ampiliatus niñ wor dufay hej himyen geb, momoñ irnayin. Yenbe Doyañ Al Kurunyen diriñ yen nurdeb yen ge amaneñ nurd uneñ himyen.
- ⁹ Be, Urbanusbe Yesu Kristu niñ meteñ teñ hiyen. Yenbe meteñ kadniniñ wor po. Stakis wor gwahade po, yen ge amaneñ wor po nurd uneñ himyen geb, ne belej yen ge dufay hej himyen goyen momoñ yirnayin.
- ¹⁰ Irde Ampeles wor ne belej yen ge dufay hej himyen goyen momoñ yirnayin.
- hej himyen goyen momoñ irnayin. Yenbe Yesu Kristu gama irde henja kanduk yeneñ hin Hin gega, bada ma hiriñ goke Yesu belej nigen al wor pobe gago yen kinyin.
- Irde Aristobulusyen yare hañ mar goke wor dufay hej himyen geb, goke momoñ yirnayin.
- ¹¹ Nere miñde niñ al kura Herodion niñ dufay hej himyen goyen momoñ irnayin.
- Irde Narsisusyen yare hañ mar niñ dufay hej himyen goyen momoñ yirnayin. Mel gobe Doyañ Al Kurunyen hañ.
- ¹² Irde Trifinaya Trifosaya niñ dufay hej himyen goyen momoñ yirnayin. Bere irawa gobe Doyañ Al Kurun niñ meteñ sanjñ wor po teñ haryen.
- Kadne wor po Persis niñ dufay hej himyen goyen wor momoñ irnayin. Yen manaj Doyañ Al Kurun niñ meteñ tareñ wor po teñ hanjen bere kurabe gogo.
- ¹³ Irde Rufusya miliñya niñ dufay hej himyen goyen momoñ yirnayin. Rufusbe Doyañ Al Kurun

beleñ basiñā iryinj.
Miliñbe mamne
yara hitin.

¹⁴ Irde Asinkiritusya Flegonya Hermesya Patorobasya Her-masyabe kadom weñ mel goya hanj mar tumñaj goke dufay heñ himyen goyen momoñ yirnayinj.

¹⁵ Irde Filologus, Yulia, Nereus, irde Nereus hayminya, Olimpas, irde Al Kurunyen alya bereya mel goya hanj mar goyen tumñaj ne beleñ yeñ ge dufay heñ himyen goyen momoñ yirnayinj.

¹⁶ Denþe kadom pere gird ten hinayinj. Mata gobe Al Kurun diliñde wukkek dinyen.

Gar niñ Yesu Kristuyen alya bereya beleñ tumñaj deñ ge du-fay heñ hanj goyen momoñ yirayin ninañ geb, gago momoñ dirde hime.

Saba funaŋ

¹⁷ Be, kadne yago, dufaytin buluñ irde deñ bana bipti forok irtek al niñ keñkela heñ ga hinayinj. Irde al kura saba hoyan dirde deñ saba nuramiñ goyen gama ird ird belñeñ pet teñ duntek al goke wor keñkela heñ ga hinayinj. Al gwahade gobe yilwa po yirde hinayinj. ¹⁸ Go mar

gobe Doyañ Al Kurunñiniñ Yesu Kristu niñ ma meteñ teñ hanj. Yinjen ge po nurde mata gogo teñ hanjen geb, gago dinen hime. Go mar gobe al kura mel gote mere goyen buluñ yeñ bebak titek moñ mar goyen hapek yañ nurde fudinde yetek mat po usi mere yirde hanj.

¹⁹ Be, deñ beleñ Al Ku-runyen mere gama irde hanj gote mere momoñtibé al tumñaj nurd pasi heñ hanj geb goke amanen wor po nurde hime. Goyenpoga deñ goyen mata igin teñ henja keñkela dufay heñ ga teñ hinayinj. Irde mata buluñbe mata buluñ teñ teñ dufay miñmoñ wor po hinayin yeñ gago mere tareñ po dirde hime.

²⁰ Be, al biñ yisikamde hiyen al Al Kurun beleñ heñ ga moñ Satan gote sanin teñ siña irke deñ beleñ ufurka tinayinj.

Doyañ Al Kurunñiniñ Yesu Kristu beleñ deñ goyen buniñen dirde igin igin dirde hiwoñ yeñ gusunjan irde hime.

²¹ Be, meteñ kadne Timoti beleñ deñ ge dufay heñ hiyen goyen momoñ yirayin ninkeb gago momoñ dirde hime. Nere miñde niñ al Lusius, Yesonyabe Sosipaterya wor gwahade po.

²² (Be, nebe Tertius. Pol beleñ ninke asan gago kañ hime. Ningeb ne wor Doyañ Al Kurun niñ teñ deñ ge du-fay heñ hime gake bebak dirde hime.)

²³⁻²⁴ Be, Gaius beleñ deñ ge dufay heñ hi goke bebak dirde hime. Yeñ beleñ ne Pol gayen gargar nirde hiyen. Irde Yesu Kristuyen alya bereya sios gar niñ wor yen beleñ faraŋ yurde hiyen.

Be, taun gate gabmanyen hora doyaŋ ird ird marte doyaŋ al Erastusya kadniniŋ Kwartusya wor deñ ge du-fay heñ haryen goke momonj dirde hime.

²⁵ Be, deñ hitte kuŋ Yesu niñ yitiŋ mere iginj goyen tagalde kuŋ himekeya deñ goyen iginj tareŋ dirtek albe Al Kurunj gog po. Niŋgeb Al Kurunj goyen deñem turŋunyanj irtek. Mere iginj gobe damam damam banare hin-hin geb, al beleñ epte ma bebak titek hinhin.

²⁶ Gega Al Kurunj gwahader hitiŋ gore mere basaŋ marminj yinke asanđde kayamiŋ goyen gayenterbe miŋ kawan forok yitiŋ hanj. Irkeb al miŋ kurayen kurayen tumŋaj Yesu niñ dufaymiŋ tareŋ irde meremiŋ gama irde hanj.

²⁷ Niŋgeb Al Kurunj, yeŋ po ga dufaymiŋ wukkek goyen Yesu Kristu faraŋ durkeb hugineŋ deñem turŋunyanj irde hitek! Fudinde wor po.

1 Korin Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ hanjkapyɑ asan̄ kayyiŋ

¹ Ne Polbe Al Kurun beleŋ dufayminde po Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel hiyyen yeŋ hoy niryin. Niŋgeb meteŋ kadniniŋ Sostenesya neya beleŋ ² deŋ Korin taunde niŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Al Kurun beleŋ doyaŋ dirde hi goya Doyaŋ Al Kurunjiniŋ Yesu Kristu dolon irde han̄ mar megen hike kwa kurun goya goyen goke asan̄ gago kaŋ har. Deŋ Korin niŋ siosbe Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ sanjŋ irke Al Kurun beleŋ yeŋ ge teŋ hoyan̄ muŋ dapat dirtin̄ han̄. Irde wukkenj wor po yireŋ yeŋ hoy dirtin̄ han̄. Yesu Kristube yeŋ dolon irde han̄ mar megen hike kwa kurun goya neŋyat Doyaŋ Al Kurun.

³ Niŋgeb Adoniniŋ Al Kurunyɑ Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ bunijen̄ dirde igin̄ igin̄ dirde bitin̄ yisikamke igin̄ hiwoŋ yeŋ nurde har.

Pol beleŋ Korin niŋ Yesuyen alya bereya niŋ Al Kurun igin̄ nurd unyiŋ

⁴ Be, deŋbe Yesu Kristuya han̄ geb, Al Kurun beleŋ bunijen̄ dirde igin̄ igin̄

dirde hi. Niŋgeb goke teŋ hugiŋen̄ Al Kurun igin̄ wor po nurd uneŋ himyen. ⁵⁻⁶ Al Kurun igin̄ nurd uneŋ himyen gote miŋ kurabe gahade: neŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ tagaltekeb mere go nurdeb bitin̄de tareŋ hitiŋ han̄ gwahade goyen po, deŋ goyen Yesu Kristuya hikeb mere teŋ teŋya saba fudinde bebak teŋ teŋya kurun gobe igin̄ mat wor po titek po dirtin̄en̄ han̄. ⁷ Gwahade niŋgeb Doyaŋ Al Kurunjiniŋ Yesu Kristu sopte mulgaŋ heŋ wawoŋ wor po yeŋ nurde goke doyaŋ heŋya Holi Spirityen tareŋ kawan forok yeŋ yeŋ mata goyen tumjan̄ yawartiŋ ala han̄. ⁸ Deŋ gwahade gobe Al Kurun beleŋ sanjŋ dirde hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyen. Gogab nalu funaŋ Yesu Kristu waŋ waŋ goyenterbe ultin̄de merem moŋ hinayin̄. ⁹ Niŋgeb neŋ beleŋ Urmiŋ Doyaŋ Al Kurunjiniŋ Yesu Kristuya awalikde hinayin̄ yeŋ hoy diryin̄ al Al Kurunbe yeŋ ge hekkeŋ nurtek al hi.

*Yesuyen alya bereya bana
bipti forok yamiŋ*

¹⁰ Be, kadne yago, deŋ tumjan̄ kadom mohon̄de teŋ teŋ mata ma teŋ hinayin̄. Mere teŋ hinayin̄ kurun goyen banabe dufay uŋkureŋ po kerde mere teŋ hinayin̄ yeŋ gago Doyaŋ Al Kurunjiniŋ Yesu Kristuyen deŋemde dineŋ hime. Moŋgo gwaha ma tinayin̄be deŋ

hanj bana gonj kadom kilon gird teñ hikeb bipti forok yenayinj. Niñgeb bada heñ bitinjya dufaytiñja uñkurenj po kerde awalikde po hinayinj. ¹¹ Kadne yago, ne ga dineñ hime gabe al kura Kloeya hanjen mar kura gore wanjbe dindiken uliñ dufay budam yerde kadom mohonjde teñ hanjen goke momoñ nirañ geb, gago dineñ hime. ¹² Deñ hanj bana gon niñ al kurabe, "Neñbe Polyen saba gama irde hite," yenj hanj. Kurabe, "Apolosyen saba gama irde hite," yenj hanj. Irde kuratiñbe, "Pitayen*" saba gama irde hite," munaj kurabe, "Yesu Kristuyen saba gama irde hite," yenj hanj. ¹³ Daniñ gwaha teñ hanj? Yesu Kristube walkaka irde hoyanj hoyanj irtinj geb, gogo teñ hanj? Ne Pol gare deñ ge teñ kuruse hende kammirinj? Irde ne Polyen tarenjde baptais tamiñ? Moñ, gwahade mon!

¹⁴ Deñ beleñ mata gwahade teñ hanj go nurdeb ne beleñ hanjapyä Krispusya Gaiusya po baptais yirdeb deñ kurabe baptais ma dirmirinj goke Al Kuruj iginj wor po nurt uneñ hime. ¹⁵ Niñgeb deñ beleñ epte ma, "Neñbe Polyen tarenjde baptais titiriñ," yenayinj. ¹⁶ Fudinde, Stefanasya yenja hanjen mar goyen wor baptais yirmirinj yenj nurde hime. Munañ al hoyanbe

gwaha yirmirinj yenj ma nurde hime. ¹⁷ Yesu Kristu beleñ nad nerke deñ hitte kumirinj gobe al baptais yird yird niñ ma kumirinj. Gwahade yarabe yenj ge yitiñ mere iginj goyen tagal tagal niñ kumirinj. Kuñ tagalde heñyabe mongo Yesu Kristu kuruse hende kamyij gote sanjinjbe hubu hiyyejek yenjbe megen niñ alyen dufay wukkek yenj hanjen goyen ma gama irde tagalde hinhem.

Yesu Kristube Al Kurunyen tarenjya dufay wukkekya miñyanj

¹⁸ Be, Yesu kuruse hende kamyij gote merebe megen niñ alyen dufay gama irde kame kak alare kutek marbe kukuwamnjeñ nurde hanj. Goyenpoga neñ Al Kuruj beleñ dumulgañ titin marbe mere gobe mataniniñ gergeñ ird ird tarenj miñyanj yenj nurde hite. ¹⁹ Kukuwamnjeñ nurde hanj mar gokeb Al Kurunyen asanje mere gahade katiñ hi:

"Al kura, 'Neñbe megen niñ dufay wukkekniniñ yan,' yenj hanj marte dufay wukkek goyen gwamuñ yureñ."

Irde 'Kenkela bebak teñ teñ sanjinjininj yan,' yenj hanj marte bebak teñ teñ tarenj goyen teñ siñja ireñ," yitiñ hi. *Ai-saia 29:14*

²⁰ Niñgeb megen niñ dufay wukkek miñyanj albe Al Kuruj diliñde metenj iginj

* **1:12:** Denjem hoyanbe Sifas.

dahade teñ hanj? Saba teñ teñ marbe Al Kurunj diliñde meten iginj dahade teñ hanj? Irde gayenter dufay gergeñ forok yirde al biñ yawarde hanj marbe Al Kurunj diliñde meten iginj dahade teñ hanj? Hubu wor po! Al Kurunj beleñ megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen goyen kukuwamneñ wor po iryinj.
²¹ Niñgeb megen niñ alyen dufay go gama irde hanj marbe epte ma Al Kurunj nudt untek yiryinj gobe Al Kurunj beleñ dufayminj wukkek kerde gogo gwahade yiryinj. Irde mere tagaltekeb megen niñ al beleñ mere kukuwamneñ yeñ hanjen goyen al kura beleñ merenininj goyen nurde Yesu Kristu niñ dufayminj tareñ irnayıñ marbe yad yad niñ Al Kurunj beleñ amanenj nurde dufay gogo kiryinj.

²² Yuda marbe mata tiñenj Al Kurunj beleñ po ga irtek goke po nañkenenj hanj. Grik marbe megen niñ alyen dufay wukkek goke po nañkenenj hanj. ²³ Gega neñbe Yesu Kristu kuruse hende kamynj goke po tagalde hite. Goyenbe Yuda marbe Mesaiabe gwahade mat ma kamyenj yeñ nurde hanjen geb, gwahade nurde hanjen gore Yesu Kristu niñ yitiñ mere goyen bebak teñ teñ belñeñ pet tike mata bulunjeñ kateñ hanj. Irde Yuda mar moñ al miñ hoyanþe Yesu Kristu niñ yitiñ mere gobe kukuwamneñ

nurde hanj. ²⁴ Goyenpoga al kura Al Kurunj beleñ basinjä yirtij marbe Yesu Kristu beleñ Al Kurunyen saninjä dufay wukkekya goyen kawan yiryinj yeñ nurde hanj. Yuda mar kura Al Kurunj beleñ basinjä yiryinj marbe gwahade nurde hanj. Al miñ hoyanþ Yuda mar moñ goyen Al Kurunj beleñ basinjä yirtij mar wor gwahade po nurde hanj. ²⁵ Megen niñ marbe Yesu kuruse hende kamynj gobe Al Kurunyen dufay po gama irde gogo tiyyinj mere goyen nurdeb Al Kurunyen dufay gobe kukuwamneñ yeñ nurde hanj. Gega Al Kurunyen dufaybe alyen dufay gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamde Al Kurunyen dufay wukkek goyen kawan iryinj. Megen niñ marbe Al Kurunyen tareñbe kuruñ moñ geb Yesu keneñ unañ tike kuruse hende kamynj gogo yeñ nurde hanj. Gega Al Kurunyen tareñbe alyen sanij gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamynj gega sopte isañ heñ tareñminj kawan iryinj.

²⁶ Be, kadne yago, hanjkapyä Al Kurunj beleñ hoy ma diriyinjabe megen niñ marte diliñdeb dahade hinhan goke dufay henaj ko. Deñ duñkureñ duñkureñ po ga megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen go minyanj hinhan. Irde deñ bana goñbe al dejem yanþe budam ma hinhan.

Doyaŋ mar wor budam moŋ.

²⁷ Goyenpoga Al Kurunbe megen niŋ alyen dufay wukkek goyen goniniŋ yan yeŋ haŋ mar memya henəŋ yeŋbe dufay go miŋmoŋ mar basiŋa yiryinj. Irde al tareŋniniŋ yan yeŋ haŋ mar memya henəŋ yeŋbe sanŋiŋ miŋmoŋ mar basiŋa yiryinj. ²⁸ Irde megen niŋ mar beleŋ al kura gogo yeŋ ma yeneŋ hanjen irde al deŋem moŋ yineŋ hanjen mar goyen Al Kuruj beleŋ basiŋa yiryinj. Al Kurunbe megen niŋ mar beleŋ det kuruj yeŋ nurde hanj det gobe gwamuŋ yurde det titmiŋeŋ yeŋ nurde hanj det gobe basiŋa yiryinj.

²⁹ Gogab al kura beleŋ epte ma Al Kuruj diliŋde yiŋgeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ hinayinj. ³⁰ Goyenpoga deŋbe Al Kuruj beleŋ basiŋa diryinj geb, Yesu Kristuya haŋ. Yesu Kristube dufay wukkek Al Kuruj hitte mat watinj gote miŋ al heŋbe dufay wukkek duneŋ hi. Yeŋbe gwahade geb, neŋ gayen dufay wukkek go dunenbe mata buluŋde mat dumulgaŋ tiye yeŋ nende gasuŋ teŋ kamyinj. Irde Al Kuruj diliŋde al huwak, irde wukkek wor po diryinj. ³¹ Ningeb goke teŋ Al Kurunyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Al kura yiŋgeŋ ge turuŋ turuŋ tiye yeŋbe Doyaŋ Al Kuruj po ga turuŋ iryenj,” yitiŋ. Yeremaia 9:24

2

¹ Be, kadne yago, haŋkapyä deŋ hitte kuŋ gor heŋyabe Al Kurunyen dufay banare hinhin goyen kawan irde momoŋ dirde hinhem. Gwaha dirde heŋyabe mere al beleŋ hapek yan nurtek mat ma momoŋ dirde hinhem. Irde megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen go hende huwarde ma momoŋ dirde hinhem. ² Go dirde hinhem gobe deŋya heŋya det hoyan hoyan niŋ ma nureŋ, Yesu Kristu niŋ po nureŋ, irde yeŋ kuruse hende kamyinj goke po nureŋ yeŋ dufay heŋ hinhem geb, gogo dirde hinhem.

³ Ne deŋya hinhetabyabe Al Kurunyen meteŋbe kuruj geb, nigen tareŋner epte moŋ yeŋ nurde hinhem. Irde moŋgo meteŋmiŋ buluŋ ireŋ yeŋbe kafura heŋ barbar wor po yeŋ hinhem. ⁴ Ningeb Al Kurunyen mere tagalde saba dirde heŋyabe megen niŋ alyen dufay wukkek, kirmiŋtiŋde hapek yan nurtek goyen gama irde ma tagalde hinhem. Gwaha titŋeŋbe Holi Spirityen sanŋinde meteŋ teŋ himeke gote iginenj kawan forok yeŋ hinhan.

⁵ Go teŋ hinhem gobe duſaytiŋ Yesu niŋ tareŋ iramiŋ goyen megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen go hende moŋ Al Kurunyen tareŋde dufayniniŋ sanŋiŋ irtiriŋ yeŋ nurnayinj yeŋbe gogo Holi Spirityen tareŋde meteŋ teŋ hinhem.

*Dufay wukkekbe Holi
Spirit beleñ duneñ hi*

⁶ Be, neñ Al Kurunyen mere tagal tagal marbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitiñ mar goya heñ Al Kurunyen dufay wukkek goke saba tagalde hite. Goyenbe megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen go hende ma tagalde hite. Irde megen niñ doyan mar kame hubu henayin gote dufay wukkek yeñ hanjen go hende huwarde ma tagalde hite. ⁷ Gwaha titjenjbe Al Kurunyen dufay wukkek banare hitiñ bebak titek moj goyen tagalde hite. Al Kurunyen dufay wukkek gobe kame nalu funajde deñniniñ turjuñ yañ heñ heñ ge Al Kurun beleñ hanjkapyä wor po megen ga forok ma yekeya ep iryin go goyen. ⁸ Dufayminj wukkek gobe megen niñ doyan mar beleñ bebak ma tiyaminj. Bebak tiyaminj manhan Doyan Al Kurun tarenjmiñ turjuñ yañ wor po goyen kuruse hende ma mayke kamwoñ. ⁹ Goyenbe go mar gore gwaha tinayin yeñbe bikkenj Al Kurunyen asanjdeb gahade katinj:

“Al Kurun beleñ yeñ ge amanjeñ nurd uneñ hañ mar niñ det gitik teñ yunyinj gobe
megen niñ marbe dilinde ma kennayinj,
kirminde ma nur-
nayinj,
irde epte ma det go forok

yenayıñ yeñ nurde hi-
nayıñ,” yitiñ hi. *Aisaia
64:4*

¹⁰ Goyenbe neñ hittebe Al Kurun beleñ Holi Spirit inke det goyen dikala diryinj. Holi Spiritbe det tumjanj yeneñ keñkela nurde bebak teñ hiyen. Al Kurunyen dufay banare wor po hi goyen manaj keñkela nurde bebak teñ hiyen geb, gogo Al Kurun beleñ inke neñ hitte wañ dikala diryinj. ¹¹ Be, ganuñ al beleñbe kadomde dufay goyen epte keneñ bebak tiyyenj? Hubu wor po. Al goyen yinjeñ po gab dufayminj goyen nurde hiyenj. Gwahade goyen po, al kura beleñ Al Kurunyen dufay epte ma nuryenj. Al Kurunyen dufaybe Holi Spirit po gab nurde hiyenj. ¹² Neñbe megen niñ mar beleñ dufay heñ hañ gwahade ma dufay heñ hite. Gwahade yarabe da detbe Al Kurun beleñ murunjem moj dulin duntiñ goyen bebak tinayinj yeñbe Holi Spirit Al Kurun hitte mat watinj go po gab neñ hitte hi. ¹³ Niñgeb mere tagalde hite gobe megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen go hende huwarde ma tagalde hite. Gwaha titjenjbe Holi Spirit beleñ saba dirtin go hende huwarde tagalde hite. Niñgeb mere fudinde Holi Spirit beleñ yitiñ goyen Holi Spirityen yufuk bana hañ mar goyen nurde bebak tinayinj yeñ momonj yirde

hite. ¹⁴ Gega al kura Holi Spirityen yufuk bana ma hej megen nij dufay po gama irde hañ marbe mataya mereya Holi Spirit beleñ forok yirde hi goyen epte ma yeneñ bebak teñ kukuwamneñ po nurde hinayin. Niñgeb mel gobe mataya mereya Holi Spirit beleñ forok yirde hi goyen ma yade hañ. Gobe Holi Spirityen yufukde hañ mar beleñ po gab yeneñ bebak teñ hañ geb, gago dineñ hime. ¹⁵ Goyenbe Holi Spirit yufuk bana hi albe mataya mereya kurunç goyen igin ma buluñ goyen igin yeneñ bebak teñ hiyeñ. Gega al gobe al mali hoyanç kura beleñ epte ma al igin ma buluñ innayin. ¹⁶ Gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katiñ hi:

“Ganuñ al beleñ Doyanç
Al Kurunyen dufay
kenenç bebak teñ hi?
Hubu wor po.

Ganuñ al beleñ igin saba
iryen? Epte moñ,” yi-
tiñ. *Aisaia*
40:13

Goyenpoga neñbe Yesu Kris-
tuyen dufay kenenç bebak teñ
hite.

3

*Yesuyen alya bereya
yinjeñ uliñ fitfut tiyamiñ goke
yirinj*

¹ Be, kadne yago, denja
hinhemyabe deñ goyen
bitiñde Holi Spirit beleñ
sanjin meteñ teñ hi yeñ ma

deneñ hinhem. Dufaytiñbe Yesu Kristu nij tareñ iramiñ gega, bitiñ banabe megen nij dufay beleñ po kurunç hike denençbe diriñ mukñeñ dufaymiñ hako po hañ goyen saba yirtin yara dirde hinhem. ² Diriñ mukñeñbe binje tareñ epte ma netek geb, mamu po nene hañyen. Niñgeb deñ wor gwahade goyen denençbe saba sanjin ma dirde hinhem. Gayenter wor bikkeñ hinhan gwahade po hañ. ³ Gobe bitiñ banabe megen nij dufay po kurunç hi geb, gwahade po hañ. Ga dineñ hime gabe deñ bana goñ kadtinç igin mat hike yeneñbe goke bitiñ ar yeñ hi, irde kadom mohonđe teñ hañ geb, gago dineñ hime. Deñ mata gwaha teñ hañ gobe bitiñ bana megen nij dufay po kurunç hi geb, mata gogo teñ hañ. Holi Spirit miñmoñ marte mata gama irde hañ geb, gogo teñ hañ. ⁴ Ga dineñ hime gabe kuratinç beleñ, “Neñbe Polyen saba gama irde hite,” yeñ hañ, irde kura beleñ, “Neñbe Apolosyen saba gama irde hite,” yeñ hañ gobe Holi Spirit miñmoñ marte mata geb, gogo megen nij marte mata po teñ hañ dineñ hime. ⁵ Metejderebe Al Kurunç beleñ hoyanç hoyanç dunyiñ. Niñgeb Apolosbe ganuñ? Irde Polbe ganuñ? Deyyabe tumjanç Al Kurunyen meteñ mar uliñ po. Niñgeb deñ ge meteñ tiyyekeb gogo Yesu nij dufaytiñ tareñ iramiñ.

⁶ Gwahade geb ne Polbe det muykeñ tur irtiñ yara den bitiñ bana Al Kurunyen mere goyen kirmiriñ. Irkeb Apolos beleñ Al Kurunyen mere go kuruñ hiyyeñ yeñbe det hartiñ go fe yuneñ doyan yirde hañ yara doyan irde hin hin. Goyenbe det hartiñ go forok irde kuruñ ird ird albe Al Kuruñ, yeñ uñkureñ po. ⁷ Niñgeb Al Kurunyen mere al biñde tur ird ird alya mere go fe uneñ doyan ird ird alyabe turuñ yirtek moñ. Mere go kuruñ ird ird al Al Kuruñ yeñ munj po gab turuñ irtek. ⁸ Munanç Al Kurunyen mere al biñde hard hard alya mere go kuruñ heñ heñ ge doyan ird ird alya gote meteñbe hoyan hoyan moñ. Al Kuruñ diliñdeb uñkureñ po. Goyenbe meteñ nende gigen yuntiñ gote muruñgembe kame meteñmiñ gote iginen dahade forok yitiñ goyen yeneñ gab muruñgem gwa-hade po yunyeñ. ⁹ Fudinde, neya Apolosyabe tumñañ Al Kuruñ niñ teñ meteñ teñ har. Munanç deñbe Al Kurunyen biñge meteñ yara. Irde Al Kurunyen ya balem go gwahade goyen.

¹⁰ Be, Al Kuruñ beleñ bunineñ dirde iginj iginj diryiñ geb, al kura ya ird ird mata nurde pasi hitiñ al gore keñkela po tola yimiyyen gwahade yara nebe deñ hitte kuñ Yesuyen alya bereya sios forok ird ird meteñ miñ urmiriñ. Irkeb al hoyan

beleñ meteñ timiriñ go hende sios forok irde hañ. Mata gobe tola yimiyytin go hende al hoyan beleñ ya irde hañ go gwahade goyen. Goyenbe tola yimiyytin go hende ya irde hañ marbe daha mat ya go irde hañ goke keñkela nurde ga irde hinayin. ¹¹ Tola tareñ hañkapyä timiytiñ tola gobe Yesu Kristu. Niñgeb al kura tola hoyan kura sopte ma yimiyyen. ¹² Yesu Kristu hitte mat sios forok irde hañ marte meteñmiñ kurabe iginj wor po, kurabe iginj wor po moñ. Gobe al beleñ ya yirtiñ yara. Al kurabe gol, kurabe silwa, kurabe hora damum hende wor po yade ya yirnayin. Irde al kurabe he, kurabe yamuñ, kurabe huñ beleñ po ya yirnayin. ¹³ Irde kuñ kuñ al iginja buluňya pota yird yird nalu funañ forok yeke ya yirtiñ go kak beleñ kumga tike gab ya yirtiñ mar bana ganuňyen meteñbe iginj, munanç ganuňyen meteñbe iginj wor po moñ goyen kawan forok yiyyen. ¹⁴ Kak beleñ kumga tiyyen gega, ya damiñbe sanjiñ hiyyen gobe ya go iryiñ albe gote muruñgem tiyyen. ¹⁵ Munanç ya go humga kukeb ya go iryiñ al gote muruñgembe hubu geb, biñ misiñ nuryen. Yingeñbe Al Kuruñ beleñ teñ gasuňminde kiryeñ. Gega al gobe yamiñ humga kuke detmiñ tumñañ ya biñde yubul teñ busaharde uliñ

ulij po hiyen go gwahade meteñmiñ gote muruñgembe hubu wor po hiyyen.

Yesuyen alya bereyabe Al Kuruñyen ya balem

16 Be, deñbe Yesuyen alya bereyabe Al Kuruñyen ya balem, irde Holi Spirit deñ bana hi goyen ma nurde hanj? 17 Al Kuruñyen yabe balem wor po, irde deñbe ya balem gogo geb, al kura beleñ Al Kuruñyen ya go bulun iryenþe Al Kuruñ beleñ al go gwamun uryen.

Megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen gobe Al Kuruñ diliñde det dirñej wor po

18 Be, deñbe dindiken usi ma yirde hinayin. Niñgeb deñ hanj bana al kura beleñ yinjen ge yeñbe, "Nebe megen niñ alyen diliñde dufay wukkek minjan al yeñ neneñ hanj," yeñ nurde hi kenem dufay go tubul po tiyyen. Gwaha teñ hike megen niñ mar beleñ kukuwamjen keneñ hinayin gega, Al Kuruñbe dufay wukkek minjan yeñ kinyen.

19 Megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen gobe Al Kuruñ diliñde kukuwamjen keneñ hiyen geb, gogo Al Kuruñyen dufay wukkek gama irde hiyen al gobe dufay wukkek fudinde go minjan yeñ kinyen. Goke teñbe Al Kuruñyen asanjde gahade katinj hi:

"Al kura, 'Neñbe megen niñ alyen dufay wukkek

goniniñ yanj,' yeñ hanj marbe

Al Kuruñ beleñ du-faymin tigiri tikeb yinjen go po bulun yirde hi," yitiñ. *Yop 5:13*

20 Irdeb sopte mere kura katinjbe gahade:

"Doyañ Al Kuruñbe megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen gobe gote igineñ miñmonj yeñ nurde hi," yitiñ hi. *Tikiñ 94:11*

21 Niñgeb deñbe al kura turuñ irde, "Neñbe al goyen gama irde hite," ma yeñ hinayin. Det tumjanjbe dende geb, gago momonj dirde hime. 22 Ne Polya Apolosya Pitayabe tumjanj deñ Yesuyen alya bereyat meteñ mar. Megen ga manaj dende megenj. Irde heñ heñya kamde kamdeya, det hanjka hanj gaya kame hinayin goya kuruñ gobe tumjanj dende. 23 Irde deñbe Yesu Kristuyen alya bereya. Irde Yesu Kristube Al Kuruñyen.

4

Yesu Kristuyen mere basañ mar

1 Be, gwahade niñgeb, deñbe neñ gayen Yesu Kristuyen meteñ mar, irde Al Kuruñ beleñ du-faymin banare hitiñ goyen kawan ird ird meteñ yuntiñ mar yeñ denej hinayin. 2 Goyenbe neñ Yesuyen meteñ mar beleñ titek mata kurabe Al

Kuruŋ beleŋ meteŋ duntiŋ goyen bininiŋde mat fudinde wor po keŋkela meteŋ titek go goyen. ³ Goyenpoga meteŋ go teŋ heŋyabe deŋ beleŋ daw ma al hoyan beleŋ daw meteŋneya mataneyaya goke iŋiŋ ma buluŋ ninnayin goke kandukŋeŋ ma nurde himyen. Nigeŋ wor meteŋneya mataneyaya goyen iŋiŋ wet ma buluŋ wet goyen goke ma yeŋ himyen. ⁴ Ne benerbe meteŋya mataya teŋ hime kuruŋ gobe iŋiŋ ala po teŋ hime yeŋ nurde himyen. Gega Al Kurun diliŋdebe buluŋne kuram moŋ ma yewenj. Al Kurun yeŋ uŋkureŋ gore po gab iŋiŋ teŋ hime ma buluŋ teŋ hime goyen momoŋ niryen. ⁵ Niŋgeb meteŋ marmiŋde meteŋya mataya goyen iŋiŋ ma buluŋ yineŋ yineŋ nalube hako hi geb, aran po gwaha ma yineŋ hinayin. Nalu funaŋde gab Doyaŋ Al Kurun beleŋ wan̄ gwaha yinyen geb, gayenter deŋ beleŋ gwaha ma yineŋ hinayin. Goyenter gab Doyaŋ Al Kurun beleŋ alyen mataya meteŋya kidoma bana hike epte ma keŋkela yentek yara goyen kawan ird ird hulsi teŋ wayyen. Irdeb al biŋde dufay kerde hitiŋ goyen wor kawan iryen. Irke gab Al Kurun beleŋ meteŋ marmiŋ nende gigen meteŋ titiŋ gote muruŋgem yuneŋ turuŋ yiryen.

⁶ Be, kadne yago, saba dirhem gayen deŋ beleŋ

nurde keŋkela bebak tinaŋ yeŋbe neya Apolosyat ulderer mere gago teŋ hime. Gogab deŋ beleŋ neya Apolosyat mata keneŋbe, "Al Kurunyen asaŋde katin go po gama irde hinayin. Mere hoyan gor ma haŋ gobe gama ma irde hinayin," yeŋ hanjen gote min nurnayin. Gwaha tinayinbe al kura gama ird ird goke yiŋgen turuŋ turuŋ teŋbe al hoyanbe buluŋ mat tagal uneŋ uneŋ mata go ma teŋ hinayin. ⁷ Goyenpoga dindigeŋ ge yeŋ neŋbe iŋiŋ yeŋ nurdeb al hoyanbe buluŋ yineŋ yineŋ tareŋbe ganuŋ beleŋ dunkeb gogo teŋ haŋ? Det budam deŋ hitte haŋ kuruŋ gobe Al Kurun beleŋ ma duntiŋ? Goyenbe daniŋ Al Kurun beleŋ ma duntiŋ yeŋ nurdeb dindiken ge turuŋ turuŋ teŋ haŋ?

⁸ Be, deŋbe Al Kurunyen saba niŋ biŋge kamtiŋeŋ teŋ hinhan goyen bikken tumŋaŋ nurde pasi hitiŋ yeŋ nurde haŋ. Irde al kura horam yaŋ beleŋ det kuraŋ ma nurde haŋ yara Holi Spirityen tareŋbe bikken titiŋ gogo ep yeŋ nurde haŋ. Irde doyaŋ mar karkuwaŋ hitiŋ yeŋ nurde haŋ, irdeb neŋ Yesuyen mere basaŋ mar gayenbe deňem miŋmoŋ yeŋ nud duneŋ haŋ. Goyenbe deŋ goyen gwahade hetek nalube hako po hi. Yesu Kristu sopte mulgaŋ heŋ wan̄ wan̄ nature gab alya bereyamin gobe doyaŋ mar

karkuwaŋ henayin. Niŋgeb fudinde wor po, deŋ goyen doyaŋ mar karkuwaŋ hewoŋ yen nurde hime. Gogab neŋ wor denya tumŋaŋ doyaŋ mar karkuwaŋ hiniŋ.⁹ Gega gayenter neŋ Yesuyen mere basaŋ marbe al kura mata buluŋ wor po tike al buda kuruŋ diliŋde gasa yirke kamtek marte gasuŋde gor deŋ ge teŋ Al Kuruŋ beleŋ dirtiŋ yara nurde hime. Niŋgeb alya bereya megen haŋ kuruŋ goya Al Kuruŋyen miyonja tumŋaŋ neŋ hitte kanduk dahade forok yenayin yen denenj haŋ.¹⁰ Gwahade niŋgeb, neŋbe Yesu Kristu niŋ teŋbe kukuwa hite, munaj deŋbe Yesu Kristuya heŋbe dufay wukkek miŋyaŋ haŋ. Irde neŋbe yulkek hite, munaj deŋbe sanjtiŋ yaŋ. Deŋbe al beleŋ al deŋem yaŋ yen denenj palap dirde haŋ, munaj neŋ gabe al siksukŋenj yen palap ma dirde haŋ.¹¹ Fudinde, neŋbe meten miŋ urtiriŋde mat waŋ waŋ ga hite gayenterbe biŋge niŋ kamde, fe niŋ kamde, ulniniŋ umŋa miŋmoŋ, irde al beleŋ buluŋ buluŋ wor po dirke ulniniŋ misiŋ kateŋ hityen. Irde yaniniŋ miŋmoŋ geb, kurar mat kurar kuŋ kuŋ teŋ hityen.¹² Neŋbe biŋge niŋ nurdeb nindikeŋ meteŋ kuruŋ teŋ gab yade hityen. Al kura beleŋ karan durkeb neŋbe Al Kuruŋyen tareŋde guram yirde tareŋ yirde hityen.

Al kura beleŋ buluŋ buluŋ dirkeb goke mukku ma teŋ goya goya meteŋ teŋ hityen.¹³ Al kura mere buluŋ mat dirkeb neŋbe igiŋ mat wol heŋ yuneŋ hityen. Miŋde mat waŋ waŋ hanča hite gayenter neŋbe det buluŋ kura yimiytinjeŋ dirtek yara hite.

¹⁴ Gwaha dinmekeb memya henaj yen ma asan ga kaŋ duneŋ hime. Gwaha dirtinjeŋbe deŋ goyen diriŋne yago yara geb, bener mat deŋ ge amaneŋ wor po nurdeb gago nurde ga hinayin yen saba dirde hime.¹⁵ Yesu Kristu niŋ saba dird dird marbe budam wor po haŋ. Goyenbe adotin yagobe budam gwahade ma haŋ. Ne wa kuŋ Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere goyen momoŋ dirmeket yen ge dufaytiŋ sanjŋ iramiŋ geb, nebe Yesu Kristuya heŋbe den kuruŋ gote adotin yara himiriŋ.¹⁶ Niŋgeb nere mata po keŋkela gama irde hinayin yenbe gago batbat dirde hime.¹⁷ Goke teŋbe Timoti gogo deŋ hitte teŋ kermeke kuyen. Yenbe urne yara, bubulkunje wor po yen nurd unenj himyen. Yenbe biŋde mat fudinde wor po Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ hiyen. Yen beleŋ gab ne gayen Yesu Kristuya heŋ mata dahade teŋ himyen goke momoŋ dirke bitiŋ bak yiyyen. Yenbe ne beleŋ Yesuyen alya bereya sios megen hike kwa kuruŋ goyen saba yirde himyen gwahade goyen po momoŋ

diryen.

¹⁸ Goyenbe deñ hañ bana goyen kuratiñ kurabe, "Polbe sopte ma wañ dinyen," yeñ nurdeb neñ nurhet nurhet teñ hañ. ¹⁹ Gega Doyañ Al Kurun beleñ igin ninkeb heñ ga heñ ga ma tiyen, goyare po kuñ deneñ. Kuñ gab parpar teñ hañ mar goyen mere dahade teñ hañ, irde tareñ damiñde mata gogo teñ hañ yeñ keñkela yeneñ bebak tiyen. ²⁰ Al Kurun beleñ alya bereyamin doyañ yirde hi gobe merere po moñ, tareñmiñde doyañ yirde hi. Niñgeb kuñ gab mel go sanjñ damiñde mata gogo teñ hañ goyen yeneñ. ²¹ Niñgeb kuñ daha dirmekе gab igin yeñ nurnayin? Bearar hende kwep kwep direñ ma, bekkeñde igin mat mere direñbe igin?

5

*Mata buluñ teñ hañ mar
hayhay yirde hinayıñ*

¹ Be, deñ hañ bana goñ alya bereya kura leplep mata teñ hañ gote mere momoñ nurmiñ. Al kura naniñde beremya duwan teñ har gobe Al Kurun ma nurd uneñ hañ mar wor mata gwahade ma teñ hanjen. ² Goyenpoga deñbe mata gwahade forok yeñ hi goke buluñeñ ma nurde tumñañ Al Kurun diliñde igin po hite yeñ dindiken ge turuñ turuñ teñ hañ. Mata buluñmiñ goke bitiñ misiñ nurde esenbe mata buluñ

titin al goyen deñya epte ma awalik hetek yeñ takira titek yarabe gwaha ma irde hañ. ³ Nebe deñya gor ma hite gega, dufaynerbe deñya gor hite. Niñgeb nigen gor hime yara tenbe mata go tiyuñ al gob bikken mata buluñ tiyan inmiñ. ⁴⁻⁵ Niñgeb deñ beleñ Doyañ Al Kurunñiniñ Yesu Kristu niñ teñ gabu irdeb al go takira tike Satan yufukde heñ kanduk yeneñ hiyen. Dufaynebe deñ gabu irde hinayıñde gor deñya hiyen, irde Doyañ Al Kurunñiniñ Yesu Kristuyen tareñ manan deñ hitte hiyen geb, igin gwaha tinayıñ. Gogab al go kanduk bana heñyabe mata buluñ timiñ yeñ bebak teñbe megen niñ dufay buluñ go tubul tikeb kame Doyañ Al Kurun wañ wañ natureb al go tumulgañ tiyyen.

⁶ Niñgeb mata buluñ gwahade goyen deñ bana hikeya dindiken ge turuñ turuñ ma teñ hinayıñ. Deñbe yis dirjen muñ kura palawa bana kerkeb gore hilyañ kuñbe palawa ditdi niyyen go goyen ma nurde hañ? ⁷ Nurde hañ kenem mata buluñtiñ gobe yis girmajen hitiñ yara geb, goyen yade siñä yirnayin. Irkeb deñbe palawa gergen yis gam moñ yara Al Kurun diliñde wukkeñ hinayıñ. Yesu Kristu beleñ mata buluñtiñ halde

duneŋ yeq Pasobare niŋ sipsip dirŋen yara* heŋ kuruse hende kamyin geb, deŋbe mata buluŋtiŋ miŋmoŋ mar hitiŋ haŋ. ⁸ Niŋgeb neŋbe megen heŋyabe dufay bulunya mata bulunya yis bikkek yara goyen yubul po teŋ mata wukkekya mere fudindeya po teŋ hitek. Go teŋ hitek gobe Israel mar beleŋ Pasoba nature beret yis miŋmoŋ nene haŋyen gwahade goyenbe gogo.

⁹ Be, hakot kura ne beleŋ asanđe al wet kura ma bere wet kura leplep mata teŋ hikeb go mar goyen awalik ma yirde hinayin yeq kan dunmirin.† ¹⁰ Go dinmirin gote miŋbe leplep mata teŋ haŋ mar, det ug po yad yad niŋ po dufay heŋ haŋ mar, al hoyan gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yirde haŋ maryabe det toneŋ al beleŋ yirtiŋ dolon yirde haŋ mar goya ma po hinayin yeq ma dinmirin. Munaŋ go mar goya ma hitek yeŋbe go yilwa yirdeb kuŋ damde hinayin? Gor kura hitek miŋmoŋ. ¹¹ Niŋgeb asan ga kaŋ duneŋ hime gabe deŋ haŋ bana al kura beleŋ, “Nebe Yesu gama irde hime geb, nebe kadtin,” dineŋ hiyen gega, mata buluŋ kura teŋ hikeb yeŋya ma awalik hen hinayin yeŋbe gago kaŋ

hime. Mata buluŋ gobe gahade: leplep mata, det ugŋ po yad yad niŋ po dufay heŋ heŋ mata, unŋura dolon yirde yirde mata, mere buluŋ mat teŋ teŋ mata, kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata, irde al gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yird yird mata. Deŋ haŋ bana al kura mata buluŋ gwahade teŋ hike yeneŋbe awalik ma po irde hinayin. Dula wor yeŋya ma po teŋ hinayin.

12-13 Al Yesu ma nurd uneŋ

haŋ mar gore mata buluŋ teŋ haŋ goke merem yaŋ yird yird gobe nere samuŋ moŋ geb, matamiŋ goke ma nurde hime. Mata buluŋmiŋ gobe Al Kurun beleŋ gab merem yaŋ yiryeŋ. Goyen-poga deŋ haŋ bana goyen al kura beleŋ mata buluŋ tikeb ganuŋ mar beleŋ gab goke innayin? Deŋ gog po geb. Goke teŋbe, “Deŋ haŋ bana goyen al kura mata buluŋ teŋ hike keneŋbe al go takira tinayin. Irkeb deŋya ma hinayin,” yeq haŋ.

6

Kadom merere gerd gerd ma teŋ hinayin

¹ Be, dindigen bana gon al kurabe kadomya kanduk miŋyaŋ go sope iryen yeŋbe daniŋ Al Kurunyen alya bereya hitte ma kuŋbe megen niŋ marte mere nurd

* **5:7:** Bikker Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋyabe Al Kurun beleŋ sipsip al diriŋ diriŋ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyin. Pasoba Sipsip Dirŋenbe alyen gasuŋ teŋbe kamyin al Yesu niŋ yitin.

† **5:9:** Pol beleŋ asan budam kayyiŋ goyen Baibelde ma haŋ goyen bana mere tiyyiŋ gokeb gago yeq hi.

nurd al hitte kun̄ haŋ? Mata gwahade titek moŋ goyen daniŋ gwaha teŋ haŋ? Gobe buluŋ wor po! ² Deŋbe kame nalu funaŋdebe neŋ Al Kurunyen alya bereya beleŋ megen niŋ mar merere yerde matamiŋ goke yintek goyen ma nurde haŋ geb, gogo mata gwahade teŋ haŋ? Irde deŋ beleŋ kame megen niŋ mar merere yerde matamiŋ goke yintek haŋ kenem deŋ bana kanduk dirŋen muŋ kura forok yitŋ goyen dindikeŋ epte ma kanduk go sope yirnayiŋ? ³ Deŋbe nalu funaŋde Al Kurunyen miyoŋ mata buluŋde kateŋ ungura hitiŋ goyen wor neŋya deŋya beleŋ merere yerde matamiŋ goke yintek yen ma nurde haŋ geb, gogo mata gwahade teŋ haŋ? Neŋbe kame mata kuruŋ goyen wor iŋiŋ titek kenem det dirŋen megen heŋya neŋ bana kadniniŋya kanduk forok yen haŋ gobe epte sope yirtek. Goyenbe gwaha ma teŋ haŋ! ⁴ Deŋbe dindikeŋ bana kanduk kura goke kadom mohonđe titek goyen forok yekeb kanduk go sope irniŋ yeŋbe daniŋ megen niŋ mar Yesuyen alya bereya yeneŋmiŋbe sios bana deŋem moŋ yen yeneŋ haŋ mar hitte yad kun̄ haŋ? ⁵ Ga dineŋ hime gabe nurde memya henəŋ yeŋbe gago dineŋ hime. Deŋ Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irtiŋ mar bana goŋbe kanduktıŋ sope ird ird al kuram moŋ?

⁶ Hubu niŋgeb gogo dindikeŋ uliŋ kadom igin ma nurd gunęŋ teŋbe merere yirniŋ yen Yesu niŋ dufaymiŋ sanj ma irde haŋ mar diliŋde yukuŋ haŋ?

⁷ Fudinde, deŋ haŋ bana kadtıŋya kanduktıŋ minyaŋ goyen megen niŋ marte merere yerteke sope irnayiŋ yen al siŋare niŋ hitte yukuŋ haŋ gobe Al Kurun diliŋde bikkeŋ soŋ haŋ yen denęŋ hi. Niŋgeb gwaha ma teŋ hinayiŋ. Kadtiŋ beleŋ usi dirde buluŋ buluŋ dirde hike goŋmiŋ goŋ gwaha dirde hinaŋ yen hinayiŋ gobe igin yen nurde hime. ⁸ Neb gwaha dineŋ hime goyenbe fudinde wor pobe al usi yirde buluŋ buluŋ yirde haŋ marbe al hoyan̄ moŋ deŋ gogo yen nurde hime.

⁹ Deŋbe mata buluŋ teŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ epte ma hurkunayiŋ goyen ma nurde haŋ? Niŋgeb al kura beleŋ usi diryenkek geb, keŋkela heŋ ga hinaŋ ko. Mata buluŋ gobe gahade: leplep mata, ungura dolon̄ yird yird mata. Irde al kura berem yaŋ gega bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata, al beleŋ beleŋ niŋ bere yara heŋ heŋ mata, irde al diriŋ yingęŋ po uliŋ gabu ird ird mata. ¹⁰ Irde kurabe kawe mata, det ug po yad yad niŋ po dufay heŋ heŋ mata, kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata, al mere buluŋ mat yird yird mata, irde

al gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yird yird mata. Al mata gwahade teŋ hanj mar gobe epte ma wor po Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi bana goŋ hurkunayin. ¹¹ Bikkenbe deŋ hanj bana goyen al kurabe mata gwahade teŋ hinhan. Goyen-poga Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristuya Holi Spiritya beleŋ mata buluŋtiŋ goyen halde duneŋbe Al Kurun diliŋde wukkek wor po dirde al huwak dirtiŋ hanj.

*Ultiŋ keŋkela doyaŋ yirde
Al Kurun turuŋ irnayin*

¹² Be, deŋ hanj bana goyen al kura beleŋ, “Neŋbe mata kura tiniŋ yenbe igiŋ ala titiek,” yen hanjen. Gega mata go tinayin gore hugineŋ igiŋ dirnayin yen ma nurde hinayin. Niŋgeb nebe mata kura tiye yenbe igiŋ ala tiyeŋ gega, mata gore epte ma nanarde boŋ yiyyen. ¹³ Irde kuratin kurabe, “Biŋgebe bininiŋ makin ird ird det, irde bininiŋbe biŋge sola urd urd niŋ po,” yen hanjen. Gega kamebe Al Kurun beleŋ det irawa goyen tumjaŋ mugol kiryeŋ. Goyenbe hanjkapyä Al Kurun beleŋ alya bereyat uliŋ yiryin gobe miŋ miŋyaŋ yiryin. Ulniniŋbe leplep mata teŋ teŋ ge ma yiryin. Gwaha titjeŋbe Doyaŋ Al Kurun deŋem turmuŋ yaŋ ird ird niŋ yiryin, irde Doyaŋ Al Kurunbe ulniniŋ guram yirde tareŋ yird yird niŋ hi. ¹⁴ Al Kurun beleŋ Doyaŋ

Al Kurun Yesu ulniniŋ gake teŋ kamyiŋ goyen sopte isaŋ hiriŋ. Niŋgeb kame neŋ wor tareŋmiŋde kamtiŋde mat disan hiyyen. ¹⁵ Deŋbe Yesu Kristuyen uliŋ pigin yara hanj geb, kuratin kurabe Yesuyen haniŋ, kurabe kahanj hitiŋ hanj goyen nuriŋ ala teŋ hanj. Gega neŋ Yesu Kristuyen uliŋ pigin hitiŋ gayen igiŋ kurhan kura teŋ beleŋ niŋbere sikkeŋya gabu irtek? Epte moŋ. ¹⁶ Al Kurunyen asanjebe, “Alya bereya waŋ gabu heŋbe uliŋ uŋkureŋ hiyyen,” yitiŋ hi. Niŋgeb al kura beleŋ niŋbereya gabu hiriryeŋbe bere goya uliŋ uŋkureŋ hiyyen go goyen ma nurde hanj? ¹⁷ Goyenbe al kura Doyaŋ Al Kurun niŋ dufaymiŋ saŋiŋ iryen al gobe toneŋbe Doyaŋ Al Kurunyen toneŋya gabu heŋ uŋkureŋ hiyyen.

¹⁸ Niŋgeb leplep matabe tubul po teŋ hinayin. Mata buluŋ hoyanbe al hoyan buluŋ yirde hanjen. Munaŋ leplep mata teŋ hinayiŋbe dindikenje ultiŋ goyen po buluŋ yirde hinayin. ¹⁹⁻²⁰ Irde ultiŋbe Holi Spirityen ya balem yen nurde hinayin. Holi Spirit Al Kurun beleŋ duntiŋ gobe ultiŋ bana hi. Mata buluŋtiŋ gote murungem dindiken yawartek goyen Doyaŋ Al Kurun beleŋ yawareŋ yenbe darim wok irde kamyiŋ geb ultiŋ gobe dende moŋ. Niŋgeb ultiŋ go keŋkela doyaŋ yirde hikeb gore

meten teñ hikeb Al Kurunyen deñe kurun heñ hiyen.

7

Ire uñyat mata keñkela gama irde hinayen

¹ Be, asan kañ gusunjan niraj goyen wol heñbe gaha dinen tihim. Be, al berem moñ hinayin gobe igin yen nurde hime. ² Goyenpoga alya bereya budam wor po leplep mata teñ hanjen geb, albe berem yan henayin, irde berebe uñ minyan henayin. ³ Albe berem belen yenja heñ heñ ge nurkeb go po gama irde hiyen. Gwahade goyen po, bere wor uñ beleñ yenja heñ heñ ge nurkeb go po gama irde hiyen. ⁴ Gobe beremde ulij gobe yende kudineñ po moñ, gobe uñde manan geb, gago dinen hime. Uñjen ulij wor yende kudineñ po moñ. Beremde manan. ⁵ Niñgeb al beleñ berem bada ma irde hiyen. Bere wor gwahade po uñ bada ma irde hiyen. Gega Al Kuruñ mere ird ird niñ teñ tumjanje dufay unjkureñ irde muñ kura kutnja irye yenbe igin gwaha teñ hiriryen. Goyenbe go kamereb sopte gabu teñ hiriryen. Gwaha ma teñ hiriryenbe bereya ma alya ferd ferd dufaymin epte ma fole irtek hekeb Satan beleñ wañ tunjan yuryen geb. ⁶ Ga dinen hime gabe gwaha po teñ hinayin yen nurdeya ma dinen hime. Gwaha teñ hinayin gab igin yen nurdeya

dineñ hime. ⁷ Albe ne yara heñ berem moñ hiwoñ yen nurde hime. Goyenpoga albe nende gigen Al Kurunyen tareñ hoyan hoyan yuntiñ hañ. Niñgeb al kurabe berem moñ gega, goke ma nurde hanjen. Munan al kurabe gote tareñ ma teñ sanin hoyan titiñ geb, bere yade ga hanjen.

⁸ Be, al kura bere ma yawartin hañ goya bera-tapyabe ne hime gahade dulinj hinayinbe igin yen nurde hime. ⁹ Goyenpoga al niñ ma bere niñ dufaytin harke epte ma hika titek kenem albe bere yade berebe al yade teñ hinayin gobe igin yen nurde hime. Moñgo dulinj heñbe albe bereya, berebe alya ferd ferd niñ bitin harke kak beleñ det kumga titiñ yara epte ma hika titek henayin.

¹⁰ Be, al berem yan, irde bere uñ minyanbe mere tareñ po dirde hime gayen nurnayin. Mere gabe nere moñ, Doyañ Al Kurunyen mere. Niñgeb bere uñ minyanbe uñ yilwa ma iryen. ¹¹ Goyenbe bere go uñ tubul teñ keneñbe dulinj po heñ al hoyan ma tiyyen. Moñ kenem uñ hitte mulgañ heñ tumjan hiriryen. Irde al wor berem ma takira tiyyen.

¹² Be, deñ hañ bana gon ire uñya kura uñ wet ma berem wet goyen Yesu ma nud untin goke saba direñ tihim. Be, berem gore uñ goya tumjan hireñ yen nurde

hike kenem uŋ beleŋ takira ma tiyyeŋ. Mere gabe Doyaŋ Al Kuruŋyen moŋ, dufayner dineŋ hime. ¹³ Irde deŋ haŋ bana goŋ niŋ bere wor uŋbe Yesu ma nurd untıŋ gore berem goya hireŋ po yeŋ nuryeŋbe bere gore uŋ yilwa ma iryeŋ. ¹⁴ Gobe al kura Yesu ma nurd unen hi goyen berembe Yesu nurd untıŋ hi goke teŋbe kame Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irkeb Al Kuruŋ beleŋ wukkek iryeŋ geb, gago dineŋ hime. Bere kura Yesu ma nurd untıŋ hi wor uŋbe Yesu nurd unen hi goke teŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irkeb Al Kuruŋ beleŋ wukkek iryeŋ. Gwahade moŋ manhan ire uŋya gote dirŋen weŋbe Al Kuruŋ diliŋde wukkek ma hewoŋ. Goyenbe naniŋ ma milŋ kura Al Kuruŋ diliŋde wukkek hitiŋ geb, dirŋen weŋ wor wukkek hitiŋ haŋ.

¹⁵ Gega Yesu niŋ ma nurtıŋ kura beleŋ uŋ wet ma berem wet go tubul tiye yeke goya utaŋ ma irnayin. Yesu niŋ ma nurtıŋ kura beleŋ uŋ wet ma berem wet Yesu niŋ nurtıŋ go takira tike goke kandukŋen ma nuryeŋ. Igiŋ duliŋ hiyeŋ. Gega Al Kuruŋ beleŋ neŋ gayen bininiŋ yisikamke igitŋ po hinayin yeŋ hoy diryiŋ geb, bertiŋ wet ma almetiŋ wet Yesu niŋ ma nurtıŋ goya bur ma yeŋbe awalikde hiriryen. ¹⁶ Deŋ Yesu niŋ nurtıŋ bere, deŋ ge teŋ almetiŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irke

Al Kuruŋ beleŋ yawaryeŋ daw yeŋ ma nurde haŋ? Irde deŋ Yesu niŋ nurtıŋ al, deŋ ge teŋ bertiŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irke Al Kuruŋ beleŋ yawaryeŋ daw yeŋ ma nurde haŋ? Niŋgeb Yesu niŋ nurtıŋ kura beleŋ uŋ wet ma berem wet goyen Yesu niŋ ma nurtıŋ goke teŋ tubul ma tiyyeŋ.

Al Kuruŋ beleŋ gwahade hinayiŋ yeŋ hoy dirtiŋ gwaha mat po hinayiŋ

¹⁷ Goyenpoga deŋ duŋkureŋ duŋkureŋ goyen gwahade hinayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ hoy dirtiŋ, irde Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ goke momoŋ dirtiŋ gwaha mat po hinayiŋ. Saba gabe Yesuyen alya bereya tumŋaŋ gama irde hinayiŋ yeŋ gago saba dirde hime. ¹⁸ Niŋgeb al kura Al Kuruŋ beleŋ hoy iryiŋ goyenter bikken guba yitiŋ kenem al go guba yeŋ uliŋ delŋen yaŋ hitiŋ go daha mat bikken guba ma yeŋya hiyen gwahade hewe yeŋ kurut ma yiyyeŋ. Irde al kura Al Kuruŋ beleŋ hoy iryiŋ goyenter guba ma yitiŋ kenem guba yeŋ yeŋ ge kurut ma yiyyeŋ. ¹⁹ Guba yitiŋ ma, guba ma yitiŋ gobe Al Kuruŋ diliŋdebe det kuruŋ moŋ. Munan Al Kuruŋyen saba gama ird irdbe det kuruŋ wor po. ²⁰ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ hanjkäpa dahade hikeya hoy dirtiŋ gwahade po hinayin. ²¹ Niŋgeb deŋ haŋ bana goŋ al kura al hoyan yufukde

henj dulin meten teñ hikeya Al Kurun beleñ hoy diriyin kenem daha tiye tiye ma tiyyen, gwahade po hiyen. Gega dufayminde henj henj beljen kura kinyen gobe igin gwaha tiyyen.²² Al kura al hoyan yufukde henj meten al duljen hikeya Doyañ Al Kurun beleñ hoy irde tirin al gobe Doyañ Al Kurun diliñde meten al duljen moñ yen kinyen. Irde gwahade goyen po, al kura meten al duljen moñ, yingen de dufayde kuñ hikeya Doyañ Al Kurun beleñ hoy irde tirin al gobe meten alne yen kinyen.²³ Dende mata buluñ gote murungem dindiken yawartek goyen Doyañ Al Kurun beleñ yawareñ yenbe darim wok irde kamiyin geb, megen niñ marte mata buluñ gama irde go yufukde ma hinayin.²⁴ Niñgeb, kadne yago, sopte dinen hime. Al Kurun beleñ den dunjkuren dunjkuren dahade hikeya hoy dirtin gobe gwahade po hinayin.

²⁵ Be, deñ hanj bana gon al kura berem monja bere uñ minmonja niñ momon direñ tihim. Alya bereya gwahade goyen goke Doyañ Al Kurun beleñ mere ma nirtin geb, dufayner momon direñ. Nebe Doyañ Al Kurun beleñ bunijen nirde hiyen al niñgeb, mere direñ tihim gabe fudinde yen nurnayin.²⁶ Be, ga hite nalu gayenterbe kanduk kurayen kurayen yeneñ yeneñ nalure

hite. Niñgeb henjentij dahande hanjen gobe gwahade po hinayin.²⁷ Niñgeb al kura berem yañ kenem takira tiye tiye ma tiyyen. Munañ al kura berem moñ kenem bere tewe tewe ma tiyyen.²⁸ Goyenbe bere tiyyen gobe mata buluñ moñ. Gwahade goyen po, bere foñej kura al kuyen go wor mata buluñ moñ. Gega al bere tiyyen irde bere uñ minyan hiyyenbe megen gar niñ kanduk kurayen kurayen yeneñ hinayin. Deñ goyen kanduk ma yeneñ hiwoñ yen nurdeb gago momon dirde hime.

²⁹ Kadne yago, ga dinen hime gate minje gahade: megen gar henj henjininjbe ulyanje moñ geb, al kura berem yañ gobe al berem moñ beleñ Al Kurun niñ po nurde hanjen go gwahade goyen ten hiyen.³⁰ Irde al kura kanduk yeneñ esen hiyen gega, kanduk go sobamde ma hiyen yen nurdeb goke uguñ po ma dufay henj hiyen. Munañ al kura amaj hiyyen gega, amaj dufay go hugiñen gwahade po ma hiyen geb, "Gahade po henj," yen ma nurde hiyen. Irde al kura det damu tiyyen wor, "Det gabe hugiñen kerde henj," yen ma nurde hiyen.³¹ Irde det megen niñ hanj kurun gayen manaj gahade po ma hinayin geb, al kura megen niñ det yade meten yuneñ heñyabe det go hende po biñ hek ma irde hiyen.

³² Niñgeb daha tiniñ tiniñ teñ dufaytiñ hiburjeñ ma hiwoñ yeñ nurde hime. Al kura berem moñ gobe dufayminde dahan mat meteñ timeke Doyañ Al Kurun amanenurde hiyen yenbe gwaha mat po meteñ teñ hiyen. ³³ Gega al kura berem yanbe dahan timeke gab berne amanenurde hiyen yenbe goke po kurut yeñ hiyen. Go teñ hi gobe megen niñ mata niñ ug po dufay heñ heñ mata go goyen. ³⁴ Gwaha tikeb Doyañ Al Kurun beleñ amanenurteken beleñ niñ dufay heñ heñminbe keñkela kipirtiñ ma hi. Be, bere kura uñ minmoñya bere foñeyabe Doyañ Al Kurun niñ po nurde ulinya dufayminya tumñañ Doyañ Al Kurun po uneñ hanjen. Munan bere kura uñ minyanbe dahan timeke gab almene amanenurde hiyen yenbe goke po kurut yeñ hiyen. Go teñ hi gobe megen niñ mata niñ ug po dufay heñ heñ mata go goyen. ³⁵ Mere ga dirde hime gabe faran durmeke heñ heñtiñ igin hewoñ yeñ dinen hime. Kanduk dunhem yeñ ma dinen hime. Mere gahade ga dirmek gab matatiñbe Doyañ Al Kurun diliñde huwak wor po hiyyen, irde yeñ ge teñ meteñ teñ teñ niñ kama ma heñ sanjñ po meten

ten hiwoñ yeñ nurdeb gago dineñ hime.

³⁶ Goyenpoga al foñej kura bere tubul teñ untek yeñ merem titiñ goreb merene gayen nurdeb, "Polyen mere gobe fudinde. Goyenpoga meremiñ gama irde bere ga teweñ moñbe dufaymiñ buluñ ireñ geb teweñ," yeñ nuryenbe bere go tiyyen.* Mata gobe buluñ moñ. Irde hiyen kurun gobe bere go tubul titek ma irde hikkenem bere go tiyyen. Mata gobe buluñ moñ geb, gwaha tiyyen. ³⁷ Gega al kura bikkeñ bere tubul teñ untek yeñ merem titiñ gega, al gore, "Igiñ nunküren heñ," yeñ dufay taren po irdeb, "Bereya heñ heñ dufay ma forok yeñ hi, irde dufay gwahade kura forok yeke igin fole irde heñ," yeñ nurdeb bere ma teweñ yeñ dufay kiryeñ goyen wor mata igin yeñ nurde hime. ³⁸ Niñgeb al bere yad yad matabe igin. Gega al kura berem moñ hiyyen mata gobe igin wor po, bere yad yad mata gote folek.

³⁹ Be, bere kura uñ minyanbe uñ go hikeyabe yeñ yufukde po hiyen. Gega uñ go kamkeb bere uñ yanbe al hoyan ma tiyyen yitiñ mere gote yufuk bana ma hiyen geb, al hoyan tewe yenbe igin tiyyen. Goyenpoga Doyañ Al Kurun

* **7:36:** Grik mere mat miñ kurabe gahade: Goyenpoga al kura beleñ wirin al kutek nurke beleñmiñ pet teñ hikke kuj kuj alik hewen tike keneñbe buluñ irde hime yeñ nurdeb al kere yeñ nuryenbe gwaha po iryen. Mata gobe buluñ moñ.

nurd untin al po ga tiyyen.
 40 Goyenbe dufaynerbe bere go uŋ kamke uŋkureŋ heŋ heŋ gobe iŋiŋ wor po. Gogab uŋ niŋ nurde hiyen gwahade ma teŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ po nurde hiyeŋ. Mere dirde hime gabe Holi Spirit beleŋ nineŋ hike dinen hime yeŋ nurde hime.

8

Det toneŋ yirde biŋge galak yirtiŋ biŋgebe daha yirtek?

1 Be, megen niŋ mar beleŋ det toneŋ yirde dolon yirde biŋge galak yirtiŋ goke momoŋ direŋ tihim. Deŋbe dindiken ge yeŋbe, “Neŋbe det kawan niŋya banare niŋya goyen keŋkela bebak teŋ hite,” yeŋ nurde hanj. Goyenbe gwahade nurde hanj goke teŋbe dindiken ge turuŋ turuŋ teŋbe kadtiŋ yago buluŋ yirde hanj. Gega kadtiŋ yagoŋ amanęŋ nud yuneŋ hinayıŋbe kadom faraŋ gurd teŋbe tumıŋan sanıŋ henayıŋ. 2 Al kura yinŋen ge yeŋbe, “Nebe det kawan niŋya banare niŋya goyen keŋkela wor po bebak teŋ hime,” yeŋ nurde hi al gobe yinŋen goyen po usi irde hi. Irdeb Al Kurunyen mere fudinde yinŋen nurde bebak titek goyen bebak ma titiŋ hi. 3 Goyenpoga al kura biŋde mat Al Kurun niŋ amanęŋ nurde uneŋ hi al gobe Al Kurunyen dufay iŋiŋ kuruŋ goyen untıŋ hi.

4 Niŋgeb det toneŋ dolon yirniŋ yeŋ galak yirtiŋ biŋge goke momoŋ direŋ tihim. Be, det toneŋ megen niŋ mar beleŋ dolon yirde hanjen gobe Al Kurun moŋ geb, det fudinde gogo moŋ. Al Kurunbe yeŋ uŋkureŋ po, hoyan kura ma hi. Hubu wor po. 5 Gega megen niŋ marbe dufaymiŋ soŋ hekeb unŋura kurayen kurayen gobe Al Kurun yeŋ nurdeb, “Al Kurunbe budam hanj. Doyaŋ Mar wor budam hanj. Kurabe naŋkiŋde hanj, kurabe megen hanj,” yeŋ hanjen. 6 Goyenpoga Al Kurunbe uŋkureŋ po, neŋ nud uneŋ hite gog po hi. Yeŋbe Adoniniŋ. Yeŋ beleŋ po gab naŋkiŋya megenja irde det kuruŋ gayen yiryin. Irde neŋbe yeŋ ge teŋ megen gar hite. Irde Doyaŋ Al Kurun wor uŋkureŋ po hi. Yeŋbe Yesu Kristu. Yesu Kristube Al Kurun beleŋ inke naŋkiŋya megenja det kuruŋ gayen yiryin. Neŋ wor yeŋ beleŋ forok diryin.

7 Goyenbe mere fudinde gayen al budambe keŋkela bebak ma teŋ hanj. Niŋgeb deŋ hanj bana goŋ al kurabe hakot Yesu niŋ ma nurde hinhan yaŋura dolon ird ird mata teŋ hinhan geb, gayenter Yesu nud uneŋ heŋya wor unŋura galak yirtiŋ goyen nenebe, “Neŋbe unŋura galak yirtiŋ biŋge goyen gago nene hite,” yeŋ nurde biŋde kandukŋen nurde hanjen. Mel gobe

binde wukkek wor po moj geb, "Binje ga nihit garebe Al Kurun dilinde wukkek ma hihat," yen nurde hañ. ⁸ Gega binje nen nen mata gore kura neñ gayen Al Kuruny়া awalik heñ hejniniñ goyen daha kura ma iryen. Ningeb unjura galak yirtiñ binje netek ma go ma netek gore kura Al Kurun dilinde daha wet kura ma diryen.

⁹ Goyenpoga mojgo mata kura Al Kurun dilinde bulun moj goyen hipirken nurdeya mata teñ hinayin gore kadtin kura Al Kurunyen mere binde tareñ wor po ma hitiñ al gote dufaymin goyen bulun irke katyenkek geb, kenkela dufay heñ ga mata teñ hinayin. ¹⁰ Deñ Al Kurunyen mere kenkela bebak titiñ marbe igin kunj unjura dolon ird ird gasunjde heñ dula teñ kunj hinayin. Gega deñ beleñ gwaha teñ hike deñ hañ bana goj niñ kadtin kura binj wukkek wor po moj gore denenbe, "Neñ wor igin daw gwaha titek," usi teñbe binje go nene gab mata bulun tihit yen kandukñen nurdeb katnayin. ¹¹ Irkeb deñbe kadtinde dufaymin tareñ wor po moj goyen bulun ird ird mar henayin. Yen ge teñ Yesu Kristu kamyin gega, deñ beleñ bulun yirnayin. ¹² Deñ beleñ gwaha mat kadtin goyen bulun yirde mata bulun teñ hinayin, irde binj wukkek wor po moj goyen haya irde hinayin

gobe yen hitte po moj, Yesu Kristu hitte wor mata bulun teñ hinayin. ¹³ Ningeb nebe dapñä kura nemeke gore kadne dufaymin bulun irke mata bulunde katyen kenem dapñä go sopte ma po newen. Gogab kadne go mata bulunde ma katyen.

9

Ne Pol wor Yesuyen mere basan al aposel

¹ Be, deñ beleñ ne niñ yen, "Dufayminde epte ma det kura iryen," yen nurd nuneñ hañ? Irde ne gayen Yesuyen mere basan al aposel moj yen hañ? Irde Doyañ Al Kurunyiniñ Yesu Kristube ma kinyin yen nurde hañ? Goyenpoga Doyañ Al Kurunyen sanjinde meten timiriñ gote iginenbe deñ gogo moj? Goyenbe daniñ gwaha yen hañ? ² Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ, "Polbe aposel moj," yen hañ. Irde al hoyan beleñbe, "Polbe neñ ge ma aposel hiriñ," yen hañ. Nebe meremiñ goke ma nureñ gega, deñ ge teñ aposel himiriñ geb, deñbe epte ma gwaha ninnayin. Al hoyan beleñ deñ denenbe, "Fudinde, Polbe Doyañ Al Kurun beleñ aposel iryin," yen nurd nuneñ hinayin.

³ Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ gwaha mat tagal nuneñ hañ geb, goyen wol heñ momoj direñ thim geb. ⁴ Be, neñ aposel beleñ meten teñ hiteke goke

Yesuyen alya bereya belein binjeya feya dunke netek gobe bulun? ⁵ Yesuyen mere basaŋ mar hoyanja Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu kulin̄ weŋyabe Pitaya* wor berem yagoya irde tumjan̄ meteŋ teŋ kuj hanjen. Munaj neŋbe berniniŋ yago dufaymiŋ Yesu niŋ tareŋ irtiŋ goya meteŋ teŋ kuj hitekbe bulun yeŋ nurde hanj? ⁶ Irde aposel hoyan̄ po paka yirde hanjen gega, Banabasya neya niŋ yeŋbe, “Yinjen ga tareŋmiŋde binje neneb meteŋ teŋ hiriryen,” yeŋ nurde hanj?

⁷ Be, fulenja mar fulenjare kuj heŋyabe ganuŋ kura yinjen̄de horare binje damu teŋ nene hanjen? Irde al ganuŋ kura wain harke igeňeň hekeb kura ma nen hiyen? Irde al ganuŋ kura sipsipmiŋ doyaŋ yirde hiyen gega, sipsip gote mamu kura ma gilyan̄ heŋ nene hiyen? Epte ma gwaha tiyyen. ⁸ Mere teŋ hime gabe alyen dufayde po ma mere teŋ hime. Moseyen sabare wor mere gwahade po hi. ⁹ Be, Moseyen sabarebe, “Al kura wit meteŋmiŋ sak yeke meteŋde niŋ dapňa bulmakawmiŋ gore, ‘Faraŋ nuri,’ yeŋ meteŋmiŋde tukunja ga, ‘Witne niyyenkek,’ yeŋ mohoŋ mala ma tiyyen,” yitiŋ hi.

Mere gobe Al Kuruŋ belein bulmakaw niŋ po nurdeb

gogo yirin̄? ¹⁰ Mere gwahade tiyyiŋ gobe fudinde wor po neŋ gake nurdeb mere gogo tiyyiŋ yeŋ ma nurde hanj? Mere gobe neŋ gake yirin̄. Megeŋ waru uryen̄ al goya wit sikken̄ kok yiryen̄ al goya tumjan̄de meteŋ tiyiryen̄ gote murungem kura muŋ yawaryen̄ yeŋ nurdeya meteŋ tiyiryen̄ geb, Al Kuruŋyen mere gobe neŋ al gake yirin̄. ¹¹ Ningeb neŋ belein Holi Spirityen det igin̄ goyen bitiŋ bana tur yirtirin̄ geb, meteŋniŋ gote murungem binje niŋ gusuŋaŋ dirtek gobe kanduk kuruŋ wor po yeŋ nurnayin̄? ¹² Al hoyan̄ belein deŋ ge teŋ meteŋ dirneŋ muŋ po titiŋ goke faraŋ durnaŋ yeŋ igin̄ gusuŋaŋ dirtek kenem neŋ manaŋ deŋ ge teŋ meteŋ kuruŋ wor po titiŋ goyen gote murungem niŋ igin̄ gusuŋaŋ dirtek.

Goyenbe neŋbe faraŋ durnaŋ yeŋ gusuŋaŋ ma dirde hinhet. Gwaha titneŋbe mongo faraŋ durd durd gore Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin̄ go deŋ bana kuruŋ heŋ heŋ belein pet tiyyen̄ yeŋ nurdeb det kuraŋ nurde hinhet gega, gusuŋaŋ ma dirde goke ma nurdeya meteŋ teŋ hinhet. ¹³ Be, deŋbe Al Kuruŋyen ya balem bana meteŋ teŋ hanjen marbe bana gon̄ niŋ binje yade nene hanjen, irde Al Kuruŋ galak ird ird altare meteŋ teŋ hanj marbe alta

* 9:5: Deňem hoyan̄be Sifas.

hende yirtiŋ binje goyen kura yade nene haŋyen goyen go ma nurde hanj? ¹⁴ Gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kurun niŋ yitiŋ mere igin goke tagalde hanj marbe mere go nurde gama irde hanj mar beleŋ faraŋ yurke go hende heŋ meteŋ teŋ hinayiŋ yeŋ Doyaŋ Al Kurun beleŋ mere sanjŋ po tiyyin.

¹⁵ Nebe Doyaŋ Al Kurun beleŋ yiriŋ gwahade po igin faraŋ nurnaŋ dinmewoŋ gega, gwaha ma dineŋ himyen. Irde mere gahade kaŋ duneŋ hime gabe deŋ beleŋ gwaha mat paka nirde hinayiŋ yeŋ ma kaŋ hime. Nebe deŋ ge teŋ Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ teŋ heŋya gote murungem niŋ gusunjaŋ ma dirde hinhem geb, goke igin nigen ge turuŋ turuŋ titek hime. Niŋgeb faraŋ nurd nurd niŋ al kura ma po gusunjaŋ ireŋ. Kamde ga daw gwaha tiyəŋ. ¹⁶ Be, Yesu niŋ yitiŋ mere igin go tagalde kuŋ heŋyabe nigen ge turuŋ turuŋ teŋ hitek himyen dinhem gega, epte ma nigen ge turuŋ turuŋ titek himyen. Mere igin tagal tagal gobe Al Kurun beleŋ nunyiŋ geb bada hetek moŋ. Niŋgeb meteŋ teŋ himyen goke nigen ge epte ma turuŋ turuŋ titek himyen. Munaj mere igin go bada heŋ tagalde ma himyen manhan Al Kurunyen bearar bana himewoŋ! ¹⁷ Mere igin goyen tagal tagal niŋ wilaknjen nurde tagaleŋbe gote murungem teweŋ.

Gega meteŋ ten heŋ gote murungem ma teweŋ wor Al Kurun beleŋ gwaha teŋ hayin nintiŋ geb, gago meteŋ go teŋ hime. Meteŋ gobe gwaha tiyayıŋ nintiŋ geb, bada hetek moŋ. ¹⁸ Be, gwahade kenem meteŋ teŋ hime gote murungembe da teweŋ? Meteŋ teŋ hime gote murungembe hoyan moŋ. Ne beleŋ meteŋ gote murungem tetek gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen damum moŋ duliŋ po alya bereya hitte tagalde himyen gogo po. Fudinde, nebe mere igin go tagalde hime goke teŋ paka nirnaŋ yineŋ hitek gega, gwaha ma yineŋ himyen.

¹⁹ Be, nebe dufayner igin nurdeb gwaha teŋ himyen. Megen niŋ al kurate dufayde ma teŋ himyen. Gega daha mat kura al tumŋaŋ Yesu hitte yukumewoŋ yeŋ nurdeb nigen al buda kurun gote yufukde heŋ meteŋ teŋ himyen. ²⁰ Gwahade niŋgeb, Yuda marya heŋbe go mar go Yesu hitte yuken yeŋbe yende mata gama ird ird al yara heŋ himyen. Yuda mar gobe Moseyen saba gote yufukde heŋ go po gama irde hanjen. Munaj nigenbe go yufukde ma hime geb, gore epte ma daha wet kura niryen gega, go mar go Yesu hitte yuken yeŋ nurdeb Moseyen saba gote yufukde hime yara teŋ himyen. ²¹ Munaj Yuda mar moŋ al miŋ hoyan Moseyen saba

ma gama irde haŋ mar go wor Yesu Kristu hitte yukeŋ yeŋbe Moseyen saba ma gama irde hitiŋ al yara heŋ himyen. Nigeŋbe Moseyen saba gote yufukde ma hime. Goyenbe Al Kurunyen saba pel irde hime yeŋ ma yeŋ hime. Gwahade yarabe Yesu Kristuyen saba gote yufukde po hime. ²² Irde Yesuyen alya bereya kura Al Kurunyen mere hende tareŋ wor po ma huwarde hitiŋ mar go Yesu hitte yukeŋ yeŋbe go mar goyen yara po heŋ himyen. Niŋgeb al dahade mar hitte kuŋ meteŋ teŋ kuŋ heŋyabe go mar goyen yara po heŋ meteŋ teŋ himyen. Gogab daha mat wet kura go mar goyen kura Yesu hitte yukumewoŋ yeŋ gogo gwaha teŋ himyen. ²³ Gwaha teŋ himyen kurun gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goke al momoŋ yire yeŋbe gwaha teŋ himyen. Gwaha teŋ himeke gab al beleŋ mere igiŋ go nurdeb yeŋ wor neŋ yara hekeb tumŋaŋ Al Kurun beleŋ guram yirtek hewoŋ yeŋbe gogo gwaha teŋ himyen.

²⁴ Be, kup yeŋ yeŋ kari gote matabe nurde hanj gogo. Al budam miŋ urde kup yenayıŋ gega, al uŋkureŋ beleŋ po kadom fole yirde kuŋ pasi iryen al gore muŋ po gab gote murungem tiyyen. Niŋgeb deŋ wor Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ teŋ heŋyabe meteŋ gote murungem goyen tetewoŋ

wor po yeŋ nurdeb tareŋ po meteŋ teŋ hinayin. ²⁵ Kup yeŋ yeŋ karire kup yeŋ hanj mar ma, kari hoyanđe kari teŋ hanj marbe karire kuŋ gote murungem tiniŋ wor po yeŋ nurdeb yingęŋ sanjŋ yird yird niŋ uliŋ kutŋa irde hanjen. Mel gobe kari gote murungem ulyanđe ma hitek goke wor gogo kurut wor po yeŋ hanj. Goyenpoga neŋ beleŋ tareŋ heŋ heŋ niŋ kurut yeŋ hityen gobe Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ gote murungem hugiŋeŋ hitek go tiniŋ yeŋbe tareŋ heŋ heŋ niŋ kurut yeŋ hityen. ²⁶ Niŋgeb mel gore kup yeŋ hanjen gobe Al Kurun diliŋde miŋ miŋmoŋ gega, ne beleŋ al kup yeŋ hanj gwahade sanjŋ po meteŋ teŋ himyen gobe Al Kurun diliŋde miŋ miŋyan. Fuleŋa teŋ teŋ karire kari teŋ hanjen marbe asogom keŋkelə yenenja gasa yirde hanjen gwahade goyen po, ne wor meteŋ gote miŋ keŋkelə nurdeya meteŋ teŋ himyen, mali ma meteŋ teŋ himyen. ²⁷ Gwaha titŋeŋbe meteŋ goyen keŋkelə po timewoŋ yeŋ nurdeb megen niŋ dufay buluŋ kura bener forok yeke gore buluŋ nirkak yeŋbe fole irde himyen. Moŋgo Yesu niŋ al hoyan momoŋ yirdeb gote murungem tetekner, dufay buluŋ gore walde nunnak yeŋbe gogo dufay buluŋ goyen fole irde himyen.

10

Uñgura dolon ird ird niñ hayhay yiryij

¹ Be, kadne yago, den goyen tareñ heñ heñ ge kurut yen hinayin dinhem goke keñkela bebak tinañ yeñbe neñ Yuda marte asininiñ yago beleñ mata tiyamiñ goke momoñ direñ tihim. Niñgeb mel gore mata tiyamiñ go nurdeb gote saba bitin sir ma yiyyen. Be, bikken wor po asininiñ yagobe Isip naña tubul teñ kuniñ yeñ kun hençabé tumjan kigariñkiñ faykek yokñja bana heñ kun hinhan. Irdeb makañ ala kurun goyen kahalte Al Kurun beleñ pota irke megeñ fudin forok yekeb goyan mat kun siñja kurhan forok yamiñ. ² Mel go tumjan kigariñkiñ faykek yokñja bana heñ kun hinhan, irde makañ alayan kwamiñ gobe Al Kurun beleñ baptais yiryij yarabe gogo. Be, Al Kurun beleñ gwaha yirdeb mel goyen Moseyen alya bereya yirkeb doyan yirde hinhan. ³ Be, goyenter Al Kurun beleñ biñge yuneñ hinhan gobe megen niñ biñge moñ. ⁴ Irde fe niñ yirke Al Kurun beleñ hora kurunjde mat fe forok irde yunke nene hinhan. Hora kurun gobe Al Kurun hitte mat kateñbe Israel mar goya tumjan kun hinhan. Hora gobe Yesu Kristu gote tuñanjeñ. ⁵ Al Kurunbe mel go igin igij gwahade yirde hinhan gega, al budam wor po

mata buluñ teñ hike igin ma nurde yuneñ hinhan. Niñgeb mata buluñ teñ hinhan mar go sawsawa po kurun naña bana goñ kuñ heñya kamamiñ.

⁶ Be, mata buluñmiñ gote murunjem teñ kamamiñ gobe neñ gayen baranmiñ goyen nurdeb kafura heñ mel gore teñ hinhan gwahade ma teñbe dufayniniñ mata buluñ teñ teñ niñ ma kuñ hiyen yeñ gogo Al Kurun beleñ dikala diriyij. ⁷ Niñgeb deñbe mel goyen kuramiñ beleñ megen niñ det toneñ yirde dolon yirde hinhan gwaha ma teñ hinayin. Mel gore mata buluñ teñ hinhan goke Al Kurunyen asañde gahade katiñ: “Mel gobe det toneñ diliñ mar keperde dula teñ kukuwa fe nen nen mata teñ hinhan. Irde huwardebe Al Kurun niñ ma nud untij marte mata teñ hinhan,” yitiñ hi. ⁸ Be, mel goyen kuramiñbe leplep mata teñbe nañkahal unkürenđe po 23,000 alya bereya goyen kamamiñ. Niñgeb neñbe go mar gore tiyamiñ gwahade ma teñ hitek. ⁹ Be, Israel mar goyen kurabe Doyañ Al Kurun tuñjan urde beararmiñ bana heñ kunere duwi beleñ yisike kamamiñ. Niñgeb neñbe mel gore tiyamiñ gwahade Doyañ Al Kurun tuñjan ma urtek. ¹⁰ Irde heñ hentij goke Doyañ Al Kurun niñ igin ma nurde ñagak ma yeñ hinayin. Hakot Israel

mar kura gwaha tikeb Al Kurunyen miyon, al gasa yird yird meten teñ hiyen gore gasa yirke kamamij.

¹¹ Be, hakot Israel mar hitte mata gwahade forok yitiñ gobe gayenter neñ belen baraq go nurdeb bebak teñ ten ge gogo forok yitiñ. Irde baraq go asanđe katin gobe nalu funaq belen hite mar gayen baraq go kapyaq henþe mata buluñ ma teñ hinayin yeñ hayhay dird dird niñ Al Kurunyen asanđe katiñ. ¹² Ningeb deñ hanj bana al kura belen, "Nebe tareñ hime geb, kanduk kura wayyeñ goyen epte fole irde hen," yeñ hi al gobe kenkela heñ ga hiyen. Monjo katyen geb. ¹³ Alya bereya mata buluñde yukutek kanduk deñ hitte forok yeñ hanjen gobe al hoyaq hitte wor forok yeñ hanjen goyen po forok yeñ dunen hanjen. Goyenpoga Al Kurunþe yirinj gwahade po mata teñ hiyen geb, deñ belen epte ma fole irtrek kandukbe epte ma deñ hitte yubul tike forok yeñ hinayin.

Munañ kanduk kura deñ hitte forok yekeb kanduk go fole yirtek beljen manaq kerd dunyen. Gogab deñ goyen kanduk bana gonj hinayin gega, kanduk goyen igin fole yirde sanjin po huwarde hinayin.

Epte ma tumjanje Al Kurunja uñguraya gama yirtek

¹⁴ Be, kadne yago, megen niñ det yade det tonej yirde dolonj ird ird mata gob

tubul po tinayin. ¹⁵ Deñ goyen dufaytiñ wukkek yeñ nurdeb gago mere dirde hime. Ningeb dindiken gabe mere direñ tihim gayen igin ma buluñ goyen keneñ bebak tinayin. ¹⁶ Be, neñbe Yesu Kristu belen neñ ge teñ darim wok irde kamij goke dufay heñ heñ niñ gabu irde wain fimij teñbe Al Kurun igin nurde unenþe nene hityen. Gwaha teñ hite gobe Yesu Kristu kamkeya darim wok yitiñ goyen neñ tumjanj gale heñ nene hite yara geb, gore dawañ gabu dirkeb al miñ uñkureñ heñ hityen gogo. Irde neñ ge teñ Yesu Kristu kamij goke dufay heñ beret ubala teñ gale heñ nene hityen gobe Yesu Kristu kamkeya gasoñ erek yitiñ goyen neñ tumjanj gale heñ nene hite yara geb, gore dawañ gabu dirkeb al miñ uñkureñ heñ hityen gogo. ¹⁷ Ningeb neñbe al miñ hoyaq hoyaq gega, beretbe hoyaq hoyaq moñ, uñkureñ po nene hityen geb, Yesuya awalik henþe al miñ uñkureñ po hitin hite.

¹⁸ Be, Israel mar bikkenj mata teñ hinhan goyen goke nurnayin. Dapnø gasa yirde Al Kurun niñ galak irtiq goyen nene hinhan marbe Al Kurunja gabu irde uñkureñ hitin hinhan. ¹⁹ Ningeb binje det tonej yirteñ goyen galak yirteñ gobe det kuruñ geb gogo dinenj hi yeñ nurde hanj? Irde al belen det tonej yirteñ goyen dolonj

yirde hanyen gobe det kurun wor pobe gogo yeŋ nurde hanj? ²⁰ Moŋ! Al Kurun ninj ma nurde hanj mar beleŋ megen ninj det toneŋ yirde galak yirde hanyen biŋge gobe unjura galak yirde hanyen, Al Kurun ma galak irde hanyen. Niŋgeb denbe unjuraya awalikde ma hiwon yeŋ nurde hime. ²¹ Denbe Doyaŋ Al Kurun kamyin goke dufay heŋ heŋ ge wain fimiŋ nene hanyen. Niŋgeb den go mar gore po unjura ninj nurde dolon yird yird gasuŋde kuŋ gor ninj wain ma nenayin. Denbe Doyaŋ Al Kurun kamyin goke dufay heŋ heŋ ge biŋge nene hanyen. Niŋgeb den go mar gore po kuŋ unjura dolon yird yird gasuŋde ninj biŋge goyen ma nenayin. ²² Neŋbe Doyaŋ Al Kurun beleŋ biŋ ar wor po yiwi yeŋ kuŋ unjura galak yirtiŋ biŋge netek? Nende tareŋbe Doyaŋ Al Kurunyen tareŋ folek geb, epte ma buluŋ diryen yeŋ nurde gwaha teŋ hitek? Epte moŋ.

Al Kurun turun irde hitek

²³ Be, den haŋ bana al kura beleŋ, “Neŋbe mata kura tinj yenbe igin ala titek,” yeŋ hanyen. Gega mata go tinayin gore hugiŋen igin dirnayin yeŋ ma nurde hinayin. Niŋgeb nebe mata kura tiye yenbe igin ala tiyeŋ gega, mata gore epte ma nanarde boŋ yiyyen. ²⁴ Gwahade niŋgeb det kura dindikeŋ igin dird dird

goke ma naŋkenen hinayin. Gwaha titŋenbe det kura kadtin igin yirtek goke naŋkenen hinayin.

²⁵ Niŋgeb maketde kuŋ igin dapŋa damu teŋ nene hinayin. Goyenbe mata buluŋ tihit yeŋ nurtek dufay ma forok yeŋ yeŋ ge teŋbe, “Biŋge gabe unjura galak yirtiŋ we?” yeŋ gusuŋaŋ ma yirde mali po damu teŋ nene hinayin. ²⁶ Megenya det kurun megen hanj tumŋaŋ goyenbe Doyaŋ Al Kurunyen ala po geb, gogo igin ala nene hinayin. ²⁷ Niŋgeb al kura Yesu ninj ma nurtiŋ gore dula teŋ teŋ ninj hoy dirke kuniŋ yeŋ nurdeb kuŋ yenya biŋge nenayin. Gega mata buluŋ tihit yeŋ bitinđe kandukŋen nurtek dufay ma forok yeŋ yeŋ ge teŋbe, “Biŋge gabe unjura galak yirtiŋ?” yeŋ gusuŋaŋ ma yirnayin. ²⁸ Munaj al kura beleŋ, “Biŋge gabe unjura galak irtiŋ,” dinkeb ma nenayin. Gogab al kura gwaha dinyen al gote dufay buluŋ ma irnayin, irde mata buluŋ tihit dufay wor forok ma yiyyen. ²⁹ Mata buluŋ tihit dufay biŋde mat forok yeŋ yeŋ ge yeŋ hime gobe dende ninj ma yeŋ hime, al hoyanđe ninj goke yeŋ hime.

Be, goyenbe al kurabe gaha yeŋ hanyen: “Neŋbe bininiŋde mat wukkeŋ wor po nurdeya mata kura igin ala titek. Gega daniŋ al hoyanđe beleŋ denenbe mata buluŋ tahaŋ yeŋ dennak

yen kama heŋbe gwaha ma tiniŋ? ³⁰ Neŋbe biŋge kura goke Al Kuruŋ igin nurde uneŋ gab nene hitek gega, daniŋ al hoyaq beleŋ biŋge netek goke ulniniŋde merem yan dirnayin? Goke igin ma nurde hite,” yen haŋyen.

³¹ Niŋgeb mere gwahade gokeb gaha dinen: biŋge ma fe yara kura ninin yenbe Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yan hiyyen mat nene hinayin. Niŋgeb mata kura tiniŋ yen nurde hinayin goyenter wor Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yan hiyyen mat po mata teŋ hinayin. ³² Mata teŋ hike Yuda mar al kura ma Grik mar al kura ma Yesuyen alya bereya bana go niŋ al kura beleŋ denenbe dufaymin buluŋ heke mata buluŋ tinak geb, matabe nurdeya ga teŋ hinayin. ³³ Ne wor meten teŋ kuŋ himyen kuruŋ gobe al tumŋaŋ matane keneŋ amanen nurnayin mat mata teŋ himyen. Gwaha teŋ himyen gobe nigen igin heŋ heŋ niŋ ma gwaha teŋ himyen. Al hoyaq budam igin heŋ heŋ niŋ gwaha teŋ himyen. Gogab yen goyen Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiyyen yenbe gwaha teŋ himyen.

11

¹ Niŋgeb ne beleŋ Yesu Kristuyen mata po gama irde himyen gwahade goyen po, deň wor ne mata teŋ himyen gayen gama irde hinayin.

Bere tonaq aw yurd yurd mata

² Be, deňbe haŋyen kuruŋ goyen huginej ne ninj bitinj sir ma yen hi. Irde neŋ Yesuyen alya bereya beleŋ teŋ hityen mata goyen momoŋ dirmirinj goyen gama po irde haŋ. Niŋgeb goke turuŋ dirde hime.

³ Goyenbe saba kura deň beleŋ keŋkela nurwoŋ yen nurde hime. Saba gobe gahade: al tumŋaŋ gote doyaŋ albe Yesu Kristu, irde berer doyaŋ marbe uŋ yago. Yesu Kristuyen doyaŋ albe Al Kuruŋ. ⁴ Niŋgeb deň haŋ bana goyen al kura beleŋ Yesuyen alya bereya gabu irde hinayinjde gor heŋ bere beleŋ teŋ haŋyen yara amil teŋ tonaq aw urde Al Kuruŋ mere iryen irde kurabe Al Kuruŋyen mere basaŋ al porofet yara mere tiyyenbe al goreb Doyaŋ Almiŋ Yesu Kristu deňem buluŋ iryen. ⁵ Irde deň haŋ bana goyen bere kura beleŋ Yesuyen alya bereya gabu irde hinayinjde gor al beleŋ mata teŋ haŋyen yara amil teŋ tonaq aw ma urde Al Kuruŋ mere iryen irde kurabe porofet yara mere tiyyenbe bere goreb doyaŋ almiŋ uŋ goyen deňem buluŋ iryen. Bere go tonaq aw ma uryen gobe tonaq walde kara tiyyen go gwahade yara geb, memyak wor po. ⁶ Niŋgeb bere kura Al Kuruŋ dolon irniŋ yen gabu irnayinjde tonaq aw ma urde kuyeŋ gobe bere gote tonaq yuwalŋen walde

kara tiyyen. Munaj tonaj gwaha iryen gobe memyak yej nurdeb bere gobe tonaj aw urde kuyen.⁷ Goyenbe albe Al Kuruj belej yiŋgen yara iryen, irde saŋimij turŋen yan goyen al hitte mat kawan hej hi, irde bere hitte matbe alyen tareŋmij turŋen yan goyen kawan hej hi geb albe tonaj ma aw uryen.⁸ Fudinde, haŋkapyə wor po albe bere hitte mat ma forok yiriŋ, berebe al hitte mat forok yiriŋ.⁹ Albe Al Kuruj belej bere niŋ teŋ ma iryen. Al niŋ teŋ bere gogo iryen.¹⁰ Niŋgeb berebe amil belej tonaj aw urtiŋde hiyen. Gwaha teŋ hiyenbe bere go al kurat yufukde hi yej kennayin. Al Kurunyen miyon wor gwahade kennayin.¹¹ Goyenpoga mere dirhem gabe berebe det dirŋen, munaj albe det kuruj yej ma dinhem. Nej Doyaŋ Al Kuruj nud untŋ mar bana alya bereyabe tuŋande po. Niŋgeb berebe al ma hike yej uŋkuren po epte ma hiyen, al wor bere ma hike yej uŋkuren po epte ma hiyen.¹² Berebe al hitte mat forok iryen gwahade goyen po, al wor bere hitte mat forok yej hanjen. Gega alya bereya tumŋen gobe Al Kuruj belej po yiriŋ.

¹³ Niŋgeb Al Kuruj dolon irniŋ yej gabu irde hinayinde gor bere kura tonaj aw ma urdeya Al Kuruj mere iryen gobe iŋin ma buluŋ goyen dindiken

gab keŋkela dufay hejbe yenayin.¹⁴ Det Al Kuruj belej yiryen kuruj gayen gate matare wor al kura tonaj yuwalŋen sobam hej bereyen tonaj yara hiyyenbe gobe iŋin moj, memyak yej nurde hite.¹⁵ Gega bere tonaj yuwalŋen sobam hiyyenbe iŋin hoyan yej nurde hite. Tonaŋ yuwalŋen sobam gobe bere gote tonaj aw yurd yurd niŋ Al Kuruj belej iryen.¹⁶ Al ma bere kura mere tihim gake iŋin ma nurdeb neya kadom mohonde titek wet yej nurnayin. Goyenpoga nej banabe mata gwahade gobe hubu wor po. Yesuyen alya bereya Al Kurunyen dirŋen weŋbe mata gwahade goyen ma teŋ hanjen.

*Yesu kamyen goke dufay
hej hej niŋ dula teŋ teŋ mata
keŋkela teŋ hinayin*

¹⁷ Be, deŋbe Yesu kamyen goke dufay hej hej niŋ gabu irde dula teŋ hanjen gorbe dindiken buluŋ hetek mata teŋ hanjen. Munaj iŋin hej hej matare kura ma teŋ hanjen, hubu wor po. Niŋgeb goke turuŋ ma dirde hime, irde gago saba direŋ tihim.¹⁸ Mehende mere direŋ tihimbe gahade: deŋbe Yesuyen alya bereya gega, gabu irde hanjen bana goŋbe mata kura kukuwam mat tike gore bipti forok irde hi yeke nurde himyen. Mere gobe tumŋen usi yej ma nurde hime.¹⁹ Fudinde, ganuŋbe Al Kuruj diliŋde

huwak hi, irde ganuŋbe gwahade moŋ goyen kawan heŋ heŋ ge teŋ deŋ haŋ bana goŋ dufaytiŋ muŋ kura hoyan hoyan hinayiŋ goyen epte ma teŋ siŋa irtek yeŋ nurde hime.²⁰⁻²¹ Goyenpoga deŋ bana goŋ bipti forok yiŋiŋ goke dineŋ hime gabe deŋ gabu irde Doyaŋ Al Kuruŋ kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ ge biŋge nene hanj goyenter kadtıŋ ge ma doyaŋ heŋbe dindikenj ge po nurde dula teŋ hanj geb, gago dineŋ hime. Gwaha teŋ hikeb kurabe biŋge kamde hikeb kurabe wain kuruŋ nene kukuwa heŋ hanj. Ningeb deŋbe, "Doyaŋ Al Kuruŋ kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ ge biŋge nene hite," yeŋ nurdeya biŋge nene hanj gega, gwahade moŋ yeŋ nud duneŋ hime.²² Goyenbe deŋ goyen biŋgeya feya nen nen yatiŋ miŋmoŋ geb, gogo gabure gor po wanj gab gwaha teŋ hanjen? Gwahade moŋ kenem Al Kurunyen dirŋen weŋ Yesuyen alya bereyabe det dirŋen yeŋ nurde mali mali yirde hanj? Irde bana goŋ niŋ alya bereya kura horam moŋ mar goyen gwaha yirteke yiŋgen buniŋen yirde memya henaj mat mata teŋ hanj? Ningeb matatiŋ goke daha dinen? Matatiŋ goke turuŋ direŋ? Epte moŋ!

²³ Be, hakot dula mata goke Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ ninke ne wor momoŋ dirmiriŋ. Mere gobe gahade: Doyaŋ

Al Kuruŋ Yesu goyen Yudas beleŋ asogom haniŋde kereŋ tiyyiŋ wawuŋ goya goyenbe Yesu beleŋ beret kura tirin.²⁴ Irdeb beret goke Al Kuruŋ turuŋ irde ubala teŋbe, "Beret dunhem gahade gayen po, nebe deŋ ge teŋ kameŋ. Ningeb goke teŋbe beret gabe gasoŋne geb, beret ga teŋ nenaŋ. Irde kame deŋ wor ne niŋ bitiŋ bak yeŋ yeŋ ge teŋ mata gahade ga po teŋ hinayiŋ," yirin.²⁵ Irde beret go neneb wain fimiŋ teŋbe beret teŋ yiriŋ gwahade po, "Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ halde halde niŋ teŋ biŋa gergeŋ tiyyiŋ goke darine wok yiyyen. Ningeb goyen goke wain gago dunhem geb, teŋ nenaŋ. Irde kame deŋ wor ne niŋ bitiŋ bak yeŋ yeŋ ge teŋ mata gahade ga po teŋ hinayiŋ," yirin.²⁶ Ningeb gabu irde dula gwahade teŋ wain nen nen mata tiniŋ yeŋbe gwaha mat Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyat mata buluŋmiŋ ge teŋ kamyiŋ goke al hoyan momoŋ yirde hinayiŋ. Gwaha tike kuŋ kuŋbe kame Doyaŋ Al Kuruŋ wayyen.

²⁷ Ningeb al kura Doyaŋ Al Kurunyen biŋgeya wainya nene heŋya Doyaŋ Al Kurunyen alya bereya beleŋ dufay heŋ mata teŋ hanjen mat ma nurdeya niyyen al gobe Yesu beleŋ uliŋ misiŋ katen darim wok irde kamyiŋ goyen kari kari iryen geb, Al Kuruŋ beleŋ goke

mata buluŋ miŋyaŋ yeŋ kinyenj. ²⁸ Niŋgeb al kura Doyaŋ Al Kurunyen binjeya wainya neweŋ yeŋ nuryenj al gobe yingende mataya dufayya keŋkela yeneŋ gab niyyenj. ²⁹ Munanj al kura gwaha ma teŋ binjeya wainya gobe Doyaŋ Al Kurun kamyinj gote tuŋaŋeŋ yeŋ ma nurde ga mali niyyenj al gobe gote murunjem buluŋ wor po tiyyenj. ³⁰ Gwahade geb, deŋ haŋ bana gonbe al kura marbe yulkel haŋ, kurabe garbam miŋyaŋ, irde kuratiŋbe kamaŋ gogo. ³¹ Gega neŋbe dahade hite yeŋ nindikeŋ keŋkela dufay heŋ mataniniŋ sope irde hitekbe mata buluŋ gote murunjem buluŋ ma tetek. ³² Gega kurarebe Doyaŋ Al Kurun beleŋ mataniniŋ goke kanduk duneŋ hiyen. Gwaha teŋ hiyen gobe megen heŋya mataniniŋ huwak heŋ hiket kame nalu funanje mata buluŋ maryā tumŋaŋ hugiŋeŋ Al Kurunyen bearar bana hinak yeŋbe gogo gayenter kanduk duneŋ hiyen.

³³ Niŋgeb, kadne yago, Doyaŋ Al Kurun niŋ dufay heŋ heŋ ge gabu irde dula tinij yeŋbe kadom doyan gird teŋ hinayinj. ³⁴ Al kura binje irkeb yaminde dula teŋ gabe Doyaŋ Al Kurun niŋ dufay heŋ heŋ dula gabure wayyenj. Gogab deŋ gabu irde hinayinj bana gon mata buluŋ Al Kurun beleŋ goke murunjem buluŋ duntek goyen ma forok yiyyenj. Be,

Doyaŋ Al Kurun niŋ dufay heŋ heŋ ge dula teŋ teŋ mata niŋ dinhem. Mata goke mere ma dirhem kura haŋ gobe kame deŋ hitte kuŋ gab momoŋ direŋ.

12

Holi Spirityen saŋinđe mata forok yeŋ yeŋ

¹ Be, kadne yago, Holi Spirityen tareŋde mata forok yeŋ yeŋ goke momoŋ direŋ tihim. Holi Spirityen tareŋde mata forok yeŋ yeŋ goke bebak ma titinđe po hinak yeŋ igin ma nurde hime geb, keŋkela bebak tinayinj. ² Be, deŋbe hakot Yesu ma nurde uneŋ hinhanyabe megen niŋ det toneŋ al beleŋ po yirtiŋ binfut miŋmoŋ gote yufukde heŋ hugiŋeŋ dolon yirde hinhan gobe nurde haŋ gogo. ³ Niŋgeb ga keŋkela nurnaŋ ko. Al kura Holi Spirit miŋyaŋ beleŋ epte ma, “Yesube Al Kurun beleŋ karan urwoŋ,” yiyyenj. Irde al kura Holi Spirit miŋmoŋbe epte ma, “Yesube Doyaŋ Al Kurun,” yiyyenj. Holi Spirit miŋyaŋ al beleŋ po gab epte gwaha yiyyenj.

⁴ Be, Holi Spirityen saŋinđe mata forok yeŋ yeŋ gobe budam kurayen kurayen haŋ gega, mata gote miŋ albe Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ po. ⁵ Doyaŋ Al Kurunyen meteŋbe budam haŋ gega, meteŋ gote miŋ albe Doyaŋ Al Kurun, yeŋ uŋkureŋ po. ⁶ Irde meteŋ teŋ teŋ tareŋ wor kurayen kurayen haŋ

gega, meteŋ titek tareŋ gote miŋ albe Al Kuruŋ, yeŋ uŋkureŋ po. Yeŋ beleŋ po gab neŋ tumŋaŋ meteŋmiŋ kuruŋ goyen igin teŋ hitek saŋiŋ goyen dunęŋ hiyen.

⁷ Be, neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ hitte Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirityen tareŋ kawan forok irde hi gobe neŋ tumŋaŋ tareŋ dird dird niŋ gogo forok irde hiyen. ⁸ Al kurabe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit hitte mat dufay wukkek yuneŋ hiyen. Munan al hoyan kurabe Holi Spirit uŋkureŋ goyen hitte mat po Al Kurunyen dufay banare niŋ goyen yuneŋ hiyen. ⁹ Irde al kurabe Holi Spirit uŋkureŋ goyen hitte mat po Yesu niŋ hekkeŋ wor po nurtek saŋiŋ go yunęŋ hiyen. Irde al hoyan kurabe Holi Spirit goyen hitte mat po al garbam miňyaŋ sope yird yird tareŋ yuneŋ hiyen. ¹⁰ Irde al kurabe mata tiŋeŋ tonŋeŋ yaŋ wor po forok yird yird tareŋ yuneŋ, al hoyan kurabe Doyaŋ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ hen mar yirde hiyen. Munan al kurabe mataya mereya kura keneŋbe gobe Holi Spirit hitte mat watiŋ ma uŋgura hitte mat watiŋ goyen bebak teŋ teŋ saŋiŋ yuneŋ hiyen, irde al hoyan kurabe naŋa hoyanje niŋ mere kurayen kurayen yiŋgenbe go ma nurtiŋ mere teŋ teŋ tareŋ yuneŋ hiyen. Munan kurabe mere hoyan mat yekeb mere gote miŋ

tagal tagal tareŋ yuneŋ hiyen. ¹¹ Mata gwahade forok yeŋ hanjen kuruŋ gobe Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ gote meter. Holi Spirit hoyan gam moŋ. Yeŋ beleŋ saŋiŋmiŋ kurayen kurayen goyen dufaymiŋ po gama irde neŋ gayen nende gigen forok yird dunęŋ hiyen.

*Neŋbe hoyan hoyan gega,
Holi Spiritbe uŋkureŋ*

¹² Be, al uliŋ piginbe uŋkureŋ gega, hanin, kahan, kirmiŋ, muruŋ gwahadem yaŋ han. Irde hanin, kahan, kirmiŋ, muruŋ gwahade han gore gab al uliŋ pigin uŋkureŋ forok irde hi. Niŋgeb Yesu Kristu wor gwahade yara geb, neŋbe yende kahan, hanin, kirmiŋ, muruŋ gwahade hite. ¹³ Neŋbe al miŋ hoyan hoyan. Kurabe Yuda mar, kurabe Grik mar. Irde kurabe al yufukde heŋ murungem moŋ meteŋ teŋ han mar, kurabe dufaymiŋde kuŋ han mar. Goyenbe neŋ tumŋaŋ Holi Spiritde baptais dirke Yesu Kristuyen uliŋ pigin yara hitiŋ. Irde Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ gore po neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ bana hi. Holi Spirit hoyan gam moŋ.

¹⁴ Al uliŋ piginbe det uŋkureŋ beleŋ po ma irtiŋ hi. Kahan, hanin, kirmiŋ, muruŋ gwahade gore irke gab al uliŋ pigin uŋkureŋ hitiŋ. ¹⁵ Goyenbe al kurat kahan beleŋ, “Nebe al gate hanin moŋ geb, al gate uliŋ

moŋ,” yiyyenbe kahaŋ gob al gote uliŋ pigiŋde ma hiyen? Moŋ, epte moŋ. Yeŋbe al gote kahaŋ geb, uliŋde po hiyen. ¹⁶ Gwahade goyen po al kurat kirmiŋ beleŋ, “Nebe al gate diliŋ moŋ geb, al gate uliŋ moŋ,” yiyyenbe kirmiŋ gobe al gote uliŋ pigiŋde ma hiyen? Moŋ, epte moŋ. Yeŋbe al gote kirmiŋ geb, uliŋde po hiyen. ¹⁷ Niŋgeb ulniniŋ gayen dilniniŋ ala po manhan daha mat mere nurde hitewoŋ? Irde ulniniŋbe kirmiŋniniŋ ala po manhan daha mat det haminŋ nurde hitewoŋ? Gobe kukuwamneŋ wor po. ¹⁸ Goyenbe Al Kurun beleŋ dufaymiŋ gama irde al ire yeŋbe kahanja haniŋja yirde kirmiŋja diliŋja manaj yirde al uŋkureŋ iryiŋ. Niŋgeb neŋ wor gwahade po diryiŋ. ¹⁹ Gega det uŋkureŋ beleŋ po al irtiŋ manhan uliŋ pigiŋbe dahade hiwoŋ? ²⁰ Gega gwahade moŋ. Ulniniŋde det hoyan hoyan yirde ulniniŋ pigiŋ uŋkureŋ po irtiŋ.

²¹ Niŋgeb al kurate diliŋ beleŋ al gote haniŋ keneŋbe epte ma, “Nebe geya hitek ma nirde hi,” inyen. Tonan beleŋ kahaŋ keneŋbe epte ma, “Nebe geya hitek ma nirde hi,” inyen. ²² Gwahade yarabe ulniniŋde det kura yeneŋmiŋbe meteŋ miŋmoŋ yeŋ nurde hitek goyenbe go ma hinayiŋbe ulniniŋbe keŋkelə ma meteŋ teŋ hiyyen. ²³ Niŋgeb ulniniŋde

det kura yeneŋmiŋbe meteŋ miŋmoŋ yeŋ nurde hitien goyen det kuruŋ yeŋ keŋkelə doyaŋ yirde hitien. Irde ulniniŋde det kura yeneŋmiŋbe igin moŋ gega, keŋkelə po umŋa yirde doyaŋ yirde hitien. ²⁴ Goyenbe ulniniŋde det kura yeneŋmiŋ igin gobe umŋa ma yirtek wor igin. Niŋgeb Al Kurunbe ulniniŋde det kura miŋ miŋmoŋ yirtiŋ yeneŋ hanjen goyen meteŋ kura yune yeŋbe go wor yade ulniniŋde niŋ det hoyanja gabu irde uliŋ pigiŋ uŋkureŋ iryiŋ. Al Kurunbe gwaha mat ulniniŋde det kura miŋ miŋmoŋ yeŋ yeneŋ hanjen goyen turuŋ yirde hiyen. ²⁵ Gogab ulniniŋde det kurate dufayya det hoyan hoyan dufayya hoyan hoyan heke kahalte bipti ma forok yiyyen. Irde ulniniŋde det gore kadom ge nurdkakala teŋ hinayiŋ. ²⁶ Niŋgeb ulniniŋ kurhan kura misiŋ katyen gobe ulniniŋ pigiŋ kuruŋ go tumŋaŋ misiŋ nuryen. Gwahade goyen po, ulniniŋ kurhan kura deŋem turŋuŋ yaŋ heŋ aman hekeb ulniniŋ pigiŋ kuruŋ go manaj tumŋaŋ aman hiyyen.

²⁷ Be, gwahade goyen po, deŋbe Yesu Kristuyen uliŋ pigiŋ yara. Deŋ duŋkureŋ duŋkureŋbe Yesuyen kahaŋ, haniŋ, diliŋ, kirmiŋ gwahade yara. ²⁸ Niŋgeb deŋ Yesuyen alya bereya sios

13

*Al hoyan niŋ amaneŋ nurd
yuneŋ yuneŋ mata*

hanj bana goŋ meheŋdebe
Al Kurunj beleŋ Yesuyen
mere basaŋ mar aposel
basiŋa yirtiŋ hanj. Irde
go yufukdebe Al Kurunyen
mere basaŋ mar porofet
basiŋa yirdeb Al Kurunyen
mere saba mar basiŋa yirtiŋ
hanj. Irde gab mata tineŋ
turnuŋ yan forok yird yird
mar basiŋa yirdeb al garbam
minyaŋ sope yird yird mar
wor basiŋa yirdeb al faraŋ
yurd yurd mar basiŋa yirtiŋ
hanj. Irdeb Yesuyen alya
bereya doyaŋ yird yird mar
basiŋa yirdeb naŋa hoyanje
niŋ mere kurayen kurayen
go ma nuriŋ goyen mere teŋ
hanj mar basiŋa yirtiŋ hanj.
29 Niŋgeb deŋ tumŋaŋbe
aposel henayiŋ? Ma, tumŋaŋ
porofet henayiŋ? Irde deŋ
tumŋaŋ Al Kurunyen mere
saba mar henayiŋ? Ma, tumŋaŋ
mata tineŋ turnuŋ
yan forok yird yird mar
henayiŋ? 30 Deŋ tumŋaŋ
al garbam sope yird yird mar
henayiŋ? Ma, tumŋaŋ
naŋa hoyanje niŋ mere go
ma nuriŋ goyen teŋ teŋ
mar henayiŋ? Irde deŋ
tumŋaŋ mere goyen tigiri
teŋ al bebak yird yird mar
henayiŋ? Epte moŋ geb.
31 Goyenbe Holi Spirityen
tareŋ kura igit wor po goyen
goke momoŋ direŋ tihim
geb, deŋ tumŋaŋ mata go
teŋ teŋ niŋ kurut wor po
yen hinayiŋ. Mata gobe Holi
Spirityen tareŋde mata forok
yen hanjen hoyan kurunj
gote folek wor po.

¹ Be, ne gayen naŋa
hoyanje niŋ marte mere
kurayen kurayen goyen igit
gwaha mat mere tiyen,
irde Al Kurunyen miyonjen
mere mat manaŋ mere
tiyen gega, Al Kurunya al
hoyanya niŋ amaneŋ nurd
nurd matanem moŋ kenem
nebe heyoŋonya tikiŋde
niŋ det ain parwek beleŋ
irtiŋ goyen mali po gasa
yirke migiriŋ teŋ hanjen
go gwahade goyen heweŋ.
² Irde Al Kurunyen mere
basaŋ heŋ mere teŋ teŋ
sanjiŋne yan heweŋ, irde Al
Kurunyen mere banare hitiŋ
tumŋaŋ nurde dufaymiŋ
tumŋaŋ bebak teŋ tagaleŋ,
irde Al Kurunj niŋ hekkeŋ
wor po nurdeb dugu kura
gasuŋ hoyanje kwa inmeke
kuyen gega, Al Kurunya al
hoyanya niŋ amaneŋ ma
nureŋ kenem mata gobe
duldul teŋ heŋ. ³ Irde detne
tumŋaŋ al det niŋ amu heŋ
hanj mar goyen yuneŋ, irde
Doyaŋ Al Kurunj gama ird
ird niŋ teŋ al beleŋ kakde
kumga nirke kameŋ gega,
kadne niŋ amaneŋ nurd
nurd matanem moŋ kenem
mata gwaha teŋ heŋ kurunj
gote murunjem kura ma
tewenj.

⁴ Be, al kura biŋde mat
wor po kadomya Al Kurunya
niŋ amaneŋ nurd uneŋ uneŋ
matabe gahade: al gobe
kadom kura matamiŋ igit
hewoŋ yen doyaŋ heŋ heŋ

ge piñej ma hej hiyen. Kurabe kadom igin igin yirde hiyen. Irde kadom kura igin mat hike kenejbe daniñ ne wor gwahade moj yen ma nurde hiyen. Irde ne harhem harhem mata ma teñbe yiñgen ge turuñ turuñ ma teñ hiyen.⁵ Irde kadom hitte palap miñmon mata ma teñ hiyen. Irde yiñgen po igin hej hej belñej niñ ma nañkenenj hiyen, irde aranenj bearar ma teñ hiyen. Irde kadom beleñ buluñ irtiñ goyen goke dufay ug po ma hej hiyen.⁶ Al gobe mata buluñ niñ amanenj ma nurde hiyen, irde mere fudinde goke po amanenj nurde hiyen.⁷ Al gobe kanduk yeneñ hiyen goke mukku ma teñ huginenj tareñ po hej hiyen. Irde Al Kurun niñ huginenj hekken nurde hiyen, irde Al Kurun beleñ igin niryen yen goke huginenj doyan hej hiyen, irde kanduk yeneñ hiyen gega tareñ po hej fole yirde hiyen.

⁸ Kadomya Al Kurunyá niñ amanenj nurt yunen yunen mata gobe hubu ma hiyen. Goyenpoga porofet meteñbe hubu hiyen. Irde naña hoyande niñ mere mat mere teñ teñ mata goyen wor kamyenj. Al Kurunyén dufay bebak teñ tagal tagal meteñ wor hubu hiyen.⁹ Gobe gayenter Al Kurunyén dufay tumñanj bebak titek epte moj, irde meremien mananj tumñanj bebak teñ basanj hej tagaltek epte

moj gega,¹⁰ kame nalu funañdebe nej tumñanj Al Kurunyén dufayya mereya keñkelä wor po bebak titek geb, go mata gobe tumñanj hubu henayıñ dineñ hime gago.¹¹ Mata gwahade forok yiyyen gobe bikkenj diriñ hinhemya diriñde mere teñ dufaynebe diriñde dufay po hej hinhem gega kuñ kuñ salanjenj hejbe diriñde mataya dufayya gobe yubul po timirin go gwahade goyen.¹² Irde gayenterbe Al Kurunyén mereya dufayya bebak wor po ma teñ hite. Gobe luñen ain parwek beleñ irtiñ gore dinsokniniñ kinnij gega, keñkelak ma keneñ hite go gwahade goyen. Goyenbe kamebe dilniniñde kadom geneñ teñ hite yara Al Kurunyén mereya dufayya keñkelä wor po bebak teñ hitek. Niñgeb gayenterbe Al Kurunyén mereya dufayya kura muñ po bebak teñ hime gega, kamebe tumñanj bebak tiyen. Goyenterbe Al Kurun beleñ keñkelä wor po nurt nuneñ hiyen gwahade po, ne wor keñkelä nurt uneñ hej.

¹³ Be, yihim gwahade po mata hoyanbe hubu henayıñ gega, mata karwo kurabe hubu ma wor po henayıñ. Mata karwo gobe gahade: Yesu niñ hekkeñ nurt nurt mata, Al Kurun beleñ igin diryen yen goke doyan hej hej matayabe Al Kurunyá kadniniñya niñ amanenj nurt yunen yunen mataya gogo. Goyenbe mata karwo

bana goyen folet wor pobe
Al Kurunyā kadniniyā niŋ
amanęj nurd yuneŋ yuneŋ
mata gogo.

14

*Porofet metenja naŋa
hoyanje niŋ mere mat mere
teŋ teŋ mataya*

¹ Niŋgeb Al Kurunyā
kadtiyā niŋ amanęj nurd
yuneŋ yuneŋ mata gobe
gama po irde hinayin. Irdeb
Holi Spirityen saŋinde mata
forok yen yen goyen goke
Al Kurun beleŋ dunwoŋ
yen tareŋ po gusuŋaŋ irde
hinayin. Gega porofet meten
gobe det kurun geb, goyen
dunwoŋ wor po yen gusuŋaŋ
irde hinayin. ² Porofet

meten nin wa gusuŋaŋ irde
hinayin dinen hime gote
miŋbe gahade: al kura
naŋa hoyanje niŋ mere
kurayen kurayen teŋ hiyen
al gobe al ma mere yirde
hiyen, Al Kurun mere irde
hiyen. Yenbe Holi Spirityen
tareŋde mere banare niŋ
goyen teŋ hiyen. Niŋgeb
meremiŋ goyen al hoyan
kura beleŋ bebak titik moŋ.
³ Goyenpoga porofet meten
teŋ haŋ marbe tumŋaŋ al
saŋiŋ yird yird niŋ mere
yirde hanjen. Niŋgeb kadom
kura tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ
yurde, biŋ yurum yirde
hanjen. ⁴ Be, al kura naŋa
hoyanje niŋ mere teŋ teŋ
mata teŋ hiyen al gobe mata
gore yiŋgeŋ po tareŋ irde
hiyen. Munaŋ porofet meten
teŋ hiyen al gobe meten gore

kadom Yesuyen alya bereya
saŋiŋ yirde hiyen. ⁵ Niŋgeb
meten gobe naŋa hoyanje
niŋ mere mat mere teŋ teŋ
mata gote folet. Goke teŋbe
deŋ tumŋaŋ naŋa hoyanje
niŋ mere mat mere teŋ teŋ
mata teŋ hiwoŋ yen nurde
hime gega, porofet meten
niŋ wa gusuŋaŋ irke dunkeb
meten goyen teŋ hiwoŋ yen
nurde hime. Naŋa hoyanje
niŋ mere mat mere teŋ teŋ
mata gobe mere gote miŋ
goyen tigiri teŋ Yesuyen alya
bereya momoŋ yirke tareŋ
hetek al miŋyaŋ hike kenem
gwaha tiyyen. Munaŋ hubu
kenem hoyanje niŋ mere
teŋ teŋ mata gote igineŋbe
porofet meten gote igineŋ
epete ma fole iryen.

⁶ Be, kadne yago, deŋ hitte
kuŋ naŋa hoyanje niŋ mere
mat mere tiyenbe daha mat
faraŋ dureŋ? Epte moŋ wor
po! Gwahade tiyen gega, Al
Kurunyen dufay banare niŋ
nikala nirke kawan momoŋ
dird dird mata, Al Kurunyen
dufay bebak teŋ tagal tagal
mata, porofet meten goyen
teŋ teŋ matayabe sabamin
tagal tagal mataya goyen
gonem moŋ henya deŋ hitte
kuŋ faraŋ dureŋ gobe igineŋ
ma forok yiyyen. ⁷ Gobe
tikiŋde niŋ det bulelunya
gitaya gwahade yara. Gobe
biŋfut miŋmoŋ gega, al beleŋ
kari yirke mere teŋ hanjen.
Goyenbe keŋkela ma kari
yirkeb meremiŋbe hiburnęj
geb, tikiŋ damiŋ heŋ haŋ
yen ma bebak tinayin. ⁸ Be,

al kura fulenjare kuŋ kuŋ niŋ teŋ bigul fu iryen gega, keŋkela ma fu irke fulenjare mar kadom beleŋ daha matbe bebak tenbe fulenjare kuŋ kuŋ niŋ gitik tinayin? Epte moŋ. ⁹ Ningeb gwahade goyen po, deŋ beleŋ mere teŋ heŋya naŋa hoyanđe niŋ mere kura kadtıŋ epte ma bebak titek mere mat tinayinbe dahadem kadtıŋ beleŋ meretiŋ nurde bebak tinayin? Epte moŋ. Gwaha tinayinbe mere gobe dulin lawlaw yeŋ haŋ yeŋ nurnayin. ¹⁰ Fudinde wor po, megenbe neŋ beleŋ epte ma bebak titek mere kurayen kurayen budam haŋ. Gega mere gobe tumjanj miŋ minyan. ¹¹ Goyenbe mere hoyan kura ne beleŋ epte ma bebak titek goyen al kura beleŋ tiyyenbe nebe meremiŋ gote miŋ ma nuren geb, mere teŋ hi al hittebe al miŋ hoyan heweŋ. Irde al gobe ne hitte al miŋ hoyan hiyyen. ¹² Gobe deŋ wor gwahade po yeŋ nurde haŋ. Deŋbe Holi Spirityen tareŋde mata forok yird yird sanj tetek wor po nurde hanjen geb, tareŋmiŋ go teŋ gabe kadtıŋ Yesuyen alya bereya sanj yird yird niŋ kurut wor po yeŋ hinayin.

¹³ Ningeb goke teŋbe al kura naŋa hoyanđe niŋ merere mat mere teŋ hiyen al gobe mere tiyyen gote miŋ kawan tagal tagal niŋ manaj Al Kurun gusunjan iryen. ¹⁴ Fudinde, naŋa hoyanđe

niŋ merere mat Al Kurun mere ireŋ goya goyenbe tonner mere ireŋ gega, dufaynerbe mere gwaha tihim yeŋ ma nuren. ¹⁵ Ningeb daha tiyen? Nebe tonner Al Kurun mere ireŋbe dufayner wor mere ireŋ. Irde tonner Al Kurun niŋ tikiŋ heweŋbe dufayner wor tikiŋ heweŋ. ¹⁶ Munaŋ deŋbe tontinđe po Al Kurun turuŋ irnayinbe deŋ haŋ bana goyen al kura meretiŋ bebak ma teŋ hiyen al gobe deŋ beleŋ Al Kurun iŋiŋ nud uneŋ turuŋ irde haŋ goke epte ma faraŋ durde "Fudinde," yiyyen. Al gobe mere teŋ haŋ gote miŋ ma bebak teŋ hiyen geb, gogo epte ma haywan hiyyen. ¹⁷ Deŋbe Al Kurun mere irde heŋya iŋiŋ mat po turuŋ irde hinayin gega, al hoyan meretiŋ bebak ma teŋ hinayin marbe meretiŋ gore epte ma faraŋ yuryen.

¹⁸ Nebe naŋa hoyanđe niŋ merere mat Al Kurun mere ird ird matanebe kuruŋ wor po, deŋ teŋ hanjen gote fołek. Ningeb goke Al Kurun iŋiŋ nud uneŋ hime. ¹⁹ Nebe gwahade po naŋa hoyanđe niŋ mere mat Al Kurun mere ird ird mata taren po tanarde himyen gega, Yesuyen alya bereya gabu irde hanjen bana goŋ heŋbe al hoyan beleŋ iŋiŋ bebak titek mere mat po mere teŋ al saba yirde himyen. Al hoyan beleŋ iŋiŋ bebak titek mere mat saba yireŋ kuruŋ gobe gote iğineŋ miŋyan. Gega

naŋa hoyanje niŋ mere kadne beleŋ epte ma bebak titek gore po uguŋ po saba yireŋ gobe igineŋ gam moŋ, miŋ miŋmoŋ wor po hiyyeŋ.

²⁰ Niŋgeb, kadne yago, naŋa hoyanje mere mat Al Kurunŋ mere ird ird mataya porofet meteŋ teŋ teŋ mataya goyen teŋ heŋyabe diriŋ kalak beleŋ dufay heŋ hanjen gwahade ma teŋ hinayiŋ. Goyenbe diriŋ mamure niŋbe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ ma nurde hanj. Niŋgeb buluŋ teŋ teŋ niŋbe yeŋ yara heŋ hinayiŋ. Gega dufay heŋ heŋtiŋbe al parguwak beleŋ dufay heŋ hanjen yara heŋ hinayiŋ. ²¹ Al kurunyen asaŋde naŋa hoyanje niŋ merere mat Al Kurunŋ mere ird ird mata goke Doyaŋ Al Kurunŋ beleŋ gaha yiriŋ:

“Ne beleŋ al miŋ hoyanŋ, irde meremim mananŋ hoyanŋ goyen dufay yunmeke mel gayen momoŋ yirnayiŋ.

Gwahade yireŋ gega merene ma nurnayiŋ,” yitiŋ hi. *Aisaia 28:11-12*

²² Niŋgeb naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata gobe Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ ma nurtiŋ mar hittebe Al Kurunyen saŋŋ bebak teŋ teŋ niŋ forok yeŋ hanjen. Munaŋ Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar hittebe gwahade moŋ. Goyenbe porofet meteŋ teŋ teŋ mata be Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar hittebe Doyaŋ Al Kurunyen

buniŋeŋ dufay goyen bebak teŋ saŋŋ heŋ heŋ ge forok yeŋ hanjen. Munaŋ Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ ma nurtiŋ mar hittebe gwahade moŋ.

²³ Goyenpoga Yesuyen alya bereya sios tumŋaŋ gabu irde naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kurunŋ mere irde hikeya al kura Al Kurunyen mere biŋde tareŋ ma hitiŋ mar ma al kura Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ ma nurtiŋ mar beleŋ waŋ denenŋbe dahan dinnayiŋ. Kukuwa hahanŋ po ga dinnayiŋ geb. ²⁴ Goyenbe tumŋaŋ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ tagalde hikeya al kura Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ ma nurtiŋ mar ma Al Kurunyen mere biŋde tareŋ ma hitiŋ mar kura beleŋ waŋ mere go nurnayiŋbe mere nurnayiŋ kurunŋ goreb mata buluŋmiŋ kawan yirde biŋ yakamkeb, “Fudinde, neŋbe mata buluŋ mar,” yeŋ nurnayiŋ. ²⁵ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ heŋ mata gore go mar gote dufaymiŋ banare po hitiŋ goyen kawan yiryeŋ. Irkeb mel gore dokolhoŋ yuguluŋ teŋ Al Kurunŋ dolon irde kawan po, “Fudinde, Al Kurunŋbe deňya hil!” yenayiŋ.

Igiŋ mat Al Kurunŋ dolon ird ird mata

²⁶ Niŋgeb, kadne yago, gabu irde Al Kurunŋ dolon ird ird mata niŋ dahan yeweŋ? Be, Al Kurunŋ dolon irniŋ yeŋ gabu irdeyabe al kurabe tikiŋ hiyyeŋ, irde kurabe saba diryeŋ, irde al kurabe Al Kurunyen dufay

banare niŋ goyen ikala irke tagalyen, irde kurabe naŋa hoyanje niŋ mere mat mere tiyyen, irde al kurabe mere goyen tigiri teŋ miŋ bebak diryen. Goyenbe mata gwahade kuruŋ gobe deŋ sios tumŋaŋ sanjŋ heŋ heŋ ge teŋ hinayin. ²⁷ Niŋgeb al kura naŋa hoyanje niŋ mere mat mere tiye yeŋ nurdeb irawa ma karwo gwahade beleŋ po mere tinayin. Al hoyanje kura sopte ma mere tiyyen. Irde kura kame mere tinayin. Wawuŋ uŋkurenđe po tumŋaŋ mere titiŋ ala ma tinayin. Be, gwaha teŋ henjaŋabe mere go tigiri teŋ bebak dird dird al manaj hiyen. ²⁸ Munaŋ mere go tigiri titek al minjmoŋ kenem mere go titek albe gabu irnayinde gorbe balmiŋ po hiyen. Irde yeŋya Al Kurunyə po balmiŋ mere teŋ hiriryeŋ.

²⁹ Be, porofet meten teŋ teŋ mata gobe al irawa ma karwo beleŋ tagalnayin. Irke al hoyanje meremiŋ gobe fudinde Al Kurunyen mere ma dahade goyen keŋkelə dufay henayin. ³⁰ Be, deŋ gabu irde keperde hinayin bana goyen Al Kurun beleŋ dufaymiŋ banare niŋ goyen al kura ikala irkeb huwarde tagaleŋ tikeb al kura mehenđe huwarde tagalde hiyen al gobe keperde balmiŋ po hiyen. ³¹ Gwaha teŋ hinayinbe Al Kurunyen mere banare hitiŋ goyen tagaltek marbe

tumŋaŋ tagalde hinayin. Gogab kadom saba gird teŋ tumŋaŋ tareŋ heŋ hinayin. ³²⁻³⁴ Al Kurunyə dufay keŋkelə ma heŋ mali mali mata ma teŋ hiyen. Yeŋbe biŋ kamke igiŋ heŋ heŋ gote miŋ al. Niŋgeb Holi Spirityen tareŋde porofet meten titek al gobe meten goyen igiŋ mat doyan irde meten teŋ hiyen.

Be, berebe Yesuyen alya bereya gabu irtiŋ bana goŋ henjaŋabe mere ma teŋ hinayin. Mata gobe Al Kurunyen dirŋen weŋ Yesuyen alya bereya beleŋ gwaha teŋ hanjen. Berebe Yesuyen alya bereya gabu irnayin bana goŋ epte ma mere kawan tagalde hinayin. Gwaha titŋenbe Moseyen sabare yitiŋ gwahade po, Yesuyen alya bereyat doyan marte mere nurde gama po irde hinayin. ³⁵ Munaŋ mere ma mata kura goke gusunjaŋ hiniŋ yeŋ nurdeb yaminde kuŋ gab uŋ yago gusunjaŋ yirde hinayin. Bere beleŋ Yesuyen alya bereya gabu irtiŋ diliŋ mar huwarde kawan po mere teŋ teŋ mata gobe memyak. ³⁶ Ga dineŋ hime gabe deŋ Korin mar beleŋ, "Al Kurunyen merebe neŋ hitte mat forok yiriŋ," yeŋ hanjen, irde, "Al Kurunyen merebe neŋ muŋ po ga nfurtiŋ," yeŋ hanjen yeke nurmiŋ geb, gago dineŋ hime.

³⁷ Be, al kura yinjen ge yeŋ, "Nebe porofet," yeŋ nurde hi, irde kurabe, "Holi Spirityen sanjŋde mata forok

yen yen tareñnem yaŋ,” yen nurde hi kenem al gobe ne beleŋ deŋ hitte asan ga kaŋ saba dirde hime gayenbe Doyaŋ Al Kurunyen mere tareŋ yen nuryeŋ. ³⁸ Munaŋ al gore mere ga nurde ma nurhem nurhem teŋ wasak po teŋ hiyenbe Doyaŋ Al Kurunj wor gwahade po iryen.

³⁹ Niŋgeb, kadne yago, Al Kurunyen mere basaŋ heŋ tagaltek wor po nurde hinayin. Irde naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kurunj mere ird ird mata goke utaŋ ma yirde hinayin. ⁴⁰ Goyenpoga mata go teŋ heŋyabe hugiŋen igin mat mata teŋ hinayin. Irde al mali mali huwarde hiburnen ma teŋ hinayin.

15

Yesu kamyinđe mat huwaryin

¹ Be, kadne yago, haŋkapyä Yesu niŋ yitiŋ mere igin goke deŋ hitte tagaltiŋ goyen bitiŋ bak yen yen ge sopte momoŋ direŋ yen nurde hime. Deŋbe mere igin gayen nurde goke dufaytiŋ sanjiŋ yirtiŋ haŋ, irde mere go po gama irde tareŋ po huwarde haŋ. ² Niŋgeb mere igin ne beleŋ deŋ hitte tagalmirin goyen tareŋ po tanarde bada ma heŋ gama po irde hinayinbe mere igin go hende po sanjiŋ heŋ hike Al Kurunj beleŋ dumulgan tiyyen. Gwaha ma teŋ hinayinbe dufaytiŋ yen ge

tareŋ irtiŋ gobe miŋ miŋmoŋ hiyyen.

³ Ga dineŋ hime gabe mere kurunj Doyaŋ Al Kurunj beleŋ momoŋ nirtiŋ goyen basaŋ heŋbe momoŋ dirmirin geb, gago sopte dineŋ hime. Mere gobe gahade: Yesu Kristube Al Kurunyen asanđe katiŋ gwahade po, nende mata buluŋ niŋ teŋ kamyin.

⁴ Irke mete tiyamiŋ. Gega Al Kurunyen asanđe katiŋ gwahade po, kamyinđe mat yerenkek hekeb huwaryin.

⁵ Irde Pita hitte forok yen gab Komatmiŋ 12 hitte forok yiriŋ. ⁶ Be, go kamereb wawuŋ uŋküreŋde alya bereya 500 folek gwahade, yen gama irde hinhan mar diliŋde forok yiriŋ. Go mar goyen kurabe kamaŋ gega, budambe haŋ. ⁷ Be, Yesube mel go hitte forok yen gabe Yems hitte forok yiriŋ. Irdeb mere basaŋ marmiŋ aposel tumļaŋ hitte forok yiriŋ. ⁸ Be, neŋ aposel hitte forok yen hinhin goyen ne hittebe funaŋ wor po forok yiriŋ. Nebe diriŋ kura kawaŋ heŋ heŋ nalu hako hikeya kukuwamnen kawaŋ hitiŋ yara al keŋkelak moŋ gega, ne hitte wor forok yeke delner kinmirin.

⁹ Nebe aposel gega, deŋne turňuŋ yaŋ moŋ. Goyenbe aposel hoyanje deŋem turňuŋ yaŋ, ne folek wor po. Niŋgeb al hoyanje beleŋ ne gayen aposel nintek ma hime yen nurde hime. Gobe Al Kurunyen sios goyen

buluŋ buluŋ yirde hinhem geb, gago dineŋ hime. ¹⁰ Goyenpoga Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nirde igin igin niryin geb, gayenterbe al gahade heŋ metenmiŋ teŋ hime. Yen beleŋ buniŋen nirde igin igin niryin gote igineŋbe kuruŋ wor po. Niŋgeb nebe gogo yen ge teŋ meten kuruŋ wor po teŋ hinhem. Aposel hoyan beleŋ meten titiŋ gote folek wor po meten teŋ hinhem. Goyenbe nigen tareŋde ma meten gwahade teŋ hinhem. Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nirde igin igin nirkeb gogo go hende huwarde meten teŋ hinhem. ¹¹ Niŋgeb ne manan, aposel hoyan manan tumŋan mere igin goyen tagalde tukun hinhet. Irke deŋ beleŋ nurde mere igin goke dufaytiŋ sanŋiŋ iramiŋ.

Al kamtiŋbe huwarnayiŋ

¹² Goyenpoga deŋ haŋ bana goyen al kurabe mere igin goyen buluŋ mat tagalde haŋ. Neŋ beleŋ Yesu Kristu kamyinđe mat huwaryiŋ goke tagaltirin gega, dahade niŋgeb go mar gobe al kamtiŋbe epte ma huwarnayiŋ yen haŋ? ¹³ Al kamtiŋbe epte ma huwartek manhan Yesu Kristu wor go ma huwarwoŋ. ¹⁴ Irde Yesu Kristu huwaryiŋ moŋ manhan goke tagalde hityen gobe miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Irde goke dufaytiŋ tareŋ irtiŋ go wor miŋ miŋmoŋ hewoŋ. ¹⁵ Irde al kamtiŋ sopte huward huward mata

gam moŋ manhan Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu isaŋ ma hewoŋ. Goyenbe Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu isaŋ hiriŋ goke neŋ beleŋ tagalde hityen geb, meten Al Kuruŋ beleŋ ma tiyyiŋ goyen usi teŋ al hoyan momoŋ yirde hite yen nurtewoŋ. ¹⁶ Al kamtiŋ huwarnayiŋ moŋ manhan Yesu Kristu wor kamyinđe mat ma po huwarwoŋ. ¹⁷ Irde Yesu Kristu huwaryiŋ moŋ manhan goke dufaytiŋ tareŋ irtiŋ go wor miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Irde gayenter wor mata buluŋ bana po hiwoŋ. ¹⁸ Irde yen ge dufaymiŋ sanŋiŋ irdeya ga kamtiŋ mar wor mata buluŋ bana po heŋya kamaŋ geb, Al Kuruŋ hitte epte ma kuwoŋ. ¹⁹ Yesu Kristu beleŋ heŋ heŋniŋ igin ird ird gobe megen gar hitekeya po igin iryen yen goke doyaŋ heŋ hityen manhan al buniŋen wor po hetewoŋ. Irde al buniŋen megen gar haŋ gote folek buluŋ wor po hetewoŋ.

²⁰ Goyenpoga Yesu Kristube kamtiŋde mat huwardeb al kamtiŋde mat kame huwarnayiŋ kuruŋ gote miŋ al hiriŋ geb, al kamtiŋ mar goyen wor kame huwarnayiŋ. ²¹ Al uŋkureŋ beleŋ mata buluŋ miŋ urke kamde kamde mata forok yiriŋ. Niŋgeb gwahade goyen po, kamtiŋde mat huward huward wor al uŋkureŋ beleŋ miŋ uryiŋ. ²² Adam beleŋ mata buluŋ miŋ uryiŋ geb, yen kamere forok yitiŋ marbe tumŋan

kamde hanjen gwahade po, Yesu Kristu beleñ kamtiñde mat huwaryiñ geb, al hoyaq wor kamtiñde mat huwarnayiñ. ²³ Goyenbe kamtiñde mat mali mali ma huwarnayiñ. Yesu Kristube yeñ wa bikkenj kamtiñde mat huwaryiñ. Be, kuñ kuñ yeñ sopte mulgañ heñ wan wanj nature alya bereyamiñ wor huwarnayiñ. ²⁴ Go kamereb nalu funañ wor po forok yiyyen. Goya goyenbe Yesu Kristu beleñ Satanyen tarenyä megen niñ doyan marte tarenyä tumjanj gwamuñ yuryen. Irdeb yeñ beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird mata goyen Naniñ Al Kuruj haninde kiryen. ²⁵ Mata gobe gahade: Yesu Kristu beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hiyen. Irke kuñ kuñ Al Kuruj beleñ Yesuyen asogom tumjanj yukuñ Yesu kahañ minde yerke yufurka tiyyen. ²⁶ Irdeb yeñ beleñ gwamuñ uryen det funaþbe kamde kamde mata geb, mata goyen pasi wor po kiryen. ²⁷ Gobe, "Al Kuruj beleñ det tumjanj yende yufukde yerke doyan yirde hi," yitiñ geb, gwaha po tiyyen. Be, "Det tumjanj yende yufukde yerke" yitiñ mere gobe Al Kuruj beleñ det tumjanj yade Yesu Kristuyen yufukde yiryin geb, Al Kuruj yingeþbe Yesu Kristu yufukde ma hi gobe keñkela wor po nurde hite. ²⁸ Goyenpoga kame det tumjanj Al Kuruj beleñ Yesu

Kristuyen yufukde yerde pasi iryenj naturebe Urmij Yesu Kristu wor gwaha iryenj al Al Kuruj yufuk bana hiyen. Gogab Al Kuruj beleñ det kuruj gate Doyañ Al Kuruj heñ doyan yirde hiyen.

²⁹ Be, deñbe al kamtiñ niñ teñ baptais teñ hanjen. Goyenbe al kamtiñbe ma huwarnayiñ yeñ nurde hañ kenem daniñ al katmiñ mar goke baptais teñ teñ mata teñ hanjen? Al kamtiñbe epte ma sopte huwarnayiñ kenem daniñ geb albe al kamtiñ mar goke teñ baptais teñ hanjen?

³⁰ Irde nejbe daniñ Yesu niñ teñbe gise hanþa mudunke kamtek kanduk yeneñ hityen? ³¹ Fudinde, kadne yago, ne hittebe gise hanþa huginej kamde kamde mata forok yeñ hanjen gwahade yara, gise hanþa kanduk yeneñ ulne misiñ kateñ himyen. Ga dineñ hime gabe deñ tumjanj Doyañ Al Kurujniniñ Yesu Kristuya hañ goke amaneñ nurde himyen geb, gago momoñ dird dird niñ kama ma heñ hime.

³² Ne gayen Efesus taunde niñ mar kulu duwi yara gore buluñ wor po nirke kanduk go fole ire yeñ kurut yeñ hinhem. Goyenbe dufay iginj moj megen gar po iginj heñ heñ ge dufay bener kerde gwaha timiriñ manhan matane gore da iginj forok irde nunwoñ? Hubu wor po. Al kamtiñ epte ma sopte huwarnayiñ kenem,

“Gisebe kamtek. Niñgeb dula teñ kukuwa fe nene aman po hinij,” yeweñ. ³³ Goyenbe gwahade moñ geb, usi mere goyen fudinde yeñ ma nurde hinayin. Kadtiñ kura mata buluñ teñ hanj gore matatinja dufaytiñja igin goyen buluñ yirnayin geb, gago dineñ hime. ³⁴ Niñgeb keñkela dufay heñ mata buluñ ma teñ hinayin. Deñ hanj bana al kurabe Al Kurun keñkela ma nud uneñ hanj. Mere ga dirde hime gabe merene gayen nurde memya henaj yeñ gago dineñ hime.

Al kamtiñde mat huwarnayin mar gote uliñbe hoyan wor po henayin

³⁵ Be, goyenbe deñ hanj bana al kura beleñ, “Al kamtiñbe daha mat huwarnayin? Irde huwardeb uliñbe dahade henayin?” yeñ gusuñaj heñ hanjen.

³⁶ Mere gwaha teñ hanj marbe kukuwamneñ wor po! Deñ beleñ det muyken hartin go ma kamyenbe gor mat dahadem det gergen forok yiyyen? Epte moñ. ³⁷ Det kura hare yeñbe kame forok yiyyen pigiñ yañ gwahade ma harde hanjen. Det gote bilmiñ, wit muyken ma det hoyan harde hanjen. ³⁸ Goyenpoga Al Kurun beleñ muyken gote pigiñ forok yiwi yeñ nuryen gwahade po forok yeñ hiyen.

Muyken yunkuren yunkuren gote pigiñbe hoyan hoyan po forok yirde hiyen ³⁹ Gwahade goyen po, det

uliñbe tuñande moñ, hoyan hoyan. Alyenbe hoyan, megen niñ dapña gote uliñbe hoyan, nuyenbe hoyan, irde fete niñ dapña gote uliñ wor hoyan. ⁴⁰ Irde nañkiñbe gor niñ det minyan, irde megeñbe gor niñ det minyan. Goyenbe nañkiñde niñ det buda gote umñamiñbe nende gigen hoyan hoyan, irde megen niñ det buda gote umñamiñ wor nende gigen hoyan hoyan po hanj. ⁴¹ Niñgeb nañsa diliñ gote umñambe hoyan, irde gagasi gote umñambe hoyan po. Dinambe hanj kurun go wor umñambe nende gigen hanj.

⁴² Be, al kamtiñde mat huwarnayin wor gwahade po uliñbe hoyan wor po henayin. Al uliñ pigiñbe bida henayin gega, kamtiñde mat huwarnayinbe hugineñ hinayin.

⁴³ Irde al hakwambe bida heñ buluñ henayin gega, huwarnayinbe uliñ gob igin muñ turnuñ yañ henayin. ⁴⁴ Al kamke mete titek hakwam gobe uliñ megen nin po gega, sopte huwarnayin gobe Al Kurunyen gasuñde niñ henayin.

Be, dilniniñde yeneñ hite gayen uliñ pigiñ minyan hanj kenem Al Kurunyen gasuñde niñ wor uliñ pigiñ minyan hanj. ⁴⁵ Goke Al Kurunyen asanje, “Hançapya wor po al tiñej forok yiriñ gobe Adam. Yeñ hitte mat al fuliñtiyyin,” yitiñ hi. Goyenpoga al hoyan Adam yara kame

wor po forok yirinj. Yenbe Yesu Kristu, Al Kurunyā huginej hej hej goyen al yunej yunej gote miñ al hirinj. ⁴⁶ Al Kurunyen gasuñde niñ uliñbe go wa ma forok yirinj. Megen niñ uliñ wa forok yeke gab Al Kurunyen gasuñde niñ uliñ gogo kame forok yirinj. ⁴⁷ Al hañkapyä wor po forok yirinj gobe Al Kurunj beleñ megen niñ mulowo po yade forok iryinj. Gega al kame forok yirinj Yesu Kristube Al Kurunyen gasuñde mat forok yirinj. ⁴⁸ Adam uliñbe megen mat forok yirinj gwahade po, megen hañ marte uliñbe Adamyen uliñ gwahade miñyañ hañ. Gega al kura Yesu Kristuya hañ marte uliñbe kame kamtiñde mat huwarde Al Kurunyen gasuñde hañ mar gote uliñ yara henayinj. ⁴⁹ Gayenterbe neñ gayenbe megen niñ al Adam yara hite. Gega kamebe Yesu Kristu Al Kurunj hitte mat watinj gwahade hitek.

⁵⁰ Be, kadne yago, mere direñ tihim gobe gahade: neñ ulniniñ megen po yirtinj gayen manañ henÿabe epte ma nalu funanje Al Kurunj beleñ alya bereyamiñ doyanj yird yird bana goj hurkunayinj. Niñgeb det bulun hej hubu hetek gore epte ma det huginej hitek bana goj hinayinj. ⁵¹ Niñgeb mere banare hitij goyen momonj direñ tihim geb, kenkelä nurnañ ko. Merebe gahade:

neñ kurunj gayen tumñañ ma kamtekeya nalu funañ goyen forok yiyyen. Kurabe kamnayinj, munaj kurabe go ma kamnayinj. Gega nalu goyenterbe kamnayinj marya go ma kamnayinj marya goyen tumñañ ulniniñ hoyanj wor po henayinj. ⁵² Goyenterbe nalu funanje niñ bigul mere tikeb goyare po ulniniñbe hoyanj wor po hiyyenj. Bigul go mere tikeb al kamtiñ marbe huwarde uliñ gobe sopte buluj ma hej huginej iginj po hinayinj. Irke neñ kurabe ma kamdeya ulniniñ hoyanj hiyyenj. ⁵³ Gobe megen niñ ulniniñ bida hetek gabe yubul teñ ulniniñ bida ma hetek goyen yawartek geb, gogo ulniniñ hoyanj hiyyenj. Ulniniñ beljenj hitek gabe kame ulniniñ huginej hitek hiyyenj. ⁵⁴ Ulniniñ bida hej beljenj po hitek goyen yubul teñ ulniniñ gergeñ bida ma hej huginej hitek goyen yawartek goke Al Kurunyen asanje katij mere gobe fudinde. Mere gobe gahade:

“Kamde kamde mata be hubu hiyuñ. Neñbe mata go fole irtinj.”
Aisaia 25:8

⁵⁵ “Kamde kamde mata, gebe epte ma fole dirayinj. Kamde kamde mata, gebe epte ma dakamayinj,” yitiñ hi. *Hosea 13:14*

⁵⁶ Be, yitiñ gwahade po, kamde kamde gote kilibe mata buluj geb, mata buluj goreb al hitte kamde kamde forok iryinj. Moseyen sababe

al beleñ epte ma keñkela gama irtek geb, neñ al gayen mata buluñ mar dineñ dineñ tareñbe sabare gor mat wañ hi. ⁵⁷ Goyenpoga nejbe Doyañ Al Kurunjininiñ Yesu Kristuya hitekeb Al Kurun beleñ mata buluñya kamde kamdeya fole yird yird sañiñ dunyin geb, goke igin wor po nurt uneñ hite!

⁵⁸ Niñgeb, kadne yago, tareñ po heñ yul ma yeñ hugiñeñ Doyañ Al Kurun niñ meteñ tareñ po teñ hinayin. Deñ beleñ Doyañ Al Kurun niñ teñ meteñ teñ hugiñeñ kurut yeñ hanjen gobe diliñde miñ miñmoñ ma hiyyen yeñ nurde hañ gogo.

16

*Yesuyen alya bereya
Yerusalem hañ goyen farañ
yurd yurd niñ mere*

¹ Be, Al Kurunyen alya bereya farañ yurtek yeñ hora gabu ird ird niñ gusuñaj nirañ goke wol heñ momoñ direñ tihim. Ne beleñ Galesia nañare niñ Yesuyen alya bereya goyen gwaha gwaha tinayin yinmeke tiyamin gwahade goyen po, deñ wor mata gwahade po tinayin. ² Niñgeb meteñ teñ gote murunjem hora yadeb kura pota yirde Sandemiñ Sandemiñ yawañ gabu yirde hinayin. Hora kuruñ teñ hañ marbe kuruñ pota yirde hinayin, munaj hora dirñeñ yade hañ marbe dirñeñ pota yirde yawañ gabu yirde hinayin. Gogab

deñ hitte kumeke goyare po gab hora gabu yirniñ yirniñ ma teñ hinayin. ³ Be, ne kuñ forok yemekeb Yerusalem niñ sios yuntek hora goyen yeñ beleñ ga yukuñ yunnayin yeñ al kura yawarnayin. Irkeb ne beleñ mel gobe al gwahade yeñ Yerusalem mar niñ asañ kayeñ goyen manaj yunmeke gab teñ kunayin. ⁴ Irde ne wor mel goya tumjañ kutek gobe miñ miñjañ kenem neya tumjañ kutek.

Korin kuñ kuñ niñ tagalyin

⁵ Be, nebe Masedonia naña beleñ kuñ kuñ niñ dufay heñ himyen geb, bana gore mat kuñ kuñ gab deñ hitte kweñ. ⁶ Kuñ deñya ulyanđe yara hiniñ yeñ nurde hime. Irde meñe huwarde naña buluñ hiyyen nature goyen manaj gor po heñ wet yeñ nurde hime. Go kamere gab goñ kura kwe yeñ nureñ goyen farañ nurke kweñ. ⁷ Gobe dulin kuñ denmañ kuñ kuñ niñ ma nirde hikeb gago dineñ hime. Doyañ Al Kurunyen dufay kenem deñya ulyanđe yara hitek yeñ nurde hime. ⁸⁻⁹ Goyenpoga Efesus taunde garbe Al Kurunyen meteñ kuruñ keñkela meteñ titek goyen forok yeñ hi geb, gar heñ meteñ teñ Pentekos nalu heke gab deñ hitte kweñ. Garbe al budam Al Kurunyen mere fudinde yeñ nurde hañ. Goyenbe budambe asogo nirde hañ.

¹⁰ Be, Timotibe deñ hitte kuyenj. Niñgeb deñ beleñ keñkela faraŋ urde hikeb deñya heŋ heŋ ge kafura ma hiyyen. Yeŋ wor ne teŋ hime yara Doyan Al Kurunyen meteŋ teŋ kuj hi. ¹¹ Niñgeb palap po irde hinayinj. Irde yeŋ beleñ ne hitte mulgaŋ heŋ waŋ waŋ naturebe hantiŋ yerde uneŋ guram irde tareŋ irdeb tubul tike biŋ kamkeya wayyen. Nebe Timoti goyen gor niŋ Yesu nurd untij mar kura goya wanayinj yeŋ doyaŋ heŋ hime.

¹² Be, kadne Apolosbe kadomya deñ hitte kunayinj yeŋ ineq tebaŋ irde himyen gega, kutek ma irde hiyen. Goyenbe kutek nalu kura forok yeke gab kuyenj.

¹³ Be, deñbe keñkela heŋ ga hinayinj. Irde Doyan Al Kurun niŋ hekkenj nurdeya hinayinj. Irde kafura ma heŋ tareŋ po heŋ hinayinj. ¹⁴ Irde meteŋ teŋ hinayinj kurunj gobe bitinjde hugiyeŋ al hoyan niŋ amanjeŋ nurd nurd dufay goyen hikeya ga meteŋ teŋ hinayinj.

¹⁵ Be, deñbe Akaia naŋa bana goŋ niŋ albe Stefanasya yenja hanjen marya gore wa Yesu niŋ dufayminj sanjŋ irdeb Al Kurunyen alya bereya hoyan faraŋ yurd yurd meteŋ goyen tiniŋ yeŋ nurde meteŋ teŋ hanjen gobe nurde haŋ gogo. Niñgeb, kadne yago,

deñbe ¹⁶ mel goyen tumjan palap yirde hinayinj. Irde al kura yeŋ meteŋ teŋ hanjen gwahade meteŋ teŋ hike yeneŋbe go wor palap yirde hinayinj. ¹⁷ Nebe Stefanasya Fotunatusyabe Akaikusya wake neya hite goke amanjeŋ nurde hime. Deñ denmewoŋ wor po yeŋ nurde himyen goyenpoga, mel ga waŋ forok yekeb tumjan denhem yara nurdeb amanj heŋ hime. ¹⁸ Yeŋbe deñya heŋ faraŋ durde hike bitinj kamke hinhan gwahade goyen po, waŋ gar ne wor gwahade po nirde hanj. Niñgeb deñbe al gwahade goyen palap yirde hinayinj.

Mere funaj

¹⁹ Be, Esia* naŋa bana niŋ sios neya hite mar beleñ deñ ge dufay heŋ haŋ goyen momoŋ yirayinj ninkeb gago dineŋ hime. Irde Akwilaya berem Prisilayabe yaminjde gabu irde Doyan Al Kurun dolonj irde haŋ marya beleñ wor deñ ge ug po dufay heŋ haŋ geb, gago bebak dirde hime. ²⁰ Irde Yesu nurd untij mar hoyan gar haŋ wor tumjan deñ ge dufay heŋ haŋ geb, gago momoŋ dirde hime. Deñbe kadom gargar gird teŋ henjabe bitinj bana mat fudinde wor po kadom gargar girde teŋ hinayinj. Gobe Al Kurun diliŋde wukkek wor po geb.

²¹ Be, funajbe nigeŋ hanner wor po deñne gahade

* **16:19:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineq hanjen.

kan asaŋ ga pasi ireŋ tihim –
POL.

²² Be, al kura Doyaŋ Al
Kuruŋ niŋ amanęŋ ma nurd
uneŋ haŋ marbe Al Kuruŋ
beleŋ karan yurke buluŋ wor
po henayinj. Doyaŋ Al Ku-
ruŋniniŋ, aranęŋ wayayin!

²³ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu
beleŋ bunięŋ dirde igin igin
dirwoŋ yeŋ nurde hime.

²⁴ Neya deňyabe Yesu Kris-
tuya tumjaŋ hite geb, deň ge
amanęŋ wor po nurd dunęŋ
hime. Fudinde wor po. Gogo
po.

2 Korin Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan sopte kayyiŋ

¹ Ne Polbe Al Kuruŋ beleŋ dufayminde Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel hiyyen yeŋ hoy niryiŋ. Niŋgeb nebe deŋ Korin taunde niŋ Yesuyen alya bereya sios Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ dirde hi goya Al Kurunyjen alya bereya Akaia naŋa bana haŋ mar kuruŋ goke meteŋ kadne Timotiya dufay unjkureŋ po irde asan gago kaŋ hime.

² Adoniniŋ Al Kurunyja Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ buninjeŋ dirde igin igin dirde bitin yisikamke igin hiwoŋ yenurde har.

*Pol beleŋ Al Kuruŋ igin
nurd unyiŋ*

³ Be, Doyaŋ Al Kurunyiniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kurunjbe alya bereya buninjeŋ yird yird mata gote miŋ al, irde al biŋ yurum yird yird mata gote miŋ al wor po. Niŋgeb Al Kuruŋ goyen turuŋ irde hitek. ⁴ Yenbe neŋ beleŋ kanduk kurayen kurayen bana hiteke bininiŋ yurum irde hiyen. Gogab yen beleŋ dirde hiyen gwahade goyen po, neŋ wor

al hoyaq kanduk kurayen kurayen bana haŋ mar goyen epte biŋ yurum yirde hitek. ⁵ Fudinde, Yesu Kristu kanduk karkuwaŋ yeneŋ hin hin gwahade goyen po, neŋ wor kanduk karkuwaŋ yeneŋ hityen geb, Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu biŋ yurum irde hin hin gwahade goyen po, neŋ wor bininiŋ yurum yirde hiyen. ⁶ Niŋgeb

kanduk yeneŋ hityen gobe bitiŋ yurum heŋ heŋya Al Kuruŋ beleŋ deŋ goyen dumulgaŋ teŋ teŋya goke teŋbe neŋ kanduk yeneŋ hityen gogo. Al Kuruŋ beleŋ bininiŋ yurum irde hiyen gobe deŋ wor bitiŋ yurum heŋ heŋ ge teŋ gwaha dirde hiyen. Irkeb deŋ wor kanduk karkuwaŋ neŋ yeneŋ hityen gwahade goyen yeneŋ hanjen goyen goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ hanjen. ⁷ Niŋgeb deŋ ge hekkenurde hite. Neŋ gayen kanduk karkuwaŋ yeneŋ hityen gwahade goyen po, deŋ wor kanduk yeneŋ hanjen geb, Al Kuruŋ beleŋ bininiŋ yurum yirde hiyen gwahade po, bitiŋ wor yurum yirde hiyen goyen nurde hityen geb gago dinen hite.

⁸ Be, kadne yago, neŋ Esia* naŋa bana heŋ kanduk karkuwaŋ yeneŋ hinhet goyen deŋ wor nurwoŋ yenurde hite. Neŋbe naŋa goyen bana heŋya

* **1:8:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineq hanjen.

kanduk yeneŋ hinhet gobe karkuwaŋ wor po geb, fole irtek meteŋeŋ wor po dirde hinhin. Irkeb kamtek yeŋ nurde hinhet.⁹ Fudinde wor po, neŋbe bininiŋde mat wor po al beleŋ mudunke kamniŋ tihit yeŋ nurde hinhet. Goyenpoga neŋ hitte mata gwahade forok yirin gobe neŋ beleŋ nindikenje saŋinje ma meteŋ teŋ al kamtiŋ yisaŋ heŋ hiyen al Al Kurun gote tareŋde meten teŋ teŋ ge teŋ kanduk gogo forok yirin.¹⁰ Al Kurun gobe neŋ gayen kanduk kurun bana heŋ kamniŋ tihit yeŋ nurtiriŋ goyab faraŋ durde dumulgaŋ tiyyin. Yenbe kame wor gwahade po dirde hiyen. Niŋgeb yeŋ beleŋ kanduk bana mat hugiŋeŋ faraŋ durde dad siŋa dirde hiyen yeŋ nurdeb yeŋ ge po hekkenj nurde hityen.¹¹ Goyenbe kanduk bana mat dad siŋa dirde hiyen gobe deŋ beleŋ neŋ ge gusunjaŋ irde hikeb gogo wol heŋ faraŋ durde hiyen. Niŋgeb al budam neŋ ge teŋ gusunjaŋ irde hike Al Kurun beleŋ gusunjaŋmiŋ wol heŋbe neŋ gayen bunijen dirde iŋin iŋin dirde hiyen goke mel gore Al Kurun iŋin nurde uneŋ hinayin.

*Pol beleŋ Korin mar usi
ma yirinj goke yirinj*

¹² Be, neŋbe det uŋkurenj kura goke turŋun yan nurde aman heŋ hityen goyen goke dinenj tihim. Gobe gahade: neŋ megen

heŋyaabe mataya meteŋya teŋ hityen gobe bininiŋde matbe fudinde yeŋ nurde hite. Denja hinhetya wor mataya meteŋya fudinde teŋ teŋ gobe tareŋ wor po tanarde hinhet. Gwaha teŋ hityen gobe nende saŋinje moŋ, Al Kurunyen tareŋde teŋ hityen. Irde megen niŋ alyen dufay wukkek ineq hanjen goyen gama irde mata goyen ma teŋ hityen. Al Kurun beleŋ bunijen dirde iŋin iŋin dirde hiyen go hende huwardeb mata gogo teŋ hityen.¹³⁻¹⁴ Neŋbe mere gahade kaŋ hite gabe deŋ beleŋ iŋin kapyan heŋ bebak titek mat kaŋ hite. Irde mereniniŋ kurab bikkenj bebak tiyan gwahade goyen po, mere kaŋ hite gayen tumŋaj keŋkela wor po bebak teŋ hiwoŋ yeŋ nurde goke doyan heŋ hite. Gogab Doyaŋ Al Kurun Yesu wan wan naturebe neŋ beleŋ deŋ ge turŋun yan nurde aman heŋ hitek gwahade po, deŋ wor neŋ ge iŋin turŋun yan nurde aman heŋ hinayin.

¹⁵ Nebe deŋ beleŋ matane gwahade goyen keneŋ keŋkela bebak tiyamiŋ yeŋ nurde hinhem geb, deŋ goyen Al Kurun beleŋ sopte guram dirde tareŋ dirwoŋ yeŋ nurdeb deŋ wa kuŋ deneŋ yeŋ nurde hinhem.¹⁶ Nebe Masedonia naŋare kuŋ heŋya deŋ hitte forok yeŋ deneŋ gab kweŋ yeŋ nurde hinhem. Irde Masedonia naŋare mat mulgaŋ heŋ wan heŋya deŋ hitte

kumekeb deñ beleñ faran nurde beleñ damu teñ nunkeb iginj Yudia nañare kweñ yeñ nurde hinhem. ¹⁷ Goyenbe dufay gwahade kirmirinj gobe keñkela ma dufay heñ mali kiriyñ yeñ nurde hanj? Irde megen niñ mar beleñ, "Gwaha, ireñ geb," yeñ gab, "Moñ, go ma ireñ," yeñ hanjen gwahade goyen po, ne manaj gwaha teñ himyen yeñ nurde hanj? Moñ, gwahade moñ. ¹⁸ Fudinde wor po, Al Kurunj beleñ biña tiyyinj goyen go po gama irde hiyen gwahade goyen po, ne wor gwaha gwaha tiyen dinenjbe goyen po gama irde himyen. Merene soñ ma heñ hiyen. ¹⁹ Gobe Al Kurunj Urmiñ Yesu Kristu beleñ "Gwaha gwaha tiyenj," yeñ gab, "Moñ, gwaha ma tiyenj," ma yeñ hinhin geb, gogo ne wor yeñ teñ hinhin gwahade po teñ himyen. Yeñbe Timoti, Sailasyabe neya beleñ deñ hitte yeñ ge tagalde hinhet al gogo. Yesu Kristu gobe Al Kurunyen dufay po gama irde hugiñej, "Gwaha, ireñ geb," yeñ hiyen. ²⁰ Gobe Al Kurunj beleñ biña teñ hinhin kurunj goyen Yesu Kristu beleñ gama irde iginenj forok yiryinj geb gago dinenj hime. Gwahade ninjeb neñ beleñ Al Kurunyen mere nurdeb Yesu Kristu niñ teñbe, "Fudinde wor po," inenjbe deñem turnjanj yanj irde hityen. ²¹ Al Kurunjbe neñya deñya tumjanj sañij

dirkeb Yesu Kristuya heñ tareñ po hite. Al Kurunj beleñ neñya deñya tumjanj megen niñ mar hitte mat dad hoyanj muñ diriyñ. ²² Irde alya bereyaminj hitinj mar goyen nere yeñ nurdeb bininiñde soñ irde Holi Spirit kiriyñ. Holi Spirit gobe Al Kurunj beleñ detminj kura goke biña tiyyinj kurunj goyen kame dunyenj gobe fudinde yeñ nurnayinj yeñbe gogo Holi Spirit kiriyñ.

²³ Niñgeb Korin taunde ma mulgañ himiriñ gobe kanduk duntek ma nirkeb gogo mulgañ ma himiriñ. Merene gabe fudinde moñ kenem Al Kurunj beleñ mununyenj. ²⁴ Neñbe deñ beleñ Al Kurunj niñ dufaytiñ tareñ irde hanj goyen ingogaha ma dirde hite. Gwaha titjenjbe Al Kurunj niñ dufaytiñ sañij irtinj go hende tareñ po huwarde hanjen geb, deñ amanj heñ heñ ge deñya tumjanj metenj teñ hityen.

2

¹ Niñgeb sopte deñ hitte kuñ kanduk dunenj dunenj gobe iginj moñ yeñ nurdeb go ma kweñ yeñ dufay kirmirinj. ² Gobe deñ hitte kuñ kanduk dunmeke bitinj misinj nurnayinjbe al kura amanj hetek mata kura ma niryenj yeñ nurdeb gogo dufay gwahade kirmirinj. Gwaha nirtek marbe buluj dirmekе bitinj misinj katnayinj mar deñ gogo po geb. ³ Gwahade niñgeb deñ hitte ma kunjbe

asaŋ go wa kaŋ dunmiriŋ.
 Dufaynerbe goyenter deŋ hitte kumiriŋ manhan deŋ ge amanęŋ nurtekdebe mata buluŋtiŋ yeneŋ goke kandukŋeŋ nurmewoŋ yeŋ nurmiriŋ geb, gogo asaŋ po kaŋ dunmiriŋ. Irdeb kame kuŋ matatiŋ hoyaq henayıŋ goyen denęŋbe amaŋ heweŋ yeŋ nurde himyen. Ne aman heweŋbe deŋ wor amanęŋ nurnayıŋ yeŋ nurde himyen. ⁴ Fudinde, asaŋ go kamirinębe deŋ ge kandukŋeŋ wor po nurde bene misiŋ nirkeb esimiriŋ. Asaŋ go kamirinę gobe bitiŋ buluŋ yird yird niŋ ma kamirinę. Gwaha dirlinębe deŋ ge amanęŋ wor po nurde duneŋ himyen goyen bebak tiwoŋ yeŋ nurdeb asaŋ gogo kamirinę.

Pol buluŋ iramiŋ mar gote mata buluŋ goyen halde yunyiŋ

⁵ Goyenpoga deŋ haŋ bana goyen al kura kanduk forok yirde hiyen. Go al gobe kanduk forok yirke gore kura ne ma buluŋ nirde hanjen, dindigen goyen po buluŋ yirde hanjen. Deŋ tumŋaŋ moŋ goyenbe, al kurabe buluŋ yirde hanjen. ⁶ Niŋgeb al gote mata goke al budam igin ma nurde merem yan irde gote murungem unaŋ. Deŋ beleŋ gwaha iraŋ gobe ep iraŋ yeŋ nurde hime. ⁷ Niŋgeb gayenterbe al gote mata buluŋ goyen halde unenębe biŋ yurum irnayıŋ. Gogab

matamiŋ gote murungem teŋ biŋ misiŋ wor po kateŋ hi goke kandukŋeŋ wor po ma nuryen. ⁸ Niŋgeb deŋ beleŋ yeŋ ge fudinde wor po amanęŋ nud uneŋ haŋ gobe gwaha mat ikala irwoŋ yeŋ nurde gusunęŋ dirde hime. ⁹ Ne beleŋ hanjkapyä asaŋ kaŋ dunmiriŋ gobe saba dirmiriŋ kuruŋ goyen kenkelä gama irde haŋ ma dahade goyen bebak timewoŋ yeŋ nurdeb gogo asaŋ kamirinę. ¹⁰ Niŋgeb deŋ beleŋ merene gama irde al kurate mata buluŋ halde unnayıŋbe ne wor halde uneŋ. Fudinde, ne beleŋ al kurate mata buluŋ halde yuneŋ himyen gobe deŋ ge teŋ Yesu Kristu diliŋde halde yuneŋ himyen. Al kurate mata buluŋ halde yuntek haŋ kenem gwahade po dufay heŋya halde yuneŋ himyen. ¹¹ Gogab Satan beleŋ neŋ gayen epte ma usi dirde buluŋ diryeŋ. Neŋbe Satan gote dufaybe dahade goyen nurde hityen geb, gago dinęŋ hime.

Yesu Kristu deňembe kuruŋ heŋ hin hin

¹² Be, ne beleŋ Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin goyen tagaleŋ yeŋbe Troas taunde kumiriŋ. Kuŋ gorbe meteŋ teŋ teŋ belŋeŋ bikkeŋ Doyaŋ Al Kurun beleŋ gitik irde nuntiŋ goyen kinmirinę. ¹³ Gega kadne Taitusbe gor ma hin hin geb, goke bener kandukŋeŋ nurde hin hem. Niŋgeb gor niŋ mar yubul

tenbe Masedonia naŋare kumiriŋ.

¹⁴ Goyenpoga Al Kurun beleŋ asogom haniŋde mat dawarke Yesu Kristuya heŋ asogomde meteŋ goyen hugiŋeŋ fole irde hite geb, goke Al Kurun igin nurde uneŋ himyen. Yeŋ beleŋ hulyaŋ dirke Yesu nurd uneŋ yeŋya awalikde heŋ heŋ gobe det hamŋeŋ igin muŋ yara goyen tagalde tukun hiteke al budam wor po nurtiŋ ala teŋ hanjen.

¹⁵ Det hamŋeŋ igin muŋ wor po Al Kurun galak irde hanjen gwahade goyen po, Yesu Kristu beleŋ meteŋmiŋ teŋ teŋ ge teŋ neŋ gayen dade Al Kurun galak irtiŋ geb, alya bereya Al Kurun beleŋ yumulgaŋ titiŋ maryā yubul tike kak alare kutek hanj maryā goyen tumŋaŋ mereniniŋ nurde hanjen.

¹⁶ Hamin gobe Al Kurun beleŋ yubul tike kak alare kutek hanj mar hittebe bidak hamin. Munaj Al Kurunya hugiŋeŋ hitek hanj mar hittebe hamin igin muŋ Al Kurun hitte yumulgaŋ teŋ teŋ goyen. Meteŋ gobe tonŋeŋ yaŋ wor po geb, ganuŋ al beleŋ epte meteŋ goyen titek hi? Hubu wor po!

¹⁷ Goyenpoga neŋbe al budam wor po hora niŋ po nurdeb Al Kurunyen mere goyen det titmiŋeŋ kura yeŋ nurde hanjen gwahade ma teŋ hityen. Gwaha titŋeŋbe Al Kurun beleŋ hulyaŋ yirke meteŋ teŋ hanj mar gwahade goyen po, Yesu Kristuya heŋ

bininiŋde mat fudinde wor po Al Kurun beleŋ deneŋ hikeya mere tagalde kuŋ hityen.

3

¹ Be, gwaha yeŋ hitekeb deŋ beleŋ nurdembe yinŋeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ haŋ yeŋ nurde haŋ? Gwahade ma nurde haŋ kenem al kura beleŋ teŋ hanjen gwahade goyen po, deŋ beleŋ neŋ gake hekkenj nurwoŋ yeŋ al hoyan beleŋ kura neŋ ge asaŋ kura kaŋ deŋ goyen dunwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irtek hite yeŋ nurde haŋ? Ma asaŋ goyen deŋ beleŋ neŋ niŋ kaŋ dunwoŋ yeŋ gusuŋaŋ dirtek hite yeŋ nurde haŋ? Moŋ, gwahade moŋ! ²Gwaha titŋeŋbe al budam wor po matatiŋ yeneŋ sabaniniŋbe fudinde yeŋ neŋ ge hekkenj nurtek po hanj geb, asaŋ kura neŋ gayen gake al hoyan beleŋ kapyan heŋ hekkenj nurtek yeŋ bininiŋde katiŋ asaŋ gobe deŋ gogo yeŋ nurde hite. ³Fudinde, Yesu Kristu niŋ teŋ neŋ beleŋ meteŋ teŋ hinhet gote igineŋbe deŋ gogo. Ningeb deŋbe Yesu Kristu beleŋ asaŋ kaŋ neŋ hitte teŋ kerke watin go gwahade goyen. Asaŋ gobe al beleŋ kaŋ kaŋde niŋ kutum teŋ katiŋ yara moŋ, Yesu Kristu beleŋ Al Kurun gwahader hiyen gote Holi Spirityen tarenđe katiŋ go goyen. Asaŋ gobe hora parwek hende ma katiŋ, al biŋde katiŋ.

⁴ Neŋbe Yesu Kristu beleŋ faraŋ durke Al Kurun diliŋde

deňbe nej ge teň katiň asan yeň nurde dufayniniň hek irde hite. ⁵ Fudinde, nejbe Al Kurunyen meteň teň teň sanjiňbe nej hitte mat ma forok yeň hi geb nindigenje tarende meteň goyen titek yetek moň. Meteň go teň teň tareň gobe Al Kurun hitte mat po wan hi. ⁶ Yeň po ga biňa gergeň tiyyiň goyen nej beleň igin goke meteň teň hitek sanjiň dun-tiň. Tareňmiň gobe Moseyen saba asanje katiňde mat ma watinj, Holi Spirit hitte mat watinj. Moseyen sabarebe al beleň mata buluň kura tiyyen gobe Al Kurun diliňde kamtiň yitiň gega, al kura mata go tubul tiyyenbe Holi Spirit beleň Al Kurun diliňde al gergeň iryen geb, gago meteň goyen teň teň tareňbe Holi Spirit hitte mat watinj dineň hime.

Al Kurun beleň biňa gergeň tiyyiň gobe turňuň yaň wor po

⁷ Be, Al Kurun beleň sabamiň hora parwek hende kaň Israel mar saba yird yird meteň Mose unyin goyenterbe Al Kurunyen tareň turňuň yaň goyen forok yiriň. Irkeb Mose kiminde melak hiriň. Al Kurunyen sanjiň turňuň yaň Mose kiminde melak heň forok yiriň gobe heň ga ma hubu hetek det gega, Israel mar diliňdeb tareň wor po geb, keneň keneňmiň meteňeň wor po yirde hin-hin. Moseyen sababe epte ma al kura Al Kurun diliňde

al gergeň irtek gega, Al Kurunyen tareň turňuň yaň go minyaň hinhin. ⁸ Niňgeb Moseyen saba gote folek Holi Spirityen meteň gote sanjiň turňuň yaňbe dahade hiyyen yeň nurde haň? Kurun wor po, Moseyen saba gote folek wor po! ⁹ Moseyen saba gote meteňbe al merem yaň yird yird gega, tareňmiň turňuň yaň. Niňgeb Holi Spirityen meteň al huwak yird yird gote tareňmiň turňuň yaňbe Moseyen saba gote folek wor po! ¹⁰ Fudinde, sanjiňmiň turňuň yaň bikkek gobe tareň hoyan turňuň yaň gergeň gore fole irtiň geb, tareň turňuň yaň bikkek gobe gayenterbe hubu hiyuň. ¹¹ Moseyen saba gobe muň kura heň ga hubu hetek hinhin gega, Al Kurunyen sanjiň turňuň yaň hiriň. Niňgeb Holi Spirityen meteň hugin hitek gote tareň turňuň yaňbe Moseyen saba gote folek wor po!

¹² Niňgeb nejbe Al Kurunyen tareň turňuň yaň goyen goke doyaň heň hite geb, al beleň buluň dird dird niň kafura ma heň meremiň kawan po tagalde hityen. ¹³ Mosebe Al Kurunyen sanjiň turňuň yaň goyen agat urde kiminde forok yiriň goyen aymuk irde hubu heň hinhin goyen wor Israel mar beleň daha kennak yeňbe amil teň kimij aw uryiň. Gega nejbe Mose beleň kimij aw uryiň gwahade ma teň kawan po Al Kurunyen mere tagalde hityen. ¹⁴ Goyenpoga Israel

mar gobe dufaymiñ pet titiñ hinhan gwahade goyen po, gayenter wor Moseyen kimiñde amil aw urtiñ go gwahade yara dufaymiñ pet titiñ goyen Yesu Kristuya hikeb Al Kurun beleñ teñ siña irwoñ gega, yenya ma hañ geb, dufaymiñ pet titiñde po hañ. Niñgeb biñä bikkek Al Kurun beleñ tiyyiñ goyen asanđe katiñ gobe kapyan heñ hañ gega, bebak ma teñ hañ. ¹⁵ Fudinde wor po, gayenter wor Israel mar gobe amil gore dufaymiñ pet titiñde po henya Moseyen saba kapyan heñ hañ geb, Al Kuruñyen tareñ turjuñ yañ goyen go ma keneñ hañ. ¹⁶ Goyenpoga al kura Doyañ Al Kurun hitte mulgañ heñ kuyenbe biñ pet titiñ amil goyen Doyañ Al Kurun beleñ teñ siña iryen. ¹⁷ Be, "Doyañ Al Kurun" yeñ hime gobe Holi Spirit niñ yeñ hime. Doyañ Al Kurun Yesu Kristuyen Holi Spiritbe mata bulunđe mat al yad siña yirkeb mata bulun yufukde ma hinayıñ. ¹⁸ Niñgeb bininiñde amil po pet titiñ yara goyen teñ siña irde Doyañ Al Kuruñyen tareñ turjuñ yañ goyen neñ hitte kawan irde hite. Irkeb sañiñmiñ turjuñ yañ neñ hitte heñ kurun heñ hiyen gore tareñ dirkeb mataniniÿa dufayniniÿabe Al Kuruñyen yara heñ hinayıñ. Tareñ turjuñ yañ gobe Doyañ Al Kurun hitte mat watinj.

Doyañ Al Kurun gobe Holi Spirit.

4

Neñbe Al Kuruñyen meteñ titek mar moñ gega, buniñeñ dirke meteñmiñ teñ hityen

¹ Niñgeb neñbe Al Kurun beleñ buniñeñ dirke Holi Spirityen meteñ gayen duntiñ geb, meteñ ga teñ teñ ge piñeñ ma heñ hityen. ² Irde mata memyak kura banare po teñ hityen kurun goyen yubul po titiriñ. Irde al usi ma yirdeb Al Kuruñyen mere bulun ma irde hityen. Gwahade yarabe mere fudinde goyen keñkela po kawan tagalde hityen. Irkeb al tumñañ Al Kurun diliñde mata huwak teñ hityen goyen denerbe biñde mat fudinde wor po neñbe al dahade goyen bebak teñ hanjen. ³ Goyenpoga Yesu niñ yitiñ mere igin neñ beleñ tagalde hityen goyen al kura bebak ma teñ hañ kenem mel gobe kak alare kutek mar geb, gogo mere igin gote miñ bebak ma teñ hañ. ⁴ Yeñbe gayenter unjura megen hañ gore biñ pet titiñ geb, Yesu Kristuyen tareñ turjuñ yañ goke yitiñ mere igin gote iginen igin wor po hulsi yara goyen keneñ bebak ma teñ hañ. Yesu Kristu beleñ Al Kuruñbe al gwahade yeñ kawan irde hi. ⁵ Fudinde, neñbe nindiken ge ma tagalde hityen. Yesu Kristube Doyañ Al Kurun, irde neñbe Yesu Kristu niñ

tenbe dende meteŋ mar hitiŋ goyen goke tagalde hityen. ⁶ Go teŋ hityen gobe, "Kidoma bana mat hulsi forok yiwi," yiriŋ al Al Kuruŋ beleŋ bininiŋ bana meremiŋ bebak teŋ teŋ sanjiŋ hulsi yara goyen kiryiŋ geb, gogo gwaha teŋ hityen. Yeŋ beleŋ bininiŋ bana meremiŋ bebak teŋ teŋ tareŋ kiryiŋ gobe Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ Yesu Kristu hitte mat forok yeŋ hiyen goyen keneŋ bebak tinayıŋ yeŋbe gogo kiryiŋ.

⁷ Be, neŋbe sanjiŋniniŋ ga moŋ geb, Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ keneŋ bebak teŋ teŋ tareŋ goyen bininiŋ bana kertek epte moŋ gega, sanjiŋ goyen neŋ bana kiryiŋ. Gobe Al Kurunyen tareŋ kuruŋ wor po gobe nende moŋ, Al Kuruŋ hitte mat watiŋ goyen al yikala yird yird niŋ gogo kiryiŋ. ⁸ Niŋgeb neŋbe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat hikaka dirde hanjen gega, yul ma yeŋ hityen. Kurarebe dumetek dirtek dirde hanjen gega, mukku ma teŋ hityen. ⁹ Al beleŋ buluŋ buluŋ dirde hanjen gega, Al Kurunbe dubul ma teŋ hiyen. Kurab muduneŋ hanjen gega, go ma kamde hityen. ¹⁰ Neŋbe Yesu uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamyiŋ gwahade goyen po, neŋ ulniniŋde wor hugiŋeŋ kanduk yeneŋ heŋya kuŋ hityen. Gogab Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ tareŋ gobe neŋ hitte wor forok yiyyen.

¹¹ Fudinde, neŋbe dilniniŋ gergeŋ hite gega, Yesu niŋ teŋ meteŋ teŋ kuŋ hitekeb al beleŋ hugiŋeŋ mudunke kamtek beleŋ po hityen. Gogab yeŋ kamyiŋde mat huwaryiŋ sanjiŋ gobe neŋ ulniniŋ belŋeŋ hi gayenter wor kawan forok yiyyen. ¹² Niŋgeb neŋbe Yesu niŋ teŋ meteŋ teŋ kanduk yeneŋ kamtek po hityen. Gega kanduk yeneŋ heŋya meteŋ teŋ hityen gote igineŋbe deŋ gogo Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ bana hanj.

¹³ Be, Al Kurunyen asaŋdebe gahade katıŋ hi:
"Al Kuruŋ niŋ dufayne tareŋ irmiŋ."

Niŋgeb yeŋ ge tagalde himyen," yitiŋ. *Tikiŋ 116:10*

Niŋgeb yitiŋ gwahade po, neŋ wor yeŋ ge dufayniniŋ tareŋ irtiriŋ geb, yeŋ ge tagalde hityen. ¹⁴ Neŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu kamyiŋde mat isan hiriŋ al gore neŋ wor Yesu isan hiriŋ gwahade po disaŋ hiyyen, irde deňya neňya tumňaŋ dukukeb yeňya hitek yeŋ nurde hityen geb, yeŋ ge tagalde hityen. ¹⁵ Mata gwahade kuruŋ gobe deŋ ge teŋ forok yeŋ hanjen. Gogab Al Kuruŋ beleŋ al buniŋeŋ yirde igin igin yird yird gobe kuruŋ heŋ hike al budam wor po goke Al Kuruŋ igin nurde unenbe deňem turŋuŋ yaŋ wor po irnayıŋ.

¹⁶ Niŋgeb kanduk yeneŋbe Al Kurunyen meteŋ teŋ teŋ

ge mukku ma teŋ hityen. Fudinde, ulniniŋbe alik heŋ sanjŋ minmoŋ heŋ hite. Gega dufayniniŋdebe hugiŋeŋ gise hanča gergeŋ heŋ hite. ¹⁷ Neŋbe gayenter kanduk mukŋeŋ belŋeŋ ge yeneŋ hitere gor mat tareŋ heŋbe Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ gwahader hiyeŋ go bana hitek yeŋbe gogo dufayniniŋdeb hugiŋeŋ gergeŋ po heŋ hite. Al Kurunyen sanjŋ turŋuŋ yaŋ gobe igit wor po, kanduk kurayen kurayen kuruŋ gote fołek wor po. ¹⁸ Niŋgeb neŋbe megen niŋ det kawan yentek goyen yad yad niŋ ma nurde hityen. Det kura Al Kurunyen gasuŋde niŋ goyen yad yad niŋ po nurde hityen. Gobe megen niŋ det kawan yentek gobe hugiŋeŋ ma hinayıŋ gega, Al Kurunyen gasuŋde niŋ det gobe gwahader hinayıŋ geb, goyen yad yad niŋ po nurde hityen.

5

¹ Be, ga dineŋ hime gabe megen henya ulniniŋ ya yara gayen kamtekeb bida henayıŋ geb, gago dineŋ hime. Nende ya wor po gwahader hinayıŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ gasuŋmiŋde yirde dunyen yenurde hite. Ya gobe al haniŋde ma yirnayıŋ, Al Kuruŋ beleŋ po yiryeŋ. ² Niŋgeb megen gar ulniniŋ gaya heŋ kanduk yeneŋ henya be kame Al Kurunyen gasuŋde niŋ

ulniniŋ gergeŋ goya heŋ heŋ niŋ doyaŋ heŋ hityen.

³ Doyaŋ heŋ hityen gobe kame kamteke Al Kuruŋ beleŋ ulniniŋ gergeŋ uliŋ umŋa yara hor yirde dunke tonnininbe kupsoŋ ma hiyyeŋ geb, gogo doyaŋ heŋ hityen. ⁴ Fudinde, kamde ulniniŋ ga yubul titewoŋ yen ma nurde hite.

Gwahade yarabe ulniniŋ gergeŋ Al Kuruŋ beleŋ yirde dunyen goyen hor yirde dunwoŋ yenurde hite.

Gogab ulniniŋ megen niŋ kame bida hetek gayenbe Al Kurunyen gasuŋde niŋ ulniniŋ gergeŋ gore gasuŋeŋ tiyyeŋ. Niŋgeb goyen goke po dufay heŋ doyaŋ henya daha naŋa gab forok yeweŋ tiya yen kandukŋeŋ nurdeb ńuraŋ teŋ hityen. ⁵ Be, Al Kuruŋbe mata gwahade forok yen yen ge neŋ gayen diryiŋ. Irde mata goyen kame forok yiyyeŋ gobe neŋ beleŋ fudinde yenurnayıŋ yenbe gogo Holi Spirit dunyin.

⁶ Niŋgeb goke teŋbe hugiŋeŋ tareŋ po heŋ hityen. Irde megen gar ulniniŋ gaya henya Doyaŋ Al Kurunya awalik heŋ heŋ gobe ulniniŋ gergeŋ dunyen goya heŋ yenya bindere wor po hitek gwahade moŋ, gisaw yarham hite yenurde hityen. ⁷ Gega ga kuŋ hite gabe Doyaŋ Al Kuruŋbe dilniniŋde keneŋya ma kuŋ hite. Kawan ma keneŋ hite gega, dufayniniŋ po

yen ge tareŋ irdeya kūn hite. ⁸ Fudinde, neŋbe dufay go hende sanŋiŋ heŋ hitien. Irdeb ulniniŋ ga yubul teŋ Doyaŋ Al Kurun hitte hurkuŋ yenŋa hitewoŋ yen nurde hitien. ⁹ Niŋgeb ulniniŋ gaya hite gayenter ma, yubul teŋ Doyaŋ Al Kuruŋ hitte hurkutek daw goyenbe yen beleŋ amanŋen nurtek mata po teŋ hitewoŋ yen nurde hitien. ¹⁰ Gobe kame Yesu Kristu beleŋ al iŋinya buluŋya pota yirde gote muruŋgem yunyen goyenterbe neŋ tumŋaŋ yen diliŋ mar huwartek geb, gogo yen amanŋen nurtek mata po teŋ teŋ ge dufay heŋ hitien. Be, neŋ merere huwardeb megen gar ulniniŋ gaya henŋa mata teŋ hitiŋ kuruŋ gote muruŋgem yawartek. Yen beleŋ gab mataniniŋ iŋinya buluŋya gote muruŋgem dunyen.

Al Kuruŋya awalik heŋ heŋ

¹¹ Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋ palap irde kafura ird ird matabe dahade goyen keŋkela nurde hitien geb, al hoyan wor nurde gama irnayin yen mere yird yird niŋ kurut yen hitien. Neŋ beleŋ meteŋ go teŋ hitien gobe Al Kuruŋ beleŋ neŋbe al gwahade yen keŋkela nurd duneŋ hikeya meteŋ go teŋ hitien. Niŋgeb deŋ wor bitiŋ bana mat keŋkela nurd duneŋ hiwoŋ yen nurde hite. ¹² Be, ga deneŋ hite gabe neŋ gayen turuŋ dirnaŋ yen kurut yen hite? Moŋ,

gwahade moŋ. Gwaha titŋeŋbe deŋ ge meteŋ teŋ hinhet goke dindiken ge turŋuŋ yaŋ nurde amanŋ heŋ hinayin yenbe gago dineŋ hite. Gogab al kura al deŋem yaŋ heŋ heŋ ge po nurdeb mata iŋiŋ al biŋde mat forok yen hanjen goke ma nurde hanjen mar gote mere goyen deŋ beleŋ iŋiŋ wol henayin. ¹³ Neŋbe gwahade geb, nindiken ge ma nurde hitien. Niŋgeb al kura beleŋ neŋ gayen kukuwa heŋbe mata gogo teŋ haŋ yen deneŋ hinayin gobe Al Kuruŋ niŋ po teŋbe gogo teŋ hitek. Irde keŋkela dufay heŋ mata teŋ haŋ yen deneŋ hinayin go wor deŋ ge teŋbe gogo teŋ hitek. ¹⁴ Gobe Yesu Kristu beleŋ neŋ gayen bubulkuŋne wor po yen nud duntiŋ gore bininiŋde mat wor po yen ge meteŋ teŋ hitek po dirde hi geb, gogo gwaha teŋ hitek. Irde det uŋkureŋ kura bebak titiŋen hite gobe gahade: al uŋkureŋ Yesu Kristu beleŋ al megen niŋ kuruŋ gate mata buluŋmiŋ ge teŋ kamyin geb, go mar goyen wor tumŋaŋ kamtiŋ yara heŋ mata buluŋ gote yufuk bana ma haŋ. ¹⁵ Yesu Kristu kamyin gobe albe yingŋeŋ ge po ma nurdeb yen ge teŋ kamde sopte huwaryin al Yesu Kristu goke po hinayin yenbe gogo kamyin.

¹⁶ Niŋgeb neŋbe megen niŋ alyen dufay hende huwarde al hoyanđe mata goyen yeneŋ iŋiŋ ma buluŋ tahaj ma yen hitien. Neŋ wor

bikkenjbe soŋ heŋ megen niŋ alyen dufay hende huwarde Yesu Kristube al gwahade yeŋ ma nurdeb buluŋ mat nudr untiriŋ. Gega gayenterbe gwaha ma teŋ hityen. Hubu wor po. ¹⁷ Niŋgeb al kura Yesu Kristuya hiyen al gobe Al Kuruŋ diliŋde al gergeŋ wor po hiyyen. Fudinde, det bikkekbe hubu heke det gergeŋ iŋiŋ goyen po forok yenayıŋ ¹⁸ Det gergeŋ kuruŋ gote miŋ albe Al Kuruŋ. Yeŋ beleŋ Yesu Kristu teŋ kerke wanjbe neŋ ge teŋ kamyiŋ. Al Kuruŋbe gwaha mat neŋya awalik hitiriŋ. Irdeb al hoyan wor yeŋya awalik heŋ hinayıŋ yeŋ meteŋ dunyinj. ¹⁹ Fudinde, alya bereya megen hanj gore Yesu Kristuya hikeb Al Kuruŋ beleŋ awalik yirde mel gote mata buluŋ goke ma nurde hiyen. Irde yeŋya mel goya awalik heŋ heŋ mata goke tagalde tukuŋ tukuŋ meteŋ goyen neŋ gayen dunyinj. ²⁰ Niŋgeb neŋbe Yesu Kristu niŋ teŋbe meremiŋ basaŋ heŋ tagalde hite. Irde Al Kuruŋ beleŋ den ge nurde mere dirtiŋ goyen momon dirde hinhet. Niŋgeb Al Kuruŋya awalikde hinayıŋ yeŋ Yesu Kristu niŋ teŋbe gago esen mere dirde hite. ²¹ Al Kuruŋbe neŋ gayen Yesu Kristuya heŋ yingenjde alya bereya huwak henayıŋ yeŋbe Yesu Kristu mata buluŋ miŋmoŋ goyen neŋ ge teŋ mata buluŋ miŋyan al yara iryinj.

6

¹ Irde Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde hiyen goyen det titmiŋeŋ kura yeŋ ma nurde hinayıŋ. Neŋbe Al Kuruŋyen meteŋ mar kadtin geb, gago mere tareŋ po dirde hite. ² Goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ asaŋmiŋde gahade yiriŋ: “Den iŋiŋ dirtek nalu hekeb gusuŋaŋtiŋ nurmiriŋ. Irde dumulgaŋ teŋ teŋ nalu hekeb faraŋ durmiriŋ,” yitiŋ. *Aisaia 49:8*

Niŋgeb gayenter gayenbe Al Kuruŋ beleŋ iŋiŋ dirtek nalu, irde dumulgaŋ teŋ teŋ nalu geb, Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde hi goyen det titmiŋeŋ kura yeŋ ma nurde hinayıŋ.

Polbe kanduk kurayen kurayen bana hinhin

³ Be, neŋbe al kura Al Kuruŋ gama irniŋ yekeb beleŋmiŋ pet pet ma teŋ hityen. Gogab al kura beleŋ meteŋniniŋ ge ulniniŋde merem yan ma dirnayıŋ. ⁴ Gwaha titŋeŋbe mata teŋ hityen goreb neŋ gayen Al Kuruŋyen meteŋ mar yeŋ kawan irde hanj. Mata teŋ hityen gobe gahade: kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ hityen. Neŋbe kanduk karkuwaaŋ kurayen kurayen bana hityen. ⁵ Kurareb muduneŋ hinhan, koyare derde hinhan. Irde kurareb al gabu irde buluŋ buluŋ dirde hinhan. Be, kurarebe meteŋ saŋiŋ po teŋ wawuŋ

ma ferde hinhet. Irde binje kamde hinhet. ⁶ Neŋbe Al Kuruŋ diliŋde mata wukkek po teŋ hityen, Al Kuruŋ keŋkela nurd uneŋ yeŋya awalikde hityen, al kura matamiŋ igit hewoŋ yeŋ doyan heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ hityen, al hoyan igit igit yirde hityen. Irde Holi Spiritya heŋ bininiŋde mat fudinde wor po al hoyan niŋ amaneŋ nurd yuneŋ hityen. ⁷ Irde mere fudinde po tagalde hityen, irde Al Kuruŋyen tareŋde meteŋ teŋ hityen. Irde asogoniniŋ unŋuraya fulenja teŋ teŋ ge fulenjare niŋ bidila yara mata huwak goyen tareŋ po yanarde hityen. Hanniniŋ yase beleŋ po moŋ, tapa beleŋ manaŋ yanarde hityen. ⁸ Be, al kurabe deŋniniŋ turŋun yaŋ dirde, kurabe ulniniŋde merem yaŋ dirde hanjen. Irde al kurabe neŋ ge buluŋ mat tagalde hanjen, kurabe igit mat tagalde hanjen. Be, al kura beleŋ neŋbe usi mar dineŋ hanjen gega, neŋbe mere fudinde po teŋ hityen. ⁹ Neŋbe al kura ma nurd duntiŋ yara hityen gega, al budam nurd dunenŋ hanjen. Irde kamtek wor po hityen gega, gago dilniŋ gergeren hite. Irde mudunenŋ buluŋ dirde hanjen gega, kamde ma hityen. ¹⁰ Neŋbe nindigeŋ ge bunineŋ nurde hitek yara gega, hugineŋ aman heŋ hityen. Irde neŋbe al siksukneŋ deneŋ hanjen gega, al budam faraŋ yurteke

igit heŋ hanjen. Neŋbe megen niŋ detniniŋ miŋmoŋ hityen gega, Al Kuruŋyen gasuŋde niŋ detbe epte wor po hityen.

¹¹ Be, deŋ Korin taunde niŋ mar, deŋ mere dirde heŋyabe mere kura bana ma yerde hityen. Bininiŋdebe deŋ ge po nurde hityen. ¹² Deŋ ge amaneŋ nurd nurd mata gobe bada ma heŋ hityen. Goyenpoga deŋ beleŋ neŋ ge amaneŋ nurd nurd mata goyen bada heŋ hanjen. ¹³ Niŋgeb bininiŋde deŋ ge nurde hite gwahade goyen po, deŋ wor bitiŋde mat wor po neŋ ge nurde hinayin. Mere gabe igit bebak tinayin yeŋ al kura urmiŋ bebak titek mat saba iryen go gwahade goyen mere dirde hime.

Neŋbe Al Kuruŋyen ya balem

¹⁴ Be, deŋbe Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ ma irtiŋ maryā gabu ma heŋ hinayin. Gobe mata huwakya mata buluŋyabe hoyan hoyan wor po, irde hulsiya kidomaya wor epte ma gabu hiriryen. ¹⁵ Irde Yesu Kristuya Satanyabe epte ma awalikde hiriryen. Irde Yesu niŋ duſaymiŋ tareŋ irtiŋ maryā al gwaha ma teŋ haŋ maryabe hoyan hoyan wor po. ¹⁶ Irde Al Kuruŋyen ya balemya unŋura dolon yird yird ya goya wor hoyan hoyan wor po geb, gago dineŋ hime. Fudinde, neŋbe Al Kuruŋ gwahader hitiŋ gote ya

balem wor po. Goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ asaŋmiŋde gaha yiriŋ:

“Nebe mel goya heŋ yenja kuŋ heŋ.

Irde yende Al Kuruŋ hemeket yenbe nere alyā bereya henayin.”
Liwai 26:11-12; Yeremaia 32:38; Esekiel 37:27

¹⁷ Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ,

“Deŋbe mata buluŋ mar goyen bana mat siŋare kateŋ hoyan hinayin.

Det kura delner buluŋ gobe go ma tanarde hinayin.

Merene gayen gama irde hinayinbe dawareŋ.
Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41; Yuwarwar 18:4

¹⁸ “Irdeb nebe Nanatiŋ hemeket deŋbe urne wenja werne wenja henayin.

Mere gabe Doyaŋ Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po gore tiyyin,” yitiŋ hi.
2 Samuel 7:14; 7:8; Yeremaia 31:9

7

¹ Be, kadne yago, Al Kuruŋ beleŋ biŋa gwahade neŋ hitte tiyyin geb, ulniniŋa tonniniŋa buluŋ yirtek det kuruŋ goya tumŋaŋ ma heŋbe mataniniŋbe wukkek po yirde hitek. Irde Al Kuruŋ palap ird ird mata teŋ Al Kuruŋ diliŋde wukkek heŋ heŋniŋ kuruŋ gobe upsiŋeŋ wor po irtek.

Polbe Korin niŋ mar Yesu niŋ biŋ mulgaŋ hamiŋ goke amaŋ hiriŋ

² Be, deŋbe bitiŋde neŋ ge nurde hinayin. Neŋbe al kura buluŋ ma yirde hityen, irde al kurate dufay buluŋ ma yirde hityen. Irde almet det komkom ma heŋ hityen. ³ Ga dineŋ hime gabe deŋ beleŋ mata buluŋ tike goke ma dineŋ hime. Neŋbe bininiŋde mat deŋ ge amaŋen nurt duneŋ hityen geb, diltiŋ gergeŋ hinayin ma kamnayin kura goyenbe neŋ manaq gwaha po titek yeŋ nurde hityen goyen bikkeŋ momoŋ dirmirin.

⁴ Nebe deŋ ge hekken wor po nurde himyen. Irde dende matatiŋ goke nigeŋ ge turuŋ turuŋ wor po teŋ himyen. Deŋ mata igiŋ teŋ hanjen gore sanjŋ wor po nirde hiyen. Irde kanduk kurayen kurayen bana himyen gega, amaŋen wor po nurde himyen.

⁵ Fudinde, neŋbe Masedonia naŋa bana goŋ forok yeŋbe kanduk bana po hinhet geb, ulniniŋde kura muŋ falmukŋeŋ ma hinhet. Goŋ hinhet yabe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat forok yeŋ hinhan. Irkeb asogo dirde haŋ marya kadomde teŋ hinhet, irde bininiŋdebe kafura heŋ hinhet. ⁶ Goyenpoga kandukŋeŋ nurde haŋ mar biŋ yurum yird yird al Al Kuruŋ beleŋ Taitus goyen neŋ hitte waŋ waŋ beleŋ kerd unkeb wake

kenenjbe bininiŋ yurum hiriŋ. ⁷ Goyenbe yeŋ wayyiŋ goke po ma aman̄ hitirin̄. Deŋ beleŋ Tatus goyen biŋ yurum iramiŋ goke wor amaneŋ nurtiriŋ. Deŋ beleŋ ne nentek wor po dirde hi, irde kanduk bana hime gake ne niŋ bunijen̄ nurdeb uguŋ po dufay heŋ haŋ goyen momoŋ niryiŋ. Irkeb goke manan̄ amaneŋ wor po nurmiriŋ.

⁸ Be, haŋkapyɑ asan̄ kaŋ dunmirin̄ goyen kapyan̄ hen̄be bitiŋde misiŋ nuramiŋ goke bunijen̄ nurde hinhem. Gega misiŋ nurde hinhan gobe ulyaŋde ma kuyen̄ yeŋ nurdeb gayenterbe goke kandukn̄eŋ ma nurde hime. ⁹ Gayenterbe asan̄ gwahade kaŋ dunmirin̄ goke amaneŋ nurde hime. Gobe bitiŋ misiŋ kateŋ kateŋ mata dirmiriŋ goke moŋ. Deŋ beleŋ asan̄ go kapyan̄ hen̄be bitiŋ misiŋ nurdeb mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun̄ niŋ bitiŋ mulgaŋ hamıŋ geb, goke amaneŋ nurde hime. Den̄be kandukn̄eŋ nuramiŋ gobe Al Kurun̄ wor deŋ beleŋ gwahade nurwoŋ yeŋ nurde hinhan geb, Al Kurun̄ diliŋde neŋ beleŋ bitiŋ misiŋ kateŋ kateŋ mata dirtiriŋ yeŋ ma nurde hime.

¹⁰ Be, al kura biŋ misiŋ nurdeb mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kurun̄ niŋ biŋ mulgaŋ henayiŋ gobe Al Kurun̄ beleŋ dufay go kerd yunkeb gogo tinayiŋ geb, Al Kurun̄ beleŋ yumulgɑn̄ tiyyen̄. Irkeb biŋ misiŋ

nurnayıŋ goke buluŋeŋ ma nurnayıŋ. Munaj biŋ misiŋ nurnayıŋ goyen megen niŋ dufayde mat watıŋ kenem biŋ misiŋ gore kamde kamde mata forok yirkeb kamnayıŋ. ¹¹ Ningeb bitiŋ misiŋ goyen Al Kurun̄ beleŋ forok irke nuramiŋde mat da mata igin̄ deŋ hitte forok yeŋ hinhan goyen goke dufay henaŋ ko. Matatiŋbe gahade: Al Kuruŋyen mere gama irtek po nurde hinhan, matatiŋ huwa ird ird niŋ po kurut yeŋ hinhan, mata buluŋ goke igin̄ ma po nurde hinhan, Al Kurun̄ palap irde kafura wor po irde hinhan, irde ne nentek wor po nurde hinhan, al hoyan̄ niŋ wor po nurde hinhan, irde mata buluŋ teŋ haŋ mar huwa yird yird niŋ wor po nurde hinhan. Mata kuruŋ gayen teŋ heŋyabe dindigen̄ goyen muŋ kura soŋ ma hitiŋ haŋ gobe al beleŋ deneŋ bebak teŋ hinhan.

¹² Ningeb asan̄ kaŋ dunmirin̄ gobe dindigen̄ uliŋ al kura kadom buluŋ yirtiŋ mar goke teŋ asan̄ gogo ma kamirin̄. Irde buluŋ yirke biŋ misiŋ nuramiŋ mar goke manan̄ ma kamirin̄. Gwaha titjen̄be neŋ beleŋ Al Kurun̄ diliŋ mar deŋ ge dufay kurun̄ wor po heŋ hitien̄ goyen dikala dirmewoŋ yeŋ nurdeb asan̄ gogo kamirin̄. ¹³ Ningeb matatiŋ kuruŋ goke teŋ neŋbe tareŋ heŋ hitien̄.

Goyenbe go po moŋ. Tatusbe deŋ beleŋ tumŋaŋ

faraŋ urke tareŋ hiriŋ geb, amaneŋ wor po nurde hinhin goyen keneŋbe neŋ wor aman̄ wor po hitiriŋ. ¹⁴ Nebe yeŋ hitte deŋ ge turuŋ turuŋ timiriŋ. Be, yeŋ goyen deŋ hitte kukeb igiŋ igit̄ po iramiŋ geb, goke kura memya hetek ma hinhem. Neŋbe hugiŋen mere fudinde po dirde hinhet. Niŋgeb goyen po gama irde deŋ ge Taitus hitte turuŋ turuŋ titiriŋ gobe yinŋen kurnbe fudinde kinyiŋ. ¹⁵ Yeŋbe deŋ beleŋ merene gama irde yen palap irde kafura irde gargar irde hinhin goyen goke dufay hen̄be hi kuruŋ gabe deŋ ge hugiŋen amaneŋ wor po nurde hi. ¹⁶ Niŋgeb nebe igit̄ deŋ ge hekken̄ wor po nurtek hime goke amaneŋ nurde hime.

8

Al faraŋ yurd yurd mata

¹ Be, kadne yago, neŋbe Al Kurun̄ beleŋ Yesuyen alya bereya Masedonia naŋa bana han̄ goyen bunijeŋ yirde igit̄ igit̄ yirtiŋ goyen deŋ nurwoŋ yeŋ nurde momoŋ dirniŋ tihit. ² Mel gobe kanduk kuruŋ wor po bana hinhin, irde det miŋmoŋ wor po gega, al hoyan̄ gwahade hinhin mar goyen keŋkela wor po faraŋ yurde hinhin. ³ Fudinde, mel gobe det yuntek kura hikeb tumiŋ yunen̄ hinhin. Goyenbe go muŋ po moŋ. Epte ma faraŋ yurtek goyen

wor daha mat kura faraŋ yurniŋ yeŋ kurut wor po yeŋ hinhin. Ga dinen̄ hime gabe fudinde dineŋ hime. Mel gobe dufayminde wilakŋen̄ nurdeb ⁴ Al Kurun̄yen alya bereya det niŋ amu hen̄ han̄ mar faraŋ yurd yurd goke ug po gusuŋaŋ diramiŋ. Al faraŋ yurd yurd mata gobe Al Kurun̄ diliŋde mata igit̄ wor po yeŋ nurdeb neŋ beleŋ ok yineŋ yineŋ ge gusuŋaŋ diramiŋ. ⁵ Irkeb dufayniniŋdebe mel goyen al hoyan̄ faraŋ yurniŋ yeŋ hora daw yunnaiŋ yeŋ ok yintiriŋ. Gega mel gobe neŋ nurde hinhet goyen fole irdeb igit̄ wor po tiyamin̄. Meheŋde wor pobe, “Neŋbe Al Kurun̄yen,” yeŋbe yinŋen̄ wa Al Kurun̄ unamiŋ. Irde gab Al Kurun̄yen dufay gama irdeb, “Neŋbe Yesuyen mere basaŋ marte yufukde hitek,” yamiŋ. ⁶ Goke teŋ neŋbe Taitus beleŋ deŋ hitte kuŋ al faraŋ yurd yurd niŋ hora gabu ird ird meteŋ bikken̄ miŋ uryiŋ goyen deŋya hen̄ pasi irnayiŋ inen̄be hulyaŋ irtiriŋ. ⁷ Deŋ mata teŋ hanjen̄ kuruŋ gobe igit̄ wor po. Al Kurun̄ niŋ hekken̄ nurd nurdya meremien̄ tagal tagalya dufaymiŋ bebak teŋ teŋya goyen igit̄ wor po teŋ hanjen̄. Irde meteŋmiŋ keŋkela po titek dufaytiŋ manaŋ kuruŋ wor po. Irde neŋ ge amaneŋ nurd nurd manaŋ kuruŋ wor po yeŋ deneŋ hityen̄. Deŋbe gwahade geb, det kuraŋ amu

hej haŋ mar faraŋ yurd yurd mata goyen manaq keŋkelə wor po teŋ hinayıŋ.

⁸ Ga dineŋ hime gabe gwaha tinaŋ yeŋ ma dineŋ hime. Gwahade yarabe al hoyaq mata igin teŋ haŋ goyen bebak dirmekə nurde gama irnayıŋ ma wasak tinayıŋ goyen nureŋ yenbe gago momoŋ dirde hime. Gogab deŋ beleŋ fudinde al hoyaq niŋ amanęŋ nurde haŋ ma dahade goyen bebak tiyeŋ. ⁹ Ga dineŋ hime gabe Doyaŋ Al Kurunjiŋ Yesu Kristu beleŋ bunięŋ dirde igin igin dirde hiyen goyen deňbe nurde haŋ geb, gago dineŋ hime. Yenbe det kurun gate miŋ al gega, deŋ ge teŋ detmiŋ kurun goyen yubul teŋ al siksukęŋ yara hiriŋ. Gogab Al Kurun diliŋde det kurun gote miŋ mar henayıŋ.

¹⁰ Niŋgeb al hoyaq faraŋ yurd yurd mata goyen daha mat tinayıŋbe igin yeŋ goke momoŋ direŋ tihim. Be, dama kuŋ imoyenterbe deŋ wa al faraŋ yurd yurd niŋ nuramiŋ. Irde deŋ wa al faraŋ yurd yurd meteŋ goyen miŋ uramıŋ. ¹¹ Niŋgeb gayenter faraŋ yurd yurd meteŋ gobe pasi irnayıŋ. Haŋkapyɑ al faraŋ yurd yurd meteŋ niŋ wilakęŋ nuramiŋ gwahade po meteŋ goyen pasi irnayıŋ. Dettıŋ dahade kura hike yenenębe go po yade gore faraŋ yurnayıŋ. ¹² Gwaha tinayıŋ dineŋ hime gobe samuŋtiŋ dahade haŋ

goyen wilakęŋ nurdeb al faraŋ yurnayıŋbe Al Kurun beleŋ goke amanęŋ nuryeŋ geb, gago dineŋ hime. Samuŋtiŋ budam kenem budam yunayıŋ, munaq budam moŋ kenem gwahade po al faraŋ yurnayıŋbe irawakde Al Kurun beleŋ goke amanęŋ nuryeŋ.

¹³⁻¹⁴ Goyenbe neŋbe al hoyanje kanduk yade supahaktiŋde yertek yeŋ ma dineŋ hime. Gwaha titneŋbe gayenter samuŋtiŋ budam haŋ goyen yadeb al hoyaq det niŋ amu hej haŋ mar goyen faraŋ yurnayıŋ gobe igin yeŋ nurde hite. Gogab kame kura deŋ beleŋ det kuraj amu hekeb mel gore wor samuŋmiŋ budam goyen kura pota yirde faraŋ durnayıŋ. Gogab kadom faraŋ mata goyen tuŋande teŋ hinayıŋ. ¹⁵ Go mata goke terbe Al Kurunyen asanđe gahade katıŋ hi:

“Al kurabe budam yawaryiŋ gega, budam moŋ.

Munaŋ al kurabe budam ma yawaryiŋ gega, iğinde yawaryiŋ,” yitiŋ hi.
Yumulgaŋ 16:18

Taitusya meteŋ kadomya

¹⁶ Be, ne beleŋ deŋ ge dufay hej himyen gwahade po, Al Kurun beleŋ dufay goyen go po Taitus biŋde kiriyıŋ goke Al Kurun igin nurd uneŋ hime. ¹⁷ Gobe neŋ beleŋ hulyaŋ irtıŋ goyen igin ireŋ dinuŋ, irde deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ wilakęŋ po nurde dufaymiŋ sanjıŋ po

kerde deñ hitte kwen dinun geb, goke Al Kurun̄ igin̄ nurd uneñ hime. ¹⁸ Irde yeñ kuyen̄ goyenter kadniniñ kura teñ kerteke Tatusya tumñañ kuriryen̄. Kadniniñ gobe Yesu niñ yitiñ mere igin̄ goke meteñ keñkela teñ hike Yesuyen̄ alya bereya sios beleñ turuñ irde hanjen̄.

19 Goyenbe go muñ po moñ. Al gobe neñ beleñ al hoyan̄ farañ yurd yurd niñ sios beleñ hora gabu irtiñ goyen yukuñ yuneñ yuneñ meteñ tiniñ titeke sios gore deñya kuñ hitek albe gago yeñ basıñä iramiñ geb, neñya kuñ hityen. Be, hora gabu irtiñ goyen yukuñ yuneñ yuneñ meteñ gobe Doyañ Al Kurun̄ deñem turuñ yan̄ irniñ yen̄be meteñ go teñ hityen. Irde al farañ yurd yurd dufay niñ tareñ po heñ hityen goyen al yikala yirniñ yen̄be gogo meteñ go teñ hityen.

20-21 Be, neñbe Doyañ Al Kurun̄ alyat diliñde huwak mat mata teñ teñ niñ kurut wor po yeñ hityen. Niñgeb al farañ yurd yurd niñ aman̄ dufayde hora gabu irtiñ kuruñ gayen doyan̄ irde hen̄yabe mongo al kura beleñ neñ daha mat hora doyan̄ irde hite goyen goke buluñ mat tagal dunnak yen̄be keñkela doyan̄ irde hityen.

22 Be, Tatusya al goya kuren̄ tikeyabe kadniniñ hoyan̄ kura irem goya tumñañ kunayin̄. Al gobe al

farañ yurd yurd niñ dufay kuruñ po heñ hiyen gobe beleñ hoyan̄ mat hoyan̄ mat keneñ bebak teñbe fudinde teñ hi yeñ nurde hityen. Irde deñ beleñ al farañ yurd yurd meteñ goyen fudinde teñ hinayıñ yeñ nurdeb deñya heñ meteñ go timewoñ wor po yeñ nurde hi.

²³ Be, Tatusbe deñ ge teñ meteñ kadne hiriñ. Yeñbe neya heñ meteñ teñ har. Irde kadniniñ irawa kura Tatusya irde deñ hitte kuriryen̄ gobe gar niñ Yesuyen̄ alya bereya gor kutiñ yarabe al iraw gogo kuñ Yesu Kristu turuñ irtek meteñ teñ hiriryen̄. ²⁴ Niñgeb deñ beleñ al hoyan̄ niñ aman̄eñ nurde farañ yurde han̄ goyen mel karwo goyen yikala yirnayin̄. Irke deñ ge turuñ turuñ teñ hityen goyen dahade niñ gwaha teñ hityen goyen keneñ bebak tinayin̄. Irkeb Yesuyen̄ alya bereya kuruñ gayen tumñañ nurnayin̄.

9

Kadtıñ Yesuyen̄ alya bereya farañ yurnayin̄

¹ Be, Al Kurun̄yen alya bereya Yudia naña bana han̄ goyen farañ yurd yurd niñ deñ goyen sopte mere dirtek yeñ ma nurde hime.

² Gobe deñ beleñ mel go farañ yurtek po nurde han̄ goyen nurde hime geb, gago dineñ hime. Nebe matatiñ goke nigeñ ge turuñ turuñ teñ hinhem. Irde deñ Akaia

naŋa bana goŋ niŋ mar
beleŋ Yudia naŋare niŋ mar
goyen faraŋ yurniŋ yeŋ
dama kuŋ imoyerter hora
gabu ird ird miŋ uramniŋ
goyen Yesuyen alya bereya
Masedonia naŋa bana goŋ
niŋ mar momoŋ yirmiriŋ.
Irkeb faraŋ yurd yurd dufay
tareŋ gote merebe mel gore
nurdeb al budam wor po biŋ
harkeb al faraŋ yurtek yeŋ
hora gabu iramiŋ. ³ Goyenbe
da misiŋde Tatusya kadom
waranŋa goyen deŋ hitte
yad yermeke kuniŋ tahanŋ?
Gobe deŋ beleŋ al faraŋ
yurde hanŋ goke turuŋ tu-
ruŋ teŋ himyen goyen usi
tenŋ hi ninnak yeŋbe gago
yad yermeke kuniŋ tahanŋ.
Gogab mel gore kuŋ dinkeb
ne beleŋ dinmiriŋ gwahade
po horatiŋ gabu irde pasi
heŋ al faraŋ yurd yurd niŋ
gitik tinaiŋ. ⁴ Goyenbe
Masedonia niŋ al kura mere
momonṭin tagalmeke nurtiŋ
mar goyen neya tumňaŋ deŋ
hitte kunbe deŋ goyen al
faraŋ yurd yurd niŋ gitik ma
titiŋ hike dennayiŋbe deŋ ge
hekkeŋ nurde momoŋ yir-
miriŋ goke memyak wor po
nurenŋ. Deŋ manan fudinde
goke memyak nurnayiŋ
geb, goke mere ma tiyenŋ.
⁵ Niŋgeb mata gwahade ma
forok yewoŋ yeŋ nurdeb
Tatusya kadom irawaya go
wa deŋ hitte kunbe bikkeŋ
al faraŋ yurd yurd niŋ
aman dufayde hora gwahade
yertek yeŋ momoŋ diramniŋ
goyen aranŋeŋ yerde pasi

irnayıŋ yeŋ hulyaŋ yirde
hime. Gwaha mat hora gabu
irnayıŋbe al hoyan(be) beleŋ
gwaha tinaŋ dinkeya ga ma
hora yernayıŋ, dufaytiŋde
wilakŋeŋ nurdeya yernayıŋ.

⁶ Mere ga dirde hime gote
miŋbe gahade: al kura biŋge
budam ma haryeŋbe iginen
budam ma yawaryen. Mu-
nanj budam haryeŋbe budam
po yawaryen. ⁷ Niŋgeb al
kura hora gwahade keren
yeŋ nurdeb biŋde mat
wilakŋeŋ nurdeya kiryen.
Piŋeŋ hende ma kiryen.
Irde al hoyan(be) beleŋ gwaha
tiya inke goke kandukŋeŋ
nurde kiryeŋbe igin moŋ.
Al Kurunbe al kura amanen
nurdeya detmiŋ unen hiyen
al goke po amanen nurde
unen hiyen geb, gago dinen
hime. ⁸ Irde Al Kurun beleŋ
deŋ goyen bunineŋ dirde
igin igin dirde hiyen gobe
kurun wor po geb, deŋ beleŋ
det kuraj nurde hinayiŋ
kurun gobe yeŋ beleŋ dunen
hiyen. Irkeb det kuraj amu
ma heŋ hinayiŋ. Irde deŋ
beleŋ meten igin daha kura
titek nurde hinayiŋ kurun
goyen hugineŋ igin ala teŋ
hinayiŋ. ⁹ Niŋgeb goke teŋbe
Al Kurunyen asaŋde gahade
katin hi:

“Yeŋbe al kura det niŋ amu
heŋ hanŋ mar aman
dufayde detmiŋ yunen
hiyen.

Matamin huwakbe hugineŋ
hiyen,” yitiŋ hi. *Tikiŋ
112:9*

10 Ningeb Al Kuruŋ beleŋ yasuŋ al binje muykeŋ unke harke binje sasoŋeŋ yirde uneŋ hiyen gwahade goyen po, deŋ beleŋ mata huwak al faraŋ yurd yurd belŋeŋ kurayen kurayen goyen Al Kuruŋ beleŋ duneŋbe gote igineŋ wor budam forok yiryeŋ. Mata huwaktiŋ gobe gwaha mat kuruŋ heŋ hiyen. 11 Fudinde, Al Kuruŋbe deŋ beleŋ hugineŋ al budam faraŋ yurde hinayıŋ yeŋbe samuŋ budam duneŋ hiyen. Gogab horatiŋ neŋ beleŋ yade yuntekeb al budam beleŋ goke Al Kuruŋ niŋ iginjı nud unen hiayıŋ. 12 Deŋ beleŋ al faraŋ yurd yurd meteŋ go teŋ hiket Al Kurunyen alya bereya det kuraŋ amu heŋ hanjen gore yawarnayıŋ. Goyenbe go muŋ po moŋ. Deŋ faraŋ yurde hinayıŋ goke al budam Al Kuruŋ niŋ iginjı wor po nud unen hiayıŋ. 13 Deŋ beleŋ al faraŋ yurd yurd meteŋ go teŋ hiket al hoyan niŋ amaŋeŋ nud yuneŋ haŋ gobe fudinde yeŋ nurdeb Al Kuruŋ turuŋ irnayıŋ. Irde Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere iginjı goyen fudinde yeŋbe gama irde haŋ, irde horatinde mel goya al hoyan kuruŋ goya goyen faraŋ yurde haŋ goke al budam Al Kuruŋ turuŋ irnayıŋ. 14 Irde Al Kuruŋ beleŋ bunineŋ dirde iginjı iginjı dirde hi gobe kuruŋ wor po goyen mel gore keneŋbe deŋ ge amaŋeŋ nud duneŋbe

deŋ ge Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayıŋ. 15 Be, Al Kuruŋ beleŋ detmiŋ iginjı damum moŋ dulin dunen hiyen gobe kuruŋ wor po gwahade kura yetek moŋ goke Al Kuruŋ iginjı wor po nurde uneŋ hitek!

10

*Pol niŋ buluŋ mat tagalde
haŋ mar goke yiriŋ*

¹ Be, den han bana goyen al kura beleŋ ne niŋ buluŋ mat yeke mere momoŋmijı nurniŋ. Mereminiŋbe gahade: “Polbe neŋya heŋyabe kafura dirde mere sanjı ma dirde hiyen. Gega gisaw heŋbe asanđeb mere tareŋ po dirde hi,” yeŋ hanjen. Deŋ beleŋ ne niŋ gwaha yeŋ hanjen gega, ne Polbe Yesu Kristu beleŋ bekkenđe iginjı mat al mere yirde hinhin gwahade goyen po, ne wor matatiŋ goke mere direŋ tihim. ² Mel goreb neŋ gayen gake yeŋ, “Megen niŋ mata gama irde haŋ,” dinen hanjen. Ningeb kuniŋbe deňya gwaha yeŋ haŋ mar goya tumŋaŋ saba tareŋ po direŋ yeŋ nurde hime. Goyenbe gwaha dirtek ma nurde hime geb, go teŋ haŋ mata gobe yubul po tinayıŋ yeŋ gago esen̄ mere dirde hime. ³ Fudinde, neŋbe megen gar hite gega, Doyaŋ Al Kurunyen asogoya arde hitien gobe megen niŋ mar beleŋ arde hanjen gwahade ma arde hitien. ⁴ Fulenjare niŋ detniniŋbe megen niŋ marte fulenjare niŋ det

gwahade moŋ. Hoyaq wor po. Fuleŋare niŋ detniniŋbe Al Kurunyen sanjŋ minyaŋ geb, Al Kurunyen asogomde gasunđe niŋ koya tareŋ wor po gobe det gore igiŋ upew urtek.⁵ Niŋgeb neŋbe gore po megen niŋ marte dufay kurayen kurayen goya yiŋgeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ tenja goyen walde pasi kerde hityen. Mata gwahade goreb Al Kuruŋ nurd uneŋ yenja awalikde heŋ heŋ goyen pet teŋ hanjen geb, gogo pasi kerde hityen. Irdeb dufay kurayen kurayen al biŋde forok yeŋ hanjen goyen yad fere titjeŋ yirde Yesu Kristuyen dufay po gama irde hinayin yeŋ yende yufukde po yerde hityen.⁶ Irde deŋ beleŋ Al Kurunyen mere keŋkela gama irde pasi heke gab meremiŋ gama ma irde han mar goyen tumjan mata gote muruŋgem yuneŋ yuneŋ niŋ gitik titek.

⁷ Goyenpoga deŋbe det hende hendem po yeneŋ miŋ ma bebak teŋ hanjen. Niŋgeb al kura yiŋgeŋ ge yeŋ, "Neŋbe Yesu Kristuyen al wor po," yeŋ nurde han, munan neŋ ge yeŋbe, "Mel gobe Yesu Kristuyen al wor po moŋ," yeŋ han. Goyenbe mel goyen yiŋgeŋ ge yeŋ, "Neŋbe Yesu Kristuyen al wor po," yeŋ nurde han kenem neŋ wor gwahade han yeŋ nurd dunnayıŋ.⁸ Gobe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ deŋne yaŋ niryin gobe dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ

irtiŋ goyen buluŋ ird ird niŋ ma deŋne yaŋ niryin, deŋ goyen sanjŋ dird dird niŋ deŋne yaŋ niryin geb, gago dineŋ hime. Niŋgeb deŋne yaŋ niryin goke turuŋ turuŋ teŋ hime goke memya ma heweŋ.⁹ Ne asaŋ kaŋ heŋyabe deŋ beleŋ asaŋne yeneŋbe, "Pol beleŋ kafura henaŋ yeŋ asaŋ kaŋ duneŋ hiyen," yeŋ ma nurd nunwoŋ yeŋ nurdeya kaŋ himyen.¹⁰ Gobe al kura beleŋ, "Polbe asaŋdeb mere tareŋ wor po al beleŋ nurde kanduknej nurtek mat kaŋ hiyen. Gega dilinđe deneŋbe mere keŋkela ma dirde hende hende po mere dirde hiyen," yeŋ hanjen geb, gago dineŋ hime.¹¹ Al gwaha yeŋ han marbe neŋ beleŋ deňya ma heŋ asaŋde kaŋ duneŋ hityen mere gobe dilniniŋde deneŋ mohonjininide mere teŋ hityen goya tuŋande yeŋ nurnayıŋ.

¹² Neŋbe al kura neŋ nurhet nurhet teŋ han marya awalik hetek ma dirde hi. Irde go mar goya hen ganuŋbe igin, ganuŋbe buluŋ yetek ma dirde hi. Mel gobe yiŋgeŋde dufay po gama irde al iginbe gwahade gwahade, munan al buluŋbe gwahade gwahade yeŋ nurdeb go hende huwarde yiŋgeŋde mata yeneŋ hanjen geb, kukuwa wor po hitinyen han.¹³ Goyenpoga neŋbe nindiken ge mali mali turuŋ turuŋ ma teŋ hityen. Al

11

Polya usi aposelya

Kuruŋ beleŋ meteŋ duntiŋ goke po turuŋ turuŋ teŋ hityen. Al Kuruŋ beleŋ meteŋ duntiŋ bana goŋbe deŋ hitte kuŋ meteŋ titek wor goŋ po hi geb, deŋ hitte kuŋ meteŋ teŋ hinhet goke turuŋ turuŋ teŋ hityen.

¹⁴ Neŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen teŋ deŋ hitte kutiriŋ gobe neŋ beleŋ epte ma kutekde ma kutiriŋ. Deŋbe neŋ beleŋ igiŋ kuŋ meteŋ titekde po hinhan geb, gogo kutiriŋ.

¹⁵ Niŋgeb neŋ ma kuŋ meteŋ titekde kuŋ al hoyan beleŋ bikkeŋ meteŋ titiŋ goyen neŋ beleŋ meteŋ titiŋ yeŋ turuŋ turuŋ ma teŋ hityen. Gwaha titneŋbe Yesu Kristu niŋ hekkenj nerd nurd mata goyen kuruŋ heŋ hikeb neŋ beleŋ deŋ bana heŋ meteŋ teŋ hityen goyen wor kuruŋ wor po hewoŋ yeŋ nurde hityen.

¹⁶ Gogab naŋa hoyan bana al kura beleŋ meteŋ miŋ ma urtiŋde manaŋ igiŋ kuŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagaltek. Gobe meteŋ kura al hoyan beleŋ bikkeŋ miŋ urtiŋ go hende meteŋ teŋ goke turuŋ turuŋ titek ma dirde hi geb, gago dineŋ hime.

¹⁷ Niŋgeb al kura turuŋ turuŋ tiye yenbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ meteŋ titiŋ goke po gab turuŋ turuŋ tiyyen.

¹⁸ Gobe al kura goke igiŋ inyen albe Doyaŋ Al Kuruŋ po, al yinjenbe epte ma yinjen ge turuŋ turuŋ teŋ hinayiŋ geb, gago dineŋ hime.

¹ Be, nebe deŋ beleŋ nurde muŋ kura kukuwamŋeŋ yara nurd nunnaiŋ mat mere kura direŋ tihim. Niŋgeb goke ma nurdeb nubul tike mere tiyen.

² Be, Al Kuruŋbe alya bereyaminj beleŋ yeŋ ge ma nurde det hoyan niŋ kuŋ hikeb goke biŋ ar yeŋ hiyen gwahade goyen po, ne wor deŋ beleŋ det hoyan niŋ po nurde haŋ goke bene ar yeŋ hi. Be, bere foŋen kura alya ma kuŋ hitiŋ gwahade goyen al kura mekerd uneŋ hanjen gwahade goyen po, deŋ goyen al uŋkureŋ Yesu Kristu po mekerd uneŋ yeŋ biŋa timiriŋ.

³ Goyenpoga hanjkopya wor po unyum usi dufay kuruŋ miŋyaŋ gore Ewa usi irke mata bulunđe katyiŋ gwahade goyen po, bitinđe mat fudinde wor po Yesu Kristu niŋ nurde meteŋ teŋ hinhan goyen tubul teŋ det hoyan niŋ naŋkenenj kuŋ hinak yeŋ kafuram nurde himyen.

⁴ Daniŋ mere ga dineŋ hime? Gobe al kura deŋ hitte waŋ neŋ beleŋ Yesu niŋ momoŋ dirtiriŋ goyen ma momoŋ dirdeb mere hoyan momoŋ dirde haŋ gega, goke buluŋenj ma nurde igiŋ yeŋ haŋ geb, gago dineŋ hime. Irde Holi Spirit neŋ beleŋ dunteke taminj goyen moŋ, mel gore hoyan wor po dunke fudinde yeŋ haŋ. Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ wor gwahade po, mel

gore hoyan wor po dinke igin yen nurde hanj. ⁵ Dej hitte wanj saba hoyan dirde hanj mar belej yinjen ge yen, “Nejbe Yesuyen mere basan mar aposel karkuwaj, irde aposel hoyan gote folek wor po,” yen hanj. Goyenpoga nebe mel gore epte ma fole nirtek hanj yen nurde hime. ⁶ Fudinde, nebe al belej nurde kenkela bebak titek mat mere tej tej al moj. Gega nebe Al Kurunyen merebe kenkela wor po bebak tej himyen. Nejbe gwahade tej hityen goyen beljen budam mat kenkela wor po dikala dirde hityen.

⁷ Be, nebe Yesu ni j yiti Al Kurunyen mere igin goyen dej hitte tagalde hinhem gega, goke damu niranjin ma dinen hinhem. Gobe neb mata gwaha mat nigenbe al deejnem moj hen dejbe al deejnij yan dirmewo j yen nurdeb gogo tej hinhem. Goyenbe go tej hinhem gobe bulun tej hinhem yen nurde hanj? Moj, gwahade moj geb! ⁸ Nebe dej ge tej meten tej hinhem yabe na ja hoyanje ni j sios belej faraj nurde hora nunen hinhan. Ningeb nebe dej faraj durd durd ni j tejbe mel gote hora kawe tej hime yen nurde hinhem. ⁹ Irde dejya henjabe det kuraj nurdeb faraj nurnaj yen gusujan ma dirde hinhem. Gobe kadne yago Masedonia na ja re ni j Yesuyen alya bereya kura belej det

kuraj amu hej hinhem goyen nunami j geb, dej supahaktijde kanduk ma yerde hinhem gogo. Ningeb dejya hinhetya faraj ni j gusujan ma dirde hinhem gwahade po, kame wor supahaktijde kanduk kura ma kerde hej. ¹⁰ Ningeb supahaktijde kanduk kura ma kerde himyen goke turu j turu j tej himyen goyen dej hanj Akaia na ja bana goj ni j al kura belej epte ma utan niranjin. Yesu Kristuyen mere fudindebe ne bana hi geb, fudinde wor po yen hime. ¹¹ Ga yen hime gabe dej ge amanen ma nurde dunej hime geb, gago yen hime? Moj! Al Kurunje ne belej den ge amanen nurde dunej hime goyen kenkela nurde hi!

¹² Nebe tej himyen gwahade po murunjem moj meten tej hej. Gogab al kura yinjen ge yen, “Nejbe Pol meten tej hi gwahade po tej hite,” yen al momoj yirde yinjen ge turu j turu j tej tej beljen ni j na jkenen hanj mar gote belejmi j pet tiyen. ¹³ Goyenbe danij gwaha tiyen? Gobe go mar gob usi aposel, al usi yird yird meten tej hanj mar, irde al dili jde Yesu Kristuyen aposel fudinde yen denwoj yen nurde usi mata tej hanj mar geb, gogo yinjen ge turu j turu j tej tej belejmi j pet tiyen. ¹⁴ Satan wor igin yinjen Al Kurunyen miyon tarejmi j turu j yan goyen faknjunde

hej al diliinde forok yiyyen geb, usi aposel gore usi mata ten̄ hañ gobe det tiñen̄ moñ. Ningeb goke kukuwamñen̄ ma nurde hime. ¹⁵ Ningeb Satan gote meteñ mar gore al diliinde mata huwak niñ meteñ teñ hañ mar yen̄ denwoñ yen̄ nurde usi mata ten̄ hanÿen̄ goke hurkuñkat ma teñ himyen. Matamiñ gote muruñgem buluñbe nalu funañde yen̄ tetek go po tenayin̄.

Polbe kanduk yeneñ hin-hin goke amaj hiriñ

¹⁶ Be, sopte momoñ direrñ tihim: deñ hañ bana goyen al kura ne niñ yen̄, "Polbe kukuwa," ma yen̄ hinayin̄. Goyenbe kukuwa yen̄ nennayin̄ goyen wor igin̄. Gote merem moñ geb, ne kukuwa al gare nigen̄ ge muñ kura turuñ turuñ tiyen̄ goke buluñen̄ ma nurd nunnayin̄. ¹⁷ Ga dineñ hime gabe Doyan Al Kurun̄ beleñ mere nuntiñ goyen ma dineñ hime. Nebe deñ beleñ kukuwa al nineñ hañ gwahade goyen po, kukuwa al hen̄be gago nigen̄ ge turuñ turuñ teñ hime. ¹⁸ Al budam wor po megen niñ mata gama irde yingen̄ ge turuñ turuñ teñ hanÿen̄ geb, ne wor gwaha tiyen̄. ¹⁹ Deñbe dufay wukkekninin̄ yañ yen̄ nurde hañ. Gega kukuwa mar pel yirtekdebe go mar goke buluñen̄ ma nurde hañ geb, deñ wor kukuwa wor po! ²⁰ Deñbe al kura beleñ meteñ marmiñ dulñeñ dirde

ingogaha dirde hañ goke buluñen̄ ma nurde hanÿen̄. Irde usi dirde dettiñ komkom hej, dapña dirneñ yara dirde uluntiñyañ señ durde hanÿen̄ gega, goke buluñen̄ ma nurde hanÿen̄. ²¹ Neñbe sañijnin̄ miñmoñ geb, deñ beleñ mata gwahade teñ hanÿen̄ gwahade ma teñ hityen̄ goke memyak nurde hime!

Goyenpoga al kura meteñmiñ goke turuñ turuñ tiyyen̄be ne wor igin̄ meteñne goke turuñ turuñ tiyen̄. Mere dirde hime gabe sopte kukuwa yara hej mere dirde hime geb, ne niñ yen̄, "Yen̄be al gwahade go," yen̄ nurdeya ga merene nurnayin̄. ²² Mel gobe yingen̄ ge yen̄, "Neñbe Hiburu mar," yen̄ hañ? Be, ne wor Hiburu mar al. Irde Israel mar yen̄ hañ? Gwahade kenem ne wor Israel niñ al. Irde Abrahamyen asem weñ yen̄ hañ? Ne wor Abrahamyen asem geb. ²³ Irde mel gore Yesu Kristuyen meteñ mar yen̄ hañ? Ne wor Yesu Kristuyen meterñ al gega, mel gote folek wor po. Ga dineñ hime gabe kukuwa al beleñ yen̄ hi yara dineñ hime gega, fudinde dineñ hime! Ne taren̄ po meteñ teñ himyen̄ gobe yende folek. Irde meteñ teñ teñ goke wawuñ budam koyare hinhem gega, mel gobe wawuñ budamde moñ. Irde al beleñ wawuñ budam mununeñ hike soñ soñ kamde hinhem gega, mel gobe gwahade

ma hinhan. ²⁴ Wawuŋ siptesoŋjonde al beleŋ nukuŋ Yuda mar diliŋde nerke Yuda mar beleŋ kanđe wawuŋ ³⁹ gayen nusulak nirke soŋ kammiriŋ. ²⁵ Irde wawuŋ karwore Rom mar beleŋ nukuŋ nukware mununamiŋ. Wawuŋ kurabe hora po mununamiŋ. Irde wawuŋ karworebe hakwa buluŋ hekeb soŋ kammiriŋ. Irde naŋkahal uŋkureŋya wawuŋ uŋkureŋya maybare hinhem. ²⁶ Nebe naŋa kurayaŋ kurayaŋ kuŋ heŋyabe fe beleŋ soŋ nadé hinhan. Irde al gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yirde haŋyen mar beleŋ mununke soŋ soŋ kamde hinhem. Irde miŋniniŋ uŋkureŋ Yuda mar beleŋ mununke soŋ soŋ kamde hinhem. Al miŋ hoyaq beleŋ wor gwahade po nirde hinhan. Taunyan heŋ, kurareb sawsawa po kuruŋ naŋa bana heŋ, kurareb makaj alare heŋbe soŋ kamde hinhem. Irde al kura Yesu nud uneŋ hite usi teŋ haŋ mar gore buluŋ nirke soŋ kamde hinhem. ²⁷ Nebe meteŋ kuruŋ po teŋ ulne misiŋ kuruŋ po kateŋ hinhem. Irde bindereŋ kanduk forok yen hike wawuŋ kayaŋ teŋ himyen. Irde kurarebe biŋgeya feya niŋ kamde himyen. Irde kurarebe biŋge miŋmoŋ kuŋ himyen. Irde kurareb ulne umŋjam moŋ geb, meŋe niŋ soŋ kamde hinhem. ²⁸ Kanduk kuruŋ

yeneŋ hinhem go hendebe Yesuyen alya bereya sios kuruŋ goke manaq dufay heŋbe hugiŋeŋ kandukŋeŋ wor po nurde himyen. ²⁹ Mel goyen kura yul yekeb ne wor yul yeŋ himyen. Irde al kura mata buluŋde katkeb goke bene misiŋ wor po nurde himyen.

³⁰ Munaŋ det kura goke turuŋ turuŋ tiye yeweŋbe tareŋnem moŋ goyen kawan ird ird det goke po gab turuŋ turuŋ teŋ heŋ. ³¹ Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Naniŋ Al Kuruŋbe neŋ beleŋ hugiŋeŋ turuŋ irde hitek al. Yeŋ beleŋ po gab mere dirde hime gayen usi yeŋ ma nurde hi. ³² Ne Damaskus taunde hinhemeye gor niŋ doyaŋ al kuruŋ Aretasyen meteŋ al beleŋ nad fere nire yeŋ fulenja marmiŋ hulyan yirke nawarniŋ yeŋ taun gote hora koya kuruŋ gote yamere pet tiyamin. ³³ Goyenpoga kadne beleŋ koya kuruŋ hende hoyaq goyen yameŋde mat tiri bana nerde hulyaŋalde palgir nirke siŋare kateŋ busaharmiriŋ.

12

¹ Be, kanduk kuruŋ bana hinhem goke tagalde turuŋ turuŋ teŋ hime gayen hendebe hoyaq niŋ wor sopte turuŋ turuŋ tiyen tihim. Gwaha tiyen goke det iŋiŋ kura ma teweŋ gega, mata kura yuwarwarte yeneŋ himyen irde Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ det banare hitiŋ nikala

nirde hiyen goke tagalde turuŋ turuŋ tiyen. ² Be, Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ al kura goyen nurde uneŋ himyen.* Al gobe dama 14 kuriŋ imoyerter Al Kurunyen gasunđe wor po Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ teŋ hurkuriŋ. Goyenbe al mata go tiyyiŋ gobe fudinde hageŋ manaŋ hurkuriŋ ma toneŋ po hurkuriŋ gobe bebakken ma nurde hime. Al Kuruŋ po ga nurde hi. ³ Goyenbe dinhem gwahade po, al goyen Al Kuruŋ beleŋ gasuŋmiŋ igiŋ mun wor pore gor teŋ hurkuriŋ gobe fudinde yeŋ nurde hime. (Goyenpoga hagen manaŋ hurkuriŋ ma toneŋ po hurkuriŋ gobe bebakken ma nurde hime. Al Kuruŋ po ga nurde hi.) ⁴ Be, gor det nuryiŋ gobe merere gwahade kura yetek moŋ goyen nuryiŋ. Irdeb mere gobe al beleŋ epte ma tagaltek goyen nuryiŋ. ⁵ Niŋgeb nebe al gwahade goke gab turuŋ turuŋ tiyen. Gega nigeŋ gebe epte ma gwaha tiyen. Munaŋ gwaha tiye yeŋbe tareŋnem moŋ goke po gab turuŋ turuŋ tiyen. ⁶ Niŋgeb nigeŋ ge turuŋ turuŋ tiye yewen gega, al kura beleŋ goke kukuwa heŋ hi yeŋ ma nennayin. Gobe mere fudinde po tiyen geb, gago dineŋ hime. Mongo nigeŋ ge turuŋ turuŋ tiyen goyen po nurdeb mataneya mereneya yeneŋbe ne gayen

al gwahade yeŋ nurtiŋyen haŋ goyen pel irde deŋne isaŋ wor po henak yeŋbe nigeŋ ge turuŋ turuŋ ma tiyen.

⁷ Goyenpoga Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ nikala niryiŋ gobe igiŋ wor po, irde det hoyan fole wor po yirtiŋ geb, mongo goke yinŋen ge turuŋ turuŋ tiyyenkek yeŋbe garbam buluŋ kura ulner tubul tike hiyen. Garbam gobe Satanyen hulyaŋ al yara heŋ ulne misiŋ kuruŋ wor po nuneŋ hiyen. ⁸ Nebe garbam goyen Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ teŋ siŋa irwoŋ yeŋ wawuŋ karwore gayen gusuŋaŋ irde esen mere irmiriŋ. ⁹ Gega yeŋ beleŋ wol heŋbe, “Tareŋgem moŋ heŋ hayen goyarebe tareŋne keŋkela wor po forok yeŋ hiyen. Niŋgeb buniŋen girde igiŋ giŋ girde himyen gobe ge hitte kuruŋ wor po hi geb, garbam goke gusuŋaŋ ma nirayiŋ,” ninyiŋ. Niŋgeb mata damiŋdebe saŋiŋ ma heŋ himyen goke gab aman hende turuŋ turuŋ tiyen. Gogab Yesu Kristuyen tareŋ goyen ne bana hiyen. ¹⁰ Gwahade geb, Yesu Kristu niŋ teŋbe kanduk kuruŋ yeneŋ himyen goke aman heŋ himyen. Mata damiŋde tareŋ ma heŋ himyen, al beleŋ sukal nirde hanjen, det niŋ amu heŋ meteŋen wor po nirde hiyen, irde al beleŋ buluŋ buluŋ nirde hanjen gega, aman heŋ

* 12:2: Al gabe Pol beleŋ yinŋen ge yeŋ hi.

himyen. Gobe sanjıŋ ma hemekəb yeŋ beleŋ tareŋ nirde hiyen geb, gogo aman heŋ himyen.

Polbe Korin niŋ mar tareŋ yird yird niŋ nuryiŋ

¹¹ Be, mere kukuwam mat tihim gabe dindiken tikeb mere gago tihim. Nebe al mali deŋnem moŋ gega, usi mar beleŋ yiŋgen ge yeŋ, “Neŋbe aposel karkuwaj. Aposel hoyan gote folek,” yeŋ hanjen mar gore epte ma fole nirtek hime. Niŋgeb ne turun nirtek marbe fudinde deŋ gogo gega, gwaha ma teŋ hanjen. ¹² Nebe deŋ beleŋ ne gayen aposel fudinde yeŋ neneŋ bebak tinayıŋ yeŋ mata tiŋen turŋuŋ yaŋ Al Kurun beleŋ po ga forok yirtek goyen budam forok yirde hinhem. Kanduk bana hinhem gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjıŋ po huwarde hinhem. ¹³ Niŋgeb naŋa hoyanje niŋ sios goke meteŋ teŋ himyen gwahade goyen po, deŋ ge wor gwahade po teŋ himyen. Goyenpoga det uŋkureŋ kura gwaha ma timiriŋ gobe faraŋ niŋ gusunŋaŋ ma dirmiriŋ. Niŋgeb faraŋ nurd nurd niŋ gusunŋaŋ ma dirmiriŋ goyen buluŋ dirmiriŋ yeŋ nurde hanj kenem halde nunnayin!

¹⁴ Be, gayenterbe iŋin deŋ hitte kuŋ deneŋ yeŋ nurde hime. Gayenter kumekeb wawuŋ karwo hiyyen. Gega kuŋbe faraŋ nurnaŋ yeŋ kanduk kura

supahaktiŋde ma keren. Gobe det yawarmewoŋ wor po yeŋ nurde himyen gobe megen niŋ det moŋ, deŋ al gogo po geb, gago dineŋ hime. Fudinde, diriŋ beleŋ milıŋ naniŋ faraŋ yurd yurd niŋ hora ma yerde hanjen. Milıŋ naniŋ beleŋ gab diriŋmiŋ ge nurdeb gwaha teŋ hanjen. ¹⁵ Niŋgeb detne kura hikəb tumŋaŋ yade gore po faraŋ duren. Gore epte moŋ kenem deŋ ge teŋ kamen wor iŋin yeŋ nurde hime. Goyenbe deŋ ge amanen nurd duneŋ tebaŋ dirde himekəb goke iŋin ma nurde neŋ ge buluŋen nurd duneŋ hanj? Gobe kukuwamnen wor po!

¹⁶ Deŋbe gwaha teŋ hanj gega, neb hanķapya deňya henyabe supahaktiŋde kanduk kura ma yerde hinhem gobe fudinde wor po. Goyenpoga al kura beleŋ ne niŋ yeŋ, “Polbe usi dufaymiŋ kurun wor po, irde usi dirde dettiŋ yade hinhin,” yeŋ hanj. ¹⁷ Ne beleŋ usi dirde samuŋtiŋ yaware yeŋ hulyan alne kura teŋ kermekə kunaŋ samuŋtiŋ kura yawaryiŋ? Hubu wor po! ¹⁸ Nebe Taitus teŋ kermekə deŋ hitte kuriŋ. Goya goyenbe kadne kura Yesu nurd untıŋ al wor Taitusya tumŋaŋ yad yermekə kwaryum. Be, Taitus beleŋ kunaŋ usi dirde samuŋtiŋ kura yawaryiŋ? Hubu wor po! Yeŋya neyabe mata uŋkureŋ po teŋ haryen,

irde dufay uŋkureŋ po kerde
gama irde haryen goyen go
ma nurde haŋ?

¹⁹ Be, kadne yago, asan
goyen kapyan heŋ neŋ ge
yenbe, "Polya kadomyabe
uliŋde mere forok yetek
goyen pet teŋ teŋ ge asan
gago kayhanj," yeŋ nurde
dunnayin? Moŋ, gwahade
moŋ. Neŋbe Yesu Kristu
nurd untıŋ mar beleŋ Al
Kuruŋ diliŋ mar mere teŋ
hanjen gwahade po, mere
dirde hite. Irde neŋ meten
teŋ hityen kuruj gobe deŋ
tareŋ dird dird niŋ meten
teŋ hityen. ²⁰ Be, nebe deŋ
goyen al gwahade hewoŋ
yeŋ nurdeya deŋ hitte kwen
gega, moŋgo ne nuren
gwahade ma denen yeŋ goke
kafura heŋ hime. Irde deŋ
beleŋ ne gayen al gwahade
hewoŋ yeŋ nurde haŋ gega,
kumekeb gwahade ma nen
nayin goke kafura heŋ hime.
Deŋ haŋ bana gonbe kadom
mohonde teŋ, al kura kadom
igin mat hike yeneŋ goke
igin ma nurde, bearar teŋ,
kudin mata teŋ, sukal yirde,
kadomde mere momoŋ igin
moŋ goyen tagalde tukunj,
yinŋen ge turuŋ turuŋ teŋbe
keperd keperd mata goyen
buluŋ irde haŋ daw yeŋ
nurde kafura heŋ hime.
²¹ Kame deŋ hitte sopte
kuŋ saba dirmek Al Kuruŋ
beleŋ deŋ nem moŋ niryen
yara deŋ beleŋ merene pel
irnayin yeŋ kafura heŋ hime.
Irde bikken mata wukken
moŋya leplep matayabe
dufay buluŋ gama ird ird

mataya teŋ hinhan mar
budam Yesu niŋ dufaymiŋ
tareŋ iramiŋ gega, mata
buluŋmiŋ go ma yubul teŋ
Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ ma
hekeb goke bene misiŋ wor
po nirde hi.

13

Mere funaŋ

¹ Be, gayenter sopte deŋ
hitte kumekeb wawuŋ
karwo hiyyen. Irdeb, "Al
kura merem yaŋ ireŋ yenbe
al gote merebe fudinde
yetek al irawa ma karwo
gwahadem yaŋ hinayin,"
yeŋ hanjen goyen po
gama irde deňya gabu heŋ
kandukniniŋ kuruj goyen
yuŋkureŋ yuŋkureŋ sope
irtek yeŋ nurde hime. ² Nebe
haŋkapyä wor po deŋ hitte
kuŋ go kamereb sopte kuŋ
mata buluŋtiŋ goke saba
dirde hayhay dirmirin. Niŋgeb
deňya nerŋya tumŋaŋ
ma hite gayenter wor sopte
gahade hayhay dirde hime.
Hayhay dirde hime gabe deŋ
po moŋ, al hoyaq kura deňya
tumŋaŋ haŋ mar goyen
wor hayhay yirde hime.
Merenebe gahade: kame
sopte deŋ hitte kuŋ mata
buluŋ gwahade po teŋ haŋ
marbe go ma yeneŋ wasak
tiyen. ³ Yesu Kristu beleŋ
mere nirke basaŋ heŋ mere
dirde himyen goyen fudinde
ma usi niŋ gusuŋaŋ nirde
haŋ geb, keŋkela po dikala
direŋ. Yesu Kristube matatiŋ
sope yire yeŋbe mali mali
ma sope yiryeŋ, deŋ kafura

hetek mat sanj̄iŋ po sope yiryen. ⁴ Fudinde, yenbe al po heŋ tareŋ miŋmoŋ hiriŋ geb, kuruse hende mayke kamyin̄. Gega Al Kuruŋ beleŋ tareŋmiŋde sopte isaŋ hiriŋ. Yesube al heŋ tareŋ miŋmoŋ hiriŋ gwahade po, neŋ wor sanj̄iŋniŋ miŋmoŋ. Gega Al Kuruŋyen tareŋde Yesuya heŋbe matatiŋ sope yird yird meteŋbe sanj̄iŋ po titek.

⁵ Be, dufaytiŋ Yesu Kristu niŋ tareŋ irtiŋ goyen sanj̄iŋ po tanarde mata teŋ han̄ ma dahade goyen dindiken̄ keŋkela yeneŋ hinayin̄. Yesu Kristube denya haŋ goyen go ma nurde han̄? Ma nurde han̄ kenem deŋbe soŋ wor po hitiŋ mar geb! ⁶ Gega deŋ beleŋbe neŋ gayen kura muŋ soŋ ma hitiŋ goyen deneŋ bebak tinayiŋ yeŋ nurde goke doyan̄ heŋ himē. ⁷ Neŋbe deŋ beleŋ mata buluŋ kura ma tinayiŋ yeŋ Al Kuruŋ gusuŋan̄ irde hityen. Gega gwahade gusuŋan̄ irde hityen gobe deŋ ge meteŋ iŋiŋ po teŋ hinhet goyen al yikala yireŋ yeŋ gusuŋan̄ irde hityen moŋ. Gwaha titteŋbe neŋ meteŋ teŋ hityen gayen iŋiŋ moŋ yeŋ al beleŋ yennayiŋ goke ma nurdeb deŋ goyen mata huwak teŋ teŋ ge po Al Kuruŋ gusuŋan̄ irde hityen. ⁸ Gobe mere fudinde asogo ird ird niŋ epte ma mata kura titek, irde mere fudinde goke po meteŋ titek ningeb, gago dinen̄ himē. ⁹ Neŋbe

tareŋniniŋ miŋmoŋ hiteke deŋbe tareŋ heŋ haŋ goke amanęŋ nurde hityen. Irde deŋ goyen mata huwak po teŋ matatiŋde buluŋ kuram moŋ hinayiŋ goke Al Kuruŋ gusuŋan̄ irde hityen. ¹⁰ Goke teŋbe denya gisaw gisaw himeya gayenter asaŋ gago kaŋ himē. Gogab asaŋne keneŋ mata buluŋtiŋ yubul tinayiŋyen geb, kame deŋ hitte kuŋ matatiŋ sope yire yeŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ sanj̄iŋniŋ nuntiŋ go hende hitem po ma mere direŋ. Be, tareŋ nunyiŋ gobe deŋ tareŋ dird dird niŋ nunyiŋ, buluŋ dird dird niŋ ma nunyiŋ.

¹¹ Be, kadne yago, mere ga pasi ireŋ tihim geb, iŋiŋ po teŋ hinayiŋ. Mata buluŋtiŋ sope yird yird niŋ kurut yeŋ hinayiŋ. Gwaha teŋ hinayiŋ yeŋ eseŋ mere dirhem gayen dufay heŋ hinayiŋ. Irde kadomde mere nurd gunęŋ teŋ hinayiŋ. Irde bitiŋ kamke kadtıŋya awalikde hinayiŋ. Irde deŋ goyen bubulkunje wor po yeŋ nurde dunęŋbe bitiŋ yisikamde hiyen al Al Kuruŋ gobe denya hiwoŋ yeŋ nurde himē. ¹² Irde Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ dinyen̄ mat kadom gargar gird teŋ hinayiŋ. ¹³ Al Kuruŋyen alya bereya gar haŋ mar tumňan̄ deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen momoŋ yirayiŋ ninkeb gago momoŋ dirde himē.

¹⁴ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristu beleŋ bunięŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde hiwoŋ. Irde

Al Kuruŋ beleŋ deŋ goyen
bubulkuŋne wor po yeŋ
nurde duneŋ hiwoŋ. Irde
Holi Spirit beleŋ deŋ kuruŋ
goya tumŋaŋ awalikde
hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ yirde
hime. Gog po.

Galesia

Galesia naŋare niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyin

1-2 Ne Pol beleŋ den Yesu Kristuyen alya bereya Galesia naŋare haŋ goyen goke teŋ asan gago kaŋ hime. Kadne yago neya hite mar gare manan tumŋan den ge nurde haŋ geb gago momoŋ dirde hime. Ne Yesuyen mere basaŋ al aposel himiriŋ gabe megen niŋ al kura beleŋ ma meten gayen nunamiŋ. Hubu wor po! Gwahade yarabe Yesu kamke isan hiriŋ al Nanniniŋ Al Kurunya Yesuya beleŋ hulyaŋ nirke meten gago teŋ himyen. 3 Be, asan ga kaŋ henyaɓe Adoniniŋ Al Kurunya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ bunineŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde bitiŋ yisikamke iŋiŋ hiwoŋ yen nurde hime. 4 Yesu gobe Adoniniŋ Al Kurunyen dufay po gama irdeb mata buluŋ kurun gayenter forok yen haŋ gayen bana mat dawareŋ yenbe mata buluŋniniŋ ge teŋ yiŋgeŋ ge ma nurde kamyin. 5 Ningeb fudinde wor po, Al Kurun po ga hugineŋ deňem turŋuŋ yan irde hitek.

Mere iŋiŋ Yesu niŋ yitiŋbe uŋkureŋ po

6 Be, deňbe Yesu Kristu beleŋ buniŋeŋ dirke Al Kurun beleŋ Satan haniŋde mat dawareŋ yen hoy dirde yende dirneŋ weŋ diryin. Gega dahade ningeb gwaha diryin al goyen bemeļ po harhoktin uneŋ saba hoyan wor po gama irde haŋ? Nebe matatiŋ goyen nurdeb deldol wor po irmiŋ. 7 Mere hoyan gobe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goyen moŋ po. Fudinde wor po, al kura beleŋ mere hoyan goyen tawaŋ saba dirde dufaytiŋ wabuŋ yurde haŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goyen buluŋ irniŋ yen kurut yen haŋ. 8 Goyenpoga Yesu niŋ yitiŋ mere neŋ beleŋ saba dirtirŋ goyen al kura beleŋ epte ma tigiri teŋ hoyan mat tagalyen! Neŋbe Al Kurunyen dirneŋ weŋ gega, neŋ bana al kura beleŋ gwaha titekbe mata buluŋniniŋ goke teŋ Al Kurun beleŋ dade kak alare demeyke gor hugiŋ hitek. Al Kurunyen miyoŋ wor gwahade po. 9 Ne beleŋ hakot saba gwahade po yimirin goyen haŋka gago sopte dinen tebaŋ dirhem: Yesu niŋ yitiŋ mere goyen haŋkapyu nurde fudinde yamiŋ gega, al kura hoyan mat saba diryeŋ al gobe Al Kurun beleŋ teŋ kak alare temeyke gor hugiŋ hiwoŋ yen nurde hime. 10 Ne ga yen hime gabe al beleŋ turuŋ nirnaŋ yen ma yen hime. Hubu wor po! Nebe Al

Kuruŋ beleŋ igin nini yeŋbe gago yeŋ hime. Al megen niŋ beleŋ moŋ! Munan al beleŋ turuŋ nirnaŋ yeŋ kurut yeŋ hime manhan Yesu Kristuyen meten al fudinde ma hemewoŋ.

Al Kuruŋ beleŋ Pol hoy iryinj

¹¹ Be, kadne yago, mere direŋ tihim gayen miŋ keŋkela nurnaŋ ko. Yesu niŋ mere yitiŋ momoŋ dirmiriŋ gobe al beleŋ ma teŋ forok irtinj. ¹² Mere gobe al kura hitte ma timiriŋ. Irde al beleŋ ma saba nirtiŋ, Yesu Kristu yingŋeŋ po saba nirde nikala niryiŋ. ¹³ Hakot

Yuda marte tikula keŋkela po gama irde mata teŋ hinhem gobe bikkeŋ nurde pasi haŋ. Irdeb Yesuyen alya bereya Al Kuruŋyen sios goyen buluŋ buluŋ wor po yirde daha mat kura mel goyen pasi po yire yeŋ kurut yeŋ hinhem go manan nurde hanjen gogo. ¹⁴ Nebe asininiŋ yagot tikula keŋkela wor po gama irde heŋbe kahaŋne kadne fole wor po yirde hinhem. Irde tikula go po keŋkela gama irtek wor po yeŋ nurde hinhem.

¹⁵⁻¹⁶ Gega Al Kuruŋ beleŋ kawaŋ ma himiriŋya po, “Kamebe meteŋne tiyyeŋ,” yeŋ basiŋa niryiŋ ninjeb, gago buniŋeŋ nirde igin igin nirde hoy niryiŋ. Irdeb ne niŋ yeŋ, “Yeŋ beleŋ gab Urne Yesu niŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan hitte kuŋ momoŋ yirde tukuyen,” yeŋbe

Urmiŋ nikala nird nird niŋ wilakŋeŋ nuryiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ gwaha niryiŋ goya goyen po al kura hitte kuŋ daha tiyeŋ yeŋ gusunŋaŋ ma irmiriŋ. ¹⁷ Irde al yeŋ wa Yesuyen mere basaŋ mar heŋ Yerusalem taunde hinhan goyen hurkuŋ yenenbe yeŋ hitte mat dufay kura ma timiriŋ. Gwaha titŋeŋbe goyare po Arebia naŋare kuŋ goŋ hinhem. Irde gab mulgaŋ heŋ Damaskus taunde kumiriŋ. ¹⁸ Be, Arebia naŋare mat kuŋ Damaskus taunde himeke kuŋ kuŋ dama karwo hubu hekeb Pita kene yeŋ Yerusalem hurkuŋbe naŋa fay 15 gayen gor yeŋya hinaryum. ¹⁹ Gega gorbe Yesuyen mere basaŋ mar hoyan kura ma yinmiriŋ. Yems, Doyaŋ Al Kuruŋninide kulinj po ga kinmiriŋ. ²⁰ Mere ga dineŋ hime gabe fudinde wor po. Al Kuruŋbe nurde hi. Usi ma dirde hime. ²¹ Be, Yerusalem matbe Siria naŋare kuŋbe gor mat Silisia naŋare kumiriŋ. ²² Ningeb go nature goyenbe Yesu Kristuyen alya bereya sios Yudia naŋare hinhan gobe neya kura awalik heŋ ne niŋ yeŋ al gobe gwahade hiyuŋ yeŋ ma nurde nunenŋ hinhan. ²³ Al mohonje po, “Al gar hakot muduneŋ buluŋ buluŋ dirde Yesu niŋ dufayminj sanij ird ird saba buluŋ ire yeŋ kurut yeŋ hinhan al gobe Al Kurun niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Yesu niŋ tagalde hi,” yeke goyen po nurde hinhan.

²⁴ Goyenbe mel gobe nere mere momoŋ go nurdeb Al Kuruŋ turuŋ iramiŋ.

2

*Yesuyen mere basaŋ mar
beleŋ Polyen meteŋ goyen
goke igiŋ nuramiŋ*

¹ Be, Yerusalem taun tubul timiriŋ goyen dama 14 kamereb tebaŋ mulgaŋ heŋ Banabasya Yerusalem hurkaryum. Goyarebe Taitus manaq teŋ hurkaryum.

² Yerusalem hurkumiriŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ po ninkeb goyen gama irde hurkumiriŋ. Irdeb mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen Yuda mar moŋ hitte tagalde hinhem goyen Yerusalem niŋ Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar momon yirmiriŋ. Gega al buda kuruŋ diliŋde ma momon yirmiriŋ. Moŋgo meteŋ teŋ himyen goya kame meteŋ teŋ heŋ goyen ya dufay hoyan minyaŋ mar beleŋ nurde buluŋ irnayıŋ yeŋ kafura heŋbe gogo Yesuyen alya bereya gote doyaŋ mar po yinmiriŋ.

³⁻⁴ Gega goya goyenbe al kura Yesu Kristu gama irhet usi teŋ hinhan mar beleŋ neŋ gabu irtiriŋ bana goŋ wayamiŋ. Irde Taitus neya hinaryum goyen Grik al keneŋbe, "Yuda marte tikula gama irde guba ma yiyyenbe epte ma Al Kuruŋyen diriŋ hiyyen," yamiŋ. Gega Yerusalem taunde niŋ Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar kura beleŋ Taitus go

guba yeŋ yeŋ ge pakku ma iramiŋ. Goyenpoga Yesu gama irhet usi teŋ hinhan mar gobe Yuda marte tikula tubul teŋ Yesu po gama irde hinhet goyen daha mat kura nurde merem yan yirniŋ yen waŋ mere nurniŋ watin yara tiyamiŋ. Dufaymiňdebe neŋ Yuda marte tikula tubul titiŋ goyen sopte gama irnayıŋ yeŋ dumulgaŋ teŋ tikula kanduk wor po gote yufuk bana dukuniŋ tiyamiŋ.

⁵ Gega neŋ karwobe gwaha titekbe kame deŋ manaq nurdeb Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde goyen keŋkela po gama irde hinayıŋ yeŋbe usi mar gote dufaymiŋ goyen ma gama irtiriŋ.

⁶ Irkeb gor niŋ Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar, al beleŋ karkuwaŋniniŋ yeŋ palap yirde hinhan mar goyen manaq Yesu niŋ al saba yirde hinhem goke mere ma tiyamiŋ. Hubu wor po! (Be, doyaŋ mar ma al mali goyen Al Kuruŋ diliŋdebe tuŋande po yenen hi. Al Kuruŋbe al uliŋ sinjare gayen ma yenen hiyen. Dufaymiŋ biŋde goyen yenen hiyen. Niŋgeb ne manaq gwahade po nurde himyen.)

⁷⁻⁸ Be, Yesu niŋ mere fudinde tagalde hinhem goke doyaŋ mar gore mere hoyan kura ma po tiyamiŋ. Irdeb Pita beleŋ Yesuyen mere basaŋ al heŋ Yuda mar bana meteŋ teŋ hikeyabe Al Kuruŋ beleŋ faraŋ urde hinhin gwahade goyen po, ne beleŋ Yuda

mar moj bana Yesuyen mere basaŋ al heŋ meteŋ teŋ hinhemya wor Al Kurun beleŋ faraŋ nurde hinhin goyen nuramiŋ. Niŋgeb Al Kurun beleŋ Yuda mar niŋ Pita inyiŋ gwahade goyen po ne wor al miŋ hoyan bana kuŋ Yesu niŋ saba tagalayiŋ yeŋ meteŋ nunyiŋ goyen mel gore nurde bebak tiyamiŋ.⁹ Irdeb Yesuyen alya bereyat doyan mar karkuwaŋ yeŋ nurde yuneŋ hinhan al karwo, Doyaŋ Al Kurunniŋde kuliŋ Yemsyabe kadom waran Pitaya Yonya gore fudinde Al Kurun beleŋ buniŋen nurde igin igin nirde hinhin goyen bebak tiyamiŋ. Irdeb neya Banabasyabe yende meteŋ kadom yeŋ nurde duneŋbe awalik hiniŋ yeŋ handerer danarde amaŋ amaŋ diramiŋ. Irdeb, "Banabasya geyabe Yuda mar moj bana kuŋ meteŋ tiriryen, munanŋ neŋbe Yuda mar bana meteŋ teŋ hitek," dinamiŋ.¹⁰ Irdeb, "Al buniŋen det miŋmoŋ faraŋ yurd yurd niŋ po gab bitiriŋ sir ma yiriryen," dinamiŋ. Goyenbe ne wor mata gwahade po timewoŋ yeŋ nurde hinhem.

Pita beleŋ soŋ hiriŋ

¹¹ Be, kurare kurab Pita go Antiok taunde wayyiŋ. Yeŋya neyabe Al Kurunyen meteŋ uŋkuren goyen po teŋ haryen gega, mata kura Al Kurun diliŋde buluŋ mat teŋ hike keneŋ igin ma nurdeb keŋkelak po kiminj

mat inmiriŋ.¹² Mata buluŋ tiyyiŋ gobe gahade: Pitabe al miŋ hoyan Yuda mar monya dula teŋ hinhan. Irkeb Yems beleŋ al kura Yerusalem mat yad yerke Antiok taunde Pita hitte kurkamiŋ. Gega Yuda marte tikula gama irde hanjen mar goyen wake yenenbe Pita gobe al miŋ hoyanya biŋge nene hinhan goke merem yaŋ nirnaiŋ yeŋ kafura hiriŋ. Irdeb Yuda mar monya biŋge nene hinhan goyen bada heŋ yeŋ ge muŋ po pat yiriŋ.¹³ Irkeb Yuda mar kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen manan Pita beleŋ mata huwakbe nurd nurd ga buluŋ mat kuke keneŋbe yeŋ po gama iramiŋ. Irkeb kame Banabas manan saba fudinde goyen tubul teŋ mel gote mata po gama iryiŋ.

¹⁴ Be, mel gore Yesu niŋ mere fudinde yitiŋ goyen tubul teŋbe mata hoyan po teŋ hike yenenbe go mar gote diliŋ mar po Pita goyen gaha inmiriŋ: "Gebe Yuda mar al gega, bikken Yuda mar al moŋ yara heŋ Yuda marte tikula tubul tiyariŋ. Goyenbe daniŋ al miŋ hoyan gayen Yuda marte tikula gama irnaŋ yeŋ nurdeb mata gogo taha?" inmiriŋ.

¹⁵ Be, neŋbe al miŋ hoyan "mata buluŋ mar" yineŋ hityen goyen moŋ. Yuda mar wor po.¹⁶ Gega gayenter neŋbe al kura Yuda marte tikula Moseyen saba goyen gama irke Al Kurun beleŋ al huwak yeŋ kinyen yeŋ ma

nurde hite. Yesu Kristu niŋ po dufaymiŋ tareŋ irke gab al huwak yeŋ kinyen yeŋ nurde hite. Niŋgeb Moseyen saba gore epte ma huwak diryen geb, Al Kurunŋ diliŋde huwak hiniŋ yenbe Yesu Kristu niŋ po dufayninin tareŋ irde hityen.¹⁷ Niŋgeb Al Kurunŋ beleŋ al huwak yeŋ dinyen yeŋbe Yesu Kristu niŋ dufayninin saŋiŋ irdeb Yuda marte tikula gama ma irtekeb tikula go gama irde hanjen mar beleŋ neŋ gayen "mata buluŋ mar" dineŋ hanjen. Niŋgeb Yesu Kristu niŋ teŋ Yuda marte tikula goyen gama ma irde hite geb, Yesube mata buluŋ gote miŋ al? Moŋ, gwahade moŋ!¹⁸ Niŋgeb Moseyen saba gobe iŋiŋ moŋ yeŋ tubul timirin gega, sopte mulgaŋ heŋ gama irmekе al beleŋ, "Mata buluŋ tiyan," ninnayiŋ gobe fudinde geb, meremiŋ goyen epte ma wol hewenj.

¹⁹ Be, Moseyen sabare al kura beleŋ saba go gama ma iryenbe al gobe kamyen yitiŋ. Niŋgeb nebe saba go gama ma irde himyen geb, nebe al kamtiŋ yara saba gote yufukde ma hime. Gogab nebe Al Kurunya heŋ yeŋ ge po meten teŋ heŋ.²⁰ Niŋgeb Yesu Kristu kuruse hende kamyen gwahade po, ne wor yeŋa tumŋan kuruse hende kamaryum yeŋ nurde hime. Niŋgeb gayenterbe nigen dufayner ma kuŋ himyen. Gwaha titjenbe Yesu Kristu beleŋ po

neya heŋ doyan nirde hikeya kuŋ himyen. Irde megen gar hime kurunŋ gayenterbe Al Kurunŋ Urmıŋ ne niŋ amanen wor po nurde naware yeŋ gasuŋne teŋ kamyen al goke hekkeŋ nurde himyen.²¹ Be, Al Kurunŋ beleŋ Moseyen saba gama irteke gab al huwak yeŋ dinyen keneŋbe Yesu Kristu kamyen gobe miŋ miŋmoŋ hiyyen. Goyenbe gwahade moŋ geb, Al Kurunŋ beleŋ buniŋen dirde iŋiŋ iŋiŋ dird dird goyen pel ma irde himyen.

3

*Al huwak heŋ heŋ beleŋbe
Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird
gogo po*

¹ Be, Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyen gobe keŋkelak wor po bebak dirmirin. Gega dahade niŋgeb al kura beleŋ usi dirke fudinde yeŋ nuraŋ? Niŋgeb goke teŋbe deŋ Galesia naŋare niŋ marbe kukuwa wor po yeŋ nud duneŋ hime. ² Nebe det uŋkureŋ niŋ po gusuŋan direŋ tihim. Holi Spiritbe dahan mat tamiŋ? Moseyen saba gama irde tamiŋ ma Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde tamiŋ? ³ Bikkenbe dufaytiŋ Yesu niŋ saŋiŋ irke Holi Spirit beleŋ tareŋ diryin. Irkeb Al Kurunŋ diliŋdebe wukken hitiŋ haŋ. Gega daniŋ geb gayenterbe dindiken tarentiŋde wukken heŋ heŋ ge kurut yeŋ haŋ? Da hard dunke kukuwa

hanj? ⁴ Deňbe hankapya Yesu niň teň kanduk kuruň wor po yeneň hinhan gobe dulinj yeneň hinhet yeň nurde hanj? Moň! Nebe duljeň yeň ma nurde hime geb. ⁵ Al Kuruň beleň Holi Spirit dunke mata tiňeň turňuň yaň kurayen kurayen yirke yeneň hinhan goyenbe Moseyen saba gama irde hike dunyinj ma mere iginj Yesu niň yitiň goyen nurde dufaytiň sanjın irkeya dunyinj? Keňkela dufay henaj ko.

⁶ Be, Al Kurunyen mere asanđe gorbe Abraham niň gahade katiň hi: "Yenbe Al Kuruň niň dufaymiň tareň iryinj. Irkeb Al Kuruň beleň go keneňbe yenbe al huwak yeň nurde unyiň," yitiň. Niňgeb Abraham mata tiyyinj goke dufay henaj ko. ⁷ Irde al kura mar dufaymiň Yesu niň tareň irnayıň gobe Abrahamyen dirjeň weň wor po henayıň goyen keňkela nurde bebak tinaň ko. ⁸ Al Kuruňbe kame kame al miň hoyanj Yuda mar moň goyen Yesu niň dufaymiň sanjın irkeb al huwak yireň yeň nurde hinhin. Niňgeb bikkeň Yesu niň nurde Abraham momoň iryinj goyen Al Kurunyen asanđe gahade katiň hi: "Gebe megen niň al buda kuruň gayen nere guramya tareňya teň teň hiryoň hawayinj," yitiň. ⁹ Niňgeb Abraham beleň Al Kuruň niň dufaymiň tareň irke guram

irde sanjın iryinj gwahade po, al kura beleň Yesu niň dufaymiň tareň iryenj gobe yeň manaj Abraham iryinj gwahade po iryenj. ¹⁰ Gega Al Kurunyen mere kurabe gahade katiň hi: "Al kura Moseyen saba asanđe katiň hi goyen gama irde hiyenj gega, uňkureň muň kura soň hekeb Al Kuruň beleň mata buluň al yeň kinyenj," yitiň. Niňgeb megen niň al tumňan saba goyen keňkela ma gama irtek geb, saba goyen gama irniň yeň kurut yeň hanj marbe Al Kuruň beleň mata buluň mar yeň yinyenj. ¹¹ Fudinde, Al Kurunyen mererebę, "Al kura Al Kuruň diliňde huwak hiyyenj al gobe Al Kuruň niň dufaymiň tareň irdeya kuň hiyenj," yitiň hi. Niňgeb Moseyen saba gama irde hinayıňbe Al Kuruň beleň al huwak ma yinyenj. ¹² Moseyen saba gama ird ird mata goya Yesu niň dufay sanjın ird ird mata goyabe tuňande moň, hoyanj hoyanj wor po. Niňgeb al kura Moseyen saba gama iryenj gobe gote yufuk bana po hiyenj. Munaj al kura Yesu niň dufaymiň tareň ird ird mata gama iryenjbe gote yufuk bana po hiyenj. Niňgeb goke teň Al Kurunyen merere gahade katiň hi: "Al kura mata kura gama iryenjbe al gobe mata gote yufuk bana po hiyenj," yitiň. ¹³ Niňgeb bikkeň neňbe Moseyen saba goyen gama irde hinhet geb, gote yufuk bana po

hinhet. Irde keñkela ma gama irtek hinhet ningeb, Al Kuruñyen bearar tetek wor po hinhet. Gega Al Kuruñyen asañdebe, "Al kura he hende kamyen gobe Al Kuruñyen bearar bana hi ningeb, gogo he hende kama," yitiñ hi gwahade goyen po, Yesu Kristu beleñ dumulgañ tiye yenþe gasuññiniñ teñbe gogo kuruse hende kamyin. ¹⁴ Go tiyyin gobe Al Kuruñ beleñ Abraham guram irde tarenj iryin goyen Yesu Kristu hitte mat Yuda mar moñ al miñ hoyan manaj neñ titin gwahade po tenayin yenþe gogo tiyyin. Gogab neñ tumjanj Yesu niñ dufaynnin sanjñ irdeb Al Kuruñ beleñ Holi Spirit duneñ yeñ bikkenj biña tiyyin goyen tetek.

Biñaya Moseyen sabaya

¹⁵ Be, kadne yago, biña teñ teñ niñ yihim ningeb, neñ daha mat biña teñ hityen goyen momoñ direñ tihim. Irkeb Al Kuruñ beleñ biña tiyyin gobe mali moñ, det kuruñ wor po yeñ bebak tinayin. Be, al irawa kura mere sege irde biña tiyiryeñbe kame kadom kura beleñ epte ma walyen. Irde mere go hende mere hoyan kura ma kiryeñ. ¹⁶ Al Kuruñbe gwahade po Abraham diliñde biña teñ tebañ teñyabe, "Abraham, geya foñenje kame kame forok yiyyen goyabe guram dirde tarenj direñ," inyin. Al Kuruñ beleñ "foñenje" yiriñ gobe al budam niñ ma

yiriñ. Al uñkureñ gobe Yesu Kristu niñ po yiriñ. ¹⁷ Ga yeñ hime gate miñbe gahade: Al Kuruñ beleñ Abraham diliñde biña tiyyin goyen dama 430 kuke gab Moseyen saba forok yiriñ. Ningeb Al Kuruñ beleñ meheñde biña tiyyin goyen Moseyen saba gore epte ma walyen. ¹⁸ Be, Al Kuruñ beleñ Abraham buniñeñ irde igin igin ire yenþe diliñde biña tiyyin go po gama irde guram irde tarenj iryin. Ningeb neñ gayen Moseyen saba gama irteke Al Kuruñ beleñ Abraham iryin gwahade diryen? Epte moñ! Gwaha diryen manhan biña tiyyin gobe miñ miñmoñ hewonj.

¹⁹ Niñgeb danij wor po Al Kuruñ beleñ Moseyen saba goyen kiriyin? Gobe mata damiñbe diliñde buluñ goyen al yikala yire yenþe gogo kiriyin. Goyenbe Al Kuruñ beleñ Abraham hitte biña tiyyin al Yesu goyen forok yenþe Moseyen saba goyen isikamke hubu hiyyen yeñ nurdeya kiriyin. Irde Al Kuruñ beleñ Moseyen saba Yuda mar yunyin gobe miyoñmiñ hulyaq yirke kateñ Mose haniñde keramiñ. Yingej haniñde ma unyin. Irkeb Mose beleñbe kahalte niñ al henþe saba goyen al momoñ yiryin. ²⁰ Goyenpoga Al Kuruñ beleñ Abraham diliñde biña tiyyin yabe yinjeñ po inyin. Al kura beleñ Al kuruñyen mere basañ henþ Abraham

momoŋ ma iryinj.

²¹ Be, gwahade niŋgeb, Moseyen saba goreb Al Kurunj beleŋ biŋa tiyyinj goyen walyenj? Moŋ, epte moŋ! Niŋgeb saba goreneŋ huwa dirke Al Kurunj beleŋ dawaryenj manhan saba gore Al Kurunj biŋa tiyyinj goyen epte walyenj yemewoŋ. Gega gwahade moŋ. ²² Gwahade yarabe Al Kurunyen asanđdebe al buda kurunj megen haŋ gabe mata buluŋ beleŋ po aw yurtinj gwahade katinj hi. Niŋgeb al kura dufaymiŋ Yesu Kristu niŋ po saŋinj iryeŋ gob Al Kurunya awalik heŋ Holi Spirit tiyyenj yeŋ biŋa tiyyinj goyen fudinde gwahade go po tiyyenj.

²³ Be, Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird mata ma forok yirinyabe Moseyen saba gote yufuk bana po heŋ kunj kunjbe Yesu wayyinj. ²⁴ Moseyen saba gobe mata buluŋniniŋ dikala dirde hin-hin. Irkeb mata buluŋniniŋ halde huwa diryenj al Mesaia niŋ naŋkeneŋ hinhet. Al Kurunjbe gwaha teŋ hinayinj yeŋ nurdeb gogo saba go kiryinj. ²⁵ Irkeb Yesu forok yeke dufayniniŋ yeŋ ge tareŋ irde hite geb, gayenterbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite.

²⁶⁻²⁷ Den manaj baptais teŋbe Yesu Kristuya awalikde po haŋ. Irde al huwak wor po Yesu yara hetek

yeŋ nurde haŋ. Niŋgeb deŋbe tumŋaŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ sanjinj irde Al Kurunyen dirjenj weŋ haŋ.

²⁸ Niŋgeb Yuda mar ma Grik mar, doyaŋ mar ma meteŋ mar, al ma bere wet kurun goyen Yesu Kristuya hinayinjbe al miŋ uŋkureŋ po henayinj. ²⁹ Niŋgeb deŋ goyen Yesu Kristuyen al henayinjbe Abrahamyen dirjenj weŋ henayinj. Irdeb Al Kurunj beleŋ dirjenj weŋbe detmiŋ iginj* yuneŋ yeŋ biŋa tiyyinj goyen deŋ mananj yawarnayinj.

4

¹ Be, diriŋ kura kame naniŋde det yawaryenj yihim goyen goke sopte gaha mat momonj direŋ tihi: naniŋde samuŋbe urmiŋde. Gega urmiŋ go diriŋ wor po hiyyenyabe meteŋ al kura beleŋ doyaŋ almiŋde samuŋ dufaymiŋde epte ma yawaryenj go gwahade goyen po diriŋ goyen wor dufaymiŋde mali ma tiyyenj.

² Niŋgeb diriŋ po hikeyabe naniŋ beleŋ al hoyan yinke yeŋ beleŋ urmiŋ go doyaŋ irdeb samuŋmiŋ mananj doyaŋ yirde hinayinj. Irkeb meremiŋ gama irde kunj kunj naniŋ beleŋ nalu kirtinjde gor heke gab iginj yinjeng du-faymiŋde dawetmiŋ doyaŋ yiryeŋ. ³ Niŋgeb gwahade goyen po, neŋ mananj mere fudinde goyen kenkelə ma

* **3:29:** Detmiŋ iginj gobe megen niŋ samuŋ niŋ ma yitiŋ. Al Kurunya huginjen heŋ heŋ mata goya Holi Spiritya goyen goke yitiŋ.

nurde heŋyabe tumjan dufayniniŋbe wuk ma yekeb megen niŋ tikula yufuk bana po heŋbe go po gama yirde hinhet.⁴⁻⁵ Gega Al Kurun beleŋ nalu goyenter ga yirinde gor forok yekeb Urmiŋ teŋ kerke katyiŋ goyenbe bere beleŋ kawaŋ kiriyiŋ. Yenbe neŋ Moseyen saba yufuk bana hinhet goyen daha wor Al Kurun hitte yawameke Al Kurun dirŋeŋ weŋ hewoŋ yenbe Moseyen saba yufuk bana kawaŋ heŋbe neŋ al yara hiriŋ.

⁶ Niŋgeb deŋbe Al Kurunyen dirŋeŋ weŋ haŋ goke teŋbe Urmiŋya haryen Holi Spirit goyen teŋ kerke bitiŋde kateŋ doyaŋ dirde hiyen. Irkeb gore dirkeb bitiŋde mat Al Kurun goyen diriŋ mukŋeŋ beleŋ naniŋ yago hoy yirde hanjen yara, "Ado, Ado" ineq hanjen gogo. ⁷ Gwahade geb deŋbe Al Kurun dirŋeŋ weŋ. Niŋgeb megen niŋ tikula kura gote yufuk bana ma haŋ. Irde kamebe Al Kurunyen det kurun gote miŋ mar henayiŋ.

⁸ Be, hakotbe Al Kurun ma nurde unen hinhān goyarebe megen niŋ tikula po gama irde unjgurayen yufuk bana po heŋ yen ge kafura heŋ hinhān. Goyenbe unjgura gobe Al Kurun moŋ. ⁹ Gega gayenterbe Al Kurun nurde unen haŋ. Ma, Al Kurun beleŋ nurde dunen hi yeweŋ gobe igiŋ. Niŋgeb

daniŋ mulgaŋ heŋ megen niŋ usi tikula gote tareŋmiŋ keneŋbe gote yufuk bana hokoyaŋ hiniŋ teŋ haŋ? Tareŋmiŋ gobe Al Kurunyen tareŋ folek moŋ gega, daniŋ tikula gore dukdawaŋ dirke kafura heŋ sopte gama irniŋ teŋ haŋ?¹⁰ Deŋbe megen niŋ tikulare naluya gagasiya damaya kurayen kurayen yirtiŋ goyen gama yirde haŋ.¹¹ Deŋ beleŋ gwaha tikeb dulduł wor po meteŋ timiriŋ yen deŋ ge kandukŋeŋ nurde hime.¹² Niŋgeb, kadne yago, ne beleŋ deŋ hitte kuj deŋ mata teŋ hinhān goyen teŋ hinhem gwahade goyen po, deŋ wor ne mata teŋ hime gayen po teŋ hinayiŋ yen gago gusuŋaŋ dirde hime.

Be, haŋkapyä ne kuj deŋya hinhemyabe muŋ kura buluŋ ma nirde hinhān.¹³ Be, haŋkapyä wor po deŋ hitte mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalmiriŋ gobe garbam beleŋ nirke hoyanje ma kuj deŋya heŋ saba dirmiriŋbe nurde haŋ gogo.¹⁴ Garbam himiriŋ gore kanduk dunyin gega, neneŋ yilwa nirde nakikira ma niramiŋ. Gwaha titŋeŋbe Al Kurunyen miyoŋ ma Yesu Kristu yinjeŋ goyen gargar irtiŋeŋ niramiŋ.¹⁵ Deŋbe bitiŋde mat ne niŋ amaneŋ wor po nurdeb dettiŋ saŋiŋ kura al hoyanje epte ma wor po yuntek goyen nebe wilakŋeŋ po nuntek hamin yen deneŋ hinhem. Gega gayenterbe aman dufaytiŋ

kuruŋ gobe daha tiyuŋ?
¹⁶ Gayenter mere fudinde
 gayen momoŋ dirmekəb
 asogo dira yeŋ nurde haŋ?

¹⁷ Be, usi saba mar deŋ
 bana haŋ gobe deŋ goyen
 dawarniŋ wor po yeŋ nurde
 haŋ. Gega go mar gobe du-
 faymiŋ buluŋ kerdeb gogo
 teŋ haŋ. Dufaymiŋdebe neya
 denya awalik heŋ hite gayen
 pota yirtekeb neŋ ge po nur-
 naŋ yeŋbe gogo teŋ haŋ.
¹⁸ Goyenbe al kura beleŋ du-
 faymiŋ igin po kerde bitiŋ
 yad yad niŋ kurut wor po
 yeŋ haŋ kenem igin yeŋ
 nurde hime. Niŋgeb ne gor
 henya ma gor ma henya wor
 hugiŋeŋ gwahade po teŋ hin-
 nayin. ¹⁹ Woy! Diriŋne
 yago, denbe al huwak wor po
 Yesu Kristu yara hewoŋ yeŋ
 nurde bere kura diriŋ urke
 uliŋ misiŋ kateŋ hi yara deŋ
 ge teŋ bene misiŋ buluŋ wor
 po nirde hi. ²⁰ Deŋ mata teŋ
 hanjen goke kukuwamjeŋ
 wor po nurde hime geb,
 daha mat kuj kadom genen
 teŋ igin mat mere dirmewoŋ
 wor po yeŋ nurde hime.

²¹ Be, deŋ Moseyen saba
 gama irde hiniŋ yeŋ nurde
 haŋ mar goyen deŋem
 momoŋ nirnaŋ! Denbe Mo-
 seyen saba gote miŋ kenkelə
 ma nurde haŋ? ²² Ma nurde
 haŋ kenem Moseyen saba
 gote miŋ goke Al Kurunyen
 asanđdebe gahade katiŋ hi
 geb, kenkelə bebak tinaŋ
 ko. Be, Abrahambe urmiŋ
 waraj miŋyaŋ hiriŋ. Diriŋ
 kurabe meteŋ bere beleŋ

kawaŋ kiriyiŋ. Munaj
 kurabe Abraham berem
 wor po beleŋ kawaŋ kiriyiŋ.
²³ Meteŋ bere gore diriŋ
 kawaŋ kiriyiŋ gobe alyen
 dufay gama irde diriŋ kawaŋ
 hiriŋ. Munaj Abraham
 berem wor po gore diriŋ
 kawaŋ kiriyiŋ gobe Al Kuruŋ
 beleŋ Abraham diliŋde biŋa
 tiyyiŋ goyen gama irke diriŋ
 kawaŋ hiriŋ.

²⁴ Be, Abraham urmiŋ
 waranje baraj garebe mata
 kura dikala dirde hi. Bere
 kurabe Al Kuruŋ beleŋ
 Abraham diliŋde biŋa tiyyiŋ
 gote tuŋaŋeŋ. Munaj
 kurabe Moseyen saba kerd
 yunyinya biŋa tiyyiŋ gote
 tuŋaŋeŋ. Niŋgeb meteŋ
 bere Hagar gobe Al Kuruŋ
 beleŋ Sainai dugure Yuda
 mar niŋ saba Mose unyiŋ
 gwahade goyen. Goke teŋbe
 saba goyen gama irde gote
 yufuk bana po haŋ marbe
 meteŋ bere Hagar hinhin
 yara po henayin. Epte ma
 Al Kurunyen dirjeŋ weŋ
 henayin. ²⁵ Hagar gobe Al
 Kuruŋ beleŋ Arebia naŋare
 niŋ Sainai dugure Moseyen
 saba Yuda mar yunyin go
 goyen yara. Irde bere gobe
 Yuda marte taun Yerusalem
 megen ga hi gote tuŋaŋeŋ.
 Alya bereya megen gar niŋ
 Yerusalem bana haŋ mar
 beleŋ Moseyen saba gote yu-
 fuk bana po heŋ kanduk teŋ
 haŋ gobe Hagar beleŋ doyaŋ
 beremiŋ yufuk bana hinhin
 go gwahade goyen geb, gogo
 dineŋ hime. ²⁶ Gega alya
 bereya Al Kurunyen gasuŋde

nij Yerusalem gergej bana hanj mar gobe doyañ bere Sara gote tuñajen. Yeñbe Moseyen saba yufuk bana ma hinhin. Irde nej wor saba gote yufuk bana ma hite geb, bere gote dirñeñ weñ yeñ nurde hime.²⁷ Bere gob hañkapyabe niga hinhin. Gega kame al budamde abuymiñ hiriñ geb, goke Al Kurunyen asanđde gahade katiñ:

“Woy, niga bere, gebe diriñ kura ma besa irde hayen. Gega aman hawayin.

Diringe yagobe kame kame bere hugineñ unya hitiñ gote diriñ folek, budam wor po forok yenayin.

Ninjeb gebe diriñ kawañ kerd kerd uliñ misiñ goyen gwahade yeñ ma nurde ha gega, kame forok yenayin goke gayenter amanenj nurde tikiñ hawayin!” yitiñ hi. *Aisaia 54:1*

²⁸ Ninjeb, kadne yago, deñbe Al Kurun beleñ Aisak niñ Abraham diliñde biňa tiyyiñ gwahade goyen po, deñ wor biňa titiñ bana gon henj Al Kurunyen dirñeñ weñ hitiñ hanj. ²⁹ Gega Abrahamyen dufayde diriñ forok yiriñ goreb urmiñ hoyan Holi Spirityen tareñde forok yiriñ goyen buluñ buluñ iryiñ. Ninjeb gwahade goyen po gayenter manan Moseyen saba gama irde hanj mar beleñbe Yesu gama irde hanj mar buluñ buluñ

yirde hanj. ³⁰ Gega itiñ beleñ kuliñ buluñ buluñ iryiñ goke Al Kurunyen asanđde dahade katiñ hi? Asanđdebe gahade hi: “Meteñ bereya doyañ bereminyat urmiñ warañ gobe epte ma naniñde samuñ goyen tumñañde yawariryen. Berem wor po gote urmiñ beleñ po gab naniñde det yawaryen. Ninjeb meteñ bereya urmiñyabe yakira tike kuriryen,” yitiñ hi. ³¹ Ninjeb, kadne yago, neñbe meteñ bere gote dirñeñ weñ moñ, doyañ bere gote dirñeñ weñ hite yeñ nurde hime. Ninjeb neñbe Moseyen saba yufuk bana ma hite, Yesuyen yufuk bana hite.

5

Yesu Kristu beleñ Moseyen saba yufukde mat dad siña diriyiñ

¹ Be, Yesu Kristu beleñ Moseyen saba gote yufuk bana henj kanduk wor po nurde hinhetde mat dad siña dirkeb Moseyen saba gote yufukde ma hite. Kanduk kurun dunen hinhinde mat dawaryiñ geb, hipirkenj nurde hite. Ninjeb tareñ henayin. Irde Moseyen saba kanduk dunen hinhin goyen bana sopte ma hinayin.

² Ga nurnañ ko. Al hoyan beleñ moñ, ne Pol gare mere sanjiñ po dirde hime. Deñ goyen mulgañ henj Moseyen saba gama irde guba yenayinbe Yesu Kristu deñ ge teñ kamyiñ gobe

miŋ miŋmoŋ wor po hiyyen.
³ Sopte deŋ tumŋaŋ hayhay direŋ tihim. Moseyen saba bana goŋbe mata kurayen kurayen gama yird yirdmiŋ meteŋen wor po goyen budam haŋ. Irde mata goyen tumŋaŋ keŋkela ma gama yirnayıŋ marbe mata buluŋ mar yitiŋ hi. Niŋgeb deŋ haŋ bana goŋ niŋ al kura saba goyen bana niŋ mata kurabe guba yeŋ yeŋ mata goyen igiŋ yeŋ nurde guba yenayinjbe go mar gobe saba goyen bana niŋ mata tumŋaŋ gama yirde hinayinj. Irde kanduk bana goŋ hinayinj. ⁴ Deŋ kura kurabe Moseyen saba gama irteke gab Al Kurun beleŋ al huwak dinyen yeŋ nurde gwaha teŋ haŋ mar gobe Yesu Kristuya awalik heŋ heŋ belenjtiŋbe dindikeŋ walde haŋ. Irde Al Kurun beleŋ bunijen dirde igiŋ igiŋ dirtek beleŋ goyen dindikeŋ tubul titiŋ haŋ. ⁵ Munan neŋbe gwahade moŋ. Neŋbe Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irtekeb Al Kurun beleŋ al huwak yeŋ denen hiyen. Niŋgeb kame nalu funaŋde wor Al Kurun beleŋ gwahade po dinyen yeŋ fudinde nurdeb Holi Spirityen tareŋde goyen goke doyan heŋ hite. ⁶ Fudinde, neŋbe Yesu Kristu yufuk bana hitekeb Al Kurun diliŋdebe guba yenayinj ma guba ma yenayinj goyen goke ma nurde hi. Gwahade yarabe dufaynininj yeŋ ge sanŋiŋ irde bininiŋde mat amaneŋ nurde kadniniŋ

faraŋ yurde hite goke po gab nurde hi.

⁷ Be, hakotbe mere fudinde goyen keŋkela wor po gama irde hinhan. Gega ganuŋ al beleŋ wor po usi dirke wabuŋ urde mere fudinde gama irde hinhan goyen bada haŋ? ⁸ Go mar go wan wabuŋ duran gobe dufaymiŋde po tiyanj. Al Kurun deŋ hoy diryinj al gore ma hulyaŋ yiruŋ. ⁹ Go mar gobe yiſ dirŋen muŋ kura palawa bana hilyaŋ kuŋ meten teŋ hiyen go gwahade goyen. Niŋgeb mel gobe al budam moŋ gega, deŋ kurun gote dufaytiŋ buluŋ yirde haŋ. Niŋgeb keŋkela heŋ ga hinaŋ ko. ¹⁰ Nebe deŋ goyen Doyaŋ Al Kurun beleŋ faraŋ durkeb dufay hoyan kura ma tenayinj wor po yeŋ nurde hime. Munan al kura gore dufaytiŋ buluŋ yirke ḥakŋak teŋ haŋ. Go dirde haŋ mar gobe tumŋaŋ Al Kurun beleŋ murungem buluŋ wor po yunyeŋ.

¹¹ Be, kadne yago, guba yeŋ yeŋ mata niŋ manaŋ tagalde kuŋ himyen manhan ulner mere kurun gwahade ma forok yewoŋ. Gwaha teŋ himyen manhan Yesu kuruse hende kamyinj goke tagalde himyen goke asogo ma nirde hiwoŋ. ¹² Niŋgeb guba yeŋ yeŋ matabe igiŋ yeŋ goke bitiŋ yade haŋ mar gobe sikkeŋ wal wal po moŋ daha wor tumŋaŋ yalsok manaŋ yade pasi hewoŋ yeŋ nurde hime!

¹³ Be, kadne yago, deňbe Moseyen saba kanduk minyan bana goj hikeya Al Kurun beleň dawaryin. Irkeb dufaytiňbe hipirken po nurde hanjen. Gega, "Moseyen saba bana ma hite geb, dufayniniňde mali kuň hitek," yeňbe megen niň mata Al Kurun diliňde buluň yeneň hiyende gor ma katnayin. Gwaha titňeňbe Al Kurun beleň bubulkunje wor po yeň nurde duneň igin igin dirde hi gwahade goyen po, deň wor kadom faran gurde teň hinayin.

¹⁴ Moseyen saba kurun gote miň wor pobe gahade yitiň hi: "Gigeň ge amanen nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan niň manan gwahade po nurde hayin," yitiň. Niňgeb gwahade po teň hinayin. ¹⁵ Gega dapňa duwi yara heň kadom gisen teň kadom iňniyam gird ma teň hinayin. Mongo gwaha teňbe dindiken uliň kadom buluň gird wor po teň hinayin geb keňkela heň ga hinayin.

¹⁶ Goke teňbe Holi Spirit beleň doyan dirde hikeya kuň hinayin dineň hime. Gogab epte ma dindikenje dufay buluň gama irde mata teň hinayin. ¹⁷ Megen niň mata teň teň dufay buluňbe Holi Spirityen dufayya karki yirtek moj. Holi Spirityen dufayya megen niň mata teň teň dufay buluňabe ire asogomya wor po. Niňgeb dufay kura gama irde gwaha

gwaha tiniň yeň nurde hanjen gega, dufay kura beleň walde dunkeb bada heň hanjen. ¹⁸ Gwahade niňgeb, Holi Spirityen dufay gama irde hinayinbe Moseyen saba kanduk minyan gote yufuk bana ma hinayin.

¹⁹ Munaj megen niň mata buluňbe keňkelak wor po gahade: leplep mata, bindebe bere niň buluň mat dufay heň heň mata, kuluyen mata yara mata memyak teň teň mata. ²⁰ Irdeb det toneň al beleň yirtiň goyen dolon yird yird mata, kalgaya soyaya mata. Irdeb kadom niň buluň nurd gunen gunen mata, kadom niň igin ma nurd nurd mata, awalikde heň heň goyen buluň ird ird mata, kadom igin mat hike goke biň ar yeň yeň mata, mali bearar teň teň mata, kudin dufayde det komkom heň heň mata. Irde awalik dufay walde walde mata, al biň yakamke fitfut teň nende gigen heň heň mata. ²¹ Irde kadom kura igin mat hike yenenje daniň neň gwahade moj yeň nurd nurd mata, kukuwa fe nene kukuwa heň heň mata gwahade gwahade goyen. Be, al mata gwahade go teň hinayin mar gobe epte ma Al Kurunyen dirneň weň henayin. Irdeb Al Kurun beleň detmin yuneň yirin goyen epte ma yawarnayin yeň bikkeň hayhay dirmiriň goyen gago sopte dinhem.

²² Gega Holi Spirityen dufay gama irnayinbe ig-

ineq igin forok yenayin. Igineqbe bijde mat kadom niq amanenq nurd yunen hinayin, amanq dufay po kurunq hinayin, biq kamke igin po hinayin. Irde kadom kura matamin igin hewon yen doyan heq heq ge piyen ma heq hinayin. Kadom igin igin yirde, yu yirde hinayin, al hoyaq beleq hekkenq nurde yuntek mata po teq hinayin. ²³ Irde bekkende igin mat al mere yirde mata teq hinayin, irde ulinqe po amanq hetek mata fole irde hinayin. Be, mata igin gahade gab megen niq saba kura gore epte ma bisam yiryeq. ²⁴ Fudinde, Yesu Kristuyen alya bereyabe megen niq dufay bulunya megen niq mataya titek titek po nurde hanjen kurunq gobe kuruse hende gasa yirke kamtiq. Ningeb megen niq dufay bulun gama ma irtek hitiq haq. ²⁵ Neqbe Holi Spirit beleq doyan dirke kuj hityen geb, yende yufukde po hitek. ²⁶ Irdeb neq harhet harhet mata ma teq hitek, irde al kura bearar tiyi mat ma mata teq hitek, irde kadniniq kura igin mat hike yeneq daniq neq gwahade mon yen ma nurde hitek.

6

Al igin igin yirde hinayin

¹ Be, kadne yago, al kura mata bulunde katke keneqbe denq Holi Spirityen dufay po gama irde haq mar goreb faraq urde,

“Mata bulunq go tubul tiya,” innayin. Goyenbe bitinde yen ge buniyenq nurde unenya bekkende momoj irnayin. Irde gwaha teq heqyabe dindiken mata bulunq goyenter katen katen ge keqkela heq ga teq hinayin. ² Irde denq haq bana gon kadtij kura kanduk minyaq hekeb kadom faraq gurd teq hinayin. Gwaha teq hinayinbe Yesu Kristu beleq mata igin kadtij ge amanenq wor po nurde hinayin yiriq goyen keqkela wor po gama irde hinayin. ³ Be, al kura mata bulunq fole irtek tareq minmoq gega, yingenq ge yen, “Nebe tarene yan,” yiyyen al gobe yingenq goyen po usi irde hiyen. ⁴⁻⁵ Ningeb denqbe matatin kurunq goyen Al Kurunq dilinde dahade deneq hi goyen goke keqkela nurde ga hinayin. Irde matatin goyen igin kenem goke igin amanenq nurde hinayin. Irde mata dahade teq hinayin gote murungembe nende gigen Al Kurunq dilinde huwarde yawarnayin. Ningeb kadtij kura mata kura tike yenenbe, “Yenqbe bulunq, neqbe igin,” ma yenq hinayin.

⁶ Irdeb Al Kurunyen mere niq saba dirde hiyen al goyen dawet kuraq nurkeb faraq urde hinayin. ⁷ Irde dindikenq usi ma yirde hinayin. Al Kurunbe al kura beleq epte ma usi iryeq. Ningeb da binje harnayin gobe gote igineq

po yawarnayin gwahade goyen po, mata dahade teñ hinayin gobe gote iginen manaq gwahade po forok yen hinayin.⁸ Ningeb al kura megen niñ dufay bikkek goyen hapek yañ yen nurde gama iryenbe dufay bikkek gore po irke Al Kuruñyen bearar bana hiyen. Munaq Holi Spirityen dufay po gama irde yen beleñ aman hiyyen mat po mata teñ hiyenbe Holi Spirit beleñ Al Kuruñya hugiñen heñ heñ beleñ goyen kerd unyen.⁹ Irde Al Kuruñ diliñde mata igin teñ teñ niñ bada ma hetek gob gote iginenbe Al Kuruñ beleñ nalu kiriyinde gorbe yawartek. Ningeb Al Kuruñ diliñde mata igin teñ teñ niñ piñen heñ bada ma hetek.¹⁰ Ningeb al kura farañ urtek hike keneñbe go ma keneñ wasak titek. Goyenbe Yesu niñ dufaymiñ sanjin irde Al Kuruñ dirjen weñ hitiñ goyen mar go wa farañ yurtek.

¹¹ Be, mere dirde hime gayen kenkelä keneñ bebak tinayin yenbe hanner wor po mere bilmij karkuwañ gago kayhem.

¹² Be, al kurabe gwaha gwaha titekeb al hoyan beleñ igin dennanjen yen nurde hanj mar beleñ deñ goyen guba yen yen ge pakku dirde hanjen. Go teñ hanj gobe Yesu Kristu kuruse hende kamyinj mere goyen goke teñ kanduk yenen yenen niñ kafura heñbe gogo guba yen

yen ge pakku dirde hanjen.¹³ Moseyen saba gama irtrek yen guba yitiñ mar goyen wor saba goyen upsiñen ma gama irde hanj. Gega al beleñ al budam guba yukanj yen turuñ dirnayin yenbe gogo guba yen yen niñ bitin yade hanj.¹⁴ Gega nebe det hoyan niñ ma po turuñ turuñ teñ heñ. Doyan Al Kuruñ Yesu Kristu kuruse hende kamyinj goke po ga turuñ turuñ teñ heñ. Nebe kuruse hende kamyinj al Yesu goyen po gama irde himyen. Irkeb dufayne bikkek megen niñ mata gama irde hinhin goyen wor kuruse hende kamyinj. Ningeb megen niñ mataya dufayya gote yufukde ma hime.¹⁵ Be, al kura guba yitiñ ma guba ma yitiñ gobe det dirjen. Al Kuruñ beleñ goke ma nurde hi. Yenbe al beleñ Yesu niñ dufaymiñ taren irde Al Kuruñ diliñde al gergen heñ mata igin po teñ hi goke po ga nurde hi.¹⁶ Ningeb saba gayen gama irde hinayin marbe tumjanj Al Kuruñ beleñ buniñen yirde igin igin yirde biñ yisikamke igin po hiwoñ yen nurde hime. Yesuyen alya bereya Al Kuruñ dirjen weñ wor po hitiñ goyen tumjanj Al Kuruñ beleñ gwahade po yirwoñ yen nurde hime.

¹⁷ Be, mere funañ direñ tihim geb. Nebe Yesu niñ igin ma nurde hanj mar beleñ mununke usu budam yawarmiriñ. Ningeb usu

delŋeŋ gare nebe Yesuyen
meteŋ al goyen dikala dirde
hi. Niŋgeb deŋ kura beleŋ usi
saba gama irde sopte kanduk
ma nunnayinj.

¹⁸ Be, kadne yago, Doyan
Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu
beleŋ bunıŋen dirde igin igin
dirkeb igin po hiwoŋ yeŋ
nurde hime. Fudinde wor
po.

Efesus Efesus niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyin

¹ Nebe Pol, Al Kuruŋ beleŋ basiŋa nirde Yesu Kristuyen mere basaŋ al, aposel niryin. Niŋgeb ne beleŋbe deŋ Efesus taunde niŋ mar, Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ haŋ, irde bitinđe mat fudinde wor po Al Kuruŋ gama irde han mar goke teŋ asan gago kaŋ hime.

² Irde Adoniniŋ Al Kuruŋya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ buniŋen dirde igin igin dirdeb bitinđ yisikamke igin po hiwoŋ yeŋ nurde hime.

*Al Kuruŋ beleŋ guram
dirde tareŋ dirde hi*

³ Be, Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kuruŋ turuŋ irde hitek. Yeŋbe neŋ gayen Yesu Kristuya hiteke tonniniŋ guram yirde sanjŋ yirtek det goyen tumjanđ duneŋ hiyen. ⁴ Al Kuruŋbe naŋkiŋa megeŋya ma forok yirdeya neŋ gayen Yesu niŋ teŋbe basiŋa diryin. Basiŋa diryin goyenbe yeŋ diliŋde wukkek heŋ ulniniŋde merem moŋ hinayin yeŋ basiŋa diryin. Yeŋbe neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋbe ⁵ diriŋne weŋ henayin yeŋ bikkeŋ wor po basiŋa diryin. Niŋgeb

Yesu Kristu gobe dumulgaŋ teŋ teŋ meteŋ niŋ kateŋbe kamyin. Al Kuruŋ beleŋ mata go tiyyin gobe yiŋgenđe dufayde po gwaha tiye yeŋ amaneŋ nurdeya mata gogo tiyyin. ⁶ Niŋgeb neŋ buniŋen dirde igin igin diryin goke turuŋ irde hitek. Yeŋbe Urmiŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uneŋ hiyen geb, Urmiŋ goke teŋ neŋ gayen buniŋen dirde igin igin diryin gobe turuŋ yan wor po. Go diryin gobe neŋ beleŋ wol henayin yeŋ nurdeya ma gwaha diryin. Niŋgeb gwaha diryin al Al Kuruŋ goyen turuŋ irde hitek.

⁷ Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin diryin gobe kuruŋ wor po. Niŋgeb gogo Yesu darim wok irde kamyin gore po mata buluŋniniŋ halde duneŋbe dumulgaŋ tiyyin. ⁸ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin dirde heŋya dufay wukkekya meremiŋ keŋkela bebak teŋya kuŋ kuŋ tareŋ dunuŋ gobe gwahade kura yetek moŋ. Kuruŋ wor po.

⁹ Bikkeŋbe Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristube meteŋ gwahade gwahade tiyyen yeŋ nurde hinhin dufay gobe banare po hinhin geb, al beleŋ bebak ma teŋ hinhan. Gega Al Kuruŋ yiŋgen nalu kiriyin gobe gayenter forok yitiŋ hi. Irkeb dufaymin banare niŋ goyen kawan forok irke keneŋ bebak teŋ haŋ. ¹⁰ Dufay kiriyin gobe

gahade: nalu kiriyin goyen forok yekeb det banare ninja kawan ninja, irde megen ninja nañkiñde ninja kurun gayen tumjan yawañ gabu yirdeb Yesu Kristube det kurun gote doyañ almiñ iryinj.

¹¹ Niñgeb Israel mar bana neñ gayen wor Yesuya hitekeb Al Kurun beleñ alya bereyane heñ detne igin igin goyen yawarnayin yen basiñja diryinj. Yenþe dufay kura kerdeb go po gama irde hiyen geb, bikken dufaymij kiriyin goyen po gama irde basiñja diryinj.

¹² Gwaha diryinj gobe, "Yen wa meheñ heñ Yesu Kristu niñ dufaymij tareñ irde, yen ge po doyañ heñ Al Kurun sanjimij turñun yan goyen turun irde hinayinj," yenþe gogo neñ wa basiñja diryinj.

¹³ Be, deñ wor Al Kurun beleñ dumulgañ teñ teñ niñ yitiñ mere igin fudinde goyen nuramiñ. Irdeb Yesu Kristu niñ dufaytij tareñ iramiñ geb, Holi Spirit dunen yen bikken Al Kurun beleñ biñja tiyyin goyen dunyinj. Holi Spirit dunyinj gobe nere alya bereya yen kawa dirdeb gogo Holi Spirit dunyinj.

¹⁴ Holi Spirit dunyinj gobe neñ beleñ go keneñbe kame Al Kurunyen det igin goyen yawartekke nende henayinj goyen bebak dird dird niñ dunyinj. Be, det yawartek gobe Al Kurun beleñ alya bereyamij yumulgañ teñ teñ meteñ miñ uryinj goyen kunj

kunj pasi iryenj goyenter gab det goyen yawartek. Niñgeb Al Kurun beleñ meteñ kurun turñun yan wor po tiyyinj goyen goke turun irde hitek.

Pol beleñ Al Kurun gusuñañ iryinj

¹⁵ Niñgeb deñ beleñ Doyañ Al Kurun Yesu niñ dufaytij tareñ irde, Al Kurunyen alya bereya niñ amaneñ nurde yuneñ hanj gote mere momontij nurmirinjde mat wanj wanj ¹⁶ gayenter wor deñ ge teñ Al Kurun igin wor po nud unen unen niñ bada ma heñ hime. Nebe Al Kurun mere irde henýabe deñ ge bene sir ma yen hiyen.

¹⁷ Irdeb Doyañ Al Kurunyiniñ Yesu Kristuyen Naniñ Al Kurun deñem turñun yan wor po gore Holi Spirit dunke dufaytij wuk irde Al Kurunbe al dahade goyen deñ goyen dikala dirwoñ yen gusuñañ irde himyen. Gogab Al Kurunbe al gwahade yen keñkela wor po nurde unenþe yenja kadom nudr gunen teñ hinayinj.

¹⁸ Irde dufaytij wuk yeke alya bereya Al Kurun beleñ hoy yirtij mar goyen kame igin wor po yiryeñ gobe dahade goyen bebak tiwoñ yen gusuñañ irde himyen. Al Kurun beleñ alya bereyamij yuneñ yen detminj gitik tiyyinj gobe kurun turñun yan wor po goyen bebak tiwoñ yen nurde hime.

¹⁹ Irde neñ Yesu niñ dufayniniñ sanj irtij mar bana Al Kurunyen

tareŋ daha mat meteŋ kurun wor po teŋ hi goyen keŋkela bebak tiwoŋ yeŋ gusuŋjan irde himyen. Tareŋmiŋbe kurun wor po, tareŋ hoyan kura goya tuŋjande yetek moŋ. Irde sanŋimŋ neŋ bana meteŋ teŋ hi gobe tareŋ hoyan moŋ. ²⁰ Tareŋ gobe Al Kurun beleŋ Yesu Kristu kamyinđe mat isaŋ heŋbe yende gasunđe tukun Doyaŋ Al Kurun irde hanin yase beleŋ kiriyŋ tareŋ goyen. ²¹ Niŋgeb Yesu gobe megen gar niŋ doyaŋ mar kurayen kurayen gote sanŋiŋ folek wor po. Yeŋbe al denjem yaŋ gayenter hanja kame forok yeŋ hinayinŋa kurun gote tareŋ folek wor po. ²² Al Kurun beleŋ det kurun gayen doyaŋ yird yird tareŋbe Yesu unyinŋ. Yeŋ beleŋ Yesu doyaŋ al iryinŋ gobe Yesuyen alya bereya sios nin teŋbe gogo gwaha iryinŋ. ²³ Sios gobe Yesuyen uliŋ pigin, irde Yesu yiŋgenbe tonan. Yeŋ po ga megeŋya naŋkiŋya irde det kurun gayen doyaŋ yirde hi. Niŋgeb det kura epte ma yiŋgeŋ muŋ po pat yeŋ hoyan po hiyen. Yesu Kristu goreb sios bana goŋ hen doyaŋ yirde hi geb, alya bereyamiŋ kura epte ma yiŋgeŋ muŋ po hiyen. Tumŋan ala yende yufukde po hinayinŋ.

2

Al Kurun beleŋ al gergerŋ diryinŋ

¹ Bikkeŋ deŋbe Al Kurunyen mere ma nurdeb mata buluŋ teŋ hinhan geb, Al Kurun diliŋdebe al kamtiŋ hinhan. ² Goyarebe megen niŋ mata buluŋ po gama irde hinhan. Irdeb ungura sanŋiŋ miŋyan naŋa kota ga haŋ gote doyaŋ alyen mere po nurde gama irde hinhan. Go ungura goreb gayenter alya bereya Al Kurunyen mere pel irde haŋ mar goyen doyaŋ yirde hi. ³ Bikkeŋbe neŋ wor tumŋan mel go haŋ gwahade goyen heŋbe ulniniŋde amanŋ hetek dufay po gama irde hinhet. Irdeb daha mat dala titekeb ulniniŋde amanŋ nurtek dufay goyen bininiŋ bana makiŋ irtewoŋ yeŋ nurde hinhet. Go teŋ hinhetya goyenbe Al Kurun beleŋ mata buluŋ teŋ hanjen mar goke bearar teŋ gote murunŋem buluŋ gitik iryinŋ goyen neŋ wor tetek belŋejnde hinhet.

⁴ Goyenpoga Al Kurunyen buniŋeŋbe kurun wor po, irde neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nud nud matamiaŋ goyen mananŋ kurun wor po. ⁵ Niŋgeb mata buluŋniŋ gore po mudunkeb Al Kurun diliŋdeb kamtiŋ hinhet gega, Yesu Kristu kamyinđe mat isaŋ hiriŋ gwahade goyen po, neŋ mananŋ diliŋdeb al gergerŋ wor po diryinŋ. Al Kurun beleŋ gwaha mat dumulgaŋ tiyyinŋ gobe buniŋeŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dire yeŋbe gogo gwaha diryinŋ. ⁶ Neŋbe

Yesu Kristuya awalikde hite. Niñgeb Al Kuruñ beleñ Yesu Kristu kamyinđe mat isan̄ hirin̄ gwahade goyen po, neñ manan̄ al gergeñ diryin̄. Irdeb Al Kuruñyen gasunđe gor Yesuya heñ detmin̄ doyan̄ yirde hinayin̄ yenbe gogo al deñem yan̄ diryin̄. ⁷ Neñ gayen Yesu Kristuya hitekeb gogo igin̄ igin̄ diryin̄. Al Kuruñ beleñ go diryin̄ gobe buniñen̄miñ kuruñ wor po goyen kawan irmeke al kame hinayin̄ mar wor keneñ bebak teñ hinayin̄ yenbe gogo gwaha diryin̄.

⁸ Deñbe Al Kuruñ beleñ dumulgañ tike igin̄ han̄ gobe dindikenđe tarenđe moñ. Al Kuruñ beleñ buniñen̄ dirde farañ durkeb Yesu niñ du-faytiñ tareñ iramin̄ geb, gogo dumulgañ tiyyin̄. Dumulgañ tiyyin̄ gobe dulin̄ dumulgañ tiyyin̄. ⁹ Mata igin̄ kura ma teñ hikeya dumulgañ tiyyin̄. Gogab al kura mata igin̄ teñ hiyen̄ goke epte ma yinđen̄ ge turuñ turuñ teñ hiyen̄. ¹⁰ Al Kuruñbe al gergeñ dird dird al. Niñgeb mata igin̄ teñ hinayin̄ yenbe Yesu Kristuya neña gabu dirde uñkureñ po dirdeb gergeñ wor po diryin̄. Gwaha diryin̄ gobe neñ gayen mata igin̄ teñ hinayin̄ yen̄ bikken̄ dufaymiñ kiriyin̄ goyen po gama irde gogo gwaha diryin̄.

Yuda marya al miñ hoyanya yade al miñ uñkureñ iryin̄

¹¹ Be, guba yen̄ yen̄ mata gobe uliñde niñ mata po geb,

gayenterbe miñ miñmoñ. Goyenpoga Yuda marbe mata gobe fudinde yen̄ nurde gama irde hanjen̄. Irdeb yiñgen̄ ge yen̄, "Neñbe guba igit̄ mar geb, Al Kuruñyen alya bereya," yen̄ hanjen̄. Irde deñ al miñ hoyanje, "Guba ma yen̄ duntiñ geb, Al Kuruñyen alya bereya moñ," dinen̄ hanjen̄. Niñgeb deñbe bikken̄ dahade hinhan goyen bitiñ sir ma yiyyen̄. ¹² Goyareb deñbe Yesu Kristuya gambuñen̄ ma hinhan. Irde Israel mar bana ma hinhan. Irdeb Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ detmin̄ yuneñ yen̄ biña tiyyin̄ go tetek ma po hinhan. Deñbe megen gar heñ Al Kuruñ ma nurd uneñ hinhan geb, al gore kura igin̄ diryeñ yen̄ ma po nurde hinhan. ¹³ Bikken̄be Al Kuruñ bindere muñ kura ma hinhan, gisaw wor po hinhan. Gega gayenterbe Yesu Kristu beleñ deñ ge teñ darim wok irde kamyin̄ goke teñbe yenja heñ Al Kuruñ bindere wor po han̄.

¹⁴ Yesu Kristube al biñ yisikamke igin̄ heñ heñ gote miñ al. Niñgeb bikken̄ neñ Yuda marya deñ al miñ hoyanya kahaltebe bipti sanjiñ kuruñ wor po hinhin gega, Yesu kamyin̄ goreb bipti goyen upew uryin̄. Irdeb neñ gayen gabu dirke al miñ uñkureñ po hitiñ hite. Yeñ beleñbe neñ kahalte bipti kuruñ kadom igin̄ ma nurd gunen̄ teñ hoyan̄ hoyan̄ hityen̄ goyen upew uryin̄.

15 Yenjbe nej ge teñ kamyij geb, goke teñbe Moseyen sabaya gote saba mukjen kurayen kurayen katinj kurunj goyen pasi kiriyij. Go tiyyij gobe Yuda marya al miñ hoyanja goyen yawan gabu yirde al miñ uñkurenj gerjen, Yesuyen alya bereya yird yird niñ tiyyij. Niñgeb go mata tiyyij gore dirkeb gago awalikde hite. ¹⁶ Yenjbe Yuda marya al miñ hoyanja kahalte asogo hiyen goyen kuruse hende kamyij gore po pasi kiriyij. Irdeb al miñ irawa goyen yawan gabu yirde al miñ uñkurenj po iryij. Gwaha diryij goyen nej gayen tumjanj Al Kurunja awalikde hinayij yenjbe gogo dumulgañ tiyyij. ¹⁷ Yenjbe denj Al Kurunj bindere ma hinhanya nej Yuda mar Al Kurunj bindere hinhet marya gayen tumjanj awalikde henj henj niñ mere iginj goyen momoj diryij. ¹⁸ Niñgeb denjya neñya tumjanj Yesu Kristu beñj metej tiyyij goke Holi Spirit titirij geb, yende tareñdebe epte Adoninij Al Kurunj hitte kutek hite.

Al Kurunyen ya balem wor pobe nej gago

¹⁹ Niñgeb denj al miñ hoyanj goyen gayenterbe albak yara ma hañ. Nej gayen Al Kurunyen gasunje hite gwahade goyen po, denj wor gor niñ alya bereya hañ. ²⁰ Nej aposelya Al Kurunyen mere basaj mar porofetyabe ya tola yara. Irde Yesu

Kristu yinjebi armo tola go gwahade goyen. Munaj deñbe tola yimiytj goyen hende ya irtij go gwahade. ²¹ Ya kinjkininjya ya ird ird det kurunj gobe kahalte niñ tola kurunj goyenter basaj hitj hañ gwahade goyen po, nej wor tumjanj Yesuyen yufukde gabu irde uñkurenj po hite. Niñgeb nej tumjanj gare po Al Kurunyen ya balem go gwahade yara hite. ²² Munaj deñ wor Yesuya awalikde hañ geb, neñya tumjanj gabu dirde Al Kurun diliñde ya balem wor po dirde hi. Gogab Holi Spiritbe iginj deñ bana hiyen. Holi Spirit hiyen deñ gorbe Al Kurunj wor hiyen geb, gogo gabu dirde Al Kurunj diliñde ya balem yara dirde hi.

3

Al Kurunyen dufay banare hitij goyen kawan forok yiriñ

¹ Niñgeb goke teñbe ne Polbe denj Yuda mar moj al miñ hoyanj niñ teñ Yesu Kristuyen metej teñ himeke al beñj nad koyare nerke gago hime. ² Fudinde, Al Kurunj beñjbe alya bereya buniñej yirde iginj iginj yird yird metej goyen denj ge teñ ne nunyij gobe nurde hañ gogo. ³ Niñgeb Al Kurunjbe dufaymiñ banare hinhin goyen nikala niryij. Irkeb asañde gar meheñde goke muñ kura kayhem gogo. ⁴ Niñgeb denj beñj kapyanj heñbe Yesu Kristu niñ yitiñ mere gote miñ banare niñ

goyen ne daha mat nurde hime goyen bebak tinayıñ.
⁵ Bikkenjbe Al Kuruñ beleñ meremiñ banare niñ goyen kawan ma irde hinhin. Goyenpoga gayenterbe Holi Spirit beleñ neñ aposelya porofetya Al Kuruñ diliñde wukkek hityen gayen bebak diriyin. ⁶ Be, meremiñ banare niñ gobe gahade: Yesu Kristu niñ yitiñ mere igin goyen nurde yeñya herjbe den al miñ hoyan wor neñ Yuda marya tumjan detmiñ igin Al Kuruñ beleñ duneñ yiriñ gote miñ mar hetek. Irde denya neñyabe al miñ uñkureñ po hitiñ. Irde Al Kuruñ beleñ alya bereyamin gwahade gwahade yireñ yeñ biñä tiyyin gobe neñ tumjan yawartek.

⁷ Al Kuruñbe buniñeñ nirde igin igin nirde yende meten teñ teñ tareñ nunyiñ. Irdeb Yesu niñ yitiñ mere igin gayen tagal tagal meten nunyiñ. ⁸ Nebe Al Kuruñyen alya bereya kuruñ hañ bana gon al kura deñem miñmon wor po yeñ nurde yuneñ hanjen gote yufukde hime. Goyenpoga Al Kuruñ beleñ al mali ne gahade gare meten titek moñ gayen meten goyen nunyiñ. Irkeb Yesu Kristu beleñ alya bereya igin igin yirde hi gobe kuruñ wor po neñ al beleñ epte ma bebak titek goyen al miñ hoyan hitte tukun tagalde hime. ⁹ Al Kuruñ nañkiñya megeñya yiryin al gore bikken wor po damam

damam kuñ hinhan kuruñ goyen dufaymiñ banare hinhan goyen al tumjan kawan po momoñ yirde tukun hayin ninyin geb, gago tagalde tukun hime.

¹⁰ Yeñ beleñ gwaha tiyyin gobe dufaymiñ wukken igin wor po kurayen kurayen goyen Yesuyen alya bereya sios beleñ kawan forok yirde hinayıñ yeñ gogo gwaha tiyyin. Gogab Al Kuruñyen miyon yinjeñya hañ goya uñgura naña kota ga hañ kuruñ goyen Al Kuruñyen dufay wukken kurayen kurayen kuruñ goyen nurde bebak tinayıñ. ¹¹ Al Kuruñ beleñ mata go tiyyin gobe bikken wor po megeñya nañkiñya ma forok yekeya mata goyen tiyeñ yeñ nurde hinhin goyen kuñ kuñbe Doyañ Al Kuruñnin Yesu Kristu meten tiyyinde gor matbe dufaymiñ goyen kawan forok iryin.

¹² Neñbe Yesu niñ dufayniniñ sañiñ irde yeñya hite geb, Al Kuruñ hitte kuñ kuñ niñ kandukneñ ma nurde hitek. Irde fudinde yeñbe neñ ge amaneñ nurde hi go yeñ hekkeñ nurdeya igin yeñ hitte kutek. ¹³ Niñgeb kanduk kuruñ keneñ hime gayen gake, “Neñ ge teñ gogo kanduk keneñ hi,” yeñ nurdeb goke bitinde buluñeñ ma nurnayıñ. Kanduk teñ hime gabe deñtiñ turjuñ yan heñ heñ ge gago teñ hime geb, goke ma nurnayıñ.

¹⁴ Niñgeb goke teñbe dokol-honje yuguluñ teñ Adoniniñ dolon irde turuñ irde hime.
¹⁵ Yeñbe gasunjmiñde niñ miyoñ yagoya alya bereya megen hañ goya kuruñ goyen yiryinj. Irdeb yende naniñ hirinj geb, deñe buda kuruñ gobe yeñ hitte mat forok yamiñ. ¹⁶ Niñgeb nebe Adoniniñ tareñminj turjuñ yanj hende wor po gore Holi Spirit dunke dufaytinj tareñ irwoñ yeñ gusunjañ irde hime. ¹⁷ Gogab Yesu Kristu niñ hekkenj nurd nurd matare mat Yesu gobe deñya hinayinj. Irde Al Kuruñya al kadtinya niñ amanenj nurd yuneñ yuneñ matabe megen beleñ he filginijyanarde hike sanij huwarde hañ go gwahade hinayinj. ¹⁸ Irde deñya kadtij yago Al Kurunyen alya bereya goyen Yesu Kristu beleñ deñ goyen bubulkunjne wor po yeñ nurde duneñ hi goyen dahade yeñ bebak tiwoñ yeñ nurde hime. Al beleñ det kurate hendemiñ, pleyenjinj, ulyanjmiñyabe dukunjmiñya goyen tuñjan teñbe kurunjmiñ goyen bebak teñ hanjen gwahade goyen po, deñ wor Yesu beleñ amanenj nurd duneñ hi goyen dahade yeñ kenkelä bebak tiwoñ yeñ nurde hime. ¹⁹ Yeñ beleñ deñ goyen bubulkunjne wor po yeñ nurd duneñ hi gobe epte ma tumjanj gwahade yeñ nurde bebak tinayinj. Goyenbe deñ beleñ muñ kura bebak tiwoñ

yeñ Al Kuruñ gusunjañ irde hime. Gogab Al Kurunyen dufayya mata iginja goyen yadeb ep wor po henayinj.

²⁰ Al Kurunyen tareñbe neñ bana heñ metenj teñ hiyen. Irde tareñminj gobe kuruñ wor po geb, Al Kuruñ beleñ gwahade gwahade dunwoñ yeñ nurde gusunjañ irde hityen goyen folek wor po duneñ hiyen. ²¹ Niñgeb Yesu Kristuyen alya bereya sios beleñ Yesu Kristuya heñbe hugij hugij Al Kuruñ deñem turjuñ yanj irde hinayinj. Fudinde wor po.

4

Yesuya awalikde heñ uñkureñ hetek

¹ Niñgeb Al Kuruñ beleñ mata kerde gama irnayinj yeñ hoy diriyinj goyen po gama irde hinayinj. Ga dineñ hime gabe ne, Doyañ Al Kurunyen meten teñja ko-yare heñ kanduk teñ hime al gare goke ug po dineñ hime gago. ² Niñgeb dindikenj ge turuñ turuñ ma po teñ hinayinj, diltij kamke balminj po hinayinj. Irde al kadtij kura matamij iginj hewoñ yeñ doyan heñ heñ ge piñej ma heñ hinayinj. Irde ditij ge amanenj nurd gunej teñ gab matatinj hoyan hoyan hinayinj goyen goke ma nurde hinayinj. ³ Deñ tumjanj Holi Spirit beleñ bitij yisikamde kañ beleñ giti dirtij yara dirkeb uñkureñ po hitij yara awalikde hañ. Niñgeb gwahade heñ heñ goyen bada

ma hej goke kurut wor po
yen hinayin. ⁴ Dej kuruŋ
gobe hoyan hoyan goyenbe
Yesuya hejbe uŋkureŋ po
hanj. Irdeb Holi Spirit dej
bana hi gobe hoyan miŋmoŋ,
uŋkureŋ po. Irde neŋ kuruŋ
gabe Al Kuruŋ beleŋ
kame igin direŋ yen hoy
diryin goke po nurde doyan
hej hite. ⁵ Doyaŋ Al Ku-
ruŋniniŋ manan uŋkureŋ po,
irde yen ge dufayniniŋ saŋin
ird ird goya baptais teŋ teŋa
wor uŋkureŋ po. ⁶ Al Ku-
ruŋ wor uŋkureŋ po. Yenbe
neŋ kuruŋ gate Adoniniŋ.
Yen beleŋ po gab neŋ kuruŋ
gayen doyan dirde hiyen.
Irde neŋya hejbe meten teŋ
hiyen.

⁷ Goyenbe Al Kurunbe
Yesu Kristu beleŋ neŋ gayen
gwahade gwahade yireŋ yen
nurde hiyen goyen po gama
irde buninjen dirde igin igin
dirde hiyen. Go dirde hiyen
gobe murunjem teweŋ yen
nurdeya ma dirde hiyen,
dulin dirde hiyen. ⁸ Gwaha
tiyyin goke asanjmijdebe
gahade katin hi:

“Yenbe Al Kurunyen gasuŋde
hurkuriŋ.

Goyareb Satan fole irde alya
bereya Satan yufukde
hanjen mar kuruŋ
goyen siŋa yirde yade
hurkuriŋ.

Irdeb alya bereya yende
tareŋ goyen damum
moŋ dulin yuniŋ,”
yitiŋ hi. *Tikinj 68:18*

⁹ Be, asanje katin gwahade
po, “Yenbe Al Ku-

runyen gasuŋde hurkuriŋ,”
gote miŋbe Yesube megen
gar kateŋ kamde gab
huwarde hurkuriŋ goke
yitiŋ. ¹⁰ Niŋgeb hende
mat katyiŋ al Yesu gore po
megenya naŋkiŋya irde det
kuruŋ gote miŋ al wor po
hej doyan yirde hej yenbe
gogo sopte naŋkiŋ fole irde
hende wor po Al Kurunyen
gasuŋde hurkuriŋ. ¹¹ Yen
beleŋ po neŋ alya bereyamin
gayen meten kurayen ku-
rayen gote tareŋ dunyin.
Al kurabe Yesuyen mere
basan mar aposel yirde,
munaŋ kurabe Al Kurunyen
mere basan mar porofet
yirde, munaŋ kurabe Yesu
niŋ yitiŋ mere igin tagalde
tukuŋ tukuŋ mar yirde,
munaŋ kurabe Yesuyen
alya bereya doyan yird
yird mar yirdeb, kurabe
Al Kurunyen mere saba
yird yird mar yirtiŋ hanj.
¹² Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ
neŋ Al Kurunyen alya bereya
saŋin gwahade duntiŋ gobe
Al Kurunyen alya bereya
faran yurtekbe tumjan
tareŋ hej kuruŋ henayin
yenbe gago tareŋmiŋ duntiŋ
hite. ¹³ Niŋgeb meten duntiŋ
gobe gwahader kuŋ kuŋ
neŋ tumjan dufayniniŋ Al
Kuruŋ Urmij Yesu Kristu niŋ
saŋin irde yenbe al gwahade
yen nurde yenya kadom
nurd gunej teŋ awalikde
hitek. Irdeb Yesuyen mere
gama ird ird mataninjidebe
parguwak yara hej Yesu
beleŋ mata igin teŋ hinhin

gwahade po teñ hitek.
 14 Neñbe diriñ kalak beleñ mere fudinneya usi mereya nurde bebak ma teñ hanÿen gwahade goyen ma teñ hitek. Al dufaymin diriñ kalak yara gwahade gobe usi mar beleñ mata kurayen kurayen mat usi yirke mata buluñde kateñ hanÿen. Go teñ hanÿen gobe makañ duba beleñ dakdak tuktawañ irke dakdak gobe kwe yiyyen beleñ gon ma kuyen go gwahade goyen. Niñgeb neñbe usi mere goyen bebak teñbe gama ma irtek.
 15 Irde kadniniñ ge amanęñ nurd yuneñ heňja go hende mere fudinde po teñ hitek. Gwahade po teñ kuñ be Al Kuruñyen alya bereya tareñ po heň Doyañ Alninij Yesu Kristu beleñ mata igin teñ hin hin gwahade po teñ hitek.
 16 Neñbe Yesu Kristuyen uliñ pigiñ yara, munan yenþe tonanñniñ yara. Niñgeb al teñer beleñ kiñkiniñ yukuñ basañ heke al uliñ pigiñ unjkureñ hiyyen go gwahade goyen neñbe Yesu hitte mat basañ heňbe kurabe hanij, kurabe kahañ gwahade ala hitiñ hite. Niñgeb meteñ nende gigen duntiñ goyen kadniniñ ge amanęñ nurde yuneňja meteñ teñ hitekbe neñ tumňan tareñ heňbe yen yara hetek.

*Yesu Kristuya heň al
gergen hitiñ gote mata*

17 Niñgeb Doyañ Al Kuruñyen sanjide hayhay dire

yen gahade mere direñ ti him: deňbe Al Kuruñ ma nurd uneñ hanÿen mar beleñ mata teñ hanÿen gwahade ma teñ hinayin. Go mar gote dufaybe miñ miymoñ wor po.
 18 Dufayminje kidomak, titmiñ wor po, Al Kuruñyen mere epte ma bebak titek hañ. Irde go mar gobe binde Al Kuruñ pel irde meremiñ nurtek ma yirde hiyen geb, Al Kuruñ beleñ al gergen yirtek ma hañ.
 19 Yenþe mata buluñmin ge memya muñ kura ma heň hanÿen. Irde mata buluñ niñ amanęñ nurde go bana po kuñbe mata goyen teñ teñ niñ po nurdeb mata buluñ teñ tebañ teñ hanÿen.

20 Goyenpoga deňbe hanjköþa Yesu Kristu niñ yi tiñ saba goyen nuraminyabe mata buluñ gwahade gote saba ma nuramij.
 21 Deňbe fudinde wor po yen ge saba dirke nuramij. Irdeb deň Yesu gama irde hañ mar goyen mere fudinde Yesu bana hi goyen goke wor saba dirke nuramij.
 22 Niñgeb mata buluñ teñ hin han goyenterbe dufay bikkek buluñ gore lomlom dirke go po gama irde hongay netek hanÿen geb, dufay bikkek buluñ gobe tubul po tinayin.
 23 Irkeb matatiňa dufaytiňa gobe Al Kuruñ beleñ sope yirde gergen wor po diryen.
 24 Niñgeb deňbe dufayya mataya gergen Al Kuruñyen goyen bitiñ bana yerde yen diliñde mata

huwakya mata wukkenya
goyen po teñ hinayinj.

²⁵ Niñgeb denj Yesuyen alya bereyabe usi ma teñ hinayinj. Mere fudinde po kadom momonj gird teñ hinayinj. Neñ kurunj gayenbe miñniniñ unjkureñ Yesu po geb, gago momonj dirde hime. ²⁶ Be, bearartij beleñ dirke mata bulunjde katnak geb, nurde ga hinayinj. Kadtiñ kura bitij ar yirde gwahade po hike kuñ nañña ma kurkuyenj.

²⁷ Gwaha tinayinjbe Satan beleñ bulunj dirtek beleñ kerd unnayinj geb, gwaha ma teñ hinayinj. ²⁸ Kawe mata teñ hañ mar gobe bada po henayinj. Irdeb yinjeñ haniñde metej iginj teñ hinayinj. Irde metejmiñ gote igineñ yadebe al kura det kurañ amu heñ hañ mar goyen faraj yurde hinayinj. ²⁹ Merebe kadtiñ biñ bulunj yirtek mat ma mere teñ hinayinj. Mere iginj faraj yurke tareñ heñ hitek mere po ga teñ hinayinj. Mere iginj gwahade teñ hinayinjbe kadtiñ kura kanduk bana heñ yul yeñ hañ gore nurdeb sopte tareñ heñ hinayinj.

³⁰ Irde Holi Spirit gobe kura muñ biñ bulunj ma po irde hinayinj. Al Kurunj beleñ Holi Spirit dunyinj gobe nalu funanje alya bereyaminj goyen nigen hitte yumulgan tiyen yeñ basiñña dirde kawa dirlñ yarabe Holi Spirit gogo dunyinj. ³¹ Niñgeb deñbe kadtiñ ge bulunj nurd nurd mata, mere misiñej yan

yird yird mata, bearar mata, kwep kwep mata, mere buluj mat teñ teñ matayabe mata buluj hoyaj kurayen kurayen goyen manaj yubul po tinayinj. ³² Kadtiñ iginj iginj yirde yeñ ge buniñej nurde yuneñ hinayinj. Irde Al Kurunj beleñ Yesu Kristu niñ teñ mata buluntij halde dunyinj gwahade po, den wor kadtiñ kura buluj dirkeb mata buluñmiñ halde yuneñ hinayinj.

5

*Al Kurunyen mata hulsi
yara go po gama irde hinayinj*

¹ Niñgeb hugiñej matatiñbe yeñ teñ hiyen goyen po teñ hinayinj. Deñbe Al Kurunyen dirñeñ wenj, yeñ beleñ bubulkunje wor po yeñ nurd duneñ hiyen. ² Yesu Kristube neñ gayen bubulkunje wor po yeñ nurdeb faraj yure yeñ yinjeñ ge ma nurdeb neñ ge kamyinj. Go tiyyin gobe Al Kurunj det hamñeñ iginj muñ kura galak irde kumga teñ unke hamñeñ iginj muñ nuryenj go gwahade goyen iryinj. Niñgeb denj wor Yesu beleñ tiyyin gwahade goyen po, al kadtiñ ge amaneñ wor po nurde yuneñ hinayinj.

³ Deñbe leplep mata ma teñ hinayinj, irde mata buluj mormok dapña kukuwa beleñ mata titñeñ ma teñ hinayinj. Irde det ugur po yade yade niñ ma dufay heñ hinayinj. Mata buluj gwahade gobe neñ Al Kurunyen

alya bereya beleñ titek mata moñ geb, gago dineñ hime. Ningeb mata gwahade goke dufay muñ kura ma po henayinj, irde goke muñ kura ñut ma yenayinj. ⁴ Denbe nanyaj mereya mere kukuwamjenja ma teñ hinayinj, irde kari mere buluñ ma teñ hinayinj. Mata gwahade gobe deñ beleñ titek moñ. Ningeb mata buluñ gwahade teñ hitinj yarabe Al Kuruj po ga iginj nurde unenj hinayinj. ⁵ Denbe mere gayen keñkela nurde hinayinj: leplep mata teñ han mar, mata buluñ mormok dapnja kukuwa beleñ titjenj teñ han maryabe, det ug po yad yad niñ po dufay heñ han maryabe Yesu Kristuya Al Kurunyä beleñ alya bereyaminj doyañ yird yird bana goñ epte ma hinayinj. Det ug po yad yad niñ po dufay heñ han marbe det gore Al Kurunyinj hiyyenj. ⁶ Irde al kura go ma kenke wañ usi mere min miñmoñ ma diryenj. Usi mere wor wor goke tenje Al Kuruj beleñ meremiñ pel irde han mar goyen bearar yirde buluñ yiryenj geb. ⁷ Ningeb mata go teñ han mar goya awalik ma heñ hinayinj.

⁸ Be, deñ goyen bikkenje mata buluñyen kidoma bana po hinhan. Gega gayenterbe Doyañ Al Kurunyen alya bereya han geb, hulsi bana han. Ningeb hulsire niñ mata po ga teñ hinayinj.

⁹ Hulsi bana han marbe mata iginj, mata huwakyabe mata fudindeya goyen kuruj forok yirde hanjen. ¹⁰ Ningeb matabe Al Kuruj beleñ iginj nurtek goyen teñ teñ niñ po kurut yenj hinayinj. ¹¹ Irdeb kidomare niñ mata ma teñ hinayinj. Mata gwahade gobe igineñ iginj kura ma forok yirde hanjen, hubu wor po. Ningeb denbe al kura mata gwahade tike yenenje kawan po kuñ mata gobe buluñ yineñ mere saninj po yirde hinayinj. ¹² Nebe mata buluñ mar gore mata banare balmij teñ hanjen gobe memyak geb, goke tagaltek ma nirde hi. ¹³ Goyenpoga Al Kurunyen mere hulsi yara goreb banare mata buluñ teñ hanjen goyen kawan forok yiryenj. ¹⁴ Al Kurunyen mere hulsi yara gobe deñ bana hiyenj geb, goreb almet mata buluñ yade kawan forok yirde hiyenj. Goke teñje gahade katij hi:

“Deñ Al Kuruj diliñde firtiñde han marbe huwarnayinj.

Irde deñ Al Kuruj diliñde kamtiñ han mar wor huwarnayinj.

Irkeb Mesaia beleñ meremiñ hulsi yara goyen dunke deñ bana heñ hulsi melak hitiñ yara teñ hiyenj,” yitiñ hi.

¹⁵ Ningeb denbe keñkela wor po heñ ga hinayinj. Al kukuwa yara ma heñbe al dufayminj wukkek yara

hej hinayin. ¹⁶ Nalu ga hite gayenterbe mata buluŋ po kuruŋ hi. Ningeb mata igin teŋ hitek kura hike yenerŋbe kame ga ma yenayin. Mata gobe tinayin. Mongo titmiŋeŋ hike nalu ga hubu hiyyen geb. ¹⁷ Irdeb dufay keŋkela ma henja mali mali kukuwa beleŋ mata titiŋ yara ma teŋ hinayin. Gwaha titŋeŋbe Al Kurunyen dufay keneŋ bebak teŋbe go po gama irde hinayin. ¹⁸ Kukuwa fe deŋ buluŋ dirtek goya nene kukuwa ma henayin. Gwaha titŋeŋbe Holi Spirit teke gore po doyan dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb tikiŋ asaŋde niŋ tikiŋya Al Kuruŋ turuŋ ird ird tikiŋyabe Holi Spirit beleŋ bitiŋde tikiŋ yupul titiŋ goyen kadtin yagoya tikiŋ hej hinayin. Bitiŋde mat amanen wor po nurde Al Kuruŋ isoka irde tikiŋ hen hinayin. ²⁰ Irde mata kuruŋ deŋ hitte forok yitiŋ goke Doyan Al Kurunniŋ Yesu Kristu dejenemde Nanniniŋ Al Kuruŋ igin nurde unen hinayin.

Ire uŋyat hej hej mata iŋiŋ

²¹ Be, deŋ beleŋ Yesu Kristu palap irde hanjen goyen matare po kadtinde mere nurde teŋ hinayin. ²² Ningeb deŋ bere almetin yanbe Yesube Kurunniŋ yeŋ yende yufuk bana hanjen gwahade goyen almetin yagot yufukde hinayin. ²³ Yesuyen alya bereya sios

gote doyan al wor pobe Yesu gwahade goyen po, albe berem yagot doyan mar geb. Yesu Kristube yende alya bereya sios gote Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Irde sios gobe Yesuyen uliŋ pigiŋ yara. ²⁴ Ningeb sios beleŋ Yesu Kristu yufukde hi gwahade goyen po, deŋ bere wor almetin yagot yufuk bana po hej meremiŋ kuruŋ goyen gama po irde hinayin.

²⁵ Be, deŋ al berem yanbe Yesu Kristu beleŋ yende alya bereya sios goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde yeŋ ge teŋ kamyin gwahade goyen po, deŋ wor bertiŋ yago niŋ amanen nurde yuneŋ hinayin.

²⁶ Yesube alya bereyamin sios beleŋ Al Kurunyen mere nurde go po gama irde fe baptais teŋ Al Kuruŋ diliŋde wukken hinayin yeŋ gogo sios niŋ teŋ kamyin. ²⁷ Yeŋbe alya bereyamin goyen halde wuk yirde, uliŋde firfurŋen wor po det hoyan buluŋeŋ kura miŋmoŋ yirmeket Al Kuruŋ diliŋde wukkek kusamuj wor po yire yeŋbe gogo kamyin.

²⁸ Niŋgeb Yesu beleŋ go tiyyiŋ gwahade goyen po, deŋ al wor bertiŋ yagobe nindikende ulniniŋ yeŋbe bertiŋ yago niŋ amanen nurde yuneŋ hinayin. Al kura berem niŋ amanen nurde hiyen gobe yinjen ge amanen nurde hiyen go gwahade geb. ²⁹ Neŋ kuruŋ gabe ulniniŋ gayen epte

ma asogo yirde buluŋ yirde hityen. Gwaha yirtiŋeŋbe paka yirde keŋkela sope yirde hityen. Gwahade goyen po, Yesu Kristu wor yinŋende uliŋ pigin sios goyen keŋkela doyaŋ irde hiyen.³⁰ Neŋbe Yesuyen hanıŋ, kahanıŋabe diliŋya gwahade po geb, gogo keŋkela doyaŋ dirde hiyen.³¹ Be, alya beremya gabu heŋ heŋ mata wor gwahade geb, goke Al Kuruŋyen asanđe gahade katıŋ hi:

“Goke teŋbe albe milinŋya naniŋya yubul teŋ bere teŋbe ire uŋya hiriryen.

Irdeb alya bereya gobe irawa moŋ uŋkureŋ po hiriryen,” yitiŋ.

Tikula 2:24

³² Mere gabe al mali mali bebak titek moŋ, mere gate miŋbe kuruŋ wor po. Mere gabe Yesu Kristuya yende alya bereya siosya niŋ yitiŋ yeŋ nurde hime.³³ Niŋgeb denj al wor mere gayen gama irdeb bertıŋ yago niŋ dindiken ge amaneŋ nurde haŋ gwahade goyen nurde yuneŋ hinayıŋ. Irde denj berebe almetıŋ yago palap yirde hinayıŋ.

6

Diriŋya naniŋya milinŋyat mata igit

¹ Be, denj diriŋ wor Doyaŋ Al Kuruŋ yufukde haŋ geb, adotıŋya mamtiŋyat mere nurde gama irde hinayıŋ. Mata gobe Al Kuruŋ diliŋde

mata igit, huwak wor po. ²⁻³ Al Kuruŋ beleŋ Mose saba unyiŋde gor saba kurabe, “Adotıŋya mamtiŋya palap yirde hinayıŋ,” yitiŋ hi. Irdeb saba gote muruŋgem niŋ biŋa tenyabe gaha yiriŋ: “Gwaha teŋ hinayıŋbe igit po heŋbe ulyanđe heŋbe aran ma kamnayıŋ,” yitiŋ. Saba hoyanđebe gwaha kura ma yitiŋ, gayen sabare po gab biŋa gayen tiyyiŋ.

⁴ Be, denj diriŋ naniŋ yagobe diriŋtin yago bearar teŋ hitek mat ma mata yirde hinayıŋ. Gwaha yirtiŋeŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ denj naniŋ yago saba dirde matatiŋ sope dirde hiyen gwahade goyen po yirde hinayıŋ.

Meteŋ marya doyaŋ marmiŋyat mata igit

⁵ Be, denj al kurate yufukde heŋ meteŋ teŋ haŋ marbe doyaŋ martıŋ yago kafura yirde yende mere po gama irde hinayıŋ. Irde bitiŋde mat wor po Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ uneŋ hite yara nurdeya meteŋ teŋ yuneŋ hinayıŋ.⁶ Doyaŋ martıŋ yago beleŋ deneŋ hikeya po gwaha titekeb turuŋ dirnayıŋ yeŋ nurdeya ma meteŋ teŋ hinayıŋ. Gwaha titiŋeŋbe Yesu Kristuyen meteŋ mar beleŋ meteŋ teŋ hanjen gwahade goyen po, Al Kuruŋyen dufay po gama irde bitiŋde mat wor po doyaŋ martıŋ ge meteŋ teŋ yuneŋ hinayıŋ.⁷ Niŋgeb denjbe al niŋ ma meteŋ teŋ

hite Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ hite yeŋ nurdeya bitinđe mat wor po doyaŋ martiŋ meteŋ teŋ yunęŋ hinayin. ⁸ Doyaŋ Al Kuruŋbe meteŋ al ma doyaŋ al hitek goke ma murungem dunyeŋ. Meteŋya mataya igin teŋ hinayin mar go po gab murungem yunyen.

⁹ Be, deŋ doyaŋ mar wor gwahade po meteŋ martiŋ yago buluŋ buluŋ ma yirde hinayin. Deŋya meteŋ martiyat doyaŋ altın wor pobe unjkureŋ po, Al Kuruŋyen gasuŋde hi. Yeŋbe al kura po igin igin yirde, kurabe buluŋ buluŋ yirde ma teŋ hiyen geb gago dineŋ hime.

Al Kuruŋyen fulenja marte det

¹⁰ Be, merene funaŋbe gahade: deŋbe Doyaŋ Al Kuruŋya heŋ yende tareŋ kuruŋ goyen yufuk bana goŋ heŋ tareŋ heŋ hinayin. ¹¹ Irdeb Satanya fulenja teŋ tenđe niŋ det Al Kuruŋ beleŋ duntiŋ kuruŋ goyen hor yirde hinayin. Gogab Unjurayen usi mata buluŋ kuruŋ goyen igin fole yirnayin. ¹² Neŋbe alya ma fulenja teŋ hite. Megen niŋ mar kidoma bana haŋ gote doyaŋ mar kurayen kurayen goyabe unjura naŋa kota ga haŋ kuruŋ goya fulenja teŋ hite. ¹³ Goke teŋ deŋbe nalu buluŋde unjura asogo yirtek yeŋbe fulenjare niŋ det Al Kuruŋ beleŋ duntiŋ goyen yade hor yirde ga hinayin. Gogab fulenja

tukuŋ muruŋde irdeb igin saŋiŋ po huwarde hinayin. ¹⁴ Niŋgeb tareŋ heŋ heŋ niŋbe Al Kuruŋyen mere fudinde goyen fulenjare kuŋ kuŋde niŋ mal timtiŋeŋ irde ga hinayin. Irdeb mata huwakbe dari mala pet teŋ teŋ niŋ dumunṭiŋ pet teŋ hinayin. ¹⁵ Munaŋ fulenjare niŋ kahaŋbaſanṭiŋ yarabe Al Kuruŋya awalik heŋ heŋ mere igin goyen tagal tagal niŋ gitik teŋ ga hinayin. ¹⁶ Irdeb hinayin kuruŋ goyen Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ tareŋ irde haŋ gobe maymaytiŋ yara heŋ hiyen. Gogab unjura beleŋ dufay buluŋ kura deŋ hitte kili misiŋde kak kerde yumultiŋeŋ irde hikeb igin yisikamde hinayin.

¹⁷ Irdeb Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ teŋ teŋ gobe fulenjare niŋ tonaj aw saŋiŋ gwahade goyen hor yirde hinayin. Irdeb Holi Spirityen bidilabe Al Kuruŋyen mere geb goyen tanarde hinayin. ¹⁸ Irdeb Holi Spirityen tareŋde hugiŋeŋ Al Kuruŋ mere irde hinayin. Mere irde heŋyabe det kurayen kurayen niŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde, dindikeŋ faraŋ durd durd niŋ wor gusuŋaŋ ird hinayin. Moŋgo mata goyen tubul tinak geb keŋkela heŋ ga hinayin. Irde hugiŋeŋ Al Kuruŋyen alya bereya budam goyen faraŋ yuri yen gusuŋaŋ irde hinayin.

¹⁹ Irdeb Al Kuruŋ beleŋ ne manaj faraŋ nurwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hinayin.

Ne niŋbe Al Kuruŋ beleŋ mohoŋner mere kerkeb al niŋ ma kafura heŋ Yesu niŋ yitiŋ mere iginj gote miŋ banare hi goyen tagal tagal niŋ gusuŋaŋ irde hinayinj.
20 Al Kuruŋyen mere iginj goyen basaŋ heŋ tagalde himeke goke teŋbe gago fere nirde nad koyare neraŋ hime. Ningeb mere tiye yeweŋ goyen moŋgo kafura heŋ mere ma tiyen geb, kafura ma heŋ mere teŋ teŋ ge Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayinj.

21 Be, Tikikus beleŋ gab ne niŋ yeŋ Polbe meteŋ gwahade gwahade teŋ hi, irde gasun gwahade keperde hi yeŋ bebak dirke nurnayinj. Tikikusbe kolne nigen yara. Yeŋbe Doyaŋ Al Kuruŋyen meteŋ goyen biŋde mat fudinde wor po meteŋ teŋ hiyen. **22** Goke teŋbe teŋ kermeke deŋ hitte kuŋ momoŋ diryeŋ. Irkeb gar neŋ tumŋaŋ dahade hityen goyen nurnayinj. Irdeb yeŋ beleŋ deŋ goyen tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ duryeŋ.

23 Be, kadne yago, Al Kuruŋ Nanniniŋya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ bitiŋ yisikamke hiwoŋ, irde yeŋ beleŋ kadtin yago niŋ amanęŋ nurd nurd mataya Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurd nurd mataya goyen dunwoŋ yeŋ nurde hime.

24 Doyaŋ Al Kuruŋniŋ Yesu Kristu niŋ hugiŋeŋ amanęŋ nurde uneŋ haŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ

buniŋeŋ yirde iginj iginj yirwoŋ yeŋ nurde hime. Gogo po.

Filipai

Filipai niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyiŋ

¹ Ne Polbe Timotiya dufay unjkureŋ po kerdeb deŋ Filipai taunde niŋ Al Kurunyen alya bereya, Yesu Kristuya haŋ mar goyen goke asan gago kaŋ duneŋ hime. Irde deŋ Yesu Kristuyen alya bereyat doyaŋ marya faraŋ durd durd marya niŋ wor asan gago kaŋ hime. Deyyabe Yesu Kristuyen meteŋ mar. ² Niŋgeb Nanniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ buninęŋ dirde igin igin dirde bitiŋ yisikamke igin hiwoŋ yen nurde har.

³ Be, nebe deŋ ge dufay henyabé hugiŋeŋ deŋ ge teŋ Al Kuruŋ igin nurde uneŋ himyen. ⁴⁻⁵ Denbe hanjkapyá Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen nuraminiđe mat mere igin goyen tagal tagal meteŋne gayen faraŋ nurkeb waŋ waŋ gayenter manaŋ faraŋ nurde haŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ mere irde henyabé deŋ beleŋ faraŋ nurde hanjen goke hugiŋeŋ amaneŋ nurde himyen. ⁶ Niŋgeb meteŋ igin goyen Al Kuruŋ beleŋ deŋ hitte miŋ uryiŋ gobe gwahade po meteŋ teŋ hike kuŋ kuŋ Yesu Kristu wayyen nature gab

pasi iryen gobe fudinde wor po yeŋ nurde hime.

⁷ Ne beleŋ deŋ ge gwahade nurde duneŋ hime gobe bener mat wor po deŋ ge amaneŋ nurde hime geb, gago buluŋ tihim yen ma nurde hime. Denbe ne beleŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen al beleŋ daha buluŋ irnak yen pet teŋ saŋiŋ irde hinhemiyabe faraŋ nurde hinhan. Irde gayenter mere igin goke teŋ koyare himeya wor faraŋ nud nud niŋ det yad yerke waŋ hanjen. Niŋgeb ne gahade gare Al Kurunyen meteŋ titek moŋ goyen meteŋmiŋ teŋ himeke faraŋ nurde han gobe deŋ goyen neya tumŋaŋ gar heŋ meteŋ teŋ hite yara nurde hime. ⁸ Niŋgeb deŋ gwaha nirde han mar goyen kuŋ dentek wor po nirde hi, irde Yesu Kristu beleŋ deŋ ge amaneŋ nurde duneŋ hi gwahade goyen po, ne manaŋ deŋ ge amaneŋ nurde duneŋ hime. Dufay gwahade heŋ hime gobe Al Kuruŋ wor fudinde yen nurde hi.

⁹ Be, nebe deŋ ge teŋ Al Kuruŋ gahade gusuŋaŋ irde himyen: kadtiŋ ge amaneŋ nurde yuneŋ yunen matabe kuruŋ hiyyeŋ. Irde gwaha teŋ henyabé mere fudinde bebak teŋ teŋ goya mata iginja buluŋa yeneŋ bebak teŋ teŋa goyen wor Al Kuruŋ beleŋ tareŋ irwoŋ yen gusuŋaŋ irde himyen. ¹⁰ Gogab Al Kuruŋ diliŋde mata igin wor po goyen

po teñ hinayin. Gwaha teñbe Yesu Kristu wañ wañ naturebe mata buluntin miñmoy, ultiñde merem moñ wor po hinayin. ¹¹ Be, den ge Al Kurun gusunjan irde himyen kurabe Yesu Kristu beleñ faran durkeb mata igin budam po teñ hinayin yeñ goke gusunjan irde himyen. Gogab al beleñ matatin yenenbe Al Kurun deñem turñun yan irde isoka irde hinayin.

Yesu niñ po nurde ga hitek

¹² Be, kadne yago, Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagalde himeke igin ma nurde hanjen mar beleñ nad koyare nerañ hime gago. Goyenbe mere igin gobe kurun heñ kuñ hikeb al budam nurde hanj. ¹³ Ningeb Roma gabman doyan al kurunyen ya kurun doyan ird ird mar tumñan, irde gar niñ al hoyan budam wor ne niñ yenþe, "Yenþe Yesu Kristuyen meten al geb, koyare hi gogo," yeñ nurde hanj. ¹⁴ Irde nebe koyare hime gake kadne yago beleñ hanþapyabe kandukñen nurde hinhan. Gega gayenterbe koyare hime gate iginen forok yeke yeneþbe Doyañ Al Kurun niñ biñ hek wor po irde hanj. Irdeb tareñ heñ sabamin tagal tagal niñ kafura ma henþe kawan po al momon yirde tukun hanj.

¹⁵ Fudinde, al kurabe ne beleñ Yesu Kristuyen mere tagalde himekeb deñne

kuruñ heñ hi goyen neneþbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurde daha mat kura fole irniñ yeñ nurdeya Yesuyen mere tagalde hanj. Munaj kurabe fudinde wor po, dufay igin kerdeya meten go teñ hanj. ¹⁶ Dufay igin kerde meten teñ hanj mar gobe Yesu niñ yitiñ mere igin goyen al beleñ daha buluñ irnayin yeñbe mere igin goyen sanjan ird ird meten goyen Al Kurun beleñ ne nuntiñ yeñ nurde hanj geb, ne niñ amanen nurdeb mere igin goyen tagalde tukun hanj. ¹⁷ Gega kurabe binde dufay buluñ kerdeya Yesu Kristu niñ tagalde hanj. Go mar gobe yinþen ge po nurde tagalde hanj. Irde dufaymindebe, "Yesu niñ tagalteke gab goke igin ma nurde hanj mar beleñ Pol koyare hi goyen buluñ buluñ irnayin," yeñ nurdeb gogo tagalde hanj. ¹⁸ Goyenpoga Yesu Kristuyen merebe kurun heñ kuñ hi. Dufay igin mat, ma buluñ mat wet kura goyenbe, Yesu niñ yitiñ mere iginbe kurun heñ kuñ hi. Ningeb daha yewen? Nebe goke igin wor po nurde hime. Irdeb kame wor gwahade po amanen nurde heñ. ¹⁹ Ga yeñ hime gabe deñ beleñ Al Kurun gusunjan irde hike Holi Spirit beleñ faran nurke koyare hime gayen siñare kweñ yeñ nurde hime geb, gago hugiñen amanen nurde henþa dineñ hime. ²⁰ Nebe Al Kurun beleñ meten nuntiñ goyen soñ ma

hemewoŋ, irde meteŋ igin po timewoŋ wor po yeŋ nurde himyen. Irde tareŋ po heŋ meteŋ teŋbe gor mat Yesu Kristu deŋem turŋun yan irde hinhem gwahade po, gayenter wor gwahade goyen po teŋ heŋ. Kamenŋ, ma heŋ goyenbe gwaha po teŋ heŋ. ²¹ Goyenbe danin geb megen gar hime? Gobe Yesu Kristu niŋ po teŋ megen gar hime. Munanŋ kamenŋ wor wor gobe yenya hireŋ geb, goke igin wor po yeŋ nurde hime. ²² Goyenbe go ma kamde megen gar heŋ yeŋ ge meteŋ teŋ himeke gote iginen forok yenayin goyen wor igin wor po. Niŋgeb daminbe igin yewenŋ? Heŋ heŋ wet kura ma kamde kamde wet kura? Neb go ma nurde hime. ²³ Nebe dufay irawa gayen kahalte hime. Dufaynerbe kamde dubul teŋ Yesu Kristu hitte kunŋ yenya heŋ heŋ gobe igin wor po yeŋ nurde hime. Gobe dulinq megen gar heŋ heŋ gote folek. ²⁴ Goyenpoga deŋ ge teŋ megen gar heŋ faraq durd durd goyen wor det kuruŋ wor po yeŋ nurde hime. ²⁵ Nebe fudiŋde gwahade po yeŋ nurde hime geb, deňya hitek yeŋ nurde hime. Gogab deňya heŋ faraq durmeke Yesu niŋ hekkenq nurd nurd matatiŋ gobe sanjŋ heŋ kuruŋ heŋ hiyen. Irde yeŋ ge hekkenq nurde heŋyabe amanŋ dufay mananŋ bitiŋ bana forok yeŋ hiyen. ²⁶ Niŋgeb ne gayen sopte deŋ hitte kumeke

neneŋbe Yesu Kristuya heŋ amanŋ heŋ haŋyen gobe sopte kuruŋ wor po hiyyen.

²⁷ Be, deŋbe mata igin, Yesu Kristuyen mere igin beleŋ yitiŋ goyen po teŋ hinayin. Gogab kunŋ denenŋ ma gar po yar kura heŋ goyenbe dufaytiŋde meteŋmiŋ teŋ teŋ goyen tareŋ po kerde haŋ gofe mere momonŋ nurenŋ. Irde Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen al beleŋ nurde yeŋ ge dufaymiŋ sanjŋ ird ird niŋ meteŋ titek yeŋ gabu irde meteŋ teŋ hinayin mere momontiŋ wor nurenŋ. ²⁸ Irdeb asogo dirde haŋ mar goke kafura ma heŋ hinayin. Asogo dirde haŋ mar gobe deŋ beleŋ yeŋ ge kafura ma heŋ hike denenŋbe deŋ beleŋ yeŋ fole yirtiŋ goyen bebak tinayin. Fole yirtek tareŋ dunyen albe Al Kurun niŋgeb, gogo deŋ beleŋ mel goyen fole yirnayin. ²⁹ Al Kurunbe Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ ird ird mata po ma dunyiŋ. Yeŋ ge teŋ kanduk yeneŋ yeneŋ mananŋ dunyiŋ. Det irawa gabe al mali yawartek moŋ, Al Kurun beleŋ basiŋa yirtiŋ mar po ga yawarde haŋyen. ³⁰ Be, haŋka kanduk yade haŋ gobe hakot ne ulner forok yeke yeneŋ hinhan go gwahade goyen yade haŋ. Irdeb haŋka mananŋ kanduk go bana po hime goyen gote mere momonŋne wor nurde haŋ gogo.

Yesu Kristuyen mata gama irde hinayinj

¹ Be, Yesu Kristuya hen henj gore kura deñ goyen sanjinj henj henj niñ faran durde hi? Irdeb yeñ beleñ deñ goyen bubulkunjne wor po yeñ nurd duneñ hi gore kura bitinj yurum irde hi? Irdeb Holi Spiritya kura hen awalik henj hanj? Irde kadtiñ ge buniñej nurde iginj iginj yird yird dufay kura henj hanj? ² Be, gwaha teñ hanj kenem dufaytinjya bitinjya unjkurenj po irde hinayinj. Gwaha teñ hinayinjbe goke amaneñ wor po nurenj. ³ Be, meteñ kura tiniñ yeñbe dufaytinjde dindikeñ ge po nurde al beleñ turunj dirnajn yenj ma meteñ teñ hinayinj. Gwaha titjenjbe neñ nurhet nurhet mata go tubul teñbe dindikeñ bande yird yird mata teñ hinayinj. ⁴ Irde deñ duñkurenj duñkurenj goyen dindikeñ ge po nurd nurd mata ma teñ hinayinj. Kadtiñ ge wor nurde faran yurde hinayinj. ⁵ Matatiñbe Yesu Kristuyen mata yara wor po teñ hinayinj. ⁶ Yeñbe Al Kurunyja tuñande gega, dufayminjdebe, “Nebe Al Kurunyja tuñande geb, yeñ hi gwahade po ne wor deñne turñunj yañ hewenj,” yeñ ma nuryinj. ⁷ Gwaha titjenjbe deñem turñunj yañ goyen tubul teñbe meteñ al deñem moñ yara hiriñ. Niñgeb yeñbe al heñ kawan heñbe matamiñ, dufayminjya meremiñjya tumjanj al beleñ

teñ hanjyen goyen teñ hinhin. ⁸ Gega ne nurhem nurhem mata ma teñbe Al Kurunj beleñ gwaha tiyayinj inyinj go po nurde gama irde kuñ kuñbe kamde kamde wor kinyinj. Goyenbe kuruse hende kamde kamde goyen wor Al Kurunyen dufay geb, go po gama iryinj. ⁹ Goke teñbe Al Kurunj beleñ deñem yañ wor po irdeb det kurunj gayenbe yeñ yufuk bana po yiryinj. ¹⁰ Niñgeb al ma det nañkiñdeya megen gar niñyabe megen biñde niñjya gore tumjanj Yesu turunj irniñ yeñbe urguñ kañ dokolhoñ yuguluñ teñ turunj irde hinayinj. ¹¹ Irdeb kawan po Yesu Kristube Doyan Al Kurunj yeñ hinayinj. Irdeb matamiñ gokeb Naniñ Al Kurunj deñem turñunj yañ irnayinj.

Mata iginj al beleñ gama irtek po teñ hinayinj

¹² Niñgeb kadne yago, Al Kurunyen mere keñkela gama irde hinayinj. Deñbe hakot neya tumjanj hinhetabyabe Al Kurunyen mere keñkela gama irde hinhan. Niñgeb gayenter neya tumjanj ma hite gega, Al Kurunyen merebe gama po irde hinayinj. Gobe det kurun wor po geb. Al Kurunj beleñ bikkenj dumulgañ tiyyinj geb, deñ tumjanj Al Kurunj kafura irde palap irde heñya mata iginj teñ teñ niñ kurut yeñ hinayinj. Irkeb kamebe dawaryenj. ¹³ Al Kurunjbe mata iginj yeñ beleñ

amaŋeŋ nurde hi goyen goke bitiŋ huwarke wilakŋeŋ nurde teŋ hinayıŋ yeŋ deŋya heŋ hugineŋ meteŋ teŋ hi. Deŋ belen igiŋ gwaha teŋ hitek tarenbe yeŋ belen dunen hi.

¹⁴ Irdeb det kura yirde hanj goke kadom mohonđe teŋ ḥagak ma yeŋ hinayıŋ. ¹⁵ Al Kurunj dirneŋ weŋbe buluŋ kura ma teŋ hanjen. Niŋgeb deŋ wor ultiŋde merem moŋ heŋ dufay buluŋ miŋmoŋ hinayıŋ. Deŋbe megen niŋ mar dufaymiŋ buluŋ, irde matamiŋ wor buluŋ goyen kahal bana hanj gega, ultiŋde merem moŋ, irde dufay buluŋtiŋ miŋmoŋ hinayıŋbe dinambe beleŋ wawuŋ melak heŋ naŋkinđe agat urde hanjen go gwahade goyen yirde hinayıŋ. ¹⁶ Gwaha teŋ heŋbe Al Kurunyä hugineŋ heŋ heŋ mere goyen sanŋiŋ po tanarde hinayıŋ. Gogab ne gayen Yesu Kristu wanj waŋ nature goyen deŋ ge meteŋ teŋ hinhem goyen duldul ma meteŋ timiriŋ, igineŋ yan hiriŋ yeŋ nurdeb goke aman heweŋ.

¹⁷ Be, deŋ belen Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde hanj gobe dapŋa gasa yirde Al Kurunj galak irde dolonj irde hanjen go gwahade goyen. Niŋgeb deŋ mata go teŋ hanj goyen tareŋ wor po heŋ heŋ ge teŋ igiŋ aman hende kameŋ yeŋ nurde hime. Gobe dapŋa gasa yirde Al Kurunj galak yirtiŋ go hende

wain wogortiŋ go gwahade goyen. Niŋgeb deŋ ge teŋ kameŋ goke amanen nurde hime. Deŋ wor Al Kurunyä awalikde hanj goke aman heŋ hinayıŋ. ¹⁸ Niŋgeb deŋ wor goke amanen nurnayıŋ, irde neya tumŋaŋ aman hetek.

Timoti Filipai taunde teŋ kerke kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ

¹⁹ Be, Timoti gayen araneŋ muŋ kura teŋ kermek deŋ hitte kunj kuŋ gobe Doyan Al Kurunyen dufay kenem araneŋ teŋ kermek kuwoŋ yeŋ nurde hime. Gogab mulgaŋ heŋ wanj dende mere momoŋ kura momoŋ nirkeb aman heweŋ. ²⁰ Al kura yeŋ yara ma hi. Yeŋ muŋ po gab bener dahade nurde hime goyen keŋkela nurde hiyen. Irde binđe mat wor po deŋ ge nurde faraŋ durd durd niŋ po nurde hiyen. ²¹ Al hoyan kuruŋ gabe yiŋgeŋ ge po nurdeb Yesu Kristu niŋ ma nurde hanjen. ²² Gega deŋbe Timotiyen mata igiŋbe gwahade yeŋ nurde hanj gogo. Yeŋya neyabe ire naniŋa beleŋ meteŋ titheŋ teŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen goke meteŋ teŋ haryen. ²³ Niŋgeb dufaynerbe Timotibe aran po teŋ kermek deŋ hitte kuwoŋ yeŋ nurde hime. Goyenpoga mata dahade ne hitte forok yiyyen goyen bebak teŋ gabe teŋ kermek kuyen yeŋ nurde hime. ²⁴ Irdeb Doyan Al Kurunj beleŋ ne gayen aran po deŋ hitte kunj kuŋ beleŋ goyen

fudinde wor po kerd nunyen yen nurde hime.

Epafroditus teñ kerke kuñ kuñ niñ yirij

²⁵ Goyenbe Timoti gayen gor ma kuñ hikeyabe du-faynerbe Epafroditus teñ kermeke mulgañ heñ deñ hitte kuyen gabe igin yen nurde hime. Yenbe kolne yara irde meteñ kadne wor po. Yenbe ne gayen Yesu niñ teñ Satanya fuleña teñ teñ al himirin gwahade goyen po, yen wor Yesuyen fuleña al hiriñ. Irde det niñ amu heñ himyen goyen faraç nurde damu teñ nuneñ nuneñ niñ deñ beleñ hulyañ irke wanbe faraç nurde hiyen. ²⁶ Yenbe deñ tumñañ goyen denmewoñ yen nurde hi. Irdeb garbam buluñ wor po heke mere momonmiñ nurañ goke kandukñeñ wor po nurde hi. ²⁷ Fudinde wor po, yenbe garbam kuruñ heñ soñ kamun. Gega Al Kurun beleñ bunijeñ iruñ. Irde ne niñ yen, "Moñgo Epafroditus kamkeb biñ misiñ kuruñ katyeñ," yenbe bunijeñ niruñ geb, gogo sope irke igin hiyuñ. ²⁸ Niñgeb goke teñbe aranjeñ po teñ kermeke deñ hitte kukeb sopte keneñbe aman henayin. Irkeb ne wor bene misiñ kuruñ ma kateñ. ²⁹ Niñgeb Epafroditus gayen Doyañ Al Kurunyen aman matare gargar irde igin igin irde hinayin. Irdeb al hoyan kura Epafroditus gahade gayen wor yenerbe gargar yirde hinayin. ³⁰ Yenbe

Yesu Kristuyen meteñ teñ heñya soñ kamun. Dindiken hantinđe faraç nurtek gob meteñyen geb yen hulyañ irke wanbe faraç nurde heñya gogo soñ kamun. Niñgeb palap irde hinayin yenbe gago dinen hime.

3

Ulniniñde mata teñ teñ niñ ma hekken nurde hitek

¹ Be, kadne yago, merene pasi ireñ tihim. Nebe mere miñ uñkureñ hañkapyä momoñ dirmirin goyen po sopte kañ dunen dunen ge kandukñeñ ma nurde hime. Gogab gorebe deñ goyen faraç durde det kura buluñ dirtek goke pet dirde hiyen. Momoñ direñ tihim gobe gahade: Doyañ Al Kurunya heñ aman heñ hinayin. ² Irde mel Yuda mar kura gore guba mata niñ tagalde hañ goke keñkela heñ ga hinayin. Go mar gobe kulu duwi yara geb matamiñ gore buluñ dirnayin. ³ Fudinde wor po, Al Kuruñ diliñde guba yen yen yen mata fudindere kutiñ marbe neñ gago, yen moñ. Nende guba yen yen matabe Holi Spirityen sanjinđe Al Kuruñ dolon irde hityen, irde Yesu Kristuya heñ aman heñ hityen gogo. Neñbe ulniniñde guba yen yen mata gore muñ kura igin diryen yen ma nurde hime.

⁴ Fudinde, bikkenbe ne beleñ ulniniñ sope irde wukken heñ heñ mata goyen goke hekken nurtek

gote miŋbe budam wor po hinhan. Niŋgeb al kura beleŋ, "Nebe miŋ gwahade geb, uliŋ sope ird ird mata goke hekkenj nurde hime," yiyyen al gobe epte ma fole niryen.⁵ Nebe kawanj hen naŋa fay 8 hemekeb Yuda marte mata gama irde guba yeŋ nunamiŋ. Nebe Israel mar al biŋ tolak wor po, irde Benyaminyen miŋde mat watinj. Mamneya nanneyabe Hiburu mar wor po, hoyan muŋ kura moŋ. Irdeb Moseyen saba goyen kenkelə gama ird ird niŋ teŋbe Farisi mar al himirinj.⁶ Irdeb hakotbe Yuda marte tikula goke amanenj wor po nurde hinhem geb, Yesuyen alya bereya sios goyen daha wor hubu hewoŋ yeŋ nurde buluŋ buluŋ yirde hinhem. Nebe Moseyen saba gama irde al huwak hen hen mata kuruŋ gobe kenkelə po gama irde hinhem. Kura muŋ soŋ ma hen hinhem.⁷ Goyenpoga igiŋ niryen yeŋ nurde hinhem mata kuruŋ goyen Yesu Kristu niŋ teŋbe miŋ miŋmoŋ wor po yeŋ nurdeb yubul po timirinj. Gayenter wor gwahade po nurdeb gwaha teŋ hime.⁸ Irde Doyan Al Kurunjne Yesu Kristuya kadom nud gunenj teŋ awalikde hen hen gobe det kuruŋ wor po geb, det hoyan kuruŋ gobe miŋ miŋmoŋ nirde hiyen. Niŋgeb yeŋ ge teŋbe det hoyan kuruŋ gobe yemeyde pasi himirinj. Det hoyanj

kuruŋ gobe nebaŋ yeŋ yeneŋ himyen.⁹ Gogab Yesu Kristube nere hiyyenj, irde yeŋya awalikde hireŋ yeŋ nurde himyen. Nigeŋbe Moseyen saba kenkelə gama irde al huwak hen hen gobe tubul timirinj. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufayne tareŋ irde himere matbe Al Kuruŋ diliŋde huwak hen hen beleŋ gama irde hime. Al Kuruŋ diliŋde al huwak hen hen gokeb Yesu niŋ dufaynininj tareŋ irde hityen geb, gogo al huwak yeŋ deneŋ hiyen.¹⁰ Nebe Yesu Kristuya kadom nud gunenj teŋ awalikde hirewoŋ, irde Al Kuruŋ beleŋ Yesu kamke isaŋ hiriŋ gote saŋiŋ goyen nigeŋ wor nurmewoŋ yeŋ nurde hime. Irdeb yeŋ kanduk yeneŋ hinjin gwahade goyen ne mananj yeneŋ himewoŋ, irde yeŋ beleŋ alyen mata buluŋ goke kamyinj gwahade goyen po, ne wor mata buluŋ ulner haŋ gayen pasi yirmewoŋ yeŋ nurde hime.¹¹ Gwaha teŋ gabe Yesu kamyinjde mat huwaryinj gwahade goyen po, ne wor gwaha timewoŋ yeŋ nurde hime.

Murunjem igiŋ teŋ teŋ niŋ kurut yeŋ hitek

¹² Be, mata goke yeŋ hime kuruŋ gobe bikkenj yawarmiŋ yeŋ ma yeŋ hime. Irde muŋ kura buluŋnem moŋ, igiŋ po hime yeŋ ma yeŋ hime. Goyenpoga Yesu Kristube ne beleŋ yeŋya awalik wor po hen hen niŋ

kurut yen hime gate murungem guneñ yenþe bikkeñ basiþa niryin geb, murungem goyen temewoñ yen kurut wor po yen hime gago.¹³ Goyenbe, kadne yago, nigenþe murungem goyen tumñañ yade pasi himin yen ma nurde hime. Gwaha titþenþe det harhokne beleñ hañ goke ma nurde henþe det kame wanayin goyen yawarmewoñ yen kurut wor po yen hime.¹⁴ Niñgeb Yesu Kristuya awalikde hen gama ird ird mata gote murungem Al Kurun beleñ nunen yen basiþa niryin geb, murungem goyen yawareñ yen Yesu Kristuya awalikde hen gama ird ird niñ kurut wor po yen hime. Kup yen yen karire kup yen hañ marte mata yara, teñne ilhal teñ dufayne uñkuren po irde kurut yen hime.

¹⁵ Goyenbe gwaha teñ teñ gobe ne po moñ. Neñ Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitin marbe tumñañ mata goyen teñ hitek. Munañ deñ hañ bana goyen al kura dufay gwahade ma kerde hañ kenem go mar goyen wor Al Kurun beleñ dufaymin wuk yirkeb bebak tinayin.¹⁶ Goyenbe neñbe mere fudinde hañkapyä titiriñ geb, go po tanarde gama irde hitek.

¹⁷ Niñgeb, kadne yago, deñbe ne mata teñ himyen gwahade goyen po gama nirde hinayin. Irdeb deñ gama irde hitek mata kura

neñ beleñ dikala dirtiriñ goyen al kura gama irde hike yenerþe deñ wor gwahade po teñ hinayin.¹⁸ Ga dineñ hime gabe al budam mata buluñ teñ hañ goreb Yesu Kristu kuruse hende kamyin goyen asogo irde hañ geb, gago momoñ dirde hime. Mere gabe hugineñ momoñ dirde hinhem goyen gago sopte delne fimiñ mananç dineñ hime.¹⁹ Be, Yesu Kristu asogo irde hañ mar gote al kurunyminþe biñge, irde mata kura memyak nurtek goyen igin tihit yen parpar teñ hañ, irde dufayminþe megen gar niñ mata buluñ niñ po nurde hañ. Niñgeb gwahade mar gobe kuñ kuñ funaþbe kak alare po kunayin.²⁰ Goyenpoga neñbe Al Kurunyen gasunđe niñ alya bereya. Irde Doyañ Al Kurun Yesu Kristu, Dumulgan teñ teñ Alniniñ beleñ Al Kurun hiyende mat wan wan niñ po doyan heñ hite.²¹ Yeñ beleñ katerþe uliñ turñuñ yan wor po hitin gwahade po, tareñminde nende ulniniñ sañiñ miñmoñ gayen wor yende yara sañiñ yiryeñ. Gwaha yiryeñ tareñmin gobe megerþa nañkinþa irde det kurun gayen yiñgen yufukde yerde doyan yirde hi gote tareñde yiryeñ.

4

*Neñbe awalikde heñ amanç
heñbe dufay igin po teñ hitek*

¹ Niñgeb, kadne yago, deñ ge amanęj wor po nurde dunej hime, irde kuñ denmewoñ wor po yeñ nurde hime. Deñ niñ nurde heñbe bener mat aman dufay po forok yeñ hiyen. Irdeb Al Kurun niñ meten teñ himyen gote murunjembé deñ gogo yeñ nurde himyen. Niñgeb Doyañ Al Kurunya heñ sanjñ hanjen gwahade po sanjñ wor po heñ ga hinayin.

² Be, Yuodiaya Sintikeya, derbe merene ga nuryi ko. Derbe Doyañ Al Kurunya heñ ire babamya wor po hitin har. Niñgeb der uliñ kadom mohonđe teñ hoyan hoyan ma hiriryen, awalikde po hiriryen. ³ Irde deñ Yesu niñ nurde metenje faran nurde hanjen mar manan bere irawa goyen ne beñ yinhem gwahade po teñ hiriryen yeñ faran yurnayin. Hakotbe bere irawa gob neya Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagal tagal niñ meten kurun wor po teñ hinhet. Irem gobe Klemenya meten kadne hoyan yagoya manan dufaymiñ gabu irde meten teñ hinhan. Meten kadne yago niñ yihim gobe Al Kurunya huginej heñ heñ bana han geb, yende deñembe Al Kurunya huginej hitek marte deñem katiñ asanjde han.

⁴ Be, deñbe Doyañ Al Kurunya heñbe amanęj wor po nurde hinayin. Irde sopte po dinej hime. Amanęj wor po nurde hinayin.

⁵ Irdeb bekkeñde igin mat al mere yirde hinayin. Irkeb al hoyan beñ gwahade po dennayin. Be, Doyañ Al Kurun watek nalube binde hihi. ⁶ Niñgeb kanduk kura yenen han goke galgaljen ma nurde hinayin. Gwaha titnejbe det kurañ nurdeb det goke Al Kurun mere irde gusunjañ irde hinayin. Irdeb gusunjañ irde heñyabe wol heñ dunyen go yeñ nurdeb huginej igin nud unen hinayin. ⁷ Irdeb Al Kurunyen biñ kamke igin heñ heñ mata al beñ bebak titek mon wor po gore deñ Yesu Kristuya han mar gote bitinya dufaytiña doyan yirde pet yirde hikeb al buluñ beñ epte ma buluñ diryen.

⁸ Be, kadne yago, merene gayen pasi ird ird niñbe gaha dinej: deñbe Al Kurun beñ turun dirtek mata igin teñ teñ niñ dufay heñ hinayin. Niñgeb mere fudinde teñ tenja al beñ gama yirtek mata igin teñ tenja niñ po dufay heñ hinayin. Mata huwakya mata wukkekyabe al beñ yenen turun dirtek mataya goke po dufay heñ hinayin. Irdeb kadtij ge amanęj nud yunej yunej mata goke wor dufay heñ hinayin. ⁹ Irdeb saba dirmekе nuramiñ irde kurabe mata dikala dirmekе yenen bebak tiyamiñ kurun gobe dufaytiñde po ma hiyen. Sabaya mataya ne hitte mat yawaramiñ goyen gama yirde tuñaj yurde

hinayinj. Irkeb Al Kuruj biŋ kamke igiŋ heŋ heŋ mata gote miŋ al gore deŋya hiyen.

Filipai mar beleŋ Pol faraŋ uramiŋ goke amanęŋ nurde yunyij

¹⁰ Be, deŋ beleŋ faraŋ nuramiŋ, irdeb waŋ waŋ gayenter wor sopte faraŋ nuraŋ. Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruj beleŋ goke amanęŋ nurde hi gwahade po ne manaŋ amanęŋ nurde hime. Fudinde deŋbe faraŋ nurd nurd niŋ dufay heŋ hinhan gega, meteŋen dirde hinhan. Goyenbe faraŋ nurtek beleŋ keneŋbe gogo faraŋ nuraŋ. ¹¹ Mere ga dineŋ hime gabe det kura niŋ amu wor po heŋ ga ma dineŋ hime. Nebe mata kurayen kurayen, igiŋya bulunya ne hitte forok yen hike go bana heŋ bene kamke igiŋ heŋ heŋ goyen keneŋ keneŋbe kerd nuntiŋ hime. ¹² Nebe det niŋ amu hen heŋ bana hinhem geb, gwahade heŋ heŋ mata be nurde hime. Irde kurabe det budamne yaŋ heŋ hinhem geb, gwahade heŋ heŋ gobe dahade goyen wor nurde hime. Nebe mata irawa goyen bana heŋya bene kamke igiŋ heŋ heŋ belŋen al beleŋ keneŋ bebak ma teŋ hanjen goyen bebak teŋ hinhem. Niŋgeb mata dahade ne hitte forok yenayıŋ gore epte ma iŋgogaha nirnayıŋ. Binje ep nene bene makin hiyyen ma binje kameŋ, irde detne budam miŋyaj heŋ ma siksukŋen heŋ gobe

tumŋaj iginj ala yen nurde hime. ¹³ Nebe al gwahade geb, Yesu Kristu beleŋ tareŋ nirkeb ne hitte mata forok yen hinayinj kuruj goyen igiŋ fole yirde heŋ.

¹⁴ Ne beleŋ gwaha dineŋ hime gega, ne kanduk yeneŋ himeke neneŋbe faraŋ nuraŋ gobe igiŋ wor po yen nurde hime. ¹⁵ Haŋkapyä ne beleŋ gor kuŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ tagaldeb Masedonia naŋa tubul teŋ hoyanje kumiriŋ goya goyenbe Yesuyen alya bereya hoyanje niŋ beleŋ kura faraŋ ma nuraŋ. Deŋ Filipai niŋ Yesuyen alya bereya gore po ga faraŋ nuramiŋ gobe dindikenj nurde haŋ gogo. ¹⁶ Irdeb Tesalonaikä taunde hinhemya wor det niŋ nurde hi yen nurdeb faraŋ urniŋ yenbe ne niŋ det yad yerke wayamiŋ. Goyenbe gogo po moŋ, sopte faraŋ nurde tebaŋ teŋ hinhan. ¹⁷ Ga dineŋ hime gabe det nuneŋ hinhan gwahade goyen sopte nunnayıŋ yen ma dineŋ hime. Gwaha titŋenbe deŋ beleŋ mata gwaha teŋ hinhan gote muruŋgem Al Kuruj beleŋ dunwoŋ yen nurdeb gago dineŋ hime. ¹⁸ Goyenbe ne beleŋ deŋ ge teŋ meterŋ teŋ hinhem goke sopte wol heŋ faraŋ nurtek yen nurde haŋ kenem ep faraŋ nuraŋ yen nurde hime. Nebe detne epte hinhan. Gega deŋ beleŋ Epafroditus hulyan irke yawaŋ nunuŋ gore irkeb budam wor po haŋ. Niŋgeb det gobe det

hamiŋeŋ kusamuŋ kura
 Al Kuruŋ galak irke igin
 yeneŋ amaŋ heŋ hiyen go
 gwahade goyen yara nurde
 hime.¹⁹ Niŋgeb nere Al
 Kuruŋ tareŋmiŋ turluŋ yan
 detmiŋ epte wor po hi al
 gore deŋ beleŋ det niŋ
 nurde haŋ kuruŋ goyen Yesu
 Kristu niŋ teŋbe dunke ep
 wor po henayiŋ.²⁰ Niŋgeb
 Nanniniŋ, Al Kuruŋ hugiŋeŋ
 hugiŋeŋ turuŋ irde hitek!
 Fudinde wor po.

²¹ Be, Al Kurunyen alya
 bereya Yesu Kristuya haŋ
 mar goyen goke dufay heŋ
 himyen geb, goke momon
 yirtiŋ ala tinayiŋ. Irde kadne
 yago neya gar hite gare wor
 deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen
 momon yirayiŋ ninaŋ geb,
 gago dineŋ hime.²² Irdeb
 Al Kurunyen alya bereya gar
 haŋ gare wor tumŋaŋ deŋ
 ge yeŋ haŋ. Roma gab-
 manyen doyan al kuruŋ Sis-
 aryen meteŋ mar kura Yesu
 gama irde haŋ gore wor deŋ
 ge dufay heŋ haŋ geb, gago
 bebak dirde hime.

²³ Be, Doyaŋ Al Kuruŋ
 Yesu Kristu beleŋ hugiŋeŋ
 buniŋeŋ dirde igin igin dirde
 hiyen. Fudinde wor po.

Kolosi Kolosi niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyin

¹⁻² Ne Polbe kadnininj Timotiya dufay uŋkureŋ po kerdeb deŋ Kolosi taunde niŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios niŋ asan gago kaŋ hime. Nebe Al Kurunyen dufayde Yesu Kristuyen mere basan al aposel himiriŋ. Deŋbe Yesu Kristuya heŋ Al Kurun diliŋde wukkeŋ hitiŋ, irde bitiŋde mat fudinde wor po meremiŋ gama irde hanjen.

Ningeb Adonininj Al Kurun beleŋ buniŋen dirde igiŋ igiŋ dirde bitiŋ yisikamke igiŋ po hiwoŋ yen nurde hime.

³⁻⁴ Be, deyyabe deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ irde Al Kurunyen alya bereya goke amaneŋ nurde yuneŋ hanjen gote mere momontiŋ goyen nurde haryen. Ningeb deŋ ge teŋ Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kurun mere irde heŋyabe hugiŋeŋ igiŋ nurde unen haryen. ⁵ Deŋ beleŋ Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde kadtıŋ ge amaneŋ nurde yuneŋ hanjen mata gobe Al Kurun beleŋ kame igiŋ igiŋ diryen go yeŋ dufay heŋbe gogo gwaha teŋ hanjen. Dufay gobe hanjkapyä Yesu niŋ yitiŋ

mere igiŋ fudinde goyen nuramiŋde mat forok yiriŋ. Dufay gokeb deŋ goyen Al Kurun beleŋ kame igiŋ igiŋ yireŋ yeŋ nurde ga hi. ⁶ Mere igiŋ goyen hanjkapyä wor po deŋ hitte kukeb Al Kurun beleŋ buniŋen dirde igiŋ igiŋ dird dird mere goyen nurdeb fudinde yamiŋ. Irdeb dufaytiŋa matatiŋyabe hoyaq wor po haminj. Gwahade goyen po, megeŋ kurun gayen mere igiŋ gore iginen heŋ kurun heŋ kuj hi. ⁷ Deŋbe mere igiŋ goyen meten kadnininj wor po Epafras beleŋ kuj momoŋ dirke nuramiŋ. Yeŋbe binde mat fudinde wor po Yesu Kristu niŋ meten teŋ hiyen. Ningeb neŋ beleŋ kuj saba dirtiŋeŋbe yeŋ beleŋ neŋ faraq dure yeŋ gogo kuj saba diryinj. ⁸ Irdeb mulgaŋ heŋ waŋbe deŋ beleŋ Holi Spirityen tareŋde kadtıŋ ge amaneŋ nurde yuneŋ hanjen goyen momoŋ diryinj.

Kolosi niŋ mar niŋ Al Kurun gusuŋaŋ irde hinhin

⁹ Ningeb mere momontiŋ nuraruŋ goyenter mat deŋ ge teŋ Al Kurun gusuŋaŋ ird ird niŋ bada ma heŋ haryen. Gusuŋaŋ irde heŋyabe Holi Spirit beleŋ yende dufay wukkeŋ kurun goya meremiŋ bebak teŋ teŋ saŋiŋya goyen dunwoŋ, irkeb Al Kurunyen dufay keneŋ kenkelə wor po bebak tiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde haryen. ¹⁰ Gogab matatiŋ

gobe Doyaŋ Al Kuruŋyen alya bereya beleŋ mata teŋ hanjen gwahade po teŋ hinayinj, irde yeŋ beleŋ amanenj nurde hitek mat po mata teŋ hinayinj, irdeb meten iginj po teŋ gote iginenj kuruŋ forok yirde hinayinj. Irde Al Kuruŋbe al gwahade yeŋ kenkelə nurde yeŋya kadom nurd gunen teŋ teŋ gobe kuruŋ heŋ tareŋ heŋ hiyenj.

¹¹ Irdeb kanduk kurayen kurayen kuruŋ yeneŋ hinayinj gega, tareŋmij kuruŋ turŋur yan goreb sanŋinj dirkeb kanduk goke mukku ma teŋ goya goya sanŋinj po heŋ hinayinj. Irde Al Kuruŋ beleŋ kanduk goyen pasi irwoŋ yeŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋenj ma heŋ hinayinj. Irdeb mata deŋ hitte forok yeŋ hinayinj kuruŋ goke amanenj wor po nurde heŋya ¹² Nanniniŋ iginj nurd uneŋ hinayinj yeŋ gusunjaŋ irde haryen. Adoniniŋbe mata iginj hulsire niŋ mar yeŋ beleŋ doyaŋ yirde iginj iginj yirde hi gwahade goyen po, deŋ manaŋ iginj iginj dirtek mar diryinj. ¹³ Irdeb mata bulunyen kidoma bana mat dumulgaŋ teŋ Urmij bubulkunjne wor po yeŋ nurde untinj al gore doyaŋ yirde hi gasunj bana gon dawaryinj. ¹⁴ Urmij gore mata bulunniŋ halde dunyinj geb, neŋbe kidoma bana ma heŋ iginj po hite gago.

Yesu Kristuyen mataya

meteŋya

¹⁵ Be, Yesu Kristube al beleŋ keneŋbe Al Kuruŋ banare hi gobe al gwahade yeŋ bebak titek. Yeŋbe det kuruŋ gate miŋ al. ¹⁶ Yeŋ beleŋ gab Al Kuruŋ beleŋ inke det kuruŋ gayen yiryinj. Det naŋkiŋde niŋya megen niŋya, det kawan niŋya banare niŋya yiryinj. Banare niŋbe Al Kuruŋyen miyoŋ tareŋmiŋ karkuwaj kurayen kurayen hende niŋya bande niŋya, al deŋem yanŋa deŋem monŋa goyen yiryinj. Forok yamiŋ kuruŋ gobe yeŋ beleŋ yiŋenj ge teŋ yiryinj. ¹⁷ Yeŋbe det kuruŋ gayen forok ma yekeya hinhin. Irdeb det kuruŋ gayen yirdeb gwahade po hinayinj yeŋ yiryinj gwahade po gasunjeŋyaŋ hanj. ¹⁸ Yeŋbe alya bereyamij sios gote doyaŋ al wor po geb, siosbe Yesuyen uliŋ piginj yara, irdeb yiŋenjbe sios gote tonaj. Yeŋbe al kamtiŋde mat huward huward mata goyen miŋ uryinj al geb, yeŋbe mata gote miŋ al. Gogab det kuruŋ gate doyaŋ al kuruŋ heweŋ yeŋbe gogo gwaha tiyyinj. ¹⁹ Al Kuruŋbe mataminj, dufayminyabe tareŋmiŋya goyen tumŋaŋ Urmij uneŋ uneŋ niŋ amanenj nurdeb unyinj. ²⁰ Irde Al Kuruŋbe megen niŋ detya naŋkiŋde niŋ detya kuruŋ gayen yeŋya awalikde heŋ heŋ goke amanenj nuryinj. Niŋgeb gwaha ire yeŋbe Urmij teŋ

kerke kateŋ kuruse hende
darim wok irde kamyinj.

²¹ Hakot deŋbe mata bulun
teŋ hinhan geb, dufaytiŋbe
gisaw wor po heŋ Al Ku-
ruŋ hitte ma hinhan, irde
asogo irde hinhan. ²² Gega
Al Kurunjbe deŋya awalikde
hitek yeŋbe Urmin teŋ kerke
kateŋ al wor po heŋ ku-
ruse hende kamyinj. Gogab
hanŋa gabe deŋ kurun gayen
diliŋde wukkenj heŋ ultinjde
merem moŋ heŋbe gwaha
mat kura merem yaŋ dirtek
moŋ hinayinj yeŋ gogo gwaha
tiyyinj. ²³ Niŋgeb gwahade
hitek yeŋbe dufaytiŋ Yesu
niŋ sanŋiŋ irdeb gwahade po
hinayinj. Dufaytiŋ yeŋ ge
tareŋ iramiŋ goyen tareŋ po
tanarde hinayinj. Irde Yesu
niŋ yitiŋ mere igiŋ go nurde
kame Al Kurunj beleŋ igiŋ
igiŋ diryen go yeŋ nud nud
gobe go ma tubul tinayinj.
Mere igiŋ gobe megen niŋ
alya bereya kurun gayen momoŋ
yirde tukutinj haŋ. Ne Pol
wor mere igiŋ tagalde
tukunj tukunj metenj al wor po
himiriŋ. Niŋgeb mere igiŋ
goyen deŋ wor nuramiŋ.

Kolosi sios Pol beleŋ faraŋ uryinj

²⁴ Be, nebe deŋ ge ten
ulne misiŋ kateŋ hime goke
amaŋeŋ nurde hime. Yesu
Kristuyen alya bereya siosbe
Yesu Kristu uliŋ piginj yara
geb, sios beleŋ kanduk yeneŋ
hi gobe Yesu Kristu yiŋgeŋ
kanduk yeneŋ hi yara.
Niŋgeb kanduk kurun sios
hitte forok yeŋ haŋ goyen ne

hitte manaq tumŋaŋ forok
yeŋ hinayinj goke amanq
nurde hime. ²⁵ Nebe Al
Kuruŋ beleŋ deŋ ge teŋ
meremiŋ tumŋaŋ tagalde
tukunj hayin ninyinj. Ningeb
goyen metenj teŋ teŋ al
himiriŋ geb, gago metenj
teŋ hime. ²⁶ Bikkeŋbe Al
Kurunyen mere gote miŋbe
ulyanđe wor po banare
hinhan. Niŋgeb megen niŋ
al tumŋaŋ bebak ma teŋ
hinhan. Gega gayenterbe
alya bereyamiŋ hitte kawan
yikala yirkeb bebak teŋ haŋ.
²⁷ Mel gobe Al Kurunj beleŋ
meremiŋ igiŋ wor po turnuŋ
yaŋ gote miŋ banare hitiŋ
goyen yikala yirmekе bebak
tinayinj yeŋ nurdeb al miŋ
hoyaŋ Yuda mar moŋ bana
niŋ mar goyen basiŋa yiryinj.
Meremiŋ banare hi gote
miŋbe gahade: Yesu Kristube
deŋya haŋ geb, deŋ wor
Al Kurunyen sanŋiŋ turnuŋ
yaŋ bana hinayinj. ²⁸ Goke
teŋbe Yesu Kristu niŋ al buda
kurunj gayen momoŋ yirde
tukunj hityen. Irde daha
wor al buda kurunj gayen
Yesu Kristuya heŋbe muŋ
kura buluŋ miŋmoŋ hinayinj
yeŋ Al Kurunyen dufay
wukkenđe al bebak yirde
saba yirde hityen. ²⁹ Nebe
metenj gayen gake ulne misiŋ
tap urde kurut wor po yeŋ
himyen. Gwaha teŋ heŋyabe
ne hitte metenj tareŋ po teŋ
hi al gote tareŋde metenj teŋ
himyen.

Laodisia niŋ marya irde keŋkela ma nurd nuneŋ hanj marya goyen tumŋaŋ faraŋ durd durd niŋ kurut wor po yeŋ hime gayen deŋ tumŋaŋ nurwoŋ yeŋ nurde hime.² Deŋ ge teŋ kurut yeŋ hime gabe kurut yeŋ hime gore faraŋ durke bitiŋde mat sanŋiŋ heŋbe kadtŋiŋ ge amaneŋ nurde awalikde hinayin yeŋbe gago kurut yeŋ hime. Gogab Al Kurunyen dufay nurde bebak teŋ teŋ tareŋbe kuruŋ hiyyen. Irde gab Al Kurunyen mere gote miŋ bikken banare hinhin goyen miŋ nurnayin. Al Kurunyen mere gote miŋ banare hinhin gobe Yesu Kristu.³ Yeŋ banabe Al Kurunyen dufay wukkenya meremiŋ bebak teŋ teŋ dufayya goyen bana yirtiŋ hanj. Dufay wukkenya meremiŋ bebak teŋ teŋ dufayya gobe samuŋ tareŋ wor po.⁴ Moŋgo al kura beleŋ waŋ usi dirde Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ sanŋiŋ irtiŋde mat hoyan dukunak geb, mere gago dirde hime. Gogab go mar gote mere hapek yan goyen fudinde yeŋ ma nurnayin.⁵ Nebe deŋya tumŋaŋ gor ma hite goyenbe, dufaynerbe deŋya tumŋaŋ gor hite. Irdeb heŋ heŋtiŋbe keŋkela wor po hanj goke aman heŋ hime. Irde Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde hanj goyen manan korgoŋ moŋ, tareŋ irtiŋ hanj goke manan aman wor po heŋ hime.

Yesuya po heŋ mata teŋ hitek

⁶ Niŋgeb Yesu Kristube Doyaŋ Al Kurunyiniŋ yeŋ nurd unamiŋ geb, hugiŋeŋ yeŋya heŋbe mata igin po teŋ hinayin.⁷ Irdeb he filginiŋ kura megeŋ biŋde kurkuŋ sanŋiŋ haŋyen go gwahade, irde ya kura tola tareŋ hende irtiŋ go gwahade goyen po, Yesuya heŋ tareŋ heŋ hinayin. Irdeb saba dirteke yeŋ ge dufaytiŋ sanŋiŋ iramiŋ gobe tareŋ po tanarde hinayin.⁸ Irdeb hugiŋeŋ Al Kuruŋ igin wor po nurd uneŋ hinayin.

⁸ Be, al kura beleŋbe megen niŋ saba momoŋ dirde hikeb fudinde yeŋ nurde gama ma yirde hinayin. Go mar gote sababe miŋ miŋmoŋ wor po. Yeŋbe asem yagot tikulaya megen niŋ sabaya go po gama yirde hanj. Yesu Kristuyen merebe gama ma irde hanj. Niŋgeb saba gobe Yesu Kristuyen moŋ.⁹ Yesu Kristube Al Kuruŋ gega, al wor po heŋ megen gar hinhin. Niŋgeb yeŋ po gab Al Kurunyen dufayya matayabe tareŋmiŋya goyen makin wor po hitiŋ hi.¹⁰ Deŋ wor Yesu Kristuya heŋ dufaymiŋya matamiŋyabe sanŋiŋmiŋya goyen kuruŋ wor po dunke makin hitiŋ hanj geb, saba hoyan kura gama irtek ma hanj. Yeŋbe megen niŋ doyan mar banare niŋya kawan niŋya kuruŋ gote doyan al wor po.

¹¹ Be, Yuda mar guba

yen hanjen gwahade yara, deñ manaj Yesu Kristuya hikeb yen beleñ mata hoyan mat guba yen duntiñ yara diryin. Yen beleñ guba yen duntiñbe bitiñde mata buluñ ten teñ dufay goyen yad siñä yiryin. Gobe al beleñ hanjende guba yen hanjen gwahade moñ.

¹² Yesu beleñ guba yen yen mata duntiñbe fe baptais teñ teñ mata dunyin. Den baptais tamiñ gote miñbe Yesu kamke mete tiyamin gwahade po, deñ wor fe bana kurkamij gobe kamtiñen tiyamin. Goyenpoga Al Kurun beleñ Yesu kamtiñde mat isan hiriñ tareñmin goke dufaytiñ tareñ irkeb Al Kurun beleñ deñ wor disan hitin yara dirde al gerjen diryin.

¹³ Be, deñbe Yuda mar moñ al miñ hoyan. Ningeb hakotbe Moseyen saba ma nurdeb mata buluñ kurayen kurayen teñ heñbe Al Kurun diliñde kamtiñ yara hinhan. Goyenbe Yesu Kristu isan hiriñ gwahade goyen po, deñ wor disan hitin yara dirde al gerjen diryin. Al Kurunjbe gwaha mat neñ kurun gate mata buluñ halde dunyin. ¹⁴ Neñbe mata buluñ teñ hitekeb Moseyen saba gore merem yan dirtek hinhet. Goyenpoga Al Kurunjbe Yesu Kristu beleñ kuruse hende kamyin gwahade po, merem yan dirtiñ goyen wor kuruse hende kerde mayde pasi iryin. ¹⁵ Gwaha matbe Al

Kuruñ beleñ megen niñ doyan mar banare niñya kawan niñya kurayen kurayen gote sanjñ goyen yad siñä yiryin. Tareñmin yad siñä yiryin goyen al beleñ keneñ bebak tinañ yenbe gogo Yesu kuruse hende kamyin.

Megen niñ marte mata ma gama irnayin

¹⁶ Ningeb al kura wañ dula teñ teñ mataya Al Kurun niñ dufay heñ heñ ge gabu ird ird nalu karkuwanya gagasi gerjen forok yeke goke gabu irde dula teñ teñ matayabe Sabat nalu ya goyen goke gwaha gwaha teñ hinayin dineñ tikeb keneñ unañ teñ hinayin. ¹⁷ Mata bikkek kurun gabe kame mata gerjen forok yetek gote tuñanjeñ po hinhan. Irde Yesu Kristu wayyiñde matbe mata gerjen fudinde goyen forok yamiñ yeneñ hite gago.

¹⁸ Be, al kurabe ne harhem harhem dufay miñyañ gega, dufay goyen bana kerdeb al deñem miñmoñde mata yara teñ hanjen. Irde al kurabe Al Kurunyen miyoñ doloñ yird yird niñ aman heñ hanjen. Go mar gobe hugineñ mitereya yuwarwarteya det yeneñ heñbe goke ug po tagalde hanjen. Irde megen niñ dufay po gama irde hañ geb, yinjeñ ge turuñ turuñ teñ hanjen. Ningeb deñbe kame matatin gote murungem igin yawartek gega goyen gore usi dirke soñ henak geb,

tareŋ hen hinayin. ¹⁹ Go mar gobe Yesu Kristuya gabu hetek moŋ, hoyan hoyan wor po. Gega neŋbe Yesu Kristu uliŋ pigiŋ yara, munaj yingeneŋbe tonaj yara geb, neŋbe yeŋ hitte mat basan̄ henbe kurabe haniŋ, kurabe kahaŋ gwahade ala henbe kadom faraŋ gurd teŋ hite. Irde Al Kurun̄ beleŋ gwaha mat mat tareŋ henayin yeŋ nurde hi gwahade mat po sanjŋ hen hite.

²⁰ Be, deŋbe Yesu Kristuya tumnajŋ kamamiŋ geb, megen niŋ saba gote yufukde ma haŋ. Gega dahade geb saba bikkek goyen gama po irde haŋ? Saba bikkekdebe, ²¹ “Det gobe tanarde ma, irde det go goya nene ma, munaj det gobe sisaj urde ma,” yitiŋ goyen danjŋ geb gama irde haŋ? ²² Saba bikkek gobe megen niŋ al beleŋ po forok yirtiŋ, irde megen niŋ det mugol netek goke yeŋ yitiŋ. ²³ Saba bikkek gama irde haŋ mar gobe Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata goyen tareŋ irtek yeŋbe yingenje dufaymiŋ po gama irde tareŋ irde hanjen. Irde ne harhem harhem dufay miŋyaj gega, dufay goyen bana kerdeb al deŋem miŋmoŋde mata yara teŋ hanjen. Irde mata buluŋ ulniniŋde haŋ gayen hubu hewoŋ yeŋ nurdeb uliŋ yusulak teŋ, biŋge kutŋa irde, uliŋde mata kurayen kurayen teŋ hanjen. Mata gwahade teŋ haŋ mar go yeneŋmiŋbe dufay wukken̄

gama irde haŋ yara. Goyenpoga go mar gobe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ biŋ harkeb dufay buluŋ go epte ma hika titek haŋ.

3

Al Kurun̄ diliŋde wukken̄ heŋ heŋ mata

¹ Goyenpoga deŋbe Yesu Kristuya kamtiŋde mat huwaramiŋ geb, bitiŋde mat wor po det Al Kurunyen gasuŋde haŋ goke po nurde hinayin. Al Kurunyen gasuŋde gorbe Yesu Kristu beleŋ Doyaŋ Al Kurun̄ heŋbe Al Kurunyen haniŋ yase beleŋ keperde hi. ² Niŋgeb det Al Kurunyen gasuŋde niŋ goke po dufay heŋ hinayin. Det megen niŋ ge ma dufay heŋ hinayin. ³ Deŋbe Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saŋjŋ iramiŋ goya goyenbe yeŋya kuruse hende kamamiŋ yara hamij. Irdeb kamtiŋde mat Al Kurun̄ beleŋ disaj heke huwarde al gergeren̄ hamij. Niŋgeb Yesu Kristu Al Kurun̄ hitte hi gwahade goyen po, deŋ al gergeren̄ hitiŋ mar wor Al Kurun̄ hitte haŋ. ⁴ Niŋgeb Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ mata gote miŋ al Yesu Kristu tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ goya megen gar forok yiyyeŋya goyenbe deŋ wor tareŋtiŋ turŋuŋ yaŋ manaŋ forok yenayin.

⁵ Niŋgeb megen niŋ mata buluŋ ultiŋde haŋ kurun̄ gobe yisikamnaŋ ko. Mata buluŋ gobe gahade: leplep mata, mata buluŋ mormok

dapŋa kukuwa beleŋ titiŋ yara teŋ teŋ mata, uliŋde aman hetek mata teŋ teŋ dufay, mata buluŋ teŋ teŋ dufayyabe det uguŋ po yad yad niŋ dufay heŋ heŋ mataya. Det uguŋ po yad yad niŋ dufay heŋ heŋ mata gobe uŋgura dolon yird yird mataya tuŋande. ⁶ Al Kurunyen beararbe mata gwahade teŋ hanj mar goke katyen. ⁷ Deŋ wor hakotbe mata buluŋ gwahade goyen teŋ kuŋ hinhan. ⁸ Gega gayenterbe mata buluŋ gahade gayen yubul po tinayin. Mata gobe gahade: bearar mata, kuŋuruŋ mata, al buluŋ yird yird dufay, mere buluŋ mat teŋ teŋ matayabe nanyaŋ teŋ teŋ mataya. Niŋgeb deŋbe mata goyen tumŋaŋ po yubul tinayin. ⁹⁻¹⁰ Deŋbe mata bikkek bitiŋ bana hanjen goyen yad siŋa yirdeb al gergeren hanj geb, kadom usi gird ma teŋ hinayin. Al gergeren hitiŋ gobe Al Kurun beleŋ yiŋgen yara dirde gergeren diryin geb, gogo huginen gergeren dirde hiket Al Kurun be al gwahade yen keŋkela nurdeb yenja kadom nurn gunen teŋ awalikde wor po hinayin. ¹¹ Al Kurunya awalikde hiniŋ yen nurde hanj marbe igin gwaha teŋ hinayin. Yesu Kristube Kurunjinin wor po. Yenbe neŋ kurun gaya awalikde hite. Niŋgeb Grik mar ma Yuda mar, guba yitiŋ mar ma guba ma yitiŋ mar, saba

karkuwaŋ yawartiŋ mar ma gwahade ma yawartiŋ maryabe meteŋ mar ma doyan marya kurun goyen banabe bipti miŋmoŋ. Igiŋ ala po Al Kurunya awalikde hinayin.

¹² Niŋgeb deŋbe Al Kurun beleŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋ basiŋa dirde wukken wor po dirtiŋ hanj geb, mata be gahade teŋ hinayin: kadtin ge buniŋen nurn yuneŋ hinayin, irde igin igin yirde hinayin, dindiken ge turun turun ma teŋ hinayin, bekkende igin mat al mere yirde hinayin, irde kadtin kura matamien igin hewon yen doyan heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ hinayin. Mata gahade gab ultin umŋa yade hor yirde kuŋ hanjen yara huginen gwaha po teŋ hinayin. ¹³ Al kadtin kura beleŋ buluŋ dirke goya goke buluŋen ma nurnayin. Doyan Al Kurun beleŋ mata buluŋtiŋ halde dunyin gwahade goyen po, ditinje mata buluŋ goyen wor halde yuneŋ hinayin. ¹⁴ Irdeb mata igin igin buda kurun go hendebe kadtin ge amanen nurn yuneŋ yuneŋ matatiŋ yaŋ hinayin. Gwaha teŋ hinayin be deŋ tumŋaŋ goyen al miŋ uŋkureŋ wor po heŋ awalikde po hinayin.

¹⁵ Be, Yesu Kristube al biŋ yisikamde kamde al. Niŋgeb tubul tike yen beleŋ bitiŋ yisikamkeb awalikde hinayin. Deŋbe al miŋ hoyan hoyan gega, awalikde

hej Yesu yufukde al miŋ unjkurenj hej hej goke teŋ basiŋa diryiŋ. Irdeb goke teŋ Al Kurunj iginj nurde uneŋ hinayinj. ¹⁶ Irde Yesu Kristuyen merebe bitiŋ bana gasuŋ unke kenkela wor po kipiryenj. Irdeb kenkela dufay hej Al Kurunyen mere kadom saba gird tenbe, "Gwaha mat hitek gab iginj," yeŋ kadom momonj gird teŋ hinayinj. Irdeb bitiŋde mat Al Kurunj iginj nurd uneŋya Al Kurunyen asaŋde niŋ tikiŋya Al Kurunj turunj ird ird tikiŋyabe Holi Spirit beleŋ bitiŋde tikiŋ yupul titiŋ goyen tikiŋ hej hinayinj. ¹⁷ Irdeb mere teŋ hinayinj ma mata kura teŋ hinayinj kurunj gobe Doyaŋ Al Kurunj Yesu nurd untinj mar beleŋ titek mat po teŋ hinayinj. Irdeb Yesu Kristu hitte mat saninj tenbe Al Kurunj iginj nurd uneŋ hinayinj.

¹⁸ Be, deŋ bere almetiŋ yanbe almetiŋ yagot yufukde po hinayinj.* Go teŋ hinayinj gobe Doyaŋ Al Kurunj gama irde haŋ mar beleŋ mata titek goyen po teŋ hinayinj.

¹⁹ Deŋ al berem yanbe bertinj yago niŋ amanjenj nurd yunenjbe mata yeŋ biŋ misiŋ nurtek mat ma yirde hinayinj.

²⁰ Deŋ diriŋbe mamtiŋya nantinyat mere nurdeb gama irde hinayinj. Doyaŋ Al Kurunjbe mata gwahade gokeb amanj hej hiyen.

²¹ Deŋ diriŋ naniŋ yagobe diriŋtiŋ yago birj ar yenaŋ mat ma mata yirde hinayinj. Moŋgo gwaha yirkeb kame kafura dufay kurunj heŋbe keperd keperdmiŋ iginj ma henayinj geb.

²² Deŋ al kurat yufukde hej meteŋ teŋ haŋ marbe megen niŋ doyanj martiŋde mere nurde hinayinj. Meteŋ teŋ hinayinj goyen doyanj martiŋ yago beleŋ deneŋ hikeya po gwaha titekeb turunj dirnaŋ yeŋ nурdeya ma meteŋ teŋ hinayinj. Gwaha titjenjbe Doyaŋ Al Kurunj palap irde yeŋ ge meteŋ teŋ hite yeŋ nурdeya bitiŋde mat wor po doyanj martiŋ ge meteŋ teŋ hinayinj. ²³ Meteŋ teŋ hinayinj kurunj gobe bitiŋde mat wor po Doyaŋ Al Kurunj niŋ meteŋ teŋ hite yeŋ nурdeya meteŋ teŋ hinayinj. Al niŋ meteŋ teŋ hite yeŋ ma nурde hinayinj.

²⁴ Mata gwahade teŋ hinayinjbe Doyaŋ Al Kurunj beleŋ mata iginj teŋ hinayinj gote muruŋgem dunenj yirinj goyen dunyenj. Ningeb meteŋ teŋ hinayinj kurunj gobe Doyaŋ Al Kurunj Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ uneŋ hite yeŋ nурde gab meteŋ teŋ hinayinj. ²⁵ Munaŋ al kura mata iginj ma teŋ hiyenbe gote wolminjenjbe muruŋgem buluŋ tiyyenj. Al Kurunjbe al kura po iginj inenj, kurabe buluŋ inenj ma yirde hiyen geb, buluŋ titekeb buluŋ

* **3:18:** Mere gabe albe hende berebe bande yeŋ ma yitiŋ. Albe Al Kurunyen mere saba yirke berembə nурde gama iryen yeŋ goke yitiŋ.

diryen.

4

¹ Be, deñ doyan mar wor gwahade po meteñ martiñ goyen mata huwak mat po kenkela doyan yirde hinayin. Deñ wor Doyañ Al Kurunjiñbe Al Kurunyen gasunde hi gogo yeñ nurde hanj geb, gago dinen hime.

Al Kurunya mere teñ teñ matatiñbe tareñ po irnayin

² Be, nalutiñ kurunjiñbe Al Kurun mere ird ird niñ nurde hinayin. Irdeb Al Kurun mere irde heñyabe dufaytiñ mali hiburneñ ma hiyen. Irdeb bitinde mat amanenurde uneñ turuñ irde hinayin. ³ Be, Al Kurun mere irde heñyabe neñ beñ Yesu Kristu niñ yitiñ mere banare hi goyen tagaltek belneñ kerd dunkeb al budam mere goyen nurnayin yeñ gusuñañ irde hinayin. Nebe mere go tagalde himeke goke nad koyare nerañ gago hime. ⁴ Niñgeb ne niñ Al Kurun gusuñañ irde hinayin. Irkeb mere tagaleñ yeñ nurde hime gobe kama ma heñ kenkela po tagaleñ.

⁵ Be, Yesu Kristu niñ ma nurde hanj mar hittebe dufay kenkela heñ ga mata teñ hinayin. Irdeb Yesu niñ momoñ yirtek beñ kura keneñ goya kama ma heñ momoñ yirde hinayin. ⁶ Irdeb meretiñbe hugineñ al beñ nurdeb, "Fudinde, ne farañ nure yeñbe gago mere

nirde hi," yeñ nurtek mat mere teñ hinayin. Irdeb al beñ gusuñañ kura dirkeb gwaha mat wol hetekbe igin nurnayin mat po wol heñ hinayin.

Mere funay

⁷ Be, Tikikus beñ gab ne dahade hime goyen momoñ diryen. Yeñbe kolne wor po yara, irde binde mat fudinde wor po Doyañ Al Kurun niñ meteñ teñ hiyen. Yeñbe meteñ kadne igin wor po. ⁸ Yeñ beñ gabe neñ dahade hite goyen momoñ dirke go nurdeb amanç heñ tareñ henayin yeñ gago hulyañ irhem. ⁹ Yeñbe Onesimusya kuriryen. Onesimus wor binde mat fudinde wor po Doyañ Al Kurun niñ meteñ teñ hiyen. Yeñbe kolniniñ wor po yara. Yeñbe al hoyanje niñ moñ, dende al po. Irem garebe neñ hitere gar mata forok yeñ hanj kurun gayen tumjañ momoñ diriryen.

¹⁰ Be, kadne kura neya koyare har al Aristakus beñ deñ ge dufay heñ hi gayen momoñ yirayin ninkeb gago dinen hime. Banabas nomiñ Mak wor gwahade po deñ ge dufay heñ hi. Yeñ ge momoñ dirmiriñ gogo geb, yeñ kuñ forok yeke keneñbe gargar irde kenkela doyan irde hinayin. ¹¹ Be, Yesus deñem kurabe Yastus mananç deñ ge dufay heñ hi. Meteñ farañ nurde hanj mar bana gonbe al karwo ga po ga

Yuda mar. Mel gobe neya hej Al Kuruj belej alya bereyaminj doyan yird yird gote metej tej kuj hityen. Irde kurare kanduknej nurde himekeb bene yurum irde hanjen. ¹² Be, dende al kura Yesu Kristuyen metej al Epafras goyen wor dej ge dufay hej hi goyen momoj yirayin ninke gago momoj dirde hime. Al gobe dende al. Yenbe dej goyen Al Kurunyen dufay tumjanj yenej bebak tej sanjin po huwardeb Yesuyen mere gama ird ird ninbe al parguwak yara hej yen ge hekkenj wor po nurde hiwoj yen huginej tarej po Al Kuruj gusunjan irde hiyen. ¹³ Yenbe dej ge po moj, Laodisia taundeya Hierapolis taundeya niñ Yesuyen alya bereya goke wor tarej wor po Al Kuruj gusunjan irde hiyen gobe fudinde yen dinej hime. ¹⁴ Kadniniñ wor po yen ge amanenj wor po nurde hityen al guram al Lukyabe Demasya manaj dej ge dufay hej har goke momoj yirayin ninkeb gago dinej hime. ¹⁵ Laodisia taunde niñ Yesuyen alya bereya goya bere kura Nimfayabe yaminde gabu irde Al Kuruj dolonj irde hanjen marya goyen manaj ne niñ yen, "Yen belej dej ge dufay hej hi," yinnaiñ. ¹⁶ Be, asan gayen dej wa kapyanj hejbe Laodisia taunde niñ Yesuyen alya bereya sios wor kapyanj

henayinj yen ter kerke gor kuyenj. Irdeb asaç kura yen ge kaminj goyen wor kamebe dej belej wor tej kapyanj henayinj. ¹⁷ Irdeb Akipus goyen, "Doyaç Al Kuruj belej metej guntinj gobe kejkela tanarde metej tej hayinj," innayinj.

¹⁸ Ne Pol belej hanner wor po gahade kaç hime: "Den ge dufay hej hime."

Be, ne koyare hime gake bitij sir ma yiyyenj. Dejbe Al Kuruj belej buninjen dirde igin igin dirwoj yen nurde hime. Gogo po.

1 Tesalonaika

Tesalonaika niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ meheŋde asaŋ kawayin

¹ Be, ne Polya meteŋ kadne waraŋ Sailasya Timotiya beleŋ den Yesu Kristuyen alya bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kuruj goke teŋ asaŋ gago kaŋ hite. Denbe Adoniniŋ Al Kurunyŋ Doyan Al Kurunjniniŋ Yesu Kristuya hanj. Niŋgeb Al Kuruj beleŋ buniŋen dirde igin igin dirde hugiŋen bitiŋ yisikamke igin hiwoŋ yen nurde hite.

*Tesalonaika taunde niŋ
mar goke teŋ Al Kuruj niŋ
amaŋeŋ nurd unyiŋ*

² Be, neŋbe hugiŋen den ge Al Kuruj mere irde hityen. Irde den ge teŋ igin nurde uneŋ turuŋ irde hityen. ³ Denbe Al Kuruj niŋ hekken nurde heŋya meteŋ teŋ hinhan. Irde bitinđe mat wor po yenja alya bereya niŋ amaŋeŋ nurd hinhan geb, Nanniniŋ Al Kuruj mere irde heŋyabe meteŋ dunyin kuruj goyen keŋkela po pasi irniŋ yen kurut yen hinhan goyen goke bininiŋ sir ma yen hiyen. Irdeb Doyan Al Kurunjniniŋ Yesu Kristu kame mulgaŋ heŋ wakeb yenja tumjaŋ hitek yen nurde hinhan geb, Al Kurunyen mere gama irde kanduk

karkuwaŋ yeneŋ hinhan gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjiŋ heŋ hinhan goyen goke wor bininiŋ sir ma yen hiyen.

⁴ Niŋgeb, kadne yago, mata gwahade goyen tumjaŋ yintirij geb, fudinde Al Kuruj beleŋ den goyen bubulkuŋne wor po yen nurde duneŋbe diriŋne weŋ dineŋ basiŋa diriyŋ yen nurtiriŋ. ⁵ Neŋ beleŋ den ge teŋ kuŋ denya heŋ mata teŋ hinhet kuruj gobe keŋkela narde haŋ gogo. Hanjkapyä den hitte gor kuŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen tagalde hinhet goya goyenbe mere uliŋ po moŋ, Al Kurunyen tareŋ manaj kenamiŋ. Irde Holi Spirit beleŋ bitinđe meteŋ kuruj wor po tikeb mere tagaltiriŋ gobe fudinde wor po yen nramiŋ.

⁶ Be, neŋya Doyan Al Kurunyä kanduk yintirij gwahade goyen po, den wor Al Kurunyen mere niŋ igin ma narde haŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ dirde hinhan. Gega Holi Spirit beleŋ amaj dufay dunkeb mere goyen fudinde yen amaŋeŋ narde teŋ bitinđe kerde gama irde hinhan. ⁷ Ningeb Masedonia naŋa den hanđe gorya Akaia naŋa neŋ hitere garya niŋ Yesuyen alya bereya beleŋ den mata teŋ hinhan go nurdeb, "Yesuyen alya bereya beleŋ mata teŋ hitekbe gwahade," yen nurdeb matatiŋ goyen po gama irde hanjen. ⁸ Fudinde

wor po, deñ beleñ Doyan Al Kurunç niñ yitiñ mere goyen nurdeb Al Kurunç niñ dufaytiñ tareñ iramiñ goyen nuramiñ marbe Masedoniaya Akaiaya naña bana ga niñ mar po moñ. Doyan Al Kurunyen mereya deñ mata tiyamiñ gote mere momonyabe naña hoyanđe niñ mar manaq tumqanç nurtiñ ala tiyamiñ. Niñgeb goke neñ beleñ deñ ge al hoyanç momoñ yirtek yeñ ma nurde hite. ⁹ Gobe mere momontiñ nuramiñ mar beleñ wanbe deñ beleñ mereniniñ fudinde yeñ nurdeb igin igin dirde hinhan goyen tagalamiñ, irde deñ beleñ det toneñ al beleñ yirtiñ goyen dolonç yirde hinhan goyen daha mat yubul tenbe Al Kurunç fudinde hi goyen hitte wanç yeñ po dolonç irde meteñmiñ teñ hinhan goyen wor tagalamiñ geb, matatiñ goke gwaha kura yetek yeñ ma nurde hite. ¹⁰ Irde Al Kurunç Urmıñ Yesu, Al Kurunç beleñ kamtiñde mat isan hiriñ al goyen Al Kurunyen gasunđe mat mulgañ hiyyen yeñ doyan irde hanjen mere momoñ goyen manaq tagalamiñ. Niñgeb goke neñ beleñ gwaha kura yetek yeñ ma nurde hite. Fudinde, Yesube neñ dumulgañ tiyyiñ geb, kame Al Kurunç beleñ alya bereyat mata buluñ gote murunđem buluñ yunyen nature goyenter neñbe murunđem buluñ goyen go ma dunyen.

2

Polyen mata

¹ Be, kadne yago, neñ beleñ deñ hitte kuñ meteñ teñ hinhet gobe duldul ma meteñ teñ hinhet goyen nurde hanç gogo. ² Irde deñ hitte ma kutirinjya meheñdebe Filipai taunde dahade hinhet goyen wor nurde hanjen. Gor niñ mar gore Al Kurunyen mere niñ igin ma nurdeb dineñ teñ sukal dirde buluñ buluñ dirke ulniniñ misiñ kattirinj. Gega goke kafura ma hitirinj. Irde gor mat deñ hitte kuñ Al Kurunyen mere tagaltirinj goyenbe gor niñ mar wor Al Kurunyen mere goke igin ma nurde asogo diramiñ. Goyenpoga Al Kurunniñ beleñ faraq durke goke kafura ma heñ kawan po momoñ dirde hinhet. ³ Gobe mere tagalde hinhet goyen usi dirhet yeñya ma dineñ hinhet, irde gwaha yinteké turuñ dirde igin igin dirnañ yeñ nurde ga ma dineñ hinhet, irde mere gote miñ keñkela nurdeya ga saba dirde hinhet geb, gogo kafura ma heñ kawan po momoñ dirde hinhet. ⁴ Irde Al Kurunç beleñ, "Mel gabe mere igin Yesu niñ yitiñ goyen fudinde igin mat tagalde tukunayıñ," yeñ nurdeb meteñ gago dunyin geb, dufaymiñ po gama irde meremiñ tagalde hityen. Niñgeb meteñ teñ hityen gabe al beleñ deneñ amañej nurd dunnaj yeñ ma meteñ teñ hityen. Gwaha titiñ

yarab dufayninin keñkela yeneñ hi al Al Kurun gore deneñ amanen nuryen yeñ meteñ teñ hityen. ⁵ Irdeb dindikeñ deneñ hinhan gwahade goyen po, merebe kirmintinde po hapek yan nurnayin yeñ ma tagalde hinhet. Irde sabaya mataya teñ heñyabe bininiñde deñ beleñ igin igin dirde det dunayin dufay buluñ gwahade goyen bana kerde heñya ma meteñ teñ hinhet. Hubu wor po. Al Kurunbe nurde duneñ hi. ⁶ Neñbe al beleñ turun dird dird niñ ma nañkenen hinhet. Deñ beleñ daw ma al hoyaq beleñ daw turun dirwoñ yeñ ma nurde hinhet.

Fudinde, neñbe Yesu Kristuyen mere basaq mar geb, igin gwaha gwaha dirnañ dintewoñ. ⁷ Goyenpoga gwaha ma dinenbe diriñ kura miliñ beleñ keñkela doyan irde okko irde hiyen go gwahade goyen po bekkeñde mere dirde doyan dirde hinhet. ⁸ Neñbe gwaha mat bininiñde mat wor po deñ ge amanen nurde hinhet. Irdeb diriñ kura naniñ beleñ gone muñ yeñ nurde hiyen gwahade goyen neñ beleñ deñ ge amanen nurde hinhet. Niñgeb Al Kurun beleñ mere igin Yesu niñ yitiñ dunyin goyen momon dird dird niñ amanen nurde hinhet. Irde deñ ge teñ kamtek wor igin yeñ nurde hinhet. ⁹ Niñgeb, kadniniñ yago, neñbe gwahade nurde

hinhet geb, Al Kurun beleñ Yesu niñ yitiñ mere igin dunyin goyen deñ hitte tagalde hinhetyabe deñ hantiñ doyan po ma hinhet. Moñgo deñ po kanduk kurun duntek goke teñbe wawuňya nañkahalya nindikeñ ge nurdeb hora meteñ kurun po teñ hinhet. Niñgeb deñbe neñ meteñ kurun gwahade teñ nufol durde hinhin gobe bitiñ sir ma yeñ hi yeñ nurde hite.

¹⁰ Be, neñbe deñ Al Kurun niñ dufaytiñ sañiñ irtiñ marya heñ mata igin Al Kurun diliñde wukkeñ, irde huwak wor po goyen teñ hiteke al beleñ gwaha mat kura tagal duntek moñ hinhet goyen dindikeñ deneñ hinhan. Irde Al Kurun wor deneñ hinhin geb, ga dineñ hime gayenbe fudinde yeñ nurde hi. ¹¹ Neñbe deñ nurde hanjen gwahade goyen po, neñbe al kura dirneñ weñ keñkela doyan yirde hiyen gwahade goyen dirde hinhet. ¹² Gwaha dirde heñyabe mata igin teñ teñ dufaytiñ tareñ irde kanduk yenen hike bitiñ yurum yirde hinhet. Irde mata Al Kurunyen alya bereya beleñ titek goyen po teñ hinayin yeñ tareñ po mere dirde hinhet. Al Kurunbe deñ goyen alya bereyamiñ doyan yird yird bana hurkuñ sañiñmiñ turñuñ yan keneñ hitiñ hañ goyen kame wor gwahade po titek mar henayin yeñ hoy dirde hi.

¹³ Be, neñ beleñ deñ ge teñ

Al Kuruŋ igin nurde uneŋ hitien gote miŋ hoyan kurabe neŋ beleŋ Al Kurunyen mere momonj dirtekeb, "Mere dirde hanj gabe fudinde Al Kurunyen mere, mali mere moŋ," yeŋ nurde hinhan. Niŋgeb goyen goke manan Al Kuruŋ igin nud uneŋ hityen. Fudinde wor po, saba dirde hinhet gobe Al Kurunyen mere, deŋ Yesu niŋ dufaytiŋ taren irde hanj mar bana meten teŋ hi mere go goyen.¹⁴ Fudinde, kadne yago, deŋbe Yudia naŋare niŋ Al Kurunyen sios Yesu Kristuya hanj mar kanduk yeneŋ hinhan gwahade goyen po, deŋ wor kanduk yeneŋ hinhan. Mel gobe naŋamde niŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ yirde hinhan gwahade goyen po, deŋ wor dende naŋare niŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ dirde hinhan.¹⁵ Munan Yudia naŋare niŋ mar gobe Doyaŋ Al Kurunyininj Yesu mayamiŋ. Irde neŋ wor buluŋ buluŋ dirde dakira tiyamiŋ. Bikken asem yago wor Al Kurunyen mere basan mar porofet gasa yirde hinhan. Mel gobe al miŋ hoyanya awalikde hitek ma yirde hikeb mata gwahade teŋ hanjen gogo. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ goke igin ma nud yuneŋ hinhan.¹⁶ Go mar gobe al miŋ hoyan Yuda mar moŋbe epte ma Al Kurunyen dirneŋ weŋ henayin yeŋ nurde hanjen. Niŋgeb neŋ beleŋ al miŋ hoyan hitte kuŋ Al Kurunyen

dirneŋ weŋ heŋ heŋ belneŋ goyen tagalde hitekeb igin ma nurde metenjinij walde hanjen. Mata buluŋ gwahade tike kuŋ kuŋ kuruŋ wor po hekeb Al Kuruŋ beleŋ yeneŋ wasak titek moŋ geb, Al Kurunyen bearar bana po hanj.

Polbe Tesalonaika niŋ mar kuŋ yenmewoŋ yeŋ nurde hin-hin

¹⁷ Be, kadne yago, neŋ gayenterbe al kura dirneŋ weŋ miŋyaŋ goyen bur yirtiŋ yara diramiŋ geb, belneŋeŋ po hoyan hoyan hite. Gega dufayniniŋdebe deŋ ge hugineŋ nurde hityen. Niŋgeb daha mat kura araneŋ kuŋ dentewoŋ yeŋ nurde kurut wor po yeŋ hinhet.¹⁸ Fudinde wor po, ne Polbe kuŋ dentek wor po nirde hiyen. Goke teŋbe deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kurut wor po yeŋ hinhem. Gega Satan beleŋ, "Mel gore daha kuŋ taren yirnayin," yeŋbe beleŋ pet dirde hinhin.

¹⁹ Be, kame Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu wakeb diliŋ mar huwardeb da ikala irniŋ? Neŋ beleŋ ikala irtek detbe deŋ gogo po geb. Neŋ beleŋ deŋ goyen Al Kuruŋ diliŋde saninj hen heŋ ge doyan hen hityen, irde deŋ ge dufay heŋbe amaneŋ nurde hityen. Irde deŋbe metenjinij gote iginenj geb, goke teŋbe Yesu beleŋ deŋe turŋuŋ yan dunyen.²⁰ Fudinde wor po, deŋ ge teŋ meten teŋ hinhet goke Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ deŋe

turjuŋ yan dunyen. Niŋgeb goke teŋbe deŋ ge amanęŋ wor po nurde hityen.

3

*Pol beleŋ Timoti teŋ kerke
Tosalonaika kuriŋ*

¹ Niŋgeb Atens taunde gar hinhetýabe aranęŋ deŋ hitte mulgaŋ hetek wor po dirde hin hin. Gega neŋ tumňaŋ kuŋ kuŋ gobe meteŋen dirkeb mere sege irde Sailasya neyabe Atens taunde hirekeb ² Timoti po deŋ hitte kuyen yitirin. Timotibe Al Kurunyen diriŋ, denya neŋya yara po. Yenbe neŋya Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagalde tukun hityen. Niŋgeb yen beleŋ kuŋ dufaytiŋ Yesu Kristu niŋ tareŋ iramiŋ goyen faran durkeb sopte dindikeŋ dufaytiŋ goyen tareŋ po irnayıŋ yenbe gogo teŋ kermekе kuriŋ. ³ Moŋgo kanduk yeneŋ hinhan gore dirke Yesu harhoktiŋ unnak yenbe gogo Timoti teŋ kermekе kuriŋ. Neŋ Yesuyen alya bereyabe kanduk gwahade po yeneŋ hitek geb, gogo deŋ wor kanduk yeneŋ hinhan goyen deŋbe kenkelä nurde hanj. ⁴ Niŋgeb neŋbe denya hinhetýabe, "Al beleŋ buluŋ buluŋ dirke kanduk yentek geb," dineŋ tebaŋ dirde hinhet go gogo. Niŋgeb gwahade po forok yeke yenamıŋ nurde hanj gogo. ⁵ Niŋgeb goke teŋbe deŋ hitte mulgaŋ heŋ kuniŋ yen hinhet goyen kuŋ ulyanđe po hekeb Yesu

niŋ dufaytiŋ sanjiŋ po irde hanj ma dahade goyen bebak tiye yenbe Timoti gogo teŋ kermekе kuriŋ. Moŋgo Satan beleŋ dufay buluŋ duneŋ usi dirkeb Yesu gama ird ird mata tubul tikeb meteŋniniŋbe iginen ga moŋ hiyyen yen galgaljen nurdeb gogo Timoti teŋ kermekе kuriŋ.

*Timotibe Pol hitte mulgaŋ
hiriŋ*

⁶ Be, Timoti deŋ hitte kuriŋ goyen mulgaŋ heŋ waŋ forok yiyuŋ. Irdeb deŋbe Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ po irde hanj irde bitinđe mat wor po Yesuya al hoyanya niŋ amanęŋ nurde hanj mere momončiŋ igiŋ goyen momoŋ diruŋ. Irde neŋ beleŋ deŋ dentek nurde hite gwahade goyen po, deŋ wor neŋ ge bitiŋ sir ma yeke dentewoŋ wor po yen nurde hanj goyen momoŋ diruŋ. ⁷ Niŋgeb, kadne yago, dufaytiŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ tareŋ iramiŋ mere momoŋ goyen nurdeb amanęŋ wor po nurtiŋ. Niŋgeb meteŋ ten hitekeya al beleŋ buluŋ buluŋ dirke kanduk yeneŋ ulniniŋ misiŋ kateŋ hityen goke ma nurtiŋ. Irde gayenter manaj gwahade po nurde hite. ⁸ Fudinde wor po, deŋbe Doyaŋ Al Kurunja heŋ sanjiŋ heŋ hanj geb, neŋbe goyen nurde goke amanjiŋ niŋ pultik wor po yen hite. ⁹ Niŋgeb Al Kurun diliŋde huwarde mere irde henja deŋ ge teŋ

Al Kuruŋ igin̄ nurd uneŋ uneŋ gobe ep gago yetek moŋ yeŋ nurde hite.¹⁰ Irdeb Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ ird ird matatiŋ kura tareŋ moŋ kenem nindikeŋ kuŋ denenbe saba dirde sanŋiŋ dirtek yeŋ nurdeb bininiŋde mat wor po naŋkahalya wawuŋya hugineŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hite.

¹¹ Be, Nanniniŋ Al Kuruŋ yin̄geŋya Doyaŋ Al Kuruŋniŋ Yesuya beleŋ deŋ hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen kerde dunkeb kutewoŋ yeŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hite. ¹² Irde bininiŋde mat deŋ ge amaneŋ nurde hityen gwahade goyen po, deŋ wor kadtıŋ yagoya al hoyan̄ kuruŋ goyen goke manaŋ bitiŋde mat amaneŋ nurd nurd mata goyen Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ kuruŋ po irwoŋ yeŋ nurde hite. ¹³ Irdeb yeŋ ge po dufaytiŋ tareŋ irwoŋ yeŋ nurde hite. Gogab kame Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu goyen miyoŋminya tumŋaŋ mulgaŋ heŋ heŋ nalureb deŋbe Al Kuruŋniŋ diliŋ mar huwarkeb yeŋ beleŋ al wukkek, uliŋde merem moŋ yeŋ dinyen̄.

4

Al Kuruŋ beleŋ amaneŋ nurtek mata po teŋ hinayiŋ

¹ Niŋgeb, kadne yago, deŋ mata gwahade teŋ hike Al Kuruŋ beleŋ igin̄ dinyen̄ yeŋ saba dirde hinhet. Irkeb gayenter wor gama irde han̄. Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋ

Yesuya heŋ kadtıŋ yago hitiŋ hite gare matatin̄ igin̄ goyen kuŋ kuruŋ heŋ hiyen̄ yeŋ gago gusuŋaŋ dirde tebaŋ dirde hite. ² Deŋbe gwaha gwaha teŋ hinayiŋ yeŋ neŋ beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋyen tarende saba dirde hinhet goyen nurde han̄.

³ Saba goyen gama irde mata teŋ Al Kuruŋ diliŋde wukkek heŋ heŋ gobe Al Kuruŋyen dufay geb, alya bereya leplep mata ma teŋ hinayiŋ. ⁴ Irde deŋ duŋkureŋ duŋkureŋ ultıŋ po amaŋ hetek mata buluŋ teŋ teŋ belneŋ pet teŋ hinayiŋ, irde Al Kuruŋ diliŋde wukkek al hoyan̄ wor denen̄ palap dirtek mata teŋ teŋ niŋ tuŋaŋ urde hinayiŋ. ⁵ Al Kuruŋ niŋ ma nurde megen niŋ mata po gama irde han̄ mar beleŋ biŋ harke go po gama irde hanjen̄ yara ma teŋ hinayiŋ. ⁶ Niŋgeb al kura mata gwahade goyenter kadomde berem leplep irde kadom buluŋ ma iryen̄. Gwaha tinayiŋbe bikken̄ neŋ beleŋ saba dirde hayhay dirde hinhet gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ goke buluŋ wor po diryen̄. ⁷ Gobe Al Kuruŋbe mata buluŋ teŋ hinayiŋ yeŋ hoy dirtiŋeŋbe mata igin̄ Al Kuruŋ diliŋde wukkek goyen teŋ hinayiŋ yeŋ hoy diryiŋ geb, gogo mata buluŋtiŋ goke buluŋ wor po diryen̄. ⁸ Niŋgeb saba gayen al kura gama ma irde hi al gobe alyen̄ saba pel

irhem usi teñbe Al Kurun, Holi Spirit dunyin al gote saba goyen pel irde hi.

⁹ Be, deñbe bitinjde mat kadom amaneñ nurd gunen ten hinayin yen Al Kurun beleñ saba dirthiñ geb, goke asanđe gar sopte ma momon dirtek yen nurde hite. ¹⁰ Irde fudinde wor po deñbe kadtin yago Yesuyen alya bereya Masedonia nañña bana hanj kurun goyen goke bitinjde mat amaneñ nurde faraj yurde hanjen. Niñgeb, kadne yago, matatiñ gobe gwahade po ten hinayin. Irkeb kuñ kurun hiyyen yen gago dinen tebañ dirde hite.

¹¹ Irde dintirin gwahade po, keñkela hen hiburjen ma hinayin. Irde det kura denja denja moñ goyen goke tonantin hilwa ma yirde hinayin. Irde kumhaka hen al hanin doyañ po ma hinayin. Dindiken ge nurde meten ten hinayin. ¹² Gogab Yesuyen alya bereya moñ siñare hanj mar beleñ denenbe palap dirde hinayin. Irde det kuranj nurde al hoyan hitte faraj niñ ma nañkeneñ hinayin.

Al kamtiñ gobe kame huwarnayin geb goke bulun wor po ma nurde hinayin

¹³⁻¹⁴ Be, kadne yago, neñbe fudinde Yesube kamyinjde mat huwaryin yen nurde hite. Niñgeb gwahade goyen po yen ge dufaymin sanjin irde kamtiñ mar goyen Al Kurun beleñ Yesu wayyen natureb yisanj hiyyen yen

nurde hite. Niñgeb al kamtiñ mar goke yitin mere fudinde goyen deñ beleñ nurde bebak tiwoñ yen nurde hite. Gogab Al Kurun niñ ma nurde hanj mar beleñ al kamtiñ gobe epte ma huwarnayin yen nurde al kamtiñ goke bunijen nurde eseñ hanjen gwahade ma ten hinayin. ¹⁵⁻¹⁷ Be, al kamtiñde mat huwarnayin goke Doyañ Al Kurun beleñ yinjen mohonjde yirinj goyen momon dirniñ tihit. Doyañ Al Kurunbe Al Kurunyen gasunjde mat mulgan hen katyen goyarebe al kamtiñ goyen kuware, "Huwarnañ!" yinyen. Irkeb Al Kurunyen miyon gote kurunmij beleñ wor gwahade po yinyen. Irkeb Al Kurunyen bigul mere tiyyen. Irkeb al Yesu Kristu nurd unen ga kamtiñ mar go wa huwarnayin. Go kamereb mel goya Yesu Kristuyen alya bereya diliñ gerjen hinayin goya tumjanj Al Kurunyen tareñ beleñ yade hurkukeb nañña kota kigariñkinj faykek hende hurkuñ Doyañ Al Kurun tupi tinayin. Gwaha ten gab yenja huginjen hinayin. Niñgeb Doyañ Al Kurun wayyen goyenter al diliñ gerjen hinayin marbe iginj hinayin munanj bikkenj kamtiñ marbe iginj ma hinayin yen ma nurde hinayin. ¹⁸ Niñgeb mere gayen dindigen uliñ kadom momon gird teñbe tareñ hen hej ge kadom faraj gurd

teñ hinayin. Gogab kuratin kura kamkeb hugineñ dubul tiya yeñ buniñeñ ma nurde hinayin.

5

Yesu wañ wañ niñ gitik teñ hinayin

¹⁻² Be, kadne yago, Doyan Al Kurun wañ wañ nalu gobe kawe al beleñ watin yara tiyyeñ gwahade goyen po, yeñ wor nalu goyare wayyeñ yeñ ma nurde hikeya wayyeñ goyen deñbe keñkela nurde hañ gogo. Niñgeb Doyan Al Kurun wañ wañ nalumiñ goke asanđe gar sopte katek yeñ ma nurde hite. ³ Be, al megen niñ kurun gabe, ‘Kanduk miñmoñ, igin ala po hite,’ yeñ nurde hikeya kanduk kurun gore wañ bemel po buluñ wor po yiryeñ. Gobe bere biñ yan kura dirin kawañ kertek heñ uliñ misiñ katyeñ yara gwaha mat kura busahartek moñ henayin.

⁴ Goyenpoga, kadne yago, deñbe megen niñ mar kidoma bana hañ gwahade moñ geb, Yesu wañ wañ nalu gobe kawe al beleñ bemel po watiñeñ dirkeb hurkuñkat ma tinayin. ⁵ Deñbe Doyan Al Kurun gama irde hañ geb, matatiña dufaytiñyabe igin wor po. Al farende heñ det keñkela yeneñ beleñ kuñ hañ go gwahade goyen hañ. Fudinde wor po, neñbe megen niñ mar kidoma bana hañ gwahade moñ. Mel gobe kidoma bana heñ det keñkela

ma yeneñ hañ go gwahade tintuñeñ wor po hañ.

⁶ Niñgeb neñbe Doyan Al Kurun mulgañ heñ heñ niñ ma nurde hañ mar beleñ mata buluñ teñ hañ gwahade ma teñ hitek. Irde Uñgura beleñ tuñaj durde buluñ dird dird mata goke keñkela nurde ga hitek. Irde ulniniñde po aman hetek mata fole irde hitek.

⁷ Munan Doyan Al Kurun ma nurde uneñ hañ marbe al wawuñ ferd ug po heñ nañja migiriñ ma nurde hañ go gwahade goyen, Satan beleñ lom yirde buluñ yirde hiyen goyen bebak ma teñ hanjen. Irde mel gobe al wawuñ fe nene kukuwa heñ hanjen go gwahade goyen po, megen niñ mata teñ teñ dufay hika titek moñ geb, go po gama irde kun kuñ buluñ heñ hanjen.

⁸ Gega neñbe al gwahade moñ. Neñbe Doyan Al Kurunyen mere gama irde hityen geb, al farende beleñ keñkela keneñ kuñ hanjen go gwahade goyen po, heñ heñniñ manan igin po hityen. Niñgeb ulniniñde po aman hetek dufay fole irde Doyan Al Kurun niñ hekkeñ nurdeb Al Kurunya al hoyanya bininiñde mat wor po amanet nurde yuneñ hitek. Mata gobe fulenja mar beleñ kili misiñ pet teñ teñ ain beleñ po irtiñ dumunđe yerde hanjen go gwahade geb, Satan beleñ epte ma buluñ diryen. Irde neñbe Al

Kuruŋ beleŋ nalu funaŋde neŋ tumŋaŋ dumulgaŋ tiyyen yen nurde goke doyaŋ heŋ hitek. Go mata gobe fulenja mar beleŋ kili misin pet teŋ teŋ ge tonaj aw yerde hanjen go gwahade geb, Satan beleŋ epte ma buluŋ diryen. ⁹ Munaj

Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyen gobe beararmiŋ bana heŋ heŋ ge ma basiŋa diryin. Gwahade yarabe Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristu gama irteke dade dirŋen weŋ dire yen basiŋa diryin. ¹⁰ Yesu Kristube kame mulgaŋ heŋ wayyeŋya goyare neŋ al kura diliŋ gergerŋ hinayinjya al kamtiŋya tumŋaŋ yenja hugiŋeŋ heŋ heŋ goke teŋ kamyin. ¹¹ Niŋgeb mata igiŋ teŋ hanjen gwahade goyen po, Al Kurunyen mere keŋkela gama irtek yenbe sanŋiŋ heŋ heŋ ge kadom faraŋ gurd teŋ hinayin.

Saba funaŋ

¹² Be, kadne yago, gor niŋ Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ mar deŋ doyaŋ dirde saba dirde huwa dirniŋ yen meteŋ kuruŋ teŋ han mar goyen meremiŋ nurde palap yirde hinayin yen gago momon dirde hite. ¹³ Irdeb meteŋmiŋ goke bitiŋde mat amaneŋ nurde yuneŋbe turuŋ yirde palap wor po yirde hinayin. Irde dindikeŋ uliŋ wor kadom buluŋ nurde guneŋ ma teŋ awalikde igiŋ po hinayin.

¹⁴ Gega, kadne yago, deŋ bana goyen al kura kumhaka

heŋ hike yeneŋbe saba yirde hayhay yirde hinayin. Irdeb al kura kanduk yeneŋ ka-fura heŋ aran po yul yen han mar kura hike yeneŋbe faraŋ yurde tareŋ yirde hinayin. Irdeb megen niŋ mataya dufay buluŋya pel ird ird tareŋ miŋmoŋ mar kura yeneŋbe go mar goyen wor faraŋ yurde hinayin. Irde kadtinj kura mataminj igiŋ hewoŋ yen doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayin. ¹⁵ Irde deŋ kuruŋ goyen al hoyan beleŋ buluŋ dirke wol ma heŋ hinayin. Gwaha titŋeŋbe kadtinjya al hoyanya goyen tumŋaŋ igiŋ igiŋ yird yird niŋ kurut yen hinayin.

¹⁶ Irdeb kanduk yeneŋ hinayin ma kanduk ma yeneŋ hinayin nature goyenbe hugiŋeŋ amaŋ hende po hinayin. ¹⁷ Irdeb Al Kurunya mere teŋ teŋ niŋ bada ma henayin. ¹⁸ Irdeb nalu igiŋde po ma Al Kuruŋ igiŋ nud uneŋ hinayin. Nalu igiŋya buluŋya waŋ hiyen goyenbe hugiŋeŋ gwahade po teŋ hinayin. Mata gwahade teŋ hinayin yitiŋ kuruŋ gobe deŋ Yesu Kristuya haŋ mar beleŋ gama irde hinayin yen Al Kuruŋ beleŋ dunyiŋ geb, mata goyen po teŋ hinayin.

¹⁹ Irde Holi Spirit beleŋ bitiŋ bana heŋ meteŋ tike okohom po yen ge naŋa mala teŋ unnyayin. Gwaha ma tinayinjbe kak isikamtinjbe irke meteŋ ma tiyyen. ²⁰ Irdeb Al Kuruŋ beleŋ al

kura hard unke mere tike keneñbe det karimnej kura yen ma nurnayinj. Det kurunj wor po momonj dira yen nurnayinj. ²¹ Goyenpoga al kura beleñ, "Holi Spirityen sanjinde mere teñ hite, irde meteñ teñ hite," yeke yeneñbe fudinde ma dahade goyen kenkelä yeneñ bebak teñ hinayinj. Irdeb fudinde yen kenem gama irde hinayinj. ²² Irde mata bulunjbe tumjanj gama ma yirde hinayinj.

²³ Be, Al Kurunjbe bininiñ kamke iginj heñ heñ dufay duneñ duneñ al. Niñgeb yen beleñ deñ tareñ dirke diliñde wukkek iginj wor po hiwoñ yen nurde hite. Irde bitinj, dufaytinjä ultinjä goyen iginj wor po hekeb Doyañ Al Kurunjniniñ Yesu Kristu wanj wanj natureb gwaha mat kura mere ultinjde irtek minjmonj hiwoñ yen nurde hite. ²⁴ Deñ hoy dirde hi al Al Kurunjbe deñ gwaha direñ yen biňa tiyyinj goyen biň sir ma yen hiyen. Niñgeb meremiñ go po gama irde yinjgeñ diliñde wukkek diryenj.

²⁵ Be, kadne yago, neñ ge nurde Al Kurunj gusuñanj irde hinayinj. ²⁶ Irde kadniniñ yago Yesuyen alya bereya hoyaj kura goyen yeneñbe neñ beleñ yen ge dufay heñ hityen goyen momonj yirnayinj. ²⁷ Irde asanj kanj dunhem gabe kadtinj yago Yesuyen alya bereya tumjanj kapyanj heñ

yunnayıñ yen gago Doyañ Al Kurunj diliñ mar mere tareñ po dirde hime.

²⁸ Be, Doyañ Al Kurunjniniñ Yesu Kristu beleñ buniñeñ dirde iginj iginj diryeñ yen gusuñanj irde hime. Gogo po.

2 Tesalonaika Tesalonaika niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan̄ sopte kayyin̄

¹ Be, ne Polya meteŋ kadne waraŋ Sailasya Timotiya beleŋ deŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kuruŋ goke teŋ asan̄ gago kaŋ hite. Deŋbe Nanniniŋ Al Kurunyā Doyaŋ Al Kurunjniniŋ Yesu Kristuya han̄. ² Niŋgeb Al Kurun̄ beleŋ deŋ bunijen̄ dirde igiŋ igiŋ dirde hugiŋen̄ bitin̄ yisikamke igiŋ po hiwoŋ yen̄ yeŋ nurde hite.

*Kandukbe yeneŋ hinayin̄
gega yul ma yenayin̄*

³ Be, kadne yago, deŋbe Al Kurun̄ niŋ hekken̄ nurd nurd gobe sanj̄ heŋ hi. Irde bitinde mat kadom amaneŋ nurd guneŋ teŋ haŋ mata goyen wor kuruŋ heŋ hi. Niŋgeb goke teŋ Al Kurun̄ hugiŋen̄ igiŋ wor po nurde uneŋ hitek yen̄ nurde hite. ⁴ Niŋgeb deŋ beleŋ Yesu niŋ teŋ kanduk karkuwāŋ yeneŋ haŋ gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanj̄ po heŋ yen̄ ge hekken̄ wor po nurdeb gama ird ird niŋ bada ma heŋ hanjen̄ goyen goke Al Kurun̄ dirjen̄ weŋ Yesuyen alya bereya hoyan̄ hitte tagalde deŋ ge turun̄ turun̄ teŋ hityen̄.

⁵ Be, deŋ Yesuyen alya bereya beleŋ Yesu niŋ teŋ kanduk gwahade yeneŋ haŋ goke kame Al Kurun̄ beleŋ al iginj̄a buluŋya pota yird yird nature deŋbe dawaryen̄. Mata go tiyyen̄ goke al kura beleŋ, “Daniŋ gwaha tiya? Mata gobe huwak moŋ,” intek moŋ. Deŋ goyen kanduk yeneŋ haŋ gobe Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamin̄ doyaŋ yirde hi bana goŋ igiŋ hurkutek mar henayin̄ yen̄be gogo kanduk yeneŋ haŋ. ⁶ Fudinde wor po, Al Kurun̄ beleŋ al iginj̄a buluŋya pota yirde matamiŋ gote muruŋgem yunyeŋ gobe huwak mat po yunyeŋ. Niŋgeb deŋ buluŋ buluŋ dirde haŋ marbe Al Kurun̄ beleŋ wol heŋ buluŋ po yiryeŋ. ⁷ Irdeb kame Doyaŋ Al Kurun̄ Yesu beleŋ nalu funanđe tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ manan̄ Al Kurunyen gasuŋde mat katyen̄ goyenterbe deŋ kanduk yeneŋ hinayin̄ goyen yad siŋa yirkeb igiŋ po hinayin̄. Neŋ wor gwahade po diryeŋ. Goyareb Yesube Al Kurunyen miyoŋ tareŋ miŋyaŋ goya tumŋaŋ kateŋ gwahade diryeŋ. ⁸ Goyare goyenbe alya bereya Al Kurun̄ ma nurd uneŋ Doyaŋ Al Kurun̄ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ go ma gama irde haŋ marbe gote muruŋgem buluŋ yunyeŋ. ⁹ Yeŋ beleŋ mel gote mata buluŋmiŋ wol heŋbe yakira tike hugiŋen̄ kanduk kuruŋ bana hinayin̄. Irdeb epte ma Doyaŋ Al Ku-

ruŋya heŋ saŋiŋmiŋ turŋuŋ yaŋ goyen keneŋ amaŋ heŋ hinayin. ¹⁰ Munaŋ alyा bereyaminj wukkek gobe Doyaŋ Al Kuruŋ wayyeŋ nalu goyenterbe yeŋya awalikde heŋ deŋem turŋuŋ yaŋ irnayin. Irde al yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irde hinayin mar beleŋbe isoka irnayin. Deŋ wor Yesu niŋ saba dirteke mereniniŋ nuramiŋ geb, mel goya tumŋaŋ Yesu deŋem turŋuŋ yaŋ irnayin.

¹¹ Be, neŋbe gwahade dufay heŋya deŋ ge teŋ hugiŋeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hityen. Irde deŋ goyen yeŋ beleŋ hoy diryiŋ geb, deŋ ge gusuŋaŋ irde heŋyabe yeŋ beleŋ hoy yiryiŋ mar beleŋ titek mata igiŋ po teŋ hinayin yeŋ gusuŋaŋ irde hityen. Irde mata igiŋ titek dufay kuruŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ tareŋmiŋde faraŋ durkeb gote igineŋ kuruŋ forok yiyyen yeŋ gusuŋaŋ irde hityen. Irde kurabe Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde meteŋmiŋ teŋ hinayin goyen igineŋ yiŋgen forok iryeŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hityen. ¹² Neŋ beleŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ gwahade irde hityen gobe yeŋya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirkeb deŋ beleŋ deŋem turŋuŋ yaŋ irwoŋ, irke yeŋ beleŋ wolmiŋeŋ matatiŋ igiŋ goke deňtiŋ turŋuŋ yaŋ dirwoŋ yeŋ nurde gago Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hityen.

2

Al Kuruŋyen saba pel ird ird mata forok yiyyen

¹ Be, kadne yago, Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristu waŋ dawarke yeŋya hitek goyen goke momoŋ dirniŋ tihit. ² Al kura beleŋ,

“Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ nalube bikkeŋ forok yiyyen,” dineŋbe, “Mere gabe Al Kuruŋ beleŋ Polya diŋuŋya yinke basaŋ heŋ tagalde haŋ,” dinnayin. Irde kura beleŋbe, “Mere goke Polya diŋuŋ yagoya beleŋ asaŋde gago kaŋ dunaj,” dinnayin. Goyenpoga mere gobe usi mere geb, mere go nurde hurkuŋkat teŋ kafura ma henayin. ³ Nalu gobe hako geb. Megen niŋ al beleŋ Al Kuruŋ harhok uneŋ tubul tinayin. Irke gab al kura Mata Buluŋ Al wor po kak alare kutek al gore forok yeke gab Doyaŋ Al Kuruŋ wayyeŋ. Ningeb al kurat mere mali mali po gama ma irde hinayin. Moŋgo usi dirnayin geb. ⁴ Munaŋ Mata Buluŋ Al wor po gobe megen niŋ al beleŋ Al Kuruŋniŋ yeŋ det kuruŋ gayen doloj yirde haŋyen goyen fole yirhem yeŋ nurdeb yiŋgen turuŋ irde hiyen. Irde Al Kuruŋyen ya balem bana goŋ hurkuŋ gasuŋ himam wor po bana goŋ heŋbe al diliŋde, “Nebe Al Kuruŋ,” yiyyen. Al gobe gwaha matbe Al Kuruŋ asogo iryeŋ.

⁵ Be, mata gwahade gokeb deňya tumŋaŋ heŋ hugiŋeŋ

momoŋ dirde hinhem. Niŋgeb mere gobe nurde haŋ yeŋ nurde hime.⁶ Mata Buluŋ Al gobe Al Kuruŋ beleŋ nalu goyenter forok yiyyen yitiŋde wor po gab forok yiyyen. Niŋgeb haŋka gab Al Kuruŋyen saŋiŋde beleŋ pet irtiŋde hike kawan ma forok yeŋ hi gobe nurde haŋ gogo.⁷ Goyenbe Mata Buluŋ Al gote tareŋbe bikken banare balmin meteŋ tiyyiŋ geb, gayenter wor meteŋ teŋ hi. Al Kuruŋyen tareŋbe Mata Buluŋ Al gote meteŋ kawan forok yetek goyen pet titiŋde gwahade po hiyen. Irde kuŋ kuŋ Al Kuruŋ beleŋ nalu kiryiŋde gor gab tubul tike Mata Buluŋ Al goyen kawan forok yeŋ meteŋ tiyyen.

⁸⁻¹⁰ Irkeb

Mata Buluŋ Al go kawan heŋ Satanyen saŋiŋde mata tineŋ turŋuŋ yaŋ wor po kurayen kurayen al beleŋ epte ma titek goyen forok yirde hiyen. Mata kuruŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ forok yirde hi yeŋ yentek gega, Al Kuruŋ beleŋ moŋ. Irde Mata Buluŋ Al gobe al kura meremiŋ gama irde kakde kutek mar goyen mata hoyan mat hoyan mat lomlom yirde usi yirde hiyen. Be, Mata Buluŋ Al gore kawan forok yeŋ mata gwahade tikeb Doyaŋ Al Kuruŋ Yesube tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ manaq wayyen. Irdeb Mata Buluŋ Al gote tareŋmiŋ goyen isikamde mohoŋ uka beleŋ po teke goyare po hugiŋeŋ

kamyen. Be, Mata Buluŋ Al gama irde hinayiŋ mar gobe Al Kuruŋyen mere fudinde goke amaneŋ ma nurkeb Al Kuruŋ beleŋ gwamuŋ yuryen. Gwahade moŋ manhan Al Kuruŋ beleŋ yawarwoŋ.¹¹ Go mar gobe gwahade po Al Kuruŋyen mere nurtek ma wor po haŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ mel gote dufaymiŋ wabuŋ yurke usi mere goyen fudinde yeŋ nurnayiŋ.¹² Irdeb Al Kuruŋyen mere fudinde goke dufaymiŋ saŋiŋ ma irde mata buluŋ niŋ po amaneŋ nurde haŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ merem yaŋ yirde gasa yirke kamnayiŋ.

*Al Kuruŋ beleŋ dawareŋ
yeŋ bikken basiŋa diryiŋ*

¹³ Goyenpoga, kadne yago, deŋbe gwahade moŋ. Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ deŋ goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋ hi. Deŋbe Al Kuruŋyen mere fudinde goke dufaytiŋ tareŋ irde haŋ, irde Holi Spirit beleŋ bitiŋ bana hen meteŋ teŋ hikeb Al Kuruŋ diliŋde wukkek wor po hen haŋ. Al Kuruŋ beleŋbe deŋ gwahade dirde gab dade yende dirŋeŋ wen direŋ yeŋbe bikken naŋkiŋya megenya forok ma yiryinŋa po basiŋa diryiŋ. Niŋgeb goke teŋbe deŋ ge Al Kuruŋ hugiŋeŋ igiŋ nud untek wor po yeŋ nurde hite.¹⁴ Deŋ goyen Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuyen tareŋ turŋuŋ yaŋ bana goŋ hen amanq hen hinayiŋ yeŋbe

gogo Al Kurun beleñ deñ hoy diryin. Niñgeb Al Kuruñyen mere saba dirteke nuramiñ gogo.¹⁵ Niñgeb, kadne yago, bikkeñ mohonñiniñdeya asanñdeya saba dirde hinhet gobe kenkela yanarde sanjñ po huwarde hinayıñ.

¹⁶ Be, Doyañ Al Kurun Yesu Kristu yingeneña Nanninin Al Kuruñyabe neñ kurun gayen bubulkundere wor po yeñ nurde duneñ haryen. Irde bunijen dirde igin igin dirdeb tareñ heñ heñ ge hugineñ farañ durde detmiñ igin goke doyañ heñ heñ dufay duneñ haryen.¹⁷ Niñgeb gwaha dirde haryen Yesuya Al Kuruñya gore deñ wor mataya mereya igin kurun goyen hugineñ teñ hitek dufay duneñbe tareñ heñ heñ ge farañ durwoñ yeñ gusuñan yirde hite.

3

Neñ ge Al Kurun gusuñan irde hinayıñ

¹ Be, kadne yago, mere hoyan kura momoñ dirniñ tihit geb. Be, deñ beleñ neñ niñ Al Kurun gusuñan irde henjabe Doyañ Al Kurun niñ yitiñ mere igin neñ beleñ tagalde kuñ hityen goyen aranen kurun hiyyen yeñ gusuñan irde hinayıñ. Irde deñ beleñ sabaniniñ nurde gama irde hinhan gwahade po, mere nurnayin mar goyen wor sabaniniñ palap irde gama irnayin yeñ gusuñan irde hinayıñ.² Goyenbe al tumñan po

ma yeñ ge dufaymiñ sanjñ irde hañ geb, go mar goyen kurabe dufaymiñ buluñ. Irde Yesu niñ igin ma nurde neñ gayen buluñ buluñ dirde hanjen. Niñgeb go mar gore buluñ dird dird beleñ goyen Al Kurun beleñ pet tiyyen yeñ gusuñan irde hinayıñ.

³ Fudinde wor po, Satanbe deñ buluñ buluñ dire yeñ kurut yeñ hi. Gega Doyañ Al Kuruñbe hugineñ doyañ dirde heñ yeñ biña tiyyin goyen po gama irde hiyen geb, tareñ dirde Satan beleñ buluñ dirtek beljen goyen pet teñ dunyen.

⁴ Irde neñbe gwaha teñ hinayıñ yeñ saba dirtiriñ goyen Doyañ Al Kurun beleñ tareñ dirke gwaha po teñ hañ yeñ hekkeñ nurde duneñ hite. Irde kame manaj gwahade po teñ hinayıñ yeñ nurde hite.

⁵ Irde Al Kurun beleñ deñ goyen bubulkunjne wor po yeñ nurde duneñ hi goyen Doyañ Al Kurun beleñ farañ durke kenkela bebak tinayıñ yeñ gusuñan irde hite. Irdeb Yesu Kristu kanduk yeneñ hinhin gega, mukku ma teñ sanjñ po heñ hinhin gwahade goyen po, deñ wor yende mata po teñ hinayıñ yeñ gusuñan irde hite.

Kumhaka mata ma teñ hinayıñ

⁶ Be, kadne yago, deñ hañ bana goyen kuratiñ kurabe saba dirtiriñ goyen gama ma irde kumhaka heñ dulin po hañ. Niñgeb deñbe go mar goyen ketal ma yurde

hinayinj. Saba dirde hityen kuruj gobe Doyan Al Kuruj Yesu Kristu beleñ dineñ hi yenj nurdeb keñkela wor po gama irde hinayinj. ⁷ Denþe neñ beleñ denþa hinhetya mataninin keneñbe meten teñ teñ mata be gwahade yenj dindiken denenj gwaha mat gama irtek yenj bebak tiyamiñ gogo. Neñbe denþa henþa kumhaka ma heñ hinhet. ⁸ Moñgo neñ paka dird dird niñ teñ metenþinj hoyan ma tinak yenjbe nindiken ge nurde nañkahalya wawunja meten kuruj po teñ hinhet. Irde al kura beleñ biñge dunenj hinhan gobe damu teñ po ga nene hinhet. ⁹ Neñbe deñ ge teñ Al Kurunyen meten teñ hinhet gote murunjem deñ hitte mat igin yawartewoñ gega, deñ beleñ mataninin yeneñ gama yirde hinayinj yenj gwaha ma teñ det kurañ nurde nindiken meten teñ hinhet. ¹⁰ Fudinde wor po, denþa hinhetyabe, "Kumhaka albe biñge kura ma yuneñ hinayinj," dineñ hinhetbe nurde hanj gogo.

¹¹ Ga dineñ hite gabe kuratiñ kurabe kumhaka heñ meten ma teñ hanj yeke nurdeb gago dineñ hite. Kumhaka mar gobe dulinj po heñ mere kura yenj yetek moñ goyen bana gonj tonaj hilwa hilwa teñbe mere buluñ yad forok yird yird niñ uguñ po kuj wanj teñ hanjen. ¹² Niñgeb kumhaka al gwahade gobe balmiñ heñ

yiñgeñ meten teñ biñge yade nene hinayinj yenj Doyan Al Kuruj Yesu Kristu beleñ yineñ hi yara neñ beleñ gago tareñ po yineñ hite. ¹³ Munañ deñ kadne yagobe mata huwak teñ teñ goke piñej ma heñ hinayinj.

¹⁴ Irde kuratiñ kura saba asanđe gar kañ hite gayen go ma gama irkeb al goke keñkela heñ ga hinayinj. Irdeb saba ma gama iryen al goyen memya heñ mata buluñmiñ yubul teñ mulgañ hewoñ yenj al go ma ketal urde yilwa irnayinj. ¹⁵ Goyenbe gwaha teñ heñyabe asogotinj yara ma yeneñ hinayinj. Gwaha titñeñbe dadatiñja koltinjya hayhay yirde saba yirde hanjen go gwahade goyen po yirde hinayinj.

¹⁶ Be, Doyan Al Kurunbe al biñ kamke iginj heñ heñ gote miñ al. Niñgeb deñ gonj kura hinayinj goyen yenj beleñ bitin yisikamke hugineñ iginj po hiwoñ yenj nurde hite. Irde Doyan Al Kuruj beleñ denþa hugineñ hiwoñ yenj nurde hite.

¹⁷ Be, deñ beleñ, "Asan gabe fudinde Pol beleñ kayun," yenj bebak tinaiñ yeñbe niñen hanner wor po gago kañ hime. Asan kañ himyen kuruñ gobe gahade po kañ himyen.

¹⁸ Be, Doyan Al Kuruj Yesu Kristu beleñ deñ tumñañ hugineñ buninjeñ dirde iginj iginj dirde hiyenj yenj gusunjañ irde hime. Gogo po.

1 Timoti

Timoti hitte haŋkapyɑ Pol beleŋ asɑŋ kawayin̩

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe neŋ gayen mata bulunđe mat Dumulgaŋ teŋ teŋ Alniniŋ Al Kuruŋ beleŋ, “Yesu Kristuyen mere basaŋ al hawayin̩,” ninyiŋ. Irde kame wayyen̩ yen̩ doyan̩ irde hite al Yesu Kristu gore wor yingende mere basaŋ al niryiŋ geb, gago ge niŋ asaŋ kaŋ hime. ² Gebe Al Kuruŋ niŋ saba girde himeke keŋkela po gama irde hayen goke teŋbe urne nigen wor po yen̩ nurde gunen̩ himyen.

Niŋgeb nebe Nanniniŋ Al Kuruŋya Kuruŋniniŋ Yesu Kristuya beleŋ ge goyen buniŋen girde igin̩ igin̩ girke bege kamke igin̩ po hiwoŋ yen̩ gusuŋaŋ yirde hime.

Usi saba mar utaŋ yirayin̩

³⁻⁴ Be, gebe nurde ha gwahade po Efesus taunde gor niŋ Yesu gama irde han̩ mar kurabe Al Kuruŋyen mere teŋ buluŋ mat saba teŋ han̩. Irde yingende tikulaya asem yagot denyea asanđe katin̩ kuruŋ goyen goke po dufay heŋ tagalde hanjen̩. Irdeb al faraŋ yurke Al Kuruŋ niŋ hekken̩ nurtekdebe ɻakɻak teŋ kadom mohonde teŋ han̩. Goke teŋbe saba buluŋ yirde han̩ mar goyen utaŋ yirayin̩ yen̩be Masedonia naŋare

kwe yeŋya Efesus gor po hayin̩ gimmiriŋ goyen gago sopte ginhem.

⁵ Go mar goyen utaŋ yirkeb bada po henayin̩. Irkeb alya bereyabe usi saba goyen yubul teŋbe biŋde dufay hoyan̩ miŋmon̩ hinayin̩. Irde biŋde wukken̩ wor po nurde Al Kuruŋ nin̩ fudinde wor po hekken̩ nurnayin̩. Gwaha teŋbe al hoyanya Al Kuruŋya nin̩ po amaneŋ nurde hinayin̩. Goke teŋbe gago gineŋ hime. ⁶ Gega al kurabe mata igin̩ niŋ go wa ginhem goyen gama yirhet yeŋbe son̩ heŋ mere miŋ miŋmon̩ goyen teŋ han̩.

⁷ Go mar gobe Al Kuruŋ beleŋ mata igin̩ kiriyin̩ goyen basaŋ heŋ tagal tagal mar hetewoŋ yen̩ nurde yingende dufaymiŋ tagalde han̩. Irde “Dufayniniŋbe fudinde wor po,” yen̩ nurde al saba yirde han̩. Gega Al Kuruŋ beleŋ mere kiriyin̩ miŋ goyen keŋkela ma bebak teŋ han̩ geb, “Miŋ gwahade niŋ tagalde saba yirhet,” yen̩ ma nurdeya teŋ han̩.

⁸ Be, Al Kuruŋ beleŋ gama irnayin̩ yen̩ saba kiriyin̩ goyen miŋ keŋkela bebak teŋya gama irde hitekbe saba gore igin̩ diryeŋ yen̩ nurde hite. ⁹ Al Kuruŋyen sababe meremiŋ keŋkela gama irde hanjen̩ mar goke ma kiriyin̩ yen̩ nurde hite gogo. Saba gobe Al Kuruŋyen mere pel irde han̩ mar, asogo irde han̩ mar, palap ma irde han̩ mar, mata buluŋ teŋ han̩ maryabe

Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ ma haŋ mar goke saba goyen kiryinj. Kurabe megen niŋ mata niŋ dufay kuruŋ po heŋ haŋ mar, naniŋ milinj gasa yirke kamde haŋ mar, al gasa yirke kamde kamde mar,¹⁰ al berem yaŋ beleŋ bere hoyanja duwan teŋ teŋ mar, irdeb al yinjeŋ uliŋ gabu irde bere wor yinjeŋ uliŋ gabu irde ire unyat mata teŋ haŋ mar, al beleŋ al kawę teŋ yukuŋ al hoyan yunębe gote murungem yawarde haŋ mar, usi mar, kadom buluŋ yirniŋ yenje mere yerd yunę haŋ maryabe, al kura mere Yesu niŋ yitiŋ gote saba pel irde haŋ mar kuruŋ gwahade goke manan̄ kiryinj.¹¹ Saba fudinde gobe Yesu niŋ yitiŋ mere bana goŋ hi. Yesu niŋ yitiŋ mere gobe turuŋ irde hityen al Al Kuruŋ gore tagalde tukaiŋ nineŋbe nunyiŋ. Niŋgeb Yesu niŋ yitiŋ mere gobe Al Kuruŋ beleŋ det kuruŋ wor po yeŋ nurde hi geb, tonŋeŋ yaŋ wor po yeŋ nurde hime.

Al Kuruŋyen meteŋ tiyayin

12-14 Be, bikkeŋ nebe Yesu Kristu goyen Al Kuruŋ Urmij yen ma nurdeb ne harhem harhem teŋbe Yesu Kristu niŋ buluŋ nud unen̄ karan urde yende alya bereya merere yerde yad fere teŋ hinhem. Yeŋ gama irde hinhan mar goyen gasa yirde buluŋ wor po yirde hinhem. Gega goyenterbe Yesu Kristu niŋ bebak ma teŋ hinhem

geb, "Yeŋbe Al Kuruŋ urminj," yeŋ hinhan goyen usi teŋ haŋ yeŋ nurdeb mata gogo teŋ hinhem. Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu beleŋ buniŋeŋ wor po nirdeb iginj iginj nirke bene hekbe yeŋ hitte po hinhan. Irde bener mat wor po yeŋ ge amaŋeŋ nurde hinhem. Goyenbe gwahade hinhem gobe Yesu beleŋ buniŋeŋ nirdeb faraŋ nurke gwahade hinhem gogo. Irkeb yeŋ beleŋ ne niŋbe, "Fudinde wor po meteŋne tiyyeŋ," yeŋ nurdeb basiŋa nirde tareŋ niryinj. Niŋgeb goyen goke teŋbe iginj nud uneŋ hime.

15 Be, neŋ tumjaŋ fudinde yeŋ nurtek mere kura momoŋ gireŋ tihim. Mere gobe gahade: Yesu Kristube alya bereya mata buluŋ bana haŋ mar goyen yumulgaŋ tiyen yeŋ megen gar katyinj. Ne wor mata buluŋ bana po hinhem. Mata buluŋnebe kuruŋ wor po, al hoyan gote fołek wor po. ¹⁶ Gega ne al buluŋ wor po gahade gayen wor Yesu Kristuyen buniŋeŋ bana hokoyaŋ himiriŋ. Gogab ne gayen mata buluŋde mat mulgaŋ hiyyen yeŋ Yesu Kristu beleŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinhan goyen kame alya bereya beleŋ nurdeb, "Neŋ wor iginj, Pol iryiŋ gwahade diryeŋ," yeŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irde Al Kuruŋya hugiŋeŋ hinayinj.¹⁷ Niŋgeb goke teŋbe Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ hugiŋeŋ palap

irde deñem turluŋ yan irde hitek. Yeŋbe epte ma dlininjde kentek, irde kamde kamde miŋmoŋ gwahader hiyen al.

¹⁸ Dirinje Timoti, saba girde hime gabe bikkeŋ Al Kurunyen meteŋ mar beleŋ gabu irde Al Kurunyen tareŋde guram girde saŋiŋ girde henyabe Al Kurun beleŋ ge niŋ yen meremiŋ yunke basaŋ heŋ momoŋ gi-ramiŋ goyen hende huwarde gago saba girde hime. Gogab sabane gayen gama irde fulenja igin po teŋ hitiŋ al yara heŋ megen niŋ mata buluŋ kuruŋ goyen fole ird ird niŋ kurut wor po yeŋ hayin. ¹⁹ Goyenbe fulenja goyen teŋ henyabe mali ma teŋ hayin. Al Kurun niŋ hekken nurtek dufay goyen tareŋ po tanarde ga fulenja teŋ hayin. Irde beger wukkeŋ wor po nurdeya fulenja goyen teŋ hayin. Goyenpoga al kurabe saba igin gobe temeyamiŋ. Go mar gobe kuwe galan yeŋ ñerŋor irtiŋ yara tebaŋ sope yirtek moŋ go gwahade goyen hamin. ²⁰ Go mar goyen kurabe Himeneusya Aleksandaya. Irem gobe mata buluŋ gwahade po teŋ hikeb Yesuyen alya bereya bana mat yakira timeke Satanyen yufukde har. Gogab Al Kurun sukal irde haryen mata goyen buluŋ teŋ har yeŋ bebak teŋ bada hiriryen.

2

Al Kuruny়া mere teŋ teŋ mata

¹ Niŋgeb ginhem gwahade po teŋ henyabe ge beleŋ doyaŋ yirde hayen mar goyen Al Kurunyen dirneŋ wenbe gwaha mat hinayin yeŋ saba yirde hayin. Saba gobe gahade: Al Kuruny়া mere teŋ teŋ gobe det kuruŋ wor po geb, Al Kuruny়া mere teŋ teŋ mata teŋ hinayin. Irde al kura det kuran kandukŋeŋ nurde hinayin mar niŋ Al Kurun gusunŋaŋ irde hinayin. Irde Al Kurun beleŋ al hoyaq manaŋ tumŋaŋ faraq yuri yeŋbe Al Kurun mere irde henyabe goke gusunŋaŋ irde hinayin. Gwaha teŋ henyabe Al Kurun beleŋ wol heŋ dunyeŋ yeŋ Al Kurun igin nud uneŋ hinayin. ² Al faraq yuri yeŋ gusunŋaŋ irde henyabe megen niŋ doyaŋ mar karkuwanya naŋamde niŋ doyaŋ maryā goke biŋ sir ma yeŋ hinayin. Gogab doyaŋ mar gore keŋkela doyaŋ yirke Al Kurun palap irtek mata teŋ diliŋde wukkeŋ heŋ heŋ niŋ kandukŋeŋ ma nurde biŋ kamke igin po hinayin. ³ Neŋ gayen Dumulgaŋ teŋ teŋ Alniniŋ Al Kurun goyen gwahade mere irde hinayinbe yeŋ beleŋ igin deneŋ aman heŋ hiyen. ⁴ Yeŋbe al tumŋaŋ yumulgaŋ timeke mere fudinde goyen keŋkela bebak tiwoŋ yeŋ nurde hi. ⁵⁻⁶ Gobe Al Kurun yeŋ po gab alya bereya

megen haŋ kuruŋ gate Al Kuruŋ. Hoyan kura hi miŋmoŋ geb, gogo gwahade nurde hi. Gega go mar gobe tumŋaŋ ala harhok unenbe buluŋ po hamŋ. Irkeb Yesu Kristu beleŋ megen haŋ mar go tumŋaŋ kanduk buluŋ wor po yentek heke yeneŋbe gasuŋmiŋ teŋ kamdebe go mar go sopte Al Kurunya awalikde hitek beleŋ kerd yunyin. Go mata gobe al hoyan kura beleŋ ma tiyyin. Yesu Kristu yeŋ uŋkureŋ po meteŋ go tiyyin. Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ bikken nalu kiryin goyenterbe gogo kamde Al Kuruŋ beleŋ al yumulgaŋ tiyeŋ yeŋ dufaymiŋ kiryin goyen kawan iryin. ⁷ Niŋgeb goyen goke teŋbe Yesu beleŋ, "Ne niŋ tagalde hayin," nineŋbe mere basaŋ almin niryin. Usi ma girde hime, fudinde wor po gineŋ hime. Nebe Yesu beleŋ, "Yuda mar moŋ al miŋ hoyan goyen saba yirde hike dufaymiŋ Al Kuruŋ niŋ sanŋiŋ irde yende mere goyen fudinde yeŋ nurde gama irnayin," yeŋ basiŋa niryin.

*Alya bereya Yesu gama
irde haŋ marte mata*

⁸ Be, mere gabe al diriŋ geya haŋ mar goke po tagaleŋ tihim geb, momoŋ yirayin. Be, go mar gobe hinayin kuruŋ goyenbe Al Kuruŋ mere irdeya ga hinayin. Goyenbe mere irniŋ yeŋbe dufaymiŋ Al Kuruŋ diliŋde wukken po heŋya

mere irde hinayin. Bearar teŋ kadom mohonje teŋya Al Kuruŋ mere irde hinayin gobe Al Kuruŋ diliŋde miŋ miŋmoŋ. Goke teŋbe mata buluŋ gwahade gob yubul po teŋ gab Al Kuruŋ mere irde hinayin.

⁹ Be, bere niŋ wor tagaleŋ tihim. Berebe uliŋ umŋa tiniŋ yeŋ goya kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore ma umŋa teŋ, amil damum hende wor po ma hor yirde hinayin. Irde umŋa mormok, al dufaymiŋ buluŋ yirtek umŋa goyen ma teŋ hinayin. Tonaŋ wor yentek igiŋ moŋ mat matam matam ma yirde hinayin. Gwahade niŋgeb umŋa tiniŋ yeŋbe umŋa keŋkelak po teŋ hinayin. Irkeb alya bereya beleŋ yeneŋbe bere igiŋ, dufaymiŋ buluŋ moŋ yeŋ nurde yuneŋ hinayin. ¹⁰ Niŋgeb Al Kuruŋ palap irde haŋ mar berebe uliŋ umŋa niŋ ug po ma dufay henayin. Gwaha titŋeŋbe mata igiŋ teŋ hinayin. Gobe toneŋ umŋa yirtiŋ yara nurde hime.

¹¹ Be, berer saba kurabe gahade: berebe doyaŋ marmiŋ beleŋ saba yirke kakŋar ma teŋ balmiŋ heŋbe gama yirde hinayin. ¹² Irde alya bereya gabu irde hanđe gor epte ma al saba yirde hinayin. Irde epte ma al doyaŋ yirde hinayin. Bere beleŋ mata gwahade teŋ teŋ gobe ne beleŋ utan yirde hime. Berebe alya

bereya gabu irde hanđe gor dufayminđe mali mere ma teŋ hinayinj, balminj po hinayinj. ¹³ Gobe Al Kurunj beleň hanjkapyabe Adam wa iryinj irde Ewabe kame ga iryinj geb gago yeŋ hime. ¹⁴ Irde bere wa Satanyen usi nurdeb Al Kurunyen mere ma gama irde mata buluŋ tiyyinj. Adam moŋ. Niŋgeb goke teŋbe gago yeŋ hime. ¹⁵ Berebe Al Kurunj niŋ hekkenj nurde, kadom ge amanęŋ nurde hinayinj. Irde dufay buluŋ buluŋ fole irdeb megen niŋ marte mata buluŋ ma teŋ Al Kurunj diliŋde wukkeŋ hinayinj. Mata igiŋ gwahade goyen bada ma heŋ goyen po teŋ hinayinjbe Al Kurunj beleň bere irdeya, “Berebe alyen faraŋ mar henayinj, irde diriŋ besa yirde hinayinj,” yiriŋ goyen keŋkelə gama irde haŋ yeŋ nurde yuneŋ hiyenj.

3

Yesu gama irde haŋ marte doyaŋ mar

¹ Be, gabe Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar niŋ tagaleŋ tihim. Be, “Yesuyen alya bereya sios doyaŋ ird ird meteŋ titek irde hi albe igiŋ mat po meteŋ titek yeŋ nurde hiyenj,” yeŋ hanjen. Mere gobe fudinde. ² Niŋgeb al kura doyaŋ al hewe yeŋbe mata buluŋ yubul teŋ hiyenj. Irkeb al beleň tagal ma uneŋ hinayinj. Gwaha tiye yeŋbe al berem yanbe berem uŋkureŋ go po hiyenj. Yeŋbe bemed

bearar miŋmoŋ, irde uliŋde po hapek yaŋ nurtek dufay fole irtek hiyenj. Irde al beleň palap irtek mata po teŋ hiyenj. Yeŋbe al gargar mata miŋyaŋ. Irde al keŋkelə saba yird yird dufay miŋyaŋ hiyenj. ³ Al gobe kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata ma teŋ hiyenj, det kuraj teŋ kwep kwep teŋ al mali ma gasa yirde hiyenj, diliŋ kamke balminj hiyenj. Kadomya hinggaŋhaŋgaŋ ma teŋ hiyenj, dufayminj hora niŋ po ma nurde hiyenj. ⁴⁻⁵ Irde yeŋbe diriŋmiŋmiŋ keŋkelə doyaŋ yird yird mata ma nuryenjbe Al Kurunyen dirneŋ weŋ manaq epte ma keŋkelə doyaŋ yirde hiyenj geb, diriŋmiŋmiŋ doyaŋ yird yird mata goyen nurde keŋkelə doyaŋ yirde hiyenj. Irkeb diriŋmiŋ manaq naniŋ palap irde meremiŋ nurde hinayinj. ⁶ Irde gayamuŋ ga Yesu gama irde hi al gore epte ma aran po doyaŋ al hiyenj. Moŋgo Satan beleň usi irke ne harhem harhem tikeb Al Kurunj beleň Uŋgura takira tiyyinj gwahade goyen po al goyen wor takira tiyyenj. ⁷ Be, al kura doyaŋ al hewe yiyyenj al gobe mata igiŋ po teŋ hiyenj. Irkeb alya bereya Al Kurunj ma nud uneŋ haŋ mar gore wor turuŋ irde hinayinj. Moŋgo Satan beleň usi irke mata buluŋ tikeb doyaŋ al gote deňem buluŋ hiyenj. Meteŋmiŋ manaq buluŋ hiyenj.

⁸ Be, gwahade goyen po doyaŋ marte faraŋ marmiŋ manaŋ uliŋde merem moŋ po heŋbe al beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin. Irdeb melak kalpaŋ ma hinayin. Kukuwa fe netek netek ma yirde hiyen. Usi matare ma hora yade hinayin. ⁹ Yenbe Al Kurunyen mere al mali beleŋ bebak titek moŋ goyen Al Kurun beleŋ bebak yirke biŋde wukkeŋ wor po nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ ird ird mata gote saba goyen tareŋ po tanarde hinayin. ¹⁰ Niŋgeb doyaŋ marte faraŋ mar yirniŋ yenbe matamiŋ yago goyen yenkelə heŋ uliŋde merem moŋ yeneŋ gab meten goyen yuneŋ hinayin. ¹¹⁻¹² Irde yen manaq berebe yunkureŋ po yawarnayin. Irde diriŋmiŋ keŋkelə saba yirke yende mere nurde hinayin. Gwahade goyen po berem yago manaq alya bereya beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin. Gwaha teŋ heŋyabe kadom yiya girde ma teŋ hinayin, bemel bearar ma teŋ hinayin. Irde mereya mataya teŋ hinayin kuruŋ gobe fudinde biŋde mat po teŋ hinayin. Irke alya bereya beleŋ dende mereya matayabe fudinde yen nurde hinayin. ¹³ Be, Al Kurun niŋ meten teŋ hinayin mar goyen saba kuruŋ yirde hime gayen keŋkelə nurde goyen gama irde igin mat po meten teŋ hinayin. Gwaha teŋ hikeb

alya bereya beleŋ amanenj nurdeb palap yirde hinayin. Irkeb meten mar go goyen yenenbe, "Fudinde wor po, Yesu Kristube neŋya heŋ faraŋ durde hi geb, al beleŋ gwaha dirde hanj gogo," yen nurdeb Al Kurunyen meten epte titek yen nurde hinayin.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hanj marte matabe gwahade geb, gwahade goyen po geya hanj mar goyen saba yirde hayin yen asan gayen kaŋ gunen heŋyabe dufayner aranenj po kuŋ genmewoŋ yen nurde hime. ¹⁵ Gega aran ma kuŋ forok yemekeb merene asanđde hi gayen kenenbe Al Kurunyen dirjen wenbe gwaha mat hinayin yen nurdeb saba yirde hayin. Be, Al Kurunbe gwahader hitiŋ, irde yende dirjen wen Yesuyen alya bereya sios goyen gayenter manaq doyaŋ yirde hi. Munaj sios gobe Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde goyen keŋkelə po nurde gama irke mere fudinde gobe saŋiŋ po hekeb al hoyan beleŋ epte ma buluŋ irnayin. ¹⁶ Fudinde wor po, Yesu niŋ yitiŋ mere gobe al mali mali beleŋ bebak titek moŋ. Al Kurun beleŋ faraŋ yurke gab igin bebak tinayin. Be, Yesu niŋ yitiŋ mere miŋbe gahade: Yesu Kristube Al Kurunyen dufay gama irde bere biŋde forok yen kawaŋ hiriŋ.

Holi Spirit beleŋ yenbe Al Kurun Urmiŋ wor po yen

yikala yiryinj.

Al Kurunyen miyon wor
Yesu kamtiñde mat
huwaryinj goyen ke-
naminj.

Irkeb Naniñ hitte mulganj
hen hurkunbe denjem
turñunj yañ wor po
hirinj.

Ninjeb yeñ gama irde hin-
han mar beleñ tagalde
tukukeb megen niñ
mar beleñ go nurdeb
gor mat po dufayminj
yeñ ge tareñ iramij.

Be, mere gabe Yesu gama
irde hañ mar beleñ kenkelä
po nurde gama irde hinayinj.

4

Usi saba maryen saba

¹ Gega bikkeñ Holi Spirit
beleñ gaha yiriñ: “Kame
kame Yesu gama irde hi-
nayinj mar kurabe Yesu niñ
dufaymiñ tareñ irtiñ goyen
tubul teñbe unçgurayen usi
mere tagalde hañ marte
mere goyen po nurde,
sabamiñ buluñ goyen po
gama irde beleñ fudinde
wor po gobe sonj henayinj,”
yeke nurmirinj geb, gago
mata go forok yekeb neñ
tumñjañ bininiñ bak yañ.

² Usi saba mar gobe al uliñ
kamtiñ kura kak isike ma
nuryeñ go gwahade goyen
po, dufay buluñ beleñ po uliñ
kurunj go mayde pasi hitinj
geb, usi mere teñ hinayinj
goyenbe, iginj tihit tihit po teñ
hinayinj. Irkeb yeneñmiñbe
saba fudinde tagalde hañ
yara gega usi teñ hinayinj.

³⁻⁵ Go mar gote sabamiñ
kurabe gahade: “Al beleñ
bere yad yad mata bisam
irde, binje kurabe nen goya
ma,” yeñ hanjen. Gega
det buda kuruñ Al Kurun
beleñ yiryinj gobe yinjenj,
“Igiñ,” yiriñ. Irde Al Kurun
dirñej weñ beleñ det kura
yawarnayinj goyen yeñ beleñ
guram yiri yeñ gusunjanj
irkeb yeñ diliñde wukken ala
po henayinj geb, det megen
hañ kuruñ gayenbe iginj ala
po, irde det kuruñ gake
iginj nurd uneñ hinayinjbe
bisam irtek det miñmoj wor
po. Ninjeb usi saba mar
gore binje bisam irtiñ go
manaq Al Kurun beleñ yiryinj
geb, saba fudinde po nurde
gama irde hañ marbe binje
go neteke Al Kurun diliñde
buluñ dinyenj yeñ ma nurde
hinayinj. Gwaha titñeñbe
Al Kurun beleñ binje yiryinj
goyen goke iginj nurde uneñ
ga nene hinayinj.

Yesuyen meten al iginj

⁶ Be, ne beleñ ginhem
kuruñ gayen basanj heñ Yesu
gama irde hañ mar momoñ
yirayinj. Goyenbe gigenj
wor gwaha teñ henyabe
Al Kurun niñ hekkeñ nurd
nurd mereya saba iginj gigenj
gama irde hayen goya goyen
sanij po yanarde hayinj.
Gwaha teñ hayinjbe Yesu
Kristuyen meten al iginj
hawayinj. ⁷ Irde unçgurayen
usi baranya megen niñ baraç
miñ miñmoj goyen go ma
po yeneñ hayinj. Gwaha
titñeñbe Al Kurun palap ird

ird mata teñ teñ niñ po kurut yeñ hayin. ⁸ Gwaha teñ hayin gab hayin kurun gobe igiñ po hayin. Igiñ heñ heñ gobe Al Kurun beleñ gwaha teñ hinayin mar yuneñ yiriñ gote murunjem geb hubu ma hiyyen. Niñgeb gar ha gayenter, irde kame Al Kuruñyen gasunđe hayinya wor hubu ma hiyyen. Goyenpoga al megen heňya darim ugala yirde uliñde tareñ po hanjen gobe hubu hiyyen. Megen gar hanj gayenter po uliñde tareñ hinayin. Gega kamnayinbe goyare po tareñ gobe hubu hiyyen. ⁹⁻¹⁰ Neňbe fudinde wor po Al Kurun gwahader hitiñ gore huwak heñ heñ gote murunjem dunyen yeñ nurde hityen. Niñgeb goyen goke teñbe huwak heñ heñ niñ kurut wor po yeñ hityen. Kurareb goke kanduk yeneñ hityen gega, bada ma heñ hityen. Niñgeb huwak heñ heñ niñ ginhem gobe fudinde wor po geb, mere go nurnayin mar manaj gwahade po dufay heñ hinayin. Gwaha diryen al Al kuruñbe alya bereya mata buluñ bana hanj mar tumňañ goke Urmij Yesu teñ kerke katyiñ. Gega yeňbe alya bereya kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hanj mar goyen mun po yade hi gobe nurde ha gogo.

¹¹ Be, mere girde hime kurun gayenbe geya hanj mar goyen keňkela po momoj yirde saba yirde hayin. Bada

ma hawayin. ¹² Irdeb gebe al foñej gega, goke teñ al hoyan beleñ palap ma girtek mata ma teñ hayin. Niñgeb mere teñ hayin, mata teñ hayin gobe igiñ mat po teñ hayin. Irde al hoyan niñ amanenj nurde hayin, Al Kurun niñ bege hekken po nurde hayin, irde mata huwak buluñ miňmoñ po teñ hayin. Gogab geya hanj mar beleñ mata teñ hayin goyen genenbe yeñ wor ge po gama girde hinayin.

¹³ Munaj nebe geya ma har. Goyenpoga gebe Al Kuruñyen mere kapyan heñ yuneñbe mere miñ keňkela pitik irde saba yirdeb mere goyen gama yirde hinayin yeñ tagalde hayin. Irde ne ge hitte kuñ kuñ niñ doyañ heňyabe ginhem gwahade po teñ hayin. Irkeb kame kuñ genenj.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hanj marte doyañ mar beleñ ge niñ Al Kurun gusunjan irniñ yeñ haniñ yerd gunamiňabe Al Kurun beleñ, "Kame meteñ gwahade tiyyen," yekeb basaj heñ momoj giramiñ. Goyenterbe Al Kurun beleñ meteñ goke teñbe sanjñ giryin gobe nurde ha gogo. Niñgeb Holi Spirityen tareñ ge hitte hi gobe det karim moñ geb, tareñminde meteñ teñ hayin.

¹⁵ Be, mata gwaha teñ hayin gineñ saba girhem kurun gayen piňej ma hawayin. Hugineñ gama irde hayin. Gogab heñ

henge igin hej hiyen goyen keneŋ hinayin.¹⁶ Mata teŋ hayin, dufay hej hayin goyen gwahadeb buluŋ munaŋ gwahadeb igin goyen keŋkela nurde ga teŋ hayin. Irde al saba yirde hayin goyen manan gwahadeb buluŋ munaŋ gwahadeb igin goyen keŋkela nurde ga saba yirde hayin. Hayin kurun gobe gwaha po teŋ hayin. Gogab gigen manan go ma katayin, irde merege nurde hanj mar manan go ma katnayin.

5

Salanjen, beretapyabe metej marya doyaŋ yird yird mata

¹ Be, Yesu gama irde hanj mar geya hanj goyen bana salanjen kura beleŋ mata igin ma tike yeneŋbe buluŋ mat ma yineŋ teŋ hayin. Nanake palap irtin yara yirde bekkeŋde igin mat mere yirde hayin. Al foŋen wor dadake yago gigen yirtin yara igin mat po mere yirde hayin. ² Bere salanjen wor gwahade po, momke irtin yara palap yirde bekkeŋde igin mat po mere yirde hayin. Bere foŋen wor igin mat po dufay buluŋ hej yunenja moŋ, babake yago gigen yirtin yara po yirde hayin.

³ Be, beretap niŋ momoŋ gireŋ tihim. Beretap kura al gore kura faraŋ yurtek moŋ deňja hanj gobe deň beleŋ daha mat faraŋ yurtek

yeneŋbe mere sege irde gab keŋkela faraŋ yurde hinayin.⁴ Munaŋ Al Kurun beleŋ mata huwak yeŋ nurde hi kurabe gahade: diriŋ hikeya siŋsiləŋ hej hinhan goyen wol hej tayŋen yago salanjen goyen faraŋ yurde hinayin. Yesu gama irde hanj mar beleŋ gwaha teŋ hiket Al Kurunbe amaneŋ wor po nurde hiyen. Ningeb beretap kura dirneŋ wenja abuymiŋ wenja kura par-guwak hitiŋ hanj gore igin milinjya abuymiŋya faraŋ yurtek miŋyan hiket yeneŋbe saba yirke yiŋgen miŋde gore wa faraŋ yurde hinayin.

⁵ Munaŋ beretap kura yeŋ yuŋkureŋ po hej faraŋ niŋ wor po nurdeb Al Kurun niŋ po hekken nurde yeŋ po gise hanjka mere irde faraŋ duri yeŋ gusunjan irde hanj bere gwahade go gab deň beleŋ mere sege irdeb igin faraŋ yurde hinayin. ⁶ Gega beretap kurabe gwahade moŋ. Yenbe megen niŋ mata niŋ po nurdeb Al Kurun niŋ du-fay ma hej hanjen. Gobe diliŋ gerget hanj gega Al Ku-run diliŋde tonenje kamtiŋ hanj. Bere gwahade gobe faraŋ yurtek moŋ.

⁷ Momon girhem gayen doyaŋ yirde hayen mar goyen keŋkela saba yirde hayin. Gogab mel go bana al kura uliŋde mere ma forok yeŋ hiyen. ⁸ Goyenpoga kuramiŋ beleŋ tayŋen ma faraŋ yuryenje al gobe Al Kurun niŋ dufaymiŋ

sanjŋ irtiŋ goyen pel ira
yen kentek. Al Kuruŋ ma
nurd uneŋ haŋ mar wor
diriŋmiŋmŋ faraŋ yurde
hanjen. Niŋgeb Al Kuruŋ
nurd uneŋ hime yen hi al
gore gwaha ma tiyyeŋ gobe
matamiŋbe Al Kuruŋ ma
nurd uneŋ haŋ marte mata
buluŋ gote folet wor po.

⁹ Be, beretap kura alik wor
po heŋ al sopte yawartek
moŋ* goyen po gab deŋ
beleŋ faraŋ yurtek igin
geb, deŋem yawarnayiŋ.
Goyenbe al yunkureŋ po
yawartiŋ, ¹⁰ irde mata
igin po teŋ hike al hoyan
beleŋ turuŋ yirde hitiŋ
beretap goyen deŋem po
yawarnayiŋ. Yeŋ beleŋ
mata igin teŋ hanjen kurabe
diriŋmiŋ keŋkela doyan
yirde hanjen, al tiŋeŋ wake
gargar yirde hanjen, turuŋ
dirnaŋ yen nurdy ma alya
bereya faraŋ yurde hanjen,
irde alya bereya kanduk
miŋyaŋ yeneŋbe faraŋ yurde
hanjen. Niŋgeb mata igin
kuruŋ gayen teŋ hanjen
beretap yeneŋ gab gote
deŋem po yawarayiŋ.

¹¹ Gega beretap kura alik
wor po ma hitiŋ yeneŋbe
deŋem ma yawarnayiŋ.
Moŋgo kamebe, sopte al
niŋ dufay heŋbe, “Teban
al ma yawardeb Yesuyen
meteŋ po teŋ hitek,” yen
biŋa tinayiŋ goyen sorkok
hiyyen. ¹² Irkeb al hoyan
beleŋ goyen yeneŋbe igin

ma nurdeb tagal yunnayiŋ.
¹³ Bere gwahade gobe dulin
heŋ kumhaka heŋbe al
tiyuŋ pasi irde heŋbe al
hoyaŋ tagal yuneŋ mere
kura yenya yetek moŋ goyen
bana goŋ tonaq hilwa hilwa
teŋbe mere igin mat ma teŋ
hinayiŋ. Niŋgeb beretap
kura alik wor po ma hitiŋbe
deŋem ma yawarnayiŋ.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenbe mata gwa
hade gobe kamere niŋ
po moŋ. Beretap kurabe
Yesuyen saba igin goyen
bikken tubul teŋbe Satanyen
mata buluŋde gor katke
yeneŋ himyen. Niŋgeb
beretap gwahade gobe sopte
al yade diriŋ besa yirde
meteŋ teŋ diriŋmiŋ paka
yirde hinayiŋ gobe igin yen
nurde hime. Gwaha teŋ
hikeb Yesu gama irde haŋ
marte asogom beleŋ gwaha
mat kura mere buluŋ mat
yirtek miŋmoŋ henayin.
Niŋgeb beretap kura uliŋde
igin, alik wor po ma hitiŋbe
deŋem ma yawarnayiŋ.

¹⁶ Be, beretapbe tayneŋ
gore wa faraŋ yurnayiŋ yen
hanŋkapyä yihim gwahade
po, Yesu nurd untiŋ bere
kura yen miŋde beretap
kura hikeb bere gore faraŋ
yurde hinayiŋ. Gwaha tikeb
beretap budam po faraŋ
yurd yurd kanduk gobe muŋ
kura hipirken hekeb beretap
al gore kura faraŋ yurtek
moŋ wor po go po gab Yesu
gama irde haŋ mar beleŋ
keŋkela faraŋ yurde hinayiŋ.

* **5:9:** Beretap gote damambe 60 mat hurkutin bere goke yitin.

17-18 Be, Al Kurunyen dirŋen weŋ doyaŋ yird yird mar niŋ momoŋ gireŋ tihim geb geja haŋ mar goyen saba yirde hayin. Al Kurunyen meteŋ mar faraŋ yurd yurd niŋ Al Kurunyen mere asanđe katinbe gahade hi: “Al kura wit meteŋmiŋ sak yeke meteŋde niŋ dapŋa bulmakawmiŋ gore, ‘Faraŋ nuri,’ yeŋ meteŋmiŋde tukunj goya, ‘Mongo witne niyyeŋkek,’ yeŋ mohoŋ mala ma tiyyen. Dapŋa gore meteŋmiŋ faraŋ uryen geb, tubul tike wit go nene henja meteŋ teŋ hiyen,” yitiŋ hi. Munaŋ mere kurabe gahade: “Meteŋ albe meteŋ teŋ hiyen gote murungem teŋ hiyen,” yitiŋ hi. Merebe gwahade ningeb, Al Kurunyen dirŋen weŋ doyaŋ yirde haŋ mar kura beleŋ kenkela doyaŋ yirde mere tagalde saba yirde hikə yenenbe alya bereya gore doyaŋ marmiŋ goyen amaneŋ nurde yuneŋ hinayin. Irde yeŋ beleŋ det kuraŋ nurkeb kenkela faraŋ yurde hinayin.

19 Be, al kura doyaŋ alminj ge iginj ma nurdeb yeŋ unjkureŋ po ge hitte waŋ, “Yenbe mata buluŋ tiya,” yeŋ tagal unke goya aranj po yende mere ma nurayin. Al irawa ma karwo gwahade beleŋ waŋ, “Mere gobe fudinde,” ginke gab kenkela miŋ niŋ naŋkenayin. 20 Irde fudinde doyaŋ mar kura gwaha teŋ hikə yenenbe al diliŋ mat, “Mata gobe iginj ma

teŋ haŋ!” yineŋ goke yineŋ teŋ hayin. Gogab meteŋ kadom manaj go yenenbe mata buluŋ teŋ teŋ ge kafura heŋ hinayin. 21 Irde gwaha teŋ henja be al iginj nurd uneŋ hayin go po iginj irde, buluŋ nurd uneŋ hayin go buluŋ irde hayin gobe iginj moŋ. Gwaha teŋ henja saba yirde hayin gobe go ma nurde hinayin. Goke tenbe mata goyen kenkela po teŋ hayin gineŋ Al Kurunyen Yesu Kristuya miyoŋmiŋ yagot diliŋde mere tareŋ po girhem gago.

22-25 Be, doyaŋ al kura gergen keren yenbe merene gayen kenkela gama irde hayin. Be, mata kurabe al beleŋ tike yenenbe gobe iginja buluŋa goyen bebak titiek. Goke tagaltek moŋ. Gega mata kurabe yeneŋ araneŋ ma bebak titiek. Goyenbe go manaj kamebe kawan henayin. Ningeb albe kenkela keneŋ ep heŋ gab Al Kurunyen meter al hiwi yeŋ meteŋ uneŋ hayin. Munaŋ bemeļ bemeļ ma teŋ hayin. Mongo yeŋ beleŋ kame mata buluŋ tikeb ge manaj buluŋ timiŋ yeŋ horo tiyayin. Ningeb albe kenkela yeneŋ gab yade hayin.

Be, Timoti, gebe garbam binderen heŋ hayen, irde beger buluŋ girde hiyen goke tenbe fe gergen po ma nen hayin. Wainbe haŋkayen muŋ kura po nen hayin.

6

1 Be, al kurate meteŋ mar murungem moŋ dulin meteŋ teŋ yuneŋ hanjen mar goke momoŋ gireŋ tihim. Be, mel gore, "Doyaŋ marniniŋbe Yesu ma gama irde haŋ. Niŋgeb meremiŋ ma nurtek," ma yeŋ hinayin. Meremiŋ po nurde keŋkela gama yirde hinayin. Gogab doyaŋ marmiŋya Yesu ma gama irde haŋ mar beleŋ Al Kurunyen deŋemya sabamiŋya mere buluŋ mat ma yirde hinayin. 2 Munan meteŋ mar kurabe doyaŋ marmiŋ manan Yesu gama irde haŋ kenem meteŋ mar goya doyaŋ marmiŋ goyabe irawakde Al Kurunyen dirŋen weŋ niŋgeb, Al Kurun beleŋ tuŋande yenen hiyen. Gega meteŋ mar gore buluŋ mat dufay henbe, "Yeŋya neŋyabe tuŋande," yeŋ doyaŋ marmiŋ goyen palap ma yirde meremiŋ ma nurde hinayinbe igiŋ moŋ. Gwaha titŋeŋbe doyaŋ marmiŋ goyen meteŋ teŋ yuneŋ heŋyab, "Doyaŋ marniniŋ manan neŋ ga-hade Al Kurunyen dirŋen weŋ geb, al hoyan moŋ, neŋ uliŋ po," yeŋ nurdeb, "Meteŋ gabe neŋ beleŋ titek po teŋ hite," yeŋ wilakŋen wor po nurdeya meteŋ teŋ yuneŋ hinayin. Be, mere tihim kurun gayen geya haŋ mar goyen saba yirde mere go gama irde hinayin yeŋ yineŋ tareŋ yirde hayin.

Al Kurunyen meteŋ huwak

po teŋ hayin

3 Be, al kura beleŋ Doyaŋ Alniniŋ Yesu Kristu niŋ mere yitir gote saba fudinde goke igiŋ ma nurde hinayin. Irde Al Kurun diliŋde mata huwak teŋ teŋ niŋ manaŋ igiŋ ma nurde Al Kurun dirŋen weŋ goyen saba hoyan mat yirde hinayin. Al gwahade goyen yeneŋbe 4 al gobe, "Satan beleŋ usi yirke neŋ nurhet nurhet teŋ Al Kurunyen mere go ma bebak teŋya gogo hoyan mat tagalde haŋ," yeŋ nurde hinayin. Al gobe gwahade geb al kura mere tike miŋ miŋmoŋ mere walkaka teŋ go uliŋde kadom mohonđe teŋ hinayin. Mata gwahade goyenterbe kadom igiŋ mat hikə yenen daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ nurde awalikde ma heŋ nanyaŋ teŋ, bearar hende kadom besir girde teŋ hinayin. 5 Al gwahade gobe Al Kurunyen mere fudinde biŋde ma hikə dufaymiŋ buluŋ hitiŋ geb, mata igiŋ titek epte moŋ po heŋbe hugiŋen ɻetŋotde po hinayin. Irde Al Kurun palap ird ird matabe hora teŋ teŋ belŋeŋ yeŋ nurde hinayin.

6-8 Be, go mar gobe hora niŋ ug po dufay heŋ haŋ gega, megen niŋ detya horaya gobe kawaŋ hitiriŋya goyenterbe det kura ma yade goya kawaŋ hitiriŋ. Neŋbe kupsoŋ forok yitiriŋ geb, kame kamde kamdere wor gwahade goyen po kamtek.

Goke teŋbe biŋgeya ulniniŋ umŋa muŋ kura goniniŋ yaŋ kenenbe gog ep yeŋ nurde hitek. Niŋgeb det goniniŋ yaŋ heŋ gog ep yeŋ nurdeya Al Kuruŋ palap irde hitek. Gogab megen hitekyā goyen heŋ heŋniŋ iŋiŋ po hitek. ⁹⁻¹⁰ Munaŋ hora niŋ mitemitem nurde hanj mar gobe dufaymiŋ gore yirkeb Al Kuruŋ niŋ ma nurde gisaw wor po hanjen. Irkeb kanduk kurayen kurayen uliŋde forok yekeb biŋ misiŋ wor po nurde hanjen. Gobe, "Hora niŋ dufay kuruŋ hekeb mata buluŋ kuruŋ gor mat forok yenayıŋ," yeŋ hanjen mere gote igineŋbe gogo. Niŋgeb mere gwahade goyen po, al kurabe "Daha mat kura samuŋniŋ budam henan," yeŋ mitemitem nurde hanj mar gobe uŋgura beleŋ usi yirke mata buluŋde katen hanjen. Al gwahade gobe gwaha kura tihit miŋmoŋ teŋ det gore buluŋde yukutek goke po, "Daha kura teŋ goniniŋ yaŋ hetewoŋ," yeŋ mitemitem nurde hanjen. Dufay gore yirkeb mata buluŋde kuŋ hanjen.

¹¹ Munaŋ Timoti, gebe Al Kuruŋyen meten al geb, al gwahade gobe delge po yeneŋ wasak teŋ hayin. Irde Al Kuruŋ palap irde diliŋde huwak po heŋ yeŋ ge po hekkeŋ nurde hayin. Irde Al Kuruŋya dirŋeŋ weŋya niŋ amaneŋ nurde yuneŋ hayin. Irde kanduk ulger

forok yeŋ hikeb mukku ma teŋ goya goya saŋiŋ po heŋbe bekkeŋde iŋiŋ mat mere teŋ mata teŋ hayin.

¹² Be, gebe Al Kuruŋ beleŋ yeŋya hugineŋ heŋ heŋ niŋ hoy girkeb al buda kuruŋ diliŋde Yesube al gwahade yeŋ nurde tagalarin goke Al Kuruŋ beleŋ amaneŋ nuryiŋ. Irdeb Yesu niŋ hekkeŋ nurde meremien po gama irde heŋ yeŋ kurut wor po yeŋ hayin goke manan Al Kuruŋ beleŋ amaneŋ nuryeŋ geb, gwahade po teŋ hayin. Irde yeŋya hugineŋ heŋ heŋ mata goyen tubul ma wor po tiyaiŋ.

¹³⁻¹⁴ Be, Yesube Pontius Pailat beleŋ gusuŋaŋ irke kimin mat huwardeb yinŋeŋ ge keŋkelak po wol heŋbe, "Gigeŋ yaha gog po," in-yiŋ. Niŋgeb ge manan gwahade goyen po saba girhem gayen keŋkelə po beger kerdeb mere ulger miŋmoŋ hayin. Gwaha teŋ hikeb kuŋ kuŋ Doyaŋ Al Kuruŋniŋ Yesu Kristu mulgaŋ heŋ wayyeŋ. Munaŋ Al Kuruŋyen tareŋdeb alya det kuruŋ gayenyabe biŋfut miŋyaŋ haŋ gago. Niŋgeb mere girhem gabe Al Kuruŋya Yesu Kristuyat diliŋde tareŋ po saba girhem. ¹⁵ Yesu Kristube Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ nalu kiriyŋ goyenterbe fudinde wor po mulgaŋ hiyyeŋ. Irde Al Kuruŋ po gab al beleŋ turuŋ irde kasor irtek hi. Yeŋ po gab naŋkiŋya megenyeŋa

doyaŋ yirde hi. Niŋgeb megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ tumŋaŋ yende yufuk bana haŋ. Yende saŋiŋbe hende wor po geb, doyaŋ mar banare niŋya kawan niŋya tumŋaŋ gore epte ma tareŋmiŋ fole irnayinj. ¹⁶ Yeŋ muŋ po gab gwahader hitiŋ. Yeŋbe wukkenj wor po geb, megen niŋ al mata buluŋ miŋyaŋ gore yeŋ bindere epte ma kutek. Irde epte ma kentek. Yeŋbe bikkeŋ wor al mali beleŋ ma po keneŋ hinhan. Yeŋbe gwahade geb fudinde wor po yeŋ po gab hugiŋeŋ turuŋ irde hitek.

¹⁷ Be, haŋkapyabe hora niŋ ug po dufay heŋ hanjen mar niŋ tagalhem. Gega mere gireŋ tihim gabe geya haŋ mar kura samuŋmiŋ budam haŋ mar goke momoŋ gireŋ tihim. Niŋgeb keŋkela bebak yirke nurde hinayinj. Be, go mar gobe samuŋmiŋ goyen yufut yuneŋ yiŋgeŋ turuŋ ma yirde hinayinj. Irde det gobe daha naŋa hubu hiyyen gob ma nurde hite geb, “Det gore dirke keperd keperdniniŋ iginj hiyyenj,” yeŋ ma nurde hinayinj. Gwahade yarabe Al Kuruŋ beleŋ neŋ megen hite mar gayen amaneŋ nurde hinayinj yeŋ det kuruŋ gayen dunyinj geb, “Al Kuruŋ beleŋ po gab keperd keperdniniŋ iginj iryenj,” yeŋ nurde hinayinj. ¹⁸ Irde samuŋ miŋyaŋ mar goyen yinke mata iginj harsonenj po teŋ hinayinj. Yeŋbe samuŋmiŋ

budam geb, mata iginj manaŋ gwahade po teŋ hinayinj. Irde al kura det kuraŋ nurde hite yenerŋbe samuŋmiŋ ge be ma heŋ faraŋ yurde hinayinj. ¹⁹ Gwaha teŋ hinayinjbe kame Al Kurunyä hugiŋeŋ heŋ heŋmiŋ iginj muŋ wor po goke gitik teŋ hinayinjbe gogo. Gogab kame Al Kurunyä hugiŋeŋ heŋ heŋ fudinde goyen yende wor po hiyyenj.

²⁰⁻²¹ Be, Timoti, al kurabe Al Kurunyen saba soŋ hamiŋ goyen fudinde yeŋ nurde tagalde hanjen gobe yenerŋ hayen gogo. Go mar gobe usi saba goyen fudinde yeŋ nurde haŋ. Irde megen niŋ mere miŋ miŋmoŋ teŋ haŋ. Niŋgeb gebe go mar goyen delge po yeneŋ wasak teŋ hayinj. Irde mel gore Al Kurunyen saba buluŋ irnak yeŋ saba goyen keŋkela heŋ doyaŋ irde hayinj. Goke teŋbe gogo Al Kuruŋ beleŋ meteŋ gunyiŋ geb.

Be, nebe deŋ niŋ hugiŋeŋ Al Kuruŋ beleŋ bunijeŋ nurd duneŋ keŋkela doyaŋ dirde hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gog po.

2 Timoti Timoti hitte Pol beleñ asan sopte kayyinj

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe Al Kuruñyen dufay po gama irde Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel himiriŋ hime. Aposelmiŋ himiriŋ gobe al kura Yesu Kristuya awalikde hike Al Kuruñya hugiŋen hinayıŋ yeŋ Al Kuruŋ beleň biŋa tiyyıŋ go po gama irde gago aposelmiŋ niryiŋ. Niŋgeb ne aposelmiŋ gareb ge Timoti niŋ asan gago kaŋ hime. ² Munan gebe Al Kuruŋ niŋ saba girde himeke keŋkela po gama irde hayen goke teŋbe urne nigen wor po yeŋ nurd gunęŋ himyen. Irde hugiŋen bubulkuŋne wor po yeŋ nurd gunęŋ himyen.

Niŋgeb Al Kuruñya Doyaŋ Al Kuruñninj Yesu Kristuya beleň hugiŋen buninęŋ girde faraŋ gurde bege isikamke igiŋ po hiwoŋ yeŋ gusunęŋ yirde hime.

*Al Kuruñyen meteŋ
keŋkela ter̄ hayinj*

³ Be, nebe wawuŋya naŋkahalya Al Kuruŋ mere irde heŋyabe hugiŋen ge niŋ bene sir ma yeŋ hiyen. Irde Yesu Kristu niŋ hekken nurde hayen goke Al Kuruŋ igiŋ nurd uneŋ himyen. Al Kuruñbe bikken asine yago beleň dolon irde hinhan. Niŋgeb ne wor bener mat

wukkenj nurdeya dolon irde himyen. ⁴ Ne gubul teŋ naŋa hoyanđe kweŋ timekeb go ma keneŋ heŋ yeŋ eseŋ nurariŋ goke bene sir ma yeŋ hiyen. Niŋgeb kuŋ geneŋ amanj wor po hemewoŋ yeŋ nurde hime. ⁵ Irde beger mat fudinde wor po Yesu Kristu niŋ hekkenj nurde hinhan goke wor bene sir ma yeŋ hiyen. Ge beleň Yesu Kristu niŋ hekkenj nurde hayen gobe abuyge Loisya momke Yunisya beleň wa nurdeb saba girkeb ge mananj hekkenj nurariŋ. Niŋgeb gayenter mananj fudinde gwahade po hekkenj nurde ha yeŋ nurde hime.

⁶ Gwahade niŋgeb, Al Kuruñyen meteŋ teŋ teŋ ge bikkenj hanne tonanger yerde Holi Spirityen tareŋ niŋ gusunęŋ irmeket gunyıŋ goyen kak fu irke melak kuruŋ hiyyen go gwahade yara sopte sanıŋ po irde meteŋ teŋ hayinj yeŋ gago bebak girde hime. ⁷ Ga gineŋ hime gabe Al Kuruŋ beleň Holi Spirit dunyıŋ gobe kanduk yeneŋ kafura heŋ heŋ ge ma dunyıŋ geb gago gineŋ hime. Holi Spirit dunyıŋ gobe sanıŋ po heŋ Al Kuruñya al hoyanja niŋ amanęŋ nurde hinayıŋ irde megen niŋ dufay buluŋ fole irde hinayıŋ yeŋbe gogo dunyıŋ.

⁸ Niŋgeb Doyaŋ Al Kuruñninj ge al diliŋde huwarde tagal tagal niŋ memya ma heŋ hayinj. Nebe

mata buluŋ kura ma timiŋ. Gega yeŋ ge tagalde kuŋ hime goke igiŋ ma nurde haŋ mar beleŋ nad fere niraŋ. Irkeb al beleŋ tagal nunen gi-wgiw nirde haŋ gobe nurde ha gogo. Goyenbe go nurdeb memya ma hawayiŋ. Gwaha titneŋbe ne teŋ himyen yara, ge manaq Al Kuruŋyen tareŋde mere fudinde Yesu niŋ yitiŋ mere goyen tagalde heŋya kanduk yeneŋ hayin goke bada ma hawayiŋ.⁹ Al Kuruŋbe neŋ gayen mata buluŋ bana mat dumulgaŋ tikeb dirneŋ weŋ hitiriŋ. Irde neŋ gayen, "Megen niŋ mar mata buluŋ miŋyaŋ gwahade moŋ, delner wukkeŋ po hinayiŋ," yeŋbe hoy diryiŋ. Go diryiŋ gobe mata igiŋ kura teŋ hiteke deneqya ma diryiŋ. Yinqen neŋ ge dufaymiŋ bikkeŋ kiriyiŋ goyen po gama irdeb buniŋeŋ dirde faraŋ durdeb gogo dumulgaŋ teŋ yinqen hitte dukuriŋ. Goyenbe neŋ buniŋeŋ dirde faraŋ durd durd niŋ dufaymiŋ kiriyiŋ gobe gayamuŋkek moŋ. Bikkeŋ wor po megenya naŋkiŋya gayen forok ma yekeya neŋ kame wor po forok yitiŋ gayen gake buniŋeŋ nurde faraŋ dureŋ yeŋbe neŋ ge teŋ dufaymiŋ goyen Yesu Kristu haniŋde kiriyiŋ.¹⁰ Irkeb Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ kiriyinde gor mat waŋ waŋbe gago Yesu Kristu, mata buluŋniŋde mat Dumulgaŋ teŋ teŋ Al gore megen gar

kateŋbe Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde faraŋ dureŋ yeŋ dufay heŋ hiyen goyen kawan iryiŋ. Be, kawan ire yeŋbe gogo kamiyinđe mat huwardeb kamde kamdere niŋ taren goyen isikamyiŋ. Irde Satanyen yufuk bana po heŋ Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ yara hityende matbe Al Kuruŋ dirneŋ weŋ heŋ gayenter manaq kame kame wor hugineŋ yeŋya awalikde po heŋ epte ma kamtek beleŋ goyen neŋ beleŋ nurde bebak teŋ gama irnayiŋ yeŋ mere fudinde yinqen ge tagaltiŋ goyen dikala diryiŋ.¹¹ Munaq nebe Yesu niŋ mere fudinde goyen tagalde tukunje saba yirde hayin yeŋ Al Kuruŋ beleŋ, "Yesuyen mere basaq al hawayiŋ," nineŋbe meteq goyen nunyiŋ.¹² Ningeb meteq gwahade teŋbe kanduk keneŋ hime gago. Goyenpoga ne beleŋ hekken nurde uneŋ himyen al Al Kuruŋ gobe gwahade gwahade yeŋ keŋkela nurd uneŋ himyen geb, koyare hime gayen gake memya ma heŋ hime. Irde Yesu niŋ tagaltiŋ mere fudinde goke manaq memya ma heŋ hime. Goyenbe memya ma heŋ hime gote miŋbe gogo po moŋ. Al Kuruŋbe ne doyan nirde hiyeŋ yeŋ ulneya tonneya tumŋaŋ haniŋde yirmirin goyen yeŋ beleŋ keŋkela doyan nirde hike kuŋ kuŋ kame Yesu mulgaŋ heŋ wayyeŋ nalu

funañde goyenter manaq fudinde wor po doyan nirde hiyen yeq nurde hime geb, gago memya ma heq hime. Ningeb Al Kurunya Yesu Kristuyabe gwahade nirde haryen geb, ge wor igin gwaha giriryen geb, hanjkapyä ginhem gwahade po memya ma heq hayin.

¹³ Irdeb al saba yird yird meteq tiyen yenjbe saba fudinde girde himeke nurde hinhan goyen go po gama irde saba yirde hayen geb, igin gwahade po saba yirde hayin. Bada ma hawayin. Irde gwaha teq henjaabe Yesu Kristu beleq po doyan girde hikeya Al Kurun niq hekken nurde yenja al hoyanya niq amanqe nurde hayin. ¹⁴ Irde Al Kurun beleq, "Yesu niq yitiq mere gobe igin ningeb, al saba yirde hayin," ginenjbe meteq gunyin geb, mere goyen keqkela heq doyan irde hayin. Irkeb mere goyen al kura beleq epte ma buluq irnayin. Goyenbe gere sanjinde mon. Deyya hitte hi al Holi Spirit gote tarendebe mere goyen doyan irde hayin.

¹⁵ Be, memya ma hawayin ginhem gega, Figelusya Hermogenesyabe Yesu gama irde haq mar hoyaq Esia* naqare haq goyen budam wor pobe koyare hime gayen gake memya heq harhok nuneqbe nubul tiyan gobe nurde ha gogo.

¹⁶⁻¹⁷ Goyenpoga Onesiforusbe waq Rom taun kurunde forok yenjbe ne niq naqeneq kuq kujbe ninyin. Nenejbe koyare hime gake memya ma heq faraq nurde hugineq waq nintinde po hike dufayne kandukqej goyen hipirken nurde hinhem. Goke teqbe Doyaq Al Kurunniq beleq Onesiforusyen dirinqimij goyen buniqej yirde unwoq yeq nurde hime. ¹⁸ Yenjbe bikkeq Efesus taunde hinhem goyenter wor al gore faraq nurde hinhan kurun gobe nurde ha gogo. Ningeb goke teqbe nalu funajdeb Doyaq Al Kurunniq beleq buniqej irde murungem igin unwoq yeq nurde hime.

2

Tareq heqbe al saba yird yird meteq goyen al hoyaq manaq yunayiq

¹ Ningeb urne, ge manaq Yesu Kristu beleq buniqej girde igin igin girde hi bana heqbe mekerke Al Kurun beleq faraq gurkeb tareq hawayin. ² Gebe hakot neya kuq henja saba girde hinhem. Gega ne po mon. Al hoyaq manaq saba girde hinhem gwahade goyen po Yesu niq saba girde hinhan. Ningeb al kura igin hekken nurd yuntek irde keqkela al saba yird yird mata nurde haq goyen yenenjbe go mar goyen muq po yade saba

* **1:15:** Esia naqä gobe gayenter niq Esia naqä kurun goke ma yitiq. Gayenterbe Turki ineq harjen.

girde hinhet gwahade goyen po saba yirde hayinj. Irkeb yej wor mere goyen basaŋ hej al hoyanj wor saba yirde hinayinj.

³ Be, nej Yesu Kristuyen meteŋ marbe yej ge teŋ kanduk yeneŋ hityen gega, goke ma busaharde hityen gwahade po, ge manan fulenja al fudinde wor po yara heŋbe nej teŋ hityen gwahade po teŋ hayinj. Fulenja al fudinde wor pobe doyaŋ alminde mere nurde meteŋ teŋ heŋja kanduk kura kinyen goyenpoga, go ma busaharyen. ⁴ Irde fulenja al gobe doyaŋ alminj daha mat kura amanenj nurt nunyenj yeŋbe fulenja mar moŋde mata tubul teŋ fulenja marte mata goyen po gama irde hiyenj. Gobe meteŋ gega, bada ma hiyyenj. Niŋgeb ge manan gwahade po, Doyaŋ Al Kurunje belenj daha mat kura amanenj nurt nunyenj yeŋbe Al Kurunyen meteŋ alyen matabe meteŋ gega, goyen po gama irde hayinj. ⁵ Be, Yesuyen meteŋ al gote maya mere kurabe al kura kup yeŋ yeŋ karire hiyenj al gote mata yara. Al gobe kari gote mata goyen keŋkela ma gama irde kup yeŋ kuyen gob epte ma muruŋgem tiyyenj. Hubu wor po. Be, karire niŋ mata miŋyan gwahade goyen po, Yesuyen meteŋ mar beleŋ gama irtek mata manan hanj. Niŋgeb ge manan yende meteŋ al niŋgeb,

meteŋ marmiŋ gote mata keŋkela po gama irde hayinj. Gogab kame yej beleŋ gote muruŋgem gunyenj. ⁶ Be, Yesuyen meteŋ al gote siraw mere kurabe gahade. Be, biŋge meteŋ teŋbe kame nen nen nalu forok yeke ganuŋ wa biŋge goyen yade niyyenj? Al hoyanj moŋ. Meteŋ miŋ al gore wa foŋen kaŋ niyyenj. Gega biŋgebe dulŋen ma forok yeke niyyenj. Meteŋ kurunj wor po teŋ gab niyyenj. Niŋgeb ge manan gwahade po, Yesu niŋ meteŋ kurunj po teŋ hayinj. Irde meteŋ go teŋ heŋja kandukŋenj wor po nurde hayinj goyenbe, kurut po yeŋ hayinj. Irkeb kame yej beleŋ gote muruŋgem gunyenj. ⁷ Be, mere girhem gabe Doyaŋ Al Kurunj beleŋ faraŋ gurkeb mere gote miŋ goyen tumŋen iginj bebak tiyayin geb, mere girhem gabe keŋkela dufay hawayinj.

⁸ Be, bikkenj Israel marte doyaŋ al kuruŋ Dewit gote miŋde niŋ al Yesu Kristu, Al Kurunj beleŋ kamyiŋde mat isaŋ hekeb huwaryinj al goke bege sir ma yiyyenj. Yesu niŋ ginhem gabe mere fudinde ne beleŋ tagalde tukunj himyen gogo. ⁹ Munanj Yesu niŋ iginj ma nurde hanj marbe daha mere goyen tagalde tukuyenj yeŋbe buluŋ buluŋ nirde kawe al kura nirtinj yara nade fere nirde koyare neran hime gago. Goyenpoga Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ goyen

al budam nurde tukun ḥaŋ gobe al kura beleŋ epte ma isikamtek hi. ¹⁰ Be, Al Kuruŋyen merebe gwahade geb, Al Kuruŋ beleŋ nawaryiŋ gwahade po alya bereya kame yawareŋ yen bikkeŋ dufayminde basiŋa yiryiŋ goyen manaq mere goyen nurde gama irkeb yawaryen. Irkeb go mar gobe Al Kuruŋ saŋiŋmiŋ turŋuŋ yan goya hugiŋeŋ hinayiŋ goke teŋbe meteŋ teŋ himyen. Irde meteŋ teŋ heŋya kanduk kurayen kurayen yeneŋ himyen gega, mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ himyen. ¹¹ Be, Yesu niŋ teŋbe kanduk yeneŋ yeneŋ goke mere fudinde kura gaha yen hanjen:

“Yesu beleŋ nende mata buluŋ niŋ teŋ kamyiŋ.

Irke neŋbe yen ge dufayniniŋ tareŋ irtiŋ geb, mata buluŋniŋ bikkek manaq kamtiŋ hi.

Ninjeb neŋbe kamyiŋde mat huwaryiŋ al Yesuya hugiŋeŋ hitek.

¹² Yesu niŋ kanduk yeneŋ hityen gega, mukku ma teŋ saŋiŋ po hetek gobe kame yenja heŋ det kuruŋ gayen doyaŋ yirde hitek.

Munaŋ Yesu pel irde harhokniniŋ untek gob kame yen wor harhok dunyeŋ.

¹³ Neŋbe, “Yen po gama irde hitek,” yen hityen gega, soŋ heŋ hityen.

Munaŋ yenbe neŋ gayen yende wor po yen nurde harhok duntek ma irde hi geb, biŋa tiyyiŋ goyen po gama irde hiyen,” yen hanjen.

Al Kuruŋ diliŋde meteŋ almiŋ igiŋ hawayiŋ

¹⁴ Be, al kura yade saba yirde hayiŋ ginhem mar goyen saba girde hime gayen basanq henbe saba yirde bebak yirde hayiŋ. Usi saba marya usi meremiŋ goke kadom mohonđe teŋ haŋ gobe det igiŋ kura ma forok yen hiyen. Irde mere gwahade tikeb marmuyaŋ yirde haŋ mar gote dufayminde manaq buluŋ wor po heŋ hanjen. Niŋgeb saba yirde hayen mar goyen, “Usi saba mar goya kadom mohonđe ma teŋ hinayiŋ,” yineŋ Al Kuruŋ diliŋde saŋiŋ po hayhay yirde hayiŋ.

¹⁵ Munaŋ Al Kuruŋyen meteŋ al igiŋbe Doyaŋ Almiŋ gote mere fudinde goyen fudinde mat tagalde al saba yirde hiyen. Irde meteŋ teŋ hi goke Al Kuruŋya alyat diliŋde memya ma heŋ hiyen. Ninjeb ge manaq Al Kuruŋ beleŋ meteŋ alne igiŋ yen neneŋ hiyeŋ yen kurut wor po yen hayiŋ.

¹⁶ Irde mere miŋ miŋmoŋ megen niŋ dufay buluŋ po ga kuruŋ hitiŋ mere teŋ teŋ mata goyen yilwa irde gisaw po hayiŋ. Go mata buluŋ goyen epte ma tubul titek haŋ marbe mata go

po teñ kuñ kuñ buluñ wor po heñ epte ma Al Kuruñ palap irtek mata teñ hinayin geb, gago gineñ hime.¹⁷ Go mar gote sababe al kura uliñde usu kuruñ kura forok yen sikkeñ bida heñ kuñ hiyen go gwahade goyen po, Yesu nurd untıñ mar gote dufaymiñ buluñ yiryeñ. Mata buluñ gwahade teñ hañ mar kurabe Himeneusya Filetusya gogo.¹⁸ Irem gobe Al Kuruñyen mere fudinde goyen tubul teñbe, "Yesu niñ dufayninin tareñ irtirin nalu goyenter tonniniñ gergen hamiñ gobe kamtiñde mat huward huward mata gogo forok yiriñ. Niñgeb ulniñin kamyençde mat huward huward matabe hubu," yen usi wor po teñ haryen. Irkeb Yesu nurd untıñ mar kurabe sabamiñ nurdeb Yesu niñ dufaymiñ sanjiñ irtiñ goyen buluñ heñ hañ.¹⁹ Gega Yesuyen alya bereya sios Al Kuruñ beleñ forok irtiñ gobe tola tareñ po yimiytiñ go gwahade yara geb, go ma buluñ hiyyen, sanjiñ po hiyen. Sios goke Al Kuruñyen asanđeb, "Doyan Al Kuruñbe alya bereyamiñ goyen keñkela nurd yuneñ hi," yitiñ hi. Irdeb, "Al kura yinjeñ ge yen, 'Nebe Doyan Al Kuruñyen al,' yen hi al gobe mata buluñ teñ teñ mata tubul po tiyyen," yitiñ hi.

²⁰ Be, sios bana igin meten titek alya bereya goke maya mere mat bebak gireñ tihim.

Be, hora alyen ya kuruñ bana gonje koron kurayen kurayen hañ. Kurabe golya silwaya beleñ keñkela wor po yirtiñ hañ. Kurabe heya megenja beleñ po mali malinjeñ yirtiñ goyen manan hañ. Koron kura golya silwaya beleñ keñkela wor po yirtiñ gobe koron igin, damum hende wor po geb, dula matarebe koron igin goyen yade binje yerde nen hanjen. Munan heya megenja beleñ mali malinjeñ yirtiñ gobe koron igin moñ geb, mali nebanja binje dikjen gwahade goyen gor yerde yukuñ yemeyde hanjen.²¹ Be, maya mere gote miñbe gahade: al kura Yesu gama irde hi al beleñ usi saba marya awalik heñ saba buluñmiñ goyen ma gama irde yinjeñ buluñ ma hiyyençbe al gobe mel gote tikin miñmon geb, Doyan Alminj diliñde wukken po hiyen. Irde Doyan Alminj gote meten igin goyen tumjan igin titek ala hiyyen. Niñgeb koron igin gwahade gobe miñ al beleñ binje nen nen nalu karkuwanjañ binje igin yerde nen hanjen gwahade goyen po, al goyen manan Doyan Alminj beleñ, "Al gabe wukken niñgeb, keñkela metenje tiyyen," yenbe metenmiñ igin untek hiyen.

²² Niñgeb gebe al foñejde dufay buluña mata buluña gobe yubul tiyayin. Yubul teñbe beger mat fudinde

wor po Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ dolonj irde kasor irde hanj mar beleŋ mata teŋ hanjen gwahade goyen po teŋ hayinj. Matabe gahade: Al Kuruŋ diliŋde huwak po heŋ heŋ mata, yen ge hekkenj nurd nurd mata, Doyaŋ Al Kuruŋa al hoyanya niŋ amanenj nurd nurd mata. Irde bege kamke iginj po heŋ heŋ mata. Mata iginj kuruŋ gwahade goke po binje kamtiŋen teŋ hayinj. ²³ Irdeb al fonjenje mata kurabe kadom mohonje teŋ henbe gor mat arde hanjen geb, gebe mata gwahade ma teŋ hayinj. ²⁴ Gebe Doyaŋ Al Kuruŋyen meten al niŋgeb, meten marminde mata po gama ireŋ yenbe kadom mohonje ma teŋ hayinj. Gwaha titjenbe bearar hende moŋ, bekkenje mere yirdeb iginj iginj yirde hayinj. Goyenbe al yurjkurenj yunkurenj hitte po moŋ, tumjanj ala po gwaha yirde hayinj. Irde al saba yird yird mata kenkelə nurde hayinj. ²⁵ Munanj dufay buluŋ kerde asogo girde hanj mar goyen bearar hende ma mere yirde hayinj. Bekkenje mere yirde kenkelə saba yirde henyabe Al Kuruŋ beleŋ mel goyen daha kura yirke mata buluŋmij yubul teŋ Al Kuruŋ hitte biŋ mulganj hekeb Al Kuruŋyen mere gote saba fudinde goyen kenkelə bebak tiwoŋ yenj nurdeyā saba yirde hayinj. ²⁶ Irdeb mel gobe Satanyen usi mere po gama

irde hanjen geb, saba yirde henyabe mel goyen sabage nurde buluŋde hite yen biŋ bak yeke Satan gote usi go ma gama irwoŋ yen nurdeyā saba yirde hayinj.

3

Yesu mulganj heŋ heŋ niŋ doyaŋ heŋ heŋ goyenterbe mata buluŋ kuruŋ forok yenayinj

¹ Goyenpoga gayenter mat kuŋ nalu funaŋ beleŋ heŋ hiket mata buluŋ kurayen kurayen forok yeke mata gote kanduk karkuwanj karkuwanj gore heŋ henjininj buluŋ wor po yirde hinayinj. Niŋgeb nalu gwahade forok yenj hinayinj goyen nurdeyā ga hayinj. ² Be, mata buluŋ gobe gahade: alya bereyabe yinjen ge po nurdeb hora yad yad niŋ po dufay kuruŋ heŋ hinayinj. Irde ne epte yenj nurdeb Al Kuruŋa kadomya palap ma yirde nanyaŋ yirde teŋ hinayinj. Irde naninjya milinjat mere ma gama irde hinayinj. Irde al kura beleŋ faraŋ yurde hinayinj gega, goke iginj ma nurd yunenj hinayinj. Irde megen niŋ mata wukkenj moŋ goyen po gama irde hinayinj. ³ Irde al hoyanj niŋ amanenj ma nurde hinayinj, al kura buluŋ yirtiŋ goyen halde ma yunenj hinayinj, irde mere buluŋ mat yirde hinayinj. Irde uliŋde po amanj hetek dufay epte ma fole irtek hinayinj, irde beremya dirjenj weŋ yagoya

gasa yirde bulun po yirde hinayin. Irde mata igin ninjbe amanen ma po nurdeb⁴ yinjen igin hej hej ge po nurde al usi yirde hinayin. Irde kame kanduk forok yetek goyen ma kenenja mali ga lawlaw yen hinayin. Irde usi dufay go gama irdeb dufayminje Al Kurun gama irtijenje ulinde po aman hetek mata bulun po gama irde hinayin.⁵ Al gwahade gobe hende hendem po Al Kurun palap irde hinayin geb, binde mat fudinde palap ird ird mata gote iginenje hubu wor po. Mel gobe hende hendem po Al Kurun palap irde hanj. Niñgeb mata gwahade teñ hanj mar gobe yilwa yirde hoyaj muñ po pat yen hayin.

⁶ Be, mata bulun gwahade teñ hanj mar goyen kurabe bere kura dufaymin tareñ moñ aranen mata bulunje kattek gote yare hurkuñje usi yirde biñ yawarkeb yende yufukde hej usi meremiñ go po gama irde hanj. Bere gobe mata bulunmin bikkekbe Yesu beleñ halde yuntiñ gega, goyen go keñkela ma bebak teñbe gwaha ma dirtiñ yen kandukjen wor po nurde hanjen. Irde mata bulun kurayen kurayen gwaha titek moñ goyen titek yirkeb bada hetek moñ geb, go po gama yirde hanjen.⁷ Bere gwahade gob saba hugiñen nurde hanjen gega, Al Kurunyen mere gote saba

fudinde goyen bebak teñbe go hende tareñ hetek yara gega, epte moñ po. Niñgeb usi saba mar bere bulun yirde hanj goyen yeneñ yilwa yirde hoyaj muñ po pat yen hayin.⁸ Munaj usi saba gore bere dufaymiñ sanjñ moñ goyen bulun yirde hanj mar gobe bikkeñ Isip niñ doyañ al kurun Fero yufukde henje Fero beleñ yinke karan mata teñ hinaryum al irawa Yanisya Yambrisya yara. Irem goreb Al Kurunyen mere Mose beleñ yiriñ goyen asogo irde hinaryum gwahade goyen po, usi saba mar gobe Yesu niñ mere yitiñ gote saba fudinde goyen asogo irde hanj. Mel gobe Uñgura beleñ dufay igin kertek gasuñbe teñ pasi. Irde Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ ma irde hanj. Niñgeb Al Kurun beleñ mel gobe diriñne weñ yeñ ma nud yuneñ hi.⁹ Yanisya Yambrisya beleñ usi tiyaryum goyen kawan forok yeke al nud pasi hekeb meremiñ kurun ma hiriñ gwahade goyen po, mel goreb alya bereya usi yirde bulun yirde hanj gega, al budam bebak teñbe gama ma yirkeb usi meremiñ gobe kurun ma hiyyen.

Saba nurde hinhan goyen po gama irde hayin

¹⁰ Be, ne beleñ al saba dahade yirde mata dahade teñ himyen, irde dufayne dahade kerde Al Kurunyen meteñ teñ himyen goyen

keñkela nurde ha gogo. Nebe Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde himyen, irde al kura matamiŋ igin hewoŋ yen doyaŋ heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ himyen. Irde alya bereya goke amanenj nurde yuneŋ himyen. Irde kanduk forok yeke goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ himyen.¹¹ Nebe al beleŋ buluŋ buluŋ nirde hike kanduk yeneŋ himyen gobe wawuŋ uŋkureŋ po moŋ. Antiok, Aikoniamyabe Listra taunya bana goŋ hinhemiyabe ne ulner kanduk budam forok yamiŋ. Goyenterbe goŋ niŋ al beleŋ Yesu niŋ yitiŋ mere goke igin ma nurde buluŋ buluŋ nirke goŋ heŋ heŋ niŋ meteŋenj wor po nirde hin-hin. Gega goke mukku ma teŋ goya goya sanŋiŋ po heŋ hinhem. Goŋ heŋ meteŋbe teŋ hinhem po. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ kanduk yeneŋ himeke nenenbe faraŋ nurke gago hime.¹² Fudinde wor po, Yesu Kristuya awalikde po heŋ mata huwak po titiek nurde hanj mar kuruŋ gobe mata goke igin ma nurde hanj mar beleŋ asogo yirde buluŋ buluŋ yirke kanduk kuruŋ yeneŋ hinayinj.¹³ Munan mata buluŋ teŋ al usi yirde hanj mar gobe mata buluŋ po teŋ kuŋ kuŋbe buluŋ wor po henayinj. Mel gobe Uŋgura beleŋ lom yirke mata buluŋde katnayinj. Goyenbe igin hite yen nurdeb al hoyan saba igin mat yirhet yen buluŋ mat saba yirke al hoyan goyen manan buluŋde

katnayinj.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenpoga gebe Al Kuruŋyen mere asanđde katiŋ gob ganuŋ mar beleŋ saba girde hinhan gobe nurde ha. Irde hako diriŋ henja mere goyen saba girde hike gote miŋ bebak teŋ hinhan goyen po waŋ waŋ gayenter manan nurde ha gogo. Ningeb saba fudinde goyen tareŋ po tanarde hayinj. Al Kuruŋyen mere asanđde katiŋ gobe mali mere asanđde katiŋ gwahade moŋ. Hoyan wor po. Asanđde mere katiŋ goyen gigen kapyan heŋbe wuk yenbe Yesu Kristu niŋ dufayge tareŋ irariŋ. Irke Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ bana hinhande mat gumulgaŋ tiyyiŋ gogo ha.¹⁶ Al Kuruŋyen mere asanđde katiŋ gobe tumjaŋ Al Kuruŋ beleŋ bikkenj meteŋ marmiŋ ketal yurke asanđde kayamiŋ geb tonjenj yaŋ. Ningeb al kura beleŋ kapyan hekeb mata damiŋbe fudinde goyen mere gore saba yirde mata buluŋmiŋ yikala yirke bebak teŋbe yubul teŋ hanjen. Irde mere gore Al Kuruŋ diliŋde mata huwakbe gogo yen yikala yirde hi.¹⁷ Ningeb Al Kuruŋyen alya bereyabe Al Kuruŋyen mere beleŋ ep yirtiŋ hinayinj. Gogab meteŋ kurayen kurayen Al Kuruŋ diliŋde igin gobe igin ala po teŋ hinayinj.

4

Al Kuruŋ beleŋ meteŋ gun-tiŋ goyen tumjaŋ pasi po yi-

rayiŋ

¹ Be, Yesu Kristube Doyan Al Kurun hej waŋbe al diliŋ gergenya kamtiŋya goyen tumŋaŋ gabu yirdeb al igiŋya buluŋya pota yirde matamiŋ gote muruŋgem nende gigen yunyeŋ. Niŋgeb Al Kurunyä Yesu Kristuyat diliŋ mar mere sanŋiŋ po gireŋ tihim. ² Mere gobe gahade: Al Kurunyen mere tagalde tukuŋ hayiŋ. Irde hugiŋeŋ tagal tagal niŋ gitik po teŋ hayiŋ. Al beleŋ mere goyen nurde gama irnayiŋ ma gama ma irnayiŋ gega, gebe hugiŋeŋ tagal tagal niŋ gitik po teŋ hayiŋ. Irde mata buluŋmiŋ yenenbe sope yirde hayiŋ. Irde al kurab mata buluŋmiŋ goke yineŋ teŋ hayiŋ. Irde mata igiŋ teŋ teŋ dufaymiŋ sanŋiŋ po yirde hayiŋ. Goyenbe gwaha yirde henyaɓe al goyen aran po matamiŋ igiŋ po hewoŋ yeŋ doyan hej hej ge piŋeŋ ma hej hayiŋ. Bekkende po saba yirde hayiŋ. ³ Fudinde wor po kamebe alya bereya beleŋ saba fudinde nurtek ma yiryen. Irde megen niŋ mata buluŋ titek dufay po gama irdeb saba kura uliŋde hapek yaŋ nurtek goyen saba dirnaŋ yeŋbe usi saba mar po budam yade hinayiŋ. ⁴ Usi saba mar yade hinayiŋ mar gobe saba fudinde nurtek goyen tubul teŋbe megen niŋ usi baran po palŋa yirde fudinde yeŋ nurde gama yirde hinayiŋ.

⁵⁻⁶ Be, nebe Roma gabman

beleŋ mayteke kami yeŋ bikkeŋ mere sege iramiŋ geb, megen ga tubul teŋ kamtek nalunebe binde hej hi yeŋ nurde hime. Goke teŋbe nigen Al Kurun une yeŋ kamde kamde niŋ hugiŋeŋ gitik teŋ hime gago. Niŋgeb megen gar ulyanđe hayiŋ kuruŋ gobe keŋkela po dufay hej ga mata teŋ hayiŋ. Kanduk yeneŋ hayiŋ gega, goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po hayiŋ. Meremiŋbe tagalde po hayiŋ. Gebe Al Kurunyen meteŋ al geb, meteŋ dahade kura gunyeŋ gobe tumŋaŋ pasi po irayiŋ. ⁷ Munaj nebe Al Kurunyen meteŋ niŋ igiŋ ma nurde haŋ mar beleŋ asogo nirde hanjen gega, nebe goke kafura ma hej fole yird yird niŋ kurut wor po yeŋ himyen. Irde Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nud nud mata goyen tareŋ po tanarde himyen. Irde kup yeŋ yeŋ karire haŋ mar beleŋ kup yeŋ kuŋ muruŋde forok yeŋ haŋ go gwahade goyen po, ne manaŋ Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ teŋbe gago funaŋ kamtek nalune binde hihi. ⁸ Gwahade niŋgeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ huwak po neneŋbe yeŋ sopte waŋ waŋ nature matane gote muruŋgem nunyeŋ. Goyenbe ne po moŋ, yeŋ mulgaŋ hej hej niŋ doyan hej haŋ mar goyen tumŋaŋ matamiŋ huwak gote muruŋgem yunyeŋ. Yeŋbe alya bereyat mata igiŋya buluŋya goyen huwak

mat po pota yirde gote muruŋgem yunen yunen al geb, gwaha po diryen.

Timoti, aranen po wayayin

9-12 Munaŋ meteŋ kadininj Demasbe megen niŋ mata goke dufay heŋ heŋ mata gore tulun tike hapek yaŋ nurdeb nubul teŋ Tesalonaika taunde kuriŋ. Kresensbe Galesia naŋare kuriŋ. Irde Tatusbe Dalmesia naŋare kuriŋ. Munaŋ Tikikusbe Efesus taunde teŋ kermek ke kukeb Luk po gab neya har. Ningeb gar waŋ waŋ beleŋ kura keneŋbe aranen po wayayin. Goyenbe Makbe Al Kurun beleŋ meteŋ nuntiŋ goyen iŋiŋ faraŋ nuryen yen nurde hime geb, waye yenya be Mak ineq gab tumjan wayiryen. 13 Irdeb amilne Troas taunde Karpusyen yare tubul timiriŋ goyen manaŋ teŋ wayayin. Irde asanen yago manaŋ yad wayayin. Goyenbe asan sobam mere kaŋ bili irtin goyen yad waŋ waŋ niŋ manaŋ bege sir ma yiyyen.

14-15 Be, baras yade det kurayen kurayen yird yird meteŋ teŋ hi al Aleksanda gobe nende saba goke iŋiŋ ma nurde asogo nirde buluŋ wor po niryen geb, al goyen keŋkela keneŋ hayen. Mongo ge manaŋ buluŋ giryen geb. Kame mata buluŋ tiyyen goke Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ beleŋ wol hiyyen.

16 Hanŋapya Roma gab manyen merere huwamirinj akenenbe aranen po wayayin.

goyenterbe ne faraŋ nurtek mar miŋmoŋ. Hubu wor po. Faraŋ nurtiŋenbe tumjan kafura heŋ harhok nuneŋ busaharde pasi haminj. Gega nubul teŋ busaharamiŋ mar goyen goke Al Kurun beleŋ buniŋen nurd yunwoŋ yen nurde hime. 17 Mel gobe gwaha tiyamiŋ gega, Doyaŋ Al Kuruŋne beleŋ, "Naŋa hoyanje hoyanje kuj merene tagalde tukaiŋ," nineŋ meteŋ nunyiŋ goyen pasi ma irmiŋ geb, goke teŋbe yen beleŋ ne merere huwamirinj goyenterbe neya heŋ faraŋ nuryenj. Irkeb Roma gabman beleŋ nubul tiyamiŋ. Gobe dapna kafuram wor po kura laion beleŋ nisitek yara gega, Al Kurun beleŋ gor mat nawaryenj gogo. 18 Be, Al Kuruŋbe asogone beleŋ buluŋ nirniŋ tikeb faraŋ nurke kuj kuj funaŋbe alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ nad niryenj. Ningeb yen po hugiŋen deňem turŋuŋ yan irde hitek. Fudinde wor po.

Mere funaŋ

19 Be, Prisilaya uŋ Akwilaya, Onesiforusyen diriŋmiŋmiŋa gobe yen ge dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirayen. 20 Erastusbe Korin taunde tubul timiriŋ. Munaŋ Trofimusbe garbam irke Miletus taunde gor tubul timiriŋ. 21 Gebe makaj buluŋ ma heŋ hikeya gar waŋ waŋ beleŋ kura keneŋbe aranen po wayayin.

Al Kuruñ dirñeñ weñ neya
gar hite mar gare tumñañ ge
niñ dufay heñ hanÿen goyen
momoñ irayiñ ninañ geb,
gago ginhem. Go mar goyen
kurabe Yubulus, Pudens,
Linusyabe Klodia.

²² Be, Doyan Al Ku-
ruññiniñbe geya hiriryen,
irde Al Kuruñ beleñ geyabe
geya hanj marya goyen
tumñañ buniñeñ dirde
igin igin dirde hiwoñ yeñ
gusuñañ irde hime. Gog po.

Taitus

Taitus hitte Pol beleñ asan̄ kayyin̄

¹ Taitus, nebe Pol, Al Kurunyen meten̄ al, irde Yesu Kristuyen mere basan̄ al aposel. Nebe alya bereya Al Kurun̄ beleñ basin̄a yirtin̄ mar goyen faran̄ yurde himeke Al Kurun̄ niñ hekken̄ nurde hinayin̄ yen̄ aposel heñ meten̄ teñ hime gago. Irde Al Kurun̄ palap irtek mata gote mere fudinde saba yird yird meten̄ goke manan̄ aposel heñ meten̄ teñ hime. ² Irde Al Kurun̄a huginen̄ heñ heñ goke doyan̄ heñ himyen̄ geb, go hende huwarde meten̄ goyen teñ himyen. Huginen̄ heñ heñ gobe usi ma teñ hiyen̄ al Al Kurun̄ gore nañkin̄ya megen̄ya forok ma yekeya detmiñ kura neñ dunen̄ yen̄ biñña tiyyin̄ go goyen. ³ Niñgeb nalú bikken̄ kiriyin̄ goyen forok yekeb meten̄ marmiñ hulyan̄ yirke meremiñ tagalde hikeb bikken̄ biñña tiyyin̄ goyen kawan forok yiriñ. Ne wor Dumulgañ teñ teñ Alniniñ Al Kurun̄ gore meten̄ go tiya ninkeb meremiñ gago tagalde tukun̄ hime.

⁴ Munan̄ Taitus, gebe ne beleñ Al Kurun̄ niñ momoñ girmeket ne timiriñ gwahade goyen po, ge wor yen̄ ge dufayge sanj̄ irariñ. Niñgeb

goke teñ gebe urne wor po yara nurde guner̄ hime.

Niñgeb Adoniniñ Al Kurun̄ya Dumulgañ teñ teñ Alniniñ Yesu Kristuya beleñ buniñen̄ girde igin̄ igin̄ girde bege isikamke igin̄ hiwoñ yen̄ gusunjan̄ yirde himyen.

Yesuyen alya bereya sios gote doyan̄ mar igin̄ kura basin̄a yirayin̄

⁵ Be, ne beleñ Krit motmotde gubul teñ wamirin̄ gobe meten̄ kura pasi ma irdeya wamirin̄ goyen ge beleñ gab pasi irayin̄ yen̄be gogo gubul teñ wamirin̄. Irde ginmirin̄ gwahade po, nañña goyen bana niñ taun kurar mat kurar kuñbe taun goyenter niñ Yesuyen alya bereya bana al kura basin̄a yirde yen̄ goyen doyan̄ yird yird mar yirayin̄ yen̄ nurdeb gogo gubul timirin̄.

⁶ Yesuyen alya bereya doyan̄ yird yird mar goyen basin̄a yire yen̄be matamiñ keñkela yenen̄ ga basin̄a yirayin̄. Matamiñbe gahade hinayin̄: al gobe uliñde merem moñ, irde bere yunkureñ po yawartin̄ mar. Irde dirneñ weñbe Al Kurun̄ niñ dufaymiñ tareñ irtin̄, irde dapña duwi yara heke merere yukutin̄ ma heñ milin̄ya nanin̄yat mere keñkela gama irde hinayin̄.

⁷ Be, Yesuyen alya bereyat doyan̄ marbe Al Kurun̄ beleñ po meteñne tinayin̄ yen̄ basin̄a yirtin̄. Niñgeb go mar gobe uliñde merem moñ hinayin̄, yin̄geñ

ge turuŋ turuŋ ma teŋ hinayin, aranęŋ bearar ma teŋ hinayin, kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata ma teŋ hinayin, det kuraj al kwep kwep ma yirde hinayin, irde al mali ma gasa yirde hinayin. Irdeb usi matare al kurate hora ma yade hinayin.⁸ Gwaha titneŋbe al wake gargar yirde hinayin, mata igin teŋ teŋya igin heŋ henja niŋ amanęŋ nurde hinayin, uliŋde po aman hetek mata goyen epte fole irtek hinayin, irde Al Kurun diliŋde al huwak wukkeŋ wor po hinayin. Irde meteŋmiŋbe kumhaka ma heŋ keŋkela po meteŋ teŋ hinayin.⁹ Yeŋbe deyya beleŋ saba yirtiŋ mere fudinde hekkeŋ nurtek goyen tareŋ po tanarde hinayin. Gogab saba fudinde gore po al hoyan igin saba yirdeb saŋiŋ heŋ heŋ ge faraŋ yurde hinayin. Irdeb al kura saba fudinde goyen asogo irde hinayin mar goyen igin bebak yirke, “Fudinde, buluŋ teŋ hite,” yeŋ nurnayin.

¹⁰ Be, ga gineŋ hime gabe Krit motmotde gorbe al budam Al Kurun asogo irdeb merebe miŋ miŋmoŋ teŋ al usi yirde hanjen geb, gago gineŋ hime. Go teŋ hanjen mar goyen buluŋ wor pobe Yesu nud untıŋ gega Yuda marte tikula gama irde guba yeŋ yeŋ mata teŋ hanjen gogo. ¹¹ Go mar gobe det goke al saba yirtek moŋ

goyen hora yad nin po nurdeb Al Kurunyen dirŋeŋ weŋ usi saba yirde dufaymiŋ buluŋ yirde hanjen. Niŋgeb usi saba mar goyen utaŋ yirkeb mata go bada po henayin.¹² Usi matamin goke teŋbe yinŋeŋde al kura saba mar karkuwaj yeŋ nurde yuneŋ hanjen mar goyen kuramiŋ kura beleŋ mere kura gahade tiyyiŋ: “Krit motmotde niŋ marbe hugineŋ usi po teŋ hanjen, irde al gasa yirde buluŋ po yirde hanjen, irde kumhaka po heŋ duļan po teŋ hanjen,” yiriŋ.¹³ Al gore mere tiyyiŋ gobe fudinde. Niŋgeb usi saba mar goyen kuŋ yineŋ teŋ saba yirayin. Gogab Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird saba fudinde goyen po tanardeb¹⁴ Yuda marte tikula ma gama irnayin. Irde Al Kurunyen mere fudinde pel iramiŋ mar gote saba gobe yubul po tinayin.

¹⁵ Fudinde, al kura Al Kurun beleŋ wukkeŋ iryeŋ al gobe Al Kurun diliŋde tikiŋ miŋmoŋ geb mata dahade kura teŋ hiyen kurun gobe wukkeŋ ala po hiyen. Goyenbe al kura binde dufay buluŋ po kerde Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ ma irde hiyen albe dufaymiŋa binyabe buluŋ hitiŋ geb, Al Kurun diliŋde al gobe wukkeŋ moŋ, irde yeŋ beleŋ mata daha kura teŋ hiyen kurun gobe tikiŋ miŋyaŋ ala po hiyen.¹⁶ Go mar gobe yinŋeŋ ge yeŋ, “Neŋbe Al

Kuruñ nurd unen hite,” yen hanj gega, matamij belejbe Al Kurun harhok unen hanj yen yentek. Gwahade mar gobe Al Kurun belej yentek ma irde hiyen mata go po ten hanjen, irde meremiñ pel irde mata igin kura titek ma hanjen.

2

Yesuyen alya bereya beley gama irtrek mata

¹ Be, gebe Yesu niñ yitin mere gote saba igin goyen gor niñ Yesuyen alya bereya saba yirde hayin. ² Al par-guwakbe gahade saba yirde hayin: aranen bearar ma ten hinayin, al belej palap yirtek mata po ten hinayin, ulinde po aman hetek dufay fole irde hinayin. Yenbe Yesu niñ dufay sanjin ird ird gote saba fudinde po gama irde hinayin. Irde al hoyan niñ amanen nurd yuneñ hinayin. Irdeb kanduk yeneñ hinayin gega, mukku ma ten goya goya tareñ po hinayin.

³ Gwahade goyen po, bere parguwak wor saba yirde hike alya bereya hoyan beley palap yirtek mata po ten hinayin. Irde mere bulun mat ma ten hinayin, kukuwa fe ug po ma nen hinayin. Gwaha titjenbe mata igin po ga dirin saba yirde hinayin. ⁴ Gwaha ten hinayinbe bere hoyan yen kamekken goyen igin saba yirde hike uña goya dirneñ wenja goyen binde mat amanen nurd yuneñ hinayin. ⁵ Irdeb

ulinde aman hetek dufay fole irde hinayin. Matamijya dufayminyabe Al Kurun diliñde wukkeñ po hinayin, irde yaminjan meten tareñ po ten hinayin. Irde alya bereya igin igin yirde hinayin, uñ yagot mere nurde gama irde hinayin. Gogab matamij goke al kura beley Al Kurunyen mere niñ bulun mat ma tagalde hinayin.

⁶ Be, gwahade goyen po, al foñej wor ulinde aman hetek dufay fole ird ird niñ sanjin henan yen faraj yurde hayin. ⁷ Irdeb mereya mataya ten hayin kuruñ gobe igin mat po ten hayin. Irkeb al foñej gore ge mata ten hayin go yenen goyen po gama yirde hinayin. Irde al saba yirde henjabe hende hendem ma saba yirde hayin, irde nanosak hende ma saba yirde hayin. ⁸ Irde merebe huwak mat po ten hayin. Irkeb al belej mere kura tiyayin goke epte ma ulger merem yan girnayin. Gogab asogo girde hanj mar belej gwaha mat kura neñ gayen ulniniñde merem yan dirtek ma henbe yingen po ga memya henayin.

⁹ Be, al kura al kurate yufukde hen murunjgem moj dulin meten ten hanj marbe doyan marmin beley yineñ hinayin kuruñ goyen nurde gama irde hinayin yen saba yirde hayin. Meten mar gobe doyan marmin aman hetek mat meten ten hinayin. Irde gwahade gwahade

tinayıñ yinkeb uker ma yirde hinayıñ. ¹⁰ Irdeb doyañ marmiñde det kawe ma teñ hinayıñ. Gwaha titñeñbe doyañ marmiñ beleñ, "Meten marniniñbe igin," yen hekkeñ wor po nurd duntek mata po teñ hinayıñ. Gogab al beleñ mel gote mata kuruñ goyen yeneñbe Al Kuruñ neñ Dumulgañ teñ teñ Al niñ yitiñ saba goke buluñeñ ma nurdeb mere goyen nurtek yiryen.

¹¹ Be, ga gineñ hime gabe Al Kuruñ beleñ alya bereya buniñeñ yirde igin igin yirde yumulgañ tiye yenþe Yesu teñ kerke al megen hañ kuruñ gake wayyiñ geb, gago gineñ hime. ¹²⁻¹³ Neñþe Al Kuruñ beleñ buniñeñ dirde igin igin diryin goyen nurdeb saba kura titiñ. Gobe gahade: Al Kuruñ tareñmiñ hende wor po goya Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristuyabe deñem turñuñ yan wayiryen. Niñgeb neñþe goyen goke doyañ heñ hite. Irkeb doyañ heñ hite goke Al Kuruñ beleñ guram dirde tareñ dirde hi. Niñgeb doyañ heñþe Al Kuruñ palap ma irtek mataya ulniniñde po aman hetek dufayya gobe pel po yirtek. Irdeb ulniniñde aman hetek dufay fole irde hitek, irde mata huwak po teñ hitek, irde Al Kuruñ palap irtek mata po teñ hitek. ¹⁴ Munañ Yesu Kristu gobe neñ gayen mata buluñ kuruñ goyen bana mat dad siňa

diryin. Irdeb yende alya bereya po dirde Al Kuruñ diliñde wukkeñ dirde mata igin teñ hitek dufay po dunyiñ. Yeñþe neñ gayen gwaha dire yeñþe gogo nende gasuñ teñ kamyin.

¹⁵ Be, saba girhem kuruñ gabe al gwaha mat saba yirde hayin yen saba girde hime. Gebe Yesuyen alya bereya gor hañ gote doyañ al geb, go hende sañiñ huwardeb mel gore saba gayen kenkelä gama ird ird niñ dufaymiñ tareñ irde hayin. Munañ saba go pel irde hañ marbe kuñ kimiñ mat po buluñmiñ goyen goke yineñ teñ utaŋ yirde hayin. Irde yubul tike sabage goyen nurde wasak ma teñ hinayıñ.

3

¹ Irdeb tiyuñmiñde niñ doyañ marya doyañ mar karkuwanyat yufukde heñ bitinđde mat meremiñ nurd nurd niñ sopte bebak yirayin. Irde mata igin teñ teñ niñ gitik teñ ga hinayıñ yen bebak yirayin. ² Mel gobe al kura mere buluñ mat ma yirde hinayıñ, al hoyanya awalikde hinayıñ, al hoyanya kuruñ goyen igin nurd yuntiñ ala teñ hinayıñ, irde al diliñ mar yinþeñ ge turuñ teñ teñ mata ma po teñ hinayıñ.

³ Bikkeñþe neñ wor Al Kuruñ ma nurd uneñþe kukuwa po heñ hinhet. Irde meremiñ ma gama irde hinhet geb, megen niñ mata buluñ teñ ulniniñde aman

hej hej dufay kurayen kurayen gore usi dirke gote yufukde po hej go po gama yirde hinhet. Gwahade geb neŋbe mata buluŋ teŋ hinhet, irde kadniniŋ igin mat hike yeneŋbe daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ nurde hinhet irde kadom asogo gird teŋ hinhet.⁴ Goyenpoga Dumulgaŋ teŋ teŋ Alniniŋ Al Kuruŋ beleŋ igin igin dirde bubulkunŋe wor po yeŋ nurde dunyiŋ goyen kawan forok iryin.⁵ Irdeb neŋ gayen dumulgaŋ tiyyiŋ. Dumulgaŋ tiyyiŋ gobe neŋ beleŋ mata huwak kura titekeb goke ma dumulgaŋ tiyyiŋ. Neŋ ge buninjen nurde dumulgaŋ tiyyiŋ. Yeŋ beleŋ dumulgaŋ tiye yeŋbe mata buluŋninŋ halde dunyiŋ. Irkeb halde dunyiŋ gobe Holi Spirit beleŋ sopte kawaŋ hitin yara dirde al gergeŋ diryin.⁶ Dumulgaŋ teŋ teŋ Al Yesu Kristu beleŋ dumulgaŋ tikeb gogo Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit dunkel kateŋbe tareŋ wor po meteŋ teŋ hiyen.⁷ Gogab Al Kuruŋ beleŋ buninjen dirde igin igin dirde al huwak dinyen, irde yeŋya hugiŋen hej hej gobe nende hiyyen. Fudinde, Al Kuruŋya hugiŋen hej hej gobe neŋ beleŋ goyen goke po doyan hen hityen.⁸ Ga ginhem gabe fudinde ginhem geb, ge wor Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irtiŋ mar geya haŋ goyen mere gayen tareŋ po momoŋ yirde hayin. Irkeb mel gobe

mata igin teŋ teŋ niŋ kurut wor po yeŋ hinayiŋ. Gwaha teŋ hinayiŋbe igin wor po, irde go teŋ hinayiŋ goreb al budam wor po faraŋ yuryen.

⁹ Irdeb mere miŋ miŋmoŋ goke kadom mohonđe teŋ hinayiŋ gobe kukuwamŋeŋ geb, gwaha ma teŋ hayin. Irde mel gore yingende tikula gama irde tagalde hanjen goyen gebe gwaha ma teŋ hayin. Irde dufaymiŋ hoyan hoyan goke teŋ geya kadom mohonđe ma teŋ hinayiŋ. Irde Moseyen saba goke kadom mohonđe ma teŋ hayin. Mata gwahade gobe buluŋ geb, gore kura faraŋ ma duryen. Ningeb mata goyen ma teŋ hayin.¹⁰ Irde al kura saba hoyan tawaŋ alya bereya saba yirde biŋ yade mel goyen bana bipti forok irde hiyen al goyen mata gobe bada hawa ineŋ utan irayin. Goyenbe merege ma nurkeb sopte inayiŋ. Gwaha irayin gega, go ma nurkeb okohom po tubul tiyayin.¹¹ Al gwahade gote dufaymiŋbe buluŋ hitin, irde mata buluŋmiŋ gore po al gobe buluŋ gwahade yeŋ kawan irde hi gobe nurde hayen gogo.

Tatusbe Pol kuŋ kinyen

¹² Be, nebe makaŋ buluŋ hej hej natureb Nikopolis taunde kuŋ gor hej yeŋ nurde hime. Ningeb Atemas daw ma Tikikus wet kura teŋ kermekē kuŋ momoŋ girkeb makaŋ igin hiya gayenter aran̄ po ne hitte

waŋ waŋ niŋ kurut wor po yawayinj. ¹³ Be, Apolosya Roma gabmanyen merere huwarde mere nurde sope ird ird meteŋ teŋ teŋ al Senasyabe geja gor har. Goyenbe irem goyen naŋa hoyanđe kura kure yeke yeneŋbe keŋkela po faraŋ yurayinj. Det goke kura nuriryeŋ gobe tumjaŋ yade yunayinj. ¹⁴ Irdeb nende alya bereya goyen saba yirde hike hugiŋeŋ mata iginj po teŋ teŋ niŋ kurut yeŋ hinayinj. Kurut yeŋ heŋyabe al kura beleŋ det niŋ amu heŋ hike yeneŋbe faraŋ yurde hinayinj. Mali po gwaha kura tihit miŋmoŋ teŋ titmiŋeŋ ma teŋ hinayinj.

¹⁵ Be, al neya hite mar gare ge niŋ dufay heŋ haŋ goke momoŋ irayinj ninkeb gago momoŋ girde hime. Neŋ beleŋ gor niŋ al Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde neŋ ge amaŋeŋ nurde haŋ mar goke dufay heŋ hite goke momoŋ yirayinj.

Al Kuruŋ beleŋ deŋ kuruŋ goyen buniŋeŋ dirde iginj iginj dirwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gogo po.

Filemon Filemon hitte Pol beleñ asan̄ kaj unyin̄

1-2 Be, nebe Pol, Yesu Kristu niñ teñ gago koyare hime. Irdeb kadniniñ Timotiya dufay uñkuren̄ po kerdeb asan̄ gago kaj hime. Asan̄ gabe ge Filemon niñ kaj hime. Irdeb babaniniñ Apiaya Aksipusya irde Yesuyen alya bereya gere yare gabu irde hanjen̄ goyen goke manan̄ kaj hime. Filemon gebe kadniniñ wor po, irde meten̄ kadniniñ manan̄.

3 Be, Adoniniñ Al Kurun̄ya Doyañ Al Kurun̄ Yesu Kristuya beleñ buniñen̄ dirde igin̄ igin̄ dirde bitin̄ yisikamke igin̄ hiwoñ yen̄ gusuñan̄ yirde hime.

Filemonyen mata igin̄

4-5 Be, Filemon, nebe ge beleñ Doyañ Al Kurun̄ niñ dufayge sanj̄ irde Al Kurun̄yen alya bereya niñ amanen̄ nurde yunen̄ hayen goyen gote mere momon̄ nurde himyen. Niñgeb Al Kurun̄ mere irde heñyabe goke teñ ge niñ dufay heñ Al Kurun̄ igin̄ nurd uneñ himyen. 6 Irde Yesu Kristu niñ dufayge tareñ irariñ go hende harde detge yade al hoyan̄ faran̄ yurde hiwoñ yen̄ Al Kurun̄ gusuñan̄ irde himyen. Gogab neñ Yesu Kristuyen alya bereya gayen Yesu Kristuya hiteke Al

Kuruñ beleñ guram dirde tareñ dirtiñ bana ha goyen ge wor keñkela bebak tiyayin̄. 7 Be, kadne, ge beleñ Al Kurun̄yen alya bereya biñ yurum yirde tukañ geb, go nurdeb ge beleñ kadge yago niñ amanen̄ nurde yunen̄ ha yen̄be bener mat amanen̄ wor po nurdeb sanj̄ heñ hime.

8 Niñgeb det kura goke gusuñan̄ gireñ tihim. Nebe Yesu Kristuyen mere basañ al geb, gusuñan̄ heñ heñ ge kama ma heñbe ge beleñ mata titek goyen igin̄ gwaha gwaha tiyayin̄ gintek hime.

9 Goyenbe ge niñ amanen̄ nurde gunen̄ hime geb, gago esen̄ mere girtiñ yara girde hime. Ne Polbe alik himin̄. Gega Yesu Kristu niñ manan̄ teñ koyare gago hime. 10 Niñgeb ne al gahade gare Onesimus niñ teñ gusuñan̄ gireñ tihim. Meten̄ alge Onesimusbe koyare gar himeyabe keneñ Yesu niñ momoñ irmeket mata buluñmiñ yubul tiyun̄. Irdeb Yesu gama irde hi geb, urne yara nurde uneñ hime.

11 Hakotbe keñkela ma meten̄ge teñ gunen̄ hinhin. Goyenpoga hank̄a gabe meten̄ igin̄ tiyyen̄, irde geya neya tumñañ faran̄ duryen̄. 12-14 Niñgeb Yesu Kristu niñ yitiñ mere igin̄ goke teñ koyare hime gayen ge beleñ faran̄ nuriñen̄be yen̄ beleñ gere gasuñ teñ faran̄ nurwoñ yen̄ nurdeb basiñä ire yen̄ nurmiñ. Goyenpoga

dufaynerbe gigeñ, “Igiñ faraŋ urayinj,” inke gab faraŋ nuryenjbe iginj yeŋ nurde hime. Gogab ne beleŋ gwaha tiyayinj ginmeke ma tiyayinj, gigen dufayger nurde tiyayinj. Goke tenjbe Onesimusbe bubulkujne wor po yeŋ nud uneŋ himyen gayen ge hitte tenj kermekē mulgaŋ heŋ kuyenj.

¹⁵ Be, Onesimus gayen Al Kurunj beleŋ ge hitte mat teŋ belŋej muŋ po hoyanje tukunj gobe kame ge hitte mulgaŋ heŋ kun geja huginenj heŋ heŋ ge teŋ gogo gwaha irun daw yeŋ nurde hime. ¹⁶ Niŋgeb gaha naŋabe meteŋ al dulŋenj yara moŋ, al gwahade gote folek, kolge gigen wor po yara nurde uneŋ hayinj. Nebe keŋkela ma nud uneŋ hinhem gega, gayenterbe amaneŋ wor po nurde uneŋ hime. Munaŋ gebe keŋkela nurde uneŋ hinhan. Yeŋbe meteŋ alge, irde Doyaŋ Al Kurunj niŋ tenjbe kolge yara hiyuŋ geb, yeŋ ge amaneŋ nurde hayinj gobe ne beleŋ yeŋ ge amaneŋ nurde uneŋ himyen gote folek yeŋ nurde hime. ¹⁷ Niŋgeb ne gayen meteŋ kadge yeŋ nurde nuneŋ ha kenem ne gargar nirde hayen gwahade po, Onesimus wor gargar irayinj. ¹⁸ Irde yeŋ beleŋ mata buluŋ dahade kura girtinj daw ma horage gwahade kura yawartinj kenem goke wol heŋ heŋ ge gusuŋan ma irayinj. Ne ninke gab

wol heŋ gunenj. ¹⁹ Mere gabe ne Pol nigeŋ hanner wor po kaŋ hime. Niŋgeb Onesimusyen kanduk goyen tenjbe ne beleŋ horage goyen wol hewenj gineŋ hime gayen fudinde yeŋ nurayinj. Goyenpoga nebe Doyaŋ Al Kurunj niŋ momoŋ girmekē yeŋ ge dufayge tareŋ irdeb Al Kurunj urmiŋ harinj goke wol hawayinj ma gineŋ. Niŋgeb ge wor Onesimus beleŋ kanduk guntinj goke ma nurayinj. ²⁰ Niŋgeb, kadne, Onesimus gayen ge hitte kukeb iginj iginj irde hiwoŋ yeŋ nurde hime. Gwaha teŋ hayinj gobe Doyaŋ Al Kurunj niŋ teŋ ne faraŋ nurde ha yeŋ nud gunenj. Gusuŋan girde hime gayen iginj nurayinjbe Yesu Kristu niŋ teŋ tareŋ nirde ha yeŋ nud gunenj. ²¹ Nebe mere girde hime kurunj gayen fudinde wor po gama irayinj yeŋ nurde hime. Irde go po moŋ, det hoyaj manaj irde nuntek girde hi gobe nurde hime.

Mere funaŋ

²² Be, det kuranj sopte gusuŋan gireŋ tihim. Ne niŋ teŋ Al Kurunj gusuŋan irde hayen gobe Al Kurunj beleŋ wol heŋ guneŋ nad nerke ge hitte kweŋ yeŋ nurde hime geb, yager gasuŋ kura tubul teŋ nunke hiyenj. Gogab kuŋ gor ferde heŋ. ²³ Be, Epafrasbe Yesu Kristu niŋ teŋ neya tumŋaj koyare gar har. Yeŋ wor ge niŋ dufay heŋ hi goke momoŋ irayinj

ninkeb gago ginej hime.
24 Irdeb yej po moj. Metej
kadne yago Mak, Aristakus,
Demasyabe Lukya wor ge
nij dufay hej hanj.

25 Be, Doyañ Al Kurun Yesu
Kristu belej bunijej dirde
igin igin dird dird gobe geya
hiwoj yej gusuñaj irde
hime.

Hiburu

Hiburu mar kura Yesu nurd untij hitte asanj katiŋ

*Al Kuruŋ Urmiŋ Yesube
kuruŋ wor po*

¹ Bikkeňbe Al Kuruŋ beleň asininiŋ yago mere yire yenbe mere basaŋ marmiŋ porofet wawuŋ budamde yad yerke waŋ asininiŋ yago mere yirde hinhan. Goyenterbe porofet gore asininiŋ yago daha mat bebak tiwoŋ yen mere yird yird beleň kurayen kurayen mat mere yirde hinhan. ² Goyenbe kuŋ kuŋ nalu funaŋ beleň heŋ hikeb Al Kuruŋ beleň Urmiŋ teŋ kerke kateňbe Al Kuruŋyen mere momoŋ diryin. Yeňbe det kuruŋ gate miŋ al hiyyeŋ yen Al Kuruŋ beleň basiňa iryin. Irdeb Urmiŋ goyen hitte mat naŋkiňa megenya kuruŋ goyen yiryin. ³ Yeňbe Al Kuruŋyen deňem turňuŋ yaŋ wor po goyen kawan forok irde hi. Irde Al Kuruŋbe al dahade wor po goyen Urmiŋ hitte matbe keŋkelak wor po keneŋ bebak teŋ hityen. Irdeb Urmiŋ gote merebe tonneŋ yaŋ wor po geb, naŋkiňa megenya irde det kuruŋ gayen mohonde po yekeb tumňaŋ gasuňeňyaŋ po haŋ. Yeňbe alya bereyat mata buluňmiŋ halde yuneŋ yuneŋ meteŋ pasi irdeb Al

Kuruŋ sanjiŋmiŋ kuruŋ wor po goyen hitte hurkuŋ hanij yase beleň mat keperde Doyaŋ Al Kuruŋ hiriŋ.

*Yesube Al Kuruŋyen miyoŋ
gote folek*

⁴ Al gobe Al Kuruŋ beleň ‘Urne’ inyiŋ. Munaj miyoŋmiňbe “meten marne” yinyiŋ. Niňgeb Urmiňbe Al Kuruŋyen miyoŋ buda kuruŋ gote folek wor po. ⁵ Gobe Al Kuruŋ beleň yeŋ ge amaneŋ nurde unę hiyen geb, gogo gwaha iryin. Niňgeb goke teňbe Al Kuruŋ beleň gaha inyiŋ:

“Gebe Urne wor po haha.
Irkeb hanjkab nebe
Adoge wor po hihim,”
inyiŋ. *Tikiŋ 2:7*

Irde mere kurabe gahade:

“Nebe Naniŋ hemekab yeňbe
Urne hiyyeŋ,” yiriŋ. *2
Samuel 7:14*

Mere gobe Al Kuruŋ beleň miyoŋmiŋ kura goke ma yiriŋ. ⁶ Irde Al Kuruŋbe Urmiŋ uŋkureň muŋ goyen megen niŋ alya bereyat Doyaŋ Al Kuruŋ iryin goke teňbe Urne Mataliŋ inyiŋ. Niňgeb Urmiŋ Mataliŋ goyen megen gar teŋ kerke wayeň tikeyab Urmiŋ goke yiriŋ goyen asanjiňde gahade katiŋ hi:

“Al Kuruŋyen miyoŋ kuruŋ
gayen tumňaŋ yen
doloŋ irde hinayin,”
yitiŋ hi. *Tikiŋ 2:7;
89:26-27*

⁷ Irdeb Al Kuruŋ diliňde miyoŋmiňbe Urmiŋ yara

moŋ geb, goke asaŋmiŋde gahade katiŋ hi:

“Al Kurunyen meteŋ mar miyoŋmiŋbe meremiŋ po gama irde haŋ.

Ninjeb Al Kuruŋ beleŋ meŋe yire yeŋbe meŋe yiryen, munaŋ kak melak uliŋ po yire yeŋbe gwahade po yiryen,” yiriŋ. *Tikiŋ 104:4*

⁸ Goyenpoga Urmıŋ gokeb asaŋmiŋde gahade katiŋ hi:

“Al Kuruŋ, ge beleŋ alya bereyage doyaŋ yirde ha gobe hubu ma hiyyen, gwahader hiyen.

Irde doyaŋ yirde heŋyabe mata huwak mat po doyaŋ yirde hayin.

⁹ Gebe mata huwak niŋ amaneŋ nurdeb mata buluŋ niŋbe bege ar yeŋ hiyen.

Goke teŋbe gere Al Kuruŋ beleŋ basiŋa girde al deŋem yan wor po gire yeŋ olip fimiŋ teŋ tonanjer wok iryiŋ.

Irkeb goke amaneŋ wor po nurariŋ.

Goyenbe kadge yago kurabe gwahade ma iryiŋ,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 45:6-7*

¹⁰ Irdeb,

“Doyaŋ Al Kuruŋ, haŋkapyɑ wor po det kuruŋ gayen forok yeŋmiŋ monde megeŋ ga kerariŋ. Naŋkiŋ wor gigeŋ irariŋ.

¹¹ Det megen ninja naŋkiŋde ninja kuruŋ gabe buluŋ henayin. Gega gebe hugineŋ hayin.

Det kuruŋ gabe amil bida heŋ erek yenayin go gwahade goyen po, buluŋ henayin.

¹² Al kura uliŋhormiŋ bidak mupi yirde yemeyde hanjen go gwahade goyen po, det kuruŋ gayen kuŋ kuŋ buluŋ heke yemeyayin.

Irde amil gergeren teŋ amil bidak gote gasuŋjeŋde kerde hanjen go gwahade goyen po, det kuruŋ gayen wor buluŋ heke kame det gergeren beleŋ gasuŋmiŋ yawar-nayin.

Goyenbe gebe gwahader hayen geb, gwahade po hayin,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 102:25-27*

¹³ Al Kuruŋbe miyoŋmiŋ kura goke mere gahade muŋ kura ma iryiŋ:

“Waŋ ketalner heŋ al deŋem yan wor po hawayin.

Irkeb asogo girde haŋ mar goyen bul yirde yawaŋ gasa yirmeke katkeb yufurka tiyayin,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 110:1*

¹⁴ Miyoŋmiŋ gobe alya bereya Al Kurunyen dirŋen weŋ heŋbe kame yeŋa hinayin mar goyen faraŋ yurde hinayin yeŋ yiryen.

2*Al Kuruŋyen mere keŋkela
bebak titek*

¹ Niŋgeb neŋbe saba fudinde nurde hinhet goyen keŋkela wor po tanarde go po gama irde hitek. Mongo sonj heŋ saba fudinde goyen tubul teŋ saba hoyan gama irtek geb. ² Al Kuruŋyen saba miyonmiŋ beleŋ basan heŋ asininiŋ yago yuntiŋ gobe saba fudinde geb, al kura sabamiŋ walkaka irde gama ma iramiŋ marbe mata buluŋmiŋ gote muruŋgem buluŋ yawartek goyen po yawaramiŋ. ³ Saba gobe bikkek gega, pel irde kanduk keneŋ hinhan. Niŋgeb saba gergen Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu beleŋ tagalyiŋ gobe saba bikkek gote folek geb, saba gergen goyen pel irtekbe daha mat Al Kuruŋyen bearar goyen fole irtek? Epte moŋ. Niŋgeb gago sabamiŋ keŋkela nurde gama irde hinayiŋ dinenj hime. Saba gergen gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋde mat dumulgaŋ tiyeng yeŋ Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ beleŋ yinŋen wa tagalyiŋ. Irdeb sabamiŋ yinŋen kirmiŋde nuramiŋ mar beleŋ basan heŋ fudinde yeŋ momoŋ diramiŋ. ⁴ Irde saba gergen gobe fudinde goyen alya bereya yikala yire yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ mata tiyeng turŋuŋ yan wor po kurayen kurayen forok yirde hinhan. Irde alya bereyamiŋ Holi Spirityen tareŋde mata teŋ

teŋ goyen yuneŋ yeŋ nurde hinhin mar goyen yuneŋ tukun hinhin.

Yesube neŋ faraŋ durd durd al wor po hiriŋ

⁵ Be, neŋbe alya bereya beleŋ Al Kuruŋya heŋ heŋ mata gergeren goyen goke mere teŋ hite gago. Al Kuruŋbe alya bereya yeŋya heŋ heŋ mata gergeren forok yiyyen goyen doyan irtek al kura basiŋa iryiŋ. Goyenbe miyonmiŋ gwahade kura ma basiŋa iryiŋ. ⁶ Goke teŋbe Al Kuruŋyen asaŋde kurar kurabe gahade katiŋ hi: “Megen niŋ marbe al deŋem miŋmoŋ wor po.

Gega gebe yeŋ ge nurdkakala wor po yirde hayen.

Megen niŋ alyen dirŋen wen gabe al deŋem miŋmoŋ.

Gega gebe keŋkela doyan yirde hayen.

⁷ Ge beleŋ al yirdeb tareŋ manaŋ yunariŋ.

Gega alyen saŋiŋbe miyonger tareŋ gote bande heŋ irariŋ.

Gega mel goyenbe deŋe turŋuŋ yan yunariŋ, irde al deŋem yan wor po yirariŋ.

⁸ Irdeb det kuruŋ gayen yeŋ yufukde yerarin,” gwahade yitin. *Tikiŋ 8:4-6*

Fudinde wor po, Al Kuruŋ beleŋ det kuruŋ gayen alyen yufukde yiryiŋyabe det muŋ kura ma tubul tiyyiŋ. Tumŋaŋ yerde pasi iryiŋ.

Goyenbe haŋka gabe det kuruŋ gayen alyen yufukde ma hike yeneŋ hityen.
 9 Niŋgeb goke teŋbe Yesu niŋ dufay heŋ hite. Yeŋbe nalu dolfonde po megen niŋ al hiriŋ. Irde yeŋ wor Al Kuruŋyen miyoŋ gote tareŋ bande tiriŋ. Irde neŋ ge teŋ kanduk teŋbe kamyiŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ isaŋ heŋbe teŋ deŋem turŋuŋ yaŋ irde al deŋem yaŋ wor po iryiŋ. Fudinde, Al Kuruŋ beleŋ neŋ megen niŋ mar niŋ buniŋen nurde igin igin diryiŋ geb, gogo Yesu beleŋ neŋ tumŋaŋ gake kamyiŋ.
 10 Al Kuruŋbe megenya naŋkiŋya irde det kuruŋ gate miŋ al. Yeŋ beleŋ po ga det tumŋaŋ kuruŋ gayen yirde doyan yirde hi. Yeŋbe alya bereya budam dirŋeŋ weŋ yirde sanŋimŋ turŋuŋ yaŋ bana yukuŋ yukuŋ niŋ nuryiŋ. Goke teŋbe Yesu teŋ kerke katyiŋ. Niŋgeb gogo kanduk karkuwaŋ karkuwaŋ yinyiŋ. Al Kuruŋbe gwaha mat Yesu goyen alya bereya mata buluŋmiŋde mat Al Kuruŋ hitte yumulgaŋ teŋ teŋ meteŋ keŋkelə po titek al wor po iryiŋ. Al Kuruŋ beleŋ gwahade iryiŋ gobe huwak wor po.

11 Yesube gwahade geb, yeŋ beleŋ alya bereya mata buluŋmiŋ halde wukken yiryiŋ marya yiŋgeŋya goyen Nanŋbe uŋkureŋ po. Niŋgeb Yesu beleŋ Al Kuruŋ dirŋeŋ weŋ hitiŋ mar goyen dine yago yineŋ yineŋ niŋ

memyak ma nurde hiyen.
 12 Yesu beleŋ gwahade nurde hiyen goke Al Kuruŋ mere iryiŋ goyen asaŋmiŋde gahade katiŋ hi:

“Alya bereya gama nirde haŋ mar, dine yago goyen ge niŋ momoŋ yireŋ.

Mel go gabu irde haŋde gor kun diliŋ mar turuŋ girde tikiŋ heweŋ,” yi-
 tiŋ hi. *Tikiŋ 22:22*

13 Irdeb, “Nebe Al Kuruŋ niŋ po hekken nurde heŋ,” yiriŋ.

Irdeb sopte, “Nebe diriŋne yago Al Kuruŋ beleŋ nuntiŋ goya gago tumŋaŋ hite,” yi-
 tiŋ hi. *Aisaia 8:17-18*

14 Goyenbe dirŋeŋ weŋ gobe al darim yaŋ geb, Yesu wor bere beleŋ kawaŋ kerke darim yaŋ hiriŋ. Al hiriŋ gobe yeŋ beleŋ uliŋ misiŋ kateŋ kamkeb kamde kamde tareŋ Satan beleŋ tanarde hitiŋ goyen hubu ireŋ yeŋbe gogo al hiriŋ. *15* Gogab alya bereya kamde kamde niŋ kafura heŋ hugiŋeŋ kafura dufay gore bili yirde hike kandukneŋ nurde haŋyen mar gobe gwahade ma nurde hipirkeŋ nurde hinayıŋ.

16 Fudinde, Yesube Al Kuruŋyen miyoŋ ma faraŋ yuryiŋ. Yeŋ faraŋ yurtiŋeŋbe Abrahamyen foŋeŋmiŋ yago faraŋ yuryiŋ.
 17 Yeŋbe gwahade goyen po tiyeŋ yeŋ nurde hinhin geb, yeŋ wor neŋ megen niŋ al gahade hetek po

hirinj. Gogab yen belej Al Kurunj doloj ird ird mata doyan mar pris buda gote kurunyminj hej alya bereyat mata bulun halde yunej yunej niñ dapnja gasa yirde galak irde hanjen yara yinjen ulij pigin goyen Al Kurunj galak irde kamenj yenbe gogo al hirinj. Yenbe metej go tej henjabe alya bereya niñ bunijeñ nurde hinhin, irde Al Kurunyen mere keñkela po gama irde metej tej hinhin.¹⁸ Yenbe unjgura belej lom irke gote kandukbe gwahade yen nurde hinhin geb, al kura unjgura belej lom yiryen marbe iginj yen belej faraj yuryen.

3

Yesube Mose gote folet

¹ Niñgeb, kadne yago, Al Kurunj belej nej hoy diryin gwahade goyen deñ wor hoy dirtinj geb, Al Kurunj diliñde wukkeñ wor po. Niñgeb dufaytiñbe Yesu hende po irde hinayinj. Yenbe Al Kurunyen mere basanj al porofet, irde pris buda gote kurunyminj fudinde wor po yen nurde tagalde hityen gogo.² Yenbe hakot Mose belej Al Kurunyen dirjeñ wej Israel mar biñde mat wor po yen ge nurde keñkela doyan yirde hinhin gwahade goyen po, Yesu wor Al Kurunj belej metej unyinj goyen keñkela po tiyyinj.³ Goyenbe Yesu deñem turñuj yan hetek gobe Mose deñem

turñuj yan hitin gote folet wor po. Gobe al kura ya irke ya goyen turuñ irtiñeñbe ya iryenj al goyen turuñ irde hanjen go gwahade goyen.⁴ Fudinde, yabe al belej yirde hanjen. Goyenpoga det kurunj gabe Al Kurunj belej yiryinj.⁵ Mosebe Al Kurunyen metej al henbe Al Kurunj dirjeñ wej goyen biñde mat wor po yen ge nurde keñkela faraj yurde hinhin. Gwaha tej henjabe Al Kurunj belej kame mere dahade tiyyenj goyen goke tagalde hinhin.⁶ Munaj Yesu Kristube Al Kurunj Urmiñ geb, Al Kurunj dirjeñ wej goyen biñde mat wor po yen ge nurde keñkela doyan yirde hiyen. Irdeb neñbe tareñ po hej Al Kurunj belej kame gwaha diryenj goke doyan hej hej goyen bada ma hetekbe yende dirjeñ wej wor po hetek.

*Al Kurunj gama ird ird niñ
bada ma hetek*

⁷ Niñgeb Holi Spirit belej gaha yiriñ:

“Hanjka gayen Al Kurunyen mere nurde hanjkenem⁸ tonantij sanij ma irnayinj, irdeb meremiñ nurde gama irde hinayinj.

Hakot deñ Israel marte asetiñ yago sawsawa po kuruñ naña bana hinhanyabe

Al Kurunj tuñaj urtek yen tonaj sanij irde meremiñ pel irde hinhan.

9 Bana goŋ kuj heŋyabe
dama 40 gayen asetiŋ
yagobe mata tinen
turnjuŋ yan wor po
forok yirde hinhem
goyen yeneŋ hinhan.

Gega tuŋaŋ nurde kurut
nirde hinhan.

10 Goke teŋbe yeŋ ge bene ar
yiriŋ.

Irdeb, 'Mel gabe hugineŋ det
hoyaŋ niŋ nurde ne
niŋ ma nurde haŋ.

Irdeb matane ma keneŋ be-
bak teŋ han,' yimirinj.

11 Niŋgeb goke bene ar
yekeb, 'Mel gabe nere
usaŋ heŋ heŋ gasuŋ
yunmirinjde gor epte
ma waŋ usaŋ heŋ igit
hinayinj,' yeŋ masi
tareŋ po timirinj,"
gwaha yiriŋ.

12 Niŋgeb, kadne yago,
bitinjde Al Kuruj gwahader
hitinj goyen harhoktiŋ untek
dufay buluŋ kerde yeŋ ge
dufaytiŋ tareŋ ird ird niŋ
manaj bada henak geb,
kenkela po heŋ hinaŋ ko.

13 Gwahade hitek yeŋbe
naŋa nalu "Haŋka" inen
hityen gayenter gabe deŋ
tumŋaŋ saŋiŋ heŋ heŋ ge
hugineŋ kadom faraŋ gurd
teŋ hinayinj. Gogab mata
buluŋ teŋ teŋ dufay gore epte
ma buluŋ dirke tonantinj
tareŋ henayinj. ¹⁴ Irde
mehenjde wor po Yesu Kristu
niŋ dufayniniŋ tareŋ irtirinj
goyen tubul ma teŋ saŋiŋ
po tanarde hitek. Kamde

kamde nalu forok yiyyen
gega, tareŋ po tanarde hitek.
Gwaha titekbe Yesu Kristuya

gabu heŋ Al Kurunyen meteŋ
teŋ gote igitneŋ igit wor
po goyen yeŋya gale heŋ
yawartek. ¹⁵ Goke teŋbe Al
Kurunyen asanđe hayhay
gahade dirtiŋ:

"Haŋka gayen Al Kurunyen
mere nurde haŋ
kenem
asetinj yago beleŋ
tiyamiŋ gwahade
goyen tonantinj tareŋ
ma irde meremiŋ
nurde hinayinj," yitinj.
Tikiŋ 95:7-8

16 Be, hakotbe ganuŋ mar
beleŋ Al Kurunyen mere
nurde hinhan gega, pel
irde hinhan? Gobe Mose
beleŋ Isip naŋare mat yade
naŋa hoyanje yukuriŋ mar
gore teŋ hinhan. ¹⁷ Irdeb
Al Kuruj beleŋ dama 40
gayan ganuŋ mar bearar
yirde hinhan? Go mar gobe
sawsawa po kuruj naŋa
bana goŋ heŋya mata buluŋ
teŋ kamde erek namiŋ mar
goyen yirde hinhan. ¹⁸ Irdeb
ganuŋ mar hitte wor po Al
Kuruj beleŋ bearar hende
biŋa teŋbe, "Mel gobe epte
ma nere usaŋ gasuŋde waŋ
usaŋ heŋ igit henayinj,"
yiriŋ? Mere gobe meremiŋ
ma gama irde hinhan mar
goke yiriŋ. ¹⁹ Niŋgeb go mar
gobe Al Kuruj niŋ dufaymiŋ
saŋiŋ ma irde hinhan geb,
Al Kurunyen usaŋ gasuŋde
hurkuŋ hurkuŋ niŋ utaŋ
yirke ma kwamiŋ gobe
nurde hityen gogo.

*Al Kuruñyen alya bereyabe
usañ heñ tareñ henayin*

¹ Niñgeb neñ wor keñkela heñ hitek. Al Kuruñ beleñ usañ gasuñmiñ neñ ge tubul teñ biña tiyyiñ hi goyen neñ wor moñgo epte ma bana goñ hurkuniñ geb. ² Hakot asetiñ yagobe neñ beleñ Yesu niñ yitiñ mere iginj goyen tagalke nurde hityen gwahade goyen po, Al Kuruñyen mere nurde hinhan. Goyenbe meremiñ go nurde fudinde yeñ dufaymiñ tareñ ma yiramiñ geb, yeñ hittebe miñ minjmoñ iryiñ. ³ Niñgeb neñ dufayniniñ yeñ ge sañiñ irtiñ mar po ga yende usañ gasuñde iginj hurkutek. Al Kuruñbe megeñya nañkiñya det kuruñ gayen yirdeb usañ gasuñ wor gitik irde ep iryiñ. Goyenbe yeñ ge dufaymiñ tareñ ma irtiñ mar goke Al Kuruñ beleñ asanjiñde, “Nebe bearar teñbe, ‘Mel gobe epte ma wor po usañ gasuñner hurkunaiñ,’ yeñ biña tihim,” yiriñ. ⁴ Munanç usañ heñ heñ gokeb Al Kuruñyen asañ bana goñ kurar kurabe gahade katiñ hi: “Al Kuruñbe nañä fay 6 gayen meteñ teñ pasi wor po irde nañä faymiñ 7debe usañ hiriñ,” yitiñ hi. ⁵ Goyenbe meremiñ pel iramiñ mar goke asanjiñ bana mere hoyan kurabe gahade hi: “Mel gobe epte ma nere usañ gasuñde hurkunaiñ,” yitiñ hi.

⁶ Niñgeb gwahade goyen po, Al Kuruñyen usañ

gasuñbe iginj ala hurkunaiñ yeñ gitik irde ep irtiñ hinhan gega, hakot Israel marbe Al Kuruñyen mere goyen iginj ma nurde pel iramiñ geb, tumñañ ma usañ gasuñmiñde gor hurkamij. ⁷ Goyenbe nañä nañä “Hañka” ineñ hanÿende niñ alya bereya beleñ usañ gasuñde hurkunaiñ yeñ dufaymiñ kirtiñ goyen goke kamebe Dewit inyiñ. Munanç nañä nañä “Hañka” ineñ hanÿende niñ alya bereya gobe gayenter niñ alya bereya niñ yitiñ. Al Kuruñ beleñ Dewit inyiñ gobe asanjiñde gahade katiñ hi:

“*Hañka gayen Al Kuruñyen
mere nurde hañ
kenem tonanjiñ tareñ
ma irde meremiñ
nurde hinaiñ,*” yitiñ.
Tikiñ 95:7-8

⁸ Be, usañ gasuñ niñ yeñ hime gobe Kenan megeñ Yosuwa beleñ Israel mar yukuriñ goke ma yeñ hime. Mel gore Kenan megeñde kuñ fudinde wor po usañ hamij manhan usañ gasuñ kuñ kuñ nañä hoyan goke Al Kuruñ beleñ Dewit momoñ ma irwoñ. ⁹ Niñgeb usañ nañä Sabat fudinde wor pobe Kenan nañore kuñ keperaminj gogo moñ. Go nañä gobe Al Kuruñyen alya bereyamij niñ teñ kame forok yetek hinhan. ¹⁰ Niñgeb Al Kuruñ beleñ meteñmiñ pasi irde usañ hiriñ gwahade goyen po, al kura Al Kuruñyen usañ gasuñde

hurkunayin marbe tumjan usan henayin. ¹¹ Niñgeb neñ tumjan usan gasunjde gor hurkuñ hurkuñ niñbe teñniniñ ilhal teñ kurut wor po yeñ hitek. Gogab Al Kurunyen mere pel irde hinhan mar gote mata ma gama irde hitek. Irdeb usan gasunjinde hurkuñ hurkuñ niñ soñ ma hetek.

¹² Be, Al Kurunyen merebe mali mere yara moñ, tonjen yan wor po. Mere gobe fulenjare niñ bidila kura misin kurhan kurhan yaltin gote misin fohek wor po. Niñgeb kiñkinininiñ yago yawan tur yirtin teñniniñ karkuwaj goyen bidila gore walde, kiñkinininiñ paten nañgiram kawan irde hi gwahade goyen po, mere gobe dufayya mataya bininiñ binde niñ wor po goyen yade kawan yirde hiyen. Irdeb dufaynininjya mataninijya igin ma buluñ goyen dikala dirde hiyen. ¹³ Det kura Al Kurun diliñde epte ma bana kunayin. Dawet Al Kurun beleñ yiryin gobe diliñdebe kawan ala po han. Niñgeb mata teñ hityen kuruj goyen uñkureñ muñ kura yeñ diliñde epte ma bana kertek. Huwardeb mata teñ hityen kuruj goyen tumjan kawan po momon irtek.

¹⁴ Goyenpoga Al Kurun Urmin Yesu, neñ ge teñ pris buda gote kurujmij hirin al gore Al Kurunyen gasunjde gor heñ faraj durde hi. Niñgeb yeñ ge dufaynininj

sajin irde goke tagalde hityen goyen tubul ma po titek. ¹⁵ Nende pris buda gote kurujmij megen gar hinhinyabe megen niñ dufay buluñ kurayen kurayen forok yeñ lomlom dirde hanjen gwahade po, yeñ wor lomlom irde hinhan. Goyenbe mata buluñ muñ kura ma tiyyin. Niñgeb yeñbe neñ beleñ mata buluñde katen hityen beljenjbe damin goyen keñkela nurde buniñeñ dirde hi. ¹⁶ Niñgeb neñbe Al Kuruj beleñ gab buniñeñ dirde igin igin diryen yeñ hekken nurdeb yeñ hitte kuñ kuñ niñ kafura ma heñ hitek. Irkeb yeñ beleñ buniñeñ dirde hiyen. Gogab faraj niñ nurtekeb yeñ beleñ buniñeñ nirde igin igin dirde faraj durde hiyen.

5

¹ Be, pris buda gote kurujmij heñ hanjen kuruj gobe Al Kuruj beleñ Israel mar niñ teñ pris buda bana gon niñ al kura basina yirde hikeb yeñ ge metej teñ hanjen. Metej gobe yeñ beleñ ga tonan heñ Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ Al Kuruj hitte det galak irde, almet mata buluñ halde halde niñ dapñga gasa yirde Al Kuruj niñ kumga teñ hanjen. ² Pris buda gote kurujmij wor megen niñ al, mata buluñde igin kattek ala po han geb, buluñ tihit yeñ ma nurdeya mata buluñ teñ han mar goyen yeñ beleñ kwep kwep ma

yirde bekkeñde mere yirtek po hinayin. ³ Goke teñbe al hoyanje mata buluñ halde halde niñ po ma Al Kurunj dapña kumga teñ galak irde hanjen. Yinqenje mata buluñ niñ manaj nurde gwaha teñ hanjen.

⁴ Be, al kura deñne yan hewe yen epte ma pris buda gote kurunjinj hiyyen. Yenbe Al Kurunj beleñ Aron basiñja iryin gwahade goyen po irke gab pris buda gote kurunjinj hiyyen. ⁵ Niñgeb Yesu Kristu wor yinqen deñne turjuñ yan hewe yen pris buda gote kurunjinj ma hiriñ. Gwahade yarabe yen ge amanenj nurdeb, "Gebe Urne wor po haha. Irke hanjkabe nebe Adoge wor po hihim," yirin al Al Kurunj goreb pris buda gote kurunjinj iryin. ⁶ Irdeb meremiñ kurar kurabe, "Gebe Melkisedekyen miñde niñ al heñbe hugineñ pris hayin," inyinj.

⁷ Be, Yesube gwahade geb, megen gar hinhinyabe alya bereya niñ buninenj nurde esen henja Al Kurunj gusunjanj irde hinhin. Yenbe Al Kurunj palap irde meremiñ gama irde hinhin geb, gusunjanjinj goyen wol hiriñ. Al Kurunjbe Yesu go kamde kamde mata fole irtek tareñ iñij untek hinhin.

⁸ Be, Yesube Al Kurunj Urmiñ gega, kanduk kurayen kurayen yeneñ hinhinde gor matbe Naniñde mere nurde gama ird ird matabe gahade

yen bebak tiyyin. ⁹ Gwaha matbe Naniñde mere gama ird ird mata goyen kura muñ sonj ma hiriñ. Keñkela wor po gama iryin. Niñgeb alya bereya meremiñ gama irde hañ mar goyen tumjanj yumulgan tike Al Kurunjya hugineñ hinayin gote miñ al hiriñ. ¹⁰ Irkeb Al Kurunj beleñ Melkisedekyen miñde niñ al irdeb pris buda gote kurunjinj iryinj.

Dufaytiñbe dirinj kalak yara ma henayin

¹¹ Be, Yesu beleñ Melkisedekyen miñde niñ al heñ pris buda gote kurunjinj hiriñ goke momoñ dirtek mere gobe budam po hañ. Goyenbe deñbe aranj ma bebak teñ hañ geb, mere dird dird gobe meteñej wor po.

¹² Deñbe Yesu niñ dufaytiñ tareñ iramiñ, irde dama ulyanje kutiñ geb, gaha nañabe al hoyanj saba yird yird mar hewoñ. Goyenbe Al Kurunyen mere tinenja

nuramiñ go gwahade po, al beleñ po ga saba dirtek hañ. Niñgeb deñbe dirinj kalak mamu po nene binje sañij ma nene hanjen go gwahade yara hañ. ¹³ Al gwahade kura saba tinenja nuramiñ goyen po nurde hañ marbe dirinj besare niñ mamu po nene hañ go gwahade goyen. Niñgeb mata damiñbe Al Kurunj diliñde huwak goyen keñkela ma bebak teñ hanjen. ¹⁴ Munaj Al Kurunj niñ hekkeñ nurde tareñ po hañ mar gote

sababe al parguwakyen binje tareŋ go gwahade goyen. Ningeb al gwahade gobe saba goyen nurde gama irde gab mata iginja buluŋa keŋkela yeneŋ bebak teŋ mata igin teŋ teŋ niŋ po kurut yen hanjen.

6

¹ Ningeb meheŋde wor po deŋ tinenja Yesu Kristu niŋ saba dirke nuramij goyenter po sopte mulgaŋ hen tebaŋ ma teŋ hitek. Gobe bada po heŋ Yesu gama ird ird matare parguwak heŋ heŋ saba goke po nurtek. Munaŋ saba tinenja nurtirin goyenter po mulgaŋ hetekbe ya irniŋ yeŋ tola yimiytiŋde po heŋbe ya pasi ma irtek go gwahade goyen. Ningeb Al Kurun tubul teŋ gisaw kutek mata buluŋ goyen yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ heŋ heŋ mataya Al Kurun niŋ dufayniniŋ saŋiŋ ird ird mataya gote sabare po ma hitek. ² Irde baptais teŋ teŋ mata, al hende hanniniŋ yerde Al Kurun gusujan ird ird mata, al kamtiŋ kame huward huward gote sabayabe nalu funanje al tumňaŋ merere huwarnaiŋ gote sababe Yesuyen alya bereya gayamuŋ ga gergen han mar gote saba geb, saba goyenter po ma hitek. ³ Al Kurun beleŋ igin yen nurdeb faraŋ durkeb diriŋde saba go yubul teŋbe tareŋ dird dird saba goyenter kutek.

⁴⁻⁶ Munaŋ al kura Al Kurun beleŋ dufaymiŋ wuk irtiŋ gega, Al Kurun harhok unyeŋ al gobe Al Kurun Urmiŋ goyen pel irde al hoyan diliŋ mar sukal irde sopte kuruſe hende mayke kamyen go gwahade goyen. Ningeb al gwahade gobe kame epte ma mata buluŋ go tubul teŋ Al Kurun hitte biŋ mulgaŋ hiyyen. Ningeb al kura Al Kurunyen tareŋ titiŋ, irde Holi Spirityen sanjinde mata teŋ teŋ manaj nurtiŋ, irdeb Al Kurunyen merebe igin yeŋ biŋde mat keŋkela bebak titiŋ, irde Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ ird ird gote tareŋ kame wayyen go wor bikken kintiŋ al gore Al Kurun harhok unyeŋbe epte ma mata buluŋ go tubul teŋ biŋ mulgaŋ hiyyen. ⁷ Ningeb megen kura kigariŋ kateŋ bida irke binje igin wor po forok yeke meten miŋ al beleŋ yawaryen go gwahade goyen po, al kura Al Kurun beleŋ det igin untiŋ gote iginen igin wor po forok yirke al gobe guram irde tareŋ iryen. ⁸ Munaŋ megen gobe yamuŋa det hirwanjen yan po forok yiryeŋbe megen igin moŋ geb, megen gote miŋ al beleŋ karan urde yasun ma tiyyen gwahade goyen po, al gwahade goyen wor Al Kurun beleŋ buluŋ iryen.

⁹ Be, kadniniŋ yago, gwaha mat hayhay dirde hite gabe deŋ goyen mata goyenter ma kunayiŋ yen nurde heŋya

ga dinen hite. Denjbe Al Kuruj beleñ dumulgañ titiñ hanj geb, kamebe hugiñej dawartek beleñ po hanj.¹⁰ Fudinde, Al Kurujbe al kura po iginj yirde kurabe buluñ yirde ma yirde hiyen. Yenjbe denj beleñ yenj ge metenj kuruj po teñ hanj goke biñ sir ma yenj hiyen. Irde yenj ge amanenj nurdeb alya bereyamij farañ yurd yurd niñ bada ma heñ farañ po yurde hanj goke wor biñ sir ma yenj hiyen.¹¹ Niñgeb denj kuruj goyen kame Al Kurunyen det iginj yawartek yenj doyan heñ hanj goyen fudinde yawartek yenj megen gar heñya kadtin farañ yurd yurd niñ hugiñej kurut yenj hinayinj yenj nurde hite.¹² Irde asetij yago kura beleñ mata teñ hinhan goyen denj wor gwahade po teñ hiwoñ yenj nurde hite. Mel gobe Al Kuruj beleñ kame detminj dunenj yenj biñ titiñ goke hekkenj nurde tetewoñ po yenj doyan heñ heñ niñ piñej ma heñ hinhan. Niñgeb denj wor gwaha teñ teñ niñ piñej ma heñ hinayinj.

Al Kuruj beleñ biñia tiyyinj goke hekkenj nurtek

¹³ Be, asetij kura mata gwaha tiyyinj albe Abraham. Al Kuruj beleñ Abraham hitte biñia tiyyinyabe al kura yenj folek kura hike denj urde biñia titek moñ geb, yinjegn denj urde biñia tiyyinj.¹⁴ Biñia tenjyabe, "Fudinde wor po guram

girde sanjinj gireñ. Niñgeb foñenjego yago budam forok yenj hinayinj," inyinj.¹⁵ Irkeb Abraham go mere gote iginenj niñ doyan heñ heñ ge piñej ma heñ doyan po heñ hinjin. Irdeb kuñ kuñ kame gabe Al Kuruj beleñ inyinj gwahade po forok yiriñ.

¹⁶ Be, albe kandukminj kura pasi irniñ yenjbe al hoyan kura yenj folek goyen deñe urde biñia teñ hanjen. Irkeb kanduk goke kadom mohonje teñ hinayinj gobe gogo po hubu hiyyen.¹⁷ Niñgeb Al Kuruj wor yinjegn deñe urde biñia teñ hinjin. Gogab Al Kuruj beleñ yenj ge teñ biñia tiyyinj mar gore Al Kurujbe du-faymiñ hoyan ma irde hiyen goyen yenj beleñ nurwoñ yenjbe gogo yinjegn deñe urde biñia teñ hinjin.

¹⁸ Niñgeb biñia kura tareñ po ire yenjbe yinjegn deñe urde teñ hiyen. Biñia teñ teñ mata irawa Al Kuruj beleñ titiñ gobe usi moñ geb, sorkok ma hiyyen. Niñgeb Al Kuruj beleñ detminj iginj dunyenj yenj nurde goke doyan hiniñ yenj mata buluñde mat busaharde Al Kuruj hitte watij mar neñ gayenbe biñia tiyyinj gore farañ durde tareñ diryenj.

¹⁹ Niñgeb Al Kuruj beleñ gwaha direñ yenj biñia tiyyinj goke hekkenj nurde doyan heñ heñ gobe anja temeyke hakwa tanarke uñküreñde po hiyeñ go gwahade, heñ heñniniñ wor sanjinj po hiteke

det kura beleñ buluñ dirtek ma hite. Al Kuruñ beleñ gwahade diryen gobe Yesu hitte mat gwaha diryen yeñ nurde neñbe Yesu niñ po nurde hite. Yeñ beleñbe Al Kurunyen ya balem bana gasuñ himam wor po amil tolok gore po pet titiñ goyen fole irde Al Kuruñ diliñ mar hurkuriñ. ²⁰ Yeñbe neñ ge teñ bikken bana goñ yeñ wa hurkuriñ. Irdeb Melkisedekyen minđe niñ al heñbe pris buda gote kuruñmiñ heñ hugiñen meten teñ hi.

7

Pris buda gote kuruñmiñ Melkisedek

¹ Be, Melkisedek gobe Salem taun kuruñ goyenter niñ doyan al kuruñ. Irdeb yeñbe Al Kuruñ tareñmiñ hende wor po goyen dolon ird ird mata doyan al. Yeñbe hakot Abraham beleñ fulenjare kuñ naña hoyanje niñ doyan mar karkuwañ gasa yirke busaharkeb detmiñ yade mulgañ heñ wakeb guram irde tareñ iryin. ² Irkeb Abraham beleñ fulenjare kuñ dawet yawaryin kuruñ goyen pota yirde buda 10 yirdeb buda uñkürenþe yeñ unyiñ. Deñe Melkisedek gote miñbe "Mata huwak teñ teñ doyan al kuruñ." Munan deñem kura "Salem niñ doyan al kuruñ" gote miñbe "Al biñ yisikamde kamdere niñ doyan al kuruñ." ³ Al gote

miliñya naniñyabe gogo yeñ ma po nurde hite. Irde asem yago miñ gwaha mat kura watin, irde kawañ hiriñ naluya kamyiñ naluya wor bebakken moñ. Yeñbe Al Kuruñ Urmin yara, hugiñen Al Kuruñ dolon ird ird mata doyan al hitiñ.

⁴ Ningeb al gobe al dahade wor po yeñ dufay henayin. Yeñbe al deñem turñuñ yan wor po geb, asetiñ Abraham deñ beleñ deñem yan ineñ hanjen gore wor fulenjare kuñ dawet yawaryin goyen yawañ pota irde buda 10 yirde buda uñkürenþe yeñ unyiñ. ⁵ Gayenterbe Moseyen sabare yitiñ gwahade po al dawetmiñ yadeb buda 10 yirdeb buda uñkürenþe Liwai minđe niñ mar pris hitiñ goyen yuneñ hanjen. Liwai marbe Israel mar bana goñ niñ po gega, Israel mar bana goñ hoyanje Moseyen sabare yitiñ goyen po gama irde detmiñ goyen buda 10 yirde buda uñkürenþe yeñ yuneñ hanjen. ⁶ Goyenpoga Melkisedekbe Liwai minđe niñ al moñ gega, Abraham beleñ detmiñ buda 10 yirde buda uñkürenþe unyiñ. Irkeb Al Kuruñ beleñ yeñ hitte biña tiyyin al Abraham goyen Melkisedek beleñ guram irde sanjin iryin. ⁷ Ningeb al kura tareñ miñyañ beleñbe al hoyan tareñmiñ bande goyen guram yirde sanjin yirde hanjen gobe nurde hanj gogo.

⁸ Liwai mar pris hitiñ gobe

al po geb kamnayıñ gega, Israel mar beleñ detmiñ pota irde buda uñkurenj yuney hanjen. Goyenpoga Al Kurunyen asanđe Melkisedekbe kamyıñ moñ yitiñ al goyen Abraham beleñ detmiñ pota irde buda uñkurenj unyinj. Niñgeb Melkisedekbe Liwai mar pris hitiñ gote fołek. 9-10 Irde hakotbe Liwai mar ma forok yekeya Melkisedek beleñ Liwai mar gote asem Abraham kinyinj. Goya goyenbe Abraham beleñ detmiñ buda 10 yirde buda uñkurenjbe Melkisedek unyinj. Niñgeb Abraham beleñ go tiyyiñ gobe asem weñ Liwai mar beleñ Melkisedek untıñ yara hiriñ.

11 Be, bikkeñ Israel marbe Moseyen saba tamiñj. Irde Moseyen sabarebe Liwai mar beleñ pris meteñ teñ hinayınj yitiñ. Goyenbe go meteñ teñ hinhan gore alya bereyat mata buluñ halde pasi ma irde hinhan. Halde pasi irde hinhan manhan Al Kurunj beleñ Liwai marte foñej kura Aronyen minde niñ al po meteñ goyen unwoñ. Gega gwahade moñ geb, al miñ hoyan Melkisedekyen minde niñ al gore wañ pris meteñ tiyyenj yeñ nurde hinhin.

12-14 Be, pris hoyan wayyenj goke yeñ hityen al gobe Liwai mar al moñ. Al gote minde niñ marbe Al Kurunyen ya balem bana altare heñ Al Kurunj dolon ird ird mata go ma teñ hanjen.

Gobe Doyañ Al Kurunjniniñbe Yudayen minde mat wayyinj goke yeñ hime. Gega Mosebe pris meteñbe Yudayen minde niñ al beleñ teñ hinayınj yeñ ma tagalde hinhin. Goyenbe Liwai mar al moñ Yesu gore wañ pris meteñ goyen tekeb Moseyen saba bikkek gote gasuñ manañ saba gergeñ beleñ tirinj.

Pris gergeñbe pris bikkek gote fołek

15 Be, saba gergeñ gore Moseyen saba bikkek gote gasuñ teñ teñ gote minjbe pris hoyan kura Melkisedek yara gore forok yekeb kenjela wor po kawan forok yirinj.

16 Al gore pris hiriñ gobe Israel marte asemde saba bikkek bana goñ yitiñ go ma gama iryinj. Gwaha irtiñejbe huginej heñ heñ gote tarenđe pris hiriñ. Huginej heñ heñ gobe epte ma det kura beleñ buluñ irtek hi. 17 Niñgeb pris hiriñ al goke teñbe Al Kurunyen asanđe gahade katıñ hi:

“Gebe Melkisedekyen minde niñ al heñ huginej pris hayinj,” yitiñ.
Tikiñ 110:4

18 Niñgeb gwahade goyen po, saba bikkek gore gwaha gwaha tinayinj yitiñ gobe tareñ minjmoñ, irde gore farañ durtek epte moñ geb, Al Kurunj beleñ saba bikkek goyen teñ siñak beleñ kiryinj. 19 Fudinde, Moseyen saba goreb epte ma det kura Al Kurunj diliñde wukkek iryenj. Niñgeb Al Kurunj beleñ saba

geren igin wor po, Moseyen saba bikkek gote folek goyen dunyin. Niñgeb neñbe saba geren goyen gama irde Al Kurun bindere igin kutek.

²⁰ Yesu Kristu pris meteñ unyiñ gobe bikkeñ Al Kurun beleñ yiñgen deñe urde biña tiyyiñ go po gama irde pris iryiñ. Goyenbe pris hoyan gokeb biña kura ma tiyyiñ. ²¹ Yesu beleñ pris hiriñ goke muñ po Al Kurun beleñ asanmiñde gaha yiriñ: “Doyañ Al Kurun beleñ biña teñbe, ‘Gebe hugiñen pris hayiñ,’ inyiñ.

Irdeb meremiñ goyen tubul ma tiyyen,” yiriñ.

Tikiñ 110:4

²² Niñgeb Al Kurun beleñ yiñgen deñe urde biña tiyyiñ goke teñbe Yesu goyen Al Kurun beleñ alya bereyamiñ hitte biña geren tiyyiñ gote igineñ fudinde wor po forok irtek al iryiñ. Al Kurun beleñ biña geren tiyyiñ gobe biña bikkek gote folek wor po.

²³ Be, Liwai marbe pris meteñ go teñ hinhan gega, yenbe al geb kamde kuñ hinhan. Irkeb Liwai mar hoyan beleñ meteñ goyen teñ hinhan. ²⁴ Gega Yesube gwahader hiyen al geb, pris meteñ tiyyiñ gobe gwahader po teñ hiyen. ²⁵ Yesube gwahade geb, Al Kurunya hugiñen haryen. Irde alya bereya farañ yuri yen gusuñan irde hiyen, irdeb kame wor gwahade po teñ hiyen. Niñgeb yen beleñ Al Kurun hitte kuñ kuñ beleñ

kerd yunke yen hitte kuñ hañ mar goyen tumjan yade hiyen.

²⁶ Yesu gobe Al Kurun diliñde wukkeñ wor po uliñde merem moñ, irde mata buluñ miñmoñ. Al Kurun beleñ yenya mata buluñ maryabe hoyan muñ wor po iryiñ. Irdeb Al Kurun hire gorbe deñem yañ kurun wor po iryiñ. Niñgeb neñbe pris buda gote kurumij gwahade gore farañ durwoñ yen nurde hite.

²⁷ Liwai mar pris meteñ teñ hañ mar gote karkuwanmjñ gobe yiñgen deñe mata buluñ niñ wa gise hanke Al Kurun galak irniñ yen dapñä gasa yirde kumga teñ hanjen. Gwaha teñ gab al hoyande mata buluñ niñ wor gwaha po teñ hanjen. Goyenbe Yesube alya bereya megen hañ kurun gote mata buluñ niñ teñ yiñgen Al Kurun galak irhem yen wawuñ uñkuren gogo po kuruse hende kamyin. Irde sopte gwaha ma tiyyen.

²⁸ Be, Moseyen saba gama irde pris buda gote karkuwanmjñ heñ hanjen mar gobe mata buluñ miñyan. Goyenpoga Al Kurun beleñ yiñgen deñe urde biña tiyyiñ goyen gama irde pris hiriñ al Al Kurun Urmiñ gobe keñkela wor po pris meteñ goyen teñ pasi iryiñ.

Yesube pris buda gote kuruñmiñ

¹ Be, mere gwahade teñ hite gote miñ wor pobe gahade: neñbe pris buda gote kuruñmiñ goyenniniñ yan hite. Yeñbe Al Kurun sanjñimiñ hende wor po hitte hurkuriñ, irde Doyañ Al Kurun heñ ketalminde hi.
² Irde gorbe gasuñ himamde hurkuñ Al Kurun dolon ird ird mata doyañ irde hi. Gor niñ gasuñ himam fudinde wor po gobe Doyañ Al Kurun beleñ po ga irtiñ, megen gar niñ mar beleñ ma irtiñ.

³ Be, megen niñ pris buda gote karkuwañmiñbe Al Kurun det galak irde dapñä gasa yirde kumga teñ dolon ird ird meteñ niñ basiñä yirde meteñ goyen yuneñ hanjen. Niñgeb nende pris buda gote kuruñmiñ Yesu wor det kura Al Kurun galak irtek go miñyan po hiyen.
⁴ Munañ megen garbe pris beleñ Moseyen sabare yitiñ go po gama irde det Al Kurun galak irde hanjen. Niñgeb Yesu gobe megen gar hi manhan pris ma hewoñ.

⁵ Goyenbe megen gar niñ prisbe Al Kurunyen ya balem megen hi bana gon hurkuñbe Al Kurun dolon irde hanjen. Ya balem megen hi gobe ya balem fudinde wor po Al Kurunyen gasuñde hi gote tuñanjeñ po. Niñgeb Mose beleñ Al Kurun dolon ird ird niñ sel ya ireñ tike Al Kurun beleñ, "Dugure gor geysa heñbe ya

balem gikala girmiñ goyen keñkela po nurdeb go po gama irde sel ya goyen irayin," ineq bebak iryin.
⁶ Goyenpoga Yesube meteñ iñiñ hoyaj wor po goyen tirij. Meteñminbe megen niñ pris beleñ saba bikkek gama irde meteñ teñ hanjen gote folek wor po. Yesube alya bereyamiñ ge teñ Al Kurun hitte kunbe Al Kurun beleñ biñä gergen titiñ goyen tareñ po irde gote igineñ forok irde hi. Al Kurun beleñ biñä gergen titiñ gote igineñbe kuruñ, munaj biñä titiñ bikkek gote igineñbe kuruñ moñ. Niñgeb Yesuyen meteñbe gogo megen niñ prisyen meteñ folek wor po.

⁷ Be, Al Kurun beleñ hakot biñä tiyyiñ goyen keñkelak wor po manhan sopte biñä gergen ma tiwoñ.

⁸ Gega biñä tiyyiñ bikkek goyen al beleñ keñkela ma gama irde hikeb Al Kurun beleñ yenenbe gaha yirij:
 "Doyañ Al Kurun beleñ gaha yirij:
 'Nurnaq ko! Nalu kura forok yiyyen.'

Goya goyenbe Israel marya Yuda marya hitte biñä gergen tiyen.

⁹ Biñä gergen tiyen gobe bikkeñ asem yago Isip nanjare mat yukan hinhem goyenter yeñ hitte biñä timiriñ go gwahade moñ.

Go mar gobe biñä teñya yinmiriñ goyen ma gama irde hinhan geb,

ne wor yener wasak ten
harhokne yunmirinj,
gwaha yirinj.

¹⁰ Irde Doyañ Al Kurunj beleñ
sopte yirinj.

'Kame kurabe Israel mar
hitte biňa teňbe goha
yireñ:

Dufaymiňde sabane
kerde biňde kayenj.

Irdeb nebe yende Al Ku
ruň hewenj, irke yenþe
nere alya bereya
henayinj.

¹¹ Irdeb al deňem yanja
deňem monja goyen
tumňan ne niň nurde
hinayinj.

Niňgeb kadomya taynej
yagoya kura goyen
Doyañ Al Kurunj nud
unnaň yen saba yirtek
ma hinayinj.

¹² Nebe mata buluňmij halde
yuneñ.

Irdeb sopte mata bu
luňmij ge ma po
nurenj, "gwaha yirinj."

Yeremaia 31:31-34

¹³ Be, Al Kurunj beleñ
mere gwahade kurunj tiyyinj
gobe "biňa gergeň" inyinj.
Irkeb hakot biňa tiyyinj gobe
buluň hirinj. Niňgeb biňa
bikkek gobe heň ga moň
bana kuyenj.

9

Biňa bikkekde niň mata

¹ Be, Al Kurunj beleñ hakot
Israel marte asem yagot
diliňde biňa kurunj tiyyinj go
banabe Al Kurunj dolon ird

ird mata niň yitiň. Irde Al
Kuruňyen ya balem al beleñ
irtinj goke manan yitiň. ² Al
Kuruňyen ya balem gobe sel
po irtinj. Ya bana goň gasuň
kurhan meheň beleňbe hulsi
go hende yerde yusunj yurde
hanjen kutumya altaya kura
gor hinaryum. Irkeb gise
hanjka alta go hende beret
yerde hinhan. Det go hinhan
gasuň gobe "Gasuň Himam"
inej hanjen. ³ Irde gasuň go
harhokdebe "Gasuň Himam
Wor Po," inej hanjen goyen
hinhin. Gasuň iraw go
kahaltebe amil tolok wor
po gore gasuň iraw goyen
kahalte giň yitiň hinhin.
⁴ Gasuň Himam Wor Po
bana goňbe det gahade
hinhan: det haminj kusamuj
Al Kurun niň kumga teň
unej unej gasuň alta gol
hora beleñ po irtinjabe Biňa
Teň Teň Bokisya.* Bokis
go wor gol hora parwek
halgayinj wor po irde gore
po aw urtiň goyen hinhin.
Bokis go biň banabe hora
beleñ kuwe dirneň irtinj go
biňdebe biňge kura "mana"
inej hanjen goyen goň
hinhin. Irde Aronyen genuj
sopte itun hitinj goyabe hora
parwek irawaya Al Kurun
beleñ sabamiň kaň Mose
unyinj goyen Bokis biňde goň
hinhan.

⁵ Al Kuruňyen miyoň
deňem Serubim yineň
hanjen gote tonenj irawabe
Bokis gote awmin hende heň

* **9:4:** Gol alta det haminj miňyanj kumga teň teň gasuň gobe amil Gasuň Himam Wor Po bana hurkuň hurkuň bindere wor po hinhin geb, gobe Gasuň Himam Wor Po biňde hi yenj nurde hinhan.

tapeñ yisañ hitiñ hinaryum. Serubim gobe Al Kurun denem turñuñ yañ wor po goyen kawan ird ird miyonmiñ. Goyenbe hanjkab det kurun goke keñkela ma momon direñ.

⁶ Be, ya bana goñ niñ dawet kuruñ gob gwahade po gasunjenyañ yirtiñ hikeb pris beleñ gasuñ himam meheñde niñ bana goñ gise hanjkä hurkuñ Al Kurun dolon ird ird mata teñ hinhan.

⁷ Gega damam damam wawuñ unküreñde po pris buda gote kuruñmiñ po ga gasuñ himam wor po bana goñ hurkuñ hinhan. Goyenbe mali mali ma hurkuñ hinhan. Yingenje mata buluñya al hoyan beleñ ma nurde heñya mata buluñ titiñ goyen halde yunwoñ yeñ dapña dari goyen teñ gasuñ himam wor po biñde goñ hurkuñ hinhan.

⁸ Pris beleñ gwaha teñ hinhan gobe gasuñ himam meheñde niñ goyen miñmoñ manhan Gasuñ Himam Wor Pore hurkuñ hurkuñ beleñ kawan forok yewoñ yeñ Holi Spirit beleñ dikala dirde hi.

⁹ Gasuñ himam meheñde niñ gobe gayenter niñ mata gote tunjañen. Pris beleñ Al Kurun dolon ird ird mata gama irde det galak irde dapña gasa yirde kumga teñ hinhan gega, mata teñ hinhan kurun gore mel gote biñ goyen Al Kurun diliñde wukkeñ ma yirde hinhan. ¹⁰ Al Kurun dolon ird ird mata bikkek

gwaha teñ hinhan marbe biñgeya ñapñaya irde feya damiñbe igin netek munaj damiñbe epte ma netek gote saba gama irde hinhan. Irde yinjeñ uliñ sope yird yird mata kurayen kurayen po teñ hinhan. Al Kurun beleñ nalu kiriy goyen ma forok yeñ hikeyabe mata goyen po teñ hinhan. Gega mata gobe biñ wuk irde irde niñ moñ, uliñ sope irde irde niñ po teñ hinhan.

Yesu Kristuyen dari

¹¹ Goyenbe Yesu Kristube mata igin bikken forok yitiñ gar hanj gote pris buda gote kuruñmiñ heñ wayyiñ. Irdeb gasuñ himam fudinde wor po wukkek al beleñ ma irtiñ bana goñ hurkuriñ. Gasuñ himam gote tareñmiñbe hoyan, megen hi gwahade moñ, gote folek wor po. Gasuñ himam gobe megen gar ma hi. ¹² Be, yeñbe neñ ge teñ Al Kurun hiyende gor gasuñ himam goyen bana hurkuriñ. Goyenbe wawuñ unküreñde po hurkuriñ. Irde hurke yeñya memeya bulmakaw dirjenyat dari ma yade hurkuriñ. Gwahade yarabe dumulgañ teñ hugiñeñ Al Kurunyen alya bereya dire yeñ darim wok irde kuruse hende kamyiñ. Niñgeb mata gwahade tiyyiñ goke Gasuñ Himam Wor Po bana darim teñ hurkuriñ yiñim gago.

¹³ Munaj Al Kurun beleñ alyen mata buluñ halde yunwoñ yeñbe pris beleñ

memeya bulmakawayat dariya, irde bulmakaw bere foñej kumga tike wor yitiñ tupimij goyen yade al hereñ yutirin teñ hinhan. Irke goreb uliñde wukkek yirde hinhan.¹⁴ Gega Yesu Kristuyen daribe dapñä dari gote folek. Yenbe mata buluñ muñ kuram moñ. Ningeb Holi Spirit hugiñej hitij gote sanjindebe yinjeñ Al Kurun galak irhem yeñ kamij. Ningeb darimiñ gore ulniniñ sinjare ga po ma wuk iryiñ. Ulniniñja bininiñja goyen tumñañ halde wuk diryij. Gwahade ningeb Al Kurun tubul teñ gisaw kutek mata buluñbe yubul po titek. Gogab Al Kurun gwahader hitij go po gama irde yen ge po meteñ teñ hitek.¹⁵ Goke tenbe Yesu Kristube alya bereyamiñ ge teñ Al Kurun hitte kuñ Al Kurun beleñ biñja gergeñ titij goyen tareñ irde gote iginen forok ird ird al hiriñ. Yenbe alya bereya Al Kurun beleñ hanjkapyä biñja tiyyij goyen bana heñ mata buluñ teñ hinhan goyen halde yunhem yeñ kamij. Gwahade geb alya bereya Al Kurun beleñ basiñja yirde hoy yiryij marbe Al Kurun beleñ yunen yeñ biñja tiyyij detmiñ goyen yunyen. Irkeb Al Kurunja hugiñej hinayiñ.

¹⁶⁻¹⁷ Be, al kura kameñ yen nurdeyab diriñmiñmiñ hitte kammeke gab gwaha gwaha tinaiñ yinyen. Goyenbe mere tiyyen gobe kamke po

gab dirñeñ weñ beleñ mere go gama irnayiñ. Ningeb al kura kameñ yeñja mere titij gobe al go kamke gab meremiñ goyen pel ma irde yeñ yiyyen go po gama irnayiñ.¹⁸ Gwahade goyen po bikkeñ Al Kurun beleñ biñja tiyyij goyen Israel mar beleñ gama irnayiñ yenbe al kamtiñjeñbe Mose beleñ dapñä gasa yirke kamamiñ gogo.¹⁹ Irdeb meheñde wor po Mose beleñ asanđe Al Kurunyen saba katij kurun goyen al buda goyen kapyan heñ yunyij. Irde gab bulmakaw foñeyä memeyat dari yade feya suluk yiryij. Irdeb sipsip wuyneñ bukkeñ irtij goya hisop he haniñ yuwalneñ miñyañ goyen yadeb dariya feya suluk irtij bana gon uliñ yiryij. Irdeb Al Kurunyen mere katij asan go hende utirin teñ alya bereya uliñde wor gwaha po yirde tukurinj.²⁰ Dari go utirin teñ yunen heñyabe, “Gabe saba deñ beleñ gama irnayiñ yeñ Al Kurun beleñ biñja tiyyij goyen tareñ ird ird dari geb,” yinyij.²¹ Irdeb yiryij gwahade po, ya balemya ya bana gon Al Kurun doloñ ird irdde niñ dawetya goyen hereñ wor utirin teñ tukurinj.²² Moseyen sabareb det kura Al Kurun dilinde wukkeñ irtekbe dari beleñ po gab wukkeñ iryen yitiñ. Gwaha irtek detbe budam wor po. Ningeb dapñä mayke dari wok yeke wor wor gab Al

Kuruŋ beleŋ alya bereyat mata buluŋ halde yunyenj yitiŋ.

Yesu beleŋ mata buluŋniniŋ halde duneŋ yeŋ darim wok irde kamyinj

²³ Be, megen gar niŋ ya balemya det bana goŋ niŋya kuruŋ gobe Al Kuruŋyen gasunde gor niŋ tunjanenj po. Niŋgeb dapŋa dari gore gab iginj halde wuk yiryeŋ gega, Al Kuruŋyen gasunde niŋ ya balemya det bana goŋ niŋyabe dapŋa dari gore epte ma halde wuk yiryeŋ. Dari kura dapŋa dari gote folek wor po gore gab epte halde wuk yiryeŋ. ²⁴ Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ dariminj wok irde kamyinj. Yeŋbe gasuŋ himam fudinde wor po gote tunjanenj megen gar hi al beleŋ irtiŋ bana goŋ ma hurkuriŋ. Gwahade yarabe Al Kurun hitte hurkuriŋ. Niŋgeb haŋka gayenbe neŋ faranj durd durd niŋ tenbe Al Kuruŋ diliŋ mar hi. ²⁵ Munaŋ megen niŋ pris buda gote kuruŋmiŋbe yingende dari moŋ, dapŋa dari goyen yade damam damam gasuŋ himam bana hurkuŋ hiyen. Goyenbe Yesu Kristube yingeŋ galak irde wawuŋ budam ma kamyinj. ²⁶ Wawuŋ uŋkureŋ kamde alyen mata buluŋ halde pasi ma iryiŋ manhan Al Kuruŋ beleŋ al yiryinđe mat mata buluŋ halde niŋ teŋ megen gar wawuŋ budam forok yeŋbe uliŋ misiŋ kateŋ kamde tebaŋ teŋ hiwoŋ.

Goyenbe gwaha ma tiyyinj. Gwaha titjenbe mata buluŋ halde pasi ird ird niŋ Al Kuruŋ hitte yingeŋ galak irde kameŋ yeŋ nalu funaŋ beleŋ heŋ hi gayenter megen gar wawuŋ uŋkureŋ po forok yiriŋ.

²⁷ Albe wawuŋ uŋkureŋ po kamnayinj, sopte ma kamnayinj. Goyenbe go kamereb merere huwarke Al Kuruŋ beleŋ al iginj ma buluŋ goyen pota yiryeŋ. ²⁸ Niŋgeb gwahade po Yesu Kristu manaŋ al budam gote mata buluŋ yad siŋa yire yeŋ wawuŋ uŋkureŋ yingeŋ Al Kuruŋ galak irde kamyinj. Irdeb kame sopte wayyen. Goyenbe goyenterbe alyen mata buluŋ halde halde niŋ ma wayyen. Gwaha titjenbe yeŋ ge doyaŋ heŋ haŋ mar yumulgaŋ teŋ teŋ niŋ wayyen.

10

Saba bikkek gama irde Al Kuruŋ galak irtek gobe miŋ miŋmoŋ

¹ Be, Moseyen sababe det iginj kura kame wanayinj gote toneŋ po, det fudinde Al Kuruŋ hitte haŋ goyen moŋ. Niŋgeb sabamiŋ gama irde damam damam dapŋa gasa yirde Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata goyen po teŋ tebaŋ teŋ hinayinj gega, mata goreb Al Kuruŋ doloŋ irniŋ yeŋbe yeŋ hitte waŋ haŋ mar goyen epte ma mata buluŋmiŋ halde pasi iryenj. ² Gwahade moŋ kenem saba

bikkek gama irde Al Kurun galak irde haŋ mar gobe goyare po hugineŋ mata buluŋ minmoŋ wukkeŋ hitin geb, mata buluŋ tihit yeŋ matamiŋ goke kandukkeŋ ma nurwoŋ. Irdeb saba bikkek gama irde Al Kurun galak ird ird mata goyen bada hewoŋ. ³⁻⁴ Gega bulmakawya memeyat dari beleŋ alyen mata buluŋ epte ma halde yuntek. Ningeb dapŋa gasa yirde darim goyen teŋ al heren utiriŋ teŋ hanjen gobe mata buluŋmiŋ bebak yird yird meteŋ po teŋ hi.

⁵ Ningeb Yesu Kristu megen gar waŋbe Al Kurun gaha inyin:

“Gebe al beleŋ ge niŋ teŋ dapŋa gasa yirde, det galak nirwoŋ yeŋ ma nurde hinhan.

Ningeb meteŋje teŋ teŋ niŋ ne gago al nirariŋ.

⁶ Gebe al beleŋ dapŋa kumga teŋ galak girde,

kurab mata buluŋ halde halde niŋ galak girde hanjen goke amaneŋ ma nurde hinhan.

⁷ Irkeb ne beleŋ, ‘Al Kurun, ga nena! Asanđe yitiŋ gwahade po dufayge gama ire yeŋ wayhem,’ ginmiriŋ,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 40:6-8*

⁸ Yesube meheŋdeb, “Gebe al beleŋ ge niŋ teŋ dapŋa gasa yirde, det galak girde, dapŋa kumga teŋ galak girde, kurab mata buluŋ hal hal niŋ galak girwoŋ yeŋ ma nurde hinhan. Gwaha gird gird niŋ

amaŋeŋ ma nurde hinhan,” yiriŋ. Al Kurun galak ird ird mata gwahade gobe Moseyen sabare yitiŋ gega, Al Kurunbe goke ma nurde hinhan. ⁹ Irdeb Yesu beleŋ basaŋ henbe, “Al Kurun, ga nena! Nebe dufayge gama ire yeŋ wayhem,” yiriŋ ningeb, Yesube mere kame tiyyiŋ gwahade po mata gergeŋ forok ire yeŋbe meheŋde galak mata bikkek niŋ yiriŋ gobe pel iryiŋ. ¹⁰ Yesu Kristube gwaha mat wawuŋ uŋkureŋde gog po yinjeŋ Al Kurun galak iryiŋ. Irkeb gore po neŋbe Al Kurun diliŋde wukkeŋ hitiriŋ.

¹¹ Moseyen saba gama irde naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ pris beleŋ tumloŋ huwarde altare dapŋa gasa yirde Al Kurun galak irde mata buluŋ halde halde meteŋ teŋ tebaŋ po teŋ hanjen. Gega dapŋa darim gore mata buluŋ epte ma halde siŋa irtek hinhan. ¹² Goyenbe Yesube alyen mata buluŋ halde yunke goyare po hubu hiyyen yeŋ nurdeb wawuŋ uŋkureŋde yinjeŋ Al Kurun galak irde kamyiŋ. Irdeb Al Kurun hitte hurkuŋ haniŋ yase beleŋ keperde Doyaŋ Al Kurun hiriŋ. ¹³ Irdeb asogominj yago yawaŋ kahaŋ miŋde yufurka teŋ teŋ nalu niŋ doyaŋ heŋ hi. ¹⁴ Yeŋbe wawuŋ uŋkureŋde yinjeŋ teŋ Al Kurun niŋ galak iryiŋ geb, alya bereyamij goyen Al Kurun diliŋde al wukkeŋ

yirtiŋ mar goyen hugiŋeŋ buluŋmiŋ kuram moŋ yiryiŋ.

¹⁵ Holi Spirit wor goke meheŋde gaha yitiŋ Al Kurunyen asanđe hi:

¹⁶ “Ne Doyaŋ Al Kuruŋ gareb gaha yeŋ hime:
Kame nalu goyenter mel go hitte biŋa kuruŋ teŋbe gaha yineŋ:

Nebe dufaymiŋ bana sabane kereŋ, irde biŋde kayen,” yitiŋ hi. *Yeremaia 31:33*

¹⁷ Irde Holi Spirit gore sopte gaha yiriŋ:
“Nebe mata buluŋmiŋ halde yuneŋ.

Irdeb sopte mata buluŋmiŋ ge ma po nureŋ,” gwaha yitiŋ. *Yeremaia 31:34*

¹⁸ Niŋgeb yitiŋ gwahade po, mata buluŋ halde pasi irtiŋde gorbe sopte mata buluŋ hal hal goke dapŋa gasa yirde Al Kuruŋ niŋ galak ird ird mata gobe ma po hiyen.

Yul ma yetek, saŋiŋ po hetek

¹⁹ Niŋgeb, kadne yago, Yesu beleŋ neŋ ge teŋ darimiŋ wok irde kamyiŋ goke Gasuŋ Himam Wor Po Al Kuruŋ hire gor kafura ma heŋ igiŋ hurkutek hite.

²⁰ Yesu kamyiŋ gobe Gasuŋ Himam Wor Po bana hurkuŋ hurkuŋ beleŋ pet titiŋ amil goyen erek yiriŋ go gwahade goyen. Niŋgeb neŋ gayen Al Kurunya hugiŋeŋ hitek beleŋ gergeŋ wor po goyen kerd dunyiŋ.

²¹ Irdeb al kura Al Kurunyen ya balem goyen

doyaŋ irde hi al gobe neŋ hitte hi. Yeŋbe pris buda gote kuruŋmiŋ fudinde wor po, megen gar niŋ moŋ.

²² Niŋgeb neŋbe bininiŋde mat fudinde wor po yen ge hekkeŋ nurdeb Al Kuruŋ hitte kutek. Neŋbe Yesuyen dari teŋ bininiŋde utirŋ titiŋ, irde fe wukkek beleŋ mata buluŋniniŋ haliŋ geb, bininiŋde wukkeŋ wor po nurde hite. Niŋgeb Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kama ma heŋ hitek.

²³ Irde neŋ hitte biŋa tiyyiŋ al gobe yiriŋ gwahade po fudinde tiyyen geb, dufay budam ma heŋbe yeŋ ge hekkeŋ nurde hite yeŋ hityen goyen tareŋ po tanarde hitek. ²⁴ Irde kadniniŋ ge amajen nud yuneŋ yuneŋa mata igiŋ teŋ teŋa goke kurut yeŋ hitek yeŋ kadom tareŋ gird teŋ hitek.

²⁵ Irde al kura marbe gabu teŋ teŋ niŋ bada heŋ hanjen gega, neŋbe gwaha ma teŋ hitek. Gabu teŋbe kadom saŋiŋ gird teŋ hitek. Hanja gayenbe yeŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu binde heŋ hi geb, gabu heŋ kadom tareŋ gird teŋ teŋ mata gobe saŋiŋ po irtek.

²⁶ Munaŋ Al Kurunyen mere fudinde nudr nudr ga mata buluŋ teŋ teŋ niŋ bada ma hetekbe det hoyan kura mayke kamke Al Kuruŋ galak irde mata buluŋ goyen haltek belŋeŋbe hubu wor po. ²⁷ Al kura gwaha tinayıŋ marbe Al

Kuruŋ beleŋ gote murungem kafuram wor po yunkeb kak beleŋ Al Kuruŋ asogo irtiŋ mar kumga yiryen goke po doyan henayin.²⁸ Moseyen sabarebe al kura sabamiŋ ma gama irtiŋ al gobe al irawa ma karwo beleŋ al gote mata buluŋ goke merere huwarde tagalkeb al goyen bunijen ma irde mayke kamyen yitiŋ geb, gwaha teŋ hanjen.²⁹ Moseyen saba uliŋ goke wor al gwahade yirde hanjen. Niŋgeb al kura Al Kuruŋ Urmij harhok uneŋ sukal irde hi al gobe daha iryen? Al gobe Al Kuruŋ biŋa kuruŋ tiyyiŋ goyen Yesu beleŋ gama irde dari wok irde kamyen gore po al wukken hiriŋ gega, Yesu darim wok irde kamyen goyen teŋ kari kari irde hi irde Holi Spirit al bunijen yirde igin igin yirde hiyen al goyen sukal irde hi geb, gote murungem buluŋ kafuram wor po goyen tiyyen.³⁰ Goke teŋbe Al Kuruŋ beleŋ Urmij gaha inyin: "Al kurate hanij wol heŋ heŋ matabe nere geb, ne beleŋ ga hanij wol heweŋ," inyin. Irde sopte gaha yiriŋ: "Doyan Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin goyen merem yaŋ yiryen," yiriŋ. Neŋbe gwaha yiriŋ al goyen nurd uneŋ hityen.³¹ Al Kuruŋ gwahader hitiŋ beleŋ gwaha yiriŋ geb, yende bearar bana hitek gobe kafuram wor po yeŋ nurde hime.³² Niŋgeb hanjapyä Al

Kuruŋyen mere fudinde hulsi yara go nurde dahade hinhan goke dufay henayin. Deŋbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinhan gega, tareŋ po heŋ hinhan.³³ Kurarebe dukun al buda kuruŋ diliŋ mar sukal dirde, muduneŋ hinhan. Irde kurearebe al kura kanduk gwahade yeneŋ hinhan marya heŋ yenyä tumŋaŋ kanduk bana hinhan.³⁴ Deŋbe al koyare heŋ kanduk yeneŋ hinhan mar goke bitiŋ misiŋ nurde faraŋ yurde hinhan. Irde asogo dirde hinhan mar beleŋ samuŋtiŋ goraj dirde hinhan gega, samuŋtiŋ megen gar niŋ moŋ, hugiŋen hinayen go minyaŋ yeŋ nurde hinhan. Niŋgeb megen niŋ samuŋtiŋ goraj dirtiŋ goke ma nurde aman heŋ hinhan.

³⁵ Niŋgeb, kanduk dahade kura keneŋ hinayen gega, Al Kuruŋ niŋ hekken nurtiŋ goyen tubul ma po tinayen. Gote murungembe igin wor po, irde kuruŋ wor po.³⁶ Niŋgeb det igin goke doyan heŋbe araneŋ yul yeŋ bada ma henayin. Gogab Al Kuruŋyen dufay gama irde meten teŋbe yeŋ beleŋ detmiŋ duneŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ goyen tenayin.³⁷ Yeŋbe heŋ ga moŋ wayyen goke gahade katip:

"Al wayyen yitiŋ al gobe wayyen.
Waŋ waŋ nalumiŋ singir ma
iryen."

³⁸ Delner al huwak gobe ne

niň hekkeň nurde hinayin.

Gega al kura nubul tiyyen
al gokeb amanęj ma
nurd uneň,” yirinj.

Habakuk 2:3-4

³⁹ Niňgeb neňbe dufayniniň
sorkok heň Al Kuruň tubul
teň kuň buluň hetek mar
moň. Gwahade yarabe yeň
ge hekkeň nurdeb yeňya
hugiňeň hitek mar.

11

*Al Kuruň niň hekkeň
nurtek*

¹ Be, al kura Al Kuruň niň
hekkeň nurde haň marbe Al
Kuruň beleň det kura yuneň
yeke goke doyan heňyabe
fudinde wor po dunyeň go
yeň nurde ga hanýen. Irde
det kura diliňde ma yintiň
gega, Al Kuruň beleň goke
yitiň geb, det gobe fudinde
hi yeň dufay budam ma heň
hanýen. ² Asininiň yagobe
Al Kuruň niň hekkeň nurde
hinhan. Irkeb goke Al Kuruň
beleň diliňde igin wor po
yeneň hinhan. ³ Neňbe Al
Kuruň niň hekkeň nurde
hite. Niňgeb megenya
naňkiňya irde det kurun
gayeň yeň beleň mohonje
po yeke forok yamiň goyen
bebak teň hityen. Irde
det kurun gabe det kura
dilniniňde yeneň hite gare
ma yiryinj yeň nurde hityen.

⁴ Be, Abelbe Al Kuruň
niň hekkeň nurde hinhan.
Niňgeb yeň beleň Al Kuruň
niň galak iryinj gobe igin
wor po, itiň Keinyen folet.

Niňgeb Al Kuruňbe det
Abel beleň galak iryinj goke
amanęj nurhem yirinj. Irdeb
Abel beleň yeň ge hekkeň
nurde hinhin goke al huwak
inyinj. Abelbe kamyiň gega,
yeň beleň Al Kuruň niň
hekkeň nurde hinhin mata
gobe gayenter wor neň beleň
gama irtek mata hi.

⁵ Be, Enokbe Al Kuruň
niň hekkeň nurde hinhin.
Niňgeb diliň gergeň hikeya
Al Kuruň beleň yinjeň hitte
tukukeb bemeň po bana
kuriň. Irkeb al kura uliň
hakwam go ma po kenaminj.
Al Kuruň niň hekkeň nurde
hinhin goke Al Kuruň beleň
diliňde igin wor po kinyinj.
⁶ Fudinde, al kura Al Kuruň
niň hekkeň ma nurde hi
al gobe Al Kuruň beleň
matamij goke amanęj ma
nurde hi. Niňgeb Al Kuruň
hitte kuň haň marbe Al
Kuruňbe hi goyen fudinde
yeň nurde hinayinj. Irde
yeň ge sari kerde naňkenęj
haň mar gobe Al Kuruň
beleň gote muruňgem igin
yunyeň goyen wor fudinde
yeň nurde ga hinayinj.

⁷ Be, Noabe Al Kuruň
niň hekkeň nurde hinhin.
Niňgeb kame mata forok
yiyyen goke Al Kuruň beleň
inke nurdeb meremiň po
gama iryinj. Irdeb hakwa
kurun wor po kura irdeb
diriňmiňmiň goyen daha
kamnak yeň hakwa bana
goň yiryinj. Yeň beleň
mata gwaha tiyyinj goreb
goyenter niň alya bereyat

mata buluŋ kawan yikala yiryiŋ. Irkeb Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hanjen mar Al Kuruŋ beleŋ al huwak yineŋ hiyen gwahade po, yeŋ wor al huwak inyiŋ.

⁸ Be, Abrahambe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ hoy irde naŋa kura kame yende hiyyenđe gor kwaiyŋ inke kuriŋ. Yeŋbe naŋa gor yeŋ ma nurde hinhin gega, naŋamiaŋ tubul teŋ kuriŋ.

⁹ Abrahambe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb naŋa kura Al Kuruŋ beleŋ uneŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ naŋare gor kuriŋ gega, albak heŋ kuŋ hitiŋ yara hinhin. Naŋa gobe kame urmiŋ Aisakya asem Yekopyat naŋa hiyyen gega, tumŋaŋ albak hitiŋ yara dapŋa sikkeŋ beleŋ po ya irtiŋde heŋ kuŋ hinhin. ¹⁰ Abrahambe megen gar niŋ taun niŋ ma nurde hinhin. Yeŋbe taun kura epte ma buluŋ heŋ hugiŋeŋ hitek goyen goke po nurdeb naŋamde goyen albak yara heŋ kuŋ hinhin. Taun hugiŋeŋ hitek gobe Al Kuruŋ beleŋ po gwaha gwaha ireŋ yeŋ dufay heŋbe iriyŋ.

¹¹ Be, Abrahambe alik buluŋ wor po hiriŋ, irde berem Sara manaq diriŋ kawaŋ kertek ma hiriŋ. Goyenbe Abraham go Al Kuruŋbe biŋa tiyyiŋ gwahade po forok irde nunyen yeŋ yeŋ ge hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Sara gob biŋ heŋ diriŋ al diriŋ

kawaŋ kiryiŋ. ¹² Al go alik buluŋ wor po epte ma diriŋ miŋyaŋ hetek gega, yeŋ hitte mat al budam wor po fuful tiyyiŋ. Al fuful tiyyiŋ goyenbe dinambeya makaj ferenđe niŋ sawsawa yara epte ma kapyan hetek gwahade hamiŋ.

¹³ Be, mel gabe tumŋaŋ Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde kuŋ kuŋbe kamamiŋ. Mel go megen heŋyabe Al kuruŋ beleŋ detmiŋ yuneŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ goyen ma yawaramiŋ. Goyenbe det go kame kame gwahade forok yiyyeŋ yeŋ nurdeb goke amaŋ heŋ hinhin. Irdeb, “Neŋbe megen gar niŋ moŋ, albak yara heŋ belŋeŋ hite,” yeŋ hinhin. ¹⁴ Gwaha yeŋ hinhin gobe, “Naŋaniniŋ fudindebe hoyan hi,” yeŋ nurdeb gogo yeŋ hinhin. ¹⁵ Munaŋ mel gore megen niŋ naŋamiaŋ yubul tiyamiŋ goke dufay ug po heŋ hinhin manhan hakot po mulgaŋ heŋ kuwoŋ. ¹⁶ Gega gwaha ma tiyamiŋ. Gwaha titŋeŋbe mel gobe naŋa igit Al Kuruŋ hiyende gor kuniŋ yeŋ goke po nurde hinhin. Irkeb Al Kuruŋbe mel goke nurde taun kura megen niŋ yara moŋ goyen yuneŋ yeŋ gitik iriyŋ. Niŋgeb Al Kuruŋbe mel gore Al Kuruŋniniŋ ineŋ ineŋ goke memya ma heŋ hiyen.

¹⁷ Be, Abrahambe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ tuŋaŋ ure yeŋ urmiŋ Aisak niŋ inke

meremiŋ po gama irde urmiŋ go Al Kuruŋ niŋ galak iryinj. ¹⁸ Bikkeŋ Al Kuruŋ beleŋ Abraham diliŋde biŋa tenyabe, "Fonjeŋe yago niŋ biŋa tihim gobe urge Aisak hitte mat forok yenayinj," inyinj. ¹⁹ Niŋgeb Abraham go Al Kuruŋ beleŋ gwahade biŋa tiyyinj go bebak tenybe, "Al Kuruŋbe urne maymekə kamyenj goyen iginj sopte isan hiyyenj," yeŋ hekkeŋ nuryinj. Irde urmiŋ mayenj tike Al Kuruŋ beleŋ bada hawa inyinj. Niŋgeb mata goke tenybe, "Abrahambe urmiŋ kamtiŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ isan heŋ tumulgaŋ teŋ unyiŋ," yeŋ hanjen.

²⁰ Be, Aisak wor Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb urmiŋ waraŋ Yekopya itiŋ Isoya hitte kame mata dahade forok yenayinj yeŋ nuryinj gwahade po guram yirde sanŋinj yiryinj. ²¹ Yekop wor Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb alik buluŋ wor po heŋ kameŋ teŋ henyabe Yosep urmiŋ waraŋ hitte kame mata dahade forok yenayinj yeŋ nuryinj gwahade po guram yirde tareŋ yiryinj. Irdeb genuŋmiŋ hende tawuŋ heŋ huwarde henyabe Al Kuruŋ dolonj iryinj.

²² Be, Yosepbe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb yeŋ kameŋ teŋ henyabe kame kame Israel mar goyen Isip naŋa tubul teŋ kunayinj goke tagalyinj.

Irdeb Israel mar goyen kuniŋ yeŋbe kiŋkiniŋ manaŋ yade goya kuŋ naŋamde gab mete teŋ teŋ niŋ yinyinj.

²³ Be, Mose naniŋya milinjabe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinaryum. Niŋgeb urmiŋ Mose kawaŋ hekeb diriŋ malinj moŋ yara kenaryum. Irdeb Isip niŋ doyaŋ al kuruŋ beleŋ diriŋ mukŋenj al diriŋ kawaŋ hekeb gasa yirke kamnayinj yiriŋ goke kafura ma haryum. Irde Mose kawaŋ hiriŋde mat gagasi karwo gayen bana kerde hike kuŋ kuŋ kuruŋ hiriŋ.

²⁴ Be, go kamereb Isip niŋ doyaŋ al kuruŋ Fero wiriŋ beleŋ Mose teŋ yende urmiŋ yara irke kuŋ kuŋ kuruŋ hiriŋ. Goyenbe Mosebe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhin niŋgeb, kamebe Fero wiriŋ gote urmiŋ heŋ heŋ goyen pel iryinj. ²⁵ Yeŋbe Fero wiriŋ gote urmiŋ heŋ deŋem yaŋ heŋbe belŋenj megen niŋ mata buluŋ niŋ amaŋ hetek hinhin. Gega pel irde Al Kurunyen alya bere beleŋ kanduk yeneŋ hinhan goyen yeŋ wor mel goya heŋ tumŋaŋ kanduk yentek belŋenj goyen po gama irde hinhin. ²⁶ Yeŋbe gwaha teŋ hinhin gote muruŋgembe kame Al Kuruŋ beleŋ kuruŋ wor po nunyeŋ yeŋ nurde hiyen geb, Israel marya heŋ kanduk yeneŋ yeneŋ gobe det kuruŋ, munan̄ Isip naŋare niŋ samuŋ kusamuŋ wor po yad yad gobe det

dirjēn yeñ nurde hinhin. Yeñ beleñ gwaha teñ hinhin gobe Yesu Kristu niñ teñ gogo teñ hinhin yeñ nurde uneñ himē. ²⁷ Mosebe Al Kurun niñ hekkenj nurde hinhin. Niñgeb Isip niñ doyañ al kurunj beleñ yeñ ge biñ ar yirinj goke kafura ma heñ Isip tubul teñ kuriñ. Yeñbe Al Kurunj banare hitiñ goyen kinyinj geb tareñ po hinhin. ²⁸ Be, Mosebe Al Kurun niñ hekkenj nurde hinhin. Niñgeb Pasoba dula mata teñ sipsip gasa yirde dari yade yame kantayan sam yirde yukunayinj yinke gwaha tiyamiñ. Irkeb Al Kurunyen miyonj, alya dapñayat dirinj matalinj gasa yirke kamtek gore wanþe dari yamere go yeneñbe fole yirde kukeb Israel marte dirinj matalinjbe ma kamamiñ.

²⁹ Be, Israel marbe Al Kurunj niñ hekkenj nurde hinhan. Niñgeb makañ ala kura Makañ Bukkenj inenj hañyen goyen Al Kurunj beleñ pota irke kahalte megeñ fudinj forok yiriñ. Irkeb goyan kunj kurhan forok yamiñ. Goyenbe Isip marbe Israel mar beleñ tiyamiñ gwaha tinij usi teñ kukeb makañ beleñ aw yurke tumjanj kamamiñ.

³⁰ Be, Israel mar gobe Al Kurunj niñ hekkenj nurde hinhan. Niñgeb naña fay 7 gayen nañkahalminj nañkahalminj Yeriko taun go milgu irde kunj hinhan. Irkeb koya kurunj hora karkuwanj

beleñ po taun go milgu irtiñ gobe gilgalanj irde kataminj. ³¹ Goyenbe belen niñ leplep bere kura deñembe Rahap gobe Al Kurunj niñ hekkenj nuryinj. Niñgeb Israel mar al irawa kura Yeriko taun go kawemde naña tulyanj kure yeñ kwaryum goyen Yeriko taunde niñ mar beleñ gasa yirnak yeñ hoy yirde yamiñde bana yiryinj. Irkeb Yeriko taunde niñ mar goyen Israel mar beleñ kunj tumjanj gasa yirde heñyabe Rahap muñ po gab tubul tiyamiñ.

³² Be, Al Kurunj niñ hekkenj nurde hinhan mar hoyanj gote baranj sopte momonj ma direñ. Gideon, Barak, Samson, Yepta, Dewit, Samuelyabe porofet yagoya gore mata teñ hinhan gote baranjmiñ tagalenjbe ulyanje kutek geb, gar po bada heweñ.

³³ Mel gobe Al Kurunj niñ hekkenj nurde hinhan. Niñgeb mel go kurabe megen niñ doyañ mar karkuwanj yakira teñ yende gasunjde keperamiñ. Irde kuramiñbe mata huwak mat al doyañ yiramiñ. Irde kurabe Al Kurunj beleñ det iñij yunenj yeñ biña tiyyinj goyen yawaramiñ. Irde kurabe laion kafuram wor po gote mohonj fada yiramiñ.

³⁴ Irde kuramiñbe kak ala karkuwanj bana yemeyamiñ gega go ma kamamiñ. Irde kurabe fulenjare niñ bidila beleñ gasa yirteke kamnañ yamiñ gega, sonj haminj. Irde kurabe sanij miñmonj gega, Al Kurunj beleñ tareñ

yiryinj. Kurabe fulenjare niŋ mar tareŋ miŋyaŋ geb, naŋa hoyanje niŋ fulenja mar gasa yirde yakira tiyamiŋ.³⁵ Bere kurabe diriŋmiŋ kamtiŋ goyen sopte huwarke yenamiŋ. Munan kurabe Al Kurun niŋ teŋ al hoyanje beleŋ buluŋ buluŋ yirke uliŋ misiŋ kurun wor po katamiŋ. Gega kame Al Kurun beleŋ disaŋ hiyyen go yeŋ nurde kamde kamde niŋ kafura ma heŋ Al Kurun harhok ma unamiŋ.³⁶ Irde kurabe al hoyanje beleŋ giwgiw yirde yusulak tiyamiŋ. Irde kura marbe kahaŋya haniŋya fere yirde yukuŋ koyare yeramiŋ.³⁷ Mel gobe horare gasa yirke kamamiŋ, irde he walde walde det beleŋ kahal yon yurke kamamiŋ, irde kurabe fulenjare niŋ bidilare po gasa yirke kamamiŋ. Mel gobe det niŋ amu wor po heŋ hinhan, irde kurabe uliŋ umŋa igin moŋ sipsipyä memeyat sikkeŋ kerkek wor po goyen hor yirde hinhan. Mel gobe al bunineŋ, det miŋmoŋ wor po, irde al hoyanje beleŋ nanyaŋ yirde buluŋ buluŋ yirde hinhan.³⁸ Megen niŋ marbe al gwahade goyen goke igin ma nurde hinhan geb, mel go gor kura kuŋ igin kepertek miŋmoŋ hamij. Mel gobe gwaha yirkeb sawsawa po kuruŋ naŋa bana hinhan. Munan kurabe duguyaŋ kuŋ horabok bana hinhan. Irde kurabe megen yameyaŋ heŋ kuŋ hinhan.

³⁹ Be, al buda kuruŋ goke

tagalhem mar gobe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurde hinhan. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ nere alya bereya fudinde yeŋ nurde yunyinj. Goyenbe mel gobe Al Kuruŋ beleŋ det yuneŋ yeŋ biŋa tiyyiŋ kuruŋ goyen kura ma tamiŋ.⁴⁰ Al Kuruŋbe mel go po moŋ, neŋ gayen wor yeŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ gote igineŋ igin wor po goyen yunmeke yeŋya neŋya tumŋaŋ buluŋ miŋmoŋ igin wor po henayinj yeŋ nurdeb gogo aran ma yunyinj.

12

Yesu po gama irde hitek

¹ Niŋgeb Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nerd nerd mata dikala dirtiŋ mar gwahade gobe budam wor po nerd yuneŋ hite geb, Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nerd nerd beleŋ pet dirtek detbe yade siŋa yirtek. Irde mata buluŋ, neŋ gayen buluŋ dirke kateŋ hityen goyen yubul po titek. Irde gab al kura kup yeŋ yeŋ karire heŋ kup yeŋ kuŋ pasi irde haŋyen yara, neŋ wor megen gar heŋya Al Kuruŋyen dufay gama ird ird beleŋ kerd duntiŋ goyen kuŋ kuŋ niŋ bada ma heŋ kurut wor po yeŋ hitek.² Yesube Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nerd nerd mata gote miŋ al, irde go mata goyen igin wor po irtek al. Niŋgeb neŋbe Yesu yeŋ uŋkureŋ niŋ po dufay heŋ hitek. Hoyanje hoyanje niŋ ma nurtek. Yeŋbe kame Al Kuruŋ beleŋ turuŋ iryen goyen nurde hinhan geb,

kuruse hende kamde kamde niŋ memya ma heŋbe uliŋ misiŋ kateŋ kamyiŋ. Irdeb kamyinđe mat huwardeb Al Kurun hitte hurkuriŋ. Hurkuŋbe Doyaŋ Al Kurun heŋ Al Kurunyen hanıŋ yase beleŋ kipiryiŋ. ³ Irde mata buluŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ irde hike goke mukku ma teŋ goya goya saŋiŋ po hinhiŋ goke dufay henaŋ ko. Gogab deŋ wor Al Kurun gama ird ird goyen yul ma yen̄ bāda ma henayiŋ.

*Al Kurunybe huwak dire
yen̄be kurareb kanduk yubul
tike forok yen̄ hanjen*

⁴ Deŋbe mata buluŋ ma teŋ hitek yen̄ kurut wor po yen̄ han̄. Goyenbe mata buluŋ asogo irde han̄ goke kura ma kamde han̄. ⁵ Irde Al Kurun beleŋ diriŋne yago dineŋbe tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ durtiŋ goyen bitiŋ sir yen̄ hi. Tareŋ dirtek meremiŋbe gahade:

“Diriŋne, Doyaŋ Al Kurun beleŋ saba girde hiyen goyen kari kari ma irayiŋ.

Irde mata bulunge goke gineŋ tikeb buluŋen ma nurde hayiŋ.

⁶ Doyaŋ Al Kurunybe alya bereya bubulkunye wor po yen̄ nurde yuneŋ hi goyen saba yirde kukalde hiyen.

Irde Al Kurun beleŋ al kura nere yen̄ nurde uneŋ hi al gobe mata buluŋ tike bebak tiyyi yen̄be gote murunŋem buluŋ

uneŋ hiyen,” yitin hi.
Mata Igiŋ 3:11-12

⁷ Niŋgeb Doyaŋ Al Kurun beleŋ saba dirde kukalde dunke goya busahard hard niŋ ma nurde hinayiŋ. Yeŋbe al beleŋ diriŋeŋ weŋ saba yirde hanjen gwahade goyen po, neŋ gayen saba dirde hiyen. Al kura urmiŋ saba ma irde hiyen kenem diriŋ gobe urmiŋ yende wor po moŋ. ⁸ Diriŋbe tumjaŋ naniŋ yago beleŋ saba yirde huwa yirde hanjen. Goyenbe adotin beleŋ deŋbe goyen saba dirde huwa ma dirde hinayiŋbe deŋbe yende diriŋeŋ weŋ fudinde moŋ. ⁹ Neŋbe nanniniŋ yago megen niŋ beleŋ saba dirde huwa dirde hanjen goyen goke palap yirde hityen. Niŋgeb det kawan hanja banare hanja gote miŋ al Al Kurun gore neŋ gayen yen̄ya hugiŋeŋ heŋ heŋ ge teŋ saba dirde huwa dirde hike dahade geb palap ma irtek? Epte moŋ, palap po irtek. ¹⁰ Nanniniŋ yagobe dufaymiňde igiŋ yen̄ nurde hinhan beleŋ goyen gama irde neŋ gayen belŋeŋ po saba dirde kukalde duneŋ hinhan. Munaj Al Kurunybe neŋ gayen yiŋgeŋ yara diliňde wukken wor po hewoŋ yen̄ saba dirde huwa dirde hiyen. ¹¹ Goyenbe saba dirde huwa dirde hikeb bininiňde misiŋ nurde hityen geb, saba dird dird niŋbe amanęŋ ma nurde hityen. Gega bininiňde misiŋ

gwahade nurde gab keŋkela
bebak teŋbe Al Kuruŋ diliŋde
iginj mata huwak teŋ hitek.
Irdeb bininiŋ kamke iginj po
hitek.

Keŋkela heŋ hinaj ko

¹² Niŋgeb Al Kurunyen
mere tanartek tareŋ miŋmoŋ
irde meremiŋ gama irde
kutek sanjŋ manaŋ hubu
kenem gor po bada ma
henayinj. Sopte tareŋ po
heŋ gama irde kuŋ hinayinj.
¹³ Irde mata huwak teŋ teŋ
beleŋtiŋ goyen sope yirde
huwa yirde hinayinj. Gogab
mata huwak teŋ teŋ tareŋ
dirŋenj muŋ po hi goyen
sopte kuruŋ heke iginj gama
irde kuŋ hinayinj.

¹⁴ Niŋgeb gwahade hitek
yenjbe bitiŋ kamke al buda
kuruŋ goya awalikde heŋ
heŋ ge kurut wor po yeŋ hi-
nayinj. Irde Al Kuruŋ diliŋde
wukkek heŋ hen ge kurut
wor po yeŋ hinayinj. Al Ku-
ruŋ diliŋde wukkek ma hi-
nayinjbe epte ma Al Kuruŋ
kennayinj geb, gago dinenj
hime. ¹⁵ Irde kuratiŋ kura
sonj henjbe Al Kuruŋ beleŋ
buniŋen dirde iginj iginj dirde
hi bana goyen ma hinak
geb, keŋkela heŋ ga hinaj
ko. Irde he buluŋ kura*
beleŋ he hoyan iginj goyen
salaw yurde tukuŋ hanjen
gwahade yara, mongo deŋ
hanj bana al kura beleŋ dufay
buluŋ kerde wanjbe dende
dufay tumŋan buluŋ yirnak
geb, goke keŋkela heŋ ga

hinaj ko. ¹⁶ Aisakyen ur-
miŋ mataliŋ Iso gobe Al Ku-
ruŋ beleŋ guram irde sanjŋ
wor po irwoŋ. Goyenbe
biŋge kamyiŋ goke teŋ Al Ku-
runyen tareŋde naniŋ beleŋ
guram irde tareŋ ird ird
goyen goke ma nurdeb pel
iryiŋ. Niŋgeb deŋbe Iso
beleŋ mata tiyyiŋ gwahade
ma teŋ hinayinj. Irde lep-
lep mata ma teŋ hinayinj.
¹⁷ Isobe kame biŋ bak yeke
Al Kurunyen sanjŋde guram
nirde tareŋ niryenj yeŋ naniŋ
gusuŋaŋ iryiŋ gega, naniŋ
beleŋ meremiŋ ma nuryinj
goyen deŋbe nurde hanjen
gogo. Yeŋbe esenjya esenjya
naniŋ gusuŋaŋ iryiŋ gega,
Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ
heŋ mata buluŋ tubul titek
nalube bikkeŋ hubu hiriŋ
geb, gogo soŋ hiriŋ.

Neŋbe Al Kurunyen Yerusalem bana hite

¹⁸ Be, asetiŋ yagobe
kuŋ Sainai dugu kahaŋ
miŋde forok yamiŋ. Gor
forok yenjbe kak melak
kuruŋ forok yeke kenamiŋ.
Irde kidoma tareŋ wor po
kukuwamŋen beleŋ dugu go
aw urde meŋe kuruŋ forok
yeke kenamiŋ. Goyenbe deŋ
wayaŋ dugu gabe bikkeŋ
asetiŋ yago beleŋ Sainai
dugu keneŋ ufuramiŋ gwa-
hade moŋ. ¹⁹ Asetiŋ yagobe
Sainai dugure gor bigul fuk
irke nuramiŋ, irde al melak
kura sanjŋ miŋyaŋ wor po
naŋkiŋde mat forok yeke
nuramiŋ. Irdeb kafura wor

* **12:15:** He gayenbe nendebe buwi he go gwahade.

po heŋbe, "Neŋ gahade gare mere gwahade nurtek moŋ. Niŋgeb sopte goya mere ma dirwoŋ yeq nurde hite," yaminj.²⁰ Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ, "Al kura dugu gayen ufurnayinjbe hora beleŋ gasa yirke kamnayinj. Dapŋa wor gwahade po yirnayinj," yinyiŋ goyen nurdeb kafura heŋbe sopte nurtek ma yiryiŋ.²¹ Mel gore mata kenamiŋ gobe kafuram wor po geb Mose wor, "Kafura heŋ ulne barbar yeq hi," yirinj.

²² Goyenpoga dugu deŋ wayanje gab Sainai dugu gwahade moŋ. Deŋbe Saion dugure wayanj. Dugu gobe megen niŋ moŋ, Al Kuruŋ gwahader hitiŋ gote taun. Taun gobe Al Kuruŋyen gasuŋde niŋ Yerusalem. Deŋbe Al Kuruŋyen miyoŋ budam wor po epte ma kapyan hetek goyen gabu irtiŋde wayanj.²³ Gorbe Al Kuruŋyen dirneŋ weŋ tumŋaŋ gabu irtiŋ haŋ. Yende deŋembe Al Kuruŋyen gasuŋde gor haŋ. Irde dende wor gor haŋ. Irde al beleŋ diriŋmiŋ mataliŋ guram yirde tareŋ yirde haŋyen gwahade yara, Al Kuruŋ beleŋ deŋ goyen guram dirde tareŋ dirde hi. Yeŋbe alya bereya tumŋaŋ al iginjya buluŋya pota yirde gote muruŋgem yunen yunen al. Deŋbe Al Kuruŋ gwaha teŋ hiyen al goya al huwak Al Kuruŋ beleŋ buluŋmiŋ kuram moŋ iginj wor po

yirtiŋ gote toneŋya gor gabu irtiŋ haŋ.²⁴ Irdeb deŋ wor Yesu hitte wayanj. Yeŋbe alya bereya niŋ teŋ Al Kuruŋ hitte kuŋ Al Kuruŋ beleŋ biŋa gergeŋ tiyyiŋ goyen saŋiŋ irde gote igineŋ forok irdeb alya bereyat mata buluŋ halde halde niŋ teŋbe darim wok irde kamyinj. Yesuyen dari gobe Abel mayke darim wok yirinj go goya tuŋande moŋ. Abelyen daribe al go mayke kamke dari go keneŋbe Al Kuruŋ beleŋ mayyiŋ al goyen wol hiriŋ geb, dari gobe wol hen heŋde niŋ dari. Niŋgeb Yesuyen dari gobe Abelyen dari gote folek.

²⁵ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ mere dirke pel irnak geb, kenkela heŋ hinaŋ ko. Bikkenbe megen niŋ al nindikeŋ yara Mose beleŋ asetiŋ yago Israel mar saba yirde hayhay yirke mereminj pel iramiŋ gote muruŋgem buluŋ wor po tamiŋ. Muŋaŋ gayenterbe Al Kuruŋ, Mose gote folek gore saba dirde hayhay dirke ga pel irnayinjbe gote muruŋgembe dahade tetek yeŋ nurde haŋ? Asetiŋ yago beleŋ tamiŋ gote folek wor po tenayin geb.²⁶ Al Kuruŋ beleŋ Sainai dugure kateŋ mere tiyyiŋ goya goyenbe megenjya dugu kuruŋ goya aŋgor yiryinj. Goyenbe gayenter niŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ biŋa teŋbe, "Kamebe sopte megenj ga aŋgor ireŋ. Naŋkiŋ manaj gwaha ireŋ," yirinj.²⁷ Mere

bilmin “Kame sopte aŋgor yireŋ,” yiriŋ gote minbe kame wanbe det aŋgor yirke korgoŋ henayin goyen tumŋaŋ gwamuŋ yuryen goke yiriŋ. Korgoŋ henayin det gobe megeŋya naŋkiŋya irde det kuruŋ yinŋen yiryen goyen goke yiriŋ. Korgoŋ ma henayin detbe hugiŋen hinayin.

²⁸⁻²⁹ Niŋgeb Al Kurun beleŋ alya bereyamin doyaŋ irde hire gobe ugala muŋ kura ma tiyyen geb, hugiŋen kiŋkiŋen hiyen goke Al Kurun igiŋ nud untek. Irde Al Kurunbe kak yara geb, alyen mata buluŋ niŋ igiŋ ma nurdeb kumga yirde hiyen geb, palap irde kafura irdeya dolon irde hitek.

13

Al hoyan niŋ amanenj nurtek

¹ Niŋgeb deŋbe Yesuyen alya bereya hoyan kadtin hamin goyen dende dari wor po yara nurdeb yeŋ ge amanenj nurde yuneŋ hinayin. ² Irdeb al tiŋen kura yeneŋbe gargar yird yird niŋ bitiŋ sir ma yeŋ hiyen. Al kura Al Kurunyen miyon yeŋ hitte wayamin gega, bebak ma teŋya gargar yiramiŋ geb, gago dineŋ hime. ³ Irde Yesu niŋ teŋ koyare haŋ mar goke bitiŋ sir ma yeŋ hiyen. Mel goke dufay heŋyabe deŋ wor yenya tumŋaŋ koyare hite yara nurde heŋya faraŋ yurde hinayin. Irde al kura buluŋ buluŋ

yirke kandukŋen nurde haŋ mar goyen yeneŋbe goke buniŋen yirde deŋ wor yeŋ misiŋ nurde haŋ gwahade yara nurdeya faraŋ yurde hinayin.

⁴ Be, alya bereya ire unya heŋ heŋ mata gobe Al Kurun beleŋ iryiŋ geb, mata go palap irde buluŋ ma irde hinayin. Munaj al kura berem yan gore bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata teŋ haŋ marya leplep mata hoyan kurayen kurayen teŋ haŋ marya gobe kameb Al Kurun beleŋ merem yan yiryen. ⁵ Irde hora niŋ uguŋ po ma dufay heŋ hinayin. Al Kurun beleŋ, “Nebe epte ma gakira tiyen, irde epte ma gubul tiyen,” yiriŋ geb, hora muŋ kura hikeb gago ep yeŋ nurde hinayin. ⁶ Al Kurun beleŋ gwaha yiriŋ geb, neŋbe yeŋ ge hekkeŋ nurdeb, “Doyaŋ Al Kurunbe faraŋ nud nud al geb, epte ma kafura heweŋ. Megen niŋ mar beleŋ ne gayen epte ma buluŋ nирnayin,” yeŋ nurde hitek. ⁷ Irde deŋ goyen Al Kurunyen mere saba dirde hinhan mar, dende doyaŋ mar goke bitiŋ sir ma yeŋ hiyen. Irde Al Kurun niŋ hekkeŋ nurde mata teŋ heŋbe gote igineŋ forok yeŋ hike yeneŋ hinhan goke dufay heŋbe yeŋ mata teŋ hinhan gwahade po teŋ hinayin.

⁸ Fudinde, Yesu Kristube bikkeŋ hinhan gwahade po, haŋka gayen hi. Irde

kame manaq huginej hiyen.
⁹ Niñgeb al kura saba hoyan tawañ bitin yawarniñ tike mali mali ma gama yirde hinayin. Al Kurun dilindebe binje nen nen mata gore epte ma dufaytiñ tareñ iryen. Al Kurun beleñ buniñen dirde igin dird dird saba go kenkelä bebak tike gab dufaytiñ tareñ hiyen. Binje nen nen mata niñ yitin saba bikkek go gama irde hinhān marbe gote iginen kura ma po yawaramiñ.

¹⁰ Neñ hittebe Al Kurun galak ird ird alta kura hi. Goyenbe Israel marte pris megen niñ gasuñ himam Al Kurun dolon ird ird bana gonj hurkuñ meten teñ hanj mar gobe nende alta hende gor det Al Kurun galak irtin goyen epte ma yade nenayin.
¹¹ Yende saba bikkekdebe pris buda gote kuruñmiñbe alyen mata buluñ halde yune yeñ dapnja gasa yirde darim po teñ Gasuñ Himam Wor Po bana gonj hurkuñ hiyen. Munaq gasonbe Israel mar tiyuñ teñ hanjen siñare yukuñ kumga teñ hiyen.

¹² Niñgeb Yesu wor darimiñ wok irde kamke gore po alya bereyat mata buluñ halde halde niñ Yerusalem taun siñare ulin misin kurun kateñ kamyiñ.
¹³ Niñgeb neñ wor Yesu niñ teñ buluñ dirke yul ma yeñ sanin po hetek. Irde Yesu beleñ kuriñ goyen po gama irde hitek. ¹⁴ Neñbe megen gar niñ taun kura huginej

hiyen goke ma nañkenen hite. Gwaha titneñbe kame forok yen huginej hiyen taunde hurkuñ hurkuñ niñ nañkenen hite.

¹⁵ Niñgeb Yesuyen tareñde Al Kurun huginej kasor irde hitek. Gobe Al Kurun galak ird ird mata geb, mohonjininide deñe urde isoka irde hitek. ¹⁶ Irde al hoyan igin igin yirde, al kura det niñ amu heñ hanj mar farañ yurd yurd niñ bitin sir ma yeñ hinayin. Al Kurun beleñ matatiñ go keneñbe ne galak nirde hanj yeñ nurdeb amañen nureñ dunyeñ.

¹⁷ Be, deñbe den Yesuyen alya bereyat doyan marte mere nurde gama irde hinayin. Irde yende yufukde heñ mata teñ hinayin. Mel gobe deñ beleñ Al Kurunyen mere kenkelä gama irnayin yeñ Al Kurun beleñ meten yuntiñ geb, doyan dirde hanj. Niñgeb meremiñ nurde gama irde hinayin. Gogab mel gobe meten teñ hanjen goke buluñen ma nurde amañ heñ hinayin. Gwaha ma tinayinbe metenmiñ gore farañ ma duryeñ.

¹⁸ Irde neñ ge Al Kurun gusuñan irde hinayin. Neñbe bininiñde mat wukkenj wor po nurde hite, irde mata huwak po teñ hitek dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb Al Kurun gusuñan irde henyabe yeñ beleñ arañen nad nerke deñ hitte kuñ kuñ niñ wor gusuñan irde hinayin.

²⁰ Be, Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesube neŋ sipsip yara gate doyaŋ al kuruŋ hiriŋ. Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ hugiŋeŋ hitiŋ goyen tareŋ ire yeŋ darim wok irde kamyiŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan hiriŋ. Al Kuruŋ gwahade gobe biŋ kamke igiŋ heŋ heŋ gote miŋ al.

²¹ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋbe deŋ goyen saŋiŋ heŋ du-faymiŋ gama irde mata igiŋ tinayıŋ yen det igiŋ kuruŋ gitik teŋ dunwoŋ yen nurde hime. Irde yen beleŋ mata amaneŋ nurde hitek goyen neŋ bana forok yirde hikeb Yesu Kristuyen tareŋde mata teŋ hiwoŋ yen nurde hime. Yesu Kristube hugiŋeŋ deŋem turŋuŋ yan hiyen. Fudinde wor po.

²² Be, kadne yago, asan gabe deŋ tareŋ dire yen kayhem gega, ulyaŋ ma kayhem. Niŋgeb saba dirhem gayen al kura kapyan heŋ dunke piŋen ma nurde kenkelə palŋa irnayıŋ. ²³ Kadniniŋ Timoti koyare hinhin gobe gayamuŋ ga po ga siŋa iraŋ goyen nurde ga hinayıŋ. Timoti goyen heŋ ga moŋ ne hitte wakeb yeŋya tumŋaŋ deŋ denye yen kureŋ.

²⁴ Nebe Al Kuruŋyen alya bereya tumŋaŋ deŋya haŋ marya doyaŋ martinja goke dufay heŋ himyen goyen deŋ beleŋ mel go momoŋ yirnayıŋ. Itali naŋare niŋ Yesuyen alya bereya wor deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen

momoŋ yirayin ninhaŋ geb, gago bebak dirhem.

²⁵ Al Kuruŋ beleŋ deŋ tumŋaŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hiwoŋ yen gusuŋaŋ irde hime. Gog po.

Yems Yems beleñ asan kayyinj

¹ Be, nebe Yems, Al Kurunja Doyañ Al Kurun Yesu Kristuyat meteñ al. Niñgeb denj Israel mar kura Yesu nurd uneñ hañ mar nañatiñ tubul teñ bur yeñ kuñ almet nañayañ hañ kuruñ goyen goke teñ asan gago kañ duneñ hime.

*Kanduk yeneñ gab sañj
henayinj*

²⁻³ Be, kadne yago, deñbe kanduk kurayen kurayen yeneñ hinayinj gega, Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ iramiñ goyen go ma tubul tinayinj gobe kame kanduk hoyaq forok yeñ hinayinj goyen wor tareñ heñ iginj fole yirde hitek yeñ nurde hanjen. Niñgeb kanduk kurayen kurayen goke buluñej ma nurde hinayinj. Tareñ dird dird niñ gago forok yeñ hañ yeñ nurde amañ heñ hinayinj. ⁴ Niñgeb kanduk yeneñ fole yird yird matatiñ gobe sañj po hiyyenj. Gogab Al Kurunyen mere gama ird ird matare parguwak yara henayinj. Irde matatiñ kuruñ goyen bana kura ga buluñ miñmoñ henayinj. Mata iginj kura tiniñ yenayinj gob iginj ala po titek hinayinj.

⁵ Goyenbe kuratiñ kura mata goyen daha mat tiyen yeñ ma nuryenjbe mata iginj goyen teñ teñde niñ

dufay wukkeñ niñ Al Kurun gusuñaj iryenj. Al Kurunbe det basinj ma irde hiyen al geb, al kura det kurañ gusuñaj irkeb goke piñeñ nurde unenj ineñ ma tiyyenj, irde iginj ala unyeñ. ⁶ Gega gusuñaj irde henyaþe dufay budam ma henayinj, yen ge po hekkeñ nurde hinayinj. Munaj al kura dufay budam hiyyenj gobe meñe beleñ makañ duba tuktawañ irde hiyen go gwahade yara, dufaymiñ kipirtij ma hiyyenj geb, kurareb Al Kurun niñ hekkeñ nurde hiyeñ munaj kurareb gwahade ma nurde hiyeñ. ⁷ Niñgeb al gwahade gobe Doyañ Al Kurun hitte mat det kura teweñ yeñ ma po nuryenj. ⁸ Al gobe dufaymiñ kipirtij moñ geb, mata teñ hiyeñ kuruñ gobe kukuwamnej ala po teñ hiyeñ.

*Al horam yanja al sik
sukñeñja*

⁹ Be, deñ Yesuyen alya bereya kura hora miñmoñbe megen niñ mar diliñdeb al kura gogo kuñ hañ yeñ ma denenj hanjen. Goyenbe Al Kurun diliñdeb det kuruñ yeñ denenj hiyen geb, goke amañ heñ hinayinj. ¹⁰ Munaj busare niñ det umñjam igyen igyenbe pul yeñbe heñ ga moñ gwilgwal irde hanjen. Al horam yan wor gwahade po hañ geb, deñ Yesuyen alya bereya kura horatiñ yan gobe Doyañ Al Kurun niñ teñ horatiñ yubul tinayinj goke buluñej ma nurde hinayinj.

Yen belej matatiŋ goke igiŋ nurd dunyeŋ geb goke aman̄ henayin̄. ¹¹ Fudinde wor po, naŋa pirik irde waŋ hurkuŋ misiŋeŋ yan̄ temeydeb busare niŋ det umŋam̄ igaŋ goyen fimiŋ fudiŋ yirke umŋam̄ bulakŋeŋ goyen hubu hekeb kamde kateŋ hanjen̄. Niŋgeb gwahade goyen po, al horam̄ yan̄ wor hora meteŋmiŋ teŋ heŋya yubul teŋ kamnayin̄.

Kanduk yeneŋ yeneŋ goya mata buluŋ titek dufayya

¹² Be, Al Kurunyā hugineŋ heŋ heŋ gobe al kura yen̄ ge amaneŋ nurde han̄ mar goyen yuneŋ yen̄ biŋa tiyyin̄. Niŋgeb al kura kanduk yeneŋ hiyen̄ gega, fole yirde hiyen̄ al gobe Al Kurun̄ belej yen̄ya hugineŋ heŋ heŋ niŋ biŋa tiyyin̄ goyen go unyeŋ. Niŋgeb murunjem̄ go tenayin̄ marbe amaneŋ nurnayin̄.

¹³ Uŋgurabe, “Al Kurun̄ mata buluŋ tiwoŋ,” yen̄ epte ma lomlom iryen̄. Irde Al Kurun̄be neŋ gayen mata buluŋ tinayin̄ yen̄ lomlom ma dirde hiyen̄. Niŋgeb al kura mata buluŋ kura titek dufay forok yeke goya, “Al Kurun̄ belej lom nira,” ma yiyyen̄. ¹⁴ Gwahade yarab mata buluŋ teŋ teŋ ge biŋ huwarkeb dufay buluŋmiŋ gore po tuluŋ teŋ tukukeb mata buluŋde kateŋ hiyen̄. ¹⁵ Megen niŋ mata buluŋ teŋ teŋ ge biŋ huwarkeb gore mata buluŋ forok irde hiyen̄. Irkeb mata buluŋ go kuŋ kurun̄

heŋbe kamde kamde forok irde hiyen̄.

¹⁶ Niŋgeb, kadne yago, “Al Kurun̄ belej lom dirke mata buluŋ tihit,” mere gobe usi geb pel irde hinayin̄. ¹⁷ Mata igaŋya det igaŋ goyen buluŋ miŋmoŋ kurun̄ gobe naŋkinde niŋ hulsi yiryoŋ al Al Kurun̄ gore duneŋ hi. Al Kurun̄be naŋkinde niŋ hulsi belej gasuŋ uŋkurenđe ma heŋ matam matam teŋ hanjen̄ gwahade moŋ. Yeŋbe hugineŋ igiŋ igiŋ po dirde hiyen̄. ¹⁸ Yeŋbe al miŋ hoyan̄ megen niŋ goyen wor kame yawareŋ yeŋbe neŋ wa dawaryin̄. “Mere fudinde Yesu niŋ yitiŋ nurkeb neya hugineŋ hitek,” yen̄ basiŋa diryin̄. Al miŋ hoyan̄ megen niŋ goyen wor kame yawareŋ yeŋbe gogo neŋ wa basiŋa diryin̄.

Al Kurunyen̄ mere nurtek, irde gama irtrek

¹⁹ Kadne yago, nebe deŋ ge amaneŋ nurde hime. Niŋgeb merene ga kenkela nurnaŋ ko. Al kura mere tike nure yeŋbe palŋa irde hinayin̄. Irde bemel ma mere teŋ hinayin̄, dufay heŋ ga mere teŋ hinayin̄. Irde araneŋ bearar ma teŋ hinayin̄. ²⁰ Bearar mata gobe Al Kurun̄ belej mata huwak teŋ hiwoŋ yen̄ nurd duneŋ hiyen goyen moŋ. ²¹ Niŋgeb bitiŋ bana dufay buluŋya mata buluŋya goyen tumnaŋ yade siŋa yirnayin̄. Irde neŋ nurhet nurhet dufaytiŋ go fole irdeb Al Kurun̄

beleñ mere dirke nurde hanjen goyen fudinde yeñ keñkela po tanarde hinayin. Mereminj go keñkela tanarde hinayinþe gore tareñ dirke mata buluñde ma katnayin geb.

²² Mereminj dulin po nurde wasak ma teñ hinayin. Mereminj nurde go po gama irde hinayin. Gwaha ma teñ hinayinþe mereminj nurhet yeñ hañ gobe dindikeñ go po usi yirde hinayin. ²³ Al gwahade gobe al kura luñen teñ dinsoknebe gwahade yeñ kinyen gega, ²⁴ luñen go tubul teñ kunþe aran po bin sir yiyyen go gwahade yara. Ningeb Al Kurunyen mere nuryen gega, ma gama iryen al go wor mereminj nuryen gobe miñ miñmoñ hiyyen. ²⁵ Al Kurunyen mere gobe buluñ miñmoñ huwak wor po. Irde mata buluñ bana mat al yade siña yird yird tareñ miñyan. Ningeb al kura mere go huginen keñkela po keneñ henþe teñ biñde kerde gama irde hiyen al gobe Al Kurun beleñ goke guram irde igin igin irde hiyen.

²⁶ Munaj al kura beleñ, "Nebe Al Kurunyen mata gama irde hime," yiyyen gega, mohoñ ma hibol teñ yeñ ma yetek mere teñ hiyen gobe yiñgen goyen po usi irde hiyen. Gwaha teñ hiyenþe Al Kurun gama irde hime yiyyen gobe Al Kurun diliñde miñ miñmoñ hiyyen. ²⁷ Al Kurunyen mata goyen

fudinde gama irniñ yeñbe diriñ kagewya beretapya kanduk bana hañ mar goyen kuñ farañ yurde hinayin. Irde megen niñ mata buluñ kurun goyen yeneñ yilwa yirde Adoniniñ Al Kurun diliñde wukken po hinayin. Gogab ultiñde merem moñ, wukken wor po deneñ hiyen.

2

Al kura po igin irde al kurabe buluñ ird ird mata gobe buluñ

¹ Be, kadne yago, deñbe Doyañ Al Kurunñiniñ Yesu Kristu al turñuñ yañ wor po goke dufaytiñ sañiñ irde hañ. Ningeb al kura po igin igin yirde, kurabe buluñ buluñ ma yirde hinayin.

² Be, al irawa kura dende gabu gasuñde gor wayiryen. Kurabe horam yañ al, uliñ umña igin damum hende wor po goyen yerde wayyen. Irke goya goyen po al siksukñeñ kura det erek erekkeñ tikiñ miñyan buluñ goyen yerde gor wayyen.

³ Irkeb deñbe al umña igin igin teñ wayyen al goke po nurde gargar irde, "Gebe wañ gasuñ iginde gar kepera," innayin. Gega al siksukñeñ gobe, "Gebe al deñgem moñ geb, irar ira huwara. Ey, moñge wañ gasuñ malire kahanjeñ miñde gar kepera," innayin. ⁴ Deñ beleñ gwaha tinayinþe bitiñ bana dufay buluñ miñyan geb, gogo mata gwahade tihit yeñ bebak tinayin. Irde deñ

Yesuyen alya bereya bana
bipti kuruŋ forok irhet yeŋ
nurnayin.

⁵ Kadne yago, deŋ ge
amanęŋ nurde hime. Niŋgeb
merene ga nurnaŋ. Al sik-
sukňęŋbe megen niŋ marte
diliŋdebe al mali deňem moŋ
yeŋ yeneŋ hanjen. Gega Al
Kuruŋbe al gwahade gore
yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irkeb
Al Kuruŋ diliŋde al deňem
yan henayıŋ yeŋ basıŋa
yiryiŋ. Irkeb yeŋ ge amanęŋ
nurde han mar goyen kame
alya bereyamiŋ doyan yirde
hi bana goŋ hinayıŋ yeŋ biŋa
tiyyiŋ goyen tenayıŋ. ⁶ Gega
deňbe al siksukňęŋ goyen
palap ma po yirde hanj.
Goyenbe ganuŋ mar beleŋ
buluŋ buluŋ dirde kanduk
duneŋ hanjen? Samuŋ
miňyaŋ mar beleňbe gogo
ma merem yan dirde merere
dukuŋ hanj? ⁷ Go mar goreb
deŋ beleŋ Kurunyeniŋ yeŋ
igin wor po nurde hanj al
Yesu goyen mere buluŋ mat
irde hanjen geb.

⁸ Be, Al Kurunyen asaŋde
saba kuruŋ kura, "Gigen ge
amanęŋ nurde ha gwahade
goyen po, al hoyan niŋ
wor amanęŋ nurde hayin,"
yeŋ katiŋ hi. Niŋgeb yitiŋ
gwahade po gama irde hanj
kenem igin teŋ han yeŋ nurd
duneŋ. ⁹ Goyenbe al kura po
igin igin irdeb kurabe keneŋ
wasak teŋ hanj kenem deňbe
Al Kurunyen saba pel irde
hanj geb, mata buluŋ mar yeŋ
nurd dunyen. ¹⁰ Fudinde,
al kura Al Kurunyen saba

tumňęŋ nurde keŋkelə gama
yirde hiyeŋ gega, uŋkureŋ
muŋ kura soŋ hiyyeŋ gobe
sabamiŋ goyen tumňęŋ soŋ
hihi yeŋ kinyeŋ geb gago
dineŋ hime. ¹¹ Niŋgeb Al
Kuruŋ beleŋ, "Al berem
yanbe bere hoyanęŋ ma
duwan teŋ hinayıŋ," yiriŋ
goya, "Al ma gasa yirke
kamnayıŋ," yiriŋ goyen
uŋkureŋ kura soŋ henayıŋbe
Al Kuruŋ beleŋ sabamiŋ
kuruŋ goyen soŋ hahanj yeŋ
dinyen. Niŋgeb al berem
yan kura gore bere hoyan
kura ma duwan iryeŋ gega,
al hoyan kura bida iryeŋbe
sabamiŋ kuruŋ goyen soŋ
hiyyeŋ. ¹² Niŋgeb al hoyan
niŋ amanęŋ nurde hinayıŋ
yitiŋ Al Kurunyen saba
kuruŋ goyen po gama irde
mere teŋ mata teŋ hinayıŋ.
Gwaha teŋ hinayıŋbe mata
buluŋ bana ma hinayıŋ. Mu-
naŋ gwaha ma teŋ hinayıŋbe
sabamiŋ kuruŋ gore po Al
Kuruŋ beleŋ diliŋde merem
yan diryen. ¹³ Goyenpoga al
kura al hoyan buniŋeŋ ma
yirde hiyeŋ gobe kame Al
Kuruŋ diliŋ mar huwarkeb
yeŋ wor buniŋeŋ ma iryen.
Munaŋ al kura al hoyan
buniŋeŋ yirde hiyeŋ gobe Al
Kuruŋ wor buniŋeŋ iryen
geb, merem yan yird yird
nalu funaŋde yeŋ diliŋ mar
huward huward niŋ kafura
ma hiyyeŋ.

*Matamiňbe igin moŋ
kenem Yesu niŋ dufaymiŋ
tareŋ irtiŋ gobe miŋ miŋmoŋ
hiyyeŋ*

¹⁴ Be, kadne yago, al kurabe yinjəŋ ge yenbe, "Nebe Yesu niŋ dufayne sanjŋ irde hime," yen hiyen gega, mataminjbe hoyan po kuŋ hiyenbe mere gwaha tiyyen gore epte ma iŋiŋ iryen. Niŋgeb al gore, "Yesu niŋ dufayne tareŋ irde hime," yen hi goke Al Kurun beleŋ mata buluŋde mat epte ma tumulgaŋ tiyyen.

¹⁵ Be, kadtıŋ kura bere daw ma al diriŋ daw gobe uliŋ umŋa iŋiŋ mat teŋ binjə go kura netek miŋmoŋ wor po hiyen. ¹⁶ Goyenbe deŋ beleŋ keneŋbe, "Al Kurun beleŋ doyan girde hi geb iŋiŋ kwayin. Mene girkeb meŋe diba kura hor irayiŋ. Binjə nene ep hawayiŋ," innayiŋ. Goyenpoga det goke amu wor po heŋ hi goyen kura muŋ ma faran urdeb mere uliŋ po gwahade innayiŋbe meretiŋ gobe miŋ miŋmoŋ hiyyen. ¹⁷ Niŋgeb gwahade goyen po, "Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irde hite," yen haŋ gega, matatinjbe hoyan po kuŋ hi kenem, "Yesu niŋ dufayniniŋ sanjŋ irde hite," yen haŋ gobe duldul yen haŋ.

¹⁸ Goyenbe al kura beleŋ merene fudinde yen ma nurdeb, "Yesu niŋ dufay tareŋ ird irdya gote mata teŋ tenyabe hoyan hoyan geb," yen hanjen. Gega meremiŋ gobe fudinde moŋ. Meremiŋ gokeb ne beleŋ wol henbe, "Gebe Yesu niŋ dufayge tareŋ iran gega, mata iŋiŋ

ma teŋ hayiŋbe daha mat dufayge saŋiŋ iran goyen fudinde yen nurtek? Epte moŋ. Munaŋ nebe mata iŋiŋ teŋ himekeb matane goreb dufayne Yesu niŋ tareŋ irde himyen gobe fudinde yen gikala giryen," inen. ¹⁹ Gebe Al Kurunbe uŋkureŋ po hi yen nurde ha. Gobe iŋiŋ. Goyenbe uŋgura wor gwahade po yen nurdeb yen ge kafura heŋ barbar yen haŋ. Niŋgeb Al Kurunbe uŋkureŋ po hi yen nurde ha gega, mata iŋiŋ ma teŋ hayiŋ gobe miŋ miŋmoŋ.

²⁰ Deŋbe da kukuwa wor po? "Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irde hite," yen haŋ gega, matatinjbe iŋiŋ moŋ kenem, meretiŋ gobe miŋ miŋmoŋ goyen daha mat dikala dirmekе gab keŋkelə bebak tinayiŋ?" ²¹ Be, asininiŋ Abrahambe Al Kurunyen mere po nurdeb urmiŋ Aisak goyen Al Kurun galak ire yen tukuŋ hora beleŋ po alta irdeb go hende kerde kumga teŋ Al Kurun dolon ireŋ tiyyiŋ. Irkeb Al Kurun beleŋ go keneŋbe al huwak inyiŋ.

²² Abraham mata tiyyiŋ goreb keŋkelə dikala dirde hi. Dufayya matayabe hoyan hoyan moŋ, tuŋande wor po. Yenbe Al Kurun niŋ dufaymiŋ sanjŋ iryiŋ geb, meremiŋ po gama irde mata tiyyiŋ gogo. Niŋgeb matamiŋ goreb dufaymiŋbe fudinde wor po ep hitiŋ goyen kawan iryiŋ. ²³ Irdeb

matamiñ goreb Al Kuruñyen asanđe, "Abrahambé Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irkeb Al Kuruñ beleñ al huwak kinyiñ," yitiñ gote miñ goyen kawan forok iryinj. Abrahambe gwaha tiyyiñ geb, Al Kuruñ beleñ kadne yeñ nurd uneñ hinhin.²⁴ Ningeb Al Kuruñ diliñde huwak heñ heñ beleñ gobe yeñ ge dufay tareñ ird ird po moñ. Matatinde manaq meremiñ gama irnayiñbe yeñ beleñ al huwak yeñ dinyenj.

²⁵ Gwahade goyen po, beleñ niñ leplep bere deñembe Rahap goyen Yeriko taunde hinhin wor Al Kuruñ diliñde mata iginj tikeb Al Kuruñ beleñ bere huwak inyinj. Bere gobe Israel al irawa kura Yosuwa beleñ, "Yeriko taunde balmiñ kuñ nañja tulyanj kuñbe wañ momoñ niryi," yinke kukeb gor niñ mar beleñ gasa yirnak yeñ bere gore yamijnde yukuñbe balmiñde beleñ hoyan mat yad yerke mulgañ heñ kwaryum. ²⁶ Ningeb al kamtiñ hakwambe toneñ miñmoñ gwahade goyen po, al kura beleñ, "Al Kuruñ niñ dufayninin sanjir irde hite," yeñ hinayiñ gega, matamiñ hoyan kukeb, meremiñ gobe miñ miñmoñ hiyyenj.

3

Dufay heñ ga mere teñ hinayiñ

¹ Be, kadne yago, kame neñ tumjanj Al Kuruñ diliñ

mar huwartekyabe neñ saba tagal tagal marbe al mali hoyan yara moñ, mere kuruñde wor po kutek gobe nurde hañ gogo. Ningeb deñ budam al saba yird yird mar ma henayinj. Kura beleñ po saba mar henayinj. ² Neñ albe mata kurayen kurayende buluñ teñ hitien geb gogo gwaha dineñ hime. Al kura mere soñ ma heñ hiyenj al gobe Al Kuruñ diliñde buluñmiñ miñmoñ hiyyenj. Irde yinjenj kenkela dufay heñ gab mata teñ hiyenj geb soñ ma heñ hiyenj. ³ Be, hos go dufayninin po gama irde kuwoñ yeñbe mohonj bana ain parwek yerde goyenter kañ feñ teñ gor yanarde yuluñ titekeb hos goyen iginj dufayninin po gama irde hanjan. ⁴ Be, hakwa wor gwahade po. Hakwa kuruñ wor po goyen meñe tareñ huwarde tuttawaj irde hiyenj. Goyenbe hakwa go teñ kuñ hiyenj al gore goñ kura kwe yeñ nurdeb hakwa tigiri teñ teñ det dirnej muñ hakwa kimyañ beleñ hi goyen tigiri tikeb hakwa kuruñ goyen al gote dufay po gama irde kuyenj. ⁵ Gwahade goyen po, det dirnej muñ al mohonj bana gore mat mere forok yeñ hañ goreb alyen heñ heñmiñ kuruñ goyen kurabe iginj irde, kurabe buluñ irde teñ hanjenj. Be, kadilia kuruñ hiyyende kak boñej kura busare katyenjbe daha tiyyenj? Busa kuruñ gobe

hen wor yej kuyen geb.
⁶ Niñgeb mohonjininj wor kak boñej dirñej muñ go gwahade goyen po, neñ al kuruj gayen buluñ dirde hiyen. Mohonjininjbe mata buluñ gasuñ geb, gor matbe neñ kuruj gayen buluñ heñ hityen. Mata buluñ mohonjininjde forok yej hanjen kuruj gobe kak beleñ det kumga teñ pasi hiyyen gwahade goyen po heñ heñjininj kuruj gayen buluñ wor po dirde hiyen. Irde funañbe mata buluñ gote murunjem teñbe kak alare heñ humga kunayin.

⁷ Megen niñ, hende niñ, irde makaj bana niñ dapñä kurayen kurayena nuya kuruj goyen al beleñ igin yade paka yirke yase heñ yewek yagot mere nurnayin.
⁸ Goyenbe mohonjininjbe al kura beleñ epte ma mala tiyyen. Dapñä duwi yara meteñej wor po. Niñgeb hugiñej ugala titinde po heñ mere buluñ teñ hiyen. Irde det buluñ al beleñ nene kamtek go gwahade goyen po, al buluñ yirde hiyen.

⁹ Neñbe mohonjininj gore Adoniniñ Doyañ Al Kurun turun irde hityen. Irdeb gore po al hoyan Al Kuruj beleñ yingen yara yiryinj goyen karan yurde teñ hityen.
¹⁰ Mohonjininj uñkurenj bana gor mat po Al Kuruj turun irdeb bana gore po al karan yurde teñ hityen. Niñgeb, kadne yago, mata gwahade gobe igin moñ geb tubul po

tinayin. ¹¹ Feya makanyaþe igin fe diliñ uñkurenjde mat po marde wañ hiriryen? Epte moñ. ¹² Irde igin fik he hende olip he igineñ forok yenayin? Irde wain igineñ gob fik he hende forok yenayin? Epte moñ. Gwahade goyen po, makañ wañ ala heñ hiyende gorbe epte ma fe yase forok yiyyen.

Al Kuruj diliñde dufay wukkek

¹³ Be, dufay wukkek minyanj albe ne nurhem nurhem mata gob hubu. Niñgeb deñ kura beleñ, "Dufay wukkekne minyanj geb, Al Kurunyen dufay keñkela bebak teñ hime," yiyyen al gobe ne nurhem nurhem mata go tubul teñ mata igin teñ hinayin. Irkeb keneñbe mereminj fudinde yeñ nurtek. ¹⁴ Munañ kuratiñ kura kadom igin mat hike yeneñ daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurd nurd mataya kudiñ mataya minyanj al gobe, "Nebe dufay wukkeknem yañ," yeñ parpar teñ mere fudinde pel irde usi ma po teñ hiyen.

¹⁵ Dufay wukkek deñ beleñ yeñ hanj gobe Al Kuruj hitte mat ma wañ hi. Megen niñ po, Holi Spirityen dufay moñ, Uñgurayen. ¹⁶ Gwahade geb deñ beleñ kudiñ mataya ditinj igin mat hike yeneñ daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurd nurd mataya teñ hinayinbe kadom bearar gird teñ teñ mata forok yirde

hinayinj. Irde mata bulun kurayen kurayen forok yirde hinayinj.

¹⁷ Goyenbe dufay wukkek Al Kuruj hitte mat watinj gobe dufay bulun minjmonj wukkej wor po hiyyen. Irkeb dufay go minjyan marbe biŋ kamke al hoyanya iginj hinayinj. Irde biŋ yurumnej hinayinj. Irde balminj henj al hoyanje mere nurde hinayinj. Irde albe bunijenj yirde hinayinj. Irde mata iginj kurayen kurayen teŋ hinayinj. Irde al kura po iginj iginj yirde kurabe bulun bulun ma yirde hinayinj. Mel gobe biŋde mat fudinde wor po Yesu gama irde hinayinj. ¹⁸ Niŋgeb biŋ kamke al hoyanya iginj henj henj mata forok irde hinayinj marbe mata go tareŋ po irkeb al hoyanj wor yenenbe Al Kuruj diliŋde mata huwak teŋ hinayinj.

4

*Megen niŋ mata gama irde
haŋ marbe Al Kuruj asogo
irde haŋ*

¹ Be, da belen dirkeb dindikeŋ uliŋ kadom gineŋ teŋ arde teŋ haŋ? Mata gobe megen niŋ detya mataya niŋ bitiŋ huwarkeb gore po dufay iginjɑ arde har goreb mata gogo forok yeŋ hi. ² Niŋgeb det kura goniniŋ yan hetewoŋ yeŋ nurde haŋ gega, go ma yadeb al det go minjyan al goyen detmiŋ goke po teŋ tuwagiŋ bearar yirde al bida yirde hanjen.

Goyenpoga det go ma po yade hanjen. Irdeb kadom mohonje teŋ arde hanjen. Det goyen go ma yade hanjen gote minjbe Al Kuruj gusuŋaŋ ma irde hanjen geb gogo. ³ Kurabe gusuŋaŋ irde hanjen gega, det go yade dindikeŋ ge amaŋ hetek dufay kerde gusuŋaŋ irde hanjen. Niŋgeb dufaytiŋ bulunj goyen Al Kuruj beleŋ yenenbe gogo ma duneŋ hiyen.

⁴ Denjbe Al Kuruj gama irde hite yeŋ haŋ gega pel irde megen niŋ dufay po gama irde haŋ. Gobe al beremyan gore bere hoyanya duwan henj hanj go gwahade goyen. Niŋgeb mata gobe Al Kuruj niŋ bulunj nerd nerd mata yeŋ ma nurde haŋ? Megen niŋ dufay niŋ amaneŋ nurde go po gama irde hinayinj mar gobe Al Kurunyen asogo henayinj. ⁵ Munaj Al Kurunyen asanđe, "Holi Spirit Al Kuruj beleŋ neŋ bana kiriyŋ gore, 'Ne niŋ po nurde hinayinj. Munaj harhoktin nunnayıŋbe iginj ma nurenj,' yiriŋ," gwahade yitiŋ hi gobe miŋ minjmonj yeŋ nurde haŋ? ⁶ Denjbe gwaha teŋ haŋ gega, Al Kuruj beleŋ bunijenj dirde iginj iginj dird dird gobe mata buluŋtiŋ gote folek. Niŋgeb goke asanŋiminde gahade katıŋ hi:

"Al kura yinjeŋ neŋ harhet
harhet teŋ haŋ marbe
Al Kuruj beleŋ asogo

yirde hi.

Munaŋ al kura yinjəŋ neŋbe
epte moŋ yeŋ nurde
haŋ marbe Al Kurun
beleŋ bunijəŋ yirde
igij igij yirde hi,” yi-
tiŋ.

Mata Igiŋ
3:34

⁷ Niŋgeb dindikeŋ turuŋ
ma irde Al Kuruŋ yufukde
po hinayiŋ. Irde Satan
asogo irde hinayiŋ. Irkeb
Uŋgura go dubul teŋ busa-
haryen. ⁸ Al Kuruŋya
awalik heŋbe yeŋ bindere
kunaiŋ. Irkeb yeŋ wor deŋ
bindere wayyen. Niŋgeb
deŋ mata buluŋ marbe mata
buluŋtiŋ goyen yubul po
teŋ hinayiŋ. Irde deŋ Al
Kuruŋyen dufayya megen
niŋ dufayya gabu yirde
haŋ marbe megen niŋ gobe
tubul po teŋ Al Kuruŋyen
dufay po gama irde diliŋde
wukkeŋ hinayiŋ. ⁹ Irde mata
buluŋtiŋ goke kandukŋen
nurde bunijəŋ nurdeb esen
hinayiŋ. Deŋbe aman heŋ
hinmaŋ teŋ hanjen gega,
hanŋka matbe mata buluŋtiŋ
goke bunijəŋ nurde esen
hinayiŋ. ¹⁰ Irde neŋ harhet
harhet ma teŋ Al Kuruŋ
yufukde po hinayiŋ. Irke gab
yeŋ beleŋ turuŋ diryen.

*Kadom tagal gunej ma
tinayiŋ*

¹¹ Be, kadne yago, dindigen
kadom mere buluŋ mat
girde ma teŋ hinayiŋ. Al
Kuruŋyen sabarebe, “Kadom
tagal gunej ma teŋ hinayiŋ
irde kadtinđe mata kura
goke buluŋ mat ma yineŋ

hinayiŋ,” yitiŋ. Niŋgeb al
kura mata gwahade teŋ hi-
nayiŋ mar gobe Al Kuruŋyen
saba goyen buluŋ ineq tagal
uneŋ hinayiŋ. Niŋgeb deŋ
beleŋ sabamiŋ go igij moŋ
innayiŋbe epte ma sabamiŋ
gama irde hinayiŋ. Go gama
irtiŋbe dindikeŋ Al Kuruŋ
hihit yeŋ al hoyanje mata
goyen yeneŋ gwaha gwaha
tahan yeŋ tagalde yuneŋ
hinayiŋ. ¹² Fudinde, neŋ ge
teŋ saba kuruŋ go forok ird
dunenŋbe mataniniŋ yeneŋ
igij ma buluŋ dineŋ dineŋ
albe Al Kuruŋ uŋkureŋ po
hi. Go al gore po gabe neŋ
gayen dumulgaŋ tiye yeŋbe
igij gwaha tiyyen. Munaŋ
buluŋ dire yeŋbe igij gwaha
diryen. Niŋgeb deŋbe da
al wor po geb gogo, kadtin
yagot mata yeneŋ igij ma
buluŋ yineŋ haŋ?

*Dende saŋŋbe ep yeŋ ma
nurnayiŋ*

¹³ Be, deŋbe kurabe, “Haŋka
ma gise dawbe taun kuruŋ
hoyanje kui dama uŋkureŋ
goŋ heŋ hora meteŋ teŋ hora
kuruŋ yawartek,” yeŋ haŋ.
Gega deŋ al gwahade gobe
ga nurnaŋ. ¹⁴ Deŋbe fay
urke deŋ hitte mata dahade
forok yiyyen gobe ma po
nurde haŋ. Neŋ megen
hite mar gayenbe yamuŋ
yuwalŋenđe dinamnam go
gwahade po, megen gar epte
ma ulyanje hitek. Heŋ ga ma
hubu hetek geb. ¹⁵ Niŋgeb
gwaha yiňeŋbe, “Doyaŋ Al
Kuruŋ beleŋ igij nurde hi
kenem ma kamde timaŋbe

meteŋ gwaha gwaha titek,” yeŋ hinayıŋ. ¹⁶ Goyenbe deŋbe gwaha ma teŋ hanj. Ne harhem harhem teŋ dindikeŋ ge turun turun teŋ hanj. Mata gwahade teŋ hanj kuruŋ gobe Al Kurun diliŋde buluŋ wor po teŋ hanj. ¹⁷ Niŋgeb keŋkela dufay henaŋ ko. Al kura mata iŋiŋbe nurd nurd ga gama ma iryen gobe Al Kurun beleŋ al gobe mata buluŋ teŋ hi yeŋ kinyen.

5

Buluŋ mat hora yade al horam yaŋ hitiŋ al gobe kame kanduk kennayiŋ

¹ Be, deŋ al horam yaŋ mar, ga nurnaŋ ko. Kame matatiŋ goke kanduk kuruŋ wor po forok yeke yeneŋ hinayıŋ geb, goke dindikeŋ ge buniŋen nurde eseŋ epte ma teŋ hinayıŋ. ² Matatiŋbe gahade: dettiŋa samuŋtiŋyabe yade al buniŋen faraŋ yurtiŋebe dulŋ po hike bida henayıŋ. Amiltiŋ manaŋ gwahade po hike sisige beleŋ walnayıŋ. ³ Gol horaya silwa horaya yade dindikeŋ ge po nurde yatiŋ bana po yerde hike humuyen beleŋ po tum yurde hanyen geb, hora gote meteŋmiŋbe hubu hitiŋyen hanj. Irkeb kame nalu funaŋdeb hora meteŋ ma yuntiŋ goyen keneŋbe Al Kurun beleŋ merem yaŋ diryen. Irde kak beleŋ det kumga tikeb mugol nen hi go gwahade goyen kudinj

matatiŋ goke Al Kurun beleŋ buluŋ wor po diryen. Deŋ goyen gwaha dirtek nalube binde heŋ hi gega, megen niŋ det yade pipkatoka yirde hanj. ⁴ Niŋgeb deŋ al horam yaŋ mar, ga nurnaŋ! Yamun usaŋ teŋ teŋ maryā wit sak yeke walde walde maryā murunŋem ma yunkeb biŋ misiŋ nurde eseŋ hanj. Irkeb Doyaŋ Al Kurun tareŋ miŋyaŋ gore goyen nurde hiyen geb, kamebe goke buluŋ wor po diryen. ⁵ Irde dapŋa beleŋ kamde kamde nalumiŋ ma nurde dula ug po teŋ bam yeŋ hanyen go gwahade goyen, deŋ wor Al Kurun beleŋ muduneŋ muduneŋ nalu ma nurde heŋya dindikeŋ ge po nurde dula bidak teŋ samuŋ budam po yade hanj. ⁶ Deŋbe al kura buluŋ dirde ŋiŋiyam ma dirtek mar goyen titmiŋen wor po uliŋde merem yaŋ yirde gasa yirke kamde hanyen gega, kura muŋ asogo ma dirde hanyen.

Kanduk yeneŋ hinayıŋ gega yul ma yeŋ tareŋ po hinayıŋ

⁷ Niŋgeb, kadne yago, al beleŋ buluŋ gwahade dirde hanj gega, mata buluŋmiŋ goyen yubul teŋ teŋ ge doyaŋ heŋ heŋ niŋ piŋeŋ ma heŋ hinayıŋ. Irke kuŋ kuŋ Doyaŋ Al Kurun wayyen. Deŋbe biŋe hardeb aran aran netek heke ninin ninin ma teŋbe nalamde ga yeŋ piŋeŋ ma heŋ doyaŋ heŋ hanyen. Kigariŋ niŋ wor gwahade po

teñ hañyen. ⁸ Niñgeb deñ wor Doyañ Al Kuruñ wañ wañ nalu binde heñ hi geb, kanduk kurayen kurayen yeneñ hañ goke mukku ma teñ goya goya sañiñ po heñ hinayin. ⁹ Irde, kadne yago, kanduk kura deñ bana forok yeke fugugur teñ dindiken uliñ kadom mohonje ma teñ hinayin. Gwaha tinayiñbe al igiñya buluñya pota yird yird Al beleñ wañ matatiñ goke muruñgem buluñ dunyeñ. Yeñ wañ wañ nalu gobe binde wor po heñ hi. Niñgeb gwaha ma teñ hinayin.

¹⁰ Be, Al Kuruñyen mere basañ marbe kanduk karkuwañ karkuwañ yeneñ hinhan gega, goke mukku ma teñ tareñ heñ Doyañ Al Kuruñyen deñemde meremiñ tagalde kuñ hinhan. Niñgeb deñ wor mel gote mata goyen po gama irde hinayin. ¹¹ Gwaha teñ hitekeb Al Kuruñ beleñ guram dirde igin igin diryen gobe nurde hite. Deñbe Yopyen barañ nurde hañyen gogo. Yeñbe kanduk kuruñ bana hinhingga, yul ma yeñ tareñ po heñ hinhin. Irkeb kuñ kuñ funañbe Doyañ Al Kuruñ beleñ farañ urde sañiñ irkeb sopte igin wor po hiriñ. Niñgeb Doyañ Al Kuruñbe buniñejmiñ kuruñ wor po.

¹² Be, kadne yago, mere kura momoñ direñ tihim gabe det kuruñ wor po niñgeb, keñkela nurnan̄ ko. Deñbe mere kura fudinde tihit yeñya ga nañkiñya

megeñya irde det hoyañ kura deñe ma yurnayin. Fudinde yeñbe "Fudinde," po yeñ hinayin. Munañ moñbe "Moñ" po yeñ hinayin. Gwaha ma tinayiñbe Al Kuruñ beleñ merem yan diryen.

Al Kuruñ gusuñjañ ird ird gote tareñbe kuruñ

¹³ Be, deñ bana goyen al kura kanduk yeneñ hañ? Gwahade kenem goke Al Kuruñ gusuñjañ irlayin. Munañ al kura amanen̄ nurde hañ? Gwahade kenem Al Kuruñ turuñ ird irdde niñ tikin̄ henayin. ¹⁴ Irde kurratiñ kura garbam hiyyen? Gwahade kenem Yesuyen alya bereyat doyan̄ mar hoy yiryeñ. Irkeb mel gore wañ al go igiñ hewoñ yeñ det fimiñ uliñde sam irde Doyañ Al Kuruñ Yesu deñemde al goke igiñ hiwi yeñ Al Kuruñ gusuñjañ irlayin. ¹⁵ Al kura Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irde gusuñjañ iryen̄be garbam al gobe igiñ hiyyen. Irde firtin̄de po hiyeñ goyen huwaryen. Irde al go mata buluñmiñ beleñ kura irke garbam hitiñ kenem go wor halde unkeb igin̄ hiyyen. ¹⁶ Niñgeb kadtin̄ buluñ kura irde kenem goke kadom pohogay gird teñ hinayin. Irde kadom farañ gurd gurd niñ Al Kuruñ gusuñjañ irde hinayin. Irkeb Al Kuruñ beleñ garbamtiñ sope dirde hiyeñ. Al kura Al Kuruñ diliñde huwak heñya gusuñjañ irde hiyeñbe Al

Kuruŋ beleŋ gusuŋaŋmiŋ goyen nurde wasak ma teŋ hiyen. Huginjeŋ wol heŋ uneŋ hiyeŋ geb, gogo dineŋ hime.

¹⁷ Be, Al Kurunyen mere basaŋ al Elaiabe al neŋ yara po. Goyenpoga Israel naŋa bana goŋ kigariŋ ga kateŋ ma yeŋ Al Kurun gusuŋaŋ irde tebaŋ irkeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigariŋ muŋ kura ma katyiŋ. ¹⁸ Irdeb go kamereb sopte po Elaia beleŋ kigariŋ niŋ gusuŋaŋ irkeb Al Kurun beleŋ wol hekeb kigariŋ katyiŋ. Irke megeŋ bida hekeb binje yago harke igiŋ kawaŋ hamiŋ.

Mata buluŋde haŋ mar faraŋ yurke Al Kuruŋ hitte mulgaŋ henayiŋ

¹⁹ Kadne yago, deŋ bana goyen al kura Al Kurunyen mere fudinde saŋ heŋ beleŋ hoyan kukeb kadom kura beleŋ kuŋ faraŋ urde sopte Al Kurun hitte tumulgaŋ tiyyeŋ. ²⁰ Mata gwahade goke yitiŋ mere goyen bitiŋ sir ma yiyyeŋ. Merebe gahade: “Al kura kadom mata buluŋ bana hikeya tumulgaŋ tiyyeŋ. Irkeb mata buluŋ al gobe huginjeŋ kamtek gega, Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ kuruŋ goyen halde unkeb igiŋ hiyyeŋ. Irkeb kadom faraŋ uryeŋ al gobe fudinde wor po faraŋ ura yeŋ kentek,” yitiŋ hi. Gog po.

1 Pita Pita beleñ asan mehenđe kayyin

¹ Be, nebe aposel Pita, Yesu Kristuyen mere basan al. Ne beleñ deñ alya bereya Pontus naŋa, Galesia naŋa, Kapadosia naŋa, Esia* naŋayabe Bitinia naŋaya bana goŋ haŋ mar kura Al Kurun beleñ basinja dirthin hitte asan gago kaŋ hime. Denbe naŋatiŋ wor po yubul teŋ kuŋ albak yara hitiŋ haŋ. ² Denbe Adoninin Al Kurun beleñ po nere henayin yen nurde bikkeŋ basinja diryiŋ, irde Holi Spirit beleñ Al Kurun diliŋde al wukkek wor po diryiŋ. Go diryiŋ gobe kame Yesu Kristuyen mere gama irke darim beleñ po mata buluŋtiŋ halde wukkek diryen goke teŋ gogo basinja dirde wukkek diryiŋ.

Ningeb Al Kurun beleñ buninjen dirde igin igin dirde bitiŋ yisikamke igin heŋ heŋ gobe deñ hitte kuruŋ wor po hiwoŋ yen gusuŋjan irde hime.

Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata niŋ doyan heŋ hityen

³⁻⁴ Be, Al Kurunbe buninjen wor po dirdeb neŋ gayen yingeŋ diliŋde al gergen diryiŋ. Gwahade geb Yesu Kristu kamtiŋde mat huwaryin go nurdeb neŋ

wor kame gwahade titek yeŋ doyan heŋ hityen gobe hubu ma hiyyen. Irde kame Al Kurunyen det kuruŋ gote miŋ mar hetek hite. Be, Al Kurunyen det kame nende henayin gobe epte ma buluŋ henayin, bida ma henayin, irde hubu ma henayin. Det gobe kame neŋ duneŋ yeŋ Al Kurun beleñ gasuŋmiŋde yerde doyan yirde hi. Goke Doyan Al Kurunininiŋ Yesu Kristuyen Naniŋ Al Kurunbe turuŋ wor po irde hitek. ⁵ Denbe yeŋ ge dufaytiŋ sanj iramiŋ geb, al buluŋ beleñ buluŋ dird dird belenj goyen Al Kurun beleñ tareŋmiŋde pet teŋ hi. Irde dumulgaŋ tiyen yeŋ nurde hi. Dumulgaŋ tiyen yeŋ nurde hiyen gobe nalu funaŋde gab kawan po forok yiyyen.

⁶ Ningeb goke teŋbe amanen wor po nurde haŋ. Gayenterbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ haŋ gega, goke ma nurde aman heŋ haŋ. Goyenpoga kanduk gobe ulyanje ma hinayin. ⁷ Kanduk gobe deñ beleñ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irtiŋ goyen fudinde wor po ma dahade goyen kawan heŋ heŋ niŋ forok yeŋ hanjen. Be, gol hora fudinde wor po teŋ teŋ niŋbe kakde kumga teŋ hanjen. Gega gol fudinde wor po go manan kamebe hubu hiyyen geb, Al Kurun diliŋde det

* **1:1:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen.

kuruŋ moŋ. Goyenpoga Yesu niŋ dufaytiŋ sanŋiŋ ird ird gobe kanduk yeneŋ gab tareŋ hiyyeŋbe Al Kurunji diliŋde det kuruŋ wor po, gol fudinde gote folek. Niŋgeb dufaytiŋ tareŋ goyen igiŋ wor po ird ird niŋbe ultinjde kanduk kurayen kurayen gogo forok yeŋ hanjen. Irkeb gwahade heŋ kuŋ kuŋ kame Yesu Kristuyen alya bereya megen hanj mar kuruŋ gayen hitte forok yeŋ yeŋ natureb turuŋ dirde denṭiŋ turuŋ yaŋ dirde isoka diryeŋ.⁸ Denbe Yesu ma kenamini gega, yeŋ ge amaneŋ wor po nurd uneŋ hanjen. Gayenter wor go ma keneŋ hanj gega, yeŋ ge dufaytiŋ sanŋiŋ irdebe goke amaneŋ wor po nurde hanj. Amaneŋ nurde hanj gobe kuruŋ wor po geb, epte ma gwahade kura yeŋ tagalnaiŋ.⁹ Gobe dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ gote muruŋgem tetek yeŋ nurdeb gogo amanj wor po heŋ hanj. Dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ gote muruŋgembe Al Kurunji beleŋ dumulgaŋ tiyyen gogo.

¹⁰ Be, Al Kurunji beleŋ alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ gobe daha mat kura forok yiyyen yeŋ mere basaŋ marmiŋ porofet beleŋ goke ug po dufay heŋ sari kerde hinhan. Mel gobe Al Kurunji beleŋ buniŋen dirde igiŋ igiŋ dird dird goyen deŋ hitte forok yeŋ yeŋ goke tagalde hinhan. Irkeb wanj wanj nende nature gago

forok yirinj.¹¹ Irde Yesu Kristu kanduk bana heŋ gab deŋem turuŋ yaŋ hiyyeŋ goyen Yesu Kristuyen Holi Spirit beleŋ mel go bana heŋ momoŋ yirde hinhin geb, mata gobe daha naŋa forok yiyyen irde daha mat forok yiyyen yeŋ naŋkeneŋ hinhan.¹² Mel gobe mata goyen goke tagalde hinhan gega, mata gobe yeŋ hinhanya goyenter forok yeŋ yeŋ ge moŋ, kame kame deŋ hitte forok yiyyen yeŋ Al Kurunji beleŋ yinyinj. Niŋgeb go mata gobe gayenter Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagal tagal mar beleŋ Holi Spirit Al Kurunji hitte mat watinj gote sanŋiŋde saba dirde hike nurde hanjen go goyen. Al Kurunyen miyoŋ wor mata kuruŋ goyen daha mat forok yiyyen goyen kentewoŋ yeŋ nurde hanj.

Al Kurunji diliŋde wukkek hinayiŋ yeŋ hoy diryiŋ

¹³ Niŋgeb mata igiŋ teŋ teŋ ge hugineŋ dufaytiŋ gitik irde ep irde ga hinayiŋ. Irde ultinjde po amanj hetek dufay fole irde hinayiŋ. Irde kame Yesu Kristu wayyen goyenter buniŋen dirde igiŋ igiŋ diryen goyen goke po doyaŋ heŋ hinayiŋ.¹⁴ Denbe Al Kurunyen dirjen weŋ hitiŋ hanj geb, meremiŋ gama irtek po hanj. Niŋgeb bikkeŋ Yesu ma nurd uneŋ hinhanya dufay buluŋ bitiŋ bana forok yeke go po gama irde hinhan mata goyen yubul po tinayiŋ.¹⁵ Irde deŋ

hoy diryin al gobe wukkek wor po geb, mata teñ hinayin kurunj gobe diliñde mata wukkek po teñ hinayin. ¹⁶ Gobe Al Kurunyen asanje, “Nebe wukkek hime geb, deñ wor wukkek hen hinayin,” yitiñ hi geb, gago mata wukkek teñ hinayin dinenj hime.

¹⁷ Be, Adoniniñ Al Kurunjbe al megen hañ kurunj gare mata dahade titij goyen murunjem wor gwahade po yuneñ hiyen. Al kurabe igin yirde, munaj kurabe bulun yirde ma teñ hiyen. Deñbe Al Kurunj gwahade goyen dolon irde mere irde hañ geb, megen garbe albak yara belñej po hite yeñ nurde henja Al Kurunj palap irde kafura irde henj ga hinayin. ¹⁸ Asetij yago megen gar henjabe mata miñ minjmoñ teñ hinhan. Irde mata gobe basaj basaj wan wan deñ wor goyen po teñ hinhan. Goyenbe bana goñ mat dad sinja diryin albe Al Kurunj yeñ nurde hañ geb, gago palap irde kafura irdeya ga hinayin dinenj hime. Fudinde, deñbe henj heñtij miñ minjmoñde mat dumulgañ tiyyin al Al Kurunjbe gol horaya silwa horaya hugineñ hitek moñ gote tarenje ma dumulgañ tiyyin. ¹⁹ Gwaha titnejbe Yesu Kristu Al Kurunyen sipsip al dirij dirjeñ uliñde merem moñ irde mata bulun miñmoñ gote darim wok irde kamyinj go hende huwarde dumulgañ tiyyin. Ninjeb

dariminj wok irde kamyinj gobe det kuruj wor po yeñ nurde hityen. ²⁰ Yesu Kristube nañkinjya megenjya ma forok yekeya bikkenj Al Kurunj beleñ meteñ goke basiñj iryinj. Goke teñbe nalu funaj beleñ henj hi gayenter gayen deñ ge teñbe Yesu go teñ kerke megen gar kateñ kawan forok yirinj. ²¹ Niñgeb Yesu hitte matbe Al Kurunj niñ dufaytiñ tareñ irde hañ. Al Kurunjbe Yesu kamyinjde mat isañ hiriñ irde deñem turjuñ yan iryinj goyen fudinde yeñ nurde dufaytiñ sañj irde hañ. Deñbe gwaha mat Al Kurunj niñ hekkeñ nurdeb kame yeñ beleñ igin igin diryenj goke doyanj henj hañ.

²² Be, deñbe Al Kurunyen mere fudinde po gama irde dindikenj Al Kurunj diliñde wukkek irde hanyen geb, bitiñde mat fudinde wor po kadtin ge amañeñ nud yuntek hañ. Niñgeb bitiñde mat wor po dindikenj uliñ kadom amañeñ nud gunej teñ hinayin. ²³ Gobe Al Kurunyen mere gwahader hitij hubu ma hiyyej gote tarenje deñ goyen yinjeñde diliñde sopte kawañ henj al gergerj hitij yara hañ geb, gago dineñ hime. Al Kurunyen mere gobe binje muykenj yara, goyenpoga bida henj buluñ hetek moñ, hugineñ hitek gore deñ bana meteñ tikeb gogo Al Kurunj diliñde al gergerj haminj. ²⁴ Be, gwahade

hamiŋ goke Al Kurunyen
asanđebe gahade katiŋ hi:

“Megen niŋ mar kuruŋ gabe
gunguwı algup nen
haŋyen yara.

Irde deňem turŋun yaŋ gobe
det fugala wok yeŋ
kateŋ haŋyen go gwa-
hade teŋ haŋyen.

25 Gega Doyaŋ Al Kurunyen
merebe hugineŋ gwa-
hader hiyen,” yitiŋ hi.
Aisaia 40:6-8

Be, Al Kurunyen mere gobe
Yesu niŋ yitiŋ mere igin neŋ
beleŋ deŋ hitte tagalde hin-
het go goyen.

2

¹ Ningeb dufay bulun
kurayen kurayenya usi
mereya gobe tumŋaŋ yubul
po tinayin. Mata iginbe
hende hendem po ma teŋ
hinayin, kadtiŋ igin mat hike
yeneŋbe daniŋ neŋ gwahade
moŋ yeŋ bearar ma teŋ
hinayin. Irde mere buluŋ
mat kurayen kurayen ma
teŋ hinayin. ² Dirinj besare
niŋ beleŋ mamu niŋ nurde
haŋyen gwahade goyen
po, hugineŋ Al Kurunyen
mere nurtek po dirde hiyen.
Gogab mata gwahade teŋbe
tareŋ hen Al Kuruŋ beleŋ
dumulgaŋ titiŋ bana gon
po heŋbe Yesu gama ird
ird matare parguwak yara
henayin. ³ Deňbe Doyaŋ Al
Kurunye igin wor po goyen
dindiken keneŋ bebak titiŋ
haŋ geb, mata gwahade teŋ
hinayin.

* **2:6:** Deňem kurabe Yerusalem taun.

*Yesube hugineŋ heŋ heŋ
Hora*

⁴ Be, Yesu Kristube gwa-
hader hitiŋ Hora geb, du-
faymin hoyan hoyan ma irde
hugineŋ sanŋ dirde hiyen.
Yeŋbe al beleŋ igin ma nurd
uneŋbe pel iramin gega, Al
Kuruŋ beleŋ teŋbe meteŋ
igin wor po unyiŋ. Deŋ wor
yeŋ hitte wanŋbe ⁵ yeŋ yara
hugineŋ hitek hora hitinjen
haŋ. Irkeb Holi Spirityen
tareŋde Al Kuruŋ beleŋ gabu
dirde yinŋeŋ hitek ya irde
hi. Irdeb Al Kuruŋ dolon ird
ird mata doyaŋ mar wukkek
wor po dirkeb Holi Spirityen
tareŋde dindiken Al Kuruŋ
galak irke aman hetek det
yara hen galak irkeb Al
Kuruŋ beleŋ amanen nurde
hi. Gwaha teŋ haŋyen gobe
Yesu Kristu beleŋ faraŋ
durde hikeb gwaha teŋ
haŋyen. ⁶ Goke teŋbe Al
Kurunyen asanđe gahade
katiŋ hi:

“Ga nurnanj.

Ne beleŋ Saion* bana gon
hora kura kereŋ.

Hora gobe tola kahalte niŋ
yara, bikken basinja
irde delner igin wor
po irmiriŋ.

Ningeb al kura yeŋ ge hekkeŋ
nuryeŋbe epte ma me-
mya hetek hinayin,”
yitiŋ hi. *Aisaia 28:16;*
Efesus 2:20

⁷ Ningeb deŋ hora goke du-
faytiŋ sanŋ irtiŋ marbe hora
goyen igin wor po yeŋ keneŋ

hanj. Goyenpoga yen ge dufaymiñ tareñ ma irde hanj marbe igin yen ma keneñ hanj. Goke Al Kurunyen asanđe gahade katij hi:

“Ya yird yird mar beleñ igin mon yen nurde pel iramiñ hora goyen al hoyan beleñ teñ go hende ya tareñ wor po iryinj,” yitinj hi. *Tikiñ 118:22*

⁸ Irde,
“Hora kura al beleñ kukuhuk yurde yakteñ gasa yiryeñ.

Hora kurun kura gore yirke al yakteñ gasa yiryeñ,” yitinj hi. *Aisaia 8:14-15*

Ninjeb yitinj gwahade po mel gobe Yesuyen mere ma gama irdeb gogo yakteñ gasa yirde hiyen. Mel go gwaha teñ hanjen gobe Al Kurun beleñ gwahade po teñ hinayin yen bikkenj dufay kiriyen goyen po gama irde hanjen.

⁹ Goyenpoga deñbe Al Kurun beleñ basinja diryinj. Doyañ Al Kurunyen mere po gama irde Al Kurun dolon ird ird mata doyañ mar pris deñem yan wor po hitij hanj. Irde Al Kurun diliñde wukkek hitij hanj. Gobe Al Kurun beleñ mata bulunyen kidoma bana mat hoy dirde dadeb matamiñ hulsi yara wukkek wor po goyen bana diryinj mata turñunj yan goke tagalnayin yenbe gogo basinja diryinj. ¹⁰ Bikkenjbe den goyen yende alya bereya ma hinhan. Gega gayenterbe yende alya bereya hitij hanj. Bikkenjbe Al Kurunyen

buniñej dufay bana ma hinhan gega, gayenterbe Al Kurunyen buniñej dufay bana hanj.

¹¹ Be, kadne yago, deñbe megen garbe al miñ hoyan naña hoyanje mat watij yara hanj. Ninjeb gago sañj po mere dirde hime: mata buluñ titek dufay buluñbe mata igin titek dufaytiñ goya hugineñ arde haryen geb, dufay buluñ gobe pel po irde hinayinj. ¹² Irde deñ hanj naña bana goñ Al Kurun ma nurde unen hanj mar diliñde mata igin po teñ hinayinj. Gogab matatiñ igin goyen yenenbe kuñ kuñ kame nalu funañde Al Kurun wakeb deñ ge teñ Al Kurun deñem turñunj yan irnayinj. Hanjkapyabe matatiñ goke keñkela bebak ma teñbe, “Mata buluñ teñ hanj,” dineñ merem yan dirde hinayinj gega, kamebe bebak tinayinj.

Yesuyen alya bereyat mata igiñ

¹³ Be, Doyañ Al Kuruntiñ ge teñbe hanj bana goñ niñ doyañ mar yirtij kurun gote mere nurde hinayinj. Irde naña kurun doyañ irde hiyen al deñem yan wor po gote mere nurde hinayinj.

¹⁴ Irde gote metej mar deñem yan gote mere wor nurde gama irde hinayinj. Go mar gobe mata buluñ teñ hanj mar gote muruñgem buluñ yuneñ hinayinj, irde mata igin teñ hinayinj marbe igin igin yirde hinayinj yen doyañ almiñ beleñ hulyanj

yiryin geb, meremiñ nurde hinayin. ¹⁵ Al Kuruñyen dufaybe al kura dufaymin kukuwamijeñ mar beleñ matatinj igin goyen yeneñbe keñkelä ma nurde mali mere teñ hanjen mata goyen bada po henayin yeñ nurde hi geb, gago doyan martijnde mere nurde hinayin dineñ hime. ¹⁶ Denjbe Al Kuruñyen dirneñ weñ geb, dufaytiñde dahade kura nurdeb igin ala teñ hinayin. Gega, "Nenjbe igin ala titek," yeñ nurdeb mata buluñ wor igin ala titek yeñ ma nurde hinayin. Gwaha titnejbe Al Kuruñyen yufukde po heñ meremiñ po gama irde hanjen mar henayin. ¹⁷ Irde al hoyan tumjan palap yirde hinayin. Kadtiñ Yesuyen alya bereya niñ amanjeñ nurd yuneñ hinayin. Al Kuruñ palap irde kafura irde hinayin. Irde nañä kuruñ gate doyan al, gabmanyen doyan al kuruñ palap irde hinayin.

¹⁸ Be, deñ metej marbe doyan martij yufuk bana heñ palap yirde hinayin. Doyan martij kurabe igin igin dirde deñ ge nurde hanjen, munanj kurabe buluñ buluñ dirde hanjen goyenbe tumjannde palap yirde hinayin. ¹⁹ Fudinde, deñ beleñ Al Kuruñ niñ dufay heñ mata teñ hike goke doyan martij beleñ buluñ buluñ dirke kanduk bana hinayinbe deñ beleñ titek kanduk moñ gega, kanduk go teñ hinayin geb,

Al Kuruñ beleñ goke guram dirde tareñ diryen. ²⁰ Gega mata buluñ teñ hike goke buluñ buluñ dirke kanduk bana hinayinbe Al Kuruñ beleñ igin gote murunjem dunyen? Hubu wor po! Gobe kanduk bana hitek po hinayin. Goyenpoga mata huwak teñ heñya kanduk yeneñ hinayin gega, mukku ma teñ goya goya tareñ heñ hinayinbe Al Kuruñ beleñ goke teñ guram dirde sanjñ diryen.

²¹ Be, Yesu Kristu wor deñ ge teñ uliñ misiñ katyinj goyen deñ wor matamiñ gama irde igin kanduk bana hinayin yeñbe gogo mata goyen dikala diryin. Ningeb deñ goyen mata igin teñ heñya kanduk bana heñ heñ gobe Al Kuruñ beleñ goke hoy diryin geb, gogo kanduk bana hanjen.

²² Fudinde, yeñbe mata buluñ kura ma titij, irde mohonje mat usi ma teñ hinhin. *Aisaia 53:9*

²³ Yesu Kristu buluñ buluñ iramiñ mar beleñ nanyan buluñ wor po iramiñ gega, wol ma hiriñ. Irde buluñ buluñ irke kanduk kinyin gega, kame wol heñ buluñ gwaha gwaha direñ ma yinyin. Gwaha titnejbe mata iginja buluña huwak mat yineñ yineñ al Al Kuruñ haninde po kandukminj goyen kiriyin. ²⁴ Yeñbe nende mata buluñ halde pasi ire yeñbe yinjen uliñde mata buluñ goyen yadeb kuruse

hende kamyinj. Go tiyyiñ gobe neñ gayen mata buluñ goyen yubul po teñ mata huwak po teñ hinayiñ yeñbe gogo tiyyiñ. Deñbe ulinđe dagim yan irtiñde gor matbe sope dirke iginj haminyen hanj. ²⁵ Fudinde, bikken deñbe sipsip kura doyan al miñmoñ, gor kura kuñ hite yeñ ma nurde kuñ hitiñ yara kukuwamneñ hinhan. Gega gayenterbe Sipsip Doyan Altıñ hitte mulgañ hitiñyen hanj. Deñ goyen keñkela doyan dird dird albe yeñ gogo po.

3

Ire uñya iginj heñ heñ mata

¹ Be, Yesu Kristu beleñ mata tiyyiñ gwahade po, deñ bere almetiñ minyañbe almetiñ yagot yufukde po hinayiñ. Gogab bere kura uñ goyen Al Kurunyen mere ma nurtiñ goreb bere gote mata iginj go keneñbe Al Kurun hitte wayyen. ² Deñ bere beleñ mata wukkek teñ palap yirtek mata po teñ hinayiñbe almetiñ yagob matatiñ go yenenbe Al Kurun hitte wanayiñ. ³ Deñ goyen ultiñ umña sinjare niñ teñ hinayiñ gore ma bulakñeñ diryen. Tonantinj umña yirde kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore umña teñ amil manaj damum hende wor po hor yirde hinayiñ gore epte ma bulakñeñ dirnayiñ. ⁴ Gwahade yarab bulak matatiñbe bitiñ bana mat

forok yiyyen. Gobe bitiñ kamke bekkeñde mere teñ, balmiñ heñ heñ mata go goyen. Mata gwahade gobe hubu ma henayiñ, irde Al Kurun beleñ det kuruñ wor po yeñ yeneñ hiyen. ⁵ Bikken bere kura Al Kurun diliñde wukkek hinhan berebe Al Kurun beleñ iginj iginj yirtek goke doyan heñya Al Kurun diliñde mata iginj hoyan yenenminj iginj muñ goyen teñ hinhan. Bere buda gobe uñ yagot yufukde po heñ meremiñ gama irde hinhan. ⁶ Bere gobe Abraham berem Sara mata teñ hinhan gwahade teñ hinhan. Sarabe uñ Abrahamyen mere gama irde uñ goyen doyan alne ineñ hinhan. Ningeb deñ beleñ mata huwak po teñ kanduk keneñ keneñ niñ kafura ma heñ hinayiñbe deñbe Sara wiriñ yago heñ hinayiñ.

⁷ Be, deñ al bertij yan wor gwahade goyen po, bertij yagoya heñ heñ belñej iginjbe gogo yeñ nurdeya ga hinayiñ. Irde bertij yagobe tareñ wor po moñ yeñ nurdeya ga doyan yirde hinayiñ. Al Kurunbe deñ alya bertinya tumñañ buniñej dirde iginj iginj dirde yeñya hugiñej heñ heñ goyen damum moñ dulinj duntek hanj geb, bertij yago palap yirde hinayiñ. Moñgo bertij yagoya iginj ma hinayiñbe Al Kurunja mere teñ teñ matatiñ goyen pet teñ duneñ hiyen.

Al hoyan igin igin yirde hinayin

⁸ Be, mere dirhem kurun gate miŋbe gahade: deŋbe dindikeŋ uliŋ awalikde hinayin, kadom bunijen gird teŋ hinayin. Irde deŋ haŋ bana goyen kamay itinjat mata teŋ kadom amaneŋ nurd gunen teŋ hinayin. Irde kadom igin igin igin gird teŋbe neŋ harhet harhet mata ma teŋ hinayin. ⁹ Irde al kura buluŋ dirke goyen wol heŋ buluŋ yird yird niŋ ma nurde hinayin. Nanyaŋ dirke wolmiŋen nanyaŋ ma yirde hinayin. Gwaha titjenbe Al Kurunyen tarende guram yirde sanjŋ yirde hinayin. Deŋbe Al Kurun beleŋ gwaha teŋ hinayin yeŋ hoy diryin geb, gwaha teŋ hinayin. Gogab kame Al Kurun beleŋ guram dirde tareŋ diryen. ¹⁰ Goke teŋbe Al Kurunyen asanjde gahade katiŋ hi:

“Al kura keperd keperdne igin hewoŋ, irde heŋ heŋ nalune wor igin ala po himewoŋ yeŋ nurde hi kenem mere buluŋ ma teŋ hiyen.

Irde usi mere ma teŋ hiyen.

¹¹ Yeŋbe mata buluŋ yubul teŋbe mata igin po teŋ hiyen.

Irde biŋ kamke al hoyanya awalikde heŋ heŋ belŋen niŋ naŋkenen mata goyen teŋ teŋ niŋ kurut wor po yeŋ hiyen.

¹² Gobe Doyan Al Kurun beleŋ al huwak po doyan yirde hiyen, irde gusuŋaŋmiŋ palŋa irde wol heŋ hiyen geb, gago dineŋ hime. Gega Doyan Al Kurunbe mata buluŋ teŋ haŋ mar goyen asogo yirde hiyen,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 34:12-16*

¹³ Be, deŋ beleŋ mata igin teŋ teŋ niŋ kurut yeŋ hinayinbe ganuŋ al beleŋ buluŋ diryen? Hubu wor po! ¹⁴ Goyenbe deŋ beleŋ mata huwak teŋ hike al kura beleŋ buluŋ dirnayin gobe Al Kurun beleŋ guram dirde tareŋ dird dird niŋgeb, gogo forok yihi yeŋ nurde hinayin. Niŋgeb al beleŋ buluŋ dird dird niŋ kafura ma heŋ hinayin, irde kandukŋeŋ ma nurde hinayin. ¹⁵ Irde bitinje mat wor po Yesu Kristube Doyan Al Kurun yeŋ palap irde hinayin. Irde kame Al Kurun beleŋ igin diryen goke deŋ beleŋ doyan heŋ hanjen goyen goke al beleŋ daniŋ gwaha teŋ haŋ dineŋ gusuŋaŋ dirkeb miŋ momon yird yird niŋ hugiŋen gitik teŋ ga hinayin.

Irde wol heŋ momon yirde heŋabe bekkenje igin mat mere yirde palap dirtek mata mat mere yirde hinayin. ¹⁶ Irde Al Kurun diliŋde bitin wukkek wor po irde hinayin. Gogab Yesu Kristuya heŋ meteŋ igin teŋ hinayin goke buluŋ mat tagal dunen hinayin mar beleŋ matatiŋ yeneŋbe mere buluŋ mat

dirde hinayin goke memya henayin.¹⁷ Niñgeb mata igin ten kanduk yenej hinayin gobe Al Kurunyen dufay kenem igin. Gega mata buluñ teñ gote kanduk bana hinayin gobe igin moñ.¹⁸ Gobe Yesu Kristu wor mata buluñniñ ge teñ wawuñ uñkurenđe po kamyin geb gago dinej hime. Yeñ al huwak beleñ neñ al huwak moñ gayen gake teñ kamyin gobe deñ goyen Al Kuruñ hitte dukeñ yeñbe gogo kamyin. Yeñbe mayke kamyin gega, toneñbe ma kamyin.¹⁹ Irdeb al kamtiñ toneñ koya bana hanjen gasunđe gor kuj Al Kurunyen mere tagalyin.²⁰ Al kamtiñ toneñ koya bana hanj gobe bikken wor po Noa hinhin goyenter hinhan mar gote toneñ. Mel gobe mata buluñ yubul teñ teñ ge Al Kuruñ beleñ ulyanđe po doyañ heñya piñeñ ma nurde hinhin. Noa beleñ hakwa kuruñ irde hikeya doyañ heñ hinhin gega, mel gobe meremiñ gama ma irde hinhan. Niñgeb hakwa go pasi irkeb megen ga fe ala kuruñ heke al tumjañ kamaminj. Goyenbe fe go hende hakwa bana hinhan albe 8 go muñ po gab ma kamaminj.²¹ Be, fe ala hiriñ gobe gayenter fe baptais teñ hanjen gote tuñjañ. Niñgeb fe baptais taminđe gor mathe dumulgañ tiyyiñyen hanj. Baptais taminj gobe dulij

ultinj sope ird ird niñ ma taminj. Go taminj gobe Al Kuruñ diliñde bininiñde wukkek po hitek yeñ Al Kuruñ hitte biña tiyamiñbe gogo. Niñgeb bitinđe wukkek po hinayin yeñbe gogo Al Kuruñ beleñ Yesu Kristu kamyinđe mat isañ hirinj.²² Yesu Kristu gobe kamyinđe mat huwarde Al Kurunyen gasunđe hurkuriñ. Irde al deñem yañ wor po heñ Al Kuruñ haniñ yase beleñ mat hi. Irkeb Al Kurunyen miyonja det banare niñja kawan niñja sanjin minjanj kurayen kurayen goyen yende yufukde po hanj.

4

Mata buluñbe yubul po titek

¹ Niñgeb Yesu Kristu beleñ uliñ misiñ kateñ kanduk kinyin gwahade po, deñ manaq tareñ po heñ matamij gama irtek dufay goyen kerde hinayin. Gobe al kura uliñ misiñ katyeñbe mata buluñ titek dufay ma forok yiyyen geb gago dinej hime.² Niñgeb gayenter mat megen gar heñyabe Al Kurunyen dufay po gama irde hinayin. Megen niñ dufay buluñ gama ma irde hinayin.³ Deñbe bikken Al Kuruñ ma nurd unej hitinj mar beleñ teñ hanjen mata goyen ulyanđe po teñ hinhan. Deñbe mata gahade teñ hinhan: leplep mata, ultinđe hapek yañ nurtek mata, kukuwa fe

nen nen niŋ gabu heŋ heŋ mata, irde bana goŋ fe nene kukuwa heŋ mata buluŋ mali mali teŋ teŋ mata, irde uŋgura dolon yird yird mata mormok goyen teŋ hinhan. ⁴ Gega gayenterbe mel gore teŋ hanj mata goyen gama ma irde hike deneŋbe hurkuŋkət teŋ kukuwamnejen nurde hanjen. Irdeb goke iŋiŋ ma nurde ultiŋde mere buluŋ kurayen kurayen dirde hanjen. ⁵ Goyenpoga kame mel gobe al diliŋ gergeren hitiŋya kamtiŋya gote matamij iŋiŋya buluŋya yinyen al Al Kuruj diliŋde huwarde gwaha gwaha teŋ hityen yeŋ tagalnayin. ⁶ Goke teŋbe Yesu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ gobe al kamtiŋ goyen kamdem moŋde moŋ yirke nuramiŋ. Gogab mata buluŋ bikkeŋ titiŋ goke teŋ uliŋdebe kamnayin gega, Al Kurujbe hi gwahade goyen po toneŋbe yeŋya hugiŋejen hinayin.

Holi Spirityen tareŋ forok yeŋ yeŋ matabe keŋkela teŋ hinayin

⁷ Be, det kuruj gayen hubu heŋ heŋ nalube binde heŋ hi. Niŋgeb keŋkela dufay heŋbe ultiŋde po aman hetek dufay goyen fole irde hinayin. Gogab iŋiŋ Al Kuruj mere irde hinayin. ⁸ Irde mata teŋ hinayin kuruj gote folek wor pobe kadtin ge amaneŋ nudr nudr mata gogo geb, mata goyen teŋ hinayin. Kadtin ge amaneŋ nudr yuneŋ hinayinbe Al Kuruj beleŋ

mata buluŋtij budam goyen iŋiŋ halde dunyen. ⁹ Irde al deŋ hitte wanayin mar goke buluŋeŋ ma nurde yunenbe gargar yirde hinayin. ¹⁰ Irde al hoyaj faraŋ yurd yurd niŋ teŋ Holi Spirityen sanj̄ kawan forok yeŋ yeŋ mata Al Kuruj beleŋ muruŋgem moŋ dulin duntiŋ goyen keŋkela tanarde meteŋ teŋ hinayin. Irdeb Al Kuruj beleŋ bunineŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde Holi Spirityen tareŋ forok yeŋ yeŋ mata kurayen kurayen goyen bitiŋde mat fudinde wor po yanarde keŋkela meteŋ teŋ hinayin. ¹¹ Niŋgeb al kura saba tagal tagal tareŋ titiŋ kenem al gobe Al Kurujyen mere keŋkela po tagalde hiyen. Irde al kura al hoyaj faraŋ yurd yurd sanj̄ titiŋ kenem al gobe Al Kuruj beleŋ unyeŋ tareŋ gore po faraŋ yurde hiyen. Gogab mata teŋ hinayin kuruj gobe Yesu Kristu hitte mat Al Kuruj deŋem turŋuŋ yan hiyyen. Fudinde, yeŋ po ga hugiŋejen deŋem turŋuŋ yan hiyyen, irde tareŋmiŋbe gwahader hiyen. Fudinde wor po.

Yesuyen alya bereya heŋbe kanduk bana hinayin

¹² Be, kadne yago, deŋ hitte kanduk kuruj forok yeke ultiŋ misiŋ kateŋ hanj goyen goke hurkuŋkət ma tinayin. “Kanduk gabe neŋ hitte forok yetek moŋ goyen forok yeŋ hanj,” yeŋ goke kukuwamnejen ma nurde hinayin. ¹³ Gwaha titneŋbe

Yesu Kristu belej kanduk kinyiŋ goyen nej wor kenej hite yej nurdeb goke amaj hej hinayiŋ. Gogab sanjiŋmiŋ turŋuŋ yaŋ wor po goyen kawan forok yiyyen natureb dej wor amajeŋ wor po nurnayiŋ. ¹⁴ Yesu Kristu nud unej haŋ goke teŋ al belej nanyaŋ dirkeb goke amaj hej hinayiŋ. Al Kurunyen Holi Spirit tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ wor po gore dej kanduk kenej haŋ mar hitte hi geb, amaj hej hinayiŋ. ¹⁵ Munaj al gasa yirke kamde, kawe teŋ, mata buluŋ hoyan kura teŋ, irde al hoyanje meteŋ buluŋ yirde gote kanduk yennayiŋbe igit moŋ geb, keŋkela hej ga hinayiŋ. ¹⁶ Goyenpoga Yesu Kristu gama irde heŋya kanduk yenej hinayiŋbe goke memya ma hej hinayiŋ. Gwaha titŋeŋbe Yesuyen alya bereya hamij goke teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde hinayiŋ. ¹⁷ Gobe Al Kuruŋ belej alyen mata gote murungem yuneŋ yuneŋ goyen dirŋeŋ weŋ hitte wa forok irtek nalu hihi geb gago dineŋ hime. Niŋgeb Al Kuruŋ belej dirŋeŋ weŋde mata gwahade gwahade yineŋ gote murungem yunyenbe Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ goyen ma gama irde haŋ marte matamij gote murungembe dahade yunyen? Buluŋ wor po yunyen! ¹⁸ Niŋgeb goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katŋ hi:

"Al huwak yineŋ haŋ mar wor Al Kurunyen bearar goyen fole ird irdbe meteŋeŋ.

Munaŋ Al Kuruŋ niŋ ma nurde mata buluŋ teŋ haŋ marbe daha wor wor tinayiŋ? Buluŋ wor po geb," yitiŋ.
Mata Igiŋ 11:31

¹⁹ Niŋgeb Al Kurunyen dufay gama irde kanduk bana haŋ marbe hej heŋmiŋ kuruŋ goyen megeŋya naŋkiŋya irde det kuruŋ gayen yiryiŋ al Al Kurunyen haninde po yerde mata igit po teŋ hinayiŋ. Al Kuruŋbe biŋa tiyyiŋ goyen po gama irde faraŋ durde hiyen.

5

Al salanŋeŋya foŋeŋyat mata

¹ Be, nebe Yesu Kristu uliŋ misiŋ katyiŋ goyen delner kinmiriŋ. Irde kame sopte tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ goya wayyeŋ natureb ne wor sanjiŋmiŋ turŋuŋ yaŋ go bana hej. Ne wor dej Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar parguwak gwahade goyen po geb, Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar parguwak gote mata niŋ dineŋ tihim. ² Be, Yesuyen alya bereya Al Kurunyen sipsip deŋ yufuktŋiŋ bana haŋ goyen keŋkela doyaŋ yirde hinayiŋ. Mel goyen doyaŋ marte matare faraŋ yurde hinayiŋ. Gwaha teŋ heŋyabe piŋeŋ hende ma meteŋ teŋ hinayiŋ. Wilakŋeŋ nurdeya faraŋ yurde hinayiŋ. Go teŋ

hinayin gobe Al kuruñ beleñ gwaha teñ hiwoñ yen nurde hi matabe gogo. Irde meteñ go teñ henyaþe hora teñ teñ niñ ma nurdeb duliñ farañ po yurtek yen nurdeya ga meteñ teñ hinayin.³ Irde den yufukiñ bana hañ mar goyen megen niñ doyan mar beleñ kanduk kuruñ al yunen hanjen gwahade ma yirde hinayin. Gwaha yirtiñeñbe Al Kuruñyen sipsip gore denen gama dirtek mata igin po teñ hinayin.⁴ Irkeb kame sipsip doyan marte kuruñmin Yesu Kristu wanbe meteñtiñ gote muruñgem tareñmin turnuñ yan wor po goyen dunyen. Muruñgem gobe go ma hubu hiyyen, gwahader hiyen.

⁵ Be, gwahade goyen po deñ al fojenbe al parguwak deñ folek gote mere nurde hinayin. Irde deñ tumjan neñ nurhet nurhet mata ma teñ kadom palap girde teñ hinayin. Gokeb Al Kuruñyen asanje gahade katñ hi:

“Al Kuruñbe al kura yinjeñ ge turuñ turuñ teñ hañ mar goyen asogo yirde hiyen.

Gega gwaha ma teñ hañ marbe bunijeñ yirde igin igin yirde hiyen,” yitiñ. *Mata Igiñ 3:34*

⁶ Niñgeb Al Kuruñ beleñ tareñminde doyan dirde hikeya neñ nurhet nurhet ma teñ hinayin. Mata gwahade ma teñ hinayinbe kame nalu kura forok yekeb deñtiñ isañ hiyyen.⁷ Irde

yenbe keñkela doyan dirde hi geb, kandukiñ kuruñ gobe yen haninde po yerde hinayin.

⁸ Be, laion beleñ det yisen nen nen niñ nañkenenç kun hiyen gwahade goyen po, asogotin Satan beleñ buluñ dird dird beleñ niñ hugiñen nañkenenç hiyen. Niñgeb ultinde po aman hetek mata teñ teñ dufay fole irdeb keñkela heñ hinayin.⁹

Kadtiñ hoyan Yesuyen alya bereya megen gar hike kwa kuruñ goyen wor kanduk deñ yeneñ hanjen gwahade goyen bana po hañ geb, Yesu niñ dufaytiñ sañiñ irtiñ go hende sañiñ po huwarde Uñgura Satan goyen asogo irde takira teñ hinayin.¹⁰ Irkeb deñ goyen buniñeñ wor po dirde igin igin dirde hiyen al Al Kuruñ yinjeñ kanduk bana mat dade sope dirde tareñ dirkeb sañiñ henayin. Al Kuruñbe Yesu Kristu niñ tenbe tareñmin turnuñ yan gwahader hitiñ bana gon hinayin yen hoy diryin. Goyenbe aran ma dade sañiñ diryen. Deñ goyen kanduk bana muñ kura hike gab gwaha diryen.¹¹ Niñgeb tareñminbe hugiñen hugiñen hiwoñ yen nurde hime. Fudinde wor po.

Mere funaj

¹² Be, Sailas beleñ farañ nurke asan dolfon muñ po gago kayhem. Yenbe kolne yara wor po, binde mat fudinde Al Kuruñ niñ

meteŋ ten̄ hiyen. Be, asan̄ ga kayhem gabe tareŋ dire yen̄ gago kayhem. Irde asan̄ kan̄ hime gabe Al Kuruŋ beleŋ fudinde buniŋen̄ dirde igin̄ igin̄ dirde hi geb, goyen bebak dire yen̄be gago kan̄ hime. Niŋgeb mere dirhem gayen hende sanin̄ po huwarde hinayin̄.

¹³ Be, Yesuyen alya bereya Babilon* taunde gar haŋ mar beleŋ deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen momoŋ yirayin̄ ninkeb gago momoŋ dirde hime. Al Kuruŋ beleŋ deŋ basin̄a diryin̄ gwahade po, mel gayen wor basin̄a yiryin̄. Be, Al Kuruŋ diliŋde urne hitin̄ al, Mak wor deŋ ge dufay heŋ hi geb, gago momoŋ dirde hime.

¹⁴ Be, deŋ haŋ bana goyen dindikeŋ uliŋ kadom gar-gar gird teŋ hinayin̄. Go mata gobe Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ wor po.

Be, deŋ Yesu Kristuya haŋ marbe tumŋaŋ bitin̄ kamke igin̄ po hiwoŋ yen̄ nurde hime. Gogo po.

* **5:13:** Babilon taun gobe Rom taun niŋ yitiŋ.

2 Pita Pita beleñ asan tebañ kayyin

¹ Be, nebe Saimon Pita, Yesu Kristuyen meteñ al, irde mere basañ almin. Ne beleñ deñ Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irtiñ mar hitte asan gago kañ hime. Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irtiñ han gobe Al Kuruñ diliñde igin wor po, neñ wor gwahade po titiriñ. Dufaytiñ yeñ ge sanjir iramiñ gobe Al Kuruñniñya Dumulgan teñ teñ Al Yesu Kristuya beleñ al huwak yird yird tareñde gogo tiyamín.

² Be, Al Kuruñya Doyañ Al Kuruñniñ Yesuya nurd yuneñ awalikde hikeb yen beleñ buniñeñ dirde igin igin dirde bitiñ yisikamke igin wor po hiwoñ yeñ gusuñan yirde hime.

Al Kuruñ beleñ hoy diryiñ go po gama irde hinayin

³ Be, Al Kuruñbe tareñmiñ kuruñ wor po geb, neñ gayen megen gar heñya Al Kuruñ palap irtek mata teñ teñ niñ teñ sanjimíñ kuruñ goyen dunyiñ. Tareñmiñ dunyiñ gobe neñ beleñ yeñ nurd uneñ awalikde hitekeb gogo dunyiñ. Yeñbe tareñmiñ turñun yañ wor po, irde al igin wor po geb gogo hoy diryiñ. ⁴ Yeñbe gwahade matbe detmiñ kame dunen yen bikken biña tiyyiñ goyen dunyiñ. Gogab go hende

tareñ heñbe megen niñ dufay al buluñ yirtek sanjir bana mat busahardeb Al Kuruñbe mata buluñ miymoj wukkeñ wor po gwahade goyen po, neñ wor gwahade po hitek.

⁵ Niñgeb goke teñbe Al Kuruñ niñ dufaytiñ tareñ irde heñyabe mata igin teñ hinayin. Irde mata igin teñ heñyabe Al Kuruñ nurd uneñbe yenyä awalik heñ hinayin. ⁶ Irde gwaha teñ heñyabe ultinde po aman hetek dufay fole ird ird matatiñ tareñ irde hinayin. Irde gwaha teñ heñyabe kanduk forok yeke mukku ma teñ goya goya sanjir po meteñ teñ hinayin. Irde gwaha teñ heñyabe Al Kuruñ palap irtek mata tareñ po teñ hinayin. ⁷ Irde Al Kuruñ palap irtek mata tareñ po teñ heñyabe Yesu Kristu nurd uneñ kadtin hitiñ mar wor dadatiñya koltinya igin igin yirtiñ yara yirde yen ge amanen nurd yuneñ hinayin. ⁸ Mata gwahade gobe deñ beleñ titek mata. Niñgeb mata gwahade goyen deñ hitte kuruñ po hiyenbe mata gore faraq durkeb Doyañ Al Kuruñniñ Yesu Kristu nurd uneñ yenyä awalikde heñ heñ goyen meteñen ma diryeñ, irde gote igineñ miyan henayin. ⁹ Goyenpoga al kura mata igin goyen ma teñ hañ mar gobe kamemin ge ma nurdeb gogo teñ hañ. Irde diliñ titmiñ yara Al Kurunyen

mere bebak ma teñbe mata buluñmij bikkek Al Kuruj beleñ halde yunen pasi hiriñ goyen bin sir yekeb gogo mata igin goyen ma teñ hañ.

¹⁰ Niñgeb, kadne yago, Al Kuruj beleñ basiñä dirde hoy diryin goyen miñ minjmon hiyyenkek geb, hoy dirtin bana keñkela heñ heñ niñ kurut wor po yeñ hinayin. Gwaha teñ hinayinbe go ma katnayin. ¹¹ Irde Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyan Al Kurujniniñ beleñ alya bereyamij hugiñen doyan yird yird bana gon hurkukeb gargar wor po diryen.

¹² Niñgeb meñende saba dirhem goyen hugiñen momon dirde himeke bitin bak yeñ hiyen. Deñbe saba goyen nurde hañ, irde Al Kurujyen mere fudinde deñ bana hi go hende sanjñ po huwarde han goyenbe, hugiñen bebak dirde heñ. ¹³ Nebe himeya gayen saba deñ beleñ nurde ep hitin goyen sopte dinmeke bitin bak yeñ hiyen go gab igin yeñ nurde hime. ¹⁴ Fudinde, nebe hen ga ma kameñ goyen Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristu beleñ keñkelak po momon nirun geb gago dineñ hime. ¹⁵ Niñgeb ne kamde dubul tiyeñya goyenbe daha wor saba dirde hime kuruj gayen bitin sir ma yeke hugiñen nurde hiwoñ yeñbe kurut wor po yeñ heñ.

Yesu Kristuyen tareñ

turjuñ yan wor po kintirinj

¹⁶ Be, neñ beleñ Doyan Al Kurujniniñ Yesu Kristuyen tareñminja mulgañ heñ wañ wañya goyen goke momon dirtirinyabe usi barañ kura al nurde fudinde yen nurtek goyen ma momon dirtirinj. Neñbe sanjñmij kuruj goyen dilniniñ bilmiñde wor po kintirinj. ¹⁷ Al Kurujyen tareñ turjuñ yan wor pore mat al melak kura forok yeñbe gaha yiriñ: “Gabe Urne, bubulkuñne wor po. Yeñ ge amaneñ nurde hime,” yiriñ. Be, Naninj Al Kuruj beleñ gwaha mat turuj irde deñem isan hiriñya goyenbe neñbe gor hinhet.

¹⁸ Neñbe Al Kuruj beleñ mata go forok ire yen dugu wukkek iryinjde gor Yesu Kristuya tumjanj hitekeya mere goyen nañkiñde mat forok yeke nindikenj wor po nurtirinj.

¹⁹ Niñgeb gor mat neñbe Al Kurujyen mere basañ mar porofet beleñ tagalaminj mere goyen fudinde wor po yeñ nurde hityen. Niñgeb deñ wor meremiñ goyen tareñ po tanarde hinayinj. Meremiñ gobe hulsi beleñ kidoma bana melak heñ agat urde hiyen go gwahade yara, saba damiñbe fudinde goyen bebak dirde hiyenj. Goyenbe naña fay ureñ teñ hikeya bayfonj wañ hiyen go gwahade yara, kame Yesu Kristu wayyen goyenterbe deñ tumjanj bitin bana mat Al Kurujbe al gwahade yen keñkela bebak teñ wuk wor

po yenayin. ²⁰ Goyenbe mere kuruj wor po kura momoj direñ tihim. Mere gobe gahade: Al Kurunyen asanjde mere basaj marmiñ porofet beleñ mere tagalamiñ gobe mere porofet yingenje du-fayde kayamiñ yen ma nurde hinayin. ²¹ Al Kuruj beleñ porofetmiñ yinke tagalamiñ gobe alyen dufayde ma tagalamiñ. Gwaha titnejbe Al Kuruj beleñ mere yunke gab Holi Spirityen sanjinde basaj heñ tagalamiñ.

2

Usi porofet

¹ Goyenpoga usi porofet goyen Israel mar bana hinhin. Niñgeb gwahade goyen po, kame wor deñ hanj bana goyen usi saba mar kura forok yenayin yen nurde hime. Usi saba mar gobe al beleñ sabamiñ nurde gama yirke Al Kuruj beleñ gwamuñ yurtek saba goyen balmiñde po saba dirde hinayin. Irde mata buluñmiñ ge teñ kamtek hinhin goyen Doyañ Al Kuruj tareñmiñ kuruj wor po gore mel gote gasuñ teñ darim wok irde kamde yumulgañ tiyyin goyen wor fudinde yen ma nurde harhok unnayin. Mel gobe mata gwahade teñbe yingen Al Kuruj beleñ aranen gwamuñ yurtek bana po kunayin. ² Irkeb al budam mel gote matamiñ memyak goyen gama irde hinayin. Irkeb al hoyan beleñ yeneñbe mata fudinde

teñ teñ belñej goyen sukal irde hinayin. ³ Usi saba mar gobe horaya deñem kuruj heñ heñya niñ po nurdeb deñ goyen meremiñ gama irwoñ yenbe usi baraŋ yingen forok yirde momoj dirde hinayin. Goyenbe mel gote mata buluñ goke bikken Al Kuruj beleñ merem yañ yirde gwamuñ yuren yen dufaymiñ kiriyin gobe hubu ma hiriñ, hi geb.

⁴ Be, Al Kurunjbe miyoñmiñ beleñ mata buluñ tikeb yeneñ wasak ma teñbe yakira teñ uliñ misiñ kuruj kateñ kateñ gasuñ buluñ bana yimiyyiñ. Irkeb kidoma kafuram bana goj po heñ Al Kuruj beleñ merem yañ yiryen nalu goke po doyan heñ hanj.

⁵ Be, bikken wor po Noa hinhin goyenter niñ alya bereya beleñ Al Kuruj palap irtek mata ma teñ buluñ teñ hikeb yeneñ wasak ma teñbe fe ala kuruj forok irde gwamuñ yuryin. Gega mata huwak niñ tagalde hinhin al Noaya diriñmiñmiñ ⁷ goya po yawarkeb go ma kamaminj.

⁶ Irde Al Kurunjbe Sodomya Gomoraya taunde niñ marte mata buluñ goke merem yañ yirde kak beleñ kumga yirke humga kuñ pasi haminj. Al Kurunjbe yen palap irtek mata ma teñ hinayin marbe buluñ gwahade po yireñ yen al yikala yiryin. ⁷ Goyenbe Al Kurunyen saba walde hinhin mar goyen kahal bana heñya go mar gote mata

buluŋminj ge kandukŋenj nurde hinhin al kura Lotbe al huwak niŋgeb, Al Kurunj beleŋ taun go kumga tiye yenjbe Lot goyen teŋ siŋa iryinj. ⁸ Al huwak Lot gobe Al Kurunyen saba walde hinhin mar kahal bana heŋ matamij go yenenj hugiŋenj dufayminjde kandukŋenj wor po nurde hinhin.

⁹ Be, gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kurunjbe yen palap irtek mata teŋ haŋ mar goyen gwaha mat gwaha mat kanduk bana mat yad siŋa yireŋ yen keŋkela nurde hi. Irde mata buluŋ teŋ haŋ mar goyen nalu funanđe merem yan yird yird goke doyan henjabe dahan mat mel goyen mata buluŋ gote kanduk bana po yerenj goyen wor keŋkela nurde hi. ¹⁰ Al Kurunj beleŋ go yiryeŋ gobe megen niŋ dufay gama irde uliŋde amanj hetek mata buluŋ teŋ haŋ maryā Al Kurunj beleŋ doyan mar yirtiŋ gote mere pel irde hanj maryā goyen fudinde wor po gwaha yiryeŋ.

Be, usi saba mar gobe tonanj tareŋ, irde neŋ nurhet nurhet teŋ hanjen. Irde det binfut miŋyaŋ Al Kurunyen gasunđe niŋ goyen mere buluŋ mat yird yird niŋ muŋ kura ma kafura heŋ hanjen. ¹¹ Doyaŋ Al Kurunyen miyoŋbe saŋiŋmiŋ kurunj, irde deňem yan wor po, usi saba mar gote tareŋ folek gega, Al Kurunj diliŋ mar huwarde det binfut

miŋyaŋ goyen mere buluŋ mat yirde merem yan ma yirde hanjen. ¹² Goyenpoga usi saba mar gobe det kura goke keŋkela bebak ma teŋya det goke buluŋ mat tagalde hanj. Go mar gobe kulu duwi dufay miŋmoŋ, irde uliŋde mata po gama irde hanjen. Irke al beleŋ yad gasa yirke kamtek hanjen gwahade yara geb, Al Kurunj beleŋ gwamuŋ yuryenj.

¹³ Go mar gobe al hoyanj buluŋ yirtiŋ gote muruŋgem goyen teŋ yinjeng buluŋ henayinj. Yenjbe uliŋde po amanj hetek mata buluŋ goyen teŋ teŋ niŋ amanjenj nurdeb naŋkahalde al diliŋ mar kawan po mata go teŋ hanjen. Mel goreb deŋ gabu irde dula teŋ hanjende waŋ uliŋde po amanj hetek mata po teŋ hiket deňtiŋ buluŋ heŋ hiyen. ¹⁴ Irde bere hoyanja duwan teŋ teŋ niŋ nurde bere niŋ po naŋkenenjbe mata buluŋ teŋ goyen bada ma heŋ hanjen. Irde Al Kurunyen mere hende tareŋ wor po ma hitiŋ mar goyen usi yirde hanjen. Irde hora yad yad niŋ po dufay heŋ hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurunyen karan bana goŋ hanj. ¹⁵ Mel gobe mata huwak teŋ teŋ beleŋ tubul teŋbe soŋ heŋ Beor urmiŋ Balamyen mata gama irde hanj. Balam gobe ungura doloŋ yirde mereminj basaŋ heŋ al momoŋ yirde hiyen al geb, hora teŋ teŋ

nij po nurdeb mata bulun teñ teñ belñej gama iryinj. ¹⁶ Balambe mata bulun teñ teñ beleñ gama irde kukeb al gote donki epte ma mere titek gore al mere titnej ten yewek gote mata bulun goke inen tiyyinj. Irkeb al gobe matamiñ kukuwamnej goyen bida hiriñj.

¹⁷ Usi saba mar gobe fe diliñ kura fe miñmoj go gwahade yara. Irde kigarinj katenj tiya yenj kentek gega, meñe huwarke bur yiyyenj go gwahade yara hanj. Ningeb mel gobe al gwaha gwaha dirtek yineñ biñj teñ hanjenj gega, meremiñ gote iginenj kura ma forok irde hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurunj beleñ bulun wor po yirke gote murungem kanduk kuruj kidoma sañij bana po hanj yara hinayinj. ¹⁸ Usi saba mar gote merebe miñ miñmoj, yinjeñ turunj yird yird mere po teñ hanjen. Irde megen niñ dufay bulun ulinjde hapek nurtek mata goyen gayamuñ ga yubul titij mar goyen sopte biñ yade mata bulun goyenter yukuñ hanjen. ¹⁹ Usi saba mar yinjeñbe mata bulun gote yufuk bana po heñ mata go epte ma yubul titek hanj gega, gwahade hanj goyen bana kerdeb al hoyaj usi yirdeb, “Neñbe Al Kurunj dirnej weñ geb, megen niñ matabe bulun moj, iginj ala teñ hitek,” yineñ hanjen. Al kura, al kurate yufukde hiyeñbe al gote metej al

hiyyenj. Ningeb usi saba mar gobe mata bulunyen yufukde hanj. ²⁰ Fudinde, mel gobe Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunjiniñ goyen nud unenj awalikde henbe megen niñ mata bulun yubul tiyaminj gega, sopte mata bulunje katenj go bana heñ go po gama irde hinayinjbe bulun wor po henayinj. Hançapyä Yesu Kristu ma nud uneñ hinhan goyenter teñ hinhan mata goyen fole irde mata bulun wor po bana kunayinj. ²¹ Al gwahade gobe huwak heñ heñ mata go ma nuramij manhan Al Kurunjien mere wukkenj goyen nurde gama irde gab harhok unnayinj mar beleñ murunjem bulun tetek goyen ma tewoñj. ²² Al gwahade goke saba dirtij gobe fudinde. Saba gobe gahade: “Kulu kura mor yitiñ goyen sopte nene hi,” irde “Bu kura fe gemde untij goyen sopte woñj galuj heñ hi,” yitiñ hi.

3

Doyañ Al Kurunj wañ wañ nalu

¹ Be, kadne yago, asañ ga kañ hime gabe meheñde kamirinj goyen basañ heñ gago sopte kañ hime. Asañ meheñde kamirinj goya ga kañ hime gayabe dufay iginj heñ hinayinj dinmeke bitij bak yiyyenj yeñbe gago kañ hime. ² Ningeb deñ goyen bikkenj porofet Al Kurunjien diliñde wukkek gore mere

tagalamiŋ goya Dumulgan teŋ teŋ Al Yesu Kristu, Doyan Al Kuruŋniniŋ gore mere tareŋ po yitiŋ goyen mere basaŋ marminŋ aposel beleŋ dinamiŋ goya goke sopte dufay hewoŋ yeŋ nurde hime.

³ Ningeb mere direŋ tihim gabe det kurun wor po geb, ga wa keŋkela nurde bebak teŋ hinayin. Merebe gahade: nalu funaŋ beleŋ heŋ hikeb deŋ beleŋ Yesu Kristu waŋ waŋ niŋ doyan heŋ han goke hinmaŋ faykek dirde hinayin. Mel gobe hinmaŋ faykek dirdeb megen niŋ dufay buluŋ po gama irde hinayin. ⁴ Mel go gwaha dirde heŋyabe, “Yesu beleŋ sopte wayen yeŋ biŋa tiyyiŋ gobe daha naŋa forok yiyyen? Hubu wor po. Adoniniŋ yago kamamijde mat waŋ waŋ gayenter wor hityen gwahade po hite. Haŋkapyä wor po det kurun gayen forok yamiŋ gayen wor gwahade po han,” dinen hinayin. ⁵ Goyenbe go mar gobe haŋkapyä wor po Al Kuruŋ beleŋ mohonđe po yeke naŋkiŋ forok yiriŋ, irde fe bana mat megeŋ forok irde fe beleŋ po megeŋ milgu iriyŋ goyen nud nud ga pel irde biŋ sir yeŋ han. ⁶ Al Kuruŋ beleŋ fe go po teŋbe fe ala kurun irde alya bereya megen hinhan mar goyen gwamuŋ yuryiŋ goyen wor mel gobe biŋ sir yeŋ han. ⁷ Al Kuruŋbe naŋkiŋa megeŋya mohonđe po yeke forok yitiŋ gwahade po, mohonđe po

yeke naŋkiŋa megeŋya gobe gwahade har. Goyenbe gwahade heŋ heŋbe nalu funaŋdeb Al Kuruŋ beleŋ naŋkiŋa megeŋya kumga tiyyen. Al Kuruŋ palap irtek mata ma ten han mar goyen merem yaŋ yirde gwamuŋ yuryen nalu goyen forok ma yekeya naŋkiŋa megeŋyabe gwahade po hiriryen.

⁸ Goyenpoga, kadne yago, nalu niŋ yeŋ hime gate miŋ niŋ momoŋ direŋ tihim gayen bitiŋ sir ma yiyyen. Merebe gahade: Doyan Al Kuruŋ hittebe naŋa fay uŋkureŋbe dama 1,000 yeŋ keneŋ hiyen. Irde dama 1,000 gobe naŋa fay uŋkureŋ yeŋ keneŋ hiyen. ⁹ Ningeb al kura beleŋ yeŋ hanjen gwahade goyen po, Doyan Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ goyen gote igineŋ forok yirtek gobe mosoyneŋ ma tiyyen. Gega yeŋbe al kura buluŋde ma kuyen, tumŋaŋ yeŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ mata buluŋ yubul tinayıŋ yeŋ nurde hi geb, megeŋ ga kumga teŋ teŋ niŋ bemel bemel ma teŋ hi.

¹⁰ Goyenpoga Doyan Al Kuruŋ waŋ waŋ nalu funaŋ gobe kawe al beleŋ nalu goyenter wayyeŋ yeŋ ma nurde hikeya waŋ hanjen go gwahade po wayyeŋ. Goyenterbe naŋkiŋbe migiriŋ kurun wor po teŋbe hubu hiyyen. Irde bana goŋ han det kurun gobe tumŋaŋ kak beleŋ kumga tiyyen. Irke megeŋya det

kuruŋ haj gayen humga kuŋ hubu henayin.

¹¹ Be, det kuruŋ gobe gwaha mat hubu henayin geb, deŋbe daha tinayin? Deŋbe mata huwak Al Kuruŋ palap irtek mata goyen po teŋ hinayin. ¹² Deŋbe Al Kuruŋ beleŋ megenja naŋkiŋya kumga tiyyen nalu funaŋ goyen goke doyan heŋya nalu goyen bindere wer ird ird niŋ kurut yen heŋyabe Al Kuruŋ palap irtek mata huwak goyen po teŋ hinayin. Nalu funaŋ goyenterbe naŋkiŋbe humga kuŋ pasi hiyyen. Irde bana goŋ niŋ det tumŋaŋ kak gore yirke fe yara henayin. ¹³ Goyenpoga neŋbe Al Kuruŋ beleŋ neŋ hitte biŋa tiyyin goyen tareŋ po tanarde heŋbe naŋkiŋya megenja gerger wor po forok yiriryen goyen goke doyan heŋ hite. Naŋkiŋya megenja gerger yiryen goke Al Kuruŋ diliŋde al huwak henayin mar beleŋ hitek gasunŋbe gogo.

¹⁴ Niŋgeb, kadne yago, deŋ beleŋ mata goyen forok yen yen ge doyan heŋ hanjen geb, mata buluŋ ma teŋ ultinđe merem moŋ heŋ bitiŋ kamke kadtinŋya awalikde heŋ heŋ ge kurut wor po yen hinayin. Irkeb gwaha teŋ hinayin goyen yen beleŋ dinyen. ¹⁵ Irde Doyan Al Kuruŋniŋ beleŋ naŋkiŋya megenja gwamuŋ yurd yurd goke bemed bemed ma teŋ hi gobe alya bereya yen hitte mulgaŋ heŋ heŋ

niŋ doyan heŋbe gogo teŋ hi yen nurde hinayin. Ne dineŋ hime gabe kadne Pol wor Al Kuruŋ beleŋ dufay wukkek unkeb gogo kaŋ dunyin. ¹⁶ Nalu funaŋ niŋ asaŋde kaŋ hiyen kuruŋ gobe ne beleŋ dineŋ hime mere miŋ uŋkureŋ goke po katiŋ. Goyenbe mere kura asaŋmiŋde haj gobe bebak teŋ teŋmiŋ meteŋeŋ geb, Al Kuruŋyen mere keŋkela ma nurde go hende saŋiŋ ma huwarde haj marbe soŋ heŋ kukuwam mat nurde hanjen. Mel gobe Al Kuruŋyen mere hoyan wor gwahade po soŋ heŋbe Al Kuruŋ beleŋ buluŋ yirtek bana goŋ kateŋ hanjen.

¹⁷ Niŋgeb, kadne yago, deŋbe saba gayen bikkenŋ nurde bebak titiŋ haj geb, keŋkela heŋ ga hinayin. Gogab Al Kuruŋyen saba walde haj mar beleŋ epte ma iŋgogaha dirkeb tareŋ po huwardeb go ma katnayin. ¹⁸ Niŋgeb Doyan Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dird dird bana heŋbe Dumulgaŋ teŋ teŋ Al Yesu Kristu nudt uneŋ yeŋya awalikde hinayin. Irdeb go bana po heŋ merem iŋ gama ird ird matare parguwak yara heŋ ga hinayin. Deŋembe hanŋkaya kameya manaŋ hugineŋ turluŋ yan wor po hiyen! Fudinde wor po.

1 Yon

Yon beleñ hañkärya asañ gago kayyin

*Mere forok yeñbe Al Kurunj
diliñde al gergeñ yiryij*

¹ Be, asaŋ gabe al kura Al Kurunyen Mere ineq hañyen al goke kayeñ tihim. Al gobe alya bereya megen hañ kurunj gayen Al Kurunj diliñde gergeñ yird yird al. Yeñbe megeñya nañkinja, irde det kurunj gayen forok ma yekeya hinhin. Neñbe al gore mere tike nurde hinhet, dilniniñde kenen hinhet. Irde mata teñ hike keneñ hinhet, irdeb hanniniñde wor po sisaj urde nurde hinhet. ² Alya bereya Al Kurunj diliñde gergeñ yird yird al goyen Al Kurunj beleñ teñ kawan irke tumñaŋ ala keneñ hinhet. Irdeb yen ge tagalde hityen. Yeñbe alya bereya goyen Al kurunja heñ heñ gote miñ al. Al gobe Al Kurunja momijoñde hitiñ al. Al Kurunj beleñ dilniniñde kawan irke kintiriñ goyen goke gago momoñ dirde hite. ³ Neñbe al goyen keneñ hinhet, irde meremij nurde hinhet kurunj goyen momoñ dirde hite. Gogab deñ wor yen ge dufaytiñ tareñ irkeb neñya tumñaŋ awalikde hitek. Irdeb deñya neñya tumñaŋ Al Kurunja Urmij Yesu Kristuya irde awalikde hitek. ⁴ Ningeb asaŋ ga kañ hite gabe deñ wor bebak teñ

Yesu niñ dufaytiñ sañj irkeb deñya neñya tumñaŋ aman hetek yeñbe gago kañ hite.

*Al Kurunj diliñde wukkeñ
heñ yeñya awalikde hitek*

⁵ Be, saba Yesu beleñ dirke nurtiñ goyen gago momoñ dirniñ tihit. Meremiñbe gahade: Al Kurunjbe hulsi yara wukkeñ wor po, mata buluñ miñmoñ. Mata buluñyen kidoma goyen dirñeñ muñ kura yen hitte ma hi. ⁶ Ningeb neñ gayen Al Kurunja awalikde hite yeñ hitek gega, kidoma bana hitek gobe usi teñ hitek, irde Al Kurunyen mere fudinde goyen ma gama irde hitek. ⁷ Goyenpoga neñ gayen Al Kurunj hulsi yara wukkeñ wor po hi gwahade goyen heñ mata igin po teñ hitekbe fudinde wor po neñbe kadniniñya awalikde po hitek. Irdeb Yesu neñ ge teñ darim wok irde kamyinj goke teñ Al Kurunj beleñ mata buluñniñ halde dunke wukkek wor po hitek.

⁸ Be, neñ gayen mata buluñniñ miñmoñ, neñbe huwak hite yen hitek gobe nindikenj usi wor po irde hitek. Gwahade yen hitek gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen bininiñde ma hikeb gogo gwaha yen hitek. ⁹ Munañ neñ gayen mata buluñniñ goke Al Kurunj pohogay irde hitekbe yen beleñ halde dunyen. Irde yen diliñde mata huwak moñ goyen yad siñja yirde wukkek diryen. Yeñbe gwaha tiyen

yiriŋ gobe fudinde wor po gwaha tiyyeŋ, irde mata huwak po teŋ hiyen al geb, gogo mata buluŋniniŋ halde duneŋ wukkek diryeŋ.¹⁰ Be, Al Kuruŋbe al gwahade geb, neŋ gayen mata buluŋ ma po teŋ hityen yetek gobe Al Kuruŋbe usi al intek. Gwaha teŋ hitekbe meremiŋ goyen epte ma bininiŋde hiyen.

2

Yesu Kristu beleŋ faraŋ durde hi

¹ Niŋgeb, diriŋne yago, asan̄ gabe mata buluŋ ma teŋ hinayiŋ yen̄ gago kaŋ hime. Goyenbe kurare soŋ heŋ mata buluŋ titekbe mata buluŋniniŋ halde duneŋ duneŋ niŋ Adoniniŋ Al Kuruŋ gusunjaŋ irtek al kura hi. Yeŋbe Yesu Kristu, Al Huwak wor po. ² Yeŋbe mata buluŋniniŋ Al Kuruŋ beleŋ halde dunwoŋ yen̄ nurdeb neŋ ge teŋ kamyiŋ. Kamyiŋ gobe neŋ ge po moŋ, alya bereya kuruŋ megen ga hike kwa goyen goke manaj kamyiŋ.

Al Kuruŋ nurd uneŋ han marbe meremiŋ gama irde han̄

³ Be, neŋbe Al Kuruŋ beleŋ gwaha gwaha teŋ hinayiŋ dintiŋ goyen teŋ hitekbe fudinde Al Kuruŋ nurde uneŋ hite yen̄ nurde hitek. ⁴ Goyenbe al kura beleŋ, “Nebe Al Kuruŋ keŋkela nurde uneŋ hime,” yiyyeŋ gega, mata gwaha gwaha teŋ hinayiŋ yitiŋ goyen ma

teŋ hiyen al gobe usi al. Al gobe Al Kuruŋyen mere fudinde goyen biŋde ma hiyen geb, gogo gwaha teŋ hiyen.⁵ Munaŋ al kura Al Kuruŋyen mere gama irde hiyen al gobe fudinde wor po Al Kuruŋ niŋ amanen̄ nurde hiyen geb, gogo gwaha teŋ hiyen. Neŋbe mata gwahade teŋ hitek gab fudinde Al Kuruŋya hite yen̄ bebak teŋ hitek. ⁶ Niŋgeb al kura, “Nebe Al Kuruŋya har,” yiyyeŋ al gobe Yesu beleŋ mata igin̄ teŋ hinhin gwahade po teŋ hiyen.

⁷ Be, kadne yago, nebe saba gergeren̄ kura ma kaŋ duneŋ hime. Hanjkopya ne beleŋ saba dirmekə nuramiŋ goyen po sopte kaŋ duneŋ tihim. ⁸ Goyenbe saba gobe hanjkə saba direŋ tihim goya tuŋande. Saba gote igin̄ fudindebe Yesu beleŋ mata teŋ hinhin bana goŋ mat kawan forok yen̄ hinhin. Irde matatiŋde wor kawan forok yen̄ hi. Gwaha teŋ hi gobe kidomare niŋ mata buluŋbe hubu heŋ hikeb hulsire niŋ mata igin̄ fudinde goyen bikken̄ kawan heŋ kuruŋ heŋ hi geb, gogo gwaha teŋ hi.

⁹ Niŋgeb al kura, “Nebe hulsire hime,” yen̄ hi gega, kadom kura goke igin̄ ma nurde haram irde hi al gobe kidoma bana po hi. ¹⁰ Munaŋ al kura kadom niŋ amanen̄ nurde hi al gobe hulsire hi. Irkeb dufay buluŋ kura biŋde ma hi geb, epte ma soŋ

henj mata bulunđe katyen. 11 Goyenbe al kura kadom kura goke iginj ma nurde haram irde hi al gobe mata bulunyen kidoma bana po henj gor niŋ mata po teŋ hi. Al gobe mata bulunyen kidoma bana hi geb, kidoma gore diliŋ pet tike beleŋ ma keneŋ kun hiyen go gwahade goyen po, mata buluŋ po teŋ hi.

12 Denj diriŋbe Yesu Kristu beleŋ mata tiyyin goke teŋ Al Kuruŋ beleŋ mata bulunṭin halde duntiŋ haŋ geb, gago asan kaŋ duneŋ hime.

13 Denj salanŋeŋbe Yesu Kristu gwahader hitiŋ al goyen nurde uneŋ haŋ geb, gago asan kaŋ duneŋ hime.

Denj al foŋeŋbe Satan mata bulunđe dukutek al goyen fole iraŋ geb, gago asan kaŋ duneŋ hime.

14 Denj diriŋbe Adoniniŋ nud uneŋ haŋ geb, gago asan kaŋ duneŋ hime.

Denj salanŋeŋbe Al Kuruŋ gwahader hitiŋ al goyen nurde uneŋ haŋ geb, gago asan kaŋ duneŋ hime.

Denj al foŋeŋbe tareŋ po Al Kuruŋ niŋ hekkenurde haŋ, irde meremiŋ goyen bitin bana kerde gama irde haŋ,

irde Satan mata bulunđe dukutek al goyen fole iraŋ geb, gago asan kaŋ duneŋ hime.

Megen niŋ mata goke amaŋeŋ ma nurnayiŋ

15-16 Ningeb deňbe megen niŋ marte mata bulunja dufay bulunja kurayen kurayen kuruŋ goke amaŋeŋ ma nurde hinayiŋ. Mata megen niŋ mar beleŋ teŋ hanjen gobe gahade: uliŋde po amaŋ hetek beleŋ niŋ naŋkenenj haŋ, irde det kura keneŋ tetek po yeŋ goke po nurde haŋ, irde detmiňja mataminiŋ goke yinjen turuŋ turuŋ teŋ haŋ gobe megen niŋ marte mata. Mata gwahade teŋ haŋ kuruŋ gobe Al Kuruŋ hitte mat ma watiŋ. Mata gobe megen gar niŋ po. Ningeb al kura megen niŋ marte mata buluŋ goke amaŋeŋ nurde hi al gobe epte ma biŋde mat Adoniniŋ ge amaŋeŋ nuryen geb. 17 Megen niŋ marbe hubu henayiŋ, irde mata buluŋ titek dufay go manaj hubu hiyyen. Goyenbe Al Kuruŋyen dufay gama irde haŋ marbe yenja hugiŋeŋ hinayiŋ.

Yesu Kristu asogo irde haŋ mar niŋ keŋkela henaj ko

18 Be, diriŋne yago, nalu gayenterbe megen gayen hubu hetek gobe binde heŋ hi. Nalu funaŋ binde hekeb Yesuyen asogo wayyen yeke nurde hanjen gwahade po, asogominjbe bikken budam forok yan. Ningeb go mar goyen yenenjbe nalu funaŋbe binde heŋ hi yeŋ bebak teŋ hite. 19 Mel gobe Yesu gama irhet irhet tikeb neŋya

tumŋaŋ hinhet gega, dubul diraŋ. Mel gobe neŋya tumŋaŋ hitek moŋ. Munaŋ tumŋaŋ hitek manhan neŋya awalikde hitewoŋ. Goyenbe mel gobe neŋ dubul teŋ kuŋ Yesu asogo irde haŋ geb, mataminj goreb, "Neŋbe dende moŋ," yeŋ dikala dirde haŋ.

²⁰ Deŋbe Yesu beleŋ Holi Spirit duntiŋ haŋ geb, deŋ tumŋaŋ mere daminjbe Al Kurunyen mere fudinde goyen bebakkeŋ nurde haŋ. ²¹ Ningeb asaŋ kaŋ hime gabe mere fudinde goyen ma nurde haŋ yeŋ gago asaŋ kaŋ duneŋ hime? Moŋ. Deŋbe mere fudindebe daminj goyen nurde haŋ, irde usi merebe saba fudinde goyenter mat ma forok yeŋ hi yeŋ nurde hime geb, asaŋ gago kaŋ duneŋ hime. ²² Ningeb deŋbe usi albe ganuŋ yeŋ nurde haŋ? Usi al gobe, "Yesube Mesaia moŋ," yeŋ hi al gogo. Al gwahade gobe Yesu Kristuyen asogo wor po. Al goreb Al Kurunjbe Yesu Kristu Naninj, irde Yesu Kristube Al Kurunj Urmiŋ goyen fudinde yeŋ ma nurde hi. ²³ Ningeb al kura Al Kurunj Urmiŋ pel irde haŋ marbe Naniŋ wor pel irde haŋ. Munaŋ al kura Al Kurunj Urmiŋ nurd uneŋ haŋ marbe Naniŋ wor nurd uneŋ haŋ. ²⁴ Ningeb saba hanjkapyə dirmekе nuramij gobe bitiŋde kerde kenkelə po gama irde hinayiŋ. Gwaha teŋ hinayiŋbe Al

Kurunya Urmiŋ Yesuya irde hinayiŋ. ²⁵ Irde gwaha teŋ haŋ marbe Al Kurunya hugineŋ hinayiŋ yeŋ Yesu beleŋ biŋa tiyyiŋ goyen dunyeŋ.

²⁶ Be, nebe mata buluŋde katnayiŋ yeŋ bitiŋ yawarniŋ kurut yeŋ haŋ mar goke hayhay dire yeŋ asaŋ gago kaŋ duneŋ hime. ²⁷ Deŋbe Yesu beleŋ Holi Spirit dunyŋ goyen deŋ bana hi. Ningeb al kura beleŋ epte ma saba dirtek haŋ. Holi Spirit yiŋgeŋ beleŋ daminjbe fudinde goyen tumŋaŋ saba dirde hi. Irde sabamiŋbe fudinde usi moŋ geb, Holi Spirit beleŋ dineŋ hiyen gwahade po, Yesu Kristuya po hinayiŋ.

Neŋbe Al Kurunj dirŋen weŋ

²⁸ Be, diriŋne yago, hugineŋ yeŋya hinayiŋ. Gogab yeŋ mulgaŋ heŋ megen gar waŋ waŋ naureb keneŋ keneŋ niŋ kafura ma henayiŋ, irde memya ma henayiŋ. ²⁹ Deŋbe Yesu gob al huwak wor po yeŋ nurde haŋ kenem alya bereya Al Kurunj diliŋde mata huwak teŋ haŋ mar gobe Al Kurunj dirŋen weŋ yeŋ nurde hinayiŋ.

3

¹ Fudinde wor po, Adoniniŋbe neŋ gayen gake bubulkunyne wor po yeŋ nurde duneŋ hiyen. Irde gwahade nurde duneŋ hiyen gobe kurunj wor po

geb, diriñne weñ dineñ hiyen. Fudinde, neñbe yende diriñeñ weñ! Goyenbe megen niñ mar beleñ neñbe Al Kurunyen diriñeñ weñ hitin goyen bebak ma teñ hanj. Mel gobe Al Kurun ma nurde uneñ hanj geb, gogo deneñ bebak ma teñ hanj. ² Kadne yago, neñbe Al Kurunyen diriñeñ weñ. Gega gayenterbe kame dahade hetek gobe ma nurde hite. Goyenbe Yesu Kristu wake gab yeñbe dahade hi goyen kentek geb, neñ wor yeñ yara hetek gobe nurde hite. ³ Niñgeb al kura kame gwahade hitek yeñ nurde goke doyañ heñ hanj marbe Yesu gobe mata buluñ miñmon wukkeñ hi gwahade po, mel goyen wor mata buluñ ma teñ Al Kurun diliñde wukkeñ po hinayin.

⁴ Be, mata buluñbe Al Kurunyen saba pel ird ird mata. Niñgeb al kura mata buluñ tiyyen al gobe Al Kurunyen saba pel iryen. ⁵ Goyenbe Yesu beleñ nende mata buluñ yad siña yireñ yeñ wayyiñ goyen deñbe nurde hanj gogo. Fudinde, yeñbe mata buluñ miñmon wor po. ⁶ Niñgeb al kura yeñya hanj marbe mata buluñ teñ tebañ ma teñ hanjen. Munan al kura gwaha teñ hanj marbe Yesube al gwahade yeñ bebak ma teñ hanj irde yeñ ma nurde uneñ hanj mar.

⁷ Niñgeb, diriñne yago, al hoyan beleñ mata buluñde dukunak geb, keñkela

heñ ga hinayin. Al kura mata huwak po teñ hi al gobe Yesu Kristu al huwak gwahade goyen po, yeñ wor Al Kurun diliñdebe al huwak. ⁸ Munañ Satan gobe megenya nanキンja ma forok yekeya mata buluñ miñ uryiñ al geb, al kura mata buluñ ten hi al gobe Uñgura gote dirin. Al Kurun Urmij megen gar katyin gobe Uñgurayen meteñ buluñ goyen isikame yeñbe gogo katyin. ⁹ Niñgeb al kura Al Kurunyen diriñ hitin al gobe Naniñde dari igin goyen miñyañ hi geb, mata buluñ kuyin kuyin ma teñ hiyen. Al gobe Al Kurunyen diriñ geb, epte ma gwaha teñ hiyen. ¹⁰ Niñgeb al kurate mata keneñbe al gobe Al Kurunyen diriñ ma Uñgurayen diriñ goyen bebak teñ hityen. Mata gobe gahade: al kura Al Kurun diliñde mata huwak moñ goyen teñ hi al gobe Al Kurunyen diriñ moñ, irde kadom niñ amaneñ ma nurde hi al go wor Al Kurunyen diriñ moñ.

Kadtin yagoya kadom amaneñ nurd gunen teñ hinayin

¹¹ Be, deñ beleñ hançkapyä wor po Yesu gama irde Al Kurunyen mere nuramiñ gobe gahade: kadniniñ yagoya kadom amaneñ nurde gunen teñ hitek. ¹² Niñgeb deñbe Kein yara ma henayin. Yeñbe Satan yufuk bana hinhin geb, kuliñ yende gogo mayke kamayıñ. Goyenbe

da misinjde kulin mayke kamyin? Gobe Al Kurunji dilinde Keinyen matabe buluŋ wor po, munaj kulindebe huwak geb, kulin niŋ igin ma nurdeb gogo mayke kamyin.

¹³ Niŋgeb, kadne yago, megen niŋ mar beleŋ igin ma denej haram dirkeb goke hurkuŋkat ma tinaiŋ.
¹⁴ Neŋbe kadniniŋ yago niŋ amanen nurd gunen teŋ hite. Niŋgeb kamde kamde taren goyen fole irde Al Kurunja hugineŋ hitek yeŋ nurde hite. Niŋgeb al kura kadom niŋ amanen ma nurde hi al gobe Al Kurunyen dilinde al kamtiŋ hi.
¹⁵ Irde al kura kadom niŋ igin ma nurde haram irde hi al gobe al gasa yirke kamde kamde al yara. Niŋgeb al gwahade gobe epte ma Al Kurunja hugineŋ hiriryen gobe nurde han gogo.

¹⁶ Munaj Yesu Kristube neŋ ge teŋ yiŋen ge ma nurde kamyin. Niŋgeb mata tiyyiŋ goreb kadniniŋ ge amanen nurtek beljen goyen dikala dirde hi. Goke teŋbe neŋ wor kadniniŋ ge amanen nurdeb igin yeŋ ge teŋ kamtek.
¹⁷ Goyenbe al kura samuŋ miŋyan gore kadom kura det niŋ amu heŋ hi goyen kura kinyen gega, buniŋen ma nurde unyenbe dahadem, "Nebe Al Kurun niŋ amanen nurde uneŋ hime," yiyyen? Epte moŋ.
¹⁸ Niŋgeb, dirijne yago, mohonjniniŋde mat po kad-

niniŋ yagoŋ amanen nurde yuneŋ hite ma yeŋ hitek. Gwaha titjenbe bininiŋde mat fudinde wor po faraq yurde hitek.
¹⁹⁻²⁰ Gwaha titekbe neŋbe Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde hite yeŋ nurtek. Munaj mata kuraŋ nurde buluŋ titiŋ yeŋ bininiŋde mat goke po kandukŋen nurde hitien gobe dufayninjbe wukken moŋ geb, gogo gwaha teŋ hitien. Gega Al Kurunyen dufaybe nende folek, irde neŋ ge keŋkela wor po nurde hi geb, neŋ beleŋ kandukŋen nurtek mata goke beararŋen ma nurde duneŋ hiyen. Niŋgeb Al Kurunja heŋ yeŋya mere teŋ teŋ niŋ kafura ma heŋ hite gago.

²¹ Be, kadne yago, Al Kurunbe gwahade po mataniniŋ ge mali ma dineŋ teŋ hiyen. Niŋgeb neŋbe mereminiŋ po gama irde mataniniŋ ge kandukŋen ma nurdeb Al Kurunja mere teŋ teŋ niŋ kafura ma heŋ hitien.
²² Irdeb det kuraŋ nurde gusunjaŋ irde hitien kuruŋ gobe tumŋaŋ duneŋ hiyen. Neŋbe mereminiŋ po gama irde mata kura yeŋ beleŋ amaŋ hetek goyen po teŋ hitien geb, gogo det kuraŋ gusunjaŋ irtekeb det gobe tumŋaŋ duneŋ hiyen.
²³ Be, sabamiŋ kuruŋ gote miŋ wor pobe gahade: Yesu Kristube Al Kurun Urmiŋ gobe fudinde yeŋ nurtek, irde Yesu beleŋ yirin gwahade po, kadniniŋ yagoŋ

amaŋeŋ nurd gunę teŋ hitek.²⁴ Al kura sabamiŋ goyen gama irde mata teŋ haŋ marbe yeŋya haŋ, irke yeŋ wor mel goya haŋ. Munaŋ Yesu neŋya hite gobe Holi Spirit Al Kurun beleŋ duntiŋ gore bebak dirkeb nurde hite.

4

Al Kuruŋyen mere basaŋ mar falkuk niŋ keŋkela heŋ hinay ko

¹ Be, kadne yago, megen gabe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar porofet falkuk budam wor po haŋ. Niŋgeb al kura waŋ, “Nebe Holi Spirit beleŋ mere nunke gago tagalde hime,” yeke bemel ma yeŋ ge hekken nurnayıŋ. Gwaha titŋeŋbe al go fudinde Holi Spirit beleŋ mere irtiŋ ma gwahade moŋ goyen keŋkela keneŋ bebak teŋ hinayin.² Niŋgeb al gote sababe fudinde Holi Spirit beleŋ untıŋ ma ungura beleŋ untıŋ goyen bebak teŋ teŋ gote belŋeŋbe gahade: al kurat sabareb Yesu Kristube Al Kurun Urmıŋ gega, al heŋ megen gar hinhin yekeb saba gobe fudinde Al Kurun beleŋ untıŋ yeŋ nurnayıŋ.³ Munaŋ al kurat sabare Yesu niŋ gwaha mat ma tagalkeb al gote sababe Al Kurun hitte mat ma watıŋ yeŋ nurnayıŋ. Al gobe Yesu Kristuyen asogom gote saŋiŋde gwaha yeŋ hiyeŋ. Yesu Kristuyen asogom gobe wayyeŋ yeke nurde hanøyen

gobe gogo bikkeŋ wayun geb, megen gar hi.

⁴ Be, diriŋne yago, deŋbe Al Kuruŋyen alya bereya. Irdeb Holi Spirit deŋ bana hi gote tareŋbe Satan megen niŋ mar basıŋa yirde Yesu Kristu asogo irde hi gote tareŋ fole irde hi geb, deŋ wor usi porofet goyen fole yirde hanøyen.⁵ Porofet falkuk gobe megen niŋ mar. Niŋgeb megen niŋ marte dufay po gama irde saba tagalde hanøyen. Irkeb megen niŋ marbe fudinde yeŋ nurde hanøyen.⁶ Goyenpoga neŋbe Al Kuruŋyen alya bereya. Niŋgeb al kura Al Kurun nurd uneŋ haŋ marbe saba tagaltekeb tumıŋaŋ fudinde yeŋ nurde haŋ. Munaŋ Al Kurun ma nurd uneŋ haŋ marbe saba tagaltekeb usi yeŋ nurde haŋ. Niŋgeb mata gwaha tikeb al gobe Satanyen usi mere go minyaŋ ma Holi Spirityen mere fudinde go minyaŋ goyen yeneŋ bebak teŋ hityen.

Al Kurun niŋ amanęn nurde ha kenem al hoyan niŋ wor amanęn nurde hayin

⁷ Be, kadne yago, neŋ beleŋ kadninin ge amanęn nurd yuneŋ yuneŋ mata gobe Al Kurun beleŋ duntiŋ. Irde al kura kadom niŋ amanęn nurd yuneŋ haŋ mar gobe Al Kuruŋyen dirŋen weŋ hitiŋ geb, Al Kurun nurd uneŋ haŋ. Niŋgeb kadninin ge amanęn nurd yuneŋ yuneŋ hitek.⁸ Al Kuruŋbe alya bereya amanęn nurd yuneŋ yuneŋ

gote miŋ al. Niŋgeb al kura kadom niŋ amanęŋ ma nurde yuneŋ haŋ marbe Al Kurun ma nurd uneŋ haŋ. ⁹ Al Kurun beleŋ alya bereya goyen bubulkunę wor po yeŋ nurde yuneŋ hiyen gobe gaha mat dikala diryin: yeŋbe neŋ al megen niŋ gayen yeŋya hugiŋeŋ hitek yeŋbe Urmiŋ uŋkureŋ muŋ goyen neŋ gake teŋ kamyeŋ go yeŋ nurdeb teŋ kerke megen gar katyiŋ. ¹⁰ Niŋgeb neŋ beleŋ wa Al Kurun niŋ amanęŋ nurde untirin moŋ. Neŋ beleŋ gwaha irtiŋeŋbe yeŋ beleŋ po bubulkunę wor po yeŋ nurde duneŋbe mata buluŋninę halde dune yeŋ Urmiŋ teŋ kerke megen gar kateŋ neŋ ge teŋ kamyiŋ. Niŋgeb gwaha diryin gobe al hoyan niŋ amanęŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata fudinde wor po. ¹¹ Niŋgeb, kadne yago, Al Kurun beleŋ gwaha mat neŋ gayen bubulkunę wor po yeŋ nurd duneŋ hi geb, neŋ wor kadniniŋ ge amanęŋ nurd yuneŋ hitek. ¹² Al kura Al Kurun ma kintiŋ gega, kadniniŋ ge amanęŋ nurde yuneŋ hitekbe Al Kurunbe neŋya hitek. Irde yeŋ beleŋ alya bereya niŋ amanęŋ nurd yuneŋ yuneŋ gote igineŋbe neŋ hitte kurun wor po forok yiyyen.

¹³ Be, Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyin geb, Al Kurunbe neŋya hike neŋ wor yeŋya hite goyen Holi Spirit beleŋ gab bebak dirde hike

nurde hityen. ¹⁴ Irdeb Al Kurun beleŋ Urmiŋ goyen alya bereya kuruŋ gayen Yumulgaŋ teŋ teŋ Al hewoŋ yeŋ teŋ kerke megen gar katyiŋ hinhiŋ goyen dilniniŋde keneŋ hinhet geb goke gago tagalde hite. ¹⁵ Niŋgeb al kura Yesube Al Kurun Urmiŋ yeŋ nurd uneŋ haŋ marbe Al Kurunbe yeŋya haŋ, irke yeŋ wor Al Kurunya haŋ. ¹⁶ Niŋgeb Al Kurun beleŋ neŋ gayen bubulkunę wor po yeŋ nurde duneŋ hi yeŋ nurdeb yeŋ hitte po tawuŋ heŋ hityen.

Gwahade ninjeb Al Kurunbe alya bereya amanęŋ nurde yuneŋ yuneŋ mata gote miŋ al. Niŋgeb al kura kadom niŋ amanęŋ nurde yuneŋ yuneŋ mata teŋ hi al gobe Al Kurunya har, irke Al Kurun wor al goya har. ¹⁷ Niŋgeb gwaha matbe Al Kurun beleŋ alya bereya niŋ amanęŋ nurd yuneŋ hi mata gote iginęŋbe neŋ beleŋ ga kawan forok irde pasi irtek. Gogab Yesu mata igin teŋ hinhiŋ gwahade po, neŋ wor megen gar heŋyabe gwaha teŋ hitekbe kame yeŋ beleŋ wan al iginęŋa buluŋya pota yird yird natureb merem yan ma diryen. Irkeb diliŋ mar huwartek goke kafura ma hetek. ¹⁸ Fudinde, al kura Al Kurun beleŋ bubulkunę wor po yeŋ nurd uneŋ hi goyen bebak teŋ hiyen al gobe kafura dufay miŋmoŋ hiyen. Gega al kura Al Kurun beleŋ mata buluŋmiŋ goke

merem yan yiryen yen nurde hiyen al gobe Al Kurun niŋ kafura heŋ hiyen. Go ten hiyen gobe Al Kurun beleŋ bubulkuŋne wor po yen nurde yuneŋ hi goyen igiŋ wor po buluŋ kuram moŋ goyen keŋkela bebak ma teŋbe gogo kafura heŋ hiyen.¹⁹ Al Kurun wa neŋ gayen bubulkuŋne wor po yen nurde duntiŋ geb, neŋ wor yeŋya kadniniŋ yagoya niŋ amanęŋ nurde yuneŋ hite.²⁰ Munan al kura, “Nebe Al Kurun niŋ amanęŋ nurde unen hime,” yen hi gega, kadom niŋ amanęŋ ma nurde haram irde hi al gobe usi al wor po. Al gobe kadom diliŋde yeneŋ hi goyen goke amanęŋ ma nurde unen hi kenem Al Kurun epte ma kentek al gobe dahadem amanęŋ nurde unen hiyen? Epte moŋ.²¹ Niŋgeb Al Kurun beleŋ saba kura dirtiŋ gobe gahade: al kura beleŋ Al Kurun niŋ amanęŋ nurd unen hi kenem kadom niŋ wor amanęŋ nurde unen hiyen.

5

Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irde haŋ marte mata

¹ Be, al kura Yesu Kristube fudinde Mesaia yen nurde hi al gobe Al Kurunyen diriŋ. Neŋ megen niŋ albe al kura goke amanęŋ nurde hityen kenem urmiŋ ge wor amanęŋ nurde unen hityen.² Niŋgeb neŋbe daha mat Al Kurunyen diręŋ wen

goke amanęŋ nurde yuneŋ hite yen nurtek? Gobe Al Kurun niŋ amanęŋ nurde unen sabamiŋ po gama irde hitek.³⁻⁴ Fudinde wor po Al Kurun niŋ amanęŋ nurde unen hityen kenem sabamiŋ goyen keŋkela gama irde mata teŋ hitek. Al Kurunyen diręŋ wenbe megen niŋ marte mata buluŋ goyen igiŋ pel irde fole irtek haŋ geb, Al Kurunyen saba go gama irtek gobe meteŋ moŋ. Megen niŋ marte mata buluŋ goyen pel irde fole irde hityen gobe dufayniniŋ Yesu niŋ tareŋ irde hite geb, gogo fole irde hityen.⁵ Goyenbe ganų beleŋ megen niŋ marte mata buluŋ goyen pel irde fole irde haŋ? Al kura Yesube Al Kurun Urmin yen dufaymiŋ yeŋge tareŋ irde haŋ mar gore po gab megen niŋ marte mata buluŋ fole irde haŋ.

⁶ Be, al kura, “Fe baptais teŋ gab meteŋ tiyen, irde darine wok irde kameŋ,” yen megen gar katyiŋ al gobe Yesu Kristu. Yeŋbe fe baptais po teŋbe meteŋ tiyen yen ma wayyiŋ. Darim wok irde kamde kamde niŋ manaŋ wayyiŋ. Yesu waŋ gwaha tiyyiŋ goke tagalde hi al gobe Holi Spirit. Holi Spiritbe mere fudinde po teŋ hi gore goke tagalde hi.⁷ Niŋgeb Yesu niŋ keŋkela bebak titek detbe karwo gago:⁸ Holi Spirit, irde Yon Baptais beleŋ fe baptais iryiŋ goyabe Yesu darim wok irde kamyiŋa gogo. Det karwo gobe al

uŋkureŋ Yesu goke po yeŋ haŋ, hoyan niŋ ma yeŋ haŋ.⁹ Al megen niŋ beleŋ kadom niŋ tagalke fudinde yeŋ nurde hityen. Goyenpoga Al Kuruŋyen merebe det kuruŋ wor po, al megen ninde mere fołek. Niŋgeb Al Kuruŋ goreb Urmiŋ goke momoŋ dirde hiyen geb, fudinde wor po yeŋ nurde hityen.¹⁰ Niŋgeb al kura Al Kuruŋ Urmiŋ niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hi al gobe Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ goke tagaltiŋ gobe fudinde yeŋ nurde hi. Munan al kura Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ ma nurde hi al gobe Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ goke tagaltiŋ goyen fudinde yeŋ ma nurde hi geb, Al Kuruŋbe usi al yeŋ hi.¹¹ Be, Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ ge tagaltiŋ gobe gahade: Al Kuruŋ beleŋbe yiŋgenya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen dunyin, irde hugiŋeŋ heŋ heŋ gote miŋ albe Urmiŋ.¹² Niŋgeb al kura Urmiŋya awalikde haŋ gobe Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ miŋyaŋ. Munan al kura Al Kuruŋ Urmiŋya awalikde ma haŋ gobe Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen miŋmoŋ.

*Neŋbe Al Kuruŋya hugiŋeŋ
heŋ heŋ goyenniniŋ yaŋ*

¹³ Be, nebe deŋ alya bereya Al Kuruŋ Urmiŋ goke dufaytiŋ tareŋ irtiŋ haŋ mar goyen Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ matabe dende hitiŋ goyen go nurwoŋ yeŋ asaŋ gago kaŋ duneŋ hime.¹⁴ Neŋbe Al

Kuruŋyen dufay gama irde det kuraŋ gusuŋaŋ irtekeb gusuŋaŋniniŋ hugiŋeŋ wol heŋ hiyen gobe nurde hite. Niŋgeb gwahade po diryeŋ yeŋ dufayniniŋ tareŋ po kerdeya gusuŋaŋ irde hite gago.¹⁵ Irde det kuraŋ gusuŋaŋ irtek kuraŋ goyen wol heŋ duneŋ hi yeŋ nurde hite kenem gusuŋaŋ irtek goyen tumŋaŋ yawartek yeŋ nurde hite.

¹⁶⁻¹⁷ Niŋgeb al kura Yesuyen alya bereya kadom kura beleŋ mata buluŋ kura tiyyen gega, mata buluŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ igiŋ halde untek keneŋbe kadom goke Al Kuruŋ gusuŋaŋ iryeŋ. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ yeŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen go ma goran iryeŋ. Al Kuruŋ diliŋde mata igiŋ moŋ gobe tumŋaŋde mata buluŋ ala po. Al Kuruŋbe mata buluŋ igiŋ halde yunyen gega, mata buluŋ kurabe epte ma halde yunyen. Niŋgeb mata buluŋ kura Al Kuruŋ beleŋ igiŋ halde yuntek mata titiŋ mar goke po Al Kuruŋ gusuŋaŋ irnayıŋ dineŋ hime. Fudinde, mata buluŋ kurabe Al Kuruŋ beleŋ epte ma halde yunyen geb, kame hugiŋeŋ kak alare hinayıŋ. Niŋgeb kadtiŋ kura gwaha teŋ hi al goke Al Kuruŋ gusuŋaŋ ma irnayıŋ dineŋ hime.

¹⁸ Be, Al Kuruŋ Urmiŋbe al kura Al Kuruŋyen diriŋ hitiŋ mar goyen keŋkelə doyaŋ yirde hiyen geb, Satan beleŋ epte ma buluŋ

yiryeñ. Niñgeb al gwahade gobe mata buluñ teñ tebañ ma teñ hañ yeñ nurde hite. ¹⁹ Irde megen niñ mar kuruñ gabe Uñgurär yufukde hañ, munaj neñ Al Kuruñ nurd uneñ hite marbe Al Kurunyen dirñeñ weñ yeñ nurde hite. ²⁰ Irde Al Kuruñ Urmiñbe neñ gare Al Kuruñ nurde uneñ hinayin yeñ megen gar wañ bebak diriyin goyen wor nurde hite. Niñgeb Al Kuruñbe fudinde yeñ nurde hite. Fudinde, neñbe Al Kuruñya hite. Irde Urmiñ Yesu Kristuya wor hite. Yesube Al Kuruñ fudinde wor po, irde Al Kuruñya hugiñeñ heñ heñ gote miñ al. ²¹ Niñgeb, diriñne yago, derjbe megen niñ mar beleñ Al Kuruñninij yeñ det mali dolonj yirde hanjen goyen yeneñ bebak teñbe yilwa yirde hinayin.

2 Yon Yon beleñ sopte asañ ga kayyinj

¹ Be, Yesuyen alya bereyat doyañ al parguwak ne gare ge bere salanjeñya dirinje wenja Al Kurun beleñ basinja dirtiñ goke asañ gago kañ hime. Nebe denja Al Kurunyen mere fudinde gama irde hityen geb, goke deñ ge amanjeñ nurde hime. Goyenbe ne po moj. Al Kurunyen mere fudinde goyen nurde hanj mar gore wor tumjanj deñ ge amanjeñ nurd dunen hanj. ² Gobe denja neñja tumjanj Al Kurunyen mere fudinde goyen nurde hite irde hugineñ nurde hitek geb, gogo deñ ge amanjeñ nurde dunen hite.

³ Neñja denja tumjanj meremiñ fudinde goyen po gama irde kadniniñ yago niñ amanjeñ nurd yunen hityen. Niñgeb Adoniniñ Al Kurunya Urmiñ Yesu Kristuya beleñ buniñeñ dirde igin igin dirde bininiñ yisikamke igin hitewoñ yeñ gusuñaj yirde hime.

Mere fudinde po gama irde hitek

⁴ Be, dirinje yago kura Al Kurun beleñ gwaha gwaha teñ hinayinj dintiñ gwahade po mataya mereya fudinde goyen po gama irde kuñ hanjen gote mere momoj nurdeb amanjeñ wor po

nurde himyen. ⁵ Niñgeb, bere salanjeñ, neñbe kadniniñ ge amanjeñ nurd yunen hitek. Ne beleñ mere gahade kañ hime gabe saba gergeñ niñ ma kañ hime. Saba gabe neñ beleñ hanjkapyä Yesu gama irtirinje mat nurde gayenter wor nurde hite goyen goke po gineñ hime. ⁶ Irde Al Kurun niñ fudinde wor po amanjeñ nurd uneñ hitek beljeñbe yende saba gama irde mata teñ hitek gogo. Sabamin hanjkapyä nuramiñ gobe kadtiñ yago niñ amanjeñ nurde yunen hinayinj yitinj go goyen.

⁷ Be, usi mar budam megen gar forok yeñ tukuj hanj. Go mar goreb, "Yesu Kristube megen gar forok yirinj gega, al heñ ma forok yirinj," yeñ hanjen. Saba gwahade tagalde hanj mar gobe usi mar, irde Yesu Kristuyen asogom. ⁸ Niñgeb mel gore usi dirnak geb, keñkela heñ hinaj ko. Gogab Al Kurun niñ meteñ teñ hanjen gote murunjembé soñ ma henayinj. Yeñ beleñ metenjetiñ gote murunjem igin wor po dunyenj. ⁹ Al kura Yesu Kristuyen saba go hende yingende dufay buluñ manañ goya irde al saba yirde hinayinj marbe Al Kurunya awalikde ma po hinayinj. Munañ al kura sabamiñ fudinde goyen gama irde kuñ hinayinj marbe Al Kurunya Urmiñya irde tumjanj awalikde hinayinj. ¹⁰ Niñgeb al kura

Yesuyen saba moj saba
hoyaŋ teŋ yatiŋde waŋ saba
direŋ tikeb al goyen yatiŋde
ma yukunayıŋ. Irde gargar
ma po yirnayıŋ.¹¹ Munan
kuratiŋ kura al gwahade
goyen gargar iryenbe Al
Kuruŋ beleŋ yeŋ wor al gote
meteŋ buluŋ go faraŋ urde
hi yeŋ kinyen.

¹² Be, nebe mere budam
momoŋ dirtek nurde hime
gega, asaŋde ma kayen.
Gwahade yarab nigeŋ wor
wor kuŋ deneŋ gab mere
dirmewoŋ yeŋ nurde hime.
Gogab tumňaŋ aman niŋ
pultik wor po yetek.

¹³ Be, babake Al Kuruŋ
beleŋ werne yeŋ basiŋa irtiŋ
gote diryen weŋ gore wor ge
niŋ nurde hanŋ goyen momoŋ
irayiŋ ninaŋ geb, gago mo-
moŋ girde hime. Gogo po.

3 Yon Gaius hitte Yon beleñ asan̄ kayyin̄

¹ Be, kadne Gaius, ne Yesuyen alya bereyat par-guwak gare ge niñ asan̄ gayen kañ gunę hime. Nebe geya Al Kurunyen mere fudinde goyen gama irde haryen geb, goke ge niñ aman̄en̄ nurd gunę himyen.

² Be, kadne, gebe Al Kurunyা awalikde po hen̄ beger wukkek hayin̄ gwahade po, ulger manan̄ igin̄ po hayin̄, irde meten̄ teñ hayin̄ kurun̄ goyen wor igin̄ po hi-won̄ yeñ Al Kurun̄ gusunjañ irde himyen. ³ Yesuyen alya bereya kura wan̄ ge niñ yeñ, “Yeñbe Al Kurunyen mere fudinde go po keñkela gama irde kuñ hi,” ninke goke aman̄en̄ wor po nurde gun-miñ. ⁴ Nebe al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde diriñne yara hitiñ gore Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde mata teñ hañ yekeb goke gab aman̄en̄ wor po nurde himyen. Det hoyan̄ niñbe gwahade ma nurde himyen.

⁵ Be, kadne, gebe kadge yago farañ yurde hayen. Irde al go po moñ, al hoyan̄ keñkela ma nurd yuneñ hayen mar manan̄ farañ yurde hayen. Niñgeb matage gwahade goreb gebe beger mat fudinde wor po Yesu gama irde ha goyen kawan̄ irde hi. ⁶ Mel go

kurabe gar wañ ge beleñ mel goke aman̄en̄ wor po nurde yuntiñ goyen gar niñ Yesuyen alya bereya sios gayen momoñ dirañ. Niñgeb al kura ge hitte wañbe gubul teñ naña hoyanje kuniñ tikeb Al Kurun̄ beleñ aman̄en̄ nuryeñ mat farañ yurde hayin̄. ⁷ Fudinde, mel gobe Yesu niñ meten̄ teñ teñ ge naña hoyanje kuñ hañ gega, Yesu ma nurd uneñ hañ mar kura beleñ farañ ma yurde hanjen̄. Hubu wor po. ⁸ Niñgeb neñ Yesuyen alya bereya beleñ al meten̄ gwahade teñ kuñ hañ mar goyen gargar yirde farañ yurde hitek. Gogab neñ manan̄ Al Kurunyen mere fudinde goke meten̄ teñ hite yeñ nurtek.

Diotrefesyen mata buluñ

⁹ Be, nebe bikken̄ deñ gor niñ Yesuyen alya bereya goke asan̄ kañ dumiriñ. Goyenbe Diotrefesbe Yesuyen alya bereya gote doyan̄ al hen̄ hen̄ ge po nurde hiyen geb, merene nurtek ma irde hiyen. ¹⁰ Niñgeb ne gor kuñ gab yeñ beleñ yiya dirde usi mere fakamde duneñ hiyen goyen kawan̄ po tagaleñ. Al gote mata buluñbe go muñ po moñ. Yesuyen alya bereya kadom Al Kurun̄ niñ meten̄ teñ kuñ hañ mar goyen gargar ma yirde hiyen. Irde kadom kura beleñ Yesuyen meten̄ mar goyen gargar yirtek beleñ wor pet teñ hiyen. Irde farañ yurde hañ mar

goyen Yesuyen alya bereyat
gabure waŋ wanŋ niŋ utanŋ
yirde hiyen.

Demitriusyen mata iginj

¹¹ Be, kadne, mata buluŋ
teŋ haŋ mar goyen gama
ma yirde hayinj. Mata iginj
teŋ haŋ mar go po gab
gama yirde hayinj. Al kura
mata iginj teŋ hi al gobe Al
Kuruŋyen al, munanŋ al kura
mata buluŋ teŋ hi al gobe
Al Kuruŋ ma nurd uneŋ
hi. ¹² Demitriusbe al budam
beleŋ turuŋ irde hanjen.
Yenŋbe Al Kuruŋyen mere
fudinde go po gama irde
mata teŋ hiyen geb, matamij
gore wor yenŋbe al iginj goyen
kawan irde hi. Neŋ wor yenŋ
ge iginj mat tagalde hityen.
Irke ge wor mereniniŋ gobe
fudinde yenŋ nurde hayen.

¹³ Be, nebe mere budam
momonj girtek nurde hime
gega, asanđde ma kayenj.
¹⁴ Nebe heŋ ga ma kuŋ
geneŋ. Irde generŋ gab mere
gireŋ yenŋ nurde hime.

¹⁵ Bege kamke iginj hayinj.
Kadge yago gar haŋ ga wor
ge niŋ nurde haŋ. Munanŋ
Yesuyen alya bereya geya
haŋ goyen ne nin yenŋ, “Yenŋ
beleŋ deŋ ge nurde hi,” yenŋ
yunjkurenj yunjkurenj momonj
yirde yukayinj. Gogo po.

Yut Yut beleñ asan kayyinj

¹ Be, nebe Yems kulinj Yut, Yesu Kristuyen meteñ al. Nebe deñ alya bereya Adoniniñ Al Kuruj beleñ hoy dirde bubulkunjne wor po yeñ nurde duneñ hiyen irde Yesu Kristu beleñ doyan dirde hiyen mar goke asan gago kañ hime.

² Deñbe Al Kuruj beleñ bunijenj dirde, bitinj yisikamde, bubulkunjne wor po yeñ nurde duneñ hiwoñ yeñ gusunjan irde hime.

³ Be, kadne yago, hanjkapyabe Al Kuruj beleñ neñ tumjanj dumulgan tiyyinj goke asan kañ dumewoñ wor po yeñ nurde himyen. Goyenbe mere momontinj nurdeb mere miñ hoyan kayenj yeñ nurde gago asan kañ hime. Mere gobe gahade: Yesu niñ dufay sanjinj ird ird gobe Al Kuruj beleñ alya bereyaminj wawuñ unküreñde po yunyinj. Niñgeb beleñ hoyanbe hubu wor po. Goke teñbe Yesu niñ dufaytinj tareñ iramiñ goyen sanjinj po tanarde hinayinj. Moñgo al hoyan beleñ dufaytinj buluñ yirnayin geb. ⁴ Mere ga dineñ hime gabe al kura mar beleñ balmij deñ hitte wanj

usi dirde hanjen geb, gago dineñ hime. Mel gobe Al Kuruj palap ma irde hanjen mar. Irdeb, “Al Kuruj beleñ bunijenj dirde igin igin dirde hi geb, mata buluñbe igin mali ga teñ hitek,” yeñ hanjen. Irde Doyañ Al Kurujniniñ Yesu Kristube tareñminj kuruj wor po gega, pel irde hanjen. Niñgeb mel gote mata buluñminj goke bikkenj Al Kuruj beleñ kame merem yañ yireñ yiriñ.

⁵ Be, Doyañ Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ Israel mar goyen Isip nañare mat hoyanje yukuriñ gega, yukanj hikeyabe al kura dufayminj yeñ ge sanjinj ma irkeb gasa yirke kamde pasi hamij goyen deñbe keñkelä nurde hanj. Goyenbe goyen goke sopte bebak dirmekе nurnañ yeñbe gago dineñ hime. ⁶ Irde Al Kurunyen miyoñ buda goyen deñem karkuwaj yuntin gega, goke ep yeñ ma nurde Al Kuruj asogo irkeb gasuñmiñde mat yakira tike tubul teñ hoyanje kwamiñ goke nurnayinj. Miyoñ gobe Al Kuruj beleñ sen tareñ epte ma tol yetek gore po fere yirde kidoma buluñ wor po bana yirtinj hanj.* Goñ po heñ kame merem yañ yird yird Nalu Kuruj goke doyañ heñ hanj. ⁷ Sodomya Gomoraya taunde niñ marya taun binjanj goyanj niñ marya wor mata

* **1:6:** Senya kidomaya yitiñ gobe megen gake yitiñ. Miyoñ yago gobe Al Kurunyen gasunde mat yakira tike megen katamiñ. Megenbe Al Kurunyen gasun yara moñ, mata buluñbe makinj hi. Goke teñbe megen gayen ‘kidoma’ yitiñ gogo.

buluŋ gwahade goyen po tiyamiŋ. Go mar gobe leplep mata teŋ hinhan, irde alya bereya ferd ferd mata kura Al Kuruŋ beleŋ bisam yirtin goyen mali mali teŋ hinhan. Irkeb mata buluŋmiŋ gote muruŋgem buluŋ kuruŋ wor po goyen al beleŋ go keneŋ kafura heŋbe gwaha ma teŋ hinayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ kak hugiŋeŋ hiyen gore kumga yiryiŋ.

⁸ Niŋgeb deŋ hitte balmiŋ wayan mar goyen wor mata gwahade go teŋ hanjen. Go mar gobe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ po mitemitem nurde go po gama irde yiŋgeŋ goyen po Al Kuruŋ diliŋde tikiŋ buluŋ wor po yirde hanjen. Irde Al Kurunyen mere pel irde miyoŋmiŋ wor mere buluŋ mat yirde hanjen. ⁹Goyenbe Al Kurunyen miyoŋ gote kuruŋmiŋ Maikel wor Satan mere buluŋ mat kura ma iryiŋ. Yeŋbe Mose hakwam ganuŋ beleŋ tiyyen yeŋ Satanya kadom mohonđe tiyaryumya goyen Satan go mere buluŋ mat kura ma iryiŋ. Gwaha irtiŋebe, "Mere buluŋ taha kuruŋ gakebe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gab gineŋ tiyyen," inyiŋ. ¹⁰Goyenpoga go mar gobe det kura miŋ keŋkela bebak ma teŋ heŋyabe mere buluŋ mat teŋ hanjen. Yeŋbe dapŋa beleŋ mata teŋ hanjen yara, keŋkela ma dufay heŋ mali ulinđe po aman hetek mata go po

gama irde hanjen. Mel gobe gwaha teŋ heŋbe yiŋgeŋ buluŋ wor po yirde hanjen. ¹¹Niŋgeb goke buniŋeŋ wor po nurd yuneŋ hime. Go mar gobe Kein beleŋ mata buluŋ tiyyiŋ goyen po gama irde hanjen. Irde Balam beleŋ hora niŋ teŋ mata buluŋ tiyyiŋ gwahade goyen po teŋ hanjen. Irde Kora beleŋ Al Kuruŋ asogo irde kanduk kinyiŋ gwahade po, mel go wor Al Kuruŋ asogo irde hanjen geb, kanduk kuruŋ kennayiŋ.

¹² Go mar gobe mata buluŋ titit yeŋ memyak ma nurde Yesu kamyiŋ goke bebak teŋ teŋ ge dula teŋ hanjende gor mali waŋ keperde biŋge nene hanjen. Niŋgeb mel gore dula mata gote miŋ goyen buluŋ irde hanjen. Mel gobe yiŋgeŋ ge po nurde hanjen. Matamiŋbe kigariŋkiŋ kura meŋe beleŋ tawayyen gega kigariŋ ma katyen go gwahade goyen po, matamiŋbe igineŋ miŋmoŋ. Yeŋbe he igineŋ hetek nature igineŋ ma hiyyen, irde he go wasen temeyke kamtiŋ hiyen go gwahade goyen po, Al Kuruŋ diliŋde hugiŋeŋ ge kamtiŋ hinayiŋ. ¹³Yeŋbe makŋan duba huwarke dadilo kawan forok yeŋ hanjen yara mata buluŋmiŋ memyak goyen bana ma kuŋbe kawan forok yirde hanjen. Go mar gobe dinambe kura huŋhilok yineŋ hanjen gore belŋeŋ wor po goyen tubul teŋ beleŋ hoyanđe kunayiŋ

go gwahade goyen, dufaymiñ keñkela ma kipirtiñ hanjen. Ningeb gwahade mar gokeb Al Kurun beleñ gasuñ buluñ kidoma wor po goyen bana yermekе goñ huginen hinayıñ yen gitik irtiñ hi.

¹⁴ Be, bikkeñ Adam hitte mat wañ wañ asi basaŋmiñ 7 Enok beleñ al gwahade forok yetek goke teñ gaha yiriñ: "Doyañ Al Kurun beleñ miyoŋmiñ yago budam wor po goya wañ hi go ken-nañ. ¹⁵ Yeñbe wañ megen niñ alya bereya kurun gayen igin ma buluñ yineñ pota yiryeñ. Irdeb Al Kurun palap ma irde hañ mar gore asogo irde mata buluñ titiñ kurun goyen goke merem yan yirde gote murungeñ buluñ wor po yunyeñ. Irdeb Al Kurun asogo irde mere buluñ buluñ irde hitiñ kurun goyen goke merem yan yirde gote murungeñ buluñ wor po yunyeñ," yiriñ. ¹⁶ Go mar gobe Al Kurunyen meteñ goke bearar teñbe ug po ñagak yen hanjen. Mel gobe yinçen ge po turuñ turuñ teñ hanjen, irde yinçen ge po nurde al hoyan usi yirde bin yade hanjen.

Dufaytiñ Yesu niñ sañiñ irde heñ heñ mata

¹⁷ Be, kadne yago, deñbe hanjkapyä Yesu Kristuyen mere basaŋ mar aposel beleñ mata kame forok yenayıñ goke dinamiñ goyen bitiñ sir ma yiyyen. ¹⁸ Aposel beleñ gaha dinamiñ: "Nalu

funaŋ binde heñ hikebe tatuwaŋ dirde hinmañ dirde, dufay buluñ Al Kurun beleñ igin ma nurde hiyen go po gama irde mata teñ hitek mar forok yenayıñ," yamiñ. ¹⁹ Al gwahade goreb dindiken uliñ kadom buluñ nurd gunen teñ hinayıñ yen deñ bana bipti forok irde hanjen. Mel gobe Holi Spiritya ma hañ geb, uliñde amaŋ heñ heñde niñ mata buluñ po gama irde hanjen.

²⁰ Goyenbe, kadne yago, deñbe Yesu niñ dufaytiñ tareñ iramiñ go hende heñ hentin igin wor po irde hinayıñ. Irde Holi Spiritya heñ Al Kurun gusuŋaŋ irde hinayıñ. ²¹ Irde Doyañ Al Kurun Yesu Kristu beleñ buninęñ dirde Al Kurunya huginen heñ heñ tareñ goyen dunyeñ yen nurde Yesu wañ wañ niñ doyan heñ hinayıñ. Gwaha teñ henyabe Al Kurun beleñ deñ goyen bubulkunęñ wor po yen nurd duntek mata igin goyen po teñ hinayıñ. ²² Irde alya bereya Yesu niñ dufaymiñ sañiñ ma irde dufay budam irde hañ mar niñ buninęñ nurde yunen hinayıñ. ²³ Irde al kura mata buluñ teñ kak alare kutek heñ hañ mar goyen yade Yesu hitte yukuñ hinayıñ. Irde al kura mata buluñ tike goke buninęñ yirde faraŋ yurde hinayıñ. Goyenpoga deñ wor mata buluñ goyen tinak geb, keñkela wor po heñ ga hinayıñ. Deñbe gwaha ma

wor po tinayinj!

²⁴ Be, Al Kurunjbe sañijmiñ kuruñ wor po geb, farañ durke epte ma mata bulunjde katnayinj. Irdeb Al Kurunj dejem turjuñ yanj wor po hitte dukuke diliñ mar huwarnayinj. Irde dejbe mata bulunjiñ miñmoñ geb, kandukneñ ma nurde amaneñ wor po nurde hinayinj. ²⁵ Yeñ uñkureñ po gab Al Kurunj. Irde Yesu Kristu beleñ meteñ titiñ go hende neñ gayen mata bulunjde mat dumulgañ tiyyinj. Niñgeb yeñ po dejem turjuñ yanj irde hitek. Yeñbe Doyañ Al Kurunj wor po, tareñmiñ wor kuruñ wor po. Irde megeñya nañkiñya det kuruñ gate doyañ al wor po. Bikkeñ wor gwahade po hin hin, hañka manan hi, irde kame wor gwahade po hiyenj. Fudinde wor po.

Yuwawar Yesu Kristu beleñ mata banare niŋ Yon ikala iryinj

¹ Be, asaŋ kaj hime gabe kame mata forok yenayıŋ goyen Yesu Kristu beleñ nikala nirkeb gago kaj hime. Al Kuruŋ beleñ mata heŋ ga moŋ forok yiniŋ tahanj goyen meteŋ marmiŋ yikala yiri yeŋ Yesu momoŋ iryinj. Irkeb Yesu Kristu beleñ meteŋ marmiŋ kurab ne Yon gayen momoŋ irayinj yeŋ miyoŋmiŋ hulyaŋ irke waŋ momoŋ niryinj. ² Nebe Al Kuruŋyen mereya Yesu Kristu beleñ tagalde hinhin mereya kuruŋ goyen delner yeneŋ hinhem geb, goke al momoŋ yirde himyen.

³ Niŋgeb al kura mata kame forok yetek goke yitiŋ gayen kapyan hinayıŋ mar gobe Al Kuruŋ beleñ guram yirde tareŋ yiryenj. Irde mata kame forok yetek goke yitiŋ gayen kapyan heke nurde gama irde hinayıŋ marbe Al Kuruŋ beleñ guram yirde saŋiŋ yiryenj. Gobe mata goke katinj gwahade po heŋ ga ma forok yiniŋ tahanj geb, gago dineŋ hime.

*Yon beleñ taun 7 bana
Yesuyen alya bereya haŋ
goyen goke asaŋ kayyiŋ*

* **1:4:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineŋ hanjen. † **1:4:** Namba 7 gote miŋbe Al Kuruŋyen asaŋdebe buluŋ kuram moŋ, wukkek wor po goke yitiŋ.

⁴ Be, ne Yon beleñ deŋ Yesuyen alya bereya Esia* naŋa bana niŋ taun 7 bana haŋ mar goyen goke asaŋ gago kaj hime.

Be, bikkeŋ hinhin, haŋka hi, irde kame wayyen al Al Kuruŋ beleñ bunijen dirde bitiŋ yisikamke iŋiŋ hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime.

Irde Holi Spirit mata wukkenj wor po 7 minyaŋ† gore wor gwahade po dirwoŋ yeŋ nurde hime.

⁵ Irde Yesu Kristu wor bunijen dirde bitiŋ yisikamke iŋiŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime.

Yesu Kristube Al Kuruŋyen mere biŋde mat fudinde wor po tagalde hinhin.

Yeŋbe kamtiŋde mat huward huward mata goyen yeŋ wa miŋ uryinj.

Yeŋbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ gote doyaŋ al.

Yeŋ beleňbe neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nud dunenjbe darim wok irde kamyiŋde mat mata buluŋ bana mat dad siŋa diryiŋ.

⁶ Irde Naniŋ Al Kuruŋyen yufukde derde yeŋ dolonj ird ird mata doyaŋ mar diryiŋ.

Ninjeb deñe tumjanj yanja tareñyabe huginej huginej Yesu hitte po hiyen. Fudinde wor po.

⁷ Ga nurnaj, yeñbe kigariñkij faykek hende katej hikeb al tumjanj kennayinj.

Hakde fakamaminj marya megen niñ alya bereya tumjanj danij gwhaha irtirinj yen esenj obam tinayinj.

Gabe fudinde forok yiyyenj! Fudinde wor po.

⁸ Be, Al Kuruj tareñminj kuruj wor po, Doyanj Al Kuruj beleñ, "Nebe Alfaya Omegaya,[‡] det kurun gayen minj urmirlinj al, irde det kurun gayen pasi ird ird al," yen hi. Yeñbe bikkenj hinhin, gayenter hi, irde kame wanj wanj albe yen gogo po.

Yon beleñ Yesu Kristu kinyij

⁹ Be, ne Yonbe deñya tumjanj Yesuya henbe dadiñ yara himiriñ hime. Irde yen ge teñ kanduk tumjanjde yenenj hite. Neya deñyabe Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyanj yird yird bana goñ tumjanj hite. Irde yen ge teñ kanduk bana hite gega, goke mukku ma teñ goya goya sanjñ heñ heñ ge piñej ma heñ hite. Be, ne beleñ Al Kurujen mereya Yesu beleñ tagalde hinhin mereya kuruj goyen tagalde

himeke al beleñ goke iginj ma nurdeb nadé Patmos motmotde gago neraminj.¹⁰ Be, Doyanj Al Kurujen nañja nalu kurare kurab Holi Spirit beleñ sanjñ po ketal nuryinj. Irkeb harhokne beleñ mat al melak kura bigul mere yara kuruñ po forok yeke nurmirinj.¹¹ Mereminjbe gahade: "Mata kenej ha gayen asanđe kaya. Irdeb asanj go Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana hañ goke teñ kerke kuyenj. Taun 7 gobe Efesus, Sumena, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfiayabe Laodisia," inyinj.

¹² Be, al mere nira go kene yeñbe tigiri timiriñ. Tigiri teñbe hulsi go hende yerde yusunj yurde hanjen kutum 7 gol hora beleñ po yirtinj goyen yinmirinj.¹³ Irdeb hulsi 7 go kahaltebe al kura "Al Urminj" inenj hanjen goyen kinmirinj. Yeñbe amil sobam kerke kurkuñ kahanj patare po hitinj, irde gol beleñ po kañ yara irtinj goyen dumunjde bili irtinj miñyañ.¹⁴ Tonanya tonaj yuwaljenja gobe sipsip wuyjenja gagapya faykek wor po go gwahade hinhin, irde diliñbe kak melak yara agat urde hinhin.¹⁵ Irde kahanjbe ain kura baras inenj hanjen goyen kakde kumga tike buk yen hel yen hanjen go gwahade yara hinhin. Irde merembe hamula

^{‡ 1:8:} Alfabe Grik mere kañ kañ matare mere bilmiñ mehenđe, munaj Omegabe funanje. Alfa gote miñbe miñ urd urd nrñ yitiñ, munaj Omegabe pasi ird ird niñ yitiñ.

kuruñde mat fe solok yeñ migiriñ kuruñ po teñ hitiñ yara nurmiriñ.¹⁶ Haniñ yase beleñbe dinambe 7 yanarde hinhin. Irde fulenjare niñ bidila kura misiñ kurhan kurhan goyenbe mohon bana mat wañ hinhin. Irde kimiñbe naña tareñ po timiytiñ yara hinhin.

¹⁷ Be, go keneñbe kafura wor po heñ al kamtiñ yara heñ kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ timiriñ. Irkeb yeñ beleñ haniñ yase ne hende kerde gaha ninyin: “Kafura ma hawayin. Nebe det kuruñ gayen miñ urmiriñ al, irde det kuruñ gayen pasi ird ird al. ¹⁸ Nebe gwahader hitiñ al. Kammiriñ gega, sopte huwarde gwahader po delne gergeñ himyen gago nenha. Nebe kamde kamde mataya kamtiñ marte gasunja doyan yird yird tareñne yañ. ¹⁹ Niñgeb ge beleñ mata gayenter forok yeñ hañ, irde kame forok yenayıñ kuruñ goyen delger yeneñ ha gayen asañde kayayin. ²⁰ Hanne yase bana dinambe 7 hañ gaya hulsi 7 gol beleñ po yirtiñ gote miñ banare hitiñ gobe gahade: dinambe 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana hañ gote Al Kurunyen miyon 7 niñ yitiñ. Irde hulsi 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana hañ goke yitiñ,” ninyin.

2

Efesus niñ Yesuyen alya bereya niñ yiriñ

¹ Be, al gore sopte gaha ninyiñ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Efesus taunde hañ mar goyen doyañ yirde merene basañ heñ saba yirde hiyen al go hitte mere gahade kayayin:

Mere gabe al dinambe 7 haniñ yase beleñ yanarde hulsi go hende yerde yusun yurde hanjen kutum 7 gol beleñ po yirtiñ goyen kahalte kuñ wañ teñ hiyen al gore gaha yiriñ:

² Nebe deñ beleñ mata igin teñ meteñ sanjiñ po teñ hanjen, irde kanduk yeneñ hanjen goke mukku ma teñ sanjiñ po heñ hanjen goyen nurde himyen. Irde al kura dufay buluñ miñyañ mar goya hitek ma nurde hanjen go wor nurde himyen. Irde al kura yiñgen ge yeñ, ‘Neñbe Yesuyen mere basañ mar,’ yeñ al hoyan usi yirde hanjen mar goyen tuñjan yurde meremiñbe usi goyen keñkela bebak teñ hanjen go wor nurde himyen. ³ Deñbe ne niñ teñ kanduk kurayen kurayen yeneñ hanjen gega, goke mukku ma teñ tareñ po heñ hanjen. Kanduk goke yul ma yeñ hanjen.

⁴ Goyenpoga matatiñ kura goke igin ma nurde hime gobe gahade: deñbe hañkapyä Al Kurunya al hoyanya niñ amaneñ wor po nurt yuneñ hinhan

gega, gayenterbe go mata gob tubul teñ gwaha ma teñ hanj. ⁵ Denþe mata igin wor po teñ hinhande mat katamij gobe uguñ wor po katamij geb, goke dufay henayin. Irde mata bulunþin yubul teñbe yeñ ge bitin mulgañ hekeb hanþapyä mata igin teñ hinhan goyen sopte teñ hinayin. Munaj gwaha ma tinayinþe ne beleñ deñ hitte kujbe nere hulsi deñ bana hi goyen gasuñende mat teñ siñä irmeke gabutin gobe hubu po hiyyen. ⁶ Gega mata igin kura teñ hanjen goke amaneñ nurde hime gobe gahade: Nikolasyen usi mere gama irde hanjen mar gore mata teñ hanjen goke ne beleñ igin ma wor po nurde himyen gwahade goyen po, deñ wor go mar goke igin ma nurde yunen hanjen. Gobe igin wor po teñ hanjen.

⁷ Ningeb al kirmiñ minyan marbe Holi Spirit beleñ sios momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayin marbe ne beleñ ok yinmeke nene hugiñen hitek he iginen Al Kurunyen gasuñde hanj goyen igin nenayin,” yiriñ.

Sumena niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

⁸ Be, al gore sopte gaha ninyin: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Sumena taunde

hanj mar goyen doyañ yirde merene basañ heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direñ tihim gabe det kurun gayen miñ uryin irde kame det kurun gayen pasi iryen al gote mere. Yeñbe kamyin gega, sopte huwaryin. Meremiñbe gahade: ⁹ Nebe deñ beleñ kanduk yeneñ hanjen irde dettin miñmon geb det niñ amu wor po heñ hanjen gobe nurde himyen. Gega Al Kurunyen gasuñde niñ detbe budam wor po deñ hitte hanj! Nebe al kura yinjeñ ge yeñ, ‘Neñbe Yuda mar,’ yeñ al usi yirde hanj mar gore mere buluñ mat dirde hanjen gobe nurde himyen. Go mar gobe Yuda mar wor po moñ, irde Satanyen mere gama irniñ yeñ gabu irde hanjen mar yeñ yeneñ himyen. ¹⁰ Ningeb deñbe kanduk yennayin goke kafura ma henayin. Ga nurnañ. Satan beleñ deñ goyen, “Gwaha yirmeke Al Kurun niñ dufaymin tareñ irtiñ goyen tubul tinañ,” yeñ deñ hanj bana goj niñ al kura yade koyare yiryeñ. Irde deñ goyen buluñ buluñ dirke naña fay 10 gayen kanduk bana hinayin. Gega ne niñ dufaytiñ sañiñ irtiñ gobe sañiñ po tanarnayin. Mudunke kamnayin goke bada ma henayin. Gwaha tinayinþe kame gote mu-

runjem igin wor po Al Kurunya hugiñen hej hej goyen dunenj.

11 Niñgeb al kirmiñ minyañ marbe Holi Spirit beleñ sios momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayiñ marbe kamnayiñ gega, sopte kamde kamde gasuñ kak alare ma kuñbe Al Kurunya hugiñ hinayinj,” yiriñ.

Pergamum niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

12 Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Pergamum taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basañ hej saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayaiñ:

Mere direñ tihim gabe fulenjare niñ bidila kura misiñ kurhan kurhan goyen minyañ al gote mere. Meremiñbe gahade: 13 Nebe deñ goyen Satan beleñ nigen tiyuñ wor po yeñ nurde tareñ po meteñ teñ hiyende gor hanj gobe nurde himyen. Gega deñbe kanduk go bana hanj goke kafura ma hej ne po gama nirde hanj. Deñbe ne niñ dufaytiñ tareñ irtiñ goyen tubul ma teñ hanj. Irde ne niñ bijde mat fudinde wor po tagalde

hiyen al Antipas goyen al beleñ tauntiñ bana goj mayke kamyiñ goyenter wor deñbe ne niñ dufaytiñ sañiñ irtiñ goyen tubul ma tiyamiñ. Fudinde, tauntiñ bana gojbe Satan beleñ hej meteñ teñ hi.

14 Goyenpoga matatinj kura igin ma nurde himyen goyen momoñ direñ tihim gobe gahade: deñ hañ bana goj niñ al kurabe Balamyen saba gama irde hanj. Balambe Moap nañare niñ doyan al kurunj Balak beleñ daha mat Israel mar usi yirke det toneñ al beleñ yirtiñ goyen galak yirtiñ binje nenayinj irde leplep matare katnayiñ yeñ goke saba iryinj. 15 Gwahade goyen po, kuratiñ kurabe Nikolasyen usi saba gama irde hanj. 16 Niñgeb matatinj goyen yubul teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgañ hiyyen. Mongo ne beleñ deñ hitte aranen kuñ fulenjare niñ bidila mohonjer hiyen goyen teñ go mar goya artek geb.

17 Niñgeb al kirmiñ minyañ marbe Holi Spirit beleñ sios momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayiñ marbe kame

* **2:17:** Mana gobe bikken Israel mar Isip naña tubul teñ sawsawa po kurun naña bana kuñ hikeya Al Kurun beleñ binje yuneñ hinhin go goyen. Mana kurabe kuwe bana hej Biñä Bokis bana hinhin gega, Babilon mar beleñ Israel marte naña wañ yakira tikeya bokis gobe bana kuriñ. Gega Israel marbe kame Mesaia wayyeñ naturebe Bokis gobe kawan forok yiyyen yeñ nurde hanjen.

‘mana’* banare hitin goyen kura yunej. Irde hora faykek go hende al deñe gergeñ katin goyen wor yunej. Al deñe gobe hora goyen tiyyen al go po ga nuryen,” yirinj.

Taiataira niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yirinj

¹⁸ Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Taiataira taunde han mar goyen doyan yirde merene basan heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayıñ:

Mere direñ tihim gabe Al Kurunyen Urminde mere. Diliñbe kak melak yara agat urde hin hin. Irde kahañbe ain kura baras inen hanjen goyen kakde kumga tike buk yen hanjen go gwahade yara hin hin. Meremiñbe gahade: ¹⁹ Nebe mata dahade teñ hanjen goyen nurde hime. Irde deñ beleñ Al Kurunya al hoyanya niñ amanenj nurd yunej hanjen irde Al Kurun niñ dufaytin sanjin irde yen ge metenj teñ hanjen goyen nurde hime. Deñbe yen ge teñ kanduk yeneñ han gega, goke mukku ma teñ tarenj po heñ hanjen goyen wor nurde hime. Gayenter deñ beleñ mata igin teñ hanjen gobe hançapya tineñ heñya mata teñ hinhan gote folet wor po

teñ hanjen goyen mananj nurde hime.

²⁰ Goyenpoga matatiñ kura goke igin ma nurde himyen. Matatiñ gobe gahade: deñbe bere kura goyen deñya heñ bikkenj Yesebel† mata teñ hin hin goyen gama irde hiyen gega, goke buluñej ma nurde tubul tike deñya hi. Bere gobe yinjen ge yen, ‘Nebe Al Kurunyen mere basanj bere,’ yen hi. Bere gore metenj marne usi saba yirde mata buluñ teñ teñ beljenje yukukeb al kurabe leplep mata teñ han, irde kurabe det toneñ al beleñ yirtinj goyen galak yirtinj binje nene hanj. ²¹ Nebe bere goyen Al Kurun niñ biñ mulgañ heñ mata buluñmiñ yubul teñ teñ nalu kerd unmiñ gega, gwaha titek ma nurde hi. ²² Niñgeb bere goyen temeymeke kanduk kuruñ bana katyen. Irde al berem yan beleñ bere goya duwan teñ teñ mata teñ hanjen marbe uliñde kanduk kuruñ forok ird yunej. Go mar gobe bere gote mata buluñ gama irtinj goyen yubul ma tinayıñbe kanduk kuruñ forok irde yunej. ²³ Nebe al kura bere gote saba po gama irde dirjenj weñ hitin mar goyen gasa yirmeke kam-

† **2:20:** Yesebelbe bikken Israel marte doyan al kura Ahapjen berem. Bere gobe unjura dolon yirdeb Israel mar mananj usi yirke bere gote mere gama irde unjura dolon yirde hinhan. (1 Doyañ Mar 16:31; 18:4; 21:1-26; 2 Doyañ Mar 9:22; 9:30-37)

nayıñ. Gwaha yirmeke gab Yesuyen alya bereya tumňaŋ alyen biŋde niŋ dufay keŋkela nurde hi albe yeŋ po yeŋ bebak tinayıñ. Nebe deŋ beleŋ mata teŋ haŋ kuruŋ gote murunjem dunenj.

²⁴ Be, deŋ Taiataira taunde niŋ sios bana bere gote saba ma gama irde Satanyen mata kura banare niŋ wor po ineq hanjen gote saba ma nurde hanjen mar goyen momoŋ direŋ tihim. Mere ga direŋ tihim gabe kanduk hoyan kura dune yeŋ ma dinenj hime. Merenebe gahade: ²⁵ Deŋbe saba igiŋ titin goyen tareŋ po tanarde hinayıñ. Irkeb ne waŋ denenj.

²⁶ Niŋgeb al kura mata buluŋya kandukya goyen fole irde dufayne po gama irde hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyen marbe naŋa karkuwaj kurayen kurayen goyen doyan yird yird sanŋiŋ yuneŋ. ²⁷ Goke teŋbe Al Kuruŋyen asanđe gahade katıñ hi:

‘Yeŋbe doyan al kuřuŋyen kutum kura ain beleŋ po irtiŋ goyen tanarde mel go doyan yirde hiyeŋ.

Yeŋ beleŋ mel go gwamun yurke kuwe yase galaŋ yitiŋ yara heŋ buluŋ wor po henayıñ,’ yitiŋ. *Tikiŋ 2:9*

Niŋgeb yitiŋ gwahade goyen po Adone beleŋ alya

bereya doyan yird yird saŋiŋ nuntiŋ geb, ne wor mata buluŋya kandukya goyen fole yirde dufayne po gama irde hinayıñ mar goyen doyan mar karkuwaj heŋ heŋ tareŋ yuneŋ. ²⁸ Irde tareŋne turňaŋ yaŋ wor po bayfonj yara goyen wor yuneŋ. ²⁹ Al kirmiŋ miŋyaŋ marbe Holi Spirit beleŋ sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko,” yiriŋ.

3

Sardis niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yiriŋ

¹ Be, al gore sopte gaha ninyiŋ: “Gebe Yesuyen alya bereya Sardis taunde haŋ mar goyen doyan yirde merene basaŋ heŋ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayıñ:

Mere direŋ tihim gabe Holi Spirit mata wukkeŋ wor po 7 miŋyaŋ goya dinambe 7 goya yanarde hi al gote mere. Meremiŋbe gahade: nebe mata da-hade teŋ hanjen gobe nurde hime. Al hoyan beleŋbe igiŋ po haŋ yeŋ deneŋ haŋ gega, delnerbe al kamtiŋ yeŋ deneŋ hime.

² Niŋgeb huwarnaŋ! Irde matatinj igiŋ yubul titek heŋ haŋ goyen sopte yanarde saŋiŋ po yirnayıñ. Gobe Al Kuruŋ diliŋde matatinj gobe hako po haŋ yeŋ deneŋ hime geb, gago dinenj hime. ³ Niŋgeb

haŋkapyə saba damiŋ dirke nuramiŋ goke bitiŋ sir ma yenayıŋ. Irde saba goyen gama irde mata buluŋtiŋ goyen yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ hiyyen. Munan̄ huwarnayıŋ moŋbe ma nurde hikeya kawe mar waŋ hanjen gwahade po, deŋ hitte kuŋ matatiŋ gote murunjem buluŋ duneŋ. Deŋbe ne gayen deŋ hitte kuŋ kuŋ nalu goyen epte ma bebak tinayıŋ. ⁴ Goyenpoga deŋ sios Sardis taunde haŋ mar bana goŋ niŋ al kura matamıŋbe uliŋ umŋa tikiŋ ma yirtiŋ yara Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ haŋ. Mel gobe Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ hitiŋ mar gote amil faykek wor po goyen yunmeke hor teŋbe neya heŋ mata huwak teŋ hinayıŋ. Mel gobe gwaha yirtek po haŋ geb, gogo yireŋ. ⁵ Niŋgeb al kura mata buluŋya kandukya goyen fole yırnayıŋ marbe mel go yireŋ gwahade goyen po, amil faykek wor po goyen hor yırde yuneŋ. Irde deŋembe Al Kurunya hugineŋ hitek marte deŋem katiŋ asanđe mat yade siŋa ma yireŋ. Gwaha titŋeŋbe Adoneya miyoŋmınŋyat diliŋ mar mel goyen nere yeŋ nurd yuneŋ. ⁶ Al kirmiŋ minyaŋ marbe Holi Spirit belen sios momon̄ yırde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko,”

yiriŋ.

Filadelfia niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yiriŋ

⁷ Be, al gore sopte gaha ninyiŋ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Filadelfia taunde haŋ mar goyen doyaŋ yirde merene basaŋ heŋ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayıŋ:

Mere direŋ tihim gabe wukkek wor po, irde mere fudinde po ten hi al gote mere. Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gasuŋ Dewityen taun inęŋ hanjen gote miŋ al geb, taun yame degel degel ki goyen minyaŋ. Yeŋ beleŋ yame goyen hol iryenbe al kura beleŋ epte ma tayyeŋ. Irde yeŋ beleŋ yame goyen tayyeŋbe al kura beleŋ epte ma digi-lyeŋ. Meremiŋbe gahade: ⁸ Nebe deŋ beleŋ mata dahade teŋ haŋ goyen nurde hime. Deŋ goyen iŋiŋ Dewityen taun bana hurkunayıŋ yeŋbe yame degelde dunmiŋ ga hi ga kennan̄. Ne beleŋ yame degelde dunmiŋ gabe al kura epte ma tayyeŋ. Deŋbe saŋiŋtiŋ kuruŋ moŋ gega, merene po gama irde ne niŋ helwaŋ ma heŋ hanjen goyen nurde hime. ⁹ Ga nurnaŋ! Al buda Satanyen mere gama irde haŋ mar gobe usi mar wor po. Go mar gobe yinjeŋ ge yeŋ, ‘Yeŋbe Yuda mar,’ yeŋ haŋ gega gwahade

moj. Nebe go mar goyen bul yirmeke deñ hitte wañ kahañtiñ minde urgut kanayıñ. Irdeb ne beleñ bubulkunje wor po yeñ nurd duneñ himyen goyen keneñ bebak tinayıñ.
¹⁰ Deñbe kanduk yeneñ mukku ma teñ tareñ heñ heñ ge piñeñ ma heñ hinayıñ yeñ tareñ po dinmiriñ goyen po gama irde hanjen geb, ne wor kanduk kuruñ forok yeñ yeñ nature kanduk gore buluñ dird dird belñeñbe pet tiyeñ. Kanduk gobe alya bereya megen hanj kuruñ gote dufaymiňa matamiňa tuñañ yurd yurd niñ forok yiyyen gega, deñ goyen kanduk go bana mat dad siñä direñ.

¹¹ Nebe heñ ga ma wayen. Ningeb mere fudinneya mata huwakya deñ hitte hi goyen kenkelä po tanarde hinayıñ. Gogab kame matatiñ igin gote murunjem goyen al hoyan beleñ epte ma goran dirnayıñ.
¹² Ningeb al kura mata buluňa kandukya goyen fole yirnayıñ marbe Al Kurunyen ya balem gote tolamiñ yireñ geb, Al Kurunya huginenj hinayıñ. Yenjbe ya balem go ma po tubul teñ siñare kunañiñ. Nebe Al Kurunyen deñemya taunmiñ gote deñemya goyen mel go uliñde kayenj. Irde deñne wor kayenj. Taun gobe Yerusalem gergeñ, Al

Kurunyen gasuñde mat katyenj.
¹³ Al kirmiñ miňyañ marbe Holi Spirit beleñ sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko,” yiriñ.

Laodisia niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yiriñ

¹⁴ Be, al gore sopte gaha ninyiñ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Laodisia taunde hañ mar goyen doyañ yirde merene basañ henj saba yirde hiyen al hitte asañ gahade kayayıñ:

Mere direñ tihim gabe mere fudinde gote miñ alyen mere. Yenjbe biña tiyyiñ goyen fudinde po gama ird ird al, irde Al Kuruñ niñ fudinde po tagal tagal al. Al gobe det kuruñ gayen Al Kuruñ beleñ forok yiryiñ gote doyañ al. Meremiňbe gahade:
¹⁵ Nebe deñ beleñ mata dahade teñ hanjen goyen nurde hime. Dende Al Kuruñ gama ird ird matatiñbe sanjiñ wor po moj, irde buluñ wor po moj, kahaltem po hanj. Gobe fe kura uka wor po moj, irde uysuñ wor po moj go gwahade goyen. Goyenbe deñ goyen uka hiniñ yenjbe ukam po hiwoñ, munaj uysuñ hiniñ yenjbe uysuñ po hiwoñ yeñ nurde hime.
¹⁶ Deñbe fe kura uka wor po moj, irde uysuñ wor po moj yara geb, mohonner mat meyañ titiñ yara dirde demeyde harhokne duneñ

tihim. ¹⁷ Denþe dindigen ge yeþbe, 'Neþbe igin wor po hite. Mataniniþbe igin po teþ hityen geb, mata igin hoyan kura neþ titekbe hubu,' yeþ hanjen. Goyenpoga denþe al buninjen wor po, mata igin kura deñ hitte ma hi goyen bebak ma teþ haþ! Denþe kaþaq mar, kupsoñ heþ kuj hanj, irde diltin titmiñ yeþ denej hime. ¹⁸ Niþgeb ne hitte mat gol hora* kakde kumga tike igin wor po hitiñ goyen damu tinañ dinej hime. Gogab Al Kuruñ diliñde samuñtiñ yaþ mar wor po henayin. Irde amil faykek† ne hitte damu tinañ dinej hime. Gogab kupsoñ heþ memyak hitiñ haþ goyen amil gore ultiñ aw duryen. Irde diltin titmiñ go sope yird yird goke he fimiñ kura ne hitte damu tinañ dinej hime. Gogab igin naþkenneyin.

¹⁹ Nebe al kura bubulkunje wor po yeþ nurde yunej himyen marbe buluñ tike goke yinej teþ saba yirde himyen. Niþgeb mata igin gama yird yird mata goke po nurde hinayin. Irde mata buluñtiñ yubul teþ yeþ ge bitiñ mulgañ hiyyen. ²⁰ Ga nurnaþ! Nebe yamere huwarde yame mayde hime. Al kura merene nurde yame

degelde nunkeb bana goj hurkuþbe yeþya dula teþ yeþya hireñ.

²¹ Niþgeb al kura mata buluña kandukya goyen fole yirnayin marbe ne beleñ al buluñ fole irde deñne yaþ wor po heþ Adoneya har gwahade goyen po, yeþ wor doyañ mar karkuwanj heþ neya heþ heþ sanjñ goyen yunej. ²² Al kirmiñ minyañ marbe Holi Spirit beleñ sios mere momoñ yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko," yiriñ.

4

Al Kuruñyen gasuñde niþ taun goke yiriñ

¹ Be, al gore gwaha yiriñ go kamereb Al Kuruñyen gasuñde hurkuñ hurkuñ yame figiltiñ hinhin goyen forok yeke kinmiriñ. Irkeb al melak kura haþkapyä bigul mere titiñ yara nurmiriñ goyen gore po, "Hende gar waya. Irkeb kame mata dahade forok yenayıñ goyen gikala gireñ," ninyiñ.

² Irkeb goya goyen po Holi Spirit beleñ tareñ po ketal nuryiñ. Irkeb kemne mat Al Kuruñyen gasuñ bana Doyañ Al Kuruñyen keperd keperd gasuñde al kura keperde hike kinmiriñ. ³ Doyañ Al Kuruñyen keperd keperd gasuñde gor keperde hinhin al gote dinsokbe yaspa horaya hora bukken konilian

* **3:18:** Al Kuruñ diliñde mata igin wor po goke yitiñ. mata huwak wukkenj wor po goke yitiñ.

† **3:18:** Amil faykekbe

inej hanjen go gwahade yara agat urde hinhin. Irde gamatsaw belej keperd keperd gasuŋ go milgu irtiŋ goyen kinmiriŋ. Gamatsaw gobe hora digulak emeral inej hanjen gwahade yara melak heŋ hinhin.⁴ Be, Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ go sinjakanje doyaŋ marte keperd keperd gasuŋ 24 gore milgu irtiŋ hinhin. Go herenje Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ mar parguwak 24 belej kipirtiŋde hinhin. Mel gobe amil faykeŋ hor yirde tonanđdebe doyaŋ alyen tonanđhor yirtiŋ hinhin.⁵ Be, Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde matbe dagamel teŋ daga kateŋ hururuŋ teŋ hinhin. Keperd keperd gasuŋ goyen diliŋ marbe hulsi 7 belej melak heŋ toltol yeŋ hinhin. Hulsi 7 gobe Holi Spirit mata wukkeŋ wor po 7 minyaŋ go goyen.⁶ Irde makan ala galas belej po irtiŋ yara wukkeŋ wor po goyen wor keperd keperd gasuŋ go diliŋ mar belej hinhin.

Be, doyaŋ mar 24 gote keperd keperd gasuŋ Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ milgu irtiŋ goyen kahal banabe det binfut minyaŋ Al Kurun belej yirtiŋ kura sipte hinhin. Det gote biŋya harhokya belejbe diliŋ belej po sam yirtiŋ hinhin.⁷ Det binfut minyaŋ goyen kurabe laion yara kinmiriŋ. Kurabe bulmakaw

yara, irde kurate kimiŋbe al kimiŋ yara kinmiriŋ. Irde funaŋbe buntuluŋ naŋa kota foy titiŋ yara gor hike kinmiriŋ.⁸ Det binfut minyaŋ sipte goyen yunkurenj yunkurenjbe tapen 6 minyaŋ hinhin. Irde uliŋ pigiŋbe diliŋ belej po tumňaŋ sam yirtiŋ hinhin. Tapen yufuk bana manaj diliŋ belej sam yirtiŋ hinhin. Det binfut minyaŋ gobe naŋkahalya wawuŋya hugiŋeŋ gaha yeŋ hinhin:

“Al wukkeŋ, al wukkeŋ,
Doyaŋ Al Kurunje al
wukkeŋ wor po.

Al Kurun tareŋmiŋ kurun
wor po gobe
bikkeŋ hinhin, gayenter hi,
irde kame wayyeŋ,” yeŋ
hinhin.

⁹ Det binfut minyaŋ gore Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde keperde heŋ gwahader hitiŋ al goyen dejem turŋuŋ yaŋ irde isoka irde meteŋmiŋ goke igin nurt unen hinhin.¹⁰ Gwaha teŋ hike goya goyenbe Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ mar parguwak 24 belejbe Doyaŋ Al Kurunyen gasuŋde keperde hinhin al gote diliŋ mar urguŋ kaŋ gwahader hitiŋ al goyen dolon irde hinhin. Mel gobe doyaŋ mar karkuwandje tonanđhormiŋ goyen yugu teŋ Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ goyen kahaŋ minde yerdeb gaha yeŋ hinhin:

¹¹ “Gebe Doyaŋ Al Kurunniŋ, irde Al

Kuruñinij.

Ge belen po ga det kurun
gayen yirarinj.

Dufayge po gama irde det
kurun gayen forok yi-
rarinj.

Ninjeb deñe turñuñ yanja
sanjñ kurunyä tetek
po ha.

Irde palap girtek po ha," yen
hinhan.

5

*Asanja Sipsip al dirij
dirñejya*

¹ Be, go kamereb Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasuñde kipirtiñ hinhin al gote hanij yase banabe asan sobam bili irtiñ kura goyen tanarde hike kinmirinj. Asan gobe harhok beleñya biñ beleñya tumñañ katinj, irde det unjuni yara goyen 7 yade asan bili irtiñde gor sanjñ yirtiñ hinhan. ² Be, nebe Al Kurunyen miyon tareñmiñ kuruñ wor po kura gore hokde, "Ganun al beleñ det unjuni yara asan yulyanen bili irtiñde taga yurtiñ goyen epte yukala teñ asan go digilyen?" yeke kinmirinj. ³ Goyenpoga al gore kura asan ulyan go epte degeltek moñ. Asan goyen bana keneñ keneñ manañ epte moñ. Al Kurunyen gasuñde niñ, megen niñ, megen biñ bana niñ al ma det kura beleñ epte ma asan go degelde kentek hinhan. ⁴ Irkeb al wukkek wor po kura gore asan goyen epte degelde go

biñde kentek miñmoñ wor po keneñbe goke esitinde hinhem. ⁵ Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak kura beleñ, "Eseñ ma yo! Yekop urmiñ kura Yuda, deñem kurabe Laion ineñ hanjen gote dari gama irde forok yirinj al gobe Dewityen miñde mat watinj. Yenbe asogom al buluñ goyen fole irtiñ. Al gore gab det unjuni yara beleñ asan sobam bili irde tareñ yirtiñ det 7 goyen epte yukala teñ digilyen," ninyinj.

⁶ Be, go kamereb al kura Sipsip al dirij dirñej go gwahade yara kinmirinj. Sipsip go keneñmiñbe bikken mayke kamtiñ yara kinmirinj. Be, Sipsip dirñej go Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasuñ kahalte wor po gor huwarde hinhin. Keperd keperd gasuñ goyen sinjakyenbe det biñfut miñyañ sipteya Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwakya beleñ milgu irtiñ hinhan. Sipsip dirñej gote hirkambe 7, irde diliñ wor 7 hinhan. Diliñ 7 gobe Holi Spirityen mata wukkek wor po 7 miñyañ go goyen. Holi Spirit gobe Al Kurun beleñ alya bereya megen hañ kuruñ goke teñ kerke kuriñ. ⁷ Be, Sipsip dirñej gore Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasuñde hinhin al go hitte kuñ hanij yase bana asan ulyan bili irde unjuni po sanjñ irtiñ hinhan goyen tirinj. ⁸ Be,

yen belej asan go tekeb det binfut miňyaŋ sipte goya Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte parguwak 24 gore Sipsip dirneŋ kimin mat urguŋ kayamiŋ. Urguŋ kayamiŋ mar gobe yunkuren yunkuren tikiŋde niŋ det hap ineq hanjen goyen nende gigen yanartiŋ hinhan. Irde koron gol hora belej po yirtiŋ goyen wor yanartiŋ hinhan. Koroŋ bana goŋbe det hamin iŋiŋ muŋ wor po go goyen miňyaŋ hinhan. Det hamin iŋiŋ muŋ wor po gobe Al Kurunyen alya bereya belej Al Kurun mere irde hanjen go goyen. ⁹ Be, mel gobe tikiŋde niŋ det hap ineq hanjen goya koron gol hora belej yirtiŋ goyen yanarde tikiŋ gergeŋ kura hamiŋ. Tikiŋmiŋbe gahade: "Gebe mugunke kamariŋ.

Irde darige wok yitiŋ go hende harde alya bereya Al Kurun hitte yumulgaŋ tiyariŋ.

Alya bereya gobe miŋ kurayen kurayen, meremiŋ kurayen kurayen, dari miŋ kurayen kurayen, naŋa kurar niŋ kura niŋ yumulgaŋ tiyariŋ.

Goke tenbe ge belej po gab epte asan goyen teŋ degelaiŋ.

¹⁰ Ge belej mel goyen alya bereya Al Kurun belej doyaŋ yird yird mar yirariŋ.

Irde Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ mar yi- rariŋ.

Irkeb yen belej det kurun megen haŋ kurun goyen doyaŋ yirde hinayiŋ," yamiŋ.

¹¹ Be, go kamereb nebe Al Kurunyen miyoŋ budam wor po epte ma kapyan hetek goyen yenenbe meremiŋ manan̄ nurniriŋ. Miyoŋ goreb Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ, det binfut miňyaŋ sipte goyen, irde Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte parguwak goyen milgu yiramiŋ. ¹² Irdeb hokde po tikiŋ gahade hamiŋ:

"Sipsip dirneŋ mayke kamyiŋ gore po gab epte sanjiŋ tetek hi.

Irde epte Al Kurunyen samuŋ tumňaŋ iŋiŋ yawartek hi.

Dufay wukkek, sanjiŋ, deŋe turŋuŋ yan goyen iŋiŋ yende hetek hi.

Irde palap irde isoka irtek albe ge po," yamiŋ.

¹³ Be, go kamereb det kurun gayen tumňaŋ tikiŋ heŋ hinhan. Naŋkiŋde niŋ, megen niŋ, megen biŋ bana niŋ, irde makande niŋ det kurun goreb gahade tikiŋ hamiŋ:

"Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde kipritiŋ hi al goya Sipsip dirneŋya goyen isoka yirde palap yirde deŋe turŋuŋ yan yirde tareŋ kurun gobe gwahader yen po yunen hitek," yamiŋ.

14 Irkeb det biñfut minyañ sipte gore wol henbe, "Fudinde wor po," yaminj. Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyañ marte par-guwak beleñ dokolhoñ yuguluñ teñ urgúñ kanþe Al Kurunyá Sipsip dirñeñya goyen dolon yiramiñ.

6

Asan bili irde tareñ yirtiñ unjguni goyen yukala teñ asan go digilyiñ

¹ Be, go kamereb Sipsip dirñeñ beleñ asan bili irde unjguni 7 po sañiñ yirtiñ goyen unjkureñmiñ ukala tiyyiñ goyen kinmiriñ. Irkeb det biñfut minyañ sipte hinhan goyen unjkureñ kura beleñ "Waya!" yiriñ. Mere tiyyiñ gobe daga migiriñ yara tiyyiñ. ² Irkeb hos faykek kura goyen forok yeke kinmiriñ. Al kura hos go hende hinhin al gobe hite haninđe manaj hinhin. Irde doyañ alyen tonajhor hor irde untinj. Irkeb megeñ hike kwa kurun goyen bana gon kuñ fulenja tiyyiñ. Yeñ beleñ po megenja alya yad yad niñ teñ hos hende kuriñ.

³ Be, Sipsip dirñeñ beleñ unjguni kura sopte ukala tikeb det biñfut minyañ sipte goyen kura beleñ wor sopte, "Waya!" yeke nurmiriñ.

⁴ Be, gwaha yekeb hos hoyan kura forok yiriñ. Hos gobe bukkenjhel yitiñ wor po. Hos go hende keperde hinhin al gobe alya bereya megen hanj gayen biñ kamke awalikde

heñ heñ mata goyen teñ siña irke al yinjeñ uliñ kadom muguneñ teñ kamde kamde sañiñ untinj. Irde fulenjare niñ bidila kurun kura goyen wor untinj.

⁵ Be, Sipsip dirñeñ beleñ unjguni tareñ yirtiñ 7 bana goyen karwomiñ ukala tikeb det biñfut minyañ sipte goyen hoyan kura beleñ wor, "Waya!" yeke nurmiriñ. Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmiriñ. Hos gobe halkeñ wor po. Hos go hende keperde hinhin al gobe det kanduk tuñaj teñ teñ det kura haninđe tanartiñ hinhin. ⁶ Irkeb det biñfut minyañ sipte hinhan bana gon mat al melak kura forok yeke nurmiriñ. Merebe gahade: "Albe meteñ teñ hinayiñ gega, binjebé budam ma forok yeñ hinayiñ. Irkeb nañja fay unjkureñ bana meteñ teñ murunđem teñ hinayiñ gote hora gore binje damu teñ hinayiñ gega, binje budam ma yade hinayiñ. Ningeb binje damu tinij yeñ wit damu teñ hinayiñbe koroj dirñeñ unjkureñ gwahade po teñ hinayiñ, munaj bali damu teñ hinayiñbe koroj muknejñ karwo gwahade po yade hinayiñ. Goyenbe mel gore olip fimiñyá wain fimiñyabe iginj yawarnayiñ geb, olip heya wain heyabe buluñ ma yirayiñ," yiriñ.

⁷ Be, Sipsip dirñeñ beleñ unjguni tareñ yirtiñ 7 bana goyen siptemiñ ukala tikeb

det biñfut minyañ sipte hinhin goyen funañ beleñ, "Waya!" yeke nurmiriñ. ⁸ Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmiriñ. Hos gobe wulsakken. Hos go hende keperde hinhin al gote deñembe Kamde Kamde. Yeñ hos hende wañ hikeb Al Metebe harhokde go po bindere gama irde wañ hike kinmiriñ. Al irawa gobe alya bereya megen hañ kurun gayen pota yirke buda sipte hekeb buda uñkureñbe buluñ yirke kamde kamde sañiñ yuntiñ. Niñgeb buda uñkureñ goyen bana al kurabe fulenjare niñ bidilare kamnayiñ, binje kamde kamnayiñ, kurabe garbam heñ kamnayiñ, irde kurabe dapñä duwi kafuram wor po gore gosa yirke kamnayiñ.

⁹ Be, Sipsip dirñeñ beleñ unjuni sañiñ yirtiñ 7 bana goj siptesonjoñmiñ goyen ukala tiyyiñ goyen kinmiriñ. Irkeb al buda kura Al Kurunyen mere gama irde tagalde kuñ hike gosa yirke kamamiñ mar gote toneñbe Al Kurun galak ird ird alta yufukde hike yinmiriñ. ¹⁰ Mel gore hokde po, "Doyan Al Kurun, tarengebe kurun wor po. Gebe wukken wor po, irde meregebe fudinde wor po. Goyenbe megen hañ mar beleñ mudunke kamtirin goyen goke daha naña gab merere yerde matamiñ gote murunçem buluñ goyen wol heñ yunayiñ? Sobamde po doyan hetek we?" inamiñ.

¹¹ Irde mel gobe yuñkureñ yuñkureñ amil fayneñ nende gigen yuntiñ. Irdeb, "Deñ mudunke kamamiñ gwahade goyen po, Doyan Al Kurunya heñ kadtiñ yago hitiñ marya Doyan Al Kurunyen meteñ mar kadtiñ hitiñ goyen wor gosa yirke kamde hinayiñ goyen kuñ kuñ budam heñ ep heke gab muduntiñ mar goyen merere huwarnayiñ geb, goke doyan heñ hinayiñ. Go nalu gobe ulyanje ma hikeya forok yiyyeñ," yinke nuramiñ.

¹² Be, Sipsip dirñeñ beleñ unjuni tareñ yirtiñ 7 bana goyen 6miñ ukala tiyyiñ goyen kinmiriñ. Irkeb niniña kurun wor po forok yiriñ. Nañabe kidoma buluñ po hiriñ. Gobe meme sikkeñ halkeñ wor po gore uliñhor irtiñ gwahade yara hiriñ. Irde gagasibe dari yara bukkeñhel wor po hiriñ. ¹³ Irde dinambe yagobe nañkinde mat suk yeñ megen katamiñ. Dinambe gobe meñe kurun harde fik he igineñ hançapok fuguru tike megen kateñ hanjen go gwahade tiyamiñ. ¹⁴ Nañkinbe asañ sobam bili irtiñ yara bili irke hubu hiriñ. Duguya motmotyabe tumñañ gasuñejende mat yade hoyanje yirtiñ. ¹⁵ Irkeb megen niñ doyan mar karkuwañ, doyan mar, fulenjä marte doyan mar karkuwañ, al horam yañ mar, sañiñ minyañ mar, al kurate yufuk bana heñ

muruŋgem moŋ dulin meten teŋ haŋ maryabe yiŋgeŋ dufaymiŋde haŋ maryā tumňaŋ busaharde duguyaŋ hurkuŋ horabok bana hinhan, irde kurabe hora karkuwaŋ kahalte mabok binde hinhan.¹⁶⁻¹⁷ Mel gobe duguya hora karkuwaŋya goyen mabokde heŋbe, "Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde keperde hi al goya Sipsip dirneŋya gote bearar goyen ganuŋ mar beleŋ epte sanjŋ heŋ fole irnayinj. Hubu wor po! Ningeb deŋ duguya hora karkuwaŋya, neŋ hende katnaŋ. Irdeb Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde keperde hi al gote diliŋde hitek moŋ geb, bana dernaŋ. Irkeb Sipsip dirneŋ gote bearar go ma kentek," yaminj.

7

Alya bereya 144,000 goyen basiŋa yiryiŋ

¹ Be, go kamereb Al Kuruŋyen miyoŋ sipte beleŋ megenj muruŋ kurhan kurhan huwarde hike yinmirinj. Miyoŋmiŋ sipte gobe mongo meŋe huwarde megenja makanyaabe heya buluŋ yiryenkek yeŋbe meŋe belŋeŋ sipte goyen pet teŋ hinhan. ² Irke Al Kuruŋyen miyoŋ hoyan kura naŋa waŋ waŋ beleŋ mat waŋ hike kinmirinj. Yeŋbe alya bereya Al Kuruŋ gwahader hitiŋ beleŋ basiŋa yiryiŋ goyen kimiŋde soŋ yirdde niŋ det goyen miyŋaŋ wake kinmirinj. Be, miyoŋ gore miyoŋ sipte, megenja makanya buluŋ yirtek tareŋ yuntiŋ goyen kuware po hoy yirdeb yinyiŋ.³ "Neŋ beleŋ Al Kuruŋninj gote meten mar kimiŋde soŋ yird yird goyen pasi irteke gab megenj, makanya heya goyen gwamuŋ yurnayinj," yinyiŋ. ⁴ Irde alya bereya Al Kuruŋyen meten mar kimiŋde soŋ yirtiŋ goyen kapyan heŋ pasi irdeb, "Soŋ yirtiŋ mar tumňaŋbe 144,000," yeke nurmirinj. Kimiŋde soŋ yirtiŋ mar gobe Israel mar al miŋ 12 bana mat watiŋ. ⁵ Go mar gobe gahade:

Yuda miŋde niŋbe 12,000,
Ruben miŋde niŋbe 12,000,
Gat miŋde niŋbe 12,000,
⁶ Aser miŋde niŋbe 12,000,
Naptali miŋde niŋbe 12,000,
Manase miŋde niŋbe 12,000,
⁷ Simeon miŋde niŋbe 12,000,
Liwai miŋde niŋbe 12,000,
Isakar miŋde niŋbe 12,000,
⁸ Sebulun miŋde niŋbe 12,000,
Yosep miŋde niŋbe 12,000,
Benyamin miŋde niŋbe 12,000.

Al buda kuruŋ beleŋ Al Kuruŋ doloŋ iramiŋ

⁹ Be, go kamereb al buda kuruŋ wor po epte ma kapyan hetek goyen delne mar forok yeke yinmirinj. Mel gobe naŋa karkuwaŋ

karkuwaŋ, miŋ kurayen kurayen, sikkeŋ umŋa kurayen kurayen, irde merem kurayen kurayende mat watiŋ. Mel gobe amil faykeŋ hor yirdeb Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasunya Sipsip dirneŋya hitte mat watiŋ.

¹⁰ Irde kuware po,

“Dumulgaŋ teŋ teŋ mata gobe Al Kurunyiniŋa Sipsip dirneŋya hitte mat watiŋ.

Al Kurunbe Doyaŋ Al Kurunyen gasunđe keperde hi!” yamiŋ.

¹¹ Be, Al Kurunyen miyon beleŋ tumŋaŋ Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasunya Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte parguwakyabe det binfut miŋyaŋ sipteya goyen gote harhokde huwarde milgu yiramiŋ. Irdeb Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasun beleŋ goŋ diliŋ mar wulgurut yeŋ kimin megen irde Al Kurun doloŋ iramiŋ.

¹² Doloŋ irde henyabe gaha yamiŋ:

“Fudinde wor po!

Al Kurun isoka irde denem turnŋun yaŋ irde hitek!

Dufay wukkekya tareŋya sanŋiyabe hugineŋ

Al Kurunyiniđe po henayin.

Yeŋ po ga igin nurd unen palap irde hitek!

Fudinde wor po!” yamiŋ.

* **7:9:** Patila yuwalneŋbe al buluŋ fole irtiŋ goke yitiŋ.

¹³ Be, go kamereb Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte parguwak 24 bana goŋ niŋ al kura beleŋ, “Al buda amil faykeŋ hor yirtiŋ mar gabe ganuŋ? Irde mel gabe damde mat watiŋ?” nineŋ gusuŋaŋ niryiŋ. ¹⁴ Irkeb ne beleŋ wol henbe, “Doyaŋ al, gebe nurde ha,” inmiriŋ. Irkeb yeŋ beleŋ, “Al buda gabe kanduk kurun yeneŋ hinhan gega, sanŋiŋ heŋ watiŋ mar. Mel gabe amil hor yirtiŋ goyen Sipsip dirneŋde dari beleŋ po halde faykek wor po yiramiŋ.

¹⁵ Gwahade niŋgeb mel gore Al Kurunyen ya balem bana heŋ Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasunđe goŋ diliŋ mar naŋkahalya wawuŋya doloŋ ird ird mata teŋ hanjen. Irkeb Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasunđe keperde hi al gore mel goya heŋ yufukde yerde doyaŋ yirde hiyen. ¹⁶ Irkeb mel gobe sopte biŋge ma kamnayin, irde fe niŋ ma yiryeŋ. Irde naŋa ma, kak uka wor po kura gore epte ma buluŋ yiryeŋ. ¹⁷ Gobe Sipsip dirneŋ, Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasun kahalte hi al gore sipsip doyaŋ al yara heŋ mel go doyaŋ yirde hiyen geb, epte ma buluŋ henayin.

Yeŋ beleŋ mel go bul yirde Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ fe forok yeŋ hanjen gasunyaŋ yukuyen. Irkeb Al Kurun beleŋ mel gote

diliŋ fimiŋ tumŋaŋ halde yunyeŋ," ninyiŋ.

8

Asaŋ bili irtiŋ uŋguni tareŋ yirtiŋ goyen funaŋ ukala tiyyiŋ

¹ Be, Sipsip dirŋeŋ beleŋ asaŋ ulyaŋ bili irtiŋ goyen uŋguni tareŋ yirtiŋ 7 bana goyen funaŋmiŋ ukala tiyyiŋ. Irkeb 30 minit gwa-hade Al Kurunyen gasunđe migiriŋ miŋmoŋ, diŋdeŋ iramiŋ. ² Go kamereb Al Kuruŋ diliŋ mar miyoŋ 7 huwarde haŋyen goyen yinmiriŋ. Miyoŋ gobe bigul 7 yunke yanaramiŋ.

³ Irkeb Al Kurunyen miyoŋ hoyan kura beleŋ det hamŋeŋ yaŋ kumga teŋ tenđe niŋ koron gol hora beleŋ po irtiŋ goyen teŋbe Al Kuruŋ galak ird ird alta diliŋ mar huwaryiŋ. Yeŋbe Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ diliŋ mar alta gol po irtiŋ go hende det hamŋeŋ igiŋ kumga teŋ teŋ goyen kuruŋ po yawaryiŋ. Gobe Al Kurunyen alya bereya mere irde hanjen mar goya gabu yirde Al Kuruŋ galak ire yeŋbe gogo tiyyiŋ. ⁴ Irdeb det hamŋeŋ yaŋ goyen kumga tike kaki goya Al Kurunyen alya bereya beleŋ mere irde hanjen goya tumŋaŋ gabu heŋ Al Kuruŋ hitte hurkuriŋ. ⁵ Irke gab miyoŋ gore det hamŋeŋ kumga teŋ tenđe niŋ koron goyen teŋbe alta hende kak hinhin goyen faryiŋ. Irdeb goyen

teŋ megen timiyyiŋ. Irkeb dagamel teŋ daga kateŋ hururuŋ teŋ niniŋa tiyyiŋ.

Bigul 7 mere tiyamiŋ

⁶ Be, gor matbe haŋkapyä Al Kurunyen miyoŋ 7 gore bigul 7 yawaramiŋ goyen fu yirniŋ tiyamiŋ.

⁷ Be, miyoŋ 7 bana goyen meheňde niŋ gore wa bigulmiŋ fu iryiŋ. Irkeb kigariŋ bilmiŋ hora yara goya kak dariya suluk irtiŋa goyen kigariŋ kattıŋ yara kuruŋ po katyiŋ. Irkeb megeŋ kuruŋ gayen kurar kurar humga kuriŋ. Humga kuriŋ gobe megeŋ gayen patke karwo hiyyeŋ, irde uŋkureŋbe humga kuyen go gwahade hiriŋ. Irde he megen haŋ manaj gwahade po tiyamiŋ. Irde yamuŋbe tumŋaŋ humga kwamiŋ.

⁸ Be, go kamereb miyoŋ 7 bana goŋ hoyan kura beleŋ bigulmiŋ fu iryiŋ. Gwaha irkeb det kura dugu kuruŋ kak humga kuŋ hinhin yara goyen makaŋ alare timiyyiŋ kinmiriŋ. Irkeb makaŋ ala kuruŋ kurhanbe dari hiriŋ. Gobe makaŋ ala pota yirke karwo hitiŋ goyen uŋkureŋbe dari hiyyeŋ go gwahade goyen. ⁹ Irkeb makaŋde niŋ det biŋfut miŋyaŋ pota irde buda karwo yirtiŋ bana goŋ buda uŋkureŋbe tumŋaŋ kamamiŋ. Irde hakwa yago manaj pota irde buda karwo yirtiŋ bana goŋ buda uŋkureŋbe gwamuŋ yuryeŋ go gwahade yiryiŋ.

¹⁰ Be, go kamereb Al Kuruňyen miyon 7 bana goj karwominj belej bigulmiň fu iryinj. Gwaha irkeb dinambe kuruň miliň wor po hulsi melak hej hi yara gore naňkiňde mat fe karkuwanja fe muknejenja hende katyinj. Gobe fe karkuwanja fe muknejenja gabu yirde buda karwo yirtinj bana buda uňkurenj go hende katyenj go gwahade goyen. ¹¹ Dinambe gote deňembe "Urek". Dinambe gore katkeb fe buda gobe urek haminj. Irke al budam wor po fe urek hitinj go nene kamamiňj.

¹² Be, go kamereb miyon 7 bana goj siptemiň belej bigulmiň fu iryinj. Irkeb naňa diliň goyen paten karwo irke uňkurenjbe det kura belej mayke aymuk iryinj. Gagasiya dinambe yagoya manaj gwahade po buluň haminj. Irkeb saňiňmiňbe sanjinj hej harjkapyä agat urde hanjen go gwahade monj, kidomak hirinj. Niňgeb naňa fay bana goj naňa keňkela ma temeyde hinhan, kidomak po hinhan. Wawuň wor gagasiya dinambeya keňkela ma temeyde hinhan, kidoma buluň po hinhan.

¹³ Be, go kamereb buntulň kura naňa kota hende hoyan foy teň hike kinmirinj. Buntulň gore hokde po, "Mata kafuram wor po! Mata kafuram wor po! Al Kuruňyen miyon hoyan

karwo haň gore bigulmiň fu yirkeb mata alya bereya megen haň mar hitte forok yenayıň gobe kafuram wor po!" yirinj.

9

¹ Be, go kamereb Al Kuruňyen miyon 7 bana goj siptesoňoňmiň belej bigulmiň fu iryinj. Irkeb dinambe kura bikkenj naňkiňde mat megen katyinj goyen kinmirinj. Dinambe gobe mete dukunj wor po kimyaň miňmoň bana goj kurkuň kurkuň yame hol ird irdde niň ki untinj. ² Irkeb dinambe gore mete dukunj wor po bana goj kurkuň kurkuň yame hol iryinj. Irkeb kaki belej kak tupi kuruňde mat kaki waň hiyen go gwahade goyen pul yeň wayyiň. Mete dukunj wor po bana mat kaki watiň gore naňa diliňja naňkiňja pet tike kidoma hirinj. ³ Irkeb gusu budam wor po kaki bana mat megen kateň hinhan. Gusu gobe misiň kalpaň belej al yiseň hanjen gote tareň yara yuntinj. ⁴ Gusu gobe yamuňja busa asaňyabe he yago megen haň goyen buluň ma yirnayıň yintinj. Gega alya bereya Al Kuruň belej kimiňde soň ma yirtinj mar go po ga yisinayıň yintinj.

⁵ Goyenpoga gusu gobe al yisike kamde kamde saňiň ma yuntinj. Yisike gagasi siptesoňoň bana uliň misiň kuruň po kattek tareň po yuntinj. Uliň misiň buluň po katnayıň gobe misiň kalpaň

kura gore al yisike misin buluŋ po nurde hanjen go gwahade goyen.⁶ Gusu beleŋ yisike gagasi siptesonjoŋ uliŋ misin buluŋ po kateŋ hinayinjä gobe kamde kamde niŋ wor po nurde hinayinjä gega ma kamnayinjä. Mel gobe kamtek wor po yirde hiyenjä gega, kamde kamde beleŋ yeneŋ yilwa yiryenjä.

⁷ Be, gusu gobe fulenjare kuŋ kuŋ niŋ hos yara gitik yirtinjä yinmirinjä. Gusu go tonaj hendebe det kura doyan al kurunyen tonajhor gol beleŋ po yirtinjä goyen hor yirtinjä hinhan. Irde dinsokbe alyen yara yinmirinjä. ⁸ Irde tonaj yuwaljenjbe sobam bereyen yara hinhan. Irde misinbe dapŋa kafuram wor po kura laion gote misin yara yinmirinjä. ⁹ Irde dumunjdebe dari mala pet teŋ teŋde niŋ det ain parwek goyen yirtinjä. Irde foy teŋ kuŋ hike tapeŋ gote migirinjbe kuruŋ wor po. Migirinjä gobe fulenjare niŋ nima hos beleŋ yuluŋ teŋ hanjen budam wor po fulenjare kuŋ hike naŋa migirinjä kuruŋ wor po forok yenjä hanjen go gwahade goyen. ¹⁰ Gusu buda gobe gifiriŋ manaŋ, irde gifiriŋ murunjde gorbe misin kalpaŋ gote misinjä hinhan. Gifiriŋ murunjde gorbe al yisike gagasi siptesonjoŋ uliŋ misin kattek saninjä minyanjä. ¹¹ Be, gusu goyen doyan yird yird al kura hinhan. Al

gobe Satanyen miyon, mete dukuŋ bana wor po mat watinj al. Dejembe Hiburu mere mat Abadon, munanj Grik mere matbe Apolian.*

¹² Be, mata kafuram meheŋde niŋ wor pobe gago fole tike hubu hihi. Mata kafuram irawabe kame forok yereŋ tahar.

¹³ Be, Al Kurunyen miyon 7 bana goŋ 6miŋ gore bigulmiŋ fu iryinjä. Irkeb Al Kurunj galak ird ird alta gol beleŋ po irde Al Kurunj dilij mar hitinj gote murunj sipte kurhan kurhan goŋ hirkam hinhande matbe al melak kura forok yeke nurmirinjä. ¹⁴ Al melak gore miyon gayamuŋ ga bigul fu iryinjä goyen, "Satanyen miyon sipte Yufretis fe bana fere yirtinjä goyen yad siŋa yirayinjä," inyinjä. ¹⁵ Irkeb Al Kurunyen miyon gore Satanyen miyon sipte fere yirtinjä koyare hinhan goyen yad siŋa yirayinjä. Miyon sipte gobe koyare heŋ heŋbe megen niŋ alya bereya pota yirde buda karwo yirtinjä bana goŋ buda uŋkureŋ gasa yirke kamnayinjä yenjä nalu kirtinj goyen forok yekeb gogo yad siŋa yirayinjä. ¹⁶ Be, fulenjä mar hos hende kuŋ hinhan gobe 200 milion gwahade yeke nurmirinjä.

¹⁷ Be, hosya go hende kuŋ hinhan marya goyen yuwarwarte yinmirinjbe gahade: dari mala pet teŋ teŋde niŋ det ain parwek dumunjde

* **9:11:** Abadonya Apolianyat miŋbe gwamuŋ yurd yurd al.

yirtiŋ gobe bukkeŋhel yi-
tiŋ, irde kurabe digulakya
halkenya muŋ kura suluk
irtiŋ, irde kurabe wulsakken
salfa hora gwahade yara
yirtiŋ. Hos gote tonaqbe
laionyen tonaq yara. Mo-
honje matbe kak, kakiya
salfa hora uka wor po heŋ
buk yitiŋya goyen waŋ hike
yinmiriŋ.¹⁸ Hos go mohonje
mat det buluŋ karwo kak,
kakiya salfa hora uka wor
po heŋ buk yitiŋya gore alya
bereya megen haŋ goyen
budam wor po gasa yirke
kamamiŋ. Kamamiŋ mar
gobe megen niŋ al tumŋan
pota yirde buda karwo
heke buda unŋurenje gasa
yirke kamnayiŋ go gwahade
goyen.¹⁹ Hos gote tareŋbe
mohonya gifiriŋya goyenter
hinhin. Gifiriŋbe kunere
yara, irde muruŋ beleŋbe
kunere tonaq miŋyaŋ ala.
Gifiriŋ gore al gasa yirde
dagim yan yirde hinhan.

²⁰ Be, alya bereya det
buluŋ karwo kak, kakiya
salfa hora buk yitiŋ hos
mohonje mat waŋ hinhan
gore ma gasa yirke kamamiŋ
mar gobe yinŋen mata buluŋ
teŋ hitiŋ goyen yubul ma teŋ
Al Kurun niŋ biŋ mulgaŋ
ma hamin. Go mar gobe
unŋura doloŋ yird yird
mataya det toneŋ gol, silwa,
baras, horayab heya beleŋ
po yirtiŋ goyen doloŋ yird
yird mataya goyen bada
ma hamin. Det toneŋ gobe
epte ma naŋkennayiŋ, mere
ma nurnayiŋ, irde kuŋ

waŋ ma tinayiŋ gega, Al
Kuruŋniniŋ yeŋ nurde doloŋ
yirde hanjen. ²¹ Irde al
gasa yirke kamde kamde
mata, merebal kurayen
kurayen, leplep matayabe
kawe mataya teŋ hanj goke
Al Kurun pohogay irde yeŋ
ge biŋ mulgaŋ ma hamin.

10

*Al Kuruŋyen miyoŋ kuraya
asaŋ bili irtiŋ dirŋen kura
goya*

¹ Be, go kamereb Al
Kuruŋyen miyoŋ hoyan kura
tareŋmiŋ kurun wor po gore
Al Kuruŋyen gasuŋde mat
megen kateŋ hike kinmiriŋ.
Yeŋbe kigariŋkiŋ faykek wor
po beleŋ aw urtiŋ, irde
gamatsawbe tonaq hende
hinhin. Tonaŋ hende hinhan
goyenbe tonaq sisaj ma
urde hinhan. Kiminbe naŋa
timiytiŋ yara agat urde hin-
hin. Irde kahaŋbe hora beleŋ
po tola yirtiŋ humga kuŋ
buk yeŋ hanjen go gwahade
hinhin. ² Haninđebe asaŋ
sobam bili irtiŋ dirŋen kura
goyen digiltiŋ hinhan. Irde
kahaŋ yasebe makaŋ alare
huwardeb kahaŋ tapabe siŋa
fudiŋde huwaryiŋ. ³ Irdeb
laion beleŋ mere kurun po
teŋ hanjen yara kuware wor
po mere tiyyiŋ. Gwaha tike
gab daga 7 mere tiyamin.
⁴ Daga 7 mere tikeb ne beleŋ
meremiŋ goyen asaŋde
kayen timiriŋ. Gega al melak
kura forok yeŋbe, “Daga 7
mere tahaŋ goyen goya ma

kayayıñ, mere gobe banare po hinayıñ,” ninyiñ.

⁵ Be, Al Kuruñyen miyoñ makanj alareya megenya huwarde hike kinmiriñ gore Al Kuruñ palap ire yen haniñ yase isañ hiriñ. ⁶ Irdeb Al Kuruñ denje urdeb biñä sanjiñ po tiyyiñ. Al Kuruñ, hugiñeñ hiyen al, nañkiñ, megeñ, makanjaþe det kuruñ gayen yiryiñ al gote denje urde biñä teñyabe, “Al Kuruñ beleñ dufaymiñ bikken kiriyin gote igineñbe heñ ga moñ forok yiyyen. Nalu siñgir siñgir ma iryeñ! ⁷ Goyenpoga Al Kuruñbe mere basañ marmiñ yinyiñ gwahade goyen po, miyoñmiñ ⁷ bigul yawaramiñ bana gon funañmiñ beleñ bigulmiñ fu irke gab Al Kuruñ beleñ dufaymiñ kiriyin banare hitiñ gote igineñ kawan forok iryeñ,” yiriñ.

⁸ Irkeb al melak kura nañkiñde mat hanjkapyä nurmiriñ gore sopte po gahade ninyiñ: “Al Kuruñyen miyon makanja megeña hende huwarde hi gote haniñde asan digitliñ hi goyen kun tawa,” ninyiñ.

⁹ Irkeb nebe Al Kuruñyen miyoñ go hitte kuñbe asan goyen nuni yen gusunjañ irmiriñ. Irkeb miyon goreb, “Asañ ga teñ nawä. Gabe mohonjerbe yalanju fimiñ hapek yan go gwahade nurayıñ gega, bege bana kurkuñbe beger tigiri tiyyen,” ninyiñ. ¹⁰ Irkeb asan dirñej goyen Al Kuruñyen

miyoñ gote haniñde mat teñbe nimiriñ. Teñ nemeké mohonjerbe yalanju fimiñ yara hapek yan nurmiriñ gega, nukuluk urmekeb kurkuñ benerbe tigiri tiyyiñ. ¹¹ Gwaha timekeb al melak gore, “Gebe alya bereya, naña karkuwanj, merem hoyan hoyan, irde megen niñ doyan mar karkuwanjbe kame dahade hinayıñ goke Al Kuruñyen mere basañ heñ tagalayiñ,” ninyiñ.

11

Al Kuruñ niñ tagal tagal al irawa

¹ Be, go kamereb det kurayen kurayen karkuwanjmiñ dahade goyen tuñaj teñ teñde niñ kutum kura nunenbe gaha ninyiñ: “Kuñ Al Kuruñyen ya balemya Al Kuruñ galak ird ird altaya gote kuruñmiñ tuñaj tiyyiñ. Irde ya balem bana gon Al Kuruñ dolon irde hañ mar goyen kapyä hawayiñ. ² Goyenpoga Al Kuruñyen ya balem koya kirtiñ bana goyen siñak beleñ matbe sawsawa kura gabu ird ird gasuñ hi gobe tuñaj ma tiyyiñ. Gasuñ gobe al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen wañ gabu irde hañyen gasuñ geb gago dineñ hime. Go mar gore gagasi 42 gayen Jerusalem taun Al Kuruñ diliñde wukkeñ keneñ hiyen goyen ufurka teñ buluñ buluñ irnayıñ. ³ Nebe ne niñ teñ tagalde hiriryer al irawa kura sanjiñne yunenbe

yad yermekə wayiryeñ. Wanje amil kerkek hor irdeb merene basaŋ hej naŋa fay 1,260 gwahade goyen tagalde hiriryeñ” ninyiŋ.

⁴ Be, Al Kuruŋ niŋ mere teŋ teŋ al irawa gobe olip he irawaya hulsi irawaya Doyaŋ Al Kuruŋ diliŋ mar huwarde haryen go goyen. Doyaŋ Al Kuruŋ gobe alya bereya megen haŋ kuruŋ gate Kuruŋmiŋ. ⁵ Al irawa goyen al kura beleŋ buluŋ yirniŋ yeŋ tuŋaŋ yurnayıŋbe al irawa gote mohoŋde mat kak forok yeŋ asogom mugol kiryeň. Al kura irem go buluŋ yirniŋ yeŋ tuŋaŋ yurnayıŋ marbe gwaha mat kamnayıŋ. ⁶ Irem gobe Al Kuruŋyen mere basaŋ hej tagalde henja kigariŋ goya kateŋ ma yeŋ naŋkiŋ pet teŋ teŋ tareŋ miŋyaŋ. Irde fe kuruŋ gayen yigiri tike dari hetek sanjiŋ wor go miŋyaŋ. Irde mata kafuram al buluŋ yirtek goyen kurayen kurayen forok yirde alya bereya megen haŋ gayen iŋiŋ gwamuŋ yurtek tareŋ wor go miŋyaŋ. Irem gobe gwaha yirye yenbe iŋiŋ gwahade po yirtek sanjiŋ miŋyaŋ hinaryum.

⁷ Be, irem go Al Kuruŋyen mere tagalde pasi hekeb dapŋa kafuram kura mete dukuŋ wor po kimyaŋ miŋmoŋ bana goŋ mat watiŋ gore irem goya arnayıŋ. Irde irem go fole yirde gasa yirke kamiryeň. ⁸ Irkeb irem go kamtiŋ hakwambe

taun kuruŋ Yerusalem bana goŋ niŋ beleŋ kuruŋde gor yubul tike hiriryeň. Taun gokeb Sodom yara ma Isip yara yeŋ haŋyen gogo. Taun goyenterbe bikkeŋ al irawa gote Doyaŋ Al Kuruŋ wor mayke kamyiŋ. ⁹ Irkeb naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ, al miŋ kurayen kurayen, meremiŋ kurayen kurayen, irde sikkeŋ umja kurayen kurayen niŋ alya bereya beleŋ irem gote uliŋ hakwam wawuŋ karwoya naŋa fay sipteya goyen belen yubul titiŋ yennayıŋ. Irde hakwam goyen mete teŋ teŋ niŋ piŋeŋ henayıŋ. ¹⁰ Megen haŋ marbe tumŋaŋ irem go kamke ayaŋ yerdeb detmiŋ yiŋgeŋ uliŋ muruŋgem moŋ dulin kadom guneŋ tinayıŋ. Al Kuruŋyen mere basaŋ mar irawa gore megen niŋ mar kanduk kuruŋ forok ird yunke biŋ misiŋ nurde hinayıŋ geb, irem go kamkeb gogo aman henayıŋ.

¹¹ Be, naŋa fay siptemiŋde naŋkahal hekeb al yisaŋ hej hej meŋe Al Kuruŋ hitte mat kateŋ irem go biŋde hurkukeb sopte gereŋ hej huwararyum. Irkeb alya bereya tumŋaŋ irem go yenenbe kafura wor po hamıŋ. ¹² Irkeb al melak kura kuruŋ wor po naŋkiŋde mat, “Hende gar wayyi” yeke Al Kuruŋyen mere basaŋ mar irawa gobe nuraryum. Nurdeb asogom beleŋ yenen hikeya Al Kuruŋyen gasuŋde kigariŋkiŋ faykek hende

hurkaryum. ¹³ Goya goyenbe niniŋa kuruŋ wor po forok yiriŋ. Irkeb Yerusalem taun go buluŋ hiriŋ. Buluŋ hiriŋ gobe taun goyen walka teŋ 10 irde uŋkurenjbe buluŋ hiriŋ go gwahade goyen. Buluŋ hiriŋ bana gonjbe 7,000 alya bereya kamamiŋ. Go ma kamamiŋ marbe kafura wor po heŋ Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po goyen deŋem turŋuŋ yan iramiŋ.

¹⁴ Be, mata kafuram ka-halte niŋbe gogo hubu hiriŋ. Gega mata kafuram hoyan funaŋ karwomiŋbe heŋ ga ma wayen tiya!

¹⁵ Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 bigul yawaramiŋ bana gonj miyoŋ funaŋ beleŋ bigulmiŋ fu iryiŋ. Irkeb al melak budam kuruŋ wor po naŋkiŋde mat forok yenjbe, “Gayenter alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen doyan yird yird saŋiŋbe Doyaŋ Al Kurunyə yen beleŋ basiŋa irtiŋ al Mesiayat haniŋde hi. Yen beleŋ gwahader doyan yirde hiyen!” yamiŋ. ¹⁶ Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwak 24, Al Kuruŋ diliŋ mar keperde hinhan gore wulgurut yen kimiŋbe megen yirde Al Kuruŋ doloŋ iramiŋ. ¹⁷ Gwaha irde henjabe,

“Doyaŋ Al Kuruŋ, gebe Al Kuruŋ, tareŋge kuruŋ wor po.

Gebe bikkenj hinhan, gayenter wor ha.

Gebe saŋiŋge kuruŋ goyen teŋ alya bereya doyan yird yird meteŋ miŋ urarinj.

Ninjeb goke iginj wor po nurd gunej hite.

¹⁸ Ge ma nurd gunej haŋ mar beleŋ ge niŋ biŋ ar yen hinhan.

Gega bege ar yetek nalube gago forok yihi.

Al kamtiŋ merere huwartek nalube gago forok yihi.

Meteŋ marge, merege basaŋ hen heŋ mar, alya bereyage, irde palap girde haŋ mar tumŋaŋ matamiŋ gote murungem yuneŋ yuneŋ nalube gago forok yihi.

Al deŋem yan ma al deŋem moŋ goyen tumŋaŋ murungem yuneŋ yuneŋ nalube gago forok yihi.

Alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen buluŋ yi-ramiŋ mar goyen mu-gol kertek nalube gago forok yihi!” yamiŋ.

¹⁹ Be, Al Kurunyen ya balem gasuŋmiŋde hi gote yame fegelke hol yiriŋ. Irkeb bana gonjbe Al Kurunyen Biŋa teŋ teŋ Bokis hike kinmirinj. Irkeb dagamel teŋ daga kateŋ hururuŋ teŋ hinhan. Irde niniŋa forok yeke kigariŋ hora yara hitiŋ goyen kuruŋ po katyiŋ.

12

Bereya asogomiŋ deregonya

¹ Be, gwaha tikeb mata tineŋ kura matamienŋ naŋkiŋde forok yiriŋ. Mata gobe gahade: bere kura naŋa diliŋ teŋ amil hor irtiŋ yara irde gagasi hende huwartiŋ hinhin. Irde dinambe 12 beleŋ doyan alyen tonanhor irtiŋ goyen teŋ tonanđe hor irtiŋ hinhin.

² Bere gobe biŋ miŋyaŋ, irde diriŋ kawaŋ kere yeŋ uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ eseŋ hinhin. ³ Irkeb naŋkiŋde mata hoyan kura forok yiriŋ.

Mata gobe gahade: deregon kuruŋ miliŋ wor po sikkenbe bukkeŋ, irde tonan 7 miŋyaŋ goyen forok yiriŋ. Tonan 7 gobe doyan al karkuwaŋde tonanhor 7 goyen tonan 7yan goyan yirtiŋ ala hinhin. Deregong gobe hirkam 10 miŋyaŋ.

⁴ Deregong gobe singili teŋ naŋa kor irtiŋ yara gifiriŋ temeyde dinambe kwer yurke budam wor po wok yeŋ megen katamiŋ. Dinambe katamiŋ gobe naŋkiŋde dinambe kuruŋ goyen tumjaŋ buda karwo yirde uŋkurenbe wok yeŋ katnayiŋ go gwahade goyen tiyamiŋ. Be, deregong gobe bere gore diriŋ kawaŋ kerkeb goyare po diriŋ go newen yeŋ bere go diriŋ kawaŋ keren teŋ hinhin gote kimiŋ mat pet teŋ hinhin.

⁵ Be, bere goyen diriŋ al diriŋ kawaŋ kiryiŋ. Dirin gobe doyan alyen kutum ain

beleŋ po irtiŋ goyen tanarde naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ tumjaŋ doyaŋ yiryeŋ albe gogo. Ningeb deregon gore diriŋ go niyyeŋkek yeŋbe bere gote diriŋ goyen aran po teŋ Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ Al Kuruŋ keperde hinhinde gor tukuke gor hinhin. ⁶ Be, bere gobe busahardeb sawsawa po kuruŋ naŋa bana gon gasuŋ kura Al Kuruŋ beleŋ bere goke teŋ gitik irtiŋde gor kurin. Gasuŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ bere goyen naŋa fay 1,260 gahade doyan irde paka ireŋ yeŋ bikkeŋ gitik iryiŋ go goyen.

⁷ Be, Al Kurunyen gasunđe fulenja kuruŋ forok yiriŋ. Al Kurunyen miyonja doyan almiŋ Maikelya beleŋ deregong goya yende miyoŋmiŋya aramiŋ.

⁸ Goyenpoga deregong gobe Al Kurunyen miyoŋ epte fole yirtek tareŋ miŋmoŋ geb, deregong goya miyoŋmiŋyabe Al Kurunyen gasunđe mat yakira tikeb gasuŋ miŋmoŋ hamiŋ. ⁹ Be, deregong gobe takira tikeb megen katyiŋ. Deregong gobe kunere bikkeŋ hinhin go goyen. Gobe dejen kurabe Uŋgura, kurabe Satan inęŋ hanjen. Yeŋ beleŋ alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen usi yirke mata buluŋde kateŋ hanjen. Deregong go temeyke megen katyiŋyabe miyoŋmiŋ yago manan tumjaŋ katamiŋ.

¹⁰ Be, go kamereb al melak kuruŋ wor po naŋkiŋde

mat forok yeke nurmirinj. Merebe gahade: "Kadniniñ merem yañ yird yird al gobe gogo takira tike megen kata. Huginęñ wawuňya nañkahalya Al Kuruñ hitte kadniniñ merem yañ yirde hiyen al gobe teñ temeyke megen kata. Niñgeb gayenterbe Al Kuruñniñ beleñ alya bereya yumulgañ tiyyen. Al tumňañ yende tareñ bana hinayin. Yeñ beleñ doyan yird yird nalube gago forok yihi. Mesaia Al Kuruñ beleñ basiña iryin al gote sanjñ manaj forok yihi.¹¹ Mel gobe Sipsip dirñeñ gore darim wok irde kamyinj go hende huwarde al buluñ go fole irtinj. Irde mere fudinde po kawan tagaldeb al buluñ go fole irtinj. Niñgeb mel gobe mudunke kamniñ wor igiñ ala yeñ nurde ga hinhan.¹² Niñgeb deñ Al Kuruñyen gasunđe han mar tumňañ aman henayin. Goyenpoga deñ megenja makanyaþe Satan deñ hitte kurka geb, goke kafuram wor po nurde dunhem. Yeñbe nalu ulyanje ma hiyen goyen nurde hi geb, goke biñ ar wor po yeñ hi," yirinj.

¹³ Be, deregong go Al Kuruñyen gasunđe mat teñ temeyke megen katyinj goyen bebak tiyyen. Irdeb dirinj al dirinj kawañ kiriyin bere goyen buluñ buluñ ire yeñ nañkeneñ kuñ hinhan.¹⁴ Bere gobe sawsawa po kuruñ naña bana goñ gasunj

kura Al Kuruñ beleñ gitik irde untinjde gor foy teñ kuñ kuñ niñ buntuluñ kuruñ wor po gote tapenj irawa untinj. Gasuñ gobe bere goyen gor dama karwo irde gagasi 6 gayen gor po hike deregong gore epte ma bere goyen buluñ iryen yeñ Al Kuruñ beleñ gitik iryin go goyen.¹⁵ Be, deregong goyen po goyenbe kunere kuruñ gogo. Goreb bere goyen figilu tiwi yeñ mohoñde mat fe kuruñ wor po fur tiyyinj.¹⁶ Gega megeñ beleñ bere go faraŋ urde mohon an irde fe fur tiyyinj kuruñ goyen nen pasi hirinj.¹⁷ Irkeb deregong gobe biñ ar wor po yeke bere gote diriñmiñ yago go ma kamamiñ megen hanj goya arniñ yeñ kuriñ. Go mar gobe Al Kuruñyen saba gama irde Yesu niñ yitiñ mere fudinde goyen kawan po tagalde hanjen mar go goyen.¹⁸ Be, deregong gobe makañ ferenđe huwaryinj.

13

Dapñja kafuram kura irawa forok yaryum

¹ Be, yeñ gor huwarde hike dapñja duwi kafuram wor po kura makañ alare mat forok yeke kinmirinj. Dapñja gobe hirkam 10 minjanj, irde tonanþe 7 minjanj. Hirkam go hendebe doyan alyen tonanþor hor yirtinj ala hinhan. Irde tonanj 7 go hendebe Al Kuruñ sukal irtinj deñe goyan katiñ ala hinhan.² Dapñja duwi kafuram

gobe dapŋa kura lepat ineŋ hanjen goyen yara kinmiriŋ. Goyenbe kahaŋbe dapŋa kura bea ineŋ hanjen gote kahaŋ yara, irde mohoŋbe laion mohoŋ yara kinmiriŋ. Be, deregon gore dapŋa kafuram goyen saŋiŋmiŋ unyiŋ. Irdeb deŋe kuruŋ uneŋbe doyaŋ al kuruŋ iryiŋ.³ Goyenbe dapŋa duwi kafuram gote tonaj 7 goyen uŋkureŋ kurabe kamtek ge mayamiŋ gega, geren hitiŋ goyen kinmiriŋ. Alya bereya megen haŋ kuruŋ gore keneŋbe tonŋeŋ yan wor po yeŋ nurd uneŋbe gama iramiŋ.⁴ Albe deregon gore dapŋa duwi kafuram goyen doyaŋ al iryiŋ goke deregon goyen dolon iramiŋ. Irde dapŋa duwi kafuram goyen wor dolon irdeb, “Ganuŋ al beleŋ epte dapŋa duwi kafuram gahade hiyyen? Irde ganuŋ al beleŋ epte yeŋya ariryeŋ? Hubu wor po!” yamiŋ.

⁵ Be, dapŋa duwi kafuram gobe yiŋeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ, Al Kuruŋ sukal ird ird tareŋ untiŋ. Irde doyaŋ al heŋ dama karwoya gagasi 6ya gayen meteŋ teŋ teŋ saŋiŋ untiŋ.

⁶ Irkeb dapŋa duwi kafuram gore mohoŋ aŋ irde Al Kuruŋ mere buluŋ mat irde Al Kuruŋyen deŋemya gasuŋmiŋya irde gasuŋmiŋ bana haŋ marya goyen nanyaŋ yiryiŋ.⁷ Yeŋbe Al Kuruŋyen alya bereya goya arde fole yirtek saŋiŋ untiŋ.

Irde alya bereya miŋ kurayen kurayen, sikken umŋa kurayen kurayen, meremiŋ kurayen kurayen, irde naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ kuruŋ goyen doyaŋ yird yird tareŋ untiŋ.⁸ Irkeb alya bereya megen haŋ kuruŋ gore dapŋa duwi kafuram goyen dolon irnayiŋ. Go mar gote deŋembe tumŋaŋ Al Kuruŋya hugiŋeŋ hitek marte deŋem naŋkiŋya megeŋya ma forok yekeya katiŋ asaŋ goyen bana ma haŋ. Asaŋ gobe al beleŋ mayke kamyiŋ al Sipsip dirŋen gote asaŋ.

⁹ Niŋgeb al kirmiŋ yaŋbe merene gayen nurde bebak tinayiŋ.¹⁰ Al kura fere teŋ koyare yerke hinayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ kirtiŋ marbe koyare hinayiŋ. Munaj al kura fulenjare niŋ bidilare gasa yirke kamnayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ dufaymiŋ kirtiŋ marbe gwaha mat po kamnayiŋ. Niŋgeb Al Kuruŋyen alya bereyabe kanduk forok yenayiŋ kuruŋ goyen goke mukku ma teŋ tareŋ po heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayiŋ. Irde Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurtiŋ goyen saŋiŋ po tanarde hinayiŋ.

Dapŋa duwi kafuram hoyan kura forok yiriŋ

¹¹ Be, alya bereya megen haŋ gore dapŋa duwi kafuram goyen dolon irde haŋ goyen kinmiriŋ go kamereb dapŋa duwi kafuram hoyan kura wor megeŋ bana mat forok yeke

kinmirinj. Yenbe sipsip dirneñ yara hirkam irawa minyanj hinhin. Meremiñbe deregonyen mere yara tiyyinj. ¹² Yenbe yingenj ge tenj dapnja duwi kafuram meheñde watinj gore sanij tirij goyen teñbe metej tiyyinj. Irdeb megeñya alya bereya megen hañ goyen yinkeb dapnja duwi kafuram meheñde niñ goyen dolon iraminj. Dapnja kafuram meheñde niñ gobe bikkej kamtek ge maytinj gega geren hiriñ go goyen. ¹³ Dapnja kafuram kame wayyiñ gobe mata tinenj turñuj yañ wor po forok yiryinj. Kurabe al beleñ diliñde kawan po keneñ hikeya yenj beleñ irke nañkiñde mat kak megen katyinj. ¹⁴ Yenbe dapnja kadom meheñde wayyiñ gote diliñ mar mata tinenj turñuj yañ forok yirdeb go hende huwarde alya bereya megen hañ kuruj gayen usi yiryinj. Irde dapnja duwi kadom kafuram fulenjare niñ bidilare dagim yañ irtij gega go ma kamyinj goyen turuj ird ird niñbe dapnja gote tonej irnañ yinyinj. ¹⁵ Yenbe dapnja duwi kadom kafuram meheñde wayyiñ gote tonej irtij goyen binjut miyanj ird ird sanij untij hinhin. Gwaha irkeb tonej irtij gore binjut irde mere tiyyinj. Gobe alya bereya det goyen dolon ird ird niñ iginj ma nurde dolon ma iraminj mar goyen tumjanj gasa yirke kamnayinj

yenbe gogo meñeminj fu iryinj. ¹⁶ Irde dapnja duwi kafuram kame wayyiñ gobe al tumjanj Satanyen alya bereya hitij gote hanij yasere wet ma kimiñde wet soñ yird yird niñ wor pakku yiryinj. Al deñem moñ, al deñem yañ, horam yañ mar, al siksuknej, irde al kurate metej marya yingenjde dufayde metej teñ hañ marya tumjanj hanij yase ma kimiñde soñ yird yird niñ pakku yiryinj. ¹⁷ Gogab al kura hanijde ma kimiñde soñ yirtinj goyen hubu kenem epte ma det damu tinayinj, irde epte ma det yunke al hoyanj beleñ damu tinayinj. Al hanij yasere kurab kimiñde soñ yird yird gobe dapnja duwi kafuram gote deñem, kurabe deñem gote namba.

¹⁸ Ningeb albe mata goyen kenj iginj bebak titek dufay wukkenj go miyanj ala hinayinj. Al kura keñkela bebak teñ teñ tarenj miyanj al gobe tubul tike dapnja duwi kafuram gote namba gote miñ bebak tinayinj. Namba gobe al uñkureñ kura gote namba. Nambamiñbe 666.

14

Sipsip al dirij dirñeñya al 144,000ya

¹ Be, go kamereb Sipsip dirneñ beleñ Saion dondonje huwarde hinhin goyen kinmirinj. Yenbe alya bereya 144,000 gote kimiñdebe Sipsip dirneñ gote

deñemya Naniñde deñemya katiñ mar goya dugure gor huwarde hinhan.² Irkeb migirin kurun kura nañkinde mat forok yeke nurmirin. Migirin gobe fe hamulare solok yen migirin kurun teñ hiyen go gwahade goyen, irde daga kateñ hiyen go gwahade yara nurmirin. Gega migirin gobe kirmirin igeriñ wor po nurmirin. Tikiñ heñ heñde niñ det kura hap inen hanjen goyen kari yirde hiket tikiñ forok yen hiyen gwahade yara nurmirin.³ Hap goyen kari yiramiñ mar gore Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunja det binjut miñyan sipte goya Al Kurunyen alya bereyat doyañ marte parguwakya gote diliñ mar huwarde tikiñ gergen kura hamin. Tikiñ gobe Sipsip dirñeyra hinhan mar 144,000 yen beñen megen mat yumulgañ titiñ gore po gab tikiñ go turjan urde tikiñ hetek hinhan. Al hoyanbe epte ma gwaha titek hinhan.⁴ Mel gobe bere hoyanya ma firtin gwahade goyen po, det toneñ al beñen yirtin goyen dolon ma yirde Al Kurun diliñde wukken hitin mar go goyen. Go mar gobe Sipsip dirñeyra goyen hugineñ gama irde han. Yenbe megen han mar go bana goñ mat basiña yirde det damu titiñ yara Yesu darim wok irde kamyin gore yumulgañ titiñ. Irdeb meteñ gergenjeñ niñ binje meheñde yawartin goyen Al Kurun

galak irde hanjen yara mel goyen Al Kurunyra Sipsip dirñeyra hitte galak yirtin.⁵ Mel gobe usi mere kura ma titiñ, irde ulinje mere miñmoñ hinhan.

*Al Kurunyen miyon karwo
beñen mere tagalamiñ*

⁶ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon hoyan kura nañja kota foy teñ hiket kinmirin. Yenbe megen han mar hitte Yesu niñ yitiñ mere gwahader hitin goyen momoñ yirtek miñyan hinhan. Yen beñen nañja karkuwañ karkuwañ, al miñ kurayen kurayen, meremiñ kurayen kurayen, irde al sikkeñ kurayen kurayen goyen momoñ yirtek mere igeriñ miñyan hinhan.⁷ Be, miyon gore kuware po, “Al Kurun beñen alya bereya tumjan merere yertek nalu binde hihi geb, kafura irde deñem turnjuñ yañ irnayıñ. Nañkin, megen, makanyaÑabe fe diliñya forok yiryin al goyen dolon irnayıñ,” yirin.

⁸ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyon hoyan beñen kadom go gama irdeb, “Babilon taun kuruñ wor po gobe gwamuñ urtiñ! Buluñ wor po hitin! Babilon gore alya bereya nañja karkuwañ karkuwañ bana han mar goyen nene kukuwa wor po hetek wain yunyin. Wain gobe leplep matamij go goyen,” yirin.

⁹ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyon hoyan kura gore kadom irawa goyen

gama irde kuware po gaha yirinj: "Al kura dapŋa duwi kafuramya gote toneŋ irtiŋ goya goyen dolon yirde kimiŋde ma haniŋde dapŋa duwi gore nere yeŋ basiŋa yirde deŋem soŋ yirtiŋ marbe¹⁰ wain saŋiŋ wor po nene garbam buluŋ po heŋ hanjen yara Al Kurunyen bearar kuruŋ po kennayiŋ. Go mar goyen hittebe Al Kurunyen beararmiŋ kuruŋ wor po fe wogortiŋ yara irde yunyeŋ. Irkeb go mar gobe Al Kurunyen miyoŋ yago wukkenj wor poya Sipsip dirŋenya dilin mar heŋ salfa hora humga kuŋ hi gore yisike uliŋ misiŋ kuruŋ wor po kateŋ hinayiŋ.¹¹ Go mar go kumga yirde hiyen kak gote kakimbe gwahader waŋ hurkuŋ hiyen. Niŋgeb al kura dapŋa duwi kafuramya gote toneŋ irtiŋ goya goyen dolon yirde hanj mar, irde haniŋde ma kimiŋde dapŋa gote deŋem soŋ yirtiŋ marbe usaqeŋ moŋ wawuŋya naŋkahalya hugineŋ uliŋ misiŋ kateŋ hinayiŋ," yirinj.¹² Niŋgeb Al Kurunyen alya bereya sabamiŋ gama irde Yesu niŋ hekkeŋ nurd nurd mata ma tubul titiŋ maryabe kanduk budam yeneŋ goke mukku ma teŋ tareŋ po heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayiŋ.

¹³ Be, Al Kurunyen miyoŋ karwo gore mere tiyamiŋ go kamereb al melak kura naŋkiŋde mat gaha yirinj: "Gayenter mat al kura

Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ teŋ kamnayiŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde saŋiŋ yiryeŋ," gwahade kaya," yirinj.

Irkeb Holi Spirit beleŋbe, "Fudinde, mel gore Al Kuruŋ niŋ meteŋ tahaŋ gote igineŋbe kawan forok yenayiŋ geb, mel gobe meteŋ tareŋ po teŋ hitiŋ goyen yubul teŋ usaq heŋ hinayiŋ," yirinj.

Megen bijge ep hitiŋ yad yad naluforok yirinj

¹⁴ Be, go kamereb delne mar kigariŋkiŋ faykek wor po forok yeke kinmiriŋ. Kigariŋkiŋ go hende al kura Al Urmiŋ yara goyen keperde hinhin. Tonaŋdebe doyaŋ al kurunyen tonanhor gol beleŋ po irtiŋ goyen hor irtiŋ, irde wit sak yeke walde walde bidila goyen haniŋde hike kinmiriŋ.¹⁵ Be, Al Kurunyen miyoŋ hoyan kura beleŋ Al Kurunyen ya balem bana mat siŋare kateŋ kuware po kigariŋkiŋ faykek hende kipirtiŋ hinhin al goyen inyiŋ. "Wit sak yeŋ yeŋ naluforok yeke bidila teŋ walde yad buda yirde hanjen yara, megen niŋ mar yad yad nalube gago forok yihi geb, alya bereya ge beleŋ yawartekbe yawara," inyiŋ.¹⁶ Gwaha inkeb kigariŋkiŋ faykek hende keperde hinhin al gore bidilamiŋ temeyde walyiŋ. Alya bereya megen hanj goyen yawaryiŋ.

¹⁷ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ hoyan kura

Al Kuruŋyen gasuŋmijde niŋ ya balem bana mat siŋare katyiŋ. Yeŋ wor bidila yaltiŋ kura hanjde manaj katyiŋ.¹⁸ Irkeb Al Kuruŋyen miyoŋ hoyan kura sopte Al Kuruŋyen ya balem bana kak doyan irde hiyen gore Al Kuruŋ galak ird ird altare mat wanbe bidila go tanarde hinhin miyoŋ goyen kuware po inyiŋ. "Wain igineŋbe fiŋ hahan geb, bidilage misiŋ yaŋ go teŋ megen niŋ wain meteŋde gor kurkuŋ wain igineŋ walde yawara," inyiŋ.¹⁹ Irkeb miyoŋ gore bidilamiŋ goyen temeyde wain igineŋ benekde walde yade wain gilyan heŋ heŋ gasuŋde yiryiŋ. Wain gilyan heŋ heŋ gasuŋ gobe Al Kuruŋyen bearar go goyen.²⁰ Niŋgeb wain igineŋ gilyan heŋ heŋ gasuŋ taun siŋare hiyen goyenter yukuŋ gilyan hitiŋ yara Al Kuruŋ ma nurd unen han mar go gilyan heŋ heŋ gasuŋde gor yerde karka tikeb darimbe figilu yara kateŋ 300 kilomita gisaw wor po kutiŋ. Dari beleŋ figilu yara hitiŋ gote dukuŋmij tuŋaŋerŋbe megen mat hurkuŋ hos gote pukin al keperde hanjyende go gwahader hiriŋ.

15

Al Kuruŋyen miyoŋ 7 beleŋ mata kafuram 7 forok yi-ramiŋ

¹ Be, go kamereb mata turŋuŋ yaŋ wor po hoyan kura naŋkiŋde forok yeke

kinmiriŋ. Mata gobe gahade: Al Kuruŋyen miyoŋ 7 beleŋ mata 7 kafuram wor po tiyamiŋ. Mata kafuram gabe Al Kuruŋyen bearar funaŋ wor po goyen forok yetekbe gago.² Be, go kamereb makaŋ ala galas beleŋ po irtiŋ goya kakya suluk yirtiŋ goyen kinmiriŋ. Irde al kura dapŋa duwi kafuramya gote toneŋ irtiŋ goyabe deňemde namba 666ya goyen fole yirtiŋ marbe makaŋ siŋare huwarde hike yinmiriŋ. Mel gobe tikiŋde niŋ det hap ineq hanjen Al Kuruŋ beleŋ yuntiŋ goyen yanartiŋ hinhan.³ Irdeb Al Kuruŋyen meteŋ al Mose beleŋ tikiŋ hitiŋ goyen hamin. Sipsip dirŋen goke tikiŋ hitiŋ goyen manaj hamin. Tikiŋ bilmiŋ gobe gahade:

"Al Kuruŋ, gebe Doyan Al Kuruŋ, tarenge kuruŋ wor po.

Metengebe kuruŋ wor po, irde turŋuŋ yaŋ wor po!

Doyan Al Kuruŋ, gebe gwahader hitiŋ.

Matagebe fudinde, irde huwak wor po.

⁴ Doyan Al Kuruŋ, ganuŋ al beleŋ kafura ma girnayiŋ?

Ganuŋ al beleŋ deňge turŋuŋ yaŋ ma girnayiŋ?

Ge po ga wukken wor po.

Matage huwak goyen alya bereya naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ bana han mar goyen tumŋaŋ kennayiŋ geb,

ge hitte po waŋ dolon
girnayıŋ,” yamiŋ.

⁵ Be, go kamereb Al Kuruŋyen gasunđe niŋ ya balem bana goŋ gasuŋ himam goyen yamemiŋ kawan po hol yeke kinmiriŋ.
⁶ Be, ya balem bana goŋ mat Al Kuruŋyen miyoŋ 7 gore mata 7 kafuram wor po goyen forok yirniŋ yeŋ sinjare katamiŋ. Miyoŋ gobe amil sobam faykek wor po milmulken goyen hor yirtiŋ hinhan. Irde gol beleŋ po kaŋ yara irtiŋ goyen dumunđe bili irtiŋ hinhan.
⁷ Be, det binfut miŋyaŋ sipte Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋ milgu irtiŋ hinhan goyen uŋkureŋ kura beleŋ kuwe gol beleŋ po yirtiŋ 7 goyen Al Kuruŋyen miyoŋ 7 go yunyin. Kuwe 7 bana goŋbe gwahader hiyen al Al Kuruŋ gote beararmiŋ fe makin yirtiŋ yara hinhan.
⁸ Irke Al Kuruŋyen ya balem bana goŋbe Al Kuruŋyen dejen turjuŋ yan wor poya saŋiŋmiŋ kuruŋ wor poya goyen kawan forok yird yird kaki beleŋ makin hiriŋ. Irkeb al kura epte ma ya bana goŋ hurkutek hiriŋ. Ya balem bana goŋbe Al Kuruŋyen miyoŋ 7 gore mata kafuram 7 forok yirtek goyen hubu heŋ pasi yirke gab iŋiŋ hurkutek hiriŋ.

16

Al Kuruŋyen bearar gote kuwe 7

¹ Be, go kamereb al melak kura Al Kuruŋyen ya balem bana goŋ mat kuware po Al Kuruŋyen miyoŋ 7 goyen yinke nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade: “Kunaŋ. Kuŋ Al Kuruŋyen bearar kuwe 7 bana haŋ goyen megen wogornanŋ,” yinyin. ² Be, gwaha yinkeb miyoŋ mehenđe niŋ gore kun kuwemiŋ goyen megen wogoryin. Irkeb usu yeneŋmiŋ kafuramya misiŋmiŋ buluŋ wor poya goyen dapŋa duwi kafuram gote deňe uliňde soŋ yirtiŋ marya dapŋa gote toneŋ doloŋ irde hanjen marya gote uliňde forok yamiŋ.

³ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7 goyen irawamiŋ beleŋ kuwemiŋ makaŋ alare wogoryin. Wogorkeb makaŋbe al kamtiňde dari yara hiriŋ. Irkeb makaŋde niŋ dapŋa tumhaŋ kamamiŋ.

⁴ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7 goyen karwomiŋ beleŋ fe karkuwaŋyaŋa fe dilinyaŋya kuwemiŋ wogorke dari po hiriŋ.
⁵ Yeŋ beleŋ gwaha tikeb Al Kuruŋyen miyoŋ kura fe doyaŋ yirde hiyen goreb gaha yeke nurmiriŋ: “Al Wukkek wor po, gebe hakot hinhan, gayenter wor ha. Ge beleŋ al merem yan yird yird gobe huwak wor po.
⁶ Go yirha mar gobe gere alya bereya goya mere basaŋ margeya goyen gasa yirke darim wok yeŋ kamamiŋ. Goke teŋ ge beleŋ go mar goyen wolmiňeŋ yirde dari

nenaŋ yeŋ yunha gobe gwaha yirtek po yirha," yiriŋ.

⁷ Irkeb al melak kura Al Kuruŋ galak ird ird altare mat forok yeke nurmiriŋ. Mereminiŋ gahade: "Fudinde, Al Kuruŋ, gebe Doyaŋ Al Kuruŋ, tarengebe kuruŋ wor po! Ge beleŋ merem yaŋ yirde ha gobe fudinde mat yirde ha, irde huwak wor po teŋ ha," yiriŋ.

⁸ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen siptemiŋ beleŋ kuwemiŋ naŋa diliŋ hende wogoryiŋ. Irkeb naŋa gobe tareŋ po temeyde alya bereya kumga yirtek sanŋiŋ miŋyaŋ hiriŋ. ⁹ Be, alya bereya gobe naŋa gote uka buluŋ wor po gore kumga yiriŋ. Irkeb go mar gore mata kafuram gwahade goyen doyaŋ yirde hi al Al Kuruŋ goyen karan uramiŋ. Irde mata buluŋmiŋ yubul ma teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ ma hamirin. Irde Al Kuruŋ deŋem turŋuŋ yaŋ ma iramiŋ.

¹⁰ Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen siptesoŋoŋmiŋ beleŋ kuwemiŋ dapŋa duwi kafuram gote keperd keperd gasuŋ hende wogoryiŋ. Gwaha irkeb dapŋa duwi kafuram gore alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hiyen naŋa kuruŋ gobe kidoma beleŋ aw uryiŋ. Irkeb mel gobe kandukŋeŋ wor po nurdeb melak yisamiŋ. ¹¹ Irdeb uliŋ misiŋ kateŋ hanj goya usumiŋya goke teŋ Al Kuruŋ sanŋiŋmiŋ kuruŋ wor po

goyen karan uramiŋ. Irde mata buluŋmiŋ yubul teŋ yeŋ ge biŋ mulgaŋ hetek ma yiryiŋ.

¹² Be, Al Kurunyen miyon 7 goyen 6miŋ beleŋ fe kuruŋ Yufretis inen hanjen go hende kuwemiŋ wogoryiŋ. Gwaha irkeb Yufretis fe kuruŋ gobe pet yiriŋ. Gobe naŋa waŋ waŋ beleŋ mat doyaŋ mar karkuwaŋ waŋ waŋ niŋ beleŋ kerd yune yeŋbe gogo fe goyen pet yiriŋ. ¹³ Be, gor matbe det toneŋ buluŋ karwo kura huri yara goyen yinmiriŋ. Det toneŋ kurabe deregon mohon bana mat katyiŋ, irde kurabe dapŋa duwi kafuram gote mohon bana mat katyiŋ, irde funaŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al falkuk gote mohon bana mat katyiŋ. ¹⁴ Det toneŋ gobe uŋgura, mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ wor po goyen forok yirde hanjen gote toneŋ. Toneŋ goreb Al Kuruŋ watek nalu kuruŋ goyenter asogo irde fulenja irniŋ yeŋbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ goyen yawaŋ gabu yird yird niŋ kwamiŋ.

¹⁵ Be, goya goyenbe al melak kura forok yeke nurmiriŋ. Mereminiŋ gahade: "Ga nurnaŋ! Nebe al kura kawe al goyare wayeŋ tiya yeŋ ma nurde hikeya wayyeŋ go gwahade goyen tiyen. Niŋgeb al kura kawe al goyare wayyeŋ yeŋ ma nurdeya ma ferde uliŋhormiŋ kerde pet titiŋde hiyeŋ go gwaha goyen, ne

waŋ waŋ niŋ doyaŋ heŋ keŋkelə hinayıŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde tareŋ yiryen. Gogab kawe al beleŋ waŋ bemed irke kupsəŋ al diliŋde kuŋ memya ma hiyyen go gwahade goyen po, ne niŋ keŋkelə doyaŋ heŋ hinayıŋ mar wor memya ma henayıŋ,” yiriŋ.

¹⁶ Be, go kamereb det toneŋ buluŋ beleŋ megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ gasuŋ kura Hiburu mere mat Amagedon ineŋ hanjende gor gabu yiramiŋ.

¹⁷ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7 goyen funaŋmiŋ beleŋ naŋa kota kuwemiŋ wogoryiŋ. Irkeb Al Kuruŋyen ya balem bana Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde gor mat al melak kuruŋ kura forok yeŋbe, “Gog po hubu hihi!” yiriŋ. ¹⁸ Irkeb dagamel teŋ daga katen hururuŋ teŋ niniŋa kuruŋ wor po forok yiriŋ. Al megen forok yamiŋde mat waŋ waŋ gayenter niniŋa gwahade kura ma forok yeŋ hitiŋ. Niniŋa gobe buluŋ wor po, niniŋa teŋ hitiŋ kuruŋ gote folek wor po. ¹⁹ Be, niniŋa go forok yekeb taun kuruŋ Babilon gobe gilgalan irde karwo hamiŋ. Irde taun karkuwaŋ hoyan megen hanj kuruŋ goyen wor gwamuŋ yurtiŋ hinhan. Al Kuruŋbe Babilon* taun kuruŋde niŋ mar gote mata buluŋ goke bin sir ma yiriŋ geb, mata buluŋmiŋ goke bearar teŋ

gwamuŋ yuryiŋ. Gobe beararmiŋ wain yuntiŋeŋ yiryiŋ. ²⁰ Irkeb motmot tumhaŋ hubu hamiŋ, irde dugu wor hubu hamiŋ. ²¹ Irde naŋkiŋde mat kigariŋ bilmiŋ hora yara hitiŋ gore al hitte kuruŋ po katyiŋ. Kigariŋ bilmiŋ uŋkureŋ horam hitiŋ gote kandukmiŋbe 50 kilogram kanduk wor po. Be, kigariŋ hora yara hitiŋ katyiŋ goke al beleŋ Al Kuruŋ karan uramiŋ. Mata forok yiriŋ gobe kanduk kuruŋ wor po geb, gogo karan uramiŋ.

17

Belen niŋ bereya Dapŋa duwi kafuramya

¹ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7 kuwe 7 yanartiŋ mar goyen uŋkureŋ kura beleŋ ne hitte wanbe gaha ninyiŋ: “Wake kure. Kuŋ belen niŋ bere kura fe karkuwaŋ budam hende keperde hi goyen dahan mat Al Kuruŋ beleŋ gwamuŋ uryen goyen gikala gire. Bere gobe taun kuruŋ kura fe karkuwaŋ kahalte irtiŋ go goyen. ² Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ beleŋ bere goya duwan teŋ teŋ mata teŋ hanj. Irde megen hanj marbe wain nene kukuwa heŋ hanjen yara bere gote mata buluŋ goyen uliŋ bana hilyan kuŋ pasi hekeb yende mata po gama irde buluŋ wor po hitiŋ hanj,” ninyiŋ.

* **16:19:** Babilonbe Rom niŋ yitiŋ.

³ Be, Holi Spirit belej ketal nurkeb miyoŋ gore sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ nukuriŋ. Gorbe bere kura dapŋa duwi kafuram kura goyen hende kipirtiŋde hikə kinmiriŋ. Dapŋa gote uliŋbe bukkeŋhel. Irde uliŋdebe Al Kuruŋ sukal ird ird mere po makin hitiŋ. Dapŋa duwi gobe tonaq 7ya hirkam 10 miŋyaŋ hinhin. ⁴ Bere gote amil umŋa kurabe bukkeŋhel, irde kurabe bukkeŋ wor po moŋ digulakya suluk irtiŋ* yara goyen hor irtiŋ hinhin. Irde golya hora kusamuŋ damum hende wor poya gore po umŋa titiŋ. Irde pal hora selwenj yara damum hende wor po goyen manaq yade uliŋ umŋa irtiŋ hinhin. Bere gobe gisu gol belej irtiŋ goyen hanıŋ yase belej tanartıŋ hinhin. Gisu bana gonbe mata memyakya leplep mata mormokya goyen makin hitiŋ hinhin. ⁵ Bere gote kimiŋdebe deňem kura miŋ banare hitiŋ goyen katiŋ hinhin. Deňembe gahade:

BABILON KURUN, BELEN
NIN BERE KURUN GATE
MILIN, IRDE MEGEN NIN
MARTE MATA BULUN GOTE
MIN BIRIN

⁶ Bere gore Al Kuruŋyen alya bereya budam gasa yirke kamamir. Irkeb bere gore dari goyen wain nene kukuwa hitiŋ yara tiyyiŋ goyen kin-

miriŋ. Mel gobe Yesu gama irkeb gogo gasa yirke kamamir.

Be, nebe bere go keneŋbe kukuwamıŋeŋ wor po nurmiriŋ. ⁷ Irkeb Al Kuruŋyen miyoŋ nukuriŋ goreb, "Daniŋ kukuwamıŋeŋ nurde ha? Bere gote miŋ banare hinhin goyen momoŋ gireŋ. Irde dapŋa duwi kafuram tonaq 7, irde hirkam 10 miŋyaŋ, bere gore go hende keperde hi dapŋa duwi gote miŋ wor momoŋ gireŋ. ⁸ Be, dapŋa duwi kafuram wor po kenha gobe bikkeŋ hinhin. Gega gayenterbe go ma hi. Goyenbe kame mete dukun wor po kimyan miŋmoŋ bana mat waŋ forok yiyyen. Forok yekeb mayke hugiŋeŋ kamyen. Goyenbe dapŋa go megen forok yekeb megen niŋ mar belej keneŋbe diliŋ fot yenayiŋ. Dapŋa gobe kamyiŋ gega, sopte forok yekeb gogo keneŋbe diliŋ fot yeŋ amaŋ henayiŋ. Amaŋ henayiŋ mar gote deňembe Al Kuruŋ belej megenja naŋkiŋya forok yiryiŋde mat waŋ waŋ gayenter Al Kuruŋya hitek marte deňem katiŋ asanđe gor ma haŋ.

⁹ "Niŋgeb mata forok yitiŋ goyen bebak tiye yeŋbe keŋkela po dufay hawayiŋ. Dapŋa duwi kafuram gote tonaq 7be higiliŋ 7 niŋ yitiŋ. Higiliŋ 7 go hendebe belen niŋ bere goyen keperde hiyen. ¹⁰ Higiliŋ 7 gobe

* **17:4:** Bukkeŋya digulakya suluk yirke umŋa hoyaq kura forok yeŋ hiyen. Umŋa goreb doyaŋ marte amil umŋa yirde haŋyen.

doyaŋ mar karkuwaŋ 7 niŋ manaŋ yitiŋ. Doyaŋ mar karkuwaŋ 7 bana goyen siptesonjoŋbe bikkeŋ forok yeŋbe hubu haminj. Irde doyaŋ al kuruŋ uŋkureŋbe gayenter hi. Irde doyaŋ al kuruŋ funaŋbe hako waŋ hi. Yeŋ wayyenbe nalu dolfonde po alya bereyamiŋ doyaŋ yirdeb hubu hiyyen.¹¹ Dapŋa duwi kafuram bikkeŋ kamtiŋ geb, gayenterbe goyen ma hi gega, kame wayyen goreb doyaŋ mar karkuwaŋ 7 go kamereb al gergerj kura forok yeŋbe doyaŋ mar karkuwaŋ 7 goyen basaŋ heŋ doyaŋ al kuruŋ hiyyen. Gega al go wor doyaŋ mar karkuwaŋ 7 goya tunjande. Irde kame buluŋ wor po heŋ hubu hiyyen.

¹² “Be, dapŋa duwi kafuram gote hirkam 10 yenha gobe doyaŋ mar karkuwaŋ hoyan 10 go goyen. Mel gobe alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird tareŋ goyen ma yawartıŋ haŋ. Gega doyaŋ mar karkuwanyen saŋiŋ teŋ dapŋa duwi kafuram goya heŋ alya bereya doyaŋ yirde hinayinj gega, heŋ ga moŋ saŋiŋmiŋ hubu hiyyen.¹³ Doyaŋ mar karkuwaŋ 10 gobe dufay uŋkureŋ po kerdeb alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird tareŋmiŋ goyen gabu irde dapŋa duwi kafuram go po po unnayinj.¹⁴ Irde mel gore Sipsip dirŋeŋ goyen asogo irdeb fulenj irnayinj. Goyenpoga Sipsip

dirŋeŋ gobe doyaŋ marte Kurunyminj, irde doyaŋ mar karkuwaŋ gote Kurunyminj geb, mel goyen fole yiryen. Sipsip dirŋeŋ gote alya bereya yeŋ belen hoy yirde basıŋa yırkeb biŋde mat fudinde po gama irde haŋ mar wor yeŋya gabu heŋbe doyaŋ mar karkuwaŋya dapŋa duwi kafuramya goya arde fole yirnayinj,” ninyinj.

¹⁵ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ gore sopte gaha ninyinj: “Fe karkuwaŋ hende belen niŋ bere gore keperde hike yenha fe gobe al sikkeŋ umŋam kurayen kurayen, al miŋ hoyan hoyan, naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ, irde al merem kurayen kurayen teŋ haŋ mar go goyen.¹⁶ Be,

dapŋa duwi kafuram goya hirkam 10ya yenha goreb belen niŋ bere goyen biŋ ar irnayinj. Irde bere go buluŋ buluŋ irde detmiŋ goran irde uliŋ umŋa manaŋ yuguya tiukeb kupsoŋ hiyyen. Irke bere gote gasoŋ talde neneb kak po kumga tinayinj.

¹⁷ Go tinayinj gobe gwaha po tinayinj yeŋ Al Kurun beleŋ dufay kirtiŋ geb, gogo tinayinj. Niŋgeb doyaŋ mar 10 gore tareŋmiŋ tumŋan gabu irde dapŋa duwi kafuram goyen unenjbe gama irnayinj gogo. Mel go gwaha teŋ kuŋ kuŋbe Al Kurunyen mere gote igineŋ kawan forok yetek nalu goyen forok yiyyen.¹⁸ Be, belen niŋ bere go kenha gobe taun kuruŋ

wor po go goyen. Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ hoyan gobe yende yufukde haŋ,” ninyinj.

18

Babilon taun gobe buluŋ hiriŋ

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ hoyan kura Al Kurunyen gasunđe mat kateŋ hike kinmiriŋ. Yeŋbe deňem yan wor po, uliŋde matbe sanjiŋmiŋ hulsi yara forok yekeb megeŋ kurun gayen wuk yeŋ tukuriŋ.

² Be, yeŋ beleŋ mere kurun po teŋbe, “Babilon taun kurun wor po gobe gwamuŋ urtiŋ! Buluŋ wor po hitiŋ! Irkeb taun gobe unŋgurayen gasuŋ hitiŋ. Irde det tonen buluŋ wor bana gon haŋ. Irde nu Al Kurun diliŋde tikiŋ minyaŋ gore bana gon hagam yirde haŋ.

³ Naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ tumjaŋ gobe nene kukuwa wor po hetek wain bere gore yunyinj. Wain gobe leplep matamiŋ go goyen. Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ wor bere goya feramiŋ. Irkeb samuŋ ya minyaŋ haŋ marbe bere gore det damum hende hoyan goyen yeŋ hitte damu teŋ hike hora kurun wor po yade hinhan,” ninyinj.

⁴ Be, go kamereb naŋkiŋde mat al melak hoyan kura forok yeke nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade:

“Alya bereyane, bere belen niŋ go tubul teŋ ku-naŋ.

Gogab yeŋ mata buluŋ teŋ hiyen gwahade ma teŋ hinayinj.

Irde matamiŋ gote muruŋgem buluŋ tiyyeŋ goyen deňea ma tenayinj.

⁵ Gobe bere gote mata buluŋbe pipkatoka irke naŋkiŋ sisaj urtiŋ hin-hin geb, gago dineŋ hime.

Al Kurunbe mata buluŋmiŋ goke biŋ sir ma yeŋ hiyen geb, gago dineŋ hime.

⁶ Ningeb bere gore dahan kura dirtiŋ gobe gwahade po wol heŋ unnaŋ.

Yeŋ beleŋ buluŋ diryiŋ goyen wolmiŋeŋbe yeŋ beleŋ dahade duntiŋ goyen tebaŋ go hende kerde kurun po unnaŋ.

Yeŋ beleŋ gisumiŋde wain sanjiŋ dunyiŋ goyen wolmiŋeŋbe wain tareŋ wor po yeŋ beleŋ irde dunyiŋ gote folek goyen gisumiŋ bana gon po wok irde unnaŋ.

⁷ Bere go deňem turuŋ yan heŋ det damum hende wor po goyen po yade aman heŋ hin-hin gwahade po uliŋ misiŋ kateŋ kanduk kurun wor po nurde hiyenj.

Binđebe yinđeŋ turuŋ irdeb, ‘Nebe doyaŋ bere kurun, irde beretap moŋ.

Ne hittebe kandukjen
nurtek mata kura ma
forok yiyyen,’ yeñ hi.

⁸ Niñgeb nalu kurare kurab
bere gobe matamij
gote murunjem bulun
wor po tiyyen:

Garbam bulun teñ,
biñde kandukjen
nurde, biñge kamde
hiyen.

Irde kak beleñ nen un-
yeñ.

Al Kurunþe Doyan Al Kurun
tareñmij kuruñ wor
po gore bere goyen
merem yañ iryen geb,
gogo gwahade forok
yiyyen,” yirinj.

⁹ Be, al melak kura
nañkinde mat forok yirinj
gore sopte gaha yeke nur-
mirinj: “Megen niñ doyan
mar karkuwanj bere goya
ferde bere gote samuj
damum hende hoyan teñ teñ
mata gama iramiñ marbe
bere go humga kuyen gote
kakim kennayinj. Irde yeñ
ge eseñ obam teñ hinayinj.
¹⁰ Mel gobe bere go ulin
misij kuruñ kateñ hike
keneñ kafura wor po heñ
gisaw po heñ esinayinj.
Irdeb, ‘Kafuram wor po!
Kafuram wor po! Awo,
taun kuruñ wor po Babilon!
Bemel po ugur naluge forok
yih!’ yenayinj.

¹¹ “Irdeb samuj ya miñyanj
marbe, ‘Detniniñ kuruñ
damu teñ hiyen berebe gogo
hubu hihi geb, al gore kura
detniniñ damu titek moñ,’
yeñ nurdeb bere goke eseñ
obam teñ hinayinj. ¹² Al

kura gore wañ mel gote gol,
silwa, hora kusamuñ wor
po, pal hora selweñ yara
damum hende, irde amil
faykek iginj wor po, amil
umñjam bukkenjya digulakya
suluk yirtiñ, irde silika
amilyabe amil bukhel yitiñ
goyen damu titek berebe
hubu hihi geb, goke esinayinj.
He kurayen kurayen hamiñ
kusamuñ wor po gore det
yirtiñ, irde kurabe dapñja
kura elefant gote bilñjam
beleñ po det kurayen ku-
rayen yirtiñ, irde he damum
hende wor po gore po det
yirtiñ, irde barasya ainyabe
hora milmulñejya gore po
det yirtiñ goyen damu titek
bere gobe gogo hubu hihi
yeñ goke esinayinj. ¹³ Irde
miyow, biñge hapek yirtek
det, irde det kumga tike
hamiñ iginj forok yeñ hanjen
goyen, irde he fimiñ hamiñ
iginj wor po kurayen ku-
rayenyabe, wain, olip fimiñ,
palawaya witya iginj muñ
wor po, bulmakaw, sipsip,
hos, irde nima hos beleñ
yuluñ teñ hanjen goyabe,
meteñ mar dulñejya goyen
damu titek bere gobe gogo
hubu hihi yeñ goke esinayinj.
Go mar gobe alya bereya
kura meteñ mar yirde bere
go unke damu teñ hiyen.

¹⁴ “Go mar goreb bere go
kamke keneñbe, ‘Det iginj
yawareñ yeñ nurde hayen
kuruñ gobe gigenj kamkeb
hubu hihi. Samunjeyä detge
iginj wor poya goyen tumñjanj
yubul taha geb, epte ma

sopte yenayin!' innayin.
¹⁵ Samuŋ ya miŋyaŋ mar bere gore detmiŋ damu tike horam yaŋ heŋ hanjen mar gobe bere goyen uliŋ misiŋ kuruŋ po kateŋ hike keneŋbe kafura wor po heŋ tubul teŋ gisaw po hinayin. Irde bere goke eseŋ obam teŋbe,
¹⁶ 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruŋ. Taun gobe bere gogo, yenbe amil igit bukkeŋya digulakya suluk yirtiŋ goya bukkeŋhel yitiŋ goya hor yirde hiyen. Irde golya hora kusamuŋ wor poya pal hora selweŋ yara damum hende wor po goya goyen yade uliŋ umŋa teŋ hiyen.
¹⁷ Goyenbe samuŋmiŋ kuruŋ gobe bemed po hubu hihi!' yenayin.

"Ninjeb hakwa doyaŋ yird yird marte karkuwaŋmiŋ, irde alya bereya hakwa hende kuŋ haŋ mar, hakwa hende meteŋ teŋ haŋ maryabe makaj alare heŋ dapŋa yade hora teŋ haŋ maryabe tumŋaŋ bere go tubul teŋ gisaw po hinayin.
¹⁸ Mel gore bere go humga kuŋ hiyen gote kakim keneŋbe kuware po, 'Bikkenbe taun kuruŋ wor po gahade gayen kura ma hinhin!' yenayin.
¹⁹ Irdeb bere goyen kamde hinhin goke biŋ misiŋ nurdeb yingŋeŋde tonanđe mulowo wogordeb eseŋ obam teŋbe, 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruŋ. Taun bana gon al kura hakwa miŋyaŋ mar gobe

taun gote samuŋya detmiŋ hakwamiŋ hende yawaŋbe hora kuruŋ yade hanjen. Goyenbe bemed po taun gobe detmiŋ goya tumŋaŋ mugol nihi!' yenayin.
²⁰ Gega Al Kurunyen gasunđe han marbe bere go kamde hi goke aman henayin. Deŋ Al Kurunyen alya bereya aposelya porofetyabe bere gore buluŋ buluŋ dirlŋ goyen goke merem yaŋ irtiŋ goke aman henayin!" yirin.

²¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ kura saňiŋmiŋ kuruŋ wor po goreb hora kuruŋ kura goyen teŋbe makaj alare timiyyiŋ. Hora gote kuruŋmiŋbe wit bilmiŋ karka teŋ palawa irde hanjen hora kuruŋ wor po hos belen tuluŋ teŋ hanjen go gwahade goyen. Be, Al Kurunyen miyoŋ gore hora go temeyde, "Hora kuruŋ go makaj ala bana kurka gwahade goyen po, ge Babilon taun kuruŋ goyen gad gemeyke makaj ala bana kurkuŋ sopte ma po forok yawayin.
²² Tikiŋde niŋ det hap ineq hanjen gote tikiŋ, buleluŋyen tikiŋ, bigulyen tikiŋyabe al beleŋ tikiŋ heŋ hanjen tumŋaŋ goyen go ma sopte nurayin. Irde samuŋ yare meteŋ teŋ haŋ mar manaj sopte ma yenayin. Wit bilmiŋ karka teŋ palawa ird ird gote hora migiriŋ manaj sopte ma po nurayin.
²³ Hulsi melak kura ge bana sopte melak ma henayin. Tikiŋ

merere niŋ tikiŋ sopte ma po nurayıŋ. Ge Babilon taun bana goŋ samuŋ ya miŋyaŋ marbe hora teŋ teŋ saŋiŋmiŋ kuruŋ wor po. Gega ge beleŋ merebal matare mata buluŋ forok irde alya bereya megen hikə kwa kuruŋ goyen usi yirariŋ.²⁴ Taun gobe Al Kurunyen alya bereya, irde porofet, irde alya bereya megen hinhan goyen gasa yirke kamamiŋ kuruŋ gote murunŋem tihibe gago humga kwa,” yiriŋ.

19

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen gasuŋde al buda kuruŋ kura beleŋ kuware gaha yeke nurmiriŋ: “Haleluya, Al Kuruŋ turuŋ irniŋ! Al Kuruŋbe Dumulgaŋ teŋ teŋ Al, deňembe turnuŋ yaŋ wor po, tareŋmiŋ manaŋ kuruŋ wor po.² Yeŋ beleŋ alyen mata yenen igiŋ ma buluŋ yineŋ yineŋ gobe huwak irde fudinde mat teŋ hiyen. Al Kuruŋbe beleŋ niŋ bere gore leplep mataminiŋ alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen buluŋ yiryiŋ goke merem yaŋ ira. Irde bere gore Al Kurunyen meteŋ mar gasa yirke kamamiŋ gote wolmiŋen ira,” yamiŋ.³ Be, gwaha yeŋbe sopte po, “Haleluya! Bere go humga kuiŋ hi gote kakimbe gwahader hurkuŋ hiyen,” yamiŋ.

⁴ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ

marte parguwak 24 goya det biŋfut miŋyaŋ sipteya gore wulgurut yeŋ Doyaŋ Al Kurunyen gasuŋde keperde hi al Al Kuruŋ goyen dolon iramiŋ. Irdeb kuware po, “Fudinde wor po! Al Kuruŋ turuŋ irniŋ ko!” yamiŋ.

⁵ Irkeb go kamereb al melak kura Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde mat forok yeŋbe gaha yiriŋ: “Deŋ Al Kurunyen meterŋ mar, Al Kuruŋninŋ turuŋ irnaŋ. Deŋ al deňem yaŋya deňem moŋya Al Kuruŋ kafura irde haŋ marbe turuŋ irnaŋ!” yiriŋ.

⁶ Irde go kamereb al buda kuruŋ beleŋ kuware mere tike nurmiriŋ. Meremiŋbe kuruŋ wor po, fe kuruŋ hamulare solok yeŋ kateŋ migiriŋ teŋ hi yara, irde daga kateŋ hi yara nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade: “Haleluya! Al Kuruŋ turuŋ irniŋ ko. Al Kuruŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po. Yeŋ po ga det kuruŋ gayen doyaŋ yirde hi.⁷ Sipsip dirŋeŋ bere teŋ teŋ nalu forok yeke bere* gobe goke gitik titiŋ hi. Niŋgeb goke igiŋ po nurde aman̄ heŋbe deňem turnuŋ yaŋ irtek!⁸ Amil igiŋ wor po wukkek irde milmulken̄ goyen hor ird ird niŋ bere goyen untiŋ. (Amil igiŋ gobe Al Kurunyen alya bereyat mata huwak niŋ yitiŋ.)

* 19:7: Bere gobe Yesuyen alya bereya sios niŋ yitiŋ.

⁹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ ninyinj. "Mere kura gahade kaya: 'Sipsip dirŋen goyen bere teŋ teŋ gote dula matare wanayin marbe aman henayin,' kayayin," ninyinj. Irde sopte, "Mere gabe Al Kurunyen mere fudinde wor po," ninyinj.

¹⁰ Gwaha ninkeb kahanj minde kateŋ dolon ireŋ timiriŋ. Irkeb, "Gwaha ma nirayin! Ne wor ge yara po Al Kurunyen meteŋ al geb. Kadge yago Yesuyen mere gama irde hanj mar gwahade yara po geb. Yesuyen merebe porofet beleŋ Holi Spirityen sanjinde yitiŋ geb, Al Kurun po ga dolon irayin!" ninyinj.

Hos faykek hende kipirtin al

¹¹ Be, go kamereb Al Kurunyen gasunđe niŋ yame hol yekeb hos faykek kura hike kinmirinj. Hos go hende kipirtinj hinhin al gote deňembe "Biŋde mat fudinde meteŋ teŋ teŋ al, irde Mere Fudinde teŋ teŋ al". Yeŋ beleŋ alyen mata iŋinj ma buluŋ yineŋ fulenj teŋ hiyen gobe mata huwak mat gwaha teŋ hiyen. ¹² Al gote diliŋbe kak melak yara, tonanđebe doyaŋ al kurunyen tonanhor budam hanj. Irde deňe kura ulinđe katiŋ hi gega, deňe goyen al hoyanđe go ma nurde hanj, yinđen po ga nurde hi. ¹³ Yeŋbe amil ulyanj dari bana kirtinj goyen hor irtinj

hi. Al gote deňembe "Al Kurunyen Mere." ¹⁴ Al Kurunyen gasunđe niŋ fulenj mar beleŋ al go gama irde hinhan. Mel gobe amil iŋinj wor po faykek irde wukkenj goyen hor yirde hos faykek hende keperde kame gama irde hinhan. ¹⁵ Meheŋ heŋ hinhan al gote mohoŋ bana matbe fulenjare niŋ bidila misiŋ yan kura waŋ hinhan. Bidila gobe naŋa karkuwanj karkuwanj bana haŋ mar gasa yird yird niŋ mohonđe hinhan. Yeŋ beleŋ naŋa karkuwanj karkuwanj goyen doyaŋ al kurunyen kutum ain beleŋ po irtinj goyen tanarde doyaŋ yirde hiked kafura henayinj. Irde mel goke Al Kurun sanjimij kurun wor po hi gore bearar teŋ hiyen goyen yikala yire yeŋ wain karka teŋ fimiŋ gilyanj hitinj yara yiryenj. ¹⁶ Amil hor irtinj go hendeya bulhekdeyabe deňe kura gahade katiŋ hinhan:

MEGEN NIN DOYAN MAR
KARKUWANDE KURUNMIN,
IRDE DOYAN MARTE
KURUNMIN

¹⁷ Be, gor mat Al Kurunyen miyoŋ kura naŋa diliŋ hende huwarde hiked kinmirinj. Yeŋ beleŋ kuware po nu kurayen kurayen naŋa kota foy teŋ kuŋ hinhan kurun goyen yinyinj. "Wanaŋ. Waŋ Al Kurunyen dula mata kurunđe gar gabu irnaŋ. ¹⁸ Gogab megen niŋ doyaŋ mar karkuwanj, fulenj marte karkuwanjmiŋ, al tareŋ

20

Dama 1,000

minyan mar, hosya go hende keperde kuŋ haŋ maryā gote hakwam gote gasoŋ talde nenayin. Al tumňaŋ, al dufayminde kuŋ haŋ maryā meten mar duljenya, irde al deňem yanja deňem moňat hakwam gote gasoŋ nenayin,” yinyiŋ.

¹⁹ Be, gor matbe dapŋa duwi kafuram goya megen niŋ doyan mar karkuwaŋyabe fulenja marminya beleŋ hos faykek hende kipirtiŋ hinhin al goya fulenja marminya arniŋ yeŋ gabu irde hike yinmiriŋ.

²⁰ Goyenpoga dapŋa duwi kafuram gobe teŋ fere tiyamiŋ. Porofet falkuk dapŋa duwi kafuram goke teŋbe mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ forok yirde hinhin al goyen wor yeŋya tumňaŋ fere titiŋ po hinaryum. Usi porofet gobe mata tiŋeŋ goyen forok yirde alya bereya dapŋa duwi kafuram gote deňem uliŋde teŋ dapŋa gote toneŋ irtiŋ det goyen dolon irde hinhan mar usi yirde hinhin. Niŋgeb dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya gobe diliŋ gergeŋ hikeya salfa hora humga kuŋ buk yeŋ fe ala yara hitiŋ bana goŋ yemeyamiŋ.

²¹ Fulenja marminye fulenjare niŋ bidila hos faykek hende hi al gote mohon bana mat waŋ hinhin gore po gasa yirke kamamiŋ. Irkeb nu tumňaŋ waŋ gasoŋ talde nene biŋ makin hamin.

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyoŋ kura gasuŋmiŋde mat kateŋ hike kinmiriŋ. Yeŋbe Mete Dukuŋ wor po kimyan miŋmoŋ bana kurkuŋ kurkuŋ yame goyen hol ird ird ki miŋyan. Irde hanijdebe sen kuruŋ wor po kura tanartiŋ manan. ² Yeŋ beleŋ deregon goyen tirij. Deregon gobe kunere bikkeŋ hinhin go goyen. Gote deňembe Uŋgura, kurabe Satan inen hanjen. Be, Al Kurunyen miyoŋ gore Satan goyen dama 1,000 gwahade fere titiŋde hiyen yeŋ teŋ fere tiyyiŋ. ³ Irdeb Satan goyen Mete Dukuŋ wor po bana temeydeb mete gote yame taŋ kiŋ urdeb al kura beleŋ epte ma hol irnayıŋ yeŋ Al Kurunyen deňere soŋ iryiŋ. Gogab dama 1,000 bana goŋ Satan beleŋ epte ma alya bereya megen haŋ kuruŋ goyen usi yiryer. Dama 1,000 go hubu hekeb Satan go siŋare katyen. Goyenbe ulyanje ma hiyen.

⁴ Be, gor matbe alya bereyat mata go yeneŋ igiŋ ma buluŋ yineŋ yineŋ tareŋ miŋyan marte keperd keperd gasuŋ yinmiriŋ. Irde Yesu Kristu niŋ tagalde Al Kurunyen mere sanŋ po tanarde hike goke al beleŋ igiŋ ma nurde biŋiŋ walke kamamiŋ maryā gote toneŋ yinmiriŋ. Mel gobe dapŋa duwi kafuram goyen ma

dolοŋ iramiŋ. Irde dapŋa duwi kafuram gote deŋem kimiŋde wet ma haniŋde wet goyen ma katiŋ hinhan. Mel gobe kamtiŋde mat huwardeb dama 1,000 bana goŋ doyaŋ mar heŋ Yesu Kristuya megen gayen doyaŋ irde hinhan.⁵ Niŋgeb Al Kurunyen mere tanarde heŋ kamamiŋ mar go muŋ po huwarnayiŋ. Munaŋ al kamtiŋ goyen hoyanbe dama 1,000 goyen hubu heke gab huwarnayiŋ. Mata gobe al kamtiŋ mar meheŋde huwarnayiŋ go goyen.⁶ Al kamtiŋde mat meheŋde huwarnayiŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde saŋiŋ yirde wukkek wor po yiryen. Mel gobe epte ma kak alare kunayiŋ. Kak alare kuŋ kuŋ gobe sopte kamde kamde mata go gwahade goyen. Gwaha titŋeŋbe Al Kurunya Yesu Kristuya dolοŋ yird yird mata doyaŋ mar henayiŋ. Irde dama 1,000 bana goŋ yeŋya megen gayen doyaŋ yirde hinayiŋ.

Satanbe buluŋ hiyyeŋ

⁷ Be, dama 1,000 hubu hekeb Satan gobe koya bana mat teŋ siŋa irke katyen.⁸ Irde megen muruŋ kurhan kurhan kuŋ alya bereya budam wor po usi yiryen. Go mar gobe Gokya Magokya yineŋ hanjen. Satan beleŋ go mar goyen fulenja teŋ teŋ niŋ gabu yiryen. Mel go gabu yirkeb makajde niŋ sawsawa yara budam wor po, epte ma kapyan-

hetek henayiŋ.⁹ Be, go mar gobe bantoto kuruŋ wor po goyen sam irde kuŋbe Al Kurunyen alya bereya beleŋ keperde haŋ gasuŋ goyen buluŋ yirniŋ yeŋ milgu yirnayiŋ. Al Kurunyen alya bereya keperde haŋ gasuŋ gobe taun Al Kuruŋ beleŋ goke amaneŋ nurd uneŋ hiyen go goyen. Be, alya bereya Gokya Magokya yineŋ hanjen mar gore taun go milgu irnayiŋ gega, kak beleŋ naŋkiŋde mat kateŋ gwamuŋ yuryen.¹⁰ Irkeb mel go usi yiryen al Uŋgura gobe sopte teŋ salfa hora kak hitiŋ ala bana temeyke hiyen. Kak ala bana goŋbe dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya yimiytiŋ haryen. Niŋgeb Satanya dapŋa duwi kafuramya porofet falkukya gobe naŋkahalya wawuŋya huginjeŋ uliŋ misiŋ kuruŋ po kateŋ hinayiŋ.

Al kamtiŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ merere yiryen

¹¹ Be, gor matbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ keperd keperd gasuŋmiŋ kuruŋ faykek wor po hende kipirtiŋ hike kinmiriŋ. Megenya naŋkiŋyabe yeŋ hitte mat busahararyum gega, gor kura kutek moŋ geb, hubu po haryum.¹² Irde kamamiŋ mar kuruŋ goyen al deŋem yanja deŋem miŋmonja Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ diliŋ mar huwarde hike yinmiriŋ.

Gorbe asaŋ hol yirtiŋ hinhan. Irke asaŋ hoyan kura hol yirinj. Asaŋ gobe Al Kurunyā hugiŋeŋ hitek mar gote deŋem katiŋ asaŋ. Al kamtiŋbe megen heŋya mata teŋ hinhan kurun goyen asaŋ buda goyen bana goŋ katiŋ geb, gor mat mata dahade teŋ hinhan gote muruŋgem tamiŋ.¹³ Makaj alare kamamij marya mete titiŋ marya goyen tumŋaŋ merere huward huward niŋ Al Kurun hitte wayamiŋ. Waŋbe megen heŋya mata teŋ hinhan gote muruŋgem yawaramiŋ.¹⁴ Irkeb Al Kurun beleŋ kamde kamde mataya al kamtiŋ yerde hanjen gasuŋya goyen kak alare yimiyyiŋ. Kak ala gobe al kamtiŋde mat huwarnayiŋ mar kura sopte hugiŋeŋ kamde kamde gasuŋde kunayiŋ go goyenbe gogo.¹⁵ Niŋgeb al kurate deŋem Al Kurunyā hugiŋeŋ hitek marte deŋem asaŋde katiŋ bana goŋ ma hiket yade kak ala goyenter yimiyyiŋ.

21

Naŋkiŋ gergerŋya megen gergerŋya

¹ Be, gor mat naŋkiŋya megenya bikkek gobe hubu hekeb naŋkiŋya megenya gergerŋ goyen yinmiriŋ. Megen gobe makaj miŋmoŋ.² Be, Taun Wukken Yerusalem gergerŋ wor po gobe Al Kurunyēn gasuŋde mat kateŋ hiket kinmiriŋ. Taun gobe bere

foŋeŋ kura uŋ beleŋ waŋ tupi teŋ kuŋ kuŋ ge uliŋ umŋa kusamuŋ wor po teŋ hanjen go gwahade goyen po Doyaŋ Al Kurun waŋ waŋ niŋ gitik titiŋ hinhin.³ Be, go kamereb Doyaŋ Al Kurunyēn keperd keperd gasuŋde gor mat al melak kura forok yeke nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade: “Goyenter Al Kurun heŋ heŋ gasuŋbe alya bereya hanđe gor hi! Yeŋbe mel goya hiyeŋ. Irkeb mel gobe Al Kurunyēn alya bereya henayiŋ. Irkeb Al Kurun yingenbe mel goya heŋbe yende Al Kurun hiyyen.⁴ Yeŋ beleŋ alya bereyat diliŋ fimiŋ halde yunyeŋ. Mata bikkekya det bikkekyabe hubu henayiŋ geb, kamde kamde mata hubu hiyyen, irde al kamke eseŋ obam teŋ teŋ mata wor hubu hiyyen. Go ma esinayiŋ, irde uliŋ misiŋ ma katnayiŋ,” yiriŋ.

⁵ Be, Doyaŋ Al Kurunyēn keperd keperd gasuŋde kipirtiŋ hinhin al goreb, “Det kurun gayen tumŋaŋ gergerŋ wor po yirde hime!” yiriŋ. Irdeb, “Mere gabe fudinde yeŋ nurtek mere geb, asaŋde kaya,” ninyiŋ.

⁶ Irdeb gaha ninyiŋ: “Meteŋnebe pasi irhem. Nebe Alfaya Omegaya, det kurun gayen miŋ urmiriŋ al, irde pasi ird ird al. Nebe meheŋde wor po hinhem, irde kame wor heŋ. Al kura fe niŋ yirkeb Al Kurunyā hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen fe diliŋde mat fe marde waŋ

hi yara goyen yuneñ. Fe goyen yuneñbe damu tinañ ma yineñ, dulin yuneñ. ⁷ Al kura al buluñ fole iryenþe det gergeñ hitiñ kurun goyen tumñañ yawaryen. Irke nebe yende Al Kurun hemekeb yenþe dirinje hiyyen. ⁸ Gega kanduk forok yen yen ge kafura heñ hanj mar, Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ ma irde hanj mar, dufay buluñ heñ hanj mar, al gasa yirke kamde kamde mar, leplep mata teñ hanj mar, merebal kurayen kurayen yirde hanj mar, det toneñ yirde dolon yirde hanj maryabe, usi marya gote heñ heñ gasuñþe salfa hora humga kuñ fe ala yara hitiñ bana goñ po hinayin. Gor kunayin gobe kamtiñde mat huwarnayin gega, sopte hugineñ kamde kamde gasuñde kunayin go goyenbe gogo,” yiriñ.

Yerusalem gergeñ

⁹ Be, Al Kurunyen miyon 7 mata kafuram 7 kuwe bana hitiñ 7 goyen kura tanarde hinhin miyon goreb, “Wake kure. Kuñ Sipsip dirneñ gote berem gikala gireñ,” ninyin. ¹⁰ Irdeb Holi Spirit belen ketal nurke nadé dugu kurun hende hoyan wor pore gor nukuñ Taun Wukkek wor po goyen nikala niryin. Taun Wukkek wor po gobe Yerusalem gergeñ Al Kurunyen gasuñde mat kateñ hinhin. ¹¹ Taun kurun gobe Al Kurunyen sanjin turñun yan wor po gore hulsi

melak yara agat uryiñ. Agat uryiñ gobe hora kusamuñ wor po beleñ teñ hanjen yara tiyyiñ. Yaspayä kristal wukkenya yara agat wor po uryiñ. ¹² Taun gobe koya kurun milin hende hoyan wor po beleñ milgu irtiñ. Koya gobe yamemiñ 12 minyan. Yamere gorbe Al Kurunyen miyon 12 hinhan. Yame 12 go hendebe Israel marte al miñ 12 gote deñem katiñ hinhan. ¹³ Yame 12 goyen karwobe naña wañ wañ beleñ hinhan. Irde karwo kurabe naña kurkur beleñ hinhan. Irde yame karwo kurabe gegelhek kurhan hinhan, munaj karwo kurabe kurhan hinhan. ¹⁴ Koya kurun gobe hora karkuwañ 12 go hende yirtiñ. Hora karkuwañ 12 go hendebe Sipsip dirneñ gote mere basañ mar aposel 12 gote deñem katiñ hinhan.

¹⁵ Be, Al Kurunyen miyon neya mere tiyaryum gore taunya koya, irde yamemiñya gote kurunmiñ tuñan tiye yenþe tuñan teñ teñde niñ kutum gol beleñ irtiñ goyen hanjide tanarde hinhin. ¹⁶ Taun kurun gobe muruñ sipte minyan. Sobamminya pelyenminyabe tuñande wor po. Al Kurunyen miyon beleñ kutum go teñ taun kurun goyen tuñan teñ keneñþe ulyanmiñbe 2,200 kilomita, irde pelyenminya huwa hurkutinya wor gwa-hade po. ¹⁷ Yeñ beleñ taun gote koya tolokmiñ tuñan

tiyyinbe 65 mita. Miyon gore tuŋaŋ tiyyin gobe megen niŋ det gote kuruŋmiŋ tuŋaŋ teŋ teŋde niŋ kutum teŋbe tuŋaŋ tiyyin.*¹⁸ Yerusalem taun gergeŋ gote koyabe hora kusamuŋ kura yaspa inen hanjen gore po irtin. Irde taun gobe gol beleŋ po irtin. Gol gobe galas yara tikiŋ miŋmoŋ, wukkeŋ wor po.¹⁹ Irde koya gote miŋbe hora kusamuŋ wor po kurayen kurayen gore yade umŋa yirtin. Koya gote miŋ 12 bana goŋ meheŋdebe yaspa hora beleŋ irtin. Kamere niŋ miŋ gobe sapaia hora beleŋ irtin. Karwomiŋbe aget hora, siptemiŋbe emeral hora,²⁰ siptesoŋoŋmiŋbe sadonikis, 6miŋbe hora bukkeŋ konilian, 7miŋbe hora wulsakkeŋ krisolait, 8miŋbe hora digulak yara beril, 9miŋbe hora wulsakkeŋ yara topas, 10miŋbe krisopires hora, 11miŋbe haiasin hora, funaŋ 12miŋbe ametis hora beleŋ po umŋa yirtin hinhan.²¹ Koya gote yame 12 gobe pal hora karkuwaŋ wor po selweŋ yara gore po yirtin. Yame goyen uŋkureŋ uŋkureŋbe pal hora uŋkureŋ uŋkureŋ beleŋ po yirtin. Taun kuruŋ go bana goŋ niŋ beleŋbe gol beleŋ po yirtin. Gol gobe tikiŋ miŋmoŋ galas yara wukkeŋ wor po.

²² Be, taun bana goŋbe Al Kuruŋyen ya balem kura ma kinmirin. Ya balem gobe hoyan moŋ, Kuruŋniniŋ Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po goya Sipsip dirŋeŋya yingenbe ya balem go goyen geb, gogo kura ma kinmirin.²³ Taun bana goŋbe Al Kuruŋyen tareŋmiŋ turŋuŋ yan wor po gore hulsi melak heŋ agat urde hiyen gwahade po teŋ hikeb naŋaya gagasiya niŋ ma nurde haŋ. Taun bana goŋ niŋ hulsibe Sipsip dirŋeŋ gogo.²⁴ Taun gote hulsi goyen temeykeb naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ bana haŋ marbe taun gote hulsire kuŋ hinayin, irde megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ beleŋ samuŋmiŋ igin wor po goyen taun bana goŋ yade wanayin.²⁵ Taun bana goŋbe wawuŋ miŋmoŋ geb, taun gote koya yamebe hugineŋ hon hinayin.²⁶ Alya bereya naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ bana haŋ gore samuŋmiŋ igin wor poya horamiŋya yad taun bana goŋ hurkunayin.²⁷ Goyenbe det kura Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ moŋbe taun bana goŋ epte ma yad hurkunayin. Irde al kura mata memyak teŋ haŋ maryab epte ma taun bana goŋ hurkunayin. Gwahade yarabe Al Kuruŋya hugineŋ

* **21:17:** Al Kuruŋyen miyon beleŋ megen niŋ det gote kuruŋmiŋ tuŋaŋ teŋ teŋde niŋ kutum teŋ Al Kuruŋyen gasuŋde niŋ Yerusalem gote kuruŋmiŋ tuŋaŋ tiyyin gobe Yon beleŋ keneŋ bebak teŋ teŋ ge gwaha tiyyin. Niŋgeb "kilomita, mita" gobe neŋ al beleŋ bebak teŋ teŋ ge po, Yerusalem kuruŋmiŋ fudindebe epte ma nurtek.

hinayin marte deñem katiñ asanđe deñem hañ mar go po hinayin. Asan gobe Sipsip dirñeñat gote asan.

22

Al Kurunya hugiñej hej hej sanjñ miñyan fe kuruj

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyon gore Al Kurunya hugiñej hej hej sanjñ miñyan fe kuruj goyen nikala nirke kinmirin. Fe gobe galas yara wukkek wor po, irde Al Kurunya Sipsip dirñeñyat keperd keperd gasuñde mat kateñ hinhin.

² Irdeb taun bana goj beleñ kurunyin kahalyan gama irde kuñ hinhin. Fe goyen sinja kurhan kurhanbe he kura iginen nene Al Kurunya hugiñej hej hej he go hinhin. He gote iginenbe dama uñkureñ bana wawuñ 12 gwahade iginen hej hiyen. Gagasm gagasm turte iginen hej hiyen.

Irde he gote yuwalñejbe alya bereya nañña karkuwañ karkuwañ bana hañ mar gote garbam sope ird ird tareñ miñyan. ³ Taun bana gojbe det kura Al Kuruj beleñ karan yurtinbe goj ma hinayin. Irde Al Kurunya Sipsip dirñeñyat keperd keperd gasuñbe taun bana goj hiyen. Irkeb meten marmiñ beleñ meten teñ yuneñ hinayin. ⁴ Mel gobe Sipsip dirñeñ gote kimiñ kennayin, irde deñembe mel gote kimiñde katiñ hiyen.

⁵ Taun bana gojbe wawuñ

miñmoñ hiyyen. Irde Al Kurunbe Doyañ Al Kuruj geb, tareñmiñ turñuñ yañ gore hulsi yara hej agat urde hiyen. Irkeb hulsiya nanaya niñ ma nurde hinayin. Mel gobe gwahader taun bana det kuruj goyen doyañ yirde hinayin. ⁶ Be, Al Kurunyen miyon goreb, “Mere gabe fudinde, irde hekken nurtek hi. Doyañ Al Kurunbe mere basañ marmiñ gote toneñde Al Kuruj. Yeñ beleñ hej ga ma mata kura forok yenayıñ goyen meten marmiñ yikala yire yenbe miyonmiñ teñ kerke katyiñ,” ninyiñ.

Yesube wayyen

⁷ Be, Yesu beleñ gaha yirin: “Ga nurnañ! Nebe hej ga ma wayen! Al kura Al Kuruj beleñ kame mata dahade forok yiryen goke asanđe gar katiñ mere gayen gama irde hañ marbe Al Kuruj beleñ guram yirde sanjñ yiryen!” yirin.

⁸ Be, ne Yon gabe mata kame forok yenayıñ kuruj goyen nikala nirde momoñ nirtiñ goyen nurmirin, irde kinmirin. Gwaha teñbe Al Kurunyen miyon mata go nikala niryin al goyen dolon ire yen kahañ miñde wulgrut yimirin. ⁹ Gega miyon goreb, “Gwaha ma nirayin! Ne wor ge yara po Al Kurunyen meten al geb. Nebe geya kadge yago porofetya mere asan gayen bana katiñ gayen gama irde hañ maryä goyen yara po geb. Ningeb Al Kuruj po dolon irayıñ!”

ninyiŋ. ¹⁰ Irdeb gaha ninyiŋ: "Al Kuruŋ beleŋ kame mata dahade forok yiryeŋ goke asanđe gar katiŋ mere gate igineŋbe heŋ ga moŋ forok yenayıŋ geb, asan̄ gayen taŋ sanjiŋ ma irayıŋ. ¹¹ Irde al kura mata buluŋ teŋ haŋ marbe yubul tike gwahade po teŋ hinayıŋ. Al kura dufay buluŋ po gama irde haŋ mar wor yubul tike gwahade po teŋ hinayıŋ. Irde al kura mata huwak teŋ haŋ marbe yubul tike gwahade po teŋ hinayıŋ. Al kura mata wukkek teŋ hanjen mar wor yubul tike gwahade po teŋ hinayıŋ," ninyiŋ.

¹² Irdeb gaha yiriŋ: "Ga nurnaŋ, nebe heŋ ga ma wayen! Waye yeŋbe al haŋ kuruŋ goyen mata daha daha teŋ hitiŋ gote murungem yawaŋbe yunen. ¹³ Nebe Alfaya Omegaya, det kuruŋ gayen miŋ urmirin al, irde pasi ird ird al. Nebe meheňde wor po hinhem, irde kame wor hen.

¹⁴ "Be, al kura amil halde hanjen yara matamıŋ wukkek yirde haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde tareŋ yiryeŋ. Go mar gobe nene Al Kurunya hugiňeŋ hitek he igineŋ goyen igin netek haŋ. Irde taun kuruŋ gote koya yame bana igin hurkutek haŋ. ¹⁵ Gega taun go siňarebe Al Kurunyen mere tubul titiŋ mar hinayıŋ. Go mar gobe merebal kurayen kurayen yird yird mata teŋ haŋ mar,

leplep mata teŋ haŋ mar, al gasa yirke kamde haŋ mar, det toneŋ dolon yirde haŋ mar, irde usi mereya mataya niŋ amaneŋ nurde haŋ mar kuruŋ gobe taun siňare hinayıŋ.

¹⁶ "Ne Yesu gare deŋ alya bereyane sios goyen merene momoŋ dird dird niŋ teŋbe miyonne teŋ kermek kurkuŋ. Nebe Dewityen miňde mat watıŋ geb, nebe Dewit Urmiŋ. Irde nebe Bayfon agatneŋ kuruŋ wor po go goyen," yiriŋ.

¹⁷ Be, Holi Spiritya siosya beleŋ, "Wanaŋ!" yaryum. Irkeb al kura mere go nuramıŋ mar wor, "Wanaŋ!" yamiŋ. Fudinde, al kura hugiŋ hitek fe niŋ kamde haŋ marbe waŋ fe go nenayıŋ. Fe gobe al kura goke nurde haŋ marbe damum moŋ dulin nenayıŋ.

¹⁸ Be, ne Yonbe Al Kuruŋ beleŋ kame mata dahade forok yiryeŋ goke asanđe katiŋ mere gayen nuriŋ mar goyen gahade hayhay yirde hime: al kura mere ga hende hoyan kura sopte kiryeŋ al gobe Al Kuruŋ beleŋ asan̄ gayen bana mata kafuram gwahade forok yenayıŋ yitiŋ goyen al go hende forok iryeŋ. ¹⁹ Irde al kura asanđe gar katiŋ mere kura teŋ siňa iryeŋ al gobe nene Al Kurunya hugiňeŋ hitek he igineŋ goyen netek mar haŋ bana goŋ mat Al Kuruŋ beleŋ teŋ siňa iryeŋ. Irde taun wukkeň wor po goke asanđe

gar katiŋ taun bana gonj epte
ma hiyenj.

²⁰ Be, mata forok yenayinj
kurunj gayen kawan po
tagalde hi al gore, “Gwaha,
fudinde wor po, nebe henj ga
ma wayenj,” yenj hi.

Gwaha, Doyanj Al Kurunj
Yesu, wayayinj!

²¹ Doyanj Al Kurunj Yesu
beleŋ Al Kurunyen alya
bereya buniŋen yirde
iginj iginj yirde hiwoŋ yenj
gusunŋen irde hime. Fudinde
wor po.